


Z Bibliote-
ki
JWZ&JA
Hr.
DZIEDU:
SZYCKIE
GO.

Nader rzadkie dzieło Hieronima Spiczyńskiego: O ziołach, - jego wydania, jako też autor sam, nie stoją dotąd jasno przed nami. Ginadwanka wniosków i twierdzeń nie rzuca na rzecz tałą jasnego światła.

Bentkowski T. II. 393 nie miał w ręku dzieła Spiczyńskiego, daje mylny tytuł powołując się na Janociana II. 263, twierdzi, iż niesłusznie nazywano go (Jamianowicie Janocki) pierwszym o botanice pisarzem w języku polskim, bo nie znano Falimierza (1534), widzi sprzeczność w przedmowie samego Hieronima, w którym siebie nazywa nielekarzem, w drugim ustępie zaś doktorem, i godzi ową sprzeczność wnioskiem, że Hieronim był może doktorem teologii lub prawa.

Janocki w powołanym krótkim ustępie o Spiczyńskim nie wspomina wcale, jakoby Hieronim był pierwszym o botanice pisarzem, i przytacza tylko edycyę Łazarza z r. 1554.

J. Chr. Arnold (Rocz. Tow. Przyj. Nauk T. VII) pisze o Hieronimie, mało objaśniając rzecz.

Lelewel (Bibl. Ks. T. I. 173) mówiąc o wzajemnej grabieży drukarzów, która wywołała interwencyę biskupów, twierdzi, iż Szarfenbergerowie nabywszy ryciny po Unglerze, do edycyi Unglerowskiej Spiczyńskiego tytuły swoje dodawali (1556), i widząc pożyteczność zielników Hieronima i Matthiolego, dokonali pod redakcyą Marcina Siennika przedruku z r. 1568, dodając tylko swoje wstępy, typy, floresy. Następi więc o wydaniach Szarfenbergerowskich Zielnika Spiczyńskiego.

Chłędowski (Spis dzieł opuszcz. p. Bentk. str. 86) na mocy ustępu przedmowy Falimierza: „mój wielki łaskawiec Pan H. S. (Hieronim Spiczyński) . . . . prac swych przy mnie . . . . nie litowali", iż Spiczyński słusznie pierwszym pisarzem botaniki polskiej nazwany być może, tem bardziej, że Falimierz z uszanowaniem o nim jako o współpracowniku swoim wspomina, i zgoda w rozkładzie obu dzieł za tem przemawia. Stawia przeto następne wydania Zielnika Spiczyńskiego:

1. Zielnik Falimierza i Spiczyńskiego Kraków 1534 u flor. Unglera
2. " " 1542 u wdowy Unglera
3. " " 1554 u Łazarza Andrysowicza
4. " " 1556 u dziedziców Marka Szarfenb.
6. " " 1568 Mik. Szarfenb. (Marcin Siennik)

Ossoliński (Wiad. hist. II. 294.) mniema także, że Zielniki Spiczyńskiego i Siennika są tylko nowemi wydaniami Falimierzowego, przekształcone, rozszerzone i inaczej urządzone.

Gąsiorowski (Hist. szt. lek. I. 232) zestawia zdania bibliografów nie przywodząc własnych badań.

Wiszniewski (Hist. lit. IX. 556) krótko mówi o edycyach 1542. 1554. 1556. nie rozstrzygając sporów, a szerzej o zielniku Siennika. -

Maciejowski (Hist. lit. Przypiski 346 — Polska pod wzgl. obycz. 383.) zbija twierdzenie Adamowicza, że Zielniki Spiczyńskiego i Siennika są przedrukiem Falimierza, wykazując znaczne między nimi różnice, a szczególnie dodatek przy Spiczyńskim, Jędrzeja z Kobylina: O puszczaniu krwi, którego w Falimierzu nie ma. Maciejowski widocznie mylnie postawił rok drugiej edycyi zamiast 1554 rok 1548, miałżeby widzieć taką edycyę? Zapewne nie, bo w dziele Polska pod wzgl. obycz., na które się powołuje, stawia r. 1554.

Tyle z Bibliografów naszych o Spiczyńskim i jego zielniku.

/.

/.

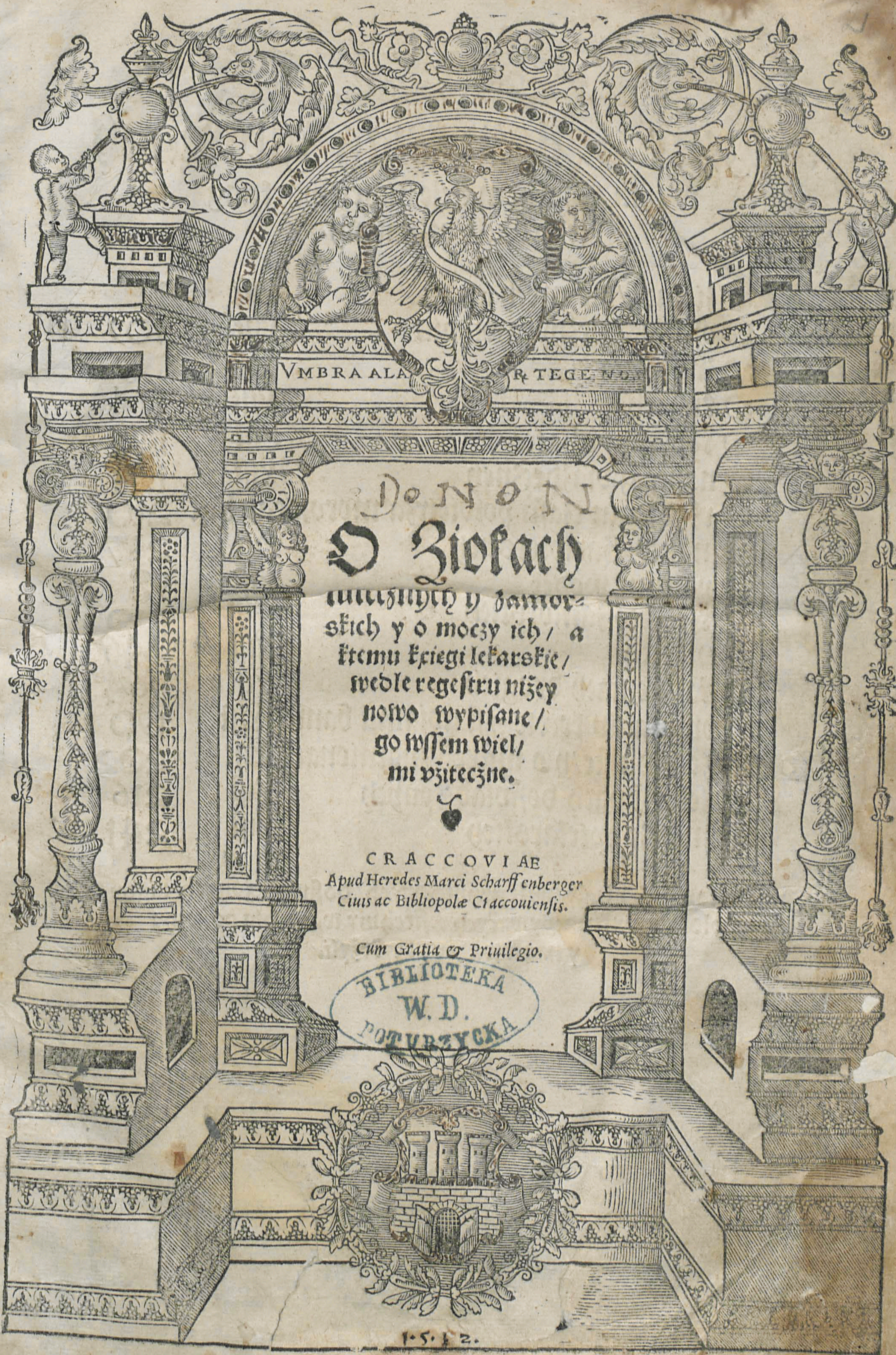
Exemplarz Biblioteki Poturzyckiej jest niezawodnie edycyą z r. 1556, lubo pod herbem m. Krakowa znajduje się r. 1542. Exemplarz ten mozolnie z wielu zbierany i składany przez Bierkowskiego, profesora chirurgii przy Uniwersytecie Krak. — Dziwne, iż on, który z zamiłowaniem i znawstwem zbierał dawne księgi swego zawodu, dopuścił tak grubą omyłkę, — jest bowiem rzeczą pewną, że ów rok 1542 jest dopisany zręcznie, tak iż trudno stanowczo orzec, czy jest drukiem lub pismem?

Na podstawie zatem badań bibliografów możemy postawić następujące edycye zielnika Spiczyńskiego:

1. Kraków 1542 u wdowy Fl. Unglera.
2. " 1554 u Łazarza Andrysowicza
3. " 1556 u dziedziców Marka Szarfenberga.

Siennika Zielnika nie wiem, czy można jako czwartą edycyę Spiczyńskiego uważać?

Co do osoby Spiczyńskiego, jest zgoda (większości) badaczów, iż był lekarzem i rajcą Krakowskim. —



Do NON

O Ziołach

tutecznych y zamorskich y o moczy ich / a ktemu ksiegi lekarskie / wedle regestru niżey nowo wypisane / go wssem wiel / mi vżyteczne.

CRACCOVIAE
Apud Heredes Marci Scharffenberger
Ciuis ac Bibliopolæ Craccouiensis.

Cum Gratia & Priuilegio.

1.5.4.2.

Regestr titulow ksiąg głownych w tym wszytkiem ciele niniejszych ksiąg lekarskich/uczyniony.

Item wiedzcie/iże rzeczy wiele gruntownych/ doświadczonych/ nigdy w Polskim ięzyku niebywałych/iesteśmy wam dla pociechy y nauki wassey przyłożyli.







ywiącza rzecz wszelka/albo tesz z ziemie ro/
stąca/ze cztérzech żywiołow złożona albo stworzona
iest/to iest z ognia/z powietrza/z wody/y ziemie: od tąd náyduie sie
w tych rzeczách bytnosc/moc y vczynek. Vczynek tedy od mocy
pochodzi. Moc zásie od bytnosci. Bytnosc zczterech żywiołow pocho
dzi z ich przyrodzonemi sposoby/ iáko z gorącoscią/ z zimnoscią/ z
wilkoscią/ y zsuchoscią. A iákosz vmysł moy iest o przyrodzonem sło
żeniu przes żywiołá tych ziol/kwiećia/nasienia/drzew/owocow pi-
sáć/też o mocach á spráwowániu ich rozlicznem/ku posileniu mde
go przyrodzenia ludzkiego oznaymić. A iże niekto re rzeczy z ziemie wyszłe/są gorącego y su
chego przyrodzenia. Niektore gorącego y wilgotnego. Niektore zimnego/wilgotnego z su-
choscią/iáko ktore podle swego złożenia wyższego albo tesz niższego są/iákoż stopnie ich sposo
bow wypisáne będą/ktoremi zaiste bytnosc swego własnego złożenia przenosi sie/bo w nie-
ktorych ogień/w niektorych powietrze/w niektorych wodá/á w niektorych ziemiá/ podle
swego rozdzielnego zmieszánia kożde/nád inne żywioły przewyższa sie/á od takiego przyro
dzonego złożenia żywiołow/moc rozliczna wychodzi ku wspomożeniu żywotá ludzkiego/
á to pospolitem rozeznaniem. Gorącosci moc iest zágrzewać/gorąco czynić/palić. etc.
Zimnosci zásie moc iest chłodzić/ gorącosci rozgániać/zbythniey ćiepłosci vmnieyszáć/á to
pokuszeniem bywa poznano/iáko przy ktorych rzeczach z ziemie vrosłych ogień żywiolny pá
nuie/iáko gorzkosc/kąsánie społem/albo tesz gorzkosc z ćierpnoscią/álbo kąsánie z słodko-
scią/álbo słodkosc y gorzkosc/tesz niegdy sámá słodkosc álbo słonosc przewyższa. Kąsánie
iest od ogniá/słodkosc od powietrza/iáko przy cynámonie naydzie sie iże iest gorzkosc z słod-
koscią zmieszana: iáko tesz ágáryk ma gorzkosc od przypaloney grubosci ziemney/á słodkosc
powietrznosc przynosi. Gorzkosc z ćierpnoscią/iáko iest aloe y piołyn/iest z przypaloney
ziemnosci grubey y mnieyszei/iest tesz słonosci po trosze. Ty mocy wszytki będą niżey wypisá-
ne. ¶ Ine mocy/to iest drugie/trzećie/y czwarte/w rozlicznych niemocách z iawiáią
sie przes vczynki swe/powod swoy biorące z ogniá żywiołowego/máią moc zážywiáiącą/
wyparzáiącą wodnosci/czyscić nieczystosci/odtwieráć przechody/scieráć gnilosci/rospusz-
czáć zsiádłe rzeczi od zimnosci/odmiękczáć wszytki twárdosci zsiádłe/sciencząć grubosci/oto
ki wyćiegáć przes páre/y innych wiele mocy iest. Drugie mocy są początkiem trzećich mo-
cy y vczynkow ich przićiele ludzkiem w zdrowiu vpádłym/iáko gdy kámień iest w nerkách
álbo w męcherzu/ma moc kámák gi á piasek z moczem wypędzáć/tá moc to czyni gdy
będzie z drugą złączoná/bo tego nie przemoże tylko sáma żywiolna gorącosc. Ale moc
scienczáiąca/przenikáiąca á rospuszczáiąca wilkosci kámienne. Tesz tą mocą/mocz z męche
rzá y z nerek wypądza/ná to służy moc odtwieráiąca męcherz y przechodzi nerczáne/á
wilkosci w nich zimne rozpuszczáiąca y przyćiągáiąca/grubosci scienczáiąca. Tesz zástáno
wienie rzeczy v pań/itesz emoroid to iest żył w stolcu náprawia. Mocą trzećią vczynek
spráwuie/á to z pomocą drugich mocy ktore sie tu wymieniáią. Mocz odtwieráiącą prze
chodzi żył/bądz to w mácicy álbo okolo/tiedy będzie złączoná z mocą przyćiągáiącą krwie
wilkosci grube czyscić y rozpuszczáć/piersi tesz czyscić snádnem wycharchánim slin/gnoiu z
piersi/fluxy krwáwe wymiatáć/glisty tesz morzyć/robaki/ y wszy z ciáłá wyganiáć. Tesz
vczynek bárzo vżyteczny iad z ciáłá y od sercá precz wypędzáć/á serce y wszytki członki wnę
trzne posiláć/y tesz oczy iásne czynić/vszy ku słuchu náprawiáć y inne członki smysłow po-
twierdzáć. Ty wszytki vczynki od tey mocy trzećiey/ktorąsz to ma z inemi mocámi swe
spoienie/pochodzą. ¶ Czwarta mocz rzeczy z ziemie wyrosłe/zaiste vczynki swe przy



náßem ciele własnie spráwuie/ iáko gdy krew będzie porußona złemi a nie przyrodzonemi
wilkościámi/czyści ią á precz z ciáłá wypądza/iáko gdy kolerá álbo flegmá álbo teß melan-
kolia przymnaża sie á czystą krew zánieczyścia. A áczkolwiek ty wilkości będąc zmießáne w
żyłách sámem pußczániem krwie wypływáią przed nie/ wßák mocą tych rzeczy z ziemie
vrosłych przes skuteczną spráwę/to iest daniem lekárstwá/wyciągaiąc ty złe wilkości precz
krew sie czyści y od porußenia záchowawa/á to sie dzieie dla vczynku czwartey mocy tych
rzeczy z ziemie wyrosłych/á od náuczonego Lekarzá pokußonych y wydánych. ¶ Tá tedy
moc z własnem przyrodzeniem/od zwierzchnich niebieskich plánet y gwiazd/y teß dla bie
gu słońcá/tym rzeczam żywiolnym bywa daná ku naprawie y ku posilániu członkow w
netrznych/iákoß to ziolá máią moc rozmáitą od świátłości niebieskiey / iáko piwonia ma
moc iż podáiącą niemoc oddala mocnie. Orzech mußkatowy/kubeby/Rozmáryn/ty rze
czy maią moc mozg posiláć/y inße. A ták ty vczynki tych rzeczy námienionych/nie z mocy
żywiołow/álbo nie z gorącości ktorą máią od ogniá/ále od zwierzchnich promieni gwiaz-
decznych pochodzą/bo wiele iest rzeczy przyrodzenia gorącego/á wßákoß tego vczynku przi
nich niemáß/to iest iż nie są pożyteczne członkom człowieczym w lekárstwie ták známie-
nicie iáko ty námienione/á ono lactuca wątrobę odwilża/bo tę moc ma od żywiolnego
złożenia wodnego/á wßakże iey nie posila/ále mlecz też to czyni co y lactuca/ále wżdi wiek
ßą moc ma z strony niebá/iż wątrobę odwilża y posila. Przetoß mocy tákiey własnosci po
znáć/dar iest stworzyćielá niebieskiego/ktory stworzywßy te rzeczy/moc im tákową dal/ á
poty iest o rzeczách złożenia gorącego. Moc tedy z zimnosci żywiołowey poßłá á w te
rzeczy vrosłe wlaná/tym sie vczynkiem ziawia. Naprzod záziębia/á z tąd pochodzą y in
ße rzeczy/iáko wilkości/krwie zsiadánie/vliczek zatwieránie/zastánáwiáć krew/z twárdzić/
zg.ścić/zátkáć/rozegnáć gorącości z wilgościámi/wnątrz y w trzewách twárdzić sen przy-
wodzić/duchy martwić y gorącość przyrodzoną/á teß sie vczynki tey mocy domysłem cie-
lesnym oznáymuią/iáko swą wodnością/kwáśnością/ćirpnością/oskominnością/ zmar-
ßczániem. ¶ Rozdział teß stopniow tych rzeczy z ziemie vrosłych/ przy mocy gorącey y
zimney/przyrodzonym smysłem bywá poznan/bo to co nie przezlíß zágrzewá/ álbo chło-
dzi/álbo wilży/albo sußy/w pierwßym stopniu okázuie sie być. Co lepák bárzo zágrze-
wa/álbo chłodzi/álbo odwilża/álbo sußy/w wtorym stopniu okázuie sie być. Ty zásie
ktore známienićie palą/álbo odwilżáią/ná trzecim stopniu kładą sie być. Ktore zásie
zgąsániem palą/álbo przezliż chłodzą y vmartwiáią/mocnosć/ krew y inße du-
chy/w czwartym stopniu náyduią sie być. Suchość czwartego stopniá nie
náiduie sie tylko przy koncu trzećiego stopniá. Wilgotne rzeczy stopniá
czwartego są iádowite/vmartwiáiące/zádußáiące/iáko są bdły/z-
właßczá grzyby/opium.etc. To przepisánie iest iákoby
drzwi/przes kthore wnidz ku innym táiemnim rze-
czam/Kto rozum ma po temu/może niżey pi
sáne rzeczy łączno pochopić.



Regestr o ziolach

BB Mlecz

ßántá



Regestr o Wodkach

Támże też o Oleykoch.

Regestr Zwierząt:

O Ptacech Regestr

Regestr o Rybach/ y o kamieniach dro-



Regestr na wszelkie niemoczy/ ktore lekárstwem tych ziol bywáią vzdrowiony/ ktory dla łácznego nalezienia tákieykolwiek niemoczy iest położon / á on rychło vkáże lekárstwá przeciw niemoczam rozmáitym.

O Głowie.

Párchy na głowie leczy:

List	Ca.	Litera
3	2	C
5	4	H
6	8	C
8	12	C
12	21	H
19	37	C
27	60	K
29	65	C
45	111	B
59	149	F
73	194	H
74	198	G
78	205	D
80	210	J
81	214	C
83	219	K
85	224	A
89	239	A
90	240	K N
91	243	D
125	54	B F g
127	64	D
136	2	B
138	8	C
140	13	D
144	30	K
149	47	D
153	65	F

Strupy na głowie leczy.

List	Ca.	Litera
7	9	C
138	7	A

Z otrąb abo z łupienia gło. czyst:

List	Ca.	Litera
6	8	D
15	27	K
23	46	D
29	65	C
31	68	K
84	221	C

Bolesc Głowy czyni

List	Ca.	Litera
6	8	A
23	46	C
69	181	A
83	220	B



Regestr niemocy

Robaki

O Nosie.



List Ca. Litera
sie przepuszcza.
61 160 F
82 215 F
Kichánie czyni.
43 106 M
48 120 A
61 159 D
80 210 G
Reume oddala
28 61 B
32 70 I
41 99 B
43 105 C
58 148 K
59 152 B E
64 166 B E
66 172 E
82 117 G
83 220 C
86 228 I
88 234 C
97 261 D
118 30 C
119 34 B
126 58 B
127 64 C
Niezyt leczy.
119 33 C
127 60 f
142 21 G
Krew z nosá płynącą stanowi.
20 39 H
24 51 B
40 96 B
45 112 C
64 165 G
73 193 C
76 200 S
88 218 D
84 221 G
94 253 F
122 44 I
215 55 D H
128 66 H
131 75 C
133 84 D
133 85 D
137 4 E F

List Ca. Litera
148 43 D
149 47 C
Krew z nosá pobudza
83 220 B
Rany w nosie wysusza goiącz
15 27 F
Wonią czosnkową strácić
7 8 O

O Vstách

Smrod z vsth oddala
3 2 I
8 12 A
21 41 H
35 79 E
52 133 C O
70 182 F
73 194 D
74 196 C
91 246 C
92 247 A
127 60 D
130 71 F
Rzygánie przykre á kwáśne zástánawia
14 25 H
Rzigánie z niestráwnosci żoladká leczy.
118 32 B
Plwánie krwią leczy.
15 28 B F
18 34 B
51 129 A
52 133 M
71 187 A
73 194 A
80 211 H
84 221 C
87 232 F
94 253 F
96 260 A B

List Ca. Litera.
117 26 G
122 45 M
128 67 B
129 69 C
131 75 B
135 91 A B
137 4 I
142 21 G
Krosty złe w vsciech goi
21 42 F
Na krosty y na rány warg
12 19 M
34 77 D
137 5 B
Rospádliny vst y warg leczy
9 14 H
13 27 F
18 35 A
20 41 L
54 138 I
65 168 I
74 197 H
87 232 E
138 5 D
63 165 C
126 56 H
147 41 A
153 65 C
Rospádliny w vsciech ná podniebieniu leczy.
18 35 A
35 79 D
75 199 G
78 205 A
126 56 H
Rány w vsciech goi.
43 105 F
123 49 C
Krew z vst stánowi
11 18 O
Prágnienie odeymuie.
15 27 H

List Ca. Litera.
16 29 C
22 44 B
27 59 M
5 4 I
26 56 B
35 79 B
47 117 C
70 182 F
70 184 G
77 203 A
87 232 E
117 26 H
125 56 D
Chęć ku iedzeniu dawa.
27 60 B
52 133 B
53 134 G
70 182 H
71 187 A
64 166 C
77 203 B
113 13 B
117 26 N
117 27 B F
121 42 B
123 48 B
123 50 F
128 67 A
Gnicie vst leczy
45 110 A
65 168 C
110 1 O
Skrzywienie vst leczy
45 110 D
54 136 M
57 145 C
Dziąsłá komu gniją abo z nich czuchnie.
9 14 H
20 41 L
34 77 D
52 133 C
Wilgotkności z dziąsł wysusza.
14 24 C
Prágnienie
C C

List Ca. Litera.
czyni.
64 167 N
Boleści vsthne vsmierza
69 181 F
Zágniłości vsth y dziąsł oddala.
75 199 G
83 219 F
82 219 D
Omienienie leczy
88 234 C
Głos Canthorom dobry czyni
6 8 I
12 20 C
83 219 C
147 40 D
148 43 A
Mowę strácżoną przywrácża
41 99 C
Gdy dziecięciu śliny z vst cieką
140 14 D
Krosty ná podniebieniu dziecięciá leczy
122 45 f
Suchość warg leczy
151 58 C
Przyjemną wonią z vst czyni.
110 1 O
113 14 B
Wrácżánie ze krwią leczy
86 228 C
Wrácżánie zástánawia
39 93 I
52 133 D
60 156 B
74 197 C
77 203 A
90 142 F
95 257 E

List. Ca. Litera
116 25 E
117 26 G
118 29 D
120 37 B
153 65 B
105
Piersi czysci z
flegmy.
15 28 F
23 47 E
25 52 C
30 66 D
42 104 C
43 105 E
54 137 B K
57 146 G
58 147 B
64 167 D
69 181 I
75 199 L
77 202 M
86 228 H
87 232 D
89 238 B
91 244 E
92 248 D
93 251 f
120 37 A
Z piersi zle wil-
gosci wypądza.
11 17 I
58 148 H
85 226 B
94 254 E
94 254 M
Z piersi krew z
flegmą pocho-
dzącą stanowi
5 4 I
14 25 L
64 167 N
Piersi miekczi.
113 12 A
71 187 A
122 45 L
122 46 C
Bolesc w pier-
siach vsmierza.
118 29 B

List. Ca. Litera
129 68 B
Suchość w pier
siach odwilżą.
125 56 B
Dusznosc piersi
odeymuie.
129 68 B
Oddech wolny
czyni.
24 51 b
30 66 E
44 107 G
50 126 A
57 145 D
70 184 G
71 189 C
72 192 b
79 209 f
87 232 D
114 14 C
116 25 E
Wrzedzienice
w piersiach goij
22 44 f
42 103 I
Piersi v bialich
glow pod thym
nie rostą.
24 49 E I
152 64 D
Mleko w pier-
siach bialey glo-
wie odeymuie.
24 49 E
58 148 H
Mleko w pier-
siach mnozy.
24 78 b
119 32 D
Mleko do pier-
si przyciągą.
137 4 L
Mleko zsiadle
w piersiach v
bialych glow
rospuszcza.
23 47 D
52 133 G
144 27 H

List. Ca. Litera
153 65 D
Obfitosc mleka
w piersiach czy-
ni.
8 11 I
Gdyby piersi v
bialey glowy o-
wrzedziec chcia
92 249 C(ky.
Dychawice zá-
starzalą leczy.
132 81 b
Dychawice le.
51 130 K
54 137 b
69 181 G
80 210 B
83 219 f
91 244 C E
94 254 M
95 256 E
116 25 B
118 29 E
118 25 A
129 70 B
145 31 D
147 42 f
151 57 A
7 9 D
9 13 D L
9 14 f
11 19 G
16 30 f
19 36 D
24 51 B
26 55 B
28 61 b
28 62 G
36 81 G
38 91 b C
39 94 G
43 105 A
44 107 f
46 114 D
Szczkanie vs-
mierza.
8 11 I L
20 40 D
Kaszel zezego kol

List. Ca. Litera
wiek bedący/le.
5 4 I
6 8 I
11 17 K
14 24 A
15 27 H
24 51 b
25 53 b
27 60 C
28 61 b
28 62 L
45 110 A
52 132 G
54 137 b C
61 158 C
63 164 M
64 166 f
69 181 G
71 189 C
73 194 A
74 198 f
83 219 f
86 228 K
90 241 b
95 257 C
116 23 b C
116 25 b
118 30 b
120 37 A
121 41 A
127 60 E
137 4 I
142 21 E
153 65 D
105
Kaszel zástarzá-
ly leczy.
25 53 C
31 70 H
43 105 A
118 29 E
Kaszel suchy le.
46 114 D
50 126 A
50 127 C
93 251 F
125 56 C
135 91 A
135 92 b

List. Ca. Litera
Kaszel zgorącey
przyczyny leczy
125 56 D

O Rekach y też inszych członkach.

Rąk bolesc leczy
14 25 M
51 130 L
78 207 H
Rospadliny
rąk leczy.
6 8 D
Opuchline rąk
leczy.
12 21 L
Na drżenie rąk
lekarstwo.
85 225 b
Swierzb ktory
bywa miedzi pal
cy/leczy.
110 1 I
Pod pazuchá-
mi smrod oddá-
lá.
121 41 C
132 79 G
Zanokcice leczy
17 31 H
50 125 b
65 168 E I
Komu sie paz-
nogcie zádzierá
ią.
6 6 b
Zle paznogthy
precz spądza.
45 111 D
bolesc ktora by-
wa zá páznogci
leczy.
10 15 L
Stawowa bo-
lesc y członkow
vsmierza.
8 11 E

Regestr niemocy

Regestr niemocy





Lift. Ca. Litera
29 64 B
30 67 B
32 74 C
55 129 F
74 198 A
91 245 D
92 249 A
94 253 G
95 255 C
95 257 E
96 259 B
112 8 C
118 30 D
139 2 D
Na zápalenie ktore pochodzi w febrach z gorących á zgniłych wilgości.
16 29 G
69 165 H
Quartane lec.
6 16 D
10 15 H
12 19 K
13 23 C
31 69 L
32 71 C
32 74 C
33 35 D
34 77 B
44 107 C
44 109 e
55 139 F
65 168 f
97 174 E
70 182 I
71 180 A
74 198 A
78 206 B
93 251 e
95 255 e
111 3 B
112 10 A
144 30 D

Sen w gorączkach / albo krom gorączek straczony / przy

Lift. Ca. Litera
wrzącá.
8 11 D
42 103 L
47 117 e g l
52 122 D
55 140 e e
58 149 e n
60 155 C
66 170 b f i
66 171 f g
93 250 E
Kthoby omdlewał dla wielkiego spánia.
60 155 e
Człowieka zbytnie śpiącego cźini czujnym.
69 181 E
89 238 e
93 252 E

Biegunkę zástanawia czerwoną.
10 15 I
11 16 f
15 28 b e
16 29 E
19 37 E
24 51 B
26 56 d f
35 80 D
36 84 e
39 92 e
47 116 E
51 130 I
58 147 f
60 155 e
60 156 B
73 193 D
72 196 B
74 197 B
84 221 g i
85 225 N
86 232 D
89 240 A
93 252 E
96 259 B
121 40 D

Lift. Ca. Litera
121 45 H
126 56 E
128 67 e
132 78 B
Biegunkę leczy
6 6 H
15 29 B
16 30 e
20 39 D
24 51 B
35 80 D E
38 90 I
39 93 a i
40 96 f
44 109 D
47 116 E
51 131 H
54 138 L
58 147 D
59 149 I
65 168 D
67 174 e
98 176 E
73 193 D
74 197 D
77 203 B
78 205 f
80 211 e
81 213 f
85 226 B
90 241 b
117 29 e d k
120 39 b
123 48 E
147 40 A
149 48 A
Biegunkę z kolery leczy.
125 55 A
Biegunkę żoltą vrina.
126 59 D

Kolikę oddalá.
14 25 M
18 34 G
21 42 D
30 66 f

Lift. Ca. Litera
31 81 e d
37 86 e
38 90 H
44 107 b
49 122 e e
52 133 H
58 147 e
63 163 D
64 166 m
65 167 G
67 174 b
68 176 E
69 180 e
76 200 f r
78 205 G
89 240 e i
97 261 E
111 2 e
117 27 D
120 39 e
147 42 D

Ciało tuczy.
10 15 N
15 27 D
116 26 E
121 41 A
124 53 A
125 54 d h i
137 5 A

Członkow
skurczenie rozciąga.
14 26 D
28 62 D
69 181 D
Członkową bolesc leczy.
86 226 I
138 7 A
138 8 D
149 48 A
Członki komu drżą.
139 12 A

Lift. Ca. Litera

O Bolączkach
O Wrzedziech.
O krostach

Bolączki gorące ciężkow leczy
5 4 f
15 27 D
29 64 b
56 140 K
59 149 M
Bolączki iadowite / z ktorych mięso pada / le
6 7 f
Fistule leczy.
7 9 b
12 19 M
16 31 f
21 41 G
31 69 D
36 83 e
37 85 D
38 90 G
41 98 I
53 134 H
65 168 H
77 202 E
80 212 C
83 220 H
91 243 D
94 254 e
111 2 D
112 5 e
121 40 F
131 74 C
133 84 e
133 86 A
138 8 L
142 22 e
145 32 e
Wrzod twardy miękczy.
52 132 G





Liſt. Ca. Litera
15 27 F
38 91 J
41 100 B
73 195 C
137 62 b
139 11 b

Rany płynące leczy.
8 11 b n
12 19 D
12 21 b
56 140 K
73 194 M
117 26 b
122 45 H

Rany opuchłe leczy.
7 9 C

Na rany ze złych kroſt.
11 17 L
24 51 b
27 59 L
36 82 b
40 96 b
41 98 D
57 144 F
64 167 D
85 225 J
90 241 E
94 254 C
90 242 b
122 45 D
123 47 b

Swieże ra. goi
42 101 C
51 129 A
73 194 E
84 221 G
90 241 E
128 67 A

Rany złe zagniłe leczy.
43 106 e g
48 121 A
65 179 E
127 62 b

W ranie bol vſpokaia.
23 46 F

Liſt. Ca. Litera

Rany z ſmrodu leczy.
83 217 K

Rany ſmrodliwe leczy.
127 60 D
127 62 b
129 69 b
133 86 C
153 65 b

W ranie rope wyſuſza.
132 79 b

Rany głębo. le.
153 65 E

Krew w ranie zaſtanawia.
92 249 b
~~94~~ 93 253 D
122 45 H
145 34 E

Apertury leczy
91 243 D

W ranie othokom być nieda.
92 249 a b
88 234 A

Otoki/miękczi
88 237 a c

Liſzay gnoiſti le.
83 220 A

Sadzel bolący a zapalony/le.
66 170 C
85 225 H

Szramy leczy
44 109 D
129 68 D

Ogień piekielny leczy.
39 93 L
61 129 A
51 131 d e
57 146 C
63 164 K
56 168 E
66 170 K
10 15 E
11 19 C
15 27 D

Liſt. Ca. Litera
20 36 E
83 218 G

Blizny/leczy.
138 6 D

Flux każdy ſtanowi.
146 44 C

O Chorobach wnętrznych y ktore bywaią na wierzchu od iakieykolwiek przygody.

Apoplexyą/le.
17 31 J
80 210 f

Pleurę leczy.
6 4 K
33 75 C
66 172 D

Niemocz z zimney przyczyny l.
3 2 B

Mieſtcza opuchłe leczy.
6 7 D

Bolączki leczy wnątrz.
137 4 P

Szadzele zatwardziałe miękczy y rozgania
4 3 E
10 15 C

S. Walantego niemoc ſie z tego rodzi.
8 12 D

One ſtawową vśmierza.
92 248 C

Denną niemoc leczy.
5 4 A
10 15 C
17 33 C

Liſt. Ca. Litera
25 54 E
42 101 C
44 19 C
56 140 K
79 210 b
72 219 b
121 41 B

przeciw paraliżowi.
6 7 a b
9 14 D
12 20 B
24 50 b
29 65 A
31 69 J
33 76 D
48 128 A
54 136 M
62 161 D
67 174 B
88 334 D
99 254 H
142 28 b
151 59 C

Opuchline/le.
8 12 E
9 15 b
12 19 D
13 22 A
28 62 H
28 63 A
29 65 b
32 71 C
34 78 G
34 78 N
25 52 C
28 61 D
49 121 C
53 136 b
63 164 H
66 170 K
76 201 F
84 222 c
87 233 A
94 254 N

Powietrza morowego/broni.
6 6 G
45 112 E

Liſt. Ca. Litera
61 157 B
76 200 Q
116 24 G
121 43 A
131 75 D
152 60 A

Sparzenie ogniem abo żelazem/abo wodą leczy.
11 19 E
44 109 C
49 123 B
54 138 G
63 164 G
82 218 C
89 248 E
126 56 F
133 20 K
139 11 A
149 48 D

Rany ktore bywaią z parzenia
129 69 K

Cancer/wrzod bolączy leczy.
9 14 G
53 134 H
80 212 D
90 242 H
91 243 D
94 250 C
131 74 B
136 1 F

Suchoty leczy
12 19 D
25 79 G
118 29 B
135 91 C
138 8 K

Suchoty abo gdy kto wiſchnie w gorącey niemoczi.
66 170 D
73 194 A
75 199 F

Jadu broni.
4 3 G

Tu zasie będziesz miał Regestr inszy tak potrzebny iáko y pożyteczny káżdemu człowiekowi na rozmaithe niemoczy / á to począwszy od natury Ryb aż przez wszytko ciało niniejszych Ksiąg lekárskich/ przed tym nigdy niebywáły krotko á z pilnością wypisany / Kthory tylko to w sobie ma że ukázuie tytuły głownieysze rozmáitych niemocy ludzkich/tudzież też kart abo listow liczbę zwierzchnią/á niegdzie też Cápitula z ich signaturami postronnemi obaczysz.





Contra Icteritiam







Rozmaitych

Zdalo sie nam wypisac y polozyc na konczu Regestr osobliwy o naturze y o moczy kamienia drogiego/á to dla tego iż wżdy nie sa tak w wielkim pospolitowaniu w każdego czlowieka/á tak czija co możnosc zniesc może/ może ich naturi y moczy vżywać y doswiadczać kiedy bedzie chcial.

E E2

Regestr niemocy Rozmaitych

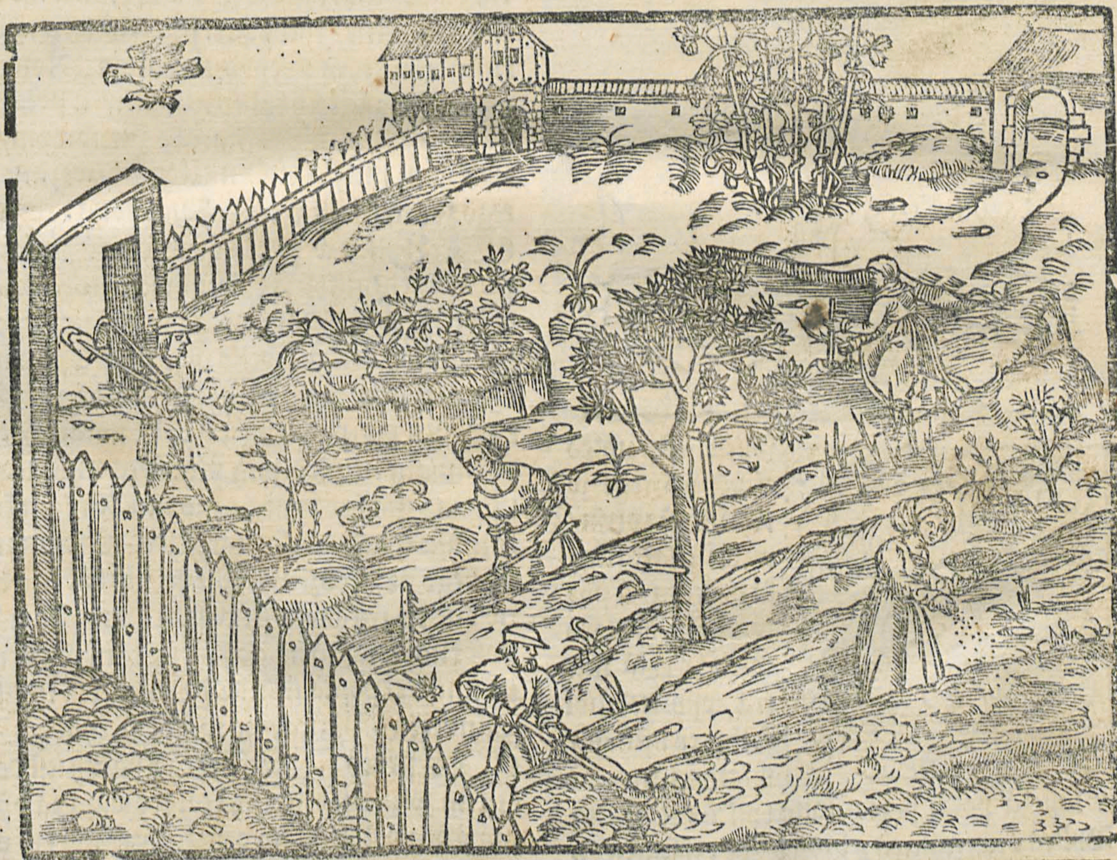
Koniec regestru

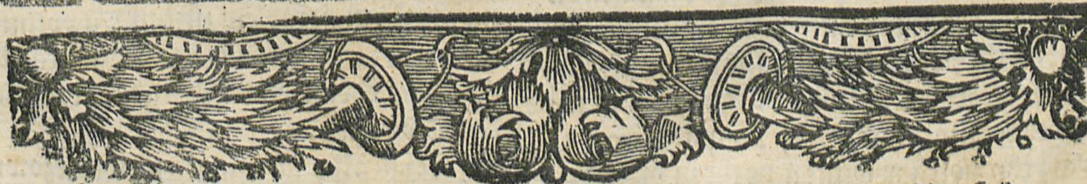




Poczynaia ſie Kxiegi ktore moga byc wezwany Ogrod zdrowia. Abowiem w nich ſa wypiſane natury ziol rozmaitych/ ku zachowaniu zdrowia czlowieczego pozytecznych/ s ktorych pirwße ieſt matka wßyſtkich ziol wezwane Bylica.

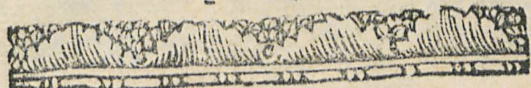








Arthimesia



Bylicá/ Peisos/

Kapitulum j.





A Bylicá iesth ziołko ciepłe y suche w trzećim stopniu/ wedle Plateariussa doktora/ á powiádáią doktorowie iżby byłá mátká wßytkich ziol kthorey listh ma wiethßą moc/ á zwłaßczá poki ießcze zielona bylicá iest. Iesth Bylicá otwieráiącá y drogi y żył czyściącá/ á ták iest dobra w záthániu y w zámuleniu wątroby y śledziony nieczysthośćiámi zimnemi/ tym sposobem. Weźmi Bylice y Ielenich iezykow rowno po garśći/ y piołynku trochę/ warz thy ziołká w winie á pothym przecedziwßy ocukruy á piy.

Też iest lekárstwo ná żołtą niemoc s strony śledziony/ wárzona s kwiatkámi Centurzyiey á pitá od niemocnego/ leczy żołtą chorobę. A gdi ono ziele vwárzone przyłożyß ná śledzione zatwárdziáłá ábo opuchłą ciepło/ tedy sie roschodzi pod onym leguchno. B

Też wodá w ktorey wrzáłá Bylicá y z liściem babkowym y z wrotyczem/ w kthorym gdy będzie niewiástá śiedzieć ábo onym będzie sobie máćice náparzáłá ábo dymiłá/ thedy rzecz przyrodzoną mocnie pobudza/ y też vmárłe dziecie wypądza. C

Też wárzona z listkámi bábkowemi z oliwą/ á onego wpuśćiß do máćice/ ábo będzie w onym páni śiedzieć / rzecz przyrodzoną przywodzi. D

Też gdiby ktory człowiek miał Tenasmonem/ tho iest wydymánie á chćiwość wielką ná dwor/ ták iż sie częstho wydyma á nic nie może vczynić/ thedy táki niechay bierze ządkiem dym ktory pochodzi s smoły iodłowey/ á pothym zagrzey bylice w winie/ á położ ią ná kámieniu młyńskim ábo żarnowym/ á ná onym ma śiedzieć on człowiek/ weźmie od tego zdrowie/ iest rzecz doświádczona. E

Też bylicá w proch obrocona á zmießána s prochem kośći Słoniowey ktorą zową Ebur/ y s prochem orzechá mußkatowego/ miodu prząśnego troche przyczyniwßy á wody w kthorey wrzáłá Bylicá wziąć iey społ kwarty á pić iey prochy wespołek poránu/ tedi pániam niepłodnym płod spráwuie mocnie/ á to ma być rozumiano tim pániam ktore máią niepłodność z wilgości/ ále pániam suchego przyrodzenia/ tedi nie ma być dawano ono lekárstwo/ á stego prochu możeß nápoić knot á wpuśćić go pániey tám w tátemne mieśćce/ pośila máćice iżby poczęłá rychło Pandektá y Platearius mowią o tym. F

Też proch z bylice y proch s bżánty iest dobry ná zołzy y ná gruzły ktore bywáią zá vßymá y około stolcá tym obyczáiem/ ma być oná gruzłá pußczádlem zśiekána/ á potim ná nie przyłoż tego prochu/ á to będzie lekárstwo G

Thęż oddala diabelstwo gdy będzie niam kádził w domu. H

Też skłußy ią s smalcem wieprzowym á przyłoż ná nogi ktore bolą s chodzenia wielkiego/ vśmierzá dostátecżnie. I



Absintium.



Piołyn Vermut.

Capitulum. ij.



A Piołyn kthore iest ziele ciepłe w pierwszym stopniu ciepłości/ a suche w wtorym stopniu/ ktore iesth ziele wielkiey gorzkości ytez cirpności/ ma być to ziele zbierano ku chowaniu na ostatku Wiosny/ a ma być suszono w cieniu/ a tak przez rok możesz ie chować.

Iest rozliczney moczi/ bo ma w sobie przeciwne dwoiakie własności/ to iesth/ odmiekczaiącza żywot/ a to czyni z swoiey wrodzoney ciepłości y gorzkości. Wtorą ma moc zatwierdzaiączą/ a tho czyni z nieiakiey swey grubości zielney/ a thak ma w sobie przeciwne sprawy/ a przeto nie ma być to ziele potrzebuiącim ludziom dawano/ ażeby pierwey prziczina niemocy była sprawiona w ciele/ a potim piołyn dany/ thedy swoią ciepłością łaczno wypedzi niemoc z ciała chorego człowieka/ bo mocznie otwiera/ wypądza wilgości z wątroby y z śledziony/ a iest lekarstwo dobre na niemoc żołtą/ na opuchline. Auicenna mowi w wthorych kxiegach swoich/ gdy bedzie człowiek pił sok Piołynowy przez dziesieć dni poranu trzy dradmy/ to iest cztyrzy łyszki/ tedy mu iest pomoc wielka na niemoc każdą ktora z zimney przyczyny pochodzi/ a ktoby niemogł samego soku pić dla gorzkości/ thedy może gi oczukrować wedkug woley.

℄ Albo vczynisz z niego iakoby siropek tym obyczaiem. Wezmi wierzchow piołynowych poł garści/ kwiatkow Centurzyiey/ y kwiathkow fiołkowych/ y boragowych/ y bagniskowych rowne części każdego poł garstki/ korzenia reupontici z apteki/ lakriciey/ każdego czo złoty zaważy/ rozynkow drobnych czo cztyrzy złote zaważą/ to iest dobrą garść/ ti rzeczi wszitki przetłukszy troche warz w wodzie iżby trzecią część wywrzało/ pothym przecedz a oczukruy dobrze/ a tak bedzie sirop/ bierzyż go poranu y w wieczor trunek mierny czoby troche ciepło/ ale przed picim tego siropu wziąćby dobrze pilułek de Reubarbaro/ a potim posilenie ktore Doctorowie zową Diarodon abbatis/ są kołaczki w aptece/ a tak potym piy sirop. B

℄ Też kto ma na głowie parchy dobry iest/ y komu włosi padaią y dla mołow. Weźmiż tego piołynu/ bożego drzewka po garści/ a spiki celtyki z apteki troche przyłoż/ warz ty zioła w winie a tym myi głowe. C

☞ Też sok piołynowy z miodem przaśnym abo z mąką ieczmienną zmieszany/ zgania sinośc pod oczyma ktora bywa z stłuczenia ytez z inszych mieśćc ciała mocznie spądza. D

℄ Też ten sok z prochem glisćianym/ a strochą miodu zmieszany wypądza glisthy y insze robaki z ludzi przez stolce. E

℄ Też sam sok wpuszczony w oko/ czerwonośc spądza y bielmo z oka. F

℄ Thez gdy vwarzysz piołyn w wodzie albo w winie/ a potrzymasz vcha nad oną parą/ tedy głuchośc y piszczenie vśmierza. G

℄ Też sok ten z oleykiem gorzkich migdałow wpuszczony w vcho/ robaki morzy.

℄ Thez piołyn warzony w wodzie z skorkami Citrynowemi/ oddala czuchnienie vst/ ktore pochodzi z wilgości zgniłych w żołądku.

☞ Też piaństwa broni sok z miodem przaś=

℄ Też rzecz przyrodzoną pobudza pa(nym niam gdy bedzie vczynion knot z niego a z byliczą y z oliwą vwarzywszy thy rzeczy/ vczynić knot z tego/ y wpuscić gi w mieysce taiemne.



Abrotanum.

Boze drzewko   Gartam.

Capitulum. iij.



BOze drzewko cieple w pierwßym sthopniu / a suche w wtorym Auicenna mowi / Iest pozyteczne na parchy y na mole iako y Piolyn.

C To drzewko iest pomocnek rychkemu vroscieniu brody tym obyczaiem. Wezmi soku tego ziela / olejku wloskiego kopru rowno kazdego / zmießay a tym namazuy brode albo inße miestca gole.

C Ktho ma cießkosc w piersiach z obfitosci flegmistey / tedy warz to ziele z Izopem y z lakrycig w wodzie / a przyloz czukru z apteki ktory zowg Penidium / albo prostego czukru / piyze tho poranu / piersi sobie pomazuy malowym maslem albo Dialtheg / aby tym byly zmiekczone wilkosci w piersiach / a potym dnia czwartego wezmi pikulek z apteki kthore zowg de Agarico / izeby ony wilgosci byly wywiedzlony z piersi przez stolce / a nazaiuthrz po pikulach wezmi Diapenidion albo Diairis Salamonis z apteki kolaczki sg poczwierdzaigce piersi.

☞ Tez iest dobre naprzeciwko glistam y inßym robakom wnetrznym tym obyczaiem. Wezmi Bozego drzewka ßlukßy ie drobno na proch / a prochu glisth ziemnych / kazdego rowno czo trzy zlote zawazg / zmießay ty prochy z zolcig kokoßg a z oleykiem piolynowym pomazyz tym zywot zolgdka nietikaigc / a gdi sok tego ziela zmießaß z sokiem piolynowym a wypijeß / thedy thakiez vczyni troche mleka knim przymießawßy. C

☞ Tez sok iego zmießany z mirrg tluczong a rozmoczywßy w onym knoth wlozyß gi do maćice / thedy rzecz przyrodzona przychodzi / dzieciqtko martwe wypgdza y bolgczki flegmiste w maćiczy leczy a zgladza / y thez gdy bedzie czyniono kadzenie z niego / tedi tez vczyni iako y knot tym obyczaiem. Wezmi Bozego drzewka / ßawiny / bylice / kazdego dwie garsci / poleiu / czyrwoney lebiotki / wrotyczu / kazdego polgarsci / kopytniku / pczelnike tez polgarsci / przetlukßy wßytko ziele / warz w wodzie z godzine / a potym pani niech sie tym kadzi. D

C Tez sok tego ziela zmgkg ieczmienng abo z miodem / miekczi sadzele zatwardziale / y tez na ßlucżenie bokow iest pomoczno gdy z tego bedzie vczynion plastr. E

☞ Tez to ziele wypgdza z domu iadowite robaki / gdy bedzie w domu albo kadzenie z niego abo pokropienie po domu wodg w kthorey bedzie wrzako. F

C Tez vwarzone w winie / broni iadu / ktho ono wino pije. G

C Thez sok iego zmießany z solg y z oliwg / a gdy bedg pomazane pulsi v rgk y v nog / tedy zimnosc y drzenie oddala kthore bywa w febrach abo w zimniczach. H

☞ Tez warzone z pczelnikiem y z winem / a oczukrowawßy kamien lamie y wypgdza / y rzezanie kthore bywa w pußczaniu moczu / vsmierza. I

☞ Thez sok iego z oliwg zmießany oddala zawrocenie glowy y zaćmienie przed oczyma. K

Altea.



Slaz wyssoki.   Wildpapel.

Capitulum iiij.









Ysoki slas/ á ten iest mier- nej cieplosci y suchosci/ wlasnosć tego ziela iest odmiek- czáiącá y trawiąca y rospą- dzáiąca y ocieraiąca. Na- sienie s korzenim iest wiet- ßey mocy/ á zwlaßczá korzeń zielony/ ábo- wiem vwárzenie korzeniá slazowego y nasie nia iego z bożym drzewkiem w winie/ oddala ciężkie (á ktore bywa s trudnoscią) pußczá nie wody/ y ná kámień/ y náprzećiwko den- ney niemocy/ y też kto ma rány w żykach su chych/ gdy to będzie pił mocnie pomaga.

A ⁋ Też bolenie zębow vsmierza/ gdy korzeń tego ziela będzie warzon w occie s piretrum á s trochą mastiki/ tedy plokánie vst tą wo- dą wárzoną/ czyni tę pomoc.

B ⁋ Też násienie tego ziela vwárzone s czo- snkiem á z octem/ vlecza trąd ktory bywa ná licu gdy gi pomażeß na sloncu.

C ⁋ Też nasienie z oliwą zmießáne/ przyło- żone ná miescie vkąßenia wężowego/ poma ga. Tákież togo pczkolá vkąsi tym vleczyß.

D ⁋ Też gdy vwarzyß korzeń wysokiego sla- zu z winem á z wodą troche mástiki przyło- żywßy/ vzdrawia bolesci ielitowe ktore pocho dzą z dárcia/ y też bolenie żył suchych.

⁋ Też korzeń iest dobry ná bolączki gorące ćickow/ y ktore bywáią tám w stolcu ná koń cu ielitá/ y też ná zátwárdziáłe wrzedzienice y ná zołzy/ y ná rosciągnienie suchych żył/ á bow iem rospądza opuchlinę/ y wzdęcie ktore bywa ná brwiach/ y zołzy ktore bywáią zá v ßymá/ y też bolesć ktora bywa w członkach w stawiech vsmierza/ y też rosciąga żyły suche gdy ie vwárzyß/ á stłukßy czysćie zmießaß z mąką lnánego nasienia przicziniwßy knim trochę káczey thlustosći á iodłowey żywice/ zmießawßy dobrze w mozdzerzu/ á tá masć rospądza y otwiera wrzedzienice/ y rychło się pod tym zbierze ropá. E

⁋ Też gdy stego vczyniß knot á wpusćiß do máćice/ czysći ią/ y ty wilkosći ktore bywáią przy porodzeniu wywodzi. F

⁋ Parchy ná głowie leczy/ vwarzone korze nie z bożym drzewkiem/ á pomázuy głowę ná slońcu. G

⁋ Też nasienie slazowe warzone z lákrycią y s figámi/ á potym ocukruy cukrem onę wodę/ piyże ią/ tedy pomaga ná káßel z zim ney przyczyny/ y richley flegmy odbywáć po tym będzieß mogł. A gdy ktemu przyłożyß drágántu (iest gumi w áptece) thedi broni kwie ktora s piesi s flegmy pochodzi. Toż od dala rzezánie ktore bywa przy pußczániu v- ryny/ y pragnienia broni. H

⁋ Też pomaga ná pleurę y przećiw wrzo- dowi ktory bywa ná płucach tim obyczaiem Weźmi korzenia wysokiego slazu co trzy zło te zaważą/ lákricicy tyleż/ korzenia podrożni kowego/ nasienia ogorkouego/ máionow/ á iesli możeß mieć nasienie Citrillorum káżde go snich co dwá złote záważą/ nasienia mle czu wysokiego/ nasienia kurzey nogi/ iáko y pirwßego/ kwiatkow fiołkowych/ rozinkow wielkich/ warz to społem wßytko wodzie prze tłukßy iżby połowicá wywrzáłá/ á pothym przecedziwßy ocukruy dobrze/ á to maß sirop ktory piy po ránu y wieczor ciepły trunek. I

Acorus



Mieczykowie/ Gelschiuerttel.

Kapitulum v.





Jeſt ziele mieczik ciepłe y ſu-
che rowno w wtorym ſto-
A pniu á ma moc vrine wy-
pądzáiącą/ otwieráiącą y
ocieráiącą/ á ták ieſt dobry
tym ktorzy máią twardość
ábo gruſzkę około ſledziony/ ábowiem otwie-
ra zátkánie ſledziony y wątroby z wilkośći fle-
gmiſtey y melankoliey/ tym obyczáiem czy-
niąc. Weźmi korzenie mieczykowe ſtłukſzi ie
iákoby czwartą część funtá/ poleiże ie octem
ábo ie námocz w occie na trzi dni/ á przyłoż k
niemu korzenia Reuponticy dwá łoty/ kwia-
tkow boragowych/ ielenich iezikow/ káżdego
po poł garśći/ naśienia hánizowego/ lakriciey
káżdego dwie drágmie/ rozinkow łot/ wſzyt-
kich rzeczy troche przetłukſzy warz ie w wo-
dzie iákoby w połtori kwarty wodi iż połkuar-
ty wywre/ potym przecedz á ocukruy/ piyże
to rano ciepło y wieczor trunek. A po tim pi-
ciu czwárte° dniá weźmi piluły de reubárba-
ro/ pilul de lapide lazuli/ káżdych po poł dra-
gmy/ zmieſzay niech będą piluły vdziáláne
śiropem Jelenie° iezyká w liczbie vij. ábo ix.
á potym weźmi Diagalange ábo Diabora-
inatum dla pośilenia żołądká/ á ná oſtátku
pomaż dobrze ſledzione máśćią Dialteą dla
odmiekczenia nieczyſtośći.

Też gdy gi vwarzyſz z ielenim iezykiem B
a z mleczem/ z lákricią/ z naśienim ogorko-
wym/ malonowym/ citrullowym/ á przecę
dziwſzy ocukruieſz/ gdy to będzieſz pił/ vzdra-
wia żołtą niemoc.

Też mieczykowie ſpądzą bielmo z oká/ C
ták ſpráwione. Weźmi ſoku mieczykowego
ſoku włoskiego kopru káżdego po czterzy ło-
ty/ kámienia calaminaris drágme/ haleny
brunatney/ tłuciey/ káżdego rowno trzecią
część łotá/ á potym ty rzeczy ktore máią być
ſtárte ná proch zetrzy ſubtelnie/ á potym po-
warz troche áby ſie ták dobrze zmieſzáły/ po-
tym wpuſzczay piorem ná oko chore.

Też ſok mieczykow dány ku piciu/ ábo D
wodá w ktorey wrzał mieczyk/ pobudzá vri-
nę ku wyśćiu mocą ſwą własną/ y vśmierza
bolesć w płucach y w bokach/ y też ieſt oſobna
pomoc ná vkąſzenie iádowitych robakow.

Też vśmierza bolenie w mácicy gdy ie v- E
warzyſz á poſiedzi ná nim páni chora.

Powiáda Pandektá/ gdy ktory człowiek F
noſi przy ſobie kośaciec/ táki nigdy nie wpá-
dnie w niemoc kurczową/ áni w wielkie ply-
nienie krwie. Pandekti náuká.

Acetoſa

Szczaw/ Sawerampfer.

Kapitulum vj.



A Szczaw iest dwoiaki/ domowy y polny/ iest zimny suchy/ w pirwszym stopniu zimny á w wtorym suchy ma w sobie cirpnosć y thez kwasny smák/ ktory iest ná lepszy w tym ßczawiu.

B Korzeń ßczawiowy z octem vwarzony leczy swierzb gruby gnoisthy/ y komu sie paznokcie zadzieráią.

C Też iest lekárstwo ná krad y ná liszáie/ y ná inße ßkárádośći ciáłá/ gdy kilká kroć bedźie pomázano mieysce tym przerzeczonym lekárstwem/ á potym możeß pomázowáć lekárstwem thym dla lepßey pewnośći. Weźmi soku ßczawiowego iákoby osm lotow/ iodłowey żywice czterzy loty/ soli prostey ieden lot/ zmießay ty rzeczy z oleiem bobkowym á ßtego vczyń máść ná rince rospuśćiwßy thy rzeczy ná ogniu.

D Też ßczaw iest pomocen ná żołthą niemoc ktora przychodźi z zátkánia żył s przyczyny ciepłey/ a thak masz gi wárzyć z wodą mleczową y z naśieniem ogorkowym y málonowym y citrullowym/ á to masz pić.

E Abo warz w winie białym wystałym/ á toż wino piy/ leczy żołthą niemoc z zimney przyczyny/ to też wino oddala brzydkość.

F Też iest lekárstwo ná vkąßenie niedzwiadká y węża. O czym Awicenna y Serapio powiádáią/ gdi ktho kilo listow zie ßczawiowych/ ábo pije wode w ktorey wrzał sam/ á potym gdyby onego człowieka wąż viadł ábo niedzwiadek/ nic mu nie bedźie ßkodźić.

G Też wodká ßczawiowa z driakwią pita morowego powietrza broni tym obyczáiem. Weźmi wodki ßczawiowey piec łyżek/ á lot ieden driakwie/ rozmąćiwßy w wodźie/ day że wypić ciepło w polnocy/ á potim niech sie przyodźieie dobrze izby sie zapocił/ iest to rzecz známienita y doświádßona wiele razow.

H Też sama wodká s swoiey własnośći tedi zástánawia biegunke y nárußenie ielit vzdrawia/ á nawiecey thą moc ná biegunke iesth wietßa w naśieniu.

I Thez sok iego dobry vpiłym ludziom/ y tym ktorzy máią emoroidy/ to iest/ kto ma wielkie ciecżenie krwie z żyłek ktore są w stolcu zástánawia.

K Też ieśli bedźie ßczaw záwießon ná ßyi v tego kto ma żołzy/ zgìną od niego. Awicenná mowi/ gdy vstá płocżeß wodą w kthorey wárzyß ßczaw/ zebową bolesć vśmierza.

Też korzenie iego warzone w winie zástánawia rzecz przyrodzoną paniam/ y łamie kámień w nyrkach/ y też broni drżenia ielit/ Awicenná powiáda.

Agrimonia



Rzepik abo Stárzec/ Hail all'erwelt/

Kapitulum xvj.



A Rzepik ábo stárzec iest ciepły y suchy w wtorim stopniu/ v wárzenie iego korzenia iesth pożyteczne naprzećiwko párálizowi/ táko czyniąc ten sirop. Weźmi korzenia rzepikoweo/ ßáłwiy/ primule veris/ to iest pirwosnki káżdego garść/ korzenia piwonicy/ białej lebiotki/ káżdego poł garśći/ czemierzicze/ cinamonu/ bobrowego stroiu káżdego po 2. lotu przetłucz ty rzeczy troche/ á potym warz w winie stárim w połtori kwarti winá żeby poł kwarti wywrzáło/ potym przecedź á osłodź dobrze sßymowánym miodem/ á ták to bedźieß miał sirop trawiący/ ktorego bierz poránu y wieczor trunek ciepło/ a potym wypiwßy ten sirop/ weźmi ty piluły kłádac sie. Weźmi piluł de Euforbio/ piluł smierdzących/ káżdych po poł lotu/ vczyń piluły s siropem de Sticá-



de Sticados/ to iest s siropem kocenkowim/ w liczbie dziewięć/ á potym názaiutrz dla posilenia żołądká y sercá wezmi Diamuscum ábo Diacástoreum z aptéki/ á potym ku wieczoru námaż pacierze v szyie y grzbiet/ y insze meyscá zárażone párálizem tą máścią troche iey zagrzawszy.

B ¶ Wezmi soku rzepikowego/ gorczyce/ násienia piwoniey/ káżdego po drágmie/ bobrowego strolu/ piretrum/ káżdego po poł lotu szafránu czwartą część lotu/ zetrzy ty rzeczy dobrze miálko á zmieszay z oleykiem z bobrowych stroiow á troche wosku/ rospuściż tho wszythko ná rynce ná ogniu iż będzie s tego máść miękka/ á pożyway iey w pothrzebie przerzeczoney.

C ¶ Też sok rzepikowy dobrze wyciśniony/ w ktory wpuść troche Tuciey tártey/ á potrzymay troche ná ogniu w garnuszku iż się dobrze zmiesza/ á potym niechay posthoi/ á onym z wirzchu maczay oczy przez chustę/ tedy oczy posila y czyści wzrok bárzo dobrze.

D ¶ Też sok rzepikow z mąką feni greci y boli armeni y s smalcem wieprzowym zmieszay to społem/ á máży miesce opuchłe y bolące gdziekolwiek będzie.

E ¶ Też rzepik gdy go kto pożywa s kápustą álbo s ćwikłą álbo s spinákiem/ thedy bolenie żywotá vsmierza/ tákież y śledzony/ bolenie y nadymánie oddala.

F ¶ Też rzepik gdy iest zielony stárty ná proch á pity z wodką szczawiową/ tedy iest lekárstwo wielkie ná bolączki iadowite/ s kthorych mięso páda/ y thez naprzećiwko iadu psá y człowieká wściekliwego/ bo iemu nie dopuszcza wnątrz wchodzić/ tákież y z wirzchu ná ty mieyscá przyłożywszy pomaga.

Allium



Czosnek/ Knobloch/

Kapitulum viij



Woiáki iest Czosnek/ ieden domowy á drugi polny/ Domowy iest ciepły y suchy w trzecim stopniu/ á leśny iescze cieplejszy iest/ á thák łacno może być s niego iad tim sposobem.

¶ Wezmi nasienia czosnkowego rozsiey ze ie/ á potym onego czosnku ktory vrośćie/ wezmi iego násienie y posiey/ czyń ták pięć razow/ tedy on czosnek piąte° siania iuż będzie iádem dla swey zbytniey gorącości. A przeto ogrodnicy nigdy nie sieią czosnku iedno sadzą przyczyny niewiedzą czemu to czynią/ ále wy iuż ták wiedzcie. A

¶ Czosnek iest lekárstwo ná párchy kthore pochodzą z zimney przyczyny ták czyniąc: Stłucz czosnek á zmieszay gi z oleykiem bobkowym/ ábo z drożdżámi oleiowemi/ á tym námazuy parchy. B

na parchi vide diligent

¶ Też czosnek stłuczony/ á kto ma rospádliny ná rękach ábo gdzie indzie/ ábo krosthy s ktorych wilkości płyną/ vlecza gdy gi przyłożysz/ y tákież włożywszy w ług/ ná otręby ábo ná łupienie głowy pamaga. C

¶ Też kto gi często iada/ tedi wszy mnoży. D

¶ Też częste iadánie czosnku/ czyni bolenie głowy/ y też czyni trąd ná licu. E

¶ Też czyni mgły wzrok kto go wiele pożywa/ wysusza wilgość dobrą z oczu/ á kto ma wilgo- F





wilgosci złych obkwitość w oczoch/ tedy dobrze Czosnek iadać/ abowiem wysusza złe wilgosci

H ☞ Też warzony Czosnek z mastiką y z piretrum/ vsmierza bolesć zębow kiedy vsta bedą ciepło płokane.

I ☞ Też Czosnek vwarzony abo vpieczony/ a potym zmieszay z czukrem/ głos Cantorom y inszym naprawia/ y kaszel vsmierza/ y bolenie piersi ktore pochodzi z zimney prziczini oddala

K ❡ Też kto ma obfitość flegmy y inszich wilgosci grubych w żołądku/ czosnek dobry iest takim/ abowiem trawi y wypądza z żołądka.

L ❡ Thez dobrze Czosnek iesć onym ludziom ktorzy bdły iadaią/ abowiem bdły są iadowite y zimne/ a czosnek iest na to pomoczny.

M ❡ Też Czosnek dobri iest barzo ludziom prostym kmiotkom/ ktorzy iadaią grube rzeczy/ zimne/ a piią wode/ tedy czosnek trawi w nich ty karmie y niemoczy broni/ przeto iest ich drijakiew/ y też onym iest dryiakiew kthorzi są na morzu a piią wode morzską y inszą vode złą.

N ❡ Też Czosnek stłuczony a pity z sitą/ wypądza z brzucha robaki y też flegme. Jest też dobry komu sie żywot odima z wiatrow/ o czym Galenus mowi/ iż miedzy innemi ziołky czosnek iest namocznieyszy y nalepszy w trawieniu wiatrow ktore bywaia zamknione w żywocie.

O ❡ A gdyby chciał iżby czosnek z ciebie nie pachnął/ ziedz troche korzenia kosaćczowego/ abo też swieżey pietruszki/ przestanie wonia ie°.

Alkakenge.



Alki Michonki. Judentockel.

Capitulum 9.

A Alki albo wisnki ogrodne iest ziele podobne nieiako Psinkam w włosnosci/ zimne y suche około wtorego stopnia a ma list podobne listhkom psinkowym/ w thymże liściu ma macherzynki/ a w nich są iakoby iagody czyrwone/ ktorego owoczu mocz iesth podobna moci iagod wilczych.

B ❡ Sok tego ziołka zmieszany z sokiem celidoniowym a z trochą koperwaseru rzimskie°



tarkégo/ to lekarsthwo wpuszczay w fistule/ a potym w osm godzin omyway one fistule wodą w ktoreyby był miodek rożany/ a tho czyń tak długo ażeby sie ono miestce zmieniło/ tho iest iżby iuż ony nieczystosci wodne subtylne/ obrociły sie w miąszą rope białą/ tedy iuż ona fistuła łaczna bedzie ku zagoieniu.

❡ Też to ziele iest pożyteczne stłuczone wszytko wespołek/ to iest owoc iego z zielim a z octem/ tedy gdy tego bedziesz przykładał na strupy/ vszy/ na rany opuchłe iest pomoc. C

☞ Też to ziołko iesth dobre na dychawicę y na opuchline wątroby y na żołthą niemocz/ y na cieszkie puszczanie vryny/ abowiem z lekkością vryne pedzi nadoł y kamień w nerkach y w mecherzu łamie a potym wypądza precż/ a to tym obyczaiem pożywaiąc w piciu. D

❡ Wezmi soku Alkikengi/ soku piotruszczanego każdego poł libri/ to iest poł funta/ albo mniey/ nasienia włoskiego kopru/ nasienia opichowego/ nasienia od lakthuki/ łamikamieniowego albo wroblego prosa każde° czo dwa łoty zaważy/ rozinkow/ kwiatkow fiołkowych rowne cztyrzy łoty/ warz ty rzeczy w wodzie/ a troche wina przyczyń tak długo iżby połowice wywrzało/ pothim przecedz a oczukruy dobrze a w wieczor pij tego trunek poki tego stanie/ a potim na ostatku wezmi piłuły tito. Wezmi massi piłul smierdzących/ dwie dragmie/ massi piłul z łyka wilczego kthore zową Meseron dragme iedne/ zmieszay z siropem occianym w kthorym są karmie przyprawione/ a tak niech bedą piłuły dziewieć w lidżbie. E

A nazaiutrz wezmi thych kołaczkow z Apteki F





Dlalacce dla posilenia z piec na kazdy dzień.
G ℭ Też sok tego ziela pity sam przez sie abo z wodką mleczową/ to piele vzdrawia rozpadliny w nerkach y w mecherzu/ y bolączki wnetrzne vzdrawia.

Ameos.

Kmin. Keinfar.

Capitulum 10.



A KMin iest ziele/ ktorego ziela nasienia vżywamy w lekarstwie/ iest to ziele cieple y suche w trzeciem stopniu/ Jest dobri kmin naprzeciwko bolesciam kthore pochodzą z wiatrow w żywocie/ a pobudza vryne y rzeczzi przirodzone białym głowam warzony w winie abo w prostey wodzie/ a gdy to panie będą pić/ tedy przydą ku zdrowiu.
B ☞ Sok kminu z miodem zmieszay/ zabija robaki w żywocie/ ktore zową Ascorides/ y insze robaki ktorzy sie płodzą z flegmy grubey.
ℭ Też czyści żyły kthore są miedzy wątrobą E a miedzi żołądkiem/ a tak iest dobry tim ktorzi cirpią kamień w nerkach/ y tym ktorzy z bolescią a z rzezanim wode puszczaią/ a thak kmin warzony z porzyszem zielem/ z nasienim włoskiego kopru/ z nasienim piotruszczanym/ alkikengi z szparagowym/ warzyć to w wodzie/ a osłodzić miodem/ a potym pic iako y pirwsze siropy.
ℭ Też anyż warzony z ielenimi iezyczki y z G listhkami sene/ y z nasienim piotruszczanym/ włoskiego kopru/ bruscu/ y z sparagowym nasienim y też z rozynkami y z lakryczią w wodzie/ a potym oczukrować/ piyże ten sirop poranu/ ten sirop quartane wypądza z człowieka kto gi pije poranu cieplo po trunkowi/ a po wypiciu tego siropu/ weżmi ty piluły massi pilul de lapide lazuli pol dragmy/ a z massi pilul de Reubarbaro też pol dragmy/ diagridii trzy ziarnka/ mastyki iedno ziarnko/ vczyń piluły panie Aptekarzu z siropem ielenich iezykow w lidzbie dziewięć/ a po tych pilulach nazaiutrz abo trzecie° dnia/ weżmi metridatum dragme iedne abo dwie dragmie z winem cieplo na czczo abo z wodą szałwiową.
ℭ Też gdi anyż vmarzisz z mąką pszeniczną E troche miodu przyłożywszy/ kto ma trąd na liczu albo sinosc/ tedy tym pomazuy zginie.
ℭ Thez kurzenie z białego kadzidła a z soku F hanyżowego/ czyści macice.
☞ Też anyż warzony z miodem czystim y z G prochem kosaćczowym zmieszay ty rzeczy/ pic z wodką matki bożej włoskow/ iest pomoc tim ktorzy w piersiach cieszkosc maią.
A tym ktorzy maią w piersiach flegme lipką y też krew zsiadłą.
ℭ Też vwarzenie anyżowe z miętką a z galH ganem/ vsmierza brzydkosci y wraczanie.

Anetum.



Kopr swoyski. Tille.

Capitulum 11.

Kopr swoyski







A Kopr swoiski iest ciepły y suchy/ nie dochodząc trzeciego stopnia ciepłości/ á suchy miedzi pirwszim á miedzy wtorim stopniem/ iest thrawiący y rospadzáiący wrzedzienice záćwárdziáłe tym obyczáiem. Wezmi nasienia swoiskiego kopru/korzenia wysokie° ślazu á smalcu wieprzowe°/ stłucz nasienie y korzenie ślązowe/ á potym zmieszay s smalcem á przikłáday ná wrzedzienice

B ¶ Proch z nasienia te° kopru/ábo popiół s prochem korzenia kosáccowego zmieszay/ á kto ma rány płynące s swego ciáłá/zásipuy tym prochem/ vznasz moc.

C ¶ Też oleiek s swoiskiego kopru zmieszay z dialteą/ vsmierza boleść stawow y członkow gdy nim namażesz.

D ¶ Też oleiek stego kopru z oleykiem makowym zmieszany/czyni spánie gdy nim skronie pomaże.

E ¶ Ten też oleiek zmieszany z oleikiem gorzkich migdałow/vsmierza boleść w vszoh/ktora przychodzi z wilkości wpuszczáiąc tam tego w vcho chore.

F ¶ Kto czesto pożywa w iedzeniu nasienia kopru swoiskiego/ temu wzrok mdli/ Awicenna to powiáda.

¶ Też nasienie swoyskiego kopru iest dobre naprzećiw cieszkości piersi kthora pochodzi z zimnnośći flegmistey/ tym sposobem. G

¶ Wezmi pieć fig álbo wiecey/soku kopru swoiskiego/w ktori sok włoż ty figi/ izby ták postały kilko godzin/ á troche przyłoz thez tam násienia ánizowego/ troche Izopu y lakryciey/á ty rzeczy warz w winie/á potim vwar ywszy przecedz á daway pić ciepło/ ábowiem ten sirop czyni łáczne odbywánie flegmy spietkey kliowá tey z ropą zmieszáney. H

¶ Też prochu tego kopru pożyway w polewkach iákichkolwiek/ czyni obfitość mleká w piersiach/ szckánie vsmierza ktore przychodzi z nápełnienia żołądká/ y bolenie/ morzenie w żywocie oddaia. I

¶ Też proch álbo popioł kopru swoyskiego pobudza emoroidy/to iest krew z żyłek kthore są w stolcu: gdi nim posipiesz kelitho y rány ktore bywáią w członku meskim zágaia/ y gdy puchliná sie przyda tamże/ tedi to nasienie/ á zwłasczá proch iego dobry iest. K

¶ A gdy to nasienie vwarzysz z mástiką w winie/á potym tego pożywasz w piciu/ tedy broni wracania y brzydzenia/ y szczkawke vspakaia s przicżyny zimney. L

¶ Gdy sobie panie kłádą w wanne á siedzą w nim/ bolenie mácice y wnetrzne zgładzą. M

¶ Też mowią Awicenna/Serapio/Pandektá. Nasienie kopru swoystiego ná proch stłuczone/ á onym prochem rány płynące zasypuy/ wysusza ie y spaia ábo goi. N

Apium



Opich/ Mirzik/ álbo Pezelnik/ Eppe.

Kapitulum xij.

Iest ciepły







A Jest cieply w pirwszim stopniu/ á w wtorim suchy/ iest rospądzáiące ziele opuchliny/ y otwarzáiące/ á iest rozmáite/ Jedno iest domowe/ á drugie polne/ á trzecie wodne/ w nasieniu tego ziela moc iest nawietsza/ kthore gdy ktory człowiek żuie/ trącenie z vst oddala. Też iest dobre ná wątrobną y sledziony niemoc zym sposobem.

Wezmi soku opichowego dziewięć łyżek/ ielenich iezykow/ boragowych kwiatkow/ káżdego pol garsci/ korzenia mieczykowego/ korzenia brusci/ spáragowe[o] z aptecki/ káżdego rowno dwá loty/ nasienia włoskiego kopru/ piotruszczánego/ káżdego po pol lotu/ warz że ty rzeczy w wodzie áż do połowice/ á potim przecedziwszy ocukrui/ á ták to piy po ránu y wieczor/ á potym piluły de Reubárbaro wezmi/ á diarodon abbatis dla posilenia/ á gdy bedzie plastr vczynion s soku opichowego á z nasienia swoiskiego kopru/ á ciepło przyłożysz ná wątrobe ábo ná sledzionę/ tedy nieczystości s tych członkow bywáią wypędzone thym iteż odmiekczone.

B ¶ Thęż sok opichowy z wroblem prosem y z zlámikámi niem y z nasieniem alkakengi/ to ziele z nasienim przerzeczonym vwarzone w winie/ á ocukrowawszy/ kámień lamie w mecherzu gdy kto tego pożywa.

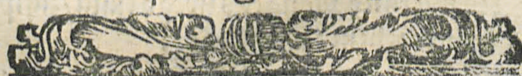
¶ Też opich warzony z bożim drzewkiem w ługu/ á tym głowe zmyć párchowátą/ iesth dobre lekarstwo. C

¶ Opich według powieści Galiena/ pobudza swietego Valantego niemoc/ á ták pánie brzemienne nie máią tego ziela pożywáć áni w piciu/ áni w myciu/ ábowiem mdli zyły ktoremi bywa płod vmocnion w máćici/ á ták dzieciątko rádo odchodzi krom czásu/ też to ziele spráwuie w ciele dzieciecym wrzedzienice/ y insze niemoci ktore pochodzą z zágniłości wilgości/ iáko swierzb y párchy/ á thák dziatki v piersi máią sie strzedz tego ziela wszelkim obyczáiem dla tych y inszych niemocy/ ábowie to ziele rospądza wilkości wnetrzne/ y podnosi ie ku głowie/ á potim ony wilkości wchodzą w dziureczki głowy/ ktore napełniáią á záciskáią/ á ták stąd przychodzi swietego Valantego niemoc tym dziatkam. D

¶ Też korzenie opichowe vwarzone s korzenim włoskiego kopru w soku polney ruty/ y w soku swinego mleczu/ á potym gdy powre dobrze przecedź á ocukruy á to piy dla opuchli ny ktora pochodzi s flegmistey obfitości/ á tho też lekárstwo iest dobre y ná żołtą niemoc ktora pochodzi z zátkánia wilkości niedobrey w żilach y w wątrobie. E

¶ Też opich wárzony w winie z nasieniem włoskiego kopru/ s piotruszką z wroblem prosem/ iest lekárstwo ná cieszkie puszczánie wodi y thęż rzecz przyrodzoną pobudza pániam/ á ták vryne pobudza gdy przyłożysz licontriponis k tym rzeczam/ á potym wszytko wespoł kwarz/ á pożyway piiąc. F

Aristologia longa.



Smolnik ábo Kokornak/ Langhol.

Kapitulum xiij.

Smolnik/ iest dwoy rodzay iego/ ieden iest podługowáty á drugi okrągły/ á obá są ciepley mocy y suchey w wthorym stopniu/ á s powieści lekárzow drugich są ciepłe w trzecim stopniu/ á suche w wtorym. A

¶ Długi smolnik iesth ociepáiący y zágrzewáiący B





wáiącey/á thák iest dobry w goieniu ran roß=
cząc w nich ciało.

C ℂ A zwlaßczá proch thego kokornaku ábo
smolniku zmießay s prochem kosaccowym/
iest bárzo dobry w gnoieniu ran wilgotnych
á z bolączek vdziáłánych.

D ℂ Náprzeciwko dycháwicy iest dobry thym
obyczái m. Wezmi dwie części/ to iest dwá
loty prochu kokornakowego/á iedn lot pro=
chu gory z i s prochem kosa cowym/ zmie=
ßay z mi d m sypmowánym á ten lectuarz
daway choremu. o

E ℂ Też gdyby kto miał w sobie iad robáki ábo
rego iádowitego/ to iest z vkąßenia wenika s
láßczorki/ daiże mu prochu tego s anym/
sokiem ruciánym ábo s sokiem w
vsłodziwßy troche. wygriza mar

F ℂ Też proch tego ziela tra ach/ vczyni=
twe ciało w ránach ábo tego prochu/á
wßyknve y wpuścić w fistuły posypuy tym
potym ná wirzch oney wpußczay thego
prochem/ y tám w na.
prochu/ iest rz cz po ce vmarły płod y ży

G ℂ Też wypadza y dzieciątko bywa/ zo
wy/ y błonecz te w rze/tym obyczáiem.
wa Secundina długi s pieprzem á z mir

H ℂ Warz smoln sie nápiy vznaß prawde.
ra w winie/á te chu maß nápárzać máci

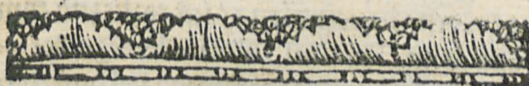
I ℂ Ale też y z korzenim tego smolniku dłu
ce vwárz / iteż knot maß pußczáć sobie/
giego w korzenie tego zi la z oliwą z mir=
vwárzywßem.
ra á s rzewo ktore bywa w ciele kiedy sie za

K ℂ Też i

kole ábo drewno w ranach, prochu tego zie
la przyłożyć ná ono miejsce w którym iest dre
wno zmießawßy k niem u prochu Kosaccowe
go á prochu korzenia dipt hanowego z mio
dem zmießawßy iż będzie iákoby masc a to
przykłáday ná ono záłocie.

ℂ Też wodá w kthorey powrezgo Valante
smolnik długi/ też oddala świe ty flegmy/
go niemoc ktora przichodzi z / ktora przicho=
iteże dicháwicznym iest d sie te nápiiáć.
dzi s tátieiże przyczyny/ známienite lekár= M
ℂ Też smolnik dł ich pánuie turcz/ kie=
stwo ná członki w k/á przimießay prochu
dy stłucześ ie n p o ślazu/ ábo stłukßy ślazo
s korzenia wysok prochem á z oliwą y s smal
we korzenie s m vczyniwßy iákoby máść/
cem wieprzo miejscá skurczone/ á gdi zákà=
námazuy tem smolnikiem/ diabelstwo z do=
dzß tym dza Pandectá mowi. Vwarzony
mu wrodzie á pity ktho ma boleść w nogach
też w za bolenie.
vsm

Aristologia rotunda



Kokornak/ Simbelholwrtz.

Kapitulum 14 xiiij.





Kokornak okrągły iest iedna kiey ciepkośći y suchośći iáko y smolnik dlugi/ á wßákoż okrągły kokornak więtßych iest pożytkow w lekárstwah nizli dlugi/ ma moc rospądzáiącą/ th[illegible] ßkodliwych w[illegible]wiącą y wypądzáiącą zlych á byc kopány prze[illegible]ośći/ á korzeń thego ziela ma tki to ziele/ bo ták [illegible] nizli będzie miáko kwia spądzániu odmie[illegible]czętßey mocy będzie ku ro wilgośći lepiey dále[illegible]niu y wypędzeniu zlich kokornak/to mowi [illegible] dlugi smolnik ábo

B ℂ Thez proch kokorna[illegible]kta.
tiem kobylego ßczawiu y s so[illegible] zmießány s so ti/ á przicżyniwßy troche h[illegible] polney ru á wapná nie gáßonego troche [illegible] wątrobney kowym zmießawßy/ iesth máść bleikiem bob ná świerzb y na wßelkie trosty. [illegible] dobra

C ℂ Proch tego ziela martwe mi[illegible] wewnątrz trawi/ á zwlaßcżá mięso m[illegible] kthore bywa w fistulach trawi/ pomázáue tym prochem z miodem przesnym. [illegible]

D ℂ Náprzećiwko też niemoci świętego Ja lantego/ y náprzećiwko párálizowi máść s te go kokornaku vczyniona/ iest rozliczna tym obyczáiem. Wezmi kokornakowego korze nia dwá koty/ stroiu bobrowego pol kotá/ sia ki/ euforbium z ápteki trzecią część lotu/ thy rzeczi stlucż ná miálki proch/ á potim wezmi trzy lyßki oleiku de Castoreo/ sthroiow bobro wych á zmießay ty prochy s tym oleikiem/ á tym námazuy grzbiet/ pocżąwßy od ßyie áż do samych krzyżow.

E ℂ Też wino w ktorim warzono korzenie te go kokornaku też kopytniku z opichem każ dego rowno wárzyć w winie ábo w wodzie/ á potym osłodziwßy pij tho páni kthora chceß mieć rzecż przyrodzoną/ ábo martwy płod s siebie wypędzić/ ábo secundine/ to iest lożysko w ktorem dziecię bywa/ á gdi stych rzeczy vczi niß knot przylożywßy mirri/ á wpráwiwßy gi do mácice/ thoż rychło vczyni iáko y sirop wyßßey nápisány.

F ℂ Też kokornak warzony v wodzie z lákry cá z izopem przylawßy winá/ dobry iest dy cháwicżnym ludziom.

G ℂ Też komu iest bolączká w nosie z dziurá mi ktorą zową Cáncer/ tedi proch tego ziela s prochem cżarney heleny y s prochem wap na niegáßonego z miodem to zmießaj/ á tim potym ono mieysce námázowáć.

ℂ Też proch kokornakow z miodem zmie ßány/ iest dobri ná rospádliny vst/ iteż komu dziąslá gniyą. H

ℂ Też proch kokornakow zmießány s pro chem diptanowym káżdego dwá koti wziąć/ á pothym zmießay ie z miodem będzie iákoby máść/ wyciąga z ciálá drewná y strzaly/ á bowiem kokornak iest ocieráiącey mocy y ro spądzáiącey iteż przyciągáiącey. J

ℂ Jżeby páni bez boleśći á lekko porodzilá dzieciątko swoie/ weźmiß kokornaku á warz gi z winem/ á wl y trzy lyßki oliwy ábo wię cey/ á tym pomazuy żywoth pániey w then cżás gdy iuż będzie cżás tego. K

Asarum



Ko[illegible]tnik/ Heselwurcz/

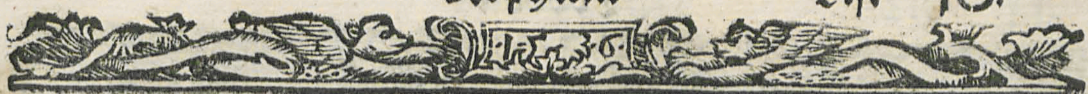
[illegible]pitulum xv.



Est ciep[illegible] sthopniu y suche w trzećim [illegible]nia y ocie/ á otwiera zátká bione zág[illegible]/ y czlonki zázie wnętrzne [illegible]twa / á boleśći tho ziele kopy[illegible]tki vsmierza A

ℂ A thák ma moc ná zádzierz[illegible]k.
niemocy przyrodzoney/ y vrinę pe[illegible]zbytni y ra bywa z zátrzimánia dlá flegmy[illegible]budza kto drogach thych przez kthore vriná grubey w [illegible]ochodzi z watrobn B





wątroby do nerek/ á ták ſtąd y opuchline od dala/ tym obyczáiem ſpráwuiąc.

C Weźmi kopytniku/ kminu/ korzenia mieczi kowego/ káżdego ſnich poł garſci/ bruſci/ ſpa ragu/ naſienia włoskiego kopru/ piotrużczą nego/ wroblego proſa/ káżdego ſnich po trzy loty/ polney ruty garſć/ liſtkow ſenes/ rozin kow drobnych trzy loty/ ty rzeczy wſzytki prze tłukſzy warz z wodą á z winem/ poł kwarty wodi á winá tákież/ octu z winá białego ſzeſć łyżek/ warz że to izby trzecią część wywrzálo á trochę ocukruy białym cukrem/ á pothym przecedziwſzy piy ten ſirop poránu y wieczor ktori ſirop gdi wypiyeſz/ tedi potim weźmi pi luly ty to. Weźmi maſsi pilul de reubarba ro/ maſsi pilul de fumo terre/ maſsi pilul de meſereon/ káżdych rowno po iednym ſzkro pule/ ſzpiki ziarnek trzy/ á potym ſtych rzeczi vczyń iedny piluły s ſiropem polney ruty w liczbie ix. á ná noc ie weźmi/ nic ſie nie pocąc ná nie/ á názáiutrz po pilułkach ábo trzecie go dniá/ Weźmi kołaczkow z ápteki ktore zową Dialacca ábo Diacaſtum zá groſz/ po żywayżc ich po trzy poránu/ po dwu przed wieczerzą/ bo ty kołaczki poſiláią wątrobę y ſledzione/ y żołtą niemoc tho wſzytko lekar ſtwo leczy ábo wykorzenia/ á ieſt známienit doſyć/ y ten ſirop przerzeczony wypądza bo leſci s członkow y denną boleſć/ y thez boleſć ktora ſie wkorzenia w biodrá.

D C Kopytnik ma moc iż purguie/ czyſci ży wot iáko y ciemierzyca biała Awicenná po wiáda/ zwłaſzczá gdy będzie warzony z mio dem á z wodą.

E C Też kopytnikowy proch ieſt dobry ná o czy czyſciąc wzrok.

F C Gdi też będzie wrzał kopytnik w moſzcu á gdi ono wino będzie pił człowiek opuchły v lecza opuchline y żołtą chorobę.

G C Też ná zimnice kwártane ieſt dobry z ie lenim iezykiem y z liſtkámi ſene warz w wi nie á to piy/ ábowiem twárdość wąthroby y ſledziony roſpądza ſkąd pochodzi tá niemoc

H C A bárzo dobrze ieſt to ziele s kozią ſerwátką mieſzáć y throche ſpiki trzi ziarnká/ á po tym pić/ bowiem rychley vczyni ſtolce s thy mi rzeczámi.

Atriplex

Łobodá/ Molten/

Kapitulum xvj.



Jeſt ziele ktore ma w ſobie zimność w pirwſzym ſtopniu/ á w wtorim wilgość/ Jeſt dobre ná wrzedzieni ce gorące á wielkiey boleſci ktore ſie czynia s koleri/ á tho ná przodku ich ábo ná oſtátku/ gdy ſie przeſtá ie iuż mnożyć wrzod. A

B C Gdi vwárzyſz naſienie łobodzine/ náſie nie mleczowe/ y naſienie ieleniego iezyká/ ták iż powre zgodzine/ á potim przecedziwſzy o cukruieſz á tego ſie będzieſz nápiyał poránu/ tedi żołtą niemoc wypądza ktora pochodzi z wątroby z gorącey przyczyny.

C C Gdi vwárzyſz łobodę s kápuſtą/ z iármu żem á z ſzczyrim zielem/ tedi żywot miękczy á gdi vczyniſz pláſtr s tey łobodi á s korzenia wyſokiego ſlazu/ tedi ſádzele twárde y gorące roſpądza wolno.

D C Też naſienie łobodi z wodą rzedkwianą á s trochą ſzafránu tártego/ á to wypiy z wo dą ciepłą/ tedi wrácánie ſobie vczyniſz/ á ták żołądek wyczyſciſz/ ſok tego ziela ſam wzięty



E cztyrzy łyżki/ wrácánie czyni y stolec.



¶ Serapio mowi. Lobodá stłuczona z roiownikiem á trochę octu przylawszy/ tedi iest lekárstwo nie podle ná ogień piekielny/ ktory bywa w ciele człowieczym.

F ¶ Thesz lobodá stłuczona z miodem przesnym przyłożena ná podagrę vsmierza bol y zápalenie/ á listki tego ziela iedzone s kápustą czarną/ tedy bolenie ktore bywa w mechrzu odeymuie.

G ¶ A gdi s szpinakiem ábo z láktuką bedziesz pożywał/ gorączkę trapi chłodząc.

H ¶ Y tesz glisti wygania nasienie tey lobody z násienim glistnikowym/ gdi kto bedzie pił.

I ¶ A ktoby miał czyrwoną niemoc/ á pożywał nasienia lobodi stárszy ná proch/ potim ono wypił w iáiu/ zastánawia biegunkę.

K ¶ A gdy thę lobodę s korzenim wysokiego słazu vtłuczesz á przikożysz ná máćicę pániey tedi táki plastr bol przeriwa/ á gdi ieszczę ku temu przykożysz nasienia feni greci/ nasienia lniánego/ á trochę máiowego másłá/ á tho stłuczesz/ á gdi to przykożysz ná twárdość álbo ná gruzłę tedi miękczy/ y bol vsmierza.

L ¶ Tesz sok tey lobody z miodem zmieszány á trochę powárzony/ tedy to lekárstwo oddala bolesć ktora bywa zá páznokty.

M ¶ To masz wiedzieć iż lobodá domowa ábo ogrodná iest zimnieyszego przyrodzenia niżli polna/ á ták domowa lepsza iest ná bolączki gorące ktore s koleri ábo ze krwie pochodzą/ gdi ią stłuczesz á z octem przykożysz.

N ¶ Ogi lobodi bedziesz pożywał z iarmużem rychło od niey ciáło weźmiesz/ á ták chudym iest dobra/ itesz tym ktorzy żołtą niemoc máią/ ábo ktorzy zápalenie wątroby miewáią dobrze ią im iádáć.

¶ Gdi vczynisz plastr s tego ziela trochę kminu á oliwy przyczynisz/ á to wespołek stłuczesz kto ma opuchlinę w vszoch tym vleczysz gdy ná noc przykożysz. B

¶ Tesz gdi ktoremu człowiekowi krew idzie zbytnie stolcem/ ktorą zową Emoroidi/ ták vczyń iesli chcesz zástánowić. Weźmi thego wężownitu/ kwiatkow dziewánny/ warz to w wodzie á w winie/ á potym rozmaczáiąc gębkę ábo chusthę w onym/ przykładay ná stolec práwie ná koniec ielitá/ thym vleczysz/ Itesz ná pęcherze ktore sie wymiátáią támże ná tim mieiscu tákież vczyni/ thedi bolenie przestánie y ony pecherziki sie rozeidą. C

¶ Tesz to ziele stłuczone s smalcem ábo lepiey s sádłem wieprzowym/ iest dobre ná zimne wrzedzienice kthore bywáią z melankoliey ábo s flegmy/ ciepło przykożywszy. D

¶ Tesz gdi ią zmieszasz s cebulą á s sádłem niedzwiedzim á przykożysz ná żołzy ábo na gruzły/ roschodzi sie pod tym bárzo dobrze. E

¶ Tesz kto chce mieć cudność licá/ nád przyrodzoną cudność/ ták iżby skora byłá subtylnieysza ták vczyn. Weźmi korzenia tego ziela á vsusz ie dobrze/ weźmi tesz poł drágmy kości sepie (ták ie zową w aptece) weźmi tesz Ceruzi trochę mniey/ á ono wszytko ná proch bárzo miałki stłukszy zmieszay z wodką rożáną/ á potym gdy sie vstoi ná dnie proch/ tedi oną wodką vmyway z wirzchu lice/ ábo zámieszawszy myi twarz. F

¶ Diascorides mowi á tim zielu ktore po łácinie zowiemi áároń/ to iest wężownik/ moc G

Aaron



Wężownik/ Aron/
Kapitulum xvj.

A Cieple y suche według powieśći Pande. w pirwszim stopniu/ ále według Pláteáriusá w trzećim/ á przeto ma moc rospądzáiącą itesz otwieráiącą.



tego ziela iest w náśieniu w liściu y w korze-
niu/ á ták gdi to ziele stłuczesz á s krowińcem
zmiesząß/ tedi maß plastr bárzo dobry ná po-
dygre/ to iest ná bolenie nog.

G ¶ Proch stego korzenia zmießay s prochem
tártári/ iest w aptece/ coby pol drágmy/ á cu
kru drágme/ zmießay tho spolem á wypiy s
czem chceß/ tedi opuchline tráci w człeku.

H ¶ A gdi proch tego ziela zmießaß s tym to
tartarum z oliwą/ á przilożiß ná opuchline
z wirzchu/ tedy pomaga y opuchline rozgą

I ¶ Też ktoby pożywal tego ziela abo (nia.
prochu tego ziela w karmiach/ tedi wilgośći
złe s pierśi wypądza.

K ¶ Abo gdi vwarzyß w wodźie ábo w winie
á ocukruieß ábo osłodźiß/ á gdi sie te° bedźieß
nápiyał ciepło po ránu/ káßel vśmierza ktori
pochodźi z wilgośći lipkich kthore są w pier-
śiach y około płuc iteż w gardle/ á ták y ochrą
pienie oddala.

L ¶ Też proch s korzenia tego ziela posypaw
ßy ná ràny ktore pochodzą s krost złych/ wy
susza ie á pothym goi/ y mieso dźiwe gubi/ á
ták w liściu y w naśieniu ma moc wielką/ á
le w korzeniu ma wiethßą tho Pandektá y
Plátearius twirdzą.

Auricula muris



Niedospiałek/ Mewßorlein.

Kapitulum xviij.



N Iedospiałek iest ziele ciepłe
y suche/ á ták zágrzewa kto
go pożywa/ y wysusza krom
żadnego bolu/ á ocierá thez
nieczystośći y przyciaga.

A

B ¶ Plastr vczyniony z nie
dospiałku/ z wężowniku/ z dźiewanny/ káż-
dego rowno po garśći wziąć/ á warzyć w wi
nie/ á potim ktoby miał opuchline ábo wzde
cie w stolcu/ tedi tego przykładáć ná miysce
opuchłe.

C ¶ Też sok tego niedospiałku z wodką celido
niową zmießay/ záćmienie oczu oddala/ á
ták wzrok wyiaśnia.

D ¶ Też tym ludziom ktorzy skłonni ku opu
chlinie abo ią iuz máią/ iteż ktorzi máią ká-
mień w sobie/ y ktorzy máią záttánie w wą-
trobie/ vczyń sirop tym obyczáiem bedźieß s
niego miał naprzećiwko tym niemocám po
moc leką y vżyteczną. Weźmi thego niedo-
spiałku garść wysokiego mleczu/ polney ruti
káżdego po garśći/ wilczego łyká poł garśći
naśienia włoskiego kopru/ pietruszczánego
poł garśći/ rozinkow drobnich garść/ octu tro
che to iest s pieć łyżek/ warz ty rzeczi we dwu
kwart wody áż niemal do połowice wywarz
potym przecedź á ocukruy/ piyże to poranu
trunek ciepło y przed wieczerza drugi trunek
A gdy wypiyeß vczyniß ty piluly tym obyczá
iem nápißeß ie sobie do apteki.
Weźmi Masśi piluł de Mesereon
Masśi piluł de Reubarbaro/ oboich po poł
drágmy/ Pulpe granorum cocondij w licz-
bie pieć ziarnek/ zmießayże ty to piluly s sy-
ropem polney ruty á vczyń dźiewieć/ á thák
ty piluly weźmi ná noc nie sie nie poćić áni
ná wiátr wychodźić/ á potym trzeciego dniá
ábo názáiutrz po pilulach. Weźmi z apteki
kołaczkow ktore zową Dialácca ze czterzy á
bo s pieć poránu dla pośilenia członkow.

E ¶ Też gdiby sie kto zakłoł á drewno tam zo
stało w ciele/ tedi weźmi niedospiałku á korze
nia diptanowego/ stłucz to spolem á przyłoż
ná ono mieisce/ thedi wyciągnie drewno ná
wirzch á opuchline rospądza.

F ¶ Też sok tego ziela/ s sokiem ziela ktore zo-
wą blusc/ y s sokiem niedospiałkowym zmie
ßay/ á ktoby miał mdły wzrok ábo zámierz-

 knienie



knienie przed oczymá/ wpuść thego soku w nos á na wznák sie położ iż doidzie tam dáleko do źilek ktore pochodzą od mozgu do oczu przynosząc duchy iásne/ ithez zebow bolenie tráci toż lekárstwo.

G ¶ Też kiedi kogo wąż ábo co inszego iádowi tego vie/nápiy sie tego soku/niedopuści iádu wnątrz.

H ¶ Thez sok tego ziela w nos nápuszczony/ nieczystości z mozgu śmierdzące przyciąga/ á ták mozg czyści.

I ¶ Też sok tego ziela rány spaia y stula iteż żywot odmiekcza gdi sie go nápiieß z winem ábo s czarnym piwem.

K ¶ Też gdy komu ielitá wychodzą/warz tego ziela sok z winem á włoż dziewánny garść á potim przikłáday onego ná stolec ábo siedz w tim/tedi ielito dáley nie będzie wychodziło

L ¶ Też sok tego ziela pity z winem/świętego Walantego niemoc tłumi y psuie.

M ¶ Też proch iego z imbierem wstrziłány w nos/pobudza kichánie/á ták głowe y mozg czyści.

N ¶ Też to ziele s kockiem á s kminem krámnym wárzone w winie/ ktoby miał kłocie w żywocie bárzo wielkie/gdi sie tego nápiie odeidzie boleść ktora sie śmierći rowna.

O ¶ Też sok iego z bolo armeno á z wodką żywokostową ábo babcáną/krew ktora vsty pochodzi s płuc zástánawia.

P ¶ Też tym paniam ktore máią podniesienie máćice ku piersiam/á stąd przychodzą k śmierći nagley/tego ziela sok z wodką bylicową pity/máćice ná swe mieysce poćiska.

Arnoglossa



Babká/ Węgrat/

Kapitulum xix.

Babká iesth ziele zimne á suche w wthorym stopniu/ á iest dwoiáka/ iedná więtsza

A á druga mnieysza/ ma the moc wysusza rány y zágniłośći ktore bywáią w nich/á to iest sok iey s trochą heleny wątrobney ktora przedáią w aptece.

B ¶ Wątrobie iest ziołko dobre posilaiące gdy



ie vwarzyß z wysokiem mleczem ábo z wodką wysokiego mleczu/ á potym ocukrowawßy nápiiać sie będzieß ciepło poránu/ á nawięcey gdi wątrobá ma w sobie zápalenie/ ná ktore zápalenie możeß ták vczynić. Weźmi soku tey bábki/wodki mleczowey/ zmießay á chuste rozmocz przikłożyß ná wątrobe letnio ciepło zwirzchu/y po wtore możeß gdi chusta vschnie.

¶ Też piekielny ogień gási w członkoch gdi sok they bábki s sokiem roiownikowym zmießaß á s trochą octu przykłożyß ná ktori członek ktori ma w sobie ten ogień/tedi gi chłodzi E

D ¶ Też sok tego ziela s prochem (y vgaßa. obraskowym ziela zmießány/ tedi to lekárstwo vstánawia krew ktora zádem idzie/ktorą zową emoroides.

¶ Też sok tego ziela ochładzá y wypądza gorącość ktora przychodzi s spárzenia ogniem ábo żelazem. K

¶ Też iest dobry tym ktorzy ćirpią czyrwoną niemoc y paniam ktorym bywáią ich rzeczy zbytnie/ gdi gi pić będą z bolum armeno ktory iest w aptece. I

¶ Też iest dobry dychawicznym/y tym ktorzy máią rány w płucach/tym sposobem. Weźmi soku babczánego wespołek y z nasieniem babczánym y z bolum armeno z áptekis pułdrágmy/ korałow czyrwonych theż puł dragmy/zmießay ty prochy stym sokiem á wypiy tho wszytko z wodką bábczáną ábo G

¶ Też korzenie te^o ziela s pire(boragową trum warz w wodzie/á kogo zęby bolą płocz sobie vstá tym ciepło vśmierza bol/Pandectá y Plátearius o tym mowią. H

Sok



I ¶ Sok tego ziela s trochą octu/ gdy iym pomażeß piegi zginą z licá.

K ¶ Też sok tego ziela s trochą driakwie dány ábo pity z winem/ kwártane leczi.

L ¶ Też sok iego s sádłem stharym wieprzowym zmießány/ rány spaia y goi.

M ¶ Też sok babczány zmießany s trocha Ceruzy/ to iest blaiwásu á s trochą octu/ iest dobra ná tę rzecz ná krosti wargi y ná zágniłosci ich/ ábowiem wysußa y goi bárzo dobrze/ iteż ná lißáie dobre iest/ itheż ná fistuky/ y ná wßelkie rospádliny ciáłá.

N ¶ A nasienie tego ziołká y list iego y korzenie/ ty rzeczy máią moc w sobie otwieráć y wypycháć zatkánie ktore bywa w żylach y w wątrobie y w nerkach.

O ¶ Też sok iey wyborny ná rány płynące ná vkąßenie psa/ y ná opuchline y ná suchoti s powieści Pandecti y platearzá.

Ambrosiana



Zolcien ábo nogietek/ Widersalwan

Kapitulum xx.



A Powiádáią o nim iżby był polną ßałwia/ á iest cieply y suchy w wtorym stopniu Diascorides powiáda/ iżby był rowny w mocy bylicy/ ktorą zową wrotyczem/ czego poświadßa Pandectá.

¶ Jest to ziele pomocne náprzeciwko párálizowi wßelkiemu tim obyczáiem sprawiony B
Wezmi zolcień/ ziela párálizowego/ trliczu káżdego poł garści/ centurzyey poł garści/ bobrowego stroiu/ gorczyce/ kożdego po trzi drágmy/ nasienia kubebow drágmę iedne/ stłucthy rzeczi ná proch miałki/ á potym gi warz w winie á w wodzie iákoby w połtori kwarti wodi áżby trzecia część wywrzáła/ á przecedzy ocukruy/ ábo lepiey omiedzi miodem czystym ßßymowánym/ á tego się nápiiay poránu trunek ciepło/ á wieczor drugi trunek/ á gdy ten sirop wßytek wypiieß/ tedy wezmi ty piluły ábo ie day vczynić do apteki ták nápisawßy. Wezmi Massi pilul de Euforbio/ Massi piluł śmierdzących/ káżdych po poł drágmy/ vczyń piluły w liczbie siedm s siropem tocantowym/ á pothym trzeciego dnia wezmi kołaczkow pięć/ ktore zową Diacastoreum ábo Diamuscum/ co chceß.

¶ Tenże też sirop iest dobry ná párálіż iezyká płocząc nim sobie vstá á wyplu wáiąc/ y głos czyni lepßy kantorum/ tym obyczáiem pożywáiąc tego lekárstwá. C

¶ Też vwárzenie tego nogietku s sokiem opichowym/ á s sokiem mleczu wysokiego/ y z ielenimi iezyki z liściem tego/ á przyłoż nasienia tego/ iáko nasienia włoskiego kopru/ pietrußczánego/ spáragowego iteż nasienia bruscy po poł dragmy kożdego s nich/ á s tego vczynić sirop/ iest dobri ná opuchline y ná żołtą niemoc kto gi bedzie pić po kilko dni/ á po nich wziąć tych piłukek z apthekę kazawßy ie vczynić tym obyczáiem. D
Wezmi Massi piluł de Mesereon/ Massi piłukek de Fumoterre/ káżdych po poł drágmy/ zmießayże ie społem á vczyń dziewięć cum oximelle squilitico/ wezmiß ty piluły ná noc/ á trzeciego dniá wezmi kołaczkow posiláiących kthore zową Dialacca ábo Diarodon abbatis.

¶ Też sok thego ziela zmießány s prochem iądrek brzoskiniowych/ á tego pożyway/ bedzieß miał lekarsthwo ná wypądzánie glist z żywotá. E

¶ Też kto ma wydymánie á stolcá nie może mieć á chćiwość ma iżby gi miał/ tedi warz tho ziele wespołek z bylicą w wodzie y z dziewánną ábo w winie/ á potim siedz ná onim F



ziclu golym żádkiem/ przydzie potym stolec.
G ⁋ Też kto ma bol w pol glowy/ warz żol-
cień s ßálwią a z wloskim koprem w winie/
á onym glowe okládáy/ odeidzie boleść od glo-
wy iteż boleść ktora w nogach y w suchych ży-
lach bywa/ wypądza.

Affodillus



Zlotoglow/ Wildschwertel/

Kapitulum 21 xxj.

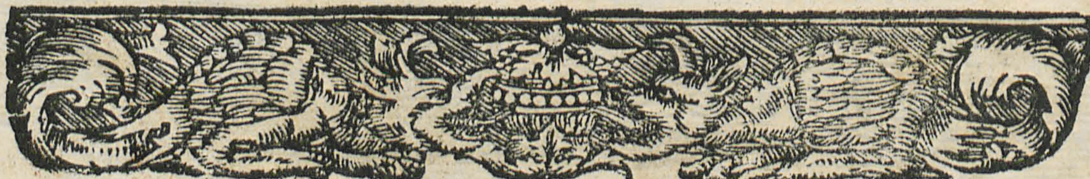


A Zlotoglow ma w sobie ciep-
lość y suchość w trzecim sto-
pniu/ o ktorym mowi Pla-
tearius iż vrine pobudza/ y
rzecz przyrodzoną paniam
pobudza/ iteż bolenie boku
oddala ktore pochodzi z odlawienia ábo s tlu-
czenia tym obyczáiem spráwowáć. Wezmi
soku tego ziela/ opichowego też troche mniei
też wroticzu liscia wespolek s korzenim/ na-
sienia brusci/ spáragowego/ wloskie° kopru
nasienia piotrußczánego/ ty rzeczy przetluk-
ßy warz w winie/ á tego sie nápiyay ná thy
niemocy námienione.
B ⁋ Też proch korzenia tegoż ziela iest dobry
ná rány plynące y gniiące/ á nawiecey po-
wárzywßy go w winie/ á onym winem wy-
pryskáwáć ty mieysca/ barzo pomaga.
C ⁋ Sok zlotoglowow z drożdżámi winne-
mi á z mirrą/ á s trochą ßafranu zmießany
iest dobry ná ieczmyki y ná opuchline ktora
bywa pod oczymá przykládáiąc chusthe ná
ty mieyscá.
⁋ Też sok tego ziela sam wpußczony w v- D
cho cieplo/ boleść zebow wielką vtula/ y bole-
nie vßu známienicie vspokaia.
⁋ Korzeń zlotoglowow z bożym drzewkiem E
w lugu wárzony wlosy rosci/ y krosti spądza
á gdi co korzenie vwárzyß z otrebámi pßeni-
cznemi w wodzie/ á tym lice bedzieß myl/ o-
gorzeline y inße nieczystosci z licá spądza.
⁋ Też wodá w ktorey korzenie iego wrzálo F
żywot odmiekcza y stolce czyni.
⁋ A iest wezom bárzo przeciwne ziele. G
⁋ A gdi korzenie iego stluczeß z miodem ál- H
bo z oliwą/ á námáżeß glowe parßywą spą-
dza parchy y wlosy mnoży.
⁋ Też kto wody nie może pußczáć/ ábo kto I
czesto pußcza potrochce/ pomaga tym oby-
czáiem spráwuiąc. Warz zlotoglow z wro-
blem prosem w winie á z nasienim opicho-
wym áż do polowice wywarz/ pothim prze-
cedz á cukruy ábo oslodz/ daiże tho pić temu
kto czesto a po troße pußcza wode.
⁋ Też iest pomocno náprzeciwko opuchli- K
nie z zimney przyczyny/ tho iest náprzeciwko
tey opuchlinie ktora iest w nogach á w rekah
y w twarzi/ zową Iposarka ábo Leucofleu-
mancia/ ták ią spráwuią. Wezmi soku zlo-
toglowiego/ skorek bzowych/ chebdu ábo sko-
rek iego káżdego po siedmi lotow/ nasienia o-
pichowego/ nasienia sparagowego/ korzenia
brusci/ káżde° s nich rowno po dwie drágmie
wßitkich tych rzeczi przetlukßy/ warz ie w wi-
nie s trochą octu áż do polowice/ á pothym
przecedziwßy ocukruy á piy cieplo po ránu y
wieczor. Then sirop iest slachetnosci wielkiey
náprzeciwko tym chorobam/ á potym we-
zmi ty piluky. Weźmi Massi piluk de Mese-
reon/ Massi piluk smierdzących rowno pol
drágmy/ turbit ßkropulá polowice/ imbie-
ru dwie ziarnká/ zmießay ty piluly á vczin ie
cum oximelle sqillitico pánie Aptekárzu/ á
potym wezmi kolackow Dialacca ábo Dia-
castum dla posilenia.

Agnus castus



Wloska wirzbá/ Schaffmulle/



2.2.

Kapitulum xxij.



WEſth drzewko ciepłe y ſuche
A w trzecim ſtopniu/ mowi
Serapio iżeby miało w ſo-
bie moc ſubtilizowaną/ y ro
ſchodzenia/ też ma moc o-
dcimuiącą chćiwość ciele-
ſną ku gamractwu/ á to gdi go kto pożywa
w karmiach. Thego drzewá liſtki/ naſienie y
korzenie wchodzi w lekárſtwo/ naſienie iego
zbytnie pożywáne od ludzi/ czyni bolenie glo
wy y ſpanie zbytnie á ſzkodliwe/ á ieſth dobre
náprzećiwko zámuleniu wątroby y ſledzio-
ny gdi ie vwarzyſz z ielenim iezykiem/ s tro-
chą piolynku á z lakricią w winie/ á onego
ſie nápiyay ocukrowawſzy/ też gdi ſie go ná
piyaſz vwárziwſzy w wodzie á w occie/ tedi o
puchline wygánia s ciálá chorego.

B Też włoska wirzbá ma moc náprzećiw-
ko twárdośći żywotá y ſledziony tym ſpoſob:
Weźmi naſienia tego drzewká á ſtłucz ie ná
proch miałki dwie drágmie/ korzenia wyſo-
kiego ſlazu ſtłuczonego dobrze/ zmieſzay thy
rzeczy wſzitki weſpołek z drożdżámi winnemi
á ſtrochą winá/ á ták będzie iáko máść/ kto-
rą máśćią námázuy ſledzone y twárdość ży
wotá/ roſchodzi ſie pod tym czyſcie twárdość

C Też męzczyznam ná ich niemoc ktorą
zową gomorea/ to ieſt gdi ktori czeſto mieua
plemienia przez ſen wypuſzczánie/ abo y ked
kiedi wode puſzczą/ á ták ná zaſtawi nie te°
Weźmi liśćia tego drzewká y kwiatkow iego
bobrowich ſtroiow drágme iedne/ á liśćia po
garśći/ ſtłucz thy rzeczy czyſcie á przymieſzay
troche octu ze dwie łyſce abo ze trzy/ á przy-
łoż tego ná noc proſto ná łono/ zaſthánowi
ſie tá rzecz bárzo rychło.

D Też naſienie iego ſtłuczone ná proch day
wypić s trochą bobrowego ſtroiu á s piwem
albo z wodą/ tedi to picie odeimuie chćiwość
cieleſną/ abo tylko vwárziwſzy wſzytko drzew
ko/ to ieſt z liśćiem y z naſienim w wodzie/ á
ná noc náparzay ſobie ciepło wolno członek
táiemny/ tedy też vczyni człowieká o gam-
rácią niedbáłego.

E Niektorzy ludzie chcąc być czyſći/ záwſze
ſobie czynią łoſzko ſtego drzewká/ abo ie kładą
w łoſzko/ á czyni ie iákoby wałachy.
A niektorzy ták ſobie odeimuią chćiwość thę
przyrodzoną. Weźmi naſienie látuczáne
pſilij/ naſienie citrulli w áptece/ naſienie ma
lonowe/ ogorkowe/ bań naſienie y turzey no
gi káżdego po dwie drágmie/ warz że to w wo
dzie/ á gdi połowicá wywre/ przyley ſpieć ły-
żek octu/ á możeſzli też ſok z ágreſtu mieć/ też
wlep ze trzy łyżki á powarz troche/ á potym
włoż kamphory ſpoł drágmy/ á tego ſie ná-
piay ná noc/ też rozmoczywſzy chuſte przy
kłáday ſobie ná łono.

F A niektorzy też pożywáią w piciu ábo w
iedzeniu ruty/ maioranu/ tego też drzewká
ſnimi przymieſzáiąc/ kminu też/ lebiodki/ czy-
nią ſtego proch á potym go pożywáią w wi
nie/ á ták ty rzeczy trawią naſienie á prawie
ie wyſuſzáią/ iż im potym przeſtáie tá choro
bá cieleſna.

G Też vwarz te włoską wirzbę z bylicą á s
polinem/ á potym przykłáday ná máćice to
wſzytko vwarzone ziele wyſuſza nieczyſthośći
y wilgośći zbytnie w máćicy/ y záćiſtá ſzyie
iey/ przeto ſpráwuie ią ku poczećiu kacnemu

H Też kto ma złą pámięć ábo prawie ſtrá
coną ták vczyń: Warz to drzewko z bobro-
wym ſtroiem/ z opichem/ s ſzalwią/ w ſłonej
wodzie z dobrą godzinę/ á potym oną wodą
myiay czeſto náćieráiąc tył głowy/ przywrá
cá ſtraconą pámięć á złą náprawia.
Pandecta y s Platearzem powiádáią.

Borago



Borago.



Borag/ Boriß/

Kapitulum xxij.



A Borag ma w sobie ciepłość y wilgość w pierwszym stopniu/ list iego gdy iest zielony/ iest dobry ku lekárstwu ále vschły iuż nie ma godności tákiey/ á potim też násienie boragowe bywa vżywáne w lekárstwie Borag ma to w sobie iż krew dobrą czyni/ á ták tym ludziom ktorzi wzmagáią z długich niemocy dobrze go im pożywáć.

B ❡ Też tym ludziom ktorzy sercá wesołego nie mogą być/ y tym ktorzi omdlewánie miewáią ábo drżenie sercá/ y smętnim ludziom borag wspomożenie dáie/ gdi go pożywa z mięsem ábo sczym inszym miásto iármużu á ná omdlenie tym obyczáiem przipraw go Wezmi soku boragowego mniey troche niż poł kwarty/ wina w ktorim wárzono Citri iabłká/ tákże też społ kwarty/ kości s sercá ieleniego dragme iedne/ zmieszay społem wszytko á ocukruy białym cukrem/ á tego sie nápiiay poranu y wieczor iáko chceß wiele

D ❡ Też borag otwiera záthkánie śledziony y melankolią itez febrę kwarthanę wypądza ták spráwuiąc. Wezmi soku boragowego poł kwarti/ ieleniego ięzyku/ kaniey przędze/ rowno káżdego po poł garści/ listkow senes/ korzenia brusci/ sparagowego/ nasienia włoskiego kopru/ piotrusczánego/ hánizowego lakriciey káżdego po czterzech drágmách/ ty rzeczy przetłuksy troche warz w wodzie z winem rowno/ winá poł kwarti á wodi poł táktez/ warz że thy wszytki rzeczy áżby trzecia częśc wywrzáłá/ á pothim przecedziwszy piy ten sirop ciepło poránu y wieczor po trunkowi/ á gdi wypiieß. Wezmi ty pikuły ná noc dawszy ie vczynić do ápteki ták nápisawszy. Wezmi Massi pikuł de Reubarbaro/ Massi pikuł de lapide lazuli/ káżdich rowno po połowicy dragmy/ Puipegranum ziarn w liczbie sieść/ zmieszay ty pikuły wespołek á vczyń s siropem ielenich ięzykow á vczyń pikuł dziewięć/ á thrzeciego dniá wezmi dla posilenia driakwie drágmę iednę/ wypiy że tho ráno z winem ciepło/ ábo diacorum lektwarz z winem ciepło.

E ❡ Korzenie boragowe nie godzi sie ná lekárstwo/ ále liście boragowe iedzone surowo z wołowym ięzykiem/ czyni krew dobrą.

F ❡ Też náprzećiwko żołtey niemocy sok boragowy ábo samo liście iego/ z liściem lobodziánym w mięsie warz/ á one polewkę iedz dla tey niemocy.

G ❡ Borag s swoiey wrodzoney włosności serce posila/ á przeto też wodká boragowa iesth serdeczna/ y ná inych wiele niemocy pomocna/ á nawięcey gdy w wodzie vwárzyß listki sene/ á potym przecedziwszy ocukruy á piy/ iest rzecz pomocna á posiláiąca bárzo ludzie mdłe/ Serapio s Pandektą o tym powiádáią.

Buglossa



Wołowy ięzyk/ ábo wielka miodunk[...]

Ochsenzungen.

Wołc[...]



Kapitulum xxiiij.



A W Ołowy ięzik rzeczon dla tey przicżiny/ iż iesth podobny wołowemu ięzykowi/ moc te° ziela pirwsza iest zagrzewaiąca y odwilżaiąca/ iego moc wtora iest iże kaszel vśmierza chropawość płuc gładzi tym obyczaiem cżiniąc sirop. Wezmi soku wołowe° ięzyka połwarti abo mniey/ izopu/ miodunki mniey sz/ każdego poł garści/ korzenia lili owrzo/ korzenia kosaccowego/ omanu/ lakrycicy/ każdego z nich po thrzy drągmy/ fig suchych siedm/ warz ty rzeczy wszytki w połtori kwarti wody iżby trzecia cżeść wywrzała/ a potym przecedy osłodz miodem cżystim/ a piy gi ciepło z ranu y wieczor trunek dobry a gdi wypiyesz/ v wezmi ty piluły po poł nocy dawszy ie vcżynić do apteki tak napisawszy Wezmi piluły de [illegible]rico drągme iedne/ modrzewiowey gębki trzecią cżeść drągmy/ tho iesth skropuł/ soli ocżwątey ktorą zową sal gem ine ziarno iedno/ zeszay ty rzeczy spokem/ a day vcżynić piłu s siropem lakriciey w liczbie dziewieć/ potim zaiutrz wezmi diapendium abo diairis solom[illegible]is ktorichkolwiek chcesz łokacków dla posił[illegible]/ a naostatek pomazuy maścią dialteą pier[illegible] przymieszawszy k niey oleyku s słodkich migdałow:

B Trzecia moc wołowego ięzika iest barzo vwesełaiąca serce/ to iest gdi będzie to zwarzono s smalcem abo s kapustą cżartosieławszy/ abo vwarz wołowy ięzyk w winie/ a to wino piy/ tedi mało nie takież vcżyni/ Serapio o tym powiada.

C Proch tego ziela wilgotność z dziąsł wycżiska y zęby vmocnia/ y ten proch iest dobri dzieciom na rospadliny ktore bywaią na podniebieniu y na inszym mieiscu/ bowiem barzo goi/ zmieszawszy gi s przesnym miodem.

D Własność też ma wołowy ięzyk wypądzać s ciała kolerę y melankolią/ a thak khto chce pożywać tego ziela/ tedi pożiway soku iego s prochem senes s trochą imbieru y s trochą cukru/ Mezue powiada.

E Też sok tego ziela cum bolo armeno z apteki zmieszawszy spokem/ a k niemu przimieszać trochę miodu warzonego abo sicij przewarzoney/ gdi sie tego będziesz napiyać kordiake wypądza y serce vwesela/ Pandecta powiada.

Betonica



Ziele bukwica/ Bethonich/

Kapitulum xxv.



B Ukwica iest ziele ciepłe y suche w trzecim stopniu/ ma moc ocieraiącą y przecżyniaiącą grubych wilgości/ a przeto ma moc kamiącą kamień w nyrkach y w mecherzu/ y pobudza przyrodzoną niemoc paniam/ y bolesć bokową vśmierza/ iteż zatkanie słedziony wycżyścia/ a to gdi ie vwarzysz z ielenim ięziki y s korzenim włoskie° kopru z winem A



winem piyać/ á to też lekárstwo ma moc ná przećiwko opuchlinie przyłożywszy korzenia bruści y korzenia sparagowego/ á to gdy tha opuchlina przychodzi z zimney przyczyny/ to iest s flegmy.

B ¶ Thež proch bukwice ma moc goić rány głowy/ á tho zmieszawszy z mirrą á s trochą száfranu przymieszawszy k nim.

C ¶ Thež bukwicá vwarzona w occie z blusz czem á s trochą piretrum płocz sobie vstá/ zeby bolenie oddala.

D ¶ Też wodká bukwicowa s prochem czárney heleny á s trochą tuciey/ zmieszayże tho społem á puszczay kilko krop ná oczy/ ábowiem to lekárstwo záćmienie oczu y insze skazy oddala.

E ¶ Thež warz bukwice w winie á przyłoż k niey troche piołynu y nasienia kubebow/ á tego sie nápiyay/ ábowiem głowe posila y bolesć oddala.

F ¶ Też bukwicá/ spicáceltica y kubeby wárzone w ługu/ á tym ługiem głowe myiay/ záwrácánie głowy y bolesć oddala/ y swiethego Walantego niemoc vlecza.

G ¶ Też warz bukwice z octem/ á gdiby kogo wąż viadł przyłoż tego ná ránę/ tedi iad wyciąga ná wirzch/ á niedopuszcza w ciało sie wkorzeniáć.

H ¶ Też wino w ktorim wre to ziele z gálgánem tłuczdnym/ rzigánie przykre á kwásne zástánawia.

I ¶ Też vwarz korzenia bukwicánego s krokosem/ á wley octu skilká łyżek iżby czuć ocet á to wypiy/ ábowiem to picie flegme z żołądká obficie pobudza y przez vsta wypądza.

K ¶ Też bukwicá wárzona w winie á pitha/ psuie moc y złosć iádowitego lekárstwá. Serapio powiáda.

L ¶ Też wino w korim wrzáká bukwicá z bolum armeno zmieszawszy/ zástánawia krew ktora pochodzi s piersi.

M ¶ Też wino bukwicowe s hebdem á s trlicem vwárzone á pite/ bolesć członkow rąk y nog wypądza/ y kolike odeymuie.

N ¶ Samo wino bukwicowe iesth dobre pániey przy porodzeniu pithe/ iesliby nie miála febry/ á iesliby miáłá/ tedi go niechay nie piye á wszákoż samá wodká bukwicowa iest dobra naprzećiwko febrze/ Pandektha/ Serapio/ Platearius powiádáią.

Branca vrsina

Barszcz/ Bernklaw/

Kapitulum xxvj.



Esth ziele ciepłe wilkie w wtorim stopniu ktho ma moc odmiekczáiąca y przemieniáiąca złe wilgosći w dobre/ á przeto iest dobre naprzećiwko schnieniu zil suchych y członkow/ y przećiw bolączkam zátwárdziáłym/ iteż náprzećiwko zátwárdzeniu sledziony/ vczyniwszy másć z barszczu á s korzenia wysokiego slazu á z nasienim seni greci y lnianym/ warz w oliwie/ á potim przecedz á przikłáday/ oskuiáło wiele potrzeba/ á ták vczyn stego másć/ ktora iest bárzo dobra ná wszelkie twárdosći/ iáko ná wrzedzienice y ná sadzele y guzy/ iteż gdi nią námázesz piersi/ thu odmiekcza/ y flegmy lacne odbywánie czyni przez vstá/ á nawiecey gdy migdáłowego olèku ktemu przymieszasz nie niż oliwy/ tedy lepiey bedzie. A

¶ Tá másć vsmierza bolesć máćice/ też bolesć suchych członkow ktora pochodzi z zimnosći y żiłek ostrych/ możesz ták vczynić. Wezmi korzeniu barszczowego 4. vncie/ szawiny/ po B



ny/poleiu/bylice/bożego drzewka/piołynu/ szałwiej/maioranu/rozmarinu/każdego po garśći/ cinamonu/ spiki/galganu/każdego po 2. dragm/wszytko stłucz a warz z winem iż wszytko wino wywre/potym vczyn z onych zioły proch ow sok/ktoremu przydaj białego wosku ile potrzeba/ a tak vczyn masć miekką/a na końcu kładąc ty rzeczy korzenie/tho iest/cinamon/spikę y insze/a mieszaj na rince iż bedzie masć/ ktorey vżywaj na ty rzeczy iako napisano wyższey/a nawiecey ktho ma kłocie w żywocie z wiatrow ostrych abo s flegmy/tedi namazuy sobie żywot tą maścią.

C ¶ Też sok barszczowy s sydłem gęsim a s korzenim wysokiego ślazu troche wina przimieszawszy/ to lekarstwo vśmierza boleść stawową y członkową gdi tym bedzieß mazak.

D ¶ Też v warzenie barszczu y z liściem wysokiego ślazu z nasienim psilij/ iesth lekarstwo na ciesskie pusczanie wody ktora pochodzi z gorącością/ y też na rościąganie członkow/ gdy tym namażesz/y też na wrzedzienice ktore sie czynią w stolcu/ y naprzećiwko vkąszeniu weżsi/Pandecta mowi.

Bleta



Ćwikła/ Piessen/

Kapitulum xxvij.



Ćwikła iest zimna y wilgotna/a są dwa rodzaie ćwikli iedna biała a druga czarna. Biała ma moc ocieraiącą A y odmiekczaiącą/ iteż odwilżaiącą/y chłodzącą/ale czarna ma w sobie nieiakie ćirpnienie/a przeto nieiako żywot zaćiska/ale biała swoią wilgothnością odmiekcza y łacny cz yni żywot ku stolcam/a przeto tim ludziom ktorzi maią zatwardzenie żywota/ iest dobra ćwikła gdy ią vwarzysz w mieśie.

¶ Też iest dobra czyściąc nieczystośći z głowy gdy ktho sobie vczyni kichanie z oleikiem ćwiklanym z miodē a s trocha imbiru zmieszay ty rzeczy społem a wpuszczay w nos/tedy s kichanim wynidą ty nieczistośći z głowy. B

¶ Też sok ćwiklany s roschodnikiem broni ciała od czynienia wrzedzienic gdi nim namażesz ktory członek chcesz. C

¶ Też tenże sok iest dobry na przećiw ogniu pickielnemu/y naprzećiw bolączkam pałaiącim y ognistym ktore pochodzą s koleri/ ale musisz troche octu przimieszać/ a wszakże częste a zbytnie iedzenie ćwikły gryzie żołądek y ielita. Ćwikła tak czarna iako y biała oboia mało tuczy człeka/a to dla niektorej ostrości kthorą maią w sobie/ Serapio mowi/ a wszakże iest dobra na zatkanie śledziony y wątroby gdi sie bedzie taki człek napiał tey wody w ktorey ćwikła wrzała ocukrowawszy troche/ abo tak samo korzenie iedząc vwarzone. D

¶ Też ług w ktorem wrzało korzenie ćwiklane a boże drzewko/a tym ługiem myi głowe/otreby y gnidy z głowy zgania/ y niedopuszcza sie mnożyć wszom w głowie. E

¶ Też sok ćwiklany zmieszany s saletrą/ a tym namazuy lice/trąd leczy. Też to lekarstwo iest dobre na rany wysuszaiąc ie/y mieso dziwe trawiąc a spądzaiąc/ Też rospadliny vst goi. Też liszaie spądza/y rany w nośie wysusza goiąc ie. F

¶ Też sok iey s sokiem bożego drzewka/wlanie szeza włosy na parszywey głowie. G

¶ Woda w ktorey wrzała ćwikła/pragnienie odeymuie y kaszel vspakaia. H

¶ Też woda w ktorey wrzała ćwikła z gorczicą a strochą octu pita abo iedzona ćwikła iest dobra tim ktorzi maią twardość śledziony a nawiecey z gorczycą iest barzo dobra ku iedzenni I



dzeniu Diascoti. mowi Capitulo de Bleta/ Cwikla tym ktorzy máią twárdość á zátkánie w wątrobie ábo w sl.dzonie/ bárzo dobra iest ku iedzeniu z gorcicą vwárzoną.

K ¶ Też piekielny ogień gási y spalenie od ognia sok iey zmieszány z białkiem przykożywszy ná mieysce/ iest rzecz bárzo pomocna.

L ¶ Też sok cwiklány ciepło w vszy wpusczony vsmierza boleść vszu/ á gdi nim pomáżesz blizne/ oddala sinosć y czarnosć ktora bywa około y ná bliznie/ Pandecta powiáda.

Bursa pastoris



Tobolki/ Taschelkrawt.

Kapitulum xxviij.



A Ziele Tobolká iesth zimney właśności/ á ma moc w sobie záwieráiącą/ á iest dwoiákie to ziele/ iedno iesth ma listki iákobi káletki ábo tászki á przeto iest rzeczone káleta pásterska/ á drugie iest ktore zową sporiszem ktore ziele kládzie sie po ziemi máiąc listki iák by rutá/ á nasienie ma około listkow/ kthore też zową iezyckiem wroblim. To ziele oboie iest vżyteczne náprzećiwko wrzedzienicam zápalonym/ to iest náprzećiwko tej bolącce ktora pochodzi z koleri zową ią herizipila/ y przećiwko tey bolącce ktora pochodzi ze krwie/ zową ią flegmon / á ták sporisz stluczony z octem przylożony ná tákie bolączki ogień wyciaga y niedopuszcza sie mnożyć.

B ¶ Też iest osobne lekarstwo ná czyrwoną niemocy tim ktorzi pluią krwią gdi vwárzisz to ziele z bábką á z bolo armeno w wodzie dzdzowey/ á to piy áż przestánie czyrwonká.

C ¶ Też vwárzywszy to ziele z bábką z bolo armeno á z białkiem / przikoż tho ná żywot temu kto ma te czyrwoną niemoc/ á zastánawia sie czyscie pod tym plastrem.

D ¶ Też sok tego ziela goi y spaia ràny swieżo ne od żelázá/ też na strupy ábo ná rospádliny ktore sie w vszoch dziáláią/ ábowiem wysusza rope y goi.

E ¶ Też y ná zástanowienie rzeczy przyrodzonych pániam/ gdi ie vwárzysz w wodzie deszczowey s persicarią z zielem/ á tim zielem okładay ciepło dimie ná y ná mieysce táiemne á potym przestánie tá rzecz.

F ¶ Też sok iego zmieszány z bolum armeno á ktoby miał plwánie krwią/ zásthánawiá y piersi czyści/ y też tim iest wielka pomoc ktorzi z boleścią á s cięszkością miewáią vrine.

G ¶ Też náprzećiwko vkąszeniu węzá iest dobry sok tego ziela z winem pity/ á bolenie vszu odeimuie.

H ¶ Też gdi vwárzysz to ziele z roiownikiem w occie á przykożysz białek iáieczny/ á stłuczesz to społem/ ktoby miał ogień w sobie/ ábo z goracey przyczyny wrzod/ tego przykładay ná mieysce zápalone.

Berberus



Piwnik ábo czyrwona glika.
Paisse lpere.

Kapitulum xxix.

Iest zimne y suche w wtorym stopniu/ á iest dwoiaki domowy y polni/ polny iest zimny y suchy około trzecie- A go stopnia/ á iest ziołko z osciámi/ á owoc iego ma w sobie cierpnosć y zimnosć/ ktora sie przećiwi kolerze.

¶ Sok owocu tego ziela z wodką babczáną/ zásthánawia biegunkę bedącą od kilka niedziel/ tákież y wilgośći ktore z mátice wypływáią/ á gdy vczynisz z owocu thego ziela plastr s sokiem dipthanowym/ ábo z niedospiał.







spiakkowym stlukszy czyscie/ á potym gdiby sie kto zakkol drewnem/ tedi ten plast wyciąga drewno y insze rzeczy s ciálá.

C ¶ Też sok tego zielá oddala prágnienie y potwirdza żoladek y wąthrobe nád zwyczay/ y gási zápalenie ktore pochodzi s koleri.

D ¶ Też sok iego z wodką rożáną á z białkiem iest bárzo dobry plástr ná wrzedzienice gorące á bolące.

E ¶ Też soku tego ziela z wodką bábczáną á s trochą mástiki przimieszawszy sie nápijáć/ iest dobre ná czyrwoną niemoc ktora przichodzi z oblupienia y z odárcia ielit.

F ¶ Też ná zápalenie wątroby/ sok tey czyrwoney gliki z mleczową wodką/ troche przilożywszy czyrwonych sandalow/ w aptece są á zmieszawszy to spolem rozmocz w tym facelet letnie cieplo/ przyloż na wątrobe po kilka kroć/ á vgási ie.

G ¶ Też iest dobre ná zápalenie ktore pochodzi w febrach z gorących á z zgnilych wilkości ták vczyniwszy. Wezmi soku tego to ziela námienionego/ soku mleczowego/ káżdego rowno mniey niż po pol kwarti/ kwiatkow fiolkowych garść/ nasienia ogorkowe[o]/ malonowego/ citrullowego/ mleczowewo káżdego po 2 drágmie/ sliwek węgierskich siedm/ warz że ty rzeczy w prostey wodzie iákoby w polthory kwárty wodi/ á przecedz gdi trzecia część wywre/ á potim ocukrui á piy trunek cieplo áż wszytek wypiesz/ á potym wezmiesz ty pikuly/ dawszy ie vczynic do ápteki ták nápisawszy. Wezmi Massi pilul z Reubarbarum dwá skropuly/ Massi pilul s polney ruty 1. skropul/ diágredij 3. ziarnká/ zmieszay s siropem mleczowym/ vczyn pilul 9. a názáiutrz ábo trzeciego dniá/ wezmi Diarodon abbatis piec kolaczkow poránu/ á pothym drugiego dniá takież/ ábowiem ty kolaczki potwirdzáią/ á pothym możesz facelet rozmoczyć w tym soku iáko wyższey nápisano/ y przykládáć ná wątrobe przed iedzenim.

Baselicon



Polski balsam/ Busilgrim/

30

Kapitulum xxx.



Balsam polski dwoiáki iest/ ieden iest gwozdzikowy/ ábowiem ma wonią gwozdzikową w sobie/ ktory iest cieply w pirwszim stopniu/ suchy w wtorim/ á iest narozlicznieyszey mocy/ o czim swiádszy Plátearius s powieści Konstantinowey. A drugi iest máiąc w sobie bárwe iákoby żoltą/ iest cieply suchy w pirwszim stopniu/ kthory dla swey korzenności ma moc potwirdzáiącą y rospądzáiącą zlych wilkości y thrawiąc ie y ocieráiąc y też czyściąc/ Pandectá mowi s powieści Diascorides o tim balsamie/ iákoby moc iego lekárzom byká niepewna á wątpliwa: á A

 niktorzy



niektorzy s nich powiádáią/ iż żołądku iesth niedobry/ y oczy záćmiewa/ y też czyni człowieká bezrozumnego/á gdi to ziele zagnije sie ná słońcu/tedi sie robacy czynią z niego/niektorzy powiádáią/ gdiby togo viadl waż tego dni á ktorego ten balsam przy sobie ma/ tedy nigdy sie táki nie wylęczy/co iesth rzecz nie podobna ku prawdzie. A wszákoż Pandecta o nim mowi iżby był dobry balsam żołądkowi/ á to przeto iż nádimánie iego oddala/ y też dobry iest ná miłość y ná kordiake/ á tho gdy kto pije wino w ktorym to ziele wrzáło/ ábo wodá iego vwarzona/ á gdi ieszcze s nim będzie wrzáło iábłko citrum/tedi lepiej pomaga ná ty niemocy.

B ¶ Żołądek też záziębiony zágrzewa y twirdzi/ gdi ie vwárzysz w winie z gálgánem á z miętą/á tego sie nápiyáć będziesz/ á ták y tráwienie dobre spráwuie.

C ¶ Jest też dobry balsam ná biegunke ktora pochodzi z zimney s flegmisty wilgości/ iáko iest iientria ktora pochodzi z záziębienia żołądká nic sie nie mieniąc w nim áni trawiąc/ á to ták spráwuiąc. Weżmi nasienia balsamowego troche/sotu tarntowego/ á to warz w deszczowey wodzie/ á day sie tego nápić choremu/zástanowi biegunke.

D ¶ Jest thez dobry balsam ná wyczyścienie mácice/ y na pobudzánie przyrodzoney niemocy pániam/ á to gdi vwárzysz z byliczą y z liściem bobkowym/á to przykłáday ná mácice cieplo y też s tego czopek vczyń á włoż gi ná noc tám do mácice w niską fortke/ á ten czopek y poczęcie rychłe spráwuie.

E ¶ To też ziele z bázilią/ z dziewánną warz w winie á przyley troche oliwy/ á gdy thego przyłożysz ná biodrá/tedi ten plastr czyni stolce tym ludziom ktorzy máią chćiwość á nie mogą stolcow mieć/zową lekárze te chorobe Tenasmon.

F ¶ Też gdi kto pożywa w kápuście czarney przisiekáiąc go/ tedy wolność oddychania czini piersiam/y thez bolenie oczu oddala gdy ie vwarzysz w winie á tego winá sie nápijasz. Pandecta Platearius o tym powiádáią.

Brionia

Przestep/ Brionich oder wilde weinreben.

Kapitulum xxxj.



Przestep iest cieplego y suchego przyrodzenia/tho iest korzeń/ list y wszytko ziele iednáko/ á ma w sobie właśność ocieráiącą y omywáiącą/ y subtilizowáiącą y też rospadzáiącą złych wilkości/ á przeto dobre iest tym ktorzy máią twárdość śledziony czyniąc z niego plasthr/á k niemu przyłożysz korzenia wysokiego ślazu/y thez fig/ y smalcu ábo sádłá wieprzowego/ á ty rzeczy wárzyć w wodzie iż zmiękczeią/ á potim stłukszy thy rzeczy wespołek przikoż ná śledzione/ roschodzi sie pod tym gruzłá śledziony. A

B ¶ Też sok przestepow spadza sierść s skory.

C ¶ Też sok przestepow s solą/ iesth dobry ná rány szkodliwe gdi ie wymywasz ábo płoczesz

D ¶ Też rospádliny ktore ná (tim sokiem. koniach bywáią/vlecza.

E ¶ Też korzeń przestepowy stłuczony s Fenum grecum á z wyka z octem/á thą wodą omywaj skore/ábowiem tá wodká spadza skori piegi y insze nieczystości/blizny y thez sinosć ktora bywa pod oczymá.

F ¶ Sok tego ziela zmieszay z oliwą á z woskiem/á vczyń iákoby máść/tedy tá máść iest

dobra

dobra ná fistule ktora bywa w stolcu/ y bolesć vśmierza bárzo dobrze.

G ❡ Też wirzchy tego przestępu/ gdiiuż przychodzi ku vzrzeniu wárzone s swoistim koprem á s korzenim piotrużezanym/ gdi kto bedzie sie tego nápiyáć cieplo/ tedy vrine pędzi y żywot mięczy.

H ❡ Też korzeń z winem vwárzony/ odpądza bol zánokcyce gdi tego przylożyß ná palec/ y rospądza śniego nieczystośći/ też to lekárstwo wyciąga kośći z ran y mięso dziwe trawi.

I ❡ Też wino w ktorym wrzało tho ziele/ iest dobre ná ś. Walantego niemoc/ y náprzećiwko apoplexij/ ktora niemoc iest bárzo zla/ ták iż we dwudziestu godzin vmarza człowieká/ iedno iż plod w żywoćie zábiya/ y iest dobri náprzećiwko vkąßeniu węzá ktore zową Tirus/ ktori wchodzi w driakiew/ iedno nie trzebá rázem wiele bráć tego/ telko coby dwie drágmie záważylo/ á gdi páni te sobie wlożi w táiemne miesce/ wywodzi vmárły plod z ży-

K ❡ Też gdi sie tego winá páni nápiie (wotáiąc bedzie w ktorim wrzal przestep/ rzecz iey przyrodzona pobudza y vrine wywodzi/ też mácicę czyśći gdi ná tym zielu páni siedzi.

L ❡ Też sie wrzod pod nim zbiera y potim wychodzi precz bol gdi vczyniß plastr s korzenia przestepowego y też s smalcu wieprzowego/ y s korzenia wysokiego ślazu wespolek stlukßy á tego przilożyß ná miesce sadzelowe/ vznaß pomoc. Awicenná y Pandektá o thym powiádáią.

Cicorea



Podrożnik/ Wegwart. 32

Kapitulum xxxij.

A To ziele iest zimne y wilkie w wtorim stopniu/ a iest dwoiákie/ ieden polny drugi ogrodny/ ogrodny wiecey chlodzi niż polny.

B ❡ Sok podrożnikow iesth dobry náprzećiwko zátkániu wątroby/ y ná przećiwko zápaleniu iey/ tym obyczáiem Wezmi soku tego zielá/ mleczowego/ ielenicgo iezyká/ káżdego śnich po pol kwarty álbo mniey/ kwiatkow fiolkowych/ rozinkow dro



bnych káżdego śnich po czterzi drágmy/ naśienia ogorkowego/ malunowego/ cytrullowego bániowego/ naśienia láktucánego/ kurzej nogi/ káżdego po dwie drágmie/ spodij drágme iedne/ wßytki rzeczy przetlukßy warz ie w polczwarti kwarti wodi przyczyniwßy tilko lyżek octu/ ážeby połowicá wywrzálá/ á potym przecedziwßi ocukruy bialym cukrem/ á stego iuż bedzie sirop/ ktorego sie nápiyay cieplo poránu y wieczor/ á gdi gi wypiyeß/ tedi wezmi ty piluly dawßy ie sobie vczynić do apteki. Wezmi massi pilul de reubárbaro dwá skropuly Massi pilul Stomachicarum ieden skropul/ Diagridij trzy ziarnká/ vczyń piluly w liczbie dziewieć s siropem wysokiego mleczu/ á názáiuthrz wezmi dla posilenia członkow kolaczkow Diarodon abbatis s pieć razow/ ábo Triasandáli kolaczki też są dobre dla posilenia/ á z wirzchu ná wątrobe vczyń mazánie maśćią triasandali/ ábo wezmi wodki wysokiego mleczu/ prochu sandálowego czarnego/ á to spolem zmießay/ á omoczywßy facelet we troie złożony przyloż ná wątrobe/ tedy gáśi zápalenie iey.

C ❡ Też sok podrożnikow iesth pomocny náprzećiwko vkąßeniu węzá/ y inßego iádowitego gádu/ ábo zwierzećiu.

D ❡ Też sok tego zielá z mąka ięczmienną á otrecha blawaśu/ á zmießaß tho czyscie/ iesth rzecz bárzo dobra ná wrzedzienice gorące á bolączki ktore zową Erizipile/ ábowiem chlodzi y bolesć zatlumia.

E ❡ Też sok podrożnikow zmießány s sokiem wyso-



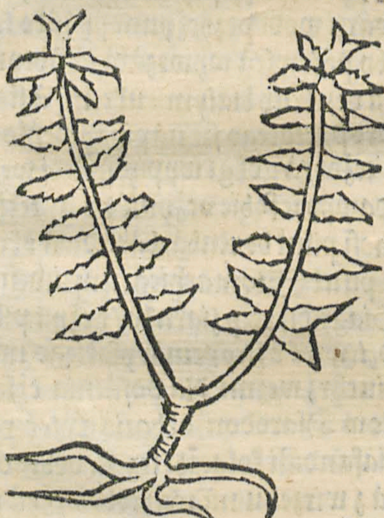
wysokiego slazu á s sokiem ziela páraliżowe= go á z olciem lnianym á s trochą száfránu/ zmieszawszy ty rzeczy spolem iest dobry plastr
F ná bolenie nog ktore zową podagrá.
Też wodká podroznikowa s saletrą zmie szana/ iest dobra náprzećiwko tredowi/ to iest ná czyrwone krosty ktore bywáią ná licu gdi
G tym omywasz lice często.
Też sok podrożnikowy z wodką łáktuczą ną posiła serce/ Awicenná o tym powiáda kapitulo o żyłach serdecznych.

Calamentum



Kamienná lebiotká/ Stainmuncz/

Kapitulum xxxiij.



KAmienna Lebiothka/ abo pełna miethká iest ciepłości y suchości w trzećim sthop= niu á iest troiáki y osobnośći
A iedná iest woniey swoiey y w liściu podobna poleiowi/ iedno iż liścia iest troche szyrszego/ á stadże nie ktorzy zową ią piołynem. Wtora osobá mie tki tey kámienney zowa ią biala lebiotká/ A trzecia iest ná podobność mietki polney/ ied= no iż list ma szyrszy y dłusszy nizli mietká pol ská/ Pandectá s powieści Galiená. Gdi kto ry człowiek pije sok kámienney lebiotki s sycią miodową/ tedi pot pobudza y pocenie czyni.
Gdy te kámienną lebiotke zetrzesz z oliwą
B á s trochą soli itesz s trochą octu/ á thym po= mażesz pulsy v rąk y v nog przed febrą zgodzi ne/ tedi to pomázánie oddala drżenie y zim= nośći ktora przychodzi w febrach.
Też to lekárstwo iest dobre ná denną nie= moc/ pomázawszy tym te żyle ktorą zową sciaticá. C
Też sok tego ziela vwárzony z winem á= bo samo ziele vwárzone w winie/ á thego sie napijay/ rzecz przyrodzoną pániam pobu= dza bárzo mocnie. D
Też tredowátym ludziom iest bárzo po= mocne lekárstwo z inszemi rzeczámi na te nie moc pomocnemi/ ábowiem thrawi y rospą= dza nieczystości ty s ktorych trąd pochodzi. E
Sok tego ziela z winem/ ná ćiemność ktora bywa pod oczimá przikłożony/ spadza precz. F
Też sok tey mietki pity z wodką polyneo wą ábo przez klistere wpusczony do kelit/ ro= baki glisty wypądza y zábiya. Też sam sok te go zábiya y morzy robaki ktore bywáią w v= szoch y w ránach ktore pochodzą z złych krost. G
Też gdy s tego ziela będzie vczynion czo= pek suppositorium/ á włożysz gi do máćice/ te dy płod vmárły wypądza/ ále z winem masz vczynić ten czopek/ á przeto ma moc osthrą wyczyniáiącą dla ciepłości ktorą ma w sobie y dla gorzkości. H
Też samá kámienna lebiotká vwárzona w wodzie á ocukrowawszy/ kto ią pije/ tedi nie czystości z wątroby y s śledziony wypądza/ y żołtą niemoc vzdrawia. I
Sok thego ziela náprzećiwko vkąszeniu węzá iest barzo dobry gdi nim mieysce pomá żesz vkąszone/ itesz stłuczone mieyscá y oddla wione goi. K
Też kámienna lebiotká z winem pita/ v ćina iad y mdli/ y też mdły żołądek pojila/ A kurzenie s tego ziela węże z domu wygania/ á przeto miedzy inszemi známienitemi lekár stwy godne iest policzenia. Pandectá mowi/ Dzisieyszego czásu miedzy lekárzmi iest na= zwano to ziele Diakalamentum/ dla slache= tności tego ziela. L

Centaurea

Iesth





34
Kapitulum xxxiiij.



A WEst ciepla y sucha w chrzecim stopniu/ á iest dwoiáka iedná wietßa druga mnieyßa/ á ma moc spaiáiaca y stuláiacą/ ábowiem gdyby korzenie wietßey centurzyiey bylo wlożono w gárnice w ktorim mieso wre/ tedy ßtuki onego miesá zrostą sie/ á ták gdi swieża bedzie położona ná ráne goi ią mocnie/ y też proch iey to vczyni.

B ¶ Korzenie centurzyey wietßey/ to iest proh iego/ ábo vwárzenie thego korzenia z latricią w wodzie/ dobre iest tym ktorzy krwią pluią.

C ¶ Też vwárzenie centhurzyey wietßey ábo mnieyßey z ielenim iezykiem y z rozinkámi/ z lakricią/ á potym przecedz á ocukruy iest dobre ku piciu tym ktorzy zimnice máią/ mowi Plátearius s powieści Galienusa.

Centurzya iest ziele kthore iest godne policzenia miedzi inßemi wybornemi lekárstwy/ ktora wypycha zátkánia s śledziony y z wątroby przez żadnego obráženia/ á thák iest barzo dobra ná żoltą niemoc/ w picie ábo w sirop.

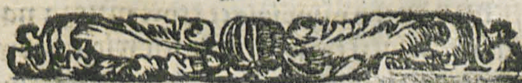
D ¶ Też wodá w ktoreyby wrzalá Centurzia pobudza przirodzoną rzecz pániam/ plod też ku wysciu posila/ przeto nie ma być pániam dawano brzemiennym to picie/ bo by musiáłá przed czásem mieć porodzenie/ á gdy przylożyß nasienia wloskiego kopru y piotrußczánego/ tedy vrine obficie pedzi/ iteż ná zátkánie wątroby y śledzony/ y ná zátkánie nerek iest známienita pomoc/ gdi bialego cukru przylożyß.

E ¶ Też centurzia z winem y z oliwą wárzona/ á potym onego przyłoż ná nerki/ pobudza vrine ku wysciu/ też ná śledzone iest dobre lekárstwo ná niemocy iey. A gdi masc bedzie vczyniona s soku centurzyey y s prohem iego z oliwą á s trochą wosku/ á s tego vczyn masć/ á gdi bedzieß pomazowal ábo przytkádal ná śledzione/ tedi twárdość iey mięczy:

F ¶ Thez náprzeciwko twárdości śledziony y wątroby/ y náprzeciwko żoltey niemoci iesth pomocne to ziele w siropie thym obyczáiem spráwuiąc Wezmi soku centurziey mniey nizli pol kwarti/ wodki ielenie go iezyka też trochę mniey nizli pol kwarti/ korzenia włoskiego kopru/ piotrußczánego/ opichowego/ nasienia ogorkowego/ malonowego/ citrillowego/ bániowego káżdego po trzech drágmiech warz ty rzeczy w wodzie ážby trzecia część wywrzálá/ á potim przecedziwßy ocukruy/ á tego sie nápijay ciepło/ ták poránu iáko y inedy/ á potym wezmi piluły dragme iedne de reubárbaro/ á potym dla posilenia wezmi kołackow Diacalamentum.

G ¶ Też ten sirop iest dobry ná kolike ciężką/ y też sok centurzyiey z wodką rożáną/ iest dobry ná oczy/ ábowiem wisußa ie známienicie

Cinoglossa



Psi iezyk ábo iezyczki/ Hundensczung.

35
Kapitulum xxxv.

WEst to ziele psi iezyk podobne zielu bábce/ iedno iż psi iezyk iest dlußßy á wetßy/ á ma na wirzchu liscia swego A niektore żyłki iákoby kosteczki. Sok tego psiego iezyká z octem zmießány goi rospádliny y krosti vst y warg/ y inße rány ßkodliwe. Jest też psi iezik zimnego y suchego przyrodzenia. Sok tego psiego iezyká s sokiem babczánym y s korzeniem







niem kosaccowym á s trochą miodu/ zmie-
szay spokem/á tym námázuy rány y rospá-
dliny kthore bywáią w podniebieniu y w v-
sciech goi te mocnie.

B ¶ Thez vwarz psi iezyk z bábką y z gicelni-
kiem/á w tym siedz w zielu w wanni:/y okłá
day nim sobie nyrki ábo krzyże chceszli zásthá-
nowić gomorream/ tho iest cieczenie násienia
przirodzonego męszczyznam/á potim vwarz
kwiathkow z liscicm włoskiey wirzby á s tro-
chą bobrowych stroiow y z octem/á tim sobie
okłádai czlonek tákmy wszytek chceszli to zá
stánowić/Abo vwarz nasienie laktuczáne/ci
truili/psilii/malonowego/ogorkowe° kurzei
nogi/swiniego mleczu/ warz że to w wodzie
zgodzinę/ á potym przyłoż agrestu á troche
octu/á tego sie nápiyay chceszli zásthánowić
tę rzecz przyrodzoną męszczyznam.

Contra gomorream

C ¶ Są też niektore rzeczy/ ktore trawią na
sienie y duchy ożywiáiące ktore mnożą nasie
nie iteż wiátri trawią/ iáko iest włoska wirz-
bá/rutá/máioran/mietká kámienna/kmin
hániż/ábowiem ty rzeczi są ktore trawią y ro
spądzáią wiátri y nasienie przyrodzone/Plá
tearius mowi ná tym mieysciu gdzie mowi o
włoskiey wirzbie.

D ¶ Też vwárzenie psiego iezyká/ á oslodziw
szy n ápiiay sie tego/ ábowiem nieczystosci lip
kie z żołądká wypadza.

E ¶ Też wezmi psi iezyk á serce máłey żábki/
á ty rzeczi położ gdzie chcesz/ tedi ná ono mie
stce wszyscy sie psi zbieżą/á gdy ty rzeczy wło-
żysz pod wielki pálec nożny/tedi ná cię żadny
pies nie szczeknie/ále będą iákoby niemi/á gdi
ty rzeczy záwiesisz ná siy e psią izby gębą nie
mogł dosięgdz/tedi sie będzie w koło obrácał iá
ko koło/ ták długo áż pádnie ná ziemię iáko-
by zdechły/á tho iesth rzecz dosiwiátszona ná-
szych czásow. Woiciech mowi ná tym miey
scu gdzie mowi o mocy zioł.

Camomilla



Rumien Camill:n.

Kapitulum 36 xxxvj.



RVmien ma w sobie ciepłość
y suchość w pirwszym stop-
niu á ma moc odmiękczáią
cą iteż rospądzáiącą/ gáłąs
ki y kwiatki rumnowe są iedo
náki:y mocy. A

¶ Wodá w ktoreyby wrzał rumienek s byli
cą/á tym náparzay mácicę/rzecz przyrodzo
ną pobudza pániam/iteż tym pániam ktore
máią porodzić/czini łácżne á przez boleści po
rodzenie. B

Thez



C ☙ Thez vwárzenie kwiatkow rumienkowych/ y też wirzchow połynkowych s korzenim włoskiego kopru/ s piotrußczánym/ y też z nasienim ogorkowym/ málonowym/ bániowym y citrullowym/ warzże ty rzeczy w wodzie á w winie/ ábo w sámym winie áże do połowice/ á tego sie ná czczo nápiyay/ ábowiem vrinę popądza y kámień kamiąc wygania z vriną/ y też opuchlinę śledziony y bolesć wątroby y słábizny rospądzá/ y żołthą niemoc vlecza.

D ☙ Też vuárzenie rumienkowych kwiatkow s fiołkowym korzenim y z nasienim ogorkowym/ malonowym/ citrullowym/ ithez bániowym/ y z nasienim laktuczánym/ wysokiego mleczu/ káżdego po poł garśći/ lakriciey kilko korzonkow/ fig śpieć/ á to warz w wodzie/ á potym ocukruy á piy poránu ciepło/ dycháwicznym iest lekárstwo dobre/ á nawięc y tym kthorzy máią bolączkę ábo rány ná płuczach/ y wątrobę chorą wspomaga

E ☙ Kwiatki też rumienkowe z octem y s trocha soli z oleikiem rumienkowym/ stłucz thy rzeczy społem/ á gdi thym námażeß pulsi v rąk y też v nog/ abo przikożywßy tego ná pulsy iákoby plastr tedi zimnice wypądza ábo vśmierza/ á to maß czynić godzinę przed zimnicą.

F ☙ Też gdi z oleikiem rumienkowym námażeß ciepło grzbiet/ zimno vśmierza ktore bywa przy zimnicach/ y trzęsienie zimne.

G ☙ Gdi thez námáżeß oleikiem rumienkowym z oleikiem włoskiego kopru grzbiet/ tedi tym iest dobre ktorzy sie spräcuią w chodzie/ á máią bolesc w krzyżach/ á názáiutrz nic nie poczuią po tym mazaniu.

H ☙ Też rumien ma moc gruzł miękczącą y rospądzáiącą y trawiącą/ y scieńczáiącą/ á przeto bolesći vśmierza/ á nawięcey gdi kwiatki rumienkowe w oliwie vwárzyß/ á tą oliwą námázeß bolące mieysce/ á zwłaßczá słábiznę/ iesliby tám bolesć była przestánie.

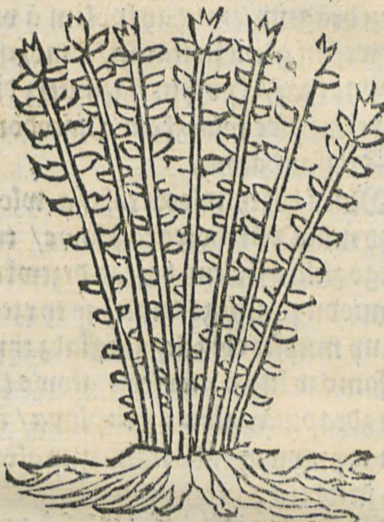
I ☙ Kwiatki też rumienkowe bolenie głowy y oczu oddaláią.

K ☙ Też tym ktorzi máią mdłą wątrobę/ sok rumienkow dany z wodką mleczową/ vzdrawia wątrobę y zimnice odpądza/ też rumien iest dobry ná bolączki y ná sadzele/ ábowiem miękczy y zbiera sie pod tym czyscie. Awicen ná o tym powiáda.

Capillus veneris

Mátki bożey włoski/ Steenrutte.

Kapitulum 37 xxxvij.




Andectá z Jánem Mezue mowią o tych włoskach iżby były ti włoski studzienne á niektorzy powiadaią iżby były mchem studziennym/ ábowiem mátki bożey włoski są podobne liściu koriandrowemu/ Diáßkorides powiáda o nim iżby było Poletricon ktore też iest podobne we wßytkim mátki bożey włoskam. Rośćie tho ziele ná mieyscach ciemnych á ná wilgotnych około studzien. Jesth zimney y suchey włosnośći w wtorym stopniu. Platearius mowi/ iżeby miało włosnosć w sobie pobudzáiącą vrinę/ świeże włoski wierßey są mocy/ ále zwiedłe nie ták rozliczney mocy/ tylko ziołko iest pożyteczne a nie korzenie. A

☙ Jest dobre ná zápalenie wątroby y ná febrę terciane gdi sirop vczyniß tim obyczáiem Wezmi matki bożey włoskow/ mleczu wysokiego/ ielenie° iezyká po garśći/ nasienia ogorkowego/ malonowego/ citrullowego/ bániowego/ nasienia kurzey nogi y láktucánego á s tych rzeczy vczyń sirop s cukrem iáko y pirwey/ á nápiyay sie tego po ránu y wieczor po trunku ciepło/ á potym po wypiciu tego siropu B

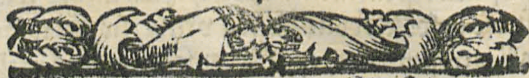
ropu/wezmi ty piłuły dawszy ie vczynić do á pteki ták nápisawszy. Wezmi piłuł de reubár báro drágme iedne/ Diagridi trzi ziarnká/á vczyń piłuł dziewięć z wodką mleczową/á ie sliby chciał miásto piłuł wziąć electwarz tim obyczáiem. Wezmie electwarzu s soku rożá nego/diasene/każdego po dwie drágmie/Kas sie trzi drágmy/zmieszay społem á vczyń kon fekt/wezmi gi ná switániu/á możesz po nim zgodzine spáć/á potym názáiutrz dla posile nia wezmi pieć kołaczkow Diarodon abbatis ábo Triasandálow.

C ℭ Maiki bożey włoski roszczą włosy thym ktorzy máią párchowátą głowę/ to iest gdy sok tego ziela s sokiem bożego drzewká á s tro chą miodu prasnego/zmieszay ty rzeczy á ná mázuy mieysce obłázłe/ábo kładz thy soki ábo ziele samo w lug á myi sobie głowę thym łu giem zdrapuiąc głowę strupliwą/ á tym łu giem wymywáy/ábo namazuy głowę tymi soki z miodem.

D ℭ Thez sok mátki bożey włosek z nasienim włoskiego kopru y z wroblem prosem/ vwá rzywszy ty rzeczy z winem á tego sie nápiyay kámień łamie to picie/ iteż czyni łacne odby wánie flegmy y lipkich wilkości ktore w pier siach obfituią/ále ocukruy ten sirop miernie Serapio powiáda.

E ℭ Też wino w ktorim wre to ziele z ielenim iezykiem/iest dobre náprzećiwko zatkániu sle dziony y wątrobi/y ná cieszkie puszczánie wo dy/y zástánawia biegunkę krwáwą/ tho iest czyrwoną niemoc.

Cepe



Cebula/ Ziwisal/

Kapitulum xxxviij.

A TEst ciepła y gorąca cebula w wtorim stopniu z niziá ką wilgością/ á zwłaszczá ce bulá czyrwona á podługo wata iest mocnieysza y ostr sza niźli okrągła Cebula y biała/á ma własność otwieráiącą/ábowiem otwiera końce żył tych ktore są w stolcu pra wie około ielitá/zową ie Emoroides/á to gdi przyłożysz cebule ná koniec tego ielitá/ też po



budza rzecz przirodzoną pániam gdi vczinisz czopek s cebule á włoż gi do máćice przez go dzine/ iedno iż cebula iest nádimáiąca á tru dna ku strawieniu/ á nawiecey surowa/ ále wárzona zágrzewa człowieká y subtilizuie w nim twárdość/ wilgości grube flegmisthe/ á przeto ludziom suchego przirodzenia koleri kom iest niedobra ku iedzeniu/ ále flegmáti kom dobra im iesth iadáć/ abowiem trawi w nich flegmę y siecze ią.

ℭ Cebulá też czyni prágnienie/y wiátry/y też żywot odmiękcza. B

ℭ Sok cebulny zmieszány s prochem má ioranu á s trochą imbieru gdy tego wpuścisz w nos czyści głowę. C

ℭ Cebula też stłuczona z wodą y z rutą iest dobra náprzećiwko vkąszeniu psá wściekłego D

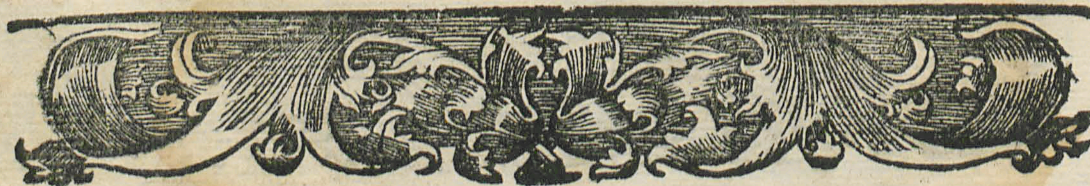
ℭ Gdi też cebule stłuczesz z gniazdem iáskol czem á z miodem/ będziesz miał dobry plasthr ná slinogorz gdy z wirzchu przyłożysz. E

ℭ Cebulá też stłuczona z octem/ á tym ná słońcu pomázuy trąd ná licu ábo krosty czir wone/zginą od tego. F

ℭ Gdi też sok cebulny zmieszasz s tucią kto rą przedáią w áptece/á tego przyłożysz ná o czy przez chustę/swierzb oczu oddala/ kthory swirzb s flegmy słoney przychodzi. G

ℭ Gdi thez sok cebulny zmieszasz z oliwą/ á tym námážesz brodawki/ spądza ie precz. H

ℭ Gdi thez sok cebulny zmieszasz z smalcem I

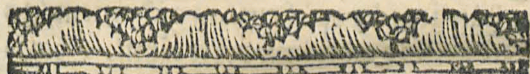


ábo s sadłem kokoßim/ á tym námážeß miei sce oddláwione ábo stárte botem ábo cżym in ßym/ iest pomoc ná to.

K ❡ Też gdy soku cebulnego wpuściß w vcho s sokiem bożego drzewka ábo sámego/ tedi o- strzy mdły słuch/ y pißczenie w vßu oddala/ y wilkości nie dopußcża płynąć w vßy.

L ❡ Też gdi temi soki pomážeß głowę párcho wátą/ rośći ná niey włosy/ tákież y ná brodzie gdi temi soki bedzieß námázowął mieisce go le/ ábowiem dla swey ostrośći otwiera dziu- reczki w brodzie y indzie/ á thák cżyni drogę włosom ku richłemu rośćieniu/ á to iest rzecż doświadßona. Serapio mowi iżby miáłá pobudzáć gamrácią/ ále kto iey cżesto pożywa wzrok mdli ithez záćmiewa/ y sen cżyni nápełniáiąc głowę dymy.

Koriandrum



Koriánder/ Koriánder:

Kapitulum xxxix.



Koriánder iest ziele/ ktore- go ziela nasienia pospolicie pożywamy w lekárstwie/ á iest zimne w pirwßym stopniu/ á suche w wthorym według Awicenny. A

Serapio ten powiáda/ iżby sie wiecey skłániáło ku zimnośći/ tákież y Gálienus mowi ále Diaßkorides ináczey mowi/ ábowiem powiáda żeby miáło być zimnego przyrodzenia

❡ Sok koriándrow iest dobry ná bolączki gorące gdi octu á soku roiownikowego przymießaß/ á tego przyłożyß ná bolączke/ ábowiem chłodzi y bol odeymuie/ y też opuchlinę y boleść członku táiemnego v meżczyzn. B

❡ Też koriánder przyprawiony z octem/ á gdi go pożywaß troche po obiedzie/ broni dymow wstępowáć w głowę. C

❡ Też prochu koriándrowego s sokiem babeżánym zmießánego á z wodką bábeżáną gdi sie kto napiye kilo razow/ kedy ktory ma biegunkę/ zástánawia ią. D

❡ Thez sok koriándrow z octem zmießány ná pietiedny ogień dobry/ ktori bywa w ciele. E

❡ Też nasienie iego z wodką babeżáną pite od pániey/ zástánawia iey przyrodzoną niemoc/ y teżinßą biegunkę/ iest rzecż doświadßona/ Pandecta mowi cápi. de Coriandro. F

Korian der świeży/ iest zbytnie zimny/ á cżyni omdlenie głowy y zmiłknienie głowy/ ábowiem gdi go kto wonia ábo pożywa/ nie dopußcża dymu wstępowáć w głowę z żołądká/ á to iż záćiska gi swoią zimnośćią/ á ták iest dobry tym ktorzy miewáią cżeste bolenie głowy/ y temu dobry ktoriby sie nie chciał vpić/ y tym ktorzi ćirpią s. Valan. niemoc.

❡ Też wodá w ktoreiby wrzał koriánder ocukrowawßy ią ktoby ią pił/ cżyni tákiemu niezwod/ y nasienie meżczyznam wysußa. G

❡ Też sok koriándrow w nos wpußczony krew zástánawia z nosa/ ábo sámá wonia. H

❡ Też sok iego s sokiem roiownikowym á z octem á z ośrodką chlebową zmießawßy/ á tego przyłoż plastru ná wrzod bolący á zápalony/ pomaga známienicie. I

❡ Sok też koriándrow zmießawßy z mlekiem ábo z błáiwasem/ ábo z olejtem rożánym/ á tego przyłoż ná wrzod ábo ná zápalenie/ wyćiągnie ogień y boleść odeymuie/ Serapio powiáda. K

Thez



L ¶ Też koriander przyprawiony s cukrem iako bywa w áptece/ iest dobry náprzećiwko głowy zawrácániu/ ktore bywa z dymu gorącego ábo flegmistego.

K ¶ Też sok iego wpuszczony w oko/ vśmierza boleść oczu.

M ¶ Też gdi proch koriandrow bedzie pit z borágowa wodką/ oddala drżenie serdeczne.

Cuscuta



¶ Kánia przedzá.
Flachsseiden oder seiden vff flachs.

Kapitulum xL.



A Kánia przedzá wiye sie po zielu y po lnie/ á iest ciepla w pirwszim stopniu/ suchá w wtorim richło/ ma moc Czyscienia y wypedzenia melankoliey/ y też pothym flegme tym obyczáiem. Wezmi kániey przedze/ ieleniego iezyká/ káżdego po garści/ páprotki/ korzenia sosnki/ listkow senes/ káżdego połtory garści/ kwiatkow fiołkowych/ borágowych/ káżdego po poł garści/ warz że ty rzeczy skráiawszy korzonki w winie a w wodzie izby było wszytkiego połtory kwarty/ á o ctu przileyr kilko łyżek/ á pothym warz izby trzecia część wywrzáłá á przecedz y ocukruy nápiyay sie tego poranu y wieczor po trunku ciepło/ á gdi wypiyesz ten sirop/ wezmi piguły dawszy ie vczynić do apteki ták nápisawszy. Wezmi Massi piluł de lapide lazuli/ Massi piluł żołądkowych káżdych poł dragmy/ Turbit trzecią część dragmy/ imbiru z ziarnká/ zmieszay ty rzeczi á vczyń piluły s siropem ieleniego iezyká w liczbie dziewieć/ po tym názáiutrz dla posilenia członkow wezmi pieć kołaczkow ktore zową Diacalamenthum ábo Diacaparis/ ábowiem then sirop wspomaga wątrobe mdłą y nyrki czyści/ y tudzież wątrobe známienicie.

B ¶ Też náprzećiwko tymże niemocam/ gdi vwárzysz kánia przedze z nasieniem włoskiego kopru/ s potruszczánym/ spáragowym/ bruscy w winie/ iesth rzecz pomocna y bárzo dobra/ ábowiem vryne známienicie pedzi/ y żołtą niemoc vlecza/ ktora pochodzi s strony wątroby/ y też to picie zimnice dziatkam oddala gdy dobrze ocukruiesz á tego sie im nápiiáć dawasz.

C ¶ Też vwarzenie kániey przedze z winem á s hánizem á z opichem/ a z gálgánem/ żołądek posila y trawienie dobre czyni. Serapio o tym powiáda.

D ¶ Też gdy sie nápiyesz z octem kániey przedze/ sczkawke vstánawia.

E ¶ Też wodká iey iest dziwney mocy náprzećiwko żołtey niemocy.

F ¶ Też wodká w ktorey wrzáłá kánia przedzá s Polną driakwią á s Hánizem/ kłocie wnetrzne y boleść żywotá oddála/ ábowiem czyści nieczystości mulne kiszek y máćice y nyrek/ á ták pomaga/ Awicenna powiáda/ Przyrodzenie thego ziela iest według przyrodzenia tego ziela iest według przyrodzenia około ktorego sie obwia/ á iesliby około ciepłego/ tedy też ma w sobie ciepłość/ á iesliby około zimnego/ tedi też ma w sobie zimość. Pandecta powiáda.

Ciperus



Wodny ostrysz Wildegalien.

Kapitulum xlj.

Wodny ostrysz iesth ciepły y suchy w wtorym stopniu/ á iesth ziele ná trzy gránie A rostące/ á korzenie tego ziela iesth vżyteczne ku lekárstwam/ ma moc rospądzáiącą





iącą/ á pezeto iest vżyteczne naprzećiwko cießkiemu pußczániu vriny ktore bywa z boleścią po troße á często.

B ¶ Też ná kámień tym sposobem/ weźmi tego ziela korzenia stárßi ie dobrze/ korzenia pio trußczánego/ káżdego rowno ßesć vnciy/ nasienią opichowego/ włoskiego kopru/ lamikamieniowego/ káżdego po vnciy/ wßythko stłukßy vwárz w winie áżeby wywrzáłá trzecia część/ á pothym przecedziwßy ocukruy á piy naprzećiwko tym przygodam.

C ¶ Też vwarziwßy wodni ostrziß w winie ábo w wodzie/ á pothym gdi vwre stłucz gi á zmießay z oleikiem rumienkowym ábo s prostą oliwą/ á tego ciepło przyłoż ná nyrki ábo ná krzyże/ wywiedzie vryne obficie.

D ¶ Też gdi vwárzyß korzenie iego w winie z zielem lámikámieniowym/ á potym nábrawßy onei wodi ciepło w sikawke wpußczayże tam w korzeń meski/ známienicie kámień wypadza łamiąc gi w prawdzie/ iteż naprzećiwko boleniu żołądká y inßych wnetrznośći iest dobre to lekárstwo:

E ¶ Też vwárzony ostrziß s samym cinamonem w winie/ tedi żołądek bárzo twirdzi y boleści w nim zátkumia.

F ¶ Też vwárzenie tego ziela w oliwie samey tak dłu° iżby bárzo wywrzáło/ ále korzeń ma być warzony skráiány drobno/ á kto ma pámieć zápsowáną práwie z gruntu/ włoż tego ná wegle/ nád thym dymem biorąc gi w sie vsty/ posila pámieć y głowe y mozg bárzo dobrze.

¶ Proch korzenia tego ziela włożony ná rány złe goi ie y wilgośći wysußa.

¶ Kto go też pożywa czyni cudną bárwe/ H
i też wonią vst złą przykrą odeimuie á wdzięczną czyni/ Platearius powiáda.

¶ Korzeń też thego ziela stłuczony z zielem I
párálizowim álbo s sokiem iego/ á z oleikiem bobrowego stroiu/ á to spokem zmießay á námázuy członki w ktorich iest bol/ pomaga y żyły suche posila ktore są zemdlone.

¶ Jedno częste pożiwánie korzenia tego zie K
la iest ßkodliwe/ ábowiem pali krew/ Awicenná mowi.

¶ Vwárzenie tego ziela goi rospádliny vst L
y dziąsłá zgniłe tą wodą płocząc/ y zeby bárzo dobrze twirdzi.

¶ Wino w ktorymby był wárżon korzeń te M
go ziela/ ktoby ie pił máiąc zły mecherz á stąd częste pußczánie vriny y zbytnie/ niemogąc czásem zátrzymáć/ thedi pomaga to wino y zástánawia/ y nyrkám iest osobliwa pomoc

¶ Gdi też vwárziß to w winie á przyłożyß N
go ná máćice zásiebioną/ zágrzewa ią czyscie iteż emoroidi pobudza/ to iest krew s stolcá/ y náprzećiwko długim febram osobliwą moc ma gdi go kto w siropie pożywa. Serapio/ Pandectá/ Platearius o tym mowią.

Celidonia



Celidonia ábo złotnik.

Schelwurcz

Kapitulum 42 xlij.



D Celidonia



A Celidonia iest ciepla y sucha w cżwartim stopniu/ á iest dwoiáka/ wietßa y mnieyßa á wßakoż iedná miásto drugiey może być brana/ á gdy ktory doktor piße ią w receptach/ thedi korzenie má być rozumiano nie ziele/ ábowiem w korzeniu iest wiethßa moc rospądzáiąca y trawiąca itez przyciągáiąca

B ¶ Jesth pomocna náprzećiwko boleśći zebow ktorá przychodzi z zimney przyczyny/ tho iest gdi proch s korzenia Celidoniowego bedzie ná zebie bolącym trzyman.

C ¶ Glowe też cżyśći z zimnych wilgośći itez máćice pániam/ y fortke nißßą wysußa bárzo dobrze/ gdi proch korzenia Celidoniowego z oleikiem Liliowym zmießaß/ á uwikleß w báwelne y tam wetkaß iżby ták bylo przez noc á potym wyimieß/ Abo ták uczyń wezmi korzenia tego prochu/ ábo wßytkiego ziela y korzenia/ warz że to w wodzie á potym postaw pod sie iżby párá ßlá miedzy nogi do máćice ábo do máćierzyzny.

D ¶ Też wezmi korzenia celidoniey/ stlucż że gi á potym warz w winie/ á gdyby miał gryzienie w żywocie/ tedy rozmocżywßy gębke w onym cieplym winie przykláday ná mieysce bolące/ odeidzie bol precż/ y ná kolike iest dobre to lekárstwo.

E ¶ Też rzecż przirodzoną pániam wywodzi gdi sobie tym bedzie náparzáłá máćice.

F ¶ Też wodá w ktoreiby wrzálo korzenie celidoniowe/ wlożywßy w nie miodu/ á tym sobie vstá plokáć/ wysußa krosti zle w vsciech y goi/ á nawiecey bolącee kancer bárzo sie prze

G ¶ Też proch tego korzenia s sokiem (ćiwi. iego fistule záståánawia wysußáiąc ią gdy tego bedzieß wpußcżáć cżesto w dziure fistulną/ Plátearius powiáda.

H ¶ Też sok celidoniey s tucią ktora iest w áptece zmießawßy ie spolem/ á tego wpußczai ná ocży/ pothwirdza mdle ocży wyiaśniáiąc ie y makuly spądza z nich.

I ¶ Niektorzy piią wino w ktorym wárzona Celidonia dla żoltey niemocy.

K ¶ Diaßkorides kapitulo de Celidonia/ sok Celidoniey wiethßey z miodem wárzony ná weglu/ bielmo y inße niecżystośći z ocżu spądza y sciera.

¶ Też sok celidoniowy s trochą siárki/ kiedy pomáżeß skore tim/ krosty y inße ßkárádośći zgłądza/ á ták dobry iest ná swirb. L

¶ Też sok celidoniowy z miodem zmießany á pothym cieplo w nos wpußczony/ glowe cżyśći/ Pandekta powiáda y Serapio s powieśći Diaßkorida. M

Catapucia

Skocżek abo Trlicż/ Spring kraut/

Kapitulum xliij.



Trlycż/ iest tho ziele cieple w trzećim stopniu/ á wilkie w wtorim/ á gdi w receptach A naidzieß pisano o Trlyczu/ maß rozumieć nie o zielu ále o ziarnkach/ s ktorich ziarnek skorecżke wirzchnią zdzieráią.

Zielona Trlycż ma przednią moc cżyśćienia y purgowánia flegmy/ á potym melankolią y kolere pedzi precż.

¶ Też ma wlosnosć purgowánia wilgośći B przez vstá/ á to z niejákiey tlustośći y lipkośći ktorą ma w sobie/ á ták nie rádzi bieráć ábo pożywáć tych ziarnek zdrowym ludziom dla záchowánia zdrowia.

¶ Też niemocnym iest dobre/ á nawiecey C

máiącym

máiącim ná káždy dzięń febre kthorą zową
quotidianá/ ktora s flegmy sloney pochodzi
s ktorey tež flegmy y swirzb sie množy/ á tho
tym obyczáiem vczyniwšy sirop. Wezmi
trliczowego nasienia/ polney driakwie/ pol-
ney ruty/ káždego s nich po garsci/ korzenia
sosnki mnieišey/ páprotki/ káždego snich po
cžterzy drágmy/ kánici przędze/ listkow senes
káždeº snich po dwie drágmie/ ty wšytki rze-
czy warz w wodzie aže do wywarzenia trze-
ciey cžesci/ á przecedziwšy oslodz šymowa-
nym miodem/ á ták sie tego siropu nápiiay
po ránu y wiecžor przed wiecžerzą we dwie
godzinie.

D ¶ Tež možeš sobie vcžynić klaret tym oby-
czáiem/ wezmi Trlyczu garsć/ cynámonu/
galgánu dwie drágmie/ imbieru troche/ thy
rzeczi stlucž wšitki miálko á warz ie w winie
á przylož troche miodu šymowánego/ á po
tym przecedz przez worek/ á to bedzie rosko-
šne picie ludziom známienithym á roskoš-
nym/ á nawiecey thym ktorzyby mieli febre
q uotidiane.

E ¶ Tež to picie iest dobre tym kthorzy máią
bolesć w nogach/ ktorego picia ábo siropu po
žywáć možeš y w miesney polewce.

F ¶ Tež wino w ktorym bylo wárzono to zie
le iest dobre ku piciu tym ktorzy miewáią klo
cie w cienkich ielitach/ zową te bolesć Iliáka
bárzo zla y škodliwa ta niemoc.

G ¶ Tež tož wino w ktore przylozyš ziela pir
woznki/ ktore sie napirwey vkazuie ná wio-
sne/ á oslodziwšy gdi sie tego nápiiáć bedzieš
ábowiem iest dobre náprzećiw paralizowi/ y
náprzećiwko bolom czlonkowym y stáwo-

H ¶ Tež proch trlyczy s trochą pro-(wnym
chu cynámonu w miekkim iaiu wziety/ á-
bo w iákiey polewce/ leguchno purguie fle-
gme s czlowieká.

I ¶ Moc liscia Tlryczowego iest mnieyša ni
zli ziarnek iego.

K ¶ Tež ziarnká tego ziela pietnascie w licz-
bie skorki snich ziąwšy/ á zmiešawšy snimi
troche aloepatici á mastiki tež troche/ zmie-
šay to spokem stlukšy á vczyń piluly/ wezmi
ie ná noc chcešli áby s ciebie wypedzily fleg-
me s kolerą y inše wodne wilgosci przez stol-
ce/ czynią tež wrácánie.

L ¶ Tež swirzb y trad wypadzą y glisty z ży-
wotá dzieciom/ gdi ie vwárziš w wodzie á ku
piciu daš. Serapio s Pandektą powiádáią

Cucumer

Ogorek/ Kurbis/

Kapitulum 44 xliiii.



OGorek iest zimnego y wilkie
go przyrodzenia w wtorim A
stopniu/ nasienia požywa
my w receptach/ nasienie o
gorkowe/ baniowe/ citrullo
we/ málonoue/ ty nasienia
są iák miarz iednákiey mocy y wlosnosci/ Ty
nasienia vsmierzáią gorącosć/ zápalenie/ y
tež gorącosć koleri odeimuią/ iedno iž ogorki
citrulli/ málony cžinią zle wilgosci kthore są
łácne ku prochnieniu y gnilosci/ á ták potim
ku zimnicam/ iedno iž násienie ogorkowe le
pše iest nizli citrullowe.

Citrullus iesth trudnieyšy ku strawieniu/ á
cžyni zimnice bárzo dlugie/ kthorego złosci
przećiwi sie hániž zagrzewáiąc zołądek.

Ktorzi ludzie miewáią omdlewánie z gorą-
cey prziczyny/ sámá tylko wonia ogorkową
ožywia czlowieká serce chłodząc.

¶ Sok ogorkowy ábo citrullowy prágnie B
nie odimuie.

¶ Tež gdi vwarziš ogorek s citrullem w vo C
dzie á przileiieš troche octu á miodu/ á teº sie

 ciepło



cieplo nápiieß/ czyni wrácánie flegmistemi wilgosciámi/á nawiecey gdi kniemu przyłożyß ziarnek trlyczowych.

D ℭ Sok ogorkow s sokiem citrullowym/ vsmierza bolesc członkow thájemnych v meßczyzn/to iest iądrek/gdi ná nie przilożyß rozmocziwßy piekny facelet.

E ℭ Nasienie ogorkowe/citrullowe/malonowe/są nasienia pedzące vriny/á thák są godne ku lekárstwam.

F ℭ Też ty nasieniá są dobre náprzećiwko zátkániu wątroby y sledziony nerek mecherzá y náprzećiwko wrzedzienicam kthore sie czynią w piersiach/ ále ie trzebá z wirzchnich skorek oplupowáć/á potim ie maß zetrzeć/á potim w tizannie wárzyć/potim przecedziwßy ocukruj á pij/bedzieß miał lekárstwo náprzećiwko tym chorobam.

G ℭ Też w gorących á w ostrych gorączkach iáko w vstawicznych tercianach/ktore zowiemy ogniowemi/ábo thež w kożnych niemocach/to czworo nasienie vwárzone tym obyczáiem iest wielkiey pomocy. Warz nasienie ogorkowe/málonowe/citrullowe/y korbásowe/warz ze ie w wodzie iákoby we dwu kwartu/á potym włoż k nim soku wysokiego mleczu mniey nizli pol kwarti/kwiatkow fiolkowych/rozinkow drobnych iákoby po czterzech drágmách/ nasienia láktuczánego/ kurzey nogi/ieczmienia/iniebe sebesten/w áptece ti są owoce/ każdego rowno po dwie drágmie/ sliwek wegierskich siedm/niechay thy rzeczy wráią wßytki społem przylawßy spieć kyżek octu/ážby trzecia cześć wywrzáłá/ á potym przecedziwßi ocukruj á pij po ránu y wieczor cieplo po trunkowi/ á gdi gi wypiieß zá tilko dni/Wezmiß potym lekárstwo s soku rożánego z áptecki pol vnciy/cassie fistuky trzi drágmy/á to wezmi ná switánku z wodką mleczową á z boragową dla stolcow/iest to rzecz nie podla temu możeß wierzyć ná tákie niemocy gorące/ á potym názáiutrz po purgáciey/wezmi kołaczkow zá groß kthore zową Triasandali/ ábo diarodon abbátis cztirzi razem dla posilenia żołądká y wąthroby/ ábowiem ten sirop y tym iest dobry bárzo ktorzy máią suchoty/ vrine też pedzi y stolce czyni lekko/ Serapio s Pandektha powiádáią/ y Platearius tego poswiádßa.

Calamus silvestris

Tátárskie ziele/ Wilder calmus/

Kapitulum 45 xlv.



Jest to ziele Tátárskie cieplego y suchego przirodzenia á ma moc subtilizowánia y vmocniánia swoią korzenoscią wrodzoną/ á stądze pobudza rzecz przyrodzoną pániam známienicie/ ithež vrine pedzi gdi gi vwárziß w winie s kopytnikiem á z bożym drzewkiem/potim osłodziß trochą miodu ßymowánego/á tego sie nápiay poránu y wieczor trunk/á potim onymże zielem pierwey przecedziwßy one wode w ktorey wrzáły/ okłáday cieplo dymioná y máćice/ ábowiem to spráwia ku mieniu ich rzeczy. A

ℭ Też wino w ktorim wrzáło tátárskie ziele z zielem y z nasienim opichowym y s hebdowym/á potim ocukrowawßy/ iesth dobre náprzećiwko opuchlinie żywotá ktora przychodzi z zimnei przyczyny/iteż iest dobre tho picie náprzećiwko trudnemu pußczániu vriny/ktora bywa potrosce á z bolescią/ ithež nerki wspomaga chore/ A gdi czopek vczyniß stych ziol po vwárzeniu á włożyß w máćice/niemoc paniam przirodzoną pobudza y bolenie w máciey vsmierza/ábo vczyń stich ziol wánne náwárziwßy tego ziela/ siedz że wtey wánnie/ ábo okłáday sobie dimioná y máćice. B

Thež

C ℭ Też plastr vczyniony s tátárſkiego zielá á s korzenia diptanowego/ ſtłucz że ty rzeczy spolem á wlei tnim oliwy/ á iesżcze drugi raz przetłucz á potim ciepło przikoż ná goleni w ktorichby byłá boleść ábo lamánie/ ábowiem ma moc osobliwą plastr ten ná przećiwko tá kiem boleściam posiláiąc żely suche/ y mieysce oddlawione ábo ſtłuczone wspomagáiąc/ co iest rzecz cżęsto doświádſzona.

D ℭ Korzen tego zielá tátárskiego iesth bárzo korzenny á zágrzewáiący/ á iesth dobry ná przećiwko boleniu żołądká y inszych wnetrznośći/ ktora boleść pochodzi z zimney przyczyny y z wiátrow.

E ℭ Też wino w ktorymby wrzáło to korzenie s cinamonem á z gálgánem/ trawienie czyni dobre/ ábo vczyniwszy proch ſtego polskiego korzenia á s cynamonem á z gálgánem/ związawszy ty prochy day wypić z winem ciepło dla posilenia żołądká/ á ocukruiesz dobrze.

Canapus



Konop/ Haniff.

Kapitulum xlvj.



K Onopia iest ciepła y sucha w wtorim stopniu/ naśienie konopne iest wietszey vagi nizli samo ziele/ Kthore ma wielką moc wysuszáiącą/ też ma moc rospądzáiącą opuchliny y wiatry/ á przetho naśienie konopne iest dobre ná opuchline żywotá ktora bywa zimney przyczyny/ á mleko vczyniwszy gesto s śiemienia konopnego/ wysusza naśienie przirodzone meszczyznam/ á niektorzy wyćiskáią sok s śiemienia wpuszczony cieplo w vcho/ boleść odeimuie y vśmierza/ Serapio powiáda/ iż gdi korzenie konopne świeże bedzie vwárzone s korzenim wysokiego sláz u á s pśinkowym/ á potym ſtłuczesz á vczyniß plastr/ á przykożysz ná wrzedzienice ábo ná bolączke bolącą á zápaloną/ bárzo iesth vżyteczne. A

ℭ Też oley s konopnego naśienia wpuszczony w bolące vcho/ boleść vśmierza. B

ℭ Też gdi kto wyćiśnie sam sok z naśienia konopne° á pożywa go/ tedi czini boleść głowy C

ℭ Też liśći konopne z bożym drzewkiem w ługu wárzone/ są pożyteczne/ ktoby sie mył tym ługiem/ t. di włośi długie czyni/ y głowe bárzo czyśći. D

ℭ Polewki/ á nawiecey gdi samo śiemie/ nie dobre iest ku iedzeniu/ bowiem iest trudne ku ſtrawieniu/ iedno iż wiátri wypądza. E

ℭ Też sok wszytkiego zielá wpuszczony cieplo ná ráne bol vspokáia. F

ℭ Też ktoby sie obiadl śiemienia konopnego á ſtąd by miał nieiáką chorobe/ thedi sie ma napić wodi z miod. m á z octem vwárzoney ábo siropo acetosum (w áptece máią) odeidzie niemoc/ to iest boleść wnetrzna/ y boleść głowy ktora bywa dla dimow wstepuiacych w głowe z żołądká ſtego śiemieniá konopne° G

ℭ Też vwárziwszy naśienie y korzenie konopne z blaiwasem á z oleiem rożánym ſtłucz ty rzeczy społem á potym onego przykładay ná bolączke vznaß pomoc. H

Cartamus

Domowy ßafran/
Wilderschaffran.



Kapitulum xlvij.



A Zafran domowy ábo kro- koß ma w sobie ciepłość w wtorim stopniu/ nasienie domowe° ßafránu iest na- użytecznieyße/ á potim ieo kwiát/ma włosność wysu- ßáiacą/y ocieráiącą/ ckniencie czyni y skłon- ność ku wrácániu y stolce pobudza/ á ták żo- łądkowi ßkodzi/ á wßákoż gdi k niemu przy- łożyß troche imbieru a galgánu/ tedi vczyni purgacią ten krokos bez obrażenia żołądká.

B ¶ Kwiecie tego krokosu starwßy ie ná proch przimießaß octu/ á gdi tim będzieß námazo- wał dziwe mieso ábo lißai/ zginie.

C ¶ Też spádáły iezyk ábo vstá v dzieci thym námázeß kilko razow á vleczyß.

D ¶ Też kwiatki ßafranu ogrodnego w winie warzone/ mleko w piersiach białym głouam osiadłe rospußczáią.

E ¶ Też nasienie thego krokosu vwarzone w polewce kápłuniey ábo kurowey/ czyni stolce przez ktore wiwodzi flegme z żołądká y s pier si/ Itez tey polewki sthym ßafranem możeß wlać w klistere do ielit chceßli kolike vleczyć. F

¶ Też żołtą niemoc vleczyß gdy kwiatki te go krokosu vwarziß w sitij á tego sie daß ná- pić kilko razow po ranu ciepło dobri trunek.

¶ Też gdiby kogo niedzwiadek vkąsił/ tedy G vwarz krokos w winie ábo w wodzie á daj sie nápić/ y zápocić sie potym/ á k temu ten kro- kos stłukßy przymießai octu á przyłoż ná rá ne ktorą niedzwiádek vczynił/ wyciąga iad/ powiedáią niektorzi lekárze/ áby korzeń kroko sow w ręce trzimány bolesci bronił kthoraby miáłá przyść od vkąßenia niedzwiatkowego

¶ Też kur stari kijem zábity á nie zarzeza- ny ktori ma być wywnątrzony á oskubiony H á ty rzeczy weń máią być włożone/ naprzod cinámon/ krokos/ hanyż/ lebiotká/ y korze- nie paprotki káżdego snich pod miárą/ á po tym záspuntowawßy tego kurá maß wárzić ze dwie godzinie/ á potym tá polewká iest do bra náprzeciwko iádom niedzwiatkowym y wężowym/ o czym Pandectá s Plátearzem powiádáią y o tym swiádczą.

Caulis



Kapustá/ Kraudt/

Kapitulum xlviij.





A Kapuſta ma wilgotnoſć w liſciu ſwoim/ à ieſt troiáka domowa/leſna y morzka/ leſna tá ieſt nawietſzey gorſzkoſci á oſtroſci/ á ták ku iedzeniu máło pożyteczna/ ábowiem czyni krew gruba y nadyma żołądek/ y dárcie w żołądku czyni/ Kapuſtá domowa ieſt odwilżáiąca/ ále kiedi ią przewárzyſz tedi ma moc wyſuſzáiącą/ bárzo máło tuczności dáie/ krew ſie mnoży s kápuſti nie dobra/ á wſzákoż kápuſta świeża ná tłuſtim mieſie wołowym vżyteczniejſza y lepſza biua

B ¶ Kapuſtá też domowa vſmierza boleſci.

C ¶ Popioł też kápuſtny ieſt cirpnący/ á mocnie wyſuſiáiący.

D ¶ Liſt też kapuſti domowei przyłożony ná wrzedzienice/ boleſć vſmierza.

E ¶ Sok też kapuſtny z winem piti y z rozynkámi drobnemi/ żółtą niemoc oddala/ y ſiedzione nátwárdziáłą ſcieńca/ vrine obficie pedzi.

F ¶ Też naſienie kapuſtne ſtárte á z vodą piołynkową ku piciu dáne/ gliſthy w żywocie v dzieci zábiia.

G ¶ Popioł też s korzenia kápuſtnego dány z wodką graminis ktora ieſt w aptece/ kámień łamie y wypądza s człowieká.

H ¶ Kapuſtá thez ogrodna troche niedowárzona/ odmiekcza żywot y ſtolce czyni. Diaſkorides świádſzy/ A gdi ią bárzo przewárziſz tedy záſie żołądek zátwárdza y obciąża: Izáák żyd powiáda kápuſte być ſuchei y zimney wkoſnoſci.

I ¶ Kápuſtá też ktorą lecie zbieráią/ ſpaleńſzą krew czyni niżli kápuſtá ktorą zimie zbieráią. Bowiem kápuſtá zimie zbierána wiecey odmiekcza żiwot y ſtolce czini y vrine pedzi/ á zwłaſzczá ſok y polewká kápuſtna.

Cicuta



Swinia weſz/
Pfefferkraut/ oder Scheꝛlinck/

Kapitulum xlix.





Swinia weſz ieſt ziele świádome ktore ieſt bárzo oziebiáiące/ á zwłaſzczá korzeń y naſienie iego/ á dla ſwey zbytniey zimnoſci/ iáko iad zábiia gdiby go ktore zwierze pożywáć miáło/ á wſzákoż gdiby tego naſienia człowiekowi zádano/ thedi mu ſie dáć nápić winá korzennego ná czczo dobri trunek/ bo im zatłumiſz moc iádowitą tego naſienia. A

¶ Wirzchy tego ziela zbieráią y wyciſkáią snich ſok/ ktori potim ná ſłońce wyſtáwiáią iż ſie ták zgeſtnie y ſpiecze/ a ten ſok ieſt dobry ná boleſci oczu z wodką rożáną y ſkoprową roſpuſzczony/ á tim oczy bolące máczáć: B

¶ Ktoby też miał wrzod ábo bolaczke bárzo bolącą/ tedi ſtłukſzy to ziele przikoż ná táki wrzod/ boleſć odeimuie. C

¶ Ktoby też miał chorobe płynącą s członku męskiego wilgoſci/ tedi tym zielem obłoż członek táiemny/ záſtánowiſz płynienie y niewzwod czyni. D

¶ Też gdiby plaſtrem ſte° ziela obłożył pierſi biáłey głowie/ tedi iey mleko odeimie. E

A gdiby ten plaſtr przykłádał ná członek táiemny młodemu meſzczyznie/ thedi mu nie bedzie roſć/ tákież pierſi młodey biáłey głowie nie beda roſły pod tym plaſtrem.

¶ Też świnia weſz ieſt vżyteczna náprzeciwko podagrze/ y náprzeciwko Sciatice/ gdy kto bedzie ſobie nogi vmywał w tym zielu vwárziwſzy ie s chebdem y z rumnem. F

¶ Też liſcie tego ziela ſtłuczone á ná opuchline przikożone ieſt barzo dobre/ y inſze boleſci G

 vſmie





vſmierza/ to ieſt rzecż doſwiadſżona.

H ℂ Tez ſwinia weſz liſcie z naſieniem/ ſtłuk‑ſzy ty rzecży ſpolem y przyłoż na członek me‑ſki taiemny/ oddala bujnoſć y członek mdły y broni polucij nocnych.

I ℂ Tez plaſtr przyłożony na pierſi młodziu‑chney pánienki/ nie dopuſzcża im roſć.

K ℂ Tez ſok naſienia ſwiniey weſzki pomazá‑ny ná ocży płynące/ záſtánawia łzy/ y ocży wyiaſnia.

Coſtus



Kapitulum L. 50



A Coſtus ieſt ziele ále ſie w pol‑ſce nie rodzi/ á ieſt troiákie‑go rodzáiu/ ieden iſt ktory roſcie w Arabij/ ten ieſt biá‑ły/ korzennoſć w ſobie má‑iąc/ á drugi roſcie w Indij ten ieſt cżarny y gorzki/ trzeci roſcie w Syrij á ieſt wonie przikrei/ á ieſt ná podobieńſtwo gwozdzikow/ biáły ieſt nalepſzy ſwieży/ ktory nie ieſt ſtocżony ábo zdziurkowány/ nie ſmie‑dzący/ á ktory nie kąſá w iezyk/ á potym kto‑ry w Indij roſcie. Jeſt to ziele ciepley y ſuchey w włoſnoſci w trzecim ſtopniu.

B ℂ Coſtus ieſt oſobne lekárſtwo poſiláiące ſu‑che żyły/ á nawięcei gdi kogo powietrze ruſzy iáko páráliż/ thedi oleiek ſtego ziela ieſt bárzo dobry mácżąć pacierze y wſzytek grzbiet/ ábo kto ma oddłáwione ábo ſciſnione żyły/ tedy oleikiem s koſtuſa máſz mázáć ty żyły cieplo itez zimno wielkie kthore w zimnicach bywa oddala gdi tim oleikiem grzbiet námáżeſz.

C ℂ Tez przyrodzoną niemoc pániom poru‑ſza/ á to gdi bedzie vwarzony w winie ábo w wodzie/ á tego ſie daſz poranu ábo ná noc ná pić/ Tákież y kurzenie ſtego ziela vcżynić.

D Chćiwoſć tez cżyni ku cieleſnym ſkutkom.

E ℂ Boleſci tez w máćicy oddala gdi tego zie‑la páni ſie nápiie vwarzywſzy w winie/ y ſtol‑ce cżyni/ itez ſie przećiwi iadom ktore przicho‑dzą z vkąſzenia węzą y iáſzczorki.

Cauda equina



Przeſłka.

Kapitulum Lj. 51



A Przeſłka ziele o ktorym Awi‑cenná w wtorich kxiegach kapitulo o Przeſłce mowi. Iż ieſt ziele kthore roſcie ná dolinach/ ktorego kocżłánie ieſt dziurkowáte/ á ku rumie‑noſci barwą ſie skłania. Jeſt ziele oſtre/ ma po ſobie członki/ rádo tez tho ziele roſcie przy drzewie/ y obwija ſie około drzewá ták chmiel á ma korzenie twárde/ to ziele ieſt zimnei mo‑cy y wyſuſzáiącey/ á ſmák má gorzki cirpną‑cy á dla tego ma moc wyſuſzáiącą.

B ℂ Awicenná mowi o tim zielu/ iż ma włoſ‑noſć



nośc krew zástánawiáć skądkolwiekby sie przepuszczáłá/ Rány ktore z złych krost przychodzą wysusza y goi ie mocnie/ y żyły suche porwane spaia y zraścza/ ithez wnetrznośći wszytki/ á zwlasscza ielitá y wątrobe y żolądek posilá/ y náprzećiwko opuchlinie iest dobra ták w trunku iáko y plastr z niey vczyniony/ á wssákoż Galienus vczy wárzyć sáme przeslnke z winem á z wodą/ á oslodzić troche cukrem á thego sie nápiiáć/ powiádá iż czyrwoną biegunke y chorobe białym glowam zbytnie będącą zástánawia krew z nosa zbytnie płynącą/ y biegunke káżdą/ z winem ábo z bábczáną wodką pity ná czczo/ o czym Diascorides świádczy/ iż bárzo dobra iest przeslka ludziom stłuczonym ábo vtrząśnionym/ dai pić z winem ábo z wodą vwárziwszy/ y ná dycháwice też iest dobra kthora czini vlzenie w piersiach/ y oddech wolny czini/ y kászel odeimuie.

TEst ziele zagrzewáiące y wysuszáiące zbytnie/ á rośćie to ziele pospolićie ná mieyscach wypráwnych/ iáko przy rolach kxiężycá kwietniá rośćie/ Izaak mowi o tym zielu w kxięgach Dietarum/ To ziele w wodzie vwárzone á potym miodem oslodzone á ćiepło pite/ pędzi vrine ktho iey nie może puszczáć/ tez boleści/ kłocie w bokoch y w mecherzu vspokoiá. A

Thez wiáthri y nádimánie żolądkowe z grubych wiátrow rospądza y trawi/ y zamulenie/ to iest opilacie z żył wyczyśćia. B

Tez wodá s trzebuly poránu pitá/ flegme w piersiach y w żołądku trawi/ á gdy k niey octu przyczyniß/ thedy glisty w żywoćie v dzieći zábija y wypądza/ tez mole kthorzy włosi sieką spądza/ y káżdą opuchline rospądza. Macer teże w swoim herbarzu wypisuie thego ziela włosności ná przerzeczone niemocy bárzo vżyteczne. C

Cerifolium



Trzebula/

52

Kapitulum lij.



Camedreos



Wielka ozanka/ Je lenger ie lieber.

53

Kapitulum liij.



Wielka





A Wielka ożanka iesth ziele nie barzo wysokie/ podobne ku debczynie/ listki ma przyszirszym ku miecce podobne á roskráiáne/ Roscie to ziele ná mieiscach kámiennyh opoczystych/ kwiatki ma bárwy fiolkowey/ To ziele zbieráią ku lekárstwam kiedy iuż na sienie w nim dozrzeie/ á wespolek z nasienim ma być zbierana/ Galienus powiáda/ iż iest mocy cieplcy wysuszáiącey/ á sthąd iest bárzo podobna ożánká ku debczynie.

B ¶ Moci tego ziela ty są/ naprzod vwárzona ożanká w prosthey wodzie á oslodziwszy miodem kászel leczy/ y sledziones zátwárdziáłą też miekczy.

C ¶ Też opuchłym ludziom iest pożyteczna martwy plod z żywotá wypądza/ á zwlaszczá vwárzona ożánká w occie á w wodzie/ sledziones záthwárdziáłą odmiekcza/ á z winem vwárzona ożanká á pitá/ káżdemu sie iadowi sprzećiwi/ Galenus ták mowi Ożanká iest smatu troche gorskiego y troszke przy kwáśnieyszym/ á dla tych smákow iest bárzo vżyteczna náprzećiwko niemocam sledziony vrinę y opłáwy białym głowam pedzi obfićie/ iteż wszelkie nieczystośći grube z wnetrznośći wywodzi o tákichże włosnosciach Serapio lekarz stáry tego ziela wypisuie/ powiáda ná zástárzáły kászel iest osobney pomocy/ y żołądek posila/ kurczu broni/ W áptece sirop czynią stey ożanki/ kthorego możesz vżywáć náprzećiwko tym wszytkim niemocam z wodkámi/ polynkową á ielenich iezykow/ iteż żołtą niemoc czarną ktora przychodzi s strony sledziony/ to ziele w wodzie vwárzone á poránu ciepło pite po trunku vleczy.

Camepiteos



Mála ożanká.

Kapitulum 54 liiij.



Ożanká mála/ ktora sie z greckiego iezyká wykłada mála sosnká/ ábowiem wonicy iest to ziele sosnowey/ á iesth mála ożanká podobna iákmiarz we wszytkich włosnosciach wielkiey ożance/ Serapio ták mowi/ Ożanká iest ziele ktore roscie leda gdzie ná ziemi/ á iest troiáki rodzay iey/ iedná snich iesth wiethszey mocy/ ktora ma listki iákoby roschodnik/ iedno iż troche mnieisze á kosmáthe/ á przy samych rozdzkach listki są mnieisze/ wonia máią iákoby sosnia/ kwiathki ma blade/ nasienie czarne/ gáłąski są długie. Wthory rodzay tego ziela ma gáłąski bárzo długie á cienkie/ ále listhy kwiecie y nasienie podobne pirwszemu. Trzeći rodzai máley ożanki ma gáłąski nasubtelnieisze blade y kosmate/ á co iest práwy samiec/ Rozgá tego ziela przy ktorey są gáłąski iest chropowáta/ nie gládká á biała/ kwiecie ma białe bárzo drobne/ ále woniey iednákiey z inszemi.

B ¶ Serapio lekarz mowi/ ożanká mála czyśći wnetrznośći omywáiąc y ocieráiąc zámulenia flegmiste z żołądká y z wątroby y s sledziony/ á ták náprzećiwko żołtei niemoci iest nád insze ziolá wielkiey mocy.

C ¶ Też opłáwy białym głowam pedzi/ gdy vwárzysz the ożanke z bylicą á oslodzisz miodem á tego dasz sie nápiyáć trunek po ránu/ też vriny zádzierżenie porusza.

D ¶ Też gdi iest zielona ożánká/ ma moc goiącą rány náraszcząiąc ciálem/ y twárdość piersi rospądza/ y odbićie ábo wywinienie vzdrawia gdi sniey plastr vczyniż z miodem á z oliwą zmieszawszy.

E ¶ Diascorides ták powiáda/ gdi korzeń máley ożanki bedzie piti z wodą vwárzony przez siedm dni żołtą niemoc vleczysz/ á gdi go vżyisz w miedzie pitym/ kto ma sciatike/ to iest denną



Denną boleść/ma być trzidzieści dni á będzie zdrow/tim ludziom ktorzi máią chorą wątrobę/itez ktorzi máią bolenie w krzyżach iest to rzecz doświádczona iż ná to dobri korzeń ożanki/ktorego Turcy często pozywáia.

F ¶ Tez gdi vwárzysz korzeń ozanki w wodzie á oną wodą rozmąćiß wode iárą ták iż vczinisz plastr przicżiniwszy oliwy/tedi ten plastr przykládáy ná mieiscá ktoreby czuinośći nie miały/á ktoreby ćirpnely/ná tho pomaga/ itez twardośći ktore bywáią okolo ran odmiekczá y rospądza.

G ¶ Tez gdi figi stłukszy w mpżdzerzu/zmieszasz ią wodą w ktoreyby było warzone korzenie ozánki máłey/ á k nim przyłoż żywice á z tego vczyniß twardy plastr ktory rany czyści y goi.

przidłuszszym/ ná podobieństwo miodunki/ ma kwiatki w sobie barzo słodkie/ to ziele gdy zetrzeß á przyłożyß ku ciáłu golemu/ nátychmiast vczyni swirzbienie/á korzeń ma czarny z wirzchu/á we wnątrz biały á wilgotny á to iest práwy kosztiwal wietszy.

¶ Korzeń kosztiwalu wietszego miałko stárty á z wodką podbiałową pity/ dichawice leczi/oddlawienia y opuchłe mieisca rospądza á to gdy to ziele stłuczesz wespołek y z liściem/ á przyłożysz ná mieisce wzdęte á odeiśnione miásto plastru. B

¶ Tez rány stula y zrásza/ á gdi tego ziela włożysz w gárniec gdzie mieso wre/tedy sie sztuki zrastáią. C

Consolida maior



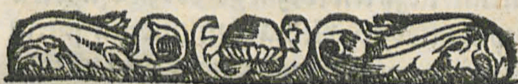
Kosztiwał/ Walwurcz/.

Kapitulum lv.



A Kosztiwał roscie ná mieistcach thwárdych / gálązki ma podobne lebiotce są wo máiące á słodkiego smaku/ korzeń długi ma/troszke żołty á miąższy. Drugi rodzay kosztiwalu iest kthory zową Simphicum/wirzch ma ostry á chropawy długi ná dwá łokcia á węglasty/słup teo ziela w nątrz niema nic/ list ma w sobie ostry/chropáwy á

Consolida minor



Zywokost/ Prunellen.

Kapitulum lvj.



Zywokost mnieyszy ma moc ocierájącą/ á stądże rope s pluc ociera y wyczyścia/ á drugą ma włosnośc zgromádzáiącą/ thák iż krew zastanawia zbythnie płynącą/ smaku iest słodkiego/ woniey wdzięczney. A

¶ Gdiby to ziele pragnący człowiek żwal/ prágnienie oddala/odeimuie społem y ochra B

¶ Tez rospukłym dziecion vczyń (pienic. plastr/á przyłoż ná rospukłe mieisce/mocno przywiązá. C



Boleniye krzyzow oddala

Czyrwony zywokost

przywiązawszy recznikiem/ vleczy dobrze.

D ⸿ Czyrwoną też niemoc vleczysz vwarzywszy z winem/ to ziele bolenie krzyżow też odeimuie.

E ⸿ Diaßcorides tákież swiádczy o mnieyszim zywokoscie/ Gdi vwárzysz zywokost w pitim miedzie/ á będzieß sie thego miodu nápijáć/ płucá ktore máią w sobie zgromádzenie ropy wyczyscisz/ á z wodą vwarzony á pity/ bolesć krzyżow vlecza.

F ⸿ Korzeń też zywokostow w winie vwárzony/ pániam vpławy zbytnie będące zástánawia/ y czyrwoną biegunkę stánowi/ á gdy gi vwárzysz w wodzie s trochą octu á z miodem przesnym á oslodzisz/ thedi klocie bokow oddala.

G ⸿ Plinius też powiáda/ iż iádowiti wrzod ktori z melankoliey spaloney bywa/ zową gi Antrax/ leczy ten korzeń gdi będzie vsußon á potym miedzy dwiemá kámieniomá stárty á onym prochem posypowáć then wrzod/ nád domniemánie ludzkie leczy.

Consolida rubea



Zywokost czyrwony/ Gulden gunczel.



Jest ziele podobne ku pieciperstowi czyrwony zywokost A ábowiem ma siedm listkow z obudwu końcu kosmate á dla tego Greckim iezykiem zową ie Eptafilon/ korzeń ma czerwony zakrącony/ podobny galgánowi ále nie kończysty/ kwiatki ma żolte/ Wlosnosć má wysußáiącą á oziębiáiącą. Jesth też drugi zywokost czyrwony ktori ma list podobny końskiemu sczawiowi/ iedno iż list tego ziela z iedney strony iest iákoby modry/ á z drugiei strony zielony/ kwiatki y korzeń czyrwony/ ále mocy iest iednákiey iako y pirwße/ zową ie niektorzy podbialem.

B ⸿ To ziele má moc gorącą/ y plod w żywocie vmocniáiącą.

C ⸿ Proch stego ziela vczyniony á dany ku piciu z babczáną wodką ábo s sokiem babczánym/ zástánawia vrinę kto iey nie może zatrzymáć/ ithez przyrodzoną niemoc bialym glowam zastanawia gdi sie tim prochem ná parzy vwarzywszy w wodzie deszczowey/ á w thym maczáć gębkę y cieplo przykládáć ná

D ⸿ Też áby páni mogłá donosić ⸿ mácice. dzieciątká w żywocie/ weźmi prochu s korzenia tego ziela vczynionego społ lota/ prochu s koriandru/ co złoty záważy/ tartego cinámonu/ gwozdzikow co pol złotego záważy/ á ty prochy rospuściwszy wosk á terpentinę zmießay z woskiem/ á gdy ochłodnie vczyń plastr/ kthori plastr przykládáy ná krzyże/ y ná mácice możeß.

E ⸿ Kto też w żołądku nic nie może zádzierzeć/ tedi proch tego korzenia zmießay z białkiem iaiecznym/ á ná trzonie vpieczony/ dai iesć ná czczo/ zásthánowiß wrácánie y żołądek posiliß dobrze.

F ⸿ Ma też włosnosć proch tego korzenia rány wysußáć y goić/ ma też moc ocieráiącą y wysußáiącą ran/ á ták y goiącą.

Cotula fetida



Psi Rumien.

Kapitulum lviij.

To ziele







A Ziele to psi rumnek ma kocżlánie miekkie/ á liscie podobne Marátro/ kwiathki ma żolte napodobnieysze rumienkowemu kwieciu/ á ostrośći iest wie tsz y nizli rumien swoiski/ ma listki drobne/roscie pospolicie okoko murow/ ná siedliskach prostych.

B ¶ Kwiecie z glowkámi tego rumnu psiego stárte ná proch z woskiem rospuszczone á oliwy troche przylawszy/ ma moc twárdosci y guzow odmiekczáć y rospadzáć/ á możesz kniemu troche száfránu przylożyć.

C ¶ Powiádáią też niektorzi/ gdiby sie kto ná pil wodi w ktoreiby wrzáko to ziele wyszedszy z láznie/ tedi dáie cudną pleć y bárue tákiemu człowiekowi. Wrácánie thež czyni/ ktorym wrácánim wypądza kolere/ á ták żoltą niemoc vlecza.

D ¶ Awicenná powiáda/ izby wonia psiego rumnu wiátri w glowie trawilá/ á ták szumienie y piszczenie oddala.



Bánia abo Korbas.

Kapitulum lix. 59



A Plinius pisze o baniach w xix ksiegach/ powiáda bánie podobne być banie ogorkom w wlosnosciach / á nawiecey w tym iż zimná nie ćerpia/ áni sie zimie rodza/ á ná wilgotnych y ná gnoiowych zwkaszczá/ ná pol stopy ná glebia sadza bánie w ziemie ksiezycá Kwietniá/ Máiá/ á drudzy Marcá sieią bánie po pieći ziarn w iedno miesce sadza/ stądże rożdże wynikną/ ktore potym dla buynośći roscie wysoko ku gorze/ á tho gdi bedzie przy sobie miálo iákie drewno ábo plot/ ábo potlat vczyniony/ zá ktorim sie pnie ku gorze wysoko. Palladius lekarz ieden powiáda iże nasienie w iedneí báni iest rozne/ ábowiem to ktore iest przy sameí szipulce wirzchnieí iest lepsze/ potim nie ták dobre o posrodku/ á ktore iest ná dole baniey to iest mnieiszeí dobroći/ á iest grubsze itež szyrsze/ ty bánie bywáią chowáne á nie ruszáne z rozdza áż do samey zimy áby sie nasienie tym lepiey dostalo/ á potym onyż bánie zebráne po wtore ná slonicu

B ¶ Nasienie tych bań iáko pisze Se (suszą, rapio iest chlodzace.

Wlosnosnośći samych bań ty są/ naprzod bániá ták swiežo stlucżona iż bedzie sniey iákoby plastr/ ktori gdi przilożysz na wrzedzienice ábo ná wzdecie ciálá ktore bywa z zápaleniem vzdrawiá.



D ¶ Też sok wyćiśniony z bánie á z rożánym oleikiem zmiessány/ bolenie vßu ktore z zápalenia przichodzi oddala/á zwłasczá dzieciom lekárstwo iest przespieczne.

E ¶ Bolenie też głowy z gorącey przicżyny/ y opuchline ktora bywa pod ocżima spądza y podagre vśmierza gdi tym będzieß mázał.

F ¶ Też bánie vwárzone w wodzie/ á potym ku onei wodzie przimießai miodu á soli ocżko wárei/á komu sie daß nápić będzie miał stol

G ¶ Gdi z bánie wyimießnasienie á ná (ce. leießwiná/á daß themu ták stać przez noc y przez dzień á onego winá daß sie nápić komu/tedy będzie miał purgácią.

H ¶ Sok też bań bolesć zębow vśmierza gdy w vściech chwile będzie trzimany/ á gdi ktemu sokowi przikożyß rożánego oleiku á tym námáżeß mieisce wątroby y sercá/ tedy tákie namázánie oddalá zbytnią gorącość w febrach.

I ¶ Też sok bániowy z ośrodką białego chlebá zmießany á iáko plastr vczyniony/iest vżyteczny náprzećiwko podagrze y herizipile/ to iest wrzod s koleri bárzo bolący/ leczy.

K ¶ Czinią thez popioł s skorek bániowych/ ktori proch goi rány ná członku táiemnym męskim.

L ¶ Nasienie bániowe ma moc wysußáiącą ktore gdy będzie ná proch stárte/á będzieß zásypował onym prochem rány złych krosth/ wysußa ie mocnie y goi.

M ¶ Też w karmiach nasienie baniowe pożiwáne/ żołądek odmiekcza y prágnienie odeimuie/ y wątrobe zápaloną chłodzi.

Carui



Polny kmin.

Kapitulum 60 lx.

A POlny kmin w Siciliey dość obficie rośćie/ iáko y v nas w Polßcze/ trwa moc polnego kminu przez pięć lat/ma pobudzáiącą moc/rospądzáiącą wilgości.

B ¶ Wino w kthorymby był wárzon polny kmin/ iest vżyteczne náprzećiwko zádzierżeniu vriny/iteż w potráwách iedziony posila żołądek ku trawieniu/ wiátri w żołątku trawi/y chęć ku iedzeniu dawa/iteż robaki w żywocie zábiia/y drżenie sercá oddala/Plinius piße/ polny kmin w Syciliey być nalepßy y wietßey mocy. Korzeń polnego kminu może być iedzony od ludzi iáko pásternak/ iest tegoż smáku.



C ¶ Też iest dobry tym ludziom ktorzy ćirpią s. Valantego niemoc/y kásłącim/y ktorzy máią bolenie krzyżow/ y tym ktorzy niemogą vriny wolno pußczáć/ y náprzećiwko kázdemu iádowitemu vkąßeniu.

D ¶ Też bolenie y kłocie w żywocie vśmierza ktore przichodzi z grubych wiátrow.

E ¶ Ziárná kminu polnego stárte ná proch á z octem rospußczone/ świerzb y párchy ná głowie leczą/ á gdiby sie ktori człowiek tym okádził/ thedi zgrzitánie zębow będzie mieć.

Daucus creticus



Ptaße gniazdo/ Fogelnest/

Kapitulum 61 lxj.



A GNiazdo ptaße iesth ciepłe y suche w trzećim sthopniu/ kthore zieła kwiatki wiecey są godne ku lekárstwu niż korzenie y liście iego/ áiesth dwoiákie to ziele/ ied no ktore po łáćinie zową Creticus/ á drugie kthore zową Azininus/ktore oslowie pożiuáią/tu będzie





bedzie wypiſanie o tym ktori zową Creticus ma moc roſpądzáiącą/ trawiącą/ y ſcienczáiącą/ á ieſt popądzáiące vriny.

B ℭ Náprzećiwko rymie y náprzećiwko káſzłowi/ y náprzećiw dicháwicy z zimney przyczyny ieſt dobre ptaſze gniazdo/ gdi bedzie vwárzone kwiecie iego w winie s figámi ſuchemi á z lákricią/ á te° ſie máią nápijać ći ktorzyby ty choroby mieli/ á to gdiby w ſobie gorączki niemieli/ á gdiby gorączke mieli/ tedy z wodą á nie z winem máią być vwárzone ty rzeczy/ á gdi włożyſz w to wino Diapraſsium (kołaczki ſą w áptece) thedi ieſzcze lepiey bedzie/ a to ieſli ty choroby z zimney przyczyny ſą/ á ieſliby z gorącey przyczyny były/ tedi ty rzeczi z wodą maſz dáwáć/ bo vino zápala

C ℭ Też wino w ktorim wrzáli ptaſzego gniazdá kwiatki z hánizem dáne ku piciu/ wiátri grube y oſtre trawi w żywocie/ á thák kolice nie dopuſzcza być.

D ℭ Náprzećiwko opuchlinie vczyń ſirop táki/ Wezmi kuiatkow ptaſzego gniazdá iedne garſć/ naſienia opichowego/ włoskiego kopru/ piotruſzczánego/ káżdego cżterzy drágmy/ korzenia ſparagowego/ bruſci/ w aptece naidzieſz/ warz ty rzeczy w winie á w wodzie iáko w poł tori kwarti wſzytkiego áże iákmiarz do połowice wywre/ á potym przecedz á oſłodz trochą miodu/ á potim ſie nápiiay tego ſiropu poránu y wieczor/ á gdi gi wypiieſz/ wezmis ty piłuły dawſzy ie vczynić do apteki ták nápiſawſzy/ Wezmi piluł z wilczego łyká/ á vczyń dziewiec z wodką włoskiego kopru/ á potim názáiutrz po piłułach wezmi kołaczkow dla poſilenia Dialacca.

ℭ Też przerzeczoni ſirop wſpomága mdłą wątrobe y ſledzione/ broniąc niemoci ſthych członkow pochodzić/ iteż drogi ktoremi vryná wyczyſcia/ iteż mácice czyſci s ſprohniáłych wilkoſci/ á to gdi k niemu przyłożyſz troche Triferam ſaracenicam/ ieſt electwarz w aptece ták wezwány. E

ℭ Też vczyń czopek rozmąćiwſzy tey triferi w tym ſiropie/ á przyłożywſzy prochu te° ziela ptáſzego gniazdá/ á troche miry á oliwy ze dwie vncii/ á ták możeſz te° troche powárzić á ſtego vczyń czopek ktori wkoż w mácice. F

ℭ Też wino w ktorim wrzáło to ziele/ ieſth dobre náprzećiwko kámieniowi/ y náprzećiw obfitoſci zbytniey vriny/ Pandectá/ Plateárius/ Serapio o tym powiádáią. G

Diptamus



Trzemdálá/ Diptam

Kap.tulum lxij. 62





Iptamus ieſt ciepłe y ſuche w trzećim ſtopniu/ ná mieyſcach ſuchych á kámiennyh roſcie to ziele/ korzenie Diptamowe ieſt wiethzey ważnoſci y mocy nizli ſamo ziele/ á przeto w lekárſthwach poſpolicie o korzeniu ma być rozumiano. Korzeń diptamow ma być obierány ktoriby nie miał w ſobie żadnyh dziurek/ bowiem thákowy korzeń ma moc A

roſpądzáią-





rospądzáiącą/ trawiącą y przyciągáiącą iad á przeto iest bárzo dobry Diptam náprzećiwko vkąszeniu iádowithych robakow ábo zwierząt/ gdi korzeń diptamow bedzie stłuczony z oleikiem cebulnym/ á tego przyłoż ná mieisce vkąszone/ bárzo pomaga iad wyciągáiąc z bolącego mieiscá.

B ¶ Gdi vwárzysz Diptam ábo trzemdále z bylicą á z niedospiałkiem á z zielem ktore zową po łáćinie sanam undi/ w ápteece to máią/ w winie/ á ktoby był ránny dáy mu sie tego nápić/ ábowiem pospoliti lud bárzo trzyma o tim piciu iże iest rozliczney pomoci rannym ludziom goiąc rány richło/ á żadnego iątrzenia nie dopuszcza.

C ¶ Proch korzenia Diptamu z błáiwásem zmieszány á s smolą iodłową iże bedzie iákoby máść/ kthorey ná ràne przykłáday/ ábowiem sie pod nią goi y spaia rány.

D ¶ Thez niemoc przyrodzoną pániam wywodzi/ itez czepek ktori zową po łáćinie secundiná/ wywodzi z żywotá/ y vmárły płod wyciąga/ á to gdi vwárzisz korzenie diptamowe z bylicą á z bożym drzewkiem w winie/ á osłodziwszy miodem ssypinowánym/ tego sie bedzie nápijálá.

Ktemu też proch korzenia Diptamowego z mirrą á s sokiem bylicżánym zmieszawszy ty rzeczy społem á vczinisz czopek z báwełny ktory námoczywszy w tych rzeczach włoż do máćice ná noc/ thedi richło thákież vczyni iáko y pirwsze lekárstwo.

E ¶ Też to picie iáko iest wyszey nápisano ma moc pobudzáiącą vriny kthora o ciężkością przychodzi.

F ¶ Też wino w ktorim wrzáło tego ziela korzenie s piołynkiem/ iest dobre tym ktorzi miewáią bolenie w żołądku/ á nawiecey s pokármow złych/ iáko z bedlek.

G ¶ Też náprzećiwko dichàwicy z zimnei prziczyny vwarz Diptamu s figámi suchemi w winie/ á potim przecedz á dobrze wyćisni á tego sie nápijay.

H ¶ Też vwárzenie diptamu schebdem á z opichem w prostei wodzie/ á potim przecedziwszy ocukrui ábo osłodz á tego sie nápijay náprzećiwko opuchlinie iest dobre lekárstwo.

I ¶ Też gdi vwárzisz diptam w wodzie/ á oną wodą w kàzni bedziesz ociéral ciáło/ ktoby miał żołtą niemoc pomaga/ bowiem żołtość ná wirzch wychodzi/ á s potem wypływa.

¶ Thez gdi nákłádziesz Diptamu w domu swoim/ iádowite zwierzetá/ iáko weże y iászczorki wypądza s thego domu/ Pandektá/ Platearius y Serapio powiádáią. K

¶ Thez Diptam w wodzie vwárzony á po thym w prásny miod włożony/ kászel oddala iedziony ná czeszo. L

¶ Też diptam wktorim domu bedzie ná kilko mieiscach/ wygania z onego domu gad. M

¶ Też wezmi diptamu y castoreum/ to iest bobrowych strojow/ káżdego rowno cześć czo złoti zawáży/ soku ruciánego sześć łyżek/ á ty prochy stym sokiem zmieszay/ wpuszczai że tego po trosce w nos/ ábowiem świetego Válantego niemoc vzdrawia. N

¶ Też komuby sie członki ábo stáwy skurczyły z boleścią/ tedi tim masz/ vznasz pomoc. O

Esula minor

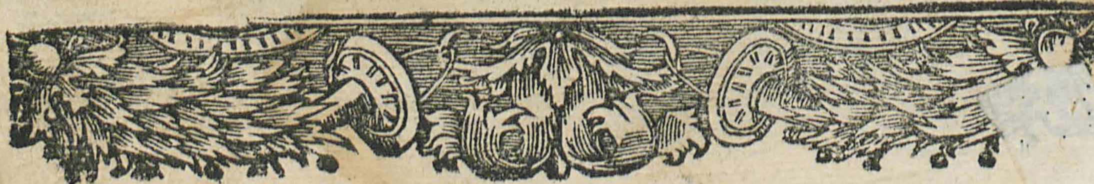


Sosnká mnieisza/ Kleinwolfworcz/

Kapitulum 63 lxiij.



Iest ciepła y sucha w trzećim stopniu/ korzeń sosnki godzi sie ku lekárstwam/ á ma moc purgowánia flegmy/ á potym też y melankolią sćiáká człowiecze/ iest sosnká dobra náprzećiwko zimnicy ktora bywa ná káżdi dzień/ iteż náprzećiwko stáwowym A



wym bolesciam iest bárzo dobra/ tho iest ná przećiwko bolesciam nog y rąk/ y náprzećiw ko paráliżowi/ y ná kolike w cienszych ielitah y náprzećiwko opuchlinie z zimney przyczy ny tim obyczáiem spráwowáć. Wezmi korzenia sosnki/ korzenia piotruszczánego/ korzenia hebdowego/ mleczowego/ káżdego po cżterzy drágmy/ nasienia włoskiego kopru/ násienia opichowego y hánizowego/ rowno iákoby po dwie drágmie/ mástiki/ cinámonu po trzech drágmach/ warzże ty rzeczy we 2. kwárt wodi áżeby trzecia cżesć wywrzáłá/ á potym przecedziwszy ocukruy á tego sie nápi iay poránu y wieczor/ Iesliby ludzie rostoszni brzidzili sobie to picie/ thedi warz korzenie sosnki s swiniem miesem á z rozynkámi á s hánizem/ á ták niechai pożywáią tei to polewki náprzećiwko tim chorobam/ ábo vczin klaret s prochu sosnkowego korzenia s prochem gálgánowym/ hánizowym/ mástykowym/ á bedzie przyiemnieisza ku piciu.

B Sosnká nie ma być pożywaná od tych ktorzy są gorącego przyrodzenia/ ábowiem by gorączká byłá sniey łacno/ co iest rzecz doświádszona od Serapioná/ á nawiecey szkodzi tim ktorzy zwykli miewáć Emoroidi/ to iest krew z żyłek ktore są około stolcá/ zbytnie wywodząc krew s nich/ tez dla swoiey ćirpnośći záćiskáiąc ony żyłki cżyni w nich nieiáką opuchline/ tákież y wilcże łyko toż cżyni/ bo ma w sobie ostrosć s ćirpnoscią/ Serapio cápitulo o sosnce to powiáda.

C Też w mleku sosnki nie masz żadnego pożytku/ ábowiem obrąża kto go pożiwa/ gdzie wiele lekárżow ktorzy krążą około ludzi/ á bedąc niedoskonáli wiele ludzi tim mlekiem potruli/ á gdi od nich pytano ktoreby lekárstwá dawáli w piciu ludziom chorim/ powiádáią iże mleko sosnki z oleikiem kąkolowym/ ktora rzecz tákowy gwałt im cżyniłá w stolcách iż od nich vmierát musieli/ Serápio/ Pándektá/ Plateárius o tim powiádáią.

Endiuia

Mlecz wysoki/ Maildiestel.

Kapitulum lxiiij. 64



Westh zimny y suchy w pirwszym stopniu/ list mleczowy iest godni ku lekárstwu A s ktore pokarm bywa á ná wiecey z zielonego/ iest rozliczney moci zielony Mlecz/ ále suchy nic nie iest/ Ma moc popedzáiącą vriny y potwirdzáiącą itez ochłodzáiącą/ á przeto iest dobry náprzećiwko záthkániu sledziony y watroby s przyczyny gorącey.

B Też iest dobri náprzećiwko żołtei niemoci/ y náprzećiwko tercianie iakażbykolwiek byłá/ y náprzećiw zápaleniu watroby/ y ná boiaczke gorącą/ vczyniwszy tákie picie. Wezmi soku mleczowego poł kwarti/ ieleniego iezyku/ podrożniku/ láktuki każdego snich po poł garsći/ kwiatkow fiołkowych/ rozinkow/ nasienia ogorkowego/ málonowego/ nasienia/ bániowego/ cithrullowego/ káżdego s nich po dwie drágmie/ warzże thy rzeczy w kwárcie wodi cáłei áż do połowice wywre/ á potim przecedziwszy ocukrui á ták sie tego siropu nápi iáy po trunku poránu y wieczor kielká rázow/ á potim siropie wezmi Reubárbarum ná proch stłuczonego dwie drágmie á záwiązawszy w chustke włoż gi w mleczową wodke ná noc/ á potim ná switániu wyćisni cżyscie one chustke iżeby moc onego Reubárbarum wyszłá w one wodke/ á pothym rozmąć też w onei wodce Cassie fistule/ diafiniconis elektwarzu káżdego po dwie drágmie/ á potim poránu ciepło wypij/ vczyni sześć stolcow/ á pothym dla posilenia wezmi kolaczkow z apteki ktore zową Triasandáli/ á bo konfect s fiołkow. E 3

C ☙ Drugie dla zápalenia wąthroby możeß przikłádáć facelet rozmoczywßy w mleczowey wodzie/ á przymießawßy kniey troche sándalow czyrwonych. Drugie w iedzeniu maß pożywáć potármow chłodzących/ nic s pieprzem nie iadáć/ ále gruce/krupy ieczmienne/ ráki thez z octem wárzone są dobre ku iedzeniu przy tákiey wątrobie/ ptizánna tez s cukrem dobra iest nápijáć sie iey.

D ☙ Tez woda mleczowa z bláiwasem á z octem/ iest dziwney moci ná członki zapalone chłodząc ie.

E ☙ Tez gdi weźmieß wodke mleczową á sok wysokiego slazu s trochą ßáfránu/á tim ná maß bolenie ktore bywa w nogach.

F ☙ Tez mleko ktore bywa w mleczu zmießáne s tucią/ ociera y spądza bielmo z oká.

G ☙ Tez weźmi wodki mleczowey/mąki ieczmienney/ á troche ßáfránu á vczyń plastr/ á ten plastr serce posila y drżenie oddala/ Awicenná powiáda.

H ☙ Tez kto ma czyrwone krosty ná licu/ sok tego mleczu wysokiego przyłożony ná ony krosti/ wysußa s nich ogień y spądza ie.

Eupatorium



Szádziec/
Wilselbe oder herczkle/

Kapitulum lxv.



SZadziec iest ziele ciepłe w j. stopniu á suche w wtorim stopniu/ niektorzi gi zową ßáłwią polną/ á ták iest w prawdzie/ iest dobri ná páraliż wßytkiego ciáłá/ iteż ná páráliż iednego ábo dwu członku ktorichkolwiek bądź/ ná paraliż ciáła wßytkiego vczyń ták sirop. Weźmi soku sadzcowego/ soku ßáłwiowego/ kázdego s nich po połowicy wietßei kwarti/ pirwoznki/ lebiotki/ máioraný/ kázdego s nich po pol garści/ bobrowego stroiu/ cinámonu/ kázdego s nich dwie drágmie/ vwarz thy rzeczy z białym cukrem ocukrowawßy/ á tego sie nápijay poránu y wieczor po trunkowi ciepło/ á gdi gi wypijeß weźmi ty piluły dawßy ie vczynić do apteki tim sposobem. Weźmi másßi piluł de Euforbio dwá ßkropuły/ Másßi piluł śmierdzących ieden ßkropuł/ turbit poł ßkropułu/ imbieru trzy ziarnká/ zmießay thy rzeczy społem á vczyń piluł dziewięć s siropem kocankowym/ á weźmi ie o poł nocy/ á pothym názáiutrz weźmi kołaczkow diakastoreum spięć poránu ábo diantos mitcláikowyh dla posilenia. A

B ☙ Tez náprzećiwko opuchlinie y żołtei niemoci/ gdy ty choroby przychodzą s strony zátkánia śledziony ábo wątroby/ ten sirop będzie dobri/ weźmi sadzcu/ ßałwiey/ chebdu kázdego po garści/ naśienia opichowego/ włoskiego kopru/ piotrußczánego/ kázdego po iij drágmy/ warz ty rzeczy w winie áż do trzeciey częśći ma wywrzeć/ potim przecedz y nápijay sie te° poránu y wieczor/ potim weźmi piłuły de Meserecon połtrzeciá ßkropułá/ iże ich ma być dziewięć/ á weźmi ie w poł noci/ á názáiutrz weźmi kołaczkow Dialacca/ ábo electuarium ducis/ dla posilenia.

C ☙ Theż vwarzenie sadzcu z bożym drzewkiem w ługu/ iest dobri ná párßywą głowę/ y ná mole/ y ná otręby ktore są w głowie.

D ☙ Tez sok sadzcow s sokiem kobylego ßczawiu á polnei ruthy/ zmießawßy z occianym siropem/ ktori zową w aptece Oximel/ a przilei knim wodki polney driakwie co chceß/ ábowiem then sirop wypądza świerzb s ciáłá bárzo mocnie.

E ☙ Tez sok sadzcu s sokiem kobilego ßczawiu á z wieprzowym sadłem/ á s throchą soli á siarki/ thy rzeczy wespołek zmießay dobrze á





vczyn iákoby maść/ á tym námázuy ſwirzb bárzo pomaga.

F ¶ Też wino w ktorim wrzál ſádzieć s pioſynkiem á s trochą cukru/ á gdi przydaſz k nim troche kopytniku/á tego ſie napiaſz/ábowiem febre záſtárzálą wypądza.

G ¶ Też wino w ktorym wrzal ſadziec s háni żem/á kto ma boleſći wnetrzne ábo roſpádliny ábo krośti wnątrz/ tego ſie nápijay/wezmieſz dobre zdrowie.

Enula campana.



Oman/ Alánt.

Kapitulum [66] lxvj.



A Oman korzeń w chodzi w lekárskie rzeczy/ ieſth cieply y ſuchy w wtorim ſtopniu/ ma w ſobie nieiáką wilgość zbitnią/á przeto nie nátich miaſt zágrzeua ciáło gdi go kto pożywa/ieſt dobri náprzećiwko wſzytkim boleſciam/ y ná vrazy wſzelkie/ ithez wiátry trawi w żywocie.

B ¶ Też naprzećiwko boleſći ktora pochodzi z oddlawienia żyl ſuchych ieſt dobri korzeń ománow gdi ſniego vczyniſz plaſthr s korzeniem koſáccowym/ s korzeniem ſlazowym/ vwárzywſzy ie/ á potim ſtłukſzy tho korzenie wlez k nim oliwy ábo oleiu lniánego/ á vczyń plaſtr ktori przykładay ná thy boleſći/ y ná ty mieiſcá chore.

¶ Też ná ty wſzytki przerzeczone niemoci ábo boleſći warz korzeń ománow s korzeniem koſaccowym á z naſienim hánizowym/ thy rzeczi warz w winie z wodą ábo w ſamey wodzie/á pothym przecedziwſzy ocukruy/ á piy ná ty choroby ten ſirop. C

¶ Też ten ſirop przerzeczony ieſt dobri tym ktorzy máią cieżkość w pierſiach/á czyni łacne odbywánie flegmy/y inſzych wilkośći ſpiekłych/á nawiecey gdy włożyſz Diatris ſalomonis kołáczkow z aptéki w ten ſirop. D

¶ Wino w ktorimby wrzáło to korzenie omanowo s cinámonem á z gálgánem/ potwirdza żołądek mdły y ſerce poſila/Awicenna kapitulo o Omanie mowi/ Oman ieſth dwoiáki ogrodny drugi polny/ tu mowiemy o polnym ománie/á wino w kthorim wrzał oman/ á potim ocukrowáwſzy to wino/ ieſt dobre pierſiam twirdząc ie/ y wolność oddychánia dáiąc wedlug onych ſlow/ Oman s Kámpániey pierſi dobre czyni. E

¶ Też náprzećiwko żołądkowey boleſći iteż ielit/ y náprzećiwko kolice ktorą zową Iliaca/ y náprzećiwko záráżeniu kthore bywa w puſzczániu vriny/ vczyń Troiją tim obyczáiem. Wezmi ománowego korzenia/ cinámonu/káżdego ſnich po dwie dragmie/ galganu/anizu/lakriciey/káżdego po drágmie korzenia koſaccowego/ imbieru/ káżdego po polowicy drágmy/ muſzkatowego kwiátu/ gwozdzikow/ káżde° iákoby trzecią część dragmy/ wſzytki rzeczy ná proch ſtłucz á zmieſzay z białym cukrem iáko vyrzyſz pothrzebe wiele go maſz włożyć/ á ſtego vczyń Troią. F

¶ Też gdi v warzyſz oman z naſienim ſpáragowym á z wroblem proſem w wodzie/ á thego ſie nápijay/ ábowiem vrine y rzeczy przyrodzone pániam wywodzi doskonále/ Pandectá/ Serapio o tym powiádáią. G

Epatica

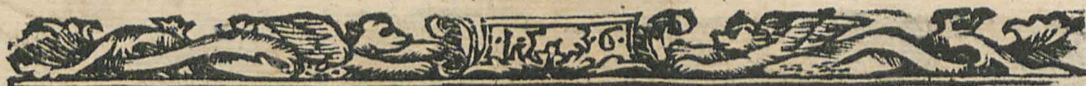


Máiowník ábo wątrobne ziele Leborkraut.

Kapitulum [67] lxvij.

Zim nyy







A Zimny y suchy iest w pirwszym stopniu/ iest ziolko rostące około wod/ ábo ná wilgothnych mieścách ábo na wilgotnych kámieniach/ á iesth vżyteczne wątrobie/ y wspomágáiące ią w niemocách iey/ á przeto iest rzeczono wątrobne ziele/ á zwlaszczá náprzećiwko zápaleniu wątrobnemu/ ithez náprzećiwko żolthey niemocy ma być daná wodá tego ziela/ ábo wodá w ktoreiby wrzálo to ziele z mleczem wysokim/ á ocukrowawszy pić.

B ¶ Náprzećiwko febrze ktora bywa trzeciego dniá/ itez ktora bywá ná kázdi dzien s strony wątroby chorei ábo wrzedliwei/ tedi ten sirop nizei nápisany lekárstwem bedzie/ y ná insze choroby wyższei wypisáne/ iest ten sirop. Wezmi soku ziela wątrobnego/ mleczowe laktuczánego/ kázdego rowno pol kwarty/ kwiathkow fiolkowych/ rozinkow drobnych kázdego snich trzy drágmy/ sliwek węgierskich siedm/ ty wszytki rzeczy warz we 2. kwartu wodi/ áze do polowice niech wywre/ á potym przecedziwszy ocukrui dobrze bialym cukrem/ á ták nápiiay sie tego siropu poranu y wieczor we dwie godzinie przed wieczerzą trunek coby w nim byly ze czterzi vncie/ á gdi gi wypiiesz/ wezmisz the purgácią z ápteki thák nápisawszy ná kárcie. Wezmi lektwarzu s soku rozánego czthyrzy drágmy/ Reubarbarum trzecią częsć drágmy/ spiki trzy ziarnká Casie fistule trzy drágmy/ á ty rzeczi rozmec we czterzech vnciach siropu wyższei nápisanego/ wypiy ze to cieplo ná switániu/ á názáiutrz wezmi kolaczkow z ápteki zową ie tr

asandáli/ ábo conserwy fiolkowey dla posilenia wątroby/ á zwirzchu vczyn plastr tháki ná wątrobe/ wziąwszy wodki wysokiego mleczu co chcesz/ á zmieszay snią prochu sándalow czyrwonych iákoby pol trzeciey drágmy spodi prochu iego tez spol drágmy/ á zlozywszy facalet we troie rozmoc w tey wodzie s tymi to prochy/ á przilóz poranu ná wątrobe cieplo letnio/ á tego czyn tilko razow przytkáiąc.

C ¶ Thez ziele wątrobne/ ieleni iezyk/ wysok mlecz/ kázdego masz wziąć po garści/ á potym ocukrui á piy dlá záttkánia wątroby y sledziony s strony wilgosci gorących.

D ¶ Tez tych ziol przerzeczonych stluczonyh á potim przilozonych ná same wątrobe/ dobry plastr ná bolączke gorącą wąthrobną/ ktori nie dopuszcza szyrzyć sie bolącce.

E ¶ Tez ten plastr przilozony ná máćice/ zastanawia miesiecną niemoc pániam.

Elleborus albus



Czemierzycá biala/
Weisniswurcz/
Kapitulum lxviij.



A Czemierzycá biala iest cieplá y sucha w trzećim stopniu/ ktorei iest dwoiáki rodzai/ to iest biala y czarna/ czemierzicá ábo gorzek wiát Biala czemierzicá ... la ... o





tego rzeczona/ iż ma biały korzeń/ ábo thez iż flegme/ ktora iest wilkość biała purguie/ czarna dla tego iest rzeczona/ iże melankolią czarną purguie/ á korzeń tylko wchodzi w lekarstwá. Tu własności białei czemierzyce wypisuiemy/ stárzi ludzie w purgaciach swych pospolicie vżiwáli białey czemierzice/ iáko my teraz vżywamy scámoneam/ ábowiem pirßy ludzie mocnieißego przirodzenia byli/ á thák mogli wycierpieć czemierzicy/ ále dzis rzadko iey vżywamy/ bowiem są ludzie mdleißy dziśieyßych czásow/ á ták z wielka dowćipnością á z wagą lekarz ma sie ważić dawáć czemierzyce/ á nawiecei tym ludziom ktorzi są ciásnych piersi/ á mdłym y suchego przyrodzenia nie ma być dawaną czemierzicá/ ábowie czyni gwałtowne wrácánie y stolce zbytnie/ iedno ludziom tłustym wilgotnego przyrodzenia ma być dawáná.

B ¶ Weźmi czemierzice dwie drágmie/ vczyniwßy proch z niey á związawßy w chusthke włoż ná noc w wodke mleczowa iże ták postoi spieć godzin/ á potym czyscie wyćiśni/ á wypiy ná switániu/ dla febri ktora bywa ná káżdi dzień/ też dla bolesci ktora bywa w nożnych członkach y recznych/ y náprzećiwko paralizowi to będzie dobra pomoc.

C ¶ Też z wirzchu przykłádáiąc vwárzone korzenie czemierzice z lebiotką/ oddala ty choroby przerzeczone/ á gdi ießcze ku tym ziołkam ábo ku themu korzeniu przyłożys łaku s słonych ryb/ s śledzi ábo z inßych ryb.

D ¶ Też proch białey czemierzyce zmießány s sotiem brzoskiniowym/ ábo z oleikiem gorzkich migdałow/ wpuść tego w vcho w ktorim by robaci byli/ tedi ie zábiya.

E ¶ Też gdi będzie vwárzona w ługu/ á tym ługiem głowe myieß/ wßy nie dopußcza w głowie/ y głowe z otrąb czyści.

F ¶ Thez náprzećiwko świrzbowi/ iesth dobra máść z białey czemierzyce á z litárgirium á z oleiem ábo z oliwą á z octem/ vczyń s thego máść/ Pandectá/ Mezue/ Serapio powiádáią twirdząc te rzecz.

G ¶ Też proch białei czemierzyce w nos wdmuchniony/ czyści głowe czyniąc kichánie.

H ¶ Też sok czemierzice z mąką rżáną zmießány/ iest dobry ná myßy/ bo od tego zdychá/ ią gdy ktora tego záku si.

¶ Też kto ma podagre/ vwarz czemierzice białey w oleiku ktori zowa petroleum/ á tym námázui nogi bolące/ vznaß pomoc dobrą.

Elleborus niger



Czarna czemierzicá/ ábo gorzkwiát. Swarce neiswurcz.

Kapitulum Lxix. 69



Jest czarna czemierzicá ciepła y sucha/ gdy ią dobrze kto przyprawi/ wßytko ciáło náprawia y krew tákież/ A
ábowiem purguie/ wypądza czarne melankoliczne (wilgości.

¶ Gdi nakłádzieß korzenia czemierzice w kokoß ábo w kápluna/ á włożyß też włoskiego kopru z tą czemierzicą/ á ták potym vwarz te kokoß iáko sie godzi/ á oney polewki nápiay sie/ á pothym we dwie godzinie iedz/ melankolią czyści známienicie y żywoth otwiera/ y ciáło s krost czyści. B

¶ Też proch ták czarnei iáko y białei czemierzice/ trawi mięso złe w ránach zágniełych. C

¶ Też proch czemierzyce czarney zmießany z miodem/ á przykłáday ná fistule/ powiáda Pandectá iże zá kilko dni zastánáwia fistule wysußáiąc ią. D

¶ Też oboia czemierzicá ma moc ocieráiącą/ á thák iest oboiá dobra ná trąd ná czyrwone krosti kthore bywáią ná licu/ y thez ná świrzb/ to iest gdi vwárzyß czemierzyce w wodzie E



dzie s sokiem kobylego szczawiu/ ábo w sámym soku kobylego szczawiu/á przyloz k nim Litárgirium á troche miodu/ á ták zmieszawszy to spolem á vwárzywszy iz zágestnieie/ tedi tym máz ty niedostátki námienione.

F ❡ Ocet w ktorym bedzie warzona Czemierzycá/ bolesć zebow vsmierza cieplo tym vstá ploczac sobie/ á gdi k temu przilozysz grochu ábo pszenice/ á powárzisz wespolek/ tedi ktory by golab tego grochu ábo pszenice zákusil/ ká zdy zdechnie/ Pandektá powiáda.

G ❡ Tez powiádáia/ gdi czemierzicá roscie po dle korzenia ktorego drzewá/ tedi owoc onego drzewá stolce czyni.

H ❡ Tez náprzeciw robakom ktorzi w vszoch bywáia/ zmieszay proch czemierzice s sokiem piolynowym á cieplo po troszę wpuszczay w vszy/ pobiiesz tym robaki.

I ❡ Tez wezmi korzenia czemierzyce/ nasienia wloskiego kopru/ á záwiazáwszi w chust ke wloz w wodke ieleniego iezyká/ á pothym po pieci godzin wyćisni/ a ocukrowawszy wy piy cieplo/ bowiem ten trunek flegme y kolere purguie s czlekă przez stolce wywodzac/ i tez tim ktorzi máia s. Walantego niemoc/ ábo w czlonkoch/ itez tim ktorzi máia páráliz/ to przerzeczone lekárstwo dáie pomoc.

K ❡ Czopek vczyniony s czemierzice á z miodem/ á obwálkowawszy báwelne vczyniwszy snicy czopek wloz gi do máćice chcesz li przysć ku rzeczam przirodzonym/ iedno brzemiennym tego nie trzebá/ ábowiem plod wywodzi przed czásem/ Pandektá z ianem Mezue powiádaia izby sie trzebá wiárowáć czemierzyce bialey/ ábowiem zádusza czlowieká/ á iad iest ciáku.

L ❡ Czárna czemierzicá w winie vwárzona á pita cukrem ocukrowawszy/ kwártáne od dala.

Ebulus



Chebd/ Atich.

Kapitulum lxx.

A Est chebd cieplego y suchego przirodzenia w trzećim stopniu/ á ma moc wysuszáiaca y ciálá rostaca/ itez rospadzáiaca miernie/ korzenie y z liściem godzi sie



ku lekárstwam bárzo dobrze.

B ❡ Tez dla moci swoiey rospadzáiacey ythez otwieráiacey rzecz przirodzona paniam pobudza/ á gdi vwárzysz chebd z bylica/ z bozim drzewkiem w winie/ á tim okláday dymioná y máćice/ tez wywodzi rzecz przirodzona pániam.

C ❡ Tez iest dobri ná bolenie nog ktore bywa z opuchlina/ tim obyczáiem spráwuy. Wezmi chebdu/ kwiátkow rumienkowych/ nostrzegu/ kázdego s nich po garsci/ otrab pszenicznych dwie garsci/ warzze ty rzeczy w lugu á tym lugiem vmywai przez dzien cztirzy rázy nogi cieplo/ ábo insze mieiscá kedyby bol byl z opuchlina nie tylko nogi.

D ❡ Thez sok hebdow z woda slona iest dobry ná bolesći nozne y reczne zwirzchu przyklá.

E ❡ Tez vwárzenie korzeniá hebdowego (dáć z nasienim wloskieo kopru/ piotruszczánym z opichowym ná opuchline ktora z zimney przyczyny pochodzi/ niewymownie wspomaga/ Pandektá powiada.

F ❡ Tez sok hebdu cieplo wpuszczony w vszy pisczenie y szumienie od nich oddala/ á gdy k niemu soku piolynkowego przimieszasz á w vcho wpuscisz po kilko razow cieplo/ robaki v marza.

G ❡ Tez sok iego przećiwi sie vkaszeniu iádowi thych zwierzat/ y krew ssiádla ábo mleko w piersiach ssiádle rozmiekcza gdi tym sokiem námázesz miestce kielo razow.

Pijawki zábija kiedyby sie ktora nápilá tego.

H ❡ Wino w ktorimby wrzálo korzenie chebdowe z lákricia/ kászel zá stárzály vstánawia.

Mthez



i też ślinogorz mocnie wypądza/ ktory zową po łácinie Squinantia.

I ¶ Też sok hebdow z wodą bábczáną á stro chą piretrum y s trochą miodu rożanego/ ty rzeczy zmieszai społem á tym sobie płocz v stá ciepło gargarizuiąc/ ábowiem broni Reumy schodzić z głowy w gárdło y w piersi/ á k vsty wywodzi ty nieczystości/ też boleść zębow vśmierza długo trzymány w vściech/ też iezyczek vpádły podnosi.

K ¶ Też wodá w ktorejby wrzáło korzenie chebdowe z ielenimi iezyki/ tym ktorzy máią śledzionę chorą/ wspomaga/ á gdi ttemu opichu tym ktorzy mgią kámień w sobie bárzo im iest dobre lekárstwo.

Edera terrestris



Blußcz/ Gruntdeb/

Kapitulum lxxi.



Blusczowe liście iesth godne ku lekárstwam/ liście iego z liściem wysokiego slázu á s

A korzenim mleczowym/ ty rzeczy społem warz w occie á w wodzie/ á tego sie nápi iay ocukrowawszy/ ábowiem śledzione ptázona á opuchłą náprawia.

B ¶ Abo ták vczyni sirop ná te niemoc. Wezmi soku blusczowego/ soku ielenego iezytá káżdego śnich po pol kwarty/ wysokiego slázu/ mąki bobowei/ korzenia mleczykowego/ káżdego śnich po vncy/ wszytki rzeczy stłukszy warz w tich sokoch przylawszy troche octu/ á potim rozmoczywszy w tym facelet przyłoż ná śledzione opuchłą ábo zátwárdziáłą/ ále wnątrz biorąc ábo piiąc.

¶ Ten sirop bedziesz miał dobry ná skázonąá śledzione/ y náprzeciwko twártaniu/ náprzeciwko opuchlinie/ y náprzeciwko żołtey niemoci z zimnei przyczyny tym obyczáiem. Wezmi soku blusczowego/ ielenego iezyta/ káżdego śnich mniei nizli po pol kwarty wirzchow piołynkowych/ topytnitu/ kwiatkow centurziey/ káżdego śnich po pol garści/ kwiatkow boragowych/ rozinkow/ liśtkow senes/ káżdego śnich po garści/ z ápteki epitimi ziele iest/ kániei przedze/ nasienia hánizowego/ o pichowego/ włostiego kopru/ piotrusczáne go/ korzenia brusci z ápthe ki/ spárágowego/ káżdego śnich trzy dragmy/ lakriciey pol vnciey/ thy wszytki rzeczy warz w kwarcie winá białego ze czterzemá łyżtomá octu áż do połowice/ á potim przecedziwszy ocukrui dobrze á tego sie nápiiay po ránu ciepło po trunkowi/ á gdi gi wypiisz weźmi te purgácią w lekwarzoch z ápteki. Wezmi lektwarzu hámech Mezue/ lektwarzu Diturbit/ diaf ne/ wszytkich rowno po dwie drágmie/ Cassie y wyciągnioney czterzy drágmy/ á potym weźmi tego siropu czterzy vncie/ á rospuściwszy w nim ty lektwarze/ wypiy ná świtániu ciepło/ a názáiutrz dla posilenia weźmi kołaczkow ktore zową Diacorus ábo diacalamentum/ á ná ostátek możesz przyłożyć ná śledzione przerzeczony plastr zágrzáwszy giletnio.

D ¶ Thez sok blusczow ciepło wpuszczony w nozdrze/ czyści głowe y boleść iey vśmierza/ á gdi też tego soku w lewe vcho wpuścisz/ thedy bolenie zebow ná lewey stronie vspokoia.

E ¶ Też vwarzony blusz w ługu z łupiná mi orzechow włostich nie dozrzáłych/ wrzody czyrni/ Pandekta powiáda.

F ¶ Też liście blusczowe w wodzie vwarzone á oná wodá pitá poránu tilko razow/ żołtą niemoc oddala.

G ¶ Też wanná vczyniona z wárzenia tego ziela/ á ktoby miał w nerkach kámień/ má siedzieć w oney wodzie ciepłey/ y náprzeciwko podagrze iest to vżyteczna wanná.

H ¶ Też twardość śledziony odmiekczá y rozpadz




padza gdy bedzie vwarzony bluszcz w occie/ á przylozony ná lewy bok.

I ❡ Tez odtnienie oddala tym obyczáiem/ Wezmi soku bluszczowego á po kropce pusz= czai ciepło w vszy poranu y ná noc.

Edera arborea



Drugi bluszcz drzewny/ Ebich.

Kapitulum 72 lxxij.



A Bluszcz ten/iest rzeczony drzewowy bluszcz/ bowiem sie około drzewá wije/kozi go rádi pożywáią/ mleka sie im przymnaża dlá tego potármu/ Korzeń iego zimnego iest przyrodzenia/ á czyni ziemie zimną na ktorei rośćie/ á długo trwa w zielenośći listu swoiego/ma smak gorski s ćirpnośćią niektora/iest dwoiaki rodzai bluszczow/ ieden biały á drugi czarny/ ábo ieden iest samiec á drugi samicá. Biały bluszcz ma biały owoc/á czarny ma czarny owoc/ Tym zielem Poetowie w Rzimie byli koronowáni dla ich sláchetnośći rozumu/gdzieś to vielki Woiciech powiada iżby Alexander tim zielem ricerze swoie koronował. Plinius powiáda iż then Bluszcz miał być drzewkiem bárzo práwi wysoko ro= stac áże naidzie drzewo iákie ábo mur ná ktorym sie wije/máiąc list iákoby s korzenia wy= rastáią. y ábo z drzewá/á rozdzielnie w nich iest nieiákie węgłowáte/wonią máiąc przy= kra/smak máiąc gorzki/ pod cieniem thego drzewá wężowie y inszy robacy rádzi przemieszkawáią. Bluszcz áczkolwiek iesth gorzki/á wszákoż iest dobry ku lekárstwam/ ábowiem ma moc ćirpnącą y zácziskáiącą/ á thák iest dobry náprzećiwko czyrwoney niemocy.

❡ Sok bluszczow zmieszány z olaikiem mi= gdałow gorzkich wpuszczony w vszy/oddala głuchość á słuch przywraca. B

❡ Tez sok w nos wpuszczony czyśći głowe/ y bolenie iey vsmierza/ ábowiem ma moc w sobie rozną á nieiáko przećiwną/á przeto tez przećiwnym niemocam pomaga/ ma moc trawiącą/ czyściącą/ y boleśći vsmierzáiącą á thák kiedy kozieł bedzie karmion bluszczem drzewnym/tedi krew tákiego kozłá bywa ła= miąca kámień y wypadząiąca s człowieká/ to iest z nerek y z mecherzá. C

❡ Tez iest ieden bluszcz ná ktorego listkoch rosa pádnie á twárdzieie/ á w kádzidlo sie o= bráca/ kthore kadzidlo lekárze wielkiei mocy być wyznawáią/abowiem dym iego przyro= dzoną rzecz pániam pobudza/itez czopek wi wodzi/ Serapio o tym powiáda. D

Eufrasia



Swieczki/ Augentrost.

Kapitulum 73 lxxiij.





SWieczki/ iest ziele bárzo podobne w koczkániu Izopowi/ iedno to iże swieczkowo A kocżkánie iest bárwy fiolkowey/ á drugie iż gálązek to ziele nie ma/ ále list práwie z samego koczkánia wychodzi/ drobny á kárbowány iákoby kurowy grzebień/ twiatki z siebie wypuszcza nie práwie biale á drobne iáko tu masz malowáne.

Elitropium



Nawrot/

Kapitulum 74 lxxiiij.



A NAwrot ziele/ Plinius powiáda/ iż w ten czás kwitnie kiedi slońce bywá w známieniu niebieskim raku/ á iáko slońce idzie/ tákież iego kwiát zá slońcem idzie rozkwitáiąc sie/ á ztądże po łácinie to ziele solsequium zową/ iákoby násláduiące slońcá/ á bowiem iáko skoro slońce wznidzie ták sie też roskwitnie iáko rychlo zaidzie slońce á ono sie też stula/ kwiatki z siebie wypuszcza ku białości skłonne/ też ku żołtości/ y ku bronatności/ to iest rozmáitey bárwy/ á list ma chropáwy troche ciemny.

B ¶ Własność te ma to ziele/ iż vwárzone w wodzie á poránu pite cieplo/ flegme y kolere trawi w człowiecze/ iteż niedzwiadkowemu vkąszeniu sie przeciwi nie dopuszcząiąc iádowi sie szyrzić po ciele gdi będzie pite z winem vwárzywszy dobrze.

¶ Też plastr vczyniony stego ziela/ á przyłoż ná brodawki/ ma moc iż giną od tego. B

¶ Też gdi cżterzy ziarnká nasienia náwrotowego z winem będą cieplo pite przed kwártaną spol godziny/ tedi przestáie kwártaná ábo sie vlżewa/ á tym co terciane miewáią thedi trzy ziárnká day z winem przed przyściem febri/ tedi też przestáie trzeciacka. C

¶ Też od liscia náwrotu stłuczonego á przyłożonego ná opuchliny/ rozchodzi sie pod nim/ tákież y ná podagre przyłożony plastr z liscia iego odeimuie bolesć/ iteż przirodzoną niemoc białim glowam pobudza/ y mártwy plod z żywotá wypądza. D

¶ Też náwrot wespolek y z nasienim/ z izopem/ z włoskim koprem/ soli troche oczkowá tey przikożywszy k temu/ to lekárstwo zábija robaki w żywocie/ ták glisty iáko y insze/ krotkie á szyrokie/ ktore zową Ascarides. E

¶ Też gdi będzie korzeń thego ziela ná szyi noszony/ niedzwiadek od tákiego człowieká vciecká/ y iad iego nic mu nie szkodzi. F

Epitimum



Iest ziele zamorskie/

Kapitulum 75 lxxv.



F Epitimum



A Pitimum iest ziele ktore ro-
scie we włoszech/ á roscie o-
byczáiem tim iakoby kánia
przedzá/ á nalepsze Epiti-
mum ná iednym wyspie/
ktori wysep Creta insula zo
wą/ co nawaznieysze to nalepsze á wonią ma
ostrą/ ktore iest przilisowathym to iest nalep
sze/ále bláde ábo zoltáwe nie iest dobre/ ma
moc cieplą y wysusząiącą y otwierąiącą y ro
spądząiącą/ wnetrznosći posila/ prágnienie
czyni/ y zápala ciáłá kolericzne/ otwiera zy-
wot czyniąc stolce/ iedno s pomocą inszych
rzeczy/ to ziele nie cirpi wielkiego ognia/ a ták
y wielkiego wárzenia/ á miedzi wszytkimi in
szemi zioly ma wietszą wlasnosć purgowáć
melankolią/ o czym mezue/ Awicenna Se
rapio Diascorides y Galenus swiádszą.

B ¶ Mesue pisze/ niektorzi prawi ludzie po uia
dáią áby epitimum miáło tez flegme wype-
dzáć s ciáłá/ Páwel ieden lekarz mowi Epi-
timum wywodzi s ciáłá człowieczego spalo-
ne wilgosći melánkoliczne/ á ták iest lekárst-
wo osobliwe náprzećiwko niemocam glow-
nym ktore z melankoliey przichodzą/ iáko ie-
dná iest niemoc ktorą zową melankolia/ itez
człowiek rozum stráći/ ladá co mowi/ itez s.
Walantego niemoc/ zawrácánie glowy y ser
cá drzenie oddala/ itez niemoc sledziony leczi
tez klocie bokow y bolenie nerek oddala

C ¶ Tez ktoriby człowiek miał cancer wrzod
ábo trąd ná sobie/ vwárziwszy Epitimum s
polną rutą/ s páprotką/ á thego sie nápijáć
po ránu przez kilko niedziel dla tych niemoci
Mirrá pozywána tego epitimi sámego w v
wárzeniu zgarsć/ á prochu iego co cztherzy
złote záwazą. Lecie zadny człowiek nie ma
pozywáć Epitimu/ ále wiesieni á ná wiosne
ty są czásy godne ku iedzeniu go.

D ¶ Tez kwartane dostátecznie vleczysz tym
obyczáiem. Wezmi epitimum thák wiele co
dwá złotá záwazy/ kamienia lazulowego tez
wezmi/ á armenowego/ kázdego co złoty zá
wazy/ á ták vwárziwszy pirwey epitimu zie-
la w wodzie prostey/ wiec pothym wziąwszy
to kámienie ná proch stárte rospusć w oney
wodzie w ktorey wrzáło epitimum/ daize sie
onego nápić ná switániu dobri trunek/ á po
tim nie iesć áze przez szesć godzin/ iedno nie te
go dniá masz dáwáć tego lekárstwá kiedi má
być febra kuártaná ále przed byciem iey dzien

Eruca

Biáła gorczycá/
Kapitulum lxvj.



A Biala gorczycá iest swiádo-
ma we wszem/ iedná iest o-
grodna á druga polna/ do
mowa gorczycá iest zágrze
wáiąca y odwilzáiącza w
wtorim stopniu/ á wszákoz
polna iest mocnieysza.

B ¶ Domowa gorczycá czesto iedzona od lu
dzi/ czyni skłonnosć ku gamráciey.

C ¶ Czinią s domowei gorcyce przismáki w
ktorey ryby y mieso maczáią/ dáie checć ku ie
dzeniu y smák/ á wilgosći flegmiste w glowie

D ¶ Platearius powiáda o gor- (wysusza.
czycy/ iz náprzećiwko paralizowi iest dobra/
y náprzećiwko zádzierzeniu vriny/ y náprze
ćiwko rzezániu kiedi ią s cebulą vwárzysz w
wodzie/ á oney wodi oslodziwszy miodem dasz
sie poránu nápijáć.

E ¶ Tez ziele sámo gorczyczne w winie vwá
rzone á ná krzyz przilozone cieplo/ czyni buy
nosć cielesną/ tákiez y nasienie stłuczone ná
proch á z miodem zmieszáne przesnym/ przi
lozze ná krzyz ábo ná nyrki/ czyni sklonnosć
ku rzeczam cielesnym.

F ¶ O timze tez swiádszy Galenus/ ize gor-
czicá czini pomnozenie w meskim nasieniu
y wiá-

y wiatry w żylach/ a tak y prętkość ku cielesnym rzeczam/ iedno iż porusza bolenie głowi Ale kiegi gorczyce z laktuką będzies przyprawiał/ thedi odeimiesz iey iadowitość zbytnią. Tenże Galienus powiada/ iż gorczyca biała ma moc zagrzewaiącą y wysuszaiącą/ y temu mamy wierzyć iż tak iest/ bo tego doświadczamy skutecznie w zimnych a w wilgothnych niemocach.

Fumus terre



Polna ruta/ Erdrauch.

Kapitulum lxxvij.



A POlna ruta iesth cieplą y sucha w wtorim stopniu/ pandecta powiaga/ iż polna ruta roscie z dimow grubych ktore pochodzą z ziemie/ im zieleńsza iest tim nalepsza/ ale sucha nic waży/ napirwey ma moz purgowania melankolią/ a potim flegme słoną/ y potim kolere/ a iest też popędzaiąca vriny/ a przeto vwarzenie polney ruti s piołynkiem s kwiatkami Centurzyey/ z boragowemi/ każdego s nich wziąwszy po poł garści/ korzenia sosnki/ korzonkow paprothki/ korzenia chebdowego/ każdego s nich po vncij/ kaniey przedze/ epitimi z apteki/ listkow sene/ każdego s nich poł vncij/ nasienia włoskiego kopru piotruszczanego/ lubszczkowego/ opichowe° mirabolanu z apteki/ każdego s nich dwie dragmie/ lakriciey iedne dragme/ wszitki ty rzeczy przetłu z miąsszo a warz s prostą wodą iakoby we dwu kwartu wodi przilawszy troche octu iakoby pieć łyżek/ warz że aż do trzeciey części/ a potim przecedziwszy ocukruy a piy tho poranu y wieczor we dwie godzinie przed wieczerza trunek/ a wypiwszi ten sirop wezmi ty piluly dawszy ie vczynić do apteki/ tak napisawszy na kartce. Wezmi massi piluł z wilczego łyka dwa szkropuły/ massi piluł s polney ruti ieden szkropuł/ Turbit poł szkropułu/ granorum coconidij pieć/ imbiru trzi ziarnta/ zmieszay wszytko społem a vczyń piluł dziewieć s siropem polney ruti/ a potim wezmi dla posilenia Dialaccam kołaczkow pieć abo mniey/ abo diacorum.

Thež sok polney ruti s kozią serwatką/ a przimieszay knim troche prochu mirabolanorum/ a tego się napijaj/ krew ciżści y quartane oddala. B

Też wezmi sok polney ruti/ s ktorim zmieszay prochu wroblego prosa/ abo prochu Lamitamienia/ a tego sie napiy/ vrine pędzi. C

Też sok polney ruti iest dobri na zapsowanie warg/ też na zapsowanie dziąsł ktore bywa s sprochniałości gdi vsta sobie tim płocze. D

Też sok polney ruti s cukrem/ iest dobry naprzeciwko zatkaniu sledziony też wątroby z zimney przytzyny. E

Thež sok polney ruti s siarką a z oleikiem bobkowym/ iesth dobri na swirzb/ Pandecta/ Platearius powiadaią. F

Feniculus



Włoski kopr/ Fenchel/

Kapitulum lxxviij.

WLoski kopr iest ciepły y suchi w wtorim stopniu/ ma moc pobudzaiącą vriny/ Nasienie y korzenie y liscie Włoskiego kopru są dobre ku lekarsthwam/ woda kopru Włoskiego s swoiey włosności/ oczy czyści/ a A





ści/ á náwięcey s tucia á s kámieniem ktory zową kalaminarie/ ty rzeczy zetrzy ná proch á zmieszawszi ſtą wodą/ tim oczi maczai chore á mdłe/ á przeto wężowie ná wiosnę wychodząc z ziemie máiąc záćmienie w oczoch lázą do korzenia włoskiego kopru/ á onym sobie oczi wycieráią/ á ſtąd oſtrość wzroku bio

B ❡ Też naſienie włoskiego kopru ábo (rg. korzenie/ ábo liście pożywáne od pań/ mleko im w pierſiach mnoży.

C ❡ Też vwárzenie korzenia ábo naſienia kopru włoskiego z naſienim piotrucszżánym/ z náſieniem wroblego proſa też kámikámieniowego w winie vwarzywszy/ á to wino vrine wypądza y rzecz przirodzoną pániam.

D ❡ Też wino w ktorimby wrzał włoski kopr s korzenim bruſci/ s ſpáragowym/ z lubszczykiem/ á kthoby miał záttkánie wątroby y ślędziony/ tedi to lekárſtwo otworzi y wypędzi/ wiátri też wnętrzne trawi y wipądza s ciáłá

E ❡ Też náprzećiwko wężowemu vkąszeniu ábo iákiego inszego iádowitego zwierzęciá/ vwárziwszy włoski kopr s cebulą/ á potim przetłukszy przyłoż ná mieisce vkąszone/ wyciągnie iad.

F ❡ Też wino w ktorimby był wárzony włoski kopr z miętką/ á tego ſie nápijay/ bowiem żołądek y ſtráwność poſila/ y zgágę vśmierza z zimney przyczyny pochodzącą.

❡ Też wino w ktorimby wrzał włoski kopr s korzenim Hermodactillorum/ s korzenim sośnki/ á potim ocukrowawszy nápijay ſie tego/ opuchlinę wypądza z zimney przyczyny G

❡ Też sok włoskiego kopru wyſtáwiony ná słońce w sklance przez dwá dzieśćiá dni/ ieſth dobri ná bielmo y ná insze mákuły oczu/ wpuszczáiąc tego ná oczy chore. H

❡ Też náprzećiwko świerzbowi oczu pewne ieſt lekarſtwo/ Weźmi soku włoskiego kopru aloe epátici z apteki/ á potim wyſtaw tho ná Słońce w sklenicy ábo w kwarcie cenowey przez dwádzieśćiá dni/ á thego potim wpuszczay ná oczy/ iáko ieſt obyczay. I

❡ Częſte iadánie włoskiego kopru nie ieſth dobre/ bowiem ſie nie rad tráwi rychło w żołądku/ áczkolwiek nadimánie żołądkowe y zgágę odeimuie/ Awicenna powiáda. K

❡ Też w febrach długich ábo záſtarzáłych wodá włoskiego kopru s piotruszczáną á s cukrem/ są dobre ku piciu tim chorim/ Pandektá/ Platearius/ Awicenna mowią. L

❡ Też ktoby miał robaká w vchu skorká ábo świerczká/ tedi sok włoskiego kopru z miodem zmieszawszy/ ciepło wpuszczony ná noc w vcho/ zdechnie robak. M

❡ Też náprzećiwko opuchlinie ktorą zową Idropiſis/ włoskiego kopru korzenie ſtrochą mąki ieczmienney/ warz w winie/ á onego day choremu poránu potroszę. N

❡ Też samo korzenie w wodzie ábo w winie vwárzone/ á tey wodi ocukrowawszy ábo osłodziwszy day ſie nápijáć temu kto ćirpi kámien/ wypądza z vriną barzo lekko. O

❡ Też kto częſto naſienia włoskiego kopru pożiwa/ tháki práwie odmłodnieie/ bowiem płeć gládzi á krew dobrą mnoży. P

❡ Też pczoły záchowawa w vłoch iże nigdzie nie polecą z onego vla/ kiedi samo ziele włoski kopr ſtłuczesz/ á onym zielem będziesz pomazował vle. Q



Fragaria

Poziemki/ Erpperkraut/

Kapitulum lxxix.



A Poziemki ſą zimnego przyrodzenia/ ſą dobre na ſlinogorz/ to ieſt ná opuchlinę ſzie tym obyczáiem. Wezmi ſoku poziemkowego/ wodki babczáney/ káżdego ſnich 4 vncie/ miodu rożánego iednę vncią/ ſoku żorawin pol vnciey/ balauſtie z apteki drágmę iednę/ á przilawſzy ktemu ze czterzy łyſzki octu przywarz/ á tim ſobie plocz vſtá.

B ¶ Też wodká poziemkowa gorącość gáſi/ y pot záſtánawia/ á gdiby w tey wodzie rozpuśćił dragantu á tego ſie napiyał/ prágnienie oddala.

C ¶ Też wino w ktoriby wrzáło to ziele z naſieniem piotruſzczánym/ z naſieniem łamikámieniowym/ kámien wypądza y rozmiekcza w człowiecze.

D ¶ Też ſok poziemek z miodem rożánym ieſt dobri tim ktorzi máią roſpádliny w vſciech/ tim námázuiąc vſtá/ á gdi poziemki vwarzyſz z mięſem/ z boragiem/ polewká onego mięſa krew dobrą y iáſną czyni.

E ¶ Też ſok poziemek s cinámonem/ złą wonią vſt mieni/ przyiemną czyniąc.

F ¶ Thez náprzećiwko boleſci ſercá/ y głowy ieſt lekárſtwem.

¶ Też vwárzywſzy poziemkowe liſcie s ćwiklanym liſciem/ z boragowym/ á potim vſiekay drobno iáko kápuſtę/ á záſię warz z rozinkámi drobnemi/ á tego pożyway/ ábowiē ieſt dobri to ſzpinat tim kthorzy ſuchoty mie- G

¶ Też liſcie poziemkowe z liſciem ia(wáiąworowym weſpołek vwárzone/ á ſtego potym vczyń plaſtr á przykłáday gi ná złamáne goleni/ abowiem ſpaia y zraſzczá ie. H

¶ Też gdi poziemki vwárziſz z wyſokiem ſlazem á weſpołek ſtłuczeſz/ będzieſz miał dobry plaſtr ná wywinienie y oddławienie ciáłá. I

¶ Też gdiby ktori człowiek miał wnętrzny vraz/ ſok poziemkowy s ſokiem żywokoſthowym zmieſzany/ ſpaia y goi rany/ gdi ſie tego kto nápiiáć będzie. K

¶ Też pániam ieſt dobri ku záſtánowieniu zbythniey przyrodzoney rzeczy/ á nawięcey gdi k niemu ſoku babczánego przimieſzaſz. L

Fraxinus

Jeſion/ Eſpenbaum/

Kapitulum lxxx.





A Jesion iesth drzewo zimne y
suche w wthorim stopniu/
moc iego liscia iest nawiet-
ßa gdi iest zielone/ tedy rany
goi nowe.
¶ Wodá w ktoreiby liscie
swieże Jesionowe wespołek y s korzenim by-
ko vwarzone/ á stego vczynion był płastr iest
dobry ná złamáne mieisca/ á thák y ná kosci
B złamáne przykładay/ bo ie spaia.
¶ Też wino w ktorimby wrzały skorki iesio
nowe s skorkámi bagniskowemi/ á thego sie
winá day nápić temu ktoriby miał sledzione
zátwárdziáłą ábo zámuloną/ przez pochyby
vlecża/ á one twárdość rospądza mocnie.
Jest to rzecż doswiádcżona/ gdiby prosieciu
byłá daná wodá w ktoreiby były wárzone ty
skorki przez kilko dni/ á kiedi zábiieß ono pro-
sie/ kedi naidzieß w nim bárzo máłą sl dzio-
C ne dla picia tey wody/ Pandectá mowi.
¶ Też iest dobri iesion náprzeciwko cżyrwo
ney niemocy/ y naprzeciwko biegunce inßey
gdi vwárziß skoreczki Jesionowe w deßcżo-
wey wodzie/ á włożyß garść nasienia babcżá
nego/ á tego siropu bedzieß sie nápiiał ná-
przeciwko tym chorobam.
D ¶ Też w tym siropie rozmocż gebke/ á przi
kłáday ná żywot/ bo zástánawia biegunke/
á kiedi ktemu siropu przileieß octu á rozmo-
cżywßy gebke w tym wßytkim ciepło przikłá
day ná żołądek/ chceßli wrácánie zbytnie za-
stánowić/ ktore przichodzi z mdłosci żołądká
E ¶ Thież popioł s skorek Jesionowych vcży-
niony á potim zmießány s sokiem kobylego
ßcżawiu á s trochą oleiku bobkowego/ á s tro
chą żywego srebrá/ iż bedzie iákoby masć/ te-
di swirzb y krosty spądza s ciáłá.
F ¶ Też dragmá iedna ábo połtori prochu s
skorek iesionowych z winem zmießany á piti
flegme purguie iteż krosty wodne á białe kto
re bywáią ná licu/ gdi tym winem stym pro
chem pomáżeß/ wysußa ie dobrze.
G ¶ Też liscie iesionowe przeciwi sie iadowi to
iest/ gdi sok wycisnieß z liscia iesionowego/ á
tego sie soku z winem nápiieß/ iad s ciáłá wy
pądza/ ábowiem tákiey iest moci/ iż weżowie
poránu y wiecżor chronią sie cieniá teo drze-
wá/ á nie smieią poden włazić/ á thák gdyby
miedzy weżem położył z iedney strony ogień
á z drugiey strony Jesion/ thedi wąż dáleko
woli w ogień wbieżeć niźli w iesion/ Bartko-
miey z Angliey powiáda o tym.
¶ Też rány goi skorká iesionu młodego á J
swieżego/ stłukßy ie cżyscie/ á prziloż ná ráne
¶ Też vwarzone w winie/ á ono (cietą. K
wino day pić temu ktoby miał flegmisty żo-
łądek/ trawi flegme y twárdość sledziony ro
spądza.

Filipendula



Orzeßki.

Kapitulum lxxxj.



Orzeßki/ ziele iest ktore obfi-
cie roscie w dáletich zamor
skich stronach/ á zwłaßcżá
ná gorach/ y w Polßcze to A
ziele roscie/ korzeń orzeßkow
iest nalepßy ku lekárstwám
iest wezłowati/ cżásu iesiennego korzenie ma
być kopáne ku lekárstwam/ á przez dziesieć
lat może być chowáne tho korzenie w moci
swey/ List iesth tego ziela piotrußcżánemu
podobny/ ále wyßßey roscie niż piotrußká/
moc ma przechodzącą dla ciepłosci y sucho-
sci swoiey trzeciego stopniá.
¶ Proch s korzenia Orzeßkowego s pro- B
chem ziela kamikámienia iednáko po połowi
cy drágmy z winem ábo z wodą graminis
zmießáne/ á ciepło po ránu pite/ kámień wy
padza z nyrek.
¶ Też ná kolike ktora bywa w cienkich ieli- C
tach/ zową ią Jliaca/ vcziń klister s prochu



tego ziela/ rozmąciwßy w ciepkey wodzie kto
rey ma być kwartha ábo mniey/ á soli łyßke
wsyp/á oliwy spieć łyżek ábo másla.

D ¶ Też lektwarz laxatiua benedicta ktory w
aptekach spráwuią dany tym obyczáiem.
Wezmi benedicte laxatiue pieć dragm/pro-
chu filipendule ziarn pieć/ zmießay społem
á rozmąć z wodką włoskiego kopru á z wod
ką graminis/á zágrzawßy ná switániu day
wypić/ten trunek kámień wypądza y kolikę

E ¶ Też proch tego korzenia s pro- (leczy.
chem nasienia włoskiego kopru z winem da
ny/ bolesći żoładká oddala.

F ¶ Też ná bolesći wnetrzne/á zwłaßczá ná
klocie. Wezmi prochu tego korzenia stilko li
żek á warz troche w winie iżby nie do końcá
wywrzáło/á potim on proch ták wilgotny
włożywßy w worek ábo w chustę/mączayże
w onym winie á przykłáday ná żywot.

G ¶ Też náprzećiwko dychawicy flegmisthey
proch korzenia tego z goryczką w potráwah
ábo w piciu pożywány/ iest bárzo vżyteczny
náprzećiwko swietego Walantego niemocy
iest to lekárstwo dobre.

Febrifuga



Tredownik/ Fieberkraut/

Kapitulum lxxxij.

A TRedownik iest ziele podobne
rumienkowi/ rosćie wysoko
á sękowáto/kwiatki ma bro
natne/listu iest podługowá
tego á nie ßyrokiego iákoby
rutá/ Nasienie tego ziela iá
koby pßenicá/ korzeń nikczemu iest pożytecz
ny/smáku iest gorzkie/rosćie ná wilgotnich
mieiscach/niektorzi zową to ziele czemierzy-
cá/ni.ktorzy też zową leczyfebra.

B ¶ Diascorides piße iż tredownik stłukßi sok
wyćisniony s niego/ wpußczay w rány ktore
ze złych krost bywáią/ wysußa rány y goi.

C ¶ Też blizny kthore zostáią po ránach ná-
mazuy tym sokiem/zrowna sie s ciáłem.

D ¶ Też tredownik w wodzie vwa.,iwßy dai
że pić one wode ciepło/ wypędzi precz kolere
y inße wilgosći tłuste s ciá á.

E ¶ Też emoroidi wywodzi gdy przyłożyß te-



go zi la roziußonego w możdzerzu stłukßy/
ná koniec ielitá.

¶ Też sok wyćisniony s tego ziela z miodem F
zmießány/ mgliste oczy wyiasnia gdy thym
ná noc będzieß pomázował oczy.

¶ Też bolesći ktore w suchych żyłach bywą G
ią wkorzenione/iáko w podagrze/ w sciatice
vsmierza/ gdi tym zielem chori człowi.k be-
dzie sobie mieisca bolące náparzał.

Filius ante patrem



Polne gwozdziki/ Wildenegel/

Kapitulum lxxxiij.





A Polne gwozdziki/ gałąski polnych gwozdzikow geste rozczki s siebie wypuszczaią a pospolicie roszczka ktora posledniey wyroscie bywa wyzsza/ a thak dla tego nazywaią to ziele syn nad oycem/ Jest ziele ktore na wiosne roscie/ kwiatu iesth podobnego szafranowi ogrodnemu.

B ¶ Gdi tho ziele w wodzie bedzie vwarzono gdiby ktorego człowieka iaszczorka vkasiła tą wodą wymyway/ bowiem bolesć vsmierza.

C ¶ Tez sok abo proch tego ziela w fistule wpuszczony/ wysusza ią y goi.

Fistula pastoris



Bzdziucha/ Casselkraudt/

Kapitulum lxxxiiij.



A Fistula pastoris iest podobna psiemu iezykowi/ na lotkiecz roscie/ iedno iż ku ziemi skłania sie/ na samim wirzchu kwiatek zielony wyrastha/ Korzenie cienkie iako Czemierzyca to ziele ma/ roscie v kegow.

B ¶ Korzeń tego ziela tak wiele co złoty zawazy stharti z miodem przesnym co dwa złote zawazą day ziesć temu człowiekowi ktoriby był okaimion iadem morskiego zaiąca/ Thakież y iadowi opiłowym lekarstwo iest/ iteż kłocie ktore bywą w żywocie oddala.

C ¶ Tez samo vwarzenie Bzdziuchy s korzeniem pasternakowym/ a ten sirop day pić temu kto ma czyrwoną biegunkę/ zasthanawia ią mocnie/ takież y korzenie vczyni.

D ¶ Thez Awicenna w wtorych kxiegach piszac o tim zielu/ mowi iż ma moc ocieraiącą bolączki/ y wrzody rospądzaiącą wnetrzne.

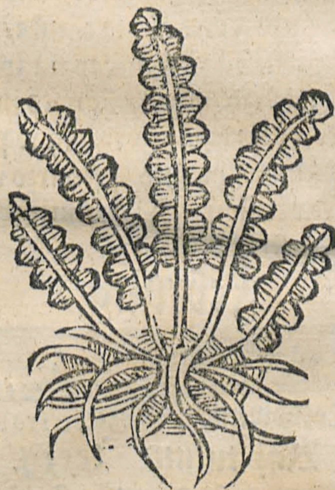
E ¶ Tez wypadza kamień drobny z nyrek gdy ten korzeń bedzie vwarzon/ a ten sirop bedzie dany ku piciu/ rany wnątrz goi to picie.

Filix



Paproć. Fanrnkraudt.

Kapitulum lxxxv.



A Roscie paproć na kamiennych mieiscach/ na gorach kwiatku zadnego nie ma ani owocu/ list ma ktori roscie iakoby pioro strusie/ wonniey tez zadney prawie nie ma/ korzeń ma długi/ smak cirpnący/ ma moc paproć w korzeniu wietsza/ a ma moc wysuszaiącą/ kasaiącą/ omywaiącą y posilaiącą.

B ¶ Diascorides pisze/ ize paproci liscie co zawazy cztirzi złote w pitim miedzie vwarziwszy/ day wypić trunek/ thedi chrobaki w żywocie pozdichaią/ y płod zabiia y precz wyrzuca. Jest tez druhi rodzay paproci ktorą zową Sarex/ tey liscie iest podobne pirwszey/ iedno iż ma geste gałaski/ korzeń y listh ma dłuzszy. Barwe ma korzeń tey paproci czarny s czirwonoscią zmieszan/ a ta paproć iesth



iest samicá/ korzeń tey páproći vwárzony á z miodem zmieszány á vczyniony iáko elektwarz/ robaki z żywotá wyrzuca y zábija.

C Też ktoraby biáła głową pożywáłá tego electwarzu/ broni poczecia y płod w żywocie zábija y wyrzuca/ tho mowie by sie strzegły nie dla tego áby to sabie czyniły.

D Też proch vczyniony s korzenia páprocianego/ ktori proch syp w fistule/ wysusza y goi ią mocnie.

E Też listi páprociane poki są zielone á ktemu bárzo młode/ gdi będą vwárzone á iedzone/ otwieráią żywot cziniąc stolce/ á wszákoż Galienus w 8. kxiegach farmacorum powiáda/ iż páproć náwietszą ma moc w swoim korzeniu/ y wypisuie thy wszytki spráwy ktore są wyszszey nápisáne.

Elammula



Jáskier/ Brenkraudt.

Kapitulum lxxxvj.



A JAskier ma moc zápaláiącą/ ábowiem iest ciepły y suchy w trzećim sthopniu/ á nawieccy gdi ieszcze zielony iest bárzo mocny w gorącości swey/ ále vwiedły iuż mocy máło ábo nic nie ma.

B Plateárius mowi/ Jaskier w możdzerzu stłuczony/ gdy będzie ná gołe ciáło przyłożon zráni ono mieisce/ á práwie swoią gorącością przepali skorę kiedi przez noc z mieiscá nie będzie odięt/ á ták gdiby miał wrzod zebrany á nie chciał go przekłoć żelázem/ tedy tego iáskieru przyłoż nań przimieszawszy k niemu trochę oliwy. Tákież y na wrzod Squinantia możesz tego iáskru przyłożyć z oliwą zmieszawszy.

C Też gdy iáskier będzie w rożány oleiek włożony/ thedi kolikę vsmierza/ y członkowy boł ktori Artetica zowiemy.

D Też kámień s człowieká wypądza/ gdy wodá w ktoreyby Jáskier wrzał/ przez kliste re do ielit wleieß.

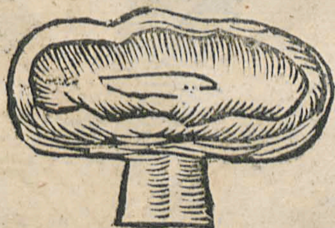
Fungus



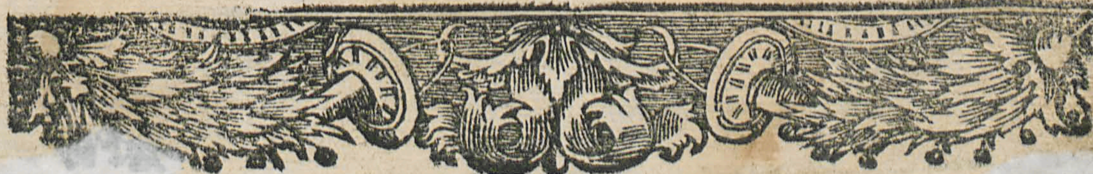
Grzyb/ Schwammen.

Kapitulum lxxxvij.





A GAlenus pisze/ grzyby być zimnego á wilgotnego przirodzenia/ á dla tego są bliskie we złości iádowitim rzeczam/ ábowiem máią w sobie zágniłość przyrodzoną/ Też Galenus mowi w kxiegach o karmiach o grzibach/ iż są godne ku iedzeniu/ iedno kto ich wiele á często iada/ mnoży w sobie krew złą/ s ktorey w niemoc cieszką wpada/ zwlaszczá iż miedzi grzyby są rodzáie ich rozmáite gdziem widział człowieká kthori po iedzeniu grzybow wpadł w dycháwicę y w kurczenie y w omdlenie z bolesćią vstek żołądkowych/ s ktorego bárzo zimny pot płynął/ á wszákoż był vzdro-



byl vzdrowion przez picie winá korzennego/ w ktorim by byl vwarzon Polep/ á osoliwszy dáć sie dobri trunek nápić tego winá/ po ktorim trunku wyrzucil zoladek ony grzyby s kliowáta flegmą. A przeto kto czesto grzyby/ábo insze bedlki iada/táki w kolike y w dichawice wpada/ále wino korzenne po nich pite/ odeimuie im zlość iadowithą/ á kthoby sie nie miál po nich nápić winá/ tedi vwarzić calkiem troche tátárczánego nasienia wwodzie á potim odlawszy one wode/wsipáć soli á octu wlać/á tego záś sie przywárzić á dáć sie nápić trunek dobry ná to.

B ¶ Też grzyby dosyć tuczności dáią/iedno są cieszkie ko strawieniu/á caltiem z zoladká wychodzą/ rzezánie vriny czynią/ kto grzibow czesto pożywa/ dla tego iż w kwáśną flegmę á w grubą sie obracáią/ dla kthorey rzezánie przypuszczániu vriny przichodzi.

Granasolis



Wroble proso/ Steinbrech/

Kapitulum lxxviij.



A Wroble proso ma w sobie cieplość y suchość w thrzecim stopniu/a nasienie wroblego prosa iest wietszey mocy á iest to nasienie biale á okragle á bárzo twárde/ roscie ná wysokich mieiscách/ Moc wroblego prosa nasienia iesth pobudzáiąca vriny y kamiąca kámień/á przeto vino w ktorim wrzako to nasienie z nasieniem piotruszczanym/z nasieniem wlostiego kopru/ czyni to/ iż kámień y vrine wywodzi obficie. Abo tak vczyń sirop lepszey mocy ná ty rzeczy. Wezmi soku wroblego prosa/wodki wlostiedo kopru/piotruszczánego/káżdey mniey niż po pol kwarti/nasienia wroblego prosa/ kamikamieniowego/nasienia alkakengi/ opichowego/ káżdego snich czterzy drágmy/korzenia bruscy/ spáragowego/káżdego snich dwie dragmie/ nasienia málonowego/krwie kozlowey/ káżdego snich drágme/wszytki rzeczy przetlukszi warz w winie iáko w poltori kwarti áż rychko do polowice má wywrzeć/ á potim przecedziwszy ocukruy/ á tego sie napiyay poranu y wieczor po trunkowi cieplo.

¶ Też wino w ktorim wrzálo wroble proso ábo proch wroblego prosa wzieti z iáką polewką/iest dobri tim ktorzy wodi nie mogą puszczáć/itez ktorzy maią ostrą kolikę w zywocie ábo w cienkich ielitach ktore zowa Iliaca B

¶ Serapio mowi s powieści Rasis/proch prawi wroblego prosa iesth dziwny w pobudzániu vriny/itez w rzeczy przyrodzoney pániam/itez kámień w nyrkach y w mecherzu lamie iákokolwiek bedzie wzięty/to iest ábo vwárziwszy gi w wodzie ábo w winie lepiey/ ábo w polewce iákiey/ ábo troiją stego vczynić C

¶ Też troia pospolitim obyczáiem prziprawiona vrine pobudza/ y rzeczi przirodzone bialym glowam wywodzi/y kámień mocnie lamie ták ią vczyniwszy. Wezmi nasienia Wroblego prosá/ nasienia kamikániowego nasienia alkakengi z apteki/spáragowego/opichowego itez málonowego/ káżdego snich po dragmie iedney/cinámonu/gwozdzikow muszkatowego kwiátu/gálgánu/krwie kozlowey/káżdego snich rowno po polowicy drágmy/cukru biale° iákoby czwarta część suntá/zmiessay ty rzeczy spolem w mozdzerzu/ á vczyń troiją ktorey pożywáy s potráwámi D

¶ Gdibi kto chcial s siebie kámień wypedzić ábo vrine/ábo páni rzecz przirodzoną pobudzić/tedi ma wsieść w wánne w cieplą wode á potym ma sie nápić tey troiley z wodą wloskie° kopru/ábo s piotruszczáną. A do wanny ma być wárzono ziele/piolin/wloski kop piotruszká/rumien/Plattearius/ Serapio/ o tym powiádáią. E

Galle-



Galletricum

Szárlat ábo granatek/

Kapitulum lxxxix.



To ziele iest ciepłe y suche ma włosność czyśćić máćice vczyniwszy śniego sirop tym obyczáiem. Weźmi soku tego ziela/soku bilice/káżdego s nich pokwarty/ bożego drzewká/naśienia włoskiego kopru/ hanizowego/piotruszczánego/káżdego śnich pokgarści/cinámonu/galgánu/ káżdego śnich drágme iedne/ty wszitki rzeczy warz w winie áże do połowice/á pothim przecedziwszy ocukruy ábo osłodź miodem sszymowánym/ á thego sie páni niechay nápia poránu y wieczor iesli chce/á gdi ten sirop wypije/ te purgacią z apteki niechay weźmie/ Weźmi Jrepigre galieni trzi drágmy/ diasiniconis iedne drágme/cásśie wyciągnioney pokvnciy/rozmácżże ty electwarze w tym siropie/á poranu ciepło wypiy/á názáiutrz weźmi kolaczkow ktore zową Diambra/ ábo electwarzu de gemmis dla posilenia.

Też wanná z zielem przipráwiona/czyśći máćice z ostátkow nieczistośći/to iest miodunká/wroticz/bylicá/izop/lebiottá/mietká/stego ma być wánná przipráuiona/á po wysciu z wánny day sie iey nápić Metridatum co złoti záważy/á ma ciepło wypić z vodką bylicową/ bárzo iest rzecz dobra pániam á potim możesz sobie náparzáć dymioná vwárziwszy bylice/wroticz/izop/galletricum abowiem częste náparzánie máćice/czyni ią gotowszą ku poczęciu/ á dla posilenia żołądká ma pożywáć diagalangi kolaczkow/ ábo Aromaticum rosatum.

Gariofilata

Kuklik. Gariofelkraut.

Kapitulum xC.



Kuklik iesth ciepłe y suche w wtorim stopniu/to ziele nie máłą moc ma/w listku wiekszą niż w korzeniu/á przeto liscie ma być kłádziono á bo brano w lekárstwie/á na wiecey zielone liscie ma być w zwyczáiu/ma moc rospądząiącą/ trawiącą/ otwieráiącą/ zową then kuklik gwoździkowym zielem dla tego iż ma wonią gwoździkową.

Gdi vczyniß párzenie z vwarzenia kukliku z bylicą/z galletricum/rzecz przirodzoną pániam wywodzi.

Czopek vczyniony s soku tego ziela/s soku bylice á s prochem mirri zmieszawáy spolem/ á rozmoczywszy w tim bawełne vczyń czopek ktory wpuść w máćice iesli chcesz ku rzeczam przyrodzonym przyść rychło.

D ❡ Też wino w ktorimby wrzało tho ziele z mietką/ z galgánem iest dobre ku posileniu dobrego trawienia żołądkowego/ y wiátry z żywotá wygania.

E ❡ Też wino w ktorymby wrzało tho ziele s koriandrem ná zukrze przyprawionym/ kto sie go będzie nápijał/ boleść głowy vspakaia ktora pochodzi od żołądká.

F ❡ Też iest ziołko posiláiące serce/ á nawięcei w winie s cinámonem vwárzone á s kwiátem muszkatowym á tego się nápijáć.

G ❡ Też sok kuklikow z grinszpanem zmiesza ny fistuły spáia y goi.

H ❡ Też wino w ktorimby było wárzono tho ziele s kminem á s polną driakwią/ iest dobre naprzećiwko kolice wszelkiey.

❡ Też sok kuklikow z bábczáną wodką zmie
I szány á pithy/ wysusza wnętrzne wilkośći/ y biegunkę zástánawia/ Pandecta powiáda capitulo de Gariofilata.

Genciana



Goryczká/ Encian/

Kapitulum 91 xCj.



A Goriczká iest ciepła y sucha w wtorim stopniu/ korzenie iey ku lekárstwu sie godzi ále nie liscie. Goriczká kthorá ma wielką gorzkość iest dobra/ ále ktora nie ma wielkiey gorzkośći/ tá sie niegodzi ku lekárstwam/ ma moc rospądzáiącą/ trawiącą iteż purguiącą/ á iest pobudzáiącá vryny.

❡ Wino w ktorimby był warzon korzeń goryczki s korzeniem kosaccowym z lakricią/ á tho vwarziwszy ocukruy/ będziesz miał sirop náprzećiwko dychawicy. B

❡ Też plastr vczyniony s prochu goriczczánego/ s korzenia kosaccowego ná proch stłuczonego/ á zmieszawszy z miodem przyłoż ná piersi tego dla dycháwice/ ábo námaż piersi dicháwiczne máścią dialtea przimieszawszy kniey prochu korzenia kosaccowego. C

❡ Też tim ktorzi máią s. Valantego niemoc/ proch s korzenia goriczczánego z wodką máieranową dány w piciu kielo razow. D

❡ A kiedi proch goriczki będzie dány s sokiem mietki/ przećiwi sie iadowithych robakow vkąszeniu. E

❡ Też proch goriczki zmieszáni s cebulnim sokiem/ iest dobry ná vkąszeniu ptakow iádowitych gdi tim mieisce będziesz pomazował ábo przykłádał ná nie. F

❡ Thez proch Goriczki s prochem bożego drzewká á s sokiem bylice/ s chrochą miodu przesnego/ zmieszay ty rzeczy społem á vczyń czopek z báwełny obwałkowawszy w tich rzeczach włoż do máćice/ bowiem rzecz przyrodzoną pániam wywodzi y płod vmárły/ y tudziesz czepek/ Pláterarius mowi. G

❡ Ma moc otwieráiąca zátkánia z żył y z wątroby/ á kiedi weźmiesz sok Goriczki ábo wodę w ktoreiby wrzáłá goriczká s cinámonem/ á tego sie nápijay/ ábowiem boleść bokow y oddłáwienie suchych żył vzdrawia iteż żołądkową boleść y wątrobną odeymuie. H

❡ Też proch korzenia goriczkowego zmieszány s prochem czarney heleny/ á thego we złe rany płynące w pusczáć/ wysusza y goi. I

❡ Też proch bożego drzewká s prochem korzenia goriczkowego/ zmieszáwszy społem námázuy krosti białe ná twarzi/ Serapio z Pandectą powiádáią. K

Genesta



Janowiec Gist/

Kapitulum 92 xcij.

Jánowiec







Janowiec iest ziele cieplego y suchego przyrodzenia w wtorim stopniu/ á miewa kwiatki żołtáwe ná podobieństwo xiężycá/ nasienie iego iest cieple/ kwiatki iego wespołek y z zielem máią w sobie zbytnią wilkość z niciáką ostrością vcinaiącą/ á sthądże wrácánie pobudza. Zołądkowi szkodzi ithesz sercu/ iadowitość tego ziela miodkiem rożánym z mástiką zmieszanym bywa odeimowana/ nasienie iego ma być dawano z wodą miodową/ to iest s sitą abo s hanizowym na sieniem zmieszáne/ ábo z nasieniem włoskiego kopru/ á ták złość tego ziela bywa odeymowana/ kwiatki tego ziela nie cirpią długiego warzenia/ ále nasienie iego dłuższego wárzenia potrzebuie. Jest też drugi Janowiec ktori iest zimny á suchy/ á iest mnieyszy y gałąskitesz sam wszytek/ á kwiatki ma białe/ Pandectá powiáda capitulo de Genestá.

B ℂ Dyascorides też mowi/ nasienie ianowcu wespołek s kwiatkámi stłukszy ie ná proch á ten proch wypiy z miodem ábo z młodym winem chceszli mieć wrácánie/ á precz niecżistości flegmiste s siebie wypędzić. Jan Mezue też mowi o tym zielu iżby miáło wywodzić flegmę z żołądká iteż s członkow bárzo mocnie á pożytecznie/ iteż z nyrek vrinę pobudza y kámień w nyrkach iteż w mecherzu kámię á żadnym obyczáiem mnożyć mu sie nie dopuszcza/ stich to wszytkich á lipkich niecżysto ści/ á to gdi vczynisz táki sirop. Weźmi kwiatkow Janowcowych wespołek z nasieniem iego/ też nasienia hánizowego/ nasienia włoskiego kopru/ káżdego snich po poł gáści/ korzenia sparagowego/ piotruszczánego/ káżdego snich poł vnciey/ mástiki poł dragmy/ ty wszytki rzeczi wárz w winie y wodzie/ iżby wina y wody było po kwárcie/ thák długo ma wrzeć áżeby trzecia część wywrzáłá/ á potim przecedziwszy ocukruy ábo miodem rożánim osłodz/ á tego sie nápijay/ ktori też sirop y ná opuchlinę śledzi[o]ny iest bárzo dobry.

ℂ Thesz wodká ábo wodá prosta w kthorey wrzáło nasienie tego ziela wespołek s kwiatkámi iego á z nasienim babczánym biegunkę krwáwą zástánawia/ iteż przirodzoną niemoc pániam zástánawia. C

ℂ Kto też cżesto pożywa nasienia tego ziela w potráwach ábo kwiecia iego/ tákowy będzie záchowan odb oleści nożnich ktore zową podagrá. D

Gramen



Trawá/ Grasz/

Kapitulum 93 xciij.



G Trawa



A JEst zimna y sucha w przodku pirwszego stopniá/ wodá w ktorey wrzáłá trawá s korzenim piotruszczánim vrine popądza obficie y kámień łamie/ iteż rospádliny w mecherzu goi/ y biegunke leczy.

B ℂ Sok tego zielá ràny zá świeżá spaia/ ále nasienie iego vrine pedzi/ y wilgośći w żołądku iteż w ielitach wysusza.

C ℂ Theż korzeń tego ziela ràny krwáwe goi/ to iest korzeń tey trawy stłuczony s sokiem tei że trawy wespołek/ á przyłożony ná ràny/ stula ie y goi.

D ℂ Też wodá w ktoreiby wrzáłá trawá/ grizienie żywotá/ y ràny ábo rospádliny w mecherzu vlecza/ kámień łamie/ vrine pedzi.

E ℂ Psi gdi sie chcą vleczyć/ tedi trawy pożywáią/ á ták ku wrácániu przichodzą.

F ℂ Też wino w ktorimby byłá trawá wárzona z ielenim iezykiem á s korzeniem iáworowym/ á ocukrowawszy piy/ to bolenie odeymuie sledziony/ Tákież gdi tego ná sledzione zwirzchu przilożysz/ mocnie ią wspomaga/ cukru nic nie przikłádáiąc/ Pandectá mowi

G ℂ Awicenna też o tim powiáda/ ize trawá rospádliny y ràny spáia y stula mocnie.

H ℂ Vwárzona trawá w winie z diptamem á z nasieniem piotruszczánym/ iteż z nasieniem łamikámieniowym/ kámień z nyrek y z mecherzá wypądza.

J ℂ Nasienie trawy w winie wárzone ábo w wodzie/ vrine pedzi mocnie/ iteż wrácánie y biegunke zástánawia/ Pandectá s powieśći Galená powiáda.

K ℂ Thez sok trawy s trochą prochu bożego drzewká/ á s trochą miodu day wypić temu ktoriby miał robaki w sobie ábo glisty/ morzy ie y wypądza z żywotá/ ábo też s sokiem trawy z żołcią wołową zmieszawszy/ á tim ciepło námáży żywot dla wypedzenia robakow.

L ℂ Też sok trawy z zielem wespołek stłuczony á s trochą octu/ ogień piekielny vgasza barzo mocnie.

Gariofili



Gwozdziki/ Negelin/

Kapitulum 94 xciiij.





Woc iest iednego drzewá/ bedącego w krainie Indiyskiey/ swieży gwozdzik po tym poznáć/ gdi gi śćisniesz á on pusći s siebie tuczność to iest wilkość włásna/ then A
iest dobry/ ma w sobie ciepłość w trzećim stopniu/ á tho iesth dowod tego/ bo ma w sobie szczypánie ábo kąsánie ostre.

ℂ Moc iego iest we wnątrz vdi posiláć/ oczy czyśći/ swym śćiránim páwłokę oczu zdzieráć/ y duchy widzenia posiláć. B

ℂ Też żołądek y wątrobe posila/ wárząc w winie gwozdziki/ á przymieszay ktemu mastiki/ mirri/ potim to day pić/ to picie mozg posilá/ y mácice boleśći vsmierza/ y wzgore iey wstepowáć nie da/ kiediby tego wlał do má- C

ℂ Też gdiby mácicá zeszłá ná doł/ gwozdziki dzierżeć w nosie/ á thák zásie ku woniey wzgore wciągnie sie. D

ℂ Thez proch gwozdzikow dany ku piciu z wodką wołowego iezyká ábo z borágową/ odeymuie mdłość. E

ℂ Też gdiby po silney purgáciey czyrwona niemoc przigodziłá sie/ tedi náwárzić gozdzikow/ mastiki/ gumi arabicum w wodce rożáney á pić/ ikeż w winie vwárziwszy wytłoczić á z miodem vczynić colirium/ tho iest plastr ná oczy/ wzrok ostrzi y posila. F

ℂ Też dicháwice stárim ludziom odeimuie włoż dragantu do tyzanny gwozdzikow/ cytwaru/ á potim stego nádziáłay gałeczek/ á biorąc ie potrzimáć máło pod iezykiem/ á po G

thym





tym połykać a rano mlekiem popijać/ moc w meżoch posila.

Glauiollus

Mieczyk/ Schwertelkraut/

Kapitulum [95] xcv.



A Jele iest mieczyk na wzrost podobne mieczom w swoim liściu/ iakoby kijaszek wirzch iego/ ma nad listiku gorze wyniosly na kokieć/ a na rożczkach tego kijaszka wyrastháią głowki niciáste na trzy granie/ a pod samemi głowkami kwiathki żołthe/ nasienie ma mieczyk w strączu podobne ogorkowemu/ iedno iż iest czarne a okrągłe a klijowáte korzeń ma wezłowáty długi a żołtawy.

B ¶ Diascorides pisze/ iże mieczyk rany głowne goi/ łamánie vśmierza/ kości ſtawowe y inſze rzeczy ktore zátłociem w ciele się kryią wyciąga/ to iest korzeń mieczykow vwarzony a potim ſtłuczony/ także na ono mieiſce przyłoż s ktorego chcesz kość abo tarn wyciągnąć

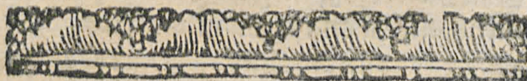
C ¶ Korzeń też mieczykow zetrzy/ a k niemu przyłoż kwiatkow iego y ktemu korzenia centerzy/ miodu przesnego a troche octu/ ſtłucz ty rzeczy wespołek w możdzerzu abo w donici a zmieszay/ ſtego będziesz miał lekárſtwo ktore opuchliny y twárdości/ iák są guzi ſpadza

D ¶ Wziąwszy też tego wszytkiego co złoti zaważy/ możesz się nápić gdyby miał kłocie w bokoch z winem abo z miodem ciepło.

E ¶ Korzeń też mieczikow ná proch ſtłuczony z bábczáną wodką piti/ biegunkę leczy.

F ¶ Nasienie też tego ziela co złoti zaważy z winem ciepło wypite/ rzezánie vriny y ſciatke odpądza/ iteż ſledziony posila.

Galla



Gallas

Kapitulum [96] xcvj.



A Diascorides pisze/ iż iest dwoiáki gallas/ ieden iesth niewielki okrągły a sękowáty/ dziurek w sobie nie máiący a ciężki/ a drugi iesth lekki dziurkowati/ pirwszi gallas iest lepszy y ku lekárſtwu vżyteczniejszy/ poki iescze zielony iest gallas/ tedi ma w sobie bárzo przykri a cirpnący smák/ ma moc záziebiáiącą y wysuszáiącą.

Plinius pisze/ w Syriij a w Egipcie obficie się mnoży gallas.



B ¶ Diascorides/ każdi gallas iesth wielkiego ćirpnienia s kthorego vczyniony proch á o-nym iżeby kto sobie rane z złych krost vczinio ną zásipował/ tákież y dziwe mieso zgania y goi mocnie/ y krew z nosa płynącą wściąga

C ¶ Też gallas nie dopuszcża wilgości przy-pływáć do dziasł s ktorich sie dziegná cżinią á zwłászcżá gdi będą w piecu pirwey ták bár zo vsußone iż będą iákoby zbucżniáke/ tedi ie stłucż ná proch/ á on proch zmießaj z octem á przywarz/ á tim sobie dziąsłá náciray/ y s káżdego mieśćá krew stánowi.

D ¶ Też gallas vwárzony w wodzie/ ktorey-by białey głowie spádłá na doł máćicá/ nie-chayże w oney wodzie siedzi.

E ¶ Włosi też cżyrni gallas w wodzie á occie vwárzony/ á oną wodą myy głowe.

F ¶ Też biegunkę zástánowiß/ gdi będzieß w tym macżał gębkę/ á ná żywoth przikłádáć przez cżwierć godziny przed iedzeniem.

Cirasolis

Catapocia vel Pentadactillus.



Skocżek/ Springwurc.

Kápitulum 97 xcvij.



Skocżek iest dwoiáki/ Jeden więtßy á drugi mnieyßy/ wysoko rośćie w látorośląh list ma ßyroko skarbowáni á miedzi latorośmi iákoby groná s śiemieniem/ Skocżek mnieißy po łáćinie cátapucia minor rośćie zwyß ná łokieć/ listki ma podługowáte/ tłuste á głádkie/ listki ná krzyß skłáda/ pełne wodnośći/ mlecżne/ zwirzchu láthorośle ma krotkie á ná nich kuiát z okolkiem iákoby ná cżarnym korzeniu/ bo kwiecie białe zostawa strącżki trzigránowáte/ wnątrz śiemie biá-łe/ smáku słodkiego/ ziárná oboie máią moc odmiękcżáiąc trzewá. Napirwey ma moc flegmę y kolerę y gorącą wilgość wypądzáć á od śiedmi ziarn możeß dáwáć áż do dzie-więć áco do iedennaśćie/ wirzchem y spodkiem pędzą/ zágrzewáią według ćiepłośći trzeciego stopniá/ á odwilżáią vedług wilgotnośći pirwego stopniá/ Temu kto cżęsto wráca á iest żołądká mdłego/ mdlich ocżu nie służi/ ziárná iego wyłupiwßy smaż ie same w panwi/ á gdi sie dobrze zágrzeią á przismáżą/ vibierz á ná chustę wkłádz/ włożże w niciáką práse á wyćiśni oley/ potim ten oley daway w po-kármie temu kto ma zimnice ná káżdi dzień ¶ Warz ziárná w winie przyłożywßy mio B du/ gdi vwre wyżmi przez chustę/ á potym daway ku pożywániu w zielu/ w ßpinaku przicżyniwßy winá piołynkowego/ iteż ziárná daway przetłukßy temu co zimnice ma ¶ Ziárná przetłucżone (o słonozimnośći. C á włożone w wino dáć ták stać przez noc temu przijąwßi citwaru/ á tego sie winá ná-pijáć ráno/ á potim zieść niekilko gwozdzi-kow/ iteż facálet mácżáiąc okłáday tym żołądek/ zimnice lecży kthora bywa ná káżdy dzień/ iteż to wino dáwáć w occiánym mie-dzie/ bowiem wodnosć wygania.

¶ Ziárná skocżká więtßego/ wiecey ich mo D żeß bráć w lekárstwá/ bo mnieyßy skocżek iest prędßy/ á iako skoro zeżrza/ thák wnet s swego łożá wyskocży. Mocnemu żołądkowi cáłe ziárná dawáć. a mdłemu rostarte da-wáć s cinámonem świeżem.

¶ Oley skocżká więtßego/ osipánie ná cie- E le/ y wrzodi mokre ná głowie/ y krosti zanßne y ßkáradośći ná ciele lecży.

¶ Ziarnká skocżká mnieyßego stłucżone F



z lebiotką y z gesiem sadłem/ tym dzieciecziu okłádáć brzuch stwárdziáły/ á kes mydłá iáko pálec w oleiu skorzkowym omoczyć y wetknąć w zadek też dziáła odmieczenie.

Hermodactillus



Paluchy/ Zitlos/

Kapitulum xcviij.



PAluchy/ iest ziele ktore kwitnie ná ostátku iesieni/ ma kwiatek ná sobie biały/ troszke ku smiádosći sie skłánia iąci/ iest też niektori máiąci kwiatek czirwony/ ále then ktori ma biały kwiatek iest lepszy (insze paluchy są iádowitego przirodzenia) iesth ciepły y suchy około wtorego stopniá. Awicenná cápitulo de Hermodactillo powiáda/ flegme s członkow wywodzi/ á ták iest sniego dobre lekárstwo tim ktorzi máią bolenie w członkoh w nogach/ w nerkach/ iedno iż żołądkowi szkodzi y zgáge czyni/ ithez wiátri mnoży/ á przeto nie szkodzi ku korzeniowi przymieszáć tego zielá imbieru z mástiką á s kminem/ á ták kto będzie chciał vżywáć tego prochu/ co złoti záważy ma go wziąć ábo połtora. A

B ¶ Mezue mowi/ gdiby ktori człowiek pożywał korzenia páluchowego/ vmorzi tákiego człowieká/ zádusi gi iáko y bdli surowe/ a ták áby sie kto nie mylił ná tym/ gdiby korzenia páluchowego chciał pożywáć surowo miásto cebulę/ áczkoluiek iest słodki iednak szkodzi. C

¶ Biały korzeń páluchow iest dobri tim ktorzy boł máią w nogach/ ále czyrwony iest iádowiti bárzo/ á ták zabijáiąci/ Serapio mowi y Mezue mu poswiadsza. D

¶ Proch paluchowy rany złe y krosti złe wysusza zástárzáłe/ y czyśći ie gdi miodu przimieszasz kniemu/ itez według powieśći Mezue ná przećiwko ospicám iest dobry ten proch/ ále táki ma być obierány ktoriby był y wnątrz biały/ bowiem czarny y czirwony iádowiti iest. E

¶ Częste pożywánie białego korzenia paluchowego/ pobudza krew y zbytnie ią spaia/ á ták czini bolącki w głowie itez ná inszych stronach ciáłá/ Serapio mowi.

¶ Też korzeń tych paluchow ma moc przyciągáiącą/ trawiącą y rospądzáiącą. F

¶ Woda włoskiego kopru w ktoreiby było vwárzono to korzenie paluchowo/ iest dobra ku piciu naprzećiwko kłociu wnętrznemu iedno żeby gorączki przi tákiem kłociu nie było. G H

¶ Proch thez iego zmieszany z electwarzem laxátiui benedicti/ wyciąga flegme s członkow nożnych y ręcznych/ á thák bolesći tych członkow oddala.

¶ Prochu też paluchowego korzenia z mydłem czarnym rospuszczony ábo stłuczony/ fistule zástánawia y wysusza bárzo dobrze/ gdy tam tego będziesz wpuszczáć/ Plateárius mowi. I

Herba paralisis



Ziele paralizowe/

Kapitulum xcix.

TO ziele páráliżowe ktore iesz cze z zimy poczyna kwitnąć kwiatki ma żołte/ ktore ziele przy samey ziemi sie sciele/ iest ciepłe y suche. A

Diascorides o tim zielu páráliżowym iż iesth bárzo dobre náprzećiwko bolesciam członkowym stawowym. B

¶ Lisciem tego zielá stłoczonym w możdzerzu námáży trąd ná licu/ zginie od tego mazánia. Też Catarrum y rimá odpądza y bolenie



B w głowie vsmierzą y vspokáia.

C Thež Mezue piße iž sie przećiwi wilgosciam flegmistym stárych ludzi/ á vsmierza bolesći członkowe.

C C Też mowe strácona przywráca ktora gi nie dla paráližu ábo apoplexiey/ gdi then sok tego ziela bedzie dawány w vstá na iezyk cžesto po troße.

Herba victorialis
vel puerilis.



Dziewiesil/ Neunkrafft.

Kapitulum C.



W Lesiech roscie to ziele/ miesiacá Sirpniá kwitnie/ korzeń ma iáko ßafran/ odziáne wiele skorkámi/ dziewiećiam podobno ábo wiecey w posrodku tych skoreczek korzeń iákoby cebula biały á słodki/ ze spodku pußcza s siebie korzonki rozno/ listi ma iáko trawá wielkie/ długie zaostrzone/ pret wdłuž ná łokieć z listem/ á ku wirzchu kwiathki ida rzedem ku gorze/ sa iásney brunatnosći/ kárbowáne podługowáto/ á s posrodká białe kosmáćinki wydawá/ To ziele iest zimnego y suchego przyrodzenia w pirwßym stopniu. A

C Ziele to ma moc nieczystosći z rány odeymowáć/ Dzieciom ie też słáć do kolebki z vrocžnikiem/ ábo dzieći temi ziołki okłádáć/ záchowawa ie od złego vrzecenia bab/ y od inßych stráchow/ á czini ie iže bez płáczu rádi vsipiá ia; toć iest rzecž prawdziwa/ gdy iedno dziecie pirwey nákarmiß á położyß stim zielem do kolebki/ bárzo go też nie okarmiay/ á mleko dobrze vwarz. Vrocžnik iest ziele podobne zielu pepkowemu/ iedno ma list dłužßy. B

C Niektorzi też sobie przyprawuia to ziele s korzeniem strzałowym/ á przy sobie noßa dla thego by sie žadney strzelby nie báli/ iesliž ták iest tedi tá moc z niebá daná/ á tego pokußáia w bitwach/ á przetož to ziele zowa/ ziele słáchetnie vrosłe. To korzenie połáćinie zowa Artcticaria/ po czesku Strzałowe korzenie/ po Niemiecku Gicht kraut/ po Polsku smy go nie mogli wypisáć/ bo nie wiemy iesli też polskie imie ma ábo iesli sie tu rodzi. C

Herba fulonum



Ieleni trunk ábo sirp.

Kapitulum Cj.

ROscie to ziele w lesiech/ listy ma ze spodku dłužße y ßyrße á około listu káždego zabki iáko sirp/ á stad ie možemy też zwáć po polßku sirp korzeń ma nieuielki z drobnemi korzonki/ á od korzenia przestrisouány to A

iest







ſest/iakoby igla z zlobkowak podluz ku gorze a rak az okolo wszytkiego pretha/ pret pelen rozdzek/latorostki okolo siebie maiac/a okolo rozdzek listki drobnieysze nizli ktore sa na dole okolo glabu/a na rozdzkach 3 abo 4 glowki s kwiatem bronatnym/w glowkach siemia cko/a glowki y siemie podobne glowaczowi ale mnieysze y cieńsze glowki sa.

B ¶ Skozenia zywiolnego gorącego y suche go w wtorim stopniu/ ma moc ocierać/ czy ścić/naprawiać rany y stłuczenia/ zbicia y o brażenia/s starcia/ vwarzyć gi w piciu a pić

C ¶ Tez vwarzony w winie czyrwonym/ra ny swieze naprawia y wyczyscia/goić sie ry chlo nie dopuści/otok rozgania/ przepuknie nie goi y bolesci w zadku/dne vsmierza/Su kiennicy tego ziela na' iecey potrzebuia ku farbowaniu sukna.

Herba vnibilicorum
r foliata.





Pepownik Sant hans kraut

Kapitulum 102 Cij.

A iele tho ma listki gladkie a obiwiaiące sie okolo glabu z ktorego ... a/tak iz pod czas Ludzie ... naią aby przez pozrodek listu przera ... a kwiat iakoby czarny okragly na ... nie w tey ze szerokosci czarnego korzenia tez samo przyczerńszym.



¶ Moc tego ziela/ gdi bedzie proch tego zie la pity w winie/przerwanie goi/ y owrzedzie nie pepka leczy gdi tym okłada/ y rany spa ia/ y wistapienie pepka z iego mieisca napra wiai tez tego rozwiązanie abo rozmiekczenie naprawia. B

Jusquianus



Bielon abo Szaley/ Bilsenkraut.

Kapitulum 103 Ciij.





Jelon iest zimnego a suche go przirodzenia/ czarny bie lon iest wagorszy a naszko dliwszy/ a potim czyrwony Biały miedzi nimi iesth na lepszy a nazdrowszy/ ktho A



rego w lekarsthwie vżiwamy/ á iesliby biały być niemogł/tedi cżyrwony ráczey wezmi/á czarnego nietikay. Cżarny bielon iest zimny á suchy około trzeciego stopnia/ á biały iesth mniey ciepły. Awicenna mowi cápitulo o bielonie. Jesth bielon odimáiący/ cżuynosć członkom y krew zastanawia/ á ták y bolesći ktore przychodzą s stłuczenia vsmierza/ithez bolesći bolączek gorących ktore pochodzą s kolleri vspakaia/ to iest sok bielonow s trochą octu zmiesząny/ á rozmocżywszy chustę przykładay ná tyto mieysca.

B Też sok bielonowy z otrebámi pszeniczne mi á s trochą octu zmiesząny/ iest plastr dobri ná bolenie członkow táiemnych meskich

C Też sok bielonow s sokiem ziela paraliżowego/ á w tych sokoch rozmocżywszy chustę ábo facelet/ przyłoż ná mieisce bolące/ á naiwięcey ná bolesć członkową/ á przed tym sie nápijesz zwierciawszy trzecią częsć dragmy tego nasienia bielonu/ z miodem ábo s sitią tym lepiey/á potim námasz mieisce bolące ti misoki przerzeczonemi.

D Też sok bielonow/ ábo oliiec iego ciepło w vcho wpuszczony/ bolesć vspokoia.

E Też sok bielonow z octem/ ábo też wino w kthorimby było warzono nasienie białego bielonu z octem á s piretrum/ bolenie zebow vsmierza gdi tym vsta sobie płokáć będziesz.

F Bielonowy sok z wodką rożáną zmiesząny/á w tim rozmocż facelet á ná czoło włoż

G Lisćie bielonowe iedzone od ludzi/ błąd á nieiákie odesćie od rozumu cżyni.

H Thez sok lisćia bielonowego pomaczány ná oczy/ bolesć ich y płynienie nieczysthosći k nim zastánawia.

I Thez emplastr z lisćia bielonowego z octem stłuczony/ na wrzedzienice piersi białim głowam przyłożony/ iest wyborny.

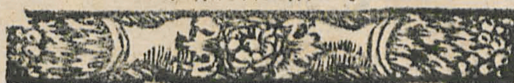
K Bielonowy sok z listem iego stłuczony s ktorego vczyń czopek á włoż gi w máćice/ bolenie iteż rzecz przirodzoną zbytnią oddala. Ktoby nasienia iego pożywał/ then ná czás iákoby oszáleie y pámięć stráći.

L W gorących febrach dobri/ iest tym ktorzi sen stráczą/gdi s soktem bielonowego lisćia zmieszasz mleko niewieście/ á z białkiem á strochą octu/ ty rzeczy wespołek zmieszay á przyłoż rozmocżiwszy faceleth ná czoło coby nie barzo wilgotno/ ábo nogi vmyway w bielo-

nie ciepło nán oc. Platearius o tym mowi

Jarus

vel Aaron minor.



Kotoczyc/ Broczy wuecz/.

Kapitulum Ciiij.



Jest to ziele dwoiákie/iedno mnieysze á drugie więtsze/ to wiersze zową Diablik/bo ma korzenie kąsáiące/ á to mnieisze ziele ma prętek ná piądz wysoki/ listi ma gładkie á przyszyrszym/ około pretá kwiatki má pożołktey białosći/ziáı ná má okrągłe á zielone/á w nich iest siemiączko/ korzeń ma pobiełały s kosmáćinkámi/ korzeń mogą ludzie iesć iáko rzepe/tego diablik á ábo s. Janá głowy żadny człowiek prze ie go kąsanie nie może iesć ále tu o ninieyszym mowiemy.

To ziele gorące y suche w pirwszym stopniu/á ma moc rozmiekczáiącą y scieńczáiącą/ iteż ocieráiącą. B

Korzenie vwárzone w wodzie z lakricią/ s figami/ z izopem/pierśi czysći y plucá z wilgosći grubych y lipkich/ gdy ie to nápiwszy sie go charka y kászle wymiákáią ie. C

Też wárzić to ziele z dziewánną w winie á ná onim siedzieć/ocieklini v zádku scieńcá D

Też bolączki miekczy/ stłucz korzeń s sadłem kokoszym á okłáday/ite z krzczyce (gdi śniego vczyń wiedzim sadłem á będzie ... iezuie. E

Thez





F ❡ Też ſtłucż korzeń ze lniánym ſiemieniem a otkáday dnę nożną/ roſpądzá ią mocno.

G ❡ Też ma moc rzecż przirodzoną pániam gdiby ſie záſtánowiłá otwieráć/ itez trzewá mietkożyć y cżyſcić/ też gdi ie vwarzyſz s ſuchy korzenim brzoskwiánym á daſz pić/ tedi pálącey gorącoſći wilkoſć wypądza precż.

H ❡ Thez gdi ná noc skráieſz korzeń s citwárem/ ále citwaru mniey wziąc iakoby iedne cżeſć ábo poltori cżeſći/ itez tego ziela/ á z winem pić/ zimna wilkoſć wypądza/ á gdi też kremu niekielko ziarn áloes przycżyniſz/ gorące y pieniſte wilgoſći zkę wymiáta/ itez gdi mirabolanow Indiyskich przilożyſz/ gorące á grube wilgoſći s ciáłá wymiáta/ Itez gdy przilożyſz paluchow/ lipki wilgoſći wygánia/ cżłonki itez ſtáwy cżyſci/ itez ſoſnki gdy przylożyſz/ żoltowodnoſć wygánia.

Iſopus

Izop/ Izop.

Kapitulum Cv.

105



A Izop ieden ieſt ktory roſcie ná gorach/ á drugi ogrodny/ ieſt cieply y ſuchy w trzecim ſtopniu/ ieſt dobry á vżytheczny pierſiam y plucam y náprzeciwko dicháwicy/ itez náprzeciwko záſtarzálemu kászlowi/ to ieſt/ Wezmi izop koſáccu s figámi lakriciej á to ſpokem vwarz/ á oſlodziwſzy po ranu ſie nápiay/ ábo ták vcżyń ſirop/ Wezmi liſcia Izopowego/ miodunicynego rowno po garſci káżdego/ korzenia koſaccowego liliowego/ káżdego ſnich dwie vnciy/ lakriciey ománu káżdego rowno po vnciy/ fig w licżbie dziewięć/ Ty to wſzytki rzecży przetłukſzy warz w winie á w wodzie we dwu kwarth wſzytkiego áż do wywárzenia trzeciey cżeſci/ á pothim przecedziwſzy ocukruy/ ábo oſlodz cżyſtym miodem/ á tego ſie ſiropu nápijay poranu y wiecżor ciepło trunek/ á wypiwſzy ten ſirop/ wezmi piſuły na noc/ dawſzy ie ſobie vcżinić do ápteki/ Wezmi maſſi piłuł de agárico dwá ſzkropuły/ Maſſi piłuł de ágregatiuarum ieden ſzkropuł/ gębki modrzewiowey trocescate poł ſzkropułu/ ſoli ocżkowátey iedno ziarnko/ ty rzecży zmieſzay ſpołem á vcżyń ich dziewięć s ſiropem izopowym/ á názáiutrz dla poſilenia vczmi kołacżkow zá groſz z ápteki diaiſopum abo diapráſſium trzy ich razem wezmi/ á potim názáiutrz tá

❡ Wino w ktorim by był warzon izop (tież s figámi/ z naſienim włoſkiego kopru/ pietruſzcżánym też/ bolenie y grizienie żołądkowe odpądza y zátłumia/ á gdi ktim rzecżam przilożyſz bylice á thego ſie winá páni będzie nápijáłá poránu/ mácice iey z niecżyſtoſći flegmiſtich wycżyſci/ Abo vwárziwſzy Izop z bożim drzewkiem w wodzie/ á tim okłádáiąc naparzay mácice/ zimne niecżyſthoſći z mácice wywiedzie/ y skłonną ku pocżeciu v B

❡ Też ná reume zimną/ y ná v(cżyniſz. pádły ieżycżek/ vcżiń płokánie vſt ciepło gargárizuiąc/ vwárziwſzy Izop z rożą/ s piretrum w winie/ á troche octu przycżyniwſzy á potim podnies vpádły ieżycżek pálcem/ á poſyp nań imbierowym s piretrum zmieſzawſzy/ Awicenna powiáda. C

❡ Też izop warzony w wodzie á pity/ gliſty zábija w żywocie. D

Też izop vwarzony w wodzie á przaſnym miodem oſlodzony/ throche mocnego octu przylawſzy/ á tego ſie day nápijáć/ pierſi cżyſci s flegmy/ y ſtolce cżyni. E

❡ Też izop w wodzie vwárzony/ rany goi w vſciech gdi onyw winem będą płokáne vſtá/ y dziegná lecży. F

Ireos vel Iris



Kosaciec/ Swartz Iwurc.

Kapitulum Cvj.



A KOsáciec iest dwoiáki/ obadwá list máia sobie podobny iedno roznosć kwiátow máia ábowiem ieden kwiát nosi ná sobie biáły/ á drugi brunatny niepráwie/ oboy kosáciec iest ciepły y suchy w trzećim stopniu/ korzenia kosaccowego w lekárstwie vzywamy ktorikolwiek bądz kosáciec/ ábowiem máia iednáką moc obádwá. Platearius mowi/ izby kosáciec miał moc pobudzáiącą vriny/ iteż rospadzáiącą nieczystosci y otwieráiącą á przetho iest dobry ná zátkánie sledziony y y wątroby/ nerek iteż mecherzá. Iest też lekárstwem náprzećiwko bolesciam piersi pluc żołądkowey y inszych wnetrznosci/ ktore bolesci pochodzą z wiátrow ostrich/ y náprzećiwko opuchlinie ktora z zimney przyczyny przichodzi ná ty wszytki niedostátki.

B ℭ Też wino w ktorim vwárziß korzeń kosaccow z Izopem/ z nasieniem włostiego kopru/ s piotrusżánym/ s hanizowym/ z lakricią/ á vwárziwszy oslodz miodem oszymowanym/ á tego sie nápiiay.

C ℭ Też proch korzenia kosaccowego/ iest dobry ná rány zle zágniłe/ bowiem mieso zgniłe á dziwe wyiada/ á potim wysußáiąc goi.

D ℭ Też proch korzenia kosáccowego s prochem tucii/ z wodką rożáną ábo włostiego kopru/ zmießay ty prochy á pußczay po troszce ná oczy/ lusks ábo bielmo zgania precz.

E ℭ Thez proch korzenia kosáccowego s trochą prochu sosnki zmießawszy ábo rozmąciwszy z miodem/ potim wypij ráno chceszli s siebie flegme stolcmi wipedzić grubą á lipką.

F ℭ Też wodá w ktoreiby wrzáło to korzenie s trochą korzenia białey czemierzice/ s trochą bláiwásu/ á tą wodą vmyway sobie lice chceszli piegi y insze flaki spedzić.

G ℭ Też sok korzenia kosaccowego zmießány z miodkiem rożánym/ iesth dobre lekárstwo ná smierdzące á zgniłe rány/ mieso złe wygriza á dobre nárasżcza.

H ℭ Też proch tego korzenia z wieprzowym sádłem zmießány/ záthwárdziałe mieisca y guzowáte miekczy/ á żołzy rozgania.

J ℭ Oleick s korzenia kosaccowego/ iest dobri náprzećiwko paraliżowi y turczowi/ y náprzećiwko denney bolesci námazuiąc sobie.

K ℭ Też proch korzenia kosaccowego otwiera żyłki emoroidi/ á zástanawia rzecz przyrodzoną/ ábo płynienie nasienia meszczyzn.

L ℭ Też oleick s korzenia kosaccowego zmießány z oleikiem rożánym/ á s trochą octu/ bolesć vsmierza głowy gdi nimi sobie námáżeß skroni/ vznaß pomoc.

M ℭ Też proch iego sam kichánie czini gdi go w nos wstrzikniesz/ Awicenná powiáda.

Iuniperus



Iálowiec/ Kráiuentber.

Kapitulum Cvij.

CIeply y suchy iest iáłowiec w trzećim stopniu Iágody iáłowcowe pospolicie w receptach máią być rozumiáne/ ma moc iáłowiec rospądzáiącą y thrawiącą/ biegunkę zástanawia ktora przichodzi z ostrego á z mocnego lekárstwá ktore przilipa do żołądká A





kadká/ á ták vstáwiczną purgacią á szkodliwą czyni/ to iest gdi vwárzysz iákowiec w wodzie á oney wodi dasz sie napić ciepko ocukrowawszy ią/ ábo vwarziwszy iákowiec w wodzie/á z oney wodi vczyn wánne w ktorey sie dzieć ma chori do samego pepká.

D ☙ Wino w ktorimby wrzal iákowiec s kosaccowym korzeniem/iest dobri tim ktorzy s cieszkoscią vrine puszczáią/ábo gdi iey puscić nie mogą/ itez kolike wypądza s subtilnych jelit bárzo dobrze.

E ☙ Tez oleiek iąkowcow iest wyborny náprzeciwko kwartanie/ ktora z melankoliey przychodzi/to iest gdi dasz oleiku iákowcowego pol drágmy w iákimkolwiek piciu ábo w potráwie/á potim timże oleikiem námazy mieisce bolące y dimioná dla cieszkiego puszczánia wodi.

D ☙ Tez náprzeciwko s. Valantego niemocy námazy grzbiet iákowcowym oleikiem/ v znasz pomoc/y pulsi v rąk thez masz námázáć/ á to przed tim godzine nizli ma być.

E ☙ Oleiek tez iakowcow iest dobri tim ktorzy máią kámień w mecherzu/gdi tego wpuscisz w korzen sikawką.

F ☙ Jest tez dobre ná dicháwice to lekárstwo vwárziwszy iágodi iakowcowe s figámi/ z lakricią w winie/a ocukrowawszy day pić poránu/ Plátearius powiáda.

G ☙ Oleiek tez iákowcow zmieszany z oleikiem slodkich migdalow/ á themi oleiki przed ogniem námázy piersi/czini wolne oddichánie y bolenie piersi oddala.

H ☙ Tez oleiek iákowcowy iest dobri náprzeciwko bolesciam stáwowym.

I ☙ Wino w ktorimby wrzal iákowieć/ thedy to wino wypądza nieczystosći z zolądká/itez máćice czysći y bolenie ich vsmierza.

K ☙ Gdi tez vwárzisz iákowiec z bylicą w wodzie przikoziwszy kosaccu/tim sobie náparzay mácice bolesć iey odeimuie/y niemoc iey przirodzoną wywodzi.

L ☙. Tez oleiek iákowcow iad tkumi y wyciąga z rány/ ábo z mieiscá vkászonego od iádowite° zwierzecia/ kiedi nim mieisce námazesz Awicenna powiáda.

Iringus



Mikokáiek/ Krusoistel.

Kapitulum Cviij.





Jest ciepli mikoláiek y wilki w pirwszym stopniu/wszák że wilkosć dáley sie wściąga nizli do pirwszego stopniá/ Korzen Mikolaikow przypráwion z miod...

A

bier przipráwiaią w aptece á tak kto tego korzenia mikolaikowego bedzie porzywal na...



ſiemie przirodzone mnożi mężczyznam/ y v czynek małżeński vmacnia/ też wilgości do bre ſniego ſię rodzą/ Serapio y Awicenna o tim powiadaią/ iż mikołaiek ieſt rodzay cir niowy/ ktorego liście bywa pożywano miá ſto ſpinaku z inſzim liściem ktorego ludzie po żywaią/ á to liście dáie krew dobrą/ Moc ko

B rzenia mikołaikowego/ ieſt iákoby paſt rnak

C Też korzeń Mikołaikow zową gi bábiá rzić/ gdi bedzie ták ſurowo iedzony/ záſtana wia mężczyznam naſienie przyrodzone kto re ſnich wychodzi/ Pándekta powiáda.

C Liście mikołaikowe z liściem babczánym w wodzie z octem vwárzone/ á tego ſie nápi iay/ ieſt to pożyteczne picie ná wzdecie żołąd

D kowe/ iteż ná opuchliny powieckow.

C Niektorzi powiádáią/ iż kwiatek tego zie la troche żołti/ gdi bedzie vwárzony w wo dzie/ á tey wodi day dziatkam ktore máią ſli nogorz/ ábo świetego Valantego niemoc.

E C Sok tego ziela pomázány ná wrzedzie nice ktora bywa ná biodrach vśmierza/ zápa lenie y bolenie/ Pandektá powiáda.

F C Też gdi bedzie pity ſok korzenia mikołay kowego/ vrine pobudza y wywodzi/ y przyro dzoną rzecz pániam/ y wiátri roſpądza y gri zienie żołądkowe vſpakaia.

G C Gdi korzeń w winie bedzie vwárzony/ á to wino pite/ boleść wątrobną/ y vkąſzenie wężowe mdli á prawie trawi.

Serápio mowi/ o mikołaiku powiádáiąc iż by to był prawy mikołáiek ktori ma ná ſobie czáſu wioſny/ kwiátki podobne kwiatkom fi ołkowym/ iedno iż ſą więtſze nizli fiołkowe/ á gdi opádną kwiatki ſtego ziela mikołáikowe go tedi naſienie ma ták wielkie iáko ieſt tátár czáne á ſłodkość ma w ſobie niciáką/ Sera pio powiáda o tim mikołaiku.

Ipericon

Fuga demonis vel perfoliata/ vel ſcopa regis.

Kapitulum Cix.



Ziele to liſti má iákoby iągły zdziurkowáne/ pręt z gáłą ſkámi ná łokieć wzwyż/ á A ſą przieczyrwieńſzym/ kwiat ki ma z wirzchu żołte ſiemie też ma/ á pirwey nizli ros kwitnie máſz nátárgáć pąpia á włożyć w o ley/ á poſtáwić ná ſłońcu á mieſzáć/ á ták ſie go oley bedzie czyrwony/ á ku wiele potrzze bam bárzo dobri/ á zwłaſzczá ku wyciągnie niu iádu przez rany ábo przez wrzodi/ á tho zwłaſzczá czáſu powietrznego.

C To ziele má moc zágrzewáć y ſuſzyć zwło B ſności trzeciego ſtopnia/ Ma theż moc ścień czáć/ otwieráć/ roſpuſzczáć zátwárdzenia zbl tkow wſzitkich mecherzowych/ ledźwiánych y nieczyſthości niewieściech wſzytkich krwá wych/ Moc ma otwieráć y wyrzucáć/ á tho gdy vwárzyſz ziele wſzytko poſpolu y s kwie ciem y s ſiemieniem.

C Też spſieżenie od ognia goi gdy go przy C łożyſz/ wrzodi gnijące czyści. Też kto dne ſpo ioną cirpi/ rozwiezuie ią y roſpądza/ i też gdi ſiemie iego pijeſz/ zimnice czwartego dnia le czyſz/ ále w wodzie vwárziwſzy ieleni ie, yk z dziewanną/ wtey maſz pić.

C Też biegunke ktora bywa z ielit/ vſtána D wia/ przepukline leczy/ rány/ ſzramy leczy/ wątrobe y ledzwi cziſci/ y boleſci ich oddala/ rany ſuſzy/ iad wygania známieniecie.

Iriſillirica



Irisillirica



Fiołkowy korzeń/ Fatel wurcz/.

Kapitulum Cx.



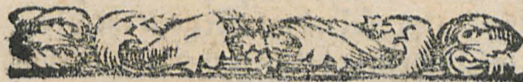
Biały korzeń ma tho ziele/ twárdi/ miąßßy/ á w nim wonia fiołkowa iest/ kwiát ma biały/ ma być wzięty y okráiány korzeń/ á ßußyć gi czásu wiosiennego. Ten korzeń iest cieply w wtorim stopniu/ á suchy w trzecim/ ma moc káßel vsmierzáć/ chárkánie wywodzi/ to iest gdi człowiek chárka flegmą/ flegme lipką scienczá/ sledzione náprawia kiedi gi w occie vwárzyß kurcż leczy/ y suche żyły posila/ w winie vwarzony zástánowie=nie rzeczy niewieściech otwiera/ plod martwy wyciąga z żywotá/ bolesć brzuchá vsmierza/ rány czyści y goi/ w wrzedziech y w bolączkách czini áby mieso dobre rosło/ W winie korzeń vwarzony á tym vstá plokáć/ gnicie ich y około zebow/ y smrod ich odeymuie.

B C Theż proch iego zmießany s sadłem kázim mázáć piersi/ miekczi ie/ Też z olejkiem fiołkowym zmießány strzekánie bokow vlza.

C C Theż ma moc otwieráć wnetrzne drogi przez ktore pochodzi vrina w mecherz/ mocż też pedzi/ y kápánie moczu y rzezánie leczy.

D C Też ma moc rospußczáć zimną wilkość/ suchych żyk drzenie/ kurcż bolenie krzyżow iż też skrzywienie vst leczy.

Kantarides



Kapitulum Cxi.



A Ci robacy są zieleni á w nocy błyskáiący á podlugowáći/ strefy żolte przez skrzidłá máią/ á ná kwiecie pßenicznym gdi kwitnie bywáią náydowáni ábo ná Jesionie czásu świątek náiduią ie. Są też drugie bez stref ktore bywáią ná sosnach/ y indzie ie też náyduią. Robakow tich nákłáść do máłego garnká á záwiezáć wirzch chustą w ie dno/ á wlawßy octu w wielki gárniec wárz/ á nád oną párą obroć garnek chusthą/ áby tham przez chuste párá ßłá/ áby oni od oney pary pozdichali. Ci robacy máią goracość w czwartim stopniu/ máią też moc spriß czáć ciáło/ zápalić ciáło y wrzedzić/ gdi ich wiele w lekárstwo wezmie/ tedi mecherzowi ßkodzą kiedi okrostáwieie/ y rániáią bárzo/ áż wiec y mocz krwáwy sie pußcza/ ále kiedi ich miernie wezmie wode zástánawiáią w mecherzu wypądzáią.



B ☙ Też ći robacy wchodzą w máść y w plastriku parchom osutym/ y ku mdlośći/ itheż ku wykorzenienin brodawek.

C ☙ Też ku wrzodam roziadáiącim ciáło/ w piciu miernie dane wodnocielnym ludziom z moczem niemoc odchodzi.

D ☙ Theż około złych paznokciow pomazáć skukßy ie/ spádną precz.

E ☙ Też proch sтych robakow s ciástem zmießany/ á do kußczyny orzechá włoskiego włożywßy/ przikoż ná mieysce gdzie chceß śpríßczyć á vczynisie bebel/ w then bebel wodnosć wnetrzna wyciągnie sie.

F ☙ Też około brodawek zekrwáwić czym ostrim to iest izby krew ßłá/ á tim prochem posipowáć/ tedy spádną precz.

Kamphora

Po polsku y po niemiecku/

112

Kapitulum Cxij.



A Kamphora iest ziele s ktoregoż to ziela wyściecża sie iákoby żywicá/ ktorą máią w áptekach/ zową ią też Kamphora/ á w then cżás kiedy grzmi ábo sie łyska ábo nie iákie zámießánie ná powietrzu/ nawiecey ciecże/ á naiákikolwiek proch ábo ná rozgi suche co z drzew spadáią przidzie s thym sie zmießa potim w nacżiniach ktemu przypráwionyh przez lekki ogień od tego plugástwá bywa od dzielona/ gdi ießcże bedzie nie przeprawna iż skoro od ziela/ tedi bedzie pożołciała/ ále kiedi sie iuż od ognia cedzi/ tedi sie sstawa biała/ á skrzepnie sie iáko żywicá/ á gdi nie opátrzy dobrze gdi po wycedzeniu ábo iey rychło nie obwáruie/ tedi wßitki rzecży wonne śniey wywietrzeią wnet/ ále w siemieniu lniánym abo w prosie może być przez długi cżás záchowana. Jest przyrodzenia zimnego y suchego w trzećim stopniu/ ma moc zawieráiącą/ o cieráiącą podle pirwßego stopnia.

☙ Proch iey zmießány s sokiem psinkowim w tim chuste macżáć á ná wątrobe przikládáć/ zápalenie iey iteż inßych członkow wnetrznych oddala/ iteż gdi tákże ná ledzwi/ ná łono/ y nád łonem bedzieß okłádał/ thedi ciecżenie nasienia meßczyńskiego zástánawia y cießkie wodi pußczánie/ y zbytnie wodi pußczánie/ ktore pochodzi z gorącośći ledzwi/ á to gdi ktemu przyleieß octu/ á rozmacżáiąc chuste bedzieß ledzwi okłádał. B

☙ Też proch Kamphori s prochem spaloney pokrziwy/ thy prochy zmießáć s sokiem sporißowym/ á w tym rozmocżyć báwełne á kłáść w nos/ krew zbytnie plynącą z nosa zástánawia/ bylolibi to ciecżenie krwie z wnetrznośći dla gorącośći wątrobney/ tedi zmießáć z rożáną wodką/ á w tym chuste omacżáć y okłádáć czoło/ stronie y wßytko gárło ále tho dziáłáć z bácżnośćią/ bo niegdi thedy zbytnią krew przyrodzenie pedzi/ kthorą ieśli zástánowiß/ á oná potrzebuie iść/ thedi sie vdziáła bolącżká zá vchem/ ábo sie sadzele ná twarzy zdziáláią. C

☙ Theż Kamphorá z wodką rożáną y s sokiem włoskiego kopru zmießána/ niecżystośći z ocżu y czyrwonosć sciera/ y gorącosć ich odeimuie/ á gdy bedzie wodká Kamphorowa zmießána z miodem/ thedi twárz cżyśći fláki śniey scieráiące precz/ w niemocach ktore bywáią z wielkiey gorącośći dobrze Kamphori vżywáć. D

☙ Też wodká Kamphorowa gorącosć głowy y ocżu y twarzy odeimuie/ wonią swą y okłádániem krew stanowi/ y plinienie trzew krwawe (gdi ią z octem pije/ ábo z wodnośćia winá nieczrzálego) zásthánawia/ Theż zmießána s sándalmi á z bolum armenum scree cżásu morowe° powietrzá okłádáć ma cżáiąc w tym ßárłat ábo tápphte cżyrwoną bárzo potwierdza/ ále gdi iey cżesto pożiwa á E

wielé/ßkodzi/ábowiem mártwe duchy ożywiáiąc/moc przyrodzoną/y pániam plodnosć tráci/swinę ná człowieká pretko w wodzi/wysusza mozg/sen odeimuie/kámień w ledzwiach y w mecherzu mnoży.

Kalendula.



Miesiączek/ Ringel plumen/
Kapitulum 113 Cxiij.





A To ziele listy ma podobne listowi oliwnemu álbo wirzbowemu/ále dłużßy y tlustßy z niejáką lipkoscią/kwiát ma żołty/ pret z gáłąskámi ná 2. piedzi wzwyż/ sie miączko ma pobieláłe á zmárßczone/ á w głowecce rzedem położone á skrzywione troche by trąbki/iest gorącego á suche° przyro.

B ¶ Moc tego ziela iest skurczáiąca/posiláiąca/wysusżáiąca/zetrzeć to ziele ná proch/obwinąć w báwełne á przyłożyć ná bolący ząb/bolesć oddala/á kiedi go w nozdrze włożyß/czyrwią ktory bywa w zebie vmorzyß/Prißcze ná nodze bárzo bolące zgladza gdi gi stłuczeß á vczyniß snie° plastr á bedzieß przikładał. Też gdi sokiem iego bedzieß námázowal brodawki/spądza ie precz/ á dla thego niektorzy zową ie ziele bradawcáżne

C ¶ Też lice ktore má w sobie robáki ktore zową węgry/ábo ktore iest sino czyrwone goi á to ták/weźmi soku tego miesiączká/oleyku rożánego/łoiu ieleniego/łoiu kozłowego drágántu/gumi Arábicum/ bolum armenum/zetrzy to wßytko á vczyń stego máść/á tą máscią lice maż/ále łoie rostop/á ty rzeczy do nich wsyp/ to iest/ gumi drágánt bolum/á ták bedzieß miał máść bárzo dobrą. To ziele miesiecznik/zda mi sie że to iest ktore pospolicie zową nogietek.

Lilium.



Lilia/ Lilgien.
Kapitulum 114 Cxiiij.



A Lilia iest ciepła á wilgothna w 1. stopniu/iest ziele domowe máiące kwiáthy biáłe. Jest dobra lilia náprzećiwko zimnym wrzedzienicom/ to iest kiedi stłuczeß kwiáti liliowe s sádłem wieprzowym z oleikiem rumiankowim zmießawßi poważ ábo posmaż troche tego á przyłoż.

¶ Też korzenie liliowe s korzenim bárßczo



wym s korzenim wysokiego ślazu/ vwarzi- wszy ty rzeczy społem w winie/ a potym prze cedz/ ku ktoremu winu przyłoż wosku a oli wy iako będzye potrzeba iżby była stego masć ktora mazy śledzone twarda a chora.

E ℂ Korzeń Liliowy z octem zmieszany/ iesth dobry na świrzb zastarzały y na krosthy gdy tym będzieß namazował/ abowiem moc te go korzenia iest wysußaiąca miernym oby- czaiem/ tesz ocieraiąca miernie/ iesz wysu- ßaiąca y trawiąca.

D ℂ Tesz korzeń liliowy s korzenim wysokiego ślazu/ vwarzony społem w wodzie z ma- słem/ a to vwarzywßy stłucz w moździerzu/ a vczyń plastr na piersi przykładaiąc ciepło dla dychawice y dla kaßlu suchego/ iest dobri abowiem odmiękcza flegme w piersiach y w płucach panuiąca/ a tak czym to iż sna- dnie może iey s piersi odbywać.

E ℂ Tesz korzeń liliowy z octem warzony/ iest barzo dobry tym kthorzy maią spalenie og- nia abo od gorącey wody/ tego nasienia przi łożowßy.

F ℂ Tesz oleiek liliowy iest dobri tym ktorzi w vszu miewaią brzmienie abo piszczenie/ abo tesz bolenie/ a tak wpuszczony w vszy krop kil ko ciepło/ na ty choroby pomaga.

G ℂ Tesz korzeń ziela domowey lilizey iest do- bry ku vrosceniu mięsa abo ciała w rana h z złych krost/ tesz rzecz przyrodzona paniam pobudza ku wysciu/ y twardość iey miekczy

H ℂ Oleiek liliowy rosołwuie bez żadnego gri zienia y pomiękcza/ a tak iest dobry na twar dość macice namazawßy ią/ a możeß zmie ßać ten oleiek stym plastrem wyßßey napisa nym/ a tym namazuy macice.

I ℂ Tesz vczyń czopek s korzenia liliowego v pieczßy gi pirwey/ a potym stłucz z oleikiem lnianym a s trocha masła/ a tak potym s thych rzeczy vczyń czopek a włoż do macice w ktoreyby boleść panowała. Jest barzo do- bra rzecz na to/ Pandekta/ Serapio/ Pla- tearius o tym powiadaya.

Luppulus



Chmiel/ Hopffen/

Kapitulum Cxv.



Wiest Chmiel ciepły y suchy w pirwszym stopniu/ nieia ko sie skłania ku zimności/ ma moc vśmierzaiąca bole ści ktore z gorącey przyczy- ny pochodzą/ a thak ma moc vgaßaiąca ognistego zapalenia/ a czy- ni wolność żywota. A

Sam chmiel nie ma być często pożywany abowiem otwiera końce żyłek/ a przetho ma być kniemu przymieszano trochę Dragan- tu abo trochę mastiki abo spiki/ abowiem ty rzeczy oddalaią iadowitość od chmiela/ a czi nią gi barzo dobrym y pożytecznym/ także y serwatka iest dobra gdi gi włożyß w nie na noc/ abo powarzyß trochę.

ℂ Pandektha mowi o chmielu/ iż chmiel wywodzi s ciała kolere żołta/ a krew czyści y zapalenie krwie chłodzi/ a to iest gdi namo- czyß chmiel w serwatce na noc/ przez siedm albo osm/ a tey serwatki sie napiiay ciepło. B

ℂ Tesz syrop vczyniony s chmielu/ lecząc żoł tą niemoc/ y opuchlinę kaźi ktora z gorącey przyczyny bywa/ thak vczyń. Weźmi soku chmielowe°/ mleczowe°/ ieleńie° iezika/ kaz dego C



dego ſnich rowno po poł kwarty/ kwiatkow fiołkowych/ boragowych/ rozinkow/ każdih rowno po garſci/ naſienia hanizowego/ ieczmieniu otłuczonego/ naſienia ogorkowego/ małonowego/ baniowego/ citrullowego każdego ſnich rowno po połowicy vncij/ octu winnego iedne vncią iakoby ſpieć łyżek/ ty wßytki rzeczy warz aże do połowice/ a potym przecedziwßy ocukruy białym cukrem a tego ſie napiia) poranu y wieczor po trunkowi cieplo/ a gdi gi wypiyeß/ tedi wezmi ty piluły tak napiſawßy na kartce do apteki.

Wezmi maſsi pilul de Reubarbaro 2. ßkropuły/ maſsi piluł s polney ruty 1. ßkropuł/ diagridij 3. ziarnka/ zmießay ty rzeczy a vczyn piluł dziewięć s ſiropem polney ruty/ a nazaiutrz po piłułach wezmi kołaczkow Triaſandalorum z apthєki/ abo Diarodon abbatis dla poſilenia.

D ¶ Też ſok chmielow z grucą ieczmienną/ ieſt to dobra karmia tim ktorzi miewaią bolenie głowy z goracey przyczyny/ itez tym ktorzy maią zapalenie wątroby/ ſirop przerzeczony dobri ieſt naprzećiwko gorączkom ktore s kolery pochodzą itez ze krwie/ abowiem ten ſyrop kolere wywodzi ſpaloną/ y zatkanie z wątroby y s ſledziony wypycha/ ithez z żył ktore zową meſaraice/ to ieſt ſsące żyły.

E ¶ Też ſok chmielowy s ſerwatką abo z wodką mleczową ieſt dobry na żołtą niemoc/ y naprzećiwko bolączkam gorącym wątrobnym/ Pendecta mowi kapitulo o chmielu.

Lappacium acutum.



Kobyli ßczaw/ Spiczwegerich.

Kapitulum Cxvj.

Kobyli ßczaw ieſt ciepły y ſuchy w trzećim ſtopniu/ według Platearza ieſt dwoiaki kobyli ßczaw/ ieden oſtry a drugi okrągły/ Oſtri dla tego ieſt rzeczon iż ma oſtri liſt. Gdi naydzieß napiſano w receptach to słowo proſto kobyli ßczaw/ thedi maß rozumieć okrągły a nie oſtry. Oſtry ßczaw ieſth dobry na ſwirzb y na lißaie vczyniwßy sniego maść. Wezmi kobylego ßczawiu oſtrego



ſoku iego iakoby ze dwanaście łyżek/ oleiku orzechowego dwadzieſcia łyżek/ ſmoły puł vnciey/ warzże ty rzeczy ſpołem aż do połowice a potym przecedziwßy przikoż prochu ſiarczanego s prochem tartari/ to ieſt wainſtanu/ z nich każdego po poł vncij/ a zmießay ſpołem iż będzie maść/ a namazuy ią kroſti. B

¶ Też kobyli ßczaw oſtry/ ieſt barzo dobry na zbieranie wrzodow zatwardziałych/ gdy liſt iego vwarzyß w oliwie przykożywßy wyeprzowego ſadła/ a thego na wrzod przykładay/ Na twardość ſledziony ſok kobylego ßczawiu ſtorace (ieſt gumi w aptece) itez trochę armoniaku k nim przyłoż/ octu kilko łyżek/ a day temu ſtać ſpołem przez trzy dni/ a potym trochę przywarz tego ſpołem/ a przecedziwßy przykoż trochę wosku a oleyku abo oliwy/ a ſtego wßytkiego vczyn maść/ kthorą mazy ſledzione poranu vznaß pomoc.

¶ Też wodą w ktoreyby był vwarzony Kobyli ßczaw s korzenim bruſci y ſparagowym a potim przecedziwßy ocukruy/ piy dla tey ſledziony twardości/ y wątrobney. C

¶ Też plaſtr s korzenia kobylego ßczawiu a s ſadła wieprzowego vczyniony weſpołek ſtłukßy/ przyłoż że gi na żołzi abo na gruzły abowiem czyście pod tym roſchodzi ſie. D

¶ Naſienie kobylego ßczawiu ma w ſobye ćirpność doſyć znakomitą/ a przeto ſok kobylego ßczawiu s ſokiem babczanym zmießany a przywarzywßy ich ſpołem/ day ſie napić temu kilo razow ktoryby miał biegunkę krwawą/ abo przez krwie/ bowiem zaſtanawia ią. Pandecta powiada. E



E ¶ Też vwarz kobyli ßczaw s korzenim koſáccowym w winie/ á tego ſie nápiyay poránu/ ciężkość ktora z boleſcią á z rzczániem przy ßczániu wody przychodzi/ oddala/ á vryne obficie wywodzi/ ná toż vwarz kobyli ßczaw w winie s korzenim piotruſzczánym/ s korzenim koſáccowym oliwy przyczyniwßy/ á thym okłáday poránu y wieczor dymioná/ obficie vrine pedzi.

F ¶ Też ná opuchline ktora pochodzi s flegmy/ ták iż twarz y rece puchną. Weźmi ſoku kobylego ßczawiu poł kwárthy/ winá trzecią część poł kwarcia/ warz tho ſpołem włożywßy ſoſnki vncią/ korzenia koſáccowego poł vnciey/ miodku rożánego ábo przeſnego zßymowánego/ á przecedziwßy day ſie choremu nápić kilko rázow poránu. Pláteárius powiáda o tym.

Lactuca



Sáłátá/ Łátych/

Kapitulum Cxvij.



A Saláta ábo łáktuká ieſt dwoiáka/ iedná ieſt domowa á druga leſna. Moc tey láctuki domowey ieſt zimna y wilgotna miernim obleżáiem

B ¶ Vwárzenie łáktuki w wodzie s trochą octu/ ieſt dobra ná wrzędzienice gorące/ przykłádáiąc tego ná ty bolączki.

E ¶ Łáktuká pożywána ábo iedzona/ prągnienia broni y naſienie meſkie záſtanawiá/ ták iż czáſu ſpánia wypływáć nie dopuſzcza.

D ¶ Też ná to/ naſienie łáktucane w picyu wzięte/ tho ieſt zwierciawßy ie á roſpuſcić w wodzie/ ieſt to rzecz nie poſpolita ná te chorobe męßczyzńską.

E ¶ Łáktuká miedzy inßemi chwaſtámi ktorich pożywamy ieſt nalepßa/ ábowiem ſie s niey nalepße wilkoſci rodzą/ to ieſt krew bárzo dobra s powieſci Serapiow y Capit. de láktuká. Tenże też mowi/ nie naydzie miedzy zioły żadnego ktoryby mogło ſen ſtráconny przywrocić człowiekowi iáko łáktuká iedzona czeſto ná noc/ ábowiem zimnoſć czyni z wilgotnoſcią w ciele człowieczym/ ſkąd ſen naríchłey pochodzi. A s pożywánia łáktuki nie przychodzi żadne záßkodzenie ábo chorobá iáko z inßych chwaſtow może przyść. Zywotá też nie otwiera áni záſtánawia ábo zátwirdza/ bowiem nie ma w ſobie áni ſłonoſci/ áni cirpnoſci/ áni oſtroſci.

F ¶ Z łáktuki vczyniony pláſtr w ſpołek z iey ſokiem/ á przyłożony ná bolączke bolącą odeymuie bol y chłodzi ią bárzo dobrze.

G ¶ Też łáktuká domowa ieſt dobra żołądkowi y chłodzi żywot/ ſen czyni/ mleko w pierſiach pomnaża/ á ták z oliwą będzie dobra.

H ¶ Też gdi ią vwárzyß z mieſem ſwieżym/ ieſt dobra ku iedzeniu/ á nawiecey tym ktorzy máią w ſobie zápalenie/ iáko ci ktorzy ſą gorącego przyrodzenia.

I ¶ Też tym ludziom ktorzy miewáią gorące febry/ łáktuká im będzie dobra á pożyteczna ku iedzeniu z octem.

K ¶ Też wodá w ktorey wrzáłá łáktuká/ dana ku piciu s trochą cukru/ ieſt dobra ná zátkánie ſledziony ábo ná iey zátwárdzenie/ y tákież wątrobie ieſt dobra w iey niedoſtátkoch. Sen też ſtrácony przywráca.

L ¶ Też naſienie łáktuczáne z mlekiem niewieſcim/ z białkiem iáiecznym/ zbiwßy to ſpołem przyłoż ná czoło y ná ſkronie/ ieſt dobre tym co ſpáć nie mogą/ Serápio powiáda.

M ¶ Też łáktuká vwárzona w wodzie/ á potym z oliwą á z octem iedzona/ żołtą niemoc wypądza.

N ¶ Też naſienie łáktuczáne ná proch ſtárte



á z winem ná noc pite/ czini spánie mocne.

¶ Też Plinius piße/ iż ma láttuká osobną moc vśmierzáć bujnosć cielesną/ ták mężczi znam iáko białym głowam/ á to tym obyczáiem. Wezmi káktuke á nawiecey polną wysußywßy ią ná słońcu zetrzy ná proch/ á thego prochu pożyway z winem ciepło ná czczo/ vsthánie bujnosc cielesna bez obrážęnia zdrowia.

Leuisticus



Lubßczek/ Liebstuckel/

Kápitulum Cxviij.



Jest Lubßczek ciepły y suchy w 2. stopniu/ nasienie s korzenim godzą sie w lekárstwo/ ále sie liście nie godzi/ Ma moc korzenie z nasienim pobudzáiącą vriny y otwieráiąca drog/ y ściéńczáiąca.

B ¶ Wino w ktorimby wrzáło korzenie Lubßczykowe z náśi nim iego/ iesth dobre ku piciu náprzećiwko zátkániu śledziony itez wątroby z zimney przyczyny/ á gdi iż vwárzyß w prostey wodzie/ tedi oná wodá bedzie dobra tym człońkam náprzećiwko tym chorobam ktore pochodzą z zimney przyczyny/ á bo vczyń tym obyczáiem sirop. Wezmi soku ieleniego iezyku nie mniey dobrze niżli pol kwarty/ iatoby trzecią część kwarti/ soku piołynowego pol kwarty/ głowek chmielowych kwiatkow borágowych/ nasienia Lubßczekowego/ włoskiego kopru/ piotrußczánego/ káżdego snich po garśći/ rozynkow/ korzenia bruśći/ spárágowego/ Reupontici z ápteki/ káżdego snich cztery drágmy/ lákrycycy 2. drágmie/ ty rzeczi przetłukßi nie bárzo warz we dwu kwartu wodi s trochą octu/ á potym gdi połowicá wywre/ przecedziwßy ocukruy białym cukrem/ á potim sie nápijay poránu y wieczor po trunkowi ciepło/ á wipiwßy ten sirop zá tilko dni/ tedi day sobie vczynić do ápteki tyto piluły ták nápisawßy ná cedule. Wezmi mási piluł de Mesereon mási piluł de lapide lazuli po połowicy drágmy/ Turbit polßkrópulá/ imbieru ziarnká trzy/ á vczyń piluły w liczbie dziewieć s siropem ielenich iezykow/ á názáiutrz dla pośilenia weźmi kołackow Diátris salomonis ábo Diácaparis. Ty lekárstwá y kwártane wypedzą s ciebie ktora przichodzi s strony zátkania śledziony.

C ¶ Też proch z nasienia lubßczkowe° zmießany s prochem cinámonowym/ s prohem gálgánowym itez reupontici/ á sthych prochow á s cukru vczyń troią á przymießay y w karmiách swoich/ ábowiem bolesć żołądkowey y inßych wnetrznośći y śledziony oddala y wypadza/ Platearius powiada.

Ligusticum



Lubßczek/ Liebstuckel/

Kápitulum Cxix.

A Jest to rośćie ná ogrodziech obfićie/ ma preth wysoki á wezłowáty podobny wkoskiemu koprowi/ á list ma iákoby Nosthrzegowy ábo márchwiány/ tedno iż mie kßy/ ná samym wirzchu ma głowki/ s ktorych nasienie wyrasta czarne á przedługowáte ná wzrząß włoskiego kopru/ wonięce y tłowáte/ korzeń ma biały podobny pásternakowi.

B ¶ Własnosć korzenia y nasienia iest zágrzewáiąca/ cirpnącá/ bolesć wątroby leczy.







C Też náprzećiwko vkąßeniu gádowemu ma moc/ vrine y miesiecną niemoc biáłym głowam wzrußa pity/ w wodzie vwarz ábo w winie naśienie lubßczykowe/ żokadek zágrzewa y wiátry w nim trawi y rospądza.

D Wiele ludzi w dálekich ſtronach naśienia lubßczykowego miáſto pieprzu vżywáią/ á zwłaßczá w Liguriey.

Lauendula



Lawandá/ Lauendel. 120

Kapitulum Cxx.

WEſt Láwendá ciepła y sucha á nieiáko korzenna/ á dlá tey korzennośći ſwey/ żyły ſuche ktore zową nerwy potwirdza/ á ſwoią ciepłośćią trawi wilkośći/ s ktorih páraliż przychodzi/ á to gdy śniey tym obyczáiem vczyniß ſirop. Wezmi kwiátkow Láwendowych/ maioranu/ kocenkow z Arábij káżdego śnich po połowicy garśći/ kwiatkow rozmárinowych/ naśienia koriándrowego/ s cukrem przyprawionego/ kubeb/ naśienia ruciánego/ bobrowego ſtroiu/ káżdego śnich po dwie drágmie/ ty wßytki rzeczy przetłuſzy vwarz ie w winie á w wodzie ßálwiowey rowno w kwarcie/ to ieſt iżby winá była kwartá á wodi ßálwiowey druga kwartá warzże ty rzeczy ſpołem iżby trzecia część wywrzáłá/ á przecedziwßy ocukruy biáłym cukrem/ á nápiyay ſie poránu y wieczor ciepło á potym wypiwßy ſirop/ wezmiż ty pikuły Wezmi máſsi pikuł Cochiarum/ máſsi pikul de hermodáctillis/ rowno káżdych po połowicy drágmy/ Turbit poł ßkropuła/ imbieru trzy ziarnká/ vczyń ſtego pikuły s ſyropem kocenkowym w liczbie dziewięć ábo 7. ktore wezmi ná noc/ á potim názaiutrz wezmi kołaczkow z ápteki kthore zową Diántos ábo Diacaſtoreum ábo elektwárz Pliris á potym trzeciego dniá vczyń czyśćienie głowy náprzećiwko párálizowi tim obyczáiem Wezmi prochu kwiatkow álbo liſtkow Láwendulowych/ kwiatkow rozmárinowych naśienia bázilicy też czárnußki/ káżdego s nich rowno po dwie drágmie/ piretri/ imbiru/ káżdego śnich po poł drágmy. Ty wßytki rzeczy warz w wodzie ßálwiowey/ á potim one wodkę ciepło wpußczay ſobie w nos wśarkáiąc wśię/ bowiem tim obyczáiem ſobie mozg wyczyśćiß ſtych nieczyſtośći s ktorich páráliż przychodzi/ ábo też iedno ſámy prochy ſtárßy ie wpuść w uas troche/ bowiem przydzie ſtąd kichánie ktorim wiele wilkośći z noſá wywiedzie też z mozgu/ á potim kichániu námaż ßyię wrzile y tám troche niżey ßy



ke oleikiem z bobrowych ſtroiow zmieſzay gi z
oleikiem lniánym/ á tym námázuy mieſtce

Laureola

Wilcze lyko/   Zeydelpaſt/

Kapitulum 121 Cxxj.



Wilcze lyko ieſt ciepłe y ſu-
che w czwartim ſtopniu/
Jeſt drzewko ktorego na-
ſienie ku lekárſtwu ſie go-
A dzi/ zowa to naſienie w a-
ptece Kokonidion/ á thák
gdi piſza Doktorowie w ſwoich receptach o
wilczym lyku/ ma być rozumiano naſienie.
Ma moc purgowánia flegme y kolere/ prze
to tim ktorzi máia niewielka febre ieſt dobre
to naſienie ku pożywániu dla wywiedzienia
tich to wilkoſci/ iedno iż watrobie ſzkodzi/ ták
oſtroſć y iádowitoſć iego bywa oddaloná gdi
bedzie w occie námoczono przez dwie godzi-
nie/ á potim wyſuſzywſzy daway náteżo le-
kárſtwá. Jeſt dwoiákie wilcze lyko/ iedno na
lepſze ieſt ná ktorym ieſt wiele liſcia podobne
go liſciu oliwnemu ábo troche cienſze liſcie
wilczego lyká/ Ma moc czyſciáca/ ocieráiá-
ca dla ſwey ſubtylney oſtroſci/ á ſtadże ſok li-
ſcia wilczego lyka z octem zmieſzány á s tro-
cha litárgirium/ z bláywáſem/ á gdy thym
námáżeſz trad ná licu ábo biále kroſte/ ábo
piegi/ ſpadza precż z liczá/ á gdy ktim to rze-
czam przymieſzaſz ſiárki/ tedi rány ſin rodli-
we á zgnile czyſci y wyſuſza/ á ták goi gdi tro
che miodu przáſnego knim przydaſz.

Tez wodá w ktoreyby wrzálo liſcie ábo B
naſienie wilczego lyká s trocha octu bolenie
zebow vſpokoia/ gdi ſobie vſtá tym płoczeſz.

Tez gdi námoczyſz ná noc naſienie ábo C
liſcie wilczego lyká w wodzie piołunkowey á
bo polney ruti á ocukruieſz troche/ á tego ſie
nápijeſz kilko rázow po ranu/ opuchline kto
ra z zimney przyczyny pochodzi oddala/ itez
temu ktoby miał cieſzkoſć wodi puſzczánia
ieſt dobra pomoca/ iedno ſie miey ná tym o
ſtrożno áby nie dawal tego pożywáć liſcia á
bo ſiemienia iáko ſámo w ſobie ieſt dla zbith-
niey iádowitoſci ich.

Piłuły z wilczego lyká ktore ſa w áptece
vczynione/ ku ktorym przyday kilko ziárnek D
naſienia wilczego lyká á troche máſtiki/ wez
miż ty piluły ná noc/ obficie wywodza wil-
koſci żołtáwe o człowieká opuchłego.

Dla odráženia oſtroſci wilczego lyká dla
ktorey czyni wrácánie y ſtolec rázem á zbyt E
nie/ thák vczyń. Wezmi prochu naſienia
Koryándrowego s prochem naſyenia Bab
czánego/ thy prochy warz w oliwie zgodzi-
ne ábo mniey á ták ta oliwa námáży dimio
ná y grzebien/ bowiem ſie odrazi moc thego
ziela/ y cieſzkoſć puſzczánia vryny ktora przy
chodzi z rzezánim odeymuie.

Tez oleiek w ktorymby było warzono na F
ſienie wilczego lyká/ wpuſzczony ciepło w v
cho głuchoſć oddala/ ſluch oſtrzi/ Plátearí
us S rápio mowia.

Lilium conualium



Lanká.

Kapitulum 122 Cxxij.

Jeſt Lanká ziołko bárzo w-
dzieczne/ woniáiace/ liſthy
ma podobny babczánemu A
liſtowi/ tylko ſámy kwiat-
ki godza ſie ku lekárſtwu/
dla tego iż poſiláia ſerce.

Spanius tak piſze/ Wezmi kwiátkow lel-
owych ze czterzy garſci/ włoż ie do kwarti do
brego winá á wyſtaw ná ſłończe izby ſthako
cáły mieſiąc ná ſłońcu/ pothym ono wino
wley



wley wespolek y z lanką do alembiká á prze-
pal ono wino z lilią/ á potim przyley do one
go winá przepalon go lawendulowey wod
ki pięć łyżek/ pieprzu stártego co dwá złothe
zaważą/ a tego winá day się nápić tilko rá-
zow tym ludziom ktorzy miewáią s. Wá-
lántego niemoc. Iteż tym czo pámięci nye
máią/ ábowiem złą pámięć nápráwia.

E ¶ Też tymże winem palonym námázuy
skronie/ ábowiem Catarrum zástánawia/
y bolenie głowy oddala/ iteż kolikę vśmierza
y serce posila poránu pite to w winie.

D ¶ Plateárius ták to powiáda/ Lántá pry
ma kwiatki zimney á wilgotney włosności
w 2. stopniu/ ktory lekárz tę moc przypisu-
ie temu kwieciu niżey wypisáną tymto oby
czáiem spráwiwszy. Weźmi kwiatkow lán
czánych ze czterzy garści/ włoż ie do konwie
cenowey/ á náley winá dobrego wystałego
ze trzy kwarty/ á day temu stać przez czterzy
niedziele á potym przez gęstą chustę plocien
ną przecedz/ á przecedziwszy wley ono wino
sámo do Alembiku/ á przepal ie ták iáko go
rzalkę palą trzy dni/ á potim w to wino iuż
przepalone włoż pieprzu prz tłuczonego co
złoty záważy/ tákież gwozdzikow/ wodki Lá
wendowey wley sześć łyżek/ á tho masz lekár-
skie picie/ ktorego gdy się poránu trunek ná
pi esz/ przez cały miesiąc páráliżu się nie boy.

F ¶ Też ktoby miał kolikę ábo bolenie żołąd
ká tego się winá nápiiay/ tedy przestánie.

G ¶ Też kto ma złą pámięć/ tim winem ná
mázuy sobie tył głowy/ czyni dobrą pámięć

Lenticula.

Rzęsa. 123

Kapitulum Cxxij.



Rzęsá wodna wyrasta ná wirzchu wody/ iest oziębiáiąca y odwilżáiąca w wtorim stopniu/ list ma podobny ro schodnikowemu/ korzenia nie ma wodna rzęsá. A

B ¶ Galienus/ wodna rzęsa ma w sobie cir pnienie/ á ták rány y spárzeliny ktore bywá ią od gorącey wody/ goi ogień y wyciąga.

C ¶ Krew zástánawia kthora s strony nyrek pochodzi á to gdi przyłożysz z octem ná krzyże

D ¶ Dyászkorides pisze/ iże puchliny rospą dza/ ogień s. Antoniego gási/ iteż boleści nog vśmierza z ięczmienną máką á z máiowim másłem ábo z oliwą ná bolesne mieysce kła dziona.

Lens.

Soczewicá/ Linsen/ 124

Kapitulum Cxxiij.

Dyászco.







D Jászkorid:s Szoczewice pi
sze być lepszą/ ktora gdy po-
A mokrnie w wodzie czyrnieie
á pecznieie/ Wysuszaiączą
moc ma soczewicá.
Galenus pisze/ iż Szo
czewicá wárzona zátwierdza żywot/ ále wo
dá w ktorey wrzáłá soczewicá/ czyni stolce.
B Też kto często pożywa soczewice/ záćmie
wa wzrok/ y ciesżkość czyni żołądkowi ku stra
wieniu/ suchym żyłam y płucam iest szkodli
wa/ krew sie gruba snicy mnożу/ vrine zástá
nawia/ y niemoc przyrodzoną białym gło-
wam/ á tąk ku częstemu iedzeniu iest dobra

Lilialis

quidam dicunt zimozielon / alii vero matrzi[illegible]ka / zimozelon

Kapitulum Cxxv.

125


JEsth Lilialis ziele podobne
Czirwiowi/ tylko iż mniey
A sze/ kwiatek ma máły á dro
bny iákoby psinkowy/ listh
ma ná podobieństuo domo
wey liliey/ á ztąd że po łáci-
nie iest to ziele názwáno Lilialis.
B Awicenna w wtorich xięgach Cápitu-
lo de Alguasce pisze/ iże Alguasce to iest lilia-
lis ma kwiát podobny domowey liliey/ á iest
to ziele ciepłe y suche w pirwszym stopniu.
Włosność tego ziela iest wysuszáiąca y o- B
cieráiąca miernie.
Jest vżyteczna ná zanokćice/ iże gdy tego zie
la á zwłaszczá kwiecie stłukszy z másłem ábo
z oliwą ną zanokćice przyłoż.
Galenus de simplici medicina Capitu- C
lum Alismi/ to iest lilialis pisze/ iż ma włos-
ność dziwną náprzećiwko vkąszeniu wście-
kłego psá/ dáiąc sie nápijáć tego ziela vwarzi
wszy w wodzie/ miodem przesnym osłodziw
szy/ y ná ráne możesz przykłádáć stłukszy
kwiecia.

Liquiricium

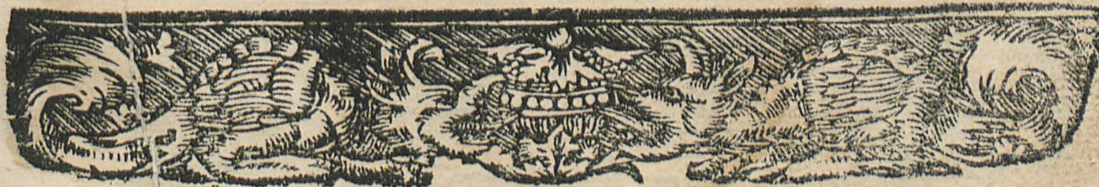


Lakricia/ Susżholc/

Kapitulum Cxxvj:

126


GOrącość y wilgość ma w
sobie miernie/ korzenia y so-
ku iej w lekárstwie vżywa- A
my/ korzeń przyżołć ten iest
dobri/ ále ktori iest czarny/
iest zły. Jest smaku słodkie°
z máłą ćirpnością/ ma moc spaiáiącą/ miek
czącą/ wnetrznośći gładzi/ piersi/ płucá/ dy
chánie łácne czyni/ bolączki ziobrowe/ plwa
nie krwáwe á s płuc z ropą/ to iest gdy płu-
cá gniią/ kászel suchy/ suchość piersi/ y garła/
bolesć ledzwi/ owrzedzenie mecherzá ábo osi-
pánie/ gorącość moczu y rzezánie te°/ skáże
nie krwie/ gnicie wnątrzá/ Ty wszytki rzeczy
miekczenim





miekczeniem swym leczy/ á to tym obyczáiem/ warz lakrícią/ figi/ korzenie slazowe/ mák biały/ rozinki/ matki bożey włoski w tizannie/ á tho day pić ná ty wszytki niemocy/ iest to barzo dobre lekárstwo.

Jest to ziele máłe/ roscie przi lesiech/ przy łąkach/ listeczki ma máłe iákoby ptasze iezicki/ pret krotki á około wirzchu pretá kwiateczki brunatne. Ziele to iest ciepłe á wilgotne w pirwszym stopniu/ gdi ieszcze iest zielone/ tedi iest ná wiele rzeczy pożyteczne/ ále gdi iuż suche ni kczemu sie nie godzi. A

¶ To ziele ma moc człowieká ku smylstwu pobudzać/ á to gdi vwárzysz tho ziele z zielem drugim ktore zową liste iáyká/ z gwozdziki/ z gorczycą białą/ z nasieniem ptaszego gniazdá w mleku/ á to bedziesz pił/ ábo stłucz tho ziele z zielem drugiem ktore zową liste iayká/ á ledzwi okłádáć y łono. B

¶ Ktoby też od wielkiey zimnice/ ábo też od wielkiey gorączki wysechł/ iteż ktoby kászlał suchem kászlem/ wárzić gi w tizannie/ á osłodzi wszy cukrem pić czesto. C

Lingua auis



Ptaszy ięzyczek/ Vogelzczung/

127

Kapitulum Cxxvij.



Linaria



Matki bożey len/ Harnkraut/

120

Kapitulum Cxxiij.



Podobny iest matki bożey len ku prosthemu lnu/ ábo ku sosnce/ ále sie tym dzieli od sosnki/ bo sosnka puszcza z sie bie mleko/ á len Mariey mleká nie ma/ też kwitnie żołtym kwiátem/ á ten prawie modrym.

Mocz





B ¶ Moc tego ziela iest czyścić miestcá około mecherzá/ wárzyc w winie abo w piwie/ á gdi vwre one wode wyćisnąć á vczinić sirop s cukrem/ á to pić przez dziewieć dni po ták wielkiemu trunkowi coby poł skorupy iáiá kakoßego mogło być/ żołtą niemoc leczy.

C ¶ Tez sie może zmyć w tym zielu á zeydzie śniego żołtość.

D ¶ Tez proch glist ziemnych dány ku piciu s sokiem tego ziela/ zatkánie wątroby leczy.

E ¶ Tez gesie łáyno przecedzyć przez chuste á s sokiem thego ziela ocukrowawßy dáć pić poránu/ tá spráwá meczy wnątrze y żołtą niemoc wygania.

F ¶ Kwiát tego ziela stárty ná proch á zmießány s prochem kwiátu s. Janá zi la/ niemoc ktorą zową Cáncer goi/ y złe krosty leczy y pryßczenie/ Powiádáią że swoią mocą nieprziazn miedzy ludzmi kázi/ á nieprziázn przyacielską náprawia.

Lingua passerina.



Sporzyß/ Deingroß/

Kapitulum 129 Cxxix.



SPorzyß iest zi le dobrze znáiome/ bo p zi drogach roście ma w sobi wodność/ iest zimnego przirodzenia y wilgotnego w 2. stopniu/ iesth
A smáku ćirpnace/ ma moc zmarßczáć/ skorczáć/ rány y wrzodi spaia/ w vßoch gnoy czysci/ vpławy niewieście zásthánawia/ ithez płynienie trzew krwáwe/ plwánie krwią leczy/ piekielny ogień gási/ twárdości y otoki rospądza/ mocz pedzi/ w winie pity iádowitości wygania/ othok cyckow v niewiast scienczą/ thák vczyniwßy/ stłucz s sádłem kokoßim/ á vczin stego pláster á okłáday cycki/ thez otok vßu leczy/ itez gdy sokiem tego ziela świeże rány wymywa/ dobrze ie goi.

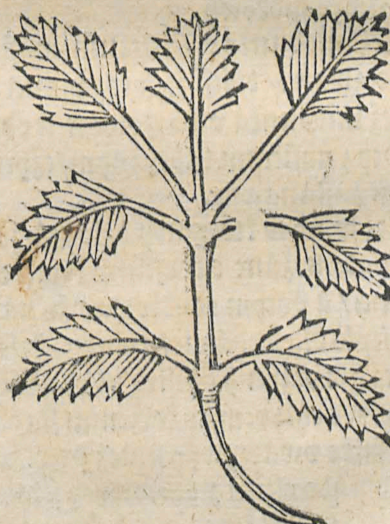
¶ Moc tego ziela zrowna sie z mocą drugiego ziela ktore zową ßczotki/ á snadz od siebie w własnościach swoich bárzo máło rożne są. B

Melissa.



Miodunká/ Wanczenkraut

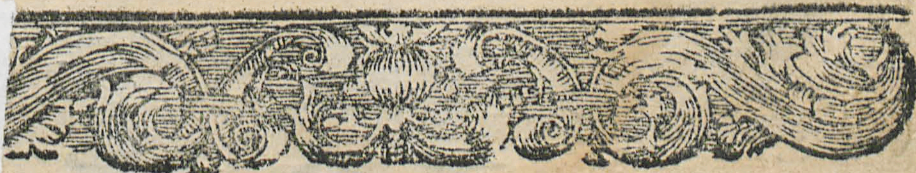
Kapitulum 130 Cxxx.



IEst miodunká ciepła y sucha w wtorim stopniu/ tiedi zieloną miodunke vsußyß ná słońcu/ á potim w cieniu/ tedi ią możeß przez cáły rok chowáć/ á ma potwierdzáiącą moc/ trawiącą y rospądzáiącą/ itez ocieráiącą/ á thák ma moc rowną máioranowi. A

¶ Gdi vwárzyß miodunke z bylicą/ z wrotyczem w winie/ á przecedziwßy ocukruy/ á tego sie páni ma nápiiáć dla pobudzánia rzeczy przyrodzonych y wyczyßczenia máćice/ á ták y ku poczeciu ią spráwuie/ itez gdy B

I   thym



tym bedziesz máćice náparzáć poránu/ má lo nie tákież vczyni iáko y picie przerzeczone
C ¶ Też stlukszy ty ziolá vczyń śnich czopek/ przyczyniwszy troche soku cebulnego knim/ á wlać do máćice.
D ¶ Też vwarz miodunke s skorkámi Citri nowemi á s trochą cinámonu/ á thego sie nápiyay ocukrowawszy/ ábowiem serce posila y smutek oddala. Awicenna mowi o mocach serdecznych.
E ¶ Też miodunka vwárzona w winie/ s korzenim wysokiego slazu á z oliwą/ ty rzeczy stlukszy wespolek vczyń plastr na twárde bolączki/ bowiem miekczi ty twárdośći y rospędza precz/ ábo też zbiera sie ropá bárzo dobrze pod tym.
F ¶ Też tenże plastr przilożony ná twárdość sledziony y wątroby miekczy ią y rospądza.
G ¶ Też tenże plastr przylożony ná mieysce vkąsone od psá/ iad wyciąga/ też y iad weżowy y niedzwiadkowy.
H ¶ Też miodunká s Piretrum mástikowa ná ábo żwana/ bolesć zebową vsmierza.
I ¶ Też miodunká vwárzona w wodzie deszczowey z nasienim bábczánym/ czyrwoną niemoc zástánawia.
K ¶ Też wino w ktorymby bylo wárzono to ziele miodunczáne s korzenim kosáccowym z lákrycią/ á potym ocukrowawszy nápiyay że sie cieplo dla dicháwice y dla ciężkośći piersi
L ¶ Też gdi vczynisz plastr z miodunki y s pirwosnką/ s chebdem/ s korzenim slazowym á to wszitko vwárzywszy stlucz przyczyniwszy oliwy ábo oleiku z bobrowych stroiow/ á ták vczyń máść/ ktorą mäży stáwy bolące y nogi bolące y rece/ vznasz pomoc tey máśći.
M ¶ Wlosność miodunki pożywáney w iedzeniu s potráuámi/ vuesela serce y pokarm gruby á niestráwny trawi/ Ithez záttkánie tych członkow iáko sledziony y wątroby wypycha/ iteż mozgowe nápelnienie oddala/ y też mysli smutne y dziwne ktore pochodzą s strony nápelnienia mozgowego/ melánkolią wypądza/ Pándektá powiáda.

Millefolium



Krwáwnik/ Wientkraut.

Kapitulum Cxxxi.





KRwáwnik iest ziolko máiące liscie podobne lisciu wloskiego kopru/ ma ná sobie kwiat bárzo drobny á gesty. A
¶ Sok tego krwawáiku rány spaia y opuchliny w nich broni. B
¶ Sok krwáwnikow s piretrum vwárzony/ tą wodą plocz sobie zeby dla bolesći ich á możesz ktemu octu przyczynić. Diaszkorides s powieśći Pándekti mowi. C
¶ Też sok krwawnikow iest dobri ná ciężkie puszczánie wody/ iteż ná kámień zmieszawszy gi z octem á nápiiáć sie go trunek. Pand. D
Galienus powiádáią w szostich kxiegah prostych ziol kápitulo o krwáwniku/ támże powiáda Galienus/ iż pri ma moc thák bárzo wysuszáiącą/ iż rány stirla mocnie/ ithez ná piekielny ogień iest wielką pomocą.
¶ Też sok krwáwnikow s sokiem roschodnikowym á s trochą octu zmieszáne spolem/ á to przykládáć ná piekielny ogień. Plinius powiáda iżby tho ziele roslo ná wilgotnych mieystcach okolo blot. E
¶ Też plastr vcziniony s krwawniku z bluszczu/ stlukszy ty rzeczy spolem á knim octhu przymieszawszy y troche piretrum/ á ták kogo zebi bolą przilożże tego ná czelusć ábo ná ząb/ ábowiem vsmierza bol mocnie. F
¶ Też vczyń plastr s krwáwniku/ z bábki/ y pokrzywy z octem á z oliwą/ á tho spolem stlukszy/ przilož ná pulsi v rąk iteż v rąk we 2. godzinie przed febrą/ wypądza ią s ciálá. G
¶ Thez wodá w kthoreyby byl wárzony krwawnik H

krwawnik z bábką z rożą á z moßenkámi/ á tego ſie nápiiay/ ábowiem záſtánawia kážda biegunke/ y krew ze wßelkiego mieyſcá pli
Abo ták vczyń plaſtr/ ſtłukßy krwawnik z bábką y ſtymi moßenkámi/ á potym przyday knim białek iáieczny/ á tym żywot niżey żołądká obwiń chceßli záſtánowić czirwoną niemoc.

Malua



Slaz/ Pappel/
Kapitulum Cxxxij.



A Slaz ieſt zimny w pirwßym ſtopniu/ á wilki w wtorym ieſt dwoiáki/ domowy ábo ogrodni/ á drugi polny ktori zową wyſoki ſlaz/ ábowiem wyßßey roſcie y ßyrße ma liſcie/ ma w ſobie lipką wilkość/ á nie ieſt tħák zimny iáko ogrodny.

B ¶ Sok vwárzony z roſchodnikiem á z octem/ á gdi tego przilożyß ná wrzedzienice bolące á zápaliſte/ pomocno ieſt bárzo.

C ¶ Też gdiby kto chciał áby ſie ſebrał wrzod á rychło wypłynął tħák vczyń/ wezmi liſcia domowego ſlázu/ á mąki feni grecy/ vwarzy rzeczy ſpołem/ á potħym odlawßy wode ſtłucz/ á tego przyłoż ná noc ná bolączke/ á możeß ſádłá wieprzowego przyłożyć/ á then plaſtr y ná twárdość ſleziony y wątroby ieſt dobry poránu przykłádáiąc ná nie.

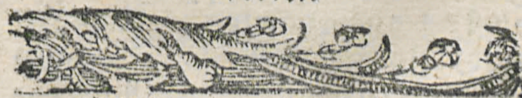
D ¶ Też párzenie vczynione ná nogi/ vwárziwßy ſlaz ogrodny z rumienkiem/ s połynkiem/ á tym ſobie ná noc nogi vmyy chceßli ſpáć dobrze/ á nawiecey w febrach gorą- E

¶ Też ſlaz s ßczyrem vwárzony w (cych. mieſie ábo w iákiey kápuſcie/ żywot otwiera y ſtolcże czyni/ á ták w febrach dobrze ſnim pożywáć karmi/ ábowiem poſpolicie bywa zátwárdzenie żywotá w tych to febrach. F

¶ Też ku pobudzeniu przirodzoney choroby pániam/ Wezmi korzenia ſlazowego ták długo iáko pálec ábo troche dłużey/ á oſkrob troche zwirzchu/ á potym rozmocz w miedzie á poſyp zwirzchu trochą prochu Diagridij/ z ápteki go wziąwßy/ włoż do mácice maß tho pewne lekárſtwo ku wywiedzieniu rzeczy przyrodzonych/ á wßákże ku tey rzeczy tedi korzeń wyſokiego ſlazu ieſt lepßy ták przypráwiony/ nizli domowego.

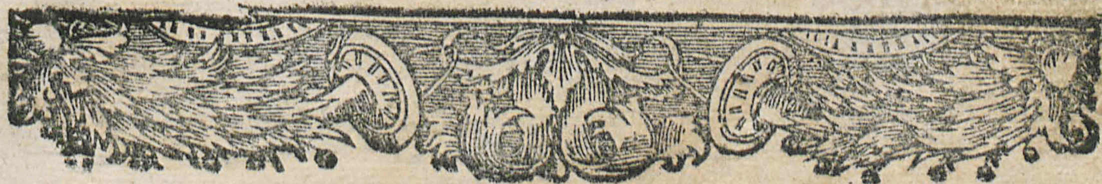
G ¶ Też korzeń ſam wyſokie° ſlazu z wieprzowym ſádłem ſtłuczony ná wrzod twárdi/ miekczi gi y roſchodzi ſie pod nim/ ábo też vczyń máść tim obyczáiem. Wezmi ſoku wyſokiego ſlazu y prochu też tego korzenia/ mąki feni greci/ mąki naſienia lniánego/ máſłá troche/ wosku też niewiele/ á ſtego máść vczyń/ ktorą máży twárde bolączki chceßli ie zmiekczyć/ tá też máść ná twárdość ſledziony ieſt dobra y ná bolenie w pierſiach. Też káßel vſmierza ktory z zimney przyczyny pochodzi. Serápio powiáda.

Menta



Mietká/ Mincz/
Kapitulum Cxxxiij.

A Jeſt ciepła y ſucha w wtorim ſtopniu/ ieſt dwoiáka ábo troiáka/ iedná ieſt domowa ktora nie bárzo zágrzewa áni też potwirdza druga ieſt polna ktorą zową kobylą mietką/ tá ieſt nawietßey mocy y wietßey ciepłosci. A wßákże domowa wiecey ſie godzi ku lekárſtwam nizli polna á zwłaßczá ſucha y zielona. Ma być ſußona w cieniu/ przez cały rok może być ták chowana w ſwoiey zupełney mocy. Ma moc roſpędzáiącą





cą/ trawiąca y rospądzáiącą s swey przyrodzoney ciepłości. B

¶ Ku pobudzeniu chćiwośćiku iedzeniu/ vczin szalsze z mietki/ s cinámonu/ z gálgánu troche pieprzu/ octu przyczyniwszy/ bowiem strácenie chćiwośćiku iedzeniu/ ktore przichodzi s strony wilkości zimnych wkorzenionych w vstkach żołądkowych/ oddala.

C ¶ Też sok mietki ogrodney z octem zmieszány/ iest dobry náprzećiwko cuchnieniu z vst ábo z dziąsl gdy tym sobie vstá wypłoczesz/ á po płokániu vst potrzi sobie dziąsl suchą mie

D ¶ Też vwárzenie mietki z octem á z (tką białkiem/ á w tim rozmocz chuste á przyłoż ią ná żołądek ábo ná vstká żołądkowe/ chcesz li wrácánie zástánowić.

E ¶ Też wino w ktorimby była wárzona/ iest dobre náprzećiwko omdlewániu/ gdiby nye było febry/ ále gdyby była febrá z gorącością tedi sok mietki s trochą octu zmieszány/ á potim vgrzey grzanke á rozmocz ią w tym occie/ ktorą trzimay przed nosem y przed vsty/ ábo sobie dziąslá pocieray tą grzanką ábo iezyk ábo wárgi/ y ná pulsy sobie też tego przykłádáć y ná skronie. Też możesz máστikowáć mietke á one wilgość przełykay.

¶ Też mietká vwárzona z bylicą/ z bożym drzewkiem/ przyczyniwszy k nim trochę oliwy tym pániá ma náparzáć máćice iesli ią chce wyczyśćić z nieczystości flegmistych. F

¶ Też mietká z włoskim koprem vwárzona w winie z oliwą/ tego przyłoż pániey ná pierśi ktorey by sie mleko w pierśiach ośiádlo/ roschodzi sie pod tym plastrem. G

¶ Też vwarz trzi garśći mietki á polney driákwie w winie/ á tego cieplo przyłoż ná żywot/ bowiem kolike mdli. H

¶ Też wino w ktorymby była wárzona z zielenim iezikiem mietká/ s piołinkiem/ troche miodu czystego osłodziwszy/ tego sie nápiiay zátkánie wątroby y śledziony otwiera/ Iteż żyłki ktoremi vriná pochodzi. I

¶ Też proch vczyniony z liśćia mietczánego z mlekiem pity/ iest dobry ná glisty. K

¶ Też ták sámá mietká iedzona surowo cudną płeć dawa temu człowiekowi ktori iey często pożywa/ krew dobrą mnożąc. L

¶ Też sok mietczány iest dobry tym ktorzy krwią pluią á nawiecey przymieszawszi k niemu troche octu á cieplo dáć ná czczo wypić. M

¶ Też czoło pomázáne thym sokiem/ bolenie głowy vśmierza. N

¶ Też gdi będzie mietká w winie vwárzona/ thedi ono wino oddala złą wonią komu wychodzi z vst. O

¶ Iesli chcesz zeby mieć białe iteż izby mocnie w dziąsłách stały/ tedi przyczyń k temu winu octu winnego/ á tim sobie vstá płocz często/ á będziesz miał dobre á mocne zeby. P

¶ Też kogo wąż vkąsi/ mietká z rutą/ s cebulą/ káżdego rowno wezmi á stłucz wespolek/ throche soli przyczyniwszy/ przyłoż ná miestce vkąszone/ vleczysz. Q

¶ Też mietká stłuczona s przásnym miodem/ s trochą octu zmieszána/ iest bárzo dobre lekárstwo náprzećiwko vkąszeniu psá wściekłego/ przykłádáiąc tego ná ràny. R

Mellilotum



Nostrzeg/ Steinkle/

Kapitulum Cxxxiiij.

Nostrzeg





A Nostrzeg iest ciepły y suchy w pirwszym stopniu/ma w sobie cirpnosć z nieiàkim rospądzànim/ à tàkże dla tego trawi y potwirdza/y boleść vsmierza/à to tym obyczàiem przyprawowàć. Wezmi kwiatkow Nostrzegowych/kwiatkow żoltich fiolkow liscia wysokiego slazu/mąki z lnianego nasienia/mąki fenigreci/nasienia makowego/ty wszitki rzeczi stlukszy wespolek zmieszay z màslem rospusciwszy/à vczin plastr/ktori przykładay nà bolące bolączki àbo wrzedzienice/ odmiekcza ie y rospądza.

B ¶ Też tenże plastr iest dobri na twàrdosć sledziony y wątroby/itez nà vchràpienie piersi gdi tego plastru nà ty miestcà bedziesz przykładał/vznasz pomoc.

C ¶ Też sok nostrzegowy/ àbo olciek iego ciepło wpuszczony w vcho/bolenie oddala.

D ¶ Też vwarz kwiatki nostrzegowe s piolynkiem/z maiorang/à w thym glowe nàparzay/àbowiem bolenie glowy vsmierza.

E ¶ Też vwàrzenie kwiatkow nostrzegowych z mąką fenigreci/ z otrebàmi à s trochą octu/ vczyn stego plastr/kthory przykładay nà wrzod ktory bywa w stolcu àbo nà członku tàiemnym meskim. Awicennà powiàda.

F ¶ Też wino w ktorimby wrzàlo to ziele/ potwirdza żoladek y wiàtry rospądza y zàtkànie mecherzà y nyrek wypądza.

G ¶ Nasienie nostrzegowe kładzione w karmie/czyni smàk y wonią dobrą.

H ¶ Też sok Nostrzegowy s sokiem celidoniey przicziniwszy troche prochu boli à meni/ à tego nàpuszczay w fistuke y nà Cancer/ àbowiem wysusza tyto wrzody y goi.

¶ Też nostrzeg w winie vwàrzony z mietką s polinkiem/vczyn stego plastr/ktory nà żoladek przyloż/bowiem bolesć iego vsmirza I

¶ Też gdiby sobie kto nàmàzal sokiem rece nostrzegowym/może nosić rospalone żelàzo przez żadnego obrażenia w rekach. K
Pandectà powiàda.

¶ Też kwiatki nostrzegowe z nasienim kopru wloskiego vwàrzone w winie/tego sobie przyloż nà chore oczy nà noc/bolesć vspokoia y oczy twirdzi. L

Matricaria



Màrunà/ Muterkraut/

Kapitulum Cxxxv.







MAruná álbo Byliczá/ ábo-
wiem są sobie podobne w
włosnosciach według Pán
A dekti/ zową ią mátką wszyt
kich ziół/ Ma w sobie ciep-
łość y suchość w trzecim sto
pniu. Liście Marunowo godzi sie ku lekárst-
wam/ á nawiecey poki iesżcze zielona.

B ¶ Ma moc ku poczęciu richłemu/ wysusżá
iąc wilkości zbytnie ktore są przekáża poczę-
cia tym obyczáiem spráwuiąc. Weźmi pro
chu Máruny/ prochu miodunczánego/ ko
ści słoniowey/ zmiesżay ty rzeczy społem á wy
piy z winem ná noc cieplo/ á nawiecey po
wyczysćieniu przyrodzonych rzeczy.

C ¶ Też miodunká z márunką á s sokiem ko
zielkowim vwárzone w winie/ á tim winem
stimto zielem náparzay máćice ná noc y po
ránu/ niewymownie poczęcie pániam czy-
ni/ gdy to párzenie będzie po rzeczach przyro
dzonych.

D ¶ Gdi thez stych ziół stłuczonych vczynisz
czopek przyczyniwszy knim prochu s kości
słoniowey/ włoż gi tám do máćice/ pobudza
rzecz przyrodzoną pániam.

E ¶ Kto też ma chćiwość ná stolce á nie mo-
że ich mieć/ zową te niemoc Tenasmon.
Weźmi żywice/ smoły/ á włoż ią ná węgle/
potim weźmi márune/ bylice/ á troche kwia
tkow dziewánny/ włożże ty ziolá ná kámień
młyński ábo iáki inszy ciepły/ á pothym sam
możesz siedzieć ná onym zielu y nád oną pá-
rą ábo dimem żywicowym/ iest tho rzecz do-
świádczoná ná to.

F ¶ Też zołzy rospądza ktore bywáią zá vszy-
má y około stolcá/ gdy ty miescá pusżczád-
łem posiekasz/ á potim prochem posipiesz má
runowym s prochem szántowym/ iest rzecz
bárzo dobra y doświádczoná od wiela.

Maiorana



Máieran/ Máioran/

Kapitulum Cxxxvj.



IEst Máioraná ciepła y su
cha w trzecim stopniu/ ma
moc pothwirdzáiącą dla A
swey wrodzoney korzenno-
ści y rospądzáiąca/ trawią-
cą/ wysusżáiącą y zágrze-
wáiąca bárzo.

¶ Gdi vwárzysz Máiorane w winie s trky B
czem/ s hebdem/ iesth dobre ludziom opuch-
łym s przodku/ y tym ktorzy s ciężkością vry
ne pusżczáią iest vżyteczne.

¶ A gdi sok z liścia Máioronowego będzie C
zmiesżány z miodem/ á tim námáżesz mieś-
ce ssiniále pod okiem/ rospądza one krew ssi
niáłą/ á tak y sinieść sie roschodzi.

¶ Gdi thez vczynisz czopek stey Máiorany D
vwárzywszy ią á z bláłkiem welpolek stłukszy
włoż że gi do máćice chcesz li rzecz przyrodzo-
ną wywieść bez żadney trudności.

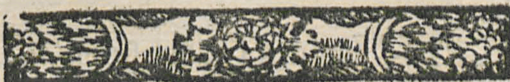
¶ Vczyniony też proch z máiorany s tro- E
chą imbieru/ s trochą pietrum zmiesżány/
to społem wstrzyknione w nos/ głowę czyści
y potwierdza ią dobrze.

¶ Wino thez w ktorimby byłá vwárzona F
Máioraná/ kto ye będzie pił żołądek posila y
trawienie dobre czyni/ ábo też proch máiora
ny w karmiach pożywány toż vczyni.
Też Máioraná z cziirwoną lebiotką/ vwá-
rzona w wodzie ábo w winie w chuściánym
woreczku/ á potim ciepło przikłádáy sobie ná
żywot



żywot/ vśmierza mocnie boleść ktora z wiá-
trow pochodzi/ á gdi gi ná glowe przyłożyß
reume z zimney przyczyny odpądza.
H ¶ Też gdi vczyniß kurzenie z máioràny/ z
bylice/ to iest vwàrzywßy ty ziolá społem/ á
nàd oną pàrą ma sie pàni nàparzàć/ àbo-
wiem màcice czyści wysußáiąc nieczysthośći
flegmiste w niey/ àbo thez możeß tym zielem
ciepło okłàdàć màcice.
I ¶ Też máiorana stłuczona z octem á s tro
chą soli/ á gdi tego przyłożyß ná miestce vką
ßone od weżá/ wyciąga iad.
K ¶ Też gdi vwàrzyß máioráne z liściem wy
sokiego ślazu/ z mąką fenigreci/ z nasieniem
lniànem w winie álbo w wodzie/ á tego przy
łoż ná wrzedzienice/ boleść vśmierza.
L ¶ Też sok máiorany z miodem zmießány/
á tym pomáży siekánie ktore bywa przy bań
kach/ goi ony ránki iż nàzáiutrz nic nie be-
dzie znáć/ álbo bàrzo máło siekánia.
M ¶ Gdi thez prochu máiorany wstrzykniesß
kilko razow w nos/ głowe czyści bàrzo dobrze
á tàk świetego Wàlántego niemoc oddala/
pàràliż/ y zákrzywienie vśt/ y poł głowy bole
nie/ ktore s choroby z nápełnienia głowy po-
chodzą/ Seràpio o tym powiàda.

Marubium



Szántá/ Marobel.

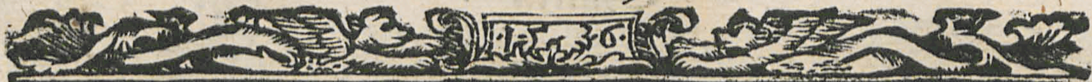
Kapitulum Cxxxvij.





Zantá iest ciepła y sucha w
trzećim stopniu/ ma moc
rospądzáiącą/ tràwiącą s A
swoich własnośći przirodzo
nich/ a nawiecey z gorąco-
śći ktora iest otwieràiąca. B
¶ Gdi vczyniß sirop stey to ßánti/ iest dobri
ná skázi pierśi y płuc ktore pochodzą z lipkiej
flegmy/ á tàk y nàprzećiwko dichàwicy iesth
dobri y ná kàßel tim obyczáiem spràwuiąc/
wezmi soku ßánti trzecią część kwárti/ izopu
miodunki/ káżdego s nich po garśći/ fig siedm
suchych/ rozinkow wietßych iedne vncią/ là
kriciey odàrtey dwie drágmie/ ty rzeczy wßyt
ki przetłukßy warz ie w poł kwarti winá bia-
łego ążby trzecia część wywrzálá/ á pothym
przecedziwßy ocukruy dobrze/ á tego sie nàpi
yay ciepło po trunkowi poránu y wieczor/ á
gdi gi wypiyeß day sobie vczynić do áptekì ty
to piluły tàk nápisawßy/ Wezmi másßi pi-
łuł de agárico dwá ßkropuły/ modrzewiowej
gebki poł ßkropułu/ soli oczkowàthey iedno
ziarnko/ zmießay ty rzeczi społem á vczyń pi
łuły s syropem làkryciey w liczbie dziewieć/ á
po tych pilułach nazáiuthrz wezmi kołacz-
kow dla posilenia kthore zową Diàdràgan-
tum/ á trzeciego dniá po tych piłułach ná-
mázy sobie pierśi máścią dialtea zàgrzawßy
ią dla lepßego odmiekczenia pierśi. C
¶ Gdi thez vwàrzyß ßánte s figámi w wi- *
nie á tego sie bedzieß nàpiyal dla kàßlu ktory
przychodzi z zimney przyczyny/ á możeß kte
mu przyczynić soku làkryciyey thym bedzie
lepiey.
¶ Thez wino w kthorym by byłá wàrzona D
ßántá z nasieniem włoskiego kopru/ dobre
iest ku piciu tym kthorzy strudnością vrine
miewàią/ itez kłocie wnetrzne vśmierza.
¶ Albo gdy vwárzyß ßánte z liściem Lilio- E
wym/ z liściem wysokiego ślaza w wodzie/ oli
wy knim troche przylawßy/ á to społem stłu
kßy przykłàday ná żywot dla tey koliki ktora
z zimney przyczyny przychodzi.
¶ Kto też ma bebele w stolcu prániu ná koń F
coch ielitá/ w kthorych bywa boleść wielka á
tàk nàprzećiwko temu/ vwarz ßánte z wło-
skim koprem w winie przyczyniwßy słoney
wody/ á pothym vwárzywßy maß siedzieć
nàd tym gołym zadkiem/ àbowiem boleść od





chodzi stych bebelow/ potym sie roschodzą.
I ¶ Gdi sok szanti cieplo w vszy wpusczony/ bolesć ich vsmiecza.
K ¶ Tez wino w ktorimby wrzálá szántá/ zá tkanie sledziony y wątroby otwiera/piersi tez y plucá z nieczistośći flegmistich czisći/y rzecz przirodzoną pániam pobudza gdi sie go ná piye/ Serápio powiáda.

Moracelsi.



Zoráwiny/ Mulber.

Kapitulum Cxxxviij.



A Zoráwiny są slodkie cieple y wilkie. Ale zoráwiny kwásne sklaniáią sie niciáko ku zimnośći y ku wilkośći/ty oboie zoráwiny są domowe. Sa tez zoráwiny ktore zową morabacci/są zimne y suche/ á są czyrwone/ á to s przodku/ á gdy dozrzeią tedy bywáią czarne.

B ¶ Domowe zoráwiny moc máią rospądzáiącą y trawiącą itez oczyściáiącą/są dobre náprzećiwko slinogorzowi/itez komu iezyczek spádnie z miestcá swego. Y náprzećiwko zálegkośći gardlá w czelusciach/itez dziurek w nosie ktore zową po Láćinie Brancos et Corisa. Náprzećiwko thym chorobam vczyń táki elektwarz/ s ktorego czyń sobie plokánie vst tym obyczáiem. Wezmi soku zoráwin domowych ábo elektwarzu Diamoron z ápteki iedne vncią/ wodki bábczán y trzy vncie/octu/ rozánego miodku/kázdego po polowicy vncij/zmieszay ty rzeczy spolem á tym sobie plocz vstá.

¶ Tez sok zoráwin slodkich dány cieplo ku piciu zywot otwiera y stolcze czyni/á nawiecey kiedi kto ma zátwárdzenie zywotá z zimney przyczyny/ tym vzdrowisz. C

¶ Tez wino w ktorimby byly wárzony thy iágodi/ielitá czyści. D

¶ Sok s skorek tego drzewka wyćisniony ábo wino w ktorimby byly wárzone ty skorki/ robaki vmarza w zywocie y precz ie wypądza/ábowiem skorki tego drzewká máią wlasnosć rospądzáiącą itez trawiącą. E

Zoráwiny lesne máią moc záćiskáiącą dla swoiey kwásnośći.

¶ Tez gdi vwárzysz liscie wespolek s skoreczkámi zoráwinowemi w winie á s trochą octu/bolesć zebową vsmierza gdi tym sobie bedziesz plokáć vstá. F

¶ Tez plastr vczyniony z liscia zoráwinowego z oliwą stlukszy ie pospolu/ á gdy thego przylozysz na mieysce spárzone od vkropu ábo od ogniá/ nicią trzy sie pod tym. G

¶ Tez gdy vwárzysz zoráwinowe skorki z lisciem/przilozywszi knim liscia winnego á tilko fig/warzze to w deszczowey wodzie/á tym sobie glowe myiay/chceszli mieć czarne wlosy. H

¶ Tez sok zoráwin kwásnych y liscia iego/ iest dobry ná rány ábo ná rospádliny kthore bywáią w vsciech ábo tam dáley w gárdle/y tez ná slinogorz ábo ná zádawienie ktore bywa w gárdle. I

¶ Jágodá zoráwin nie dobra iest zołądkowi/ ábowiem wnet sie obráca w zołądku/ á nie trawi sie dobrze. A przetho iesli ich ktho chce pozywáć/ thedi ie ma iádáć przed obiádem/bowiem po obiedzie wiecey szkodzą/ ludziom suchym ále ták są szkodliwe. K

¶ Suche iágodi zoráwinowe záćiskáią zywot/á ták biegunke zástánawiáią. Awicenná o tym powiáda. L

¶ Tez zoráwiny w deszczowey wodzie vwárzone/zebową bolesć vsmierzáią/ kto tym sobie bedzie plokal vstá. M



Mercurialis

Szczyr/   Bingelkraut/

Kapitulum Cxxxix.



Est ciepły y suchy Szczyr
w j. stopniu/ iest dwoiáki
samiec y sámicá/ ktora yest
A wietsza nizli sámiec/ nasie-
nie ma okragłe.
Pándektá s powieści A-
B uerrois w kxiegach Colliger capitulo de mer
curiali mowi/ oboy práwi Szczyr wárzoni
s potráwámi ábo iedzony/ żywot otwiera/ á
kiedi bedzie wárzony Szczyr s ćwikláną ná
cią á z wietszemi rozinkámi w miesney pole
wce/ á tey polewki gdy sie kto ciepło nápiye/
tedy żywot odmiekcza y stolce czyni.
C Też klisterá bywa s Szczyru tim obyczá
iem. Wezmi szczyru/ náći ćwiklániey/ fiołko
wego liścia/ káżdego snich po garści/ listkow
senes/ páprotki/ káżde° snich po vncij/ wárz
ty rzeczy w połtori kwarti wodi áż wywre do
pol kwarti/ á potim przecedziwszy rozmać w
tym vkropie Kásiey wyciagnioney iedne vn
cią/ benedicti laxatiwy pol vnci / oleiku fioł-
kowego. włoskiego ropru oleiku/ oboiego po
vncij/ soli oczkowátey pol drágmy/ zmiesza y
ty rzeczy spolem zágrzawszy ciepło wley zád-
kiem przez klistere/ ábowiem tá klistera máci
ce y nyrki y wszytki wnetrzność wyczyści z
nieczystości flegmistich.

Powiádáią lekárze/ kiedi listki szczyrowe D
zetrzesz/ á nimi námázesz meski członek tha
iemny/ ábo sie soku iego nápijesz/ tedi sie bedą
dziewki rodzić/ ále sok pići samcá tego ziela/
tedy sie synowie bedą rodzić.
Też liście szczyrowe gdi bedzie w káplunie E
vwárzono/ á kto sie oney wodi nápiye/ tedy
nieczystości flegmiste y melánkolią wywodzi
s człowieká.
Też iest dobry náprzećiwko febram tercia
nam y kwártanam/ y náprzećiwko drzeniu F
członkam/ ithez ná wzdecie żołądká/ y tym
ktorzy máią ciezkie oddichánie/ itez ktorzyby
miewáli bolenie członkow iest osobliwe lekár
stwo/ Galienus powiáda w kxiegach w kto-
rych wypisał moc tychto ziół.
Też kiedi bedzie vwárzony szczyr w winie G
s czyrwoną lebiotką/ tedi twárdość miekczy
y rospądza ią/ Pandektá powiáda.

Mandragora

Pokrzyk/   Dilwurcz/

Kapitulum Cxl.



Okrzik iest dwoiáki/ izden sá
miec drugi sámicá/ Sámi
cá tedi ma bárwe poczerniá A
ła/ listki szyrokie iáko Locygá
á tłuste/ woniey przeciwney
listki kłádącze sie po ziemi/
á w posrodku listhow ma iábłuszká okragłe
pozołciá-



Pożolciałe/wdzieczney woniey/w tych iabłu
szkach są iądrka iako w gruszce/ korzenie ma
dwa abo trzy wielkie a spoyne/ zwirzchu po-
czyrniałe a wnatrz białe. Skora tego korze
nia iest tłusta/ to ziele nie miewa żadnego pre
ta s ktorego by list rosł abo gałąski/tylko s sa
mego korzenia list wyrasta. Samiec iest po
bielałey zielonosci/ listu wielkiego/ szyrokiego
a miekkiego/ma iabłko dwa razy wietsze niż
samica/ barwy piekney szafranney/ woniey
barzo wdzieczney/ Pasterze niegdi nayduiąc
ty iabłka iadaią ie/a tak w twardi sen wpa-
daią. Korzen ma bielszy nizli pirwszy/ pretu
też żadnego nie dawa. A iako plotą żeby był
na podobieństwo człowieka/ toć iest kłam a
nigdi nieprawda/matacże to s korzenia mie
czikowego abo kosaccowego vformuią iako
by człowieka/a zasie do ziemie wsadzą/a tak
dadzą rosć/potim zasie ten stroj wyimą a lu
dzi tym szalą dla pieniedzi/ a wzdy niewia-
stam czarownym y babam z diabli sie obiera
iącim nie ciezko dać za ieden ktori złoty/ by
go iedno mogła dostać/ barzo rada każda.
Skora korzenia tego napirwey sie w lekar-
stwo godzi/potym owoc/ a listi na ostatku.
Ty ziolą są zimney wilkie w trzecim stopniu
wedlug Auicenny/ale Pandec. powiada iże
by był zimny w 3. stopniu/maiąc nieiaką cie
płosć. Maia moc zagrzewaiącą/ rospadza-
iącą y scieraiącą/ wnątrz trawiąca/ w go-
rączkach ciezkich kthore mozg wysuszaia/
proch s skori tego korzenia zmieszać z mleki
niewieścim/ a tim czoło y skroni okładać/a
to dla gorącosci ktora w głowe wstepuie/ a
w głowie bolesć czyni. Ale w iabłkach pokrzy
kowych iest wilkosć/a stądże iabłka pokrzyko
we czinią zbytnie spanie. Skorki korzenia
pokrzykowego są zimne y wysuszaiące.
¶ Gdi proh korzenia pokrzykowego bedzie B
dany ku piciu abo w iedzeniu/abo s chlebem
tedi czyni zbytnie spanie/ a przeto tego pro-
chu barwirze vżywaią kiedy członek iaki rze-
zać chcą/a tak gdyby sie kto miał dać rzezać
abo przepalać na niektorym miescu żela-
zem gorącim/napirwey ma wziąć ten tru-
nek aby nie poczuł: Wezmi soku s korzenia
pokrzikowego coby ieden pieniądz zaważył/ a
day pić w miodowey brzecce a tak vsnie. Też
thak przez wracanie gorącosć y zimną wil-
kosć wymiata s człowieka iako y biała cemie
rzica/a gdiby tego soku wiecey wziął nizlim
powiedział/tedi vmartwia abo vmorzy. C
¶ Też gdi korzeń pokrzikowy bedzie w wi-
nie vwarzony ażeby trzecia część wywrzała
a przecedziwszi/ wezmi tego korzen a co złoty
zaważy/a tego sie wina napij/ abowiem to
iest dobre lekarstwo tym co sen stracili w nie-
mocach gorącich/y bolesci wnetrzne vspoka
ia barzo dobrze. D
¶ Też gdi bedzie dany sok s korzenia pokrzi
kowego tak wiele iako połtora złotego zaważy
a miodu warzonego trunek/ zmieszay gi spo
kem stim sokiem a daj sie tego napić ciepło po
ranu/ bowiem flegme wraczanim y kolere
wywodzi/ ale nie trzeba tego soku wiele brać
bo o zdrowie przyprawuie. E
¶ Też gdi skorke s korzenia pokrzykowego
włożisz w zadek/czini spanie/ to iest wziąwszi
czopek/ktori wpraw tam w zadek na noc.
¶ Też gdi vwarzysz słoniową kosć stim po- F
krzykowym korzeniem przez pieć abo szesć go
dzin zalewaiąc/ miekczy the kosć słoniową/
iż może sniey co chce vczynić.
¶ Też gdi stłuczesz korzeń pokrzykowy z oc- G
tem a przyłożysz tego na wrzod ognisti ktori
zową Eripizila/tłumi gi y vlecza barzo do-
brze/a gdi k niemu przyłożisz miodu a troche
oliwy/przyłoż na miestce od weża vkąszone/
iad wyciaga wezowy abo iaszczorcy.
¶ Też gdi sok s korzenia pokrzikowego/abo H
wino w ktorimby było warzono korzenie po
krzykowe z mąka ieczmienną/a tho społem
zmieszawszy nacieray sthawy bolące chcesz li s
nich bolesć wypedzić/ iteż z inszych miejsc/
Pandekta mowi o tym.

fabulantur
a jako plotka

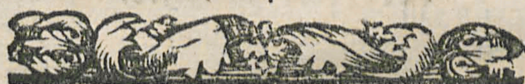


¶ Też gdi korzeń do mácice wetkniesz/ zástánowienie rzeczy niewieściech przepuszcza/ plod vmarły wyciąga.

¶ Też liśti stłuczone z mąką ieczmienną/ á s tego plastr vczynić á okłádáć ná ociekłość oczu/ ná bolączki/ y ná skáżone rány/ y ná wrzodi/ goi to wszytko/ y bolączki twárde ro spuszcza/ zmáży cárne y biale sciera s ciálá/ oddláwienie leczy/ dnę nożną y ręczną rozgania/ y ine boleści vśmierza.

¶ Jest też drugi pokrzyk ktori roście ná dolinach/ ma liśti długie pobieláłe ná piądź długie/ ále ten pokrzyk pręt pusżcza ná dwie piędzi długi s korzeniá/ pobieláły/ miętki/ długi á tłusty/ miąszszy iáko pálec. Then korzeń gdyby vwárzył á dal pić/ ten twárdi á mozgowi szkodliwy czyni.

Matrisilua Zimoziele



Kapitulum Cxlj.



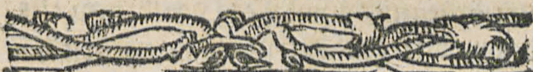
Jest ziele ktorego liśt po iedny stronie blády á z drugiey zielony/ ma owoc iákoby koriánder wielki/ á zielony s pośrodku/ á potym gdy dozrzeie z rumiáná żołtáwy bedzie/ we dwu listku zámyka sie tho nasienie iákoby w mieszkoch/ korzeń ma gruby/ roście tho ziele ná rolach y ná ogrodziech/ iteż miedzy rożą/ Gálenus/ Matrisilwá iest vżyteczne ziele/ á zwłaszcza owoc iego y liście dla właśności vkrawáiącey y zágrzewáiącey.

¶ Diászkorides pisze/ iż nasienie thego zielá w cieniu vsuszone/ á ná proch tárte á przez czterdzieści dni w winie pite/ twárdość slezdziony rospądza.

¶ Też liście tego zielá w winie álbo w wodzie vwárzone/ á przez pietnaście dni pite/ nasienia meskiego wilgući wysusza y broni niemocy ktorą zową gomorea.

¶ Też vrinę mocnie pędzi ták iż gdi go kto często pożywa áże pothym ze krwią vrinę s człowieká wywodzi. A niektorzy piszą/ ktho tego często pożywa ábo nasienia iego/ tácy ludzie bywáią niepłodni dla zbytniego wysuszenia nasienia meskiego.

Melon.



Melon/ Pucer/

Kapitulum Cxlij.



Gdy iest dozrzały málon dáie gruba krew/ chłodzi y od miekczá/ w wtorim stopniu/ ma też moc ocieráiącą. Nasienie Málonowo gdy vschnie wiethszą moc ma ocieráiącą niż sam Málon.

¶ Serápio pisze o nim/ iże boleści oczne vspokoiá



ſpokaia gdi ták ná oczy ſwiezo bedzie przyłożony/ tákiez y boleſci głowne dzieciom vſmierza gdi gi przyłożyſz ná głowe ná ciemie/ y thez do oczu nie dopuſzcza p'yngć wilgoſci ná czoło przyłożony.

C ℂ Tez naſienie málonowo ná ſłońcu vſuſzone/ potim ná mąke miáłką ſtłuczone/ z ieczmienną mąką ábo s krochmalem zmieſzawſzy/ á ták tey mąki w wodzie roſpuſzczáć á tą wodą day ſie biáłey głowie vmyć ktora by miáłá ſłáki ná twarzy ábo iátie inſze ſzkárádoſci/ y owſzem piekną płeć czyni licá gdy ſie tym bedzieſz vmywał.

D ℂ Tez korzeń Malonowy vſuſzony á potym ná proch ſtárty/ gdi thego prochu dáſz wypić s ſycią ták wiele co złoty záważy/ vczini ſz wrácánie/ á zwłaſzczá po iedzeniu/ lekko przydzie wrácánie po thym trunku troſzke go zágrzawſzy.

kaſa w iezyk y pali/ á dla tego ieſt ciepły w 2 ſtopniu y tákież wyſuſzáiący/ korzeń tilko v zyteczny ieſt ku lekárſtwam.

ℂ Diáſzkoridex piſze/ korzeń oleſznikow ma moc odmiekczáiącą y otwieráiącą/ boleſci z nyrek y z mecherzá wypadza przez vrine/ y tez gdy bedzie vwarzony w wodzie ábo w winie á bedzie dány ku piciu/ boleſci zołądkowe y máćice vſmierza y wiátry trawi. B

ℂ Gdi dzieći vryny mieć nie mogą/ vczyń pláſtr s korzenia y zielá oleſznikowego ſtłukſzi przyłoz ciepło na zywot nizey pepká/ pomoze. C

ℂ Thez korzeń ná proch ſtárti z naſienim włoſkiego kopru w piciu dany/ zołądek zágrzewa y poſila/ wiátri trawi y vrine ku wyſciu pobudza/ itez náprzećiwko wydimániu ná ſtolce krom vrzynku z winem pithy korzeń/ wſpomaga. D

Meu.



Oleſznik/ Wildetille/

Kapitulum Cxliij.



A O Leſznik ieſt ziele znáiome w polſzcze/ liſt ma hánizowy ná dwa łokciá roſcie iákmirz ná wzwyſz/ korzeń roſochaty ma zákrzywiány/ wonyey przyyemney/ á

Morſus galline.

ſiue Anagallus.



Nidoſpiałek.

Kapitulum Cxliiij.



TO ziele ieſt dwoiákie/ iedno wietſze á drugie ieſt mnieyſze/ oboi ná rány ieſt barzo dobre ziele/ puchliny broni/ drewno ábo z łązo s ciáłá wyciąga/ gdi ſamo ziele bedzie ſtłuczone/ á ná mieyſtce przyłożone. A

ℂ Tez ſok tego ziela leczy zebowy bol/ tym obyczá B



obyczáiem/ iesli kogo ná lewey czelusći zeby bolą/ tedi wpuść tego soku w práwą nozdrze á iesli w práwey czelusći bolą zeby/ tedy tego ziela soku w lewą nozdrze wpuść/ á zátuliw ßy nozdrze potrzymay chwile onego soku w nosie/ to maß vczynić po trzy rázy.

C ¶ Też sok tego ziela niedospiałku z białym miodem smáżony/ tego potroße pußczay ná oczi chore/ pomaga y bielmo spadza y wzrok czyści y wyiasnia.

D ¶ Też náprzećiwko opuchlinie y náprzećiwko iadowi z vkąßenia psá ábo wężá/ dobrze ten sok z winem pić ciepło.

E ¶ Też gdi komu ielito puchnie w stolcu po mázuy tim sokiem ciepło vznaß pomoc/ też ielito wyśle wpadza w człowieká/ gdi ten nie dospiałek będzie stłuczony z liściem/ á będzye to liście przyłożone ná ielito/ á zwłaßczá ma ły niedospiałek.

F ¶ Thęż sok thego ziela rány wysußa s swey przyrodzoney własnośći goi káżdą ránę/ á zwłaßczá ktore bywáią ze złych trost.

Mumia



Mumia.

Kapitulum Cxlv.



Powiádáią stárzy żeby miáłá być stego co zostawa przy deßczkach abo przy thrunnach w ktorich chowáią ciáłá ludzi vmárłych/ á tákby tho miáło zosthawáć s ciał człowieczych/ ktore gdi chowáią do grobu bal samem mázą/ mirrą/ álloe/ á to iest ten obyczay w ziemi Sáráceńskiey/ á thákie ciáłá bárzo długo nie zgniyą/ á ták powiádáią á by thomumia miáłá być/ ázby telko stąd wßytkiemu świátu dawáli dosyć/ to iest rzecz niepodobna. Ale też powiádáią żeby z deßczem z gor przychodziłá ná doł/ á mießtáiący około zbieráią to/ bo z niektorego korzenia wipriskuie sie iákoby smołá poki ießcze korzeń roscie/ potym drewno zgnye á tho zostawa/ á ták to potym kopáiąc náyduią. A

B ¶ Też niegdi w skále kámienney s subtilnego dymu zimnego/ á od zimnośći kámienney zgestnieie sie. Iáko też Aspaltum przy kámieniu sie zgestnieie/ ktemu promiennośći z wirzchnich ciał służą/ tho iest gdzie áni zadna grubość áni twárdość niemoże przekázić.

C ¶ Iest goraca/ ma moc zátwierać wßytki płynienia/ też złamáne kośći spaia/ boleść głowy z zimney przicziny odeimuie/ pacierzną boleść ithęż zákrzywienie vst náprawia/ niemoc pádáiącą oddala/ y głowy záwrocenie boleść vßu y gárdłá oddala.

D ¶ Też w tyzánnie pita/ dußność w piersiach odeimuie/ też przepukłnienie moßnow gdi ią pije ábo vczyniwßy s prochem plastr przikłádáć vlżewa/ wrzedliwośći mecherzá też konice członku táiemnego goi/ też ciecżenie zástánawia krwie.

Nasturcium hortulanum.



Rzeżuchá/ Gartenkreß.

Kapitulum Cxlvj.

A Rzeżuchá iest ciepła y sucha w trzecim stopniu/ iesth w mocy podobna gorczycy. Ma moc rospadzáiącą/ trawiącą z niektorym odmiekczániem.





B ¶ Gdi vwárzyß rzeżuche w winie/ á thym winem wloſy zmaczaß/ vmocnia ie y opáść im nie dopußcza.

C ¶ Też gdi ſtłuczeß rzeżuche z rolownikiem á troche ſoli przyłożywßy knim/ tego przyłoż ná bolączke zápaloną a ognistą/ y ná piekielny ogień ieſt wielkiey pomocy.

D ¶ Też ſok rzeżuchowy z miodem zmießány/ ieſt bárzo dobry ná ſwirzb.

E ¶ Też wino w ktorimby była wárzona rzeżuchá/ ieſt dobra ná boleść ſtáwową.

F ¶ Plaſtr też vczyniony z rzeżuchy z octem á z mąką ieczmienną/ ieſt dobry ná mdłość ſuchy h żył.

G ¶ Też wino w korimby byłá vwárzona rzeżucha s ſokiem koſáccowym ábo s prochem koſáccowym/ czyſci pierſi y płucá/ gdy ſie tego winá bedzie kto nápijał.

H ¶ Zágrzewa też żołądek y wątrobe y twár doſć ſledziony rozgania y ſcieńczá/ ábo ták vczyń plaſtr z rzeżuchy á z miodu/ ktory przyłoż cieplo ná ſlezione dla theyto gruboſći ſledziony.

I ¶ Gdi ſie też nápijeß ſoku zmießawßy s ſokiem łobodzianym troche octu knim przyłoż á cieplo wypijeß/ wrácánie vczyni przez ktore kolere czyrwoną wypedzi.

K ¶ Też rzeżuchá pożywána czeſto/ cieleſną żądzą pobudza/ á nawiecey gdy ſnią vczyniß ſáłate z liſciem páſternakowym.

¶ Też wino w ktorim vwárzyß rzeżuche á bedzieß ſie go nápijał/ wiátry trawi y kłocie vſmierza. L

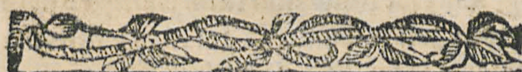
¶ Sok rzeżuchy z miodem zmießány przeſnym/ á ná mieſtce od weżá vkąßone przyłożony/ iad wyciąga z rány á nie dopußcza go do wnetrznoſci wſtepowáć/ y owßem dym vczyniony w domu/ wypądzá gad s thego domu/ Awicenná o tym powiáda. M

¶ Też náprzećiwko cieſzkiemu pußczániu vriny/ vwárz rzeżuche w winie á przyley oliwy/ á okłáday ſobie tym krzyże p dymioná/ pomoże ná to. N

¶ Też naſienie rzeżußáne zwáne/ iezykow paráliż oddala. O

¶ Też proch z naſienia rzeżuchy vczyniony á w winie wypity/ ieſth dobry náprzećiw zimney wilkoſći mozgowey. P

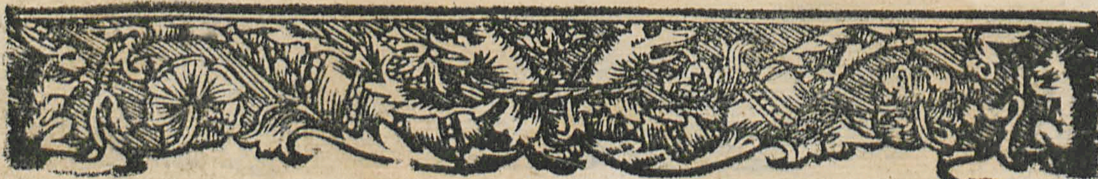
Nigella



Kąkolicá álbo Czárnuchá/ Raten.

Kapitulum Cxlvij.





A Czárnuchá iesth ciepła y sucha w trzecim stopniu/ tego dzieła moc wszytká iest w nasieniu á ták ma moc rospądzáiącą/ ktorą ma z gorącości swoiey/ á thák trawi y rozgania złe wilkości.

B ❡ Plastr vczyniony z mąki czárnuszki/ tho iest z nasienia iey/ y s soku piołynkowego/ á to społem zmieszawszy przyłoż dziecięciu ná pępek/ robáki zábiya w żywocie.

C ❡ Też máść vczyniona z nasienia czárnuszkowego/ to iest stárszy ie ná proch coby go było okiełko łyżek/ śiárki też z łyszke/ octu mocnego oliwy niewiele/ á z tego vczyń máść ktorą ná mázuy świrzb ábo krosty świrbiące y liszáie nie wymownie pomocna iest tá máść.

D ❡ Ná spędzenie thez piegow z licá/ mąká czárnuszkowego nasienia zmieszána z błaywasem/ z octhem/ á thym námázuy piegi gdziekolwiek chcesz/ vznasz pomoc.

E ❡ Oleiek też z gorskich migdałow zmieszány z wodą w ktorey by było wárzono nasienie tey to czárnuszki/ á thego wpuść troche w vcho/ chrobaki morzy y wypądzá z vchá.

F ❡ Też wino w ktorimby było wárzono nasienie they czárnuszki/ z nasienim rzeżuszánym/ włoskiego kopru/ piotruszczánym/ á tego winá ocukrowawszy nápiiay się/ ábowiem cięszkie puszczánie vriny oddala/ ktore z rzezániem bywa/ y kłocie ktore bywa w żywocie vspakaia.

G ❡ Też vriná w ktorey by byłá wárzona mąká czárnuszki/ soku roschodnikowego troche knim przyczyniwszy á octu/ zmieszay ty rzeczy społem/ á tego przykłáday ná bolączke ktorą zową Cárbunkulus/ iest wrzedzienicá s koleri y ze krwie bárzo boląca.

H ❡ Wino w ktorymby było wárzono nasienie czárnuszki z bylicą/ á gdi się tego páni kilko dni nápiie kożdi dzień/ rzecz przyrodzoną pániam wywodzi y vrinę pędzi/ mleko odeymuie/ bowiem ie wysusza s piersi iteż tłusthe wilkości lipkie trawi.

I ❡ Też gdi z nasienia czárnuszkowego vczyniż proch/ s korzenia kosáćcowego/ á tich prochow wstrzikni w nos/ bowiem głowe czyści wywodząc nieczystości z głowy przez nozrze á ták y oczom pomaga płynącim/ iádom sie też przećiwi wężowym/ Pándektá powieda

K ❡ Thez czárnuszká w chuste záwiązána á w ocet przez kilko godzin námoczona á potym vsuszona/ iest bárzo dobra ná ryme kto iey często wonia.

L ❡ Kurzenie też czárnuszki wypądza węże y myszy y insze iádowite chrobaki z domu.

M ❡ Też czárnuszká ná mąke zmełtá á w occie wárzona ták długo iż będzie iákoby kłaysier/ potim przyláć oleyku orzechowego/ á vczynić iákoby máść/ iest osobna ná trądy/ ná czyrwone krosty licá/ mázác ie ná noc.

Nasturcium aquaticum.



Rzeżucha wodna álbo przymiotnik Brunkresz.

Kapitulum Cxlviij



A Wodna rzeżuchá to iest przymiotnik/ iesth ciepła w pirwszym stopniu á sucha w wtorim sthopniu Pándektá/ ále Pláteárius powiáda iżby byłá ciepła y sucha w trzecim stopniu.

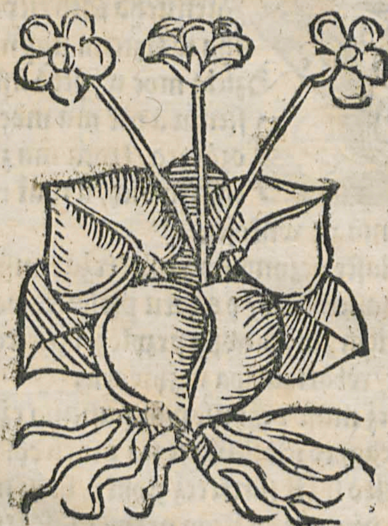
B ❡ Gdi vwárzysz wodną rzeżuche s swiżim mięsem przyłożiwszi miodunki/ á oney się polewki nápiiesz/ piersi y płucá wyczyści/ tá pole



C rwka od nieczystosci flegmistych.
¶ Gdi też vsiekawßy wodną rzezuche s pio trußką z włoskim koprem/ á to społem vwá rzyß á omásciß iákoby kápuste/ bedzieß pożywał/ to iadło kolike káżdą vsmierza/ Abo też vwárzywßy ty ziola w winie/ náparzay sobie żywot temi to zioły rozmaczáiąc w tym ciepłym winie dla tego to kłocia vspokoienia.
D ¶ Też nasienie rzezuchy wodney żywot záciska/ á ták biegunke zástánawia ktora z gorącey przyczyny pochodzi/ á to gdi vwárzyß nasienie w deßczowey wodzie/ álbo daß go thák wiele co złoty záważy s sukiem pigwowym ocukrowawßy dobrze.
E ¶ Nasienie thez wodney rzezuchy z nasieniem opichowym/ piotrußczánym w miesney polewce vwárzone/ thedi oná polewká ma moc kámáć kámień/ y rzecz przirodzoną pániam pobudza ku wysciu/ itez vrine obfi cie pedzi.
F ¶ Też czyrwoną niemoc zástánawia gdy vwárzyß to nasienie w bábczáney wodce/ á bedzieß sie iey nápiyał.
G ¶ Też gdi vwárzyß rzezuche wodną w słoney wodzie/ á oliwy też spieć łyżek ktemu przilawßy/ tym ciepło náparzay żywot gdyby w nim miał kłocie.
I ¶ Gdi ią też vwárzyß w winie s ßáłtą/ á tym sobie bedzieß náparzał dymioná y krzyże cießkie pußczánie wodi kthore bywa z rzezánim po troße á czesto/ zástánawia y volnosć czyni w wychodzeniu tey to vriny.
K ¶ Też stego ziela rzezuchy wodney może sáłatá być vczyniona/ prziprawiwßi liscia álbo wirzchow włoskiego kopru/ láktuki/ boragowego liscia/ á stego wßytkiego vczyń sáłate z oliwą/ ábowiem thá sáłátá vrine bedzie popadzáłá wespołek skamieniem/ y pániam rzecz przyrodzoną wywodzi/ itez płod vmárły z żywotá wygánia/ á nawiecey gdi sámá rzezuchá bywa iedzoná/ itez ràny y rospádliny wnetrzne goi/ Serápio powiáda.

Nenufar

Grzybienie álbo wodná lilia.
Seeblomen.
Kapitulum Cxlix.





GRzybienie iest zimne ywilkie w wtorim stopniu/ iest dwoiákie/ iedno ma białe kwiatki á drugie żołte/ pirwße iest lepße. A
B ¶ Kwiathki białe grzybieniowe są godne ku lekárstwu/ z listkow grzybieniowych może być sirop pożytheczny náprzećiwko cießkim gorączkam y náprzećiwko zapaleniu wątrobnemu/ tho iest weżmi kwiatkow grzybienia białego/ kwiatkow fiołkowich po dwu garści/ naßenia mleczowego káttuczánego/ kurzey nogi/ nasienia ogorkowego/ málonowego/ bániowego/ citrullowego/ káżdego snich po garsci/ á tho vwárz w wodzie iákoby we czterzech kwartach wodi á żby trzecia cześć wywrzáłá/ á potim przyley troche octu á ocukruy/ przecedziwßy y powtore możeß prziprawić tego troche/ á tego syropu nápiiay sie po ránu po trunkowi ciepło náprzećiwko timto chorobam.
C ¶ Też gdy kogo boli głowá z gorącey przyczyny/ weżmi kwiatkow grzybieniowych/ á włoż ie w prostą wode ná noc/ á poránu nápiy sie oney wodi ciepło ocukrowawßy/ á ony kwiateczki włoż w nozdrze/ pomoże. Toż też likárstwo spánie czyni.
D ¶ Oleiek kwiatkow grzybieniowych vsmierza bolesć głowy kthora z gorącey przyczyny pochodzi.
E ¶ Gdi kwiatki grzybieniowe bedą vwárzone s kwiatkámi liliowemi w occie/ tego przykłoż ná żołądek/ ábowiem bolesć żołądkową odeymuie.





F ¶ Też wodá w ktorejby były vwárzone grzybieniowe kwiatki/ pita bolenie mecherzá od-

I ¶ Też s sokiem kwiatkow grzybienio (dalawych zmieszanym z blaywasem/ ná twarzy fláki y insze szkárádości spedzisz/ á kiedi ktemu smoły przyłożysz/ párchy zgoisz mażąc ie.

G ¶ Opuchline też meskich stroiow vleczysz gdi vwárzisz kwiatki grzibieniowe z rożánim kwieciem/ z mąką pszeniczną w occie/ á tego przyłoż ná stroie meskie/ przez wątpienia bedziesz miał pomoc/ y nasienie iego często pite ktemu bárzo pomaga.

H ¶ Korzeń grzybieniowy y nasienie iego mą ią moc wysuszáiącą krom żadnego grizienia á ták biegunkę zástánawia.

I ¶ Nasienie grzybieniowe dáne z wodką bábeząną/ nasienie płynące przyrodzone meszczyznam zástánawia/ A iest to nasienie potwirdzáiące serce s powieści Awicenny w xięgach o mocach serdecznych.

K ¶ Też wino w ktorimby było wárzono korzenie grzibieniowe z bágniskiem/ iesth dobre ná opuchline śledziony/ Awicenná powiá.

L ¶ Ma też moc rospądzáć gorącości náglih zimnic/ ktore pochodzą z gorącey wilkości y ze krwie skázoney/ itez ná zápalenie wątroby/ bolączki gorące tráci/ á to ták czyniąc.

Wez. dziewieciorniku/ mleczu/ zielá ktore zową swini pysk/ mátki bożey włoskow/ bábki/ śliwek ktore zową swestki/ brzoskwie/ łecygi/ máku białego/ lákriciey/ ieczmieniu/ thy wszytki rzeczy wárz wespolek/ potim zley one wode do innego gárncá ták poki ieszcze gorąca/ á wto nákłádz kwieciá stego grzybieniá/ á niech ták stoi áż ostidnie/ przecedz to potim/ wytłocz wode dobrze stych ziol/ potim tey wodi przíwarz s cukrem áby sie nieco zgestnełá potim to day pić z wodą fiołkową.

M ¶ Oley kwiátu grzybieniowego iesth dobry przeciw gorącosciam głowy y inych członkow/ ták dobri iest iáko fiołkowy/ bo sen przywodzi/ bolesći gorące vkraca/ korzeń y nasienie iego płynienie brzuchá zátwarza/ śledziony bolączkę y mecherzową goi.

Narciscus



Złotogłow.

Kapitulum CL.



Złotogłow ma list podobny łukowi/ iedno iż mnieyszy A pret ma ná dwie dłoni wzwysz/ á drzenia we zdzble nie ma iáko żito/ ná wirzchu ma kwiatek pełny dwoiákiey bárwy/ to iest około biały/ w pośrodku żołti albo száfránny/ korzeń ma biały okrągły iák chrzan/ nasienie czárne podługowáte Złotogłow ktori ná gorach rośćie iest lepszy y kwiatek ma woniáiący.

¶ Ma moc wysuszáiącą/ ocieráiącą/ y ciáłá nárastáiącą/ korzeń iest lepszy ku lekárstwam/ Izidorus pisz o tym zielu złotogłowie B ktore po łacinie zową Narciscus/ iż iesth názwano dla iednego dzieciecia ktore było przemienione w kwiatek iego cudny/ á stąd iesth názwano Narciscus/ Iest ciepłe y suche w trzecim stopniu.

¶ Korzeń iego iedzo nywrácánie czyni/ á C ná proh stłuczony z miodem przesnym zmieszány/ ná spárzeline iest dobry pomázowáć/ y żyły suche zerwáne spaia y zrászcza/ bolesći zástárzáłe członkowe vśmierza.

¶ Też korzeń z miodem á z octem zmieszány/ z nasieniem pokrzywiánym stłuczony/ E tym piegowátą twarz y fłakowátą pomázuy/ tedi zgingą ony nieczystośći.

¶ Też drewno s ciáłá y żelázo wyciąga/ korzeń z miodem/ z oliwą/ s pszeniczną mąką D stłuczony á zmieszány wespolek/ przyłoż ná mieysce zátkłote.



Napellus

Omieg.

Kapitulum CLj.



A OMieg iesth bárzo gorący y wysuszáiący/ ták iż dla zbytniey gorącości iest rzecz zbytnie iádowita/ Korzeń ma iáko się s przyrodzenia sprawiony/ to mowi Pandektá

B ¶ Auicenná pisze/ sok omiegow pomázáni ná trąd ktori zową albaras/ to iest biały trąd węgrzysty ná licu/ spadza z licá.

C ¶ Ktoby to ziele pił táki żyw nie zostánie dla iego iádowitości zbytniey/ á wszákoż Járzębie to ziele iedzą nie szkodzi im. Komuby to ziele było zádáne/ tedi żadna rzecz więcey nie kázi iádu iego iáko diamuscus lektwarz ktori w áptekach przyprawuią.

Zową też Napellum zwierzątko ktore iest iáko mysz/ á to zwierzę mieszka pod korzeniem tego zielá/ á iednego czásu poczynáią być. Drzewo to nie roście/ przi ktorim to ziele roście.

Origanum

Lebiotká/ Dost.

Kapitulum CLij.



LEbiotká iest ciepka y sucha w trzecim stopniu/ Jesth dwoiaka/ to iest leśna ktora ma ná sobie list szerszy y mocnieyszy/ Druga lebiotká iest domowa kthora roście w ogrodziech á mnieyszy list ma ná sobie. Tá ma łágodnieysza spráwę/ tey w lekárstwach vżywamy/ Ma moc rospądzáiącą/ trawiącą/ przyciągáiącą/ iteż czyściącą. A

B ¶ Liście s kwiatkámi lebiotczánemi/ z máioranem przetłuczone troche á w worek chuściány záwiązáne á potim zágrzane ná cegle rospaloney. Gdi ten worecek przyłożysz ná głowę ná ciemię/ rimę zimną vlecza gdi ták długo ná głowie ciepło będzie ten worek leżał áżby się głowá mogłá zápocić.

C ¶ Też wino w ktorym by były wárzone thy ziołá przecedzone przyłożywszy k nim białego kádzidłá/ á tim winem płocz sobie vstá/ ábowiem z dziąsł wyciąga nieczistości y trawi ie.

D ¶ Też proch lebiotczány s prochem imbierowym s trochą soli spaloney/ społem zmieszawszy przyłoż ná członek táiemny niewieści gdi opuchnie/ hnet się sklęśnie pod tym prochem/ á nawięcey gdi opuchliná będzie z nábránia wilgotności.

E ¶ Náprzećiwko rimie pożywáy winá w ktorimby byłá wárzona lebiotká s figámi suche

F ¶ Też wino w ktorim byłá wárzona (mi. lebiotká s prochem gálgánowym/ potwirdza żołądek y bolenie żołądkowe y inszych ielit ktore pochodzi z wiátrow/ rospądza á trawi y vśmierza.

Też le





G ¶ Też lebiotkę z ogrodną rzeżuchą vwárzi wßy w winie/tym krzyże náparzay/tedi cieß kie pußczánie wodi ktore zową rzezakiem od

H ¶ Też kto ma chćiwość ná stolce á (dala. niemoże ich mieć/álbo komu ielito wynidzie tedi vwárzywßy lebiotkę z máioranem/siedz ná tym zielu ciepło/ bedzieß ſtego wyswiebodzon/ A gdi kthim ziolam przyczyniß oliwy przetlukßy ich w mozdzerzu/ á tego przyłożyß ná mácice/tedi twárdość tey roschodzi sie

I ¶ Też gdi vwárzyß bylice z lebio- (pod tim. tką w wodzie álbo w winie/ á tim sobie máćice y dimioná bedzie páni dußká náparzálá/ rzecz przyrodzoną iey ku wysciu rychlemu pobudzi/ Serápio.

K ¶ Abowiem moc oboigá zielá ták bylice iáko y lebiotki iest ciepla/á ták oboie vrine pobudza/ A gdi sie kto nápije wodi tey w ktoreyby wrzálo to dwoie/ tedi żywot otwiera y stolce czyni/y kolere z żywotá wywodzi/ á gdy octhu troche kthemu przyleieß/ thedy siedziome mdlą posilá/ nieczystośći sniey wyganiáiac/iádom sie przeciwia/ Serápio kápitulo o lebiotce to powiáda.

Oculus bouis.



Wolowe oká/ Oxenaugen.

Kápitulum CLiij.

A Wolowe oká list máią iáko koriánder rozdzielone/ ále nie ták zielone/ bo sa bielßey zieloności á ziele sámo krzewiste/ gałązki ma ná pol piedzi dlugie á pobielá łe/ kwiecie zwierzchu żolte á ßerokie iákoby oczy wolowe/żołtość iest w posrodku iákoby w wroticzu/ á okolo tego co iest w posrodku żol to są też listeczki máluczkie żolte/rosciec ná suchych miesćach. Ma moc zágrzewáć w wtorim stopniu/á wysußáć w pirwym.

B ¶ To ziele ma moc scieńczáiącą z máteriey gestey rzadką vczynić/twárdość guzow y ocieklíny rospußczá/bolączki mieczi stlukßy ie ták z ßáfránem á przyczinić wosku/á sthego vczyn plastr á przykladay na bolączki.

C ¶ Też gdi vwárzyß sámo liście á te wode bedzieß pił/ żołtą niemoc leczy/ á gdy kwiát vwárzyß á bedzieß te wode pił/ tedi ßumność w glowie y w mozgu trawi/ kthora bywa z wiátrow ktore pochodzą z żolądká.



Oculus corui alias nux vomica.

Wrenie oko/ Kronaugen.



Kápitulum CLiiij.



A Z Inßych krájin do nas tho przynoßą/iest rzecz okrągla przyßyrßym ßára nie klustá bárzo twárda/á gdi ią chcą odmiekczić/kládą ią w winni ocet/á ták zmieknie y skork wirzchnią s siebie pußći á sámo potym bedzie bia



dzie białe á miękkie ku kráiániu ábo stłuczeniu ná proch/ iest rzecz bárzo gorzka/ gorącość y suchość w sobie ma/ ma moc otwieráć wlieczki wnętrznych członkow/ przez ktore po chodzą wszitki wilkości złe álbo dobre/ suche ziły y rozmiękczone vtwárdza/ bolenie ktore po ciele chodzi y po żyłach vśmierza/ mocz zástánowiony wypądza/ iádowi szkodzić nie dopuszcza/ á iest psom trucina niepospolita.

Opium



Zamorski mák/

Kapitulum CLv.





Opium iest nie ktore wysączenie ábo wyprysczenie z mákowic/ gdi sie zwirzchu zrysuią/ á to sie snich sączy/ á od wiátru zgestnieie/ á thakże to co sie zgestnie wszytko zbieráć á wkupę zlepiáć/ potym s thego trociszkow nadziáłáć á ku potrzebie chowáć.

A

B ❡ Opium Tebáicum iest czárnego máku mákowić/ z białego máku opium Niconis/ Opium iest woniey przećiwney/ smáku gorzkiego/ á dla wiltego powietrza rosplywa sie. Ma moc chłodzącą w trzećim stopniu á susząca w wtorym.

C ❡ Drugą moc ma zwieráiącą/ przeto sen przywodzi ábo przywráca y pámieć skázoną ále gdy go názbyt pożywa/ tedy vmarza/ biegunkę czyrwoną zástánawia y owrzedzienie trzew goi/ dáć go pić w bábczáney wodce/ też ktoby omdlewał od spánia wielkiego/ dawaymu gi w polewce migdałowey.

D ❡ Też łzy w oczu wysusza gdi nim około oczu pomázesz/ gorącość oczu odeimuie y czirwoność ich spądza/ boleści głowne vśmierza gdi gi piie ábo nim pomázuie zmieszawszy z mirrą/ z száfránem/ z bobrowym stroiem (á to gdi tá boleść bywa z gorącey przicżiny) w mleku niewieścim/ z oleikiem rożánym rospuść á czoło mázáć y skroni/ też to sen przywraca/ z oczu gorącość wygania/ ále lepiey gdi kniemu przymieszasz bobrowych stroiow bo mu iego iádowitość odeymuią.

Os mundi.



Strusowe pioro/ Sant kristofels kraut.

Kapitulum CLvj.



A To ziele leśne iest podobne ku páproći z iedney strony kosmáte/ niema áni pretá áni świátu áni nasienia. To ziele gdi w winie vwárzysz á to wino bedziesz pił/ iad s ciáłá człowieczego wygania/ á tho dla ćirpnośći swoiey ktorą ma.

B ❡ Też biegunkę czyrwoną zástánawia gdi tym zielem brzuch bedziesz okładał/ y wrácánie zbytnie ktore bywa dla mdłośći żołądká/ zástánawia.





Os de corde ceruí



Kość s sercá ieleniego.

Kapitulum Lvij.



KOść bywa naydowána w serczu Jelenim przy lewey stronie sercá. Tá kość dziáła sie z grubey krwie / á to gdy sie gruba krew ſtwárdnieie á ſtego iuż bedzie kość / iako
A thęż y mieso ieleni grubą krew czyni / J ſth mieso kruwkie á cierpnące / á swa cirpnosćią záchowawa wilkości od skáżenia y ſprawy ku zimnicy / Táeże y sárnic / záiecże y inſzych leſnych zwierzątek mieso ieſt kruwcze iże y cirpnieyſze. Kość s sercá ieleniego ieſt zimnego y ſuchego przyrodzenia / Ma moc serce pośilác y wſzytkiego człowieká y krew w człowiecże czyścić / ciáłá drzenie y mdlość odeymuie / ſtłukſzy ią ná proch / y dawać pić w wodce boragowey.
B ❡ Weźmi kości s sercá ieleniego / wirzſh mu ſzatowego kwiátu / ſzáfránu / burſztinu / gal gánu / drzewá áloe / to lekárſtwo daway ludziem ſtráſzliwym / przećiw powietrzu / tym ktorzi bolączki máią / w ząbliwym / z winem poránu przymieſzawſzy w nie wody / ieleniego iezyku álbo volownikowey.

Olus



Gir álbo Girz.

Kapitulum Lviij.



WIeſt Girz wſzitkim známo / ktory ieſt chłodzący od wilżáiące w wtorim ſtopniu / Ná ogrodziech obficie y pod láſami roſcie / w Ruskich ziemiach częſto ludzie A
Giru pożywáia / ktorego pożywánie pośilenie máłe przychodzi / ábowiem ſie ſnim krwie nie przymnaża / áni żadnego przenikánia do dziurek á zwłaſzcza do wáthroby nie má / á táż z żołądká proſto do ielit idzie krom żadnego przyſtku bez ſtrawienia.
❡ A wſzákże ná wrzodzienice vwarz gir rozmaczay w mleku á przyłoż / bolenie vſmierza. B *
❡ Sok też z giru wyciſniony z rożánym oleikiem zmieſzány / bolenie w głowie vſmierza gdi tym pomáżeſz. C
❡ Też z gir żywot odmiekcza nie długo w żołądku leży / káſzel vſmierza á nawieccy gdy bedzie z máiowym máſłem iedziony álbo z oleykiem migdałowym. D
❡ Ciáło też czini gládkie gdi ſie ſokiem tego giru námażeſz / ábowiem dziureczki ktory by wáią ná ciele zámkną y zátuła / á ſthad ciáło czyſt. E



ko czyni gladſze.
Takiez tez wlosnoſci ieſt brzoskiew.

Oſtrus Oſtrutium

Kapitulum Clix.



A



Oſtrutium ieſt ziele podobne oleſznikowi/ieſt cieple y ſuche.

B ❡ Korzen tego ziela w winie vwarzony/ wątrobe wſpomaga potwirdzaiąc/ y zoltą niemoc wypadza/itez twardoſć ſledziony rozgania/ y kamien z nyrek y z mecherza y vrine wywodzi/ itez bialym glowam przyrodzoną ich rzecz na czaſy pobudza.

C ❡ Thez ſok oſtrucij wyćiſniony a z bobową mąką itez z winem zmieſzany/ trąd na ciele wyſuſza gdi tym bedzieſz pomazowal.

D ❡ Tez ſok iego takiez zmieſzany a ſtego vczyniſz iakoby plaſtr/ktori gdi przilozyſz na wrzedzienice/kazda ſie pod tym zbierze y wyplynie/ y boleſci vſmierza.

E ❡ Proch tez ſtego ziela w nos wpuſzczony kichanie czyni wolne przez ktore ſie glowa cziſci lepiey nizli od ciemierzyce.

F ❡ Sok tez te° ziela z niewieſciem mlekiem zmieſzany a cieplo w nos wpuſzczony/ ludziom ktorzy zoltą niemoc cirpią ieſt barzo dobry/abowiem zoltoſć noſem za tim odchodzi.

Piretrum

Kapitulum Clx.





Eſt Piretrum ziele cieple y ſuche w trzecim ſthopniu/ Awicenna powiada izbi byſlo lepſze Piretrum ktore w ſobie ma niemalą oſtroſć a ktore w iezyk tną ſa/ Korzenia Piretrowego vzywamy w lekarſtwach. O thym bacz ize oſtre Piretrum/napirwey gdi ie czlowiek zuie nieczuie oſtroſci iego/ ale go ma dlugo trzymać w vſciech a zwać ie/ toz poczuie moc iego/ ktora ieſt roſpądzaiąca/przyciągaiąca itez trawiąca. A

B ❡ Gdi vczyniſz gargarizm vwarzywſzy korzenie piretrowe w winie a w occie przylozywſzy imbieru/ fig ſuchych/ a tym ſobie plocz vſta gargarizuiac/ abowiem tho plokanie mozg z nieczyſtoſci flegmiſtych wyczyſcia y podniebienie wyſuſza.

C ❡ Toz tez richlo vczini gdi tilko ſam korzen bedzie ktho zwal a trzymal w vſciech y boleſć zebow vſpakaia y paraliz iezykow oddala.

❡ Tez korzen piretru ſtluczony z zielem paralizowym/vwarziwſzi ty ziola w winie a w oliwie





oliwie/ á tym okłáday mieśce ktore páráliż iest záráżone: y ná boleśći stáwowe bárzo pomaga. Abo vczyń máść náprzećiw tim niemocam tim obyczáiem. Weźmi korzenie pietrowe á stlucz ie ná proch á vwarz ie w winie á w oliwie/ soku ziela páráliżowego przyczyn knim á ták długo warz áż będzie gesto iákoby máść przyczyniwszy wosku troche/ á tą máśćią námázuy ty chore mieśćá/ iest to máść bárzo dobra/ Plátearius teo świádek.



E ℂ Też gdi vwárzysz korzenie Pietrowe/ á ná proch stłuczone s sokiem czirwoney lebiotki z winem á z oliwą/ tym námážesz grzbiet álbo y wszytko ciáło/ ábowiem pocenie obfićie vczyni.

F ℂ Też gdi vwárzysz korzenie pietrowe w winie z oliwą/ tim náćieráy suche żyły mdle álbo zmilknione/ vznasz pomoc. Też kurcz oddala ktory bywa w goleniach álbo w rękach/ też otwiera niewymownie zátkánie ktore bywa w nosie y tám dáley ku mozgowi.

G ℂ Też bolenie żebow oddala gdi korzenie pietrowe vwárzysz w winie/ á tim sobie vsthá będziesz płokal/ á gdi sobie kto vstá będzie płokal vwárzywszy pietrum w occie/ żeby poruszone vmocnia w dziąsłach.

H ℂ A gdi kto nátrze ciáło prochem pietrowym z oliwą zmieszawszy przed zimnicą/ odeymuie zimno ktore bywa w zimnicach.

Peonia



Piwonia. Pionikraut/

Kapitulum Clxj.



A Jest piwonia ciepla y sucha w wtorim stopniu/ ktorey korzenia w lekárstwiech vżiwamy/ Ma być obierány czárny ktori dziurek w sobie nie ma/ Zimie kopány ma być ten korzeń/ á przez cały rok może być chowány.

B ℂ Ma moc dziwną náprzećiwko niemocy świętego Walántego/ á tho gdi ią ten człowiek będzie nosil/ to Galienus powiáda/ że go był sam doświádszył ná iednym dziećięciu ktore gdi miáło korzeń piwonicy ná szyi nigdy mu tá niemoc nie pánowáłá/ á gdy oko ro ten korzeń s szyie ziet/ thedy tá niemoc ná dziecię przychodziłá.

C ℂ Też náprzećiwko teyże niemocy proch piwonicy dány ku piciu z winem w ktorymby byłá vwárzona piwonia z bylicą/ iesth osobliwa pomoc.

D ℂ Też proch s korzenia piwoniey dány ku piciu z winem w kthorymby były vwárzone bobrowe stroie/ á tego sie day nápić temu kto by miał páráliżową niemoc.

E ℂ Też náprzećiwko ćieszkiemu pusczániu wodi álbo kto iey nie nie może mieć/ wino w ktorimby było wárzono korzenie piwoniej dane ku piciu/ wyzwala stey choroby/ máćice pániam wyczyśćia gdi korzenie vwárzysz z bilicą á oną wodą będziesz máćice náparzáć gębkę maczáiąc w tey wodzie.

F ℂ Też kto ma chćiwość ná stolce á nie może ich mieć/ thedi vwarz korzenie stłuksży ie z dziewánną/ tym sobie náparzay żadnice.

G ℂ Też gdi vwárzysz korzenie piwonicy zbiáwásem/ piegi zginą czárne y ine szkárádości z licą gdi tą wodą będziesz omywáć.

Też gdi



℗ Też gdi vczyniß kurzenie z naſienia piwoniowi°/ ieſt dobre opetánym ludziom/ y tim ktorzi s. Walántego niemoc cirpia/ ábo gdi vwárzyß naſienie piwoniey s kwiátkámi iey á przyczyniß knim troche rożánego miodku á tego ſie nápiyay/ ieſt rzecż bárzo pomocna ná ty choroby wyßßey námienione.

Awicenná powieda izby tylko piwonia ktora okolo Rzimu roscie miálá te moc náprzeciw tym przerzeczonym niemocam/ ále thá ktora w inßych ſtronach y w polskich roscie nie ma ták rozliczney mocy.

℗ Też gdiby ten człowiek ktoriby miał Inkube/ to ieſt te niemoc/ gdi człowiek przez ſen widzi izby ſpał z biáła głową ſpráwuiąc ſnią rzecż cielesną/ á biála głowá tákież ſpráwuiąc to z meżczyzną/ á ták nápiy ſie tego winá tilko rázow w ktorim máß vwárzyć 15. ziarn piwoniey/ żołądek też poſila y boleſći iego vſmierza/ itez żołtą niemoc oddala/ vrine obficie wywodzi/ y rzecż przirodzoną biálym głowam/ Awicenná tego świádek.

Petroſilinum



Piotrußká/ Peterſilge/

Kapitulum Clx j.



Piotrußká ma ciepłość s suchoſcią w wtorym ſtopniu/ á ieſt dwoiáká/ Jedná ieſt domowa á druga polna/ naſienie ich ku lekárſtwam ſie godzi/ á ták gdy pißą w receptach o Piotrußce/ naſienie ma być rozumiano domowey piotrußki/ bowiem ma moc vriny popądzáiącą. A

℗ Sáłatá vczyniona s piotrußki/ z włoskie° kopru/ z wodną rzeżuchą/ z boragiem/ z láktuką/ á ták ſtych ziol z octem á z oliwą ſáłate przypráwić osoliwßy troche. Tá ſáłatá ieſt dobra/ ábowiem w gorących niemocach ſerce poſila. B

℗ Gdi piotrußká bywa wárzona z mieſem ábo z inßemi potrawámi/ poſila żołądek y wiatry trawi w żywocie. C

℗ Też sok piotrußczány wyiáſniony/ bláwáſu kniemu troche z rożáną wodą przyczyniwßy/ á tho będzieß miał na chore oczy lekárſtwo. D

℗ Thez naſienie piotrußczáne z naſieniem włoskiego kopru/ opichowym/ á gdi tych rzeczy będzieß pożywał w kármiach kámień lamiey y wypądza z vriną precz/ ábo vczyniwßy proch ſtego naſienia przyłożywßy k nim lamikámieniá/ á ſtego vczyń s cukrem troiią á pożyway iey dla kámieniá. E

℗ Korzeń piotrußczány ieſt trudny ku ſtráwieniu/ á ták polewka tylko w ktoreyby to korzenie było wárzono ma być pożywaná. F

℗ Też piotrußká w kármiach ieſt dobrá ná przećiwko zátkániu wątroby y ślezyony/ á to gdy ielenięgo iezyká kniey przyczyniß. G

℗ Też gdy korzenie piotrußczáne z naſieniem włoskiego kopru/ z ielenim iezykiem w piołynowey wodce/ á thego ſie będzieß nápiiał dla żołtey niemocy ktora pochodzi s ſtrony śledziony. H

℗. Moc wßytkiey piotrußki ieſt popądzáiąca vriny/ y rzeczi przirodzonych biáłych głow Jeſth dobra żołądkowi y inym wnetrznoſciam. Serapio powiada. I

Polipodium

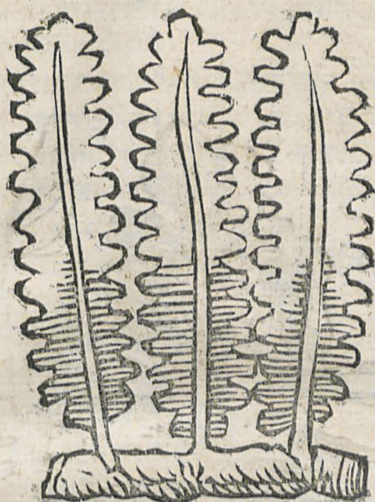


Páprotka/ Steinwurcz/

Kapitulum Clxij.







A W Trzecim stopniu iest ciepła y sucha paprotka/ mocy wßytka iest w korzeniu Jest korzonek słodki á seko wati y nawięcey ta paprotka ktora roscye na debowym korzeniu iest nalepßa. Ma moc rospądzaiącą wiátrow/ y wilkosci wysußa.

B ¶ Z paprotką ma być zawße wárzony hanyż s kminem/ ábowiem richley wiatry wypedziß z żywota.

C ¶ Też ma moc rospądzáiącą y przyciągaiącą/ flegmę wywodzi z ciała y melankolią a tak iest dobra na ty to wilkości panuiące/ ludziem flegmistym y tim w ktorych melankolia panuie.

D ¶ Też naprzećiwko febrze kthora na każdy dzien bywa y naprzećiw bolesciam stawow/ y kolice każdey gdy vczyniß tym obyczayem Syrop. Wezmi listkow senes/ korzonkow paprotczanych/ korzenia sosnki/ każdego s nich po puł vncy/ nasienia włoskiego kopru piotrußczanego/ lubßczykowego/ każdego s nich po dwie dragmie/ rozynkow wielkich/ kwiathkow fiołkowych/ boragowych po puł garści/ lakricyey iedne dragmę/ The wßytkie rzeczy przetłukßy warz ie w wodzie á winie każdego s nich po kwarcie tak długo izby mało niepolowica wywrzała/ a potim przecedziwßy ocukruy dobrze/ á thego sie napyay po trunkowi ciepło/ á gdy wypyeß then syrop/ ty piłuły na noc weźmieß dawßy ie vczinić do apteki. Wezmi massi piłuł smierdzą[...]/ massy piłuł de lapide lazuli/ każdych rownie po połowicy dragmy/ Turbit połscropulu/ Diiagridy trzy ziarnka/ mastiki iedno ziarnko/ zmießay ty rzeczy z syropem octowym/ á vczyn piłuł dziewieć/ á na zaiutrz dla posilenia weźmi kołaczkow diagalange albo diakoros.

E ¶ Też korzonki paprotczane s trochą hanyżu vwarzone w kurczeciu przyczyniwßy cinamonu/ mußkatowego kwiatu/ iest barzo dobre y zdrowe ku iedzeniu.

F ¶ Też naprzećiwko bolesciam członkowim Vwarz korzen paprotczany z nasieniem włoskiego kopru/ z páłuchowym korzeniem w prostey wodzie/ á tego sie napiiay dla tych bolesci/ Auicenná o tym powieda.

Paritaria.



Nocydzien.   Nacth vnd tag.

Capitulum 164



A Nocidzień iest ciepły y suchy w trzećim stopniu/ Zielone iest vielkiey mocy/ ale suche nie tak/ Ma moc rospądzaiącą/ trawiącą/ scienczaiącą/ y wiatrow rozganiaiącą.

B ¶ Wino w ktorimby to ziele było vwarzone z piołunkiem/ á ocukrowawßi tho pij dla zaziębionego żołądka y inßich wnętrznoscy ktore biwá z zimney á wiethrzney przyczyny/ y też naprzećiwko rzezakowi iest pomoc osobliwa/ albo ktho wodi nie może pußczać.

Też no[-]



C ¶ Też nocydzień w winie vwarzony z naſieniem hanizowym/ tym mieysce bolące naparzay cieplo/ boleść odeymuie y rozgania.

D ¶ Też nocydzień ſam tilko vwarzony z mieſem a iedziony/ boleść żołądkową vśmierza y inßych ielit ktora bywa z zimney przyczyny y z wiatrow flegmiſtych/ y owßem barzo wiele ludzi kthorzy czynią kołaczki z iaiec y z liścia nocydzień/ a tych kołaczkow pożywaią dla bolenia żołądkowego/ y dla tych to wiatrow.

E ¶ Gdy też vwarzy nocydzień w ſłoney wodzie a w oliwie/ a potim thego przykładay na trzyżę cieplo/ bolenie ich vśmierza/ a gdy na dym onay na łono przyłożyß tych rzeczy/ ciężkość vryny y zadzierżenie iey oddala.

F ¶ Też naſienie noſtrzegowe w wodzie vwarzone a potym ſoku roiownikowego przymießay/ tego na zapalenie ogniſte ciała y na bolączki bolące przykładay/ vznaß pomoc.

G ¶ Też na ſparzenie od ognia albo od vkropu/ ieſt dobre lekarſtwo.

H ¶ Też na każdą opuchline nocydzień vwarzony z octem a z otrębami pßenicznemi/ ieſt barzo dobre.

I ¶ Też wrzedzienice y kroſty wyſußa ſok tego ziela z oliwą zmießany/ a tym namaß ty kroſty.

K ¶ Też ſok z ziela nocydzień z blaywaſem a z octem zmießany/ piekielny ogień gaſi/ y bolączke ktora ciało pſuie/ wyiada.

L ¶ Też ſok ziela nocydzień z winem a s ßafranem zmießany/ boleści w nogach wypądza.

M ¶ Też ſok liścia nocydzien s ſokiem lakrycicy pity cieplo/ kaßel vśmierza.

N ¶ Gdi ſok tego ziela zmießaß z oleykiem rożanym a wpuściß w bolące vcho/ boleść odeymuie.

O ¶ Też ſok z liścia nocydzień wyciśniony/ oddala opuchline z gardla.

P ¶ Naſienie nocydzień ſtłuczone a s tym ſokiem zmießane/ kroſti goi ſwirzbiące y ogień wypądza.

Portulaca



Kurzanoga/ Burczkraut.

Kapitulum Clxv.



Kurzanoga ieſth zimna w trzecim ſthopniu a wilka w wtorym. Ma moc odmiękczaiącą y odwilżaiącą itez ochładzaiącą / ludziem w ktorych kolera panuie/ tho ieſt koleritom ieſt dobra ku iedzeniu/ też y ſurowa nic nie zaßkodzi/ bowiem wnethrznoſci ochładza.

¶ Zatwirdzony żywot otwarza/ to ieſt/ gdi vwarzyß kurzą noge z lakruką/ s ſliwkami/ z rozinkami w wodzie proſtey/ a ocukrowawßy napiiay ſie tego/ abowiem ta woda zapalenie ktore bywa w gorącze gaſi. Też ieſt dobra naprzeciwko rzczakowi y vryne pobudza obficie/ a tak w ten czas żywot zatwardza/ bowiem ktore rzeczy vrine obficie pędzą ty zaſie żywot zatwardzaią. Platearius powiada/ a wßakoż kurza noga gdy iey kto ſlußnie pożywa thedy żywot otwiera/ bowiem odwilża y ſtolce czyni. B

¶ Też roſpadliny warg ſpaia/ gdi korzenie tego ziela ſtłuczeß s przeſnym miodem a tym ſobie namażeß wargi/ itez trąd ſpądza z lica gdi czeſto namażeß tym lekarſtwem. C

¶ Też kurza noga ſtłuczona w mozdzerzu/ przyczyniwßy octu troche/ a tego przyłoż na wrzedzienice bolącą zapaloną/ pomoc będzie vżyteczna. D

¶ Też to ziele ſamo iedzone ſurowo/ roſpadliny E



liny wnetrzne ktore bywáią w gárdle álbo w ielitach/ goi mocnie.

F ¶ Rzecż tez przyrodzoną pániam zástána-wia/ a nawieccy sok kurzego zicla/ á wszákoż cżeste pożywánie tego tho zicla wzrok mdli y záżigbia/ chćiwość cielesną odeymuie/ y wrácánie zástánawia.

G ¶ Gdy ie kto bedzie zwał z octem/ tedi krew z nosá zástánáwia.

H ¶ Tez zápalenie ktore bywa w goracych niemocach oddala/ kiedi stłuczesz to ziele z octem á przyłożysz go ná żołądek.

I ¶ Kto ma oskominy ná zebiech/ to kurze ziele oddala kiedi go kto bedzie mástikował/ tho iest zwał.

K ¶ Brodawki zgania gdi ie bedziesz tym zielem náciera/ abowiem ma osobliwą włosność iż ie spadzą.

L ¶ Sok tego zicla bolenie głowy oddala ktore przychodzi z goracey przycżyny/ boleści krzizowe vsmierzá itez mecherzowe/ y rospádlini iego goi. Rzecż tez przyrodzoną białych głow zástánawia/ y krew ktora stolcem wychodzi/ zową te niemoc emoroidi/ Pándectá iest tego świádek.

Pulegium



Poley/

Kapitulum CLxvj.

A Ziele poley iest bárzo woniáiące/ á według powieści Pláteariusá iest ciepłe y suche w trzecim stopniu/ moc iego wszytká iest w liściu á kwiatkoch. Ma być zbierano tho ziele kiedi ma ná sobie kwiatki. Iest dwoiáki/ ieden domowy á drugi polny/ oboie iest vżytku niemáłego ku lekárstwu. Ma moc rospądzáiącą/ trawiącą y potwirdzáiącą.

B ¶ Ryme zimną zástánáwia záciska y wysusza/ y mácice cżyści itez cżyni mnieyszą dla ściśnienia/ kámień kamie/ żołądek potwirdzá.

C ¶ Ma moc chćiwość zgineła ku iedzeniu przywracáć y wiatry trawi w żywocie y boleści wnetrzne vsmierza.

D ¶ Tez Plinius powieda iżby tez pocżecie ná



práwiáło kiedi go ktora páni cżesto pożywa.

E ¶ Thez gdi poley bedzie szágrzany dobrze w płociennym worku ná panewce/ á gdi go kto sobie bedzie ciepło przykłádał ná głowe/ thecy rymez zimney przycżiny wysusza y oddala/ á gdi przicżinisz kocenkow z árábiey/ máioramy troche/ tedi ieszcże lepiey bedzie.

F ¶ Tez gdi vcżynisz gárgáriżm vwárzywszy poley w occie s figámi suchemi/ tym sobie ciepło vstá płocż gárgáriżuiąc/ kászel ktori bywa s strony zimney flegmy y lipkiey zástánawia

G ¶ Tez woda poleiowa s tucią przypráwiona bolenie ocżu spadza/ itez vszu boleści vsmierza gdi ie kto tym zielem ciepło bedzie okłádał.

H ¶ Tez gdy poley vwárzy kto z mietką w winie/ á tego sie bedzie nápiyał/ żołądek posilá y boleści iego vspokoia/ álbo kołacżki s poleiu vcżynione/ z iáiec/ z mietki/ thez wspomagáią żołądek chory.

I ¶ Tez plastr vcżyniwszy s poleiu/ z mietki/ vwárzywszy w winie á potym przyłoz na żołądek/ vznasz pomoc.

K ¶ Tez párzenie vcżynione s poleiu/ z bylice/ ná mácice/ wilkości iey wysusza itez cżyni brzegi mnieysze tháiemnego mieścá/ cżego wiele pań dzisieyszych cżásow kosztuią.

L ¶ Thez rzezak oddala y vrine obficie wypadza gdi vwárzysz poley z násieniem włoskiego kopru/ s hánizem w winie przycżyniwszy tro



che oliwy/ á tego przyłoż ná krzyże ná dimio
ná dla tey choroby/ Plateárius rádzi ná to.

m ℭ Poley też w winie vwárzony á ciepło ná
pępek przyłożony/ kolike oddala.

N ℭ Białym głowam też niepłodnym iest do-
bry dla płodu áby go często pożywáły.

O ℭ Chrobaki w żywocie zábija gdy sokiem ie-
go kilko rázow żywot námáżesz.

P ℭ Poley też vsuszony á stłuczony ná proch
on proch bolenie zębow odeimuie/ gdi będziesz
tym prochem nácierał.

Q ℭ Poley też w winie vwárzony purguie me
lánkolią/ y náprzećiwko wężowemu iádowi
iest dobre lekárstwo.

R ℭ Też naprzećiwko mdłości poley stłuczony
á z octem zmieszány á pod nosem trzymány
posilenie dáie.

S ℭ Ná podagre też przyłożone tho ziele stłu-
czone/ vśmierza boleści nożne.

T ℭ Korzeń też poleiowy stłuczony á z winem
zmiészány/ káżdą opuchline rozpądza ná o-
puchłe miestce przyłożony.

Porrum



Luk/ Lauch/

Kapitulum CLxvij.



Luk iest dwoiáki/ ieden do- A
mowy á drugi polny/ iesth
ciepły w trzećim stopniu/ á
suchy w wtorym/ leśny iesth
gorszy ábowiem iest cieplejszi
y suszszy niż domowy. B

ℭ Luk szkodzi żołądkowi dla tego iż czyni ná
dimánie w nim y wiátry/ á dlá swey ostrości
suche żyły kąsa. C

ℭ Nápełnia też głowe dymy grubemi ktore
s siebie wypuszcza w głowe/ á ták wzrok ćmi. D

ℭ Częste też pożywánie łuku czyni strászli-
we sny/ á przeto ludzie w ktorich kolerá pánu
ie/ y w ktorich melánkolia obfituie/ máią sie
powściegáć od łuku/ y ći ludzie kthorzy máią
mdłą głowe/ A kthoby sie bez niego nie mogł
obyść/ tedi táki po iedzeniu iego ma ieść láktu-
ke álbo wysokiego mleczu sáłate/ álbo też vko
pawszy łuk vwarz gi z láktuką á pożyway go
dla wyczyścienia piersi y płuc y wątroby z nie
czystości grubych.

ℭ Gdi łuk stłuczesz z octem s sokiem bábczá E
nym/ á tego w nozdrze włożysz/ krew stánowi.

ℭ Gdi też kogo wąż vie/ stłucz łuk á przyłoż G
go ná ráne/ wyciągnie iad z rány. H

ℭ Sok też łukow s trochą miodu przesne-
go zmieszány/ rány goi.

ℭ Sok też łukowy zmieszány s sokiem korze I
nia liliowego/ boleść krzyżową oddala gdi im
námážesz krzyże.

ℭ Luk też surowy s kápustą iedzony/ broni K
od vpicia/ á pobudza ku cielesney żądzy.

ℭ Sámá też wonia łukowa czyni to iż wę- L
że y niedzwiadkowie vciekáią przed nią.

Sok też łukowy s piretrum ná bolący ząb
przyłożony/ boleść oddala y robaki z niego wy- M

ℭ A wszákoż częste pożywánie tego (pądza
łuku żołądek obciąża/ prágnienie czyni/ krew
zápala/ á to gdi go kto wiele pożywa.

ℭ Nasienie łukowo z nasienim czosnkowim N
stárte ná proch á dáne z wodką bábczáną/ zá
stánawia krew ktora s piersi płynie.

ℭ Sok też łukow z oliwą zmieszány/ iest do- O
bry ná złe rány ktore s krost pochodzą.

ℭ Luk polny kázi ciáło/ ábowiem ie drze y P
grizie/ á czyni bolenie w głowie y vrine pobu
dza/ y rzecz v biáłych głow przyrodzoną.

ℭ Emoroidi też pobudza ku płynieniu gdi Q
gi vwárzysz á potym ná stolec przyłożysz ná
noc. Też liście



S ℭ Liſcie też lukowe z ziarnkámi iodlowemi gdi vwárzywſzy w wodzie á przylożyſz ná ſtolec/ cżyni ſtolce kiedi ſie komu chce á niemoże ich mieć.

T ℭ Náprzećiwko też kolice ieſt dobry luk z oleiem migdalowym vwárzony/ á tym mázáć żywot/ Awicenná rádzi.

Pentafilon



Pieċperſt álbo pieciornik.

Kapitulum CLxviij.



A IEſt ziele Pieċperſt o pięći liſtkoch/ korzeń tego ziela ieſth ſuchy w trzećim ſthopniu/ bárzo ieſt máło ciepłe.

ℭ Gdi vwárziſz pieċperſt z błuſzcżem á tym ſobie vſthá bedzieſz płokáć/ tedi bolenie zebow oddála.

B ℭ Gdi też vwárzyſz pieċperſt s piretrum/ s trochą miodu/ tym ſobie vſtá wymyway/ ábowiem od prochnienia vſtá y od zágniłośći wybawia.

C ℭ Gdi pieċperſt z bábką vwárzyſz á tey wodi ſie nápijeſz ocukrowawſzy/ biegunke záſtáno

D ℭ Gdi też to ziele vwárzyſz z octem (wiſz. á przyłożyſz ná ſadzel bolący zápalony/ bolenie oddala y ogień piekielny gáſi/ á nawiecey gdi ſoku roſchodnikowego kniemu przyłożyſz Jtez ná zanokćice ieſt wielkiey pomocy to lekárſtwo.

ℭ Też ſok s korzenia pieċperſtowego/ ieſt dobry náprzećiwko chorobam wątroby/ plucnym/ itez ſie iádom przećiwi/ á nawiecey gdi vwárzyſz liſt tego ziela z liſtkámi ſenes przyłożywſzy troche pieprzu/ w winie warz á thego ſie nápijay/ ábowiem kwártane vlecża. E

ℭ Też tym ktorzy ſwietego Válántego niemoc máią/ gdi tego kto ziela przez trzydzieſci dni pożywáć bedzie/ oddala. F

ℭ Też ſok tego ziela á nawiecey z liſcia iego pożywány/ żołtą niemoć oddala/ itez fiſtule vlecża ſok tego ziela wpuſzczony w ráne/ Pan G

ℭ Gdi tez vwárzyſz korzeń tego ziela (dekta. w occie/ ieſt dobre lekárſtwo ná rány chodzące z mieſcá ná mieſtce/ Jtez náprzećiwko zanokćicy/ y náprzećiwko ſwirzbowi/ y bolączkam gorącym/ y náprzećiwko boleśćiam członkowym/ itez náprzećiwko roſpádlinam albo kroſtam ktore bywáia w vſciech. H

ℭ Też wino w ktorimby było wárzono tego ziela liſcie/ á gdi ſie tego winá kto bedzie nápijał przez dzieſięć dni ten ktory ſwietego Wálentego niemoc ma/ oddala. I

ℭ Sok s korzenia iego rány ſpáiá ielitowe/ y emoroidi záſtánawia/ Awicenna mowi. K

ℭ Sok pieċperſtow w vſciech trzymány/ wſzelkie niemocy vſt oddala. L

ℭ Gdi kto s ſobą noſi to ziele/ thákí cżłowiek bywa wſpomożony w káżdych ſwych ſpráwach y owſzem kto o co krolá bedzie żądał/ otrzyma wſzytko máiąc przy ſobie to ziele/ ábowiem cżini cżłowieká wymownego y przyiemnego/ te rzecż wielki Woiciech twirdzi w xiegach w ktorych piſał o mocach ziol táiemnie. M

ℭ Też liſtki pieċperſtowe gdi bedą przez noc w winie mocżone/ á tego winá gdi ſie kto poránu nápija ieſt dobre náprzećiwko ſwietego Wálántego niemocy. N

ℭ Też korzenie pieċperſtowe ná proch ſtárte á tego prochu przykłádáć ná wrzody gniiące/ goi wyſuſzáiąc. O

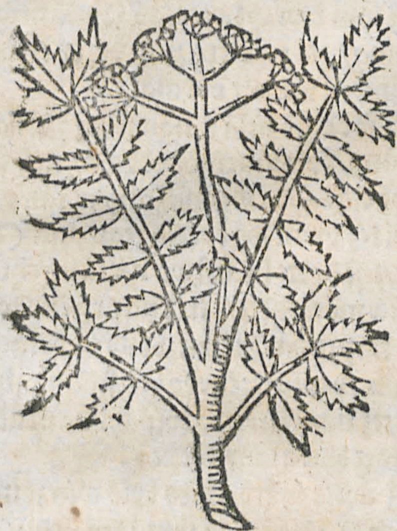
ℭ Liſcie pieċperſtowe włożone w miod przymieſzawſzy octu/ tego gdi ſie kto bedzie nápijał/ febre kwártane oddala. P

ℭ Gdi ziele pieċperſt ſtłucżeſz ſámo krom korzenia s ſtárim ſádłem/ á ſtego vcżyniſz iákoby plaſtr/ ten plaſtr gdi bedzieſz przykłádał ná rány głeboko gniiące/ goi ie bárzo. Q



Pipinella

Biedrzeniec/ Piberneller/
Kapitulum CLXIX.





Jedrzeniec iest ziele podobne kamikámieniowi/ niemáiąc roznośći iedno w kosmátośći abowiem Biedrzeniec iest kosmáthy/ ále kámikámien nie iest kosmáthy/ iesth cieply y suchy.

B ¶ Ma moc pobudzáiącą vriny y rospądzáiącą/ kámien łamie w nirkach y w mecherzu. Itez iest dobry náprzećiwko rzezakowi kthory bywa w pusczániu vriny/ itez gdi kto nie mo-ze pusćić vriny/ tedy náprzećiwko tym chorobam vwarz Biedrzeniec z kámikámieniem/ z wroblim prosem/ s korzenim piotrusczánim s spáragowym/ á thego sie nápijay poránu/ ábowiem to vwárzenie y náprzećiwko kolice iest barzo dobre.

C ¶ Tez náprzećiwko zátkániu wątroby y sleziony iest bárzo dobry biedrzeniec/ á nawiecey ten syrop ták vczyniony. Wezmi biedrzeńcu kamikámienia/ polney dziatwie/ trzyczu/ káz-dego snich po garśći/ kwiáthkow fiolkowych/ boragowych/ rozinkow wielkich/ kázdego snich po polowicy/ nasienia piotrusczánego/ wro-blego prosá/ hányzu/ lakryciey/ korzenia spá-rágowego/ bagnickowego kázdego snich rowno po dwie drágmie/ listkow senes/ imbieru/ pol drágmy/ ty wszytki rzeczi przetlucz grubo á potim ie warz we dwu kwartu wodi/ ázeby trzecia cześć wywrzálá/ potim przecedziwszy ocukruy dobrze/ á tego sie siropu nápijay poránu we trzy godziny przed obiádem/ á przed wieczerzą ná dwie godzinie/ á wypiwszy ten sirop masz wziąć ty pilułi dawszy ie vczynić do ápteki ták nápisawszy ná kárcie. Wezmi máśsi piluł fetidarum/ másśi piluł ágregatiuarū kázdego snich rowno po polowicy drágmy/ pulpe granorum/ wilczego łyká pieć ziarnek zmieszay ty rzeczy pospołu á vczyn piluły s syropem ielenich iezykow w liczbie dziewiec/ á nazáiutrz po purgácij wezmi kolaczkow zá grosz ktore zową diaciminum/ A iesliby czuł bolenie ná bokach/ tedi námázuj sobie máścią dialtea boki w ćieple/ á bedziesz miał osobliwe lekárstwo.

Papawer

Mak/ Magsamen.
Capitulum 170.





Jały mak iest zimny y suchy w wtorim stopniu/ ále czarny mak iest w trzećim stopniu zimny/ Awicenná powieda. Nasienie białego máku wyeczy sie godzi tu lekárstw A

kàrstwam nizli czarnego màku/ iest szkodliwy à tàk nie ma być pożywàny.

B ℭ Spànie czyni màk gdi vczyniß śniego plastr z mlekiem niewieściem/ białku iàieczne go przyczyniwßy/ tego przyłoż nà czoło y nà skronie nà noc.

C ℭ Też naśienie màkowe álbo sàmy màkowi ce stłuczone z oleikiem rożànym/ przykłàday nà ſadzel bolący à zàpalony/ boleść vśmierza y wątrobe zàpaloną ochładza.

D ℭ Też naśienie màkowe s fiołkowym oleykiem zmießàne à stłukßy dobrze w możdzerzu potym nàmàży sobie tym grzbiet wßytek/ vznaß pomoc w gorących niemocach kthore człowiekà wysußàią iàko w suchotach y w inych niemocach zbytnie gorących.

E ℭ Też nàprzećiwko suchośći piersi y inßych członkow vschnieniu/ konfekt kthory bywa z màku iest bàrzo dobry/ zową gi w aptekach di apapauer. Albo vczyn lektwarz s soku làkri ciey/ z gumi arabicum/ z hànizu/ z naśienia màkowego/ à tàk zmießay ty rzeczy s syropem màkowym ktori w àptece naydzieß/ tego pożywày po trosze poránu y nà noc/ àbowiem to iest dobry lektwarz nàprzećiwko suchotam.

F ℭ Też màk czyni spànie gdy gi vwàrzyß w ługu álbo w wodzie/ à tym głowe zmyieß.

G ℭ Z màku też zamorskiego czynią opium/ ktore iest zimne w czwartym stopniu/ à suche w trzećim stopniu/ ále tho iest lekàrstwo ßkodliwe.

H ℭ Kàżdi rodzay màkowy iest podobny sobie w liściu/ iedno iże w kwieciu ma rozność/ àbo wiem ieden màk ma biały kwiàt à drugi czàrny à drugi czyrwony/ drugi rogàti ktori ma kwiàt żołty/ à wßàkże kàżdi màk wypußcza s siebie naśienie czarne procz màku białego ktory białe naśienie wypußcza.

Maß wiedzieć iż opium bywa s soku czarnego màku zamorskiego.

I ℭ Gdi bedzie màk wàrzony w potràwach/ tàkie potràwy czynią spànie.

K ℭ Też listki màkowe z octem stłuczone/ nà opuchłine przyłożone/ rospądzàią opuchline/ Iteż piekielny ogień wypądzàią y boleść vśmierzàią.

L ℭ A wßàkoż zbythnie màk pożywàny pàmieć psuie/ bolenie głowy y vßu z ßàfrànem zmießàny vśmierza/ Pàndektà świàdek.

Populus

Topola Alberbaum.

Kapitulum CLxxj.



Topola iest drzewo/ ktorego moc iest złożona z osoby wodney iesz ziemskiey subtelney à tàk ma moc skłàdaną. A

ℭ Wino w kthorym bedą wàrzone skorki tego drzewkà/ iest dobre nàprzećiwko denney bolesci/ iesz kto vriny nie może zàtrzymàć. Iednoż Doktorowie powiàdàią iżby płod odeymowało korzenie tego drzewkà często pożywàney y tàkież liście iego odeymuie płod à nawiecey po przyrodzoney niemocy ich. B

ℭ Theż sok z liścia Topolowego wpußczony w vcho/ boleść vspakaia. C

ℭ Theż s tego drzewà wypływa żywicà o ktorey powiàda Diaßkorides iżby była dobra D

 ku lekàr-

ku lekatstwam/ bowiem pot zbytni zastana-
wia/y takicz biegunke.
E ¶ Tez s pąkowia topoly nizliby liscie s siebie
wypusciło/ czynią masc w aptekach/ kthora
iest zimna/gorącosci ochładząiąca y zacisk-
iąca/y sen czyniąca/a te masc zawą doktoro
wie masc Populeon/ iest w niemałych potrze
bach vzyteczna/a czynią ią z orzek tego drze-
wa/a tak y naprzeciwko gorącim febram iest
masc dobra topolowa.
F ¶ Tez gdy namazesz skronie y pulsi v rąk y
v nog tą mascią/ vczyni spanie tym kthorzy
spac nie mogą.
G ¶ Tez ta masc zmieszana z rozanym oley-
kiem a s fiołkowym/ gdi temi namazesz wą-
trobe zapalona/niewymownie vgasza zapa-
lenie wątroby.
H ¶ Gdi tim namazesz pepek/ pot obficie po-
budza. Ktora masc tak bywa czyniona
Wezmi pąpia topolowego ieden funt/ liscia
makowego/liscia pokrzywowego/liscia bielo-
nowego/psinkowego/roschodnikowego/ ka-
ktuczanego/ roiownikowego/ kazdego snich
po poł vncij/ty wszytki rzeczy przetłucz a z wi
nem warz azby wszytko wywrzało/ a potym
wycisni przez sukno co namocniey mozesz/ a
onemu co przecedzisz przyday sadła wieprzo-
wego swiezego nie solonego ile potrzeba/a tak
to zmieszay wespołek na panewce na weglu/
potim schoway a vzyway na ty choroby.
Serapio powiada.

Pastinaca siluestris



Pasternak albo polna marchew.
Wild marcn.

Kapitulum CLxxij.

A Pasternak polny/ to iest pol-
na marchew albo gniazdo
srocze/kthorego moc iest za-
grzewaiąca y otwieraiąca/
vrine pobudza/y rzecz przy-
rodzoną paniam/ a nawiet-
szą moc ma nasienie s korzeniem ku tim rze-
¶ Gdi vczynisz parzenie z liscia (czam.
B marchwie polney wespołek z bylicą vwarzyw
szy w winie albo w wodzie/ chorobe białym



głowam przywodzi.
¶ Vwarz nasienie polney marchwie z na- C
sieniem piotruszczanym/z nasieniem włoskie
go kopru/tego sie napijay/ abowiem rzezaky
ciesz kie puszczanie vriny oddala.
¶ Tez vwarz polną marchew z lisciem wy- D
sokiego ślazu/ s korzenim liliowym/ z maio-
wym masłem/ty rzeczy wszytki w mozdzerzu
stłucz a vczyn plastr/ktori iest barzo dobri na
pleure.
¶ Tez korzenie polney marchwie pozywa- E
ne w karmiach/ pobudza chciwosc ku ciele-
snym rzeczam/y rime pobudza ku wysciu/ a
wszakoz pasternak polny niedobry iest ku iedze
niu sam/lepszy iest domowy/bowiem iest sma-
czniey szy/ tez wiatri czyni y gamracią stroi/
ale polny pasternak nieczyni takich wiatrow
a wiecey vriny wywodzi/ y rzecz przyrodzo-
ną białym głowam.
¶ Tez rospądza guzy gdi gi vwarzysz s czir- F
woną lebiotką/a na miestce chore przyłozysz.
A wszakoz nasienie pasternakowe iest wietszey
mocy na ty to choroby nizli korzenie dla wil-
kosci ktora wietsza w nasieniu nizli w samey
marchwi/ ale korzenie podle niego pasterna-
kowe iest mnieysze na kazdą stych niemocy.
¶ Pandekta mowi iz korzenie pasternaku
polnego na szygi przywiązane/ opuchline s G
szyie wypądza.
¶ Tez kto ma przy sobie korze..i tey to mar-
chwie H



khwie/wężowi ßkodzić niedopußcza. Macer powiáda.

Paſtinaca domeſtica



páſternak domowy/
Muren.

Kapitulum CLxxiij.



PAſthernák domowy ieſt ciepły około wtorego ſtopnia/ y wilki troche mniey/ ieſt dwoiáki/ domowy y polny/ Ten páſthernak domowy wiecey ſie godzi ku pokármam nizli ku lekárſtwam/ ma wlosnosć krew grubą czyniéy obfitą/ á ták chćiwosć cielesną pobudza Páſternak poki ießcze ieſt świeży tedi ieſt lepßy ále ſuchy ieſt mnieyßey mocy. A

B ¶ Gdi nákráieß korzenia páſternakowego/ á nákládzieß go w cukier/ thego bedzieß pożywal ná noc/ ábowiem chćiwosć cielesną pobudza/ iteż krew grubą mnoży/ y naſienie meskie/ też trawienie dobre czyni/ á nawiecey tim obyczáiem ſpráwuiąc. Wezmi korzenia páſternakowego vkopánego vwarz dobrze/ á potim vwárziwßy skray drobno/ á wyćiſni z wodi á potim nákládz tego korzenia w miod odßymowány/ warz ázaby miod wywrzal/ ále maß czeſto rußáć áby ku rynce nie przywrzáło/ á potym ná oſtátek przyłoż ßyßek ktore zową pirtee w áptece naydzieß/ pothim przyłoż cinámonu/ imbieru/ gálgánu/ mußkatowego kwiátu y orzechu/ tego pożyway poránu dla poſilenia żołądká/ y dla dobrey krwie pomnożenia/ iteż dla pomnożenia meskiego naſienia.

C ☞ Tymże obyczáiem bywá konfekt z mikołayku/ ábowiem páſternak domowy ieſt ſtráwnieyßy nizli polny/ wiecey pobudza ku cielesney żądzey dla wilkosći y ciepłosći ſwoiey ktore rzeczy wſpomagáią te chćiwosć cielesną: Pándektá o tym powiáda.

Palacium leporis



Pálac záieczy/ Haſen palacz.

Kapitulum CLxxiiij.



PAlac záieczy ieſt ziele mleczowi podobne/ iedno iż liſt ma kończyſty/ korzeń podobny zielu łamikámieniowemu/ kwiát ná ſobie ma drobny/ naſienie okrągłe/ niekthorzy zową to ziele domkiem záiącowym/ á drudzy pálacem záiącowym álbo záiecze ziele/ á tho dla tego iż to ziele broni záiącá od melánkoliey ktori s przyrodzenia melánkolik/ roſcie tho ziele ná mieſtcach cieniſtych iteż ná piaßczyſtych: A

To ziele



B ¶ To ziele záieczy pálacek iest dobre ludziem melánkolicznym/ to iest ludziem smutnym/ troskliwym/ á zwłaszczá kiedi bedzie w winie vwárzono/ á tak to iest wino bárzo dobre ludziem zárázonym párálizem/ y tym ktorzy kolike cirpią.

C ¶ Też korzeń pálacku záieczego w winie vwárzony vrine pedzi y kámień łamie/ krwáwą biegunke zástánawia.

D ¶ Thez korzeń tego ziela na szygi záwieszony śmiáłość czyni á boiazń oddala.

E ¶ Też sámo ziele w winie vwárzone á pite/ kwártane leczy/ y wszelką niemoc sleziony oddala mocnie.

Panis porcinus/ Artanita:



Obraski/ Erden nuß.

Kapitulum CLxxv.



A Obraski iest ziele/ list ma podobny blusczowemu/ iedno iże iesth nieiáko białościámi skropiony/ pret ciemny ku czarności skłoniony/ ná pok thory pedzi wzwysz roście/ kwiát na sámym wirzchu wyrasta podobny rożánemu/ korzeń tego ziela czarni á wnątrz biały/ okrągły/ szyroki/ płáski/ rzepie podobny á nawiecey pod cieniem drzewá wyrasta. Galenus w szostych xiegach simplicium pisze iż panis porcinus to iest obraski ma rozmáitą moc/ náprzod ocieráiącą/ roskrawáiącą/ przyciągáiącą y rospądzáiącą. Iest też drugi rodzay tego ziela ktori zową grekowie ciclatemon/ list ma podobny blusczowemu iedno iż mnieyszy/ pret ma miąższy sekowáty/ ktori gdi doroście drzewá tedi sie dzierzi iáko blusczą kwiát ma biały woniáiący/ násienie má iáko by iágodá tłuste/ ták iż gdi roskąsisz/ thedi wilkość klijowáta iáko lep z niego wychodzi/ wszákoż to nasienie y sámo ziele nie iest vżyteczne ku lekárstwu. Ná suchych mieśćcach á nieuprawnych roście/ to Plinius mowi kthori pisze o pirwszym zielu iż iesth ciepłe w trzecim stopniu/ korzeń im wietszy tym lepszy/ świeży wietszey mocy nizli suchy. Ma tho ziele być zbierano ná końcu Iesieni/ y suszono ná słońcu/ á ná czworo korzeń ma być skráiány á ná nici wieszány.

¶ Vżytek tego zielá y korzenia ten iest/ Pandektá. Ktoby miał emoroidi głuche/ tho iesth żyły w stolcu ná peczniáłe odekrwie melánkoliczney/ tedi prochem tego korzenia posyp/ otwarzáią sie żyły y krew zła czarna wywodzi z wielkim vlżenim ciáłá. Tháktież y sokiem tego ziela gdi námażesz/ otwieráią sie tyto żyły. B

¶ Ná tenasmon też/ to iest ná wydymánie sok tego korzenia z oliwą zmieszány á ná rynce przysmażony/ rozmoczywszy w tym báwełne przyłoż ná ielito/ bedzie stolec krom wydymánia. C

D ¶ Pisze też Serápion/ Wezmi soku korzenia tego ze trzy łyszki álbo ze czterzy/ cukru czo złoty záważy/ zmieszay społem á przywarz iżby tego trzecia część wywrzálá/ á ktoby miał żołtą niemoc day mu ná czczo wypić/ pewnie vleczysz te niemoc.

¶ S powieści też Gálenowey/ iżby sok tego ziela korzenia s sitią miodową vsmáżony w rynce kazdego rowno wziąwszy/ iest lekársthuo doświádszone ná żołthą niemoc gdy bedzie ze trzy rázy dano ták wiele co dobrą łyszką srebrną możesz wziąć. E

¶ Mezue też piszącz de Artanita/ to iest o zielu tym ktore zowiemy obraski/ wypisuie iedne máść ktorą powiada być vżytheczną ná wiele niemocy stego ziela. F

¶ Sok też korzenia te^o ziela z miodem zmieszány á w nozrze wpuszczony/ czyni kichánie á stąd sie głowá czyści. G

¶ Korzeń też stárty álbo stłuczony á ná pe- H

pek przi



pek przyłożony/ stolec czyni y swą rzecz przyrodzoną pániam pobudza.

D ¶ Też piszą o korzeniu artenice tych to obrazow/ iż gdyby niewiasta brzemienna postałá chwile nad nim/ tedy hnet dziecigtko porzuci.

¶ Awicenna też pisze o nim w wtorych kxiegach capitulo de pede coruino/ iżby to miało moc kolike leczyć y biegunke stá nowić/ ma w F
sobie własności korzenia paluchowego.
Páwel lekarz powiáda iżby vsmierzało to ziele bolesci członkowe posiláiąc ie y wypędzáiąc nieczystości z nich.

Pes coruinus



Sturzeß/ Raben fuß.

Kapitulum CLxxvj.



Diaßkorides o tym zielu piszę ktore zowie po greczku El nopodium/ iż iest wzrostu
A gestego ná dwie piedzi nád ziemią/ roscie ná ziemi kámienistey/ list ma przypodobny bylicowemu/ kwiatek ßáñtowemu kwiátu.
Galenus septimo simplicium farmacorum pisze iże to ziele iest ciepłe rychło w trzećim stopniu/ tákież też y wysußáiące.
B ¶ Diascorides tho ziele sámo w wodzie álbo w winie vwárzone á dáne ku piciu/ chroni iádu rozlewáć sie po ciele/ ále gi trawi.
C ¶ Też ludziem stłuczonym álbo z iákie° wysokiego miesca vpádnionym iest dobre/ ciężkie odchodzenie vryny vlżewa.
E ¶ Też swoie rzecz pániam pedzi/ ithęż dziecigtká nie dopußcza donosić gdi będzie ku piciu dáne vwárzywßy ie w winie.

Pes columbinus



Gołebia nogá/ Tauben fuß

Kapitulum CLxxvij.



Gołebiá nogá/ ke° ziela iest trzey rodzay/ Jedno iest ktore łáćinnicy y Grekowie zową Amomum. Drugie iest ktore ma list máły á okrągły ßeroko násiekány/ preth
A cienki á nie długi/ ku rumiánośći podobny/ węzłowá y/ przi ktorich liscie wyrasta dwoie/ to iest z iedney strony iedyn list á z drugiey strony drugi list/ násienie po trzech po czterzech ziarnkach ná iednym mieyscu roscie w pośrodku głowek iáko igłá.
Trzeći rodzay tego to ziela gołębiey nogi ktore zową Anagiros/ o kthorym Galenus w ßostych kxiegach simplicium farmacorum pisze tymi słowy. Anagirus iesth ziele smrodliwe/ smáku kwásnego, á wßákże iest ciepłe/ list poki iest zielony tedi dla wilgotnośći nie ták bárzo kwásny/ ále suchy má moc vćináiącą y zbi nie wysußáiącą.

Nasie-



B ¶ Nasienie iego wrácánie czyni á zwłaszczá kiedy bedzie w wodzie vwárzone/ tedy flegme z żołądká wypądza.

C ¶ Też gdyby kthora páni miáłá zádußenie máćice/ okádzenie nasieniem tego ziela bedzie prozna złego.

D ¶ Też y łożysko ktore po porodzeniu w pániach zostáie/ kádzenie tym nasieniem wypą.

E ¶ Też swietego walántego niemoc (dzavsmierza/ y vpádłego człowieká z ziemie podnosi kurzenie przerzeczone.

Pistacea fistica



Kapitulum CLxxviij.



A TO słowo Pistacea iest Greckie/ Fistica łáćińskie/ kthoremi słowy tho ziele zową/ nie rośćie w náßych krąginach á le w Dámáßku y w Greciey iedno iż iest ziele/ á zwłaszczá owoc iego vżyteczny kthorego doktorowie czesto vżywáią w niektorych niemocach.

B ¶ Naprzod według powieśći Diascoridesá/ iż iest owoc tego ziela bárzo dobry náprzećiwko niemocam płucnym/ wątrobnym s wßytkich piersi.

Serápio piße o thym owocu powiedáiąc iż iest subtilnego przirodzenia/ smáku przygorzknącego/ zágrzewáiący y wysußáiący więcey nizli orzechy laskowe.

¶ Tákież też Gálenus swiádßy powiádáiąc B iżby tego ziela była wielka obfitość w Alexándriey w ziemi Egiptskiey/ máłą tuczność dáie/ á wßákoż wąthrobie iest bárzo przyiemne/ tym obyczáiem iż nieczystośći sniey purguie/ á potym ią posila dla smáku przyrodzonego y korzennego. Niektorzy piszą o pistáciach żeby miáły żołądkowi ßkodzić/ w tym iest wątpienie miedzy lekárzmi/ á wßákoż ie przyprawuią s cukrem.

Platanus



Jawor. Ahorn.

Kapitulum CLxxix.



IAwor iest drzewo listu ßyrokiego/ kthory listh podobny A rece człowieczey/ smáku troche gorzkiego á cirpnącego/ skorá ná sámym drzewie iest miąßßa á ku rumiánośći podła/ sámo drzewo rozkupione/ theż bárwe ma srodkiem miedzy rumiánoscia á

miedzy



miedzy bladosćią/to iest z bladą rumianą/to drzewo kwitnie drobnym a bladym kwiatem na miescu thego kwiecia wychodzi nasienie z ziarnek ktore takież są z blada rumiane/ chropawe/a tymi ziarnki w Iszpaniey sukna farbuią/ktore zowa palma Cristi/to iest dłoń kristusowa. Galenus w siodmych xięgach simpli. farm. ca. de platano pisze/ iż Iawor iest miernie zimnego a wilkiego przyrodzenia. Takież też y Diaszkorides wypisuie włosnośći tego drzewa/tu iest napisano dla tego iż go lekarze vżywaią w niektorych niemocach.

B ¶ Galenus pisze na miescu wyższey namienionym/list tego drzewa poki iest zielony starwszy gi w donici/przyłożże na bolaczkę ktora na kolenie bywa/natichmiast bolesć odeidzie.

C ¶ Gdi też s skori tego drzewa vczyniß proch a vwarzyß gi w occie/tedi płokanie vst tym ocтem cieplo/bolesć zebową oddala.

D ¶ Owoc też tego drzewa stłuczony na miałki proch a z wieprzowym smalcem zmieszany iest dobre lekarstwo przykładać na miesce ogniem albo wodą sparzone.

E ¶ Popioł też s skorek iaworowych wysusza wilkośći w ranach y w fistułach barzo mocnie a potym goi.

F ¶ Proch z liscia a z owocu tego drzewa/ iest szkodliwy płucam wysuszaiac zbytnie wilkosć przyrodzoną/ a thak głos psuie/ oczom thez barzo wadzi.

G ¶ Też skore z owocem spaliwszy a proch vczyni/ktori zmieszay s smalcem wieprzowym a vczyń masć/a te masć przykładay na złe rany gnoiste/ czyści wysusza y goi barzo dobrze.

H ¶ Też skorki tego drzewa stłuczone na proh a w winie przywarzone/iad wszelki psuia tak weżowy iako y niedzwiadkowy/gdi będzie zraniione miesce mazane/ y możeß sie dać thego wina napić.

Pellicinus:

Wilczy groch/   Ahoren.

Capitulum 180.


Wilczy groch iest ziele kthore miedzi pszenicą roscie y miedzi ieczmieniem/roszczki albo gałaski ma geste a subtelne/thakież y listeczki maćientkie a barzo małe na tto



rym zielu miesiączki wyrastaią w ktorych są ziarnka po trzech w każdim miesiączku/sma ku gorskiego a troche żołtawe.

¶ Pisza lekarze starzy a zwłaszcza Alexender iżby płod poczęty miało moc tracić/ y białym głowam iey rzecz przyrodzona mocnie poru B

¶ Takież też y Galenus w xięgach (siac. simpli. far. pisze powiadaiąc/iż nasienie tego ziela iest rumiane a barzo gorskie przykra gorszkoscią/ma te włosnosć iż z ielit wszelkie nieczistośći wypadza/a tak na kolite iest dobre/ thakież też y gałąski tego ziela vczynią. C

Paucedanum

Wszywy kopr/   Lausen tille.

Capitulum 181.


Wszywy kopr iest ziele maiące list podobny trzytowemu zielu/ kthore v samego korzenia wypuszcza iakoby niciaktie włosi cientkie korzonki/ pręt albo gałąski podobne włoskiemu koprowi/ kwiat żołty/ korzeń A z wirzchu czarny a wnątrz biały/wonicy przikry/miąsszy a pełny wilgotnośći/ roscie przy gorach gdzi słońce mało dochodzi.

Przy korzeniu tego ziela roscie niekthora rzecz podobna kadzidłu. Poki sok iest w korzeniu tego ziela poti moc ma/ale gdi sok wyćisnieß/tedy korzeń iuż barzo małey mocy iesth/a wszą-

M   kożci



iż ci ludzie ktorzy wyćiskáią sok ſtego korzenia przychodzą o wielkie bolenie glowy/ y o záćmienie wzroku.



B ¶ Galenus w oſmych kſiegach ſimpl. far. capitulo de paucedano powieda/ iż korzeń tego ziela ieſt ktore° vżywamy/ á ſok wyćiſniony ſniego ieſt wiekſzey mocy zágrzewáiącey/ roſpądzáiącey/ ſcienczáiącey y vkrawáiącey.

C ¶ Serápio piſze/ ſok ſtego korzenia wyćiſniony á pothym z rożánym oleykiem á z octem zmieſzány/ pámieć zginęłą do koſzicá przywraca záſie/ y ſzalonemu rozum dáie/ gdy glowe ogoliwſzy kilko rázow námáżeſz/ iteż naprzećiwko ſ. Wálentego niemocy ieſt niepoſpolite lekárſtwo.

D ¶ Też ſok tego korzenia z oliwą zmieſzány/ troche octu winnego do nich przyczyniwſzy/ ieſt lekárſthwo náprzećiwko boleſciam glownym/ náprzećiwko párálizowym/ y náprzećiwko vſchnieniu y skurczeniu członkow/ gdi tym bedzieſz mázal.

E ¶ Też kádzenie z dolu bialey glowie ſtego korzenia vczynione/ z niepłodney plodną czyni człowieká zbytnie ſpiącego czyni czuynym/ y kurzenie ono wſzelki gad z domu wygania.

F ¶ Też ſok przerzeczony z rożánym oleykiem zmieſzány/ boleſći vſzne vſmierza gdy tego ciepło w vcho wpuſćiſz/ y żebowe boleſći oddala.

G ¶ Też káſzel y dycháwice leczy gdy tego ſoku w iáie kokoſze wpuſćiſz troche/ potim vpieczeſz miekko/ dayże onemu człekowi wypić/ y ſtolce bedzie miał lekkie z vlżenim żołądká y ſlezyony/ y pierſiam wolne oddichánie czyniące.

¶ Też korzeń wſzywego kopru iákmiarz teź ma moc náprzećiwko thym wſzytkim niemocam przerzeczonym/ á wſzákoż oſobnie gdi bedzie vſuſzony á ná proch ſtárti/ tedi koſći z rány wyrzuca/ blizne (w ránie ktora ſie rychło goi) czyni/ á ták proch tego korzenia vżyteczny od bárwierzow w máſći bywa kládziony/ dla tego iż ma moc czyſćić ráne y ciálem nárąſzcżáć. H

¶ Thez Galenus rádzi korzeń w winie wárzyć á ocukrowawſzy álbo oſlodziwſzy dáć trunek ciepło wypić/ powiáda iż nieczyſtoſći s pierſi s płuc przez ſtolce wywodzi/ iteż ſámá párá onego korzenia w vſthá brána/ czyni vlżenie ciężkiego oddichánia w pierſiach. I

¶ Też ſam korzeń álbo proch iego zeby vmocnia ſprochniále y boleſći ich vſmierza bárzo rychło/ może być cáły rok y przez dwie lecie w cáley mocy záchowány/ á wſzákoż im świeżſzy tym lepſzy. K

¶ Też ſamo ziele wſziwy kopr w wodzie vwárzony á ná dimioná białey glowie przyłożony ktora ćirpi záſtánowienie przirodzoney rzeczy/ pobudza mocnie ich rzecz przyrodzoną. L

Perſicus



Brzoſkinia/ Perſig.

Kapitulum CLxxxij.

Brzoſkinia ieſt drzewo ktore ieſt polácinie rzeczone Perſicus dla thego iż w Perſkiey ziemi tym imieniem rzeczony zacny człowiek tho drzewo roſplodził. Owoc tego drzewá w Perſij ieſt niedobry á práwie iádowity ku iedzeniu/ ále w náſzych kráginach ieſth bárzo przyiemny á nic nie ſzkodzi kto go miernie pożywa: Plinius mowi w trzecinaſtih kiegach powiádáiąc iż thez w Egipcie roſcie drzewo brzoſkiniowe ná kſtalt gruſzki/ w thy kráginy náſze nie bárzo dawno ieſt wnieſione drzewo brzoſkiniowe. S ſámego drzewá y gálęzi iego y liſcia ſmák ieſt gorzki/ ocieráiący/ owoc zbytnie iedziony ſzkodzi żołądkowi y nieſtráwnoſć w nim czyni dla przyrodzoney zimnoſći ſwoyey y z wilgothnoſcyą zmyeſzáney oko-





ney około trzeciego stopnia.

B ¶ Włosność brzoskinie. Diaszkorides

Brostinie odmiekczaią żywot gdi są dozrzałe a świeże/ ale niedozrzałe a ktemu owiedłe/ ty więcey zastanawiaią stolce.

C ¶ Też woda w ktorey by wrzały brzoskinie/ kruczenie w żołądku y w ielitach oddala/ Ale list brzoskiniowy osuszony a na proch stłuczony/ krew zastanawia mocnie skądbykolwiek płynełá/gdi tym prochem bedzie posypano y też glisti w żywocie v dzieci zabija dany społem ka abo na pepek z oliwą zmieszawszy namaz.

D ¶ Mezue pisze/gdi liście brzoskiniowe wespołek y s kwiáthem bedzie stłuczono w mozdzerzu/a potim bedzie sok wyciśniony stego liścia ktorego gdi się dasz z łyszke napić temu ktoby miał grizienie w żywocie od iakichkolwie chrobakow/ zabija ie mocnie y stolcem wyrzuca z żywota. Takież też czyni tym chrobakom ktore bywaią w vszach/ zową ie skorki/ zabija ie y wyrzuca wen.

E ¶ Też oleiek w aptekach czynią z iądrek brzoskiniowych/ ktory iest doświadczony na bolenie vszu ciedi bedzie ciepło po kropce w vchs wpuszczony y około vszu pomazowan.

F ¶ Tenże Mezue pisze o nich iże pragnienie oddalaią y żołądek posilaią a zwłaszcza brzoskinie małe wonią nieprzyiemną vst oddalaią/ y owszem lubieżną czynią.

G ¶ Thez Awicenna pisze o brzoskiniach iż są wilgotnego przyrodzenia a przetho też łacno prochnieią w żołądku mdłym/ ktore też bronią plynienia wilkości złych do żołądka z inszych członkow dla swey cirpności ktora się złączyła pospołu z odwilżenim żywota.

H ¶ Daią też chęć ku iedzeniu/ ale brzoskinie nie maią być iedzione po inszych potrawach/ abowiem czynią niestrawność onego wszytkiego pokarmu pirwey iedzonego/ ale maią być iedzone przed inszemi karmiami/ dla tego iż się rychło trawią w żołądku y rychło potym z żołądka wychodzą/ za ktorymi też posthepuie y inszy pokarm. Zawsze świeże są lepsze niźli suszone/ aczkolwiek y suszone daią tuczności człowiekowi nie mało.

I ¶ Tenże Awicenna radzi dawać brzoskinie ludziem tym ktorzy miewaią niemocy z melankoliey spaloney/ iako tim co kwartane miewaią/ co miewaią melankolią iż od rozumu odchodzą/ thedi takim są brzoskinie dobre ku iedzeniu dla odwilżenia ciała y krwie spaloney.

Perfoliata



Pepcowe ziele/ Nabil kraut.

Kapitulum CLxxxiij.





A To ziele ma liſt podobny ßálwiowemu liſtu/ ktori liſt obeimuie rozgi przy kthorych roſcie/ ná kámiennich y ná piaßczyſtych mieſtcach roſcie.

B ¶ Proch vczyniony z liſcia tego ziela/ dany ku piciu w winie tym ktorzy ſą roſpukli/ oſobną pomoc dawa.

¶ Tez gdiby ktori człowiek álbo dziecie miáło ráne ná pepku/ to ziele ſtłuczone z liſciem przyłożone ná pepek/ ráný bárzo mocnie goi á zwłaßczá gdi ktoremu dzieciecıu pepek roſcie z żywotá/ tedi iedno przykłáday tego ziela ſtłuczoneº ná ſámy pepek/ wpedziß wngtrz á nie bedzie ſniego wyraſtał.

Pſilium

Kapitulum CLxxxiiij.



Jeſt Pſilium ziele liſtu koſmátego y ſámo wßytko ziele koſmáte/ gáłąſki práwie o ſámego poſrodká pretá wyraſtáią/ ſámo ziele wzwyß ná połthory piedzi/ ná ſámym wirzchu tego ziela głoweczki roſtą okrą-
A gle po dwu y po czterzech w ktorich ieſt naſienie czarne á twárde iáko mák wielkie. To naſienie ieſt ktorego lekárze vżywáią/ o ktorym Galenus piße w 8. kxiegach ſimpli. farma. iż ieſt bárzo vżiteczne á ieſt w wtorim ſtopniu zimnego przirodzenia/ bárzo máło wyſußáiącego/ ktore naſienie w wode ſie zánarza tákie ieſt lepße. Niektorzy zową to ziele Pulicaria herba/ to ieſt pkeßne ziele/ iż naſienie iego ieſt pchłam podobne. Naſienie thego ziela ma włoſnoſć odmiekczáiącą żywotá ták iż ſtolce pobudza/ á wßákoż Joannes Meſue cápitu. De pſilio piße iż ieſt troiákiey fárby/ iedno białe drugie czarne/ trzecie brunatne/ lepße ieſt miedzy nimi ktore ieſt pełne á miąßße á w wode ſie pogrąża. Jeſt to ziele dwoiákiey mocy rozney/ bowiem drzeń tego ziela ieſt zágrzewáiącey w czwartim ſtopniu/ á ták ieſt mocy przenikáiącey/ záxumieniáiącey/ iſhez bebele czyniącey/ á na koniec ieſt rzecz iádowita/ zwirzchnia ſkorá ieſt zbytnie oziębiáiąca.

¶ Serápio s powieſci Diáßkoridis piße iż ſamo ziele gdi bedzie ſtłuczone a z rożánym olejkiem á z octem vczyniony plaſtr thedi ma moc vſmierzáć bol y zápalenie káżdego wrzodu/ y członkow bolęſci oddala/ y bolenie głowy odeymuie gdi bedzie ná czoło y ná ciemie przyłożone troche rożáney wodki ktemu przylać. B

C ¶ Tez to ziele ſtłuczone á z octem zmießáne roſpukłym dzieciom ieſt plaſtr vżyteczny/ Tez broni roſć pepká gdi bedzie przyłożon ná mieſtcu.

D ¶ Tez wodá w kthorey by wárzono pſilium ocukrowána/ chłodzi człowieká y prágnienie oddala zbytnie w gorących febrach/ y ſtholcze lekko czyni.

E ¶ Mezue známieniti lekarz ten tákież piße o tym zielu/ iż ma moc vſmierzáiącą rzezánie y dárcie wnetrzne ktore bywa w ielitach/ głádząc y odwilżáiąc zdrapánie ich/ wydymánie krom ſtolcá (zową te niemoc tenaſmon) oddala przywodząc letko ſtolec.

F ¶ Sok wyciſniony ſniego thez otwiera żywot/ iedno iż bárzo oziębia/ kthore oziebienie może być cieplemi rzeczámi nápráwiono/ iáko cinámonem/ tátárſkim zielem ábo korzennym winem.

G ¶ Tez naſienie tego ziela ſmáżone ábo vſußone/ zátwirdza żywot/ ále ták ſurowe czyni przepußczenie/ ktorego naſienia miárá ná iedno wziecie ieſt co dwá großá záważą/ á tho naſienie troßke przetłukßy ma być námoczono przez kielko godzin w wodzie ták długo iż o ſiebie puſci klijowatą wilkoſć/ á potim przecedziwßy á ocukrowawßy cieplo maß thrunek wypić



wyp.ć/ abowiem czyni przepuszczenie/ kolerę wypądza/ á ták iest dobre lekárstwo w gorą- cych febrach w tercianach y w kożnych ognio wych niemocach/ dla tego iże chłodzi/ prág- nienia broni/ y wolność oddychánia w pier- siach czyni.

Palma Christi



Dłoń Krystowá.

Kapitulum CLxxxv.



A NA łąkach y w lesiech to ziele roscie/ listh ma przy ziemi/ á ná nich są miesthcá poczer- niáłe/ korzenie ma szyrokie iáko dłoń s pálcy/ pręt ná ie- dne piądź od ziemie/ á zwirz chu około pręta ma kwiatki biáłey brunátno ści/ iest przyrodzenia powietrznego w pierwim stopniu/ ma moc własną iádowitość s człowieká wymiatáć/ gdyby ie kto v siebie nosił/ truciny áni bábich czar nie trzebá sie bać.

B ¶ Auicenná pisze iż iest gorące y suche w 2. stopniu/ moc ma otwieráiącą/ czysciącą ciáłá członkam pomaga w ich przekazach/ thez od złego rozumu ku rozumowi przywodzi.

Piperata

Pieprzyczká/ álbo włoska rzezuchá/ Pfefferkraut.

Kapitulum CLxxxvj.



OGrodne ziele iest listu szyro- kiego y długiego iáko czyrwo ná miękká ále więthszy/ pobie- láłey zielonośći/ smáku kąsá- iącego bárzo y pálącego/ szál- sze też sniego działáią/ gorą- cość w nim pánuie áże ku czwartemu sthop- niu. Ma moc rze.zy zimne rospuszczáć/ w o- leiu gdi ią vsmáżysz á thym ciáło troche po- trzesz/ pot wzbudza/ febrę zimną odpądza/ v stárych ludzi dne trzew odeymuie/ też nádymánie czyni/ mocz zástánowiony przepuszcá A

Passule



Greckie wino. Weinper.

Kapitulum CLxxxvij.

IEsth ciepłego przyrodzenia w pirwszym sthopniu/ po- wietrzność w nim pánuie. A Też ma moc iáko y rozynki gdi gi wyciśniesz z gronek/ á they wodnośći będziesz pożywał zá lekárstwo/ piersi miekczy/ wątrobę y





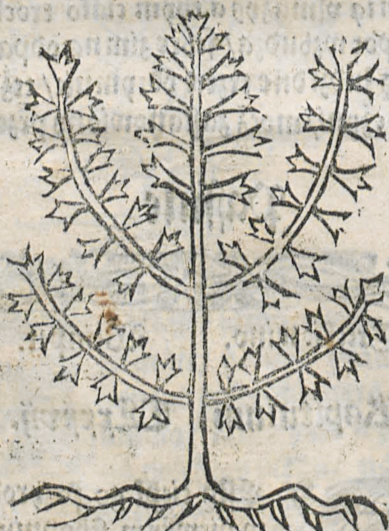
nerki czyści/ kámien s człowieká wypadza/ chęć czyni ku iedzeniu gdi ie vwárzy z bábką/ pije te wodkę/ krwią plwánie zástanawia.

Pes milui



Kánia nogá/ Gaier fuß/

Kapitulum CLxxxviij.





A Ostáwicznie to ziele przy lesiech á przy mokrych mieścach rośćie. Listy ma iáko kozłek skárbowáne á w pośrodku czerwone/ pret wysoki á ná wirzchu kwyáthy biały á długi iákoby kothce ogony. Ma moc zimnice czwartego dniá/ wárzyć to ziele nim iezykiem á to pić/ zimnice leczy/ dne vśmierza wszytkiego ciáłá.

Premorsa



Czártowo żebro.

Kapitulum CLxxxix.





Przy lesiech y ná niekthorych łąkach to ziele rośćie/ korzeń ma wkolo pobieláły á w pośrzodku iákoby okgsil/ listhy ma długie szerokie á gládkie/ po ziemi ie kłádzie/ pret wypuszcza ná łokieć wzwysz á ná wirzchu ma głoweczkę modrą. Jest przirodzenia cieplego w trzecim stopniu/ suchego w wtorym. Ma moc otwieráiącą/ przenikáiącą/ wygryzáiącą y pot pobudzáiącą. A

⸿ Proch s korzenia tego zielá s prochem bie drzeńcowym zmieszáć/ tedy ciáło kthore bywa iákoby wodi pelno (co sie to sstawa dla zimnych wilkośći) rospuszcza á czyni łácnieysze ku wygnániu tych wilkośći/ sportki przechodne w ciele otwiera/ á potym wilkość tey wodnociełnośći wygania. B

⸿ Też mocz wygania/ dusznosć s kászlem w pierśiach odijmá/ á to ták czynigc. Warz ná przod w winie korzeń piotruszczány/ á potim w tim samym winie pożyway tych prochow poránu C



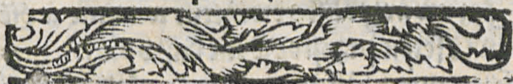


po ránu y wieczor/ dnę rrzewną vsmierza.

C Gdyby mor ná owce álbo ná iny dobythek pádl/ dawáć to bydlu iesć posaláiąc/ ále vwá rzyć/ á gdi iego sok wleieß do wodi á tho daß pić/ wßytki czáry od bydlá giną precż.

C Thez kthoby miak niemoc padáiącą/ álbo komuby sie dopiero przydálá/ stlucż korzeń te go ziela s korzeniem piwoniowym/ á dáwáć niemocnemu w ßálwiowey wodce/ álbo thák ten korzeń surowo gryść/ mocnie oddala the niemoc/ á maß go pożywáć ze trzy niedziele.

Pilosella



Kosmaczek/ Wundkraut

Kapitulum CXC.



A Kosmaczek iesth ziele lesne wysokie/ listi ma dlugie/ ßerokie/ miekkie/ ná kończu cienkie/ pobieláłe/ pręty pußczá wysokie tu gorze od korzenia/ á okolo pracia listeczki drobniuchne z gáląski/ ná wirzchu máią gloweczki kosmáte s kwiátem brunatnym á w tych glowkach nasienie máluczkie/ nasienie biale á podlugowáte á bárzo twárde/ gáląski nie są okrągle ále nieiáko gránowite. Jest przyrodzenia nápoly zimnego y nápoly cieplego/ wßákoż wzdy wiecey ma gorącości z niejáka gorzkoscia. Ma moc ocieráć/ czyścić náprawiáć/ y bolesci vsmierzáć.

B C Warz kosmáczek z biedrzeńcem (nie bedzießli miał mnieyßego tedi stym pospolitim wßytko dobrze) z zielem co ie zową wolowy iezyk/ z zielem co ie zową grußczyczká/ z zielem ktore zową starczek/ z żiwokostem mnieyßim warz to w czystym stárim piwie w czarnym álbo teź y prostim/ daj to pić rannim/ stluczonym/ z wysoká vpádlym/ vbitim suchemi ránámi/ álbo wßitkim ktorzyby tákowemi vrázy byli obciążeni/ bárzo to lekárstwo pożyteczne iest wßytkim tákowym/ itez zemdlonym od cießkiey prace/ od dźwigánia cießkiego przerwánym.

C C Thez wodá thego kosmaczku zmießána z miodem/ z mąką wilczego grochu/ rány czyści y mieso w nich nárapcza/ świrzb spądza/ bolesć y otok z rány wyciąga.

Niektorzy miásto tego kosmaczku biorą korzenie ni. dospialkowe/ ále w tym blądzą/ wßák może slynąć kosmaczek polny.

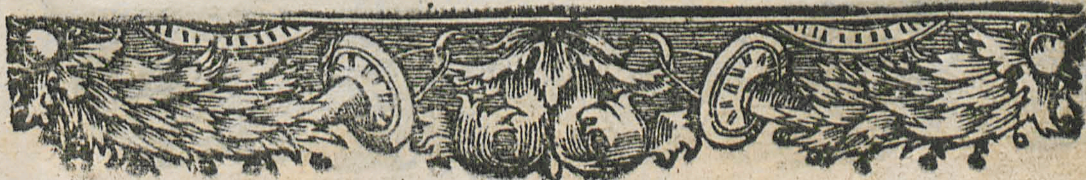
D C To ziele grußeczká o ktorimem powiedal że go tám potrzebá w to lekarstuo/ inaczeiem ci go po polsku miánowáć nie vmial/ telko to ziele w lesiech roscie/ listh ma podobny polney grußce/ látorost ma dlugą barzo/ po ziemi sie pnie/ á okolo látorosli kwiatek biáláwy/ gdy opádnie kwiatek/ tedi iágodi zielone zostáią.

Persicaria

Rdest/ Flech kraut/

Kapitulum CXCI.





Rdest ma listy podobne brzoskiniowemu y iey podobny iest w mocy. Jest też y drugi ktori ma ná lisciech miesscá czarne/ ma też moc czerwie w ciele zábijáć iáko y list brzoskiniowy. Ktoreby bydle miáło chrobaki z obráženia w ránie/ tedy rdest stłucz á wycisnąwszy wode sniego zieloną/ tą wodą wymywaj/ á chcesli áby to mocniey dzialáło/ włoż gi pierwey do gorzelcu/ á pothym do rány wpuszczay.

B ¶ Też gdy gi stłuczesz á bedziesz brzuch okládał glisti vmarza w żywocie. Ten rdest roscie przy mokrych miesthczach/ kthory nie ma ná liscie czárnosci/ iest kasánia bárzo ostrego/ áż gi nie kthorzy zową pierz wodny/ ále gi podobniey zwáć rzeżuchą wodna/ słowie senecion.

Pulicaria



Plesznik/ Flochkraut

Kapitulum CxCij.



A Plesznik dla thego iest názwan iż od niego zdychaią pchły. Jest ziele troie/ wielkie y mnieysze/ Wietszy y namnieyszy są sobie podobni w lisciu y w kwieciu/ listh máią podobny ku oliwnemu ál bo ku wirzbowemu/ ále nieczo ostrzeyszy y mieyszy/ wieczszą ma wonią nieluba/ iest wyszszy niż łokieć/ á mnieyszy iáko tego pol/ kwiát ma żołty/ korzenia iest niepożytecznego/ wszytki są iednákiey mocy y iednákiego pożytku w lekárstwie. Jest tedi plesznik gorącego przyrodzenia w trzecim stopniu/ á suchego w wtorym. Ma moc rospuszczáiącą wárzyć gi w wodzie á polewáć ziemie/ pozdychaią pchły/ álbo go po ziemi násłáć/ vkąszenie od iádowitego zwierzeciá leczy. B

¶ Gdi wielki z mnieyszym vsmáżysz w oleiu zimnosć wszelką gdziebykolwiek byłá/ gdy tim pomážesz zágrzewa y odpadza/ w winie wárzony á pity dusznosć w piersiach odeymuie. C

¶ Też vwárzyć list s kwiátem w winie á pić iádowi k sercu przystepić nie da/ vpłáwy niewiescie y mocz zástánowiony/ y plod vmárły wygania. D

¶ Też gi wárzyć w wodzie á vczynić wánne áby w tym páni siedziáłá/ bolesć w máciczy vkraca y wyczyscia ią. E

¶ Srzedni plesznik roscie ná mieyscach wilkich/ á nie iest tak wonny/ iest silny/ pret ma długi ná połtorá łokcia/ listy miekkie á máło pożyteczne.

Poligonia

Kapitulum CxCiij.



A Diáskoridis pisze o tim zielu/ kthore Poligonus zowie/ iesth ziele máiące cienkie rożdze á bárzo sekowáte/ kthore sie ná ziemi scielą/ listh ruciepodobny iedno iż przedlugowáty



wáchy á miekki/ nasienia ma dosyć iákmarz przy káżdim listeczku/ kwiát ku białości sklon ny. Jest też drugie ziele Poligonos sámiczá ktore roscie iákoby zdzbło wydłubáne w posrod ku á sękowáte/ przy ktorych sękoch roszczki wy rastáią drobne/ á ná nich listeczki drobne iáko by ná choinie/ korzeń tego ziela nie iest vżytecz ny ku lekárstwam. To ziele roscie ná mokrych miestcach.

B ¶ Plinius we dwudziestych y w osmych xię gach pisze iże poligonium iest krwawnik ktory przy sámey ziemi roscie/ listek ma drobny ru ciánemu podobny/ iedno iż iest dwoiákiego ro dzáiu/ to ziele ktore iest podobne krwawniko wi/ iest sámiec/ nasienia y liscia drobnego ma bárzo wiele.

C ¶ Sok stego ziela wyćisniony/ z nosu krew plynącą zásthánawia/ gdy będzie w nozrze wpuszczony.

D ¶ Sok tego ziela z winem zmieszany/ krwá wą biegunkę y káżdą inszą zástánawia moc nie to wino na czczo pite/ á to czyni dla moci swey przyrodzoney/ cirpnącey/ odziąbiáiącey o czym Diászkorides pisze.

E ¶ Też toż wino iest vżyteczne náprzećiwko vkąszeniu psá wsciekłego y káżdego iádowite zwierzećiá. Jtez ná káżdą zimnicę iest sok te go ziela dobry/ gdi będzie wziet godzinę przed ogrązánim/ to masz rozumieć o sámcu/ abo wiem sámiec iest ziele rostące dosyć miąsszo gá lęzisto sękowáto/ przy ktorich sękoch gáłąski wyrastáią/ ná ktorich list roscie grusztowemu podobny. Korzeń iest nikczemu pożyteczny/ roscie ná mokrych miesthcach/ ále sámo ziele ma włosnosci tákież iáko y sámiec/ ále dáleko podleysze/ á to iest rzeczono własnie szczotki.

Pinea

Sosná Kinbaum.

Kapitulum CxCiiij.

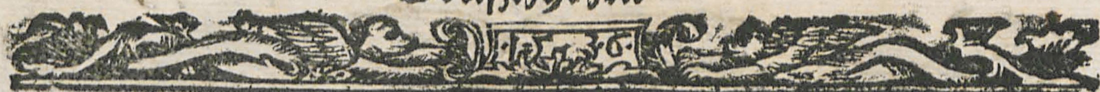
A SOsná iest drzewo wielkie/ z kthorego żywicá wypływa/ też owoc dáie to iest szyszki/ są też ine w inych ziemiach kto re dáią owoc wielki/ to iest ią drá wielkie białe (zową ie w



Aptekach pinee) są lekárstwem przećiw kászlowi y ktoby miał płucá ránione á plwał by krwią. Y tim ktorzi suchoty máią są ty ziarn ká pożyteczne/ náprzećiwko zápaleniu ledz wi ithez przećiw zápaleniu moczu/ y przećiw rzezániu są dobre gdi ich kto pożywa z nasie niem málonowym y s cukrem.

¶ Thez człowieká wyschłego y wyprągłego B posila/ stłukszy ie z migdały/ á ták tego często pożywáć.

¶ Też kthoryby człowiek wyschł zeby ná so bie ciáłá nie miał/ álbo gdiby w nim wyschły C wilkosci dobre przyrodzone od wielkiey gorąco sci/ álbo od kászlu suchego/ álbo od krwáwego charchánia/ y od inych nieczystosci duszących álbo dla owrzedzenia płuc ábo inszych człon kow w ktorich sie dichanie przechowawa. Na pirwey wziąć migdały á obłupić ie/ iądrá so sny zamorskiey/ mąk biały/ muszkathowego kwiátu/ wmocz ty rzeczy w rożáną wodkę/ á przikoż krochmalu y cukru czystego/ ále ziarn ká sosnowe zetrzy w panewce/ á to wszytko po spoku zmieszay/ przyley záśię wodki rożáney coby dosyć było/ nádziákayże stego szczuczek o krąglych á day im vschnąć/ á záwzdy ráno y o nieszpo



P o nieſſporzech iedne ſſtuczke ziaday.

¶ Nàſſà ſoſnia polska ty mocy wlaſne mà/ iey moc ieſt w liſciu/w skorze/w żywicy. Liſti iey wàrzyć w occie à thym vſthà wymywàć/ flux głowy wyciąga. Thez gi wàrzyć w wodzie à vſtà plokàć/ſmrod ktory z vſt bywa y zębow bolenie odeymuie/tąż wodą rány wymywàć ieſt im wielkim lekárſtwem.

E ¶ Thez gdi vwàrzyſſ to liſcie w cżyrwonym winie/à gdiby tym ràny ſwieże wymywal cieplo/bez żadnych máſci ie zgoiſſ/ Rànam ſtàrim ktoreby wiátr obwionąl/to lekárſtwo nic nie pomoże. Skorá ma w ſobie ſuchoſć y cirpnienie à przeto bàrzo ſuſſy.

F ¶ Gdiby ſie kto opàrzyl à bebele ſie zdziálàly à po thym gdiby ſie ty bebele ſprzepukàly/ zetrzy te skore nà proch à zmieſſay z biàlym kàdzidlem à tym poſypuy.

G ¶ Komuby ielito wychodziło/ wziąć tego liſtu ſoſnowe° à roſpàrzyć gi w gorącim vkropie/potim roſpuſć hàlun w winie na ogniu/ à wtim winie zmaczaj ſuknà plàt/potim polož nà tey borowinie roſpàrzoney à każ temu nà to ſieſć/tedi ielito wtlacza do żiwota

H ¶ Zywicà ſoſnowa ktora ieſt wonna/ſwiàtla/kruwka/tà ieſt dobra/bo zàgrzewa/roſpuſſcza y cżyſci plugàſtwà z ran. Gdi kto zmieſſa z grinſſpanem à vczyni plaſtr/ktori plaſtr gdi przykłàda nà pàrſzywą głowę/ goi tho pàrchy złe.

I ¶ Też ràne wyczyſciwſſy záwiera/ ták cżyniąc. Roſpuſć żywice z woskiem w oliwie/ à przyłożyć ktemu aloe y bialego kàdzidlà/ y sarkokollum wſypàć à zmieſſàć ſpolem/to będzie iáko máſć/potim ſtey máſci plaſtri dzialàć/ à przykłàdàć nà ràny/ bàrzo ie mocnie goi.

K ¶ Też człowiek ktori ma ſuthoti/ dobrze àby ſiedziàl w boru miedzi prawą ſoſniną àby wonia ſoſnowa weń ſſlà vſti/gdy dicha tedi ią bedzie brał wſie/ bo tà wonią gdy do pluc przydzie/ránienie ich àbo owrzedzenie goi/ à zwlaſſczà gdi tàm ſiedząc wyczyſciſſ plucà charkàiąc y pluiąc.

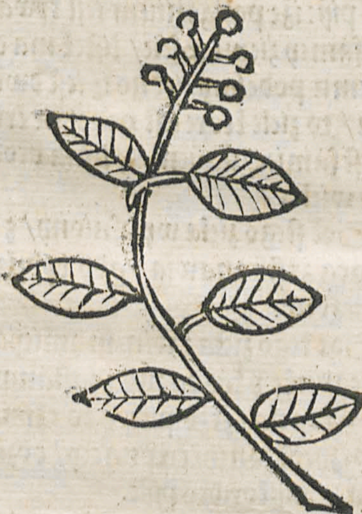
L ¶ Też ſſyſſki vwàrzone w wodzie/ wrzody y przymioti ſmrodliwe nà nogach leczy gdy bedzie tym wymywal/àle przyłož ktim ſſyſſkam hálunu y kàdzidlà biàlego/ à zwlaſſczà człowiekowi nietkuſtemu ieſt to lekárſtwo pożyte.

m ¶ Też ktoby miał ràne ktoraby dla wielkiey wilkoſći nie chciàlà mu ſie zgoić/ zetrzy skore ſoſnową à záſypuy tym prochem/wyſuſſy ią y zgoi bàrzo dobrze.

Pirula

Gruſzyczkà/ Wintergrin.

Kapitulum CxCv.



Wleſiech roſcie tho ziele/ liſth ma podobny ku gruſſce polney/ zdzbło nà ktorim liſth roſcie ieſt twárde/ korzonki ma màle à cienkie/ ieſth to ziele gorzkie y cirpnące/ złożone od ogniá y z ziemie/à ták ieſt przećiwney mocy w vránionych ſuchemi ránàmi/ àlbo vtłuczonych/ithez z wyſoká vpàdkych/ krwie zbiegłoſć wkupe roſpuſſczà/zetrzeć tho ziele à dàć ſie go nàpić z reuponticum/y w żilach złe zbytki trawi/ ràny otwieràiąc goi/ y otokowi broni przyſtępowàć do ràny. A

¶ Też przepukle rzeczy àlbo przerwànie ſpàia/ owrzedzenie w mecherzu y w màcicy goi. B

¶ Gdi go przywàrzy à thą wodą wymywa ràny ſmrodliwe przyłożywſſy do tey wodi hàlunu/ gnoy z ràny wyczyſcia y ſmrod odeymuie/ rozgniſák ſie ránie nie dopuſſczà/ wilk wrzod nà nodze goi/ y wrzod ktori zową ràk niedopuſſczà ſie mu rozſſerzàć. C

¶ Też gdi gi nà mieſtce przepukle przywiąże àlbo vwàrzywſſy iuche ſniego pije/ przepuknienie ſtwarza/ àlbo go nàkłàść w worek/à v D wàrzyw



wárzywszy gi w czerwonym winie przylożyw szy hálunu á wodi przylawszy/ cieplo ná prze puklinę przykłádáć á przywiezowáć żeby ták ná tym trwálo/ á to masz czynić do iedenna scie dni/ iedno nie wiele sobą ruszáć/ y owszem skakánia sie chronić.

E ℭ Gdi ią wárzy w piwie á to piwo pije/ ká mánie y klocie wnątrz odeymuie.

Quercus



Dąb/ Der Aich.

Kapitulum CxCvj.



A DAb iest drzewo wielkie/ ktore go list y żołądz y debianki go dzą sie w lekárstwa. Nap rzod tedi o liściu bedę powie dał. Są zimnego y suchego przyrodzenia/ máią moc wy susząiącą y ściągáiącą w kupę itez zwieráią ca miestca przepukłe álbo przerwáne.

B ℭ Tez wárzyć listy debowe/ bábkę/ rożą/ po ziemki/ látricią/ á to pić/ tedi owrzedzenie ál bo ranienie pluc goi/ czerwoną biegunkę zá stánawia/ y wrácánie. Proch z listu debowe go rány stula.

C ℭ Thez gdi vwárzysz list debowy w czerwo nym winie/ á ktemu aloe przylożysz mirry/ á tym vstá bedziesz wymywáć/ smrod ich odey muie/ żeby słábo siedzące vmocnia/ mieso o kolo zebow ściencża/ w dziąsłach rány spaia y goi.

D ℭ Tez wárzyć listi w czyrwonym wi nie/ á tim wymywáć świeże rány/ á zwirzchu zásie listem przytłádáć/ to sámo ránę goi/ ále stárą ránę musisz wygnoić/ bowiem to lekár stwo nie przemoże iey ku zgoieniu.

E ℭ Zołądz thez iest zimnego przyrodzenia w pirwszym stopniu á suchego w wtorim/ iesth tez ćirpnący/ á ták swoią ćirpnością biegunki krwáwe y mocz zástánowia.

F ℭ Proch z niego vczynić á zmieszáć z rożá nym oleykiem/ á ná gorące bolączki potiby sie ieszcze nie zmocznyly vczyniwszy plastr przy kłádáć y około wrzodow roziádáiących ciało plastr ten okłádáć/ gorącość rozgania y goi.

G ℭ Czászulki ktore siedzą ná iednym konie koncu żołedzia/ gdi z nich proch vczyni á ro zpuści gi wodką bábczáną izbi gesto było/ tim okłádáć brzuch/ biegunkę czyrwoną zástána wia/ owrzedzenie trzew goi.

H ℭ Tez vwárzyć żołądz s sporysem/ á tho pi iąc trzewá vmacnia/ mocz mnoży/ dzieciom ktore sie w nocy vsikáią iest dobre picie. Itez proch s tych czászulek wilgotne wrzody wysu sza y goi. Debianká ktora ná debie roście iest tegoż przyrodzenia co y gálkás álbo tez żo ładz/ możesz z nich lekárstwo czynić iáko y z żo łedzu/ ále wiedz że ie masz zbieráć poki są nie dostałe á pienę/ bo gdi iuż są suche nic po nich z hálunem á z bolum ármenum naprzygo dnieysze iest ich lekárstwo.

Rosa

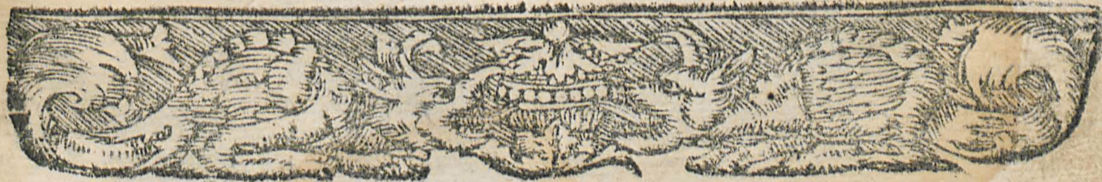


Roża/ Rosen.

Kapitulum CxCvij.

ROża iest zimna w pirwszym stopniu/ sucha w wthorym stopniu. Roża zielona itez su cha godzi sie tu lekárstwam/ wiele rzeczy przyprawuią s A kwiatkow rożanych. Na przod miodek rożány/ cukier rożany/ sirop ro żány/ oleiek rożány/ wodká rożána. Mio

dek rożą





dek rożány thák bywa. Naprzod warz miod prześny/ zszymuy gi á potim przecedz/ w ktori miod nákładz kwiatkow rożánych drobno ye skráiawszy á przywarz troche. Cukier rożány ták masz czynić. Wezmi kwiatki rożáne ktoreby sie iesżcze nie dobrze roskwitnely á potym ie drobno skray álbo vsiekay z białym cukrem zmieszawszy wkoż w sklanke wystaw ná słonce izby sie ták dobrze zmieszálo y vkwásiło. Syrop rożány ták czyń/ Wezmi soku rożánego zmieszay gi z białym cukrem á warz v ognia społ godziny/ ktory iest dobry flegmátykom/ melánkolikom ithez kolerikom mdłym dla vmnieyszenia duchow ożywiáiących/ itez ktemu iest vżyteczny cukier rożány á nawiecey kolerikom/ ále flegmatikom wiecey służy miodek rożány á zwłaszczá z wodą w ktoreyby było wárzono nasienie włoskiego kopru/ á tho dla wyczyscienia żołądká z nieczysthośći flegmistych.

B ¶ Cukier rożány ma włosność posiláiącą y zástánawiáiącą żiwotowe biegunki/ á ták ná przećiwko czyrwoney niemocy iest dobri/ y ná przećiwko inszym biegunkam/ á w tákich niemocach masz przymieszáć prochu mástikowego dla wietszego posilenia żołądká y inszych ie (lit.

C ¶ Też rożany cukier iest dobry náprzećiwko wrácániu z deszczową wodą.

D ¶ Też náprzećiwko omdlewániu y tesknośćiam ktore bywáią z zápalenia duchow ktore od serca pochodzą/ á ták wodká rożána y syrop rożány y cukier rożány są rzeczy bárzo dobre ná to.

¶ Náprzećiwko też zápaleniu wąthroby/ y náprzećiwko głowney bolesći/ Námaż miesce gdźie iesth wątrobá oleikiem rożanym álbo skronie/ pomoże ná ty niemocy. E

¶ Komu sie też ciáło zbytnie otworzy ták iż pod zbytnie płynie/ námaż ie rożánym oleykiem zmieszawszy gi z prochem czyrwonych sandálow y białych. F

¶ Też oleiek rożány czynią niektorzy/ nákłádą rożey w sklenice oliwy á potym ią wystá- (wią ná słonce. G

¶ Miodek też rożány iest dobry ná rospadliny vst/ á to gdi gi zmieszasz z rożáną wodką/ y náprzećiw omdlewániu y smetkom/ gdi sie nápije álbo wodki sámey.

¶ Możesz też twarz pokrapiáć/ itez ná niemocy oczu iest dobra wodká rożána/ Sera. Pandecta/ Awicenná w xięgach o mocach serdecznych. H

¶ Sok też z rożey wyćisniony zmieszány z winem á troche przywárzywszy/ bolenie głowy oddala. I

¶ Też nasienie rożáne stárte ná proch/ ktorim gdi będą dziąsłá nátárte/ bolenie zębow vsmierza/ y dzięgná wysusza sámá roża poki sie iesżcze niedobrze roskwitnie/ przykłádáiąc (ná nie. K

¶ Gdi będzie w wodzie vwárzona á troche ocukrowána/ biegunkę zástánawia żołądek y głowę y serce posila kiedy on siropek ná czczo będzie pity. L

Może też sobie oczy mácząć thą wodką ktoby miał bolenie z liptośćią y z czyrwonośćią w oczoch.

Rafanus



Rzodkiew/ Rettich.

Kapitulum CxCviij.

WEst rzodkiew ciepła y sucha w wtorim stopniu/ á zwłasz- A czá korzeń rzodkwiány wiecey przisłusza ku lekárstwam á wiecey zielona nizli sucha. Moc ma przećináiącą





kiñáiącza y rospądzáiącą/z ktorego korzenia czynią sirop ktory zową Oximel/tym obyczáiem. Weźmi korzenia rzodkwiánego á wpuść gi w ocet iżby mokuelo przez trzy dni/á potim go troche w tym oczćie powarz/á potim przecedziwszy oslodz gi miodem dobrze odszymowanym/abowiem iest dobri náprzećiwko zimnici quartánie y náprzećiwko quottidianie/á gdy w miásto miodu włożysz dostátek czukru/thedy bedziesz miał dobry syropek náprzećiwko quottidianie/to iest náprzeciwko zimnici ktora bywa ná każdy dzień z słoney flegmy/y ná przećiwko tercianie ktora bywa z kolery y z flegmy.

B ¶ Też gdi chcesz nieczistości flegmiste z żołądká vsti wywieść/ták vczyń. Nákray rzodkwie á nákłádz iey w ocet á miodu troche włóż á zágrzey/á ták sie náiedz oney rzodkwie y one wode ábo ocet z miodem wypij/á potim włóż pálec w gárdło czo nadáley możesz/ hnet ki bedziesz miał wraczánie onemi nieczystościámi ktore są w żołądku.

C ¶ Też gdy nác rzodkwiáną w winie vwárzysz z piołynkiem/á potym stłuczesz z oliwą/á tego ziele przyłożysz ná twárdość slezony/rozeydzie sie vod tym twárdość/á gdy tego ná dymioná przyłożysz/thrudność puszczánia wody odeymuie.

D ¶ Też wodá z rzodkwie/z bláywásem/z trochą miodu rożánego/piegi z licá spądza y sinosć kiedy tym bedziesz námázował.

E ¶ Też gdy kto pożywa rzodkwie/czini tákiemu w żywoćie wiátry y też rzigánie/vrine pędzi/zágrzewa żołądek. Kto ią iada przed obiádem/tedi wznosi pokármy ku gorze/á niedopuszcza ich społem leżeć ná spodku żołądká/á ták y wrácánie czini. Ale kto ią iada po obiedzie tedi stolce czini/á pociska potráwy nádoł

F ¶ Też gdy rzodkiew bedzie wárzona z potráwámi inszemi/broni kászlu ktori przychodzi z grubych nieczystości flegmistych w piersiách pánuiącich/á ták rzodkiew iest dobra tym ludziom ktorzi puchną z strony flegmy zimney

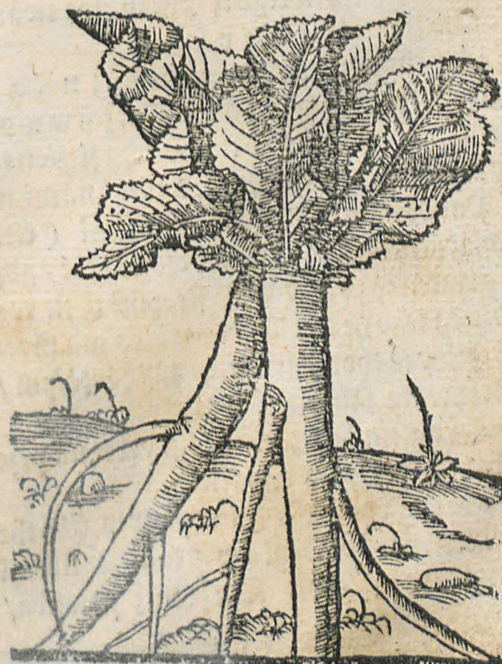
G ¶ Też gdy sok rzodkwiány abo wodá iey bedzie zmieszána z wodą kąkolową/włosi rości y párchy z głowy zgánia.

H ¶ Też ná slinogorz iest dobra wodá rzodkwiána gdy ią kto sobie vstá płócze gárgárizuiącz długo. Serapio powiada.

I ¶ Też wodká z rzodkwie ńápalona/ná kámień miecherzowy iest bárzo dobra łamiącz gi y z vryną z człowieká wypędzáiąc.

Radix.





N Chrzan



Chrzan. Meer rettich.

Capitulum 199.

A Chrzan iest cieply y suchy w trzecim stopniu. Chrzanowy korzeń ku lekárstwam sie godzi / a iákmiarz iednáki y mocy iest chrzan z rzodkwią y też ma w sobie włosności ktore y rzodkiew / iedno iż nieták mocznie.

B ℭ Platearius powieda iżby ná kámień miał moc chrzan wypądzáiące gi y łamiąc / á náwiecey wodá iego.

C ℭ Thež woda chrzanowá czyni wráczánie gdy sie iey kto nápije / á potym pálcem pobudzi sobie wráczánie.

D ℭ Też listy chrzanowe z szpinakiem albo z inemi potráwámi pożywáne / iádu bronią.

E ℭ Thež korzenie chrzanowe ná tczczo iedzone albo w piciu wzięte / wielce zdrowiu dopomaga / iedno iż wiatry czyni / á odrzygánie też smrodliwe / á zwłaszcza nasienie iego vrine wywodzi / żywot otwiera.

F ℭ Też náprzeciwko suchotam iest dobry gdy gi vwárzysz a z kármiámi pożywasz / bowiem spiekłą flegme z piersi wywodzi.

G ℭ Też gdy vwárzysz korzenie z wodą á z octem y z miodem przásnym á tego sie nápijesz / wráczánie czyni / y też zagniłości vst vlecza y rospádliny goi.

H ℭ Też sinośc z lica zgánia wodá iego.

I ℭ Też nasienie chrzánowe w occie vwárzony w wodzie / kto sie tego nápije máiąc twárdość w sledzionie / zbedzie iey snádnie.

K ℭ Gdy chrzán vwárzysz wespołek z náćią z korzenim słazowym / á potim stłuczesz w moździerzu / á przyłożysz tego ná twárdą śledzione / y opuchlina vmnieysy sie pod tim známieni.

L ℭ Pandectá mowi. Iam przy wziął (cie. doświádczenie o tym chrzanie często kroć / gdy przy gi vwárzy z bobrowemi stroymi iż sie rozeydzie / á tego sie day nápić / wielką ma mocz naprzećiwko chorobam piersi zásthárzáłym / ktore bywáią z nieczystości grubych.

M ℭ Też nasienie chrzanowe iest dobre ná przeciwko iádowi iákoby dryiakiew.

Rasis mowi z powieści Serapiowey iżby thego wielekroć doświadczył á w prawdzie nálazł iże sie iádom przeciwi. Tenże thež powieda / gdy przy wodá z korzenia chrzanowego bedzie wpuszczona ná Niedzwiádká / wnetki go vczini nieruszáiącym / a potym nádąwszy sie rozpuknie. Serápio o tym powiedá.

N ℭ Też chrzan po obiedzie iedzony żiwot odtwiera y vryne obficie pedzi / á po ránu iedzony / onego dnia wszytkiego záchowawa człowieká od trućiny.

O ☞ Też sok wyćisniony z chrzanu á z wodką bábczáną y z rożáną zmieszány / ná ślinogorz iest niewymownie dobre lekárstwo / y owszem kogoby wąż vkasił / niechay gryzie chrzan / nie dopuści iádowi ku gorze wstepowáć / y owszem moc mu odeymuie ták iż szkodzić niemoże.

Ruta.



Rutá. Rutten.

Capitulum 200.



A Rutha iesth ciepła y sucha w trzećim stopniu. Iest dwoiáka / iedná domowa á druga polna. Thák liscie y nasienie godzi sie ku lekárstwam / ma moc rospądzáiącą / popądzáiącą y trawiącą złych wilkości.

B ℭ Proch ruciány z piretrowym prochem w nos wpuszczony / flegme wywodzi z głowy / y mozg

mozg wyczyścia/á ták iest dobry náprzeciwko
świetego Wálántego niemoci/y ná inſze bole
ści y cieſzkości głowne ktore z obfitości ognistey
pochodzą.
C ℭ Też wino w ktorymby byłá vwárzoná ru
tá z piwonią/z rozmárinem/iesth lekársthwo
náprzecziwko świetego Wálántego niemoczy
y głowe bárzo dobrze posila.
D ℭ Też wino w ktorymby byłá wárzona ru-
tá/á ono wino dane ku piciu/ mgłość oczu od
dala y wzrok czyści y posila.
E ℭ Też wino w ktorym ruta bedzie wárzoná
z piretrum/iest dobrá náprzećiwko bolości ze-
bowey/ytez náprzećiwko páráliżowi iesth do-
bre vino w ktorim bedzie wárzoná ruta z bo-
browemi ſtroimi/ á z zielem ktore zową párá-
F ℭ Też náprzećiwko kolice owſzeykiey(liżone
sok ruciány z trochą prochu sośnki a z miodem
zmieſzawſzy day wypić choremu człowiekowi
vznaſz pomocz.
G ℭ Też kto ma chćiwość ku stolcam á niemo-
że ich mieć/warz rute z dziewánną w winie á
w oliwie/á ták gołą zádniczą maſz śiedzieć ná
tym zielu ćiepło z godzine.
H ℭ Też wino w ktorym bedzie wárzona rutá
z piołynkiem/z bágniskowemi skorkámi / á o
czukrowywſzy nápiiay sie tego dla zátthánia
wątroby y ſleziony.
I ℭ Też gdy rutá bedzie warzona w winie z o
liwą á tego przyłożyſz ná dymioná / rzezánie
oddala y vrine ku wyściu pobudza.
K ℭ Theż ku wywiedzieniu rzeczy przyrodzo-
nych białych głow/ Trifera magna ták rzeką
si lekrwarz dany ku piciu z sokiem ruciánym/
mocznie wywodzi/y płod vmárły z żywotá.
L ℭ Thoż vczyni sok ruciány dány ku piciu z
mirrą/albo czopek vczyniony z tych rzeczy á
włożić gi do máćice ná noc/vczini ten pożitek
M ℭ Też kto ma oczy płynące abo krwią záſzłe
tedy sokiem ruciánym z tucią przyprawio-
nym albo rospuſzczonym/oczy chore maczay
pomoc weźmieſz.
N ℭ Náprzećiwko iádowi wino w ktorim ru-
tá bedzie wárzoná/pomaga dobrze/thákież y
ná vkąſzenie węzá plastr vczyniony z ruty ná
ráne/vlecza y iad tłumi.
O ℭ Też kto sie okłádzie rutą iże miestcá gołe-
go nie bedzie/tedy táki może Bázyliſzká zábić
bez żadney ſzkody y obrázy.
P ℭ Serapio powieda y Diascorides mu przy
świadczą/iż rutá iest rzecz ktora viátri wnetrz
ne trawi y gámrácią psuie / vrine y chorobe
białych głow wywodzi.
ℭ Też náprzećiwko morowemu powietrzu Q
listhy ruciáne/włoskie orzechy/figi/ wespołek
ti rzeczi stłuczone á zmieſzáne máią táką moc
iż człowiek ná czczo tego pożywáiąc iáko wło
ski orzech/záchowa sie od morowego powie-
trza by też miedzy záráżonemi ludźmi mieſz-
ℭ Też rutá stłuczona á z miodem zmie(ſzal R
ſzána á ná pepek przyłożona/glisty w dziecin
nych żywociech morzy/y kolkę z octem przy-
wárzoná á po ránu pita leczy/puchlinę trá-
ći w winie vwárzona / wzrok czyści y wyiáś-
nia/á zwłaſzcza z oliwą iedzoná.
ℭ Sok ruciány w nos wpuſzczony/ krew z S
nosá ciekącą zástanawia.
ℭ Też sok ruciány z oliwą zmieſzány á tro- T
che przysmáżony/robaki skorki w vſzoch bije.
ℭ Tenże sok z rożánym oleykiem á z octem V
zmieſzány/bolenie głowy leczy / gdy ćiemie /
skronie y czoło bedzie námázáno.

Rosmarinus alias Antos.



Rozmáryn. Rosenmarin.

Capitulum 201.



A Jest Rozmaryn ciepły y suchy w trzecim stopniu według Mesuc/á iest rozmáithy Rozmárin/ á wszákoż iedná kiey mocy iest/ abowiem rozpądza nieczystości / odmiekcza/ ociera y przećina.

B ℂ Sok rozmárynow z sytą miodową zmieszány/ oczy twierdzi/ á ták wzrok ostrzy.

C ℂ Też plastr vczyniony z liścia rozmárinowego á z soku bábczánego / krew zástánawia ktora stolcem wychodzi/ to iest przez emoroidi Ten też plastr vśmierza bolączki ktore bywáią w stolczu bárzo bolące y odmiekcza ie/ y też zołzy miekczy pod gárdlem y ná káżdym inszym mieysću gdi ktemu korzenia wysokiego fla zu ktemu przyłożysz/ á z tego vczynisz plastr.

D ℂ Też wino w ktorym vwárzysz listki rozmárynowe z ielenimi ieżyni/ z kwiatkámi borago wemi/ iest dobre náprzećiwko żołtey niemoci/ á gdy ku temu przyłożysz nocydzień ziela/ á v wárzywszy bedzieśz sie nápijał/ bowiem darćie y gryzienie ktore bywa w żywocie oddala/ y też vryne y niemoc przyrodzoną pániam wywodzi kiedy przyłożysz bylice z nasienim kopru włoskiego/ z nasienim piotrusżczánym.

E ℂ Sok rozmárynow z tłucżą zmieszány/ iest dobre lekárstwo ná oczy ostrząc wzrok.

F ℂ Też rozmáryn vwárzony w winie z czerwoną lebiothką á oliwy k nim przyłożywszy/ á ták tym zmaczay sobie ciało / tedy obfity poth z siebie wywiedźiesz/ á ták w opuchlinie iest dobre lekárstwo.

G ℂ Też wino w ktorym vwárzysz rozmáryn z rutą/ przyłożywszy troche pieprzu/ gdi sie tego ktory człowiek nápije/ świetego Válánthego niemoc oddala.

H ℂ Też proch z rozmárynu z mąką kąkolową abo z otrębámi/ á occtu kielká łyżek przylawszy/ tákież soku chebdowego/ zmieszay społem á przykładay ná bolenie nog ktore zową podágrá/ abowiem ginie od tego tá bolesc.

I ℂ Też gdi włożysz w kug máiorany z rozmárynem/ á tym kugiem głowe bedzieśz myl/ boleści z głowy wypądza y mozg potwierdza gdi kocenków k nim przyłożysz.

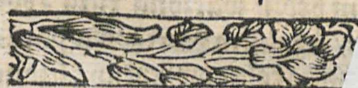
K ℂ Też náprzećiwko omdleniu lekársthwo. Day czo złoty záważy ktore zową diántoß z winem w ktorym by był wárzony Rozmárin.

L ℂ Też gdy komu ieżyczek spada dla wilkości tedy vwarz Rozmárin z piretrum w wodźie: á tym sobie vstá płocz długo trzymáiąc ciepło w vściech.

M ℂ Też náprzećiwko gryzieniu wnetrznemu warz rozmáryn w winie z trámnymi kminé abo z hányżem/ á tego sie winá możesz nápiiáć po ránu gdyć potrzebá bedzie.

N ℂ Thez ku wywiedzieniu rzeczy przyrodzonych biáłych głow y ku poczećiu rychłemu/ v wárzywszy w wodzie rozmárin z roiownikiem á tym sobie mácice ma páni náparzáć y dymioná dla tych rzeczy námienionych.

Rapa.



Rzepá.

Capitulum



A Jesth rzepá ciepła y wilka w pierwszym sthopniu/ á miedzy inszemi zioły wiecey kármi rzepá y tłuczy człowieká bárzo dobrze/ á wszákoż iesth trudna ku strawieniu/ á czyni wzdećie w ciele y miekkość niiáką dla wilgotności ktorą czini rzepá/ á stądże mnoży mieszyznam náśienie przyrodzone/ y pobudza ie ku rzeczam cielesnym / á ym lepiey vwárzysz rzepe/ tym bedzie smácznieysza y tucznieysza/ á nieták



á nie ták wietrzysta/ zwłaszcza gdi ią z tłustim miesem vwárzysz.

B ❡ Też tym ludziom ktorzy miewáią w stáwiech y wnogách boleści rzepá dobrze vwárzoná w wodzie/ á oną wodą sobie cieplo nogi nápárzay.

C ❡ Też nasienie rzepne w winie wárzone/ iád wyćiaga przez pot/ thęż gdy wąż kogo vkąsi/ tym winem maczay miestce vkąszone.

D ❡ Też rzepá nádyma/ á nasienie rzepne nasienie męszczyznam rośći.

E ❡ Też masz wiedzieć iż iesth dwoiáka rzepá/ iedná domowá o ktorey tu piszemy/ druga pol ná ktorą zową rapula według Pandecti/ ktorey sok dziwnym obyczáiem vlecza bolączki herpesfi ktore gryzą ciáło/ y też ná fistuły iesth nieproste lekárstwo gdy tego soku bedzieß wpuszczał ciepło w fistułe/ y náprzećiwko iádom wszelkim iest iákoby dryiakiew rzepne nasienie lekárstwo.

F ❡ Też gdy vwárzysz rzepe iż dobrze rozewre/ á potym przyłożysz ná nogi/ podogre odeymuie/ y rospádliny ktore od zimnego wiátru bywáią spáia y vlecza.

G ❡ Thęż gdy vczynisz plastr z rzepy á chebdowego soku/ á to społem stłukszy przykłáday ná nogi bolace.

H ❡ Też gdy wykopasz rzepe iedne/ á wydłubawszy ią włoż wosku rospuszczonego z oleykiem rożánym/ á to wszytko rospuść ná rynce iże bedzie iákoby máść/ á tą máścią námázuy rospádliny ktore bywáią z zimná.

I ❡ Też liscia rzepnego vwárzonego z piotruszką/ z włoskim koprem/ z boragiem w polewce miesney pożywaj/ bowiem vryne pobudza.

K ❡ Thęż nasienie rzepne spądza fláki y piegi z twarzy/ á ták wchodzi w lekárstwá tákie ktore służą ná tákie rzeczy/ iáko z mąką bobową y z blaywásem.

L ❡ Też ktoby był struł/ kedy rzepne nasienie z miodem ma pić/ nie bedzie mu iad szkodził.

M ❡ Dziećiom rzepne nasienie z koziem mlekiem iesth bárzo dobre/ czynigcym wolniuchne stolce/ y flegme z pierśi czyści mirry troszke y száfránu przymieszawszy/ ale y sámo nasienie iest dobre.

N ❡ Też woda w ktoreyby było vwárzone rzepne nasienie/ krosty z licá czyrwone y z inszych stron zgánia/ gdi tą wodą będą częstho maczáne. Druga rzepá iest máła ktora zową rápula/ tá czyni wiátry y nádymánie w żywoćie/ á nie ták dobrze tuczy iáko pierwsza. Serapio powieda.

Ribes



Máliny albo Kosmátki.

Capitulum 203.



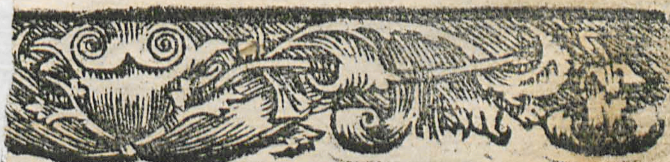
Niektorzy ták powiedáią/ iże Ribes álbo Kosmátki/ albo Wieprzowiny/ Ribes nigri smrodinie albo porzeczki/ á wszákoż Máliny są zimne y suche w thorym sthopniu/ iest drzewko máłe czirwony owoc troche słodki z nieiáka kwásnośćią y cierpnienim/ á dla tego záziabia żołądek y biegunke zástánawia tákież wrácżánie y prágnienie. A

❡ Sok málinowy iesth dobry náprzećiwko kordiace/ y biegunke zástánawia/ ktore niemoci z kolери przichodzą/ chćinosć ku iedzeniu przywodzi dla zimnośći swoiey przyrodzoney. B

❡ Też sok tychto málin iest dobry ná krosty czyrwone/ y ná ospice gdy tym námáżesz. C

❡ Syrop z tych málin tym sposobem bywa czynion iáko y z káliny/ ktori iest oziębiáiączy y wysuszáiący/ ták gi vczynisz. Wezmi tego soku málinowego z połkwarty/ soku boragowego dwie kwarćie/ nasienia tábczánego/ nasienia pi- D





nia pigwianego/każdego z nich po dwie drag mie/octu winnego z piec łyżek/warzże to społem iżby trzecia częsc wywrzała/ a przecedziwszy włoż czukru białego yle potrzeba yżeby było dobrze słodko/ a tho iuż bedzieß miał dobry syrop y użyteczny naprzeciwko goracim niemocam/ y naprzeciwko biegunce/ y naprzeciwko powietrzu morowemu z wodką ßczawiową y rożaną daway.

E ℂ. Sok tych malin czyni oskominy zębow gdy go w uściech potrzymaß/ a gdi z nim zmießaß wodkę babczaną Emoroidy zastanawia/ y pianstwa broni/ Serapio a Pandecta mowi z powieści Rasis/ maliny są zimne y suche żywot zatwierdzaią.

F ℂ Tenże Rasis z powieści Mesue mowi/ sok prawi z malin iest iakoby sok z skoreczek citrow gorączośc ktora z kolery pochodzi/ y też zbytek ciepłości krwie oziębia/ a iest dobry naprzeciwko morowemu powietrzu.

G ℂ Też sok malin z tucią zmießany/ oczy czyni iasne kiedy na nie tego przyłożyß/ y bolenie głowy uśmierza.

Rubea tinctorum

Marzana wietßa. Klebekraut

Capitulum 204.



A IEst ciepła y sucha Marzana w wtorym stopniu według powieści kilka lekarzow/ Ale według powieści Auerrois w kxięgach Coliget/ kthory powieda iżby to ziele było ciepłe y suche w trzecim stopniu/ a iest dwoiaka marzana/ iedna iest domowa a druga polna albo iedna wietßa a druga mnieyßa. Marzana wietßa ma ßerßy list/ a u mnieyßey mnieyße liscie iest y mocy mnieyßey/ a tak marzana wietßa ma moc potwierdzaiącą dla swey cierpności/ y też uryny pobudzaiącą dla gorączości.

ℂ Naprzeciwko mdłości żołądkowey (sci. B y wątrobney iest barzo dobre wino w ktorimby była warzona Marzana wiethßa wespołek z mastiką.

ℂ Też plastr uczyniony na żołądek z prochu C korzenia wietßey marzany/ z prochu galganowego y mastikowego z oliwą a z woskiem/ a z tego wßytkiego uczyn plastr na żołądek/ a bowiem niewymownie zemdlony y zaziębiony żołądek posila y zagrzewa.

ℂ Też rzecz przyrodzoną paniam y płod u- D marły z żiuota wywodzi/ kiedy stłuczeß korzen marzany z miodem/ a z wierzchu troche posip scamonea/ a uczyn z tego czopek abo trzi/ a tak ieden z nich włoż na miestce taiemne na nocz do macice dla tych rzeczy.

ℂ Też woda w ktoreyby była warzona wietßa marzana/ gdy ią zmyieß głowę/ będą włosi przyżołtße rosły. E

ℂ Też niektorzy ludzie proch daią z korzenia F teyto marzany/ tym ktorzy denną bolesc cierpią z miodem pitym/ y tym ktorzi paraliż cierpią iest dobre lekarstwo.

ℂ Też sok tey marzany ciepło w ußy wpußczony/ bolesc ußną oddala a nawiecey z siarką zmießany/ Pandecta mowi. G

ℂ Też ma moc korzen marzany czyscienia H wątroby y slezziony/ zatkanie ich otwiera/ y też pobudza niemoc przyrodzoną y uryne moczenie/ też ociera/ omywa wßelkie nieczystości ktore sie dzierżą iako klij wnetrznosci/ a thak trąd biały abo na białe krosty iest dobry korzen marzanowy kiedy gi uwarziß w wodzie/ a oną wodą omywać bedzieß ty krosthy/ miodu troche przyłożiwßi/ abo ießcze leipey/ utziniwßi plastr z korzenia tej marzany/ z prochem heleny czarnej/ z sokiem czosnkowym troche miodu k nim przyczyniwßy/ a z tego uczyniß iakoby masc/ ktorą namażeß ty krosty na liczu/ spadną za lekkim namazaniim.

ℂ Korzen tey marzany iest czyrwony maiąc I cy moc pobudzaiącą uryny/ a gdy sie napiieß soku z korzenia marzany z miodem pitim/ żołtą niemoc wypędza y denną bolesc/ y paraliżową.



żową oddala/ y vrine grubą z człowieká pe-
dźi á práwie iákoby ze krwią/ nießkodźi trochę
z tym korzenim przykłádáć máśtiki/ Sera-
pio powieda.

Rubus.

Jeżyny.   Pranper.

Capitulum 205.



Jeżiny iesth drzewko iáko ie-
tu widźiß wyrázone/ ma w
kosnosć przyrodzoną oźiębiá-
A iącą y wysußáiącą z ćierp-
nienim/ tákież y kwiát tego
drzewká/ á dla tego list y tá-
kież wirzchołeczki tego drzewká goią rány/ kto-
re sie czynią ná podniebieniu/ ták v stárich lu-
dźi iáko v młodych dźiećí/ á to gdy bedą thego
drzewká wierzchy máśtikowáne/ owocz albo
naśienie tego to drzewká ma w sobie mierną
ćiepłość/ á dla thego y smák słodki ku iedzeniu
nie ßkodliwy.

B ℂ Naśienie tego drzewká poki ießcze niedoj-
rzeie ma być zbierano á sußono/ ktore ma moc
wielką zástánáwiáć káżdą biegunkę/ tákież y
kwiát iego może vczinić ná proch stárty.

C ℂ Też ług w ktorymby wrzało to ziele far-
buie włosi/ á korzeń tego drzewká w wodźie v-
wárzony abo ná proch stárty/ kámień w ner-
kách łamie y vryną z człowieká pedźi.

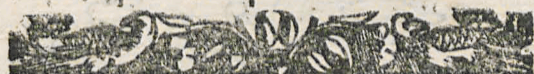
D ℂ Też sok tego drzewká wyćiśniony/ párchy
ná głowie leczy kiedy tym sokiem bedźieß gło-
we námázował.

ℂ W sámym pośrzodku tego owoczu iest iá- E
koby báwełná/ tho nie ma być iedzono/ abo-
wiem obćiąża pierśi y dychawice czyni.

ℂ Diascorides piße/ Wárzone w wodźie liś- F
ćie tego drzewká abo tey to ostrężyny á pithe/
oddala chćiwość ćielesną/ białym głowam ich
rzecz przyrodzoną zástánawia/ dźięgná leczy
płokanie vst thym vwárzenim biegunkę y E-
moroidy zástánawia.

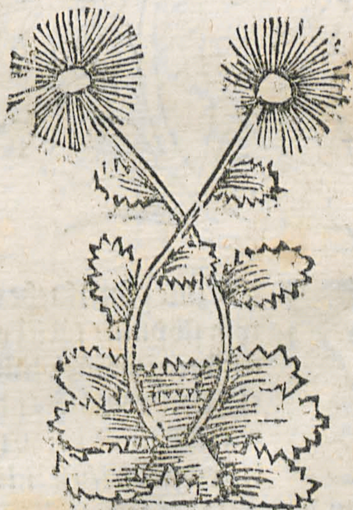
ℂ Też kwiát tego drzewká ktory iest biały/ á G
około świetey Márgorzety kwitnie/ stłuczony
z przaśnym miodem á z octem zmießány/ lip-
kość z oczu y ogień wyciąga/ á proch z niego
pity z winem/ kolikę vśmierza y rostropnego
człowieká czyni.

Rostrum porcinum.



Swini pysk abo mnich.   Pfaffen rerlin.

Capitulum 206.



Ziele to iesth mocy thákowey
iáko podrożnik/ á przeto mo-
że w miásto podrożniku tho A
ziele bráć ku pothrzebie/ bo-
wiem sie we wßytkim z nim
zgodźi. Tho ziele iesth dobre
w gorącich niemocách/ w febrách gorączich/
ná zápaloną wątrobę/ y naprzećiw zápale-
niu nerek z gorącich wilgośći/ bárzo służy.

ℂ Náprzećiwko zimnicy ktora bywa czwar-
tego dnia z wysußenia innych wilkośći/ Wá-
rzyć to ziele z kánią przedzą/ z ielenim iezikiem

z dziewáng/ßweſtek ſlodkich przylożyć/á then ſyropek pić/y też tákie przeczyßczienie maß obieráć. Naprzod wezmi ſerwatki koziey/ warz w niey lákrycia/fiolki/rozynki/ pothym dopiero wezmi mirabolani emblici/á warz ie w tey ſerwatce czo w niey wrzálá lákrycia/z fiolkámi/ z rozynki/á te ſerwatke potym pij.

C ℭ Też to naſienie wárzyć z naſienim wkoskiego kopru y z korzenim iego/ wątrobe záthkáną otwiera/y żoltą niemoc leczy.

Solatrum



Pſinki. Nachſchaten.

Capitulum 207.



A Jeſt ziele pſinki ſuche w wtorym ſtopniu/ tákież y zimne á ieſt to czworákie ziele/ z tich czterzech rodzáiow ieden bywa iedzony od ludzi/ty pſinki ſą ogrodne/ieſt ziele niebárzo wielkie máiąc gáląski gęſte/ liſtki czarne/ podobne báziliowym/naſienie okrągle kthore ieſt zielone y czarne/á gdy dozrzeie thedy będą czirwone y práwie czarne/á gdi ie przetłuczeß tedy naydzieß w nim niektorą wilkość/ ſmák ma nieiáko przykwáſnieyßy/ale vzrzáły ſlodki á ieſt złożone tho ziele z niedney mocy według Serápioná/abowiem ma dwoiákie przyrodzenie w ſobie/iedno zimne á drugie wodne.

B ℭ Kiedy vczyniß plaſtr z liſcia pſinkowego/ z kobylego ßczawiu z octem/z oliwą/ roſpądza bolączki/y ſwierzb/y inße kroſty goi.

ℭ Thež ſok Pſinkowy ieſth bárzo dobry náprzećiwko boleſciam glownym/ kthore z gorączey przyczyny pochodzą gdy tym ſokiem ſobie glowe námaczaß. C

ℭ Też ſok pſinkowy zmießány z bláywáſem á z litargirium/z oleykiem rożánym/káżdego z nich rowno biorącz/throche octu możeß k nim przyczynić/to lekárſtwo maß ná bolące y zápaliſte wrzedzienice/á gdy ktemu przylożyß oſrzodki chlebowey/kroſty grube ſwierzbiące tym vleczyß. D

ℭ Też gdy vczyniß czopek z ſoku pſinkowego/z ſoku bábczánego/ przyczyniwßy k nim troche bolum armenum/á wpráwiß ten czopek w mieſtce táiemne do máćice/záſtánowiß tym plynienie wilgoſci zepſowáuych kthore z máćice zbytnie pochodzą. E

ℭ Też ſyrop vczyniwßy tym obyczáiem. F Wezmi ſoku pſinkowego czterzy vncie/Reubarbarum drágme iedne/ſpiki pol ſcropulá/ czukru pol vnciey/ſtárwßy ty rzeczy ktore mą ią być ſthárte/zmießay ſpolem á day po ránu ciepło wypić/abowiem wßelkie niemocy wątrobne vlecza y zápalenie iey gáſi.

☞ Też ſok pſinkowy z ptiſanną pity/ wßelkie wnetrzne zápalenie odpądza. G

ℭ Też kto ma zápaloną wątrobe/ tedy rozmoczywßy chuſte w ſoku pſinkowym abo też w wodce pſinkowey á w mleczowey/czeſto ią ná wątrobe przykládáć/ odeymuie zápalenie wątrobne/y też ſámo ziele ſtluczone/ á przylożone ná boleſci nożne abo reczne/boleſci ich vſmierza. H

ℭ Thež ná gorącze ſadzele pſinki ſtluczone z octem/przylożyß ná ſadzel zápalony á ogniſti pomocz vznaß. I Rzadko bywáią iedzone pſinki/ale dla ochlodzenia gorącich niemoczy ieſt przygodne ziolko. Pandecta y Serapio powiedáią.

Spinachia:

Szpinak. Spenátkraut.

Capitulum 208

Wilgotny y zimny ieſt Szpinak w pierwßym ſthopniu odmiekcza żywoth y boleſci A pierſi y plucz thákież odeymuie / y też káżdą boleſc ktora z kolery á ze krwie przichodzi. Lepßy ßpinak ku iedzeniu niż łobodá/á





wßákże máła iest roznosc w własnosci y mocy ich/abowiem są mocy ocieráiącey/omywáiącey/y kolery tráwiącey.

B ¶ Też iest dobry náprzećiwko bolesciam tym ktore bywáią w krzyżoch y w grzbiećie z skážoney krwie.

C ¶ Też ßpinak dla odmiekczenia żywota ták bywa przipráwiony. Weżmi ßpinátu/loboды/láktuki/boragu/ty wßythki rzeczy warz z miesem swieżym/á tego zielá pożyway/abowiem żywoth odmiekcza/krew dobrą czyni y chłodzi/oná miesna polewká/á nawiecey lećie/á gdiby chćiał dla wietßego ochłodzenia vczinić/tedi możeß nieczo kurzey nogi zielá przikożyć/á nawiecej w zbytnim zápaleniu/á gdiby chciał vczynić wietße odmiekczenie żywotá y łácnosc ku stolczam/thedy ktemu możeß przyłożyć zielá Szczyru/Rozynkow drobnych/á to społem wárzyć z miesem á pożywáć tego zielá y miesa.

D ¶ Też záslé czásu zimnego iest dobra ßálßá vczynioná z rzeżuchy wodney/z liscia piotrußczánego/z máłych pokrzyw/z włoskiego kopru/z ßpinaku/á tego możeß záwße pożiwáć wyiąwßy iżby było zápalenie wnetrzne/thedy maß tego poniecháć.

E ¶ Tho też maß wiedzieć iż częste pożywánie thych iármużow z powieści Auerrois quinto Colliget. ktory powieda/iż każdi iármuż czini w ciele melancolią/iedno láktukę z boragiem wyimuie/to dwoie ziol przećiwiáią sie melankoliey/roża/miodunká z fiołkouym kwiátem też maią moc náprzećiwko melánkoliey.

¶ Wodá w ktoreyby był wárzony ßpinak/żiwot otwiera y czyni stolce/zágnite wilkosci z żywotá wypądza/y ciężkosc piersi oddala/y też kto cierpi bolenie krzyżow/grzbietá/ta wodá pitha kielko rázow/wywodzi nieczystosci z tych mieysc/á ták bolenie przestáie. F

Silermontanum.



Czárnoglow. Wiitomel.

Capitulum 209.



Według Pandecti y Auicenny Czárnoglow iest ciepły y suchy ná kończu wthorego stopniá/máiące moc potwierdzáiącą/rospądzáiącą wilkosci flegmiste/grube A á kliowáte/á dla tego othwiera żyły zátkáne/y inße drogi duchow/mocz y rzecz przyrodzoną pániam pobudza ku wyściu czásow swoich/dychawice psuie/y ciężkosc piersi oddala. Nasienie czárnoglowu w lekarstwá wchodzi/ma mocz wypadzáiąca nieczysthosci skážonych.

¶ Gdy to násienie vmaczysz w winie/iest dobre náprzećiwko zbytniemu zádzierżeniu vryny/zátkánie wątroby/sledziony/nerek y mieherzowo wytyka/á mocnie otwiera.

Proch





C ¶ Proch tego ziela nasienia z suchemi figami zmieszany á pożywány / ná tyż niemoczy przerzeczone iest lekárstwo dobre.

D ¶ Też kurzenie vczynione z ziela czárnoglowowego / z bożego drzewká / chorobe przirodzoną białych glow wywodzi / y vryne obficie pedzi y rzezak odeymuie / a nawiecey gdy to dwoie ziele w winie vwárzysz á ná dymioná cieplo raz y osm przylożysz maczáiac ie w oney wodzie w ktorey wrzáły ty ziolá.

E ¶ Też wino w ktorey bedzie vwárzony czarnoglow z korzenim kosáćczowym / iesth lekárstwo náprzećiwko S. Válántego niemoczy. Serapio mowi zá kthorim Diascorides poswiádcza / Moc pry tego ziela iest zágrzewáiąca / to iest korzenia y nasienia iego.

F ¶ Gdy sie kto nápije winá w ktorym by bylo wárzono tho korzenie z nasienim iego / ciężkosc pierśi odpądza y vryne obficie pobudza / y podniosłą máticę wzgore: ná dol zniża / y plod vmárly z żywotá wywodzi / zle trawienie żołądkowe nápráwia / tákże y wątrobe posila / á gdy k temu pieprzu przylożysz á tego sie winá nápijesz / od vziebienia broni / á thák dobrze to wino pić zimie zwlaszcza kthoby iechał ná droge w wielkie mrozy.

G ¶ Thez gdy sie człowiek nápije troche thego ziela / á pothym vczyni cielesny vczynek z żoną abo z iáką białą glową / mocznie sie plod pod tym wiąże / y w niemych zwierzętách ták sie przygádza / Pandecta / Auicenna tego są swiádkowie.

H ¶ Też wino w ktorym by bylo wárzono korzenie z nasienim iego bolesc grzbietową oddala / á gdy ie w rozáney wodzie vwárzysz / á tey wodki sie nápijesz / bolesci glowne vsmierza y strzekánie vskrámia.

Sinapis:



Gorczycá. Senff.

Capitulum 210.



A Iesth Gorczycá sucha y ciepłá w czwartym sthopniu / á iesth dwoiáka / iedná iesth kthorey nasienie zwierzchu iesth troche przyczyrnieysze á wnątrz białe / Druga iesth



ktorey nasienie thák z wierzchu iáko y wnątrz białe / iednáką moc máią / iedno iż pierwsza iest wietszey ostrosci. Ma być obierána Gorczycá czoby niebyłá zwiedla / iż gdy ią rozgryziesz tedy wnątrz biala iest.

¶ Liscie Gorczyczne iest ostrey moci / thák B iż sie pryszczy pod nią ciáło / á nawieczey gdy ie zethrzesz á zmieszasz ie z korzeniem ománowym startym á przylożysz ná gołe ciáło / tedy po godzinie pecherze sie wczdmą z ktorich wodá poydzie / á thák náprzeciwko denney bolesci pomoczno iesth.

¶ Gdy ty prochy zmieszasz z oleykiem bobkowym / á potim tym oleykiem pomażesz swirzb C abo krosti grube / giną od tego / Toż thez bolesci sledziony vsmierza / gdy ią thym oleykiem námażesz

¶ Gdy Korzen Gorczyczny swieży wlożysz D ná bolący ząb / vspokoia bol.

¶ Też ma moc potwierdzáiącą / trawiacą E flegme mozgową gdy ią ktho bedzie z wal / albo vczyn płokánie vst sprochu korzenia Gorczycznego / z prochu piretrowego / imbierowego / miodu rożánego k nim przilożywszy / w wodki bábczáney spolkwarty / ploczże sobie tym vstá cieplo. Toż też płokánie iezyczek vpádły podnosi / gdy sobie czesto bedziesz vstá płokał.

¶ Też gdy vczynisz z gorczyce / z żołtkow iáF ieczenych á z trochą soli másc / á przylożysz ią ná żolzy / rozchodzą sie pod nią.

Też proch



G ¶ Thez proch iey z imbierem zmieszány á w nos wstrziknioný/czyni kichánie/á ták onoki chánie iest dobre temu u komu iest S. Válántego niemoc/abo kto od pámieci odeydzie.

H ¶ Też gdy vczyniß plastr z nasienia gorczycznego/z nasienia rucianego/á z trochą oliwy abo z gorczycznym oleykiem/tym námáży tył głowy ogoliwßy włosi/bowiem pámieć zginełą przywráca.

I ¶ Też nasienie gorczyczne z sokiem bożego drzewká zmieszáne/iesth dobre lekárstwo ná párchowátą głowe y ná boleści iey/y theż ná przeciwko boleściam nożnym/dennym/gdy tym námáżeß/abowiem ciągnie máterią ná wierzch/á ták ią trawi y wysußa.

K ¶ Też gdy zmieszaß proch z gorczicznego nasienia z blaywásem/z miodem/z wodą w ktorey by były rozmączone pßeniczne otręby/á gdy tym námáżeß twarz/wßytkie nieczistości z niey spądza/iáko fláki/pstrociny y też węgri

L ¶ Też nasienie gorczyczne w occie wárzone iest dobre na świerzb gruby ktory z ránkámi albo z rospádlinámi bywa.

M ¶ Też wodá w ktorey by byłá wárzona gorczycá/iest dobra ná przeciwko febram. Pandecta Auicenna powiadaią.

N ¶ Też nasienie gorczyczne z korzenim ománowym stłuczone/á ná wrzod zebrány przyłożyć/natichmiast sie przepuknie.

O ¶ Też nasienie gorczyczne sthłuczone á z octem zmieszáne/á ná mieysce vkąßone od iádowitego zwierzęciá ták psá iáko y wężá przyłożone/iad wyciąga.

P ¶ Thoż nasienie ná proch stłuczone/z miodem y z octem zmieszáne á w vściech trzymane/boleści zębow oddala.

Q ¶ Też nasienie gorczyczne stłuczone z figámi/z kminem kramnym/puchline z żywotá wypądza.

R ¶ Też gdy będzie námázány tył głowy gorczyczą z gorzałką/pámięć zginełą przywraca y niedobrą z przyrodzenia potwierdza.

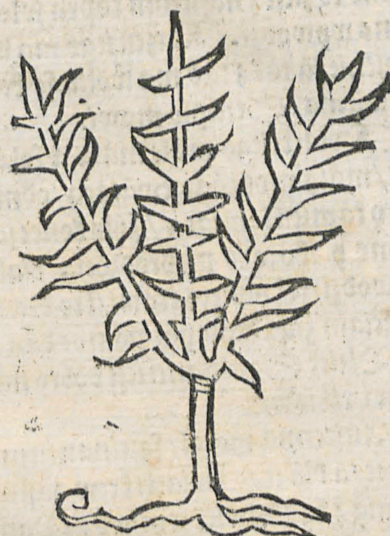
S ¶ Też sok gorczyczny bielmo z oká spądza.

T ¶ Też gdy ktory człowiek zgryzie dwie ziarnce gorczyce á dwie ziarnce pieprzu na czczo/thedy onego dniá nietrzebá mu sie bać nagley śmierci/ktorą zową Lekárze Apoplexią.

V ¶ Też gorczycá z winem pita dychawice leczi

Squinantum.

Capitulum 211





Squinantum iest ziele zamorskie ktore zową plewą wielbłądową/bowiem wielbłądowie to ziele rádzi iedzą. A
Pandecta z Auicenną powiedáią/iże to ziele w Arábiey bywa náleziono/á białe iest nalepße.

¶ Ma moc czyßczenia flegmy/to iesth gdy ie z inßemi rzeczámi złączyß/iáko z páprotką albo z sosnką/abowiem te rzeczy też wyrzu[c]za ią flegmę. B

¶ Ma w sobie nieiákie cierpnienie/á ták iest dobre ná przeciwko biegunkam. C

¶ Gdy kto pije wino w ktorym by było wárzono squinantum z páprotką/z polną rutą ocukrowawßy troche/iest vżyteczny sirop ná przeciwko opuchlinie ktora z zimney przyczyny pochodzi/á kiedy ie vwárzyß w winie z pieprzem kurcz y bolenie suchych żył vśmierza tá. D

¶ Też boleści máćice y wilkości (kie wino. zbytnie wysußa/á to gdy vwárzyß squinantum w wodzie abo w winie z babką/z giczelnikiem/á gdy sie w tym páni nápárzy/tedy tákie párzenie pomaga náprzeciwko tym niedostátkom. E Squinantum iest ziele podobne wodnemu gálgánowi/ná łąkách bywa naydowano/liście iego y korzenie iego y kwiatki godzą sie ku lekárstwam.

Auicenna powieda iż squinantum iest dwoiákie ziele/iedno iest ktore owoczu niema czarnego

nego/drugie iest squinantum z Arábiey ktore ma dobrą wonią/iest lepszey mocy.

F ¶ Squinantum w winie vwárzone z byliczą/á gdy tego ktora páni przyłoży sobie ciepło ná dymioná/niemoc przyrodzoną y vrinę po

G ¶ Też wino w ktorymby było vwá-(budzarzono to ziele z nasienim kopru włoskiego/ vrynę wywodzi. Korzeń iego ma w sobie cierpnienie/á ták z tąd ma wolnosć krwie zástánowienia/ Serapio mowi.

H ¶ Kwiatki iego máłe máią w sobie cierpnienie/máią moc zágrzewáiącą/odmiękczáiącą/y kámień kamiącą/ żyły końce ich otwiera vrynę y chorobę przyrodzoną białych głow wywodzi/też wiátry trawi/kto krwią pluie/y bolesciam żołądkowym pomoc dáie.

I ¶ Oleiek Squinanti iest dobry náprzeciwko swierzbiowi.

K ¶ Auicenná mowi/ squinantum iest cierpnące/á dla tego kwiatki krew zástánawiáią zbytnią z kądkolwiek wychodzi/Pandecta.

Serpentaria.



Wężownik. Naterwurz.

Capitulum 212.



A Wężownik iest ciepły y suchi/ Jest ziele ktorego korzeń ku lekárstwam iest vżyteczny/ Pandectha z powieści Serápioná/kthory powieda iż wężownik iest dwoiáki/ieden wiethszy á drugi mnieyszy/ wiethszy ma w sobie drobżki podobnek wężowi/ albo iże ma moc náprzeciwko iádom/ale wietszy wężownik ktory zową Aaron ma liscie szerokie.

Pandecta z powieści Galena capitulo o wężowniku mowi/powiedáiąc iż substancia korzenia wężownikowego iest subtylnieysza niż korzeń aaronow/ma w sobie nieiáką ostrość y gorzkość y też cierpnienie/á iesth ciepłe y suche w pierwszym stopniu. Ma mocz rospądzáiączą y oczyściáiączą.

¶ Sok wężownikow zmieszány z wodką rożáną/á z trochą bláywásu/wystaw ná słońce przez trzy dni/á tym lice námaczay/ abowiem białą twarz czyni y flaki z niey spądza. B

¶ Też ná fistule iesth dobri proch z korzenia wężownikowego/to iest gdi gi zmieszasz z mydłem czarnym z apteki/á tego wpuszczay w fistułę/bowiem rozszerza dziurę tey to fistuły/ á wysusza ią bárzo dobrze áż do sámey kości/ złe mięso trawiącz/á pothim y zła kość może być wyrzuczoná pod ciálem zgniłem. C

¶ Też náprzeciwko Cancerowi ktora iesth bolączka bárzo szkodliwá tháк iż mięso pada gdzie sie wkorzeni/á ták weźmi prochu z tego korzenia wężownikowego dwie drágmie/wapná niegászonego iednę drágmę/ zmieszay ty rzeczy z trochą winá a z trochą occztu/á vczyń z tego iákoby kołaczek/ktori vsusz dobrze ná skorupie/á vsuszywszy vczyń z niego proch/ktory wpuszczay w fistułę abowiem czyści ránę/wyiada zágniłość/á ták leczi ten wrzod Cancer. D

¶ Też ku zbieraniu wrzedzienice y ku przepuszczeniu iey/ku wywiedzieniu choroby przyrodzoney białych głow/zielone liscie tego wężowniká wárzone w oleiu/a thego przyłożná wrzedzienicę/zbierze sie ropá podtim plastrem á gdy vczynisz czopek z tegoż plastru á włożysz gi ná nocz do mácice dla poruszenia choroby przyrodzoney/ná to pomaga. E

¶ Też korzenie wężownikowe wyczisćia znieczystości flegmistich grubych / ielitá y żołądek á zwlaszcza vino w ktorymby był wárzony wężownik z ielenim iezikiem/ othwiera y wyczyścia zátkánia y wszelkie nieczystości flegmiste z wątroby/z sleziony y z nerek / abowiem grube nieczystości subtelnemi czyni/ Pandecta / ale Woyciech o moczách ziół mowi/z wężowniku z konikiem zákopánego w ziemię/robaci sie czynią czyrwone y zielone/z ktorych robakow gdi vczynisz proch á włożysz go w kagánice goręci/thedy vzrzysz około onego kágáńcá wiel- F



kosc wężow.

Satirion.



Lisie iayka: Stendelwurcz

Capitulum 213.



A Ayka lisie to iest kozielki / iest to ziele ciepłe y wilkie w pierwszym stopniu / ma listhy podobny listowi Liliowemu / y kwiatki podobne kwiathkom Liliowym / iedno iż drobne a geste. Korzeń tich lisich iaiek w lekarstwa wchodzi ktory iest słodki / wilgosc korzenia thego iest czyniąca nadymanie / a z thąd czyni chciwosc cielesną.

B ❡ Wino w ktorymby był warzony korzeń tego to ziela / a pite pobudza ku gamraciey / a korzenie iego w miesie vwarzone z winem wszytko ktemu vczynkowi cielesnemu człowieka s-

C ❡ Diascorides mowi / gdy mąż (prawuie bedzie pożywał korzenia thego ziela niemało / tedy syny bedzie miewał / ale gdy go troche zie z tedy sie dziewki od niego bedą rodzić.

D ❡ Panie abo niewiasthy we Włoszech daią meżom korzeń lisich iaiek starti na proch zmlekiem kozim / dla pobudzenia chciwosci ciels-

E ❡ Korzeń lisich iaiek ma moc roz- (ney. puszczaiącą bolączki opuchłe gdi słuczesz korzeń vwarzony a zmieszasz z oliwą / a pothym przyłożysz na miestce opuchłe y zatwardziałe.

F ❡ Thez sok tego ziołka z miodkiem rożanym zmieszany / wyczyscia z wszelkich ran nieczisto-sci smrodliwe / y rany kthore pochodzą z wrzodow smrodliwych goi / ropę z nich wyczyszczaiąc / y też swierzb ktory pochodzi ze krwie spalony kolerycznej wysusza / y też ma moc zastanawiaiącą biegunki / gdy sie prochu tego ziela napijesz z winem.

G ❡ Drugi sposob tego ziela ktore zową Aaronem / też ma podobną własnosc z tymi lisiemi iayki na ty choroby / ale nie tak mocznie / a ma kwiatki przyżołtsze. Gdy słuczesz ty kwiathki z oliwą a przyłożysz na stolec pocieraiąc go tim dla otworzenia żyłek emoroid aby krew z nich gruba wychodziła / ktemu snadnie przydziesz.

H ❡ Jest drugie ziele z tego też rodzaiu kthore nazywaią palma Christi to iest dłoń boża / ktorego listhki przypodobaią sie listkam pierwszemu zielu / to iest lisim iaykam / ale są subtilniejsze maiąc w sobie nietaką czarnosc nakrapianą. Tho ziołko iadowi szkodzić niedopuszcza y czarow thaki człowiek kthory ie przy sobie nosi bać sie niemoże. Pandecta mowi / iest ciepłe y suche w wtorim stopniu / ma też własnosc czyscienia ciała od każdich zmaz iego / posila żylisie członki to iest suche żyły. Pandecta z Auicenną powiedaią.

Sticados citri.



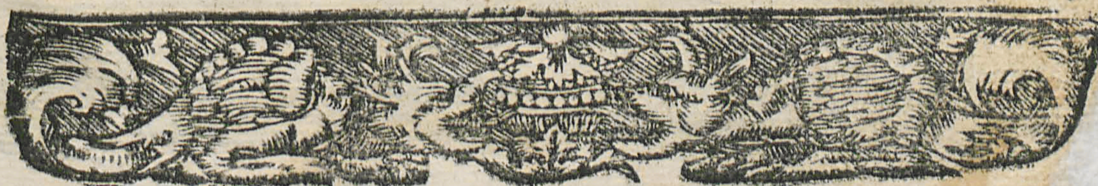
Kocenki żołte. Mottenkraut.

Capitulum 214.

Kocenki żołte zową te piołynem morskim: iest ciepłe w wtorim sthopniu a suche w thrzecim / ma drobne nasienie podobne nasieniu Bożego drzewka / ma w sobie nasienia dosić / listki geste / iedno iż nietak gorzkie iako piołyn / ma też vonią przykrą / ani też iest tak cierpnące iako piołyn / a tak y moci iest rożnej nizli piołyn / abowiem żołądkowi nieslużą / chrobaki zabija w żywocie kiedy słuczesz to ziele a plastr z niego vczynisz y przyłożysz na żiuot / y też ku piciu możesz tego ziela dać naprzeciwko tym rzeczam. A

B ❡ Też gdy kto pożywa kocenkow z miodem zabija chrobaki y wypądza ie z żywotha przez stolce / takież vwarzone kocenki z soczewicą w winie abo w piwie / toż vczynią.

O Po-







C ¶ Popiol Kocenkowy z oleykiem koczenkowym albo z migdakowym oleykiem zmieszány spolem/á tym glowe párchowátą mázy / abowiem párchy giną od tego.

D ¶ Oleik sam koczenkowy ná brodzie wlosy rosci kiedy nim námázesz brode.

E ¶ Też gdy vwárzysz koczenki zolte á przylozysz ná miestce zápalone/tedy sie niedopuszczá czynić bolączek iádowitych/iáko są herpestiomena y Carbunculosa.

F ¶ Thez ná luske kthora sie czyni ná biálosciách ocznych/párá z tego ziela vwárzonego w rozáney wodce/á nád oną párą thrzymay oko chore/bowiem z niego luske spadza.

G ¶ Thez wino w ktorymby bylo wárzono tho ziele/ciezkosc z piersi wypądza.

H ¶ Też gdy kocenki vwárzysz z piolynkiem w prostey wodzie/á oslodziwszy troche day sie tego ciepło ná czczo nápić/abowiem chrobaki z zywotá wypądza y morzy ie.

I ¶ Też wino w ktorym bedzie wárzono to ziele z bylicą á z nasienim piotruszczánym/vryne y chorobe przyrodzoną pániam ku wysciu pobudza.

K ¶ Też oleiek koczenkow zoltich iest dobry ná przeciwko zimnu zbytniemu ktore bywá w febrách gdi tym obyczáiem námázesz ciepło grzbiet abo pulsi v rąk y v nog godzinę przed fe-

L ¶ Też oleiek tego ziela iest dobry ná (brą- vkaszenie wezá y inszych iádowitych zwierząt

M ¶ Też wino w ktorimby byly vwárzone kocenki z drágánthem zágrzewá piersi/ále masz ocukrowáć izby bylo slodko.

N ¶ Też iest to ziele dobre náprzeciwko rzezákowi y ná zátkánie sledziony y wątroby przylozywszy troche ielenich iezykow.

¶ Też gdy chory z niemocy wzmaga/tedi p sila zyly suche/ to iesth gdy sie nápijesz wody w ktorejby bylo wárzono to ziele z láwendulą we spolek.

Sticados Arabicum:



Kocenki z Arábiey. Von Arabien,

Capitulum 215



Koczenki z Arábiey są nieiáko podobne ostowi nászemu iedno iż nieták wysoko rostą ani ták ostro/ są ciepłe y suche w trzecim stopniu. Pandecta / ále Jan Mesue powiedá izby byly ciepłe w pierwszym stopniu/ á suche w wtorim stopniu. Ma to ziele w sobie dwoiáką wlosnosc przyrodzoną/zimną á dla tego iest cirpnące/y też cieplosc á stąd ma gorzkosc z ostroscią/á wszákże osthrosc iesth w nim wietsza nizli cierpnosc/á ták iest to ziele subtilizowáne/rospądzáiące/otwieráiące zátkánia y też ocieráiące y rospuszczáiące wszitki nieczystosci w iedno miestce zebráne/á ma też wlosnosc záchowánia od prochnienia y od zágnilosci/ serce też posila dla swoiey przyrodzoney cierpnosci y zyly suche/y wszitki ielitá vmocz- A

¶ Ci ludzie ktorzy máią w sobie zbytek kolери á zwlaszczá w zolądku/niemáią tich (nia. B koczenkow pozywáć/ ábowiem porusza sie w nich thá wilkosc/á czyni gwáltowne wrácząnie y za-





y zápalenie niemáłe we wszythkim ciele. Ma mocz otwieráiącza żywoth y stolce czyni iedno iż bárzo lekko/á thák masz kthemu zielu przyczynić soli oczkowátey/ abo mirabolanos Indos/ktore rzeczy vmoczniáią mocz y sprá-we tych to kocenkow.

C ¶ Ty kocenki z Arábiey przywożone/kthore też v nas rosthą w ogrodách siane/wywodzą melankolią z człowiekà y flegme/á ták mozg y suche żyły czyścią/ á przetho są bárzo dobre ná niedostátki głowne.

D ¶ Thez gdy weźmiesz thych kocenkow dobrą garść/rozynkow drobnych połgárści/ mirabo-lanos z apteki dwie dragmie/á przetłukszi tich rzeczy troche w możdżerzu námocz ie w seruatcze iżeby ták przez noc stały/ á potym prze-cedz/á przecedziwszy weźmi lektwarzu z apteki Diasiniconis abo Kásiiey fisthuły dwie drág-mie/rozmiec czyście ten lektwarz w tey serwatce/a day trunek ciepło wypić ná świtániu dla wywiedzienia melankoliey y flegmy.

E ¶ Thez gdy vczynisz ná párzenie głowy z ko-cenkow/z máioramy/z szpiki celtici/ vwárzyw-szy ty rzeczy społem w prostey wodzie/tedy bo-leści głowne niewymownie vśmierza/á zwla-szcza ktore z zimney przyczyny przychodzą.

F ¶ Też oleiek tych kocenkow mozg potwier-dza y suche żyły y kości zágrzewa á práwie ie o żywia/á gdy sie komu nos zátka nieczystościá-mi grubemi/ tedy gdy skłonisz głowe na pá-re iego/otwiera dziurki zátkáne y oddech gło-wie nosem wolny czyni.

G ¶ Thez wino kocenkowo á ielenich iezykow troche k nim squille/to iest cebule morzki y przi-czyniwszy/otwiera á wypądza nieczystości od śledziony y od wątroby/ y inszych wnetrznosci boleści żył suchich káżdich y członkowych wszel-kim obyczáiem vżywánie/oddala to ziele / cze-go Mesue y Serapio są świádkowie.

Sparagus.

Gromowe korzenie. Sparagen.

Capitulum 216.



A Romowe korzenie iest ciepłe y suche/mocz ma othwierá-iącżą zátkánia śledziony y wą-troby y nerek/Thez ma mocz ocieráiącą/á nawięcey naśie-nie wespołek z korzenim.



¶ Gdi vwárzysz korzeń tego ziela á oczukro-wawszy nápiiy sie oney wody / oddala cieszkie B
puszczánie vriny/y żołtą niemoc y denną bo-leść/gdy będzie to korzenie w winie vwárzono.

¶ Też gdy ie w winie vwárzysz z piretrum/ C
á tym winem vstá sobie wypłoczesz/ bolenie ze-bow oddala.

¶ Też gdy go powárzysz dobrze w wodzie/ á D
potym sie go nápiiesz/tedy żywot otworzy / y też vryne ku wyściu pobudza.

¶ Też gdy ie vwárzysz w winie/á onym wi- E
nem omyiesz miestce od węzá vkąszone/ thedy iad wyciąga y goi.

¶ Też naśienie iego iest podobne w mocy ko F
rzeniowi/powiedáią iżby moc korzenia szpárá-gowego była iádem zábiiáiącim psy.

¶ Powiedáią niektorzy/gdi rogi skopowe bę G
dą zákopáne w ziemi/tedy z onych rogow wy-rośćie to ziele gromowe. Ma też moc oddálá-iącżą boleści biodr ktore pochodzą z wielkiey fle-gmy y z wiátrow/też kłoćie ktore bywa w ży-woćie oddala/abowiem żywot odmiekcza/ ie-dno iże zgáge czyni gdy go kto wiele pożywa.

¶ Korzenie z naśienim ziela growowego/iest H
pobudzáiące vryny/ iedno iż trudne ku stra-wieniu/y też oćiera nieczystości z żołądká / nie barzo zágrzewa ani też chłodzi/ á ták y z nerek y też z wątroby zátkánie flegmiste wypądza/á zwlaszcza naśienie/Pandecta z Serapionem mowią/ale Platearius mowi iżby to ziele by-ło ciepłe y suche w trzecim stopniu/ ták korzeń iáko y náśienie godzą sie ku lekárstwam.

¶ Też wierzchy tego ziela niżli naśienie z sie- I
bie wypuszczá/gdi ie vwárzysz z mięsem albo

ż. Prostą woda/tedy zątkánie wątrobne otwie ra/y też ćieszkość pusczánia wody abo kto iey niemoże mieć/pomaga to známienićie/y też bolesći żołądkowe y inszych wnetrznośći oddá la táka wodá/tákież y náśienie przećiw thym to chorobam iest bárzo pomocne/kthore może być w swoiey mocy záchowáne przez cáły rok.

Sauina.



Szawina. Sebenbaum.

Capitulum 217.



A Jest száwiná ćiepła y sucha w trzećim stopniu/iedno li śćie they száwiny ku lekárst wam sie godzi.

B ℂ Gdy vwárzysz száwine w winie/á thego sie bedziesz nápiłał/tedy bolesći żołądkowe y kłoćie w má łych ielitach vspokáia/y rzeząk odpądza.

C ℂ Też száwiná vwárzona z naśienim wło skiego kopru/z listy wysokiego slazu w winie/ á gdy przyłożysz ná łono abo ná dymioná/vri ne wywodzi kto iey mieć niemoże/y rzezánie oddala/y też bolesći mechierzowe vlżewa.

D ℂ Száwiná ma moc pobudzáiącą y roz pądzáiącą złych nieczystośći/á nawiecey gdy vczynisz z niey párzenie vwárzywszy ią/tedy y chorobe pániam przyrodzoną mocnie wywo dzi/y tákież łożysko dziećiece z nich wyrzucza kiedy ią w oliwie vwárzysz á przyłożysz ná ma

ℂ Też kto ma chćiwość ná stolce á nie (ćice. może ich mieć/tedy vwárziwszy száwine z dzie waną w winie á tego sobie przyłoż ná stolce ćie pło/albo vsádow sie ná thym/pomoże dobrze ku stolczowi przyrodzonemu. E

ℂ Też náprzećiwko świerzbiowi proch vczy niony z száwiny/zmieszány z śiárczánym pro chem/z litargirium/z sokiem kobylego szczawiu przyczyniwszy wieprzowego sádłá/á z tego v czyń máść/á tą máśćią máży krosti/tedi zginą. F

ℂ Też gdy bedzie vwárzona száwiná z buk wicą w winie/á tego winá w nos wpusczay ćiepło/tedy reume vlecza ktora z zimney przy czyny pochodzi/Pandecta powieda o tym. G

ℂ Też sok száwiny z miodem zmieszány/wy susza nieczystośći zágniłe z ran y z krost smrod liwych ktore psuią ciáło zdrowe gryzące ie á ie- H

ℂ Dla swoiey subtylnośći przyrodzo- (dząc dzoney wiecey wywodzi rzeczy przyrodzone pá niam niżli ktore insze ziele/iedno kto go czesto pożywa: tedy táki ze krwią vrine mieua y płod zábija w żywoćie á vmárły wypądza mocnie z żywotá/Serapio powieda. I

Caue tibi martha

ℂ Thez listki tego ziela stłuczone á z oczstem zmieszáne/przyłożone ná ráne ktora bywa ze wrzodu/czyśći ią y stula brzegi. K

ℂ Też wodá w ktoreyby była vwárzona szá winá z bláywásem/śinośći z ciáłá spądza/stru py też goi ktore z palenia ognistego bywáią. L

Semperuiua. Zoyownyk



Rozchodnik. Hauswurcz.

Capitulum 218.

A Jest rozchodnik ziele zimne w trzećim stopniu/á trochę su che/poki iest zielone poty iest wielkiey mocy/ale suche nie godzi sie ku lekárstwu.

B ℂ Ma moc chłodzącą y záziebiáiącą/á thák gdy ie stłuczysz á z occthem zmieszasz á potym ná mieśtce zápalone przyło żysz/ogień wyćiąga y ono mieśthce chłodzi/á ták bolesći vśmierza wypądzáiąc zápalenie o gniste z członkow.

ℂ Thez gdy sie kto ogniem spárzy abo vkro- C pem goią









pem gorącym/vczyń máść z soku roiowniko-
wego/z oleyku rożánego/troche wosku donich
przyczyniwszy/á ták tey máści przyłoż ná mie
stce spárzone iákoby trzećiego dniá po spárze-
niu/á ciepło/troche they masz máści przytłá-
dáć ná miestce opárzone/ możesz pierwey po-
mázáć spalone miestce czarnym mydłem z á-
pteki ktore zowa sapo/á potym tą máścią ná
mázy á będzie lepiey.

D ¶ Też sok roiownikow zásthánawia krew z
nosá gdy nim czoło námázesz y stronie y szyie
wątrobe też możesz námázáć przymieszawszy
kniemu troche prochu czirwonych sandalow
abowiem iest tho rzecz czesto doznaná/iż krew
zástánawia ktora sie zostrzywszy zbytnie pły-
nie nosem/á nawiecey ludziom młodym.

Jest dwoiáki roiownik/ieden wiethszy á drugi
mnieyszy//wietszy rośćie pospolićie ná miesth-
czách ná ktorych iest wiele cegły/ á niegdy thez
rośćie ná dáchoch domowych.

Mnieyszy roiownik rośćie pospolićie ná mu-
rzech abo ná skáłách / ten iesth wilki á troche
cierpnący.

E ¶ Też sok roiownikow iest dobri ná herisipi-
le/to iest ná wrzedzienice ktora z kolery bywa/
czyrwona y bárzo boląca á rozszerzáiąca sie
po ćiele.

F ¶ Też bolesci nog vzdrawia gdy ie vwárzysz
z bá..ką/á potym stłukszy przyłożysz ciepło ná

G ¶ Też sok iego zmieszány z occtem (nogi.
piekielny ogień ktory bywa w członku wyćią-
ga y psuie/Serapio powieda o tym.

Squilla.

Cebulá zamorska. Wildezuicel.

Cebulá mysza iest ciepła y su-
cha w trzećim stopniu/ iesth
rzeczona Czebulá mysza iże
od niey myszy zdycháią/abo A
wiem ma w sobie nieiáką o-
strość ognistą/ y gorzkość też
iey iest przikączona z nieiáką słodkością.

¶ Ma moc przećináiącą y palącą y też ro
spuszczáiącą wilgości grubych/ytez przićiąga B
nieczystości ná wierzch/ záchowawa ciáło od
prochnienia y od zágniłości.

☞ Pieczona cebulá zamorska/nieták iest iá-
dowita/albo thez gdy z octem bywa przyprá- C
wiona/dla thego iż snádniey wyćiąga nieczy-
stości z dálekich á głębokich mieysc. Pieczona
tedi cebulá zamorska lepsza iest y mocy iest roz
licznieyszey niżli ták surowa/ktho ią chce piec/
tedy miedzy węglem ma ią piec w ćiásto oble-
piwszy/ á thák ią wsádzić w gorący piecz albo
miedzy węgle.

¶ Ocet theyto cebule myszey ták bywa. skray
cebule w tálerzyki/á potim vwiąza wszi káżdy D
tálerzyk niteczką obo wdziać ná nić ony tále-
rzyczki á záwiesić kedy w ćień iżeby ták vschne
łá przez trzydziesci dni/á potim ie wezmi á w-
łoż do sklenice á occtu mocznego nálcy ná o-
ne cebule á zásie wystaw ná słonce iżby stało
drugie trzydziesci dni. Gdy tym octem wy-
myiesz sobie vstá/sciska słabe dziąsłá á vmocz-
nia ie/á tak y zeby chwieiące sie potwierdza/ y
zágniłosci vst wyczyśćia. E

¶ Thez gdy vwárzysz czebule przerzeczona z





miodem á z wodą / á daß ſie napić / thedy glos czyni dobry y lekkoſć w pierſiách y żołądek poſila czyſciąc gi z nieczyſtosci / melancolią y S. Wálántego niemoc / ták ſtárym iáko dziatkam oddala / kámień tez łamie w mechierzu / y náprzeciwko zádußeniu ktore bywa z podnieſienia máćice ieſt pomocna tá cebulá / y denną boleſć wypądza y bárwe zginełą człowiekowi przywraca / y wzrok poſila.

D ℭ Tez ſok iey w vcho wpußczony / ſłuch czyni dobry / ták iniárz y ná innych wiele niemoci ieſt to pomoczna cebulá / iedno kiedy ſie wnetrze ráni albo roſpádliny tedy ieſt ßkodliwa / ále náprzećiwko opuchlinie y żołtey niemoczy y páráliżowi ieſt bárzo dobra. Auicenna z Pandectą mowią.

E ℭ Thez oleiek z włoskiey cebule z przáſnym miodem zmießány ná párßywą głowe pomázány / włoſi vrąßcza y párchow niedopu-

F ℭ Ocet tey cebule ktory w aptekách (ßczamáią / ná dychawice y ná káßel ieſt dobry / zágniłoſci dziąſł goi w vſciech dzierżány.

G ℭ Nád ktorym domem tá zamorsta cebulá bedzie záwießoná / iádowici chrobacy vćietáią od domu tákiego.

H ℭ Tez gdy bedzie tá cebulá w winie vwárzona ieſt bárzo dobre to wino / bowiem poſila wnetrznoſci / wątrobe zápaloną y zánieczyſcioną czyſci / y boleſci wnetrzne vſmierza.

Sambucus.



Bez. Holder.

Capitulum 220.

A Bez ieſt ciepły y ſuchy w trzećim ſtopniu / ma moc otwieráiącą / wypądzáiącą / y rozgániáiącą / y thez pothczyniącą.

B ℭ Liſthy Bzowe ſą wilkie / gdy ie ſtłuczeß z oczżrem á z oliwą y przyłożyß ich ná ſwierzbiączkę abo ná gnoiſty lißay albo ná twarz kroſtawą / ieſt wielkiey pomocy / ábowiem wyſußa y roſpądza ony kieſthy / á thák goi.

C ℭ Wonia tylko kwiatkow bzowych czyni bolenie głowy ludziom ciepłego przyrodzenia iáko ſą kolericy / y krew z noſá pobudza

D ℭ Tez wino w kthorym by była wárzona lawendułá ze bzem / tedy to wino pite rymć trawi ktora z zimney przyczyny pochodzi / albo z strony flegmy / á nawiecey v ludzi kthorzy ſą zimnego przyrodzenia.

E ℭ Tez oleiek z kwiatkow bzowych ieſth dobry wilkoſciam zimnym pánuiącym w ſuchych żyłách / wonia tego oleyku áczkolwiek czini bolenie głowy / á wßákoż roſpądza máterią z ktorey boleſć pochodzi głowy / czyni thez rumiánoſć ná liczu gdy go kto czeſto wonia.

F ℭ Liſcie bzowe gdy bedzie vwarzono z inßim iármużem á bedzie iedzono / czyni ſtolce / tákże y wieczchy bzowe czinią / ktore może długo chowáć vſußone záthkawßy w garnczu / á gdy potrzebá purgaciey tedy ich pożywáć odmieczywßy oliwą.

G ℭ Korzeń Bzowy z korzeniem Chebdowym w winie vwárzony / opuchłym ludziom ieſt dobre lekárſtwo / á záſie gdy then korzeń bedzie z bylicza vwárzony w wodzie á ná tym ſie páni vſadowi ciepło / twárdoſć máćicze odmiekcza y tez ią otwiera y nieczyſtoſci z niey wypądza y czepek wywodzi.

H ℭ Sok iego ieſth dobry náprzećiwko vkąßeniu pſa wſciekłego / y ſpalenie od ogniá wyciąga y goi.

I ℭ Tez tenże ſok czerni włoſi y fiſtule ſtula / y inße roſpádliny / á gdy ſok iego zmießaß z kozłowym łoiem / á troche ſoku wyſokiego ſlazu á tym pomáżeß bolące nogi / boleſć vſmierza / á kiedi





á kiedy gi w vch... v wpuściß/vśmierza bolesć v... ... vsz... ... śćnie/y chrobaki zábija. Serapio A... uicenna y Pandecta powiadáią.

Salix.



Wierzbá. Weden.

Capitulum 221.



A Wierzbá iesth drzewo zimne y suche w pierwßim sthopniu/ Mocz liścia y skorek y owoczu Wierzbowego iesth cierpnąca.

B ¶ Gdy vwárzyß liście wierzbowe w winie przykożywßy pieprzu troche/ tedy tákie wino kłoćie oddala.

C ¶ Wodá abo vkrop w ktorymby było wárzono liście wierzboue/broni poczęcia pániam

D ¶ Też wodá w ktorymby był wárzony wierzbowy owoc/dáie wspomożenie ktory człowiek krwią pluie/możeß wespołek wárzyć/abowiem y skorki wierzbowe te włosnosc máią kthorą y liście z kwiátem.

E ¶ Też bolesći nożne vspokáia wodá ciepła z wierzbą wárzona.

F ¶ Też ług vczyniony á potim liścia nákładz weń/nieczystą głowe nápráwia / y othręby z niey spądza.

G ¶ Thęż wilgosć wodną kthora bywa miedzy skorą y miedzy drzewem/á ták tá wilkosć nieczysthosć z oczu spądza y oczy posila ćiemnosć od nich odpądzáiąc.

¶ Też sok z wierzby rány spaia świeże / y też záſtánawia z nosa płynącą krew. H

¶ Popioł z skorek wierzbowych wysußa wszelkie wilgośći złe/á kiedi gi zmießaß z bábczáną wodką/tedy biegunkę ktora bywa ze krwią záſtánawia/á gdi ſtym sokiem zmießaß oceth á pomáżeß brodawki abo guz iáki chceß / rozpądzá ie y tráci/y inße krosty goi. I

¶ Thenże sok bolesći kthore bywáią w vßoch vśmierza. K

¶ Też gdy vwárzyß liście wierzbowe wespołek y z skorkámi á przyczyniß Bábki/ z bolum armenum (w aptece gi przedáią) á tey wody kwarte wleieß w zádek przez klistyrę/tedi czerwoną niemoc záſtánawia mocznie. L

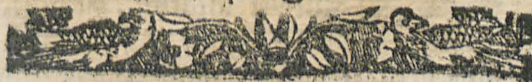
¶ Też sok wierzbowy w vßy wpußczony ciepło/ropę z nich wywodzi á wysußa/ y też rány goi wysußáiąc z nich nieczystosć ropy. M

¶ Też gdy z sámych listow vierzbowych vczyniß płastr/krew záſtánauia z kadbykolwie pły N

¶ Też sok z liścia wierzbowego z wo... (neká... dą wysokiego mleczu á z trochą czukru zmießány/ w gorącey niemocy iest rzecz bárzo dobra kiedy sie iey kto będzie nápijał/y thęż żołtą niemoc wypądza tá wodá wierzbowa. O

¶ Też liście wierzbowe chłodzi gdy go włożeß na ściękłeß. Auicenna Serapio powiedáią P

Saxifraga.



Lamikámień. Steinbrech.

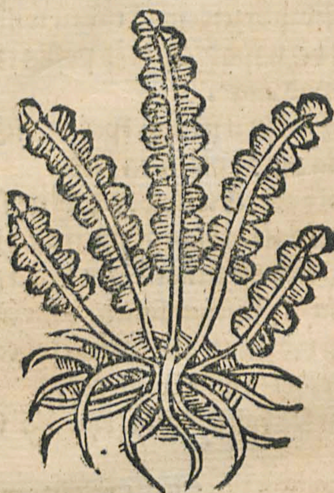
Capitulum 222.

Lamikámień iesth ziele ciepłe y suche w trzećim stopniu/ iest rzeczono to ziele lamikámień iż ma te włosnosć/ ma też moc rospądzáiącą y wypądzáiącza vriny/ kámień łamie w mecherzu y w nerkách. Też kto z bolesćią vryne miewa albo kto iey niemoże mieć lamikámień wspomaga. A

¶ Też wino w ktorymby było wárzono to ziele z nasienim włoskiego kopru / pietrußczánym/wroblego prosa/ iesth dobre pić náprzećiwko tym chorobam przerzeczonym/ abowiem B







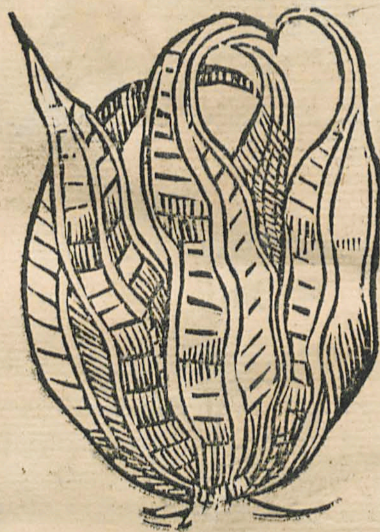
ranu trunek cieplo.

Scolopendria.



Jeleniiezyk. Hirßzeczunge.

Capitulum 223.



kolikam iest vżyteczne płcie/á ktemu też proch z tego ziela w iáiu dány ku iedzeniu/ iest bárzo dobry y pomoczny: albo vczyń sirop tym obyczáiem ktori iest wietßzy mocy ná ty niemocy przerzeczone. Wezmi ziela kamikamienia/ polney dryiakwie/ trkyczu/ káżdego po garsci/ kwiatkow borágowych/ fiolkowych/ rozinkow drobnych/ káżdego z nich pok lotá/ nasienia włoskiego kopru/ piotrußczánego/ opichowego wroblego prosa/ hányżu/ lákryciey/ káżdego z nich po dwie drágmie. Ty rzeczy to iest nasienie maß przetlucz troche á potim warz w pol tory kwarthy wody studzienney ażeby trzecia część wywrzáłá/ potim przecedz á ocukruy dobrze/ á thego sie nápijay po trunku po ránu y ná noc. A gdy iuż wypiieß ten sirop/ tedy weżmieß te purgácią ná swithániu albo po polnocy. Wezmi benedicte laxatiue/ diafiniconis/ káżdego po dwie drágmie/ kásiiey swieży pol vnciey/ thy lekwarze rospusc z vwárzenim zwytkem á pospolitym ktore czynicie w aptece á vczyń imi trunek/ á názáiutrz dla posilenia weżmieß diaciminum kolaczki z Apteki.

A gdyby żywot bolal albo ielita/ tedy dialthea pomázuy/ vznaß pomoc wielka.

B ¶ Też wino w ktorym by było vwárzono tho ziele z kwiećiem bágniskowym/ iesth dobre pić náprzećiwko zátkániu y bolesci lewego boku/ gdzie iest sledzioná/ y wątrobe chorą wspomaga.

C ¶ Też iest bárzo dobre wino náprzećiw (gawko opuchlinie/ gdy będzie kamikámień vnim vwarzony z bagniskowym kwiećiem/ z korzenim włoskiego kopru/ z korzenim sośntowym z pálnicámi/ káżdego z nich wziąwßi po łoćie á przecedziwßy oczukruy troche á day pić po

Jeleni Jezyk iesth ćiepły w pierwßym stopniu á suchy w wthorym/ A
Ma moc z przećinaiącza y rospądząiącza twárdosci sledziony.

¶ Ma w sobie nieiáką cierpnosc B
z gorzkoscią/ á z tąd że iest vżyteczne sledzionie á zwłáßczá z octem/ á nawiecey w winie vwárzony z bágniskiem/ á tego sie winá nápiiác ma po ránu ćiepło przez tiełko niedziel/ abowiem twárdosc sledziony rospedzi y grubosc iey sciencży. Tho ziele roscie ná gorách ale przy wodách.

¶ Gdy bedzie liscie Jeleniego iezyká z liscim E
wysokiego slazu vwárzone w winie/ á potym przyłoż na sledzione dla iey posilenia.

¶ Też wino w ktorym bedzie vwárzony ieleni iezyk z piothrußką/ vrine obficie wywodzi/ D
też ßczkawke oddala vino vwárzone z miętką z ielenim iezikiem/ á gdy gi vwárzyß w winie z mleczem wysokim/ żolta niemoc vzdrawia.

¶ Thez vwárzony z kamikámieniem zielem E
kamień wypądza z nerek y z mecherzá.

¶ Niekthorzy lekárze powiedáią iżeby plod F
psował pániam á bronił poczęcia ktora by gi przy sobie ná ßygi nosiłá. Rostą też ty to iezi

kiná





ki na skałach/na murzech/a niemiewa nasienia ani kwiatu ani zdzbła żadnego/ Liście mą podobne liściu paprotczanemu który na spodku jest/jest trochę rumiany a na wierzchu zielony/ma moc ciepła/a tak przecina y rospądza ...owate wilgości/ y też kamień wypądza.

G ❡ Czynią ... drudzi troiską z prochu ... tego/z prochu bagnowego każdego po drągmie/cinamonu pół drągmy/prochu z liścia sencsowego trzecią część drągmy / a tego pożywaią w potrzebach dla tych chorob przerzeczonych. Avicenna Serapio powiedaią.

Scabiosa.



Polna dryiakiew. Gründtraut.

Capitulum 224.



A Polna dryiakiew iest ciepła y sucha w wtorim stopniu/iest dobra naprzećiw świerzbowi/ to iesth sok iey zmieszany z śiarką/z litargirium / z oleykiem bobkowym/a thim mażyć ten świerzb/spędzisz gi precz/a gdy ktemu przyłożysz prochu Bożego drzewka a namażesz ym parchowatą głowę/spędzisz parchy.

B ❡ Też sok polney dryiakwie glisty morzi w żywocie a nawięcey z sokiem piołynkowym a z trochą miodu.

C ❡ Abo uczyń plastr na żywot z liścia iego / z liścia Bożego drzewka/z piołynkowego / uwarzywszy z wodą a z octem trochę miodu przyłożywszy/a uczyń plastr na żywot.

❡ Gdy uwarzysz polną dryiakiew w winie a przyłożysz na ... gdy z nich krew zbyt nie idzie zastanawia.

❡ Powiedaią o tym ... iakoby święty Urban na prozbę ... siostry/ktora żądała wiedzieć ... tey polney dryakwie / ktorey on rad często pożywał/tedi napisał iey ty słowa po łacinie. Urbanus pro se nescit pretium scabiose. Nam purgat pectus/quod comprimit egra senectus. Lenit pulmonem/purgat latorum regionem. Apostema frangit/si locum bibita tangit. Tribus vncta foris antracem liberat horis. Ktore wierśe tak sie wykładaią.

❡ Urban nieumie wypowiedzieć thego ziela drogości. Bo otwarza pierśi kthore bywaią zaćiśnione od starości. Płucza czyści / pierśi y bokow othwiera zatkałości. Każdy wnętrzny wrzod łamie/kto sie go uwarzonego napije. Y bolączkę iadowitą antracem spądza precz iednym szańczem. A z tąd może każdy rozumieć iże polna dryiakiew iest wielkiey mocy dla tych wymienionych wkosności.

G ❡ Woda w kthorey by była warzona polna dryiakiew z bukwicą oczu krowawszy pić/ tedy wnętrzny bol y bolączkę rospądza.

H ❡ Też gdi kto polną dryiakiew stłucze z babką przymieszawszy do nich wodki rożaney stroche octu/a z tego uczyni plastr/ktory iest dobry na bolączkę antrax ktora bywa ze krwie ostrey barzo iadowitey.

I ❡ Też komu jelita stolcem wychodzą/polna dryiakiew z dziewanną iest dobra uwarzywszy / a nad tym siedzieć/abowiem y krew zastanawia ktora stolcem zbytnie wychodzi. Pandecta y Platearius powiedaią.

Saluia.



Szałwia. Selben.

Capitulum 225.

A Szałwia iesth ciepła y sucha / Sok szałwiey z oleykiem bobrowych strojow / iesth dobre na niemoczy suchych żył / a tak iest dobry ten sok naprzećiw paraliżowi maiąc mieszcza paraliżem zarażone.

Też gdy





B ¶ Też gdy vwárzyß ßálwią z rozmárynem z zielem páráliżowym w winie/ á tego sie wi- ná bedzieß nápijał/ iest dobre tym ludziom kto rim rece drżą/ y thez wodką ßálwiową dobrze rece vmywáć drżące.

C ¶ Też sok ßálwiowy potwierdzá dziąslá kie- dy nim bedzieß pomázował abo zmießawßy z miodkiem rożánym vstá tym płokáć.

D ¶ Też ßálwia w potráwách iedziona żołą- dec posila.

E ¶ Thez gdy vwárzyß ßalwią w winie z pio- trußką/ otwiera drogi ku obfitemu wyßciu v-

F ¶ Też głowe czyści sok iey/ przimie[illegible] (riny. wßy troche prochu pieretrowego/ á tego wnos ciepło wpußczáć á potrzymáć troche.

G ¶ Też gdy vwárzyß ßálwią z bylicą w wo- dzie albo w winie/ vryne y przyrodzoną choro be białym głowam pobudza ku wyßciu / y też płod vmárły.

H ¶ Też sok ßálwiowy czerni włosi gdy ie ktho pomáże/ też ná sadzele iest dobri sok ßálwiowy

I ¶ Też sok zbytnią krew zástánawia/ y też rá ny złe ktore z krost po hodzą.

K ¶ Gdy v warzyß w wodzie ßalwią á potym przyczyniß miodku rożánego troche/ á tą wo dką gdy ktory męßczizna bedzie sobie vimiwał członek taiemny/ świerzb oddala/ tákież y bia- ła głowá może vczynić.

L ¶ Też wino w ktorymby była wárzona ßał- wia/ iest dobre ku piciu ludziem páráliżem zá- rážonym ztorego też możeß j ná miestce párá liżem zárážone przyłożyć.

¶ Powiedáią Czárnoxiężnicy o ßálwie[illegible] ßálwią włożyß do gnoiu/ thedy sie zniey vlęże ptaßek/ ktory ma ogonek biały podobny wężo wemu/ á gdi z tego ogoná vczynią popioł/ [illegible] rego popioku albo prochu włożyß w ká[illegible]ánice tedy vzrzyß [illegible] by było w dom[illegible] pełno wężow Pandecta. Czego też y Woyćiech poświadcza o moczách zioł piß ąc.

¶ Też ßálwia w potráuách pożywána/ czir woną biegunkę stánowi. Thez sok ßálwiowy N rosci ná głowie włosi po ogoleniu mażąc gło- we. A gdy proch z ßálwiey bedzie w wodzie v wárzony/ á oną wodą bedzie głouá myta czę sto/ tedy czerni włosi tákiemu człowiekowi.

Spica nardi

Capitulum 226.



SPica nardi iest troiáka/ iedná A iesth korzenna tá iesth ciepła w pierwßym sthopniu/ á w wtorym sucha. Druga iesth Rzimska zową ią Spica cel tica. A trzecia iesth czarna.

Tu mamy rozumieć o pierwßey ktora iest zło- żoná ze czterzech moczy. Jedná moc iest cier- pnośc máiąca/ druga iest ostrośc máiąca/ trze- cia iest gorzkośc máiąca.

¶ Wino w kthorym by była warzona spica B nardi/ vryne wypądza/ y też grizienie w żołąd ku vśmierza/ biegunkę zástánauia y głowę po twierdza



twierdzą i wątrobę usthkam żołądkowym iest bardzo dobra ma thez moc ouieraiącą z powieści Serapiowey i tez trawi witko ści złe w głowie y w piersiach a w łasnie. Spica indica ma tę moc.

Tez własności Dyosko ...corides powieda byc tey to spikanardy iż gdy vczyniß z niey knoth przy stłyniuszy mumiey á troche oleyku rożánego a włożysz ią w mieśce táiemne ná noc/ tedy zastanawia chorobę przirodzoną pániam wysłuszaiąc złe nieczystości w máćicy ktoreby miały wychadzić.

Thez iest dobra náprzećiwko kordiáce/ y ná przeciwko omdlewániu/ y náprzećiwko zápaleniu wątroby/ y ná żołtą niemoc/ y náprzećiwko boleściam krzyżowym y nerczánym/ á gdy ią uwarzyß w wodzie w ktoreyby páni śiedziała ciepło/ tedy wrzedzienice ktore bywáią w máćicy wykorzenia.

E ℂ Też iest dobra komu włosy pádáią z głowy abo ze brwi/ á ktemu włosi rośći.

F ℂ Też dobry ná oczy proch iey z tucyią zmießány/ z rożáną vodką/ á z thego vczini plastr

G ℂ Też kto ma mdły mozg posila (ná oczy.) gi iedno sámą wonia they tho spiki/ á oleiek iey náprzećiwko głuchośći iest dobry/ kthora głuchość z zimnych wilgośći pochodzi.

H ℂ Wino w ktorymby byłá wárzona Spica nardi/ otwiera záttkánie śledziony y wątroby.

I ℂ Iest też oleiek dobry ná członki parálżem zárázone/ y też ná boleśći członkowe/ Auicenna/ Serapio powiedáią.

K ℂ Też gdy będzie spica nardi w ług włożoná tedy rosthą włosi od onego ługu/ y vmocznia włosi niedopußczáiąc im leśc.

L ℂ Też oleiek spica nardi iesth woniáiączy/ á náprzećiwko podágrze/ to iesth boleściam nog bárzo dobry mážąc ie.

Spica celtica.



Spica Rzymska. Romiß spika.

Capitulum 227.

A Rzymská spiká/ to iesth spica celtica ktora rośćie w Syriey iest ciepła y sucha/ Ma listhy długie kthorey bárwá ma sie k czyrwonośći/ á ma kwiathki żołtáwe. Lepßa iesth świeża



máiącza wonią/ gestych korzeni á twárdych ku łamániu. Korzenie/ kwiećie y gáłęzie wchodzi w lekárstwá/ bo w korzeniu y w kwiećiu y w gáłązkách iest obfitość wonności.

B ℂ Wino w ktorymby byłá wárzona Spica celtica/ vrine pędzi/ á iest dobra żołądkowi gdy ią vwárzyß z piołynem.

C ℂ Thež iest dobra spica celtica vwárzona w wodzie prostey náprzećiw wrzodom gorącym wątroby/ to iest náprzećiwko żołtey niemocy/ y komu sie żołądek rośćiąga.

D ℂ Gdy ią kto pije z winem/ iest dobra ná bolączki śledziony/ y ná boleśći wßytkiego żywotá nerek y męchyrzá.

E ℂ Ocet w ktorymby byłá vwárzona Spica celtica/ iest lekárstwem náprzećiwko vkąßeniu wężowym y inßych iádowitich zwierząth y też zbytnią chorobę pániam zástánawiá.

Wchodzi thež w máśći gorącze/ á ma wielką moc ku wiele chorobam vleczeniu.

F ℂ Káżda spiká ma te moc/ iż wątrobę y śledzionę wspomaga/ też máćicę w iey chorobách wßelkich gdy sie w niey páni párzyć będzie/ y też zbythnie ćieczenie przyrodzonych wilgośći zástánawia.

G ☛ Tá Spica celtica iest ćiepleyßa niżli montana/ á są sobie podobne w włosnośćiách/ iedno iże celtica więcey pędzi vryne y iesth lepßa żołądkowi/ Serapio z Pandecta powiedáią.

Serpillum



Máćierzadußká. Quendel.



Capitulum 225.



A Jest máćierza duszká zágrzeuáiąca y wysuszáiąca w trzećim stopniu. Jest dwoiáka iedná domowa á druga leśna. Domowa thá sie ściele po ziemi / ále leśna rośćie ku gorze. Ma moc vryne pędzić / gdy sie zniey vwárzoney wodi nápiieß náprzećiwko iádom abo też pláste vczyniwßy sktucz to ziele á przykoż ná mieśćie vkąßone.

B ¶ Gdy vwárzyß máćierzadußke w wodzie á troche oleyku rożánego przyczyniß / tym glowe bolącą kupáiącym bolem vleczyß / y też pámieć zginelą nápráwiß / y záwrácánie glowy oddáliß.

C ¶ Też ocet w ktorymby byłá wárzoná máćierzadußká / wráczánie ktore ze krwią bywa zástánawia.

D ¶ Też wino w ktorimby byłá vwárzona máćierza dußká / iest dobre tym ktorim omdlewánie przychodzi / y też tym ktorim iest rzezak á z ćießkośćią vrine miewáią / á ták y kámień z nerek y z mecherzá wypądza : abo thez vczyniß plastr z tey to máćierzeydußki z octem / á tego przylożyß ná mieśćie vkąßone od pczoly albo od ośsi / bol y opuchline oddala.

E ¶ Też záttánie wątroby y opuchline iey wypądza.

F ¶ Też ocet w ktorymby byłá vwárzoná máćierzadußká / iest dobre tym ktorzy máią ochrápienie w gárdle y ćießkość w pierśiách / Pandecta powieda o tym.

G ¶ Auicenna mowi / kiedy krowy często iedzą máćierządußkę miastho mleka krew z nich wydoiß.

¶ Też gdy vwárzysz Maćierzą dußkę z korzenim kośáćczowym w winie a potym ożkrowa krowa wßi tego sie wina napiiesz tedy flegmę lipką z pierśi czyśći y żgągę vśmierza y żołądek posila / też vryne y przyrodzoną chorobę biálym glowam pędzi / bowiem ma moc ściencząiącą / rospądzáiącą / y otwieráiącą.

¶ Liśćie y kwiatki są dobre ku lekarstwu a nawieczey gdy ie záßyieß w plocienny worek a zágrzeieß w garnczu / á potym przylożysz ciepło ná glowe / ábowiem ryme y wilgkośći złe w glowie trawi.

¶ Też wino w ktorymby bylo vwárzono to ziele z sokiem lákricey / iesth dobre náprzećiwko kaßlowi.

¶ Też wino w ktorymby bylo vwárzono to ziele z hányżem / iesth dobre naprzećiwko boleściam żolądkowym ktore przychodzą z wiátrow ostrych. Plátearius / Pandecta / Serapio powiedáią.

Sandix.



Vrzech.

Capitulum 229.



Vrzech iesth ziele ktorim sukná fárbuią blekitną farbą / zágrzewa y sußy mocznie. A Plinius we trzydziestych á w piątych ksiegach piße / pokosth z rubryką zmießány á



twierdza y wątrobę/ vstkam żołądkowym iest bárzo dobra/ ma też moc ocieráiąca z powieści Serapiowey/ y też trawi wilgości złe w głowie y w piersiách / á zwłaszcza Spica indica ma tę moc.

C Thež włosności Diascorides powieda być tey to spica nardi/ iż gdy vczyniß z niey knoth przyczyniwßy mumiey á trochę oleyku rożánego/ á włożyß gi w miestce táiemne ná noc/ tedi záſtánauia chorobę przirodzoną pániam wysußáiąc złe nieczystości w máćicy kthoreby miáły wychodzić.

D Też iest dobza náprzećiwko kordiáce/ y ná przećiwko omdlewániu/ y náprzećiwko zápaleniu wątroby/ y ná żołtą niemoc/ y náprzećiwko boleściam krzyżowym y nerczánym/ á gdy ią vwárzyß w wodzie w ktoreyby páni sie dziáłá ćiepło/ tedy wrzedzienice kthore bywáią w máćicy wykorzenia.

E Też iest dobra komu włosy pádáią z głowy abo ze brwi/ á ktemu włosi rosci.

F Też dobry ná oczy proch iey z tucija zmießány/ z rożáną vodką / á z thego vczyń plastr

G Też kto ma mdły mozg posila(ná oczy. gi iedno sámá wonia they tho spiki/ á oleiek iey náprzećiwko głuchości iest dobry/ kthora głuchosc z zimnych wilgości pochodzi.

H Wino w ktorymby byłá wárzona Spica nardi/ otwiera zátkánie śledziony y wątroby.

I Jest też oleiek dobry ná członki parálizem zárázone/ y też ná boleści członkowe/ Auicenna/ Serapio powiedáią.

K Też gdy będzie spica nardi w ług włożoná tedy rosthą włosi od onego ługu/ y vmocnią włosi niedopußczáiąc im leśc.

L Też oleiek spica nardi iesth woniáłaczy / á náprzećiwko podágrze/ to iesth boleściam nog bárzo dobry mážąc ie.

Spica celtica.



Spica Rzymska. Romiß spika.

Capitulum 227.

A Rzymská spiká / to iesth spica celtica ktora roscie w Syriey iest ciepła y sucha / Ma listhy dlugie kthorey bárwá ma sie k czyrwonosci / a ma kwiathki żołtawe. Lepßa iesth swieża



máiącza wonią/ gęstych korzeni á twárdych ku łamániu. Korzenie/ kwiećie y gáłęzie wchodzi w lekárstwá/ bo w korzeniu y w kwiećiu y w gáłązkách iest obfitość wonney.

B Wino w ktorymby byłá wárzona Spica celtica/ vrinę pędzi/ á iest dobra żołądkowi gdy ią vwárzyß z piołynem.

C Thež iest dobra spica celtica vwárzona w wodzie prostey náprzećiw wrzodom gorącym wątroby/ to iest náprzećiwko żołtey niemocy/ y komu sie żołądek rosciąga.

D Gdy ią kto pije z winem/ iest dobra ná boláczki śledziony/ y ná boleści wßytkiego żywotá nerek y mecherzá.

E Ocet w ktorymby byłá vwárzona Spica celtica/ iest lekárstwem náprzećiwko vkąßeniu wężowym y inßych iádowitich zwierząth y też zbytnią chorobę pániam záſtánawiá. Wchodzi thež w máśći gorącze/ á ma wielką moc ku wiele chorobam vleczeniu.

F Káżda spiká ma tę moc/ iż wątrobę y ślezionę wspomaga/ też máćicę w iey chorobách wßelkich gdy sie w niey páni párzyć będzie/ y też zbythnie ciecżenie przyrodzonych wilgości zastanawia.

G Tá Spica celtica iest ciepleyßa niżli montana/ á są sobie podobne w włosnosciách/ iedno iże celtica więcey pędzi vrynę y iesth lepßa żołądkowi/ Serapio z Pandectą powiedáią.

Serpillum



Máciierzadußká. Quendel.

Capitulum 225.



JEst máćierza duszká zágrzewáiąca y wysuszáiąca w trzećim stopniu. Jest dwoiáka iedná domowa á druga lesna. Domowa thá sie sciele po ziemi / ale lesna roscie ku gorze. Ma mocz vryne pedzić / gdy sie zniey vwárzoney wodi nápijesz náprzećiwko iádom abo też plastr vczyniwszy stlucz to ziele á przylož ná miestce vkąszone.

¶ Gdy vwárzysz máćierząduszke w wodzie á troche oleyku rožánego przyczynisz / tym glowe bolącą kupáiącym bolem vleczysz / y też pámieć zginelą náprawisz / y záwrácánie glowy oddalisz.

C ¶ Też ocet w ktorymby byla wárzoná máćierzaduszká / wrácząnie kthore ze krwią bywa zástánawia.

D ¶ Też wino w ktorimby byla vwárzona máćierza duszká / iest dobre tym ktorim omdlewánie przychodzi / y też tym ktorim iest rzezak á z ćieszkością vrine miewáią / á ták y kámień z nerek y z mecherzá wypadza : abo thež vczynisz plastr z tey to máćierzeyduszki z octem / á tego przylozysz ná miestce vkąszone od pczoly albo od ossi / bol y opuchline oddala.

E ¶ Też zátkánie wątroby y opuchline iey wypadza.

F ¶ Też ocet w ktorymby byla vwárzoná máćierzaduszká / iest dobre tym ktorzy máią ochrápienie w gárdle y ćiężkość w piersiach / Pandecta powieda o tym.

G ¶ Auicenna mowi / kiedy krowy często iedzą máćierząduszke / w miásto mleká krew z nich wydoisz.

¶ Też gdy vwárzysz máćierząduszke z korzeniem kosáćczowym w wodzie / á potym oczukrowawszi tego sie winá nápijesz / tedy flegme lipką z piersi czysci y zgáge vsmierza / żolądek posila / też vryne y przyrodzoną chorobe bialym glowam pedzi / bowiem ma moc subtilizuiącą / rospądzáiącą / y otwieráiącą. H

¶ Liscie y kwiatki są dobre ku lekárstwu / á nawieccey gdy ie zászyiesz w plocienny worek á zágrzeiesz w garnczu / á potym przylozysz ćieplo ná glowe / ábowiem ryme y wilkości zle w glowie trawi. I

¶ Też wino w ktorymby bylo vwárzono to ziele z sokiem lákriciey / iesth dobre náprzećiwko kászlowi. K

¶ Też wino w ktorymby bylo vwárzono to ziele z hányżem / iesth dobre naprzećiwko bolesciam żolądkowym ktore przychodzą z wiátrow ostrych. Platearius / Pandecta / Serapio powiedáią. L

Sandix.



Wrzeth.

Capitulum 229.



WRzeth iesth ziele ktorim sukna farbuią blekitną farbą / zágrzewa y suszy mocznie. Plinius we trzydziestych á w piatych kriegach pisze / po kosth z rubryką zmieszány á A





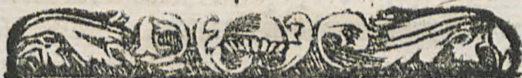
B przysmáżony/czini fárbe tego ziela vrzetu.

C Vwárzone to ziele w wodzie/ zátwierdza żywoth.

D Nasienie iego ná proch stłuczone á z octem ku piciu dáne/ zástanawia szczkawke mo

Sok tego ziela z winem albo z wo-(cnie. dą przywárzony/ twierdzi żołądek/ tákież też y wątrobe posila/ mecherz słaby ktory vriny niemoże zátrzymáć vmocznia.

Samsucus.



Maiseth auch maioran wilder.

Capitulum 230.



A Iesth to ziele gáłeziste ktore sie ściele po ziemi/ listhu iesth máłego á okrągłego biáłey le bjodce podobnego.

B To ziele iest gorzkie y zágrzewáiące/ ná káżdą opuchline zátuárdziáłą y też ná trapienie wnetrz ne iest bárzo dobre.

C Thez kto ma zádzierżenie wody/ y kogoby niedzwiadek viadł/ iest lekárstwo osobno w winie vwarzone á nátczczo pite.

D Thákież thez y boleści gryzienia wnetrzne oddala z winem wzięte/ y też puchline leczy/ przez vryne wode z żył y ze wszego żywotá pe-

E Też sok z miodem przásnym zmie-(dząc. bany/ sine mieśtcá zgladza gdy tym ciáło sino ścią záráżone námażesz.

F Thez gdy sok tego ziela z octem á z oliwą zmieszasz/ iad niedzwiadkow mocnie z ráuy vyciaga przyłożone to lekárstwo ná ráne.

G Też bolenie pol głowy z flegmy y melancoliey vśmierza/ gdy to ziele w wodzie bedzie vwárzono á tą wodą ciepło głowe bedziesz náparzáć/ albo sok wyćiśniony z tego ziela ciepło w nozdrze wpuszczony/ á záciśnąwszy nos chwilke zádzierżysz/ á potym masz nos wysiekowáć aby nieczystości przerzeczone z głowy wychodziły.

H Też biáłym głowam ich rzecz przyrodzoną pedzi/ gdy czopek z báwełny bedzie vczinio ny á w tym soku bedzie rozmoczony/ á tám w táiemne mieśtce ná noc każesz włożyć.

I Też sok tego ziela ciepło w vcho wpuszczo ny/ szumienie y bolenie vszne oddala/ y thęż ná przeciwko swietego Válántego niemoczy/ y ná przećiwko páráliżowi iest wielkiey mocy.

Senecion.



Przymioth. Prontressen.

Capitulum 231.



Przymioth iest ziele ktore iesth rzeczono po łácinie Senecion/ iákoby napierwey nizli kto A ...nszy ...le stárzeie sie. Rośćie pospo... ie ná murze albo na stárych domiech/ iáko są puszki/ list ma zielony gesty.

Diascorides/ Przimiot ziele rośćie ná dáchoch y miedzy opoką/ ná sámych wierzchołeczkách tego ziela wyrastáią głowecźki iákoby ná wie- rzbe



rzbie iedno iż mnieyße.

B ℭ Włosnosć tego ziela iest zatwierdzáiącza á máło sie niezgadza włosnosciámi swoiemi z bábką zielem bo thez liſt ma chłodzący y oziębiáiący iáko bábká.

C ℭ To ziele stłuczone sámo á przyłożone ná odlawienie suchych żył/ potwierdza ie y spaia/ moßne miekką zápaloną chłodzi/ stłukßy tho ziele á z winem zmießawßi y przyłożić ná nie

D ℭ Też liſty tego ziela stłuczone á z wie-(ſtee przowym smalcem zmießáne/ rány ćiete goi/ przyłożywßy tego ná ráne/ y też bolenie żołąd ká/ biodr/ suchych żył y członkow nożnych vśmierza tá máść przerzeczona dla moczi thego

E ℭ Korzeń tego ziela nikczemu nieieſt (ziela. vżyteczny/ ale kwiát iego przetłuczony troche námocz w winie białym przez ßesć godzin / á ktho ma bolenie w stolczu albo w moßnach / ma moc niepospolitą lecżić bolesci y ogień wyćiągáiące.

Simphicum.



Walwurcz.

Capitulum 232.



A Diaſcorides/ Simphicum rośćie ná twárdych mieſthczách gałąski ma podobne Cebiothcze/ á wierzchy podobne zielu ktore w Polßcze nierośćie Thimus/ gálezie thego ziela iesth thwárde á woniáiące/ smáku słodkiego / korzeńma podługowáty troche przyżołć á iesth miąßßy iáko pálec. Ktory ma táką moc/ iż gdi bedzie włożony do gárncá gdzie mieso wre ßtuki wespołek spaia y zraßcza.

B ☞ To ziele w piciu iákimkolwiek żądáne/ po spolu stolce czyni y też wrácanie.

C ℭ Ná sciátyke ieſt dobre w wodzie vwárzone á pothym klisterą w człowieká wláne/ pániam przyrodzoną niemoc pite wywodzi mocznie/ y też vmarły płod y żywy przed czásem z żywotá wyrzucza.

D ℭ Też simphicum w miedzie vwárzone piersi czyśći y wolne oddycháńie czyni/ á korzeń iego vwárzony w wodzie rzecz przyrodzoną białym głowam/ y czyrwoną biegunke zástana.

E ℭ Też z octem á z miodem vwárzo-(wia. ne simphicum/ bolenie y strzelánie bokow leczy/ á sámo ziele mástikowáne / prágnienie y bolenie vśt ktore bywa dla rospádlin oddala / ráne spáia y blizne czyni/ y też kłoćie w żywoćie przyłożone vśmierza.

F ℭ Jest też drugie simphicum rożne od thego pierwßego/ á ták też y imie ma Pithen rzeczone/ pret ma chropáwy á ostry/ ná dwá łokćiá wzwyß rośćie/ wnątrz albo w posrzodku thego pretá niemáß drżenia/ ná thym zielu Pithen rzeczonym/ liſt wąski chropáwy á podługowáty ná podobieństwo wołowego iezyká/ ma kwiát słodki/ korzeń czarny z wierzchu á biały wnątrz/ kliowáty/ też ieſt bárzo dobry tym ktorzy krwią pluią y rány goi mocznie.

Soldanella.



Capitulum 233.

A To ziele iest podobne kopytnikowi w lisciu/ iedno iż iesth listu mnieyßego nizli kopytnik rośćie ná gnoistych mieścách iest ziele zágrzewáiące y oćierá iące dlá ostrosći swey słoney.

B ℭ Soldánella ma niepospolitą moc wywodzić z żywotá człowieká opuchłego vode żołtą z kthorey człowiek puchnieie y żołcieie / a tho czyń tym obyczáiem. Vsußywßi liscie tey soldánelle/ stłucz w możdżerzu albo w donicy zewierć á z tego vczyń proch/ á tego prochu daway ná ieden raz czo dwá złota abo pieć połgroßkow wáżą/ z mleczową/ z podrożnikową







wodká ciepla ná switániu/iesth niepospolitey mocy w tey niemocy puchlinie kthorą po łáci nie zową Idropisis.

C ❡ Thež Isáac lekarz pisze/ iž soldanella iesth ziele podobne wszy swiniey ták rzeczonemu ziele/iest ciepłe y suche/ma włosnosc trawić w żołądku sprochniáłe wilkosci z ktorych rzygánie pochodzi/wątrobę posiłá y zágnikę wilgosci z niey y z žył ktore mesaráicas zową wypądza.

D ❡ Wárzenia ná ogniu nie cierpi/ ále proch z liscia iey vczyniony ma być dany czo połtorá złotego albo czáłe dwá záważą / y vrynę pędzi/wszákož wieczey stolczmi žołtha á zágniłą wilkosc z człowieká purguie/ Powiedáią niektorzy izby w Polszcze rosło.

Sertula



Capitulum 234

A Ziele to wzrosthem podobne Zwończowi/ powiedáią iekárze izeby w mocy było podobne Ozánce mnieyszey. Jesth przyrodzenia gorącego y suchego w wtorym stopniu/listheczki ma drobniuchne a poczerniáłe około pretá/kłádzie ie po ziemi/á ná wierzchu miedzy listki ma požołciáły kwiatek/ á w miesiączkoch miewa nasienie száre gárbáte/ listki biał y zielonosci ku sosnce podobne ale mnieysze á woniáiące/ ma mocz suche žyły posilać / y thež tym ktorzy dnę cierpią w stáwoch iest dobre to ziele. Wárzyć ie z rutą/z szałwią/á to pić/ tedi otok wszelki rospądza: niedostátecznosc oczu náprawia/twarz z fláków czysci/bolesc po kosciách vsmierza.

B ❡ Też vwarz to ziele ták h z gąbim/á wtim gębkę maczay á przykładay ná ociekliny/ gdy ie kto sobie w boty kłádzie záchowawa nogi od dny nogi wnim myiąc z chebdem/z bábką/posila žyły y przeguby nožne.

E ❡ Gdy tego ziela nákładziesz w woreczek / á przyłožysz ná czoło/remę wysusza/mozg posila/kthoby omieniał z iákieykolwiek przyczyny albo od wiátru/albo w zábiciu powietrza wárzyć to ziele z láwendą/z szałwią á dáć pić.

D ❡ Też ktoby powietrzym był záráżon/to iest kogoby szlág zábił/máią mu ogolić głowę / á tho ziele rozmoczywszy w winie á przygrzać to przed ogniem/á ták thym ciepło głowę okłádáć/á przyłožyć ná to czapkę zágrzawszi ią/á vczyniwszy proch z piretrum/z imbieru/z ziela ktore zową Angelski trank/ then proch wstrzikáć w nos izby kichał/tym káždemu człowiekowi powietrzim zábitemu možesz pomoc

Spongia marina.



Morskie bdły. Merschwam.

Capitulum 235.

A Bdły Morskie są dwoiákie/ Jedny są pobielále abo száre geste/máłe dziurki máiącze/ to iest sámiec, Drugie są wielkich dziur á rzadkich/ á to iest sámicza. Thy Bdły máią w sobie kámyczki á są bárzo okálubowá-





re. Tá bdlá poki ieszcze swieża ná vżyteczniey-
sza iest/ bo w niey ieszcze trwa moc ktorey náby
.. w morzu/ gdy długo leży tedy iuż oná moc
mieni sie/ á ták gdy ma być ku potrzebie brana
w ługu ią trzebá omyć. Ma mocz zágrzewáć
w pierwszym stopniu á wysusza podle wtore-
go stopniá barzo.

B ℂ. Też moczą swą rány spa:a y spieka / zát-
wiera żyły gdy omoczy w czyrwonym winie á
ná ráne świeżą przyłoży/ krew zástánawia.

C ℂ Kámień ktory w nich náydaią/ ma mocz
kámień łámáć w człowieku/ bolą:żki nie zzbrá-
ne rozgania/ zebráne y przeputle wysusza / y
wrzody (gdi ią w winie omoczy á przykłáda)
zástáczále y wodnosci ich wysusza.

D ℂ. Też proch tey bdły (gdy ią ná proch spa-
li) krew zástánawia/ z oczu nieczystosci sciera
Knot gdy vdziałasz z tey bdły á w ráne włożysz
ktoraby sie zwárłá/ rozszerza ią.

Spaltua fetida.

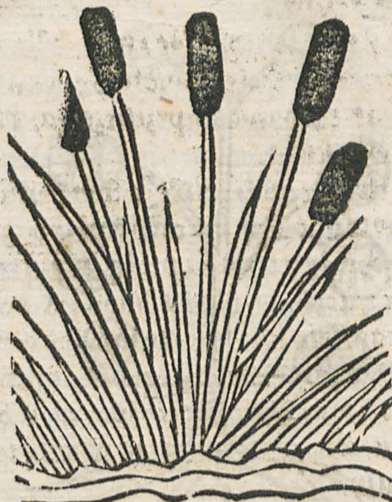


Pałki abo Rogozie. Waserkolben.

Capitulum 236.

A PAłki máią listy iákoby Kosa-
ćiecz ale dłuższy/ w posrzod li-
sthu preth długi/ á náwierz-
chu pretá iest pálká czarna /
ná stáwiech y ná iezierzech ro-
scie.

B ℂ Sok thego ziela fláki białe z ćiáłá sciera
mocznie/ Vdziáłáć máść z pálek z iástrem / z
páluchy/ z grynszpanem palonym / z stárym
sádłem/ á tym sie mázáć á liściem bábczánym



zwierzchu okłádáć.

ℂ Korzeń tego ziela kości złamáne zrasczá. C
Czo sie tycze lekárstwá z tych palek/ o korzeniu
masz rozumieć nie o pałkách kthore na wierz-
chu są/ ani też o liściu.

Sapo.



Mydło. Zaphen.

Capitulum 237.



CZisci mydło ociera/ zágrzewá
miekczy/ rospuszcza / wrzo-
dy y bolączki pod nim sie z-
bieráią/ otoki miekczy/ stłucz A
ie z mąką fenu greci/ z mąką
lniánego siemieniá/ á thym
ciepło okłádáć/ á zwłaszcza Weneczkie mydło



ná to ieſt nalepſze.

B ❡ Czopki z mydłá dziáłáć z weneczkiego á do zádku wetknąć/ trzewá miękczy y boleſć ich lę czy/ y fortki dychánia roſprzeſtrzenia/ nieczyſtoſci z ciáłá ſciera.

C ❡ Tez twárdę otoki miękczy tym obyczáiem Náprzod wziąć głąb ſlazowy á vſuſzyć gi/ potym vſuſzywſzy zetrzeć ná proch/ potim wziąć mydłá weneczkiego/ oleyku liliowego/ oleyku fiołkowego/ łoiu ieleniego/ to mydło z oleyki roſpuſć á tego prochu wſipáć thám/ mąki ięczmienney/ zmieſzáć to wſzytko ſpołem á będzie iáko máść/ á tą máſcią mázáć wſzytki twárdoſci y guzy.

Saturegia.



Cząbr. Gartl kol.

Capitulum 238



A Cząbr ieſth ziołko niewielkie/ liſteczki ma drobniuchne nie iáko ćiemno zielone/ ma zágrzewáiącą y ſuſzącą moc ſmáku ieſt gorzkiego y kąsáiącego/ á ieſth cieply y ſuchy w trzećim ſtopniu. Zámulenie członkow wnętrznych otwiera y vliczki ich/ záſthánowienie ktoreykolwie rzeczy to ieſth moczu abo pániam rzeczy ich przeprawia/ máćicze czyſci z wilgoſci złych wodnych á białych/ płod vmárły wypądza y z łożem iego/ pierſi czyſci przez chárkánie wymiátáiąc flegmę/ wzrok zemdłony oſtrzy czo ſię ſtawa dla wilkoſci zimnych *

❡ Tez Cząbr ſtłuczony z pſzenicą/ boleſć ſtáwową leczy gdy ná nię przyłozy/ z winem gi vwárzyć á to wino pić nádymánie y gryzienie w brzuchu vſmierza á żołądek poſila. B *

❡ Tez chćiwoſć ſpánia kthoreby ſpánie mogło być z ſzkodą á zwłaſzcza w morowych bolączkách/ w zábiciu powietrza/ abo tez w zimniczách ktora bywa z zápalenia vliezek kthore idą od mozgu oddalá/ á to gdy gi ſtłucze z octem á tym głowę okłada. C

❡ Tez gdy gi ſtłucze á tego ſobie páni przyłozy prawie ná mieſtce táiemne/ duſznoſć ktora bywa z zápalenia máćice złemi wilgoſciámi odeymuie. Albo ſok iego z ſokiem roiowniczkowym/ á w tym rozmoczyć báwełnę/ potym tą báwełną obwinąć korzeń chrzanu á na to zwierzchu poſipáć ambrą á wetknąć do máćice dobrze głęboko/ ná tę duſznoſć ieſt to lekárſtwo bárzo dobre/ y máćicę tez ná mieſtce wkłáda to lekárſtwo. D

Staphiſagria

Capitulum 239



W Dálekich ſtronách tho ziele ieſth roſthącze/ ma ziarnká trzygránowite ktore thu do nas przynoſzą/ ſą moci bárzo gorącey/ máią moc przyćiągáiączą y bárzo oćieráiączą A



ską. Ty ziarnka są z wierzchu poczerniałe á zmárßczone/á wnątrz białe. Gdy ty ziarnka w uściech żuie/abo wárząc tą wodą vstá płocże/mozg czyści y głowę z flegmy/ gárdło y ięzyczek czyści. Gdy z nich proch vczyniß á w nos go wstrzykniesz/kichánie pobudzi/ á tháк mozg wyczyścia. Wßy y párthy goi gdy ie zmießa z sokiem białey czemierzyce a trochę áuripigmentum przysip/á tym miestce wßywe abo też párßywe námázuy.

B ¶ Też wárzyć ty ziarnká/á tą wodą vstá vymywáć/tedy bolesć zębow odeymuie czyściącz ie/y też suche żiły wysußa z zbytnich mokrości

Stercus



Łayno po polsku Gowno. Ein dreck.

Capitulum 240



A 

Ayno wßelkie iest gorącze w swey włosności/ á stądże ma moc rospußczaiącza y przyćiągáiącą/ Miedzy inßemi łáyny psie iest nalepße ktory pies tylko kości gryzie/ moc łáyná psiego iest tá/iż bolączki w gárdle leczy wárzić ie z gwozdziki w vodnośći wyćisnioney z iáblek/á to czin przilawßi octu trochę y płocz tym gárdło á pomoże. Też gdy z niego plastr vczyniß z miodem á będziesz gárdło okládał/ máło nie cáł vczyni. Thez gdy ie vsußyß ná proch/á potym wziąwßy mleká gásić w nim gorące kámienie/á w to mleko násipáć thego prochu á wypić/ten trunek czerwoną niemoc zástánawia.

B ¶ Łáyno dziećiece ktoreby nicz niciádło iedno kokoße mięso á chleb/ też bolączki w gárdle leczy zmießawßi ie z miodem á okládáć gárdło

C ¶ Łáyno wilcze bolesć trzew leczy á zwłaßcza tę niemoc ktorą zową kolitá á to gdi ie wypiie z czem kolwiek/albo ie winem rospuścić / á ná brzuch y około brzuchá obłożyć/ale lepiey może śli tákie mieć czoby było białe á czoby ie náleziono ná ciernıu abo nákim drzewie leżącim/ potym ie włoż ná wilczą skorę/ á z tey wełny ktorą naydzieß w thym to łáynie maß vprząść nić/á tą nićią przywiezáć do skory/ á záwinąwßy iákoby kłąb w tę skorę / záwiesić ná gárdle/ale pierwey przeczyścić maß żywoth iáką purgácią/potym to záwiesić.

D ¶ Bobki kozie ná bolączki: ná oćiekliny / ná koláná y ná inße przeguby są pomocne/ zmießáć ie z mąką ięczmienną y vczinić iáko plastr á ná ty miestczá gdy są bolestne przykládáć/ á le gdy ie rozczyniáć maß trzebá przylać octu w wodę ktorą będzieß rozczyniał. Tá spráwá ma być ludziom grubym/ prostim. Ná twárdość śledziony iest dobry ten plastr/ proch stich bobkow zmießáć z inemi rzeczámi rospußczáiącemi á vczynić plastr/ktory przykládáć na oćiekłe łono/zmießáć bobki z sádłem á przykládáć ná miestce od iákiego vrázu twárde / thez na miestce odgniećione/ vkąßone od iádowitego chrobaká goi/ gdy ie da w pićiu białey głowie/ vpławy iey zbytnie płynące zástánawia/ y żółtą niemoc leczy.

E ¶ Łáyno wołowe to ma być lećie bráne / iest odmiekczáiące bo trawę iie/ ale iż zimie siáno iie iesth wysußáiące/przyciągáiące / vkąßenie też pczoły abo sierßenia/od ossi/ od ßczmielá leczy. Człowiek wodnoćielny ma sobie brzuch nim okládáć/wyciąga żołtą wodnosć. Z octem rospußczono/ná spárzeliny y ná oddárćie gdy nim obłoży iest bárzo dobre.

F ¶ Łáyná gołębie stárte z gorczycą / z rzeżuchą/z octem /á przyłożyć ná zimne członki/ ná stáre niemoci/iáko łamánie w kościách/w bolesći głowy/w bolesći grzbietá/bokow/ y inßych członkow/ty wßytki niemocy vspokaia y wysußa ie.

G ¶ Gołębie łáyno nagoretße ze wßech inych/ to gdy zmießaß z mąka ięczmienną á vczyniß plastr/ten gdy przyłożyß ná guz kthori bywa práwie ná krzczyżycy rospądza gi/ bolączkę zebráną przedziera kiedi ná nię przyłożiß / z oleiem gdi ie zmießaß/spárzeliny goi / z miodem zmießáne á ze lnianym siemieniem á ná trąd przyłożone/goi gi.

Orlicze



H ¶ Orlicze láyno pić z wodą przymieszawszy w nie winá/niemocz pádaiącą oddala.

I ¶ Kurze láyná nie ták są gorące iáko gołe- bie gdi ie da pić z wodą á z octem / záduszenie ktore bywa od iedzenia bedł odeymuie/ á to gdi sie go nápije bedzie wraczał / á ták odeydzie tá záduszność/też kolikę leczy to iest kłocie.

K ¶ Mysze łayno żywot miekczy y párchy dla ktorych włosi z głowy łażą leczy.

L ¶ Jászczorcze láyno fláki żolthe y piegi ná twarzy spądza precz.

M ¶ Kozłowe láyno pite z vinem żołtą niemoc leczy / á gdy ie pije z zioły wonnemi/ vmárły płod z żywotá wypycha/záſtánowienie rzeczy niewieściey przepuszcza / zmieszáne z sadłem stárym á z tego vczynić plastr y przykłádáć gi ná podogrę/to iest/ná bolenie nog / bolesć od tego plastru przestáie. Bolesć w stáwiech kto ra bywa z wilgości wyciąga the wilgosć spry- sczywszy to miestce/á ták bolesć przestawa / á to ták masz vczynić. Przygrzać láyno koz- łowe v ogniá/pothym wziąć wełny á rozmo- czyć ią w oleiu á włożyć to láyno w te wełnę á hnet zá ciepłá przyłożyć ná ty miesthczá bo lącze/iákom námienił/to iesth ná podogrę y indzie/tedy bolesć vspokáia.

N ¶ Mysze láyno w oczcie rospuściwszy thym głowę obłázłą mázáć/włosi rości/ głowę pár szywą leczy/á to gdy ie dasz pić z białym kádzi- dłem á z miodem/kámień z moczem pospołu wygania/czopek z niego vthoczyć iákoby go- moleczkę zmieszawszy ie pierwey z mąką ięcz- mienną/á ten czopek do zádku wetknąć/tedy żywoth miekczy.

Tapsus barbatus



Dziewánná.   Himel prec.

Capitulum 241.

A Dziewanná iesth zimna y su- cha/á iesth dwoiaka / to iesth sámiecz y sámiczá. Sámiec iest biały á sámiczá czarna. Sámiecz ma liście przedłu- gowáte á wąskie / wierzcho- łek záostrzony á cienki/ale Sámiczá ma liście podobne kápuście/iedno iż chropáwe y szersze/ wierzchołek długi máło nie ná łokieć chropá- wy y biały / kwiathki zielone y białe / nasienie



czarne/korzenie twárde iákoby ná wielki pá- lec miąższe/ná polu rośćie.

B ¶ Korzenie oboyga rodzáiu tey to dziewány są cierpnące/vwarzone w czerwonym winie zástánawia biegunkę/też bolesci w bokoch od- dala/też kászel vsmierza gdy k temu soku lákry ciey przyczynisz.

C ¶ Thez sok z korzenia iego zmieszány z pire- trum/bolenie zębow vsmierza gdy kto sobie bę dzie wymywał zęby.

D ¶ Też liście dziewánny vwárzone w wodzie á przyłożone ná oczy bolesci ich oddala y twár dość powiek rospądza.

E ¶ Też na złe rány ktore z krost złych bywáią odtworzone/sok dziewánny z miodem á z wi- nem zmieszány/známieniciie czyści/wysusza y goi/á gdy gi z octem zmieszasz/thedy ná świeże rány iest bárzo vżyteczne lekárstwo.

F ¶ Też sok sam tego ziela iad niedzwiadkow vsmierza y mdli.

G ¶ Też liście iego stárte z oczcem ná spárzenie od ogniá iest vżyteczne.

H ¶ Niektorzy ludzie czynią płokánie vst vwá- rzywszy korzenie dziewánny z piretrum w wo- dzie przyczyniwszy octu mocznego/ tym vstá płoczą/abowiem bolesć zębow oddala / á gdy włożysz liścia dziewánny w ług á thym sie łu- giem będziesz mył/włosi iásne czyni.

I ¶ Thez tomu posládkiem zbytnie krew wy- chodzi/dziewánná vwárzona w winie á tám ciepło w stolecz przykłádana/zástánowi krew Emoroidow/ albo iedno winem onym vmyi sobie stolec/tedy przestánie.

K ¶ Też kto sie wydyma ná stolecz bez vczyn-

P 4   ku tedy



ku/tedi dziewánna w wodzie vwár;ona z byli cą á ná onym zielu máß z polgodziny śiedzieć ciepło/Pandecta/Plátearius.

Tormentilla.

Przerwipep abo Pepáwá. Tormentill.

Capitulum 242



A Przerwipep iest ziel: podobne Piećperstowi/iedno iże ma śi dm listow á wßitko kośmáte/korzeń ma czyrwony á záwiły podobny Gálgánowi/ ale niema ostrośći/kwiat ma czyrwony. Jest zimnego przyrodzenia y suchego w trzećim stopniu/ma mocz zstuláiącą y zraßzáiącą też pośila á vmocznia płod w máćicy poczęty.

B Proch z korzenia tego zmießány z prochem kośáćczowym/na ràny zle kthore śie czynią z krost/wysußa y goi mocznie.

C Też wino w ktorym by było wárzono korzenie tego ziela z korzenim spiki nardi iest pomoczna bo gdyby śie pàni nie płodna tego wina nápiłá przez kielko dni/spráwi ią ku poczećiu bárzo dobrze. Albo vczyń párzenie máćice vwárzywßy liśćie tego to ziela z Roiownikiem/z dziewanną w winie/abo może śiedzieć ná tym ciepłym zielu pieć dni po ránu/á zwłaßcza po przyrodzoney chorobie.

D Też zástánawia przyrodzoną chorobę kiedy korzenie iego będzie vwárzono w deßczowey wodzie/á tą wodą będzie sobie máćicę nápárzáć w gębkę biorąc.

E Też tu piciu iest dobry przerwipep/ to iest wziąć dwie częśći prochu iego/iedne część prochu spica nardi/á ty to prochy z miodem zmießay/á thym pomáży żywoth pàniey gdzie iest máćicza.

Też proch z ziela przerwipep zmießány z prochem ktory skrobią z rogow ielenich á ktemu przyczynić trochę cukru białego á z tego vczynic troiżą/á ma iey pàni po ránu pożywáć z winem/ieśli chce z niepłodney być płodna.

F Też proch z ziela przerwipep vsmaż z białkiem iáiecznym ná rynce/á ktoby miał zbytnie wzáczánie dla mdłośći żołądká/day thego ześć/vznaß lekárstwo.

G Też ktoby miał mdły á záćmiony wzrok/ máß vwárzić przerwipep w winie z tucią stárą miałko/á tego przykłáday ná oczy ná noc abowiem y czyrwonosć z oczu spądza y zágnoienie oczu wysußa.

H Też proch iest bárzo dobry ná wrzod iádowity ktory zową Cancer/y náprzećiwko káżdemu iádowi/y też náprzećiwko morowemu powietrzu z wodką ßałwiową/Pandecta.

Titimallus



Romanowo ziele.

Capitulum 243

Románowo ziele iest rozmáite ták iż śiedmioráka rozmáitosć iesth miedzy nim / á wßákoż z każdego mleko idzie / iesth tho ziele bárzo zágrzewáiące/práwie czwártego stopniá ciepłośćią przyrodzoną dochodzi/ma moc żywoth czyśćić z flegmistych y z kolerycznych wilgośći y ktemu też wrácánie czyni. A

Galenus w osmych kxięgách simplicium farmacorum capitulo Titimallus: piße iż káżde ziele z tego ziela iest bárzo wielkiey gorzkośći á niemnieyßey gorącżośći á zwłaßcża gáłąski y náśienie iego/aczkolwiek też y korzeń ma w sobie te własnośći ale mierniey/ ktory korzeń tego to ziela w ocżćie vwárżony/zębowy bol vśmierza y też prochnienia zębow broni / á náśienie B





sienie ieszcze iest wietszey mocy ktemu/ ktore z wierzchu na ciało przyłożone gryzie ciało tak bárzo iże skore przeiada do żiwego dla swey z- byteniey gorączosci/ ale w płokaniu vst á zwlasz- cza z octem nic szkodliwszego nieczyni iedno czo y korzeń.

C ❡ Nasienie tego zioła stłuczone w moździerzu á z oliwą zmieszane/ włosi wymiata z ciáłá gdzie tym bedzie námázano/ a gdy tho námázániei po kielko kroć bedzie vczyniono/ tedy ná onym miesczu włosi rośc niebedą/ ták iże ono miesce záwżdy bedzie gołe.

D ❡ Też toż nasienie stłuczone ná proch z mlekiem onym ktore z thegoż zioła wypływa rozmáciwszy możesz troche oliwy przilać/ tim námázy brodawke kielko rázow/ spedziß ią precz z ciáłá / tháktesz y párchy v dzieci ná głowie/ y krosti świerzbiące tym námázuy y ná insze krosty/ ná aperturi iest dobra máść/ iáko ná Cancer/ ná fistule/ ná carbunculus/ y ná insze apertury y bolączki.

E ❡ Też nasienie tego zioła / y tháktesz liscie gdi bedzie wrzucone do stáwu/ tedy ryba ktora onego zákusi liscia abo nasieniá/ káżda zemdlawszy ná wierzch wody wypłynie á vciekáć niebedzie mogłá. Miedzy siedmią rodzáiow tego zioła namocnieysze iest Caricias tym imieniem Greczkim názwáne ktore ná kámieniu roscie náwzwysz ná dobrą piądz y ná pálecz / czyrwonoscią nakrápiáne ná niektorych miesczách/ korzeń ma nie cienki y nie gładki/ potym ma mocz troche mnieyszą. Eliostrophos drugi rodzay tego zioła Arábskim iezykiem. Trzecie zową po greczku Carsites. Czwarte Paralios etc. Wszytki rodzáie thego zioła Titimallu mleko z siebie wypuszczáią / á zágrzewa to zioło y wysusza w czwarthym stopniu iáko Galenus pisze ná miesczu przerzeczonym.

Timus.



Dziecielina.

Capitulum 244.



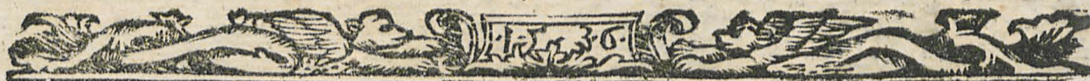


Dziecielina po łácinie Timus o ktorym Diascorides pisze / iże iest zioło ku drzewu podobne/ máiącze list wąski podługowáty/ ná wierzchu sámego zioła głowecżki wyrastáia ták iáko widziß námálowáne / iesth zioło gáłeziste twárde gáłązki máiące/ Kwiát tego zioła iesth brunatny/ roscie ná kámienisthych miesczách. Plinius. Timus/ to iest dzieciel- ná/ ma być zbieráná w then czas kiedy kwithnie/ á ma być w cieniu suszono. Tenże Plinius pisze iż iest dwoy rodzay tego zioła/ ieden ma korzeń twárdy iáko drzewo á roscie ná gorách / to iest wietszey vżytecznosci/ Drugie iest ciemney kwiátu ciemnego/ to też máło iest czo podleysze niżli pierwsze. A

B ❡ O ktorym Diascorides pisze że ma mocz zágrzewáiącą/ sciskáiącą/ á dla tego tym ludziom ktorzy są chorych oczu iest vżyteczne zioło ku pożywániu/ abowiem posila żołądek / y wzrok wyiásnia.

C ❡ Też proch z tego zioła z octem a z oliwą pity





pity/flegme ſtolczmi wypadza. W wodzie v-
wàrzone à potym miodem albo czutrem oſło-
dzone/dychàwicznym ludziom/ y thym kto-
rzy robaci gliſty màią w ſobie/ ieſt dobre ku pi-
D ciu. Łożysko y vmàrły płod z żiwotá paniam
℃ Też krew zſiádłą roſpadza/tarn(vymiata
y inſzą rzecż ktorąby ſie człowiek zàkłoł wyćią-
ga z ćiáła/ſtłukſzy ie ná proch á z záieczym ſa-
dłem y z mąką ieczmienną ná mieſtce zàkłote
E przykłożyć ná nocz.
℃ Táktez też y Conſtántinus lekarz piſze/ iż
to ziele ieſt zágrzewáiące y wyſuſzáiące w trze-
ćim ſtopniu/flegmę z pierſi purguie/á tàk ná
dychàwice ieſt dobre/y zàtkánie żył wyczyſcia.
F ℃ Auicenna tàkież o nim piſze/ iż nietilko fle-
gme ale y colere z ćiáłá człowieczego wywo-
dzi. Rádo to ziele roſcie ná płoniſtych mieſt-
cách przy wodzie.

Trifolium



Konik Klee.

Capitulum 245



Konik ieſth ziołko poſpolite/
ieſt rzeczono po łáćinie Tri-
A folium to ieſth we trzy liſthy
roſtące. Serapio piſze dwo-
iáki konik być/ieden domowy
drugi polny abo leſny/ Then
ieſt wzwyſz ná trzy piedzi/rozgi z niego gęſtho
wyraſtáią/á ná ſàmych wierzchoch v rozg li-
ſty wyraſtáią. Naſienie ma podobne ſenugre-
kowemu iedno iż drobnieyſze. Domowy konik
ktory ná ogrodziech y ná łąkách roſcie drobno
wſzytko też we trzy liſty/ten ieſt mnieyſzy/á on
pierwſzy więtſzy/kthory oziębiony żołądek zà-
grzewa/wiàtry w nim trawi.
℃ Wodká koniku więtſzego vſmierza kłoćie B
w żywoćie/y też boleſć oddala ktora bywa gdy
kogo niedzwiadek vie/gdy oną wodką będzieſz
cieplo maczał mieſtce/y naſienie iego thież tho
może vczynić/abowiem ieſth mocnieyſze nizli
℃ Też konik więtſzy y mnieyſzy bolenie (liſt. C
moſzen y máćice vſmierza/puchliny broni nie
wymownie ktorą zową po łáćinie Idropiſis.
℃ Też liſt iego w oczcie vwárzony/ieſt dobry D
on oceth pić ludziom kthore wąż abo iàki inſzy *
iadowity robak vie/y też febrę terciáne leczy/
tym obyczáiem/trzy liſtki iego abo trzy ziarn-
ká iego z winem wypite po kielko rázow/ieſt to
rzecz doſwiádczona.

Tribulus.



Oseth. Diſtel.

Capitulum 246.

Oseth ieſt dwoy/ ieden ſuchy
drugi wilgotny kthory roſcie A
około rzek y nad ſàmemi rze-
kàmi tàk iż liſcie iego po wo-
dzie ſie ſciele. Preth ma ná-
wierzchu miąſzy á ku koń-
czowi ćienki/kthory ma ná ſobie oſtre á ćienkie
tarnie/ale ſuchy á domowy oſeth/then wyſo-
ko roſcie á bàrzo kole. Naſienie obudwu ieſth
twàrde/włoſnoſci oziębiáiącey/cierpnącey/ y
wyſuſzáiącey. Diaſcorides/Auicenna iedná-
ko ſie w tym zgàdzáią/acżkolwiek niektorzi po
wiedáią domowy być cieply y ſuchy w pierw-
ſzym ſtopniu ſubtelnieyſzy nizli wodny.
℃ Galenus. Naſienie oſtowe kàmień w ner- B
kách kamie/puchliny/ twárdoſci y nádymà-
nia roſpadza.
℃ Też ſok oſtow z miodem przáſnym zmie- C
ſzány/dziąſłá czyſci y czuchnienie vſt oddala.
℃ Thez ſok przerzeczony ieſth dobry ná oczy D
ktorego







ktorego doctorowie y tárwierze w rozmáitych lekárstwiech oczných vżywaią.

E ❡ Też naśienie domowego ostu czo złoty zâważy z winem pite/ przećiwi śie iádu wßelkiemu á niedopußczá ßkodźić człowieku struthemu/ y żołądkowi pomága naśienie iego.

F ❡ Też pchły zdycháią oną wodą polâne w ktorey oset bedźie wârzon.

G ❡ Serapio/ Oset â nawieczy sok iego broni wyłożenia wrzodu ná onym mieśćcu gdźie bedźie pomázâno mieśćce/ ábowiem niedopußczä przypływáć nieczystośći ná mieśćce táko.

H ❡ Też z nâśienia ostowego czinią ch- (we. kb ktory iedzą w miásto pßenicznego chlebâ/ máią z niego tuczność y pośilenie/ ábowim naśienie tego ostu nieiáko słodkie â nicz żołądtowi nie ßkodźi.

Tenacet...



Wrotycz.

Capitulu... 47



WRotycz iest listu kárbowanego/ pręty z liśćiem wysoko pußczá á z wierzchu ma żołte głoweczki wmiásto kwiátu/ iest przyrodzenia gorącego y suchego/ ma theż A
wonność/ iest smáku nieiáko ćierpnącego/ ma też moc rozwiezuiącą/ iest vżyteczne ná niemocy máćice/ vsußiwßi wroticz vczinić proch ktory zmießáć z hányżem/ z imbierem/ a rozmąćiwßy dáć z czymkolwiek pić/ ábowiem odeymuie smrodliwość vsth/ rány náprawia y záchowawa ie od skáżenia.

❡ Gdyby ktora białą głowę vczárowano iż by z gorącey miłośći wßczął śie iey niepokoy á iżby rozumiáłá żeby byłá dźiewká á iżeby pániéństwo miáłá stráćić/ thedy śie w tey wrotyczy niechay omyie/ odeydą od niey ty czáry. B

❡ Niewiásty gdy ćierpią niemoc przyrodzoną máią sobie w niey vmywáć nogi przywárzywßy iey z máćierządußką barzo iest pomocna ná to. C

Turbith



Capitulum 248.



A WEſt Turbit korzenie ktore tu do nas przynoſzą / roſcie ná brzegoch morſkich / ieſth korzeń gładki / rowny / mleko w ſobie máiączy / z wierzchu po pieláתey bárwy / then ma być obieran w lekárſtwá / czarny zły bo ieſt ſam w ſobie gruby / wnątrz żylowáty / á ten ieſt leſny á niedobry / ieſt gorącego przyrodzenia w trzećim ſtopniu.

B ❡ Ma moc roſpuſzczáiącza y przyćiągáiącą miernie / w żołądku czyni niechęć y wiátry pobudza / ćiáło ſcieńcza gdy to opráwuią w cukier á dáią ieſć / á dla chęci przymieſzáwáią imbieru / długiego pieprzu / máſtiki / á to dáią ieſć

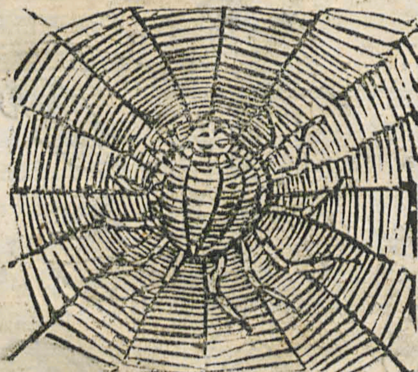
C ❡ Też gdy będzie z czukrem zmieſzány á pożywány / mocza ſwoią kthorą ma wywodzi z ćiáłá grubą á lipką wilkoſć / y zdálekich członkow bárzo wyćiąga y z ſtáwow. Ale gdy tylko ſam będzie pożywan / tedy ćienką wilkoſć y to z bliská wypądza / á przeto muſi gi zmieſzáć z cukrem / z imbierem / z máſtyką / á ták go pożywáć. W ſoku tego korzenia możeſz námoczyć tego ziela ziarn ktore zową po łáćinie cucumer aſininum á záſie vſuſzyć á ty ziarnka ieſć / tedi dne ſtáwową vſmierza / grubą wilgoſć z dálekich członkow wygania.

D ❡ Też żołądek czyſci wygániáiąc zbytnie wilgoſci kthore przylipáią do żołądká / ſuche żyły przeguby y pierſi czyſci wilgoſć zimną wygániáiącz / Ná niemocy z zimney przyczyny ſłuży ná wietrzne boleſci / ná białe ſłáki dáwáć iego proch pić.

Tela Aranee.

Páieczyna Schpinnen webel.

Capitulum 249.



PAieczina ma moc zwieráiączą y oćieráiączą. Páieczyny kiedy ná ranę przyłożyſz / A niedopuſci othoku być w ránie. Gdy zmieſzaſz z oleykiem rożanym á pomażeſz ná bábczany liſt / á potym z tym liſtem przyłożyſz ná ſkroni / ná pulſi / zimnice trzećiego dniá záſtánawia / krew gdyby z kądkolwiek zbytħnie ćiekłá záſtánawia / boleſć głowy z gorączoſci oddala / wrzody leczy.

❡ Też paieczyná zmieſzána z białkiem iáiecznym / krew w ránie záſtánawia gdi będzie przyłożona ná ránę / otokowi być niedopuſzcza. B

❡ Thez gdyby pierſi białey głowie chżiáły owrzedzieć / á kiedyby ſię iuż czyrwonoſć vkazáłá z gorączoſcią / zmieſzáć páieczynę z rożánym oleykiem á tym obłożyć. C

Viole.



Fiołki. Wiel.

Capitulum 250.

FJołki ſą zimney wilgothnie w pierwſzym ſtopniu. A Z kwiatkow fiołkowych czynią aptekárze ſirop / oleyki / y confecty. Syrop kym obyczaiem czynią. Wárzą kwiathki Fiołkowe w wodzie / á pothym przebiią one wodę





one wode á moczno wyćisną przez sito/á biá-
lego czukru z tą wodą zmieszáią/á ták czynią
sirop. Albo też wyćisną sok z kwiathkow fijok-
kowyrh á z czukrem zmieszáią/ á thák sie stáie
sirop. Oleiek fiolkowy ták bywa. Gdy vwá-
rzyß fiolki w oliwie/á then oleiek iest dobry ná-
przećiwko zapaleniu wątroby gdy thym oley-
kiem námáżeß wątrobe.

B ℭ Też bolesc glowy vsmierza/gdy tym oley-
kiem námáżeß skronie/y sen czyni.

C ℭ Syrop fiolkowy ma moc odmiekczá-
czą/záziąbiáiącą y odwilżáiacą/ á przeto
dobry w gorącich febrách/iáko w tercian
vsthàwiczney febrze. Confecty thez fio
we tákież czinią iáko y rożáne/to iest/Zsi
ßy drobno kwiatki fiolkowe nákládz ich
nice á czukru násipawßy wystaw ná
przez trzydzieśći dni iżeby sie thák dlugo
vtijsiak.

D ℭ Tez fiolki stárte á przylożone ná
nice/bolesc vsmierzáią.

E ℭ Też gdy vwárzyß liscie fiolkowe
á tą wodą ciepło vmyieß nogi them
miał gorączkę/tákież ná czolo y ná
czyniß z tego tho liscia plastr/sen s
miał chory.

ℭ Też gdy kwiatki fiolkowe z lisciem wespo- F
lek/z boragiem y z láktuką vwárzyß w miesie
á tego bedzieß pożywał/iest dobri pokarm tim
ktorzy gorące niemoczy máią/iáko są febri cie
ßkie /dla tego iże chłodzi y serce ożywia.

ℭ Też kto ma bolące á czyrwone krosty / tho G
iest swierzb /fiolki vwárzone w wodzie poma-
gáią gdy tym oblożyß krosty/vznaß pomoc.

ℭ Też wonia kwiatkow fiolkowych (abo sok H
z nich wyćisniony/ktorym gdy pomáżeß glo-
we bolączą) bol vsmierza ktory z gorącey przi
czyny przychodzi.

ℭ Też gdy vwárzyß kwiatki fiolkowe z kre- I
czonym czukrem á tego bedzie pożywał then
ktoby miał cięßkosc w piersiách/y też tym kto-
rziby mieli pleure w boku/ytez w piersiách kto
rą zową peripleumonia/iest rzecz pomoczna.

ℭ Też iesth dobry ten czukier fiolkowy thym K
ktorzy máią bolesc w żołądku z nádymánim.

ℭ Też sirop fiolkowy iest dobri bolesciam krzi L
żowym y nerkowym/vrine też obficie wywo-
dzi y kolere ostrą. Auicenna/Platearius po-
wiedáią.

Virga pastoris



Polna ßczeć.　　Kartel.

Capitulum 251.



Est polna ßczeć moczy záziąbiáiączey y wysußáiączey w trzećim stopniu/Korzeń tego ziela ma wlosnosc wysu- A
ßáiączą w wtorym stopniu/
á iesth dwoiákie/Sámiecz y
Sámiczá.

ℭ Sok thego ziela z bláywásem zmießány/ B
wysußa fistuly to iest rány trudne ku zágoie-
niu/y też emoroidy wnetrzne z ktorich wycho
dzi krew z inßemi wilgosciámi.

ℭ Też chrobaki ktore bywáią ná wierzchu te C
go ziela náydowáne to iest w glowkach iego /
gdy bedą záwiązáne w rzemień abo w zameß
á to záwies ná ßyie temu ktoby miał quarta-
ne/to iest zimnice ktora bywa przez czwarthy
dzień/abowiem od tego przestáie zimnicá.

ℭ Też ma moc odpądzáiączą wstecz wilko- D







ſci y ciáłá rozgrzewaiącą/zápalenie vſth żołądkowych chłodzi.

E ℂ Też wino w ktorymby byłá vwárzona polna ßeżec/żołądek poſila y boleſc iego oddala/ á wßákoż ná to ieſt lepßy kozłek zwłaßcza korzenie iego z máſtiką vwárzone w winie.

F ☞ Thež náprzećiwko ćießkośći pierſi y boleśćiam ich/kozłek vwárzony z koſáćczowym korzeniem/z lákrycą/z drágántem ieſth bárzo dobre pić/bowiem czyśći pierſi z flegmy grubey lipkiey/y też ná ſuchy káßel ktori z zimney przyczyny bywa ieſt vżyteczny.

G ℂ Też náprzećiwko wyſußeniu wilkośćiam máćice/vwarz polną ßeżeć z byliczą/z kozłkiem á w thym rozmoczywßy gębkę ćiepło przykłáday ná máćice.

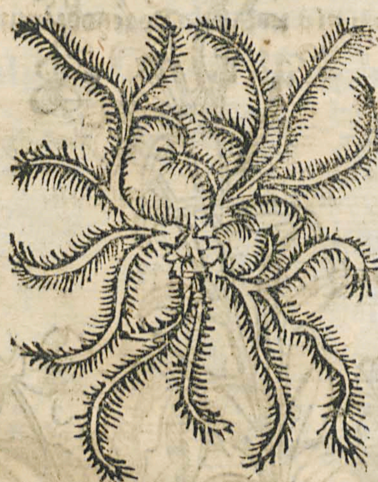
H ℂ Też náprzećiwko zátkániu śledziony y wątroby/warz polną ßeżeć z kozłkiem/z kwiećiem bágniſkowym/á to day pić po ránu. Pandecta/Diaſcorides/Auicenna świádczą.

Vſnea



Mech. Mieß.

Capitulum 252.



NA drzewiech Mech poſpolićie roſćie/iáko ná dębowym/ albo ná láſkowym y thež ná kámienioch/á ieſth láſkowy A
nalepßy. Mech láſkowy woniáiący ieſth á świárthły/ále ćiemny y czárny ieſt gorßy. Smák ma mieć w ſobie ćierpnący miernie. Drugą ma włoſnośc roſpądzáiącą/odmiękczáiącą á zwłaßcza láſkowy. Mniemáli niekthorzy iżeby był ćiepły w pierwßym ſtopniu á ſuchi w wtorim.

ℂ Plaſtr vczynion z tego mchu á z oliwą/ B
ieſt dobry ná zámilknienie y ćierpnienie żył ſu

ℂ Liśćie pokrzywiáne ſtárte z mchem (chych C
záſtánawia krew.

ℂ Też ma moc śćiẽczáiącą y miękczącą. D
Mech dębowy biały dobry ieſt/ále czárny ieſt zły/boleśći máćice vśmierza vwárzony w wodzie á nád tym ma páni śiedzieć/wielką iey pomoc dáie.

ℂ Mech dębowy włożyć do wina á to wino E
pić/drzemánie y ćießkie ſpánie odeymuie/w winie gi vwarzyć á w tim máczáć gębkę á ná brzuch kłáść práwie ná żołądek ćiepło/zedy żołądek poſila. Ná pępek przykłádáiącz tákież/czerwoną niemoc záſtánawia.

ℂ Też mech leśny thoż dziala/oćiekłośći roſ- F
pądza/zmázy ná ćiele śćiera/żołtą niemoc leczy/krymie ſpádáć nádol nieda ſwoią ćirpnośćią y ſuchośćią/miękkośc á ſłábośc ćiáłá z thwardza/mieśćzá twarde miękczy y bolączki y twárdośc przegubow.

ℂ Thež ſercze poſila á drżenie iego oddala/ G
wzrok





wzrok ſwem ſcieránim cżyſci/ w botygi kláſc/ á ná nim chodzić dobrze bo ſmrod z ſpar odda la/ podcżás też y nogi myć/ wielkie vlżenie no gam cżyni á zwłaſzcża po zchodzeniu.

Valeriana



Kozlek. Baldrian.

Capitulum 253



A KOzlek ieſt ciepły w wthorym ſtopniu á ſuchy máło nietá kież/ ma moc podobną ſpicá nardi/ Wiele ludzi náucżonych pożywáią go w lekárſtwie kthorzy powiedáią izby był polskim nárduſem. Korzenie kozłkowo w lekárſtwá wchodzi/ á ma mocz pobudzáiącżą vryny. Diaſcorides mowi/ Kozlek mocz ma gorącżą/ pobudzáiącą vryne.

B ℂ Wino w ktorymby było vwárzono korzenie kozłkowo/ z naſienim włoskiego kopru/ z peżelnikiem/ á to maſz pić po ránu/ boleſci bokowe vſmierza j chorobe przirodzoną pániam pobudza.

C ℂ Thež kiedy kozlek zetrzeſz ná proch á zmieſzaſz gi z wodką rożáną á przyłożyſz ná bolącżke iádowitą á gorącżą/ boleſc vſpokaia y ogień z iádem wypądza/ y też niedopuſzcża niecżiſtoſciam przypłynąć do mieſtcá wrzedliwego boleſnego/ á nawiecey ieſt oſobliwe lekárſthwo á bárzo vżytecżne náprzećiw wrzodowi iádowitemu ktory zową Herisipila/ ábowiem mu ſie niedopuſzcżá ſzerzyć y rozchodzić po cżłonkoch pſuiącż ie á ciáło z nich kążąc/ y też ná inſze od tworzone rány ieſt dobre to lekárſtwo wyſuſzáiąc ie y boleſci vſmierzáiąc.

D ℂ Thež ſok kozlkowy z tuciją krew záſtanawia z ran ſwieżych. Y też ieſth dobry ná rány ktore ſie cżynią z kroſt w vſzoch/ abowiem rope w nich wyſuſza y goi.

E ℂ Też záſtánawia przyrodzoną chorobe biáłym głowam ktora im zbytnie bywa/ to ieſth/ gdy vwárzyſz kozlek z polną ſzcżecią á ze pſim iezikiem/ á tym zolzy obłożyſz y máćice/ thedy przeſtánie chorobá przerzecżona.

F ℂ Thež gdy vwárzyſz kozlek z bolum armenum ktory ieſt w aptece/ á daſz ſie nápić temu ktoby miał kroſty wnątrz/ y też kto krwią pluie ieſt oſobliwe lekárſtwo/ y też záſtánawia płynienie inſzych wilkoſci z kądkolwiekby płynęły á to gdy gi z ſokiem bábcżánym zmieſz... dla nowecy záſtánawia krew ktora zbythnie idzie ... oſtroſci.

ℂ Też gdy gi vwárzyſz w winie á l... tego się na pijeſz/ tedy kto niemoże ſnádnie odby wac uryny/ iáko ſą ći ktorzy po troſze á cżeſto puſzcżáią á z wielką boleſcią/ to lekárſthwo ieſth dobre przećiw temu/ y też gdy ſie tego nápije ten kto ryby miał febre przez trzeći dzień/ thedy ſie ma nápić tego dnia ktorego ieſt prożen febry po ránu cieplo dobry trunek/ abo w godzinę przed zimnicżą/ to ieſzcże lepiey/ też ieſt dobre to lekárſtwo pić tego cżáſu gdyby kogo wąż vkąſił.

H ℂ Też ſok kozłkow ieſt bárzo dobry białey głowie ktoraby miáłá fiſtułe w máćici knot vcżiniwſzy z báwełny/ rozmocżywſzy w ſoku tám gi wpuſcić w fiſtułe do máćice. Pandecta y Serapio powiedáią.

Vrtica.



Potrzywá. Neſſel.

Capitulum 254



POkrzywá weſpolek z naſienim ieſt gorącżey włoſnoſci/ A máło nie w trzećim ſtopniu/ á ſucha we wthorym ſthopniu/ á naſienie nie ieſth thák ſuche iáko ſámá pokrzywá.





Moc pokrziwy iest czyniącza rany/y thez ma
moc przyciągaiącą/rospądzaiączą y tez prze‑
pe'aiączą/ ma tez moc otwieraiącą y ocierá‑
B ℂ Pokrziwá z rzodkwią vwárzona (iączą.
ą lnianego siemieniá / odtwiera wszel
... dy y bolączki gdy tego przilozysz ná noc
C ℂ ... gdy vczynisz popiol z pokrziw á thym
popiolem zásipiesz fistuke kielko rázow / wysu‑
sza y goij ią/á gdy khtemu popiolowi przyczy‑
nisz soli: tedi ná kázdą ráne ktora z krost pocho
dzi/y tez ná te ráne ktora bywa od psa wscieklé
go iesth barzo dobry / y ná wrzod khtory zową
Cancer ma osobliwą wlasnosc goić gi y wysu‑
D ℂ Tez samo nasienie pokrziw stárte (szác.
á w nos pusczone: odtwiera dziureczki kthore
w nosie bywáią / á thák wilkosci z glowy lácz‑
niey mogą wynisc precz.
E ℂ Tez gdy sie kto nápije násienia pokrziwiá‑
nego tártego z ieczmienną wodą cieplo/lipkie
nieczystosci flegmiste z piersi wyczyscia.
F ℂ Thez gdy w winie vwárzysz á nápijesz sie
go: chćiwosc ku rzeczam cielesnem czyni męsz
czyznam/abo w iáiu dáć mu z iesc á zwlaszczá
hie mlodem nowozeniam.
G ℂ Thez odthwiera szije máćicz niewiescich/ á
ták ie czyni spráwnieysze ku poczeciu: Abo tez
gdy tho násienie pokrzywiáne bedzie z czebulą
pozywáne/tedy tákiez vczyni.
H ℂ Tez gdy vczynisz knot z mirrą á stym ná‑
sieniem pokrzywnem/ á wlozysz do mácice ná
noc/chorobe przyrodzoną pániam pobudzá/
Albo tez z liscia pokrzywiánego á z mirri z wi‑
nem vczynić plasthr/ á przylozyć gi cieplo ná
máćice/ bowiem otwiera zátkánie tey y nieczi
stosci grube sprochniáłe wygania z niey /kto‑
mu tez dobrze sluzy oleiek pokrzywiány / thez
ná czlonki paráliżem záráżone iest dobry ole‑
iek ten gdy nim czlonki námázesz.
ℂ Thez vczyn czopek z násienia pokrzywiá‑ I
nego á z miodem przásnym vsmázywszy ná
rynczє iáko iest obyczay.
ℂ Pokrzywá ma wsobie wietrznosc kthora K
sluzy ku pobudzeniu cielestnych chćiwosci/á z
wlászczá gdy proch násienia pokrziwiánego
bedzie z mlodem winem pozywány. Auicen‑
na/Pandecta/Serapio: otym swiádczą.
ℂ Tez liscie pokrziwiáne stluczone á ná mie‑ L
scze vkąszone od wscieklego psá przylozone oby
czáiem plasthru / iád mocznie psuie y szkodzić
mu niedopuszczá.
ℂ Tez násienie pokrziwiáne z miodem przá M
snym przysmázone/iest dobre ná przećiwko dy
chawicy/y piersi z zágnilych nieczystosci czysci
ℂ Tez list pokrzywiány z mirrą stluczony á N
nizey pepká ná zywot przylozony/przirodzo‑
ną chorobe bialem glowam zástánowiálą po
ℂ Tez proch z pokrziwy vczyniony (rusza. O
wrzod Cancer goj predko sypány w ráne.
ℂ Thez pokrzywá w winie vwárzona/pobu P
dza y vmocnia vczinek meski ku zenie/y zásie
thákiesz zony ku mezowi/á ieszcze lepiey bedzie
gdy násienie pokrzywiáne z pieprzem á z przá
snym miodem zmieszaj stlukszy w mozdzerzu
potwierdza mocznie vczinek mązenski tez iuz
ozimniáły.
ℂ Thez oleiek vczyniony z násienia pokrzy‑ Q
wiánego ná rece námázány: poth z nich po‑
budza y z inszego ciáłá gdzie pomázesz tym olej
ℂ Tez korzenie pokrziwiáne w winie (kiem R
mocznem vwárzone á pothym stluczone/ná
stwárdziáłą sledzione przilozony plastr z tego
rospądza puchline stolczámi/á gdi ktemu ko‑
rzenia káparowego przilozisz: tedy ieszcze lepiey
ℂ Tez list pokrziwiány z oliwą stlu (bedzie S
czony/rany z zlych krost czysci wysusáiąc ro‑
pe zgnilą.

Verbena



Kozybczko. Eysen kraut.

Capitulum 255





KOßyßczko iest ziele znakomi-
te á pospolite: w winie vwa-
A rzone żoltą niemoc leczy / y
rány w vściech / dziąsl z zá-
gniłosci wysußa ociera y vmo
cznia. Naprzećiwko iadowi-
tych robakow vkąßeniu / y náprzećiwko czá-
rom iest dobre.

B ℭ Też koßyßczko w wodzie vwárzone/gdi sie
oną wodą ludzie bedą tropić/vwesela ie.

C ℭ Też ná terciane febre/trzy korzonki á trzy
listki koßyßczkowe z ktorimkolwiek picim dáne
vsmierza zimnice/tákież ná quartáne czterzy
korzonki á czterzy listeczki máią być dáne.

D ℭ Sámo wßytko ziele ma moc rány spáiáć
y goić. A pogáńßcy kápłani przy oczyścieniu
abo wywodzeniu białych głow miewáli to zie-
le przy sobie.

E ℭ Też nápisano w iednych kxiegách o thym
koßyßczku. Gdy ktory lekarz idąc do niemocz-
nego to koßyßczko weźmie z sobą w reke/á przi-
ßedßy spytha niemocnego iáko sie ná zdrowiu
ma/iesli chory rzecze dobrze / tedy bedzie richło
zdrow/á iesli rzecze niedobrze/tedy rychło vm-
rze/á ták wiele ludzi prostych tim zielem wro-
ßki rozmáite y gusłá czynią.

F ℭ Też nasienie tego to ziela ná proch stárte
á z sokiem włoskiego kopru zmießáne/oczy po
siła y wyiaśnia wzrok / y wodká koßyßczkowa
ma niepospolitą moc ná oczy.

Volubilis

Powoy. Winde

Capitulum 256



POwoy iest ziele wiiącze sie po
drzewie abo po zielu ktore bli-
sko roscie/iest miernie zágrze-
wáiące/ale zbytnie wysußáią- A
ce/á to sie okázuie z iego wicia
ná te y ná owe strone. Poki
ießcze iest świeże ma wielkie wkosnosci / ale su-
che máłey iest moczy. Jest też rozmáitego ro-
dzáiu to ziele/miedzy ktorym chmiel iesth poli-
czon bo sie thez pnie po drzewie/ then thez ma
mocz chłodzącą w pierwßym sthopniu / vs-
mierzá bolesci ktore z gorącey przyczyny przy-
chodzą/y też odwilża/á ktemu krew czyści y ży-
wot odtwiera.

ℭ To ziele iest zágrzewáiące/ rospądzáiące / B
trawiące/ábowiem żyły wielkie otwiera/ czy-
ściy przez vrine nieczistosci z nich wypądza.

ℭ Też powoy iest dobry ná żoltą niemoc/tá- C
kież y chmiel dla tego iż żoltą kolere pedzi z żył
y ze wßytkiego ciáłá.

ℭ Thez powoy z chmielem á z ieczmieniem D
w wodzie vwárzony á potym osłodzony/bole-
nie głowy oddálá z gorącey przyczyny/wątro-
be zápaloną chłodzi/ w gorączkách ktore by-
wáią z kolery y ze krwie/iest vżyteczny powoy
z chmielem. A wßákoż miedzy wßemi powoy-
mi chmiel iest nalepßy/ á potym powoy wiel-
ki ktorego kwiát iest biały á mleko w sobie ma.
Drugie rodzáie powoiu są iádowite/á ták ni-
kczemu niesą pożyteczne.

ℭ Thez wielki páwoy á zwłaßczá sok z niego E

wyćiśniony goi rány y rospádliny vƺne y záwnętrzne/ pierśiam y plucam dáie pośilenie/ á ták náprzećiwko dychawicy możeƺ go wziąć.

F ¶ Tenże sok z olejkiem rożánē zmieƺány bolenie zą stharzáłe w glowie oddala okłádáiącz skroni. Miárá soku wielkiego powoiu czo cztyrzy złote záwáżą z winem/ á chmielu czo tyle troie záważy możeƺ przespiecżnie wziąć.

Vngula caballina minor.



Kniáth. Hufflatich.

Capitulum 257



A Rośćie tho ziele ná mokrych mieśćzách á zwłaƺcżá ná łąkách mokrych abo około iezior y około rzek/ ma list rownie iáko końskie kopyto/ nisko rośćie kwiáth ma żołty/ piękny/ iásny/ rychło ná wiosnę kwitnący/ á gdy to ziele pocżnie rość tedy sie bárzo rozƺerzy po mieśćzu. W przyrodzeniu máło nie iest podobny grzybieniu/ Thez ie Lekárze zową grzybienie mnieyƺe.

B ¶ Lekárstwo iego/ Wziąć iábłek czoby w nich był nie wielki kwásek á iżeby były woniáiącze/ wiśni też/ wárzyć to w wodzie z ięcżmieniem/ potym tę wodę odcedzić á náklásć w nię kwiećia tego zieła/ á przykrywƺy dobrze iżby párá niewychodziłá á dáć ták ostydnąć/ potym tę wodę przecedzić przez chustę z thego kwiećia y wytłocżyć bárzo dobrze/ potym záśię key wody przywárzyć z cżukrem á potym ią pić przimieƺawƺy w nię wodki podrożnikowey. To pićie lecży gorącżkę/ żołtą niemoc/ boleść glowy ktora bywa z dymow gorących ktore wstępuią w głowę z żołądká/ gorączość też nerek/ w zimnicy ktora bywa w then czás gdy człowiek powietrza záchwyći/ serce pośila/ wnętrzne gorączośći wypądzá.

E ¶ Wárzyć to kwiećie z figámi á tę wodę pić abowiem iest dobra náprzećiwko kaƺlowi z gorącey prziczyny/ y duƺność w pierśiách odeymuie.

D ¶ Też stłucz to kwiećie z sádłem ká(muie. czym á bolączki twárde okłádáć/ tedy miekczy ie y otwiera y gorączość ich odeymuie.

G ¶ Też wárzyć ƺwestki w wodzie/ potym thę wodę odcedzić á náklásć w nię przez noc kwiećia tego ziela/ rożánego/ dziewánowego/ to ocżukrowawƺy pić/ trzewá vprágłe odmiekcżá zimnicę trzećiego dniá lecży y żołtą niemocz/ wrácżánie z gorącey wilgośći zástánawia/ boleść ocżu z gorącey przycżyny lecży.

Virga aurea.



Wężowy trunk. Haydnisch wundkraut.

Capitulum 258



A To ziele rośćie w gáioch y w leśiech/ ma kosmáty korzeń ƺáry/ pręt ná połtorá łokćiá wzwyƺ/ iest ciemno brunáthny/ ná wierzchu kwiát żołty list około prętu długo á gęsto sie kłádzie



sie kłádzie/gdy okwitnie zostawia nasienie iákoby w woreczkoch/list szyroki ná dole/w posrzodku nie thák/v wierzchu wąskie á wszythko kárbowáne. Jest przyrodzenia cieplego we wtorym stopniu/ktora cieplosc przechodzi kąsánie iego.

B Ma moc odtwieráiącą/sciencząiączą/rospuszczáiącą/kámień w mecherzu kruszy/lipkosci y zakáły z niego wypądza/zimnosc iego uáprawia/bolesci po kosciách leczy/mecherzku zádzierzeniu wody vmacznia/mocz zástánowiony przeprawia/máćice zimną tu poczećiu spráwuie/bolese trzew ktora bywa z nádymánicm vkláda/wodnocielnym á oćiekłim dusznosc odeymuie/Bokow obćiążeuie wspomaga.

Viscus.



Jemiolá. Mystel.

Capitulum 259



A Jemiolá iesth rozliczna/ná drzewiech ią náyduią/bo z drzewá wyrasta. Jest słożenia sláchetnego z wodi y z powietrza/zimnosci wsobie maluczko ma/iágodi ma ná gáląskách lipkie/z ktorego chłopi lep dziáłáią/á nawiecey z debowego.

B Listy wziąć á proch z nich vczynić/á then proch dáć pić przymieszawszy soku bábczánego z winem/thedy zimnice kthora bywa trzeciego dniá leczy/czyrwoną niemocz zástánawia/rány czyści y spaia/kosci mdle w człowiecze abo nárusżone iákim vrázem vmocznia.

C Też gdy te iemiołe stłucze á z miodem zmiesza/á vczyni iákoby plasthr ná złe wrzody przykładay/ták wyczyscia ie á potim goi.

D Stárzy lekárze o moczi they Jemioły nie bárzo gruntownie wypisáli/Ale zá czásow y dniow dzisieyszych nászych wielką chwałe ma z doswiádczenia prostych bab/á zwłaszcza gruszkowa iemiolá ku łácznemu porodzeniu dziećiećiá/y ku gryzieniu ktore bywa przy porodzeniu/á zwłaszcza máćicze z hánysem y z kminem kramnym proch iey pożywány.

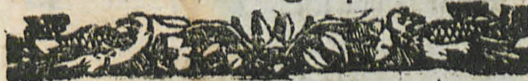
E Też iemiolá glogowa albo też iabłonowa w winie vwárzona/ludziom kthorzy rozum strácą to wino dáwáć pić/dzieciom też do kolebki kłádą aby ná nie przestráchy nieprzychodziły y strászliwe widzenia.

F Też chłopi dáią owczam iemiołe iesc iodłową izby płodu niepotráćiły.

G Niewiástká izby dziećie donosiłá do czásu słusznego/prochu z iemioły ma pożywáć z debową wodą/ale tá iemiolá ma być gruszkowa.

H Wezmi iemioły/kwiátu z ziela kthore zową ziele wezowe abo wezowy korzeń/rząsi olszowey/włoskiego kopru/burstinu/kokornaku okrągłego/czirwonego dziewiećiornyku/to wszitto stłucz ná proch vsuszywszy/á ták thego ma páni pożywáć ktora ciezka chodzi kthora iest zdrowa/ale gdyby iáka niemoc przipádká/ I
tedy przez czásu plod wygánia.

Vinum agreste



Vino płone. Vilder wein.

Capitulum 260

Agrest iest wino kwásne ktore wyćisną z gron niezrzáłych/Pothym wytłoczywszy dádzą ná słończu sthać izby sie zgestnelo/potym gdy sie zgestnicie vwijáć to w chuste á przez noc zostáwiáć ná rosie. Agrest ktory iest pozołciáły ku czyrwonosci skłonny/iest kruwki cierpnący y bárzo kąsáiący w iezyk. A
Niektorzy te wodnosc wárzą z miodem przyczyniwszy winá słodkiego/a tym plokáć gárdło/tedy iezyczek vpadły náprawia y dziąsłá około zebow. Gdy tego w vszy wpusci/thedy







gnoy z nich wyczyscia/ owrzedzenie wnątrza
goi/krwią plwánie zástánawia.
B ℂ Tež wino ágrestowe thák dziáłáią. Nár-
wáć gron winnych nie vzrzáłych á dáć im le-
žeć ná słończu przez cztyrzy dni/potym wino
z nich wytłoczyć/to wino iest cierpnącze/ ma
moc žołądek posiláć á zwłásžcza goráczy/tym
ludziom ktorzy sie czesto á wiele przećiągáią
dobrze iui ie pić/y tež w mor dobrze ie pić / ale
to wino po wytłocženiu muśi dobrze postać /
bo go skoro po wythłocženiu niemože pić / w
potráwách go tež dobrze pozywáć/kury mło-
de z nim wárzyć á ieść.

Vino Białe



A VVIno białe iest gorącego przy-
rodzenia w wtorim stopniu
Stáre wino tedy iuž w trze-
cim stopniu. Nowe wino
to iest mośćz iest w pierwszim
stopniu.
B ℂ Sok z liscia winnego pithy/ owrzedzenie
wnątrza goi. Iesth przyrodzenia zimnego y
cierpnącego/ krwią plwánie zástánawia/ žo-
łądek posila/tákže y skorki są tego przirodzenia
C ℂ Gdy skorek z látorośli winnych nátráiesz
drobno á dasz z winem wypić/ kámień łamie
w mecherzu/zmázy wszelkie ná ciele sciera / y
tež krosty z licza spadza.
ℂ Tež napal popiołu z iądrek ktore bywáią D
w iágodách/á ten popioł zmieszay z octem /
gdyby kto miał iáką ráne w zádku / tym po-
mázáć gdyby iuž krew przestáła á zágoi sie bár-
zo rychło.
☞ Gdy wino kto bezmiernie piie / smysły v- E
rážá/y suche žyły mdli/á gdy ie piie z wodą z-
mieszawszy/nie ták szkodzi.
ℂ Wino stáre białe á cžyste/ mocž wypądza F
ale bolenie głowy czyni gdy go wiele piie/á gdi
kto ma iákie sadzele abo rány / goić sie im nie-
da bo wiecey zápala.
ℂ Mośćz iest cieszki napoy / abowiem czyni G
trucženie w žywocie/wiátri množi y nádima
człowieká. Sny cieszkie czyni/ wszákož trze-
wá miekczy mocž wypądza.
ℂ Vino sczednie to iesth nie bárzo moczne/ H
iest nalepsze zdrowym y chorym/ale białe sło-
dkie nádyma žołądek/thrzewá miekczy iáko y
mośćz/ iedno iže miecherzowi y nerkam iesth
przyiemne
ℂ Wino zágrzawszy máczáć w nim wełnę I
á ná brzuch przykłádáć / tedy rány wrzedliwe
w brzuchu goi y bolączki.
ℂ Wino iest dobre náprzećiwko wszelkiemu K
zászkodzeniu w człowiecze ktore bywa z zimney
przyczyny/iáko z bedł/z ryb/z máku/z owocu



ná ty rzeczy ieſt dobrym lekárſtwem/á zwłaſzczá wino biáłe ſtháre á ſrzednie moczne/ná wierzch przyłożone z czemkolwiek/iad wyciąga z wnątrza/duchy żywiolne poſila/ich moc do wßytkich członkow przywrácza/á to gdy ie zmießa z ynemi rzeczámi ku temu ſłużącemi moc wßelkiego lekarſtwá w ſię bierze bądz zátwárdzáiące bądz odmiękczáiące álbo też poſiláiące/ á ták y ku ynem ſławnieyßem lekárſtwam może być przyliczono/y ku wiele vżytecznym rzeczam dowćipnem miſterſtwem może być brano/ gdzieß tho nam pracza pilna y doſwiadczenie moc iego wielką oznaymiá. Przyrodzenie winá ieſt złożone z ogniá y z powietrza. O mocy gron winnych ieſt piſano wyżßey máło v agreſtu/ tho ieſt v płonego wina.

Zizania.



Kąkol. Ratten.

Capitulum. 261.



Jeſt Kąkol ziele ktore roſcie miedzi zbożem/ma ziarnká czarne niewielkie gránißte/ A
ma moc zágrzewaiącą y lazuiączą gorzkiego ſmáku.

Diáſcorides/ Kąkol w B
wodzie ál bo w winie vwárzony vryne pędzi y gliſty w żywocie zábijá.

Thez opuchliny y twárdoſci odmiąkcza y C
roſpądza:ma też moc wyſußáiączą y roſpądzáiącą/á ták brodawki od niego giną/y trąd gdy kąkol ſtłukßy ná proch á z przáſnym miodem y też z octem zmießány/ będzieß pomázował ty mieſtczá.

Thez reme oddala proch iego w oczćie námoczony á potym wyſußony/ á tego prochu D
w chuſtę záwiązawßy maß częſto woniáć ták ſtráćiß reme/y Catarrus zginie od tego.

Też wino w ktorym będzie vwárzon kąkol E
wątrobę y ſledzionę czyſci/ y też kolikę vſmierza w ielitach y w żołądku/ á zwłaßczá ktorzy ludzie z wiátrow tákie boleſci miewáią.

Też proch kąkolow w polewkach iedziony F
Emorroidi otwiera y gliſty zábija dáwßy prochu iego z przáſnym miodem ná tzczo/tákież chrobaki ktore bywáią w vßoch.

Też piße Plinius iż proch kąkolow z miodem y z ocztem zmießawßy/ ieſt dobry náprzećiwko vkąßeniu wężowemu á námázowáć mieſce/też boleſci zębow (z ocztem vuárzony á tem plokáć y dzierżeć ná zębiech) vſmierza. G



O Wodkach ziol rozmaithych y o moczy ich / a osobliwie o tych ktorych nawieczey Doktorowie vżywaia w rozmaitych niemoczach ludzkich.



Wodki bywáią palone albo thez dziáláne z zićla y z Korze: niem wespołek niektore. Nie: ktore też z sámych ziol. Nie: ktore z zioły z kwiátem. Nie. ktore z sámego kwiecia. Nie ktore z sámego korzenia / niektore tez zewsze: go pospołu / też niektore y z owoczu iako zia: god / / z gdul (gdule są grußki) z iáblowcu z bob: ku / niegdy też złożywßy rozmáitych ziol pos: połu á z nich palą wodkę / iáko przeciwko nie moczy niektorego członku / abo tez sok wytla: czaią z iednego ziela albo z z Kilka pospołu.

Tez nie Ktore wodki rozmaitym me: sterstwem bywaią działane niegdy tylko parzeniem pod alembikim á wstępowanym pary wzgorę potym się z tey pary woda działa a wyciek z alembiku.
Tez nie Ktorzy czynią nakładszy naiakie naczynie ziela zwierzchu ogniem przystawia á tak wodka przez chustę na doł do naczynia wycieże.
Tez nie Ktorzy samym Słońcem dosyc Szlachetnie y pożytecznie czynią wodkę a zwłaszcza.



z kwiátu woniáiącego/nákłádą go do sklenice pełno/ale sklenice są z długiemi szyiámi/á ták nákładszy go obrocżą iedne szyie sklenice do drugiey/ale prozną ná spodek podstáwią á z kwieciem ná wierzch/á thu gdzie sie sklenice záchodzą oblepią cżym iżby tedy párá albo woniá niewyszłá/á ták przez kielko dni dádzą stać ná słońcu gorącym/á od słońcá wszytká wodnosć z kwiećiá wynidzie w spodnią bánke/á nie będzie ták wodna y swiáthla iáko czo przez ogień dziáłáią ale gęsta y wonią tego kwiáthu máiąc y bárwe/á też naszláchetnieysza y w lekárstwie napożytecżnieysza/bo mocznie sprá⸗

Niektorzy po wypieczeniu chlebá (w nie⸗ w cieply piec wstáwiáią/á ták sobie wodká po wolnie zstępuie ná doł.

Thez niektorzy w naczyniách gliniánych to cżynią wstáwiwszy iedno ná drugie/á niecháią tego przez dzień y przez noc/abo poki nie wychłodnie piec.

Też niektorzy wziąwszy gárniecz nádziáłáią w dnie dziur á nákłádą do niego ziół (iáko to bielunu) á postáwiwszy ná drugi gárniec iżebi to zdziuráuione dno wlázło ná drugi gárniec czáły nienáruszony/y przykrić á zákopáć w ziemie wilgotną/abo wstáwić w piasek wilgotny á dáć ták stać przez czáły miesiącz albo dłużey/á ták wodá zstępuie ná doł do gárncá spodniego z tych ziół/iákoż thák dziáłáią oleie wonne z rozmárynu y z innych wonnych rzecży/Nápełnić sklenice kwiećiem wonnym/á zákryć dobrze iżby thám wiáthr niemogł przychodzić/potim postáwić ná mieśtce wilgotne á obsypáć piaskiem do poł sklenice/á niechay ták stoi miesiąc abo dwá iżby sie kwiećie rozpu szczo wodę. potym zlać the wodę do inney sklenice a zatkać wierzch mchem/ albo pargaminem a na słońcu postawić bo z tad się zostnicie na Oley.

11. Ktore zioła mało sobie wodności maią szy Kozownik swiecki roża a tak i one tedy takowe zioła zsiekać a warem ie polać coby para nie wychodziła zakryc to dobrze a niechay tak stoi z tą wodą przez kilka dni a na każdy dzień zamieszać albo wstrząsnąć raz albo dwa potym wypalić przez alembik. Pierwsza tedy woda iest dobra, wtora nie tak, ale tu rozumieć trzeba iżeby się woda w alembiku nie wnosiła ktora iest między zioły a to gdyby się alembik za:

grzał bárzo/ale niedáwáć wodce wiele iść iedáno czoby rozumiał iżeby dosyć było/táko gdyby z sámego ziela palił/idzieli więcey niżli potrzebá/nieużyteczna iest. Tákowe wodki nierowno lepsze/wonnieysze y łágodnieysze ku piciu niżli ty ktore ogniem palą.

Ziolá kthore w sobie wiele wodnośći máią wiele wodki dáwáią/á ty wodki rády sie kążą bo sie pod nimi wiele plugástwá vstawa á przeto ie musi cżęsto cżyśćić/iako boragowa/wolowego iezyká/Psinkowa y inszich ziół wodnistich/nalepiey iey aby thy ziolá były ku wodcze bráni poki nánich rosá iest/á gdi nárzezesz gdi iuż rosy nie będzie/thedi im dáy aby przez nocz leżáły iżby przewiędły/á ráno skray á pal wo

Przy niektorych wodkách zostawa (dke. wonia tegoż ziela/á przy niektorich thez nie/ ktore ziele iest złożone więcey od powietrza niż od innych żywiołow/tedy wszitká szláchetnosć iego wychodzi w wodkę/ktora wodká niemoże być paloná iedno ogniem zwierzchu.

Niektore ziolá są gorzkie: kąsáiące/wodká ich w sobie nic niema mocy bo gorzkosć ich nie wychodzi w wodkę/ale zostáie przy cżęśći ziemney ktora iest w zielu/á ták iż tá gorzkosć czoby w lekárstwie miáłá dáć sprawę/zostawa przy zielu. Ty wodki tedy nie są vżyteczne w żadne lekarstwo dla grubośći ktorą máią z strony zie

Chciałliby mieć moc tę ktora gorz⸗ (mie. kosć y kąsánie cżyni/musiałby tho inszim misterstwem spráwić aby miał práwą mocz bez własney grubośći zielney/á kto to chce práwie vmieć/cżytay sobie Raimundum Lulium de quintis essencijs.

Ty wodki kto ie bárzo waży/nie z wielkim pożitkiem ich będzie pożywał/bo cżęstokroć duchy żywotne chcemy posiláć/á ony tylko wonnemi rzeczámi bywáią posilony. Wodká żadna woniey niema thylko smrod od palenia/ ostrosć y gorzkosć w wodkách potrzebna iest a to dla záthkánia wątroby y inszich członkow wnętrznych/też y wszelkie zástánowienia odwietra/ale iż w sobie tey moczy niemáią/szkodawić lekárstwo bráć.

Wodká mleczu wysokiego ma moc oddáiąc gorzkosć wąthrobną/ale niemáli w sobie gorzkości/nie będzie iey cżiścić ani żył otwieraiąc zatkáność zosthánie na ciele/á ciężkosć w prawym boku przedsie będzie trwáłá.

Powieda Lekarz ieden Doctor/Ja práwi więcey



wiecey ku niemocam zwierzchnim wodek po
trzebuie niżli ku wnetrznym/ á to ku okłádá-
niu wątroby/ sercá/ głowy/ piersi.

¶ Człowiekowi ktori ma wnątrz żżenie/ ták
prosto abo osłodziwszy trochę dawam mu ie
pić/ dla vmnieyszenia gorącozsci/ y też dla dy-
mow ktore w głowe wstepuią.

¶ Przy dźiáłániu wodek tho ná pieczi miey
izbyś ogień mierny dawał/ ogniem ie dobrze
vdźiáłasz/ ále nie miernym ogniem wszitko po
kaźisz/ to iest moc ziok/ korzenia/ kwiathu/ roz-
puszczą sie ze párámi zniszczeią/ á duchowie
nauzyteczniejszy y wonia w wodce abo z wod
ką niewynidzie.

¶ Gdyżby tedy kto chciał wodki dźiáłáć/ ná-
przod miey alembik z nosem dobrze długim/ y
sklenice czo może być nawietsza/ á w niey áby
była dziurá czoby alembikow nos wetknął sie/
á około obwież mokremi chustámi/ potim day
ogień mierny/ á alembik też w kocielku aby pel
nie siedział/ mokrą chustą często obwijáć izby
mocz nikedy inedi wynisc niemogłá/ ále izby
z wodką spolem do sklenicze weszłá/ ále cierp-
nosc/ kwáśnosc/ słonosc/ gorzkosc przy zielsku
ná dnie zostánie/ abowiem ti smáki przi cżesci
ziemney zostáwáią/ to zielsko lepak musiałby
kalcenowáć/ to iest záspuntowawszy w gárn
czu spálić w ogniu wielkim/ potim ná ten po
pioł náláć wodki thegoż ziela/ ále popioł masz
wsipáć ná czo płytkiego/ á pothym náláwszy
wodki ná ten popioł postawże ná mieśczu ro
wnym/ á podle thego postaw drugie naczinie
izby sthało niżey niżli tho czo w nim popioł z
wodką/ pothym położ kraykę ieden koniec ná
tey wodzie/ á drugi koniec ná to suche ńaczy-
nie/ á ták tá wodká bedzie spływáłá po kraycę
do tego naczinia niżey stoiącego/ ále izby pier
wey sie ná popiele vstało/ potym to czíste zláć
do sklenice czos spuscił po kraycę. Potym tho
wypálić záśie przez mierny ogień izby sámá
gestosc kąsáiącza/ gorzka/ słona/ cierpnącza/
kwáśná zostáłá/ tey możesz dáwáć ku potrze-
bie w wodcę tego ziela czoś ie spalił ná popioł.

¶ Kthorym sposobem á iákim swym słoże-
nim ty rzeczy z ziemie vrosłe niemoczam y po
ruszeniu zdrowiá człowieczego pomagáią/ to
masz pilnie obaczyć/ á ich moc ślachetna má:
iąc dáwaj ie w lekárstwo á zwlaszczá czásu mo
rowego/ potym też y inszich czásow ku rozmá
itym niemocam/ ku dźiáłániu tego iáko masz
dźiáłáć lekárstwá/ zdámi sie izby sie miał náu
czyć z tego co tu iuż nápisáno w tich kxięgách
á to gdy vczyniśz pracżą około tego/ á pilno-
sci przyłożysz/ w tim skuszeniu przidzieś ku prá
wey náuce.

¶ Tu aczkolwiekem nieczo námienił o sprá
wowániu wodek y o páleniu/ á wszákże nieták
dostátecznie yle potrzebá/ á tho zwlaszczá nie-
wypisałem iáko alembiki przyprawowáć y w
szythko naczynie ku páleniu/ abowiemby było
przedłużenie y prożne pisánie/ ále gdy kto be-
dzie chciał wodki pálić/ musi sie oczywiśnie ná
uczyć od tych ktorzy pierwey vmieią/ ábowiem
iedni pálą w alembikách/ á drudzy po prostu.
Już tedy bede pisał o mocy wodek z ziol.

Alunowa wodka.

Alun wziąć y spálić gi/ po-
tym ná ten palony alun ná
láć czysthey wody á dáć thák
stać przez kielko dni/ á ná ká
zdy dzień zámieszáć izby sie z-
mocznika od alunu/ á gdy
przydzie piathy dzień zámieszawszy osthathnie
dáć sie vstać/ potym gdy sie vczyści zláć w czo
czystego á zchowáć/ á gdi trzebá z winem zmie
száć á tym vstá wymywáć/ żeby twierdzi/ mie
so około zębow goi/ dźiąsł owrzedzenie goi/ á
krwi z nich isc nie da.

¶ Też gdy omoczywszy iáką chustę bedzieś
przykładał ná brzuch/ biegunkę czerwoną zá
stánowisz/ wrzody nieczyste gnijące gdy wy-
mywa kto/ wyczyściá y wysuszáiącz goi/ gdzie
kolwiek iákie mieśćze nielubie woniáiącze po-
maczász/ odeymuie smrod á zwlaszczá miedzy
spárámi v nog abo pod pazuchámi/ abo oko-
ło loną/ wrzody ktore zową Cancer są bárzo
gnijące/ wymywáć ie tą wodą/ wysusza ie y
goi/ y insze mieśćá plugáwie pachnące.

¶ Thez gdy ią zmieszasz z wodką rożáną/ á
tym w vściech płokáć/ czyści gardło y iezyczek
vmocznia.

Anyżowa wodka

Wodká Anyżowa odthwiera
záthkánie w żyłach/ y zácho
wawa káżdego ktho ią pije
ná tżeżo od koliki/ rzygánie
oddala/ barzo iest vżyteczna
mámkam/ boł w krzyżách v
R spokoia

spokaia/y kámień piáſczyſty z nerek wypądza trawienia żołądkowi dodawa/ y rumiánoſć li czá czyni/ mleko mnoży mámkam / á z wodnego mleká geſte czyni y ſłodkie dziatkam.

Boragowa wodka

Boragowa wodká ſercé poſiła/ y gruboſć krwie czyſci/ duchy ſerdeczne wyiaſnia/ myſl dobrą czyni/ ſny grozne odeymuie/ drżenie ſercá odeymuie / ktho ma grubą krew ieſt im vżyteczna/ y też tym ktorzy máią głowe mdłą/ á ſą bliſcy odeſzcia od rozumu/ ktorzy ſpáć niemogą á grozne widzenia ná myſli miewáią/ bowiem tákowe przeſtráchy złe z melánkoliey przychodzą y z gruboſci krwie/ przeto kiedy ią kto pije/ krew czyſci/ bárwe cudną dawa/ bládą y zſiniáłą ſpądza/ też y zmázy oſute y ſláki poczerniáłe z ciáłá ſpądza.

Też ná káſzel y ná ſuchoty/ y ná plwánie krwią ieſt bárzo pożyteczna/ krwi w człowiecze zgorzeć nieda/ zimnice czwártego dniá ktora przichodzi z palenia krwie zápądza/ w mor pita ſerce poſila y broni od poruſzenia/ omdlewánia broni gdy niekielko liſtow z kwiáthem muſzkatowym záwiąże w táwte czerwoną/ á złoty w winie omyć á ſpołem zmieſzáć á włożyć w te wode/ á dáwáć iey pić w mor/ á zwłaſzcza dziećiom/ możeſz ią oſłodzić cukrem/ wiele dobrego działa ludziom obojgá wieku / á zwłáſzcza grubo krewnym.

Biedrzeńczowa

Biedrzeńczowa wodká kámie kámień w nerkách y w miecherzu/ záſthánowienie moczu przeprawia. Rzezánie moczu kthore bywa z boleſnym kápániem / y trzewnądne ktora bywa z zimney przyczyny goi.

Bzowego kwiatu

Kwiátu bzowego wodká ieſth dobra tym ktorzy ſą wnatrz ná moczach poruſzeni / iáko ná rozumie/ ná pámięci/ ná bácznoſci/ ná mowie gdy ſie záiąkáia/ nieſłyſzą/ mozg nie doſtáteczny máią abo náruſzony z ſmethkow y z innych wiele przygod/ tá wodá iſtotnie ná ty rzeczy pomoczna ieſt bárzo gdy ią kto bedzie pił dwie niedzieli.

Thež niedoſtáthki śledziony goi/ bądź tho twárdoſci iey/ ociękłoſci/ zátkánie/ gdi ią pije y też zwierzchu przykłada/ pot pobudza. Ieſth złożony ten kwiát wiecey z powietrza niżli z inſzych żywiołow/ á dla tego ieſt ták ſłáchetny/ bo káżde lekárſtwo ktore w ſobie ma wiethſzą cześć powietrza nizli innych żywiołow / ieſth bárzo ſłáchetne bo w ſobie niema gruboſci ziemney/ ná pocenie przygodnieyſze ſą.

Bukwiczana

Dziwne w ſobie ma mocy bukwiczaná wodká. Naprzod głowe twierdzi/ pierſi y płucá z nieczyſtoſci flegmiſtych czyſci/ świetego Wálántego niemoci ſie przećiwi/ tády wypądza y denną niemocz leczy/ flegme z żołądká przez ſtolce czyſci/ rzygánie częſte ſtánowi vryne obficie wywodzi/ boleſci śledziony vśmierza/ żołądek poſila y thrawienie dobre czyni/ kto krwią pluie záſtánawia/ boleſci krzyżowe y mecherzá vſpokaia/ przirodzoną chorobe pániam obficie wywodzi/ w żołtey niemoci ieſth dobra/ y boleſci z głowy ránney wywodzi náwierzch/ boleść żebową vſmierza/ y wzrok záćmiony wyiaſnia: też lekkoſć pániam czini przi porodzeniu ich dziatek/ iad z ráný wyciąga gdi kogo pies vije/ też bolenie vſzu y głuchoſć oddala/ łzy ktore z oczu płyną záſtánawia/ y krew z noſá táklez.

Quartáne też tłumi gdy ſie daſz nápić cierpiącemu człowiekowi we dwie godzinie przed przyſzciem twarcany.

Też tá wodká ieſt dobrá pić tym ludziom ktorzy páráliżem ſą záráženi/ y też tym ktorzi máią drżenie w członkoch ſwoich/ y też thym ktorzy kurcz miewáią.

Też niemniej ieſt vżyteczna opuchłym ludziom/ y boleſci roſpądza z żywotá opuchłego.

Babczana

Wodká bábczána ieſt zimna około wtorego ſtopnia á ſkłánia ſie nieczo ku ſuchoſci/ ma włoſnoſć ocieráiącą y ciáłá náráſzczáiąc.

narasczáiącą/á ták iest osobna ná rány ktore ciálo kážą gryząc ie/á iž iest tež cierpnącza á ták iest dobra w káždey biegunce/á zwłasczá gdyby iuž kto miał w ielitách swoich rány/tedy ią ma cżesto pić y klisterą w sie wpusczáć/ otwiera zátkánie wątroby y sledziony/krew zápaloną chłodzi/y fistule ciáłem zdrowym náraszcza/abowiem ma the włosnosc iž po niey ciáło nárasta á zwłasczá w ránach sthárych/ zbytnie płynienie emoroid zástánawia gdi kto sobie stolec to iesth ielitá koniec bedzie omywał tą wodką.

Thež bol zebowy vsmierza kiedyby ią sobie vstá płokał.

Tež korzeń tego zielá mástykowány vsmierza zebowy bol/y rány ktore w vsciech bywáią vsmierza/y w febrze tercianie iest dobra pić.

Bazyliowa albo Polskiego Bálsamu wodká.



Odká Bázyliowá iest ciepła y wysuszáiącza we wthorym stopniu/iest bárzo subtylna/ vryne pedzi/y pániam ich przygody wywodzi/ thež łože w ktorym dziecie leży w žywocie vmárłe.

Tež iest bárzo vžyteczna pániam ku počzywániu izby tym snádniey poczęły/máćice záziebioną zágrzewá/y záćmienie oczu wyiásnia/kászlącim ludziom iest bárzo dobrá pić/ y dychawicżnym/ y tež tym ktorzy Swietego Wálantego niemoc máią/y ná rány / y thež naprzećiwko trućinam/žołądek posilá y trawienie dobre cżyni/gryzienia/kłoćie kthore bywá w žywocie vsmierza/y flegme grubą w ielitách trawi/á ták y koliki broni.

Jest osobna náprzećiwko iádom y trućinam/á ták ktoby wpadł w niemoc obiadszi sie bedł/nápij sie tey vodki vznasz pomoc/y ná kámień iest dobra łamiąc gi y wypądzáiąc.

Celidoniowa



Elidoniowa wodká ma włosnosc/iže gdy ią prosto pusczá ná oczy nie dobre záćmione grubosćią iákąžkolwiek posłe naprawia ie y wzrok iásny cżyni/albo kiedy ią thež z cżym drugim zmiesza/ iako z žolciámi rybnemi albo z ptasczemi.

Sadłá cżystego lipieniowego z miodem białym spuscić/á sthą wodką zmieszáć y pusczáć ná oczy tym ktorzy máią oczy bárzo zániecżiscione á zámulone/á zwłasczá ludziom leenim/abowiem to przichodzi z niedostátky mozgu y nerwow widzielnych/tim ktorzi máią vmnieysze nie wzroku z przicżiny złey krwie

Wiedz že sok zielony z celidoniey wytłocżony wietszą ma moc nižli wodká ná ty rzeczy/ ábowiem kąsánim swym posłosc ná zrzenicách gryzie/á z powiek zbytnią mokrosc wysusza y sciencza.

Czarnego korzenia



Atoż wszythko ziele w swym złoženiu dla swey wodnosci z nieyže pochodzą wiátry/ niecheć cżyni y wzburzenie w žołądku/á ták y wrácząnie. Tegož korzenia wodká y z bzowego korzenia/z korzenia sosńkowego/ gdy ią pije/wodnoći.lnosc y ocieklosc brzuchá sciencza/ocieklosc sledziony sciencza/lepiey ią z winem pić nižli sáme.

Chmielu płonego



Odká tá gdy ą kto pije: krew cżysci/cżłowieka cżirstwi/ wnethrzne bolesci z gorączosci posłe rozgánia/ y zápalenie wszelkiego cżłonku wnetrzne go chłodzi/kolere z žył wyciągáiąc precž wypądza á ták thedi krew cżysci/ náprzećiw žołtey niemocy iest bárzo požitecżna/ bolesc głowy z gorącey przycżyny lecży/zimniczam ktore od kolery przychodzą y od nárusženia krwie/iáko są tercianý/ náprzećiwko temu iest tá wodká bárzo dobrá/ wilgosci gorące przypalone wygánia z ciáłá.

Tež iest dobrá ná bolączki wnetrzne á zwłasczá ná bolączki wątroby/piersi y płucze cżysci z zbytkow/ y dychánie wolne cżyni /gdy kto ma swierzb álbo drobno osipáne ciáło/abo lisząie/abo zmázy ná ciele/pić te wodke á bedzie ciáło ocżysciáć.

Chebdowá



Rzyjąc the wodke z korzenia y z kwiecia/odtwiera żywot cżyniącz stolcze / y śledzione z iey nieczystości cżyści/puchline z nog y z żywotá wypadzá.

Centurzyiey

Wodká Centurzylowa iest gorzka á wysußáiąca z nieiáką cirpnością máłą/zyły cżyści zátkáne wilgościámi grubemi/ subtilizuie grube wilgości flegmy á potym wypądza flegme y kolere z żył y inßych członkow/ rzeczy przyrodzone pániam pobudza ku wyßciu/ y płod z żywotá wyrzuca mocznie/rány z ßtula y goi / twárdość wątroby y śledziony rospądza/ y żołtą niemoc vlecża y też páráliż y kolike vspokaia/y bielmo z ocżá rospądza.

Dziewanowa z kwiecia

Dziewánowa wodká wymowność dawa/iezyk wolny cżyni ku wymowności/ocżi záćmiáiącze sie wyiaśnia / boleść ich y kłoćie w nich vśmierza / łzy zściera z błyskáwościa á rosthyłość ich ścieńcza/zimnicze dniá cżwarthego z przipaloney krwie vśmierza/ płynienie z trzew zwiera/gdy nią lice vmywa piekność z rumiáności ą dawa/piegáwość y żołte fláki z inßemi ßkárádości ściera/zápalenie rány y othoku niedopußcza/zimnice kto sie boi wode te pij á zwłaßcza lećie/ku v nu tey vodki przilewáy á to wino pij. Dziewánná pomoc wnątrz cżyni w cżłowiecże y w myśli iego/á też dla tey dziwney iey mocy iest názwaná tym imieniem.

¶ Gdy by sie kto bał cżárow pij the wodke á bądz przespiecżen/y tám gdzie rad śiadaß dawßy vchedożyć pokrop tą wodką á będą przy tobie dobrzy duchowie ku potwierdzeniu ciebie tylko ty náprzod w pánu Bogu dufay á themu wierz iż tá wodká ma te moc á ſtánieć sie iákomći powiedział.

Dębowa

Dębową wodke gdy ią kto pije ráno cżásu morowego powietrza/broni tego cżłowieká od iádowitego powietrza iż mu niemoże nic záßkodzić/ zimnice odpądza/zmiekłość trzew ſtwardza/rány y wrzody cżyści y záwiera/z wysoká vpádkym/przeputlym y przerwánym bárzo iest dobra ku piciu/kto sie krwią cżesto dawi ábo pluie dobrze mu ią pić/owrzedzenie nerek lecży/członek v mężcżyzn bolesny á gniiący goi/mocż ktory sie przydawa ze krwią záſtánawia/ktoreyby niewieście máćicá zeßłá abo ielito/włożyć záśie á leżąc spokoiem te wodke pić/náprawi to wßytko.

Fiołkowa

Fiołkowa wodká ná suchoty ná kászel/piersiam wyprágłym/wyżżonym z wnethrzney gorącżości/ ludziom pluiącym krwią/y też ná bolącżki bokowe/ná gorącżość mocżu/ná gorącżość nerek/ná wysſchłość threzew ná ty wßytki rzecży iest bárzo dobra pić ią z cżukrem/suchość ocżu oddala y gorącżość / zmießáć ią z Kámphora a przykłádáć na ocży.

Grzybieniowa.

Grzybieniowa wodká iest záziębiáiącza y odwilżáiącza mocżnie/spanie cżyni/ naśienie przyrodzone trawi/ á ták członki/ przyrodzone nacżynie tego naśienia moli/y niepłodność cżyni/y też mocnie pokuśi cielesne oddalá/cżásu kászlu y cżásu Pleury dobra pić/ biegunke záſtánawia/y rány w ielitach goi/ tęgo biały z licá spądza/y śledzione posila.

Gromowego korzenia

Korzenia gromowego wodká skłánia sie ku suchości/odtwiera záthkánie flegmiste z żył wątrobnych y śledziony vryne pędzi ku wyßciu/ żołtą niemoc lecży/nerki cżyści á ták boleści krzyżowe vlecża ktore pochodzą z nápełnienia flegmiſtego y thez z nápełnienia wietrznego/á ták tey y náprzeciwko kolice iest dobra ku piciu/żywot odmiekcża/boleść zebow vśmierza/y zádzierżenie vryny pędzi ku wyßciu.

Izopowa

Izopowa

Izopowa wodká iest dobra w
niemocách/ w bolesciách ner
czánych y krzyżowych / czy-
sci pluczá y piersi z flegmiste
go nápelnienia / z ſtądże bár
zo pomaga náprzećiwko ká-
ſzlowi kthory z obfitosci flegmiſtey pochodzi/ y
glos posila/ y swietego Välánthego chorobie
sie przećiwi.

Jelenich iezykow

Wodká Jelenich iezykow od-
twiera y subtilizuie twárdo-
sci ſledziony/ kámień kámie /
y vrynę zbytnie plynącą zá
ſtánawia/ y ſzczkawkę záſtá-
nawia/ y żoltą niemocz vle-
cza niepospolicie.

Kosacczowego korzenia

Wodká korzenia Kosácczowe
go ma moc zágrzewáiącą
y wysuſzáiącą miernie / o-
mywa y rospądza grube wil
gosci flegmiste/ piersi y plu-
czá czysci / w ránách ſpros-
nych ſmrodliwych iest doswiádczona ku wy-
mywániu/ kłoćie w żywoćie vsmierza y żywot
odmiękczá/ opuchlym ludziom iesth dobra ku
piciu/ bowiem z nich wypądza żoltą wodę.

¶ Tèż naprzećiwko kurczowi/ y iádom wſzel
kim iest dobrym lekárstwem / zimno y trzęsie-
nie ktore bywa w febrách oddala.

¶ Tèż gdy niewiástá námacza ciepłą wod-
ką kosácczową miestce gdzie iest máćicza/ bole
sci w niey vsmierza/ y kłoćie wſzelkie / y żyleczki
w niey rosprzestrzenia y odtwiera / liſzáie spą-
dza/ y skore zmárſzczoną ná twarzy rosciąga
piegi tèż zgánia.

¶ Thèż bielmo z oká sciera/ bolesći zębow v-
smierza/ y iádom sie przećiwi y wypądza gdi sie
iey ktho nápiie/ ma thèż moc doswiádczoną
wyciągáć kosci z ràny polamane/ náprzećiw-
ko sciatice to iest denney niemocy/ y náprzećiw
korzezániu w puſzczániu vryny iest pomocz-
na bárzo ku piciu.

Koſztywalowa.



Na przepukline iest dobra wo
dká koſztywałowa/ ná vrąz/
ná vrwánie / ná owrzedze-
nie krzew/ nerek/ mechrzá/
biegunkę krwáwą záſtána-
wia/ y tèż krwią plwánie/ ko
ści zlamáne spaia y zwiera dobrze ràny.

Kurzey nogi.



Dowilżáiącza y prágnienia
broni y żywotá plynienie zá
ſtánawia/ Jest zimna bárzo
y wilgotna kurzey nogi wod
ká/ oskominy zębow oddala
á iest bárzo pomocná thym
ktorzy krwią pluią/ iest tèż vżyteczna náprze-
ciw rozmáitym wrzodom/ náprzeciw Herisi-
pile/ to iest wrzodowi ktory z kolery pochodzi/ y
náprzećiw flegmonowi wrzodowi ktory przy
chodzi ze krwie/ náprzećiw zápaleniu wątro-
by/ y tèż náprzećiwko ránam ielitowym/ bia-
lym głowam záſtanawia zbythnie plynienie
krwie/ wrácżánie oddala/ ale wzrok mdli/ glo-
wę posila/ y oſzálenie oddala gdy tą wodką glo
wá będzie zmaczána.

Kaniey Przedze.



Jest kániey przędze wodká cie
pla y wysuſzáiącza w pierw-
ſzym ſthopniu/ ma moc od-
twieráiącza záthkánia w ży-
lách/ á ták iest dobra w żołtey
niemocy/ vrynę pędzi/ żiwot
odmiękcza/ y wątrobę posila/ kolerę czysci/ w
febrách dziatkam młodym iest dobra ku piciu
ma włosnosc wypędzáć dawne á zágniłe nie-
czystosci z członkow y z żyl.

Lawendowa



Nać może Láwendową wod
kę miásto rozmárinowey/ bo
wiem iesth rozliczney moczy
ku nápráwieniu ciáłá człó-
wieczego/ á tho iż nápráwia
wſzelkie moczy w káżdim czlo
wiecze/ iáko przyrodzenia moc/ moc żywotá/

mocz bacznośći y ruszánia / mozgy nerwy y z duchy iego/smysły wnetrzne y zewnetrzne w szytki pospolu y ich członki nápráwia y posila á záchowawa od szláku/to iesth od zábićia powietrza/od záwráczánia głowy/ od swiethego Wálántego niemocy/od drżenia/od niesnádnośći ruszánia członkow z zimney przyczyny/ od głuchośći/od slepoty/oszálenie psuie á głowe nápráwia/w vszoch bolesć vśmierza y we wszytkiey głowie z zimney przyczyny/záduszenie odeymuie/kaszel/remy/ zwrzedzenie goi w nątrz/członkom schnąć nieda/od otokow broni/nádimánie y vodnocielność wygania/ mecherz záchowawa od zwrzedzenia / nerek bolesć leczy z zimnośći/mocz broni od zásthánowienia y gryzienie iego odeymuie / nie płodną niewiástę spráwuie ku poczećiu/zástanowienie rzeczy iey przepráwia / gryzienie iey odeymuie/omdlewánia broni/ale lepiey gdy ią w winie pije niżli ták sáme.

Láktuczana

Gorącym niemoczam Láktuczána wodká iest bárzo pomoczna gdi ią pije y maczáiąc w niey chustę iáta á okláda głowę y skronie/ sen czyni/na wrzody y ná boláczki y też ná mieścá gorące przykłádáć/ chłodzi ie żołtą niemoc leczy/gorącość nerek / rzezánie moczu odeymuie/kolerę wypądza.

Lanczana

Dostojna wodká iest ku vmywániu thwarzy/zmázy z niey sciera/mozg posila przechody do niego odthwiera w nośie/ członki rozmáithe pomázáć schnąć im niedopuszcza / gdy ią pije serce posila/omdlewánia niedopuszcza/ suche żyły potwierdza drżenia broniąc / tákież y głowie y rękam y piersiam.

Kamikamieniowa

Kamień nerkowy y mecherzowy łamie Kamikámieniowa wodká/bo iest zágrzewáiąca y wysuszáiącza we wthorym stopniu.

Też iest ddbra tym ludziom kthorzi vryne po troszcze á czesto puszczáią z wielką boleścią/ y też żołtą niemoc vlecza gdy sie iey będziesz ná pyáć/albo práwy bok maczay gdzie wątrobá leży. Tákiey też mocy wodká biedrzeńczowa.

Miodunczana

Serce posila Miodunczána wodká/ktorą pospolicie z ziela y korzenia palą / krew czyśći: melánkolią wypądza y też mozg zárázony nápráwia/ melánkolią spaloną vzdrawia/y tym ludziom ktorzy od rozumu odchodzą iest bárzo dobra pić.

Też iesth dobra tym ktorzy máią ná sobie trąd abo świerzb/możesz ták sáme pić/ abo z vi nem mieszáiąc y w pochrawy lac á z nią wárzyć.

Macierzydusżki

Dobra macierzydusżki iesth dobra od vkąszenia iádowitego zwierzećia y gádziny/ to iest zágrzewáiacza y wysuszáiacza/żołądek/ wątroby sledziony posila / wráczánie zásthánawia/z głowy wilgośći nosem wyciąga gdi iey ciepło weźmiesz w nos/ná kámień iest vżyteczna/y też ktho vryny niemoże zádzierżeć/y náprzeciwko omdlewániu y kłoćiu w żywoćie/pámieć nápráwia/y bolesć w głowie vspokaia/á zwłaszcza rzeczy przyrodzone pániam ku wyśćiu pobudza.

Michonki

Po łáćinie Alkakengi.

Dziwney moczy iest tych michonkow wodká w wypedzeniu vryny ktho iey puszczáć niemoże/nerki y mecherz czyści z kámienia piaszczysthego á iesth bárzo dobra thym ludziom ktorzy ze krwią á z wielką boleścią vryne puszczáią

Mleczowa

Mleczowa wodká iest zimna y wilgothna. żyły wnetrzne posila y wyczyscia/ wrzedzienice

wrzedzieniec goracze vlecza/sen dobry czini/w żołtey niemocy ślachetna/wątrobe niewpmownie potwierdza/ſapke też rospądza.

Mietczana

Natkánie odtwiera w wątrobie y w śledzionie y w tych żyłach ktoremi vryná idźie/ iest ciepła y wysuszáiącza/ma też moc rospądzáiącza/trawiącza y posilaiączą/tho dla korzennosci y woniey swoiey.

Też oddala czuchnienie vst ktore przychodzi z zágniłosci dziąsł/żołądek posila/ chęć ku iedzeniu wzbudza/ wráczánie zásthánawia/ omdlewánie oddala/á to kiedy grzanká z chlebá będzie rozmoczona w tey wodce/w occie/y w winie/á te grzanke dáć trzymáć pod nosem y drugie ná skroni przykłożyć.

Thęż mácice czyści picha/mleko zsiádłe w piersiách rostáie/ chrobaki glisty w żywocie zábija/vryne pobudza/y chćiwość ciel.sną.

Matki Bożey włosek

Wilgosci grube spietłe rospądza y subtylizuie Mátki Bożey włosek wodká/iesth miernа w ciepłosci/trochę sie skłánia ku suchosci/iest bárzo dobra tym ludziem ktorim włosi z głowy pádna/y też tym kthorym sie pleśe ná głowie czynia/otreby y łuski z głowy spądza/piersi y płucżá czyści ze wszytkich nieczystosci flegmistych/á ták y kászel vspokaia/ kámień łamie/y w żołtey niemocy też iesth dobra ku piciu/śledziony zápalenie y rzezánie w puszczániu vryny oddala/żołzy rospądza / żołądek czyści y iellitá z kolerycznych nieczystosci.

Maioranowa

Wodká Máioranowa iesth ciepła y wysuszáiącza / mozg zásiebiony zágrzewa / w niemoczách zimnych iesth bárzo vżyteczna/iáko w páráliżu/w niemocy świetego Válántego/ Sok máiorany głowe czyści wywodząc wilgosci nosem / gdy ten sok wpuscisz w nos ciepło/á potym zádzierżysz w nosie chwile.

Thęż gdy ná ktore miesce nábiegnie krwie ták iż ono miesce násmieie / tedy sok máiorany z miodem przáśnym zmieszány/ á pothym ná ono miesce przyłożony/ rospądza krew y miesce ono posila.

Mikolaykowa

Iesth dobra wodká mikoláykowa ná bolesne puszczánie wody y ná kápánie rzezące/y też ná drżenie członka táiemnego/ Ná ciężkosci bokow gdy mocz niechce odchodzić/y ná zástánowienie iego/a to gdy sie vlężká zátta kámieniem ktory bywa w mechерzu/ abo lipkosciámi grubemi/ná thy rzeczy bárzo służy.

Maku białego.

Biáłego máku wodká oczu suchosc leczy/drzemánie y spánie czyni/goraczosc piersi/kászel suchy/suchoty/gorączosc głowy/wrzody złe pálące/ ty rzeczy wszytki bárzo pożytecznie leczy, octełosci gorące y bolączki leczy / w stáwiech gorączą bolesc á zwłaszcza z przodku rospądza.

Omanowa

Iest dobra Ománowa wodká ná záduch y ná ciężkosc piersi / kászel dawiący z nieczystosciámi lipkiemi wypądza/szczkawke/y bolesne puszczánie vryny leczy / y mechyrz czyści.

Piolynowa

Piołynowy sok Hetmánom y Rotmistrzom gdy ná woyne iechali/ludzie stárych wiekow zwykli byli dáwáć (abowiem ma w sobie niepospolite włosnosci) á to czynili zá wrożke przyszłego zwyćiesthwá kthore mieli mieć z nieprzyiacioł swoich/przeto dawáli sok Piołynow Hetmánom pić.

¶ A ták tá wodká piolynowa chrobaki iáko są glisty zábijá w żywocie y wypądza precz / y insze zágnilosci trawi w żywocie wysuszáiąc ie á potym ono miestce posila niedopuszczáiącz ták rego sie niczmnożyć w ciele:

¶ Tá wodká żoladek bárzo posila/wszytki nieczystosci czisci z niego/potim gi vmacznia.

¶ Też iest slachetna náprzeciw zátkániu wątroby y sledziony/y náprzeciw swietegoVálántego niemocy/y też kto mowe stráci/y náprzeciwko iádom y vryne pedzi / pániám przy ich czásiech pomoc dáie wielką.

¶ Przeciwi sie iádowi bielonowemu / opiczo weinu/gdy rána bedzie tą wodką omyta/niedopusci być fistule/ani dziwe mieso vroscie.

¶ Y też morowemu powietrzu sie sprzeciwi gdy ią kto pije/zgáge y opuchline wypądza / á zwlasztza iezyk opuchly vzdrawia/y iezyczek vpádly podnosi.

Psinkowa

NA wrzody/ná Bolączki/ ná złe krosty/ná piekielny ogien ná ociekliny gorące/ná zápalenie ran z czyrwonoscią albo z sinoscią/ná ty wszitki rzeczy iest bárzo pożiteczna psinkowa wodká gdy z nią omywa abo theż przykládá ná miestczá goracze / gorączosc wyciąga precz/ ná bolesc glowną kthora bywá z gorącey przyczyny/y tákież oczu iesth bárzo pomoczna y vzyteczna.

Pozimkowa

OCzy leczy z gorącich wilgosci y wzrok iásny dawa/ czyrwonosci spądza wodká pozimkowa/y kłocie wnich odeymuie lzy zbytnie wysusza/ gorącosc nerek/y rzezánie moczu/kámien lamie á iákoby piasek z moczem pedzi precz/wrzody wnetrzne goi/biegunke czyrwoną stánowi/krwią plwánie zástánawia.

Paralizowego ziela

NA wszytki niemoczy suchych żyl / rospuszcza skurczenie ich ktore bywa od kurczu wodká ziela Páralizowego/á nie tylko żyly ale y członki niektore y owszem wszytko ciálo lamánie po kosciach/drżenie glowy y wszytkiego ciálá/stáwy mdle/nie spieszne ruszánie albo nie snádnosc ruszánia/z cieszkoscią chylánie / gdy sie náchyliż bolesc w grzbiecie / Członkow niedużnosc y niesnádnosc ku ruszániu/szyie cieszkie obráczanie/nog częste vpádánie / kurczenie/spánie bezmierne/rzeczy zmienienie/ omienienie/ oslnienie/gluchosc/niebácznosc/z człowieká smrod/wszego ciálá obcieżnosc/lenistwo pelnosc glowy ze wszech nieczystosci/ remy stepowánie ná dol/w pacierzoch giemzánie/flux w gárdle/w dziąslách bolesc/ y w nosie vliczek zátkánie. Ty wszytki rzeczy tá wodká bárzo dobrze náprawia y leczy.

Polney ruty

POlney ruty wodká skláńia sie ku cieplosci y ku cierpnosci/ żoladek vmaczn a. Ma moc wyczysciáiącza y vryne pedzącza przeciw swierzbowi iesth niepospolitha nápiiąc sie iey/ krew czysci z wilgosci sprochnialych á spalonych.

Polney dryiakwie

CIepla y też wysuszáiąca/ trawi y też rospądza Dryiakwie polney wodká/thym kthorzy máią swierzb a trąd / liszáie / iest bárzo dobra pić ná tzczo/ y tym ludziom czo máią párchy ná glowie iest dobra pić/cieszkosc piersi oddala á zwlaszcza stárym ludziom/iuż tego doswiádczenie vkázuie iż wrzody morowe rospądza y wykorzenia z ciálá.

Podrożnikowa

WOdká Podrożnikowa iest zimna/chlodząca y wysuszáiąca/iest dobra ná káżde vkąszenie iádowithego zwierzeciá gdi sie iey napiiesz abo ono miestce námaczász/ posila wątrobe y sledzione / á zwlaszcza zápaloną wątrobe chlodzi/y febre terciáne leczy.

Pigwiana

WOdká Pigwiána á nawiecey w wino wpuszczona/gdy ią kto pije żolądek posila y biegunke zástánawia.

Psilli

Psilij

JEst zagrzewáiąca y wysusżáiącza miernym obyczáiem / ma mocz wysusżáiącza y omywáiącą wszelkie lisżáie y ogniki spądza y goi / á gdy k niey przylożysz miodu prżásnego/ tedy płeć ná liczu cżisci y gładką cżyni/ y ná rękách tákież/ piegi z liczá spądza/ twárdosci z mácice raspądza/ ciáło nárásżcza w ránách wszelkich/ y thez náprzeciwko iádowitemu vkąsżeniu iest vżyteczná.

Przeslkowa

ZImna iest w pierwszym stopniu á sucha w wtorim / ma w sobie niemáłą cierpnosc/ á dla tego też rány goi á zwłásżcza ktore są w ielitách/ gdy z nich krew wychodzi.

¶ Też y rány mecherzá goi/ żołądká y wątroby gdy się iey nápijesz /bo tym miesczá námaczász/ krew też zástánawiá ktora z nosá płynie/ á to gdy tey wodki w nos nábierzesz á ręką zádzierżysz. Tákiey też mocy y włosnosci iest wodká z ziela Sporzysżowego.

Paprociana

PAprociána wodká iest niemáłey ciepłosci/ á máło się skłánia ku suchosci/ robaki w cżłowiecze zábija / płod vmarły wypądza z żywothá y żywy przed cżásem porodzenia wypądzá z żywotá/ iest bárzo vżyteczna náprzeciwko fistułam wysusżáiącz ie y goiącz / á tho gdy ie będziesz wymywał thą wodką z winem zmiesżawszy.

¶ Powiedáią niektorzy/ gdy nogi będą omyte tą wodką páprociáną iżeby stolcze zbythnie miáłá stánowić/ á potym żywot mocznie zátwierdzáć.

Ruciana

GDy kto pije wodkę ruciáną ocży cżysci y wzrok posila/ iádom do nich przysthępowáć nieda/ piersi z grubych wilgosci cżysci to iesth precż wymiata charcháiąc/ kászel dawáiący vspokaia/ y też zaduch ciesżki kthory bywa od kásżlu odeymuie.

Rumienkowa

RVmienkowa wodká po ránu pita/ bolesci głowne vspokaia y bolesci wnętrzne/ kłocie w bokoch/ gryzienie z wrzodow wnętrznych oddala/ mocż wygania / kámień łamie / nerki cżysci/ niemocz biáłą á lipką niewiesćią rozrywa á cżysci z złych zbytkow/ y nádymánie mácice odeymuie/ y też trzew y żołądká/ żołtą niemoc lecży/ marthwy płod wygania/ zimnicze wsżytki mdli y mocy im niedawa/ vpławy niewiescie zástánawia/ gryzienie w trzewách y ciecżenie ich vsmierza/ cżerwoną biegunkę mocznie zástánawia.

Rozmarynowa

WOdkę Rozmárynową ktorimkolwiek obycżáiem przipráwisz/ chocia ią tak vcżynisz przez álembik iáko y insże wodki/ chocia też vwárzisz w wodzie rozmárin/ abo też wyciągniesz moc z niego przez słońce/ tedy ma osobną moc á niepospolitą ku zdrowiu ludzkiemu/ bowiem iákmiárz ná káżdą niemoc z zimney prżycżyny iest vżyteczná/ chęć ku iedzeniu stráczoną przywracza/ y duchy ożywiáiące pomnaża/ mozg y głowę wsżytkę posila/ żyły suche vmocznia/ włos ná głowie pádáiące zádzierżawáły gesci ie gdy głowę thą wodką przemyiesz.

¶ Melankolią y flegmę trawi á práwie cżłowieká odmładza y czudnieysżego cżyni / od prochnienia y zágniłosci ciáłá broni/ y fistułę lecży/ zęby y dziąsłá chore vmocznia / rány ze wrzodow wysusża y goi/ náprzeciwko kordyiáce iest bárzo dobra/ biegunkę stánowi/ y mácice posila á spráwia ią łącznieysżą ku pocżęciu

Rożana

WOdka Rożána serce ochładza y insże cżłonki wsżytki przednieysże posila á strzeże ich vpadki vpádłe podnosi/ swą wonnoscią duchy serdecżne y przirodzone ciepło posila á

sila a prochnienia y zagniłości w ciele być nie-
dopuszcza/w czerwoney y w każdey inszey bie-
gunce y czasu omdlewania iest dobra pić y li-
ce kropić/wracanie y pot zbytni z ktorego wiet-
sza mdłość przychodzi zastanawia/ dziąsła po
twierdza/y wonią vstam daie przyiemną gdi
komu z vsth czuchnie.

¶ Gdy kto sobie lice vmywa rożaną wodką
czyni płeć wdzięczną y lubiezną/ a gdy tniey
troche wina przyłeiesz a w oczy wpuscisz/ po-
twierdza oczy/y lipkości wszelkie sciera a wzrok
iasny czyni/a zwłaszcza gdy tniey włożisz ro-
che tuciey a czarney heleny y czukru/tak iż sie
ty rzeczy w niey rospuszcza/tedy iest niepospo-
lite lekarstwo na chore oczy.

¶ Thez sama rożana wodka tylko z białym
czukrem abo z lodowatym zmieszana / iest bar
zo slachetna na chore oczy/abowiem te posila
y czyrwonosci z nich y lipkości spądza.

Roiownikowa

ROiownikowa wodka iest vży
teczna żołądkowi zimnemu y
wilgothnemu a czyni w nim
trawienie dobre/a to dla wło
snosci swoiey cieplcy y suchey.
smętnego człowieka vwesela
serce y mozg posilaiąc/boiązni oddala y leka-
nia sercza ktore rzeczy przychodzą z melanko-
liej a zspaloney flegmy/iest też dobra temu ko
goby pies viadł abo y Niedzwiadek / thedy ma
taki człowiek pić te wodke / żołzy y też guzły
ktore bywaią w szygi rospądza.

Rzodkwiana

IEsth zagrzewaiącza Rzod-
kwiana wodka wysuszaiącza
y odtwieraiącza / vryne po-
budzaiącza/oczyra nieczisto-
sci w ielitach/liszaie y żołthość
z ciała spądza y z wszelkiego
członku/głos ostrzy/flegme grubą a lipką w
piersiach vkrawa/quartane vlecza/y opuch-
łym ludziom iest dobra pić/kamień łamie a po
budza chęć cielesną małżonkom ku krotofili/
żołądek mdli/y wrączanie przywodzi/ bielmo
małe z oka/y też plegi z licza rospądza / ślino-
gorz resoluuie/y twardość śledziony rozgania
a zwłaszcza tym ktoby sie skaził bdłami dobra
iest po nich rzodkiew abo wodka rzodkwiana.

Rozchodnikowa

DOraża ogień z miesca zapa
lonego Rozchodnikowa wo-
dka/bo iest wielkiey zimnosci
a troche wysuszaiącza/ a tak
na wrzody bolące a gorącze
iest vżyteczna / na podagre
iest dobra a zwłaszcza ktora przychodzi z gorą-
cey przyczyny/y też na spalenie/ albo na opa
rzenie vkropem iest dobra maczać ono miestce
zmieszana z rożanym olëykiem/bolesc w gło-
wie vśmierza/y oszałenie vspokaia ktore z gorą-
cey przyczyny pochodzi/też ranki wnethrzne
wysusza a potym ie goi.

Slazu Włoskiego

SLazu Włoskiego wodka gdy
ią kto piie/ociekłości/bolączki
wrzody y wszytki twardości w
nątrz miekczy/ goręczość o-
deymuie/piersi y płuca miek
czy y trzewa/kaszel suchy od-
dala/owrzedzenie nerek y mecherza goi.

Skoczkowa

IEst dobra wodka Skoczko-
wa/a tho iż trzewa czyści a
odmiekcza / glisty wygania
y wodność wnetrzna y thez
parszywą głowe czisci / zma
zy na ciele y na thwarzy po-
czerniałe spądza precz.

Sporzyszowa

NIemocz czyrwoną / Krwią
plwanie / Paniam ich rzecz
zasthanawia Sporzyszowa
wodka bo iest zimna/a z they
zimnosci ma cierpnosc/a tak
dla cierpnosci swoiey krwawe
cieczenie trzew zastanawia/rany zsthula / o-
wrzedzenie wnethrzne goi / a thak y wszyth-
kich członkow gdi ią piie albo maczaiąc chu-
ste prziklada/gdi krew z nosa zbytnie płynie te
di tej vodki wlać zastanowi ią/ranienie oczu
y powiek

y powiek ich goi/ thá wodká pożyteczna iesth bráć ią w lekárstwá gdy máią przyprá wiáć ná iákie zástánowienie ábo ná záwárcie.

Swieczkowa

Jest dziwney mocy Swieczkowa wodká w nápráwieniu skáżonego wzroku/ á iesli ku themu zielu przyłożysz koszyczká/ ruty / iástołczego ziela/ wespołek w iednym alembiku spalisz ná wode/ thedy bedziesz mieć dziwną wode á niepospolitey mocy w posileniu chorych oczu/ á zwłaszcza ludziom sthárym á flegmistem.

Szczyrowa.

Ta wodká Szczyrowa iest ciepła y sucha/ flegme łácniuchno wywodzi/ kto ma spárzenie ogniem iest dobra máczáć ono miestce/ twárdość sledziony rospądza / y głowe czyści kto nią sobie vsthá płocze/ z winem zmieszana tá to wodká/ á gdy nią kto sobie rány wymywa/ goi y czyści y ciáło rości.

Szałwiowa

Barzo iest doswiádczona w niemocách głowy Szálwiowá wodká bo iest ciepła y wysuszáiącza/ á stądże ma moc rospądzáiącą y przyciągáiącą/ mozgowi y suchym żyłam iest pomoczna/ to iest náprzeciwko páráliżowi/ świetego Wálantego niemocy/ y thez drżeniu członkow/ iest bárzo vżyteczna żołądkowi trawiąc w nim nieczystości wszelkie/ chęć ku iedzeniu dáie á zwłaszcza gdyby kto vczynił sálsze z tey wodki á z trochą pieprzu y octu á z tego vczynią sálsze.

Szczotkowa.

Od káżdego członku y od káżdego gorącego wrzodu ogień odrážáiącą moc ma tá wodká/ ále iest niemáłey zimności/ trochę wysuszáiącza/ zápalenie żołądká y wąthroby chłodzi/ rány wszelkie wysusza y goi/ boleści vszu vśmierza y ropę z nich wypądza y wysusza/ też rány w płucách y w ielitach goi/ y thez pániam choroba przyrodzoną zástánawia/ y wszelkie krwie płynienie z kądbykolwiek było zástánawia/ oszálenie też oddala gdy ciáło bedzie tą wodką często maczáne.

Szafranowego kwiatu

Chusthe omaczáiąc w száfránowey wodce/ y przykłádáć ná boleści dzne/ vśmierza ie y oddala/ y też insze boleści/ iáko wrzody/ bolączki/ ości kości wszelkie zgładza rospądzáiącz/ twárdość bokow/ y też bolączek zmiekczy/ żyły w zádku ociekłe ábo rányone goi y opráwuie / wrzod w zádku ktory zową ficus leczy mocznie twárdość żył y też schnienie członkow nápráwia / łamánie vśmierza/ wrzody gniące czyści.

Trawowa

Trawową wodkę gdy kto pije/ nerki czyści y záthkánie ich przeprawia/ y záthkánie sledziony y wątroby/ boleści w przegubiech vśmierza á plugáwstwá pędzi w przechody nerczáne y miecherzowe/ álbo korzenie icy iesth moczy odtwierdząiącey y nápráwiáiącey gorączości miernie/ á przetoż w tym przewyższa inne wodki/ owrzedzenie miechierzá y nerek goi / rzezánie moczu y boleśc w członku / ná żołtą niemocz iest też pomoczna.

Trlyczowa

Woda trlyczowa iest ciepła y sucha w wtorym stopniu/ czyści y rospądza/ kolere czyści wespołek y flegme wodną/ iesth vżyteczna náprzeciwko liszáiom / y náprzeciwko świerzbom/ ktoby potrzebował womitu vczynienia to iest wrácząnia/ thedy sie ciepło z másłem á z oliwą nápił they wody bedziesz miał wrácząnie/ blizny głádzi/ y glisty z żywotá wypądza.

Wołowego iezyku

Náká zoną krew czyści thá wodká/ serce posilla/ wilgości grube á czyniące páry rospuszcza/ wesołą myśl czini/ skáżony mozg y zánieczyściony tym

ny timi párami grubemi ktore przywodzą człowieká aż ku ożáleniu/ nápráwia/ teskność/ złe dumánie/ ßkárádę mowienie/ we śnie strá ßliwe widzenia oddala/ osipánie krost/ lißáie/ świerzb/ fráncze/ to wßytko goi/ piersi czyści y płucza/ kaßel suchy y suchoty vzdrawia.

Wierzbowa.

Wierzbowa wodká robaki w vßu zábija kiedy iey tám wpuściß/ gnoy gdy z vßu cieknie wyczyßcia gi/ glisty w żywocie morzy gdy ią pije/ wygania płod martwy/ fistuły czyści y goi/ żyłki nożnych miekkość y trzewa vtwardza.

Winna.

Z Jágod winnych dozrzáłych aby wodká ciekłá/ maß podnie podstáwić niejáką sklenice. Tá wodá dziwney á rozlicżney moczy iesth ku oświeczeniu oczu/ á ku nápráwieniu niedostáthku ich z gorącey przyczyny/ kłoćie w oczoch z gorączości tez odeymuie/ záćmienie oczu dla dymow z żołądká w głowe wstepuiących wyiáśnia/ y wzrok nápráwiáiącz ostrzy y posila.

Winnych skorek wodka

Winnych skorek wodká abo z liścia gdy ią pije w gorączkách/ chęć ku iedzeniu dawa/ gorączość wnetrzną vkłada/ wráczánie/ cieczenie wßelkie z kądkolwiekby było zástánawia palenie gáśi wnątrz.

Włoskiego kopru.

Nasienia przyrodzonego/ thy iest nátury obfitość mężczyznam stháryrm dáie/ mleko w piersiách mnoży Włoskiego kopru wodká/ záćmienie oczu wyiasnia/ y też ludziom opuchłym/ y tim ktorymby pámięć zginełá/ pomaga/ też sie iádom rozmáitym przećiwi/ też bolenie w krzyżoch vlecza/ y z mecherzá rzezánie wypądza/ vryne ku wyßciu y przyrodzoney rzeczy białym głowam pobudza.

Wysokiego Slazu:

Jesth zimna y wilgothna w swoim przyrodzeniu wodká wysokiego ślazu/ żywot odmiekcza/ y wrzedzienice gorące á bolące chłodzi y bol w nich vćißa/ twárdości ich rospądza á odmiekcza/ bárzo też iest dobra pomaczáć ná to mieśce gdzie vkąsi pczołá.

Jalowczowa

Jalowczowa wodká iesth cieplá y wysußáiącza mocznie bárzo iest subtelna/ rospądzáiącza nieczystoś. i wßelkie/ á ták iest osobna ná wymyuánie ran śmrodliwych/ á vrynę mocznie pedzi/ y przyrodzone rzeczy białym głowam/ vmárły płod z żywotá wypądza y żywy przed czásem/ iádom sie przećiwia y robaki iádowithe z domu wygánia/ iáko są weże/ páiący/ myßy y inßy robaci.

¶ Też sámá wodká w ktoreyby był vwárzony iálowiec/ iest dobry pániam pić kthore mą ią boleści w máćicy/ y ná oddawienie żył dobrze nápárzáć mieśthce ono maczáiącz gębkę w oney wodzie/ á przikłádáć ná mieśce oddawione.

Koniec Wodki

Wodki

Wodki ktore służą na głowne bolełci/a zwłaszcza z zimney przicżiny/są ty.

¶ Máioranowa/Lawendulowa/Bukwiczána/Koiowniková/Szálwiowa/Piwoniowa/Rumienková/Bobkowa/Koczenková/Nostrzegowá.

Na bolesc oczu z inney przyczyny/

¶ Wodká Włoskiego kopru/Celidoniowa/Swieczkowa/Ruciána/Verbenowa/co iest koszyszczkowa/Kozłkowa.

Na bolenie oczu z goracey przyczyny.

¶ Wodká rożána/Pozimkowa/Dziewánowa/Weżownikowa/Listow winnych

Piersiam ná kászel y ná dusznosc.

¶ Wodká Izopowa/Szánkowa/Ożanowa/Podroznikowa/Anyżowa/Cyzánná/Slazowa.

Na bolaczki.

Wodká Polney dryiákwie/Wołowego ieżyku/Borágowa/Máku białego/Jeczmienia/Rumienková.

Na watrobe y ná wodnocielnosc.

¶ Wodká Piołynková/Mleczowa/Kopytnikowa/Kozłkowa/Benedictowa/Opichowa/Máiowniková.

Sledzione náprawia

Wodká Jeleniego ieżyku/Zárnowczowá Polney ruty/Ożánková/Kániey przedze/Jesionowá/Vieprzyńczowá.

Ktore posiláią serce.

¶ Wodká kwiáthu Borágowego/Wołowego ieżyká/Koiowniková/Lanczána/Jáblek słodkich/swietego Jáná ziela.

Nerkam y mecherzowi.

¶ Vodká Anyżowa/Piotruszczána/Orzeszkowa/Málonowa/Rumienková/Opichowá/Lesney márchwie/Sierpiková.

Ná niemoczy máćicze:

¶ Vodká poleiowa/Czábrowa/Mátierzey duszki/Wrotyczowa/Biedrzeńczowa/Jáłowczowa/Koiowniková/Byliczowa/z ziela Máćicznego/Białey lebiothki y czyrwoney/Szdwinowa. Ziele máćiczne/niewiedziałem iáko ie po Polsku zwáć/tylko wiedz że ná máćice iest bárzo dobre/z byliczą y z wrotyczą iest iednákiey mocy ná te rzecz/á zową ie (Máruna.

Ktore krew czyscią z grubych wilgosci.

¶ Vodká polney ruty/Głowek chmielowych/Kániey przedze/Wołowego ieżyká/Borágowá/Polney dryiákwie/Vodá z sirzenia dobrze wytłoczona.

Ktore leczą czerwoną niemocz z trzew cieczenie/Vraz/Przepukline.

¶ Vodká Bábczana/Weżowego korzenia z ziela Weżowniká/Pozimková/Dziewánowa/Przestkowa/Rozchodnikowa/Kosthywałowa/Zywokostowá/Sporzyszowá.

One w kosciách/w stáwiech/y w innych członkoch leży/á tho skoro sie bolesc poczyna/thymi wodkámi maczáiąc w nich chusty/masz przykłádáć czesto:

¶ Rożána wodká/Dziewánowá/Bábczána/troche octu knim przylać/po trzech dnioch záśie to przykłáday/Psinkowa wodke Rumienkowa/Száfránową/Dziewánnową/zmieszáć ie spolem á takież przykłádać/po tym po kielko dnioch/Chebdową/Rumienkową/Száfránową/zmieszáć ie/á nimi okłádáć

dáć/ná ostátku tymi to okłádáć/zmiessay społkiem ty wodki/Piołynową/Páluchową/Chebdową/Rumienkową/Bzową/winá trochę przylać knim. Thák thym rządzenim dnę z wierzchu musisz goić/á we wnątrz inszim oby czáiem ktem służącym.

Zimnice trzeciego dniá leczyć.

¶ Podrożnikowa wodká/z ziela Pepáwy/Mleczowa/Lamikámieniowa/Fijołkowa/Rożáná/Dziewánowa/Szczáwiowa.

Zimnice káżdego dniá będącą leczyć.

¶ Benedictowa wodká/Podrożnikowa Piołynkowa/Czerwoney lebiodki/Mieteczána.

Na zimnice czwartego dniá

¶ Bábczána wodká/Chmielowa/Polney ruty/Dziewánowa/Jeleniego iezyká/Kániey przedze/Lamikámieniowa/Wolowego iizyká/Debowa.



Drugie Wodki

Ktore są dobre na wiele niemoczy ludzkich/á inszem misthersthwem bywáią palone/nie thák iáko ty pierwsze/á dla tego położylismy ie iákoby osobno.



Wodek tych iesth thym sposob iż są niektore z zioły woniáiącemi skłádáne/á niekthore też z sámey wodki. Gdzie roskázuie dáć wkisieć/masz wiedzieć iż tho w gnoy końskim wstáwić w stklánym naczyniu/á dáć temu stać ták iáko tám roskáże iżby wkisiáło/potym wypalić. Jest spráwá ku paleniu tych wodek ktorą Aptekárze zową Balneum Marie.

Wodká złota ku vzdrowieniu wszytkich niemoci głowny ch.

¶ Weźmi Sandałow czyrwonych białych y żołtych/korałow czyrwonych y białych ziela Przerwipep/Diptamu/Bolum armenum/Sanguinem draconis(w aptece)Bożowniku/Biedrzeńczu/Terram sigillatam/(w aptece) gr 3. Wroniego oká 6.3. Drzyákwie 3 1. ty wszyki rzeczy zmiessay z orzechy włoskimi wziąwszy ich dziewięć/á to potym włoż w gorzałkę czoby iey było pol kwarty/á ktemu przyley oczku winnego kwartę/á niechay thák kise przez czáły tydzień w naczyniu cenowym/potym to wypalić w alembiku/á te wodę pić ták wiele czoby się wlało w pol iáiá kokoszego.

Wodki bárzo dobre ludziom niesłyszącim.

¶ Weźmi wodki z liscia włoskiego orzechá/Piołynowey/Rozmárynowey/wszitkich rowno szesc łotow/iáiec mrowczych swieżych osm łotow/to wszytko w sklenice włoż á zákryi dobrze/włożże w gnoy przez osm dni aż wkise/potym to wypalić/á the wodkę posthawić ná słończe przez trzidzieści dni/á potim pożywáy.

Wodká ludziom bárzo dobra ná záćmienie oczu/kthorym się zda iżby przez szkło pátrzyli.

¶ Weźmi Piołynu/Centurzyiey/káżdego po garsci/Czárnuchy stártey ná proch pol funtá/Winá białego dwá funty/zmiessay to społem á wypal przez alembek/powthore pal obyczáiem tym iáko zową Aptekárze Balneum Marie.

Ná toż wodká bárzo dobra wpuszczáć ią ná noc w oczy.

¶ Weźmi Włoskiego kopru/Ruty/Swieczek/Wysokiego mleczu/Bukwice/Rożey czerwoney/Celidoniey/thy wszitki ziolá máią być swieże á bráć ich pod iedną miárą/á zsiekawszy ie włoż w czysthe wino/niech wkisią/Przez osm dni máią stać/potym wypal/pierwsza tedy wodká iest iákoby srebro/wtora iáko złoto/trzecia iáko bálsam.

Gdy komu łzy płyną z oczu.





z gorácey przyczyny.

C Naprzod wezmi wodki Ruciáney/Fiolkowey/ Rożáney/Swieczkowey/wßitkich rowno/zley ie wßytki w sklenice á day stać ná słończu przez trzy dni/potym ich pożywáy.

Wodká ktora przywraczá strácona krase ná obliczu.

C Naprzod wezmi wodki Bukwiczowey Rozmárynowey/Verbenowey to iest Kożybczkowey/Piołynowey/wßythkich rowno/zmießay ie społem á day sthać ná słończu pezez osm dni.

Na tredowata twarz.

C Wodká z korzenia psinek/Psiego iezyku/twiatkow Bobowych/ wßytkiego po garści/kámphori poł łotá stártey/zetrzeć to wßytko społem/á potym wypalić tym obyczáiem czo aptekárze zową balneum Marie/ przynamniey dwá razy/á maczáiąc w tym chusthe przykłádáć ná twarz.

Ta wodká iest rospadzáiacza krosty ná twarzy y ná oczoch.

C Wezmi pokrzywy á zsiekay ie/pothym włoż w wino przez czterzy dni/a pothym wypal/wezmiż tey wodki y rożáney/ y polciowey wßytkich rowno/maczay w tim chuste á przikłáday ná krosty. C Albo wezmi wodki z korzenia Kosáćczowego/y też rozbić białek ná wode/á tho dwoie wysthaw ná słończe przez osm dni/przyłoż potym ktemu kámphory/ á tą bedzieß miał wodke ná ty rzeczy.

Na popádánie ciáłá/ ... szczá liczá.

C Wezmi koziey serw... Liliey białey/ ... poł libry/Weisinu valonego ták ... ...ownikowego trzy loty/zmi... ...kmeć przez osm dni/ po... ná ty rzeczy.

...wybieláiá ...rzez

...biale...

Fiolkow białych/kwiatkow Benediktowych/ tego wßytkiego kwiecia rowno/wypal to/ á te wodke bárzo dobrze zchoway w skleniey przykrywßy/potym sie tą wodką vmyway.

Wiedz że ty wßythki wodki pospołu niemogą być palone/ abowiem Fiołki bywáią ondzie Márczá/á kwiát grzybieniowy aż miesiączá Sierpnia/ albo tákże y Bzowy kwiáth y Benediktowy/ale pal káżde osobno gdy ktore nástánie/á potym ty wodki zmießay á powtore wypal á vżyway ich.

Naprzeciw boleści w gárdle.

C Wezmi skory świezey z włoskiego orzechá czterzy y dwádzieściá lotow/ wodki iágod zamorskich ktore zową Mora celsi/ wodki Ieleniego iezytá rowno dwánaście lotow/ wodki z polney Rożey/wodki Rzepikowey/ Iulepu Fiolkowego czterzi loty/ Dragantum ieden lot/Gumi arabicum/ Psilium po poł lotu/ty wßytki rzeczy niechay pokisáią/á potim ie wypalić przez álembik przinamniey dwá rázy/obyczáiem tym balneo Marie/ pothym te wodke w vstá bráć á płokáć gárdło.

Naprzeciw vschnieniu iezyká dla silney goraczości wnatrz/ y theż gdy iezyk poczerniele á zápali sie w vściech.

C Wezmi wodki fiolkowey/wodki polney Rożey rowno dwánáscie lotow/ wodki z zielá ktore zowią Głowienki z kwiatkow iego/ z kwiatkow ciernìowych/z Psilium/połthorá lotu/pothym to wstaw w gnoy aby vkisiáło przez czternáscie dni/potym to wypálić timże obyczáiem balneo Marie raz abo trzy.

Wodká bárzo dobra tym ktorzy máia w vściech wiele wilgości.

C Wezmi wodki Bukwiczowey dwánaście lotow/vodki Cellidoniowey czterzi loty/ vodki Kopru swoyskiego ßesc lothow/ Gálgánu dwá lothy/Specierum aromati.rosarum descriptione Gábrielis ieden lot/ to maß wsthawić w gnoy przez czternáscie dni aby vkisiáło/ potym to wypal balneo Marie.

Wodka bárzo dobra na wszytki bolesci głowne zwłaszcza ná gárdło.

℄. Wezmi wodki iágod ktore zową Mora celsi dwánaście łotow/ wodki Fiołkowego ziela też szesc/ Diamoron/ Rob de nucibus rowno dwá łoty/ Drágantu zimnego w tabliczkách 1. łoth. Gumi arabicum 1. łot. ty rzeczy wypalić przez alembik balneo Márie raz abo trzy ale kożdy raz czo wypalisz na onoż záśie wlewáy czo ná dnie zostało/ á ták czyń raz abo trzi potym tą wodką płocz vstá y gárdło.

Wodká ktora wspomaga żołądek/ á czyni w nim dobrą stráwnosć.

℄ Naprzod wezmi wodki Ruciánej 12. łotow/ Piołyntowey/ Miethcżáney rowno po szesć łotow/ Centurzyiowey czterzy łoty/ wodki z korzenia Ománowego/ Bukwiczowey po dwu łotu/ Tátárskiego zieła czterzy łoty/ skorke ktora iest poszrzod pepká kokoszego gdi gi rozkroisz/ tey wezmi dwa łoty korzenia Vężownikowego 1. łot/ czo może byc proch tho zetrzeć ná proch/ á zmieszawszy z themi wodkámi dáć vkisić/ potym wypálić balneo Márie/ á vżywáy tego/ żołądek bárzo posila.

Wodká bárzo dobra przeciw kordiace.

℄ Náprzod wezmi wodki Wołowego iezyká 24. łotow/ wodki Miodunczáney 12. łotow/ wodki z Lipowego kwiecia szesc łotow/ ty wodki máią byc zlane do iákiego naczynia srebrnego/ á potym wezmi złoto czyste/ á zágrzewáiąc abo rospaláiąc ie gás w tych wodkách/ á to czyni ták długo azby złotá trzecia częsc vbyło/ to ták czyni ieslibi vrynà tego chorego zciągała sie ku czyrwonosci/ potym przyday species diacorali magistraliter 1. łot/ species electuarium de gemmis, Diamargariton ań poł łotá/ Spodium czwartą częsc łotá/ kosci z sercá Ielenieigo thàki z dobze wyprawney/ Been białego y czerwonego/ skory z drzewá Cithry też czwartą częsc łothá/ day themu vkisić w gnoiu przez czternascie dni/ potym to wypálić przez alembik balneo Márie. Ale iestliby vryná tego chorego zciągáłá sie ku białosci/ tedy nie trzebá przydàwáć species Diacorali/ Ale electuarium de gemmis przidáć/ Dialignum

Aloe/ y Diamuscum słodkiego/ podług Mesue Janá/ káżde pod swą wagą/ iáko wyszey nápisano iest.

Wodká bárzo dobra przeciw kászlowi.

℄ Nápzod wezmi wodki Izopowey/ wodki Połiowey/ wodki máthki Bożey włoskow/ wszytkich rowno poł funtá/ Diairis secundum Nicolaum/ Diacalamentum rowno trzy łoty/ To wszytko spráwić iáko y pierwsze/ potym wypalić/ á tego pożywáć ráno y w wieczor.

Wodká druga ná kászel dziecinny.

℄ Napzod wezmi wodki Fiołkowey/ Bzinowey rowno szesc łotow/ Diadragantum 3. łoty/ wypalić to przez alembik balneo Marie/ á tego im dawáy pić po iedney łyżce.

Wodká bárzo dobra tym ktorym gnije watrobá.

℄ Náprzod wezmi wodki z listu debowego/ wodki Isopowey/ wodki Kosáćczowey/ wodki z kwiatkow lniánych/ wodki z Mátki Bożey włoskow wszytkiego rowno/ á zmieszay ie pospołu/ y wystaw ná słońce przez kielko dni/ potym dawáy niemocnemu ná kożdi dzień dwá rázy po trunku.

Wodká bárzo dobra ná vgászenie prágnienia.

℄ Náprzod wezmi wodki z wysokiego mlecżu/ w[illegible] Szcżáwiowey/ wodki Máiowników/ wodki Fiołkowey/ wszytkich po czterzy łoty/ Iatłká ziárnistego szesc łotow/ Limuniey suchey 3. łoty/ Pomáráncżey suchey czterzi łoty/ Syropu z Limuniy/ abo Oxisacara simple, secundum Nicolaum/ Syrop szczawiowy/ Citrynowy/ wszytkich rowno trzy łothy/ sandalu czyrwonego 1 lot. [illegible] trzy łoty/ miedzi temi wszytkimi [illegible]
być proch vczynić [illegible]
łu/ á dáć kisieć p[illegible]
neo Marie/ [illegible]
te wodke [illegible]
wą feces/ [illegible]
rázy/ á [illegible]



Wodká náprzećiw zápaleniu wątroby / y wſzytkiego ćiáłá.

Wezmi Mleczu wyſokiego ſześć garśći / Podrożniku trzy garśći / Mátki Bożey włosków / Máiownику / Pſinek / Diantos (w aptece) wſzytkiego rowno / zmieſzay tho ſpołem á wypal przez alembik / potym te wodkę mieſzáiącz z winem pić.

Wodká bárzo dobra kiedy kto rzezánie miewa przi puſzczániu moczu.

Wezmi wodki Piotruſzczáney / wodki Bluſzczowey / wodki Trzebulowey / wodki Bábczáney / wſzythkich rowno po funcie / Rzodkwie / Chrzanu / Czoſnku / wſzitkich po oſmi lotoch. Márzány cztyrzy loty. Ty wſzitki rzeczi zmieſzay á wſtaw w gnoy w ſklenicy przez 8. dni aby ukiſiáło / pothym wypal przez alembik balneo Marie / á záśię wlewáć ná to czo zoſtawa ná dnie / iáko wyſzey nápiſano / czyn thák trzy rázy á będzieſz miał wodkę bárzo dobrą.

Theż pepek námázáć iákimkolwiek loiem ciepło / á wnet przeſtánie.

Wodká bárzo pożytheczna ludziom ſtłuczonym / y z wyſoká vpádłym / albo brzemię dźwigáiąc vrázonym.

Naprzod wezmi Bukwice / Bożego drzewká / Lebiodki białey / Przeſłki / Fenugrecum / z apteki / Hányżu / Miodunki / wſzytkich rowno / wezmiż wody iedne część / wley k niey octu ták wiele iáko ieſt wody / warz ty ziołá w tym / á to dawáy pić ludziom tákowym ná cżczo.

Drugie.

Wezmi Fenum grecum / Zimozielon / Bożego drzewká / warz to w ſthárym piwie / przyłoż k temu máſłá / dawáy pić ludziom vrázonym albo vtłuczonym.

Drugie.

Wezmi Mumiey 1. drágmę / Bolum armenum / Terre ſigillate oboygá po pol drágmy / á vwárzywſzy Boże drzewko y Fenum Grecum w wodzie dżdżowey / á przecedziwſzy wſip ty rzeczy w te wodkę ſthłukſzy ie dobrze / á to dawáy pić zámieſzáiąc ludziom tákowym ná cżczo / á chceſzli możeſz wziąć winá dobrego letkiego y zágrzać / á w to wſipáć Mumiey 2. drágmie / dáć wypić ná cżczo ná vraz.

Wodká ktorá ſpedziſz zmázi od ſłoń cá vczynione / przez iedne noc.

Wezmi ſklenice w kthorey by było dwie kwarcie / á włoż w nie iágod winnych niedozrzáłych pol funta / ſoli oczkowátey pol funtá / háłunu dobrze vtártego pol funtá / wodki trowowey pol funtá / wley ią w thy rzeczy / á niechay wre áż do czwartey części / pothym przecedz przez ſukienny plát / á tim vmyway gdzie potrzebá.

Wodká wyborna tym ludziom ktorzy chczą czyſtość bez vſkodzenia zdrowia záchowáć.

Wziąć thych wodek / Ruciáney / z Kopru ſwopskiego / z Lilicy białey / Kopyſzczkowey wodki Láncząney bez winá paloney / kożdey po pol funtá / zley ie wſzythki ſpołu á wypal przez alembik letkim ogniem po wtore / á tey wodki komu dáſz ná noc trzy loty (ale nietrzebá wieczerzáć) albo w poſtne dni po cztyrzy noci záwieſzáiąc / będzie miał pokoy od żądze cieleſney.

Oczet / kiedy á komu ſzkodzi.

Oceth częſtho pożywány wzrok mdli / pierſi obráża / káſzel poruſza / żołądzowi y wątrobie ſzkodzi / ſtáwy y członki bárzo vciska. Ocet ſtárym ludziom bárzo ieſt niepożyteczny / bo ćiem ſtárości rychło być przynagla y potwierdza ią dla zimności y suchości kthorą ma w ſobie. Oceth nerkam y inſzim członkam to ieſt mecherzowi y ſthawom nożnym bárzo ſzkodzi. Oceth naſienie męskie pſuie á niepłodnoſt działa częſto pożywány. Ocet kolerykom y ludziom krewnym ieſth pożyteczny / flegmáthykom ſzkodzi / ále Melankolikom więcey niżli inſzym.

Wodká bárzo pożytheczna ludziom ſwierzb ná ſobie máiącym / y iáкie kolwiek kroſty / liſzaie y inſze zaskornie choroby ták ma być działaná

Wezmi Lebiodki / Polney Dryiakwie /

Máćierzey duſzki oboiey/Krwawniku/Rzepiku/Bukwice/Kobylego ſzczawiu/Polney mietki/Kumnu/Pokrzywy/Wrotyczy. Ty ziolá warz w wielkim gárncu/á gdy bedźieſz miał iſć do łáźnie wypij pierwey throche dryakwie cżyſthey weneczkiey z trochą wody ćiepłey/potym weźmi przeſcierádło/maczay ie w oney wodźie w ktorey ziolá wrzáły/á owiń wſzitko ćiáło w ono przeſcierádło mokre/dźierżyſz ie ná ćiele á pot z ciebie dobrze poplynie/potim zią wſzy przeſcierádło/ćiáło ma być oćierane ſurowym plotnem oſtrem z onego potu/potym gdy iuż z łáźnie bedźie miał wyniſć/tedy wſzytko ćiáło oną wodą ma oblać/á to dźiáłay ná kożdy tydźień ieden raz/zá ieden mieſiąc zeydźie z ćiáłá wſzytka plugáwoſć/czo od wiela ludzi doświádczono ieſt wielekroć.

Wodká ku vmywániu brody po ogoleniu albo po łáźni.

¶ Podrożniku weźmi á ſpal gi ná popiol potym z tego popiolu vczyniſz káltus czoby nie był bárzo ſilny/pothym thego káltuſu weźmi kwarte á wloż do niego trzy ćzwierći lotu drágántu/kámphory tákże wiele/á wley ſpolem do iákiey bánie ſkláney albo czenowey ſlaze/zákriy dobrze z wierzchu/á day ſthać áż ſie tho tám roſpuſći/potym to przecedz przez chuſte á wley záſie do bánie/á tym ſie vmyway po łáźni.

Wodká doświádczona ná oczy ktore ſą opárzyſte: od pániey Woiewodźiney Káliſkiey.

¶ Weźmi iáie czo naświekſze możeſz mieć vwarz ie twardo/potym ie obłup y roſtroy ná poly á wyrzuć żołtek z obudwu cżeſci/potym w ty doleczki gdźie żołtki leżáły náſip nieczo kopermaſeru ſthluk ſzy gi bárzo dobrze/á poki ieſzcże ſą dobrze ćiepłe/potym w tich biálkoch vſtogi ſie wodá zielona/á ták w tey wodce pioro omaczáiąc ten opar máczáć/á tego ſtrzedz áby tey wodki do oczu nie dopuſcił. Cżyń ták dzień abo trzy/ták iáko pothrzebá vkáże/dokąd nie zeydźie/bo nadáley do thrzeciego dniá ſpędźiſz możeſz tego vczynić z kielkánaſcie iáiec.

Lekarſtwo doświádczone ná bolacze oczy.

¶ Weźmi kwarthe Málmázyey dobrey/potym weźmi z aptheki Tuciam preparatam poł lotá/Kámphory trzy czwierći/á te kámphore pokropić palonym winem y vmorzić ią potym zetrzeć ná proch/potym weźmi wodki Koprowey poł kwarty/á to wſzytko zlać ſpołu y zmieſzáć dobrze/á ták temu dáć ſtáć rok choćia y wiecey poki potrzebá vkáże. A gdyby oczy boláły/tedy to zmieſzawſzy choćia ſtoro y po vdźiáłániu/á zmaczáć máłą cżyſtą chuſtę/á w kąćiki do oczu máluczko wpuſzczay położywſzy ſie wznák/á to oczom bárzo rychło pomoże/boleſć/czyrwonoſć/gorączoſć/to wſzytko przez wyciągnienie.

Wodka wyborna na oczy ze dwunaſcie ziol z winem namoczonych.

¶ Weźmi rożey czerwoney ſwieżey/ziela Swieczek z kwiátem/Kozybczká/Włoſkiego kopru/Celidoniey/bukwice/Salwiy y Ruty/Srzebrniku/Bábki wielkiey y drobney/Piołynu młodego/wierzchow Hányżowych gdy kwitnie/tych wſzythkich pod iedną miárą po gárśći abo po dwu abo po czym chceſz/drobno skray wſzytki y wloż w cenowe naczynie/albo w gliniáne polewáne/wley ná nie winá biálego á poſtaw ná wielkim ſłończu/niechay ſtoią cżterzy dni/zámieſzáiącz ná káżdy dźień dwá rázy/piątego dniá máią być wlane poſpołu z winem w alembik cenowy/á ták palić ogniem lekkim/záſie oná wodká powtore ma być palona balneo Marie.

Pożytecżnoſć y godnoſć tey wodki.

¶ Gdy kogo oczy bárzo bolą/weźmi tey wodki dwie łyżcze/biáłku cżyſtego vbiwſzy gi dwie łyżce/Kádźidłá tłuczonego poł drágmy/to wſzytko vbić dobrze ſpołem/á w tym páczeſi ná poiwſzy ſkronie y czoło obkłáday ná noc/bol ćieſzki z oczu y z głowy wyćiąga/á ná drugą noc tá wodká w oczy ma być puſzczána przed ſpániem dwie godźinie/á wzárań po wſtániu oczy máią być vmywane á vćichnie bol y ſćiek. Ale pewniey bedźie kiedy purgacia głowna vprzedźi albo puſzczánie krwie. Tha wodka

w oczy

w oczy wpuß[illegible]ana/czerwonoſc ſpądza/ łzy z oczu płynące [illegible]anowi/ oczu mdłoſc odeymuie wzrok oſtrzy/ bl[illegible]ſk ßkodzący ktory bywa z wilkoſci złych w oczu będących odeymuie/ oczy iaſne y przeſpiecznego wezrzenia czyni. Częſto kroć zwieczora przed ſpaniem trzy godziny w oczy wpußczona/ y wzaran po ſpaniu wgodzinie/ bielmo z oczu ſpądza/ łuſkę y błonkę zdziera azwłaßcza gdy w nie trochę Kamphory y czarney Heleny przyłoży. Tha wodka gdy będą oczy częſto pomazowane/ zmießawßy ią z mlekiem niewieſcim ytez z czyſtym białkiem vbitym (maią być z wierzchu y wnątrz pomazowane) a gdy w nich ieſt bol ſilny/ tedi to lekarſtwo barzo pomaga tak przyprawiaiąc. Dziećięciu młodemu ßarłookoſc naprawia. Jeſth ta wodka oczom barzo pożyteczna/ gdy będzie tak palona iako to naucza.

Wodka ku naprawieniu wßelkiey ßaty iedwabney kthoreykolwiek barwy.

ℭ Wezmi dwie kwarćie wody proſtey a włoz w nie Gumi arabici prochu dwa łothy/ day tak ſtać przez dzień/ pothym w tey wodzie maczay gębkę a wyćieray ßaty.

Wodka ktora ſpędzi wßelką zmazę z kożdego ſukna.

ℭ Wezmi wodi ſtudzienney 20. funtow Siarki funth/ Mydła drobno kraianego dwa łoty/ warz to wßytko zgodzinę/ potim przecedz a pomazuy trochę ſukno mydłem zmazane/ a każda makuła zginie.

Na zmazy ßaty Araminthey.

ℭ Wezmi wodki ktorą zową Aqua vite/ a pomazuy z they ſtrony gdzie nie koſmato aż wodka przechodzi na drugą ſtronę/ będzie zaſie czudna.

Na ſpędzenie zmaz z wßelkiey ßaty iedwabney.

ℭ Wezmi gliny z ktorey garnce czynią/ żołtek iaiowy/ aquam vite poł [illegible] / wody ſtudzienney dwa funty/ zmießay wßytko dobrze w donicy/ a uczyń z niego iakoby moſkalik kthory vßuß dobrze a zchoway/ a [illegible] trzeba/ wezmiß tego moſkala iłe trz[illegible] moczywßy trochę rozćiągay iakoby [illegible] czo na ćieniey możeß/ a gdzie ßata ie[illegible] na przyłoż na ty mieſtcza aż vzchnie/ pot[illegible] one glinę wybij abo wytrzy precz/ czyń ta[illegible] go aż zmaza precz zginie: Tymże obyczaie[illegible] wyprawiß włoſy ieſliby były czym zmazane/ ſmołą albo czym inßym/ zmaczawßy tey gliny w wodce ktorą zową aqua vite a pomazay włoſy/ zginie zmaza: A ieſliby nie pomogło/ wezmi trochę oleyku migdałow ſłodkich/ przymießay ktemu a będzie dobrze.

Sprawa iedna ku vmywaniu liczą y rąk/ ktora pachnie a czyni ciało białe iako mleko.

ℭ Wezmi draganthu vmoczonego w occie rozanym/ mąki ięczmienney/ Krochmalu/ białek dobrze vbity z iaia świeżego vbić gi iako clarum/ zmießay ſpołem a poczyń iabłußka/ vſuß ie dobrze a vmyway ſie niemi w[illegible]
(myciu.

Wodka barzo pożyteczna na Wyczyſcienie ran y wrzodow ktore ſą trudnego vleczenia azwłaßcza na członku męſkim/ ytez na mieſtczoch thaiemnych: Maią być vmywany dwa razy na każdy dzień/ a po vmywaniu maß przykładać they maſci.

ℭ Wodkę naprzod tak maß ſprawić.

ℭ Wezmi Roiownika/ Ruty domowey Kokornaku/ Koßyßczka/ wßythkich po czemu chceß poki ſą czyſte świeże a zielone/ ſtłucz ie w możdzerzu/ a potim poley na nie niebarzo wiele wodki Rozaney/ potym wytłocz przez chuſtę lnianą ćienką/ ale ich maß nabrać izby ſoku było trzy vncije/ potym przyłoż ałunu palonego ſkrupuł ieden do tego ſoku/ ytez grynſpanu ſkrupuł ieden oboyga vtartego/ zmießać wßytko ſpołem do iedney ſcklenice a wſtawić na słońce przez kielko dni/ a potym zlać to czo ſie vſtało na wierzchu do inßey czyſtey ſcklenice/ a to będzie wodka na to vzyteczna.

masc ktora ma byc przykłada na po tym vmywaniu.

¶ Weźmi łoiu kozłowe° 12. vncij á roz puszczay gi po cżterzy razy w oczcie rożanym/ weźmiż też wosku cżystego poł vncij / miodku rożanego 3. vncije/oliwy iedne vncija / strojow bobrowych 3. dragmy/ aloes succotrini połtory dragmy/ grynszpanu 1. dragme/ czo ma być starto to zetrzeć/á masc tak masz vczynić/wosk y łoy rospuscić á gdy sie rospusci wlać tam oliwe y odstawić od ognia á mieszać wszytko nieprzestaiąc/á gdi pocznie twardnąć wsypże do tego bobrowe stroie y aloes/ grynszpan/á mieszać wszytko tak długo aże prawie ochłodnie a iż będzie twardo / a byłoliby twardzey niż potrzeba/oliwą vtemporuy.

Wodki dobre przeciw Kordiace.

¶ Wodka Mleczowa/Rożana/ Boragowa/ Wołowego iezyka/ku nim przimieszać rzeczy mocznieyszych też na to służących.

Wodka przeciw złemu miesu ktore sie w osciech mnoży z france/ albo thez na to mieso złe ktore sie w ranach mnoży bowiem vygryza ie gdi będzie ma czano tą wodką przez trzeci dzień raz ieden.

Weźmi Ałunu/ Kuperwaseru rowno dwie dragmie/wodki Babczaney/ Rożaney rowno trzy vncije/Szafranu ile chcesz/á day wrzeć aż wywre połowicza albo wiecey/ á to będziesz miał wodkę dobrą na to.

Wodka na vchedożenie flakowatey skory na liczu.

¶ Weźmi soku z ziela Wołowego iezika soli białey oboyga rowno czo sie może włożyć w poł skorupy iaia kokoszego/ białkow trzy od i aiec kokoszych/Wina/Octu/ wszytkiego rowne cżesci/zmieszay wszytko społem/á thym pocieray na ty fláki.

Wodka spędzaiącza piegi z licza.

¶ Weźmi wodki Lilijey białey 1. funth/ wodki z Bań 2. funty/ wodki limoniarum 3/ ap[...] .3y vncie/Kamphori carhati cżteri vn ci[...] [...]iorum de cerasa 2. vncij/ lumen de coro. trzy vncie/borazo pisto/ 2. vncij/ lumen zuccarino 2. vncij/ Ty wszytki rzeczy włoż do iednego nowego garncza/przystaw do ognia a by wrzało aż gdy tego zostanie osma cżesc/ potym to przecedź przez cżiste płotno/á to będzie wodka chędożącza twarz kiedy nią będziesz vmywał rano/awszakże nalepiey po łazni vmywać/bo to barzo richło zlezie/ale cżuste wtim maczaiąc pomazować.

Wodka sprawiona a barzo slachetna woniaiącza.

¶ Weźmi wodki Rożaney ieden funth/ Piżma 2. skropuły/ zetrzy piżmo barzo drobno á wsyp w te wodkę/day temu stać na słończu albo w cieplcy izbie zatkawszy zwierzchu/ a tak to będzie barzo roskoszna wodka woniaiącza/ ktorą sie ma pocierać po zmyciu w łazni/abowiem odeymuie niewdzięczną wonią od cżłowieka/cze° sie wiele przigadza v ludzi.

Rzecz sprawna/ kiedy kto chce aby włosy wypadały z kądkolwiek.

¶ Weźmi Wapna niegaszone° osm vncij/ korzenia Fijołkowego startego 1. vncija/ Auripigmentum z apteki poł vncij: Ty wszytki rzeczy ztarwszy na proch zmieszay społem/ a gdyć potrzeba weźmi cżesć tych prochow/ to spuść ie cżystą wodą tak aby było iako ciasto albo iako masc/á tego przikładay z plastrem na miestce gdzie włosy są á chcesz aby niebyły/ day na włosiech leżeć thak długo aż vschnie/ á potym wycieray drewnem albo cżym ostrym one masc/á za tym włosy wylazą/potym omyway to miestce wodką rożaną/niemaszli iey/te dy prostą wodą cżystą.

Syrop trawiący y pod cżescia purguiący/ Lubricatiu°/od Doctora Miechowity: ktory wywodzi materie kolerycżne zapalone.

¶ Weźmi Mleczu wysokie°/ Fijołkow cżystych/ Chmielu y z korzeniem/ Kaniny prze dze/Polney ruty/Boragu/ Bukwice/Rożey korzenia Mieczykowego/ Paproczi/ Reubarbari rectificati (z apteki) wszytkie° rowno po poł vncij

pol vnciy/ Listkow sene pol trzeci garś
węgierskich 12. vwarz czyście z pil
wywre trzecia część: Naprzod vw
mocznieysze/ potym wloz mdleysze/
barum wsyp gdi iuż przecedzisz/ poty
kruy czukrem bieluchnym/ miara ieg
(ty

Syrop naprzeciwko Kordyiaczney niemoci/ od Doctora Miechowity.

℄ Wezmi Miodunki/ Kocenkow arabskich/ Mleczu wysokiego/ Epitimu (z apteki) ziela ktore zową Włoski/ listkow Trawowych/ rowno po garści/ kwiatkow Boragowych/ kwiatkow Volowego iezyka/ Fijolkowych/ Grzybieniowych/ rowno po garsci/ korzenia Złotogłowu/ Paprotki/ Chmielu/ Podroznikow/ rowno po pol vncij/ vwarz podlug nauki/ pierwey warz moczne/ á potym przyloz mdleysze/ á oczukruy czukrem Taberzet: Ten syrop pić raz przez dzień rano/ iesli będzie purgował tedy gi może brać przez trzeci dzień.

☞ Gdy ktho pije wodkę Dziegielową na każdy dzień dwa loty/ á wziąć też wodki Biedrzeńczowey 4. loty/ y zmieszać ty dwie pospołu á pić/ Thaki człowiek może być przespieczen od każdey niemocy.

℄ Gdy kto pije wodkę z Gorczyki na każdi dzień trzy loty/ przedluża żywot człowiekowi.

Gdy kto pije wodkę Rozmarinową rano y wieczor po poltoru lotu/ albo wmieszawać w iakie picie/ ythez gdy nią ciało maczą/ potwierdza duchy żywotne.

Koniec o Vodkach.



Jako Oleyki Sprawowac ku leczeniu.

Naprzod Rożany.

☞ Oleiek Rożany tak czynią. Weźmi 4/ loty Rożey świezey/ á wloz ią w ieden funth oliwy w scklenice/ á zawiązawszy ny postaw na słońce przez czterdzieści dni: Takież Fijolkowy/ Takież y z Grzybienia.

Oleiek Rożany tę moc ma/ Zagrzewa członki vziebłe/ á zapalone chłodzi: Fijolkowy lepak odwilża y chłodzi: Grzybieniowy sen przywodzi/ odwilża y chłodzi.

Liliowy oleiek tak czynią.

℄ Weźmi dwa funty oliwy/ wloz w nie trzydzieści kwiatkow Liliey wyrzuciwszy z niey serca/ postaw w cieniu zawiązawszy. Ten oleiek pomaga na zapalenie członkow y gorącości głowney.

Oleiek z Rumnu tak czynią.

℄ Weźmi nasienia Fenum grecum tartego/ kwiecia Rumnowego/ rowno czterzy loty/ á wloz to we dwa funty oliwy/ postaw na słońcu czterdzieści dni/ ale zawiez chustą aby niezwietrzało boć by złey woniey było.

Ten oleiek miernie zagrzewa y odwilża/ członki skurczone rosciąga: dobrze nim mazać członki stłuczone.

Migdałowy oleiek tak czynią.

℄ Weźmi Migdałow/ á obłup ie czyście/ y vtłucz albo vwiercz co nalepiey przez wody aby mleka niepuściły/ á obwinąwszy mocną chustą przysmażyć na rynce/ á potym wyciśni w iakiey prasie.

Z Piołynu oleiek.

℄ Weźmi czterzy loty Piołynu/ á wloz w ieden funt oliwy/ postaw na słońcu czterdzieści dni. Zagrzewa członki zimne/ każdek posila/ y stawy potwierdza.

Oleiek z żoltkow iaiowych.

Vwarz iaycza twardo / wymi z nich żoltki c vsmaż na panwi albo na rynce aż będą czarne/á zawiązawszy w chustę wycisnąć/ á ieszczeby lepiey smażywszy wypalić thak iako wodki palą/kiedyby kto miał przyprawy. Ten oleiek rosci mięso wranach/goij á nie da (sie ziątrzyć.

Oleiek z cegły.

Weźmi cegłę kthoreyby ieszcze niemaczano/stłucz ią na kielko częsci/włoż że w ogień izeby sie rospaliła iako węgl/á thako gorączą włoż w oliwę / á gdy sie napije dobrze / stłucz drobno iako krupy / á wypal ie tak iako wodki palą/á zbierać gi w bańkę scklaną. Ten oleiek pomaga wszitkim zimnym niemoczam z flegmy/na kamień/na strzekanie / na paraliż/ na kurczenie/ gdy nim maże albo gi pijena kożdą dnę y łupanie/ na bolesc w grzbiećie á gdy rozmieszasz z nim sal armoniacum/albo lepiey amoniacum / á z tego plastr na śledzione przyłożysz/wszytka kra odeydzie / y twardosc każdego wrzodu zmiekczy/tym czo wielką niemoc ćierpią w nos go wpuscić / barzo pomaga/ á gdy nim tył głowy pomaże/pamięć przywracza : na bolącey ząb go nakruszyć/bol przestanie : á gdi nim maćice pomaże/dziećię vmarłe wyćiąga : gdy go włożysz z wełną w ogonice/hrobaki zabija / kożdemu sie iadowi przećiwia / oczy leczy á niedopusci płynienia : Rybitw gdy nim sieć pomaże / samy ryby do niey idą.

Oleiek z Kopru tak czynią.

Vezmi świeżych rozdżek zgron poki sie nasienie nie vstoij j. vncyą/włoż w funt oliwy/ postaw na słończu przez dwadzieścia dni Ten oleiek czysci kożdą niemoc / á wilkosci ku mierze przywodzi j rospądza złe zebranie : Takiyże też mocy iest oleiek z Nostrzegu. Oley Lniany/piegi y nieczystosci z licza gubi / á możesz z niego takiesz czynić gdy oliwy niemasz.

Naprzeciwko powietrzu oleiek barzo dobry / y na leczenie

Osobno oleiek dla bolączek morowych y na insze niemocy barzo pożyteczny.

Weźmi ziela świethego Jana po łaćinie Ipericon/iedne częsc/kwiećia Chebdowe° tyle dwoie/kwiećia Bzowego tyle sze cioro/wszytko w scklenice á nalej oliwy czo potrze

ostaw na słończu przez lato zawiązawszy rzyną. Ten oleiek kożde zapalenie bolączke/pomazawszy trzy albo czterzy zez dzień/rozerwiesz/albo wszytko ćiało i. nim pomazuią/ á tak powietrza pozbywa iamienićie.

Oleiek ktory niedopuszcza włosom rosc gdzie chcesz

Weźmi Gorzałki czystey moczney 5. vncij/Oleiku migdałow gorzkich też 5. vncij gwozdzikow trzy dragmy / zetrzeć ie na proch czyscie a zmieszać z tymi rzeczami to iest z gorzałką j z oleykiem/ vwarz tho v ognia w czystym garnku aż iedno trzećia częsc zostanie/potym ostatek przecedz przez chustę/a tak będziesz miał oleiek/a thym namazuy gdzie chcesz aby wylazły włosy.

Oleiek roskoszny a barzo woniaiacy tak vczynic

Weźmi Gwozdzikow czo chcesz / a dla miary możesz funt/Malmaziey moczney kubek dobry/zmieszay społem do iednego garnka czyste° a day wrzeć aż trzy częsci wywreią albo aż vźrzysz tłustosc na wierzchu pływaiące/potym odeymi a przecedz przez czystą chustę. ato będziesz miał oleiek/ale wyimi czyscie przez chustę z onych gwozdzikow. Te° oleyku gdy wpuscisz kes do vodi ktorą sie będziesz vmywał daie wonią czystą rękom/a gdy namażesz tedy moczniey będzie woniało.

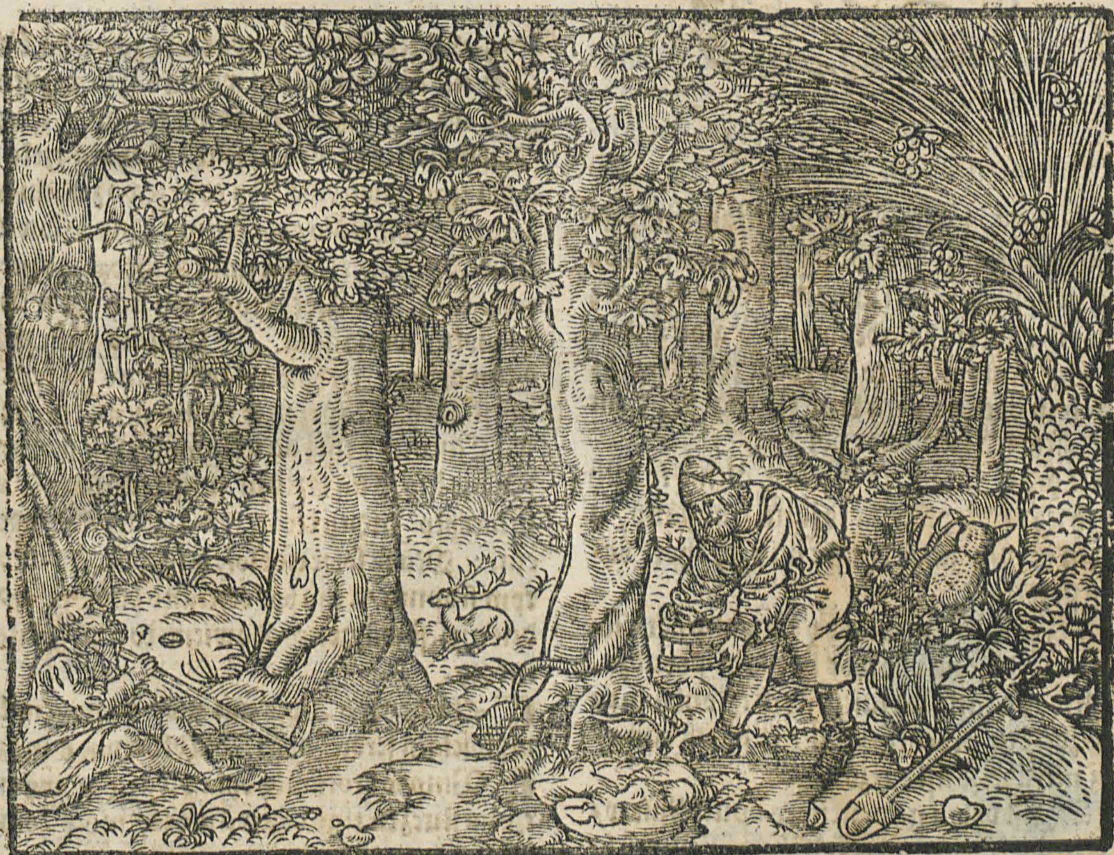
Petroleum

Jest oley ktory idzie z kamienia/Jest subtelny (azwłaszcza biały) ma moc trawiączą rospuszczaiączą / y ku odtwarzaniu żył gdy sie zatkaią. Auicenna powieda iż Petroleum dobre iest kiedy kogo vdy bolą albo członki : też pomaga kiedy kogo z przyczyny zimney w vszu boli/y na bielmo na oczu/ y na wode ktora do oczu idzie/na dychawice/ j na kaszel zastarzały a ma być wypity z ćiepłą wodą ale go ma być niewiele : też vsmierza kłoćie w żywoćie y wewnetrznosci : A kiedi z niego knot vczyni/tedi pomorzy hrobaki (azwłaszcza czarne petroleum) a gdi go dragme iedne z ie tedy kazi wnetrznosci w mecherzu/y zaziębienie maćice : też pomaga gdy iakie zwierzę iadowite zakole/ iako niedźwiadek etc. kiedy będzie na one ranę przykładano.

Koniecz.

Tu

Poczyna sie tu wypis rzeczy zamorskich / y thez rozmaithego nasienia / y inszych rzeczy ku lekarstwam przysluszáiacych / kthore sie zá morzem rodza y tu tez w kráinách nászych.



Pierwsze Capitulum o Halenie.

A JEst Halená ciepla y sucha w wtorym stopniu / czynią ią z soku iednego ziela zamorskiego kthore zową thymże imieniem. To ziele ná kthorym zbieráią czarną Halene / iest podobne listem listowi włoskiey cebule ktorą zową squilla / á ná tym zielu iest lipkosc kliowáta obficie / pret sámego ziela iesth mieczykowi podobny. A iest rodzay troiáki Haleny / to iest zolta / druga podobna wątrobie / zową ią Aloepaticum / á trzecia ktorą zową Aloe cabalinum. Nalepsza iest Halena zolta ktorą po láćinie zową Aloe succotrinum / á to gdy ią przetniesz abo przelomisz / zoltosc podobna száfránowi w niey sie vkáze. Wątrobna Halená iest w bárwie podobna wątrobie / tho iest máiącza w sobie zolthosc y czarnosc / iesth dziurkowáta á widzi sie czarna. Cáballiná to iest Arabica Halena / tá iest m nieysżey ważnosci y podley á máley mocy / á iest czarna á bárzo gorzka / iest woniey przykrey.

B ❧ Halená ma mocz wyczysciená flegmy y kolery z zolądká y z zylek ktore przezywáią meseraicas / y thez wywodzi Melankolią z ciálá człowieczego / tez potwierdza członki w ktorich są zyly



są żyly suche/á przeto ktho ma flegmy nápel-
nienie w żołądku/ wyuodzi y wypądza ią á po
tym gi posila y boleści głowne oddala kthore z
grubych dymow żołądkowych do głowy idą.
C ❡ Też Emoroidy/ to iest końce żylek ktore są
w stolczu odthwiera/á krew czarną przez nie
wyczyscia kto ią ná noc połyka.
D ☞ Thež wzrok ostrzy gdy tá Hálená to iesth
proch iey będzie z wodką rożáną zmieszány/ á
w tym rozmaczáiąc chustę ná oczy chore bę-
dzieß przykłádać.
E ❡ Też zátkánie wątroby y sledziony odtwie-
ra/y przyrodzoną chorobę pániam pobudza.
F ❡ Kto ma rány ná táiemnym członku męs-
kim/zásipuy prochem Halény zágoiß ránę/
y też na świerzb iest bárzo dobra.
G ❡ Też iest dobra náprzeciwko opuchlinie w-
netrzney z zimney przyczyny/gdy wezmieß he-
leny żołtáwey czo złoty záważy/ másthyti czo
poł złothego záważy dayże to wypić ciepło po
ránu z wodką piołynkową dwá rázi w tidzień.
H ❡ Też proch z niey vczyniony á z miodem da-
ny ku iedzeniu/glisthy w żywocie morzy z po-
wieści Platcariusá.
J ❡ Też czárna halená z oczthem winnym roz-
mączoná/świerzb ktory bywa ná ręku między
pálczami wysußá/y też ktory około dymion y
ná członku męskim táiemnym spądza.
K ❡ Też bolenie członkow v nog y v rąk czár-
na halená z sokiem kopiánowym zmieszána/
vśmierza gdy tym ciepło námáżeß.
L ❡ Ktory człowiek często pożywa Alot to iest
czarney háleny/táki záchowawa zdrowie swo-
ie ná długie czásy/á niemoże w łożną y w żad-
ną ciężką niemoc wpáść/ale lepiey z tey hale-
ny pilułek pożiwáć ktore zową powietrzne/bo
tám przidáią ku tey hálenie mirri y ßáfránu
á dla tego są pilułki niewymowney zacznosći
abowiem wywodząc z człowieká zágniłości zá-
chowawa go w długim zdrowiu/y od iádowi-
tego á morowego powietrza/by thez nicz in-
ßego niebrał czásu morowego powietrza/ ied-
no w tydzień dwá rázy po iedennaście ná noc
abo po ránu iáko kto chce.

JEst też Aloes drzewo ktore zową po łáci-
nie Xiloaloes/ma wonią bárzo przyiem-
ną. To drzewo náyduią w iedney rzecze
Babilońskiey z ktorą się ścieká Ráyska rzeká/
á dla tego powiedáią iżby to drzewo z Ráiu tą
rzeką przypływáło/ abowiem żadny człowiek
niewiedział obyczáiu á mieśćá iáko á gdzieby
rosło to drzewo Aloes ktore tám stey rzeki Bá-
bilońskiey wyciągáią. Cassius Felix piße
o tim drzewie/iże bywa náydowano ná trzech
mieściczach. Naprzod w iedney ziemi ktorą zo-
wą Caume/ y thez ná iednym wyspie w ziemi
Indiyskiey/y ná trzecim mieściczu thámże w
mnieyßey Indiey ktorą zową Falco/ Pande-
cta. Ma w sobie ciepłość y suchość we wto-
rym stopniu/á ma być obierano ktore w wo-
dzie nie iest wárzono/abowiem to iesth máley
moczy.
❡ Tho drzewo Aloes ma moc náprzeciwko M
mdłościam serdecznym/żołądkowym y moz-
❡ Wino w ktorymby byłá vwá- (gowym. N
rzona sztuczká tego drzewá aloes / mdły żołą-
dek posila y ták trawienie w nim dobre czyni.
❡ Też máćice ku gorze podniosłą z kąd nie- O
moc białey głowie iákoby świętego Wálante-
go przychodzi/gdy tego drzewá dym do máći-
ce będzie wpußczony przez mießek/ściąga zásię
ná doł ná swoie mieśćce máćice. Tenże dym
nosem woniany/mozg w głowie posila.
❡ Thež Pandecta piße/proch z tego drzewa P
vczyniony z stártemi gwozdziki rowno zmie-
ßay á k nim trochę prochu z kości ktorą z iele-
niego sercá wybieráią przymießawßy/ ty pro-
chy zmießay z oliwą/á thym obmáży kurowi
wßytkę głowę/tedy dla wielkiego wesela cáły
dzień y cáłą noc nieprzestánie piać.
❡ Też czyni wonią przyiemną vśt/ y gnile- Q
niu broni/á nádewßytko posila serce y vwese-
la/á z tądże gniciu niedopußcza.

Agaricus



Agaricus



Modrzewowa gebkà.

Capitulum 2.



Gebkà modrzewowa iest cie
pła w wtorym stopniu su
A chà w trzecim/iesth to gebkà
ktora wyrasta z korzenià mo
drzewiowego drzewà/ Iesth
dwoiàka/samiec y samicza/
samicà iest lepsza à okragla/à gdi vschnie stàie
sie bàrzo białą/sàmiec iest przedlugowàty/ à
nie iest tàkiey białosci iàko samicà.
B ℂ Modrzewowa gebkà purguie naprzod
flegme à potym melankolią/à tàk iest dobra
nàprzeciw zimnicy ktora bywa na kàzdi dzien
z flegmy/tho iest dawszy tey to gebki tàk wiele
czo dwà złota zàwazą/à squinantum(iest w
aptece) trzecią czesc dràgmy/ty rzeczy stàrw
szy ie nà proch day wypić z wodą w kthoreyby
były vwàrzone listki senes z korzenim sosnko-
wym cieplo po ràna/à potym w piec godzin
(iesc.

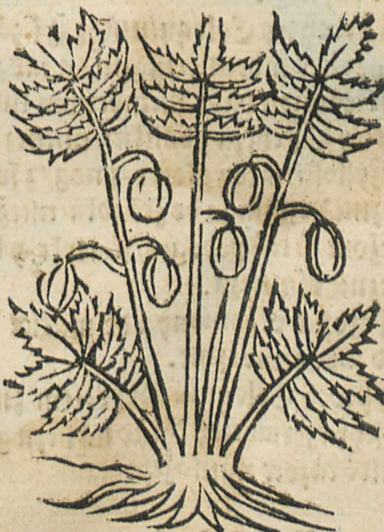
ℂ Też toż lekàrstwo iest bàrzo dobre nàprze- E
ciw kolice/ y nàprzeciwko rzezàniu/ à zwlasz-
cza vwàrzywszy kamikàmien ziele w winie/ à
potym w to wino włoz prochu tey gebki mo-
drzewowey ieden lot à day to wypić cieplo.
ℂ Nàprzeciwko fistule/ Wezmi gebki mo- D
drzewowey stàrthey nà proch/zmieszayże ią z
oliwą ktorą zową Tartarum (w aptece nay
dziesz) z oliwą pospolithą à miodu przàsnego
ktemu przyłożysz/à vczyn iàkoby màsc/à po-
tym rozmoczywszy knot w tym wpuszczay w
fisthule/ bowiem kosci sprochniàłe à skàzone
wyciaga/y ciàło skàzone spądza precz/à thàk
fistule goisz
ℂ Też nàprzeciwko czyrwonym krosthàm F
ktore sie nà twarzy vkàzuią/ Wezmi soli spa-
loney/gebki modrzewowey/tartarum/tàk ie-
dnego iàto drugiego/à tym prochem posipuy
ty to krosty à nàcieray reką/poginą od tego.

Coloquintida



Cebulà abo iàbłko zamorskie.

Capitulum 3.



Iest cieple w trzecim stopniu A
à suche we wtorym/ à iest ia
koby iàbłko iednego drzew-
kà niewymowuie gorzkie.
Gdyby kto chciał samego te-
T go



go iábłká pożywáć / náruszy bárzo zdrowia swego/abowiem iest rzecz bárzo iádowita.

B ¶ Ale gdy tho iábłko kthore zową po łácinie Coloquintida vwárzysz w wodzie/to iest wziąwszy go czo złoty záważy/á listow senes łoth / warzże to społem / á tego sie day nápić oczukrowawszy themu człowiekowi kthory miewa kwartane thego dniá we dwie godzinie przed przyściem kwartany/przestánie kwártaná.

C ¶ Też gdy ie vwarzysz w oczcie/ á thym oczcem vstá bedzieß płokał cieplo/bálesc zebow v-

D ¶ Proch tey Coloquintidi z przá- (spokáia snym miodem zmieszány/chrobaki w żywoćie zábija gdy go kto pożywa/ale máłym dziathkam vczyn plastr z teyto Coloquintidi á z sokiem piołynowym/przyłoż gi ná pepek / pomorzysz w nich chrobaki.

E ¶ Też przyrodzoną chorobe pániam ku wyściu pobudza/to iesth gdy ią vwárzysz w wodzie z czyrwoną bykiczą/á tym sobie páni dymioná y máćice bedzie nápárzáłá.

F ¶ Też iest dobre to iábłko náprzeciw twardosci sledziony y wątroby gdy vwárzisz posrzodek tego iábłká z wodą ielenich iezykow á oczukrw leß/á potym daß wypić choremu.

G ¶ Thez vczyniwszy z mydłá czopek rozmocz gi w oliwie albo w másle á prochem tez Coloquintidy zwierzchu posip ná czopek/ mocznie wyciąga nieczystosci z żywotá a zwłascza kto sie bárzo zápiecze.

H ¶ Też proch tey Coloquintidi z żył zágniłą flegme y kolere mocznie ciągnie/ á ták z pigułámi Doctorowie dáią niemocnym ludziom á nawiecey gdy chczą z dálekich miesc wywodzić nieczystosci/iáko z głowy/z nog/ z suchych żył mocznie przyciąga do żołądká nieczystosci przerzeczone/á ták podogre/sciátyke y kamánie mocznie vśmierzá.

I ¶ Też czopek vczyniony á do máćice włożony/płod zábija mocznie.

K ¶ Też proch Coloquintidi z octem zmieszány/ krosthy czerwone y thrąd ná liczu goi gdy tym kielko rázow námázeß:

Cassia fistula

Capitulum 4



CAssia fistula iest ciepła y wilgothna miernie / máiącza moc wyczysciáiącza / odmiekczáiącza / y thez zápalenie krwie bárzo vgászáiącz y vśmierzáiąc/kolere czysci od krwie/á przeto iest vżyteczná w gorączych febrách/á pospolicie Doctorowie przed moczną purgácią dáią Cassią dla odmiekczenia żywotá. A

¶ Thez Cassia z miodkiem rozmączoná w wodce Izopowey/á tym sobie vstá płokáć gargáryzuiąc/ślinogorz rospądza y wolne połykánie czyni bolenie gárdłá y rospádliny iego oddala. B

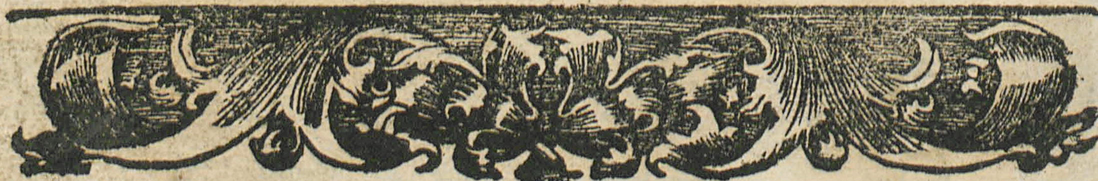
Euforbium



Capitulum 5

EVforbium wykłada sie / dobrze iżeby sie go wárował: Iesth iedno gummi iákoby smoká z drzewá kthore roscie w Indiey kthoreby zbierano po swiethey Márgorzecie / A Iest cieple y suche w czwartym stopniu/á dla tego wszytki gummata w gorączosci przyrodzoney przewyssza/wonicy bárzo ostrey á mo- (czney.

¶ Własnosci tey iest iże flegme wywodzi z ciáłá człowieczego/ á ták iest dobre náprzeciw bolesciam członkowym y nożnym Nie samo bywa dawano ale z trochą Bdelium B





um á z trochą Jeripigri Galienowey/á to nie ná początku niemocy.

C ¶ Też kto ma fistule iest dobrá z másthyka/z mydłem apteckárskim zmiészáne ktore zową sa po/á tego mász włożyć ná fistule y ná brzegi iey/abowiem wysusza y wyczyściá z niey rope:

D ¶ Też czyni vżyteczne kichánie wywodząc z głowy flegmiste vilgosci zwłaszczá kto pámięć strácił/tedy tego prochu wpuść w nos á będzie

E ¶ Też piszą niektorzy o tym Euforbium/gdyby ktorego człowieká vkąsiło ktore zwierze iadowite/tedy ma być onego zwierzęciá skorá ná głowie przerzezaná á tego prochu násipáć w one ráne przerzezáną/ tad człowiekowi szkodzić nie będzie.

F ¶ Sámo Euforbium iest kley bárzo ostry á gorący/ thák iż gdyby go człowiekowi dał czo dwá złote záważą/o śmierć go przyprawi/ale z inszemi rzeczami dane Euforbium iáko są pi luły w aptece/tedy czyścią z ciáłá człowieczego grubą y tlowátą flegme/tákież kolere.

Mirabolani emblici

Capitulum 6



Emblici iest owoc ktory rośćie zá morzem/y też mirabolani wszytki/to iest Citrini/Kebuli/Bellerici/Indi: Mirabolani Emblici wyczyściá ią flegme y melankolią/gdy ie vwárzysz z korzonkámi zielá sosnki/ z listytámi senes. A

¶ Proch Mirábolanow emblicorum zmiészány z prochem czarney háleny á ktemu przyczyń oliwy á vczyń iákoby máść/ tą máścią námázuy głowe/bowiem włosy vmacnia á niedopuszczá im z głowy pádáć: B

¶ Wszytki Mirabolani są zimney włosnosci á suchey w wtorim stopniu: Mirabolani Citrini purguią kolere/ale Kebuli/Emblici/Bellerici/ty wszytki flegme wypądzáią / telko Indi melánkolią czyścią. C

Manna



Capitulum 7.

Jest Mánná ciepła y wilgotna miernie/ á iest rosá ktorą zbieráią z niektorych zioł pobudzáiących vryne ku wyściu/á zbieráią te mánne w Indiij y w Greciij / abowiem przylipa około zioł/ á thák ią zbieráią iákoby miod/iest známienitey mocy. A

Niekthorzy ludzie przyprawuią the mánne z czukrem ábo z miodem/á niektorzy thież z sokiem lakricijey:



Sáma w sobie manná iest niebárzo biáła / á w posrzodku dziureczki ma / iest niewymownie słodka / przypráwna iest też słodka ale z nieiáką ostrosćią:

B ¶ Ma moc wyczysciáiącą krew / á dla tego iest dobra w gorącich niemoczách w febrách z kássią dana niemocznemu człowiekowi.

Reubarbarum



Capitulum 8

A Reubarbarum iest cieple y suche w wtorym stopniu / dla tego tesz názwano Reubárbarum iże w ták rzekączey ziemi bywa náydowano / abo też w Indij / y też w inßych zamorskich stronách bywa kopano / Then korzen iest ciężki á niema w sobie dziurek / á gdi gi przełomiß / iedno czyrwone żyłeczki z białemi wespołek zmießáne / á gdy ie zżuieß a potrzeß po pápierze / iestli będzie fárbowáło pápier tedy to



iest dobre Reubárbarum / á ktore nie fárbuie / tedy to iest niedobre.

¶ Ma moc purguiącą kolerę / á ták iest dobre tym ktorzy máią zápalenie wątroby y śledziony z gorącich wilgosci. B

¶ Też iest dobre náprzeciwko tercłánie wßelkiey / á to tym obyczáiem. Wezmi nasienia ogorkowego / málonowego / citrullowego / tho vwárz w prostey wodzie / á wziąwßy tey wody w sklankę weneczką rozpuść w niey kássijey y támárindow po poł vncij abo mniey / á Reubarbarum iednę drágmę / á spiti poł skropulá á to ciepło ná switániu wypiy. C

¶ Toć lekárstwo iest dobre náprzeciwko żołtey niemocy / á to gdy w mleczowey wodce wypijeß to Reubárbárum. D

Scamonea



Capitulum 9

Scamonea iest ciepła y sucha wywodzi kolerę mocnie z żył od krwie ią wyciągáiącz / iedno iż trochę iey ma być dawano / to iest począwßy ode trzech ziarn aż do dwánaście abowiem iest rzecz moczna á gorącza / mástyká ma być kniey przysádzoná dla iádu iey / abowiem żołądek y żyły mdli y psuie. A

¶ Też niektorzy ßáfránu / cinámonu / spiki do niey przysadzáią dla iádowitosci iey. B

Semen



Scamonea.



Senes



Capitulum 10



JEst Senes cieply á suchey włosności/ Rośćie w zamorskich strondach. Jest vżyteczne náprzeciwko niemoczam ktore z melánkoliey przychodzą/ á ták iest dobre tym ktorzy S. Válántego niemoc cierpią/ y thym ktorzy ku omdlewániu przychodzą/ y tym ktorzy miewáią záttkánie wątroby y śledziony/ y náprzeciw quartanie/ y náprzeciwko emoroi-

dam zbytnim/ to iest płynieniu krwie stolcem. Też ná melánkolią ktora niemoc iest z náruszenim mozgu y rozumu przyrodzonego/ á thogdy vwárzysz nrop z tychto listkow/ z ielenim iezykiem/ z kwiatkámi boragowemi w wodzie á oczukrowawszy nápiiay sie cieplo po ránu po trunkowi náprzeciwko tym tho chorobam przerzeczonym iest dobre lekárstwo.

Tamarindi



Capitulum 11



WYwodzą Thámárindy kolere z ciáłá purguiąc y zápalenie icy vśmierza/ á ták też czyścią krew. Są vżytheczne tym ktorym sie wątrobá wydyma dla wiáthrow w niey zámknionych/ y tákież żołądkowi/ ma osobliwą moc náprzeciwko osthrym á ciężkim gorączkam ktore potrzebuią odwilżenia y odmiekczenia/ miárá ich czo dwá złote záważy/ może być y mniey/ á to z sokiem włoskiego kopru albo wysokiego mleczu/ albo z kozią serwatką ma być dano. Then owocz z Włoch do nas przychodzi/ Aptekárze bez niego niemogą być dla tych y inszych włosnosci ich.

Czukier.



Capitulum 12



A CZukier iest ciepły á wilgotny miernym obyczáiem/ to iest około pierwszego sthopniá/ á ma moc odwilżáiącą y pier si odmiekczáiącą/ á gdy bę dzie thrzy rázy vwarzony á prawie biały/ tedy ni iáko záziębi albo chłodzi/ odmiekcza piersi y gładzi w nich chropáwość Zołądkowi iest bárzo wdzięczny czukier.



O rzeczach Korzennych Trzeci rozdział / potwierdzáiących rozmáite członki.

Cinamon.



Capitulum 13

A IEst ciepły w wthorym stopniu á suchy w trzecim / kosztuiącz smátiem obierz dobry Cinámon/ ma moc potwierdzáiącą mozg swoią korzen



noscią/ y też stuláiącą swoią kleiowátości ia. Iesth dobry náprzeciwko mdłości żołądkow y ktora przychodzi z záziębienia. Dany procy Czynámonow z prochem Polnego kminu w kármiách albo w polewce.

B ¶ Też bárzo przystoi iżby cinámon był mieszány w szálsze/ abowiem chciwość ku iedzeniu pobudza. A gdy gi kto mástikowáć będzie/ czyni w vściech wdzięczną wonią.

C ¶ Thez cinámon tárty z rożáną wodką á z málmázią y z trochą winnego octu száfránu tártego przyczyniwszy/ iesth bárzo dobre lekársthwo ná sercze czásu mdłości maczáiąc w tym szárlat abo facelet á przykłádáć ná sercze: oddala mdłość y goraczość serdeczną.

D ¶ Thez Diascorides pisze/ Cinámon kthory z czarności ku rumiáności pochodzi/ ma włosność subtelną/ przyciągáiącą/ odrwacáiącą zágniłości y prochnienia káżdego w ciele broniącą y odwilżáiącą. Przez dziesieć lath może być cinámon chowány / Iest rozmáity rodzay cinámonu/ ale ten iest nalepszy.

E ¶ Galenus w kxięgách kármi pisze/ iż cinámon zagrzewa żołądek / y wąthrobę posila/ rzecz przyrodzoną pániam znamienicie porusza w polewkách z málmázią pożywany/ száfránu trochę przyczyniwszy.

F ¶ Też cinámon ma tę włosność ktho z nim często iada/ potwierdza wzrok mdły wyiaśniáiącz gi y posiláiącz.

Cardamomum



Capitulum 14

Carda-










Est Cardamomum nasie-
nie z iednego drzewá/iest cie-
A pkle y suche w wtorym stop-
niu. Jest dwoiákie/ wiethsze
y mnieysze/wiethsze iest domo
we/á mnieysze iest lesne/ á to
iest rzeczone polny kmin/Domowe iesth lepsze
bowiem ma w sobie wiethszą korzennosc y ru-
miánosc.
B ¶ Ma moc posiláiącza dla swoiey korzenno
sci:trawiacza y rospądzáiącza wiatrow.
C ¶ Też iest vżyteczne náprzeciw kordiáce z zi
mney przyczżyny/vwárziwszy ie w korzennym
winie z trochą rożáney wodki/á to wypić cho
D ¶ Też náprzeciwko mdlosci moz- (remu.
gowey ktora z remy abo z niezytu przichodzi.
E ¶ Proch Cardamomu z prochem kubebo-
wym wpuszczony w nos/posila glowe zná-
mienicie/y niezyt trawi.

Crocus



Szafran.

Capitulum 15


Est száfran cieplky y suchy w
pierwszym stopniu / á iesth
A dwoiáki/ieden iesth ogrodny
zową gi Cartamus po láci-
nie/po polsku krokos/ á dru
gi ktory ná wschod slońcá ro
scie/ma moc potwierdzáiączą dla niekthorich
swoich przyrodzonych wlosnosci.
¶ Ma thez mocz żolątek potwierdzáiączą y B
náprzeciw mdlosciam/iest tez dobry náprzeci
wko klociu/y náprzeciwko zádzierżeniu vryny
y tez kto czesto po troszeze z bolescią vryne wy-
puszcza/á to gdy vwárzysz száfran w oliwie á
miodu przásnego ktemu przylożysz/á tym ná
mázy sobie dymioná cieplo po rány y wieczor
¶ Też Auicenna pisze/Száfran práwi po C
sila y vwesela serce/y tez wolne oddychánie w
piersiách czyni/ale zbytnie iedzony żolądkowi
szkodzi ku wráczániu gi sklánia.
¶ Też száfran pobudza cheiwosc ku rzeczi cie D
lesney/sledzionie iest przyiáciel/á vryne wyci-
ska z ciálá.
¶ Też twárdosc kthora bywa w máciey od- E
mieckza z miodem á z czosnikiem przylożony.
¶ Też száfran zmieszány z inszemi lekárstwy F
serdecznemi/tym rychley y mocznicy mocz o-
nych lekarstw do sercá przywodzi.
¶ Thez Serápio z powiesci Rasis zacznego G
lekárzá pisze/iże byla iedná brzemienna páni/
ktora sie dlugo meczylá z dzieciątkiem á nie-
moglá go mieć/dalem iey tártego száfránu co
dwá zlote wazyly z winem zágrzawszy/ miá-



ka ie za'ym natichmiast / y potym czestokroc dawalem w takich przigodach tatim paniam nigdy mi nie chybilo / to sq slowa Serapiono we o tym doswiadczeniu.

Galanga



Capitulum 16





Galgan iest cieplyy y suchy w wtorim stopniu / iego korzeń obieraiq lepszy ktory iesth rumiany a sekowathy / ciezki / maiqc ostri smak / a ktori iest blady a lekki malego smaku: dziurkowaty zly iest a maley moczy. Galgan potwierdza / rospqdza y trawi zle wilgosci.

A

B ⸿ Wino w kthorymby byl vwarzony Galgan / zoladek niestrawny posila / y bolesci iego z zimnych wilgotnosci y z wiathrow grubych oddala y trawi.

C ⸿ Tez dla posilenia mozgu galganow proch wkoz w nos.

D ⸿ Tez dla omdlewania y kordiaki day proch galganow z sokiem boragowym choremu / vznasz pomocz niemalq.

E ⸿ Tez czasu krwie puszczania galgan w vsciech trzymany / broni omdlewania.

Muszkatowy kwiath.

Capitulum 17.

Dwa obieran Muszkatowy kwiath z drzewa y z orzecha muszkatowego / iesth cieplyy y suchy w wtorym stopniu. Ma mocz potwierdzaiaczq dla swey korzennosci / rospqdzaiacz y trawiqc zle wilgosci / Lepszy kwiath ktory ku zoltosci iest podobny / smaku iest ostrego z malq gorzkosciq. Muszkath czarny albo smiady kthory ostrego smaku w sobie niema / ten nie iest vzyteczny. A

⸿ Wino muszkatowego kwiatu iest vzyteczne dla pothwierdzenia niestrawnego zolqdka. B

⸿ Tez mozg potwierdza gdy gi bedziesz mosthikowal w vsciech / a proch iego w karmiach pozywany serce mdle posila y kordiake oddala. C

Nux muscata.



Muszkatowy orzech.

Capitulum 18

Orzech muszkatowy iest cieply y suchy w wtorym stopniu / Jest owocz z drzewa i.d. iego ktore roscie w Indij / iest smaku ostrego / posilaiqcego / trawiqcego / Jesth owocz wazny / a ktory z siebie prochu nie wypuszcza kiedy gi lamiesz / ten ma byc obierany iako lepszy. A

⸿ Ktho gi po ranu iada / Zolqdek posila a dobrq





á dobrą bárwę liczu vczyni/á to iest często doswiádczono od wiela ludzi.

C ¶ Wino mußkatowego orzecha przyczyniwßy troche mástiki/żołądek zázięblony y inße wnętrznosci zágrzewa y posila.

Piper.



Pierz.

Capitulum 19



PIerz iesth gorący málo nie w czwartym stopniu / á suchy A
około wtorego stopnia.
Jesth Pierz throiáki / Jeden czarny ktory zową Melano piper tenże iest nalepßy y nakorzenniceyßy/ Drugi zową długim pieprzem Trzecí pierz iest biały ten zową Leucopiper. Jest owocz iednego drzewá ktore roscie w Jndiiey/ Niektorzy powiedáią iżby pierz czarny sie stawał dla wárzenia/abo dla tego iż gdy gi máią zbieráć tedy zápalą ono drzewko kthore iest iákoby żyto ná ktorym pierz roscie dla wypędzenia wężow kthorych bárzo wiele bywa miedzy pieprzem/á ták dla onego ognia staie sie czarnym y zmárßczonym iáko widamy/á iest napodleyßy. Czarny pierz ma mocz rozpądzáiącą náprzod/potym trawiącą / ale pierz biały y długi nie ták dobrze trawi.

¶ Pierz w karmiách pożywany czyni dobre B
trawienie żołądkowi, ále ludziom ktorzy są kolerycznego przyrodzenia y krewnego / niedobrze z nim często iadáć/abowiem te wysußa y krew w nich pali/á ták pothym trąd ná liczu sie dla niego dziala.

Reuponticum



Capitulum 20



POdobne iesth Reupontícum Reubarbaro/á to czo sie tycze
wnątrza/Jesth cieple y suche A
ma mocz wpzyscíáiącą dla smáku cierpnącego.



B ℂ Ma moc pedzącą vrine z inszemi wilko-
sciámi/á to dla swoiey gorzkosci.
C ℂ Wino w ktorymby było vwárzono koko-
rzenie á przylać ku niemu soku włoskiego ko-
pru á troche oczukrowawszi/ktoby miał twár
dośc ná sledzionie albo w wątrobie z zimney
przyczyny/iesth bárzo dobre ku piciu/po ránu
trunek w wieczor drugi.
D ℂ Też proch tego Reuponticum z miodem
czystym zmieszany/ktoby miał chrobaki w ży
wocie/zábija ie.
E ℂ Też vczyń plastr z prochu tegoto korzenia
z oliwą á z woskiem/przyłożyß gi ná mdły żo
łądek iesli gi chceß posilić.

Sandale



Capitulum 21



Zimne są Sándále w trze-
cim stopniu á suche w wto-
rym stopniu/á iest ich rodzaj
A troiáki/to iest iedny są biáłe/
drugie są iákoby czerwone/
trzecie są prawie żołte/á thy
są nalepsze/potym czyrwone/á potym biáłe.
B ℂ Są vżyteczne naprzećiwko bolesciam żo
łądkowym y wątrobnym ktora bywa z kolery
czerwoney.
E ℂ Czyrwone Sandale są zimnieysze niżli
biáłe y niżli żołte/á są theż bárzo vżyteczne/á-
bowiem gdy sie wilgosci ze krwią ciągną do
ktorego członku bolącego á mdłego/tedy ti san
dále zástánawiáią y powsciągáią płynienia.
ℂ Są też dobre náprzeciwko tordiace kto- D
rá bywa w febrze/á to gdy proch sandałow ro
zmąćiß w mleczowey wodce/á w tym chuste
czkę rozmoczywszy przyłoż ná serce/á kto ma
wątrobę zápaloną tedy y ná wątrobę to lekár
stwo známienicie pomoże.
ℂ. A gdy proch sandałow zmieszaß z trochą E
kámphory/z wodką rożáną/á rozmoczywszy
w tym chusteczkę przyłożyß sobie ná skrenie/
bolesć głowy vsmierza ktora z gorącey przyczy
ny przychodzi.
ℂ Też proch sandałow czerwonych zmieszá- F
ny z wodką psinkową abo kurzey nogi/á w-
tym rozmoczywszy chuste przykładay ná bo-
lące nogi.

Viscus arborea



Lep.

Capitulum 22



Iemioło rośćie ná drzewie dę-
bowym y ná gruszkowym.
Dębowe iemioło iest nalep- A
sze/á możeß ią w zielonośći
długo záchowáć. Ma moc
subthylizuiącą/przyciągá-
iącą y rospadzáiącą/á zwłaszcza tá iest na-
lepsza ktora iest swieża/gładka/wnątrz bláda
á zewnątrz zielona/zágrzewa ale nie rychło/
máią



máiąc w sobie wilgotnosc zbytnią/odmiekcza wrzedzienice y czyni w nich rychlo rops/ á tho gdy zmiešaß iemiole iednáko z żywicą sosno. B
C Tež lep z tepto iemioly z woskiem (wą. pod iedną miárą zmiešány/á throche mniey sosnowey żywice ktemu przyczyniwßy z thego bedzieß miał máść ktora iesth odmiekczáiącza y rozpądzáiącza wßelkie twárdosci á zwlaßcza śledziony/y teź kthore bywáią ná członkoch v nog abo v rąk/iáko v ludzi franczowatych gu zy/ná ktore możeß przykłádáć tey przerzeczo. ney máśći przyczyniwßy oliwy abo táczego smalczu/odmiekcza y rospądza guzowáthą twárdość.

Zinziber.



Imbier

Capitulum 23



A Imbier iesth ciepły w trzecim stopniu á wilgotny w pierwßym/roscie imbier zá morzem á zwlaßcza w Indiey.
B C Wino w ktorimby był v wárzony imbier z figámi/suchemi y z rozynkámi/iest pomoczne náprzeciwko ciesßkosci piersi/y náprzeciwko kášlowi ktory z zimney przyczyny pochodzi.
C C Tež proch imbierowy z figámi zmießány á vtłuczony w moździerzu/iesth teź vżyteczny náprzeciwko tymże przerzeczonym chorobam
D C Thiż gdy vwárzyß imbier w winie z kminem á tego sie nápijeß/bolesci żołądkowe y inßych wnetrznosci vsmierza ktore z wiathrow ostrych bywáią á burzenie w nim czynią.
E C Tež proch imbierowy ná báwełnę wpußczony/á kto ma wydymánie y chciwosc ná stolec bez vczynku/przyłoż te báwełnę y z thym imbierem ná stolec/odeydzie tá chorobá.
F C Tež w ten czás gdy ktory człowiek pádnie ná ziemię dla niemocy swietego Wálántego/ wkoż tártego imbieru w nos dla kichánia/kto re iest bárzo pomoczne ná te chorobe.
G C Tež imbier z miodem przypráwiony iesth wieczey zágrzewáiący niżli z czukrem przypráwiony/aczkolwiek oboy iest dobry thym ktorzi są skłonni ku páráliżowi/y też tym ktorzy są zimnego á flegmistego żołądká.

Angelica



Dzięgiel.

Capitulum 24



A Angelica Dzięgiel / po Niemieczku Engel. Ma rozmáite v lekárzow przezwiská aczkolwiek stárzy o thym zielu niepisáli/abo chocia pisáli ale inem przezwiskiem thęż nam nieznáiomym/wßákoż tego czásu lekárze zową to ziele Angelicá / Agolica/ Angula/Archang



ka/Archangelica/Ten czo Pandecty pisal zowie ie Marrubium nigrum/ tho iesth czarna szanta/ Drudzy ie zową Astrancia/ ale to własne imię Oleszniktowo/ wszakoż niektorzy mienią iż olesznikow iest dwoy rod/ samiec y samicza/ samiec ma korzeń czerniejszy y ostrzejszy a ten własnie zową olesznikiem/ samicza korzeń ma bielszy a nie tak gorzki ale troche łagodniejszy/ a to zową angelica v nas dziegiel.

B ¶ Gdy to ziele nam znaiome iest/ nie trzeba sie nam o iego przezwisku gadać/ tilko sie o iego mocy y tez lekarstwie badać. Nalazłem w ksiegach starych ktore zową Practica Magistri Albici olim Archiepiscopi Pragensis/ iż korzeń Angeliki iest barzo pomoczny. Naprzod przeciw szczarowaniu tak domu iako y persony/ kto gi przy sobie nosi/ kto go namoczi w piwie w winie rano pożywa/ tedy od wszelkiego iadu broni, y owsz m iad wypadza gdy go kto z pokarmy abo tak samego pożywa.

C ¶ Tez warzony w miedzie przasnym/ stłukszy korzeń w mozdzerzu abo zwierciawszy tak przyłożyć obyczaiem emplasthru na rane od psa wsciekłego/ iad wyciąga y rane goi.

D ¶ Thez podrożnym ludziom pomaga/ bowiem posilaiac siły broni spraczowania pożywany abo w vściech trzymany:

E ¶ Takież kto cierpi szczkanie abo częste wraczanie tedy tez oddala/ abowiem żołądek barzo zagrzewa.

F ¶ Jeronimus Tragus o tym zielu tak pisze korzenie iego ludzkim ciałam wielką pomoc dawa, bowiem iest to korzeń serdeczny/ a przeciwko wszelkim iadom albo thrucinam barzo skuteczny/ a tak sie ma ku olsznitowi iako imbier ku pieprzowi.

G ¶ Drugi naszych czasow lekarz Otto Brunfelsius tak pisze/ Lekarstwo tego ziela wezmi od tych ktorzy doswiadczyli: Niemoże być nic lepszego przeciw morowemu powietrzu iako voda dzieg clu warzonego/ każdy dzień pijąc po iedney łyszce na czczo/ tedy broni od zarażenia A gdyby iuż kto był powietrzym thakim zarażon/ tedy wezmi tey wody vncią iedne to iesth czeby był dobry trunek/ drytakwie dobrey iedne dragme to iest czo ieden wegierski złoty zawazy/ octu winnego dwie dragmie/ to wszythko zmieszawszy niechay ciepło wypije chory nizli bedzie spal/ potym pusciwszy krew z żyły/ vkladzie sie na łoże a zapoci sie dobrze/ thak bedzie (zdrow.

H ¶ Korzeń tego ziela wszythkim swym sposobem to iest sokiem/ wodą/ prochem z nie°/ przeciw iadom wszelkim iest barzo skuteczne lekarstwo.

I ¶ Takież członki wnetrzne odtwiera/ stwo flegme wyciąga y trawi/ żołądek zagrzewa/ gargarizmem gardło czysci/ serce y wszythko ciało posila. A mam to za to iż to ziele wszytko może vczynić/ czo Diascorides y Plinius zielu Panaces przypisuią:

Tyle o nim pisze Otto.



Czwarta częsc O

Owoczech/ y o Nasieniu Korzenitym/ ktore z ziol pochodzą.

Amigdale.



Migdały.

Capitulum 25









A Lodkie Migdały są ciepłe y wil
gotne w pierwßim stopniu /
a záśie gorzkie migdały są cie-
płe y suche w wthorym stop-
niu/gorzkie są wieczey poży-
teczne ku lekárstthwam niżli
słodkie/á słodkie wieccy vżyteczne ku iedzeniu.

B ¶ Gorzkie Migdały są dobre náprzeciwko
kàßlowi / y náprzeciwko dycháwiczy kthora z
zimney przyczyny pochodzi/thym obyczáiem
vżywáiąc/Stkucz migdały w możdżerzu á
przyłoż knim czukru/á thák ich pożyway czo
dwá orzechy włoskie záwáżą.

C ¶ Oleiek z gorzkich migdalow iest dobry ná
przeciw głuchośći/y też glisty z żywotá wypą
dza y vmarza kthoby ie ná tzczo iadał/ albo z
nich vczynić plastr á przyłożyć ná żywot pro
sto ná pepek.

D ¶ Też wywodzi pániam mieśieczną choro-
bę/to iest gdy vczyniß czopek z báwełny á roz-
moczyß gi w tym oleyku/ktory włoż do máci-
ce ná noc: A iestli go wiele wezmieß po obie-
dzie/tedy wyćiska pokarm z żołądká á rychło
czyni stolecz.

E ¶ Też słodkie migdały są dobre ku iedzeniu/
thák w polewkách iáko czukrem obleczone / y
márcipany z czukrem vczynione są bárzo do-
bre/smáczne á roskoßne ku iedzeniu/wßelkim
obyczáiem człowieká tuczą / krew dobrą czy-
nią/żołądká nieobćiążáią/wolne oddychánie
pierśiam dáią/á nawiecey oleiek z słodkich mi
gdałow vczyniony/iest dobry ná ćięßkośc y ná
bokenie pierśi/ciepło pomázawßy pierśi.

F ¶ Też boleśći wßelkie y zátwárdziáłośći má-
ćice leczy zwierzchu pomázawßy/ y thez pessa-
rium tho iesth z báwełny czopek vczyniwßy á
w nim oleyku rozmoczywßy/włoż do máćice
ná noc vwiązawßy nicią iedwábną zá koniec
odeydzie bolenie zá tym lekárstwem.

Citonia vel coctana

Pigwy.

Capitulum 26



A Igwy są rozmaite / iedny są
słodkie/drugie tákiego smáku
iáko leśne iábłká niedozrzáłe /
á drugie są máiącze w sobie
cierpnośc/czwarte są kwáśne.
Ty pigwy ktore są słodkie má



ią w sobie nawiętßą wilgothnośc/ale kwáśne
y inße są wiecey zimne.

¶ Máią moc stuláiączą ran á bronią pły- B
nienia wilgośći do wrzodow/á to ná przodku.

¶ Też vmocznia vstká żołądkowe/á kto ma C
biegunke/zástánawiá ią.

¶ Oleiek Pigwiány też iest ná ty przerzeczo D
ne rzeczy vżyteczny.

¶ Naśienie pigwiáne iest odmiekczáiące bez E
żadnego záciskánia.

¶ Oleiek pigwiány iest dobry ná rospádliny F
ktore bywáią od mrozu/y też ná krosti świerz-

¶ Sok pigwiány iesth vżyteczny (biące. G
tym ktorzy krwią pluią/á naśienie ochrápie-
nie gárdłá y ćięßkośc pierśi oddala.

¶ Thez wráczanie zbytnie zásthánawiáią y H
prágnienie oddaláią/y chmiel z głowy wypą

¶ Sirop pigwiány też náprzeciw (dzáią. I
tymże chorobam iest pomoczny.

¶ Też lektwárz vczyniony z pigw/ktory zo- K
wą lekárze y aptekárze diacitoniton/ iest bárzo
dobry náprzeciw káżdey biegunce/przed obiá-
dem w połgodziny wźięty/á po obiedzie iedzo-
ny/niedopußcza dymow z żołądká do głowy
wstępowáć.

¶ Tákież też sama pigwá vpieczona á po- L
tym z czukrem iedzona tákież vczyni/iedno iż
diacitoniton lektwarz vczyniony iest smácz-
nieyßy/y żołądkowi pośilenie więtße dáie.

¶ Też pigwy w wodzie vwárzone/ z kogo le- M



kitá wychodzą/wley tey wodki kliſterą weń/ tá
kież y máciczę wychodzącą weiſká ná ſwoie
mieſtce/maczáiąc chuſtę y przykłádáć thám
ná ono mieſtce pierwey ią reką włożywſzi tám
gdzie ma być/á to czynią pigwy dla ſwey wiel
kiey kwáſney cierpnoſci.
N ¶ Też ſirop pigwiany ktory w aptekách czy
nią ieſt bárzo dobry ludziom ktorzy chęći ku ie
dzeniu niemáią/ná czczo łyskę abo dwie poły
kány/czyni wielką chęć ku iedzeniu.

Capparis



Káppáry.

Capitulum 27



A K Appáry ſą cieple y ſuche w
wtorym ſthopniu/korzenie/
ſkorki/liſcie/owoc/ y kwiatki
kápárowe wchodzą w lekár-
ſkie rzeczy.
B ¶ Ma moc potwierdzáią-
cą żołądek/y pobudza chciwoſć ku iedzeniu/
wątrobę y ſledzionę zemdloną potwierdza/y
twárdoſci ich oddala/á zwłaſzcza wino w kto-
rym by były vwárzone ſkorki kápárowe/Jeſth
vżyteczne ná ty przerzeczone członki y niemo
cy/ieſt proch vżytheczny z ſkorek kápárowych
weſpołek z prochem bagniskowych ſkorek á z
czukrem zmieſzawſzy ty rzeczy pożyway ich.
¶ Thež náprzeciw gliſtam owoc kápárowy E
iedzony/wypądza ie z żywotá/y ſledziony ſká
zy náprawia.
¶ Też przeciw kolice/Wezmi pół funta ſko D
rek kápárowych powarz ich w ſoku chebdowe-
go korzenia/á potim dobrze oczukruy iż będzie
z tego iákoby ſirop/ktorego po ránu y przed wie
czorem ſie nápiiay/ieſt też ten ſirop ná boleſci
członkow dobry.
¶ Też proch z korzenia kápárowego wziety K
pod miárą ſześć łyżek ſrzebrnych/ruty liſtkow
iey dobrą garść/vtłukſzy rutę czyście zmieſzay z
kápárowym korzeniem iuż też ná proch vtłu
czonym/á potim wezmi pół kwarti winnego
oczctu abo trochę więcey/potim włoż ten ká-
párowy proch z oną rutą miáłko vtłuczoną
do onego occu/y przywárz onego tak długo iá
koby trzi páćierze ſpiał/thedy kto ma bolenie w
lewym boku/w ſledzionie/ álbo krę/ albo ná-
thwárdzenie/rozmoczywſzy modry ſukienny
płát w onym oczćie przyłoż ná on bok lewy ná
ſłábiznę y ná ziobro/żołądká nietikáiąc/roſpę
dziſz onę krę/twárdoſć y bolenie odeydzie/á ſtol
cy nieczyſtoſci iáko purgácią z ciebie poydą/á
to ieſt náuká Auicenny częſtokroć okuſzoná.
¶ Thákież też kápáry z octem á z oliwą y z F
drobnemi rozinkámi iedzone/ ſledzionę po-
twierdzáią/y chęć ku iedzeniu czynią.
¶ Też oleiek kápárowy w aptekách czynią/ G
ná twárdoſci y ná bolenie ſledziony ieſt doſwia
dczony/gdy nim ſledzioná cieplo kielko rázow
będzie námázaná.

Caſtanee



Káſztány.

Capitulum 28

K Aſztany ſą zimne około pier
wſzego ſtopniá/ bárzo máłą
cieplość w ſobie máiąc/ktho- A
by ie chciał przyrownáć do
żołędziu/ thedy w nich nay-
dzie więtſzą łącznoſć ku ſtrá-
wieniu







wieniu/ale piersiam są nie dobre/á thák kászel pobudza/y bolesci głowy dla swoiey niestráwnosci przywodzą/ale pieczone są lepsze á nie máią tákiey złosci/iedno iż czynią zátwárdzenie żywotá z nádymániem wiátrow.

O Figach y o Pineach/ to iest o Szyszkach zamorskich.



Capitulum 29

Figi są dwoiákie/swieże y suche/Swieże są máley mocy dla wilgości ich zbytniey.

A Suche figi są lepsze y miesznieysze/ich mocz iest zágrzewáiącą około pierwszego stopniá/á więtszey suchosci.

B ¶ Też máią moc trawiącą y rospądzáiącą twárdosci wrzedliwych/á zwłaszcza gdzie stłuczesz z mąką ięczmienną albo z osrzodką białego chlebá miodu przásnego przyłożywszy. Też odmiekczáią żywot y stolcę czynią.

C ¶ Też wodá w ktorey vwárzysz figi/ iest podobna w mocy wodzie miodowey.

D ¶ Figi suche są dobre ku iedzeniu/ale prágnienie czynią/ ochrápienie y ciężkość w piersiách oddaláią/też bolesci mecherzowe/nerczá ne vśmierzą/á czynią dobrą bárwę liczu.

¶ Thęż gdy vwárzysz figi z Izopem w prosthey wodzie/ á oczukrowawszy nápijay sie iey dla dycháwice y dla ochrápienia / nerczánych y mecherzowych niemocy/ y dla kászlu zastárzáłego/y bolesci pluc vspokaia. B

PJnee to iest zamorskie szyszki/ Są ciepłe y wilgotne w pierwszym stopniu/dycháwicznym y tim ktorzi suchoty máią są bárzo dobre A

¶ Máią też moc wyczyściáiącą/odmiekczáiącą y odwilżáiącą/są dobre tym ktorzy máią bolesc w płucách y w piersiách. B

Iuiube y Sebesten.



Capitulum 30

Iuiube y Sebesten są owoce ciepłe y wilgotne/á zwłaszcza Iuiube máią własność oddálánia ostrości krwie ktora bywa z obfithosci kolery/ służą thęż dobrze piersiam/ płuczam/bolesciam nerkowym/ mecherzowi iedno iż żołądkowi nie są dobre/abowiem máły pokarm z siebie dáią/á z trudnością sie trawią w flegmę sie obracżáiąc. A





B ¶ Serapio/Sebeſten ieſt mierne w cieplo-
ſci y w zimnoſci/odmiekczáią żywot tim kto-
rzy miewaią gorączki/y náprzeciw káſzlowi
ktory z gorączoſci przychodzi ſą dobre.
C ¶ Reume też cieplą y gorączoſc vriny odda
ſaią ktora z oſtrey wilgoſci kolericżney bywa.
D ¶ Też aptekárże z tego zamorſkiego owoczu
Sebeſten rzeczonego czinią bárzo wdziecżny
y vżytecżny lektwarz ktory tym imieniem zo-
wą to ieſt Electuarium de ſebeſten/ poſpolicie
doctorowie dáią ten lektwarz ludziom kthorzi
máią febre therciáne/á nawieczey dzieciom y
pániam brzemiennym/bo ieſth rzecż nic nie-
przykrá/może być dány thák z czukrem álbo z
wodkámi/z mleczową/z podrożnikową z bo-
ragową/miárá iego vncia czála/á to mlode-
mu czlowiekowi/ale ſtáremu dzieſieć dragm
możeſz dáć/á wſzákoż oto maſz recepte do ap-
teki ná febre terciáne. Wezmi electuárium de
ſebeſten ſiedm dragm/electuarium de ſucco ro
ſarum dwie drágmie/miodu rożánego pol
vnciy/wodki podrożnikowey/Boragowey/
mleczowey rowno po vnciy/vczyń trunek day
że to ná ſwitániu cieplo wſzytko rázem wypić
może vſnąć iedno ſie niepocić/á wſzeſc godzin
potym ieſc/ale nie tego dniá ma być brano tho
lekárſtwo kiedy ieſt febrá/ale kiedy iey niemáſz.

Pruna Damaſcena



Sliwy węgierſkie.

Capitulum 31



WEgierſkie ſliwki ſą zimne y
wilgotne/á ſą dwoiákie/ie- A
dny ſą czarne drugie czyr-
wone. Thy ſliwki kthore ſą
czarne á przitwárdſze ſą le-
pſze/máią mocz chlodzącza
y odmiekczáiącza wnetrzności/á ták w gorą-
czych febrách ſą dobre.

Anisum



Anyż.

Capitulum 32

ANyż ieſt cieply y ſuchy w trzi
eim ſtopniu. Jeſt tho naſie-
nie ſlodkie z niekthorego ziela A
ktore tymże imieniem zową
ma mocz trawiącza/roſpą-
dzaiącza wiátrow.
¶ Rzygánie ktore z nieſthráwnoſci żoladká B
przychodzi/gdy ie vwárzyſz w winie przylożywszy ma

wſzy ma







wßy máſtiki/cinámonu/ á thegoſie po ránu maß nápijáć ná tzczo.

C ¶ Też przyrodzoną chorobę pániam wypądza/to ieſt gdy vwárzyß Anyż w winie/á temu przyłożyß czo dwá złote záważy triferam magnam/to ieſt lektwarz ktory w aptece czy-

D ¶ Też náprzeciwko zátkániu wątrobę (nią nemu y ſledziony/anyż z ielenimi iezyki vwarzony w wodzie/pomaga/náſienie męßczyznam mnoży y w pierſiách mleko.

Laurus



Bobek.

Capitulum 33



A Bobek ieſt owoc z bobkowego drzewá. Liſcie bobkowe wchodzi w lekárſtwá/ſą ciepłe y ſuche. Jądrká bobkowe mocznieyßeſą/á dla ſwoiey korzennoſci máią moc potwierdzá



iączą/roſpądzáiączą y trawiącą wiátrow.

¶ Owoc bobkowego drzewá ná proch ſtłuczony á pothym ná panewce zágrzany/ á ná głowę poſipany/flegmę wyſußa y mozg thęż potwierdza / albo w worek záwiązawßy á ná głowę przikłáday. B

¶ Też náprzeciw nieżytowi zimnemu/varz bobek z rożą w gárnczu zálepiwßy/ á pothym trzymay nos nád oną párą ná noc y poránu á potym ſobie oną wodą vmyi lice y czoło. C

¶ Też oleiek bobkowy boleſci żołądkowe vſpokaia ktore z zimnoſci pochodzą/y thęż przeciw boleſciam nożnym ieſth dobre liſcie bobkowe w wodzie vwárzone á tym nogi nápárzać. D

Y też máćicę potwierdza y wyczyſcia/y też poczęcie rychłe ſpráwuie/Pandecta / Platearius o tym powiedáią y ſwiądczą.

Cubebe



Kubeby.

Capitulum 34







A Kubeby ſą ciepłe y ſuche mier nym obyczáiem. Jeſt owocz z iednego drzewá kthore w Jndij roſcie podobny biáłemu pieprzu/ potwierdza człowieká mdłego á nawięczey z wodką boragową.

B ℭ Wino Kubebow ieſth dobre tym ludziom ktorzy kordiákę máią/ y też náprzeciwko rzuczawce/y náprzeciw zimney remie/ á to kubeby ná czukrze przypráwione (w aptekách nay dzieſz) y ſámá wonia ieſth vżyteczna náprzeciw tym chorobam/mozg y pámieć poſiláią/ ſą ciepłe y ſuche w wtorym ſtopniu.

Faba

Bob.

Capitulum 35

A Bob ieſt zimnego á ſuchego przyrodzenia/ poki zielony te dy ieſth wilgothny w pierwſzym ſtopniu/ á máło tuczy/ grube wilgoſci czyni/ á żołądek obraża/grubą krew czárną to ieſt melankolią czyni / y dymy miąſſe/ á przetho mozgowi ieſth niedobry dziwne ſny nań przywodząc/á wſzákoż dobrze vwárzony nie ták ieſt ſzkodliwy.

ℭ Też wodá w ktorey wre bob lice czyſci/ á ie ſzcze lepiey gdy kroch málu przyłożyſz. B

ℭ Wodká z kwiecia bobowego oczy czyſci y wyiaſnia. C

Fenum grecum

Capitulum 36

Fenum grecum ieſt ciepłe y ſuche/ma ſtuláiącą mocz/ trawiącą y odmiekczáiącą. A

ℭ Aby ſie wrzedzienicza rychło zebráłá/ Wezmi mąki tego fenum grecum á zmieſzay ie z żołtkiem iáiecznym/á tego przyłoż ná wrzedzienicę/á gdy tę mąkę zmieſzaſz z terpentiną á z żołthkiem / tedy ſie wnetħ przepuknie wrzod/á gdy ku tym rzeczam przyczyniſz mąki z náſienia lniánego/ z naſienim wyſokiego mleczu B





mleczu będzie lepiey.

C ¶ Też gdy vwarzysz mąkę fenu greci z mąką lnianego nasienia/y też z nasienim wysokiego flazu/tak iż z tego vczynisz plastr ktory przykładay na bolący żołądek/y też na opuchlinę członku taiemnego męskiego/bolesć vśmierzysz.

podobne w mocy nasieniu fenugrecowemu.

Semen lini



Lniane nasienie.

Capitulum 37.

A Nasienie lniane iesth ciepłe w pierwszym stopniu/wilgosci y suchosci mierney/żołądkowi iest nie dobre dla czynienia wiatrow/ale vryne pędzi/kaszel vśmierza/y piersi czysci z nieczystosci flegmistych/a to gdi go kto w potrawach pożywa.

B ¶ Albo też mąka z tego nasienia z mąką feni greci/z masłem maiowym/a tego namazawszy na chusthę ciepło przyłoż na ciężkosć piersi/przez noc vznasz pomoc.

C ¶ Też ten plastr iest dobry przykładać gi na członki w ktorych panuie twrdz/prawie iesth

Lupinus

Wilczy groch.

Capitulum 38





A Lupinus iesth cieply á suchy w trzeciem stopniu/ ma moc vryne pedzącą/á są dwoiákie/iedny są slodkie á drugie gorzkie/thy ktore są gorzkie wiecey sie godzą ku lekárstwu

B ¶ Mąká z thych gorzkich lupinow zmieszána z miodem iest dobra ku iedzeniu thym ktorzy glisthy máią w żołądku abo w ielithách/ á gdy knim przyłożysz soku piolynowego/ thedy bedzie ieszcze lepiey.

C ¶ Też plastr vczyniony z mąki tich lupinow gorzkich z sokiem piolynowym á z trochą czarney heleny/z tego vczyniwszy plastr przikoż gi ná żywot dziecieciu/glisty tym wypedziss.

D ¶ Wino w ktorim by był vwárzon Lupinus iest dobre tym w ktorych sie opuchlina mnoży wnetrzna/y też náprzeciw zátkániu wątroby y sledziony z strony zimney przyczyny.

Milium



Proso.

Capitulum 39

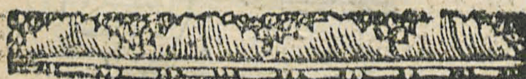


A. Jest proso zimne w pierszym stopniu á suche w wtorym stopniu/Moc tego nasienia iest wysussáiącza/á przeto záciską żywot wysussaiąc gi/ale zewnątrz proso przyłożone/chłodzi á wysussa wiecey.

B ¶ Jest rzecz nietuczna proso/ biegunke zástanawia/zágrzawszy go ná panwi y násipáć w worek/á on worek cieplo przykládáć ná żywot/tedy zástánawia biegunke / á vryne pedzi ku wysściu.

C ¶ Też proso z solą ná panwi zágrzane á w chuste wsipáne kolike vśmierza/ ták cieplo ná miestce gdzie iest kłocie przyłożone.

Nux vsualis

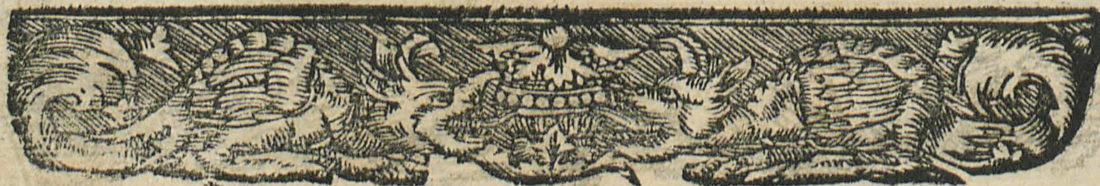


Włoski orzech.

Capitulum 40



A Wloskie Orzechy są gorącé w trzeciem sthopniu/ á suchą w w wtorym/żołądkowi zimnemu iest dobry y pożyteczny pokarm / gorącemu żołądkowi w kołtre sie obrácząią



ią á dymy z nich wzgore wstępuią/á ták oczy záćmiewáią y bolesc głowy czynią z záwrácá-
niem/też czynią pßczenie w vßu.

B ¶ Ráno z rutą osoliwßy y z figámi iedzone/ iadom y trucinam sie przećiwi/á stłuczone z rutą á z solą vkąßenie od czegokolwiek iádowi tego goi/y iad wyciąga kiedy przyłożyß ná rá-
C ¶ Stáre orzechy máßnieyße á ku ie- (ne. dzeniu gorße / głowę z gorączosci obciążáią / oczy záćmiewáią/młode nieták ßkodzą.

D ¶ Też stłuc orzechy á przyłożyć ná ociekłosc czyczkow/sciencza ie/skorá włoskiego orzechá vsußoná á ná proch stłuczoná/ ten proch wysußa bez kąsania/listy iáko y skorá / czerwonę biegunkę zástánawiáią/sok z liscia wpußczony w vcho/gnoy z nich iáko y wierzbowy wysußa/popioł tey skorki w winie piey / vpławy niewiesciey zástánawia/ y też gdy go włoży do máćice:sok piey/z żywotá glisty wygania.

E ¶ Nowego orzecha iądrá rozeżwáć w vstách á przyłozic ná bolączkę przepukłą ktora bywa z melánkoliey/goi ią / y suche żyły obrażone goi/ociekłosci sciencząią á zwłaßczá piersne.

F ¶ Oleiek tych orzechow iesth wilki/wrzody roziadáiące ciało/y krosty zle goi/y też fistuły w oczách y w zádku/s kiego smrod oddala ká-
żdy.



denney bolesci/y bolesci suchich żył/y też ná o-
¶ Sok z seßelnicę to iest z owych (toki ran. E czáßulek zielonych w kthorych orzech láskowy siedzi/ smrod z czegoby sie kolwiek poruszył od człowieká/odeymuie gi/y też smrod pod pázu-
chámi zmießawßy gi z koperwaserem.

Auclana



Láskowy orzech.

Capitulum 41

A Orzechy Láskowe są cierpniey-
ße nizli włoskie dla wiethßey części ziemie ktora iesth w słożeniu ich. Gdy ich kto wie-
le abo częstho pożywa/ bolesc w głowie czynią/żołądek nádymániem rosciągáią/ciáłu zdrowemu tuczność dawáią/roztrzeć ie á dáć z brzeczką pić/ kászel vkłádáią/ z sádłem niedzwiedzim sthłuczone/włosy chędożą. Orzechy máłe są ku sthráwieniu trudne dla zimnosci. Sußone throchę niewadzą żołądkowi/ale głowie y oczam ßkodzą/tylko máią moc od rybnych iádow záchowawáią człowieká.

B ¶ Oleiek z nich iest vżyteczny náprzeciwko

Nespilum



Neßpuly.

Capitulum 42

A Neßpuły iesth owocz iednego drzewká kolącego máłe iáko iábłußká / iesth cierpnaczy Pokarm dobry wilgotnemu żołądkowi / y thez cieczeniu krzew z krwią. Ten owocz długo niezrzeie/niegdy sie doleży iákoby gniłkie moczy iest zimney á suchey w pierwßym sthopniu/wieczey służą ku lekárstwam nizli ku pokármu







kármu/wnątrz ma trzy pczki/dla tegoż ie zową po greczku Tricoccum.

B ¶ Thez wráczánie z gorączosci sthánowi/y czerwoną niemoc/żołądek w gorączości posila/chęć ku iedzeniu dáie/dymy ktore z flegmy pochodzą niedopuszczą im wstępowáć w głowe y do oczu.

C ¶ Też krew grubą dziáláią/á przeto ie pożyteczniey iesc przed iedzenim niżli po iedzeniu. Wárzone z koriandrem á iesc ie/cieczenie brzuchá zastánawia.

Pomum citri



Citrowe iábłko.

Capitulum 43

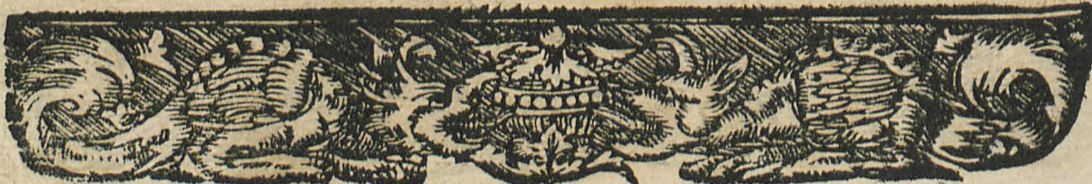
Citrowe iábłko ma w swym złożeniu skore másthną / w posrzodku wodność kwáśną y nasienie/to wszytko iest rozdzielnego przyrodzenia.

A Skorá iest gorącego á suchego złożenia/ma moc serce posiláć / omdlewánie odeymuie/nieprzyrodzoną chęć ledás czego niewiástam ciężkim odeymuie / w mor uczynic proch z tey skory / z nasienia gwozdzikow tych z ktorych wieńce wiią/á tego prochu w winie pożywáć/záchowawa serce od iádowitego powietrza.

Dactillus



Palmo=



Palmowe drzewo.

Capitulum 44



A Aktili iest owocz Palmowy / à Palma z iedney peczki nie dlugo trwa / ale ich musi nie kielko wespolek wsadzić iże sie zrostą spolem / à ták pewniey mogą stać / Naprzod wschodzą z peczki iako kosaciecz / à potym posrzodek twàrdnieie y listy sie spolu zrastàią / à dopiero we stu lat owoc dàwàią à to w krainàch gorących / iako w ziemi Palestinskiey / à owoc na ßt pulkàch nie wißi ale siedzi na làthorosli / à od gorączosci sloneczney y od powietrza zrzeie. Peczki ma dlugie iako żolądz / owoc iest gorący y wilgotny z przyrodzenia w drugim stopniu / krew grubą mnożą swą niestràwnoscią iedno żeć wżdy są stràwnieyße nizli figi suche bo wietßą wilgosc màią / wątrobe zàthykàią / nadyma sledzione / grubosci stwàrdzàią / zebom ßkodzą / glowie y żolądkowi / zwlaßcza ludziom kolerycznym bo oni màią wątrobe gorącą / à ták im iest ßkodliwy ten owoc / bo kolere w nich mnożi / inßego przyrodzenia ludzie tluscieią od nich.

B ¶ Dla przeczyscienia lektwarz z nich dzialàć ták. Wezmi daktilow iedne libre / miodu pol libry / Posmaż thego oboygà na weglu / à gdy zstàwiß z wegla wloż kniemu tych rzeczy / spiki / imbieru / gàlganu / Cynàmonu / kàżdego z nich po lotu / diagridium ßesc lothow à zmießay spolem / Ten lektwarz iest dobri przeciw go gorączce y przeciw klociu w bokoch pod ziobry bo odmiekcza żywot.

C ¶ Palma z swemi làtorostlami / z kwiàthem z skora / z peczkami są cierpnącego przyrodzenia y suchego / rány wysußa y naraßcza / żolądkà mdlosc posila / à wràczànie moczno zàstanawia.



Malum granatum



Capitulum 45

A Jablka są Malagranata iàkoby màkowicze / rosthą na iednym drzewie we Włoßech. Malagranata są dwoiàkie / iedny są slodkiego à drugie kwàsnego smàku / à ták y moc tych iàblek iest inßa kwàsnych à inßa slodkich / à wßàkoż pospolitha moc y wlosnosc grànatow iest wysußàiącza dla cierpnienia ich / à nawiecey skorki granatow wlosnosc màią wysußàiącą.

B ¶ Z samych grànatow dobrà sie krew mnoży / slodkie granati są chlodzące y odwilżàiące.

C ¶ Auicenna piße o nich à zwlaßcza o kwàsnych iże kolere vsmierzàią à nie dopußczą iey plynąć do żolądkà / wino granatow to moczniey spràwia.

D ¶ Jądrkà granatow stluczone à z miodem zmießàne / tym nàmàzuy ràne ze zlych krost.

E ¶ Jàblko granatow ktore iest slodkie / to odwilża żolądek y miekczy gi / à thak ku stolcam przyprawuie / ale kwàsne pospolicie iesth lepße żolądkowi. Jądrkà niemàią w sobie żadnego pożytku ku iedzeniu y owßem są niedobre.

F ¶ Tylko stluczone à z przàsnym miodem zmießàne / ktoby miàl bolesc w vßoch / tego przikladay w vßy / tàkież krosty v dzieci ktore bywàią w vsciech nà podniebieniu tim nàmàzuy.

G ¶ Kwiàthy iego (to iest Balaustia) są cierpnacego slożenia / zimnego przirodzenia w pirwßym stopniu à suchego w wthorym / ràny spaiaią : y wßitki cieczenia zàstànàuiàią / zeby vmocniaią / w miàstho kwiàtu biorą podczàs wierzcholki tego iàblkà / sa lepße y zdrowße.

Skora





contra fluxum sanguinis ...

Skorá tych iáblek (to iest Psidia) też táką ma moc czo y kwiát/wrácánie zástánawia y też płynącą krew z rány / to iesth proch iey z białkiem iáiecżnym zmieszány y przyłożyć iáko plastr/w occie ią wárzyć á w thym gębkę maczáiące przykłádáć ná trzewá prosto/ czerwoną biegunkę zástánawia.

I Też proch iey z rożáną wodką zmieszány a w nos wpuszczony/cieczenie krwie zástánawia/zmieszány z wodką bábczáną/ á w thym rozmoczyć kęs báwełny y włożyć do máciczę/ krew z niey płynączą zástánawia.

K Też iáblko granatum gdi iest świeże vwárzywszy ie w winie/á potym ie stłukszy przyłoż ná vszny wrzod/vznasz pomocz.

L Też słodkie gránatá odmiekczáią pierśi/ ale kwáśne zácieśniáią/ y ochrápienie czynią.

M Gdy vwárzysz gránatá w deszczowey wodzie/á kto krwią pluie day sie nápić tego/ tedy ono zástánowisz.

N Też kto ma drżenie serczá/dobrze tákiemu gránatá iádáć/y z vstek żołądkowych zpychá kolerę y flegmę/iedzone.

O Rabi Moizesz żyd/przywodząc słowá Gálienusowe ták mowi. Gránátá máią dziwną włosność/ bo przed iádłem iedzone niedopuszczáią sie potrawam kázić w żołądku/abo gdy ie vwárzysz z ktorą potráwą/ tedy one potráwę dobrze żołądek strawi iż sie w dobrą krew o

P Też korzenie drzewá ná kthorym (broci. rostą poma granata kwáśne/ten korzeń chrobáki w żywocie zábija/albo y list tego drzewá/ tym obyczáiem przyprawiony. Weźmi korzenia gránatow kwáśnych wyigwszi z nich drżenie/ warzże ie w málmázyi greczkiey thák długo ażeć połowicá wywre/á potim wsip pieprzu tháńtego czo złoty záważy/á potym przywarz y przecedź á ciepło day ná tczczo wypić/ á potym niema spáć.

Cinus alba



Wiśnie białe.

Capitulum 46



A Wiśnie białe są mieśiste/ czerwone/gdy vzrzáłe: thedy są słodkie/ Gdy ie kto gie przed iedzenim innych pothraw/ trzewá miekczą/żołądek czi



ścią/pálenie wnątrz odeymuią/ chropáwość w gárdle od vschnienia y w pierśiách swą mokrośćią słodką odeymuią.

B Wiśnie czarne (po łácinie Cinus nigra) są smáku kwaśnego záwieráiące y ściskáiące żołądek/po obiedzie máią być iedzony/żołądek suchośćią swą wysusżáią/grube wilgości prze-

C Żywicá ktora wypływa z wiśni (nikáią. w tyzánnie rospuszczoná á pitá / pierśi miekczy/chropáwość piszczáłki dicháuiczney odwilża/twarz tymże pocieráć/zmázy z ciáłá spądza/w winie vwárzona á pitá kámień w męcherzu kamie/ wzrok osthrzy/ wodność wiśni czárnych warzyć z miodem aż do zgęstnienia sosnki wsipać y zmieszáć á wylać náczokolwiek aby ochłodły á będzie iákoby lektwarz/ á thego dáwáć dla przeczyścienia/czemierzyce gdy ktemu przymieszasz/przypalone wilgości wypądzá/tamarindow gdy ktemu przymieszasz/mirabolanow/scamoneam/ty rzeczy kolerę známienićie wypądzáią.

Orobus



Ptásza wyká.

Capitulum 47

To ziele





A Ziele iesth ciepłe y suche w pierwszym stopniu/ ma moc otwieráiącą/ ocieráiącą y odcináiącą. Jesth smáku gorzkiego/ vryne pedzi zbytnie/ á zwlaszcza kto iey pozywa zbytnie/ tedy ze krwią vryne wypądza/ bydłu iest vżyteczny pokarm.

B ¶ Mąká ptászey wyki żywot odmiekcza/ y vryne pedzi/ y bárwe dobrą dáie człowieku/ z miodem zmieszána mąká rány czyści ktore z złych krost pochodzą/ y też z licza piegi/ flaki spądza y insze nieczystosci/ á to gdy mąke ptászey wyki zmieszasz z mąką ieczmienną á z krochmalem/ y też ná swierzb iest to dobre lekárstwo y doswiádczone.

C ¶ Też mąká iey w oczćie vwárzona á ná dymiona przyłożona/ rzezánie oddala/ y wydymánie ná stolce vsmierza/ y też tłoćie ielit vlża

Oliwa



Oliwki z Oliwą.

Capitulum 48



Oliwki zielone są zimne y suche/ żywot záciskáią/ ale wodne oliwki żołądek odzieráią dla ich kwásnosci/ á zwlaszcza gdy w oczćie pomokną. A

¶ Czarne oliwki są ciepłe/ B
ale nie ták bárzo kwásne/ á wszákoż bárzo nie sthráwne/ niedobrą krew czynią/ chćiwosć ku iedzeniu pobudzáią á zwłaszcza wielkie oliwki nie bárzo tuczą człowieká/ Dozrzałe oliwki są miernie ciepłe/ á zielone są wiethszey cierpnosci a wieccy záciskáią żywot ale są lepsze żołądkowi/ Ale czarne oliwki ty są nie dobre żołądkowi dla prochnienia swego.

¶ Też plastr vczyniony z oliwek czarnych/ C
niedopuszcza sie kázić ciáłu dla wrzodu kthory zową Antrax/ gdy bedzie ná ono miestce przy

¶ Też plastr vczyniony z liscia o[illegible]liwnego z przásnym miodem/ á thego przyłoż ná pepek/ abowiem wypądza glisty y zábija. D [illegible] łożony.

¶ Też gdy z tego liscia á z ieczmienney mąki vczynisz plastr/ zástánawia biegunke dawną/ y też płynienie zbytnie wilgosci z máćice. E

¶ Oliwá iest dobra żołądkowi dla mierney F
cierpnosci ktorą ma w sobie/ á tho masz rozumieć o oliwie kthora ieszcze bywa z drzewá nieprawie vzrzáłego/ zową po łáci[illegible] oleum expensarum/ dziąsłá potwierdza y zeby vmocznia/ gdy kto te oliwe w vściech bedzie trzymał

X bron



broni od vziebienia/też odeymuie inszym rzeczam iad abo ostrosc ktore ciało przekrawáią.

G ¶ Też gdy kto wypije iádowitą rzecz á bárzo pálączą/oliwy sie day cieplo nápić izby mogł wrácáć/Serapio y Pándecta o tim swiádczą.

H ¶ Druga oliwá iesth kthorą biorą z drzewá iuż dobrze dozrzálego/ a tá oliwá iest miernie ciepla y odwilżáiącza/ciało posiláiącza y odmiekczáiącza.

I ¶ Oliwá z ieczmienną wodą/to iest po szesci łyżek káżdego wziąć cieplo wypita/stolce czini/á gdy ktemu listkow ruciánych przyłożysz á przywárzysz/klocie w żywocie przestánie/ y glisty wymiáta z żywotá.

K ¶ Oliwá w klistherách pożywana / bolenie ktore z klocia przychodzi vsmierza/ y iákmiarz oleyki wszytki w aptekách ná rozmáite niemocy z oliwą przyprawuią.

Pomagrany



Capitulum 49



A Pomágrany są dwoláki / słodkie y kwásne/thy máią w sobie wiethszą cierpnosc/dáią z siebie dobrą wilgosc ciału/ żołądkowi są wdzieczne /iedno iż nie bárzo tuczne/słodkie pomagrany zágrzewáią żołądek/á przeto ci ludzie ktorzy gorączki cierpią niemaią ich iádáć/ale kwásne ty im są lepsze.

B ¶ Sok pomagranow biegunke zástánawia.

C ¶ Z miodem przásnym zmieszany sok pomagranow/rány ktore sie w vsciech dzáłáią vzdrawia. Pomagrany słodkie są zimne w pierwszym stopniu/á wilgotne we wtorym/ kwásne są zimne y wilgotne.

D ¶ Kwasne pomagrany kolery ostrosc vsmierzáią/y bronią płynienia złych nieczystosci do żołądká á zwłaszcza wino sthich pomagranow Pandecta z Auicenną swiadczą.

E ¶ Pomagrány niedopuszczáią pokármowi kázić sie y prochnieć w żołądku. Cierpnące iedno z mierną słodkoscią w sobie korzennosc máiącz.

Poma



Jabłka.

Capitulum 50



A Jabłoń iesth drzewo / A iákoż są iábłonie rozliczne/táko też y owocz rozliczny/ á bowiem są iedny iábłoni kthorych owocz

może



może vzrać/ á drugie są ktorych owocz nigdy
nie vzrzeie/iedno albo sie vleży albo gi musi v-
suszyć. Jabłká thedy niezrzáłe kwáśnoscią
swą/flegmy/febry vstáwiczne y kászel pobu-
dzáią/żołądek oziąbiáią/śliny mnożą/ á tho
B też czyni wszelki owoc niezrzáły.
¶ Jabłká práwie vzrzáłe są rozdzielne/ ied-
ny cierpnące/drugie kwáśno oskominne/dru
C gie też kwáśno słodkie a wodniste.
¶ Jábłká cierpnącze są zimnego y suchego
przyrodzenia z strony ziemie/ żołądkowi gorą-
cemu á wilgotnemu są dobre/ bo swą ostroś-
cią wilkosc złą z żołądká ná doł pociska á ostá
tek wysusza/ale są niestráwne dla niezrzáłosci
nádymánie y wiátr wzbudza/suchym żyłam
szkodzą/suchoty czynią/abo owrzedzenie płuc
abowiem ty wiátry ktore od nich bywáią wz-
budzany: serdeczne żyły suszą y płuczne.
D ¶ Jábłká kwaśne a cierpnące są zimne/ ale
słodkie ku ciepłeści sie skłoniły/ á swoią wonią
serce y duchy ogniste posiláią/głowie zimney
szkodzą reme w niey pobudzáią.
E ¶ Syrop z wodnosci iábłek zrzáłych á won
nych z czukrem wárzony do zgęstnienia/żołą-
dek gorący y trzewá chłodzi/serce posila/ om-
dlewánie oddala/á dymom gorączym do gło
wy wstępowáć nieda/wráczánie z goraczosci
y czerwoną niemoc zástánawia. Wiele á czę
ste iadánie iábłek zwłaszczá kwáśnych á cierp-
nących/gotowa przyczyna ku przysciu łamá
nia á nápełnienia głowy remą/ y też przyczy-
na kászlu/cieczenie żołądká z naziębnienia.
F ¶ Jábłká smáżone albo pieczone są lepsze/
z imbierem iadáć ie/palenie wnątrz oddaláią
Wárzyć ie w wodzie á tym wymywáć vstá/
chęć ku iedzeniu dáią.

Pirus



Grusżká.

Capitulum 51

A GRuszká iesth drzewo domowe
y lesne/ Domowe są niekiedy
nastąpnego przirodzenia iá-
koż to po owoczu da sie znáć
á owoce są kthorych cząstká



ziemiá iest są zimne/niektorych cząstká wodá
iesth/dla tego smák ich iesth kwáśno cierpną-
czy z wodnoscią słodką/bo wszák słodkie grusz-
ki nie są ták zimne ani ták suche/ale są ciepłe á
wilkie/ á káżdego czásu mogą być iedzone bo
ich pokarm iest pożyteczny/ gruszki kámieni-
ste kwáśney cierpnosci po obiedzie máią być ie-
dzony/pieczone lepsze są/ ráno iedzone záth-
wardzáią thrzewá á ich dnę pobudzáią/ ale
gdy po obiedzie pieczone gruszki gie posipawszy
ie prochem koriandrowym/broni dimom z żo
łądká do głowy wstępowáć/ y gorączosciam
do oczu/żołądek też záwieráią/á potráwy ná
doł pocisłáią/ palenie wnąthrz odeymuią/ á
żołądek posiláią.

¶ Lesne są wieczey kwáśno cierpnące/á wie- B
czey zmarszczáią y sciskaią żołądek. W oczcie
ie wárzić potym stłucz á przilożyć ná żołądek
czerwoną niemocz zástánawia/ytez wrácza-
nie/żołądek potwierdzáią ku záchowániu po
kármu á to zwłaszczá w gorączkách: też wy-
tłoczić z nich vodnosc á prziwárziwszi oczukro
wáć á dáć pić/wráczánie stánowi/ gorączosc
wnątrz gási/dimom do głowy z żołądká wstę
powáć nieda ytez gorączosci ku oczam/czeruo



na ni: mocz záſtánawiáią/ wlożić kes wostu w grußke z grzebiámi gi obwinąwßy/ potym to zieść po ránu.

Ordeum



Ieczmień.

Capitulum 52



Ieczmień ieſt zimny á ſuchy
A w wtorym ſtopniu/ nieieſth
ták tuczny iáko pßenicá.
B ¶ Czinią z mąki ieczmien
ney/ y z wodą ieczmienną/
z rozynkámi oczukrowaw-
ßy á tego przywárzywßy ieſt zdrowa karmia
tym ludziom ktorzy gorączki máią. Iecz-
mienna wodá to ieſt tyzánná ieſt tim dobra.
C ¶. Też mąká ieczmienna z octem zmießá-
na/ ogień wyciąga z bolączki á nawięczey ná
przodku poki ſie ießcze nie gnoi.
D ¶ Thez lice czyſci przylożywßy kniey kroch-
malu/ á tym ſobie vmywáć lice po ránu.

Auena



Owies.

Capitulum 53



Owies/ Ziárná iego máią
mocz rzadkosc czynić/ iákoby
miał rzecz iż roſpußcza ták iż A
będzie rzadko/ vliezki w ciele
otwiera/ bolączki y ociekło-
ſci wßelkie roſpußcza/ fiſtu-
ly goi ktore bywáią przy oczoch/ y thez świerzb
ktori bywa ná powiekách goi/ cierpnoscią ſwo
ią ktorey máluczko ma/ trzew cieczenie záſtá-
nawia gdy go przyłoży proſto ná trzewá.
Krupy owſiáne ku iedzeniu ſą ſmáczne/ do-
brą tucznosc dawáią.
¶ Też náſipáć owſa w worek á zágrzawßy B
gi przyłożyć ná lewy bok ná ſledzione/ twár-
dosc iey roſpußcza á boleſc vſmierza/ grizienie
byłoliby w żywocie/ pokropić owies y kmin wi
nem/ á przygrzawßy thego oboygá wſipáć w
woreczek á przykłádáć ná brzuch/ á ociekłości
z dny w ſtáwiech y wßelkie twárdosci ſwą mo
cą miekczy/ máke owſiáną z mießáć z vinem
z fenum grecum/ z ſadkem kokoßym/ á vczyni
wßy iákoby plaſthr przykłádáć ná mieſthczą
twárde abo ſamym okłádáć.

Triticum



Pßenicza.

Capitulum 54

pßenica





á otręby pszeniczne z octhem vwárzone thrąd
Kwas albo ciásto vkwászone z psze- (lecząG
nice/iest zágrzewáiące/ podeszwiáną puchli-
ne rozgánia/z licá krosty y párchy z głowy spą
Rasis. Pszenicá dobrze vwárzona (dzaH
z oliwą abo z másłem/thuczy bárzo człowieká
á zwłaszcza gdy będzie z mlekiem vwárzoná /
á ták rádzi tym ludziom często iadáć ktorzi są
suchego á chudego przyrodzenia/ y moczy od
tego człowiek pokarmu nábywa/ ale záśie lu-
dziom cielistym zbytnie á tłustym niedobry iest
pokarm ciężki ku iedzeniu abowiem nápełnia
w żyłách krwie zbytnie.
Cenze. Piwo z pszenice iest nazdrowsze y I
sytnieysze człowiekowi/ tákież chleb / á wszákoż
z żytney mąki dobrze wysianey więcey człowie
ká tuczy iedno w żołądku długo leży á zwłasz-
cza nie vkwászony rżány chleb wiátry czyni.

Według Isaaká/ Pszenicza
iest pokarm człowiekowi go
dny y przyrodzeniu człowie A
czemu podobny/abowiem
iáko oto człowiek iest w swo
iey osobie ciepły á wilgothny
tákież też y Pszenicza / á wszákoż chleb iuż ma
więtszą włosnosć ciepłosci niźli pszenicza / kto-
rey nábywa z strony pieczenia od ogniá / iáko
też ięczmień/groch/bob/z przyrodzenia máią
suchosć w sobie/ Ale gdy będą vwarzone thy
ziárná/tedy iuż nábywáią wilgotnosci z one-
go wárzenia.

B Oleiek z pszenice liszáie y párchy goi / á sá-
my ziárná zezwáne w vsciech á przyłożone ná
mieysce vkąszone/wszelkiego psá iad k sobie cią-
C Krupy pszeniczne poki są świeże (gnie-
młode nie są bárzo dobre ku iedzeniu/ abowim
nádymánie w żywocie/kruczenie/pobolewá-
nie bokow czyni.
D Prażmo więcey tuczy człowieká niżli kru
py wárzone/y wiátrow nie mnoży/iedno iż ży
wot zátwierdza/á ták iesth potráwá ludziom
prácowitym dobra/abowiem dobrze tuczy y
długo w żołądku leży.
E Auicenna. Mąka pszeniczna lice czyści y
gládzi/á ktora sie ma ku rumiánosci/ więczey
tá iest lepsza y sitnieysza.
F Też mąká pszeniczna z octem á z miodem
zmieszana/piegi spądza/y puchline rospądza

Risum

Ryż.

Capitulum 55



Ryż przynoszą ziárná do nas
iuż omelte/ rosćie iáko y ięcz-
mień máiąc też kłos/iesth go- A
rączego y suchego przyrodze-
nia w pierwszym stopniu/ iest
X 3 smáku



smáku nieczo cierpnącego/ktorąžto cierpno- ściá trzewá záthwárdza á ich dne pobudza / á przeto go ták zle iádáć y škodliwie / ale gi wá- rzyć w slodkiey smiotánie álbo w migdałowey polewcze z czukrem/ á thák go pożyway/thák nie zátwardza ale krew mnoży. Ktho ma ży- wotá cieczenie/biegunki z rozlicznych wilgo- sci á zwlaszcza z kolery/thedy iedz ryž prosto gi vwárzywszi/abo wode z nie° pij poránu przed iedzenim/gdy sie woda z ryžu pocieraš/ piegi y inše nieczystosci spadza z ciáłá.







Piata czesc O kli- ioch rozmaitych y inšych po- dobnych rzeczách ku klijowi á napierwey o Kámphorze.

A Kámphorá iest zimna y su- cha w trzećim stopniu/ á iest sok z iednego drzewá wyczys- niony/biała á iásna iest lep.
B ¶ Iest vżyteczna ná (ša. przeciwko sprosney chorobie ktorą zową Gomorea/to iest płynienie nasie- nia meskiego/á tho rospusciwšy kámphore z sokiem psinkowym abo láktuczánim/á wtim rozmoczywšy chuste przykładay ná nerki / y ná mecherz nižey pepká.
C ¶ To thež lekárstwo iesth dobre ná zapalenie wątroby/y ná zbytnie odchodzenie vryny.
D ¶ Tež kámphorá zmiešána z krwawniko- wym sokiem/krew z nosá zástánawia/báwel- ne w tym omoczywšy abo chuste y włožić do (nosa
E ¶ Tež zbytnią chćiwosc cielesną o- dcymuie samá wonia kamphory.
F ¶ Tež vżytecznie wchodzi kámphorá w lek- twarze rozmáite ktorych w gorączich febrách vżywamy.
G ¶ Tež kámphorá z rożáną wodą rospuščo- na á z trochą białku iáiecznego / iest lekárstwo silno dobre ná lice/plec wyiasnia/ y fláki y in- še špetnosci z licá sciera.

¶ Tež ná vstanowienie krwie ktora zbytnie H nosem idzie/kámphorá stárta ná proch / po- tym z prostą wodą rospuščoná octu win- nego przyczyniwšy/rozmecz w tym chusthe przyłož ná czoło y drugą około šyie obwiń / y tež ná wątrobe to iest ná práwy bok zkąd zbu- rzona krew pochodzi/przyłož tež trzecią chuste

Dragant



Capitulum 56

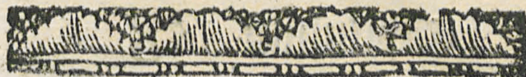
DRágánth iesth klij z iednego drzewá zamorskiego / zimny A w wtorym stopniu wilgotny w pierwšym/a iesth to gumi białe/ iásne iest nalepše.
¶ Ktho ma vschnienie w B piersiách/ vwárz Dráganth z gumi Arabi- cum w ieczmienney wodzie á tego sie nápijay
¶ Tež drágantum rospuščone w ieczmien C ney wodzie/ a pothym z sokiem látkriciey przy- warz/á tego po trošce pożyway dla kášlu su-
¶ Lektwarz vczyniony ze dwu czę- (chego. D sci drá-





ſci drágántu á z iedney cżeſci ſoku lakrycżey/
krochmalu też z pol vncżiey przycżyniwßy/ v
cżyń plaſtr ktorego vżyway dla kaßlu ktory z
goracżey przycżyny przichodzi/y prágnienia
E ¶ Też biegunkę krwáwą záſtána- (broni.
wia drágánt w deßcżowey wodzie vwárzony
albo roſpußcżony.
F ¶ Thež z biáłkiem iáiecżnym roſpußcżony/
naprzeciw ſpaleniu ogniſtemu maß lekárſthy-
wo dobre/mieſtce ſpalone cżęſto mácżáć.
G ¶ Też proch vcżyniony z drágántu/w ciep-
ley wodzie ku piciu dany/żyły wnętrzne por-
wáne ſpaiá/y kurcż ktori wßytkiego cżłowieká
kurcży oddala/też ięcżmienna vodá z drágan
tem przywárzoná prágnienia broni/Galenus
H ¶ Też roſpádliny ktore bywáią ná (piße.
wárgách y ná podniebieniu/ zgoiß bárzo prec
ko tym obycżáiem. Roſpuſc drágánt w rożá-
ney wodce á potim przez gęſtą chuſtę przecedz
á kniemu przymießay niewiele krochmalu / á
ták omocżiwßi w onym chuſtę przikłáday ná
vſtá/ná iezik y ná podniebienie mácżáć ti mie
I ¶ Tákież y ná fláki/ná piegi ktore na (ſteá.
licu bywáią/drágant w rożáney vodce roſpu
ßcżony przez noc / á pothym ráno kámphory
przyłoż troche/á tim ná noc lice námázuy kil
ko rázow/á po ránu wodą abo cżym chceß o-
myj. Wiedz też o tym/iże drágantum ieſth
rzecż nie łácżna ku ſtárciu ná proch/á ták ſa-
mo ma być długo tárte/bowiem z drugą rze-
cżą żadnym obycżáiem niezetrzeß.

Gumi arabicum.



Capitulum 57





Gumi Arabicum ieſth ciepłe
y wilgotne/ieſt podobne drá
gántowi/rzecżone arabicum
iż w Arábiey lepße bywa náj A
dowano/ma mocz odwilżá
iącą y odmiękcżáiącą.
¶ Jeſt vżytecżne ná ſchnienie/ y chropáwo B
ſciam iezykowym/á to roſpuſciwßi gumi ara
bicum w ciepłey wodzie/á tą wodą możeß ie-
zyk mácżáć.
¶ Thež náprzećiwko wrácżániu kthore po- C
chodzi ze mdłoſci żołądkowey. Wezmi proch
tego gumi á zmießay gi z cinámonem/ dayże
gi wypić z winem/abo zmießay z ſokiem báb-
cżánym y day pić.
¶ Też proch iego zmießány z prochem kwie D
ſmokowey/á w rożáney vodce day wypić/kto
ra páni miewa zbytnie płynienie przyrodzo-
X 4 nych





nych wilgosci/y insze plynienie krwie zástána wia.

Laudanum



Capitulum 58



LAudánum iest rzecz vonna á lipka/ciepla á wilka w wto-
A rym stopniu/á iesth rzecz iá-
koby rozana wniektore ziolá wpádáiącza/lepsze iest ciesz-
kie á czarne.

B ⁋ Wonia iego iesth vżyteczna náprzeciwko remie z zimney przyczyny.

C ⁋ Laudanum z mástiką zmieszáne/ przyklá dayże go ná zeby y ná dziąslá/vtwierdza y vmacznia zeby w dziąslách / zádusenie mácice oddala dim laudanow wpusczony do mácice

D ⁋ Też vpádlą mácice podnosi gdy vsty dim w sie páni bedzie brálá/czopek vczinniony znie go á do máćice wpusczony/posila máćicze y czyni spráwną ku poczeciu.

Mastix Mastika.

Capitulum 59

WẼst Mastiká ciepla y sucha w wtorim stopniu. Jest gu
mi iákoby żywicá z iednego A
drzewká plynącza / ma być wybierana iáko lepsza ktora iest biala iásná / ale ciemna tá iest nie dobra/ ma mocz pothwierdzáiączą scieráiącą/zrasczáiączą y też záciskáiączą.

⁋ Wino w ktorymby byla rospusczoná má B
sthyka z bialem kádzidlem á z biálkiem iáieczným/á tego przyloż ná skroni/ bowiem broni wilgosci plynąc w oczy y do zebow/ też bolesci y strzekánia skroni oddaláią ktore bywáią dla ostrych dymow z żolądká podnoszących sie do

⁋ Mástiká másthikowána w vs- (glowy. C
ciech á sciskána zebámi/wywodzi wilgosci nie máko wodnych.

⁋ Też plastr vczyniony z mástiki / z bolum D
armenum/z biálkiem iáiecznym zmieszawszy á oćztu przyczyniwszy/ ten plastr przylożony ná żolądek/wrácżánie koleryczne zastánawia y biegunke żoltą vćina.

Mirra



Capitulum 60

Mirrá





A Jest Mierra ciepla y sucha w wtorym stopniu. Jest gumi drzewa iednego z Indij. Ktora iest żoltawa/iasna/ta ma być obierana iako lepsza.

B ¶ Ma mocz potwierdzaiącą dla swey lipkości/ sthulaiącz othworzone brzegi ciala. Thez ma mocz rospądzaiączą y trawiączą/ zachowawa cialo od prochnienia y zagnilosci nie tylko żywe ale y marthwe z doswiadczenim niektorych ludzi.

C ¶ Thez kto ma rope w żolądku y w ielitach iest vżyteczna.

D ¶ Thez naprzeciw smrodliwym ranam iest osobna/mozg potwierdza kadzenie iey/tez ma kietze y ku poczęciu ią sprawuie/wonią niewdzieczną vst odeymuie kthora z sprochnialych wilgosci przychodzi:

E ¶ Wino w ktorymby byla vwarzona mirra z figami suchemi/iest dobre naprzeciw kaszlu.

F ¶ Piluly vczynione z mirry a z sto⸗(lowirax kalamiti/są dobre naprzeciw katarrusowi to iest nieżytowi albo sapce/y trawienie żoladkowi dobrze czynią.

Picea siue pix



Smola.

Capitulum 61



Smola iest dwoiaka/ Jedna ktorą od okretow oddzieraią/ zowią ią Naualis/ ta iest ciepla y sucha w wtorym stopniu. Druga iest wilka a tha ma mocz trawiączą / rospądzaiączą y tez odmiekczaiączą. A

¶ Masc vczyniona z smoly wilgotney/ z litargirium/z olejkiem bobkowym troche otczcu przylawszy/iest vżyteczna naprzeciw swierzbu. B

¶ Tez twardosc sledziony y bolesc (bowiem iey vsmierza/to iest gdy plastr vczynisz z tey to smoly rospuszczoney/z prochem piolynowym a z woskiem/z oliwą/ a thego przykladay na ⸗(sledzione. C

¶ Smola ktorą oddzieraią od okretow plastry barwierze przyprawuią/dla tego iż wysusza wilgosci zbytnie/bowiem bedacz w morzu staie sie takiey mocy dla wody morskiey. D

Resina



Resina

Zywicza.

Capitulum 62

A Rozmáita iest żywicá wedlug rosmáitosci drzewá z ktorego bywa odbierana/á wszákże terpentiná miedzy wszytkiemi żywicámi iest naszláchetnieysza. The ma wlosnosc/iż wszythki są zágrzewáiącze/rospądzáiące/wyczyściáiące y też ocieráiace/á przeto świerzb spądza/y z glebokich mieysc ciáłá ciągnie ku sobie wilgosci wiecey niżli insze smoly/y niżli insze gummata.

B ¶ Powiedáią iże żywicá iest iákoby pot wypływáiący z sosnowego drzewá/ Wchodzi w máści storubelle á czyni wonią wdzieczną ktora zádusza insze wonie/y farbe máści dáie/ ná rány iest doświádszoney pomocy/ abowiem zágnile wilgosci wyciąga y wysusza/ Pandecta.

Terpentina.

Modrzewowa żywicá.

Capitulum 63

A Cieplá y sucha iest Terpentiná/dym iey okolo stolczá kádzony/broni niemocy ktorą zową Tenásman to iest wydymánie ná stolce bez vczyn(ku.

B ¶ Tez náprzeciw zádusżeniu máćice iest dobre kurzenie z terpentiny/y náprzeciw vpádnieniu máćice vsty brány dym podnosi ią ku gorze.

C ¶ Thez iżby sie wrzod przedziaƚ/ vczyn plastr z terpentyny z mąką ieczmienną / á przyloż ná wrzod ná noc dla przedziania.

D ¶ Isidorus/Modrzew dáie z siebie żywicze nád insze żywice slachetnieyszą.

E ¶ Tez Hutenus ktory pisal o drzewie gummatikowym/ ktorego ludzie pożywáią w kámaniu/ták pisze. Gdy bedą trzy pilulki polykáne po ránu przez trzeći dzień ták wielkie vczynione z tey żywiece iáko grochowe ziárno/ żolądek posiláią/stholcze czynią/ y lamánie bárzo známienicie vśmierzáią/á to ma z táiemney wlosnosci przyrodzoney/czestokroć iest rzecz w tákiey niemocy doświádczona.

Storax

Capitulum 64



A Dwoiáka iest Storax / sucha y wilka/máią wlosnosci wysusżáiącze y zágrzewáiącze w pierwszym sthopniu. Lepsza iest storax calamity czerwona dobra iesth náprzeciw zázieblieniu mozgu y náprzeciw iego mdlosci/á tho zmiessawszy spolem z laudanem á z storace liquida/á z tich prochow wespolek zmiessánych vczyń iábkko záwinąwszy w chustke iedwabną á tego czesto woniay albo ná wegle ognisthe wrzuć á tego dymu woniay.

B ¶ Wino w ktorym vwárzysz storácem calamitam/wysusza wilgosci w wule to iest iezyka ktory bywa w podniebieniu.

C ¶ Piluly z niey vczynione są dobre náprzeciw zimnemu żolądkowi/y náprzeciw remie/ y tez náprzeciw zádusżeniu máćice kurzenie iey przywodzi ią ná swe miesthce/ á gdy vpádnie ná dol/tedy nosem on dym ma w sie bráć pá(ni.

D ¶ Storax liquida iest dobra náprzeciw parchom

párchom glowy/á w rozmáite plastry wcho-
dzi dla tego iż ie wonne czyni.

Sarcocola

Capitulum 65



A Sarcocola iesth Zywiczá drze-
wá iednego w Perskiey zi mi
iest gorączа y sucha w pierw-
szym sthopniu/ iesth smaku
gorzkiego/mocz swą przez v-
czynki swoie vkázuie/ spáia y
zraszcza/sciera y źrze/rosthárga y nárasżcza w
ránách mieso/mieso zle wygryza z ran/ oczy
czysci z zbytecznosci lipkich/z zywothá zimne
wilgosci á lipkie/y thez z przegubow y z thrzew
wygania/ale to dáwáć z innym lekárstwem/
sámey niedaway dla iey zráwosci/ bo ktho iey
wiele pozywa rychlo bedzie lysy/ w migdalo-
wey polewce vżywamy iey/iest rzecz przespiecz-
nieysza.

Wloz sarcocolam do rożáney wodki/á po
staw ná slonczu iżeby vschlo/ gdy vschnie zá-
sie naley wodki/y tákież potrzecie/tym potym
twarz pocieray flaki z niey zezrze/ oczy czysci y
posila/ielito gdyby z togo wyszlo podkurz nią á
wnidzie zásie.

Sandaraca

Capitulum 66



Jálowczowa żywicá San
dáráca iest pobiclala/zwlasz-
czá poki iesth nowa á won-
na/málárze niektorzy miá- A
sto bursztynu dzialáią z niey
pokost/ktorym ná málowá-
nie pokaszczáią aby dlugo trwálo/ wárzą ią z
oleiem. Tá żywiczá zágrzewa y suszy w wto-
rim stopniu/proch z bialkiem iáiecznym zmie
szány/á czolo y skroni tym oblożyć/ cieczenie
krwie z nosa sthánowi/zmieszána z biálkem tá-
dzidlem/z oleiem rożánym/a tym okládáć zo
lądek/wráczánie zástánawia/ z oćztem zmie-
száć á tym brzuch oblożyć/czerwoną biegun-
ke zástánawia/proch z tey żywice w iáyczoch
iesc/wráczánia broni/dym they żywice wysu-
sza mokrosci z glowy/ proch iey wrzody suszy/
krwią plwánie zástánawiá gdy sie iey z czym-
kolwiek nápije.

Tez wziąć prochu sandáraki/ biálego tá- B
dzidlá/mirri/storaki kalamite/ przygrzać tego
w możdżerzyku/a przylać do tego storaku wil
gotnego/laudanum przylożyć/á gdy sie roz-
pusci

Puſci tho w mozdzerziku / wſipáć prochy / á
ſtłucz thez ſtorax czerwony y wegla lipowego
kiemu wſzytkiemu przylozyć / á to wſzytko ſpo
lem ſtłuczeſz / á po keſu cirplo biorąc wáláć ná
kámieniu ná ſwieczki / potym temi ſwieczká=
mi kurzyć / bo then dym glowe wyſuſza z mo=
kroſci zbytnich.

Sanguis Draconis



Capitulum 67



ZYwicza ieſth drzewá iedne=go
czerwona iáko cinober w zie=
A mi Perskiey: Jeſt mocy z zim=
ney y ſuchey w trzecim ſtop=
niu / ieſt ſmáku cierpnącego /
a przethoz ma moc záſtána=
wiáć wſzelkie cieczenie krwáwe / rány z wrzo=
dow / albo tez ránienie czymkolwiek wnetrzne
ſpaia y ocickáć niedopuſzcza / rány ſieczone no
we zlepia / vpławy zbytnie pániam záſthána=
wia / zmieſzáć ią z oleykiem rozánym / á tim zo
ładek mázáć / á ná wierzch grzanke przylozyć
zmaczawſzy ią w oczcie mocznym / zolądek po
ſila / chec ku iedzeniu dawa / dawienie w gár=
dle y nieſmák odeymuie.
¶ Prochu iey do noſa wſipáć / krew záwiera B
w zyłách / tenze proch wziąć / gumi arabicum
dragantum / to wſzythko roſpuſc rozáną wo=
dką á galeczek z tego nádziáłáć / kthore biorącz
w vſtá po iedney dzierzeć pod iezykiem á po=
łykáć / krwią plwánie záſtánawia.
¶ Tez zmieſzáć te zywice z ſokiem przeſlko= C
wym á pić / czerwoną biegunke z wierzchnich
krzew poſzłą záſtánawia / á ieſli z inſzych thedy
kliſterowáć z ſokiem bábczánym á z tyzánną.
Czopek z tey zywice vdziáłáć z ſokiem ſporzy=
ſzowym á wetknąć gi do máciczc / cieczenie kr=
wie záſtánawia.
¶ Prochy ku ſtánowieniu krwie / proch tey= D
to zywice / proch boli armeni / proch debiánek
proch z rozey / proch z kádzidła / proch z máſti
ki / proch z ſkory pomarum granatum (to ieſt
z ziarniſtych iábłek w aptece naydzieſz) proch z
aloe / ſierć tez záiecza zſiekáć drobniuchno na
proch / á z ktorey by zyły obficie krew płynela /
záciſni reką dziure izby ſie krwią zátkálá geſtą
potym z tych prochow vczyń plaſtr z białkiem
iáiecznym á przywiez ná te ráne / ale nic tego
nieodeymuy zá kielko dni bo by ſie krew zbiegá
łá. Ten plaſtr maſz tak vczynić. Wziąć chu=
ſte moczną / á przymierzywſzy izby ráne záſlo
niło / pomaz po iedney ſtronie białkiem ciento
á ná ten białek tymi prochy potrzeſni á przy=
łoz tego.

Serapinum



Capitulum 68

IEſt Serapinum zywicá ie=
dnego drzewá zamorskiego
woniey nie lubey / ieſth prá= A
wie woniey owey czebule po
długowátey ktorą zową łuk
po łácinie porrum / ale ieſth
vzyteczna / zágrzewa mocą ſwą á ſuſzy ſpoſo
bem trzeciego ſtopniá / ma moc przyciągáiąc=
cza / ſcienczáiącza / roſpuſzczáiącza / miekczą=
cą / ocieráiącą y czyſciącza / ná wegle gdy be=
dzie włozoná dym z niey glowe czyſci z fleg=
miſtych





mistych wilgosci.

B Też gdy proch iey będzie pity z sokiem ruciánym/ bolesc głowy z dymow z żołądká wstepuiących y z zimney wilgosci oddala/ y bolesci piersi/ pádáiącza niemoc/ kászel/ zádușenie w piersiách z grubych wilgosci/ kurcz wszelki/ y ten ktory głowe ná zad ciągnie/ bolesc sledziony/ bolesc po kosciách/ y w członkoch przegubnych dla náziebnienia suchych żył/ Ty wszitki bolesci oddala a vsmierza.

C Też tá żywicá pita z miodową brzeczką/ zástánowienie rzeczy niewiesciey odtwiera/ wo[...]wa iey mácice niewiasthám na iey miesthcze

D Też gdy iey wypije z czym kol[...] (vkłáda[...]niek iedne cząstke: grubą flegme z przegubow y żołtą wilgosc z ciáłá wygania/ trzewá miekczi/ powietrznosci grube wygánia/ bolesc trzew rozgánia/ miekczyc inym lekárstwam pomaga/ po zgoleniu rány gdi miąszy szram zostáwá/ scieńcza gi/ oczy bárzo náprawia/ collirium iest z niey bárzo wyborne ná powłoke y ná zácmienie oczu/ náprzećiwko stepowániu vody ku zrzenicy/ zową to kátáracta.

E Też rospuscić tey żywice iedne cząstke z sokiem celidoniowym/ z czukrem/ mleká niewiesciego przylać á to w oczy wpusczáć/ iest lekárstwo bárzo dobre.

Olibanum

Kádzidło:



Capitulum 69



Kádzidło iest też ieden klij z iednego drzewá ktore zową Libanus. Tho kádzidło ktore z Indij przychodzi iest nalepsze/ iest bárwy smáragdowey á okrągłe. Drugie kádzidło wychodzi z Arábiej á tho iest podleysze/ iest okrągłe/ białe ktore zowiemy Muscum polacinie/ nie łácznoſie kruszy/ ná ogniu rychło to pniecie/ á to iest też bárzo dobre kthorego lekárze wzywáią. Jest też kádzidło bárzo dobre podobne Arábskiemu bárwe ma rudowátą/ to iesth podleysze. Smák białego kádzidłá iesth cierpnący á włosnosc ma zágrzewáiącą w wtorym stopniu/ wysuszáiącą w pierwszym stopniu. Galenus ták powiáda w siodmych kxięgách simplicium farmacorum ca. de ture

Diascorides. Kádzidło ociera nieczystosci klijowáte z oczu. á ták ie wyiasnia/ rány głębokie ciáłem nárászcza y czysci zágniłosci ich/ wysuszáiąc potym goi. B

C Też kádzidło iest dobre tym lodziom kthorzy krwią pluią/ ták one krew ktora z piersi plinie do vst iáko też y one ktora z głowy podniebienim y dziąsłámi sie sączy á zwłászcza w nocy po spániu/ á ma być białe kádzidło ná nocz połykáne przećiw tym niedostátkom.

D Też kádzidło stárte á potym z octem á z oliwą zmieszáne/ komuby sie poczynáłá czynic





formika to iest wrzedzienicza iakoby mrowka
bárzo iádowita ktora chodzi z miestca ná mie-
stce czásem gryząc ciáło á czásem nie ráni/ ie-
dno z miestczá ná miestce biega iákoby pokrzy
wámi párzył/á ták gdy to obaczysz/thedy ony
E miestcá námázuy tim lekárstwem przerzeczo
¶ Też proch z kádzidłá zmiesány z (nym.
słodkiem winem á w vcho ciepło wpuszczony
F bolenie vszu vsmierza.
¶ Też kádzidło stárte z mąką ięczmienną á
z rożánym olejem zmieszawszy/przyłoż ná bo
láćyy ná zápalony wrzod / bolesc vsmierzysz/
y ogień wypedzisz/á nawięcey z thego wrzodu
G ktory sie ná piersiách v białych głow czyni.
¶ Też białe kádzidło iest wilgosci flegmistich
w głowie wysuszáiące y też zástánáuiáiące ták
iż im niedopuszcza z głowy ná piersi płynąć/
z kąd ciężkie kászle á smiertelne przychodzą/á
ták czterzy ziárná ná noc połykáne białego ká
H dzidłá/stánowi táki catárrus bárzo mocznie.
¶ Tákież też y kurzenie kádzidłem / wodno-
sci głowne wysusza/mozg pothwierdza y oczy
wyiásnia/bolesci ich oddala/y też wodnosci łez
ktore z oczu płyną zástánawia/ o czym Dia-
scorides swiádczy/tákież też serce y pámieć po
siła y vwesela.
I ¶ Thež Macer. Kádzidło ná miáłki proch
stárte z białkiem kokoszego iáiá/z wodką rożá-
ną rospuszczone/oczy ciemne wyiásnia z nie-
wiescim mlekiem rospuszczone/bolenie oczu
mocznie oddala letnie ciepło przyłożone.
K ¶ Thež kádzidło z wieprzowym smalczem z-
mieszáne/rány ktore bywáią z spalenia ognio-
wego/vżytecznie goi.

Galbanum

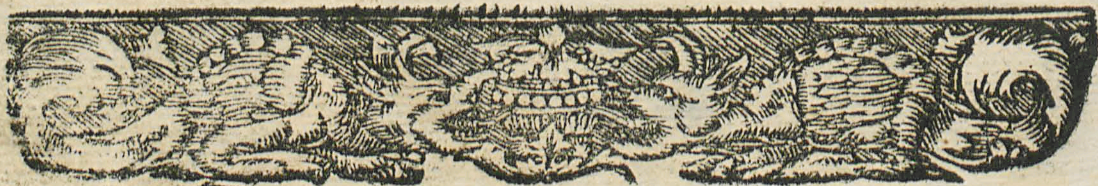


Capitulum 70

JEst galbanum gumá to iest
kliy/á ktore iest iasne á podo-
bne białemu kádzidłu á lip-
A kie tho iesth nalepsze/ wonicy
przykrey á mocznicy/mieszá-
ią galbanum z żywiczą y z-
bobową mąką. Galenus pisze iż galbanum
iest kliy iednego drzewká/ma włosnosc odmiek



czáiącza y też rospądzáiączą twárdosci/y zá-
grzewáiącza/roscie w Syrij.
¶ Serapio pisze/iż iest vżyteczne náprzeci- B
wko dychawici co go dwá złote zawáżą zmiek
kiem iáiem dawszy wypić.
¶ Thež náprzeciwko zginieniey pámieci/ká- C
dzenie tym kliiem pothwierdza pámieć.
¶ Thež máćicze podniosła ku gorze białym D
głowam sciąga ná doł gdy thym galbanem
będzie okádzoná ná dole.
¶ Też náprzeciwko niemoczam sledziony/ E
to iest náprzeciw twárdosciam: gdi galbanum
będzie w oceth námoczono przez trzy dni/po-
tym czwartego dniá przíwarz á przecedz/przi
łcy ktemu oliwy á troche wosku / y rospusc to
społem ná rynce á zmieszay/á tho iuż będziesz
miał plastr/ktorego wziąwszy troche rościeg-
ni ná zamesz á przyłoż ná záthwárdziáłą sle-
dzione po ránu y ná nocz przez kielko dni/aż
sie pod tym twárdosc rozeydzie.
¶. Też chrobaki glisty w żywocie zábiia y wy F
pądza/vczyniwszy z niego trzy pilulki tak wiel
kie iáko de aloe loto/y dáć ie połknąć po ránu/
á nie ieść po nich w pięć godzin.
¶ Galbanum z octem á z siárką zmieszáne G
piegi y fláki z licá zgania/y też iádowi sie prze-
ćiwi/z mierrą á z winem pite.
¶ Też vmárły płod z żywotá wyrzuca/z wi- H
nem albo z byliczową wodką pite/y też galba-
num z octem á z rzodkwią zmieszány albo w
możdzerzu stłuczony/á tym námázuy krosty
gnoiące abo świerzb/zgoisz.
¶ Też ná bolenie zębow/y komu zęby proch I
nieią/dobrze dzierżeć w vsciech galbanum dla
vmocznie.



vmocznienia y oddalenia bolesci zebow



O kruszczoch rozmaitych Szosty rozdział / Na przod o Złocie.

Aurum.



Złoto.

Capitulum 71



Złoto bywa w zdroioch / w studniach y w gorach naydowa
A no / miedzy kruszczem złotim ziemia thwarda sie miesza / a thak wielka pilnosc y pracza podeymuią około omywánia złotá / á wszakoz sam orodne złotho bywa naydowano wedle wszythkiey potrzeby czyste. W tychze kxiegach de natura rerum pisze / złoto miedzi inszemi kruszcy iest nadroszse / nathrwálsze á záwsze iasnieise / rdzá go w zadnym ke sie nieumnieyszy / im złoto naczyrwiensze tym nalepsze / iesth ciesze sowicie nizli srebro / nizli miedz / y nizli cena. Złoto iest ciepłe y suche wolnie á bárzo miernie / w ogien wlozone nie zgore ale sie wiecey czysci / y owszem złothnicy gdy probuią złothá kładą ie w ogien / gdy thez szeyduią złoto y gdy z niego máią czo działáć: w ogien ie kłádą. Złoto iest kruszec nasláchetnieyszy / człowiekowi bárzo vzyteczny.

¶ Wiele ludzi fałszywe złoto czynią / thákiez B
tez y srebro / iáko z auripigmentu staynem á z solą ármoniácum / z zywym srebrem czerwonym przyprawuią złoto / ktore prostemu człowiekowi iest trudne ku poznániu / ale proba łaczno poznáć.

¶ Złoto ma własnosc w sobie táką iz sercze y C
duchy serdeczne potwierdza / melankolią trapi / drzenie y bolenie sercá oddala / nie dla tego by sie miáło w człowieká obrácáć / ale w nim bedąc z swey táiemney przyrodzoney własnosci tho czyni / á nawiecey strobány proch albo tez piłką piłowány á potym z czymkolwiek iedzony / ale z rozánim confectem bárzo przistoi

¶ Tez Auicenna mowi w wtorich kxiegach D
Złoto iest rzecz mierna w swey cieplosci.

¶ Oczy posila á to proch z niego vpiłowá E
ny y stárty czo namiley iáko alcohol to iest iáko ten proch ktori w promienioch słonecznich widamy / z wodką rozáną á z włostiego topiu mázac tym chore oczy.

¶ Tez złoto trzymáne w vsciech broni czuch F
nienia vst / tez cauterium to iesth przepalenie kthore czynią dotthorowie dla bolesci głowney zástárzáley / iesth nalepsze złotem rospalonym nizli zadną inną rzeczą.

Argentum



Srebro.

Capitulum 72

Isidorus pisze / Srebro im bedzie naiásnieysze á przyćisnione ku ciału / fárbuie nieiáką czárnoscią ciáło / á iesth rzecz miekka ktora iest łácz A
na ku rozwiedzieniu ná cienkie blászki iákoby párgámin / brzmienie z siebie bárzo wdzieczne wypuszcza á tho gdy bedzie z miedzią zmieszáne / á dla thego Moyzesz kazał mieć thrąby lane z srebrá w kthore thrąbiono czásu walki z nieprzyiacioły y tez czásu ruszá







nia z miesthczą/y czasu iedzenia. Srebro w rozmaitych krainach kopaią/a nie iest thak czysty kruszec iako złoty/a dla tego wietszą pracza maią gornicy około wyprawienia kruszcza srebrnego przez ogień. Dym ktory bywa przy paleniu srebrnego kruszczu iest iadowity a szkodliwy zdrowiu człowieczemu/y też samo srebro ciemnieie od oengo dymu/a kadzenim kadzidłem albo armoniakiem bywa wyiaśniono Nieczyste srzebro ktore iest nie branth łacno sie kazi a vbywa go/ale prawy branth iest rzecz wieczna/a ktemu insze kruszce spaia przywodząc ie w iedno miestce.

B ¶ Przyrodzoną ma włosnosc oziębiaiącą y wysuszaiącą/naprzeciw swierzbowi każdemu iest dobre srebro/y thez czuchnienie vsth/y drzenie serczą omnieysza/a to listhki srebrne z ktorym kolwiek lektwarzem iedzone/ale złothe sa wietszey mocy.

C ¶ Też zwierciadło z dobrze vgładzonego srebra iest lepsze nad inne zwierciadła z każdey inney rzeczy vmocznione dla swey iasney swiatłości.

D ¶ Proch srebrny wchodzi też w masc iklosci. barwierskie/daie im wysuszanie ran/y goienie predkie czynią.

Argentum viuum



Srebro żywe.

Capitulum 73



Srebro żywe iesth ciepłey wilkie w czwartym stopniu/nie kthorzy powiedaią iżeby było zimne w czwartym stopniu ale dla sprawy iego tedy iesth ciepłe/to iest iż przenika przechodząc mocznie ciało/acz kolwiek iesth zimne w prawdzie ale taiemną ma moc cieplą. A

B ¶ Naprzeciw swierzbowi/wezmi litargirium/bláywasu/oleyku bobkowego/thy rzeczy na panewce rospuść/a gdy to ochlodnie przyłoż ktemu żywego srebra a tim namazuy iakikolwiek swierzb/wnet gi zgoisz.

C ¶ Thez naprzeciw flakom ktore bywaią po porodzeniu na liczu. Wezmi kocszego smalczu zmieszay gi z bláywasem a z żywem srebrem/a tim lice namazuy/wyiasnia sie lice od tego.

D ¶ Też srebro żywe iest takiey włosności iże barzo ciężkie rzeczy na sobie znosi. Możesz wziąć kielko vncey żywego srebra/włoż na nie kamień vzrzysz mocz iego/a wszak że namnieysza sztuczka złota na nie włożona/natichmiast ie w sobie zakrywa a rostępuie mu sie/a to iest włosnosc iego przyrodzona.

E ¶ Żywe srebro z wieprzowym smalcem zmieszane/staie sie iako ziemia albo glina.

F ¶ Też krom żywego srebra niemoże być słożenie żadne dobre.

G ¶ Żywe srebro tczczemi slinami samemi bywa gaszono/y teże slinami z kością Sepie tak rzeczoną/y też z popiołem a z slinami.

H ¶ Żywe srebro z litargirium/z octem a z oliwą zmieszane/każdego ptaka struież.

I ¶ Też żywe srebro sublimatum to iest przepalone



pálone/iesth iad zábiiáiący człowieká/tákież y gászone dla wielkiego gryzienia / ale lekárstwo przeciw temu/pić cieplo mleko á wráczáć czo nawieczey.

K ¶ Isidorus pisze/Zywe srebro pithe vmarza człowieká/iedno dla cieszkosci ktorą czini w żołądku/Galenus mowi/ znam iednego aptekárczyká ktory w nocy chorym bedącz / wział konewke z żywem srebrem mniemáiącz iżeby bylo wino/wypił ie/á po dwu godzin wyszło z niego ná miednice/á on żyw został.

L ¶ Też dym żywego srebrá iest szkodliwy człowiekowi/á pospolićie od niego ludzie w drżenie rąk/glowy y wszytkiego ciáłá / y w páráliż wpádáią/sluch y oczy psute. Zlotnicy przy złoceniu tym dymem bárzo sie kázą.

Alumen



Alun.

Capitulum 74







A ALun iest ciepły y suchy w czwartym stopniu/ ma mocz krawiącza y mocznie wysuszáiącza.

B ¶ Proch z halunu posipány ná Cancer/ złe á zágniłe mieso wysusza y wykorzenia.

C ¶ Też hálun zmieszány z trochą oczztu/ miodu/á tym obmázuy knot ktory wpuszczay w fistule/ale możesz przitim wymywáć ciepłym oczztem fistule.

¶ Thez opuchliny y wzdećie dziasl oddala/ D gdy plokánie vczynisz ocztem y hálunem pierwey bánki przysthawiwszy siekáne ná szygi y ná pleczách.

¶ Też náprzeciwko swierzbowi/siárke/litar E girium/hálun warz w occie á w oliwie/á tim sie námázuy w łázni á poć sie ocieráiąc pot albo ciepłą wodą omywáiąc / á pothym drugi raz námázuy.

¶ Kto sie myie hálunową wodą/opuchliny F swierzbu/y bolesci członkow zbywa.

Bolus armenus



Capitulum 75









BOlus Armenus iesth iákoby glinká/z Armeniey nalepsze. Iesth zimny y suchy w wtorym stopniu / zimie gi kopáią/ma záćiskáiączą mocz/ A ozgbiáiączą/masz obieráć żoł

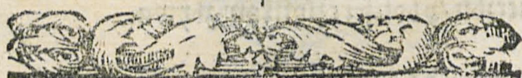
¶ Iesth vżytheczny náprzeciw plwániu krwie vsty ktora z płucz wychodzi/ tim B obyczáiem. Wezmi tyzánny kwarte w ktorey rospuśc gumi arabicum poł łotá/Bolum armenum thez ták wiele/á thego sie nápijay po thrunku po ránu ciepło/á gdy ieszcze kthemu przilożysz soku bábczánego/tedi biegunke krwáwą zástánawia mocnie abo vczyń plastr z białki iáiecznemi zmieszawszy Bolum armenum á nasienia bábczánego ktemu przyczyniwszy/





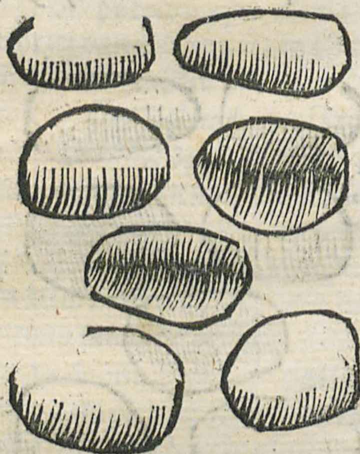
á ná pepek przykładay ná biegunki.
C ℭ Też krew z nosa záſtánawia gdy zmießaß bolum armenum z ſokiem krwawnikowym/ á rozmoczywßy w tim báwełne włoż w nos.
D ℭ Też czáſu morowego powietrza/ ieſth thá czerwona ziemiá z Armeniey bárzo ſláchetná z winem białym ku piciu/ á ſiłá ludzi záráżonyth ſie wyleczáią/ możeß ktemu rożáney wo dki przyláć.

Cerusa.



Bláywás.

Capitulum 76



A Bláywás ieſth zimny y ſuchy w wtorym ſthopniu/ czynią gi z olowu/ á ieſt popioł olowiány/ ma mocz wyczyſciáiącą/ wyſußáiącą wilgoſci y też ocieráiącą.
B ℭ Wodá w ktoreyby był roſpußczony bláywás z krochmalem/ lice czyſci pániam czyniąc ie lubiezne.
C ℭ Też bláywás ciáło roſci w ránách złych/ á potym ie goi.
D ℭ Ci ludzie ktorzy robią około bláywáſu wpádáią w chorobe ktorą zową rzucawká/ tho ieſth S. Wálánthego/ w páraliż/ y w człon kowe boleſci/ á to dla iadu dymow ktore z olowu pochodzą.
E ℭ Też ná roſpádłoſci ielitá ktore ieſt w ſtolczu/ ieſt bárzo dobri bo richło goi roſpádliny.

Cementum.



Wapno.

Capitulum 77



Wapno niegáßone ieſth ciepłe y ſuche w wtorym ſtopniu/ Z łoiem á z oliwą zmießáne ieſt vżyteczne ná wrzedzieni ce ktore z ſprochniáłych wilgoſci przychodzą. Moc niegáßonego wapná czyni opuchliny/ y też ieſth kąſáiącza/ paląca áż do żywego/ Dziwney ieſt włoſnoſci/ á to iż inße rzeczy od wody gáſną/ á wapno wieczey gore kiedy wodą bedzie namaczáno. A
ℭ Gdy zmießaß wapno z ſádłem kokoßym á z oliwą/ bedzieß miał plaſtr trawiący wrzedzie B
ℭ Wapno ma być tákie kthoregoby (niecz. wodá niedochodziłá/ abowiem tákie ieſt mocznieyße niżli gáßone. Gdy bedzie námoczono wapno/ oſtroſc kąſáiącą iemu odeymuie. C
Pandectá.

Vitrum.

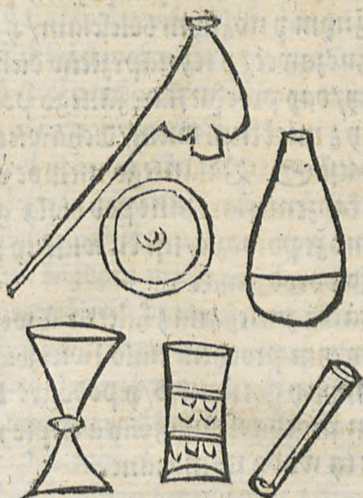


Sczkło.

Capitulum 78

Sczkło





SCkło krore iesth białe á swiátłe
tho nalepsze / zwłaszczá sczkło
A weneczkie. Iest przyrodzen'á
gorącego/ Ma mocz dobrze
zágrzewáiącza w pierwszym
stopniu/á suszącą w wtorim
stopniu.

B ℭ Sczkło ná miáłki proch stłuczone á then
proch w winie dáć pić/kámień w mecherzu łá
mie/y też czyrwoną biegunkę zástánawia

Litargirium



Capitulum 79



LItargirium iest ciepłe y su-
che miernie / drudzy powie-
dáią izby było zimne y suche A
w czwartym stopniu. Iesth
dwoiáki / iedno iesth piána
złota/á drugie iest piáná ze
Srebrá/ma moc zraszczáiącza/ wyczysciáią-
cza y też sciskáiącza.

ℭ Proch litargirij w ráne włożony / wysu- B
sza rope trawiąc ią/á ták goi známienicie.

ℭ Też náprzeciw swierzbiowi iest zchwalone C
á to gdy będzie powárzone z oleykiem orzecho
wym á z oczthem / á thym námázuy wszędy
swierzbiące miestcza.

ℭ Thez dobre iesth ná krosthy członká táiem D
nego męskiego posipuiąc ie tym prochem / á
wymywáiąc wodą hałunową.

ℭ Też iest dobre náprzeciw záćmieniu oczu E
rożáną wodką przykłádáiąc.

ℭ Thez lieze czysci vczyniwszy z Litargirium F
máść/ z smalczem kokoszym/ z oleykiem rożá-
nym wespołek zmieszawszy.

ℭ Też złą wonią z podpásza oddala gdi tym G
prochem Litargiriowym będziesz nácierał pá-
zuchy/á náwiecey tym ktore bywa od złotá li
targirium/broni też pocenia pázuch.

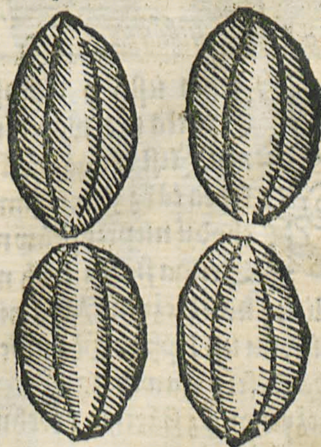
ℭ Litargirium dane ku piciu/ zádusza piersi H
człowiekowi ták bárzo áż do smierci.

ℭ Też ràny goi mocznie ktore sie czynią ná I
członku táiemnym męskim/ z rożánym oley
kiem rospuszczone á rány tym mázáć.

Lapis lazuli. Lazur



Capitulum 80





Jmny y suchi iest Lazur/tákież y kámien z Armeniey/á- A
le iáko bárwá od żadnego nie iest lekárzá pisána/ iest bárzo niebieskiey. Wywodzi przodkiem melánkolią/ przeto w chorobách śledziony iesth vżytheczny ten kámien/y Emoroidy otwiera gdy proch tego kámienia dasz z wodą w kthorceyby były vwárzone listki senes z nasienim włoskiego kopru.

B ℂ Thez náprzećiw kordiáce/ day wypić drágme tego kámienia prochu z wodką boragową/z trochą rogu ielenie go.

C ℂ Krotko mowiącz/náprzećiw káżdey chorobie ktora z melánkoliey przychodzi iest osobliwey włosnośći.

Sulfur.



Siárká.

Capitulum 81



A Cieplá iesth y wysuszáiącza Siárká w czwarthim stopniu. Iest drugá siárká żywa ktora ták z ziemie sáma wychodzi nieprzypráwna. Druga siárká iesth martwa ktorą pospolicie z náuki czynią/á tá niema tákiey mocy/zielona iest lepszá. Ma moc rospądząiączą twárdośći y trawiączą.

B ℂ Máść vczynioná z siárki/z prochu białey czemierzyce/z oleiem lnianym wosku przicży niwszy. Tá máść ma mocz náprzećiw páráliżowi/ręcznym y nożnym boleśćiam/ y tesz náprzećiw rzuczawce/ y tesz náprzećiw dycháwicę zástárzáłey/day prochu siárczánego połowice drágmy z miekkiem iáiem/dycháwice y rzuczawke to iest S. Válántego niemoc vleczysz

C ℂ Thez kádzenie siárczáne pod białą głowę ktora niemoże porodzić/iest ku wielkiey pomocy rychłego porodzenia.

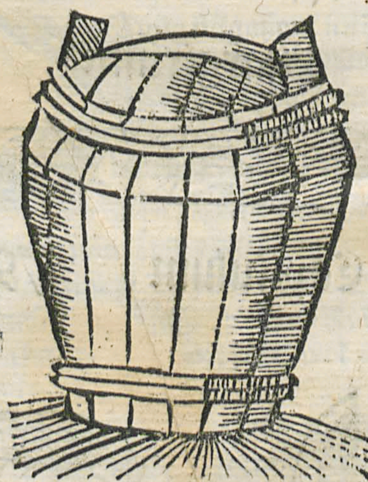
D ℂ Tez siárká zmieszána z saletrą á wespołek śiárta/gdy tym prochem ćiáło swierzbiące nátrzesz/wysusza y goi swierzb/y podogre leczy/z wodą ten proch rospuszczony á cieplo mieśczá bolące tą wodą námázánę.

Sal.



Sol.

Capitulum 82



Jest sol cipka y sucha. A
Z Soliá z octhu á z oliwy wody przilączyniwszy prostey day pothym zágrzawszy wypić/á po czwierći godziny w gárdło pálecz włoż / bowiem wrácánie wnet przydzie ktore żołądek czyści.

B ℂ Tez gdy kto ma kłoćie dla wiátrow/ thedy zmieszay sol z prosem á przysmaż ná panewce/y záwináwszy worek przytkłády ná bolące mieśćcze/vznasz pomocz.

C ℂ Tez czopek możesz vczynić z soli z miodem czyni



czyni stolce wybornie gdy sie kto zapiecze.
D ¶ Thez sol prochnienia y zagniłosci broni w kazdey rzeczy wilgotney/iako w miesie/ w rybach y w inszich rzeczach.
E ¶ Sol morska gdy bedzie posipowana na skorke swieza barania/twardosc sledziony ros
F ¶ Thez sol nasza wygryza dziwe (spadza. mieso na kazdym miesczu/ a zwłaszcza ktore roscie przy oku na powiece/y bielmo spadza.
G ¶ Thez sol z octem a z oliwa abo z oleiem zmieszana/swierzb vsmierza ktory bywa na ciele/gdy tym przy ogniu mocznie natrzesz ciało aż do zapocenia.
H ¶ Tez sol z oliwa broni krwie z dziąsł sączyć sie/y tez masc z soli z miodu a z oliwa / rospadza guziczki y kazde wzdecie bolące gdy tym bedziesz pomazowac.
I ¶ Thez sol z mąka pszeniczna a z miodem zmieszana/rospadza zsiadłą krew pod oczyma.
K ¶. Tez sol posipana na miescce spalone od ognia/broni onego miesca prochniec.
L ¶ Tez sol z winem a z woda społem wszytko zmieszawszy/czyni przepuszczenie zywota / iedno iz zołądkowi wadzi:

Tartarus



Weinstein.

Capitulum 83

A Weinstan to iest winny kamien iesth ciepły y suchy w czwartym stopniu/nalepsze są z naczystszego wina.
B ¶ Gdy vczinisz masc z tich to drozdzy winnych kthore zowa Tartarum/przyczyniwszy litargirium/ oleyku orzechowego/octu troche/ a to społem na weglu rospusc a wespołek mieszay / a tha mascia namazuy swierzb/spedzisz gi łacno.
C ¶ Tez proch z tych drozdzy w potrawach pozywany/wysusza człowieka tłustego/ y tez stolce czyni/gdy prochu z tych drozdzy vczynionego dasz dwie dragmie z roza w czukrze/abo z powidłami na switaniu.
D ¶ Gdy zawiązesz weinsthein w chuste a do wilgotney piwnice zawiesisz a podstawisz pod



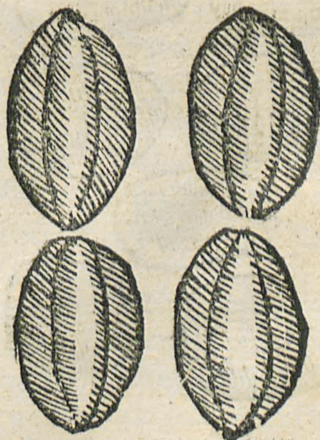
to czo stlanego izby w to z niego oleiek kapał/ abowiem ten to oleiek wiele szkaradosci z licza sciera.

Antimonium



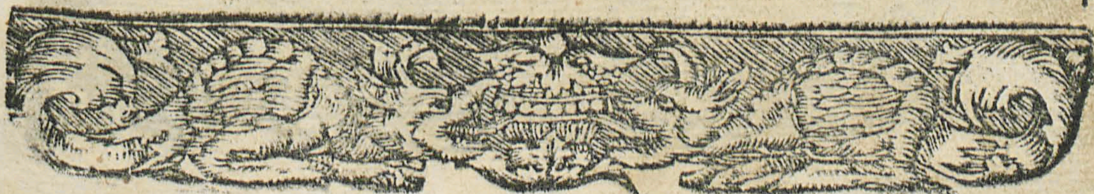
Spisglas.

Capitulum 84





Iest Spisglas kruszec podobny ołowowi / iedno iz iesth rzecz barzo kruwka ktora mozesz stłuc y zetrzec / ale ołowu niemozesz zethrzec iedno rozpusc A



puścić. Ten Spiſglas ieſt nalepßy kthory gdi przełomiß ieſt iáſny á błyſkáiący/ a wßákoż wodą ma być omywány y płokány pierwey niżli ma w iákie lekárſtwo wnić dla plugáſtwá błotnego ktore ſie miedzy nim mießa/ ieſt to krußec zimny y ſuchy w trzecim ſtopniu według Almanſorá.

B ¶ Na emoroidy zbytnie płynące/ pomázawßi koniec ielitá z sokiem paucedanowym to ieſt smlodowym/ á potim prochem ſpiſglaſowym poſip końce tych żyłek/ vſtánowiß krew zbythnie płynącą z tychto emoroid.

C ¶ Też fiſtule leczy proch ſpiſglaſow z weneczkim mydłem zmießány/ á w tym knot omoczywßy wpußczay w fiſtule. Thez ná dziwe mieſo y káżde zágniłe wykeſuie proch ſpiſglaſow.

D ¶ Też krew z noſa ciekąca záſtánáwia/ rozmoczywßy pierwey báwełnę w ſoku krwawnikowym á potym prochem ſpiſglaſowym potrząſć y w nozdrze włożyć.

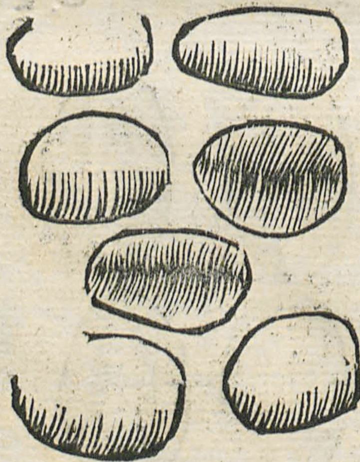
E ¶ Też ná oczy lipkie á gnoiące proch ſpiſglaſow z tucią roſpußczony w rożáney wodzie/ wyſuſa nieczyſtośći y vmocznia mdłe oko.

Vitrioleum



Kopperwaſer.

Capitulum 85



A Kopperwaſer ieſth kaſáiący y zaćiſkáiący/ ieſt ciepły y ſuchy w czwartym ſtopniu.

¶ Gdy go kto wypiie z miodem thák wiele czo poł złotego záwáży/ gliſty z żywotá wypądza.

B ¶ Też gdyby kto iadł bdły ßkodliwe/ tedy mu ſie day nápić prochu tego koperwaſeru czo złoty záwáży z wodą/ bowiem wrácżánie przywiedzie vżyteczne.

C ¶ Też krew z noſa záſtánawia proch iego w nozdrze włożony/ y roſpádliny wyſuſa.

D ¶ Też proch kopperwáſerow w vcho wpußczony chrobaki vmarza/ Pándecta powieda.

Viride es.



Grynßpan.

Capitulum 86









A Grynßpan ieſt ciepły y ſuchy Dziwe mieſo trawi/ á to zmießawßy gi z miodem prżáſnym albo z ſitą/ bowiem też to lekárſtwo dziegná leczy/ y inße zágniłośći/ y fiſtuły wyſuſa.

B ¶ Też grynßpan zmießány z ſolą/ z terpentiną/ z żywicą/ z thych rzeczy vczyń máść/ ktorą námázuy trąd y inße kroſty czerwone ná liczu.

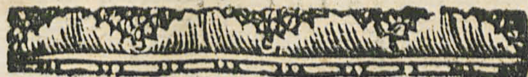
C ¶ Diaſcorides piße/ Grynßpan kthory ieſth rdzą z miedzi/ z miodem z oliwą/ á z woskiem zmießány/ á iáko plaſtr abo knoth vczyniwßy z tego/ rány ſmrodliwe goi/ troche armoniaku przyczyniwßy/ á gdy kniemu przyczyniß terpentiny/ trąd y káżdą lepre możeß zgoić.

D ¶ Thez gdy komu namieſzcią brwi od wil-
gotnośći



gotnosci strupiástych/grynszpan z przásnym miodem zmieszawszi/pomázuy brwi tim grinszpanem.

Arsenicum



Capitulum 87



Arsenik z powieści Isidorá w dziewiethnasthych ksiegách iego/ dla złotey bárwy ktorą iesth rzeczon Auripigmentum ktory od złotá szyduią/ á tháki iesth nalepsze arsenicum ktore iest złocistey bárwy/ ale kthore iesth bláde álbo pokosthowi podobne nie iesth dobre. Arsenik ma w sobie ciepłość y wilgotność/Plinius ták pisze/ ale Auicenna powieda ie być ciepłe w trzecim stopniu á suche w wtorym.

B ❡ Ma moc włosi z ciáłá wymiátowáć/ á nawiecey z wapnem niegászonym zmieszáne/ á ná ciáło z kądkolwiek by chciał spedzić włosi posipuy/ álbo zmieszawszy z sokiem romániowego ziela/á námázuy miestce gdzie włosi są.

C ❡ Tez ktoby chciał truć psy/liszki/wilki/kotki/y inszę zwierzętá. Naprzod weźmi omiegu/ záieczey rzepki/auripigmentum/ arsenicum (tego oboygá naydzieś w aptece) siárki/ listu císowego/ stłucz ty wszythki rzeczy á zmieszay z mąką pszeniczną/potim to rospuść mlekiem á nadziałay gałek/smaż że ie w másle/pothym vsmázywszy obwalay ie w serze tártym á vsusz daway potym komu chcesz.

❡ Tez gdy to rospuścisz miodem á pomáżesz ná szczepy/ mrowki y gąsienicze pomrą gdzie ná to przydą á vkuszą. D

❡ Tez auripigment zmieszány z glistámi á położony tám gdzie kret ryie/vkusili tego/ wnet zdechnie. E

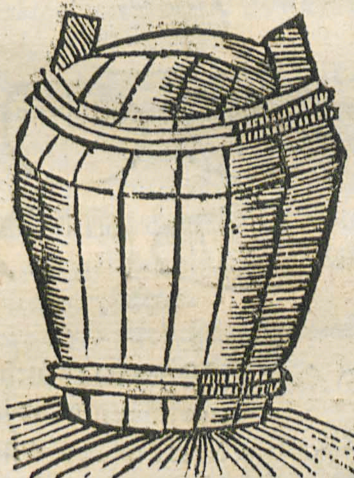
❡ Tez auripigment zmieszay z mydłem weneczkiem/á pocieray stáki ná ciele/albo liszáie: zginą od tego. F

Sal nitri.



Sálcterá.

Capitulum 88



Dwoiáká iesth Sálcterá/iedná sámorodna á druga dziáłána/ma moc wysuszáiączą. Gdy ią stárwszy da pić z czim kolwiek/grube wilgości przerażą y precz ie wypadzą/ gdy ią w winie rospuści á tego w vcho wpuści/piszczenie odeymuie. A

❡ Tez zmieszána z sadłem wieprzowym á z tego vczynisz plastr/ktory przykładáć ná miestce vkąszone od wściekłego psá/ goi ie. Gdy ią stłucze z figámi suchemi á okłáda brzuch ociekły od złych vilgosci/trawi ty vilgosci wnim Kiedy ią wárzy w oczćie z wodą z mieszánym á to bedziesz pić/dusznosć ktora bywa z bedř kiedy sie ich kto obiie: odeymuie. B

❡ Tez saletrá bywa kłádziona do máści z ktorey máści czynią plastry ku ściesczániu iákiey kolwiek C

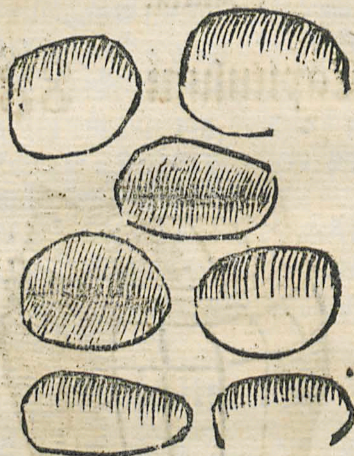


kolwiek rzeczy nà misszàkey/y nà swierzb/nà o
sypànie/y nà insze strupy.
D ¶ Też nà miestczà w kosciàch bolące plasthr
z niey przykłàdàć/pomaga/y turcz ktory glo-
we nà zad ciągnie lecży/żyky suche swoim su
szenim nàprawia.

Sal armoniacum



Capitulum 89




Est gorącza y sucha w trze-
cim sthopniu / w lekàrsthwà
ktore màią być wnąthrz nie-
bierzemy iey / ale w lekàrsth-
A wà zwierzchnie biorą ią.
Ma mocz nieczystosci z ćià-
łà scierać/à to gdy ią zmiesza z kàmphorą (a-
le kàmphory mniey) zetrzeć wespołek a rospu
scić wodką rożàną y postàwić nà słonce/à gdi
vschnie tedi zàsie nà proch zetrzeć/à ten proch
zmieszàć z mydlem/à tym pomàzowàć kiszàie
y insze nieczystosci nieprzyrodzone z ciàłà spa-
B ¶ Też bielmo z okà spądza/y powło- (dza.
ke ktora bywa nà oku iàkoby błonkà/zdziera.
Sal armoniacum ktore iesth białe iàsne iàko
krzysztal/to iest nalepsze à iest kąsàiące.

Tucia.



Capitulum 90



TVcia iest zàziąbiàiącza/ zà-
ćiskàiąca/ ciàło w rànàch ro
sci y sthula ie / y thez wysusza A
złe wilgosci. Przyprawuią
tucyią omywàiąc ią rożàną
wodką/dla tego się stàie vży-
theczną nà choroby oczu / à nawieczey gdy z
nich łzy płyną/y nà insze choroby oczu iest tu-
cia vżyteczna.
¶ Proch tucyiey wysusza ràny ktore bywàią B
nà członku meskim/Pandecta tego swiàdek.

Amidum



Krochmal.

Capitulum 91







Krochmal



A Asubtelnieyſza czeſc pſzenice ieſt krochmal/ ktory ták ſpráwuią. Naprzod wziąć czyſthą pſzenicze á wyplokáć ią bárzo dobrze iżby w niey niebylo żadnego prochu tho ieſt plew / á odczedziwſzy the wode nálać inney czyſtey/ á ták czinić kielo rázow/ aże gdi zmiek nie czoby ſie godziłá przetkoczyć przez chuſte / á potim ſtárwſzy w naczyniu y wytłoczyć to białe przez chuſte/ á vſuſzywſzy to ná ſłoncu/ potym zchowáć/ á to iuż bedzie krochmal. Ma moc wilżączą y zágrzewáiączą / oſtroſci wſzeltie gládzi/ ſuchoſci odwilża/ kaſzel ſuchy y krwią plwánie leczy gdy gi dawa ieſc w migdalowym mleku ábo w ſmiotánie.

B ¶ Też nádziáłáć galeczek/ kthorich galeczek pozywáć ná tżczo y ná noc / abowiem krwią chárchánie y ſuchoſc w pſzczalce przez kthorą pochodzi dychánie/ y też ochrápienie ktore bywa dla ſuchoſci pierſney/ bárzo dobrze leczą od wilżáiąc/ á ták ie maſz dziáłáć. Wezmi lákryciey/ krochmalu/ drágantu/ migdalow / czukru candi/ rozinkow (ale rozynki wyłeſni aby niebyły peczki ktore ſą w nich) á to wſzytko zmieſzay á nádziáłay z tego galeczek / á bioracz po iedney w vſta dzierżeć pod iezykiem iżeby ſie rozpływáły/ á ty ſliny ſłodkie polykáć / bolączki płuczne y żebrowe goi.

C ¶ Też ludziom ſuchoty máiącym/ wyprágłym wnatrz z wielkiey gorączoſci/ w tyzánnie roſpuſciwſzy y wypić.

D ¶ Też przipráwiáć z mlekiem migdalowym y z káſſią/ y z czukrem á to dáć ieſc / owrzedzenie nerek y mecherzá goi/ rzezánie ktore bywa z gorączoſci moczu odeymuie / thák y kámień leczy.



raczey á potym przecedzić przez woreczek / ale táki worek muſiałby namyſlnie vtkáć/ ktoryby był welną przedkány/ á thák ty otreby z thym woreczkiem cieplo przykłádáć ná mieſtce gdzie by klocie było/ ná bolączki/ y ná boleſne ſiepánie w ciele vſmierza bol.

B ¶ Thez ty wody ktoras wlał ná otreby cieplo náley do zádku/ trzewá miekczy y czyſci.

C ¶ Też otreby w tyzánnie wárzyć v ogniá/ á dáwáć ieſc tym ktorzy máią ſuchy káſzel/ á ták że przyprawić ten worek iáko wyſſzey málo ná piſáno/ y przykłádáć ná pierſi/ miekczy ie y od kaſzlánie łáczne dawa.

D ¶ Też z otrąb żur dziáłáć á dáwáć ieſc z migdalową polewką/ tim ktorzy zimnice cierpią niektorym dla poſilenia żołądká/ y nápráwienia checi ku iadlu: dáią ieſc z żoltki iáiecznemi żołądkowi gorącemu ták proſto iego kwás ieſt pożyteczny/ á gdy go dobrze nieuwárzy nádima żołądek y wiátry czyni / á zwłaſzcza kiedy gi Moráwſkim oleiem máſzczą/ ale gdy weń ſipą kmin: tedy mu niedopuſci ták ſzkodzić.

¶ Też gdy ſie komu nogá zápali z ſiniáłą czyrwonoſcią/ thedy tym kwáſem okłáday/ vznaſz pomocz niemálą.

Centabrum



Otreby.

Capitulum 92

A Otreby Pſzeniczne ſą miernie gorącze/ máią moc wyſuſzáć y odtwieráć vliczki w ciele / y też miekczą/ á to ták vczinić Nálać ná othreby wody go-



O rzeczach zywych ku lekárſtwam ſluzaczych/ To ieſt o zwierzetach / o Ptaczech y o Rybach. Naprzod o Bydle domowym.



Agnus



Báránek

Capitulum I.

BAránek albo Owieczká / z Greczkiego imienia rzeczon ieſt ſkromny/ Bowiem ieſth miedzy wßytkiemi ziemſkiemi zwierzety niewinny y na pokornieyßy/ gdiż nikogo nie vraża/ ani zebem/ ani rogiem/ ani piethką/ á káżda w nim rzecz ieſth pożyteczna. Gdyż mieſo pochodzi ná karmią/ ſkorá ná rozmáity pożytek/ welná ná ßáty/ ná rolą gnoy/ rog y piecka ku lekárſtwam. Ariſtoteles y Auicenna pißą/ iże owce dwá kroć ſie rodzą do roku/ Niektore ná Wioſne/ Niektore ná Jeſionki. Ktore ku Wioſnie ty wietße/ moczniey̆ße y tłuſthße bywáią niż Jeſienne abo czo Zimie/ Chocia w niektorych ſtronách wiecey chwalą ozimie niż wioſenne/ ale tho ma być rozumiano gdy ſie po godziech rodzą/ á nie o thych czo ſie rodzą przed ſolſticium to ieſt przed ſtaniem ſłoñczá. Thenże piße iż báránki nalepiey kleſnić ábo trzebić ná zchodu kxiezycá / iáko cielce/ kozy y kiernozy. A pißą ták/ gdy báránowi loiem nerki wßytki obrostą/ tedy zdechnie.

¶ Palladius w kxiegách xv. Napierwße ſie owce rodzą w kxiezyczu Nouember to ieſt Liſtopádu/ á iáko ſkoro ſie iągnie vrodzi/ ma być przyſádzono do wymioná/ oddoiwßy pierwey mleko ktore bedzie w czyczkách geſte/ bo tákowe iągnietam ßkodzi/ támże ie wiecz z mácierzą záwrzeć w Owczárni ciemney á cieplcy przez dwá dni/ owce ſáme krom iągniąt wygániáć ná pole/ á niżli ná pole wynidą abo z polá przidą doſić ieſt iągnietá przíſádzáć/ á nißli mocz wezmą/ może ie w ſtáyni otrebámi albo mąką ieczmienną/ abo drobnym ſiankiem karmić/ aż ſie z máciorámi ieſć imą.

Ambroſius



¶ Ambrosius pisze. Báránek iesth zwierzę naprostsze/ á gdy od mátki zbłądzi by też w tysiączu owiec/tedy ią po głosie pozna/ á by też nagłodnieysze było/tedy swey mátki szuka napełnieysze wymioná inszych owiec opuszczáiąc
¶ Jest też zwierzę nacierpliwsze/bo gdy ie zábiią/niewoła/gdy strzygą milczy/ wilká sie z przyrodzenia lęka y boi á przednim vćieka.
Jest też to zwierzę według stárego zakonu che dogie/czyste/á dla tych rozmáitych własnosci dobrych/Pan Bog według człowieczeństhwá miedzy innemi zwierzęty raczył sie báránkowi przyrownáć/iáko według duchá gołębiowi.

Vczynki.

A ¶ Isaac o osobnych potráwách pisząc thák mowi. Jágnię ssące/tłustość ma podobną dzikiem wieprzom/dla tego mięso iego nie iest tu iedzy słuszne/bo iest nie strawne/á dla słistosci swey z żołądká zstępuie/á zwłaszcza tym ludziom ktorzy máią żołądki wilgothne/przeto Galenus nie chwali báránkow/ale roczni báránkowie srzednią máią complexią miedzi vilgością iągniąt á miedzy suchością stárych owiecz/przeto nád inne są lepsze y strawnieysze/krew dobrą mnożą á zwłaszcza młodym ludziom suchey á ciepłey complexiey w stronách suchych á ciepłych mieszkáiącym.
B ¶ Z ksiąg o náturze rzeczy/ mięso skopowe mocznym á zdrowym ludziom iest bárzo dobre/ale chorym nie thák/bo chocia z żołądká łácno wynidzie/ale z członkow trudno sie pu szcza/przeto wilgość w ciele lipką czyni.
C ¶ Plinius libr. 29. Syrzysko abo zsiádłe mleko owcze náprzeciw wszytkim złym trucinam pomaga/też náprzeciw morskich zwierząt abo chrobáctwá kąsániu y vkąszeniu
D ¶ Auicenna. Krew owcza z winem/ wielką niemoc vzdrawia/tháktez syrzysko abo mle ko/wszitkim trucinam y iádom być nieda.
E ¶ Albertus. Tuk kosci owczych rostopiony z oleykiem orzechowym przymieszawszy czukru białego/potym distillowawszy/gdyby ktho pił/tedy kámień wnątrz łamie/á pomaga bolączce w korzeniu/w mecherzu y w nerkách/ tákież y temu kto ze krwią vrinę miewa
F ¶ Gdy kto żołcią skopową pomaże wrzody álbo bolączki Canceruowáte/ czyscie pomaga.

¶ Chcześli oddálić niemocy owcze od ktho rych zdycháią. Weźmi żołądek báráni á vwarz gi w winie przymieszawszy wody / day że G owczam pić/tedy będą zdrowe.
¶ Jestli chcesz poznáć ktoraby owcza chciáłá zdechnąć ná zimę. Nabierz iágod bzowych zmieszay ie z gliną przysypawszy soli / nádzia H łay że iákoby chlebiec chlebá á násusz ich w pie czu abo ná słończu/day że owczam lizáć/ tedy káżdey niezdrowey poydzie z nosa plugáwość/ á ktorey nie poydzie tá zdrowa iest y nie będzie kászláć ná zimę/przeto rádá dobra/ tákich woz grzywych odbyć precz/bo ná inszym powiethrzu będąc/mogą być záchowáne.

Aries



Báran.

Capitulum 2



Baran iest wodz trzody owiecz á przeto natura iemu mocz dálá nád insze owce/Thákież Aries łáćińskie słowo wykłáda sie v Grekow iakoby moc/ iákoby mąż owczy/abowiem on mocza swoią bije rogámi á thák odpadza swego nieprzyiaciela. Piszą tát żeby báran



miał w głowie iákiego chrobaká/ ktory gdy go
tám záswierzbi/tedy báran łbem zátrzesie/ á
czokolwiek mu sie nágodzi: tłucze. Plinius li-
bro viij. Báránowi przyrodzono skopy wzgárdzáć. Owce stáre gdy mu sie niegodzą gá
báć/bo y on sam im nastárßy tym iesth napożyteczniejßy/kiedy czás iego miłowánia nástáwa tedy o żony walczy á przeciwniki rogámi tłucze/á dla tego rázu teßego záwodzi sie
z dáleká tákże tłucze. Auicenna piße iż báran
nie kryie sie zimnu ani deßczowi by thez y do
śmierci/wßákoż grzmienia sie bárzo boią iáko
y owce/ktore gdy będąc kotne grom vsłyßą/tedy od strachu pomiátáią. Też w legániu bok
odmieniáią/bo od Wiosny aż do Jesieni záwße ná ieden bok legáią: á zasie aż do wiosny ná
drugi. Jsaác piße/ Báráni iáko y Kozłowie
máią głos osobny ktorym sámice ksobie wołáią czásu ich gámrátowánia/ á gdy piią wode
słoną/thedy on czás vprzedzáią y máią sie ku
gámrácicy/á stárßy więcey niżli młodzi/wßákoż gdy y młodzi ku owczam sie máią á zwłaßcza czásu godnego/ iest známie żyznego roku/Ale gdy młodzi báráni ták pospolicie buyni są/tedy rad bywa mor ná owcze tego roku.
Báránká też ktorego obiorą być wodzem owczym może pásterz zmłodu zwyczáić głosowi
swoiemu/iże gdy go záwoła ksobie/by nadáley
był tedy przyydzie.

Vczynki.

A ℭ Jsaac. Báránie mięso stáre iesth ciepłeyße y nie thák wilkie iáko owcze a trudnieyße ku
stráwieniu. Thez báránietá nie trzebione nie
ták są wilkie ani lipkie/á to dla suchey complexiey pánuiącey w w nich/á przetho ich mięso
lepße iest niż skopowe abo owcze/zwłaßcza roczne srzednią máią complexią miedzi ssącemi
á stárßemi/á dla tego miedzy inßemi báràny
są lepßy y ku stráwieniu łácznieyßy/ bo dobrą
krew rodzą zwłaßcza w młodzieńczoch ktorzy
są suchey á ciepłey complexiey.

B ℭ Mięsem báránim spalonym dobrze iesth
mázáć abo posipowáć morphea y párchy.
Pomaga też gdyby wąż abo niedzwiadek / albo pies wściekły viadł/gdy ciepło z winem piią
albo ná ráne przykłádáią.

C ℭ Popioł z niego pomaga ná bielmo oczu/
płucza też iego pomagáią ná otret gdi sie pietá odbije á skorá odewstánie.

ℭ Asculax. Wodá czo z płucz vwárzonych D
wykápie/zimnice terciane odpądza/y bolenie
ℭ Plinius. Juchá z bárániego mięsá(nerek K
iest dobra przeciw Cancerowi/ tákież żołć báránia bolesc w vßu ktora przychodzi z zimná/
vzdrawia.

Aper.

Wieprz abo Kiernoz.

Capitulum 3



WJeprz abo Kiernoz nie trzebiony/po Greczku zowie sie
iákoby okropny/bowiem iest
gniewliwe zwierze á ßalone
ták iż żadney náuki niemoże poiąć iáko piesek abo kotká etc. Wiepze dziczy bárzo są waleczni zwłaßcza czásu gámrátowánia/ A thego thez
czásu skorá natwárdßa ná nich bywa y thez
prawie iákoby dwoistha / abowiem sie o drzewo smolne náćieráią/á potym w błoto wchodzą y pothym sie osußáią/á thák długo z sobą
walczą aż czásem ieden abo obádwá zdechną.
Sámicze gdy płod miewáią iádowithße bywáią/może teże sámice vmnißyć aby tłusthßa była

ßa byłá/ale iey przez dwá dni iesc niedáwáć. Dziwna rzecz/iż to zwierze/iáko piße Plinius zá żywotá zeby tak twárde ma iż thez żelázu sie rownáią/ale gdy zábitemu bedą wyiete nie máią tákiey moczy/tákież gdy go łowcy w zá-rań gonić imą/nizli wode puści wnet sie sprá czuie/ale gdy wody odbedzie trudno mu czo v czinić/á gdi mu zá pierwßem rázem rány nie zadádzą śmiertelney miedzy łopátki á ziobrá/ kedy nagorßy bywa thák iż trudno sie ma ko-wiec wybiegáć niemali pomocy/ ábowiem on ma gebe w miásto tarczey ktorą sie broni wło czni y kordowi/zwierzetá też wßytkie słuchem przechodzi á zwłaßcza z práwey strony.

Vczynki.

A ¶ Plinius libro. 28. Mozg wieprzowy ze krwią iest dobry przeciw wezom/thákież sadło iego z miodem á z żywicza przyłożone.

B ¶ Też mozg wieprzowy ze krwią / pomága na Carbunculus w łonie/thákież w netrze ie-go budzi od letargiiey zápámietáley.

C ¶ Thez w ielitach v samice náyduią kámyki kthore stłuczone á w winie wypite/ kámień w nątrz kamią y wygániáią.

D ¶ Płuce wieprzowe vpićia bronią vsußone á proch w piwie piiąc.

E ¶ Zołć też iego bolączki odtwarza / bolączki ßerzące sie goy z żywiczą á z błaywasem przy-kłáda/bárzo dobrze goi.

F ¶ Popioł z czeluści wieprzowych vzdrawia wrzody ßerzące sie.

G ¶ Słoniny iego wárzone/przywiązáne ná iákiezkolwiek rány/bárzo predko goią.

H ¶ Vryná wieprzowa ciepło wypita/ rzezá-nie kámienia oddala/też mecherzyne iego gdy kto zie wedzoną.

I ¶ Też mecherz pieczony pomagá gdy gi kto zgie czo niemoże wody zátrzymáć.

K ¶ Opuchłym też pomaga vryná wieprzo-wa ábo y mecherzyná iego w pićiu daná/vry-ná też w sklenicy chowana pomaga ná bole-nie y inße niedostátki vßne.

L ¶ Popioł gnoiu wieprzowego z ciepłym wi nem zmießany/biegunke zástánawia / tákież gdy kto noge ábo reke wywinie/ ná to też piią ná świeża kiernozła z octem pomaga.

m ¶ Smalc wieprzowy thákież y thuk z kości ná zágrzanie y ná rozbieżenie trudu członkow spráczowánych. Thez gnoy świeży przednie iest lekárstwo woniać ku zástánowieniu krwie z nosa. Gnoy samicze ktora ießcze nie rodzi ná lekárstwo dobry/ale samczowy záwße lepßy.

Asinus



Osieł.

Capitulum 4



OSieł iest zwierze grube á wzgárdzone/ Bowiem z wielką głową/vßy ma długie á ßerokie/sam iest pokorny/niezwádliwy/brzemie by nawiethße zćierpi/ chodu thez leniwego gdy go ktho biie cierpliwy / abowiem iesth nád wßytki zwierzetá głupßy/á gdy w drodze idzie nikomu nie zstąpi/tarnia młodego rad pożywa/zimná sie bárzo boi/przeto sie thez w zimnych stronách nie rodzi/iáko ná połnoci gdzie trwáć niemoże/samicá aże iey trzy látá bedą thoż rodzi/á gdy nie pocznie rodzić po zrzuceniu zebow pierwßych/tedy iuż záwße niepłodna bedzie/á czáły rok w brzuchu zrzebie nosi ktore poki młode poty czudne/ále czo dáley tho żádnieyße/zołći w sobie niema bykesa / przeto sie thez nigdy nie gniewa/ledá ziela pożywa á od wody tyie. Piße Phisilogus iż to zwierze w pierwßym krzyżu iesth mdłeyße / ale ná zad moczniey̆ße/muzike y wßelką gedzbe w nienawiśći ma/głos człowieczi ktoremu sie zwyczáł



zna y rozumie/droge też pamięta ktorą raz przeydzie/ták glupi iest iż gdy wilká vzrzy tedy sie ná zad ogląda/thákże go wilk richley poziwa.

Vczynki.

A ¶ Auicenna. Oslowa krew leczy trąd/polewká z mięsa iego żilam z suchosci skurczonim pomaga/tákże y samo mięso przylożone.

B ¶ Wątrobę iego vpiekszy dobrze ná tczo iesc kto ma wielką niemocz/tákież y proch kopytá iego spalony na to dobry.

C ¶ Popiol z mięsa albo z wątroby iego z oleiem abo z oliwą dobry ná rány gdy sie od zimná mięso rospada.

D ¶ Mocz też iego pomaga ná bolenie nerek/ tákież y kámień w męcherzu lamie.

E ¶ Krew Oslowa nie dopuszcza z nosa krwi ciecz/tákież pomaga ná rány rozrástáiące.

F ¶ Tlustosc iego tráci blizny ná skorze/gnoy też iego kâżde cieczenie krwie zástánawia.

G ¶. Dobrze gnoiu iego woniáć gdy krew z nosa idzie/thákież wilgosc z niego wyćisnąwszy w nos wpuszczáiąc/krew zástánawia.

H ¶ Gdy niedzwiadek vije/suchy gnoy iest dobry z winem ná ránę.

J ¶ Mleko oslicze subtelnieysze iest á nie máslne/przeto iest dobre náprzeciw kászlowi/też gdi kto pluie krwią/opuchlinę y zátwárdzenie sledziony/brzuch odmiękcza/i suchotam być nie da.

K ¶ Też gdy nim vstá pomázuią/potwierdza zęby/y dziegnę spądza/ ale sie niegodzi máiącym záwrot abo chorą glowę.

L ¶ Krew oslowa z winem pita/ zimnicy vstáwiczney dobra trzy abo czterzy kropie wpusciwszy/tlustosc iego buynosc vsmierza/ thez sledzione z wodą stárwszy gdy ná czyce przykláda tedy mleko przyciąga.

m ¶ Tluste też z iego wymioná wyczyscia blizny á mleko wszytki wrzody wnętrzne/y remę vzdrawia/y mocz iego száleiącym pomaga.

N ¶ Plucza osle stárwszy wypite/teskliwosci y kászlowi pomagáią/wątrobá thež od wielkiey niemocy dobra.

O ¶ Gnoy też osli z żyl ránionych krew zásthánawia iáko wodá wyćisniona.

P ¶ Mleko thež wszelkim trucinam y bolączkam wnętrznym pomaga/ aczkolwiek thež y ná to iest owcze mleko/ale wżdi nie ták mocne

Q ¶ Plinius libro 28. Pierscień z kopytá albo z goleni oslowey ná pálczu noszony/niedopuszcza pádáć wielką niemoc ćirpiącym.

¶ A gdyby kto vsuszywszy iego plucze kurzyl R po domowi ná węgle sipiąc/tedy wszytki węże y gádzinę iádowitą wypędzi.

Bos.



Wol.

Capitulum 5



Wol miedzy innemi zwierzęty iest towárzyszny á przyiázny/ták iż ieden drugiego z ktorym w iárzmie chodzi rycząc szuka/á gdy ieden robiącz vstánie/ on drugi rycząc nád nim żálobę vkázuie/ żywie do piętnascie lat/ale trzebiony dwádziescia.

Vczynki.

¶ Isáac pisze/Mięso wolowe przyrownam A do inszego bydlá/iest nasusze/przeto krew grubą czyni ale tuczy ciálo/niestráwne iest/ á nie rychlo z żolądká wychodzi/żywot zátwárdza.

¶ Auicenna. Zolć wolowa z salerą/ iest do B bra ná gnidy gdy nią glowę myie/ mleko thež krowie swieże/rány ná wárgách vzdrawia

Kro.



C ¶ Krowiniecz thež pomaga gdy pczolá albo ossa vije/tákiež opuchlym/zdrowy iest gdi dlugo leży ná słoñczu aże dobrze vschnie/ á zwlaszcza niewiástam niepłodnym/kádzenie gnoiem wołowym niewymowną pomoc dáie.

D ¶ Plinius libro 28. Wołowy koy z gęsim sádlem/rospádliny abo rány ná vściech vzdrawia/tákież y ná rány iádowite bárzo pomá-

E ¶ Thuk z práwey goleni wołowey ze (ga. krwią iego stłuczony/włosi ná zrzenici y insze niedostátki oddala w oczu/a gdy kto niedosłyszy/tedy żolć iego z moczem kozim zmieszána á wlana w vszy/pomaga.

F ¶ Rog piety wołowey zákurzony/vmocnia zęby chwieiące sie od bolu: popiol tež iego z mirrą zmieszány/bolenie zębow bárzo oddala.

G ¶ Mleko krowie nád insze mleko iest názdrowsze/abowiem káždy iad wyrzucza gdy kto ná piwszy sie go zwroći.

H ¶ Zolądek zrániony krowie mleko piiąc vlecza/y wszytki gryzienia żolądkowe / mięso wolowe z vinem á z octem várzone: vzdrawia.

I ¶ Tež gdi kogo człowiek vkąsi/wárzone mięso wołowe ná ránę bárzo dobre iest.

K ¶ Psá párszywego krwią wołową świeżą vleczy/gdy iuž ná nim krew oschnie omywszy ługiem zásie krwią mázáć.

L ¶ Zolć wołowa pomaga ná piszczenie w vszu gdy z báwełną okłáda/ á gdy zmieszawszy z oliwą w vcho wpuści tedy bolenie oddala.

M ¶ Moczem wołowym gdy żywoth pomáže pomaga žolądkowi z zimney prziczyny bolączemu.

N ¶ Gnoy wołowy ná wrzody grube przyłożony/rozmiękcza / á gdy suchego prochu wsiknie w nos/krew ciekącą zástánawia/żywotowi nádetemu gdy go z másłem zmieszawszy ciepło przyłoży: pomaga.

O ¶ Osierdzie wołowe spaliwszy gdy kto piie / biegunkę y ciecżenie krwie zástánawia.

P ¶ Proch kości wołowey spaloney/ná bolenie zębow pomaga gdy nim zęby bolące pociera.

Taurus.



Byk.

Capitulum 6

Byk iest zwierzę moczne á vkroczone miedzi inszemi domowemi zwierzęty/ale drapieżnym zwierzętam nieprzyiázne/bowiem oni zebrawszy sie przećiwko nim walczą / ale rogámi thylko/ bo iedno w czele á w pleczách więtszą mocz máią.

Vczynki

¶ Esculapius. rog bykowy węże wypadza á krew iego ie zábija/y piegi z twarzy spądza. A

¶ Loy bykowy z woskiem á z żywiczą/káždą twárdość odmiekcza/a thák z winem rostworzony/członki drżące vzdrawia. B

¶ Zolć bykowa z miodem á z bálsamem/wszytki chrobaki oczu vzdrawia/ sama thež žolć ná rány w vszu pomaga/á zmieszána z žolcią kozłową: ślinogorz vlecza/dobra tež ná wrzody czo bywáią ná siedzeniu. C

¶ Tákież rány y blizny goi/á zmlekiem zmieszána zwlaszcza z niewieścim/bolenie wvszu vśmierza y oddala. D

Vitulus



Ciele abo Jálowká.

Capitulum 7



Byczká mlodego y krowkę zową cieleciem abo Jálowką/ czo iesżcze przed rokiem albo máło dáley/potym bywa ćielecz/iuniecz y Jálowká. Aristoteles pisze aže po roku



cielce klesnić/bo ieſtli rychley/tedy bedą záliſzá-
ke á nie wielkie.

Vczynki.

A ℂ Pliniuſz. Aczkolwiek káżdego zwierzećiá
thuk z koſci zágrzewa/odmiekcza y nápelnia
nad inſze nalepſzy ieſt cielézowy/loy też cieleczy
z ſolą zſtárwſzy/náſtrupy glowne pomaga/
tákież w nogách y w członkách bolenie oddala

Capra.



Kozá.

Capitulum 8



KOzá ieſth zwierze brodáte/
dlugie á kończyſte rogi má-
iąc/rádá ſie páſie rozdżem y
gáląskámi z drzewá ktorich
gebą może doſiąc/y káżdich
ziol iádowithych kozá poży-
wa/ale gdyby polizálá miodu tedy vmiera.

ℂ Galenus piſze/że niektore kozy lizály we-
że/potym były biále y odmlodnely. Kozá lepiey
widzi w nocy niżli we dnie/przetho ſie iey też
oczy świeczą/ſamcy do oſmi lat dobrze żywą/
Potym choroby dziwne máią że zdycháią.

Vczynki.

ℂ Aeſculapius. Mozg kozi z miodem kroſti A
w żywoćie vzdrawia/loy też ná káżde iádowi-
te vkąſzenie/y ná vraz dobry ieſt.

ℂ Smalczowány loy z rożą zmieſzány/kro B
ſty ná noc bolącze oddala/ á gdy thegoż w vſzy
wpuśći/nie ſlyſzącemu pomaga.

ℂ Serapio. Gdy ná wrzod przyłoży/wſzyt C
ko bolenie y ſiepánie vlża proch z śierśći ſpalo-
ney/káżde cieczenie krwie záſtánawia/proch
pietek ſpalonych z miekką ſmolą zmieſzány/
párchy pomazuiąc leczy.

ℂ Mleko iey ktho w członkoch bolenie ma/ D
gdy piie bárzo vzdrawia/chrobaki zábija/y też
świerzb oddala.

ℂ Krew kozia chrobáki też zábija/ktemu gdy E
ią kto piie/ná trucinę bárzo pomaga.

ℂ Rog kozi ſpalony aże bedzie biały/ zeby o- F
ćiera/dziegná leczy y bolenie ich oddala.

ℂ Plinius. Gdy kozim rogiem albo ſercem G
záturzy/weżowie vćiekáią/też popiol ten gdy
kto piie albo poſipuie ná káżde iády/ bárzo po-
maga/tenże popioł potu broni.

ℂ Krew kozia z iey tukiem wárzona/ náprze H
ciw wſzelkiey trućinie wypiwſzy pomaga/ tá-
kież opuchline y biegunkę cierpiączym.

ℂ Loy kozi albo thuk nád inſze ieſth nalepſzy/ I
tákże y kozłowy/przeto gi dobrze mieſzáć ná kli
ſterią biegunkę cierpiącym.

ℂ Iuchá z koziey żolći/ná ſuchoty pomaga K
tákież gdy ią kto piie chrobaki Aſcarides/y in-
ſze zábija.

ℂ Zolć kozią kłádą ná fiſtuły z ſokiem lucz- L
kowym/tákież y inne rány bez nápuchnienia
leczy.

Caper.



Kozieł.

Capitulum 9



IEſt koziel zwierze moczne/
śmiáłe y waleczne/w rogách
ma moc nawiekſzą á w czele

Vczynki.

ℂ Naturá kozłowa tákieſt A
gorąca/iż Adáment kámień (ktorego ani o-
gień ani żelázo niemoże pożyć) ſama kozło-
wa krew odmiekcza.

Mieſo







B ¶ Mieso kozłowe gorszą krew czyni niż kozie / à pospolicie spráwuie człowieká ku zimniczy quartanie to iest czwartaczce.

C ¶ Krew iego iesth dobra ná wrzody twárde / bowiem ie odmiekcza zbiera y goi / páiáki thesz kropiąc wygania.

D ¶ Plinius pisze w Kozłowey krwi być tháką moc iże żelázo tepe záostrza aby naskrábowát sie wyćiera ie nieinácżey iáko pilnik słosarski.

E ¶ Gdy ią też piią cieplo z winem / kámień ka mie / y ná strzekánie bárzo pomagá z winem smáżona.

F ¶ Tákież z iego tukiem zmieszány / ná opu chline pomaga.

G ¶ Tlustość kozłowa wiecey odmiekcza nad insze / żołć też iego zle mieso wygania / á ná v kąszenie iádowite iest iáko dryiakiew naczistsza.

Equus



Koń.

Capitulum 10

Koń iest zwierze pospolite po wszem świećie znáiome / ale w Tátárskiey ziemi namocnieysze / trwa do 25. lat / á ko byłá do 40. lath. Sámiec z mátką swą nie przebywa / á gdyby mu sie to przydáło z zápámietánia / te dy obaczywszy sie vćiekа / y bedzie biegał aże al bo sie zábiie abo ochromi. Kobyłá chćiwa iest bárzo / bo aczkolwiek iuż pocznie w brzuchu / przedsie z sámcem obczuie / á to ma przyrodze nie thylko z sáma niewiásthą miedzy inszemi zwierzety pospolite.

Vczynki

¶ Diascorides. Krew końską miedzy lekár stwá zwierzchnie rádo mieszáią. Gnoy iego świeży spalony krwie cieczenie zástanawia. A

¶ Thez gdy gnoiem końskim niewieście pod nos zákádzi / tedy płod vmárły z żywotá wy B

¶ Hali. Mleko kobyle w żywoćie odrzucza miekcza / ale człowieká zásmucza / serzysko też ná wrzody wnetrzne pomaga. C

¶ Niewiástá gdy iey mleko piie / trud y bole nie w iey máćiczy vśmierza / y niemocz wielką oddala známienićie. D

¶ Ser kobyli twárdy / żywot záthwardza á gryzienie oddala / Syrzysko iey z winem pite káżde bolenie wnetrzne oddala. E

¶ Láyno końskie suche krew zásthánawia / á w vcho z oliwą wpuszczone bolesć oddala. F

¶ Też proch z stárego láyná końskiego płod vmárły wyrzucza / insze lekársthwá ma iáko láyno Osłowe. G

Mulus

Mul albo Mulicá.

Capitu-



Capitulum 11



ZWierze tho z oslá á z kobyłky sie poczyna y rodzi/ przeto też záwße iest nieplodne gdyż bywa nád przirodzenie: ma oslowe wlosnosci okrom lenistwá ale ná postawie okrom glowy á vßu koniowi podobne.

Vczynki.

A ¶ Skore mułową dobrze ná spárzeline przikládáć/ iest też lekárstwo ná łupiące sie nogi al
B ¶ Pomaga ná rány ciekące/ y ná (bo vdy. fistuły nożne.
C ¶ Popioł z kopytá mułego z oleiem bágnistowym/ włosi obláźłe przywraca.
D ¶ Zákurzenie z lewego kopytá mulice/ myßy z domu wygania.
E ¶ Vßy też iey gdy niewiástá przy sobie nosi nigdy począć niemoże.

Canis



Pies.

Capitulum 12



PSow rodzay cżworáki iesth Jedni są kthorzi zwierzetá leśne gonią y imuią/ Jáko są chárci/ ogárowie/ kurcżowie/ Drudzy śledzą thelko ptháki y zwierzetá/ iáko są wyżłowie Drudzy bydłá á trzodi bronią/ á drudzi domu strzegą á pánu pochlebuią. Miedzy tymi na ślachetnieyßy cżo záiąc albo iny zwierż gonią. Nád inße zwierzetá pies iest nabácżnieyßy/ bo tylko sam imiono swoie zna y pámieta/ páná swego broni y dobrowolnie dla niego vmiera/ á posłußeństwem nieiákim cżeka aże mu známie dádzą gdy ćzo czynić má/ Nieprzyiacielá swego przez długi cżás pámieta y miedzy inßemi poznawá/ á gdzie może rad sie mści krzywdy swoiey/ wßythki zwierzetá trzemi rzecżámi przechodzi/ w rozeznániu/ w miłowániu/ y w vsługowániu.

Vczynki.

¶ Eusculapius. Komu cżłonki drżą/ krew psia pomaga wypiwßy/ Proch thez z glowy psiey spaloney á ná ráne vkąßenia psa pomaga/ á z zebow iego proch/ bolenie zebow leczy. A
¶ Proch z sercá iego gdy go kto pije/ ná thego psi nie bedą ßczekáć. Mleko iego pomázáne/ włosom rość niedopußcza/ z miodem albo z winem ku piciu dane/ plod vmárły z żywotá wyrzucza. B
¶ Mleká thez tego pomázánie/ zeby vzdrawia y cżerwonosci ocżu/ y bielmo oddala/ á sádlo z niego/ podogre y bolenie vßu vzdrawia/ też y gnidy z włos spądza/ Krew psia włosom wyrwánym rość niedopußcża/ mocż też iego z saletrą/ trąd y świerzb oddala. C
¶ Plinius. Nád krew psią przećiw trućinie nicż lepßego/ á psią żołcią Apolonius ciekące y opárzyste ocży vzdrawiał. D



F ¶ Sok z łáyná psiego gdi gi w kánikule zbie ra z winem zmieszawszi/biegunke zástánawia á biáłe łáyno ná wrzodi skurczáiące pomaga

I ¶ Skora psia około reki obwiniona/ krosty ćiekące vlecza/żołć tez iego piorkiem mázac/ ná podogre pomaga/swieży mocz psi / krosty káżde goi/tákież y popiol z łáyná zmieszány / ná toż pomaga.

G ¶ Plinius pisze. Pies iezykiem swe y czudze rány goi/á gdzie rány sobie dosiąc niemoże/ te dy noge oslíniwszy dotyka/ pewien lekárstwá ktore iezykowi iego naturá dáłá.

¶ Auicenna. Z vkąszenia kothá przychodzi czásem bolesc wielka y zielonosc ciáłá ale to pro sto vleczysz/przyłożywszy em plastr z cebule tłu czoney abo z leśnego kálámentu. A

¶ Leśny kot przed kurzenim ruthy abo mig dałow gorzkich vćieka/przeto tám gdzieby szto dził to dobrze czynić. B

¶ Mieso kotowe iest cieple y suche/pomaga ná bolesci nerek y grzbietá/y thez ná czerwoną niemoc ktora bywa z meskiego członku. C

¶ Łáyno kotcze abo koćie z octem á z goreczy czą/párchy goi/y ná opádánie włos pomaga D

Cattus vel Feles.



Koth.

Capitulum 13



KOt wykłáda sie z łáćinskiego iákoby rostropny á opátrzny Jest zwierze myszam nieprzy iázne/iest tez sromiezliwe / á miłuie chedogosc/ bárwá ie mu iest przyrodzona szára lo dowi podobna/insze bárwy od strawy kthore ie dzą/zwłaszczá domowe.

Vczynki.

Mus.



Mysz.

Capitulum 14



TA bestiolá mysz chleb rádá wi dzi/y wszytkiego czo ludzie ie dzą pożywa / A ku szukániu karmiey bárzo chytra/ dla kto rey tez wiele sie wazy/ y rzeczy twárde przegryza.

Vczynki.

¶ Dym ćisowy myszy wygánia/ á czemie rzycá z kászą zmieszána/mysz truie. A

Plinius



B ¶ Plinius pisze. Gdy mozgu łasiczego przy miesza w twarog/ tedy onego sera myszy nigdi

C ¶ Kiedy mysz obłupioną żywo pu (nietikaią sci/ tedy drugie z domu wygania/ też gdy ia v kleszii abo ogon vtnie/ takież czyni/ żywe srebro też myszy traci.

D ¶ Gdy dziecięciu z vst sliny cieką/ tedy mysz pieczoną dać mu zieść/ barzo na to pomaga.

E ¶ Krew mysza/ brodawki traci pomazuiąc ie

F ¶ Gnoy też z cebulą stłuczony/ na obłysiałą głowe pomaga.

G ¶ A gdy gi z kadzidłem a z wodą miodową piją/ kamień wnątrz kamie/ a dzieciom żywot barzo otwiera.

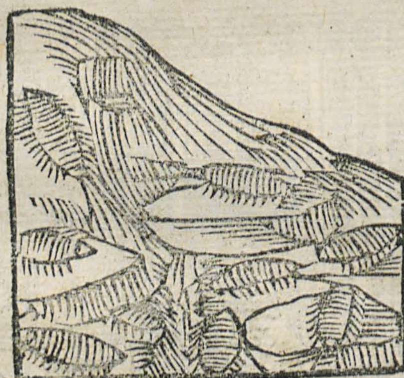
H ¶ Kto niemoże wody puszczać/ dobrzemu sie dzieć w ciepłey wodzie z myszym gnoiem zagrzaney.

Multipes



Stonog.

Capitulum 15



A Robak ten z rzeczy imie ma rodzi sie pod wiadrem abo siedem sie legą gdzie woda stoi/ a gdy go tknie/ tedy sie w kolko stuli.

B ¶ Gdy stłukszy gi z moczem podniebienie sobie maże/ pomaga na zaduszności/ takież gdy ie kto gie/ pomagaią na dychawice/ y czynią wolne oddychanie.

C ¶ Takież z winem piiąc pomaga na żołthą niemocz/ abo kto z trudnoscią wode pusczą.

Tinca



Mol.

Capitulum 16



Jest Mol robaczek w szatach sie legący gdy długo w nieiakiey wilgothnosci będą a na wietrze ich nieprzesuszaią. A

¶ Gorzkich rzeczy a woniaiączych mole sie wiaruią/ a gdy wodą z nich kropi szaty/ nie tak richlo mole strzygą. B

¶ Przeto dobrze iest w skrzynie miedzy szaty kłaść chmiel/ piołyn/ bobkowy list/ cedrowy albo cipressowy/ y insze rzeczy takowe kthore nie tylko szat ale y ksiąg od molow bronią. C

Pediculus



Wesz.

Capitulum 17



Jektorzy powiedaią/ Iż wesz z ciała sie rodzi/ a dziurkami przez skore wyłazi/ albo thesz z pothu y nieczestego mycia zwłaszcza w ludzioch podroznych A





A ¶ A dla thego myćie cżeſte/ ſzath (żnych. przemienienie y opieránie/ zwłaſzcża tych czo ſie ciáłá tykáią/ wſzy mnożenia niedopuſzcżá.

B ¶ Dobrze ieſt podrożnym ludziom mieć żywe ſrebro vmorzone z oliwą á z Korzykiem zmieſzawſzy: ciáło pocieráć/ potym w zárán do łáżniey ſzedſzy/ trzeć ſie moczno y drapáć/ tho wilgośći zbytnie z ktorych ſie wſzy lęgą/ wyczíſcia z ciáłá.

C ¶ Piſzą tez iż Arſenik z rthęćią vmorzona/ wſzy tráći gdy z tym chuſty piorą.

Pulex. Pchła.



Capitulum 18



PChłá od pchánia rzecżoná/ A bo gdy vkąſi iákoby igłą zápchnął/ robacżek lichy/ cżarny á bárzo prętki.

¶ Nalepſze lekárſthwo aby Pchły nie kąſáły/ piołynem ná káżdy wiecżor ciáło poćieráć thák ſurowo/ abo náwárzywſzy go z oliwą. B

¶ Wodą z oſtu gdy po domu kropią/ pchły giną/ tákież vodá z rutą wárzona pchły tráći C

¶ Gdyby kto nálał kozłowey krwie w doł vkopawſzy w domu/ wſzytki ſie pchły do niey zbieżą y pozdycháią. D

¶ Tákież ſie zbiegáią ná drzewo ieżowym ſádłem pomázáne. E

¶ Też brudy oleiowe gdy nimi cżęſto po ziemi kropi/ pchły zátracżáią. F

¶ Thákież polnym kminem zwiercíawſzy z wodą rozmieſzánym. G

¶ Dokońcżenie o domowych zwierzętách.



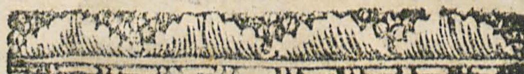


Druga czesc o zwierzetach lesnych niektorych ku lekarstwam przysłuszaiacżych.



Naprzod o Wielbłądzie.

Camelus.



Wielbląd.

Capitulum 19



Wielbląd iest szpetne zwierze/ gárbáte/ z długą szyią / ku noszeniu brzemion godne / á gdy nań máią brzemioná kłáść/ tedy go trączáią w koláná / á on nákłoniwszy sie przyimuie ná sie brzemioná/ żywot iego iesth do stá lat/ bez picia trwa do cżtherzech dni/ ale potym bárzo pije.

Vczynki.

Auicenna. Mieso wielbłądowe pobudzá vryne/ mozg iego vsuszony á pity z oczthem / iest przećiw wielkiey niemocy/ tákież y krew iego kthora też ná proch wysuszona/ krew zástánawia wsarknąwszy w nos albo sipáć w ráne A

Gdy ią



B ❡ gdi ią niewiástá pije po wyczyścieniu swo
im/pomaga ku poczećiu/tákże dobra ná zá-
duszenie máćice.
C ❡ Mleko samic plodnych iest subtelne á wo-
dne/nie zátyka iáko inszych zwierząth mleko/
iest w nim słonosc nieiáka/bo też wielblądzi w
kwáśnych ziolách sie kocháią / od mleká thego
niepochodzi czuchnienie iáko z inszych mlek.
D ❡ Mocz iego pomagá ná opuchline y ná
świerzb/z nosá zátkáne żyly niewymownie od
twarza/mycie śnią gnidy traći.
E ❡ Gnoy iego z miodem zmieszány na boląc-
czki nabiegle dobrze przykládáć/tákież rány al
bo wrzody subtelne wyczyścia barzo.
F ❡ Diascorides. Krew wielbladowá ná bie-
gunke y wszelkim niemocam ciekącym poma
ga / mleko iego trućine wygania/ complexią
skáżoną nápráwia/y ku gam rátowániu po
G ❡ Plinius. Krew wielbladowa ká- (budza.
zi y oczyśćia piegi/krew zástánawiá / á gdy ią
z inszemi lekárstwy piją/wielkiey niemocy po-
maga/rány też odmiekcza bárzo mocznie/y li
szale spądza.

Castor



Bobr.

Capitulum 20



Bobr iest zwierze psu podobne
skore ma ośćistą bárzo rosko
szną/ktora im czernieysza tim
drozsza/zeby ma osthre bárzo
ktoremi drwá siecze á dom so
bie bárzo misternie spráwuie/
nogi przednie ma iako pies/ ale zádnie gesi po
dobne/ogon ma bárzo tlusthy rybie podobny.

To zwierze gdy go kowiec goni: thedy stroie so-
bie vrywa á kowczowi miece / pothym gdy go
drugi kowiecz nápádnie / thedy sie ná zádnie
nogi náprzećiw iemu podnosi vkázuiąc iż nie
ma stroiow dla kthorych go nawieccy kowią/
abowiem stroie iego vrznione á w ćieniu vsu-
szone/ku rozmáitym lekárstwam są godne.
Też stroie nie przyprawne máią smák cierp-
nący/wonią przikrą bárzo máią dla moczno
ści/trwáią w mocy do szeszci lat/ wszákoż świe-
że są lepsze/máią moc rozrywáć/przyciągáć y
posiláć zwlaszcza miesce żylowate.

Vczynki.

❡ Przećiwko wielkiey niemocy y inszem nie- A
moczam glownym zimnym pomagáią stro-
ie piiąc z sokiem ruciánym abo w winie vwá-
❡ Proch z nich náprzeciw para- (rzywszy. B
lizowi iezika pomaga kiedy gi pod iezyk kládą
aże sie sam rospuści/thakież gdy wszytko ciálo
tymże bedzie zárázono/thedy pomagáią wa-
rzone w winie z rutą y z szálwią.
❡ Thákież kichánie od tego prochu náprze- C
ćiw letargiey/mozg też porusza y posila/zágrze
wáią też ty sthroie/ wysuszáią y wyćieńczáią/
przeto tym czo kurcz cierpią z pelnosci abo dr-
żenie bárzo pożytheczne / ale zásie przećiwne
tym ktorzi z suchosci cierpią abo ze tzczosci żyl.
❡ Niedostátki też pluczne náprawiáią wszy D
tki/y zimną wilgość mozgu z poleiem wárzo-
❡ Morzenie oddaláią/trucinie szkodzić (ne. E
nie dopuszczáią/ná drżenie y ná káżde sturc-
czenie żyl pomázánie z nich bárzo pomaga.
❡ Auicenná. Stroie bobrowe pámieć ná- F
prawią y letargią oddaláią z octem / z rożá-
nym oleykiem/też ná gluchość y szumienie w
vszu/z nardusowym oleiem pomagáią.
❡ Kurzenie z nich pod nosem iest dobre na- G
przeciw wszytkim bolesciam y niemoczam plu
cznym/tákież ná sczkánie piią ie z octem/ pi
ćie to bolesci żywotá vśmierza y wiátry rospą-
❡ Toż picie pániam miesieczną nie- (dza. H
moc porusza/czepek y plod vmarly z żywothá
wyrzucza.
❡ Też pomaga náprzećiw vkąszeniu málich I
chrobatow iádowitych.
❡ Zolć bobrowa ná wiele iest pomoczna/ też K
mleko iego abo serzysko náprzeciw wielkiey nie
mocy pomaga.



Ceruus

Jeleń.

Capitulum 21



IEleń iesth dziwney predkośći máiącz rogi iáko gáłezie na drzewie rostące/ w ktorych ſie on bárzo kocha/ ten kiedy iuż bedzie letni ták iże mu iuż rogi ciężą/ tedy gdi naydzie węzá w iámie/ pąchániem noſa onego wyćiąga á zábiwszy gi nogą pożyra/ potym gdy wszitek opuchnie/ do wody predko bieży/ á w thymże mu rogi ſpádną/ y młodość ſie prziwroći/ rad ſie w gwizdániu y w ſpiewániu kocha/ á przeto go thym rychley zábije gdy ieden ſpiewa/ á drugi nań ſtoi.

Vczynki.

A ¶ Physiologus piſze. Łzy ielenie tákież y kostki w iego ſerczu náleziene/ pamagáią ná drżenie ſercza gdy z nimi piią chorzy.

B ¶ Platearius piſze. iże tháką kość naydzie w ſerczu ielenim na lewey ſtronie/ nie ták twárda iáko inſza kość ale iesth martwa iákoby żylá klijowára troche żołta/ tá pomaga ná kordyiáke y ná záwrot głowy.

Eſculap. Gdyby ſie kto w ielenią skore vwinął/ nietrzebá mu ſie wężow bać/ mozg thesz ieleni ná kázde bolenie pomaga.

¶ Hali. Mocz ieleni oddala bolenie śledziony/ wątroby/ z żołądká y z wnetrza wygania á w vszy wkropiony wrzody tám goi/ ſerzisko też iego abo mleko náprzećiw trućinie wszelkiey pomoc dawa. C

¶ Plinius. Plucza ielenie z gardzielem w dymie vwedzone/ pothym zetrzeć á z miodem pić/ przećiw kászlowi pomaga/ ſerzysko iego z octem krew záſtánawia/ ale ielonká młodego z brzuchá wyięte ſerzysko/ nád wszythki lekárſtwá iest. D

¶ Wonia rogu ieleniego ſpalonego/ wielką niemoc záſtánawia/ tákież y popiol z niego z octem á z wodką rożáną zmieszawszy/ ná bolenie głowy pomaga. E

¶ Tenże popiol zeby chwieiące ſie vmocnia ábo náćieráiąc vſtánawiá y bolenie oddala/ też niczyt w głowie y krwią plwánie vzdrawia. F

¶ Solinus. Prawy rog ieleni czo ſam ſpádnie/ iest lepszy ná lekárſtwo niżli lewy/ przeto ieleń zazrząc tego ludziom ták gi krypie iże go nigdy náleść niemogą. G

Damma.

Łáni.

Capitulum 22

IEst łáni zwierzę wiethsze niż kozá á mnieysze niżli ieleń/ rogi ma wyſokie ale nie gáłezyſte iáko v ieleniá/ ktorey mięſo iest zimne á ſuche.

Vczynki.

¶ Albertus. Łáyno tego zwierzećiá z oliwą przyprawione/ włosi mnoży y náprawia. A

¶ Tákież gdyby ſobie mąż pomázał członek táiemny gdy ma z pánią po wáláſku zá páſy chodzić/ iuż go záwżdy muſi miłowáć. B

¶ Proch pietki tey ſpaloney wſipány w bolączki ktore zową fiſtuly/ vzdrawia iey goi. C

¶ Żołć też iey z liſiemi ſtroymi á z pieprzem zmieszawszy/ z białey gorczyce naſienim/ kázdego czo złoty záważy/ tákież miodu ze dwáloty/ vczynić z tego electharz y zieść go cześć á cześć. D



rzesc w prawey rece dzierżeć/gdy kto ma z pa nią leżeć/tedy mu sina pocznie bez watpienia à nie raz sie do roku mnożą.

Dammula



Dzika koza.

Capitulum 23



Dzika koza iesth zwierzę bárzo boiázne ktora sie bronić nieumie tylko vćiekáiąc/ tylko thoicy obroná chypkosć nog a lekkosc członkow/ ná miesczách gornych á iadowitych sie kocha/ziol y trawy lekárstwu służące pożywa/ táktéż látorosli z drzewek.

Vczynki.

A ❡ Isidorus. Krew iey iesth dobra ku lekárstwu/bowiem żyły skurczone odmiekcza/bolesc w członkoch vśmierza/iad z wnethrznosci wyga nia.

Cuniculus



Krolik.

Capitulum 24

Krolik iest zwierzę záiączowi podobne/iedno iż mnieysze/ a w ziemnych iámach sie chowa po polu/ thám gdy iákie szkodliwe zwierzę iednemu z nich záászkodzi/ thedy wszythczy iáko tey krzywdy żáluiąc precz sie przenoszą. Są thez Krolikowie domowi tegoż przyrodzenia/ale czárni abo pstrzy bárzo mnożni



à nie raz sie do roku mnożą.

Vczynki.

❡ Mieso krolikowe żołądek potwierdza/ żywot odmiekcza/zwłaszcza má moc rospuszczáć wilgosci/vrynę też pobudza/onym napożytecznieysze iest ktorzy cierpią elephancią to iest komu sie odyma twarz á narasta iákoby trędem wielkim. A

Daxus vel Taxus



Iázwiecz.

Capitulum 25



Iázwiec iest zwierzę nogi máiąc iákoby pies ále pysk iáko by świnia / tłusthy bárzo ná grzbiećie y szeroki/ osci ma zmieszáne wieczey białe niż czarne ále ná grzbiećie przyczernieysze/chowány bárzo bywa krotofilny / y przez ludzi bárzo tązy/chrząszczámi y inszem chrobáctwem żywie/á gdy niema tedy korzon



àmi iàko inna swinià.

D ¶ Albertus piße/smalc iego bàrzo pomaga nà bolesci nerek/y nà wiele innych bolesci wnetrznych.

Hericius



Jeż.

Capitulum 26



JEż iest zwierzadko osciste gdi sie zwinie y osciàmi sie zàmknie/żadney sie nieprzespieczności nieboi/ ten nà grzbiecie owoce do domu znaßa/à gdi mu nieczo vpàdnie: tedy wßitko otrząsa à zàsie bieży y nàzbiera pelno nà osci/tego sie wilk bàrzo boi y przed nim vćieka.

Vczynki.

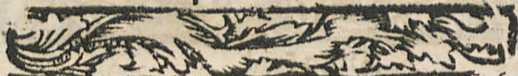
A ¶ Popiol ieżà spalonego/ ràny otwarza wyczyscia y osußà.

B ¶ Tlustosc iego/tàkież y wątrobà niedopußcza okokowi ani żadney zley wilgosci wngtrz sie rozlewàć ani obràciàć.

C ¶ Mieso Jeżowe bàrzo żoladek potwierdza żywot otwarza/vryne pobudza/ wlasna iego moc iest rospußczàć à zàsie wysußàć.

¶ Tym czo są spràwieni ku tredowatey niemocy albo elephanciey/ieżowego miesa dobrze im pożywàć. D

Lepus



Zàiącz.

Capitulum 27



ZAiącz miedzy zwierzety iesth bàrzo subtylny / boiązliwy à mdly/nogi zàdnie ma dlußße niż przednie/à dla tego ku gorze predßey niżli z gory bieży/tàk samczy iàko y sàmicze rodzą czàsu swego/à tego chczą iż zàiące iednego ksieżycà bedzie samcem à drugiego samicą przeto też ich rodzay iest bàrzo plodny.

Vczynki.

¶ Zàlecze mieso iest suche/gruba krew rodzi wßàkoż lepße iest niżli kozie abo kozlowe/à przeto tlustobrzuchom dobrze ie iesc ktorzi chczą su A

¶ krew iego wycierà sukno/à po (ßy być. B
piol z glowy iego nà opàdnienie wlosow pomaga gdy z niedzwiedzym sàdlem emplasthr przyklàda.

¶ Mozg iego pieczony iest przeciw drżeniu C ktore z suchych niemocy pochodzi/dziegnà też dzieciece leczy/y drżenie sercà oddala.

¶ Ma też te wlosnosc iż po nim zeby richlo rostą. D



rostą/á nie zdrowe bez bolenia wypádáią.

E ℭ Serzysko iego iest nád insze lepsze/ gdy ie kto z occtem pije pomagy náprzeciw wielkiey niemocy/tákież z dryiakwią á z octem iest dobre przećiw iádom y trućinie.

F ℭ Mięso też iego pieczone pomaga boleniu wnetrza/y żołądkowi bárzo zdrowe.

G ℭ Włusze iego dobrze trzymáć nogi tym kto rzy łamanie máią/abo w stáwiech bolenie.

H ℭ Serzysko iego niewiástam ná piersi przykłádáć gdy sie mleko w nich zsiada.

I ℭ Też gdy pije/ miesięczną niemoc zástánawia.

Lupus

Wilk.

Capitulum 28



WIlk á drugiego dzkim psem zową/bowiem iemu postáwą y wyćiem podobien/ten kiedi pierwey człowieká obaczy/glos iemu odeymuie/a tedy okrutnieyszy bywa / ale gdy go pierwey obaczą thedy też moc y srogość tráci á vćiekáć niemoże/cierpi dlugo głod/ ale gdy sie przeposci rad dobrze śniada czo ma ná trzy dni dosić/ mozg v niego z xiężycem rośćie y vmnieisza sie/ przed okiem iego wykupionym domowe zwierzęta vćiekáią.

ℭ Serce iego vsuszone dobrze chowáć ná lekarstwá rozmáite/ bo proch iego w piciu pomaga na wielką niemoc. A

ℭ Proch z wątroby vsuszoney z winem pijąc na wszytki wnetrzne niemocy pomaga. B

ℭ Mięso iego pieczone fantástykom dobrze iesć/ sadło iego y żołć ták iáko y psia pomaga. C

ℭ Gnoy wilczy tákież y krew ná kolike bárzo pomaga/ ząb iego y paznokty dla chorych oczu dobrze nosić. D

Mustella

Łasicza.

Capitulum 29



JEst to zwierze Łasicá máłego ciáłá ále wielkiey smiáłośći y chytrośći/ták iż z weżmi y z bázyliszki walczy/ á kiedy sie z nimi ma potykáć/ thedy polney ruty pożywa/ ktorą też y dzieći swe gdy ie vmárłe naydzie ożywia/ dzieći też swoie młode z mieśćcá ná mieśce przenosi aby ich nie nálezióno.

Vczynki.

ℭ Vkąszenie łásice iest iádowite á bolące/ ná to pomaga emplastr z czosnku á z cebule z figa niedostáłą stłukwszy. A

ℭ Popioł Łásicze spaloney ze krwią iey / na trąd wielki elephancią pomaga/ tenże popioł z woskiem iárzeczym bolenie w rámionách od B

ℭ Krew z łásice z bábką/ łamánie w (dala. nogách oddala/ popioł też iey z wodą pijąc/ szalonym rozum náprawia. C

Vrsus. Niedźwiedź.



Capitulum 30



NIedzwiedz iest zwierze grube á srogie/ głowe ma mdłą bárzo/ ale wszytká mocz iego iest w pleczách á w biodrách/ przeto też ná zádnie nogi sie wspina y chodzi. Niedzwiedzie gdi chczą płod mieć iákoby lndzie z sobą legáią/ á nie ták iáko insze zwierzetá/ to czynią nawiecey zimie około god gdy też nátłustszy bywáią.

Vczynki.

A ¶ Mieso niedzwiedze dla wielkiey lipkosci nie strawne bárzo iest y złe ruczy/ przeto wiecey sie ku lekárstwu niżli ku pokármowi godzi.
B ¶ Zolć iego ciepła iest á sucha ná wielką niemoć pomaga/ ale ią trzebá zdzblem z skorki od wątroby odeymowáć á tákże suszyć/ mocz iey trwa do dwu lat.
C ¶ Thez żolć z wełną zmieszána á ná pepek dzieciecia przyłożona/ zápiekły żywot miekczy
D ¶ Esculapius. Oczy niedzwiedze wyłupione á ná lewe rámie człowiekowi przywiązáne/ kwártáne vleczáią.
E ¶ Auicenna. Sádło niedzwiedze ná párchy dobre/ od niego obłázłe włosi porastáią. Niewiásty ktore chczą mieć czarne brwi/ sádłem ie pomázuią/ ale oczu od niego thrzebá strzedz by nie oslnełá bo im iest barzo niezdrowe.
¶ Thez sadło iáko y żolć wszythkie zapiekłosci odmiekcza.

Vulpis



Lis abo Liszká.

Capitulum 31



TO zwierze Liszká albo Lis iest barzo chytre/ osci ma gesthe á ciepłe/ ogon miąszy/ gonią lisá á nie dla miesá ale dla skory/ bo mieso niczemu sie niegodzi abowiem iesth smierdzące zwłaszcza z geby. Rad też Lis vchwyći czo mu sie nágodzi zwłászcza kogo może zmoc/ iáko kury y insze/ ale gdi sie ná czudze zdrowie nasadza/ rad sam ku sidłu przychadza. A
¶ Constantinus pisze. Gdy ná lisa głod przichodzi tedy sie zdechłym vczyni/ y wzwáliwszy sie leży gebe otworzywszy á ozor wywiesiwszy/ tedy ptacy smrodliwy duch z iego geby czuiące iáko B



iako ku scierwu do geby przylataią/ thakże on zà nogi chwyta y pożera.

Vczynki.

A ℭ Oliwà gdyby w niey liszke vwàrzono/ od miekcża wszytki zàtwàrdziàłosci artetiki w cż=

B ℭ Tàkież y w wodzie vwàrzyw= (konkoch. szy ią/ tłustość zebrawszy/ dobra iest nà bolenie w stàwiech.

C ℭ Sàdło iey z oleykiem kosàćczowym spu= szczone/ bolenie zebow y vszu oddala

D ℭ Płucà iey vsuszone stàrwszy pijąc/ nà dy= chàwice bàrzo pomàgàią.

E ℭ Iàycà lisie są bàrzo gorące y wilgotne/ po magàią nà kurcż y nà pàràliż/ y żyły skurcżo ne odmiekcżàią.

F ℭ A zwlaszcża z winem kto ie pije/ zàpalàią ku nabożeństwu do młodey pànicy.

Talpa



Kret.

Capitulum 32



KRet iest zwierze cżarne à wie cżnie slepe/ vstàwicżnie w zie mi mieszka/ korzonkàmi sie ży wi/ przeto thez ziemie kopa y wzgore wyrzuca.

Vczynki.

A ℭ Proch kretà spalonego z białkiem zmiesza= wszy przykładàć na trąd/ iest bàrzo dobre lekàr

B ℭ Krew tez iego na głowe oblinià (kàrstwo lą dla porosczenia dobrze iest pomàzowàć

C ℭ Actor pisze. Popioł kretowy dobrze sypàć na fistuły/ bo wszytke zàgniłe sie cżysci y goi.

D ℭ Gdy tez kretà przyłoży nà ràne niedzwia dzową/ iad wyciąga y vzdràwia.

Lacerta



Iàszczorkà.

Capitulum 33



JAszczorkà iest chrobak o cżwo ru nog/ ogon y iezik wezowi podobny/ fàrby zielonej/ pod brzuchem żolthey/ pàmieci niema/ przeto thez iàycà iey ledà gdzie porzucżone/ sàmy sie legą/ na lekàrstwo iest bàrzo dobra/ à ktora ma wiecey pstrocin to nalepsza. A

B ℭ Krew iey wzrok potwierdza/ gnoy thez iey z białkiem zmieszàny nà bielmo pomaga y na swierzbienie ocżu/ tàkież wzrok cżysci y bàrwe dobrą dawa/ włosom pod pachą rość nieda.

C ℭ Mieso iàszczorcże iàdowite iest y morzące à kthoby z niego pił/ miecżą sie mu bolącżki w iezik/ swierzb/ bolenie głowy/ y ocżu zàćmienie

Rana



Żàbà.

Capitulum 34

PIsze Isidorus/ iż żàby są roz= màite/ Jedny wodne/ Dru= gie błotne/ Drugie lesne czo sie w chwascie chowàią/ Dru= gie są zielone à namnieysze/ nà lisciech







na liściech drzewnych śiádáiące/á ktore sie czer wienicią to naiádowitße są. Sierpnia krzezy cá žábá žadna geby otworzyć niemože ku ie- dzeniu ani ku piciu/ták iž y laską trudno iey gebe rozedrzeć.

Vczynki.

A ❡ Popiol žáby w gárnczu žywo spaloney z miodem zmießawßy abo z smolą miekką / ná łysey glowie włosi rodzi.

B ❡ Tež suchá žáby ná miscé wárzoney/ná ká ßel pomagá.

C ❡ Chrobaki ktore sie w człowiecze rodzą/žá- bią žolcią zátráczáią.

D ❡ Tež popiol z žábiey žolci ná zimnice do-

E ❡ Tež popiol spaloney žáby krew (brze pić. zástánawia ná ráne wsypány.

F ❡ Pomaga tež bolączkam ná žylách abo stá wiech gdy z nim przykłada.

G ❡ Žábá z solą á z oleiem/ná trąd iesth lekár- stwo/á iedzenie iey chrobaki iadowite žábija.

H ❡ Na bolenie zebow vodá rzeczney žaby vá- rzoney dobrze vstá wymywáć/tedy bolesc prze

I ❡ Mieso žáby czo ná opocé mießka (stawa. zwłascza sádlo iey/zeby łączno wysadza.

K ❡ Tež zwierzetá gdy ie iedzą/ tedy stáre zeby zrzucżáią.

Scorpio.



Niedzwiadek.

Capitulum 35

A Niedzwiadek iest chrobak zie- mny/postáwe ma łágodną iákoby dziewczą / ale w ogo- nie ma iádowite żądlo ktho- rym zátnie y iad wpuści.

B ❡ Gdy człowieká vkąsi/le- kárstwo iest popiol iego spalonego pić z vinem Drudzi powiedáią iže samego stlukßy ná rá- ne przyložyć/to iad wyciąga.

C ❡ Palladius piße. Iž gdy niekielo niedzwia dkow w posrzod domu spali/tedy drudzy wßit cy z domu vciekáią.

D ❡ Auicenna. Sliná człowieká tczczego nie dzwiadki žábija / rzodkiew thá niedzwiadkom iest przećiwna/ták iž gdyby kto nań iey włožył tedy vmiera/tež wodá z niey tákież žábija.

E ❡ Gdy kto gie rzodkiew/tego dnia niedzwia- dek choćby go vkąsil/nic mu nießkodzi.

Leo.



Lew.

Capitulum 36

Z Greczkiego ięzyká Lew wy- kláda sie iákoby krol abo kxią- že/abowiem nad inße zwie- rzetá iest namežnieyßy / mo cny/wspanily/ßczodri y teš swiebodny/ ten spi oczu nie- zátwieráiąc/ná gorách sie rad chowa / á gdy go lowcy sledzą/thedy ogonem stopy swe zá- miata dla zámylenia oslády. Lwicá pierwßim porodem piecioro dzieci miewa/ po wtore czy- woro/tákže záwße iednim mniey/ aže ná ostá tek iedno máiąc iuž dáley niepłodna bywa.

Vczynki.

A ❡ Mieso Lwowe nád inße iest gorecße/gru- be á ku strawieniu trudne/kto go požywa czy- ni w žywocie bolesc y morzenie.

B ❡ Eusculap. Lwowe mieso ßálonym/fán- tástikom





kąstikom pomaga/boleniu vßu y inßym glo-
wnym niedostátkom.

E ℭ Siedzącemu ná skorze Lwiey/ zástána-
wia sie flux Emorrois.

D ℭ Loiem z nyrek iego kto sie pomáże/ včieká-
ią przed nim wilcy.

F ℭ Tlustość Lwowa miedzy inßemi nagorecz-
ßa iest/ przeto tež bolączki twárde odmiekcza y

I ℭ Też z rożáną wodką abo z oley- (otwiera
kiem zmießana/ skore ná twarzy od wiátru y
od wßelkiego vrázu záchowawa / ogorzeline
spądza/ á czudnosć przywracza.

G ℭ Táż tlustość z rożáną wodką / ogorzeline
vstáwiczną spądza.

H ℭ Też kropienie iey z winem/ káżdą iádowi-
tą rzecz wypądza.

I ℭ Zolcią iego gdy oczy máżą / wzrok przy-
wracza y wyiáśnia.

K ℭ Proch z sercza w pokármie biorąc / qwar-
tane oddala.

ℭ Dokończenie o Zwierzetách.



O Pthakoch roz-maithych Trzeci rozdział.

Naprzod o Orle.

Aquila.

Orzeł.

Capitulum 37



ORzeł miedzi ptaki iest name-
żnieyßy y naswiebodnieyßy /
przeto thež krolem ptháßym
iest wezwan/ siedli sie ná drze
wie bárzo wysokim / ná ktore
żadna ßkodliwa besthia wlesć
niemoże. Dzieci swoich bárzo broni á nigdy
nieopußczą/ aże kiedy sie sámy bronić mogą /
á gdyby mu ie kto chciał zebráć/ dziwną śmiá-
łością broni / wzrok ma bárzo osthry thák iże
thež w słońce śmiele może wezrzeć / ná czo tež
dzieci swoie z młodu zwyczái / oczymá ie ku
słończu nogą zá ßyie podnosząc / á ktoreby sie
pátrzenia broniło oczy odwarzáiącez/ thedy ie z
gniazdá wyrzucza iáko nie godne rodu swego

ℭ Gdy sie iuż Orzeł stharzeie thák iż pátrzyć
nie może



niemoże/tedy czo nawyżßey pod obloki wzlata/á gorączośćią slonecżną sobie oczy wyczyśćia/potym zlatáiąc nagle/w wodzie czo nazimnieyßey sie zánarza/zátym ná gniazdo leći miedzy dźieći swe dorosle/tákże leży iákoby w gorączce/w tym że sie poći aż z niego wßytko pierze stáre opada/gdźież wiecz dźieći iego żywią go aż záśie moc weźmie/á w tym záśie odmłodnie.

Vczynki.

A ¶ Zolć orlowa oczom ćiekącym albo opárzystym pomaga.

B ¶ Mozg orlowy á żolć z miodem iárzeczim zmießány/iásnosć wzroku przywracza oczi po

C ¶ Tenże mozg z winem zmießá-(mázuiąc ny iákoby że trzy łyżki dobre/ ná krolewską nie moc pomaga.

D ¶ Nogi Orlowe z vdow wyrwáne/ná bolenie biodr pomaga/ Práwą noge ná práwą biodre przywiązawßy/á lewą tákież ná lewą.



iárzecym przykládáiąc/też bielmá z oczu spądza/á wzrok przywracza.

¶ Sádło też iástrzebie z oliwą stluczone ná oczy pomázuiąc/záćmienie oczu oddala. B

Accipiter.



Jástrząb.

Capitulum 38

SZwory áki iest rodzay Jástrzebow/miedzy kthoremi theż y Krogulca policżáią/ten ptak rychlo sie okroći á chce być rostroßnie chowán/ pierwßego roku málo może ku chwytániu/trzeciego nalepßy bywa/ chleb iemu iesth trucizná/ná gorach sie wysokich rad śiedli/dźieći iego bywáią dobrze tluste y dobrego mieśa/ sercem ptaßym ktorego vchwyći rad sie karmi Pißą ten iego obyczay/gdi noc przychodźi/ chwyta ptaka ktory mu sie nágodźi/á przez czálą noc pod nogą gi trzyma/potymże przed wschodem slonćá zdrowo wypußcza á inßego sobie ßuka na śniadánie/á chociaby mu sie onże tráfil pierwßy/tedy iemu dawa pokoy.

Vczynki.

A ¶ Jástrząb w rożáney wodzce vwárzony/ná wßytki niedostátki oczu pomaga / gdy tą wodką wymywa/ thákież y gnoy iego z miodem

Falco



Sokol.

Capitulum 39

SOkol iest ptak wzrok máiący ostry/w latániu bárzo gwaltowny/ mocz iego wßytká w pierśiach á w skrzydlach / A przeto gdy go máią ná iákie-go ptaká puśćić/ musi go nie richlo vkázáć aż troche odeydźie/ aby sokol tim precey zánim lecąc od onego zápedzenia tim moczniey vderzyl pierśiami.

Vczynki.

¶ Albertus piße. Gdyby sokol niemogl łáyná zrzućić/tedy mu dáć zieść żolć koguto we/ abo wárzone biale ślimaki. A

¶ Záśie kiedyby sokol bárzo miał laxe/ day że mu troche pić soku bielonowego/ á gebe mu w nim rozmacżay. B

¶ Gdyby mu sie zlamálá kość w nodze albo w ßkrzydle/obwiąż że mu aloe ciepło przilożiwßy/á nieruß ay tak przez dźień y przez noc. C

¶ Też ná to vwárzywßy w occie gnoiu ku- D rzego







rzego okłádayże mu gesto á cieplo obwiezuiąc
F Na toż zámiń troche aloe z prochem opi-
chowym miedzy sercá małych ptakow / dayże
mu ziesc.

bydlo domowe/á mienią ták iż zázieblą rzecż
zágrzewa á gorącżą zaziąbia.
Głos napráwia/sperme mnoży/ á w gá D
mratowániu trwáłosc dawa.
Sádlo kácże niewymownie bolenie káżde E
vsmierza.

Anas.



Kaczor.

Capitulum 40

KAczká abo kaczor iesth ptak domowy wietßy kurá / sam czá po ßygi poznác bo są ná nim pierze zielone iákoby o-boyczyk iáki/iesth ptak bárzo nieczysty/thák iż thez gdy sie dwá o iedne kácżke zwádzą/ták dlugo sie zniey zwaláią aże ią vmorzą/kácżetá iáko skoro sie z iáiá wylegą: wnet biegáią/ták iże by im thez mátká zdechłá tedy ony sámy pożywić sie mogą. Kácżká ná piersiách tylko smácżna á ná ßygi/mieso iey rychlo obrzydzi sie dla zbytnich wilgosci/wßákoż tucży wiecey niż kurze.

Vczynki.

A Plinius. Krew kaczorowa biegunke zá-
B Dziwną o niey rzecż powiedá.(stánawia
ią/kiedy kácżke ná żywot przyłoży czásu mo-
rzenia/tedy niemoc odchodzi á kácżká zdycha.
C Auicenna. Kácżká goretßa iest nad inße

Anser



Gasior abo Ges.

Capitulum 41



GEsi są dwoiákie/ iedny dzikie drugie domowe/Dzikie wßitkie iednákiey bárwy / w latániu thák sie kocháią iż thylko gdy iesc chcą thedy siádáią/ przeto też nigdy niespią / ale we dnie y w wieczor latáią. Domowe zásie wolą sie pásc abo odpoczywác nizli lathac / á niemáß żadnego zwierzećiá ktoreby rychley zá wietrzyło człowieká. Dziká ges thák dlugo trwa iż thez nos wßytek sobie aż do samych oczu przygryza/ á mienią iż do pięći set lat żywá może być.

Vczynki.

Mieso gesie ku strawieniu trudne iest. A
Sádlo gesie káżdą zátwárdziáłosc odmiek-
cża/rospádłe rány warg y ná twárzy goi.





Tákież y zsiadánie nog abo twarzy od zimná/ to wßytko czyni dla słodkiey tłusthosci swoiey/ wßytko też bolenie w vßu vsmierza/ á gdy go z sokiem cebulnym w vcho wpusci/ tedy wode z niego wypądza/ a zwłaßcza ná bolenie máci ce niewiástam pomaga.

Gallus



Kur abo Kogut.

Capitulum 42

JEst Kur domowy ptak albo Kogut/ kthorego telko samego Lew sie boi. Jest ptak ludziom towárzliski/ ktori srzod nocy swoim spiewániem ludzi ku pracy pobudza/ á zásie czuiące poćießa kiedy godzin y dnia przyßlego spiewániem przepowiáda/ przetho też rzeczon iest posel dniow/ kthory godziny noczne rozlicza/ á glos nápominaiączy wypußcza/ á gdy má spiewáć skrzydlámi sie bije aby był ku spiewániu ochotnieyßy.

Vczynki.

A ¶ Mieso kogućie grubße ku strawieniu niżli kokoße/ przeto nalepßy są młodzi czo ießcze nie spiewáią/ albo bárzo stárzy bo tácy subtelnieyße mieso máią ku iedzeniu.



¶ Jáycá kogućie dobre ku iedzeniu/ bo wnet sie strawią y dobrą krew mnożą. B

¶ Juchá z kurá pomaga kiedy żołądek dla wiátrow w nim zámknionych boli. C

¶ Też iuchá z kurá stárego z páprotką y z hányżem ná kolike pomaga. D

¶ Mozg iego z winem wypity/ wßytkie morzenie oddala/ y wiele inßych dziwnych rzeczy czyni. E

¶ Ná dycháwice barzo dobre/ vtuczywßi kurá stháreogo/ á dáć go gonić aże sie vkona/ potym sciąwßy mu ßyie wywnetrzyć/ á nádkawßy weń pełno soli zásßyć/ tákże wárzyć w dziesiąći kwarth wody bez vskipienia aże do dwu kwart wywre/ á pijącz tho ciepło po troße ná noc w záráń pomaga ná dycháwice/ drżeniu y boleniu stáwow/ y wiele inßym niemoczám. To piße Eusculapius. F

Gallina



Kokoß.

Capitulum 43

KOkoß albo kwoczká żoná kogutowá/ ktora mu iáycá nie sie przez wßytek rok/ wyiąwßy dwá kśiężycá gdi słonce stáwa. Kokoß kiedy swoich iáiecz



ich iáiecz niewylęże tedy niemocy swoie mieuá przetoby káżda rádá náśiedziáłá. Iáiecz pod kokoß nalepiey sadzić w lichu/nie dawniey áni poźniey zniesione/iedno około dzieśiąci dni/ bo stárße abo nowße pospolićie sie káżą/ á iednák lecże rychley kokoß kurczętá wyleże niżli zimie.

Vczynki.

A ℭ Ku iedzeniu lepßa iest kokoß ktora ießcże nie niesie niżli stára/mięso też iey głos czyści.

B ℭ Sádło kur młodych więcey zágrzewa niżli stárych/á kokoßy nietak ciepły/ wßakoż ná twárdość ięzyká pomaga.

C ℭ Wątrobá kokoßa iáko y kácza nalepßa iest w niey sámey.

D ℭ Mozg też kokoßy zástánawia krew z nosá ktora z zátkánia mozgu przychadza.

E ℭ Sádło też kokoße krosty z oczu spądza/ á gnoy iey ná nozrze przikłádány/węgry vmá-

F ℭ Kolaná też kokoße z nogámi spo- (rzalem w rosole vwárzywßy/ná tolenie ßyie pomagáią z oliwą á z octem stłuczone przyikłádáiącz.

Capo



Kápłun.

Capitulum 44



Iest kogut trzebiony Kápłun richley vtyie/abowiem sie nie wybiega ani wyśpiewa/ kniczemu sie niegodzi tilko do kuchnie. Powiedáią ták. Gdyby kogutá we trzy láta vtrzebil/potym dal mu rość do śiedmi lat/ thedy w pepku záleże mu sie kámien/ ktory gdy poczinie rość iuż on kur nigdy nie pije/ á ktoby gi przy sobie nosił/tedy mu sie picia chcieć nie bedzie/zową ten kámień Electorius.

Vczynki.

A ℭ Kápłunie mięso miedzy inßemi ptaki iest nalepße y namocznieyße/krew dobrą mnożą.

B ℭ Gdy kápłuná żywego rozdárwßy ná (ce. iákiezkolwiek iádowite vkąßenie przyklada/tedy wßytek iad vyćiaga gdy to cżęsto działáią.

C ℭ Mozg kápłuni nad inße mozgi nalepßy gdi gi kto z winem pije/káżdi flux zástánawia

ℭ Skore twardą w iego pępku gdi vsußywßy á stárwßi z winem kto pije/żołądek náprá-

D ℭ Iuchá z kápłuná zá lekárstwo brá- (wia ná/żywot odmiekcża y wßitki wilgośći á żwłáßcża kolere wygánia.

E ℭ Pomaga też ná zimnice czo sie tedy y owędy przidawa/ y ná ine cżęsthe niemoci/też ná odymánie żołądká/y ná wßytkie bolenia stawowe iest pożyteczna.

F ℭ Żołć kápłunia ná opárzyste y ciekące oczy bárzo dobra iest.

G ℭ Też ná záćmienie y ná zátwárdzenie powiekow pomaga.

Galline oua.

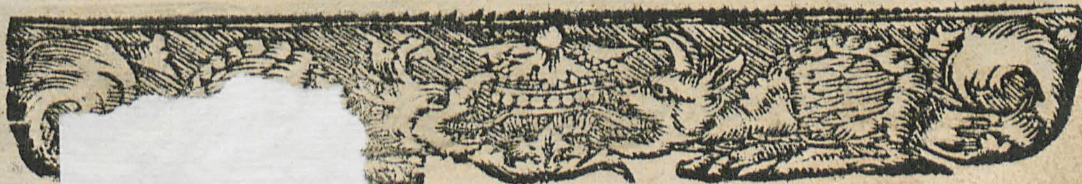


Kokoße iáycá.

Capitulum 45

Kokoße iáycá á kuropáthwie nad inße są nalepße/ á ponich kácze/acżkolwiek niedobra krew mnożą/ ále iáyczá inßych ptakow thák máłych iáko y wielkich ná kármią nie są godne/tylko ku lekárstwu/gęsie też iáycá rychło obrzydną á z vst długo śmierdzą/ále ony dwoie przerzeczone y sperme mnożą y ku niewiasthám pobudzáią. Żołthek iáiowy iest srzedniego zágrzewánia/przeto sie też nie ták rychło strawi/á krew z niego nie iest ták dobra iáko z białku/potrzebá aby ná lekárstwa świeże iáycá były/bo stáre nie są tákiey mocy.

Vczynki.





A ¶ Białek iaieczny kłádą w lekárstwá ná káž de bolenie gdzie nie trzebá gnoienia/ iáko ná o- czy abo bolączki łoná/ abo też siedzenia/ thež ná káždé rány podskornie.

B ¶ Pomaga też białek ná spárzeline ogniá/ abo vkropu maczáiąc w nim wełne á przykłá

C ¶ Žołtek lepak pieczony abo vwárzo-(dáć- ny može mieszáć w lekárstwá wysuszáiące/ tá- kież y na wrzody zápalone.

D ¶ Na spárzeline vczynić emplastr z žołtkow nowych z rožánym oleykiem/ z woskiem iá- rzecym/ z łoiem báránim.

E ¶ Też na to pomaga białek nowych iáiecz z wodką bábczáną y z wodką báń.

F ¶ Rabi. Jáycá swieže czysta są karmią á w krew sie rychło obráczáią/ á žołtek w nich na- lepszy iest/ ale iáycá twárdo pieczone iesth kar- mia gruba á lipka.

G ¶ Jaycá thež bárzo pomagáią mežom ku gám rátowániu zwłaszcza cebule á rzepe przy

H ¶ Eusealáp. Jáie kokosze na (tym iádáć. káždy bol oczu pomaga/ sam też białek w oczy wpuszczony/ siepánie vspokáia.

I ¶ Czáłe iáie vpalone z winem abo z octem wypiwszy/ wszytki ciekączki zástánawia.

K ¶ Pieć žołthkow iáiecznych z trzemá dobre- mi kyszkámi winá wypić/ pomaga krwáwą biegunke máiącym.

L ¶ To iáyczam pospolita iže białek chłodzi/ á žołtek zágrzewa.

m ¶ Wroble Jáycza miedzy inszemi nalepiey stroią.

Ciconia



Bocian.

Capitulum 46

Bocian iesth ptak lutosciwy/ bo gdy stharym Bocianom skrzydłá wypádáią/ tedi młodszy žywią ie y zágrzewáią ták długo až ich skrzydła moc we zmą/ A iáką on pilnosć ma dzieći chowáiąc/ to iemu też zásie dzieći gdy sie stárzeie oddawáią. Stanu też małženskiego miedzy sobą pilnie strzegą/ bo gdyby mu sámiczá do inszego vstąpiłá/ thedy samiec poczu



wszy to gdy przyleći/ nosem ią na obie sthronie przebija/ przeto gdy sie to sámicy przyda/ nátichmiast do ciekącey wody leći á tam sie wiecz omywa dla sámczá.

Vczynki.

A ¶ Kto młodego bociana gjie/ themu oczy do roku ćiecz nie będą ani boleć.

B ¶ Pepek Bociani przećiw káždemu iádowi pomaga/ á pijąc gi z winem/ ná rozmáite niemocy iest lekárstwo.

C ¶ Gnoy Bociani z wodą pijącz/ ná wielką niemoc pomaga. Jest też drugi bocianow rodzay/ ná grzbiećie wszitek czarny/ á pod brzuchem troche białáśi/ ale tháćy nie legą sie przy ludzioch/ ale ná bagnách.

Columbus



Gołąb.

Capitulum 47



Gołąb iest ptak bárzo chedogi/ žadnego scierwu ani plugáwey rzeczy niepožywáiącei tylko sámo czyste ziárno. Rodzay ich iest rozny/ Jedni są czo przez czáły rok iáycza noszą kiedy iedno są w cieple á karmią też słuszną máią. Drudzy tylko lećie/ ty zową dworowe gołebie. Drudzi są leśni/ á dziey gołebiowie/ á ći są mnieyszy nižli domowi. Káždy rodzay gołebiow iáycza cieszko znosi/ ták iž dziewieć kroć oslnie/ á gdy sámiczá nie rychło znie sie/ thedy ią sámiecz bije. Gołąbietha młode lepsze są ná wiosne á ná Jesień/ Lećie abo zimie nie ták dobre ku zdrowiu/ abowiem ná ony czásy ziárnem roskosznym nawiecey žywie-

Vczyn







Vczynki.

A ¶ Gołąb zabity na każde iadowite vkąszenie pomaga gdy cieplo bywa przyłożony.

B ¶ Krew gołębia zwłaszcza pod skrzydły wypuszczona / na oczy krwawe barzo pomaga po troszce wpuszczaiąc / pomaga też y na podogrę na bolenie przykładaiąc.

C ¶ Takież cieczenie krwawe z nosa zastanawia ktore bywa z napełnienia mozgu.

D ¶ Gnoy gołębi dobry iest na bolenie stawow takież y ku kłociu w bokach / y na parchy thez pomaga znamienicie.

E ¶ Tenże gnoy świeży każde bolenie rozmiekcza / a wilgotnosci złe wysusza.

Palumbus



Grzywacz.

Capitulum 48

Jest Grzywacz gołąb leśny / ale wietszy niżli dziki abo domowy. Ci ptaczy z przyrodzenia się barzo miluią / a wszakoż o gniazda społem z sobą walczą a sobie ie odeymuią. Dwa kroć tylko do roku po parze dzieci

miewaią / gdy ktoremu towarzysz iako zginie / tedy iuż więcey żadnego inszego nie nabywa / ale sam tak zostanie aże też zginie.

Vczynki.

¶ Mięso Grzywacza w occie vwarzone / A biegunkę zastanawia y bolenie wnętrza / krew też iego na krwawe oczy pomaga.

¶ Gnoy iego przeciw kamieniowi y bolesci B mecherza dobri iest ziadszy iako iest bob wielki.

¶ Tenże gnoy liszaie goi y wrzedzienice czer- C wone rozrywa przyłożony na wierzch.

¶ A gdy gi z miodem a z siemieniem lnia- D nym stłukszy / a z trochą oleiu zmiesza / na każdą sparzelinę pomaga.

¶ Takież z winem a z occtem piiąc / iadowi- E te trudy wypądza.

Turtur



Synogarlica.

Capitulum 49

N Tak szary iest Synogarlica gołębia mnieyszy / czystosc tak miluiący / iż gdi raz swego towarzysza straci / iuż nigdy z żadnym inszym się nie złącza / W lesie rada mieszka / a ludzkiego



ludzkiego towarzistwa sie strzeże/ ná zime nie
ktore w ciepłe strony zálátáią/ niektore zostáią
czo ku záchowániu miestce mogą mieć / abo-
uiem we pniách sprochniálych ábo w dupiách
oskubszy sie z pierza tám sie kryią/ áż zásie ná
wiosne wylátáią/ ten ptászek żadnemu inszé-
mu nieszkodzi/ a od inszych krzywde skromno
ćierpi/ żywi sie ziarnem albo owocem drzew-
nym (iako y grzywacz) żywie też do pietna-
scie lat (iako y gołąb) gdy iey nie zábiią.

Trzy kroć przez lato płod miewa/ a pospo-
licie po trzy iáycza znosi ále tilko pare wylegá

Kto chce rychło sinogárlice vtuczyć / tedy
ią trzebá w ćiemnym mieszkániu chowáć á nie
cztstow nich bywáć.

Vczynki.

A Krew sinogárlice ćiepła /pomaga prze-
ćiw boleniu w vszu/ pomága też ná oczi krwa
we/ zwłászcza krew s práwego skrzydla.

B Tákież y gnoy iey/ bielmo ná oczu wyćien
czá y spądzá.

Pauo Paw



Capitulum 50

PAw iesth pták czudny á czud-
nosć miluiączy / ná szyi y ná
pierśiach má piorká száfirowey
bárwy / ogon ma długi/ ktho-
ry gdy nań pátrzy dziwuiąc sie
roztácza/ ále gdy sie niechce dziwowáć tedy zá
sie kryie/ tákież gdy ná swe nogi wezrzy/ ogon
spuszcza.

W noczy gdy oczući á czudnośći swey dla
ćiemnośći oględáć niemoże/ tedy szpetnie krzy
czy przeleknąwszy sie á mniemáiąc żeby czud-
nosć swą strácił/ krzykiem też swoim weże y w
szitkie iadowite chrobaki zágania/ á gdi wsgore
wzláta / známie dawa deszczu przyslego: sá
micza áż po trzećim roku dzieći miewá/ ktorei
iáycza gdy sámiecz naydzie wypiia/ y dzieći też
swych niechce znáć/ áże czudnosć pierza swego
ná nich pobáczy to dlá zawiśći á wzgardzenia
(dziala.

Vczynki.



Żołć pawia iáko y kapłonia ná zakrwa- A
wienie oczu pomaga / też ná záćmienie álbo
ná zátwárdziáłosć powiekow:

Mieso iego twárde iest ku strawieniu/ prze B
to nierychło vwre ani sie zásmierdnie.

Gnoy też iego bolenie w goleniach przyło C
żony oddala.

Paser



Wrobl

Capitulum 51



WRobl iest dwoiáki/ ieden do-
mowy drugi trćinny/ Then
miedzy inszemi pthaki iesth
nagoretszy/ czokolwiek zgie-
wneth strawi/ przeto thez y
gnoy



gnoy iego swieży bárzo iest zágrzewáiączy / w niektorych stronách ten pták cierpi wielką niemoc/á to sie iemu przydawa dla nasienia bielonowego ktorego pożywa/ żywi sie iáko może ziárnem/muchámi/y inszemi robaczkámi/ bárzo iest zbytni w gámraciey/ przeto też telko do trzech lat żywie/aczkolwiek sámicza málo dłużey.



Vczynki.

A ¶ Każdego wroblá mieso niedobre iest/ wszákoż dla iego gorączości ktho chcze dobre sthroie mieć może go pożywáć.

B ¶ Thákież aczkolwiek káżde iáycá zwłaszcza wroble ku gámrátowániu silną pomoc dáią.

C ¶ Popiol z gnoiu wroblego z miodem piiąc z łyszką albo ze dwiemá miodowey wody/ náprzećiwko wielkiey niemocy iest pomoc.

D ¶ Gnoy też iego piegi z twarzy spądza vmywáiącz sie z nim/ á kiedy gi thczczemi slinámi rostworzy/ tedy brodawki spądza pomázuiąc.

Perdix



Kuropátwá.

Capitulum 52

Kuropáthwá aczkolwiek w niektorych rzeczách iest ptak chytry/ale w tym głupi / iże gdy glowe skryie mniema aby wszythkiey niewidziano/ á gdy nikogo niewidzi / mniema iżby iey też nikt niewidział.

¶ Gdy też iáycá swe potráći/tedy czudze krádnie y wyleże/wszákoż z thego máły zysk ma/ bo ony dzieći iáko skoro głos oney matki vslyszą/tedy sie kniey zbiegáią/á tákże oná czo wyleże praczą wszytke tráći.

Vczynki.

A ¶ Kuropátwie mieso nad insze pthaki lesne nasmáczniejsze iest y nazdrowsze zwłászczá piersi y członzki zwierzchnie ty smáczne są/ ale spodnie nie ták.

B ¶ Plinius pisze/iż kuropatwá nigdy nie vtyie albo prawie tłusta nie bedzie.

C ¶ Żolć kuropátwy táka mocz ma iáko y páwową/ przetho dobra iest ná ćiekącze oczy/ á z miodem zmiesząna wzrok przywracza w oczy wpuszczáiąc.

D ¶ Wątrobe z niey vsuszywszy zetrzeć dobrze á w pićiu dawáiąc ku wielkiey niemoczy iesth lekárstwo.

E ¶ Juchá z kuropatwy/potwierdza żołądek też przećiw wielkiey niemocy pomoc dawa.

Merula



Drozd.

Capitulum 53

Drozd iesth ktory z stárego potym żołćieie / Ten ná wiosnę w spiewániu swoim dziwne tenory wypuszcza thák iż thez czlowieczego spewánia bárzo násláduie/ ná zime milczy abo telko piska/ gdy bywa w domu chowány nád swe przyrodzenie mieso iada á thym tráphniey spiewa/rad sie kąpie á nosem piorká vkłáda.

Vczynki.

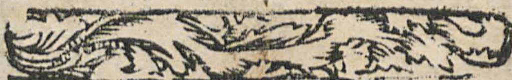
A ¶ Albertus pisze/ Gdyby pierze drozdowe z práwego skrzydłá posrzod domu záwiesil ná



nici czerwoney/ktorąby iesżcze nie robiono/ tedy w onym domu żadny nie będzie mogł spáć

B ¶ Gnoy też drozdowy czoby tylko ryż iadł z octem restárwszy/morphea y trąd czarny zpędza/tákież piegi wyczyscia.

Gawron



Capitulum 54



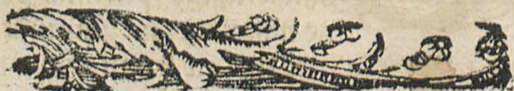
Czarny to iest ptak Gáwron rodu wroniego/tylko iż trochę mnieyszy/siedli się ná drzewách wysokich w pospolsthwie ták iże ná iednym drzewie kilonáscie gniazd będzie Máią też gáwroni społną przyiaźń á litość / ták iż gdy iednemu dzieći tiorą wszytcy się zlatáią iákoby żáluiąc á chcząc bronić.

Vczynki.

A ¶ Gáwron inácz pożyteczny nie iest/ dzieći tylko iego nie złe ku iedzeniu zwłaszcża odárwszy ie z skory.

B ¶ Gdy Gáwroni pozdzie z pástwy lathaią/ známie iest pewne iż rychło zimá przestánie.

Cuculus



Kukolká

Capitulum 55



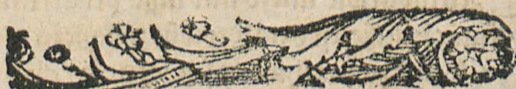
Kukolká ten ptak od śpiewánia iest ták wezwan/bowiem go ináczey nieumie zmienić ale záwszejednáko powtarza. Nie vkázuie się tylko ná wiosne á ná przodku látá/iáycza swe w cżudzym gniazdzie potłada/iáko v trzcinnego wroblá ál bo v piegży/tedy gdy się wylęże drugim ptaszę tam karmią wychwyta łákomośćią swoią / á tákże rychley tyie/widząc to ptaszek onych dzieći / iey się cżudnośći dziwuie á to chcąc iesze w niey thym pilniey ią karmi / áże oná kukolká gdy potym vrośćie/ná osthatek ptaszká onego czo ią karmił oskubie/nalazwszy sobie iáme w ziemi albo dup w drzewie / thám sobie nánośi cżymby się czała zime przezywiłá/potym czuiąc nie dáleko zimno/ wlazwszy w one iáme tám się wszytká z pier a oskubie/tákże iey drugie nárástáią/iż gdy nawietsza zimá przydzie będzie ciepła/bo w dwoim pierzu będzie siedziałá á ták iey będzie ciepło.

Vczynki.

¶ Plinius pisze dziwną rzecz o Kukolcze / iż gdy ią kto pierwszy ráz słysząc tamże sobie práwą stope otrząśli/ potymże on piasek pod nogą wykopawszy gdy po domu potrzesie/thám żadna pchłá do roku nie postoi. A

¶ Gnoy kukolczy w winie wárzony pijąc ná vkąszenie psá wszelkiego pomaga. B

Alauda



Skowronek.

Capitulum 56






Skowronek iest ptaszek máły / ná glowie ma czubek ale nie wielki/ miedzy ptaki polnemi y leśnemi napierwey ku wiośnie śpiewáć poczyna/ śiedząc ná ziemi rzadko śpiewa / ale wysszey wzgore wzlátáiąc rozliczne śpiewánie wytchwarza/ á ku dolu iáko kámień zlata śpiewáiąc / Gdy też skowronek śpiewa tedy dzień pogodny bywa / bo chmurnego czásu záwsze milczy.

Vczynki.

A ¶ Mieso skowronkowe żywot záttwierdza / ale iuchá z niego żywot odmiekcza y otwiera.

Noctua



Sowá.

Capitulum 57




Ten ptak iest Sowiego rodu ná kośćielech albo ná murowánym budowániu mieszka rad/ czásem też y z lampy wypija oley/ w noczy sobie pożywienia szuka/ káwkam/ gołębiom y wroblom iáycza wypija/ aczkolwiek y myszy chwytha w nocy gdzie może/ przeto też káwki ná nie wálczą/ á gdzie mogą iáycá iey też we dnie wypiiáią/ á gdy sámey mogą iáko pożyć/ tedy ią oskubą/ y wszytchey inni ptacy w nienawiśći ią máią.

Vczynki.

¶ Krew tey sowki bárzo pomaga ná dychááwice/ tákież mieso y iuchá z niey. A

¶ Serce tey sowki gdy kto przyłoży nie wieście śpiącey do boku lewego/ thedy sámá ná śie powie czokolwiek vczyniłá. B

¶ Nogi tey sowki spaliwszy z bábką/ thedy on proch węże wypądza posipuiąc gdziebykolwie C

¶ Popioł z oczu ich spalony gdyby (były. z białkiem zmieszawszy w oczy wpuścił/ tedi wzrok naprawia. D

¶ Tenże też popioł szalonym pomaga glowe pomázuiąc. E

Hirundo Jaskolka



Jaskolká.

Capitulum 58




Jaskołek iest rodzay nie ieden Niekthore są czo śie w Domiech legą/ thy są czárne á pod gárdłem throche czyrwone. Drugie śie przy blonách w okniech śidlą/ thy są też czárne



też czarne/á pod brzuchem práwie białe.
Drugie sie legą w skáłách abo w gorách przy krych/a ty zową grzebioluchy/ aczkolwiek też rodzáie rozne są w postáwie y w wilkosci/wszá koż wszytki iedne náture máią. Jáskolki do roku dwoie iayca miewáią/ale pirwsze iż bárzo ráne bywáią/często sie od zimná psuią/ ale wtore ty dochodzą y wylegáią sie. Máła iest w ciele iáskolká/ ale w spráwách swoich misterna/to sie vkázuie w budowániu gniazdá. Gdy zdziebłko iedno błotem oblepiwszy ná drugie przylepia/á na skrzydłách wode nosi/ktorą pokrapia aby sie thym lepiey trzymáło.
Jest też ptaszek czuyny/bo iáko skoro swithác poczyna: tedy oná spiewa/ á ludzie ku pracy obudza. Gdyby iáskolećiu oczy były wyiete/te di zásie drugie nárástáią/á to czynią stáre iáskolki zielim Celidonią im na oczy przykłádáiąc/á przeto iáskolki tego ziela moc oczom pożyteczną bárzo ludzłom vkazáły.

Vczynki.

A ☙ Gdyby ktho Jáskolkę rozdárł ná zchodzie pierwszego xieżycá po wyleżeniu/tedy w nim naydzie dwá kámyki/ieden ku dobremu á drugi ku złemu iáko na czáry/á iáskołę to kthore kámień ma po tim poznáć iestli sie do dziuri w gniazdzie gębą obrácza/bowiem to kthore kámienia nie nosi żádkiem sie ku dziurze obraca.
B ☙ Tenże kámyk záwiązány w skorze wolowey abo w ielenicy/wielką niemoc oddala gdy ná lewym rámieniu cierpiącemu przywiążą.
C ☙ Popioł iáskolek spalonych z miodem zmiesszawszi/ná záćmienie wzroku pomaga oczi pomázuiąc/tháktież na slinogorz y na bolenie w gárdle/y wárgi suche leczy/ serce iey táktież czyni proch iego z winem piiąc.
D ☙ Gnoy iáskolczy bielmo z oczu spądza/ ale na oczy zdrowe nie dobry iest/tenże gnoy vwárzony z winem piiąc/iest przeciwko vkąszeniu psa wsciekłego.

Grus



Zoraw.

Capitulum 59

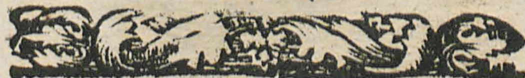


ZOraw iesth ptak wspaniały á dobrze báczny/ bo gdy oni leczą wodzá sobie obieráią ktoremu są posłuszni/ tenże też gdy drudzi spią á głowy pod skrzydłá pokryią/sam czuie podniowszy głowę á kámyk w nodze trzymáiącz/ták iże gdyby począł spáć tedy mu kámyk wypada/a on zátim wnet przeczuczá/ á gdyby ná nie iáka trwogá przyszłá/thedy on czuyny wszytki krzikiem swoim przebudza/á te strażą rzędem po sobie miewáią/tákież gdy ku pástwie ná zimę leczą/tedy wodz ich podniesioną głową pilnie strzeże áże sie drudzy náiedzą. Czásem też sami z sobą walczą rotá na rotę/ták bárzo iż ie też rękámi może pochwytáć.

Vczynki.

☙ Mieso żorawiowe iest grube á trudne ku strawieniu/á czyni krew y wilgość z melankoliey w człowieczę. A
☙ A przeto kto chce żorawiá ieść/ ma go zábiwszy dzień abo trzy zimie chowáć/á lećie niżli gi ma ieść dzień abo dwá. B
☙ Zołć żoráwia iest ciepła y subtelna/gdy ią kto w nos wpuszcza z wodką bzową/pomaga od parálíżá/á czyni łektánie ku kichániu. C

Nocticorax



Lelek.

Capitulum 60

NOcznym krolem zową niektorzy tego ptaká/iże wieczey w noczy lata pásthwy szukáiącz/ á tiedyby we dnie lathal tedyby go drudzi ptacy odárli/á gdy w noczy lecząc trzy-

czy





czy tedy śmierć człowieczą ná onym mieśczu opowieda/ten ták śię słońcá chroni iż też dzieći swoie z gniazdem około krzá zá cieniem obnośi albo obwłoczy bo ná słońce pátrzić niemo że/ ale im naćirm niepsza noc tym lepiey widzi y częściey lata/ ma nos iáko krogulec/ oczi żołte iáko sowá/nogi grube ma/á sam czarny iáko kruk.

Vczynki.

A ❡ Mieso cełkowe powietrzym zábitim iesth bárzo zdrowe.

B ❡ Mozg iego z winem wárzony pijąc albo z karmią iedząc/ná bolenie głowy pomaga.

C ❡ Iáycá iego ktoby przez thrzy dni z winem pił/tedi mu piáństwo y opilstwo omierznie.

Pica



Sroká.

Capitulum 61



A Ten ptak sroká iest biały y czarny/przyrodzenia ciepłego/ iezyk ma szeroki ktorim też y człowiecze słowá wytwarza gdi ie często słychá/gniazdo swoie wnągthrz ziemią nápełnia dla wiátru zwienienia/ á z wierzchu osthrem cierniem zákrywa w ktorym dwie dziurze ma iedną głowe á drugą ogon wykłáda.

B ❡ Sroká ná to nalepsza iż gdzie śie vśiedli w ogrodzie/tedy tám pilno strzeże ták iż ktokolwiek by tam wniść chciał/tedy go swem rzegotániem wydawa.

C ❡ Ták też chytra/iże gdy baczy czo w domu śniednego czoby miáłá wziąć/pierwey rzegoce iestliby kto wybieżał aby iey ták potym bierzącey nie zástał.

D ❡ Mieso srocząt młodych dobre iest dla náprawienia wzroku/ale ie trzebá obłupić by rychley vwrzáły.

Vpupa



Dudek.

Capitulum 62



Dudek iest ptak máiaci czubek ná głowie/ iesth czudny ale smrodliwy á plugáwy/ bo w człowieczym káynie rad pyscze/á śmierdzacim śie gnoiem pástwi. Dzieći iego gdy widzą rodzice swoie stáre á zemdlone/tedy stáre pierze wyskubuią z nich á pod skrzydły swoiemi ie zágrzewáią/ná oczy ich dycháią á lekárstwem pomázuią/áże záśie wzrok y zupełne zdrowie wezmą/tháktże rodziczom swoim społną posługe oddawáią.

Vczynki.

❡ Pitagoras. Gdyby krwią dudkową głowe człowieká śpiącego pomázał/tedy miewa czártowskie á strászliwe widzenie. A

Pierze



D ℂ Pierze iego włożone ná głowe człowiekowi/oddala Sode to iest bolenie głowy.

E ℂ Iezyk też iego záwieszony ná tym kto rychło przepomina/barzo ku pámięci pomaga.

Vultur



Sep.

Capitulum 63









SEp iest ptak czarny á leniwego latánia/ á to dla wielkości swey/żywie aż do stá lat. Ten ptak aczkolwiek mięsem żyw wszákoż sam żadney rzeczy nie zábiie/ale gotowego ścierwu czeka/á przeto thez z dálekich stron przylátuią gdzie ścierw czuią/á gdy ma być bitwá iáka abo porászka známienita/ tedy oni lathaią zá woyskiem. Powiedáią iże sie poczynáią sepowie y rodzą thelko z pocżałowánia / á gdy iuż dzieci ma thedy im zazrzy gdy tłuścieią bo sam iest ptak głodny y chudy/ á przeto tym ie tylko karmi czo sam nie zgie/a niżli látać poczną / z gniazda ie wyrzucza /Rad śiada y leże sie ná wysokich drzewách/bo mu z ziemie bárzo trudno wzlećieć dla cieszkośći ciáłá / A gdy sie iuż sep stárzeie/tedy mu sie wierzchni nos pod spodek skrzywi iż żadney rzeczy wen wziąć niemoże/á tákże sam od głodu zdycha.

Vczynki.

A ℂ Wonia sepowych piór spalonych/węże z domu wygania.

B ℂ Serce iego w proch vtárte/ze krwią przez dziesięć dni pijąc/wielką niemoc oddala.

C ℂ Krew iego z sokiem szanty ná oczy puszczáiącz/wzrok náprawia.

ℂ Sádło iego na bolenie oczu pomaga/też y bolenie żył oddala. B

ℂ Podkurzánie gnoiu sepiego wywodzi secundyne to iest łożysko w ktorem dziecie leży w żywocie/żołć też z wodą rozmieszaną / bielmo z oczu spądza. C

Vespertilio



Niedoperz.

Capitulum 64













NIedoperz iest mysz látáiącza skrzydłá máiąc ná kształt blonek miedzy kthoremi y nogi są wrosłe/ głowá y wszythko insze iáko v myszy/świátłá słonecznego nie rad widzi/ przeto też telko w nocy lata pásztwy sobie szukáiąc: rodzi sie nie z iáiec iáko ptaci ale iáko y insze myszy albo ziemne zwierzętá/ktore tylko latánim przechodzi.

NB.

Vczynki.

ℂ Krew nietoperzowa włosom rosnąć nie dopuszcza gdy ią gdzie pomáże/w moczu iego iest moc ocierájącza y zágrzewáiącza. A

ℂ Mozg iego z miodem zmieszány / pomaga ná oczy gdy sie napierwey ćiec ima. B

ℂ Popioł z niethoperza wzrok náprawia y bielmo spądza. C

ℂ Masc z niethoperza/piersiam rość nie dopuszcza v dziewek gdy nią zá młodu pomázuie/ale stárey nicz nie pomoże. D

Apis



Apis Pszczoła

Capitulum 65



Iest ślachetny robaczek Pszczoła latáiący/ má ząbki iako insze zwierzętha wszakoż nimi nie kąsa tylko żądłem pchá w ktorym iest wszytka iey obrona: Iest robaczek chędogi á w dobrey woni rád sie kocha acztol wek wiátru w sie żadnego nie wpuszcza

Ten robak niciáko iest rozumny/ bowiem krola sobie obieráią ktorego miłuią y posłuchá ią á pod niciákim prawem swym przyrodzonym żywą/ thak iż nigdy sie z vla nie wyroią aż ich krol pierwey wyleci ktoremu wszytki służą W robocie tak sie sprawuią iż nie wszytki iedne rzecz robią ale niektore kwiatki noszą wazę zakładaią/ drugie materie ná wosk sprawuią drugie plastry buduią/ druge wody do dawaią/ taká chćiwość y posługa iż iedna chce być nad drugą/ swoie ochotność krolowi okázuiąc Dwoie rzecz pszczoły sprawuią á barzo pożyteczną/ miod y wosk.

Miod

Miod dla swey tłustości acz sie zsiada wszakoż nigdy nie zmarza: iest sok z rosy niebieskiey ktorą pszczoły zbieraią czásow pogodnych z kwiatkow woniáiących/ á przeto też ma wsobie moc wiele ziol dla tego y náwszelką niemoc w każde lekárstwo może gi mieszać A

Miod ná rany smrodliwe pomaga/ oczu zaćmienie oddala prez 12 dni pomázuiące albo plastr przykładaiąc B

Gardła wymywánie z nim ran y czynią cesie w nim goij/ też rospadliny warg leczy vryne porusza/ żywot odmiekcza C

Kászlącim pomaga/ iadowite vkąszenie leczy/ też kogo pies wściekły v ięe vzdrawia D

Na rany chytre á głebokie barzo pomaga/ płuczam y wszythkim członkom wnethrznym niewymownie iest lekárstwo E

Miod warzon/ na rosiadánie nog albo story bárzo pomaga/ tákież z hányżem wárzony pomazowáć parchy/ goij ie F

A gdy z solą zmieszawszy w vszy wpuszcza tedy wszytko piskánie y zwonienie tam przestawa/ á gdy tym głowe pomaże tedy wszy y gnidy wygladza. G

Gdi dzieciem rostące zeby pomazuie/ tedy rostą bez boleści/ tákież dziegna leczy z octem zeby wymywáiąc. H

Wosk

Wosk iest lekárstwo maiącez srzodek miedzy zágrzewaniem á oziębianiem/ miedzi wysuszaniem á odwilżaniem/ przetho iesth rzecz niciáko trawiąca nie pożywáiące go ale zwierzchu przykłádáiąc. Nalepszy wosk bywa ktory czerwony czysty od brudu á w ktorym iest niciáka miodowa wonia á ponim biały ma A

Wosk odmiekcza wszytki bolącz (miestce ści/ y ná ciężkości piersi pomaga z olejkiem fiiolkowym przikłádáiąc/ wrzodom zebránie czini/ żyły y rany odmiekcza. B

Aczkolwiek iest wosk materia zwierzchnych emplastrow/ wszakże gdy z niego vczyni iákoby dziesieć ziarnek konopnych á wipije/ tedy ná wszytky rany wrzodow wnetrznich pomaga. C

Emplastr też woskowy mleku (maga. w piersiách v niewiásty zsiádáć sie nie dopuszcza/ tákież y rany od niego nárastáią. D

Pospolicie káżdy wosk moc ma odmiekczania/ wysuszánia y nárászczánia znienagła E

c Vespa

Vespa



Ossa.

Capitulum 66



A Ossá iest robak żądłá iádowitego/ powiedáią iże sie rodzi z sćierwu osłowego/ iáko szczmiel z mulego/ sierszeń z końskiego/ á pszczołá z wołowego sćierwu/ wszákoż w tich stronách gdzie osłow niemász ani mułow muszą sie rodzić ináczey gdyż y pszczoły v nas nie z mięsa pochodzą. Ossá stára łupież z siebie seymuie á ták sie odmłądza. Legą sie ossi w gestwinie wzgore ná drzewie/ á máią thez węze z wosku/ ale nie iest táki iáko pszczeli/ gdyż sierszenie z błotá sobie gniazdá dziáłáią/ w murze albo w drzewie wyprochniáłym/ żywi sie ossá wysysánim owoczu/ gnoiu abo też mięsá iákiego/ abo z pokármu inszych zwierząt.

B ¶ Gdy vtonie ossa/ tedy posipána solą ożywie/ iáko y muchá od popiołu. Sierszenie y ossi żadnego krolá niemáią/ przeto thez wiele złego nánie przychadza/ Beczą mieyszey nizli pszczoły z własczá gdy są w iámách swoich/ á miod ich ludziom sie niegodzi.

C ¶ Ossá albo pszczołá gdy vkąsi/ thedy bywa spuchnienie gorące á czerwone/ á żądło ich zostánie tám gdzie zápchną.

D ¶ Czásem thez on kogo viedzą pocenie miewa y cznienie w wnątrzu.

E ¶ Przećiw themu iádowi ossi albo pszczoły/ dobry iesth emplastr z poleiu zwierćiánego na bolenie przykłádáć.

F ¶ Tákież emplastr z liscia polnego słazu/ bol ten oddala.

¶ Też bobek kozi wyćiągga iad gdzie ossá vką G
¶ Też em plástr z miodu z octu y z soli (si. H
iest dobry ná to.

¶ Tákież ná to pomaga oleiek bobkowy. I

Musce



Muchy.

Capitulum 67



Est muchá robak lotny ktori iáko y pszczołá beczy gdy leći: rodzi sie z plugáwych wilgośći/ y tam też gdzie ták plugáwo rádá mieszka/ ma też żądło iáko y pszczołá kthorym przyciąga wilgośći kiedi pije abo ssie nieczo/ też tym żądlem szczypią y krew wysysáią/ muchá swiátło rádá widzi á w oczy mu chodzić nieumie/ ciepło też rádá miłuie. A

¶ Auicenna/ muchy zábija arsenicum gdy z nim iákiey kásze mleczney náwárzą/ tey skoro muchá zákusi tedy zdycha. B

¶ Zábija ie też dym z kádzidłá/ y tegoż arsenika kurzenie/ tákież wodá wárząc chebd czarny á nią kropiąc. C

¶ Tákież muchy giną gdzie vkropem kropią náwárzywszy listu bzowego. D

¶ Muchy pomagáią ná bolenie oczu y ná powieki/ á gdy ie spali á popioł z miodem zmieszawszy ná miestce obłysiáłe pomázuie/ tedi ná rástáią włosi dobrze pod tym. E

Culex



Komor.

Capitulum 68





K Omor iesth robaczek iako y mucha máluczki/ śpiewa zá wße kiedy leci/ wnątrz wßythek iesth prozny/ żądlo ma dlugie á ostre ktorym skore człowieczą albo zwierzeczą przepycha/ á tákże nim iákoby tresťką krew wysisa. Ná kwáśne rzeczy wazy á o slodkie niedba świátko ták rad widzi/ iż też okolo świecze latáiąc cżesto sie ożega.

A

B ℭ Ná wypedzenie komorow okurzenie cżyniė żywicą abo trocinámi sosnowemi/ abo też smelnem kuczywem/ y tez krowińcem/ albo listem cipresowym.

C ℭ Ná to thez pomaga kropiącz wodą czo w niey wárzą wilczy groch/ abo rute z piolinem

D ℭ Tákteż kropiąc wodą siárczáng abo z bágná wárzonego.

Koniec o Ptacech.



Cwarty rozdzial

O Rybach rozmaitych/ thak nam znáiomych iáko y morskich niektorych.

Przedmowa.

IAko powietrze iest okrążone ptąki ktorzy mogą zić ná powietrzu latáiąc/ táko też wodá iest okrążoná Rybámi ktore w wodzie żywą plywáiącz/ A to wypiszemy porząd przez capitula/ to czo tu nászemu pożytkowi godnego obaczymy/ á zwlászcża ku nászey mowie przyrodzoney.

Anguilla



Wegorz.

Capitulum 69



W Egorz iest rzeczon od weżá przeto iże kniemu podobien iest. Jsidorus piße iże sie rodzi z ziemie śliskiey/ á prze to iesth sam śliski/ á iáko go mocznie ściska táko sie wiecey wydziera/ ale podobniey iest iż sie rodzi z śliskośći drugich wegorzy/ gdyż niema rożnośći w swoim rodzáiu/ ani plec meska ani niewieśćia w nich może być poznana/ iáko o tym piße Vincen. o náturze rybiey.

ℭ Plinius. Gdy ie porznie náturá ruszáć albo pobudzáć ku plodu/ niemáią naśienia ani iáiec z kądby byl plod wypuszczon / tedy sie trą w ćiásnych mieśczách/ abo na kamieniu/ al-



bo ná twárdey ziemi/á támo zostáwiáią slis- kośc gestą y lipką/z ktorey sie drugie rodzą. Wiek iego iest osm lat/może trwáć y być przez wody gdy iest wiátr od południa ßesc dni/ mie ßká w wodzie czystey ciekącey/ w metney nie- może mießkáć/żywie rybkámi drobnemi.

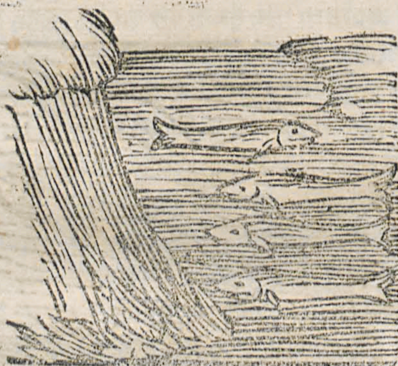
Vczynki.

Mieso iego muśi piec dobrze/pothym do- brze wárzyć iáko mieso skopowe.

Węgorz kiedy będzie w winie vwárzony kto ono w winie pije prágnienie odeymuie.

Sádło iego dobre iesth gdy ktho chore vßy ma/thedy tego sádłá wpußczáć w vßy rospu- sciwßy na słońcu abo v ognia lekkiego.

Allec



Sledz.

Capitulum 70

Sledz iest rybá morska iáko pi- ße ten Isidorus o przyrodze- niu rzeczy ich. Kozdy rodzay ryby ma swoie miesce ná kto rym sie lepiey kocha/ tak sledz lepiey sie chowa w morzu za- chodnym y w miedzyziemnym/ iáko miedzy Brytánnią á miedzi niemieczką ziemią/ to pi ße Plinius y Actor w kxięgách o rzeczách przi rodzonych. Iest lepßy tych kxieżyczow pocżą wßy od sierpnia aze do grudniá/ gdy iest swie- ży thedy bárzo smáczny/á w soli długo może być/dłużey nizli inße ryby/ ten sam wodą tyl- ko żyw/á bez wody żyć nam niey niemoże/ o- czy ich iákoby swieczki swiecą w nocy/stádem wielkiem chodzą/mocznią sie ku inym rybam táko ie obaczáią ribitwi/nad nimi bywa zárzá gdzie stoią abo idą/á gdy zimie tedy idą w gle- bokosci morskie.

Vczynki.

Gdy kto ma swierzb ná pierśiách/tedy ro- zerznąwßy go po dłużki y przyłoż ná on tho swierzb á przestánie.

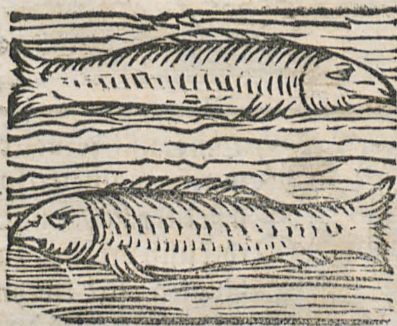
Gdy kogo zgie pies/abo smok morski/ tá- kież nimi obłożyć/niedopußcza iádu.

Erox



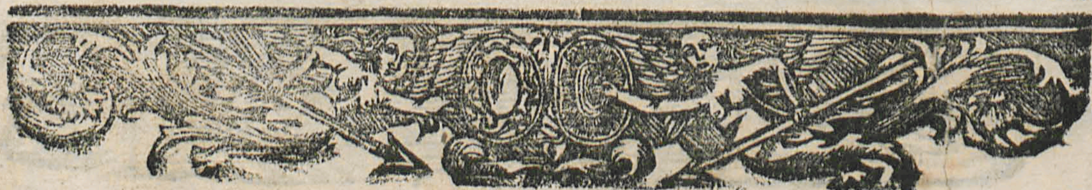
Wyzá.

Capitulum 71



Oycźiech wielki powieda w kxięgách swoich/iż Erox iest rybá wielka ktorą zową wy zá/tá sie radzi w Dunáiu y w innych rzekách ktore płyną do Dunáiá/ Iesth rybá wielka na dwudziestu y na czterzech stop/ ma skorę biáłą y gládką/luski żadney ná sobie nie ma/kośći niema w głowie żadney/ iedne ma chrzestke wzdłuż miásto grzbietá/ w nim iest część wßytka iákoby ią swidrem przewierciał/ á niemáią inney żadney kośći w sobie iedno te chrzestkę. Mieso iego iest dwoiákiego smáku. Grzbietowe smákuie iákoby wołowe/á brzuch iego iákoby wieprzowe/ sádło miedzy miesem iego iest iáko wieprzowe.

Támoß iest rybá ktorą zową Lax podob- na iest ku łososiowi/ale ma czeluśc odspodnią zákrzywioną iáko orzeł/ á ma dziurę w niey/ ktorą ciągnie pokarm w żywoth/ á mieso ie- go czerwone y nieták dobre iáko w łososiu/ á te go zową po nászemu Klepień.



Esox

Jeſiotr.

Capitulum 72



PLinius w kriegach o przyro-
dzonich rzeczách powiáda/iż
ieſth ryba wielka ná dwánaſ-
cie łokći/iż iey máią doſić cz-
terzy konie ciągnąć/ielito ie-
dno ma/kośći máło y to wßit
ko chrzeſlki/ielito małe bo máko gie y tho pia-
ſek/wątroba iego ieſt wielká á barzo ſłodka ták
że iey przed ſłodkośćią niemoże ieſć/á dla thego
ią żołćią pomazáć muſi żeby ſie ſłodkoſć odrá-
ziłá/á gdy go chceß wárzyć/rozerzni od głowy
do ogoná/ táko długo iáko wołowe mięſo wá-
rzyć/á kiedy vwre włoż go w ocet moczny/ bo
w oczćie może długo trwáć/á ták ieſć / dobrzeć
go pożywáć zkorzenim á zwłáßcża z pieprzem
albo z czoſnkiem kto pieprzu niema.

Jkry iego dobre ſą bárzo/ kthore ták ſprá-
wiáć maß. Odeymi od nich namnieyßą żyle
wypłocz ie winem białym dobrze ábo oczthem
mocznym/potym ie rozgárni po ſtołowi albo
po deßcze aby dobrze przeſchły/á gdi przeſchną
tedy ie wkładz w worek z rzadkiego płotná aby
znich wßitká wilgotnoſć wyßłá ná doł á kładz
ie reką abys ich niepogniotł wárzechą / á gdy
iuż przeſchną á wyſiąkną / wkładz ie w iáką
faske/á gdy ich będzieß chciał pożywáć / pier-
wey ie vpiec maß tym obyczáiem. Weźmi bo-
chen chlebá ciepłego wyimi z niego oſrzodkę/á
náłádz ikier á záßpuntuj záſię chlebem y przi
łoż do ogniá á obráczay abys nie ſpalił / á gdy
ſie vpieką/przydrobić cebulę y pieprzu tártego
wſypáć/dobrze ieſt.

Vczynki.

Kliſ iego dobry ieſth ku kliyeniu bo ſie wody
nie boi/á dla tego Tátárowie kliyą ſobie ſiodłá
y ſtrzáły/bo chocia ſie zmaczá/y w wodzie mo
knie/tedy im nic nieſzkodzi.

Łuská iego ieſt miąßßa y ßeroká ná grzbie-
cie/ná bokoch drobnieyßa/ßeroką okłádáią ſio
dłá Tátárowie y Moſkwá y Cerkáſowie/á tą
drobnieyßą ßáble/nożny y rękoieśći ich.

Lucius

Szczuká.

Capitulum 73



ACtor. Szczuká ieſt ribá rze
czna/rodzi ſie w ſtáwie y w
iezierze/ma gębę ßeroką / zę
by oſthre/kowēm inßych ryb
mnieyßych żywie/ ktorey ſie
tylko okuń przećiwi podnioz
wßy wzgorę ſkrzele ktore ma oſtre/ogonem ſie
obrácza do ßczuki/żywie też żábámi / żołwiá-
mi/á to kiedy ſie wyikrzy/á wßákoż chorim lu
dziom lepßa ieſt dla tego/to ieſth miedzy inne-
mi rybámi ciepłey y ſuchey natury/nie potrze
bá o niey wiele piſać bo ieſt káżdemu iáwna iá
ka ieſt y iáko wielka to wiemy dobrze.

Vczynki.

Szczuká w głowie ſwoiey ma kámień po
dobny ku kryſtałowi/kiedy iuż będzie ſthárą/ á
iáko ſtárßa táko więtßy ma/gdy czo imie tedy
záwżdy zá głowę/á głowę pierwey ſtrawi po-
tym aże do ogona.

Ariſto. Poczyna ikry thá rybá kiedy na-
więtßy wiátr z połnocy ieſth / thákież y drugie



wielkie ryby/á gdy sie wyikrzy/ tham stąd idzie czo może nagłebiey y nadáley/ á to przeto aby iey dzieci nie gábály gdyż iuż inne poczyna.

Miedzy inszemi ribámi iest cieplejsza y sucha w przyrodzeniu swoim/á przeto ią dopuszczáią iesc chorym ktorzy máią albo cierpią zimne choroby/te lepszą nad inne ryby poczytáią/ to pisze Plinius y Auicenna o przyrodzonich rzeczách.

Teucha



Piskorz.

Capitulum 74



Ktor pisze/iże Teuchá iest ryba ktora sie rodzi w rzece abo w iezierze iáko wegorz / y táką ma skore iáko wegorz iedno iże czárną á błotna/á to iest piskorz/błotem żywie wiecy/mieszka w iezierze á nie w rzece abo też y w stáwie gdzie iest wodá stoiącza/nie iest tákiego smáku iáko wegorz/tákiego też iesth trudnego stráwienia iáko y wegorz.

Isidorus. Titimalus iest rybá od kwiátu imie sobie sposobilá y táko ią zową / iesth rybá długa/ma skrzele ná głowie iáko grzebień/ gebe otworzystą wielką/á sámá iest długa/ z niey pożytku niemász żadnego/przeto o niey pisać málo iest.

Torpus iest rybá iáko squatina ktora miá sto grzebienia ma chrzestke/á táko tá ribá iest bárzo miesista/tá to ryba kiedy rodzi tedy wynidzie na brzeg y rodzi nasienie / á osmdziesiąt dzieci miewá tá też rybá w błocie sie zákrywa y mieszka.

Oczynki.

Plinius pisze onim lib. 32. Gdy go ktho gie tedy rychło wywiedzie z sobą wszytki potráwy insze z żołądká.

Gdy one bedzie kto przykládał ná śledziono gdy boli/też gdy bedzie wrzod naniey / gdy przyłoży iego miesá vśmierza bolesc.

Gdy ktora páni niemoże porodzić/ tedy iego mieso ma być na wiethrze nie w domu záwieszono/á táko ie ma iesc oná páni/ tedy porodzi.

Carpo



Kárp.

Capitulum 75



Karp iest rybá rzeczna y stáwowa/nawietszi na szesc piedzi/na nim łuska iest wielka okrągłá/szára y żołta też/iego mieso dobre iest iedno ciezkie/bo thez ziemią iłowátą (żyw.

Pożytki iego.

Z grzbietá pacierze/á z łuski przylbice/ to z klijem na báwełne sadza y przeszywáią á tá to rzecz iest trwáła y moczna/z żebrowych kości nożykom czynią okładziny.

Kleszcz

Capitulum 76



Kleszcz iest rybá biała w rzekách y w sthawiech/ łuske ma na sobie szeroką biáłą/ długi płáski y też szeroki. Mieso iego iesth miekkie bowiem sam iest flegmatyk



flegmátyk/przeto lepßy ieſt pieczony nizli wá rzony/ießcze lepßy ſmáżony w oliwie abo w oleiu y w máſle.

Plocicza



Capitulum 77



Płociczá ieſt rybá máła biała/ oczy czerwone/w ſtáwiech/w rzekách y w ieziorách ſie rodzi łuske biała ma ná ſobie/ſkrzele y ogon ma czerwony/ieſth dobra ku iedzeniu wárzoná y pieczona y ſmáżona káżdemu okrom tych czo febre máią bo ieſt ciepleyßey natury/to rozumiey o wzdregách y klenioch ktore ſą podoby iednákiey iáko płocicá/iedno iż wzdregá ieſth wietßa ale iedney ſą pleći.

Jaziecz



Capitulum 78



JAzicz ieſt rybá rzeczna y ſtáwowa/łuske ma na ſobie ßeroką á białą/oczi y ſkrzele czerwone/przeto ieſt rzeczony iákoby od czirwonych oczu/ieſt rybá niemáła/bywa nawietßa ná czthęrzy piedzi/okrągla/mieſo w nim ieſt miąſße/przeto ieſt lepßy pieczony nizli wárzony/może być wárzony ale pierwey go dobrze vpiec á potym ſkráiáć y wárzyć w wodzie á czebule pierwey vwárzywßi w wodzie dobrze zſiekawßy ią drobno/pothym ocztu przyley á kładz ryby/zápraw ie korzenim/á ktho niema tego korzenia kthore kupuią w kramie/dobry ieſth chrzan/gorczyca/czoſnek/tháko możeß wßythki albo káżde ryby wárzyć/bo lepiey iżby ie z tym korzenim wárzył/bo thy bárzo zágrzewáią/gdy ie tymi záprawi/tedy trácza ſwoie przyrodzenie ktore ieſt zimne y wilgotne/zwłaſzcza káżdey białey/á nie rádze ich ieſć ażeby były ktorim korzenim z tych záprawione.

Klen abo Vkleia

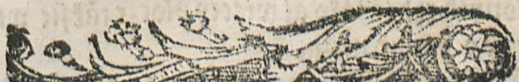


Capitulum 79



VKleiá y Kleń (bo ſobie podobne ſą) białe ſą ryby rzeczne y ſthawowe/łuske biała na ſobie máią ſubtelną. Vkleiá ieſt rybá cienka á dulga/á przeto ieſt lepßa ku iedzeniu niektorym niemocnym/wßákoż ſą lepße pieczone á pothym ſą też ſmáżone/á thák y inße ryby máłe białe tym obyczáiem niechay będą przyprawiáne iáko vkleia albo iáko y kleń/iáko ſą ſielawki/może ie też wárzyć tym obyczáiem. Vczyń na nie gaßcz z piotrußki/ale lepßa ieſt z cebule/bo cebulá ieſt ciepła ktora zágrzewa żołądek zimny/y inne zimne rzeczy/mieſo y ryby/iedno gdyby ſie kto ſtrzegł zápalenia zbytnie/tedy z piotrußką ony przyprawuią.

Pertica



Okuń.

Capitulum 80









Kuń rybá iest z białych ryb / ma na sobie łuskę ostrą y też twárdą / ſtądże iego natura cieplejſza z inych białych ſie okázuie / y przeto przyzwala ią ich pożywáć chorim Doktorowie / dobry iest pieczony y wárzony / wſzá kož lepſzy z korzenim z iákiemkolwiek kto może przemoc á ma ten doſtátek.

O byczay tyth okuniow.

Okuń iest rybá bárzo hárda / pyſzna / gdy obaczy ſzczukę tedy ſie obroći ogonem do ſzczuki / nadmie ſie / skrzele podnieſie / á poſpolicie chodzą ſtádem dla nieprzyiacielá ſwego.

Gdi ſzczukę inſza ſzczuká ráni / tedi go ſzczuka ſzuka aby iey lizał one ráne / á ták gdy ią liże tedy ſie rychło zágoi / miłuie go práwie iáko wol ciele / á gdzie może thedy go zgie gdy go za głowę doſtánie.

Jazdz



Capitulum 81





Jazdz ieſth rybá rzeczna / podobna ieſt ku okuniowi / stanem / łuską y wielkoſcią ſwoią / rzeczona ieſth parconata iákoby z okunią národzona / też ma łuskę na ſobie y skrzele oſtre / iedno iż nanim muł ſliski iákoby lak z ſłonych ryb / á iáko gi więcey płocze ták ſie więcey go przymnaża.

Dobry ieſth ku pożywániu / iedno iż ieſth więthſzey wilgothnoſci / y mieſo iego ieſth miękczyſze / á przeto ma być pożywanie ich záwżdy z korzenim / á krom pieprzu abo inſzego drogiego korzenia thedy z chrzanem abo z czoſnkiem / abo też y z gorczyczą.

Sandina



Sedáć.

Capitulum 82



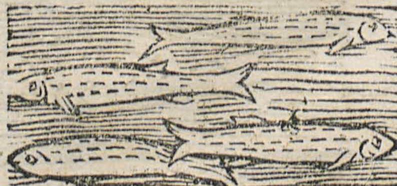


Jeſth Sedáć rybá dluga okrągła / nawiethſzy na poltorá łokćiá / w rzekách wielkich ſie kocha y mnoży / ma na ſobie łuskę tákim ſtanem iáko okuń czarną á białą ale okrom oſtrych skrzelow / ieſth iego mieſo ſproſne iáko y w dorſzu / vbogich pokarm / ſmáku má iego / á przeto o nich máło piſáć ieſt / ale gdi ieſt vbogich pokarm niechay go vbodzi pożywáią ráczey z czoſnkiem abo z chrzanem ábo z gorczycą / zwierćiawſzy ty trzy rzeczy z ktoremi pożywáć chce / niechay wárzy ty ryby miáſto pieprzu.

Kiełb



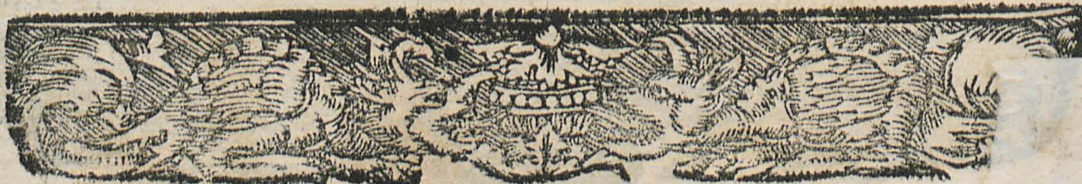
Capitulum 83





Ta ribá ieſt máła rzeczna y ſtawowa / ma na ſobie łuskę drobną ſiną / gdzie ieſt opoká albo kámień támo ſie rádá chowa / ieſt nátury cieplejſzey niźli inne białe ryby / Kiedy ie chczeſz wárzyć / w wolnym roſole ie warz / potym vwarzone poſip ie imbierem tártim / á tákko lepſze ich pożywánie.

Sliż



Sliz y Mientus



Capitulum 84





Sliżu ktory iest máły y podobny ku Mientusowi/ iedno iże máły iest/ á nawiekszy ná pieć pálczow/ bez luski bywa/ thako gi warz iáko masz wárzyć kiełbiá.

MIentus iest rybá rzeczna/ nawiethszy ná trzy piedzi bywa/ wszytkim stanem iest podobny ku sumowi/ iedno iże iego mieso iest máło lepsze niżli w sumie. By był nawiethszi mientus/ tedy iego wątrobká iesth zá wszytkiego lepsza. Pożywánie y przyprawá iego bywa ieszcze thákowa/ dobry z pieprzem / z gąszczem cebulnym/ potim iáko kto może/ możego przipráwić iáko y sumá/ á to przeto/ iáko rybá iest twárdsza thako potrzebuie lepszey záprawy/ á ktora w sobie niema tákowych przypraw/ tedi iey pożywánie nie iest dobre.

Certa



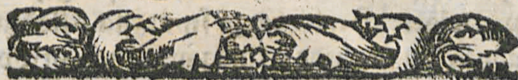
Capitulum 85





Ertá iesth rybá biáła/ luske ma na sobie cienką y subtelną/ Bywa dlusza niżli nápiądz/ bárzo tlusta y słodka/ lepsza pieczona niżli wárzona/ w wielkich rzekách sie rodzi/ iáko w wisle albo też w innych. Pożywánie iey iest/ gdy chcesz wárzyć tedi ią vpiec/ varzże ie z octem y z innym korzeniem według dostátku/ do pieczoney vczyń száfsze abo pierz ostry z octem dla brzydkości żołądká.

Sum



Capitulum 86



Ywa Sum wielki iáko ná dwu sążeniu dobrich y dłuszy/ skorá nanim czarna bez luski/ głowá wielka/ gebá szeroka/ wąsi długie ktoremi sobie nágánia Rybek máłych gdy sie do niego zbieżą/ bo też łupem żywie tylko czego sie doczeká ná miestcu/ mieso iego iest sprosne/ iest pokarm vbogich/ ktorego masz pożywáć z chrzanem abo z czosnkiem abo z gorczycą/ ktore rospuść z dobrym octem/ abo go też warz z agrestem (iestli możesz mieć) á bedzie dobrze/ á iestli niemász agrestu thedy go vwárzywszy záley octem dobrim/ dayże mu dobrze wrzeć w occie długo tedy wżdy bedzie nie iáko smácznieyszi/ iestći rzeczoná rybá wielkich rzek. Pożytek iego iest ten/ iże vbogim mieso á żebrakom kosci/ grzbietowe ná paciérze przydádzą sie.

Ninog



Capitulum 87



Ninog



Jnogi iest ribá dluga czarna w rzekách sie rodzi gdzie iesth opoká y kámień/ thako sie do niego przyppije/ á nicz inego nie gie iedno kámień ssie/ kości zadney niema w sobie iedno chrzestke subtelną iákoby nić po grzbiecie przewlokl/ iest rybá bárzo smáczna y slodka/ gdy są swieze thedy ie kládą w gorący vkrop á obráczáią wárzechą w vkropie aże z nich skore zeymą gdy obeprzeć á ták ie wárzą/ dobre są z káżdem korzenim/ wszákoż lepsze będą gdi przi czyni octu w nie iż odrázi ich slodkość ktora czini brzydkość żolądkowi á ták y wrácánie/ może ie chowáć dlugo posoliwszy á potym ich pożywáć wedlug woley/ iedno żeby bylo z korzenim vdzialano.

O karasiu y o dubielu.

Capitulum 88



Karásie y Dubiele rodzą sie pospolicie w stáwiech á rzadko w rzekách ażby z sthawu wypłynely/ ma luske szeroką iáko kárp ale dodrze żoltszą/ szeroki y plaski/ mieso iego iesth lepsze niż w kárpiu bo iesth cieplejszy/ á dla tego iesth cieńszy y mieso w nim iest miększe/ iesth rybá bárzo mnożna/ gdzie ziemia plowáta támo sie wiecey kocha.

Pożytki iego.

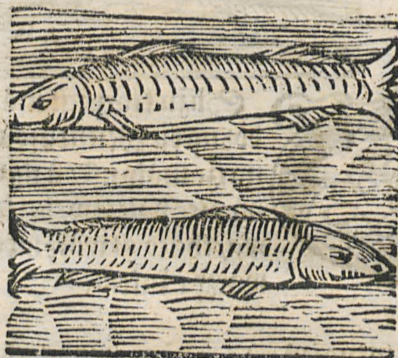
A ¶ Plinius thák pisze. Iż mieso iego vpieczone kiedy kto zdrobi drobno á w moczy w miod á da go ograszke cierpiącemu/ tedy vsmierza ograszke/ możesz go wárzyć/ piec y smáżyć.

Dubiel też iest rybá ku kárásiowi podobna/ rodzi sie z kárpiá y z kárásiá/ á thák nature ich ma oboie/ gdyż ták tedy nic onim nie pisze z osobná/ dobry iesth wárzony/ smáżony y pieczony/ lepszy niżli kárp/ á pod lepszy też niżli kárás.

Salmo

Losos.

Capitulum 89



A rybá iest rzek wielkich ktore w morze wpádáią/ iesth thez wielka/ bywa ná siedmi piedzi ná dlugą/ okrągly/ ten sie rodzi czo nabliżey zrzodłu z kąd wychodzi oná rzeká/ á gdy sie iuż wyitrzy tedy zásie idzie do morza á pije albo żywie wodą morską/ potym przychodzi rzeką ku wierzchowi do wody slodkiey/ bo woda kedy wstáie támo iest naslodsza/ táko też dzieci lososiowy żywią gdy sie vrodzą tedy zá oycy do morzá idą/ á gdy morskiey wody zákuszą tedy sie zásie ku wierzchu wracáia. Jego mieso dobre iest/ smáczne/ krumkie y slodkie/ á dla tego gi wtykáią ná szpilki/ bo gdyby go nie wthykal ná szpilki thedy áni vpiec ani vwárzyć go może/ nic nie gie iedno pijáne ktora ná wodzie iest Wszytko w nim dobre iest y to czo wnątrz/ dobry iest suchy y swieży/ pieczony y wárzony.

Pstrąg



Capitu-



Capitulum 90

PStrąg ktory sie też rodzi w ciekących wodách iáko y losos ále nie idzie do morzá/ thámo mieszka gdzie sie vrodzi/ á idzie práwie do stoku zkąd wodá w stáie iáko są thy rzeki/ Pilczá/ Dunáiecz/ á ták y insze rzeki. Iesth podobny ku łososiowi postáwą swoią/ iedno iż łuski ma na sobie miedzy białemi czerwone/ tá żywie vo dą słodką y kámienim ktore są w tey wodzie. ❡ Mieso iego iest też dobre ku iedzeniu bo iest ciepłey nátury/ pożywánie y przyprawá iesth iego iáko y łososiá.

Tinca



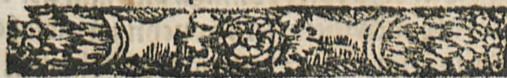
Lin.

Capitulum 91



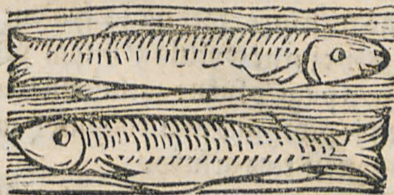
LIn iest rybá pospolicie w sthawiech sie mnożącz/ ma na sobie łuskę żoltą drobną/ błotem żywie y w błocie vstháwicznie leży/ iedno gdy wynidzie ná tárło tedy wierzchem chodzi ❡ Gdy go chcesz pożiwáć dobry iest vá rzony z korzenim/ iáko o tym iuż náuká iest/ dobry też iest y pieczony/ wszákoż lepiey bedzie gdy bedzie cebulą y z drugiem korzenim nádziewány/ iż iego grubość cebulá y korzenie strawi y zimność zágrzeie.

Lipień



Capitulum 92

LIpień ktory się thez rodzi w tych wodách iáko y pstrąg/ iedno iże iest inákszy/ bo nie ma ná sobie łuszki/ iest goły tylko ná sobie



ma skorę/ dobry/ słodki y zdrowy ku pożywániu/ bo iáko rybá iest z bystrey wody táko iest lepszá y zdrowszá/ iáko o tym z osobná niżey wypisze.

Cancer



Rák.

Capitulum 93



RAk iest rybá czudna / ma nog osm dwie przednie á po bocech po trzech mnieyszych/ są miedzy nimi niewiásthy y mezowie/ iáko to znáć iásnie/ mezowie máią dwá wąsy á ostre miedzy brzuchem á miedzy ogonem/ á niewiasty nie miewáią ich. Gdy máią poczynáć tedy wstepuią ná sie / gdy sámá poczuie iże ná niey iest mąż tedi sie obroci ná bok á knie mu sie chćiwie przytula/ á ták vczynek wypełni nátury. Chowáią sie w iámách przez pieć miesiecy/ á gdy ciepło przydzie tedy idą wzgore do wody/ może być żyw długo bez wody gdy go mlekiem nápawáią/ á odnawiáią sie iáko wężowie/ á gdy bedzie stáry tedy ma dwá kámienia białe w głowie swoiey.

Vczynki.

❡ Moczy iego są ty. Auicenna pisze. Rák sá miecz ma wszytki członki twárde iáko kámień Czo z tych członkow bedzie spálono/ iest subtel

nieysze



nieyſzego niżli inſze ktore nie ſą ſpalone / then proch zeby czarne wybiela gdy tym prochem pomąże / y piegi / y ſukno zátluſcione / abo po⸗
C Ten że proch gdy nim poſipuie (mázane kto na ſwierzb tedy gi ſuſzy.
C Wściąga w oczu łzy tákim obyczáiem / z⸗mieſzay ten proch z ſolą á pomáży powieki / tedy łzy przeſtáną płynąć / wściąga też twártá⸗nę od iey mocy.
C Też rák rzeczny dobry ieſt ſuchoty máiącim vſt / trudnego ſtrawienia ale wielkiego po
C Gdy ſie kto zákole tarnem / v⸗ (kármu. warz mieſo rákowe z miodem / y ſkore ktora⸗by przyſchłá ku ciáłu rowiłzą ią.
C Iſaac lib. 3. Ráki y wſzytki ryby ktore máią ſkorupę / piſze iż też o nich mowi Galenus że ſą odmiekczáiące żołądek dla nieiákiey słonoſci w nich / á ták ſzkodzą żołądkowi.

Przeciwko vkąſzeniu pſa wſciekłego Lekárſtwo.

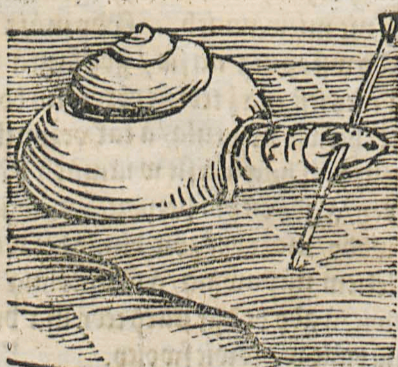
C Ráki rzeczne ſurowo wyłupić á mieſo ich z mlekiem dáć pić. Tym też káżdego gádu iad vzdrowiſz. Drugie od wſzelkiego pſa.
C Weźmi kádźidła częſć iedne / Gorycżki ty⸗le pięcioro / prochu z rákow tyle dzieſiecioro / tego prochu z wodą daway pić.

Conche



Slimaki morskie.

Capitulum 94



Slimaki morskie / iáko Plinius piſze w kxięgách dziewiątych / iże miewáią mocznieyſzą ſkorupę náſobie niżli ziemne / rozliczney ſą bárwy / iedny białey / drugie czerwoney / drugie ſzárey / wſzákoż lepſze ſą z nich białe.

Vczynki ich

C Raſis powieda. Slimak os krobány a ſpalony czyści zeby. A
C Gdy ſie kto ſpárzy / tedy ie ſtłukſzy przyłożyć ná ſpárzelinę á przeſtánie boleść / to rozumiey o morskich á nie o ziemnych. B

Murix



Malż Morski.

Capitulum 95

Ieſt Murix malż morski kto ry też włázi w ſkorupę iáko y malżowie / niektorzy inácey go zową Kokilem / dla thego iż gdy ią kupią żelázem / tedy łzy z oczu czerwone iáko purpurá wypuſzcza / o tym piſze Iſidorus.

Vczynki.

C Plinius lib. 32. cap. Skorupá gdy będzie thego malżá ſpalona / á zmieſza ią z miodem przáſnym / gdy kto ma rány w głowie tedy pomázáć á zgoi ſie. A
C Thenże proch z miodem / gdy komu zeby prochnieią abo czernieią / dobry ieſt ku mázániu dziąſł ábo zebow. B
C Ten też proch z miodem piegi na obliczu zgładza y zmárski roſciąga ná obliczu y trwá ią przez ſiedm dni / á oſmego dniá záſie białkiem pomázáć thedy trwáią długo y záſie odnáwiáć ile potrzebá. C
C Tym ſie też leczą bolączki ktore ſie zá vſzymá czynią / też onym pomaga ktore w gárdle ſie czynią. D
C Záſie popioł tego malżá pomaga kiedi komu ieſt bielmo ná oczu z oleiem zmieſzány / y puchlinę cieńczy. E
C Ten też popioł pomaga pierſiam gdi dziewce abo niewieście pierſi opuchną á zwłaſzcza gdy iuż nárastáią z dzieći iáko to pospolicie bywa. F

Cochlee

Slimaczki ziemne.

Capitulum 96

Ziemne





Ziemne Slimaczki/iáko piſze o nich Plinius w ksieg 9. iże ſą robacy w skorupach ſie chowáiący/máią nogi y chodzą nanich/á nie widzą/rożki miewáią aby ſobie gothowáli droge tymi rożkami.

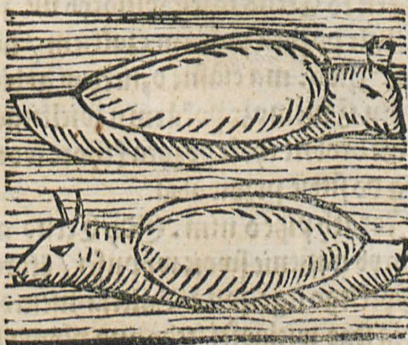
Oczynki.

Jáko tenże piſze/iż dobre ſą ku pokármowi zwlaſzcża w Africe/tu v nas niedobre/dobre ſą thych mieſá gdy niedźwiadek żgie kogo ſtłukſzy a przylożyć ná ráne / nabráwſzy ich z rzeki abo z ſtáwu/y może ie też y wárzone przylożyć ná rány tákowe.

Drudzy ie dla tego náſoliwſzy chowáią/á gdy ſie to przyda tedy przykládáią.

Oſtrea

Capitulum 97



Ambroſius piſze y też Iſidorus. Gdyż tá oſtrea albo ten Malżyk chce używáć lepſzego powietrza/ wylezie z skorupy aby ſie ochlodził na wietrze/tedy rák ktory ieſt nieprzyiacielem kámień wrzuci na nie miedzy skorupe á miedzy iey ciáło aby ſie niemoglá w skorupe skryć/ tedy ią vchwyći á iey ciáło gie.

Then malż ma w ſobie iedne perle bárzo drogą w tey malżowinie/przez wode morską ſtánowi y vmocznia ſie/ktorą trudno v krolow náleść bo ieſt nie znáczna/á táko niebácżą chłopi ktorzy mieſzkáią przy morzu aby byłá perlá / kládą ią z inemi kámieńmi proſthemi ná kupe.

Oczynki.

Thá malżowiná ieſt pokarm ſamych pánow/bo iey rácżey pożywáią niżli innych ryb.

Gdy záiąc morski żgie tym go lecżą od iádu przykládáiąc iego mieſá.

Gdy kto ma brzydkość/tedy go iedz a przeſtánie/żywot lekko przepuſzcża.

Gdy kto ma kurcż przez rány/maſz go pić z miodem/abo w miedzie wárzony ieść.

Rány w mecherzu czyśći y goi.

Gdy go warzy w skorupách iáko ieſt ſam w ſobie/bárzo ſą potrzebne y dobre ich wody w ktorych ſą wárzone/przyczyniáć ią do innych wodek ktore ſą ku piciu ſpráwione.

Thego skorupá palona z miodem/ goi w gárdle iágode ktorą zową czopek/y też wrzody ktore ſie czynią w gárdle.

Diascorides powieda/iże ich skorupy ſpalone máią moc wyſuſzáć rány zápſowáne/ rope dáwną ktore bárzo płyną á nie mogą być wyſuſzone/á ták ſam o ſobie ſwiádczy/iż tego na ſobie y na innym doświádczył.

Gdy kto ma glebokie rány/ tedy ty oſtrzegi ſpálić y zmieſzáć z ſtárem ſádlem á z nowym máſlem y przyłożyć na ráne.

Purpura

Capitulum 98

Purpury ſą malżowie morſczy/ skorupa ſie zákrywa z wierzchu y ze ſpodku/ ktorzy ſie na wioſne zbiegáią ku tar ciu/á gdy ſie trą thedy wode ſwoiemi ſlinámi poſlinią iż

D ſie po





sie po wodzie wloczy iako smarki/ trwaią pieć dziesiąt dni bez wody w swoim glaúie albo sliskosci/ gdy ie chceß pomorzyć kładz ie do wody ciekącey á tako zemrą/ do roku rostą / do scierwu sie schodzą abo czego smrodliwego.

Vczynki.

¶ Plinius. Purpura broni od trućiny/ popiol ktyto purpury napalony z skorup z miodem zmießány/ rány glowne leczy.

¶ Tenże też popiol z tych skorup z miodem zmießány bárzo ie goi/ czyczki gdy bolą abo sie spádáią/ uczyniwßi plastr z niego przyložyć.

¶ Diascorides. Tey purpury skorupá iesth suchá/ á dla thego sußy rány káżde á wlasnie dzigslá/ dziwe mieso w ránách gryzie.

¶ Tym ktorzy cierpią wielką niemoc/ leczy te chorobe swoią suchą y ciepłą moczą/ bo żywot rozwilżáią y wilgotny czynią.

Cetus



Wieloryb.

Capitulum 99



Cetus iest rybá morska wiecsza niż ktora w morzu/ gebe ma w ciele wielka y iáwną/ ale w niey dziury ciásne są/ gdy mloda iest ma zeby czarne/ á gdy stárá ma zeby biale. ¶ Ty ryby niekiedy wielgosc wody wyrzygaią iż niekiedy lodzie tym wyrzygánim przewráczáią/ á kiedy morze gra thedy idą miedzy welny á wiecey porußáią morze ku igrániu y ku potopu okretow.

¶ Ten Cetus gdy mu przydzie czwárty rok tedy sie złączą z Báleną drugą rybą wielką/ á gdy sie iuż złączy/ tedi iego korzeń bedzie odćiet iże potym niemoże sie złączáć/ ale idzie czo na glebiey może ták iże niemoże być ulowiony za dną chytroscią ludzką/ á dla tego iesli go nie ulowiß do trzech lat/ iuż mu day pokoy/ á ták go lowią. Gdy obaczą gdzie stoi thedy rybitwi iádą kniemu z pißczki y z trebáczmi/ á on do nich przydzie (bo on thego rad slucha) á plynie podle lodzi/ á oni nań wrzucą oseki żelázne z gestemi zebámi á wnet uciekáią/ á on do dná sie pusci y trze sie o ziemie á tym sie wiecey zráni/ á wodá morska slona rozie ony rány/ á ták zdechnie y wzgore poplynie/ á ribitwi go czekáią z rádoscią/ ták o nim piße Isidorus w rzeczách przyrodzonych.

Vczynki.

¶ Piße Actor o nim/ iże gdy igra w morzu/ znák iest nawálnosci wielkiey/ tháktież y Bálena známionuie/ Chelono y aspis morskie ryby.

¶ Ten to Cetus to iest wieloryb nie żuie ani gryzie ale pożyra pokarm czáłkiem / táko piße o nim Isido. ma ciásne dziury w gebie abo w krtániu iż niemoże pokármu wielkiego pożeráć/ ale drobne rybki pożyra kthore wonnoscią swoią do siebie przywabia.

¶ Jorath piße o nim. Gdy Cetus albo ten wieloryb nasienie swoie wypusci / ktore zbywa iż wßytkiego iego żoná Bálená niemoże przyiąć dla iego wielgosci/ tedy ono plywa po wodzie á zbieráią ie/ á to iest Ambra o ktorym piße Plateá. w swoich kxiegách/ táko thez piße o tym nasieniu Auicenna/ á z nich iest lepßa ßara/ potym żolta/ á potym iest rozmaita/ mießáią ią z woskiem.

Delphin



Delphin



Capitulum 100



ACtor piſze iż Delphin ieſt podobny ku człowiekowi / y powieda go być bráthem człowiekowi dla obyczáiow iego ktore ma z człowiekiem bárzo bliskie / ácż głoſu niema / tedy wżdy má łkánie / dla tego iż ma płucá iáko człowiek y żyle oſtrą przez ktorą głos idzie / ieżyk nie ieſth wolny ani máią odtworzyſtych vſth ani rozdzielonych / mniemáią aby przez nie głos wipuſzczáły / vſzu niemáią iedno dziury niiákie podobne ku ſłuchániu / też niemáią nozdrza czymby woniáły / á wſzákoż wżdy woniáią / wiek iego 160. lat.

C Słodko ſpiewáią á gedzby álbo piskánia rády ſłucháią. Ariſto. piſze. Delphin thylko ſam z ryb w ſobie niema żolci / gdy vmrze tedy ſie do niego zbieżą / á wziąwſzy go miedzy ſie tedy go nioſą na głębią áby go drugie ryby nieziadły. Dziećiech ſtádem chodzą á dwá ſtárzy ich ſtrzegą / ieſtliby ktory z nich zdechł / tedy go wezmą ná rámioná ſwoie aż go wyrzuci morze na brzeg / bo ſie bárzo miłuią / czo o thym ſwiádczy Plinius. Gdy krol Cariſti vlowił iednego / tedi ſie zbieżeli do niego inſzi delphini ku brzegu gdzie on delphin był ktorzy bárzo płákáli iákoby miłoſierdzia prożąc / Krol poruſzony kazał puśćić delphina / á táko z nim wnet wſzyczy poſzli precz.

Vczynki.

C Kto będzie wątrobę iego iadł niż go febrá popádnie / tedy mu nigdy nie záſzkodzi y nieruſzy zo.

C Sádło iego roſpuſzczone á z winem zmieſzáne / kto ie pije máiąc opuchlinę / vzdrawiá.

C Popioł z żebr iego z miodem zmieſzány / pomázuiąc nim dziąſłá vśmierza boleść.

Aranea marina



Páiąk morski.

Capitulum 101



PAiąk Morski (iáko Auicenna piſze) ieſt podobny ku niedźwiadkowi. Iſidor. Páiąk ieſt rybá morska rzeczona táko iże vchem bije / bo ma ná kończu skrzelow oſthre kośći / ktoremi bije czo ſie do niego przybliży / grzbieth má oſtry y nanim oſtre ośći / á iádowity ieſt.

C Pożytek tego páiąká morskiego ieſt / gdi iego mieſo ſtłucze á z mieſza z d. yiakwią / może leczyć gdy kogo vkąſi wąż abo czo iádowitego máiąc w ſobi. iad zimny.

Lampredula



Capitulum 102

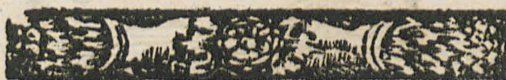
WOyciech Wilki piſze w xiegách o Rzeczách przyrodzonych / iż ieſth rybá podobna ku węgorzowi / iedno iż ma skore czarną á śliską / iáko





iáko ná węgorzu/niektorzy ie lupią/niektorzi w vkropie odparzáią/mieso ich iest bárzo slodkie/wątrobká acż máła ale bárzo dobra/mieszka w wodzie ciekącey.

Conger



Capitulum 103



Conger iest rybá morska (iáko Plinius pisze) dluga ná ksztalth iáko węgorz/ále dáleko wietsza y mocna iest/Pilipuse rybe zębámi swemi zkąsa/zimie leżą w iámách morskich á lećie wychodzą z nich/á ták ie łowią lećie.

Iey mieso bárzo iest slodkie ku iedzeniu/á kiedy z poludniá wiátr tedy on bárzo tyie.

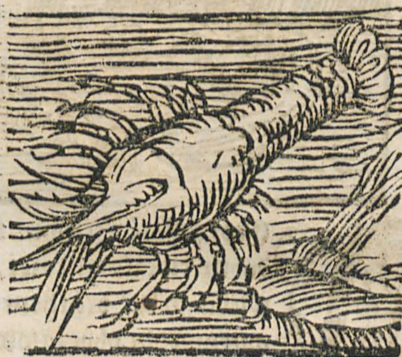
Corex iesth druga rybá morska iáko pisze Eusculap. iże gdy deszcż idzie tedy sie skryie w iámę swoię/dla tego gdy na nię deszcż idzie tedy oslnie y potym zdechnie.

Druga rybá iest kruk morski/dla tego iest rzecżon iże kracże iáko kruk/á w piersiách v ser cżá glos sobie formuie/vstáwnie krakáią/á táko ie rybitwi poznawáią y lowią.

Estinus



Capitulum 104



Wojciech wielki onim pisze w kriegách o zwierzęthách iże iesth z rodzáiu Ráków/iáko na pol stopy/ośny w miásto nog/á gębę máią w posrod ku ciáłá/są iákoby sczklo w bárwie swoiey/á podobni są ku niedzwiadkowi w miásto zębow máią nieiákie ośny w gębie/po pięći iáiec miewáią/ktore są gorzkie bárzo á sam iest iádowity bárzo.

Vcżynki.

Ten zna kiedy ma być zburzenie morskie/zánorzy sie do dná á weżmie kámień ná dnie iżeby był mocznieyszy przećiw wiátrowi/á táko stoi mocżno iáko kotwicá w ziemi.

Tento Estinus iest ták mocżny/iże gdi sie chwyći okretu na dwu stu stop/tedy go zátrzi ma náprzećiwko náwalnośći wietrzney naywiętszey.

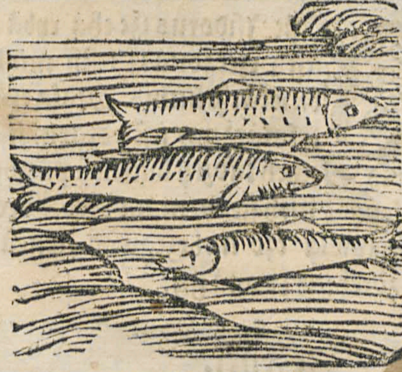
Echini

Capitulum 105

D Ktorym táko pisze Isidorus iest na pol stopy rybká máła iákoby y Estinus bárzo mocżna iest/táko chwyćiwszy sie lodzicy by nawiętszą zásthánowi







nowlią aże sie ni. ruszy z miesthcá/czo vczynil ká Antoniumu Hetmánowi Rzymskiemu/y Cesárzowi Gáiiusowi/tho swiádczą hi'sthorie Rzimskie.

ℭ Wiele ludzi iest ktorzy go po= (żywáią dla miłosci y dla wzgárdzenia/ tháko gdy kto komu kásław tedy z nim pożywa tego Echina rzekąc/day by sie nas tá miłość trzymálá iáko sie Echinus trzyma kogo sie imie/ á tákież ku nieprzyiázni czynią z tim Echinusem.

Vczynki.

ℭ Jego mieso iest żołądkowi bárzo przyiemne/y żywot odmiekcza.

ℭ Tego Echinusá skorá surowa bywa przymieszána lekárstwu ku swierzbowi przypráwiáią.

ℭ Gdy iego skorę spali czysćie/tedi (nemuten popioł sypáć ná rány zepsowáne á niedopusci ránie sie rozszerzáć.

ℭ Plini. lib. 21. Te niewiásthy ktore ciężkie czo dziatkámi chodzą przywiezuią go do siebie/ty nigdy nieporzuczą/á gdy czás przydzie rodzenia tedy lekko rodzą/przeto go w soli chowáią.

ℭ Tegoż mieso zátwardza żołądek.

ℭ Tegoż słułszy z iego kosciámi day z vinem wypić/tedy skruszy kámień w nerkách albo w mecherzu.

ℭ Skorupy Echinusowe stłuczone á z wodą rospuszczone/bielmo z oká spądza/á niedopuszcza mu wieccy być.

ℭ Echini gdy będą żywo spálone/ á gdy ich proch kto pije máiąc biegunkę/przestánie.

Gardus
Capitulum 106



Ardus iest rybá rzeczna(iako Aetor pisze o tych rybách)bárzo smáczná y wdzięcznego smáku/iest podobna vendusowi/ iedno iż Gardus oczy ma czerwone/á obie rybie są śrzednie.

Jsidorus. Gladius miecz/tá rybá iest rzeczona iże ma nos iáko miecz ostry / y tym okręty dziuráwi á potym zátopi. Aristotel. go zowie Hastarusem/iże nos ma iáko włocznia / iesth podobná ku niedzwiadkowi/ryby sie bárzo bo=ią iego bo ma pod skrzelem ieden hák kthorym záćina insze ryby/á gdy go pobaczą / thedy sie wnet rozbieżą.

Vczynki.

ℭ Plinius pisze/iż iest máłe zwierze iáko niedzwiadek a podobny ku páiąkowi/ tem to ryby hakiem ktory ma pod skrzelem inne ryby siecze/y okręty rośćina.

ℭ Jsido. Glaucus iest też rzeczon bo iest biały/ten sie nieukázuie lecie iedno kiedi chmury.

ℭ Aristoteles o nim ták powieda/ iż miesżka w iámie sześćdziesiąt dni á nieukázuie sie azwłaszcza w Canikule.

Mulus



Capitulum 107.





N Jiße Jsidorus iże thá rybá muł iesth rzeczoná iż iesth miekka y cienka. Plinius. Máła rybá ale smáczna/ iest pokarm ślachetnych ludzi y wielkich pánow/ á ty ktore lepße z nich są ty/ máią dwoie brode/ thym sie żywią czo na brzegu od słońcá y od wiátru zdechnie to oná gie.



Vczynki.

¶ Gdy kogo vkąsi niedzwiadek chocia ziemny abo morski/ gdy tym mułem ráne pomáże abo go bedzie iadł/ tedy bedzie zdrow.

¶ Tego też mułá głowy popioł gdy ią spalą dobry iest naprzeciw káżdey trućinie/ á zwlaßcza gdy kto od grzybow niemoże thedy go pić z winem mocznym.

¶ Popioł iego z miodem zmießany głowe leczy/ ktorzy máią w członkoch bolenie abo sciątyke/ thy głowy máią być spalone w gárnczu nowym polewánym.

¶ Ty ryby nie są dobrem pokármem/ bo záthkáią żyły ktore wzrok oczom spráwuią/ á ták wzrok oczom tepią.

¶ Gdy bedzie stáry muł/ to iest gdy długo leży bądź suchy bądź nie suchy/ gdy go zdrobi á da w trunku pić/ tedy pobudza womit to iesth

¶ Gdy go też w winie vmorzy (wrácżánie. á bedzie kto pił to wino. tym sie mu bedzie wiecey chciało winá pić.

Sepia



Capitulum 108

S Prostna to iest rybá (iáko Jsidorus piße) Gdy sie zlacża z samcem tedy vsty poczyna w sobie płod iáko y iáiączorká/ tey to ryby táka moc czernidła iest gdy tłustości w lampe wleie á zápali ią/ thedy oni ludzie wßytcy ktorzy przy tym świetle bedą/ czárni bedą iáko murzynowie/ thy ryby pływáią parámi/ ná kożdi czás łáyczą rodzą kthore sie stánewią we czterdziesci dni/ gdi sámicá rodzi sámiec iey násláduie/ á ná ziemie sie na ty ikry pußczą aby ie ożywił

¶ Aristoteles piße/ iż ta rybá ktora iest sámiec ma pod gárdłem ieden członek w kthorym ma nasienie meskie/ á sámicá ma wnąthrz dwá członki w ktorych ma pełno iáiec aboitier.

Vczynki.

¶ Kości tey ryby stłuczone/ czyścią dziąsłá/ y zmázy ciel sne zgladzaią mięsa nieruszáiącz.

¶ Gdy komu bielmo ná oczu iest bądź koniowi abo ktoremu człowiekowi choć zwierzeciu/ gdy tym prochem z thich kości rybich posypuie

¶ Gdy ty kości stłucże á bedzie ie (tedi zginie. pił on ktho chorobe cierpi w pier/iách albo w mácicy/ tedy bedzie zdrow.

¶ Plinius piße. Gdy kto czerwone oczi ma abo opuchłe powieki/ tedy skore oney ryby ma czáiąc w mleku niewieściem/ vzdrawia.

¶ Popioł tey ryby z skory/ bliżny na oczu vzdrawiay/ bielmo z oczu v zwierząt zgania.

¶ Ty ryby odwilżáią żywot/ á skorup á stłuczona rospuściwßy ią wodą gesto y przyłożyć ná zástrzał/ wyciąga strzáły.

¶ Spadzáią też piegi na liczu popiołem z

¶ Dzłwe mieso w ránie gubią. (tych kości.

¶ Kość z brzuchá teyto ryby gdy bedzie stłuczoná á proch na chuste przyłożony bedzie/ tedy bieli zeby gdy nim pociera.

¶ Oblicże też ten proch z tych kości bieli/ ktory spußczáią z máścią żołtą.

Timus



Capitulum 109

J Ako piszą o nim w kxięgách o przyrodzonych rzeczách/ iże iesth morski dziw/ iáko pies/ w morzu sie leże/ ale sie ná ziemi pá

¶ Plinius o nim piße iże iesth rybá (sie dworna





dworna bárzo/gdy vzrzy żagle v okrethow od wiátru rozszerzone/thedy sie wspina na okręty á ták sie onemu dziwuie iże sie zzumiecie á práwie sie zápomni kiedy nań vderzy osćią chłop nie czuie/á táko ich siłá zbijáią przi okrecięch.

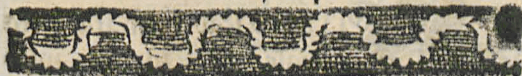
Vczynki.

Dimus słony gdy go kto gie/á będzie miał iad w sobie od iászczorki/vśmierza iad y bolesć.

Gdy z niego vczyni plastr/kogo pies vką-si/bol od tego przestánie.

Gdy kto ma w vsciech rány/á pomáże ie-go tłustością/przestánie bol y zgoią sie rány.

Vranoscopus



Capitulum 110



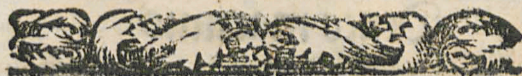
VRanscop iesth Rybá wielká morska ktora iest rzeczona iá-koby od oká kthore ma na-wierzchu głowy thymże na doł y na gore pátrzy.

Vczynki.

Tey ryby żołć blizny leczy/y mieso na oczu zbytnie zcymuie/iáko o nim pisze Meander.

Tenże ią zowie Pokrzywá/bo gdzie sie do tknie kedy spárzy iáko pokrzywá ziemna/á tu ła sie we dnie y w nocy y tu y owdzie.

Cocodrilus



Capitulum 111



Cocodril.



Nim Isidorus pisze iże sie ro dzi w Nilusie rzecze Egips-kiey/á iesth żołty/ ma cżterzy nogi/á żywie ná ziemi y w wodzie/ma gebe wielką od-tworzystą aż do vszu/niema ięzyká/á gdy chce lesć tedy zátworzy oczy/ptá cy mniemáią by zdechły leżał/do niego lecą/ á on ie chwyta. Ludzie támo máłiszą iż na wo dzie pływáią dla tego smiáli są/ á Cocodrilá imuią ná grzbiet mu wsiadszy/ we dnie miesz-ka na ziemi á w nocy w wodzie/ták pisze onim Aristot. ma zeby wielkie y rozdzielone.

Vczynki.

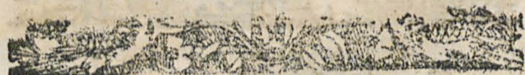
Plinius w ksiegách przyrodzonych 28. Gdyż iest zwierze tákie iż może być y w wodzie y na ziemi żyw/gdy go nádeydzie natura iego ku złączeniu z iego sámiczą/tedy sie okrobie zabámi práwey czełusci w práwy bok/ pobudzá iąc nature.

Kámienie w brzuchu swoim ma ktore są tey mocy/kto go ma przy sobie/ thego sie febrá niéimie/dla tego Egipczycy sádłem iego swo ie niemoczne pomázuią.



¶ Diascor. pisze. Łayno Cocodrylowe ziem nego Cocodryla z wodką koprową albo rożaną oblicze pomazowane/ barzo czudne bywa y barzo biale/ktore sie richło rospłynie w wodzie
¶ Auicenna w kxięgach wthorych. Łayno Cocodrylowe bielmo spądza z oczu/rospuszczone w wodzie ku temu godney.

Draco marinus



Smok morski.

Capitulum 112



Jest dziw morski okruthny/ (z Kxiąg rzeczy przyrodzonych) iako y ziemny/ nie ma skrzydł iako ziemny ma/ dlugi ogon ma zakrzywiony/ glowe ma iako iego ciało potrzebuie/mały/małe ma skrzele na grzbiecie za skrzydła/iest predki/barzo iest iadowity y zarażaiący swoim iadem gdy ogonem abo skrzelami vderzy/tedy zarazi.

Vczynki iego.

¶ Plinius w kxiegach 10. Gdy go vłowi a wsadzi w ziemną iame abo w doł/ nathychmiast sobie meat vczyni nosem swoim.
¶ Ten zasie pisze w kxiegach 28. isz leczą piolynem iego iad/iedząc piolyn abo też warząc polewać rane.
¶ Czynią też naprzeciw iego iadowi tey mocy z octu przyprawę ktorey woniaią a niesztodzi im iadowitosc morskiego smoku.
¶ Auicenna w czwartych kxiegach pisze/ iż rana od smoka morskiego y inszych weżow iadowitich może być vleczona nie iako iad ich ale iako rana od nich vczyniona/rana od smoka morskiego gdy bedzie siarką z octem pomazana/tedy ią leczy.

¶ Sadło Cocodrylowe/ też to rozczyniony z olowem skruszonym goi te rane.
¶ Tenże Auicenna y Galenus tegoż smoka mieso gdy go rozetnie y przyłoży na rane tedy
¶ Sok piolynowy gdy go pusci na(sie goi rane od smoka vczynioną/tedy zgoi.
¶ Gdy smok zagryzie/thedy ceny naskrobać y nasipać na rane/a bedzie zdrow od bolesci y od iadu.

Felchus y Galata



Capitulum 113.



Felchus (iako Isidorus pisze) iest woł abo byk morski a skora iego kosmata pstra; białych y z czarnych włosow/a pstrociny rozdzielne/ na ziemi sie rodzi iako inne zwierze/y czycki dzieci karmi kthorych zawżdy miewa dwoie nie wieczey ani mniey / trudno go zabić aż mu glowe pierwey musi vciąć/ bo iest barzo moczne zwierze y okrutne nie thylko na inszy rodzay ale y na swoy/bo z żoną swoią vstawno walczy/a gdy iedne zabiie tedi drugą poymie/a tako ie biie aż go smierć zaydzie/ abo go też żona zabiie.

Vczynki.

¶ Syrzysko tey Felchus iesth podobne iako
¶ Godzi sie tym ktorzy maią (Castoreum niemoc s. Walantego/y niewiastam ktorym macicza wynidzie/ gdy ie piie rospusciwszy w wodzie vznasz pomocz.
¶ Galata gdy poczuie płod w żywocie/ tedy gi wyciągnie z siebie/a iesthli bedą iuż dorosłe/ tedy ie zostawi/a iestli są małe barzo tedy ie zasie wloży w maczyniec aż dorostą.

Lepus



Lupus marinus

Zäiąc morski.

Capitulum 114



Isidorus. Tento zäiącz podobny iest ku zäiączowi ziemnemu glową y wszymá tylko á dla tego gi ták zową.

Uczynki.

¶ Auicenna o nim pisze/iż iest blotne zwierze iákoby dzikie.
¶ Jego krew iest bárzo ciepla á chedoży su.
¶ Glowá iego spalona/rosci wlosi (kno. gdzie byly párchy/uczyniwszy z iego popiolu á z sádlá niedzwiedzego/wyciąga wlosi y mech.
¶ Poczytáią go być miedzy inszé trucinny/ bo szkodzi plucam/iże kto go pożywa thedy ráni
¶ Gdy sámice niewiástá brzemien (pluce. ná uzrzy/gdi sie iey żolądek brzidzi tedi wnetz porzuci.
¶ Zásie sámiec gdy stwárdnieie w soli/thedy go nosić ná biodrách/á nie porzuci żadna niewiástá.
¶ Zäiąc iest rybá iádowita/á iego popiol ná powiekach wlosi wyrwáne ktore są źle/ kthore rzeżą w oczu/tedy iuż nie vrostą drugié.
¶ Tym zäiącem swieżym/khto ma kurzą w nogách/nátrzeć ná tym miesczu.
¶ Tákież kto ma wrzody w gárdle/tedy przyłożyć á podeschną rychlo.
¶ Krew iego iest dobra dla wrzodu ktory zową wąglikiem/bo iest bárzo gorący iáko wągl
¶ Auicenna pisze iż iest bárzo (rospalony. iádowity / krew iego gdy ią ktho pije w iákim trunku/tedy sie mu przyda táko ciásny oddech oczy czerwone/ kászel suchy / krwią plwánie/ trudnosc puszczánia vryny/ vriná modra / y kápno modre/ bolenie w żolądku / wráczánie zbytnie krwią/żolta niemocz/ bol w nerkách/ pot smierdzący/brzydkosc pokármu.
¶ Gdy then struty vzrzy ryby/leka sie ich / á widzi mu sie iákoby w gebie miál smrodliwą rybe/y táko mu sie rzyga.
¶ Te chorobe leczą mlekiem kozim ktore iest ostátnie lekárstwo/mleko oslowe/mleko niewieście/ráki rzeczne. Jeż pieczony abo krew iego/lekárstwo iego iest/namocnieysze iest lebiodká wodna swieża/y krew gąsiorowa / á mocz człowieczy stáry/to zmieszawszy ma pić cieplo znak tego iest gdy iuż ku zdrowiu przychodzi tedy sie ryb nie brzydzi.
¶ A iestliby mu przyszly suchoty/tedy má ią być leczony obyczáiem swoim.

Lis morski

Plinius pisze/iże Lis morski tákiey iest chytrosci iáko y Lis ziemny/gdy go vlowią wedą/tedy iesli nie może vgryść wedi/tedy szuka slábego koncza powrozá abo lanczuchá/á táko gi vgryzie y vchodzi smierci.

Scorpio et Scolopendra

Niedzwiadek morski/y Stonog morski.



Capitulum 115





Plinius. Scolopendra morska iest iáko y ziemna kthorą zową Stonog. Tá Scolopendrá gdy wede pożrze tedy wszytki wnetrznosci wywrácá z siebie

cza z siebie iż wede zwróci/ tedy zasie pozrze w sie wszytko wnątrze.



Vczynki.

¶ Plin. lib. 9. o rzeczach przyrodzonych. Gdi kogo niedzwiadek vkąsi morski tedi sotiem z miecki pomązać/ abo thez przyłożyć na ono miestce/ a odpedzi wszytek iad.

¶ Mulem też pomązać ono miestce á bedzie zdrow/ ktory muł iest rybá morska.

¶ Zołć morskiego niedzwiadká bliznę gładzi gdy nią pomąże.

¶ Gdy go vmorzy w winie/ ktho ma w mecherzu albo y w nerkách bolenie/ albo kámień tedy gdy tego winá kto sie nápije to cierpiący/ czoby záważyło pieniądz/ wypedzi bol y thez kámień skruszy y precz wypedzi.

¶ Zołć morskiego niedzwiadká miedzy inne mi żołciámi iesth napożyteczniejsza wszytkich zwierząt. Náprzod iż gdy kto płácze abo mu łzi z oczu plyną/ tedi pomázáć ná czeluściách á przestáną plynąć/ mgłe y bielmo z oczu spądza/ y kiedy zmieszáią powieki tedi pomázáć.

¶ Auicenna też pisze o niey ták mowiąc/ źu żelicá ktorą zową wisnią/ gdy ia siluką á zmiesząią z żołcią niedzwiadkową/ leczy ráne kiedy niedzwiadek ziemny vkąsi.

¶ Gdy kogo niedzwiadek vkąsi/ thedy mu sie brzuch wneth nádmie/ y poyda mu wiáthry z brzuchá krom przyczyny/ letárstwo iego iesth iáko y letárstwo od smoká morskiego. Coż pisze Auicenna w czwartych kxięgách.

Stincus



Capitulum 116.



Nim Auicenna pisze iżby sie rodził w Nilusie rzecze/ á łowią go w Egipcie/ iest podobny ku iászczorce.

Vczynki.

¶ Diascorides pisze iż iesth zwierzę w Indiey o czthérzech nogách podobne ku iászczorce/ ale ma brzuch dłuższy/ tego mieśa kto sie go nápie z winem iednym połknienim/ tedy nie może bycz násiczon vczynku z niewiástą/ y tháktez niewiástá.

¶ Potym też Woyciech pisze iżby było zwierzę morskie/ lisowáte ma skore na sobie. Kto go trochę skuśi z trochą wina/ niebedzie násiczon tetego lubości cielesney/ chocia w miásthą násieuia krew wypuszczá/ tedy mu sie chcze/ á nieprzestánie chcć tákowa aż bedzie pił sok z łákuti.

Tylko o rybách morskich/ kthorych mieśá pożywanie y ich insze pożytki mogą nam być pożyteczne w nászey sprawie. Ale iż w Polszcze mieszkamy/ potrzebniey iest abyśmy Polskich ryb obyczay y moc wiedzieli/ gdiż ich vstáwicznie pożywamy/ czo pomágáią á czo też szkodzą/ ktore dobre/ ktore lepsze/ á ktore też złe/ o ktorychem iuż wypisał/ iáko Pan Bog raczył dáć/ á wszákoż ważnieysze miedzy morskiemi rybámi.

O naturze Rybiey



Capitulum 117

Ostáteczne.



Ako onich pisze Auicenna w kxięgách 2. lekárskich/ iże ich natura iest zimna y mokra/ to iesth flegmistha pospolicie wszythtich/ wszákoż są iedny kolerycżne á drugie flegmiste

¶ Powieda táko Auicenna/ iże Ryby ku żywności są lepsze kthore są sżzedniego wieku ani stháre ani młode/ kthore nie są mięsa miąższego/ ani śmierdzącego/ bo kthora rybá ma ciáło miąższe/ tá gdy stára iest nie iest dobrá/ á tá ko ktore są twárde/ ty gdy młode są ty wárz/ á gdy



gdy stare są ty piecz/ zasie ktore są miekkie w naturze swoiey/ iż gdy stare są ty warz / ty zasie ktore są młode ty piecz.

❡ Jeszcze ktore są twarde/ ty gdy są młode / są lepsze/ gdy są stare są gorsze.

❡ Pothym gdy są z rzek iako z bysthrey a kamienney abo piaseczney y ktora nie iest miedzi lassi abo y miedzy bory/ iże ią wiathr przewiewa/ z tey są ryby lepsze/ a tako też y z stawu y z ieziora ktore są w polu abo na wietrze.

❡ Thez ony ryby ktore z morza wychodzą w rzeki ciekące a mieszkaią w nich/ iuż bywaią lepsze iako iest znać w łososiu/ ktory bliżey morza ten iest gorszy/ a iako daley od morza tym lepszy/ a czo bliżey do wierzchu rzeki ty są lepsze.

❡ Sadło każdey ryby morskiey/ rzeczney y sthawowey y z kądkolwiek będzie/ gdy rospuści oleiem przicziniwszi czistego miodu/ cziści oczy od zaćmienia/ od mgły/ a tego po troszce puszczać na oczy wznak leżąc/ a tho rozumiey gdi będą zaćmiony przez wrzod gorączy y suchy. To też plinius lib. 32. ku temu przystaie/ Diascorides y Auicenna.

❡ Druga sprawa y pożytek sadła rybiego/ iest ten/ gdy kto krwią pluie/ weźmi sadła rybiego/ rospuść z octem dobrym a day pić choremu/ a przestanie.

❡ Jeszcze pożywanie ryb starich miąższych/ twardych/ iest to. Bacz to przodkiem iż mieso każdey ryby iest na grzbiecie twarde wiecey niż na brzuchu/ takież od głowy wiecey niż od ogona. Przetoż gdy ryba iest natury miekkiey iedz iey mieso z grzbieta od głowy pierwsze zwono wthore y trzecie/ a z brzucha nie iedz mieśa bo iest miekkie y wilgotne/ ono ktore też iest od ogona/ to iest lepsze dla częstego ruchania.

❡ Ryby ktore żywią trawą lepsze są niżli ony ktore żywą wodą metną/ iako gdzie są spławy ze wsi do stawu abo do sadzawek/ abo w ktorey wodzie są scierwy.

❡ Ryby ktore kamień ssą nie są tako dobre iako ony ktore trawę iedzą/ bo kamień iesth rzecz surowa/ dla tego Lipienie y Pstrągi nie są tak dobre iako Płocica.

❡ Drugie są ktore piasku pożywaią/ iako są Kiełbie/ ty są lepsze niż ony czo kamień ssą.

❡ Zasie lepsze są ktore korzenia pożywaią dobrego/ niż ktore piasku iako Okuń.

❡ Ktore samą wodą żywią/ ty są prawie vilgotney y zimney natury a to są flegmiste.

❡ Jeszcze są ryby ktore łupem żywią/ a iako łup lepszy tako ona iest lepsza/ bo dobri pokarm dobre ciało czyni swoią sprawą.

❡ Pożywanie ryb iakie ma być. Rozliczne ryby rozlicznie ich pożywać/ ktore są twarde thy przyprawiać z korzenim/ to iesth z pieprzem/ z imbierem/ z muszkatem etc. a gąszcz z czebule lepszy niżli z czego inego do thych miąższych y twardych ryb/ a zwłaszcza do rib białych/ ieszcze by był lepszy czosnek na gąszcz by głowy nie obciążał a oczu niewyciskał.

❡ Ktho thedy czosnku chce pożywać/ takowym obyczaiem czosnek przyprawuy. Odbierz każdą głowkę z namnieyszey okorki/ kładź go do wodi wrzącey aże gorzkość y surowość z siebie wypuści/ abo gi kładź do wodi/ przistawże do ognia aż wezwre/ toż dopiero z niego do ryb białych y twardich gąszcz czyń/ ale dla lepszey pewności oczom: przisip Kopru y kminu gdy ie będziesz zaprawował inym korzenim/ a niemaszli inego korzenia iedno czosnek czym by ie zaprawił/ day kopru y kminu do niego/ a iestli y tego niemasz/ niechay będzie trocha czosnku y to niechay dobrze wre/ bo on zagrzeie iż naturę zimną odeymie.

❡ Drugie/ ktore są ryby wilgotne y miekkiey natury iako są Kleszcze/ Certy/ Vkleie/ y insze takowe/ ty lepiey piec/ smażić w oliwie/ w oleiu abo też y w maśle/ może ie pierwey posipować mąką pszenną/ potim ie kłaść w takową.

❡ Możesz też przyprawić sobie (tłustość. smaki ktore pobudzaią chęć y zagrzewaią iako są ty/ iako iest salsa kthorą tak przypraw.

Weźmi Szczawiu z poł garści/ abo iako wiele chcesz/ piołynu z pieć rożdżek/ pieprzu czo rozumiesz/ kopru włoskiego abo polskiego/ abo y troche kminu/ zwierć to wespołek/ rospuść octem dobrym/ iedz ryby z tą salsą/ a tho gdy ie będziesz warzył w rosole.

❡ Drugi też smak może być uczyniony z tego czosnku. Tak gi odebrawszy y odwarzywszy dobrze/ day do niego Kminu/ anyżu/ kopru/ szafranu/ zwierciawszy rospuść octem/ a chceszli tego przywarzyć możesz/ a pothym możesz ony ryby polać tym albo osobno na przystawkę nalać/ bo czosnek zagrzewa y trawi czo iesth nie strawnego w człowieczym żołądku.

Dokończenie o Rybach.



O Kamieniach

Drogich na wiele rzeczy potrzebnych.

Naprzod Adamas.

Capitulum 1.



ADàmàs/tego kàmienia wielka iesth mocz we złoćie y we srebrze y w stali/ à gdy bedzie przywiązan v myszki lewey/ nieprzyiaciele zwyćiężyć czyni/ bestie niezwyciężone vpokarza/ przeciw latàwcom y inszemu widzeniu bàrzo pomaga/ w rzeczàch poczynàiączych spràwiàiącego y mocnego z màłego czyni/ to iàzni prożne odpądza/ swary y zwàdy zwyciężyć czyni/ miesiecznikom y też opętànym ludziom iest pożyteczny. Ten kàmień niektorzy zową Magnesem/ iż niektorzy powiedàią iże by żelàzo ciągnął k sobie/ ten kàmień gdi bedzie ku inszym kàmieniam przyłożon/ thedy bedzie kàżdy złaman/ à ma drugą włosnosc iże go żadną rzecz nie złamie iedno ołow.

¶ Adamas czyni człowieká mocznego przećiw nieprzyiacielom/ sny prożne odpądza/ trućinę oddala/ bowiem tàk powiedaią iż sie poći iestli bedzie iad blisko położon/ wszàkże kthoby ten kàmien pił/ tedi iemu trućinà bedzie smiertelna.

Agates



Capitulum 2



RJele kàmienia tego iesth rodzàiow / à wszàkże iest slawnieyszych siedm. Diascorides powieda/ iż Agàtek pomaga gdy kogo niedzwiadek vkąsi/ przywiązàny albo też z wodą pomazàć/ zàràzem bolesc vsmierza / à gdy ten kàmień zetrze w proch à posypie nà ràne/ albo gi dàć z winem wypić/ kogo iàszczorkà vkąsi tedi vzdrowi/ à kto gi przy sobie bedzie nosił: tedi go czini wymownym/ mądrim/ wdzięcznego y przyiemnego. Mocy tich kàmieni vedlug ich rozmàithych rodzàiow abo osob odmieniàią sie/ à wszàkże wszytzy miedzy sobą nàto sie zgadzàią iże kożdy czini ludzi smutne

¶ Indijski agàtek rzeczy iàdowite odpądza kto nań bedzie pàtrzył/ tedy widzenie wspomaga/ à gdy gi kto w vsciech trzyma/ prágnienie vsmierza/ valczącemu dawa zwyciestwo/ pragnienie y trućinę gàsi.

Alabandina



Capitulum 3



Kamienia tego mocz iest/iże cie-
czenie krwie pobudza y pom-
náżá/á kto gi bedzie pić wßi-
tke moc iadu gási y vypądza.

Alabastrites



Capitulum 4



JEst then kámień z rodzáiu-
mármurow/ná floyki ma-
sei chowáć iest czysty: Then
kámień ktori bywa w Cápá
docij nálezion nie biały iesth
nagorßy/ nalepßy iest ktory
ma barwe miodową ktorego nie bárzo prze-
rzeć: Ten kámień odmiekcza żiwot/yrez twar
dosci y bolesci żolądkowe/plasthr vdziaławßy
odmiekcza: kto gi przysobie nosi w swoich rze
cząh zwyćiescą zostánie.

Alectorius



Kápluni kámień.

Capitulum 5

Rzeczony iest kámień kokoßy/
álbo kurowy dla miesczá ke-
dy sie rodzi/ábowiem w żolą-
dkoch kápkunich nalezion by-
wa: Gdy kogut po trzech le-
ćich bywa okápluniony al-
bo vp.áwiony/á po okáplunieniu gdyby prez



siedm lat żiw był/bo przedtim niema być wy-
iet/ábowiem ym stárßy tym lepßy: á kiedy ten
kámień w kapłunie vroście iáko ma być: thedy
iuż nic niepije/wßákże żaden nie iest nálezion
wietßy iedno iáko wielkiego bobu ziárno.

¶ Mocz tego kámienia iest/iże kto gi bedize
nosić przysobie/czyni go być niezwyćiężonego
á gdy bedzie w vściech thrzymány prágnienie
oddala/ á przeto zápáśnikom pomaga: żone
mezowi czyni przyiemną cżći dawa/á nabyte
cżći záchowawa/vrzeczone roziwezuie opuß-
czonego stádlem wdzięcznym y przyiemnym
czyni/krolestwo strácżone y inße postronne ná
¶ Then kamień iesth pożyteczen (być dawa
tym ktorzy są przyrodzenia zimnego/j tim kto
rzy rzeczy swoich z niewástą sprawiáć niemo-
gą.

Amatistes



Capitulum 6



ROdzáiow iest pieć thego ká-
mienia/á z nich nalepßy iest
ktory sie w Indij rodzy ma-
iąc barwe czerwoną zmießá
ną z rożáną j z fiolkową bár
wą   e   Moc



¶ Mocz thych kamieniow iest odpadząc piiaństwo/abowiem gdy będą na pępek przywiązany/tedi powciąga pary z wina/a tak rozwiezuią z piiaństhwa/myśli złych powściągaią/ dobry rozum czynią / w sprawowaniu rzeczy czuynego y bacznego sprawią/a niepłodnego czynią być płodnym/ gdy będzie one rzecz pil w ktorcyby takowe kamienie były omyte/trucine gaszą/ludzi rycerskich strzegą y nieprzyiaciele ich dawaią im zwyciężyć/tu łowieniu źwierząt dzikich y ptakow dobrze sprawia.

Aquile lapis



Orli kamień.

Capitulum 7





Rłowy kamień. Ten kamień podobny iesth Kasztanie/a kiedy nim zachwieie thedy w nim kamień drugi w posrzodku kołacze/ Then kamień rzeczon iest Orłowy/bo gdy Orlica chce iayczą znieść/then kamień samiec przynosi z Indiey/a pokłada gi pod orlice/tedy orlicza lekko zniesie iayca y boleści nie barzo czuie/ten kamień toż sprawuie niewiastam y wszytkim inszym zwierzętham gdy będzie pod nie położon. Ten kamień gdy będzie zawieszon na lewym ramieniu v niewiasty/thedy broni porzucenia dziecięcia/a czasu porzucenia gdy gi do oda przywiąże/tedi nieprzespieczności od dala/a porodzenia dziecięcia rychleysze będzie.

¶ Ludziem ktorzy niemocz cierpią świętego Walantego pomaga/zwierzęta iadowite odpądza/a przetho orłowie ten kamień kładą do gniazda aby iayca y dzieci od zwierząt iadowitych były zachowany.

¶ Kto gi przy sobie nosi tedy gi czini ludziem przyiemnym/trzeźwim y thez bogatym/y od rzeczy przeciwnych strzeże.

¶ Czo dziwniey iest/iako powiedaią Caldei/ iż kiedy komu iad będzie z iaką karmią przyprawion/a gdy then kamień będzie włożon w on pokarm/thakiego pokarmu człowiek połknąć nie będzie mogł/a kiedy wyimie z pokarmu on kamień/tedy gi będzie mogł połknąć.

¶ Tak tedy orłowie tego kamienia szukaią a kładą gi w swoie gniazda/y Żorawie thakież między swoie iayca.

¶ Niektorzy tez powiadaią/iż thy kamienie bronią aby sie iayca barzo nie zagrzały w gniazdzie Orłowym.

Auricalcum



Mosiądz.

Capitulum 8







Est rzeczon Mosiądz od tego iże ma świątłość złotha y twardość miedzi/bowiem bywa mosiądz z miedzi y z ognia silnego/y inszemi przyprawami bywa ku złotey barwie przywiedzion.

Z krigg



¶ Z kriąg przirodzonych/z miedzi bywa mosiądz tak rzeczony/abowiem złotą bárwę ma albo iż z niego będzie złoto. Ten mosiądz częstokroć z pismá zową gi kontrifalem á tho dla bárwy podobney końtrifalowi. Z nauki alchimiczkiey/Miedz bywa przemienioná w mosiądz czo bywa przez posrzodek tuciey/bowiem iey dym bieli/á ma przyrodzenie ducha/á nátychmiast gdy proch tuciey bywa porzucon na rostopioną miedz/abo gdy będzie zmiesząna z blachámi miedziánemi: w onym rospuszczeniu miedzy tucią bywa rospaloná/á szuka iáko duch kedyby wyszłá/á tak vkázuie sie iż iey vciecżenie bywa przez miedz rospuszczoną tak że ią wysusza/bowiem iey dym iest miernie biały/á białość zmiesząna z czerwonością powciąga czerwoności á będzie żołte.

Balagius

Capitulum 9



Athego kámienia rozmáite moczy/kthó gi przy sobie nosi tedy gi czyni wesołym/w stadle miłość záchowawa albo rozmnaża.

¶ Gdy będzie ná szyi záwieszon/sny prozne odgania / niemoczy ktore bywáią w gardle y w czeluściách/y insze wszytki ktore pochodzą z wilgości od głowy leczi y od nich/záchowawa.

¶ Wziąwszy gi á srebrá pod tąż wagą zmiksawszy pospołu: tedy trąd vleczy.

¶ Wodá w ktorey będzie ten kámień/iest ná oczy dobra/á kto ią pije tedy pomaga kto ciesko tchnie/y niemocy wątrobne leczy.

¶ Niewiástam brzemiennym aby nie porzućiły dzieci/albo iżby niejákiey szkody nie cierpiáły/pomaga.

Bezaar

Capitulum 10



Bezaar/Tento kámień wszyscy powiedáią iż ma pierwsze miestce miedzy inszemi wszytkiemi lekarstwy ktore są náprzeciw iádom y trucinam/bowiem kto go wypije iedne drágme tedy gási káždy iad y wybawia człowieká/á dla tego iże iest namocznieyszy ten kámień naprzećiw wszytkim trucinam / wszelka rzecz táka ktora wybawia od iakieykolwiek niemocy/bywa rzeczona Bezaar thego kámienia

¶ Serapion. Kámień Bezaar pomaga naprzećiw trucinam/á kiedyby kto wypił go tak wiele iáko záważą dwánaście ziarn ieczmiennych / albo kiedy nim pomáže ráne kiedy kogo vkąsi czo iádowitego/tedy wybáwia przyrodzenie od śmierći/á wypądza iad przez pot/a dla tego też pomaga człowiekowi powietrzem morowym záráżonemu/ á gdy bywa w pierścień wpráwiony / tedy w kiemby iad był ma gi w vstá włożyć á ssać z niego/tedi pomaga.

(przezwiskiem.

Borax

Capitulum 11





Dziwną mocz ma ten kámień náprzećiw iádom / Bowiem gdy kto iest ſtrut á kámień ten polknie/ktory polkniony kraſi ielitá/ iákoſc iádu onego kto ra ſie w ielitá wpoiłá wygaßa á potym przez ſpodek wynidzie / á záſie zchowan bedzie/á gdy czo iádowitego vkąſi tedi po maga/ograßki leczy/zły żołądek y nerki na prá wia/ieſtli kto bedzie one rzecz pić w ktorey ten kámień bywa omyt.

Carbunculus



Capitulum 12.



CArbunculus (iáko Arnoldus piße) ieſth kámień drogi bárzo czyrwony/w ciemnoſciách ſwiećí iákoby ogniſthy wągl/bárwą abo y moczámi zwyćieża albo przechodzi inße wßytki kamienie ſwieczące abo pałáiące/ abowiem ten ſam kámień má wßythki moczy ktore máią inße drogie perły abo kámienie / á ſą krom tego iego dwánaſcie rodzáiow/ale nie ták wielkiey ſą moczy.

Iſidor. Carbunculus rodzáiow ieſt dwá naſcie/ale z tych rodzáiow nalepße ſą ſwiathle iákoby ogień z ſiebie wypußczáiącze/á powie da Arnol. iż Carbunculus ieſth pieczęćią inßych kámieni/abowiem może ſwoią figurą abo wyobráżenim wybić ná inßym káżdym ká mieniu/ále nie inßy kámień ná nim.

Mocy tego kámienia ſą / powietrze iádowite y morowe odpedzáć/zbythkow abo cieleſnych żądz powſciegáć/ciáłá zdrowie ſpráwowáć/y záchowawa aby w niemocy niewpádáło/złe myſli oddala/y też przyiácielſtwo miedzi ludzmi czyni/á wßelkie ßczeſcie rozmnaża

Celidonius



Capitulum 13



KAmień ten ieſth nalezion w żywoćie młodych iáskolczą ktorego kámieniá ſą dwoiákie oſoby / czerwony y drugi czarny. Czirwony kto gi przi ſobie bedzie noſił w czyſthey chuſtce lniáney/ßalonym y mieſiecznikom pożyteczny ieſt/y niemocy długie wykorzenia.

Ktorzy gi przy ſobie noßą czynie wymownemi y wdzięcznemi/zmießány z wodą obyczáiem tym iáko przyprawiáią lekárſtwá ná oczy/niemocy oczne vzdráwia. Záſie kámień iáskolczy ktory ieſth czárny/ rzeczy poczete ku dobremu kończu przywodzi/gniewy vſmierza noßącego wdzięcznego y przyiemnego czyni/

pańſki



pańskie gniewy vśmierza/á gdy gi na ßygi po wieśi w żołtym sukn(ie)/febry vśmierza y wßytki wilgośći ßkodliwe powćiąga y náprawia.

¶ Jest doświadczono/ iż gdy bedzie ná ßygi powießon/pomaga naprzećiw niemoczy S. Walántego/y naprzećiw żołtey niemoczy.

Niekthorzy powiádáią iż máią być záwinione w skore ćielęcą abo w ielenią nie porodzone abo wyprotego/á przywiezáć ie ku lewemu rámieniu tedy wznaß niemáłą pomoc.

¶ Ty kámienie máią być wyimowány kiedy dzieći iáskołcze máłe stoią na gniazdzie albo w gniazdzie mieśiącá Sierpniá iżby były doskonalße/á dzieći ony nie máią śie dotykáć ziemie ani ich oyczowie ani mátki przy tym niechay nie będą/bo wietßey mocy będą.

Celonites



Capitulum 14



Niektorzy powiedáią/iż thego kámienia Celonites albo Celontes iest troiáki rodzay/ ten bywa wyięth z wielkiego żołwiá: ma bárwe iákoby perlá na sobie máiąc ßczerupe.

¶ Celonites iesth Indiyskiego żołwia oko/ czárnokśiężnicy kłádą gi pod iezyk/á ták rzeczy przyßłe ludziom przepowiedáią/á the ma moc ten kámień/iestli kto vstá wymywßy bedzie gi nosił w vsćiech/iże może przyßłe rzeczy przepowiedáć pewnych czásow/ to iest od słońcá wschodu aż do ßostey godziny przed pełnią. Poki mieśiąc rosćie/ále gdy mieśiąc iest nowy/ tedy powiedáią iż then kámień przez wßythek dzień te moc ma/á po piętnaśćie dni mieśiącá tedy tylko przededniem ma te moc/á ten kámień nie zgore ani śie ogniá boi.

Crisolectrus



Capitulum 15



Jest ten kámień Crisolectrus na ksztalt złotá/ then kámień gdy gi kto powieśi na ßygi/ tedy pomaga náprzećiw ograßkam/á gdy gi z rożánym miodkiem zetrze/ dobry iesth na niemocy ktore bywáią w vßu/á iestli z málmázyią bedzie zmießan/tedy na oczy dobry iest y żołądkowi pomaga/abo choć sam proch bedzie z niego wypić abo z mástikiem. Then kámień po ránu bywa czudnieyßy: á ogień bárzo ku sobie ciągnie/á bárzo predko od ogniá zgore

Crisolitus



Capitulum 16

Kamienia thego ieden rodzay przezrzysty złotey bárwy ma iąc w sobie nieiákie paláiącze iskry. Drugi rodzay iest iego bárwy woskowey/ á iesth zielony iákoby morská wodá ku wietßey zielonośći śie máiącá/á gdy gi ná słonczu położy/tedy złotą gwiazde przez śie vkázuie/a bywa nalezion w Murzynskiey ziemi. c 3 Kiedy





¶ Kiedy bywa w złoto wpráwione / tedy sie przećiwi strâchom nocznem / dawa mądrość y cżeść / száleństwo odpądza.

¶ Gdy gi kto ztárwszy bedźie pić / pomaga przećiwko dychâwiczy.

Cristallus

Capitulum 17



KRysthał kiedy bedźie przećiw słończu położon / tedy ogień z siebie wypuszcża y zápala rzecż ktora może być spalona / ale kiedy bedźie pierwey krzystał zágrzany / żadnym obycżáiem nie zápali.

¶ Tez w rzecżach przyrodzonych mistrzowie rozumu przyrodzonego piszą. Krystał gdy bedźie powieszon ná szygi idąc spáć / thedy złe sny precż odpądza / vrzecżone rozwiezuie.

¶ Gdy gi kto w vściech bedźie mieć / prágnienie vśmierza / á zmieszawszy gi z miodem / pierśi niewieśćie mlekiem napełnia.

¶ Wszákże krystał lepszy iest na nacżynie ku piciu / niżli na insze rzecży.

Cinnabar

Cinober.

Capitulum 18



BYwa Czynober vdziáłány z śiárki y z żiwego srebrá / á iest cżerwony / moc iego podobna iest mocy Ematistá kámienia / potym bárzo zciąga / á dla tego krew powściąga / na spárzeline y ná krosty iest dobry / w plastry bywa mieszan / y też ná ocży w lekárstwa pożytecżnie bywa wmieszan.

Corallus

Koral.

Capitulum 19





Dwoiáki iest rodzay Koralow czyrwony y biały/ Auicenna położył iego rodzay trzeći czarny/czerwone w ktorych dziurek niemász nalepsze są.

¶ Mocy tych kámieni są iż bárzo krwie powściągáią/kto gi przy sobie będzie nosił albo gdziekolwiek będzie w domu albo w łodzi/tedy wszelkie przenágábánia diabelskie albo widzenia/albo sny strászliwe odpądza grzmienie albo pioruny/wiátry y insze nawálnośći oddala/y broni od okrutnych zwierząth/ naprzećiw kordyiáce y inszym niemoczam żołądkowym pomaga / powieszony na żołądku albo gi wypić/mdłemu żołądkowi iest pomocen/wrzodom ktore bywáią na śledzionie albo w ielitach pomaga/ dziąsłá niezdrowe vlecząrány zgniłe wyćierá/y szkodliwego lekársthwá powściąga/a kiedy kto ma kámień/tedy proch z niego ma z winem pić/gdy będzie stárty y posipány,albo też záwieszony miedzy sádem albo na roli miedzy zbożem/czyni ie płodnemi/ dżdże y grády szkodliwe od nich odwracza / á iżeby dzieći nie miewáły niemoczy s. Välántego tedy iáko rychło z żywotá wynidą/pierwey niżli vsty swemi vkuszą/tedy koralá czerwonego wziąwszy ták wiele iáko záważą dziesieć ziarn ięczmiennych/y zetrzeć gi czo nalepiey/ á włożyć gi w vstá dziecieciu á niechay gi połknie/ bowiem iest ktemu bárzo dziwno pomocen.

Cuprum



Miedz.

Capitulum 20.





W Ludzi stárych byłá pierwey miedz wynálezioná ku pothrzebie nizli żelázo / abowiem pierwey miedzią ziemię ryto/y rzeczy abo naczynie ku walce sprawowano/á ták miedz byłá nadrossza/á złoto y srebro dla niepożytku zámiatano/ale teraz obyczáiem przećiwnym leży miedz á złotho w wielkiey czći y wadze.

Cinis



Popioł.

Capitulum 21



Popioł iże ma w sobie drobne bárzo częsci/lekkim wiáthrem bywa rozwiewan/ A wszákże iest na wiele rzeczy pożyteczen Napierwej ogień popiołem bywa rządzon y záchowawan / popiołem skory od wełny bywáią wypráwione y niejáko odnowiony.

¶ Popioł bywá kłádzion w miásto hałunu ku farbowániu sukná.

¶ Kiedy kościoł poświączáią/ tedy na popiele obieczadło napisuią/á wsthępną srzode bywa posipowan na głowę na pámiątkę śmiertelnośći nászey.

¶ Z wody y z popiołu bywa ług vdziáłan ktorym głowy myią.

¶ Popioł gdy będzie na pijawkę posipan/ tedy krew ktorą piłá zásię zwroći/na lekársthwá ták popioł y też ług bywa pożyteczen. Auicenna powieda iż popioł wszelki ma moc wyćieráć y wysuszáć/á wszákże rozmáithy iesth/á gdy będzie omyty tedy nie ták ma moc ku wyćierániu/ale przez swoie omyćie nábywa sobie iże spáia y wysusza bez kąsánia.

¶ Wodá z popiołu bywa kłádziona w lekársthwá gnyiące/á z nich iest namocznieysza wodá z drzewá figowego/ y z ziół ktore w sobie máią mleko iáko iest románowo ziele/ abo sosnká

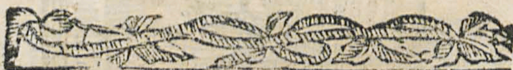
 y insze



y inße takowe/abowiem barzicy ociera y wyſuſza popiol z drzew ſciągáiączych/iáko ſą drzewá debowe/powciąga krwie.

Diaſcorides. Lug z popiolu debowego ieſt bárzo dobry ná lekárſtwa ludziom y bydlu ktorym pluce ſą obciążone / álbo ktorzy máią w ſobie trućine/abowiem kto tákowy bedzie gi pil/tedy nátychmiaſt bywá zdrow. Jeſt tez pożyteczny na wilgotne rány y na fiſthuly/y ná rány ktore ſą trudne ku zleczeniu/y na ſtrupy dawne ſmierdzące/á przeto vſtáwicżnie máią być omywáne a ſlußnem lekárſtwem leczone/ abowiem mocz lugowa ran nie vzdrawia/ale ie ktemu ſpráwuie izby byly vzdrowiony.

Ematites



Capitulum 22



Ematites kámien ieſt rzeczony greczkiem iezykiem / iáko by kámien krwie powſciągáiączy/abowiem ma mocz vſtánáwiáć krew/ten kámien ma żelázna bárwe z zylámi czerwonemi zmießáną/á gdy ten kámien bedzie wlożon we wrzącą wode thedy ſie ſtawa letnia/á kto gi bedzie noſil/nietrzebá mu ſie bedzie bać ſlonecznej gorączoſci/á kiedy bedzie ná ſlonce wylożon tedi wypußcza z ſiebie iſkry Owoce od chrobakow y od grádu záchowawa A gdy bedzie z wodą zmießány/tedy vzdráwia ony ktorzy krwią czeſto plują. Tez pomaga na biegunke/proch z niego dziwe mieſo ktore bywa w ránach wyiada/á zmießány z winem rány záſtárzále vzdrawia / á ktho gi pić bedzie tedy kámien ktory bywa w mecherzu lamie. Ten kámien ieſt ſtworzon ku ſlużbie człowieczey / á iego moc ieſt ſciągáiącza / czo ieſth rzecz doſwiádßona.

Ferrum



Capitulum 23



Zelázo ieſt przyrodzenia zimnego / naturá iego thwárda geſta y wßelką rzecz przecináiace/wß tki rzeczy moczą ſwoią zwycięża/y ſámoodſie bie bywa ſtrawiono : nadinße wßieki kruſzcze żelazo narychley ſie zepßuie/y rzecz inßą ktora z nim bywa weſpolek zaraża y kąſa/nie glośno brzmi od ogniá miekniecie iże ie może kować/z niego bywa zbroiá y rozmáite naczynie ku rąbániu

Gagatek.

Capitulum 24

Gágátek ieſt kámien czarny y swiatly/ á kiedy bedzie zápalon pomaga náprzećiw niemocy swietego Valentego/ diabli/od pądza/albo ieſliby przez vſta człowiecze mowili tedy dym gagatkowy nie da ym mowić/zolądek wſpomaga gdy pokarmu przyiąć niechce. Vodá w ktoreyby trzy dni moknal czyni lekkie porodzenie/á ieſliby one wode pilá dziewká





dziewka/thedi bywa poznana ieſli prawa dziewka abo nie/abowiem ieſtli dziewica thedy nie bedzie poruſzona/a ieſtli nie prawa tedy zarazem vryne wypuſci.

Ten kamien diabelſtwu y czarom ſie przeciwi/weże odgania/przeto y orzel ten kamien kladzie w gniazdo ſwoie dla weżow/a wſzakoż Sorgius powieda/iż to czyni orzel aby cieplo vſmierzal.

Granatus

Capitulum 25



Conſthantinus y Woyciech powiedaią iże Granatus veſela ſerce y ſmetek oddala. Ten kamien podlug wiele docthorow/bywa znalezziony w Murzynſkiey ziemi y niektedy v Tyru przy piaſkoch morskich.

Woyciech powieda/iże niektorzy powiedaią/gdy kto ten kamien w vſtiech bedzie noſil/czyni dobrze ſedzic/czo czlowiek ma na myſli Tez powiedaią/iż ktho gi przy ſobie noſi czyni gi ludziom przyiemnego.

Gelacies

Capitulum 26



ARnoldus. Gelacies then kamien ieſth zawżdy zimny/a nigdy ſie nie zagrzeie od ognia/abo z trudnoſcią bywa roſpalon dla iego geſtoſci ktora broni aby ogien nie przechodzil/a ieſt iakoby żoladz/twardy iako Adamas/a dla ſwey zimnoſci żądzey cieleſney powſciąga/gniew vſmierza/y dawa pomoc naprzeciw wſzythkim niemoczam czlowieczego ciala/ktore z cieplcy przyczyny pochodzą.

Jacinctus

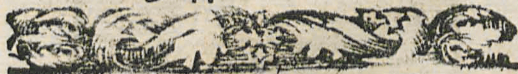
Capitulum 27



JAcinktowſą trzy oſoby ktore maią iednakie mocy. Ty kamienie żyly ciala czlowieczego a zwlaſzcza ſerce poſilaią/ſmutek j prożne myſli podezrzane odpądzaią/rozum

y cześć mnożą/od piorunu y od nieprzyiaćiol bronią/ludziom podrożnym przespiecznosć czynią/tak iże też powietrze morowe rozmaitich krolestw niemożelm nic zaszkodźić/y czynią ie być godnemi cżći przyimowáć/y od niemoczy ktore z powietrza przychodzą na ludzi czynią ie być przespiecznemi/wszakoż Aristoteles powieda/iż niewiasty brzemienne ku porodzeniu dzieci sprawia.

Jaspis



Capitulum 28

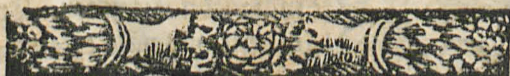




En kamień gdi bedzie noszon od kogo/ ograszke y opuchliне oddala/oczy czyści/widzenia szkodliwe odpądza/cielesną żądzą vśmierza/poczęcia broni/á zwłaszcza zielony ktory ma w sobie żyły żołte/brzemiennym niewiastam abo przy porodzeniu pomaga/á kto gi bedzie przy sobie nośić/tedy otrzyma zwyćięstwo y czyni go być mocznym y przyiemnym ale nadinsze wszytki własnośći albo moczy ktore w sobie ten kamień ma/te mocz abo własność ma/iż krew vstanawia z kądbykolwie zbytnie szła/á mocz iego więtsza iest gdy bedzie we srebro wprawion.

Philozoph powieda iż iestliby kto nalazł iaspis zielony á w niemby był krzyż/tedy ma taką mocz iże ktoby gi przy sobie nośił/tedy takowy nigdy niemoże vtonąć.

Karabe



Bursztin.

Capitulum 29





Bursztyn iesth żywiczą z drzewa iakoby drogi kamień. Auicen. Bursztyn ma mocz serce vwesielać y kordyiake oddalać/y duchy posilać.

Serapion. Bursthyn kto gi pić bedzie/tedy broni iżby wilgości zbytnie do żołądka nie szły/y wyciera żywot/y żołądek posila/krew zastanawia/á gdy bedzie zawieszon na bolaczce tedy pomaga/też pomaga na kordyiake/y kiedy kto krwią pluie/albo gdy komu z nosa idzie krew zbytnie/ale gdi kto nim kadzi/tedi wiecey niemoc świetego Walantego pobudza.

Lapis lazuli



Capitulum 30

Dy bedzie na proch stárthy ten kamień tedy odmieni złe wilgości ku ich przyrodzoney naturze/z czego sie włosi na powiekách mnożą.

Mocz iego iesth iże od niego włosi na powiekách rostą/mocz iego iest ktora wysusza y ochładza/y powieki z kthorych włosi opadaią dla niektakich wilgośći iadowitych.

Gdy bedzie zawieszon na dzieciećiu/thedy oddala od nich bojaźń á czyni włosi kreczone/ma mocz zapalaiącą y gnoiącą/á przetho brodawki traci.

Gdy gi kto weźmie przez vstá/tedy melankolią wywodzi/krew czyści od wilgości zbythniey á gesthey/á iego dosić to iesth wiele go ma człowiek na ieden raz wziąć/od pietnaście ziarnek aż do 60. á to kiedy bywa w insze lekárstwa mieszan abo kładzion czo czynią purgácią/pomaga wiecey boleści ktora bywa w nerkách abo w krzy-



bo w krzyżoch/y dychawicy.

¶ A gdy bedzie wziet przez trunek/ abo vczyniwszy z niego czopek/pobudza niewiescie rzeczy przyrodzone.

¶ Kto gi pić bedzie/pobudza brzydzenie y wráczánie/ale gdy bedzie przyprawnie omyth/ tedy to bedzie od niego oddalano.

¶ Auicenna powieda iż serce posila.

Magnes



Capitulum 31



W Gorách nad morzem roscie ten kámień Magnes zwłaszcza w Indiey v wielkiego morzá Oceaná/ bárwy ten kámień iest na podobieństwo żelázney.

¶ Okrety gdy przychodzą nad one gore w ktorey iest ten kámień magnes/tedy czokolwie żelázá bedzie miał w sobie on okret á zwłaszcza gwozdzie żelázne ktoremi okret zbijáią/wyskakuią z niego/á iákoby z kuše do oney gori lecą w ktorey iest ten kámień magnes/bowiem ma dziwną y niesłycháną moc żelázo k sobie ciągnąc. Ale ludzie wiedząc o tákich rzeczách/ zwłaszcza ktorzy tam po morzu ieżdżą/ drewniánemi gwozdzmi okrety zbijáią.

¶ Thez Magnes bywa naydowan w Niemieczkich dáletich stronach / to iesth w iedney ziemi ktorą wschodnią Francią zową.

Vczynki.

¶ Pisze ieden Lekarz imieniem Serapio/iże moc tego kámienia tá iest/gdy bedzie ku piciu dany z miodem pithym/czyni przepuszczenie klijowáte y nieczystości z ciáłá wypedzáiąc.

¶ Też Magnes iest bárzo dobry ktoby sie igłą vdawił abo iákim inszym żelázem/włożywszy gi w vstá przyciągnie kgżde żelázo z gárdłá

¶ Też Magnes gdy bedzie obmázan sokiem czosnkowym abo z cebule / nie pociągnie żeláza. (k sobie.

¶ A gdyby mu chciał záśie moc iego przywrocić odietą tym czosnkiem/tedy námocz w kozłowey krwi przez noc a pociągnie żelazo iáko y pierwy.

¶ Tákież też ádámas kámień bárzo twárdy ktorym drogie kámienie rzezą dla iego twárdości wielkiey/thego kámienia máła sztuczká włożoná nákámień ádámas wiąże gi iż żeláza ciągnąć niemoże/á gdy on kámik ádámas odeymie z niego/vczyni własnosc swoie przyrodzoną/to iesth pociągnie ksobie żelázo.

¶ Też sztuká niemáła wybornego magnesu ku wnetrznemu zamkowi przyłożoná oderwie gy/ tákież skobl ze drzwy wyrywa.

¶ Też then kámień magnes ma the moc iże bárzo wiele żon ktore opuszczáły dla swarow meże swoie y záśie knim przywraczáły sie/abowiem ten kámień od meżá nożony /czyni go swey żenie lubicznego y bárzo mykego ták iż bez niego bić niemoże/tákież też y żone meżowi.

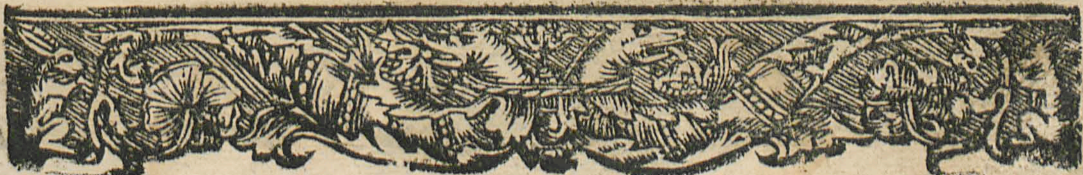
¶ Też Diáscorides pisze/(czyni wdzięczną· Był nálezion ieden magnes ktory był węgłowáti/ten iednim węgłem to iest iedną stroną ciągnął żelázo á drugiem węglem odpychał

¶ Też Aristoteles pisze/Iesth thez (od siebie. rodzay magnesow/ktory ciáło człowiecze k sobie ciągnie/á tenże na proch słuczony/z sitą pity/puchline z człowieká wypądza.

¶ Też gdy bedzie włożony pod głowy biáłey głowie ktora z meżem leży (iżby onim niewiedziáłá) nátichmiast meżá bedzie chciáłá przez sen obłápić/á to ktora iest meżowi swemu wierna/á ktora od meżá vstepuie/wnet dla bolázliwego á strászliwego widzenia spádnie z łożá/by ią miał kto z vmysłu wyrzucić.

¶ Thez powiedáią niektorzy ludzie/ stáło sie czásu iednego/iż złodzieie wiedząc w iednim domu bogáctwá niemále / myslili iákoby ich dostáli/potym w nocy weszli táiemnie w dom/ a na rospalone węgle sipáli proch z tego kámienia

nia





nia tárty/z kąd dziwne rzeczy y bárzo strászliwe vkázowáły sie dla ktorych wszytcy z domu musieli vćiekáć/á oni potym wybrawszy dom chodzili wolno.

Magnesia



Capitulum 32.



Woyciech powieda iże magnesia iest kámień czarny/ á częstokroć im robią Hutnicy w hutách. Ten kámień alchimistowie dobrze znáią. Woyciech powieda iże magnesia poćiecze y rosthopi sie w mocznym y w wielkim ogniu/á ináczey sie nie rostopi/á ták gdy będzie wmieszan we scklo/odmienia scżklo ku bárwie czerwoney.

Marmor



Capitulum 33

Plinius powieda iż marmorow rodzáie y bárwy trudno bárzo wyliczyć ábo wypowiedźieć gdy ich iest bárzo wiele/á máią rozmáithe przezwiská od krolestw abo od inszich ziem w ktorych bywáią náydowány/wszakże prawdziwy mármor y nalepszy ktory iest zielony/ábowiem z thąd wziął przezwisko Mármo po greczku czo sie wykłada po łáćinie zielony/ wszákoż nie wszytki ty kámienie bywáią ználezione tylko ná mieściczách skálnych/ ale też ty to



kámienie bywáią znáydowány w ziemi bárzo kosztownego rodzáiu/ iáko są Lacedemońskie zielone nad wszytki insze nakosztownieysze/ tháktież też Augustinskie/potym po nich Tiberiyskie w Egipćie.

Margarite



Perły.

Capitulum 34



Perły zimne są y suche w wtorym stopniu/z brzuchow ryb ich ie wypáráią/lepsze są biáłe iásne/przezrzyste/ máią potwierdzáiącą moc/ náprzećiw mdłośćiam y też omdlewániu ktore pochodzą dla zbytnicy purgáticy albo dla zbytniego śćia krwie.

¶ Naprzećiw thym chorobam day perły na proch stłuczone z rożánym cukrem/ a thym ludziom

ludziem day kú pożywániu/á to z manus cristi/kthore kolaczki w apteczę czynią/á zową ie manus Chrzisti z perlámi.

¶ Też perly są bárzo dobre naprzećiw melancoliey/ktora niemoć przichodzi ludziom ze drżeniem sercá.

Pumex

Capitulum 35





En kámień ma mocz iż bliżny na oczu przezrzyste czyni/ktho iesth tráci ony blizny izby widzeniu nieprzeszkadzaly/ ráný wypelnia y goi/ mięso dziwe tráci ktore bywa ná oczu.

¶ Gdy gi zetrze á bedzie onym prochem zebow pocieral/tedy zeby czyści y ociera.

¶ Jeśli ten kámień bedzie wlożon do winá w beczkę/tedy nieda mu dáley kisać.

¶ Bywa kłádzion w lekárstwá ktore wyczysczáią zeby/kiedy nie bedzie spalony abowiem gdy bedzie spalony tedy bywa subtelnieyszy.

Rubeus

Rubin.

Capitulum 36

Eraplon. Ten kámień ieśli ktho ná sobie powiesi/snow w noczy zlych nie bedzie widział áni strászliwych/á ieśliby kto wzrok swoy zemdlił pátrzacz w slonce/thedy iemu pomoże



gdyby tym kamieniem potarl oczu swoich/A gdy bedzie ten kámień na glowie o wlosi tárt/tedy ciągnie k sobie pázdziorko/iáko Magnes żelázo.

Safirus

Capitulum 37



Bárwy modrey iest thn ká= mień iákoby niebo iásney/á iest przezrzisty na kstalt naczilsthego lázuru/Then kámień ma te moc iż ciało rozmnaża/bárwę dobrą na ciele dawa/pot zbytni vsmierza/ żądze cielesney powściąga y też czyni człowieká być czystym y wczliwym/nieczystosci z oczu y bolesci czolá oddala/bolesci w żywocie vsmierza.

¶ Jeśli gi kto bedzie z mlekiem pił/á ktho gi nosi czyni go spokoynym/milym/ nabożnym y milosciwym/á dusze w dobrych vczinkoch posila/zdrády odkrywa/stráchi odpędza/ku náukam czárnokzięskim bárzo slużi.

¶ Wrzody kthore bywáią czásu morowego powietrza/iednim dotknieniem vzdrawia/oczi

od oſpic záchowawa krom obrázenia.

Smaragdus



Capitulum 38



JEſt pożyteczny ten kámień onym ludziom kthorzy czyſthoſc cieleſną miluią/ gdyż złączenia cieleſnego nie cierpi/ á ieſtli bedzie noſzon przy zgwałczeniu pánny/ tedy ſie złamie/ iáko o tym Woyćiech piſze/ żądze cieleſnei poruſzenie vſmierza/ dobro czeſne rozmnaża/ diabelſkie nágráuánia y nawałnoſci precż oddala/ gdzie bedą ſpołem złączone dwie ograſzcze kthore zową trzećiaczkámi/ vzdrawia ie/ y przyiemnego ludziom czyni/ á przećiwi ſie niem ocy s. Walántego/ pámieć oſtrzy/ ku dobremu porádzeniu moc dawa/ też ieſt pożytecżen onym ktorzy ſie pieczoluią o przyſzłych rzeczách/ widzenie ſpráczowáne wielkiem widzeniem záſie nápráwia y záchowawa.

❡ Jeſtliby kto proch z niego wziął/ tedy ieſth pomocen bárzo kiedy kogo vkąſi czo iádowitego/ á zwłáſzcza pies wſciekły/ tredowáthym y tym ktorzy kámień cierpią y trućine/ ieſt bárzo pomocen ieſtli bedzie vtárty przyiet.

Silex



Krzemień.

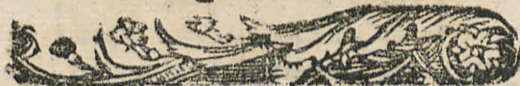
Capitulum 39

KRzemienie nalepſze ſą (iáko Jſidorus piſze) czarne/ na mieſczach niekthorych y też czerwone/ białe záſie nierychło ſie ſtárzeią/ ani káżą/



z ktorych groby czynią ryte/ nie káżą ſie ale trwáią długo/ ktorim też ani ogień nic niezáſzkodzi/ abowiem z tych też naczynie bywa w ktorym miedz w ogniu roſpuſzczáią/ ale też y zielony krzemień bárzo ſie ogniowi przećiwi/ á nigdziey go nie naydzie wiele/ á ktory ieſt błády/ na wapno rzadko ſie przydawa/ krzemień wodny záwżdy bywa iákoby mokry/ then ma być lecie wzięt/ á niema być kłádzion w mur aż po dwu lat.

Tegula



Dáchowká.

Capitulum 40



GDi ieſt dáchowká dobrze vpálona/ ma moc przepaláiącą ciało/ á dla tey przyczyny kiedy bedzie vmieſzaná á pomaże z nią mieſtce/ tedy pomaga na ſwierzb/ na kroſti/ j ná

❡ Gdy bedzie wmieſzaná w (boleſci nożne. plaſtry/ tedy trawi wrzody twárde/ á iey mocż ieſt oćieráć y wyſuſzać/ á zwłaſzcza oná kthora ieſt Zatanor/ abowiem ieſt namocnieyſza nad inſze/ á ieſt máſc w ktorą wchodzi ráto dáchowká/ ieſt tá máſc lekárſtwo dobre na goienie ran

Topá.



Topazion

Capitulum 41



WOyciech powieda ize Topazion Kamien thak rzeczony iest wezwan od miesthczá na ktorym napierwey iesth nálezion/ kthore miestcze zową Topasis wysep.

Tenze Woyciech powieda/ize nászych czásow iest doswiádczono/ yz ten kámien gdy bedzie we wrzącząą wode wlozon táki iáko iesth z onego miestcá przyniesion/ tedy záráżem natichmiast może gi wlożiwszy reką golą abo nogą z oney wody wrzącey wyiąć bez obráženia žadnego/ y powieda rzekąc iż to ieden z nászich towárzyszow vczynil będąc w Páryżu.

Też pomaga gdy kto krwią pluie/ y przeciwko niemocy ktorą zową wilcza niemocz/ á to iest pewna iż sie w nim obezrzi iáko we zwierciádle/ rodzi sie też w morzu.

Ten kámien gdy kto trzyma w práwey ręce naprzećiw sloncżu/ thedy wypuszcża z siebie Promienie y ogien/ thak iż kto nan pátrzyć będzie/ dziwowáć sie musi/ á kto gi nosić będzie v lewego rámieniá/ thedy na wielkiem zebrániu nicz nie da/ tym kámieniem krowki y insze robacztwo/ y grádi od owoczow oddalone będą/ y cielesne zápalenie gási.

Aristoteles powieda/ iż Topazion gdy będzie na ráne człowieczą polożon/ tedy krew zástánawia/ á iest ten rodzay/ iż gdi będzie powieszon nad oną rzeczą ktora wre/ tedy przestánie wrzeć oná rzecż.

Topazion ktory ma bárwe iáko zloto/ ten iest nadroszy. Drugi rodzay iesth iego dáleko swietleyszy á bárwy ciemnieyszey ale nietak dobry/ ten kámien miedzy inszemi mocámi ktore ma/ Powiedáią iże gniew/ y żądzą cielesną vsmierza.

Vesice et Molaris

Capitulum 42



AVicen. powieda/ yż kámien kthori sie rodzi w mecherzu/ tenże powieda iż niektorzy powiedáią iż then kámien z mecherza kthoby gi przyiąl/ tedy kamie kámien ktory iest w nerkách y w mecherzu/ ale Galenus powieda iże ták nie iest. Zásie Auicenna powieda/ iż kámien mlynny kthory każdy człowiek zna/ iest sciągáiący/ á przeto lekarz ma gi bráć na ony rzeczy ktore żądáią powsciągánia.

Spongia marina

Capitulum 43



La tego gębká morska te moc ma iże iáwnie wysusza/ Ma też te moc iże swieże rány goi gdy ią zmacża w oczćie/ w wodzie y w winie podlug rozmáitosci ciał/ y powściąga krwie kthora idzie z rány siecżoney albo też spaloney iest moc trawiącza.

Kámien ktory bywa ználezion w gębcze/ ma moc wysuszáiącą/ y lamie kámien kthory bywa w nerkách/ thez rány goi swieże gdy będzie przykládána z octem albo z wodą/ goi rány zástárzále gdy będzie przykládána na nie z wárzo-





z wárzonym miodem á przylożyć z samą wo-
dą/ ale są niektore gebki subtelne/ lekkie/ kthore
żadney pomocy nie dawáią/ á gdy bedzie z oc-
tem podłożoná/ powściąga rzeczy przyrodzo-
nych niewieścich/ á gdy bywa spalona tym o-
byczáiem iáko bywa piáná morská palona/
pomaga na wrzod kthory bywa na oczu/ y o-
czy wyczyścia/ á kiedi bedzie przyprawnie omy-
ta po spaleniu/ tedi wiecej pomaga na oczy w
lekárstwiech/ á gdy bedzie spaloná z smołą/ po-
maga naprzeciw niewieściem rzeczam gdy z-
bytnie idą/ á kámień kthory bywa nalezion w
gebce/ łamie kámień w mecherzu gdy bedzie z
winem wypit/ á kiedy bedzie spalona z oliwą/
tedy bedzie pożyteczna ku leczeniu onego kto-
ry krwią pluie.

¶ Też z niey dzialáią knoty y kládą ie na koń-
ce żył z kthorych krew idzie/ a thák powściąga
krwie.

Zignites



Capitulum 44





ISidorus pisze/ iże then ká-
mień iest bárwy sklánicy/ ten
kiedi bedzie na szygi záwieszon
tedy oddala od człowieká czo
sie mu w nocy przez sen ledá
czo vkázuie/ y krew plynącą
z człowieká stánowi.

¶ Też niedopuszcza człowiekowi aby rozum
strácił/ gdy iuż na to człowiek iesth sklonny/ á
gdy bedzie dzierżan nad ogniem plomieniem
gorąiącym/ tedy dla niego plomień gá-
śnie. To thez o nim powieda Enax w
kxiegách swoich w ktorych pisal
o Kámieniách.

Koniec o kámieniach.





Poczyna sie tractat o rodzeniu człowieczym/iako a ktorymi obyczaymi płod z żywota matek swoich wychodzi na świath.



Nauka poznawania po poczęciu niewiásty / iestli synem álbo dziewką chodzi.

NAprzod to iest pierwsza náuká / iesthliże oná niewiásthá przed poczęcim byłá bládá/á po poczęciu rumiána ná licżu/znak iest iże z sinem chodzi.

Drugi znak/Jestli niewiástá wstąpiwszy w brzemię nie ma wielkiego obciążenia w sobie y we wszytkich członkoch/znak iesth iż siná w żywocie nosi/á iesli záśię iest bárzo mdła/ leniwa/obciążáła/známię iż dziewká będzie.

Trzeći znák z strony mleká w piersiách/iesli mleko iest białe á kremu gęste/iże gdi go ná zwierciádło albo na miecz wstrzyknie/ tedi stoi na miesczu nie rozpływáiącz sie/ znák iesth iż sin będzie.

Czwartę z strony żywotá/iesli práwy bok to iest práwa słábizná więcey sie nábráłá okrąglem nábrániem/vkázuie tez na siná / á wszákoż rumiánosc licżá po poczęciu / iesth známię

mie napewnieyße poczecia sina/á to iesli przed poczeciem niewiastá byla bladego albo smiádego liczá.
¶ Zásie wßytko przeciwnie thym znákom przerzeczonym o dziewce maß rozumieć.

Tu maß nauke iako maß poznáć/ iesli niewiásthá dziecmi chodzi/ ták tá ktora nie dawno zá mąż ßlá iáko y ktora dáwno.



Naprzod z strony mácice/ bowiem mácieza to iest mecherz w kthorym plod przemießkawa: nie miewa w sobie tákíey wilgotnosci iáka bywa przed poczećim.
Drugi znák/iż iuż niewiástá po poczećiu nie ma lubowánia/y owßem brzydzi sie skutkiem małżeńskim.
¶ Thrzeći znák z strony iedzenia y pokármu tey/abowiem tháka niewiásthá w rozmaitych smákoch potraw á zwłaßcza nie zwyczaynich sie kocha/to iesth w kwáśnych rzeczách albo w slonych albo w zimnych/abo też w slodkich/ á pospolicie wiecey niżli przed poczeciem.
¶ Cżwarte iż tháie bolenie glowy miewáią y czeste wráczánie.
¶ Piate/przyrodzonych rzeczy zástánowienie/á piersi nabieránie.



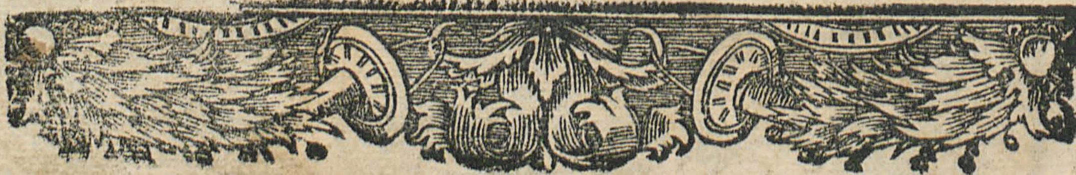
Poczyna sie tractat o rodzeniu czlowieczym/ iáko á ktorym obyczáiem plod z żywotá mátek swoich wychodzi na swiát/ y tudzież o przygodách y rozmáitych przypádlosciách Pań y niewiast/ktore miewáią przy rodzeniu dziatek swoich/y też o pomocách lekárskiemi rzeczámi ku rychlemu a lekkiemu porodzeniu/ y kthemu o spráwie y rządzenin Pań brzemiennych/thák przed porodzenim iáko y po porodzeniu. Ale naprzod oznaymie rozmáite obyczáie rodzenia człowieczego. A naypierwey kthorym obyczáiem plod w żywoćie leży/á wielą blonek bywa obleczon.

Capitulum I



W Żywoćie máteczynym leżenie plodu iest tákowe. Iże dziecigthko siedzi w żywoćie á skurczi sie/ rączki sciągnąwßy miedzy noßki / glowkę przychyliwßy sie ku kolankam/ták iż iednem okiem na iednym kolanku á drugiem okiem na drugie kolanko przytula sie/á ták nosek miedzy kolanká wchodzi/grzbiectem ku żywotowi/á osty ku grzbietowi máteczynemu leży skurczywßy sie w klebek.
¶ Dzieciątko w żywoćie máteczynym trzemá bloneczkami bywa obleczono. Pierwßa blonká wierzchnia/spodnie dwie blonce y wßitko dziecie okrąża/a ktemu broni dzieciątká od złych wilgosci iádowitych plynących tám ktemu niskiemu stokowi/ktore nieczystosci nie są vżyteczne dzieciątkowi/ani ku pokármu/ ani ku pomnożeniu rosćienia iego: iedno tylko leżą miedzy mácicą á miedzy tą pierwßą blonką/kthorą zową po łáćinie secundina po polsku łożysko. A ták po porodzeniu dziecigtká/y po wyśćiu tego łożyská/plyną ty wilgosci ze krwią zmießáne z mátki chorey. Wtora blonká począwßy od pepká dzieciecego aż na dol záwija dziecie/á tá blonká ma w sobie bárzo wiele zmársków na podobieństhwo flákow wárzonych/á tá bloneczká iest sprawioná ták przymießßeyßa/tákież dla rozmáitych wilgosci iáko vryny/pothu/y inßych nieczystosci ktoreby dzieciątko grysć miálo. Trzećia blonká ostátnia/tá iesth kthora bez żadnego posrzodku dziecie obwija / á broni od dzieciecego moczu y inßych wilgosci ktore z dziecieciá wychodzą/ iż ktemu dla grubosci á nieiákiey twárdosci ktoraby miálá náćiskáć dzieciątko z strony secundinp to iest łożyská.

Tu maß





Thu masz wiedziec czas iuz nátychmiasth przychodzaczy zlezenia albo rodzenia/y tez ktemu bieg á obyczay prawie przyrodzony/y nad przyrodzenie rodzenia dzieciecia.

Capitulum 2



Pospolity á zwyczáyny czás zlezenia/iest dziewiąty miesiąc/abowiem dziewiątego miesiącza wypełnionego zlezenie przychodzi/á ták około cżterdziesci niedziel od poczęcia przychodzą ty znáki na brzemienną niewiáste ktore vkázuią rychłe porodzenie dzieciecia.

¶ Naprzod przychodzą około dymion/y tez około peptá bolesci/tákież tez y w krzyżu/przy tym zapalenie/cżliwosć y nádymánie żywotá słábizn przychodzi. Gdy thy známioná przychodzą ná brzemienną niewiáste vkázuią rychłe porodzenie.

¶ Tez mamy wiedziec o dwoiákim rodzeniu Jedno iest przyrodzonym á słusznym obyczáiem/á ták według rodzenia/iáko thez według cżásu. Drugie rodzenie nad obyczay przyrodzony/ták w rodzeniu dzieciecia/iáko thez y w niesłusznym cżásie.

¶ Abowiem dziewiąty kxiężyc iesth prawy á spráwiedliwy cżás porodzenia/acżkolwiek sie przygadza y siodmego kxiężycá zlezenie/ktore bywa zdrowe dziecięttko/ale osmego kxiężycá ktore sie dziatki rodzą/pospolicie á rzadko ma pochybić áby miáły żywo zostáć/o cżym Auicenna swiadcży/słuszny obycżay á pospolithy rodzenia dziecięttká. Zpowiesci wielkiego Woyciechá/táki ma być/naprzod/iż głową sie ma dziecie rodząc vkázowáć/potym szyią z rámiony/potym rączki przy boczkom przytulone/á ku nożkam sciągnione/tákże wychodzi z żywotá zá pomocą bábiną aż do końcá wynidzie/á ná ostátek nożki/bowiem tenże wielki Woyciech pisze/iż dziecie w żywocie mátki swoiey ku grzbietowi ocżymá y pierskámi/głowká ku pepkowi mácżżynemu siedzi. Potim gdi cżás ku porodzeniu przychodzi/wznák sie obroci/thák iż głowką ná doł/nożkámi ku gorze/ocżymá ku żywotowi mácżżynemu sie obracża/á thák przyrodzonym obycżáiem z żywotá wychodzi/iáko thu ná figurze widzisz/drugie iż ku tákiemu rodzeniu przirodzonemu to thez ma być/iżeby rychło dziecięttko niezábawiáiąc wychodziło z żywotá á krom wielkiey ciężkosci y wielkiey bolesci.

Tu masz słuszne rodzenie.



¶ Zásie nad przyrodzony obycżay rodzenie/Naprzod cżásu niesłusznego/abo nie tym sposobem námienionym z żywotá wychodzenie. Auicenna. Rodzenie ktore nie głową ale nogámi przychodzi/á kthemu rece ku nogam y ku biodram przytulone/powieda być niesłuszne/á wszákoż iednák bliskie ku przyrodzonemu rodzeniu/á to dla tego iż tez tákim obycżáiem rodząc sie dziecie z żywo y z mátką zostáie/iáko tu ná tey figurze widzisz.

Tákie rodzenie nie według przyrodzenia.



Tu zasie masz wiedziec o lacnym á lekkim y tez o ciesżkim rodzeniu/á ktoremi znáki lekkie albo ciesżkie ma być rodzenie poznano.



Capitulum 3

CIeßkie rodzenie dzieci częstokroc na mathki przychodzi/ dla rozmaitych przyczyn tak z strony matek iako y z strony dzieci: Z strony mathek/ Naprzod dla małosci j ciasnosci macice/ drugie dla vczinienia iakiey wrzedzienice abo rospadliny/ albo iakich inßych przypadłosci złych w macici/ dla ktorych rzeczy z wielką ćießkoscią y z bolescią bywa rodzenie: trzecie dla poczęcia w barzo młodych leciech/ iako sie też czasem przygadza aczkolwiek rzadko przed dwanastem rokiem może począć: czwarte dla zewrzenia mecherza ktory leży pod maciczą/ y dla owrzedzenia ielith matczynyh/ abowiem dla bolesci tych to członkow macicza z nimi ćierpi/ a z tąd bolesci y ćießkosci przy porodzeniu być muszą: Też piąte dla tego iż niewiasta z przyrodzenia iesth mdla/ nieduża/ albo zimnego a suchego nazbyt/ albo tłustego nazbyt ciała y przyrodzenia/ albo iże przed tym nigdy nierodzyła/ albo iż barzo lekliwa/ abo gniewlywa/ abowiem dla tych przyczin wßytkych namienionych/ ćießko matki muszą rodzić/ a dla samego gniewu niewiasta nieposiedzi na iednym miesczu ale iey wßithko nie w czas/ a tak z miescza na miestce biega a w tym ćießkosci sobie przymnaża: Szoste a pospolite/ iż za wße dziewka z wietßą ćießkoscią przichodzy ku rodzeniu/ a syn zawżdy lżey y łaczniey: Siodma przyczyna ćießkiego albo łacznego rodzenia bywa z strony płodu albo dzieciątka/ abowiem tłuste albo wielkiej głowy abo samo dziecie wßytko wielkie/ czyni ćießkosc j trudnosc rodzenia/ zasie dziecie małey głowy/ albo samo nie miąsße a ktemu czerstwe/ takie rodzenie bywa łaczne a niebarzo bolesne: Osma przyczyna ćießkiego rodzenia bywa z strony bliznięcego rodzenia/ iż gdi dwoie dzieci iedno po drugim hnetki sie rodzi/ albo dla dziwu iakie° nad bieg przirodzony będącego/ iako iżby dwoie dzieki o iedney głowie w żywocie były/ albo iżby były dwie głowie o iednym ciele/ iako sie to było przygodzyło w Niemczach nie daleko Vitemberku miasta/ iako tu widziß wyobrażenie tego.



¶ Dziewiąta przyczyna ćießkiego rodzenia dla niesłußnego dziecięcia z żywota wychodzenia/ a to iże obiema nogoma/ abo iedną nogą albo kolanmi wychodzi/ rece ku gorze podniosßy/ abo też iż bokiem abo grzbietem/ abo też ogonkiem to iest zadkiem ku wyßciu z żywota matczynego vkazuie sie/ a thakie rodzenie iesth nad przyrodzenie a naßkodliwße.

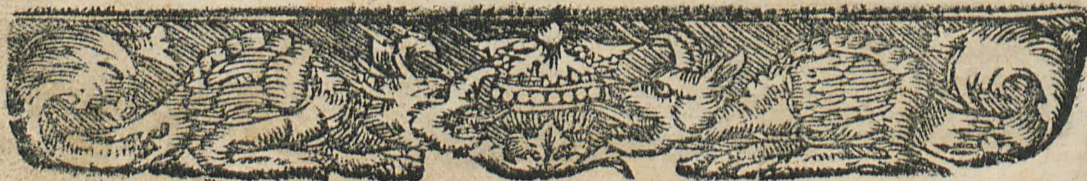
¶ Też zasie gdy dwoie dzieci to iesth bliźnięczowie/ razem z żywota wychodzą/ thak iże iedno nogami a drugie głową/ albo oboie nogamy/ bywa ćießkie a smiertelne takowe rodzenie.

¶ Dziesiąta przyczyna ćießkosci przy rodzeniu bywa dla aborsu to iest porzucenia kthore bywa czwartego abo piątego xiężica od poczęcia/ abowiem thych xiężiczow barzo moczno dziecie bywa przypoiono w żywocie matczynym/ a tak z wielką bolescią vriwa sie z żywota/ a za ćießką przyczyną taki aborsus to iesth porzucenie bywa

¶ Zasie też ćießkie rodzenie bywa iedennastego xiężycza/ a to dla niemocy matki albo dzieciątka samego tak daleko sie przedłuża

¶ Iedennasta przyczyna ćießkiego rodzenia bywa dla marthwego płodu w żiwocie/ abowiem taki płod/ ani sie rußać ani obroczon łacno być może ku wyßciu albo wyciągnieniu/ albo thakież z strony chorego albo niemocznego dzieciątka/ kthore pomoczy sobie żadney dać nie może ku richłemu na swiath wyßciu/ stąd bywa ćießkosc z bolescią matce rodzącey: a to z tąd dzieciątko bywa chore y mdłe w żywocie/ iże mathka noßąc ono miała na sie iaką niemoc łożną albo długą febre/ albo biegunke/ albo przyrodzoną niemoc na xiężyce chodząc onym miewała/ z tych sie nadziewa chorego dziecięcia/ z ktorym na ten czas niewiasta chodzi/ a ktemu iestli pierwßego xiężica

albo



albo tego ktorego zápádla niewiástá/ mleko v niey z pierśi náćiśnionych plynie/ á ktemu tež iestli śie dzieciątko nie rusza w žiwoćie cžásu slusznego/ znák iest mlodego plodu.

Dwánasty znák ciesžkiego rodzenia z strony secundiny to iest lozysžka/ á to gdy nie richly wychodzi z niewiásty/ abo twárda iest ku lácznemu vrywániu/ albo zásie dla nazbyt rychlego wychodzenia/ y dla miekkośći/ ćienkośći tego lozysžká/ abowiem rychle á predkie vrwánie lozysžká/ cžyni trudnośc rodzenia slusznego/ á to zálewániem plodu wilgośćiámi krwáwemi kthore śie byly zebrály okolo tego lozyská/ á ktemu wilgośc dobra ktora iest vžytecžna ku snádnemu rodzeniu dla onych zlych ginie/ á z tąd trudnośc wielka przichodzi.

Trzynasta przycžyná/ wielkie zimno y tákiež ćieplo przesžkadzáią lácznemu rodzeniu/ zimno śćiskáiąc žyly y wszytko ćiálo mátcžino á zbytnie ćieplo mdląc mátke y plod w žywoćie leniwie.

Cžternasta przycžyná nie lácznego rodzenia/ iedzenie brzemienney pániey ktora iest bliskiego zleženia/ wysusžáiących/ kwáśnych y ocćiánych pokarmow ktore śćiskáią žyly y wszytki cžlonki/ a nawiecey iáblká kwáśne/ kásztány tharnki/ iágly/ kápustá kwasna/ y insze owoce kwáśne/ y tež myćie piątego albo szostego krziežycžá w zimnych wodách ablo w hálunowánych/ abo w tákowych w ktorychby bylo želázo gászono albo insze rzecžy śćiskáiące wárzone iáko są tharnki/ žoląz debowa skorá/ gallas/ debianki/ roža/ grusžki/ plonki iáblká leśne y insze rzecžy kthore są bárzo szkodliwe brzemienney niewieśćie/ dla lácznego mienia y porodzenia

Pietnasta przycžyna przesžka (dzieciatká dzáiąca lácznemu porodzeniu/ smuthek albo niemoc/ albo glod iedzenia/ albo thákiež niedostátek á wielkie prágnienia pićia/ kthemu praca á nie spánie.

Szesnasta przycžyná/ gdyby niewiástá bedącza bliskiego cžásu porodzenia/ požywála tákich rzecžy ktore máią wielką wonią ták wdziecžną iáko y przykrą/ bowiem tákowe rzecžy ciągną máćice ku gorze/ á ták y plod bywa przenágábány ku rychlemu z žywotá wyśćiu.

Siedmnaste przenágábánie lekko rodzenia/ bolenie w ciele máthcžynym na wierzchnich cžlonkoch/ iáko okolo žolądká/ ná bokoch w pleczoch/ w grzbiećie.

Osmnaste przenágábánie y známie nielácznego rodzenia/ iest pierwszego dzieciąthká ciesžkie y wthorego y trzeciego bárzo bolesne rodzenie/ abowiem iuž ták káždey z boleśćiámi y z wielkiemi ciesžkośćiámi będą przychodzić/ á to dla zwycžáiu przesžlego ciesžkiego rodzenia.

Zásie známioná lácznego rodzenia są przećiwne przerzecžonym známionam/ á nawiecey ktora mátká dzieći pierwsze láczno rodzilá krom boleśći/ á nawiecžey wysszey pepká/ abowiem boleśći ktore są nižey pepká przy rodzeniu/ tákie nic szkodliue niebyuáią/ á to iže plod tákowemi boleśćiámi nie hámuie śie dlugo w žywoćie/ owszem śie czo richley kwápi na świát.

Przytym masz bácžyć/ iž niewiástá ktora sobie bárzo cznie á miece z sobą boleśćiámi wielkiemi będąc nisko okolo táiemnego cžlonká zieta/ wszákož oná niewiástá iest przy tym śily dobrey/ oddychánia mocznego/ nie záduszliwego/ á ktemu dziecie w žywoćie cžerstwo śie rusza/ masz pewną nádzieie dobrego końcžá á pociesznego w sžcžeśliwym porodzeniu.

Zásie ktora niewiástá przy rodzeniu mdleie/ zimne kropie na nie wystepuią/ puls v rąk predki/ á sama z dzieciątkiem nie cžerstwa/ zle á śmiertelne bywáią tákowe znáki.

Thu masz nauke y rade/ iako masz pomágáć tákiem pániam y niewiástam/ ktore przerzecžone przypádlośći z ciesžkośćiámi námienionemi przy rodzeniu dziatek swoich miewáią.

Capitulum 4

Brzemiennych niewiast ciesžkośćiam rodzenia kto chce rádzić y pomágáć/ thedy máią tákowi ludzie rádzić y tež sprawiáć slusžne rządzenie brzemiennym pániam w iedzeniu slusznym/ á nawieczey cžtherzy niedziele przed zleženim y thež cžásu rodzenia. Naprzod przed cžásem rodzenia przez cžterzy niedziele/ kazáć śie wystrzegáć wszelkich rzecžy szkodliwych w iedzeniu ktoreby iey we zdrowiu szkodzily/ iáko

ky/iáko zimnych/kwáśnych/gorzkich y inszich á iestliby sie od nich wzdzierżeć niemogłá/ tedy po trosze pożywáć/á potim iákie lekárstwo slu szne ma bráć albo w piciu albo w iedzeniu aby iey ono iedzenie rzeczy szkodliwey y dzieciątku nie szkodziło.

☞ Zasie iestliby brzemienna niewiástá miá= łá w máćicy albo w progu członká táiemnego iákie obráżenie/to iest wrzod/bolączke/abo bo lesne zránienie/tedy ma być wezwan vmieiet ny bárwierz abo doctor iżeby przez rade mądrą przed czásem rodzenia mogłá oná páni wziąć zdrowie na swe niedostátki członkow przerze= czonych. Zásie iestliby brzemienna páni mie wálá częste zátwárdzenie żywota ták iże stolce twárde á z ciężkością miewálá/ thedy tákowa dziewiątego abo máło przed dziewiątym krie= życem ma pożywáć w iedzeniu tákowych po= trawek ktoreby iey żywoth miekczyły á wolne stolce czyniły/iáko są iábłká z másłem á z czu= krem smáżone/á naprzod godzine przed inne mi karmiámi iedzone/á potim czystego winá biáłego nie kwáśnego na to sie ma nápić/ Tęż ktemu figi po ránu y ná noc po kilku iedzone są dobre/tákież thęż y węgierskie śliwki surowe splokane/miekczą żywot y stolce wolne czinią Przytym ma sie tákowa páni ktora miewa zá twárdzenie w swoim żiwoćie/wárowáć sie iesc wypiekłych rzeczy/zgorzáłych/kwáśnych/cier pnących/iáko są iápczą przepiekłe sámy z ocz= tem/ryż twárdy/iágły/kápustá kwáśna/ gru szki y inszerzeczy zátwárdzáiące. Thęż może być tákowym pániam vczynioná klisterá z po lewki z kurczęćiá vwárzonego/ albo z winney polewki czukru abo soli wsipawszy do niey/ y przez instrument wnie wlać/tákież czopki mo gą być dawáne z słonin v czynione y z mydłá y z żołtku á z solą zmieszawszy/ przespiecznie to może być czásu pothrzeby przed samym zleże= nim czynione.

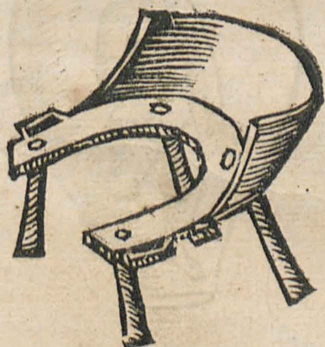
☞ Przytym też gdy iuż cieszka niewiástá przi chodzi ku samemu porodzeniu/tedi ma być po silona iáką dobrą potrawką/ á thákież trun= kiem dobrym winá albo muszkáthelle dobrey/ confecty rożánemi/fijołkowemi/ miodunczá nemi/citrinati/y inszemi serdecznemi rzecza= mi ktoreby w sobie niemiáły kwáśnosci żadney ani záciśnienia żył/ále odmiekczenie żywotá y lekkie zágrzewánie/á to iesth polewká thłustego kurczęćiá abo kápluna młodego/z cielećiá tłu stego/y z mięsa wołowego polewká iesth dobra tákiem pániam. Ktemu też odwilżenie y od= miekczenie niektoremi rzeczámi lekárstiemi ni skich miesc/iáko są oleyki migdałowe/rumien kowe/fiołkowe/z tłustosciámi kokoszemi/kacze mi/gesiemi/á tymi rzeczami mázáć dimioná y około wszytkiego miescá táiemnego/winá do brego często po trosze sie nápijáć/ polewki nie= bárzo tłuste iadáć. Przed zlężenim dziesieć dni ma do wolney láznie chodzić brzemienna nie= wiástá/tam sie z brudu wierzchniego omyw= szy/ma siedzieć w wánnie w cieplicy wodzie do samego pásá/ktora wodá ma być przyprawio na z tymi zioły odmiekczáiącemi/iáko iest ślaz rumien woniáiący/ogrodny wysoki ślaz/roża czerwona z ktorej ná wsiach kmiotowny wien ce wiją/zową ią po łácinie Ibiscus/ktemu też kłásc Mercurialem (iesth ziele w aptece) No= strzeg/á to wszythko ziele wárzyć do wánny/ á na kożdy dzień y na noc miáłáby sie nápárzáć po pás brzemienna páni/á potym czynić má zánie mieśce przerzeczonych oleyki z tłustosciá mi námienionemi/abowiem tym rządzenim ináczey dziatki miewáiącey/snádnosc á lekkosc známienita ztąd przychodzi.

☞ Iestliby ktora páni będąc z przyrodzenia mdła/niemogłá thák częstego párzenia znosić w wannie/thedy vwárzywszy to ziele w wodzie przyczyniwszy lniánego nasienia/ mácząc w tey wodzie cieplcy gębke albo chustę/á częstho iáko przez czwierć godziny na dymioná y na nogi to iest ná vdy/na biodra/y ná mieście tá iemne przykłádáć nápárzáiąc/odwilżáiąc ciá ło y ktemu żiły/á po tákowym nápárzeniu w czwierć godziny otárwszy y osuszywszy mieśca mokre/mazáć záwsze przerzeczonemi oleyki y tłustosciámi kokoszemi/gesiemi/ y też kaczemi Dymiona/biodry/krzyże/y około fortki wycho dzenia płodu dobrze námázowáć/ y owszem gdi widzisz niewiástę przyrodzenia bárzo suchego/ á kthemu máćice suchey/ nie szkodzi y owszem silną pomoc y pożytek dáie/wpuszczáć do má ćice precz. Tákowe tłustosci rozmoczywszy w tym báwełnę/á poniecháć ze trzy godziny ná mieśczu.

☞ Ktemu nieszkodzi/y záiste pożytek známie nity czyni kádzenie Ambrą/ Gallia muscatá czyniąc na węglu rospalonym/á nad tim pá ni brzemienna ma stać/abowiem od thákiego kádzenia drogi swiebodnie sie otwieráią/ i płod ná doł

na dol bywa náklonlony/przi tim czásie przed samym zlezenim ma pani brzemienna lekko pochádzać schyláiąc sie czesto ku ziemi iákoby czo miáłá zbieráć z ziemie/á potym postáwáć á to czesto czynić/abouiem tákowe rzeczi spráwuią łácnieysze y krom bolesci rodzenie/á tho masz nauke y spráwowánie brzemienney pániey kielkiem niedziel przed zlezeniem ták w iedzeniu iáko y w inszych lekárstwiech.

Iáko zásie thego czásu ma sie spráwowáć kiedy iuz bole na nie z strzekánim okolo nadolnych miesc przychodzą/á iuz wilgosci z niey poczną sie okázowáć/tedy natichmiast przi tákowym czásie ma páni siedziec dobrą chwile/potym wstawszy chodzić leguchno po gmáchu abo po wschodzie na gore y na dol zstepuiąc/oddychánie sobie záćiskáiąc/á pothym lekárstwo wziąć tákowe ktoreby predko á łácno rodzenie spráwowáło/ktore troszke nizey bedzie nápisáno/tylko teraz gdy iuz tym wiecey na nie bole przychodzą/y wilgosci sie vkázuią/nathychmiast páni siedziec ma na tákowym stolcu ktoryby był po temu spráwiony/to iest áby sie na nim wznak troche z glową náklonilá á niepráwie lezáłá/od ziemie nie bárzo ma być podniosly á w posrzodku wydlubány dla pomocy rozmáitey. Ták ma być vczyniony/iáko thu masz námálowány stolecz.



Thez przy czásie rodzenia/wsadziwszy niewiáste na stolce vsłány/ma kázáć bábá onym stolcem chwiać ná práwą y na lewą strone/á sama przed oczymá oney páni ma siedziec/á pilnie bacząc iáko sie dziecie obrácza/pothym rozmoczywszy reke w migdalowym oleyku albo w liliowym/ma zywotá popráwowáć y z inszemi drogámi aby były spráwne ku snadnemu porodzeniu.

Tez bábá ma pilno wszytko do pániey brzemienney báczyć/á one vpominác y pocieszáć słowy miłemi/á zwłaszcza obieczuiąc y tusząc iákoby sina miáłá vrodzić/abowiem bárzo rády o tym słyszą brzemienne pánie/zásie rádzić aby dychánie w sobie zádzierzáwáłá czoby mogłá náwiecey y nadłuzey/potim ma iey zywot po wierzchu pepká státecznie a lekko sciskáć/abowiem tákie sciskánie zywotá na dol plod zpycha á ku rychłemu porodzeniu dopomaga.

Tez w tim ma być bábá rostropna aby pániey rodzącey nie przynekáłá w práczowánie wielkie przed czásem nizli sie dziecie ku wysciu wydáie/ale gdy iuz dobrze pobaczi ze sie dziecie pokusza/tedy w ten czás ma páni brzemienna práczowáć/kicháć/á czo nawiecey sobie kthemu pomagáć/á ták przed czásem nieustánie w swoiey pracy.

Gdy iuz bedzie w rodzeniu/ták ze pocznie sie lozysko vkazowáć w kthorym dziecie lezy w zywocie/znák ze dziecie blisko iey/á ták iestli ono lozysko niemoze być przerwane samo przez sie/Bábá natychmiasth páznokty swemi ma ono znienagłá drapiąc rostárgnąć/abo wyciągnąwszy troche miedzy pálce wziąwszy nozyczkámi albo nozem rozerznąć one błonke/záczym poplyną wilgotnosci/á potym snádnie plod wynidzie.

Tez iestliby sie przygodziło dobrze przed czásem/izby lozysko było rostárgnione z ktoregoby wszytki wilgosci wypłynely á plodby sie niepospieszał ku wysciu dla suchosci drogi/thedy ma bábá wziąć oleyku liliowego ábo choć sámey oliwy/y wlać ciepło ná miestce/á wszákoz iáie wszythko to iest białek z zołtkiem bárzo dobrze ktemu słuzy tam ná miestce wpuscić/dla odwilzenia drogi aby tym snádniey plod wychodzić mogl/kichánie przytim ma bycz czyniono pániey.

Zásie iestli dziecie iest tłuste abo thez glowy wielkiey/thák ize sie glowá zápiera á nie moze rychło wynisc/ma bábá pomágáć mázac oleykiem migdalowym abo liliowym około wszedy rozcieráiąc leguchno. A to masz obyczay przyrodzonego á słusznego rodzenia/iáko tu na tey figurze nizey widzisz wyrázono.

Ku zásie







Tu záśie niżey widziſz nie ſłuſzny obyczay rodzenia/ naprzod nogámi ściągnąwſzy rączki ku vdzikom/ ták iáko tu ná figurze wymáłowáne widziſz.



Przy tákowym rodzeniu ma bábá wſzelką pilnośc y pracą mieć/ mázáć rączki y rámion kárz plecoma dzieciecemi/ á ták z mátki wyciegáć izby rączki przy vdzikoch leżáły.

Aczkolwiekby było dáleko lepiey/ by ktemu mogłá bábá przyść/ áby tákowe dziecie ktore śie nogámi vkáże/ iżeby ie záśie w żywot mátki wetkáłá/ ieśliby mogło być áż do ſámego pepká nogámi/ á potym brzemienney niewieście kázáć wznák śie náchyláć/ abowiem tym ſpoſobem dziecigtko śie głową ku wyśćiu obracza/ á ták ſłuſznym obyczáiem iáko y pierwey będzie rodzenie.

Też gdyby tym obyczáiem/ to ieſt nogámi á rece ku gorze podnioſwſzy/ iáko tu maſz wymálowáno niżey/ przygodziło śie rodzenie.

Przy tákowym rodzeniu ma bábá pilno ści przyłożyć/ iżeby rączki dzieciece ná doł mogłá przychyláć/ álbo iżeby mogłá wſzytko dziecie ſłuſznym obyczáiem nawroćić. Ieśliby ktemu przyść á tego ſnadnie vczynić niemogłá/ kedy iuż ták niechay idzie noſzkámi/ rączki przychyláiąc do vdzikow/ ieśliby też niemogłá rączek náchylić/ tedi iuż ták związawſzy noſzki rowno chuſteczką miekką/ pomágáć leguchno wyćiągáiąc z żywotá áże do konczá. Ieſt tákie rodzenie bárzo cieſzkie/ że też ſzkodliwſze być niemoże nad nie.

Bywa też nie ſłuſzne rodzenie tym obyczáiem/ iże dziecie vda śie nogámi ku wyśćiu z żywotá/ iedną nogą vkázniąc śie z żiwotá/ á drugą noge w żywocie zoſtáwiwſzy albo ku gorze podnioſwſzy/ ták iáko máſz figure wymálowáną.



A ták w tákiey przygodźie ma páni rodzącza na grzbiet to ieſth wznák śie nátłonić iżeby głową byłá ku ziemi á nogámi ku gorze/ á kiedy iuż w tákowym leżeniu będzie/ natichmiaſt bábá omywſzy pálce w liliowym abo w migdałowym olejku/ álbo też w proſtey oliwie/ ma leguchno noge ktorą śie dziecie poczeło rodzić záśie w mátke wepchnąć/ á potym mátke onego dziecieciá chwiać y ruſzáć ná te y ná owe ſtrone/ iże tym chwianiem dzieciątko záśie głową śie ku rodzeniu obroći/ á gdy to ſzcżeśćie zá

tákową

takową spráwą przeydzie/ma oná páni záſie ſiedzieć na ſtolczu iáko y pierwey/á kthemu ſie czo nalepiey mieć aby porodzić mogłá. Jeſtli żeby thą rádą to ieſth ruſzaniem/ chwianim y przewraczánim mátki: dziecie głową niemogło ku rodzeniu przyſć/tedy bábá má z pilnoſcią o tym prácżowáć/iżby mogłá one drugą noſzke naciągnąć/iżeby ták z przitulonemi rączkámi do vdzikow mogłá dzieciątko z żywotá wziąć krom obráżenia.

¶ Jeſtliby ſie tráfiło (iáko ſie to przygádza) iżeby dziecie bokiem ſie ku rodzeniu miáło (ták iáko tu na figurze niżey wymálowáne vidziſz) tedy przyſluſza na vmieietną bábe/ aby okolo tego ták poſtepowáłá/iżby dziecie ono leguchno (omázawſzy ſobie reke w iákim olejku abo w tłuſtoſci) náwodziłá/ náciągáiąc z głowką na doł pomáluczku.



¶ Abo záſie iżby ſie przygodziło rodzenie dzieciątká nogámi rozłożonemi ſzeroko (iáko thu w figurze málowáney niżey widziſz) tedy bábá ma z pilnoſcią wielką noſzki w kupke ſtuláć/ á thego záwżdy z pilnoſcią ſtrzedz iżeby rączki były przy vdzikoch/á ták má potym oná bábá dziecie zá noſzki bráć.



¶ Też gdyby ſie przytráfiło kolánkámi obiema dziecieciu ſie rodzić (ták iáko tu maſz w tey figurze niſz[..]y) tedy bábá ma ſie około tego ſtáráć iżeby noſzki dzieciece náciągnąć á roſproſcić mogłá/á iuż thák zá noſzki niechay bierze dziecie/iáko y pierwey maſz nauke wyſzey nápiſáną.



¶ Záſie ieſthliby ſie przygodziło rod[...] tedną reką (iáko tu w málowániu [...]) tedy bábá omoczywſzy reke w migd[...] olejku



abo w [...] tłuſtoſci/ma ono dziecie na zad w żywo[t] zá rámioná iąwſzy wpycháć czo nadáley może/á potym iáko może nalepiey á na pilniey przytulić rączke ku bokowi dzieciecemu á tákż [...]głowke proſto ku rodzeniu náwodzić. Jeſtli[by] iżeby tego dowieſc niemogłá iżby rączki do boku nie przytuliłá/tedy ma niewiáſte one wznak głową ná doł á nogámi ku gorze z ſtolká n[a]wrociwſzy położyć/á potym wetkawſzy w żywot dziecie/ma ruſzáć niewiáſtą y na thę y na one ſtrone/tákież żiwotem iey/abowiem takową ſpráwą rádo dziecie ku dołowi głową ſluſzn[y]m obyczáiem ſie obracza/na koniec potym k[...] onej pániey na ſtolczu ſiedzieć á znow[u] [...] fortuny w rodzeniu pokuſić.

¶ Tráfuie sie thež w porodzeniu iž dziecie o biemá rekomá pocžnie sie rodzić (iáko tu wi-



dziß wymálowáno) w tákiey przygodzie bábá niechay zásie wzad dziecie iąwßy zá rámionká wrocić/ á potym vgadzáiąc/ pierwey iedne/ po tym drugą reke ku bocžkam ma przitulać/ to vcžyniwßy ma kázáć aby sie pokußálá oná pá ni ku porodzeniu.

¶ Tráfuie sie tež zádnikiem rodzenie/ á gdy tá kie bábá obacžy rodzenie/ ma znienagla reká-



mi dziecie ono náwráczáć/ ižby noßtánki mo- glo wynisc/ a iestliby moglá glową na dol ob- rocić/ ma sie o tho pokußáć/ abowiemby y náda- niepße á práwie przyrodzone wedlug po spoli- tego biegu rodzenie bylo.

¶ Zásie kiedyby sie przygodzilo nákrzywiw- ßy glowe ku piersiam/ ßyią sie dziecie vkazálo tedy bábá ma reke omázáną iáką tlustosćią le- guchno glowke náwodzić ižeby thym prosciey iáko sie godzi dziecigtko sie rodzilo.



¶ Tež iestliby wespolek nogámi y rekámi dzie- cie chciálo sie vrodzić (iáko na tym málowá- niu nižey widziß) tedi bábá reką ma nogi dzie- ciece ku gorze wpycháć/ á glowe na dol spuß- cžáć/ á ták ku slußnemu rodzeniu dziecigtko spráwiß.



¶ Tež gdyby sie przygodzilo tákowe rodzenie to iest brzuchem á piersiami rece y nogi ku go-



rze podnioßwßy (iáko tu obrazek wymálowá- ny) vmieiethna bábá w tlustosci omocžywßy reke/ ma leguchno strong reke wložić/ á tám dziecie slußnie náwrotić. Jestliby reki w nie- wiáste



wiàste wpràwić niemoglà/tedy iàko może te strone przy ktorey dziecie bliżey progu abo fortki leży/ku wyściu nàwodzić/ à wszàkożby moglà glowe ku dolowi obrocić/byłàby rzecz obu dwu bàrzo dobra.

Przygadza sie też bliźnietà ràzem nogàmi chciec nà swiàt wychodzić/iestli oboie dzieci



glowàmi sie obrocza/tedy bàbà iedno naprzod czo napilniey ma bràć/à pothym zàsie drugie ma wynosić z żywotà.

Jestli nogàmi na dol przyda/thedy tàkież po iednemu ma wywodzić wyszey obyczàiem nàmienionym.



Thàkież gdyby sie thràfilo dwoie dzieci ràzem sie rodząc/tàk iż iedno pierwey nogàmi à drugie glową przychodzi/tedy tymże obyczàiem ma pierwey iedno/ potym drugie według nàuki niżey nàpisàney wywodzić/tàk iże iestli by moglà pierwey wywiesc to dziecie ktore glową na dol sie obrocilo/pothym zàsie ono drugie może wepchnąwszy w żywoth y màthke wznàk przewrociwszi nà gore nogàmi chwiać iżeby sie y drugie dziecie moglo glową na dol



obrocić/tàk wszytko czyniąc iàko masz wyszey nàpisàną nauke: kthemu màzàć okolo oleyki nàmienionemi abo tłustosciàmi kokoszemi/ kàczemi/à nawiecey iestliby onà niewiàstà miàlà tàką ràne albo rospàdline okolo członku albo wnątrz bolącza/tedy tym wiecey oleiki/migdalowim/fiolkowym/liliowym ma być miestce ono y okolo nàmàzowano/aby wychodzący plod z żywotà nieczynil tako vielkiey bolesci Zàsie iestliby ktemu bàrzo tłustà albo ciàlem zbytnie byłà oblożonà niewiàstà/tedyby snàdniey thàkowey na lice leżeć na kolànoch/ abowiem rychley y z mnieyszą ciezkoscią porodzi.

Lekarstwa ktorych pożywanie czyni lekkie rodzenie.

Capitulum 5

NAprzod iest przednieysze lekàrsthwo/ Slușne posàdzenie rodzącey pàniey na stholczu ktemu vczynionym/ kthora sie wznàk ma dobrze siedzącz na stolczu nàklonić/ przitim czàsu zimnego w ciepłą wolno izbe ma być wwiedzionà ku rodzeniu niewiàstà/ Lecie zàsie bàrzo gorących dni/ nie ma być bronion lekki wiàtr/ z kthorego by moglà wolne ochlodzenie mieć. Przythym też kichànie ma być/ pieprzem abo czemierzicżą tàrtą nà proch czinioną w nos wstrzyknąwszy. Kthemu bàbà ma pilno pilnowàć czo przysłusza ku lácnemu porodzeniu/nie opuszczàiąc/iàko iest màcice y niżej okolo tàiemnego członku/oleiki/masciàmi màzàć/y też kàdzić takowym kàdzenim kthore

ktemu iey bárzo pomoczne.

Mazanie około niskiego członku.

¶ Weźmi gęsiey tłuſtości łot/oleyku liliowego troche więcey kotu/ßáfránu troßke tártego/piżmá bárzo máło. Ty rzeczy wßytki ſpołem zmießay/á tym mácice y około nadolnego mieſczá mázy cieplo.

¶ Jeſliby tá máść nie ſproſtáłá rodzącey nieweście/tedy vczyń tym obyczáiem.

¶ Weźmi mirry/galbanum/cáſtoreum/káżdego z nich po troße/á ſtárwßy na proch miáłki z wolową żołcią zmießány/á vczyń z tyto máści piluły iáko láſkowy orzech miáſze/potym iedne włożywßy na węgle/okádź niewiáſtę álbo pánią włożywßy podnie.

Drugie kádzenie ktemuż.

¶ Weźmi śiárki żołtey/mirry/rubee tinctorum/galbanu/opoponaku/káżdego z nich rowno czo złoti záważy/abo chczeßli możeß więcey. Stárwßy ty rzeczy na proch z żołcią wołową/vczyń piluły iáko y pierwße/á iedne na węgle włożywßy/okádząć pánią ktora niemoże porodzić.

¶ Też ktemuż okádzenie łáynem gołębim/álbo łáynem iáſtrzębim/przyłożywßy opoponacum/bárzo wſpomaga.

¶ Też bárzo pomaga ku rychłemu porodzeniu. Wziąć ruty iárey/wyciſnąć z niey ſok/á w onym ſoku báwełnę rozmoczić dobrze/y włożyć tám w fortkę.

¶ Też weźmi czemierzyce korzeń/ktemu opoponaku/ſtárwßy ie na gruby proch/potym owikławßy w báwełnę wpuść tam w nadolne mieſtce/abowiem nie tylko żywy płod z mátki ale y vmárły wyciągnie to lekárſtwo.

¶ Też áſa fetida ták wiele iey wziąć iáko ieſth ziarno tátárcżáne/caſtoreum czo poł złotego wáży abo troche więcey. Stárwßy the rzeczy na proch/potym z winem á z wodą rozmąć/á cieplo day wypić/pomaga ku richłemu á lekkiemu porodzeniu.

¶ Też ſam Cinámon z winem dobrym piey bárzo pomaga.

¶ Też áſa fetida z káſſią lignea weſpołek ná proch ſtárty/á czo poł drágmy záważy/day z winem dobrym wypić cieplo.

¶ Tákież Jbiſcus/to ieſt rożá ogrodna ktora wyſoko roście ná pretoch (kmiotowny wieńce z niey miewáią) z wodą vwárzoná á cieplo niewieście przed porodzenim ku piciu dána/niewymownie pobudza á czini richłe porodzenie. Nießkodzi też bremienney pániey w tey rożey często przed zlezeniem ná párząć ſię w wánnie.

Piluły czyniące rychłe porodzenie.

¶ Weźmi cinamonu dobrego/ßáwiny káżdego z nich ták wiele czo dwie drágmie záważą/ktemu przyweźmi Caſſiam ligneam połtory drágmy/mirry/ariſtologie rotunde/coſti amari/káżdego z nich po iedney drágmie/ſtoracis liquide poł drágmy/Opium dwanaście ziarnek/z tych rzeczy wypiſawßy/poſli do apteki iżby vczyniono piluły z bylicżową wodką ták wielkie czoby káżda ważyłá połtory drágmy/dayże iedne pilułkę pániey ktora iuż ma porodzić/z ſthárem winem wypić rozmąćiwßy/známienitą pomoc od tego weźmie.

¶ Też ßáfran z winem dobrym/czo poł drágmy vażić będzie/dan ku piciu bárzo pomaga.

¶ Też weźmi ßáwiny dwie drágmie/aſe fetide/armoniaci/Rubee tinctorum/káżdego z nich po połowicy drágmy. Káży z tego vczynić piluły/á czo połtora złotego waży z winem pániey dla rychłego porodzenia cieplo day wypić/gdy na nię czás przychodzi.

¶ Też weźmi ariſtologie longe/to ieſt kokornaku/pieprzu/mirri/káżdego z nich rowno/czo połtora złotego waży. Stárwßy ty rzeczy na proch vczyń z winem piluły/káżda ma w ſobie drágme mieć/á potym iedne z winem albo z tą wodą w ktoreyby były łupini wárzone day pániey przed ſámym porodzenim wypić/nie podobnie ieſt ktemu vżyteczne lekárſtwo/że nie tylko żywy ale y vmárły płod ſnádnie z tym wychodzi.

Drugie piluły wielkiey pomoczy.

¶ Weźmi mirri/caſtorei/ſtoracis/káżdego z nich czo drágme záważy/Stárwßy ty rzeczy na proch

czyn na proch z prząsnym miodem/vczyn piłu ły tak wielkie iako iest laskowy orzech/a potim day paniey czo dwie dragmie zawazy z winem dobrem przed zlezenim/nad insze lekarstwa iest to pomoczne. Aczkolwiek iest inszich lekarstw wiele ku pomocy rychłego porodzenia ale thu iedno doświadczone lekarsthwa są wypisane iuż namienione.

Nauka/iako secundina to iest łożyszko ma być snadnie wyieto gdyby samo wynisc niechciało.



Capitulum 6

Secundina tho iesth łożysko iest rzecz świadoma wszythkim babam y paniam rodzącym / pospolicie z dzieciąthkiem wychodzi albo po dziecieciu rychło/a wszakoż trafuie sie często iż po porodzeniu zostaie ta blonka w żywocie/ a to dla rozmaitych przyczyn.

Naprzod dla spraczowania y zemdlenia niewiasty przy rodzeniu. Drugie dla moczne go przyrosczenia ku żywotu. Trzecie dla wyniszczenia wszythkich wilgości z ciała przy rodzeniu dzieciąthka. Czwarte dla napuchnienia y sturczenia od bolow wielkich miesca nadolne go/a ty przyczyny przeszkadzaią wyściu snadnemu łożyska z paniey po porodzeniu.

Odzież wiec cieszkie niemoczy na one niewiaste w ktorey bedzie zatrzymana secundina przychodzą/iako zaduszenie maczice/dychawica/mdłosci wielkie/ to dla prochnienia y zagni losci iey/z kad dymy/pary cieszkiey woniey ku gorze sie podnoszą/a thak serce/ głowe y piersi zarażaią niewieście/z tąd częstkoroć o żywoth takowe niewiasty przychodzą/a dla thego ma około tego baba praczowac/aby temu słuszną pomoc bez omieszkania rostropna a vżyteczną dać mogła/a to tymi obyczaymi.

Naprzod. Jeśli to zadzierzenie łożyska iest dla zeszcia siły/ktorey przy rodzeniu zbyła nie wiasta/ma być posilona godnym iedzenim y piciem posilaiącym/iako polewkami winnemi z żołtki iaiecznemi vczynione/thakież z kapłona tłustego polewka y mieso przepiorcze y kuropatw/y inszych ptakow smacznych/ ktore rzeczy tuczą a rychło posilaią mdłego człowieka/takież vino dobre/muszkatella dana często po troszę ku piciu/ma być w zwyczaiu.

Zasie iesliby takowe trudne zbycie łożiska było z strony napuchnienia tam tego nadolnego miesca/tedi ma baba mazać y odwilżać olegki/migdałowym/liliowym/fiołkowym / y inszemi tłustościami/iako gesią/kaczą/wszedy około i tam wnątrz miesca napuchłego/a po tym dać pić ialowiec z winem ciepło / thakież galbanum starwszy na proch dać pić z vinem thakież boże drzewko z poleiem w winie vwarzywszy a to wino dać pić/wyrzucaią mocnie ty rzeczy łożysko nie odbyte.

Też iest rzecz pożyteczna y barzo dobra naparzać leguchno napuchłe miesce/vwarzywszy slaz/barszcz/rożą ogrodną ktorą Ibiscus zową/rumienku k nim przyczyniwszy/a maczać w tym gębke albo chustę a przikładać na ktakież woda w ktoreyby ot(?) miesce spuchłe. reby wrzały/ciepło spuchłe miesce naparzać pomaga/y worek vczyniwszy mały nasypawszy weń otrąb pszenicznych / a przywarzywszy w wodzie onego woreczku/przykładay na spuchłe miesce.

Zasie iesliby łożisko mocznie przylnelo ku maciczy tak żeby łaczno odstać niemogło/ tedy w takiey przygodzie ma być wolne parzenie vczinione z siarki/z bluszczu/z rzeżuchy vwarzi wszy w wodzie/a potym chuste maczaiąc/na parzać nizey pepka maczice.

K temu thesz czynic kadzenie woniaiaczemi rzeczami/iżeby wonia do nosa oney niewiasty nie przychodziła/a to są thy rzeczy/ Ambra/ Pizmo/Timiama/Gallia muscata/ tych rzeczy po throszę wziąwszy/ wszytkich albo dwoiey włożyć na węgle/opasawszy niewiaste włożyć pod nie aby dym wnie szedł nadolnem miescem/a zasie przy tym rzeczy przikrey woniey y smrodliwe ku nosowi maią być przykładane/ iako iest w aptece Asa fetida/Castoreum/włosy człowiecze/pierze pawie palone pod nosem.

Też niewiasta ktora niemoże łożyska zbyć ma być na dole okadzona rogiem z nogi osłey aczkolwiek przykra wonia/ale taiemną z przirodzenia ma moc wyciegać nie tylko łożysko/ ale y płod vmarły z żywota.

Przy





¶ Przy thákowich lekárſtwiech ma ſie niewiáſta ſpráwowáć pomagaiącz ſobie ſama/ nie ináczey iedno iako y przy rodzeniu dzieciećiá/ to ieſt zádußáiąc w ſobie oddech vſtá y nos mocznie zátuláiąc ſciſkáiąc ſie y kthemu pieprzem tłuczonem kichánie czyniąc.

¶ Záſie gdyby ſie nieczo łożyska z niewiáſty vkazowálo/ tedy má bábá lekko rekámi wyćiegáć á ſtrezdz y vgádzáć aby ſie nieprzerwálo Jeſli by rozumiála bábá izby zá ciągnieniem miálá ſie zerwáć tá błonka/ tedy niemá ćiągnąć ale v vdu nićią abo iedwábnym ßnurem vwiezáć nie bárzo moczno any też nazbyt ſlabo/ á tho dlá thego by ſie niezerwálá albo niewykiekzlá/ thedy potym ma niewieſcie kichánie czynić/ pieprzu w nos wpuſciwßy/ y záſie potym pociegáć onego łożyſká y na te y ná owe ſtrone chwieiąc aby ſie ták mogło wychwiać y wyciągnąć/ á ſtrzedz żeby thákiem mocznem ciągnienim nie vrwálá onego/ ábo y inßich wnetrznych członkow nie obrázilá.

¶ Jeſthliby zá tákowym dlugiem nieodbyćiem tego łożiſká niewiáſtá oná bole wielkie w glowie y kthemu cießkoſci w pierſiách miálá/ tedy tákowey pániey máią być dawáne rzeczy poſiláiące glowe y pierſi/ iáko ſą rzeczy z apteki. Naprzod Diaambra/ Diamuſcus/ Diámárgariton/ y inße rzeczy poſiláiącze żołądek iáko Diagalanga albo ſam gálgan/ cinamon ſtárwßy z dobrem winem dáć pić.

¶ Jeßcze maß lekárſtwo nie poſpolite dla oſiátniego y ſnádnego wyßcia tego to łożyſká/ ktore tym obyczáiem ma być ſpráwione. Weźmi ruty/ ßánti/ bożego drzewká/ bylice/ káżdego z nich po garſci dobrey/ á tho ziele zſiekawßy albo ſtlukwßy w możdzerzu/ włoż do gárnczá ktory gárniec záßpuntuy y warz z godzine áby oná wodá wywrzálá do wietßey polowice/ potim vczyń na ſamym wierzchu onego gárncá dziurke/ á wley w on gárniec oleyku liliowego z białey liliey vczynionego/ z kielkonaſcie łyżek/ tedy poſádziwßy one niewiáſthe na ſtołku włoż on gárniec podnie/ tym obyczáiem.

Vczyniwßy pißczałke dziuráwą/ włoż ieden koniec w dziure onego garncá/ á drugi koniecz ma być wpußczon do máćice oney niewiáſty/ y tákże podlożywßy troche wegla roſpalonego pod on gárniecz aby párá ßlá z onego gárnczá oną pißczáłką w máćice/ bowiem niewymownie y známienicie ieſt na to vżyteczne lekárſthwo/ iedno z godzine ma oná páni thák nad onym gárncem ſiedzieć/ biorącz one páre w ſie/ czyſcie ze wßech ſtron okrywßy ſie.

¶ Na koniec/ ieſtliby zá tákowemi rozmáitemi pomocząmi niemoglá onego łożyſká pozbyć/ tedy iuż dáć wßytkiemu pokoy/ owa thák ſamá ſecundina ogniie/ á potym ták ogniwßy precż wypłynie poſilánia nieopußczáiącz/ aby niewiáſtá oná nie vſtháłá dla boleſci y też mdłoſci ktore mußą być dla ſmrodu onych zágniłoſći.

Thu záſie maß baczyć y wiedzieć rozmáite tráfunki y przygody ktore przy rodzeniu y po porodzeniu na niewiáſty przychodzą Y záſie ktorem lekárſtwem máią być oddalone albo leczone.

Capitulum 7





Zeſtokroć po porodzeniu albo po zleżeniu wpadáią w niemoczy rozmáite niewiáſti iáko w febry gorące/ w puchliny ciáłá/ w boleſci żywotá/ y w porußenie z mieſtcá przyrodzonego máćice. A tych niemocy námienionych żadna inßa nie ieſth przyczyná iedno nie dobre á niedoſtáteczne czyſcienie po zleżeniu niewiáſty oney/ a záſie theż dla wielkiey oney mdłoſci ktora przychodzi na táką niewiáſte z zbytniego byćiá abo płynienia wilgoſci po zleżeniu/ też dla obráżenia/ zgniećienia abo też zránienia máćice abo inßych mieſtc około máćice/ A dla thego ieſtliby niewiáſtá po zleżeniu niedobrze ſie czyſcilá/ teditákich rzeczi ma pożywáć ktore tákowym rzeczam przyſlußáią/ iáko ſą rozmáite lekárſtwá w pićiu abo w okádzeniu/ abo w vmywániu nog/ abo w mázániu albo w ktoremkolwiek inßemi obyczáymi ktemu dopomágáć/ á wßákże poſpolite a zwiczáine lekárſtwá przisłußáią ktemu tákowe/ ktore vryne wypądzáią á żyły czyſcią/ drogi żylne y inßich członkow otwieráią rozßerzáiąc/ iáko ieſt



iest bylicá/kopytnik/ßáwiná/polej/piotrußká
trzebuka/hanyż/włoski kopr/iáłowiec/ rutħá
bobek/wielka ożánká/kozlek/cinámon/czeruo
na lebiotká/y inße rzeczi/á zwłaßcza ty namie
nione ziołká/tak vryne iako y ty rzeczy miesie
czne białych głow mocznie porußáią ku wyß-
ciu/á wßákoż przy dawániu tákich rzeczi pro-
sti człowiek wßitkiego báczić niemoże/áby ti rze
czy zbytnie nie zápaliły/ma żedáć pomoci do-
ctorowskiey/áby rzecz tym przespiecznieyßa by

¶ Ktemu też/to iest pobudzenie rzeczy (ká-
przyrodzonych/báńki siekáne po niżey dimion
na obudwu nogu są pomoczne.

¶ Y też orżymá słonych ryb albo kopyti koń
skiemi/ nadolne miesce raz y dwá okádzić/mo
cznie porußa białym głowam swoie rzecz.

¶ Jestliby zá temi pomoczámi ona niewiá-
stá niemogłá ku swoim rzeczam iáko sie godzi
przisc/tedy ma záfene pod kostką záciąć/á tħo
ma czynić iestliby moc á siłá iey mogłá znosić/
ábowiem tá żyłá nawiecey tákowe rzeczy po-
rußa y przyciąga.

¶ Theż w febrze/kthora z niedobrego bycia z
swych rzeczy na tákowe niewiasty przychodzi/
vpusciwßy krwie z záfeny ma sie tákowa páni
nápijáć tyzánny w ktoreyby byłá tátárká czer
wona vwárzona/abo serwatkę kozią w miá-
sto piwá / ábowiem tho picie gorączkę mdli/y
ktemu rzeczy przyrodzone ku wyßciu porußa.

¶ Zásie iestli po zlężeniu niewiástá puchnie
thedy ma być czerwona tátarká w wodzie wá
rzona z kminem kramnym/á tey sie ma nápi

¶ Też iestli po porodzeniu dárćie(iáć często.
z bolenim w żywoćie będzie miáłá niewiástħá
álbo około dymion w máćicy/tedy ma być pá-
rzenie ná tákowe rzeczy czyniono/z słazu/z ro
żey kmieczey ktorą Jbiscus zową/fenum gre-
cum/rumien/kmin/vwárziwßi ti rzeczi w vo
dzie á maczáiąc w tym gębkę albo chustę przy
kłáday na maćicę/á po tákowem párzeniu o-
tárwßy miestce namázuy oleykiem migdało-
wym albo rumienkowym.

¶ Też ktemuż weźmi rumienkowych głowek
lniánych głowek/káżdego z nich czterzy gar-
sci/włoż ie w płocienny worek á vwarz w wo-
dzie/przykłádayże gi na miestce bolące.

¶ Też połtorá ziárná pßenicznego weźmi pi
żmá/á rozmaćiwßy w winie day pániey cie-
pło ktora ma dárćie w máćicy wypić/bárzo po
maga.

¶ Też vpiec w popiele cebul kielko/ á potym
ie stłucz á z másłem máiowym zmießay thák
iż będzie z onego plastr/ktory na máćice ciep-
ło przyłoż/pothym białem kádzidlem nadolne
strony okadz.

¶ Zásie gdyby niewiástá po porodzeniu miá
łá bolenie z strzekániem w krzyżu / w biodrách
thedy maß wziąć rumnu/ słazu / káżdego po
gársci/piołynu/bożego drzewká/bylice/káżde-
go z nich po dwu garsci/cynamonu / orzechá
mußkatowego stárwßy grubo/poł łotá káżde-
go. Ty rzeczy wßythki w gárnice włożywßy/
warz w wodzie z poł godziny / á potym gębkę
rozmoczywßy albo chusthę/ ciepło czesthо na
krzyże y na biodry przykładay/ Potym nápá-
rzenie weźmi oleiek liliowy/nardowy / káżde-
go rowno po vncj/zmießay społem/á zágrzá-
wßy po nápárzeniu w czwierć godziny/krzyże
namaż y biodrá. Albo vczyń tákową vżyteczną
mąść/Weźmi oleyku rumienkowego/ko-
pru swoyskiego/káżdego z nich po vnciyey/ li-
liowego oleyku połtory vnciey/wosku dwie drá
gmie/rospusciwßy wosk wley oleyki a zmießay
społem iż będzie máść/á tym námázuy krzyże
y biodra/nie pospolitey iest pomocy.

¶ Przytym maß báczyć/iesli po zlężeniu z-
bytnie wilgosci z niewiásty odchodzą / a sthąd
mdłosc y bolesci sie mnożą nieznoßone / thedy
maß báczyć z ktorey przyczyny thákowe rzeczy
ßkodliwe przychodzą/poznawßy/łácniey the-
mu porádziß/á wßákoż pospolicie z tákowych
przyczyn ty rzeczy na niewiásty przychodzą.
Naprzod z obfitosci krwie we wßytkim ciele o-
ney niewiásty z przyrodzenia.

¶ Wthore dla subtelnosci y cienkosci krwie/
ktora niemoże sie w ciele zostać/ ale płynie na
doł ku máćicy.

¶ Trzecie dla ßerokosci y wielgosci żył / ktore
tym obficiey krew z siebie wypußczáią.

¶ Czwarte dlá mdłosci máćice y tákież żył /
ktore oboie członki krwie w sobie zádzierżeć nie
mogą/ale ią swiebodnie vpußczáią.

¶ Piąte dla grubosci y scisnienia ciáłá/ abo-
uiem scisnione w dziureczkách ciáło/ani potu
ani pary z siebie nie wypußcza / á tak ty rzeczy
będąc zámknione/wilgosci sie znich tym wie-
cey mnożą/z ktorych obfitosc przyrodzonych
rzeczy nad obyczay wypływa.

¶ Szoste theż bywa zbytek tákowych rzeczy



z odtworzenia Emorid w macici

¶ Siodme przychodzy z ranienia y z rozpadlosci macice.

¶ Osme dla wielkiey ciężkości matthi abo niewiasty oney ktora miala w rodzeniu/a tim sie wszytka stargała.

A przeto gdyż tak wiele a rozmaytich przyczin iesth/zbytniego bycia rzeczy mieiesięcznych naniewiaście po porodzeniu/niemaią w takich przygodach panie y niewiasty srzomieslnie bydź. Ale według dostatku swego maią lekarskiey/to iesth doctorowskiey rady y pomoci oznaymiwszi skutecznie przyczinie niemoci: vżiwać Abowiem doctor mądry rychley może obacziwszi przyczine sam swoią bacznosci/vżitecznie poradzić/y lekarstwa naprzećiwko takiey niemocy potrzebne dać.

¶ Aczkolwiek rozmayte naprzećiwko tey niemoci/to iest z bytniemu plynieniu rzeczy przy rodzonych: są lakarstwa/iato electuarze/confecti/trociszki/siropi/prochi/klisteri/wonie ku rzenia maczania/plastry/masci. O ktorych takowych rzeczach niewiasty vmiciethe maią vmiciethe doswiadczenia/a w szakoż też tu o nich dobrze oznaymuie.

Pierwsza rzecz stanouienia zbythek takowych rzecz/iest wiązanie kraykamy abo recznikami recze nad łokćmi na dloni/a nog niczim niewiązać: Pothym wziąwszy banke szyroką abo garnek/podpiersiami przystawić moczno/nie siekaiąc puszczadlem/zasie chustę w mocznim occie rozmocziwszy/przylożić na pepek abo niży pepka/a ktemu wziąwszi Sanguinem draconis/bolum armenum z apteki/kamienia Ematites/każdego z nich po troszce czo drągme zaważy/zetrzi thy rzeczi na proch/a z czarnym winem abo z octem rozmaciwszy/o mocz w tim switeł bawelni/a każ precz domacice włożić/zastanowisz tim obyczaiem biegunke miesieczną oney niewiastey.

Plastr ktemuż barzo doswiadczony.

¶ Wezmi Lapides Emantitis (kamien iest) Bollarmeni (ziemia iesth (każdego z nich pol lota/Sanguinis draco. (zywica iest) dwie dragmie/karabe/ to iest Bursztinu/czaszek zołedziowicyh/ orzechu Cipressowego / Balaustie każdego z nich po dragmie/zużelice żelaz- ney poltory dragmy/Terpentiny/y sosnowey smoly rowno/czo bedzie ku plastrowemu vczynieniu trzeba/ty wszytki rzeczy miałko ztlukszy (w aptece) day plastr vczynić twardy/ktorego vżiway przikladaiąc poniżey pepka/znamienicie stanowi swoie rzeczy/Możesz gi bialki iaiecznemi roztworzić: iestli bedzie twardy

Masc ktemu też wyborna.

Wezmi oleyku Mirtowego rożanego/każdego z nich po piaci vnciiach/bursztynu/kosci tartey abo pilowaney Sloniowey/rogu pilowanego v kozka/koralu czirwonego/terre sigillate/to iesth glinki czirwoney/kadzydla bialego/każdego z nich dwie dragmie abo trzy/z wosku bialego z dwie vncy/ty wszytki rzeczy na miałki stlukszi proch z oleyti/a z rospuszczonym na ogniu voskiem spusć/A z te bedziesz miala masc barzo dobrą a doswiadczoną/ktorą po niżey pepka macice y dynnią y krzyże poranu y na noc namazuy.

Vanna barzo pomoczna na ty rzeczy

¶ Wezmi czaszek zołedziowich miske dobrą gallasu/samego zołedziu wylupionego/szczotki zieka/każdego z nich po dwie garsci: Ty wszytki rzeczy na proch starwszy (a ktore niemogą być starte tedy ie skraiać) z deszczową wodą vwarz/a w they wodzie cieplcy ma oną pani chora siedzieć z godzinę albo wieczey po samy

¶ Thez ktemuż trociszki z bursztinu (pas. (w aptece vmyslnie dzialaią) czo dwie dragmie zaważy/z babczaną wodką cieplo na noc ma oną niewiasta wypić.

¶ Iestliby też przy porodzeniu zczynily sie iakie rany albo rospadliny w macicy/tedy sok wyciśniony z iągod psinkowych z rożanym oleykiem zmieszany/ma być tam w macice/bawelne w tym rozmoczywszy wpuszczany. Albo wezmi bialek iaieczny/mleka niewieściego z lyżke/soku z kurzey nogi ziela. Ty wszytki rzeczy zmieszawszy/wpusć na bawelnie w macice bo laczą a chorą.

Też sie



Thu sie przygadza/iż ielito w stolczu wychodzi z niewiasty rodzacey.

Capitulum 8

Wezmi na to gallasu / orzechy Cipresowe (z Apthek) bursztynu/mastiki/kadzidla sanguinis draconis/każdego po trosze. Uwarz ty rzeczy przetlukszy w wodzie / a tą wodą omyway albo maczay ielito wyszle z niewiasthy/omywszy dobrze / palonym prochem z rogu ieleniego posipuy ielito wyszle / a tak natichmiast w niewiaste wettay.

¶ Jestli ielito spuchlo/tedy maslo w cieplim winie rospusciwszy/a w tym bawelne rozmoczywszy przywin na ielito spuchle/a gdy sklesnie:dopiero masz wprawowac w niewiaste.

¶ Takież też na wyszcie macice masz czynic y na opuchnienie iey / maslo maiowe z winem rospusciwszy/a w tym paczesi lniane abo chuste albo bawelne omoczywszy/przyloż na macice/a pothym wodą wysszey wypisaną omyi dobrze y wpraw w niewiaste / prochem z ieleniego rogu palonego posipawszy/tak iako y ielito zadnie/ale ma niewiasta przy takowym lekarstwie wznak na dol glową sie nakloniwszy leżec/a niżey pepka banke suchą przystawic.

Gdyby niewiescie przy ciesz kiem rodzeniu pepek sie otworzyl.

¶ Wezmi bialego kadzidla na proch startego czo dragme zawazy/rospusc gi w bialku kokoszego iaia/a tym okolo pepka omaży dobrze a ktemu knot z bawelny w thym omoczywszy przyloż na rospadly pepek a z wierzchu chustą dobrze przywiąż.

O przyczynach rozmaithych porzuczenia: to iesth nie donoszenia plodu/y zasie o lekarstwiech naprzeciwko temu.

Capitulum 9

Porzucenie nic inszego nie iest iedno niedonoszenie plodu w żywocie matki do czasu slusznego/a to bywa rozmaitemi obyczaymi/niegdy przed ożyciem dziecięcia w żywocie/niegdy też bywa taka przygoda iuż po ożyciu/a iż iesze ono dziecie ruszania żadnego w żywocie niemialo/a to bywa czwartego ksieżyca. Też sie trafuie porzucenie iuż prawie w doskonalosci y w dozrzeniu plodu/a to porzucenie z rozmaitych przyczyn przychodzi.

¶ Niegdy sie też to po piątym miesiączu przydawa/a tho gdy plod nad przyrodzenie y nad bieg pospolity/czasem vmarly/czasem żywy/ale niż sie dni wypelnią odchodzi/ a tey rzeczy rozmaite są przyczyny/abowiem niekiedy zatwora spodnia macice niewiesciey tak bywa szeroka iż sie dobrze zamknąc niemoże/ani plodu zatrzymac/albo też od wilgotnosci zlych a zbytnich tak bywa sliska y gladka iż też plod snadno wyplywa/a sama macica wnątrz tak zle bywa sprawiona y wilgosci pelna/ iż nasienia plodu albo thez iuż zaczętego y sprawionego plodu zatrzymac niemoże/iesze nad to y niemocy też/iako są wrzody/rany albo apostemy bywaią przyczyną/bo macice barzo pomdlaią y ku wyrzuczeniu sprawuią.

¶ Trafia sie też iż ony żyly kthoremi sie plod w żywocie trzyma y stanawia/przez ktore thez żywnosc y karmią bierze/bywaią grubemi a lepkiemi wilgotnosciami zatkane/abo sie nadąwszy rospukaią/skąd przychodzi iże plod slusz ney żywnosci niemaiąc/częstokroc zamiera/ a ta przyczyna bywa pospolicie/ gdy plod wtorego albo trzeciego miesiąca odchodzi/bo thak powieda Jpocras.

¶ Kthorekolwiek brzemienne bywaią srzedniego ciala/to iest ani barzo tlustego ani suche go/takim iestli sie przyda odchodzenie/pospolicie w miesiączu wtorym albo trzecim przydawa sie/a to nie dla inszey przyczyny iedno they przerzeczoney/gdy ony żyly z zbytnich wilgosci nadete



nadete pukáią sie/á ták plodowi żyznosci po-
dáwáć nie mogą.

¶ Auicenna też ták powieda. Częstokroć pra
wi brzemiennym pániam wtorego álbo trze-
ćiego kxiężycá odchodzenie plodu przydawa sie
á to gdy żyly plod trzymáiące lipkiemi sie wil-
gosciami rosciągáią y odymáią.

¶ Nad to ieszcze odchodzenie plodu przyda-
wá sie/gdy miescá okolo mácice bliskie / wrzo
dy abo nieiákiemi niedostátki bywáią záráżo-
ne. Tákież gdy ielito ktore prostym zową/ábo
wrzodmi abo bieżączką bywa nágábáne/ albo
gdi miecherz cierpi kámień/wrzody/y wode kr-
wáwą/abowiem z wielkiey á częstey práce kto
ra w niemocy albo przy bolesci bywa / przycho
dzi poruszenie wielkie w ciele/na dol wszicki rze-
czy spádáiące/á stądże przychodzi thych to żyl
zátkánie y rospukánie.

¶ Przydawa sie też to z wielkiego nádymá-
nia gdy stolec niechce być/bo thák powiedá J-
pocras. Niewiásta táka kthora sie bárzo przy
stolczu wydyma/często odchod plodu miewa.

¶ Tákież y kászel zbytni odchodzenie czyni/iá
ko tenże Jpocras swiádczy.

¶ Ktore też są wyschlego á chudego ciálá/tá
kim odchod pospolićie sie przydawa/ bo iáko A
uicenna mowi. Ktorym tá suchosc z niemocy
ábo z przygody przychodzi/w tich karmia wszi
tká w żywnosc á náprawe ciálá sie obrácza /
ták iż żadne pożywienie plodowi nie zostáwa/
prze ktory niedostátek plod sie w żywocie zem-
dli/ani sie może zosthác ale przed czásem musi
wypłynąć.

¶ Przydawa sie też odchod onym / ktore czę
ste krwie cieczenie/abo zbytnie miesięczną nie-
moc mieuáią/bo ták pisze Jpocras. Brzemien
na iesli swą rzecz odbywa/niemoże być aby plo
du zdrowego donosila/ale to ták sie rozumie /
gdy to bywa w wielu kxiężyczách á niewiásthá
iest mdlá/iáko w trzećim abo w czwartym xię
życzu/bo w pierwszym albo w wtorym xiężicu
może im swa rzecz bez szkody odchodzić poki ie-
szcze plod máły bywa á żiwnosci niepotrzebuie

¶ Przydawá sie też odchod tym czo krew pu
szczáią/ale iáko Jpocras mieni/ták sie ma ro-
zumieć/gdyby tháka pekártha nie wiele w sobie
krwie miálá będąc bláda/abowiem ty czo zbyt
nią krew máią/snadz więcey niż iey samey al
bo plodowi ku żywnosci potrzeba/mogą przes
piecznie krew pusczáć / wszákosz po czwartim
miesiączu á przed siodmym/aczkolwiek lepiey
iest áby tákie niewiásty od pusczánia krwie w
strzymáły sie ażby byłá wielka potrzebá.

¶ Też sie przydawa odchod onym / ktore zby
tnią bierzą bruchá purgácią przed czwartym
á po siodmym miesiączu/ bo tákie purgowá-
nie nie ma być áże dla potrzeby á známienitey
przyczyny/thedy z mnieyszą wagą ma byt czy
nione miedzy czwarthym á siodmym miesią-
cem/by iedno to bylo mieruie á lekárstwy lekkie
mi/iáko Jpocras vczy.

¶ Thákież odchod mieuáią niewiásti ktorim
sie nagla biegunká przydawa / bo thák mowi
Jpocras. Gdy sie brzemienney biegunká przy
da/trzebá sie bác by nie pomiotalá/thák rozu-
miejąc/yż gdiby to á dlugo thrwálo niewieście
chudey á suchey/bowiem takowym cieczenim
krew sie trawi á niewiástá táka mdleie / prze-
to też y plod dla niedostátku pożywienia musi

¶ Tákież odchod cierpią ty ktore często(precz
wráczáią á brzydkosc miewáią/ bo pisze Aui-
cenna/iż z práce ciesżkiego wráczánia ciálo sie
tráwi y wysycha/czásem też w tákowym po-
ruszeniu/żyly plod trzymáiące rwą sie.

¶ Z glodu też vielkiego abo dlugiego/odchod
sie przidawa/tákież y z vielkiey choroby/bo ták
mieni Jpocras. Szkodliwa rzecz na to bár-
zo gdy brzemienna ostrą niemoc cierpi/ á nie-
mocy ostre ty są/záráżenia powietrza / w pier
siách wrzod/wielka niemoc/ y zápámietánie

¶ Przychadza też odchod z wielkie-(z vpádu
go obżárstwá/ábowiem sie tym plod zádusza
w żywoćie / y iemu żywnosc psuie/ bo obżár-
stwo nigdy sie stráwić niemoże/thákież krew z
ktorey plod żywnosc ma/psuie y záraża.

¶ Thęż gdy plod bywá mdly abo chory/cho-
cia przyczyná choroby wnętrzna bywa abo ze-
wnętrzna/tedy wiec mácicá musi plod wy-
rzućić. Tákież gdy mácicá albo secundina dla
mdlosci przed czásem sie przerwie/ thák plodu
zátrzymáć niemoże/abo gdy wodá y insze wil-
gotnosci z mácice cieką ktore ią oslizáią y przy
czyne odeszcia plodu dawáią.

¶ Przydawá sie też odchod prze wielkie zim-
no kthore plod zábiia/czo sie przydawa w pol-
nocznych kráinach. Tákież y dla wielkiego go
rączá ktorym sie brzemienna spráczuie/ tákież
y plod w niey ták iż go niemoże scierpieć/ to sie
przygadza w poludnich stronáh/ prze te przy

czyne



czynę pánie brzemienne máią się częstey łáźniey wárowáć/bowiem oná troim obyczáiem ym szkodzi. Naprzod iż łáźnią cieplością y gorączością swą zápala dychánie. Drugie iż y ły płod trzymáiące odmiekcza y rostwarza ták iż drogę ku wyściu płodu czini łáczną dla gládkich á śliskich wilgości. Trzecie iż cieplo zewnetrzne/ono ktore wnątrz iest rozmnaża y przyczynia/przeto gdy płod ciepłá wnetrznego ták scierpieć niemoże/thedy dla ochłodzenia drogi sobie wypuszczáć szuka.

Przeto brzemienne máią się łáźniey wiárowáć/wyiąwszy gdy iuż nadedniem chodzą/dla łatwieyszego porodu dobrze się myć/ále iákom pierwey náuczał iákoby to miáło być bez záwády á miernie.

Miewáią też odchod brzemienne/ gdy nie płodno powietrze przychodzi/ to iest gdy bywa nagła odmiána stanu látá z ciepłá na zimno albo z pogody ná deszcz/bo ták Ipocrás mieni Ile kroć zimá wilgothna bywa / á wiosna sucha y zimna nástáwa/tedy niewiasty na wiosnę rodzące/łáczno á ledá zá przyczyną odchod płodu miewáią/albo iesli odeszcie nie bedzie/wżdy iednák trudne miewáią porodzenie płod też bywa mdły á niedostáteczny/ktori ná tichmiast vmiera/á iesli nie vmrze tedy záwsze chory bedzie/bo gdy tákowe zimy się tráfuią tedy ciáłá brzemiennych gorętsze y wilgotnieysze bywáią/á dla ciepłá y vilgotności zimy/wiecey się odtwárzáią nizli w łáźni/á dla tego zimno ktore potym na wiosnę przychádza / ciáłá ták odtworzone y rospuszczone łahtwiey y bárziey przechodzi iż też płod kthory był ciepłu przywykł/nagłego á wielkiego zimná scierpieć niemoże/ thákże albo w żywocie albo iák skoro ná świát wynidzie vmrzeć musi/á nie vmrzeli tedy one nagłą odmiennosć z wielką ciężkością cierpi/ ták iż trudno á z wielką pracą ma się chowáć.

Przydawa się też odchodzenie (wielkiego ruchania ciáłá/iáko gdy brzemienne bárzo robią abo zbytnie skaczą rużáiące się.

Záśie ile kroć się im powálenie/spádnienie albo pchnienie/ćiskánie albo zbytnie vderzenie przydawa. Ile kroć też na nie zbythni á nagły gniew/strach/boiazń/troská/albo też iáka nowa á wielka rádość przychádza. Tyiákmiarz przyczyny odchodzenia płodu niewiástham brzemiennym przydáwáią się/ktore z wietszą boleścią ták odbywáią/nizli gdy wedlug biegu rodzą przyrodzonego/dla tego iż zła rzecz ktora się człowieku przeciw przyrodzeniu przydawa/dáleko cięższa bywa niż to czo z przyrodzenia pochodzi.

Odeszcia płodu znamiona/ vprzedzáiące.

Pierwsze/ Gdy piersi brzemienney kthore przod zdrowe á pełne były/ znienagła cienczeią/miekczeią á spádáią/zá thym częstokroć o deszcie bywa/bo Ipocras y Auicenna piszą. Gdy nagle piersi scieńczeią á opádną / thegoż dniá odeszcia trzebá się bać. A gdyby pękátká bliznietá nosiłá á iedenby czycek iey scieńczał á opadł/gdyż przed tym obádwá zdrowe były/tedy onemu dziecieciu czo pod tákim czyczkiem leży/ wádę á nieprzespieczność známionuie / przeto Ipocras mieni. Gdy práwy cycek chory iest/nieprzespieczność porodzenia męczyznie vkázuie/dla tego na ten czás pospolicie rożne bliznietá bywáią/otrok y sámicá / ná práwey stronie boku otrok/á na lewey sámicá záwsze odpoczywa.

Drugie znamie.

Gdy pękáta bolenie w máciezy miewa / á sámá się zárumieni na twarzy drżąc á wzdrygáiąc się iákoby na zimnice/nadto gdi w oczu boleść czuie tam wnątrz ku mozgowi/ á ciáło iey bywa iákoby zrobioney á sprácowáney/ to vkázuie wielką płodu nieprzespieczność/ zwłaszcza gdy na ten czás przyrodzona się niemoc przyda.

Gdy thez ciáło pękátey nádyma się iákoby twárdą nieiáką puchliną / á wiáthry po ciele y tam y sam biegáią z boku do boku/to iest znamię pewne choroby płodu / zwłaszcza w miesiączu w wtorym albo w czwartym.

Gdisḿy iuż przyczyny y známiona odchodzenia płodu powiedzieli/ ieszcze druga rzecz abyśmy náuczyli ktoremi lekárstwy może thego vydz albo się vwiárowáć: zwłaszcza gdzie lekárstwem

wem pomoc może być dana/ przetho brzemienna záwsze sie ma rzeczy tych strzedz ktore są przyczy/ na ochłodzenia płodu o ktorych iuż do/ syć powiedzia/ no.

Capitulum 10.

Do naprzod. Gdy sie boią by zatworá máćice nie byłá ná/ zbyt roztworzoná á ßeroka/ te dy thrzebá lekarstwá przykłá/ dać ktore zátwieráią á sciągá ią/ iáko są/ myćie/ okurzenie/ wonnosci/ mázánie/ emplastry (o ktorych ße rzey iuż powiedano w 7. capitu.) albo ty czo przyrodzoną niemoc po porodzeniu powściga/ gá ią y zástánáwiáią.

☙ Druga rzecz. Jestli iest strách tego iż má/ ćicza sliska iest bárzo y wilgotna/ albo by żyły plod dzierżące zbytniemi á lipkiemi wilgotno/ sciámi nie były zátkáne y nádete/ temi to lekar stwy pozbedzie/ ktore wyczyßczáią/ wysußáią y wiátry zástánáwiáią/ iedno na to trzebá mą drego á rostropnego lekárzá/ ktoregoby sie rá/ dą wßytko działo/ bo tákie fluxy á wilgothno/ sci rozmáite bywáią/ á nie iednym obyczáiem wßytki leczą.

☙ Zásie gdy strách iest/ aby miestcá okolo má ćice nie były chore/ zárázone / albo niedostátek cierpiące/ iáko są ràny/ wrzodi / trudnosc wo/ dy pußczánia / w thym sie mądrych lekárzow rádzić/ ktorzyby ráde dáli iáko káżda rzecz z tich mogłáby być vleczoná.

☙ A iesli sie brzemienna bárzo boi iże iest chu da á wyschła/ tedy ma rzeczy pożywáć odwil/ żáiących y tuczących/ iáko iest mieso cieleczé/ młodych wołow/ kaplony/ kozletá/ skopowi/ ná/ kuropátwy/ iárzebie/ przepiorki/ y inße.

☙ Zásie gdy iest strách niemocy iákiey ostrey temu pomágáć lekárstwy przeciw onym nie/ moczam służącemi.

☙ Jestliby nieprzespiecznosc byłá dla głodu/ thedy gi rychło oddálić pokármem y napoiem miernym á nie zbytnim. Zásie gdyby dla zby/ tku y obżárstwá (czo tych czásow wiele sie przi dawa) tedy pożywáć miernosci á powściąg/ nienia przez nieiáki czás/ albo też mierną pur gácią ciáłu temu pomoc/ iestliżeby sie godziło.

☙ A gdyby brzemienna miáłá krwie nazbyt dobra iey rzecz krew pußczáć / ale miernie tho czo bywa/ á czymby sie plod w żywoćie miał zá dusić/ tyle krwie vpuscić/ wßákoż mniemam/ iż o tey rzeczy wyßßey dosiciem námienił.

☙ Nad to iestli sie brzemienna boi nieprzespie/ czności z wielkiego á długiego kàßlánia/ albo z wráczánia/ z biegunki/ z wydymánia stoleza: cieczenia krwie chocia nosem albo kedykolwiek inedy/ tedy rádze w they rzeczy ku lekárzom sie mieć/ á wßytki rzeczy z pilnoscią spráwowáć á z báczności ą.

☙ Ostatnie iestli dla mdłosci/ albo przerwá/ nia máćice/ albo secundiny byłá nieprzespiecz/ nosc/ ták iżby plod niemogł sie dáley odzierżeć/ na to trudno ma być ktore inße lekárstwo/ tel/ ko aby pekárká te pilnosc czyniłá czo nawiet/ ßą aby sie bárzo nie porußáłá skakániem/ ch/ wiániem/ chowierániem/ stániem długim/ tá/ kież ciężkie brzemioná noßąc by sie nie obrážiłá á nad nawyßße záwße sie ma co nawieczey tich przicżyn strzedz/ z ktorcih niektora tákowa przi czyná nieprzespieczność abo vraz przychadza.

Po czym poznac płod vmar/ ły/ albo iáko gi wygnáć.

Godzi sie tu na tym miesczu powiedzieć ktoremi známio ny płod vmárły poznáć/ al/ bo czim gi z żywotá wygnáć Známioná vmárłego plo/ du tyszą.

Pierwße gdy piersi brzemienney rychło á ná/ gle zmiekczeią (iákom o tym wyßey capit. 7. powiedał) Wtore gdy płod ktory sie iuż rußał w żywoćie/ przestawa sie rußáć. Thrzećie iesli płod w żywocie z boku na bok (á tho gdy sie o/ bráczá mátká) iákoby twárdy kámień sie tha/ czá. Czwarte gdy żywot brzemienney albo y pepek



pepek ziebnieie bedąc przed tym gorąci. Pią-
te gdy śmrodliwa wilgotność z niey wychodzi
zwłaszcza po iákiey ostrey niemoczy. Szoste
gdy oczy brzemienney wpádną / á bárwá iey
biała w śmiadą abo w rdzáwą sie przemienia
á nad to oczy / nos śtretwieie á wárgi posinie-
ią. Siodme gdy brzemienna około pępká al-
bo tám niżey bolenie miewa / á postáwá twa-
rzy nád zwyczáy sie zmieni. Osme gdi tego ie-
dłá abo picia żąda czo iesth przeciw iey przyro-
dzeniu / albo czego niemiálá w zwyczáiu.
Dziewiąte gdy brzemienna przykre a strászne
sny miewa. Dziesiąte gdy z trudnością mie-
wa wody pusczánie / á bárzo sie pracuiąc má-
ło wypuscza albo nic / tákież gdy sie na stolczu
krom żadney spráwy wydyma. Jedenaste
gdy dech brzemienney poczyná sie śmierdzący
á to sie przidaua trzeciego albo czwartego dniá
potym gdy płod vmiera. Dwánaste gdy reką
w vkropie rozgrzaną na żywoth położywszy /
płod sie nie rusza / A tharże im więcey z tych
známion społem sie zeydą / tym znák pewniey-
szy vmárłego płodu.

¶ Przeto trzebá mieć pilność aby czona śpiesz
niey był wygnan / á thu zasie thrzeba poznáć
iestliżeby płod mogł być wygnan krom vrázu
á narusenia mátki: Bo niektory płod táki iest
iż bez vrazu matki trudno ma być wygnan á
drugi zasie łácżno.

¶ A to potem poznać / gdi matka rodząc om-
dleie á bedzie iakoby w záchwyceniu / gdy sie w
chorobie zápámiethawa á członki trudne ledwo
rucha á podnosi / gdy ná głośne pythánie
máło odpowiáda álbo nicz y to głosem lichym
á niedostátecznym / gdy często kurcz miewá /
gdy sie iadłá brzydzi / gdy puls predki bywa á
mdły. Ty známiona gdy bedą v brzemienney
albo v rodzącey / iáwny znák iest iże oná trud-
no ma zostáć / przeto pieczą o niey samemu bo-
gu poruczić / ale w ktorey żadnego známienia
niemász tego / iest dobra nádzieia / że oná zbyw-
szy płodu / czála á zdrowa zostánie.

¶ Przeto trzebá tego pilno strzedz / aby iáko
skoro poczuie płod vmárły aby go pozbyłá.
To dwoiáko może być / albo lekárstwem wypą-
dzáiącym / albo naczinim na to spráwionem
Naprzod krom naczynia może pozbyć okurzá-
niem tym obyczáiem. Weźmi koppro albo łáy-
no osłowe / á tho rozżarzywszy okurzay spodek
rodzącey. Jeszcze y ták / skore weżową / mirre

bobrowe stroie / siárki / Galbanum / opoponá-
cum (w Aptece naydziesz) rubee tinctorum /
gnoiu gołebiego albo iástrzebiego / tho wszytko
stárwszy á z żołcią wołową zmieszawszy nadziá-
łay piguł iáko orzechy láskowe wielkich / tákże
po iedney pigule na węgle gorące kłádąc / pu-
sczay dym trciną w żywot rodzącey.

¶ Jeszcze inácey / Weźmi Timiamy / opopo-
nacum / galbanum / siarki żiwey / wszitkiego w
rowni / tho wszitko z żołcią wołową zmiesząw-
szy naczin piguł / tákież czin kurzenie iáko y pier

¶ Jeszcze ináczey: Weźmi asam feti- (wey-
dąm poł drágmy / ruty thrzy drágmy / mirry
dwie drágmie / To wszytko na proch zetrzy / á
gdykolwiek niewiástye bole nápádną / zá każ-
dym rázem daway tego prochu pić po iedney
drágmie z winem białym / abo z wodą czoby w
niey száwine wárzono.

¶ Też weźmi wode czo w niey wárzono figi
fenum grecum / lebiodkę / Te daway pić rodzą-
cem / bo tákowa dáie śliskość / potimże ony pier-
wsze rzeczy podaway ktore czinią ku płodu wy-

¶ Też weźmi gumi arabicum (rzucenie.
opoponacum (w Aptece naydziesz) czarney
czemierzyce / stafisagriam / aristologiam lon-
gam / colocinten bez nasienia / to wszytko śtłu-
kszy á z żołcią wołową y z sokiem ruty świeżey
rospuściwszy / vczyń knot z wełny / á w thymże
maczáiąc dobrze / wpusczay w żiwot rodzącey

¶ Też weźmi knot z báwełny miąsszy y dłu-
gi iáko pálec / á maczáiąc gi w ruciánym soku
przytárwszi troche scamoneám / wpusczay w
żywot rodzącey.

¶ Też weźmi aristologie rotunde / száwiny /
rzeżuchy ogrodney pod iedną miárą / to zetrzy
á zmieszay z żołcią wołową / pothym knot ták
wielki iákom iuż námienił / w tym maczay á
w żywot rodzącey wpusczay.

¶ Też mleko drugiey niewiásty gdy pije ro-
dząca / tedy płodu porusza ku wyściu.

¶ Też weźmi soku diptamowego abo prochu
z niego dwie drágmie / dayże pić rodzącey z wi-
nem / iestli sie nie rozgorzałá / bo gdy sie zápali:
tedy z wodą ciepłą / á ták płod bez vrázu wyni-

¶ Też weźmi mirri 4. drágmy / ci- (dzie.
namonu / galbanu / bobrowych stroiow / każ-
dego po dwie drágmie / opoponacum 1 drag-
me / to wszitko śtłukszi á z żołcią wołową rospra-
wiwszy naczyń piguł kázdą po iedney drágmie



á kłádąc ná węgle/ łono rodzączey podkurzay
bo tym podkurzenim/ y płod vmárły/ y zápa-
lenie/ y zatchniona krew bywa wygnana.
¶ Thež wezmi božego drzewká/ bylice/ oboy-
gá po garſci/ aſphaltum poł vnciey/ rubee tin
ctorum 2 vncij/ xumuu wonnego poł vnciey
borati// feni greci po dwu vnciach. To wſzyt-
ko vwarz w dešzčowey wodzie/ w tey rodzącza
niechay ſie omywa/ pothym wezmi ſádłá ká-
płuniego/ káčzego/ oboyga po cžterzech drág-
mách/ ktemu przyłož oleum ancti dwie vnci-
ie a tymže głowe iey pomázowáć/ gdy z omy-
wania onego wynidzie/ pothym wezmi koſtek
dactillorum połtory drágmy/ to wſzytko ſtár-
wſzy á z trochą ſzáfránu zápráwiwſzy/ day iey
wypić z winem białym.
¶ Tež wezmi tiriacam czo ią zową diateſſe-
ron/ dawayže ſarkáć rodzącey/ to thež płod wy
gánia vmárły.

A gdyby ty lekarſtwa nicž nie pomogły tház izeby płod vmárły niechciał wyniſc: tedy iuž wietſzey prace y pilnoſci potrzebá y naczynia na to przipráwionego/ iáko ſą haki kleſzcze y inſze tákowe/ ták iáko nižey ſzerzey powiemy.

Capitulum 12



NAprzod połožywſzy rodzączą
wznák/ głowe na doł iey ſpu-
ſcić/ á nogi z drugą połowi-
czą podnieſc/ thák izby z obu
ſtron ſtały niewiáſty czoby ią
moczno trzymáły/ abo wiecz
vwiązáły/ thák izby ſie oná niepomykáłá gdi-
by płod był wyciągan/ pothymže baba pomá-
záwſzy lewą reke w oleyku liliowym albo tež w
cžym inſzym czoby reke oſlizáło/ pálcze v reki
ſtuliwſzy ma wetknąć w žywot rodzącey/ á do
brze ma omáczáć ktorym obyczáiem dziecie w
niey leży/ izeby tym ſnádniey mogłá haki albo
inſze naczynie záłožyć y wyciągnąć.
¶ A gdy ſie ták tráfi žeby ſie dziecie głową o-
brocilo/ tedy hak záwádzić w iedno oko abo na
podniebienie/ albo zá gárdło/ albo thám gdzie
ſie nalepiey bedzie zdáło/ á tákže ciągnąć z nie
¶ A ieſthliže ſie tráfi nogámi/ thedy (nagla.
hak záłožyć zá koſci pierſne abo zá pacierze.
¶ A záłožywſzy hakiem/ nie záráżem ma cią-
gnąć bábá/ ale on záłožony práwą reką trzy-
máć/ záſie lewą ma drugi náprzeciw iemu z
drugiey ſtrony záwádzić/ tákže obádwá ſpołu
obiemá rekomá ciągnąć aby dziecie obiemá
ſtronomá wychodziło/ á tákže ciągnąc z lekko
á železem nie na proſt/ ale ták izby ciągnącz y
na te y na one ſtrone náciągáiąc á iákoby ch
wiciąc á wychowieráiąc płod wyrwáłá/ tákže
ciągnąc záwſze ma pálcem iednym pomáza-
wſzy dobrze (iákom rzekł) pilnoſc mieć á má-
cžáć aby ſie gdzie dziecie nie opárło abo niekto-
ry cžłonek ciáłá nie záwiązł/ tedy pálcem oduo
dzić/ á ták nawodzić iákoby wolno á przeſtwor
nie wyſzło/ á gdyby ſie iuž tak płod przymykał
tedy tym daley haki zátkládać na dálſze cžłonki
aby wſzytko dziecie wyſzło.
¶ Záſie gdyby ſie przidáło izby tylko iedne re-
ke podáło dziecie á teby trudno na wierzch wy
wieſc dla ciáſnoſci zamkow z žywotá/ tedy one
reke vwikłáć iáką chuſteczką aby ſie záſie nie-
wemknełá/ á tákže potim ciągnąć aže ſie wſzi
tko rámie wyſzczyni/ á gdy ſie ták vkaže/ tedy ie
odciąć od ciáłá z oną reką/ tákiež muſi cžynić
gdyby obie recze/ iedná nogá abo obie z ciáłem
ſie podáły a na ſwe mieſtce niemogły być wro-
czone/ tedy muſi z rekomá od rámion/ thákiež
nogi od łoná vcináć/ ku kthorey rzecžy lekárze
máią mieć pewne načzinie/ iáko nože/ kleſzcze
haki y nožyce/ czoby nimi tákowe cžłonki albo
rychło odciąć albo oderwáć. A gdy iuž tym o-
byczáiem ony cžłonki bedą odciete tedy oſtátek
ciáłá thák ma być náwráczan y náciągan až
bedzie godni wyniſc á ſnádno od mátki być wy
¶ Gdyby głowá dziecieczá z opu- (pedzon.
chliny abo z nábieženia abo z fluxu iákiego ták
ſie odełá izby z zamkow žywotá niemogłá wy
niſc/ tedy bábá abo puſzczádłem albo cžym in-
ſzym oſthrym ma głowe przepchnąć aby gło-
wá mnieyſza byłá gdyby oná wilgoſc wyciekłá
¶ A gdyby nie z wrzodu/ ani z przygody iá-
kiey/ ale ták z przirodzenia głowá wielka bywa



byla iż trudnoby miálá wynisc/thedy musi ią zdláwić á zgniesc/tákież y cząſtki glowne táki emi kleſzczámi iákiemi bárwierze zeby wyimuią/á potym wyciągnąć.

¶ Záſie gdyby wyciągnąwſzy glowe / pierſi ſie záſie w czeluſci żywotá záwádzily iżby wyniſc niemogly/tedy ie muſi tymże obyczáiem zlámáć á w keſi iákiekolwiek zgniesc á nárząd zić ku wyſzciu.

¶ Tymże obyczáiem gdy ſie ktora inſza częſc wzdelá/ opuchlá alboby nábiegla bylá/thedy ią też muſi zepchác y zboſc ták iákom o glowie powiedal aby potym gdyby wypuſciwſzy wilgoſc stleſnelą/abo zcienicżywſzi bylaby godną ku łácznemu wyſzciu.

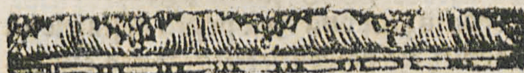
¶ Gdyby ſie ſtálo z przygody iákiey abo z niemocy izeby ſie prog máćice wrzodem albo záráżenim iákiem záciſnąl y záthchnąl żadney ſliskoſci niemáiąc/nie godzi ſie o wypedzeniu plodu pomyſláć/albo podkurzánim/ ażby oliwą pierwey albo tluſtoſcią nieiáką tákież myciem albo podkurzánim máćicza bylá odmiekczona/aby drogá ku wyſzciu byla otworzoná/ o czym ſzeroko w piątym cap. námieniono.

¶ Nadtho gdyby dziecie vmárłe botiem pochodzilo/tedy możeli być ma być náwroczono y napráwiono/iákoby czo naſnádniey moglo wyniſc/á máćicá ma być námázána abo pod kurzánim y wonią zágrzewána aż ſie roſtworzy/á odwilgnąwſzy droge łáczną ku wyſzciu vczyni/á ieſthliżeby plod żadnym obyczáiem niemogl być obroczon/takie mázánie abo pod kurzánie żadney pomoczy niedawa/ tedy muſi ſthárgáć á zlámáć w keſi / iákom iuż przed tym powiedzial.

¶ Záſie gdyby po wywiedzieniu plodu niemoc przyrodzona zbytnie bylá/thedy przydáwáć tákie lekárſtwá czoby to záſtánawiály / o ktorych wyſzſzey powiedziano cap. 7.

¶ Gdyby ſie záſie przydálo iżby máthká rodząc (gdy dziecie żywo / czo może być poznano tymi znáki ktore vmieráiącim przidawáią ſie) vmárlá/thedy naprzod potrzebá aby vſtá vmieráiącei) byly otworzone/tákież lono y mácicá nie ma być záwárto / aby plod mogl mieć dech y odetchnienie / czo vmieią vczynić niewiáſty chociá ſrzednie w tym bywáłe/pothym náchyliwſzy vmarlą/bok iei lewy proſtą rána roſproć y otworzyć/bo práwy bok nie ieſth ták godny ani ták wolny dla zálezenia wąthroby kedyby dziecie wyiąć/á kthorzy ſie tym obyczáiem rodzą/ty łácinnicy ceſarzmi / á popolsku wyprotki abo wyrzezárice zouą/z kąd eż w Rzimie rod Ceſárzow powſtal / bowiem pierwſzy tego imienia byl z mátki wyrzezan.

Jako dziecie nowo narodzone chowáć / żywić á lekowáć.



Capitulum 13

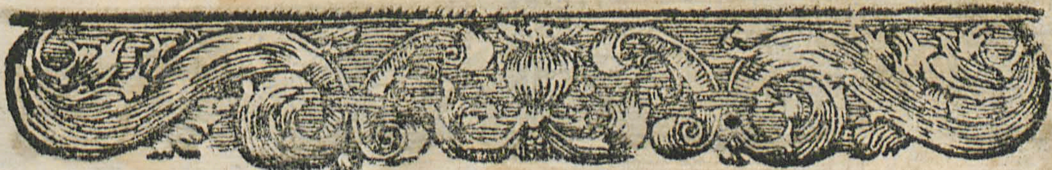


Gdy ſie iuż narodzi niemowniątko/nátichmiaſt mu pepek obrzezáć na trzy pálce od ciálá dáleko/á thákże záwiezáć záſipawſzy ono obrzezánie prochem bolo armeno/et ſanguine draconis/ſarcocolla/mirri/kminu: káżdego pod iedną miárą/ náthlukwſzy y pothrząſnąć welny kes w oliwie rozmoczoney/ tákże záwiezáć dobrze aby nie ſpádlo / áczkolwiek niektorzy pepek dziececy ná trzy palce od ciálá zoſtáwiwſzy/pierwey rádzą záwiezáć po tymże obrzezáć.

¶ Nad to ſą niektorzy czo powiedáią/iż iáko dlugo pepká vrznąwſzy zoſtáwi/ ták też iezyk bedzie v otroká krotki abo dlugi.

¶ Auicenna też z pepká nieiákie wroſzki bierze mieniąc. Gdy niewiáſthá pierwſze dziecie ma/tedy mu pepek ogledáć/ ieſtliże tham czo nabliżey ciálá nie bedą zmárski iákie abo wezly/to známionuie iż oná niewiáſtá iuż dáley niepłodna bedzie/záſie ile tam bedzie wezlow/ tyle iey plodu vkazuie mieć. Jeſzcże powieda / iż gdi ony wezly blizu ſiebie ſą/ thedy też iedno dziecie po drugim richło bedzie/ ále gdy od ſiebie dáleko bedą/thedi też plod ieden zá drugim bedzie omieſzkawal. Nad to/ieſli ony wezly iákoby żolte bedą/tedy ſiny znamionuią/á gdiby biale tedi dziewki/ale iuż o tych pepkách do.

¶ Gdy iuż ták pepek bedzie obrzezan (ſic. y záwiązan/pożyteczna rzecz ieſt cialo wſzytko dziecece oleiem z żoledziu pomázáć / bo on ſkore twárdzi á nieiáko broni przeciw tym rzeczam ktoreby miály ſubtelnoſc ciála vrázić/ iáko ieſt dym / zimno/albo inſze rzeczy/ ktore gdy ſie ciálá dotkną/bárzo ie obrážáią. Za pomá-



zánim godzi ſie dziecie omyć wodą letnią á nozdrze iemu pálcem (obrzezawßi páznogieć) otworzyc a wyczyſcic lekko z nienagłá.

¶ Dobrze też ieſt onego oleyku troßke w oczi mu wpuſcić/tákież też okolo dupki dzieciecżey dobra rzecż ieſth mácżáć á niektoko ſciskáć izby ku wyprożnieniu brzuchá łácnieyßa á volnieyßa byłá/á nawiecey tákie dziecie trzebá ſtrzedz y chowáć od zbytniego zimná y gorącá.

¶ Gdy iuż ták oná cżeſc pepká zoſtáwioná odpádnie (czo poſpolicie trzeciego abo cżwártego dniá bywa) thedy oſtátek záſipáć popiołkem ſpaliwßy cżaßki żabie kthore bywáią przy ſtáwiech abo przy ieziorách/abo thež ſpaliwßy wołowe kopyto/abo też popiołem ſpaliwßy do brze ołow á vtrzeć gi cżyſcie y z winem rozmic.

¶ Gdy iuż dziecie bedzie powite y w (ßác. pieluchy położone/trzebá mieć pilnoſc aby iego cżłonki czo namiekczej były chowáne/by káżdi cżłonek na ſwym mieſtczu krzywo abo nie ledá iáko ale czo naproſciey był pokłádan/á to nie tylko raz cżynić áni dwá/ale záwße/bo iáko ſie drzewkam przydawa/tákie z ziemie wyroſtą krzywe albo proſte/thež poſtáwe gdy ich nie opráwią/y ſtáre miewáią/tákież dzieci ieſli proſto á słußnie bedą powiáne/tedi też proſto beda roſc á chodzić.

¶ Ocży też potrzebá chuſtą cieniuczką albo iedwábiem záwße wycierać/ rámioná y bárki roſciągáć á wedle bokow z obu ſthron na doł wyciegáć aby ſie proſto legáć naucżyło/nadto y około iáiek álbo po łonku trzebá niekiedy głáskáć aby tym łácniey wode pußcżáło/y przedymáiąc miedzy nimi żeby nie záprzáły.

¶ Gdy iuż bedzie położono ſpáć/tedi mu potrzebá głowke zákric cżápką ábo cżim cieplim á tám ie ſtáwiáć gdzieby nie było zbytnie zimno ani gorączo/á głowá ma być nád inße ciáło wyßßey troche podnieſiona / á trzebá wßytko dziecie zwierzchu zákryć pieluchą abo cżym inßym tákowym aby mu promień słoneczny we dnie abo kxieżyczowy w nocy niezáwádził/ á nád nawyßße trzeba pilnoſci aby cżłonki czo naproſciey leżáły / ßyiá ſie nie náchyliłá / aby grzbiet vyſoko niebył podnieſiony y inße cżłonki aby inácżey niżli potrzebá nie leżáły nachy-

¶ Tákież trzebá ie myc raz albo dwá (łone. ná káżdi dzień/áto po ſpániu záwße/zimie vodą ciepłą á lecie letnią/á niedłużey potrzimáć w kąpieli iedno poki ſie ciáło nie zágrzeie/thedy wyiąć kiedy ſie iuż pocżnie zárumieniáć.

¶ Też ſie ſtrzedz by mu ſie w kąpieli wodá w vßy nie lalá/bo to bárzo ßkodzi słuchowi.

¶ Oſtátecżnie trzebá ie otrzeć y zágrzać pielußkámi cienkiemi pierwey ich przy ogniu zágrzawßy/pothymże gdy ie ma powić potrzebá położywßy na łonie wznák ie náchylić á leguczko po grzbiecie głáskáć/potimże powic/a powiwßy/thedy ma kropie albo dwie mleká w nozdrze wſtrzyknąć/ bo to wzrokowi pożitecżno ieſt/potymże ie na mieſtce ſwoie położyć.

O mleku y o mamce/albo iáko długo ma być dziecie doiono.



Capitulum 14

CZo ſie ticzę wychowánia dziecieciá/nic lepßego ani zdrowßego iedno gdi własna mátká ſwoiem ie właſnem mlekiem wychowa:bo mleko właſney máthki przyrodzeniu niemowniątku bárzo służy á ieſt iemu właſne á dlá tego ieſt iemu ſitnieyße / bo ſie mu przyłożyło y nim ſie wychowáło w żywocie będąc. Nad to/mleko mátki ieſt iemu zdrowße/przeto też rychley ſie nim vtoli.

¶ Doſić ieſt (iáko Auicenna piße) dwá rázy albo trzy przez dzień v pierſi dziecie trzymáć á iednák ſie tego trzebá ſtrzedz aby dziecie z pierwu niebyło mlekiem obetkano/ták to rozumieiąc. Jednym rázem dzieciecià ták długo nie trzymáć ażby przyßło obrzydzenie pokármu / bo dálekolepiey ieſth po troße mu dáwáć pożywienia/niżligo iednym rázem abo dwiemá obetkáć/abowiem ciáłá thák oſſále / puchną á nádymáią ſie/ y mocż wypußcżáią thákowy ktory nie ſtráwnoſc mleká vkázuie/kthora gdi ſie dziecieciu przyda/tedy mu trzebá pokármu tim dłużey powſciegáć izby głod on zbytek trawił przedtym nábrány.

¶ Tákież gdyby mátczyne mleko było niekiáko cierpkie á przykre/ thedy natżcżo nigdy niema dziecieciu pokármu dawáć.

¶ A ieſtliżeby dla choroby albo dla niezdrowego mleká ſáma mátká dzieciecià żywić nie mogłá





mogłá/táka może mámkę mieć czoby około te go dobrze vmiáłá. Naprzod áby byłá zdrowa/ czudney osoby/w pieczoch moczna/ á w pierśiách ßeroka/potym aby oná niebyłá táka czo by dopiero porodziłá/abo też dawno po porodzeniu nie byłá nadáley we dwá mieśiączá/ á gdyby táka mogłá być ktoraby otroká porodziłá. Trzecie aby byłá zupełnego ciáłá ani bárzo tłusta áni bárzo chuda. Czwarthe aby byłá dobra/mierna/dobrych obyczáiow/ nie gniewliwa/ani bárzo sroga ani thez sträßliwa/ abowiem tákowe námiętnośći ßkodliwe są/bo y mleko psuią y społem z mlekiem w przyrodzeniey w obyczáie ssącego dzieciecia wychodzą.

Nad tho/ nie godzi sie w mámki bráć głupich álbo też vkłádnych to iest swowolnych/iáko są przadki/praczki/hámtarki/ y inße tákowe wárstátniczki.

Piąte/ potrzebá aby mámka miáłá pierśi zupełne y dostáteczne/ iżeby niebyły chude abo rozwiekłe/nie cientkie ani też wielkie/ani tháke dla twárdośći mleká niemogły wypußczáć.

Ostátnie/trzebá też mieć wzgląd na mleko mámki/aby niebyło śmiáde/sine/żołte/ßáre albo czyrwone/tákież by nie było gorzkie/słone abo kwáśne/niema też być bárzo rzádkie/áni bárzo gęste/ale iednostáyno białe á słodkie.

Nadewßytko potym dobre mleko poznáć ktore wsthrzyknione na páznogćie v pálczow nie spłynie gdy prosto reke dzierży/ á záśie nie zostoi sie ná páznogćiu gdy rekę zchyli/ bo tho ktore sie rychło rospłynie iest bárzo rzadkie/á ktore sie zostawa iest bárzo tłuste á miasße/á przeto srzednie miedzy tym iest nalepße.

Przeto gdyby sie przydáło iżby mleko bárzo było ciepłe abo cierpnące/ tháka niema dáwáć ssáć na tżczo aż náiadßy sie.

Przydawa sie też czásem iż mleko máttcze wysycha y ginie/á to dla rozmáitych przyczyn Albo to przychodzi z choroby ciáłá / albo że wrzodu z niedostátku pierśi/albo thez z ich zázięblenia y záttánia / albo gdy thego nic nie pożywa z czego sie mleko mnoży/ ábo gdi mámká głod albo pragnienie cirpi/ ktore przyczyny iáko trzebá pilno obaczyć/thákież y lekárzow mądrych sie rádzić á ich lekárstwy sie sprawowáć.

My też abyśmy nieiáki pospolity pożytek vczynili/wypisáliśmy tu niekthore lekárßthwá mamkam w tym niedostáteczynym bárzo potrzebne/pożyteczne/y tu vleczenim skuteczne. Przetho aby sie mleko mnożyło/ korzenia albo naśienia pásternákowego dáway iey pożywáć

Tákież naśienie álbo korzeń włoskiego kopru w wodzie ieczmienney abo tátarki náwárzone/to iey miedzy inßemi potráwámi dáwáć

Dobrze iey też owcze wymie z mlekiem owczym wárzone pożywáć/ zdrowo też ktemu prochu z glist ziemnych násußonych a sthárych j. drágme w ieczmienney wodzie vwárzywßy pożywáć.

Też wezmi máßłá krowiego j. vnciią/ták że ie wymoczywßy winem á społem stopiwßy dáway mámce niech pożywa piiąc.

Nie wádzi thez bánki pod pierśiámi suche stáwiáć/ciáłá niedawáiącz sieczi.

Też emplastr z kádzidłá masticis á z smoły dobrze na pierśi przykłádáć albo pod pierśi/ ale pierwey na ciele oleiem iákim pomázáć áby emplastr nieprzyschnął abo skory niezmár

Pomaga też pierśi lekcze podrápo (ßczył wáć y pogłaskowáć/albo w ciepłey wodzie po obiedzie abo po wieczerzy w kąpieli nápárzáć.

Thez wezmi oleyku z białey liliey albo fiołkow/ nápuśćże weń muscum (z apteki) kádzidłá y laudanum/stłuczże to społem/tedi w oney tłusthośći wełnę maczáiąc ná pierśi przykładay.

Albo też maczay też wełnę ná (kladay. wárzywßy w winie miętki/roże) y fiołkow y xi

Dobrze iey też polewki albo iu (lo aloes. chy z kur pożywáć rozmießawßy z żołtkiem iáieczným á przisipáć cinámonu/cardamomu

Tákież może pożywáć mleká y młodego sera/á trzebá sie iey kázdey á trudney prace y roboty wystrzegáć. Kásza też z mąki ieczmienney z białym chlebem suchym/ mlekiem á czukrem omáśćiwßy/włoskiego kopru przysipuiac/na to iest bárzo dobra.

Też wezmi anyżu/silermontani (z apteki) obudwu po trzy drágmy/krysztalu 2. drágmie/to wßytko na proch stłucz/á włożywßy czukru iáko połtorá tego dáway pić w záran/ w południe y na wieczor.

Tákież wezmi naśienia albo liśćia włoskiego kopru/ßáńty/obojgá po dwu garśćiách/ á nyżowego naśienia cztery drágmy/ßáfránu tłuczonego troche przysipáć/ máßłá młodego trzy vncie. To wßytko w wodzie dobrze rozwárzywßy/vczyń emplastr/kthory poki ciepły na pierśi mámce káż przykłádáć.

Też wezmi kminu tłuczonego połtori vn



rije / miodu cżyſthego trzy vncie / wleyże wody ßeść kwart / á warz w nowym gárnczu aże do trzećiey cżeśći / á to wywárzywßy / daway záwße mámce pić.

¶ Tákież weźmi ćwikly dobrze ſplokáney iedne vncyą / kminu poł vnciey / miodu ßeść vnciy z tego wßytkiego ſtłukwßy pierwey y zmießawßy vcżyń electuarz / dawayże mamcze w zárań y w wieczor po łyßce wypiiáć.

¶ Też weźmi kriſztalu dobrze ſtłucżonego z. drágmie / rozdzielże to ná cżtyrzy cżeśći / daważe iey pić ná káżdy dzień / iedne cżeść po cżterzy rázy / á to z tátárcżaną albo z grochową iuchą.

Rzecży mleko mnożącże ty ſą.

¶ Polny kmin y z naſienim / anyżowe náſienie / ßáłtá / cardamomum / młody ſer / z ſtárego ſerá połewká / tátárká / kryſtał dobrze ſtłucżony á z miodem pity / láctuká / włoski kopr wino w ktorym rozmáryn abo mácierzadußká będzie wárzoná.

¶ Thakież trzebá ſie mámcze wſtrzymáwáć od párobká / bo cżeſte gámrácztwo wyſußa / á mleko nieſmácżne y dziećieciu brzydkie cżyni / ktore trudno może dziecie ſtráwić albo záchowáć / gdyż ie poſpolicie zrzucza.

¶ Nad to / nie zła rzecż ieſth tego dniá gdy ſie dziecie vrodzi / cáły dzień nie dáwáć mu mátcżynego mleká pożywáć ale czudzego / bo przy tym cżáſie niewiáſtam / zwłaßcża tym czo nie robią / coloſtrum to ieſt ſiárá albo plugáwość mieiáka geſta odchodzi / ktora ieſt dziećieciu nie zdrowa bárzo.

¶ Tákież gdyby mámká albo biegunke / albo zápiekłość żywotá cierpiáła / á na to lekárſtwá pożywáłá / lepiey ieſt aby inßa dziecie trzimáłá / aż oná ozdrowieie. A gdy iuż dziecie odpráwiwßy ſpáć ie położyć / nie godzi ſie go bárzo chowieráć / kołyſáć / ani też bárzo vtrzeſáć / by ſnádz ono mleko ciáłá dziećiecego nie zepſowáło ábo nie obráziło / przeto ma być lekkie kołyſanie.

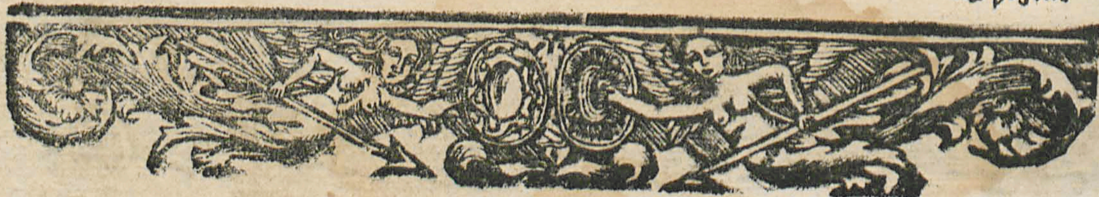
¶ Lekarz Auicenna roskázuie dziecie doić do dwu lat / acżkolwiek v nas iuż ieſt obycżáy tylko do roku. Potym gdyby iuż chciał dziecie odſádzić, nie ma tho być nagle czyniono / ale ie pierwey przyucżyć lekkim karmiam / cżyniąc z mu iákoby galecżki albo kołacżki z chlebá á z czukru / ták iż przydzie ku nalogu grubßego á poſpolitego pokármu.

Lekarſtwa o rożmaithich niemocżách dziecinnych / w ktore rychło po porodzeniu wpadaią / á zwłaſzcża tu o thákowych niemocách oznaymie kthore cżeſtho á poſpolicie na nie przychodzą / o puſzcżátacz inſze / o kthorych Auicenna y Raſis piſzą A tu iuż porząd wylicże tákowe niemocy / ktore na máłe dziatki / ták w pieluchach iáko y na máło ſtárſze przychodzą.

Capitulum 15

Naprzod o Biegunce ich.
O zápiecżeniu.
O kurcżu abo rościągániu.
O káßlániu y o ſápce.
O cießkim dychániu
O kroſtách ktore ſie ná iezycżku cżynią
Na rozpádłośći vſt albo warg.
Na płynienie ropy z vßu.
O mozgowym wrzodzie.
O nápuchnieniu ocżu:
Na Bielmo.
O febrze abo o gorącżce ich.
O boleniu y o krucżeniu żywotá.
O nápuchnieniu wßytkiego ciáłá.
O cżeſtym kichániu
O pecherzykoch ktore na ciele bywáią.
O nápuchnieniu dymionek y zápaleniu łonká iego.
O wyßciu Pepká.
O Nieſpániu.

Oßczka.



O Szczkawce.
O wrączaniu.
O lekániu przez sen.
O niemocy S. Wálántego.
O wyszciu iełitá zádkiem.
O wydymániu.
Naprzeciw glistam.
O oprzeniu konká.
O Suchotách.
Na drzenie członkow.
O kámieniu ich.
O wzroku krzywym.

O owrzedzeniu dziąsł.



Lekárstwie námienionych niemocy dziecinnych porząd wypisze/ á náprzod o owrzedzeniu dziąsł/ abowiem częstokroć sie przydawa/ iże ná dziąsłách y ná czeluściách czyniąc sie v dzieci krosteczki/ á nawiecey tego czásu kiedy zeby poczną sie vkázowáć/ tedy w tákiey przygodzie ma matká onego dziecięciá ná ćiskáć pálcem ná dziąsłá/ ná czeluśćki/ pomykáiąc pálcem y tám y sam/ áby oná wodnosć słona wypłynełá náchyliwszy dziecie vst y ku ziemi/ potym wziąć sádłá kokoszego á zmieszáć z mozgiem záieczey głowy y z przásnym miodem/ á tym náćieráć dziąsłá okrostáwiáłe. Záśie vwárzywszy rumi. nek z swepstim koprem/ z wysoká ná głowe ley ná ciemie.

O Biegunce gdy przez dziecie bieży/ Lekárstwo

Wezmi nasienia rożey woniáiączey ktorą zową Antera drágme/ iesth w sámym pośrzodku rożey iákoby mech/ á ták tego wziąwszy/ vezmi thez ktemu kminu kramnego/ anyżu po garśći á ty rzeczy społem stłucz nie bárzo miáłko/ zmieszay abo rospuść mlekiem abo winem/ przykłożże tego ná żywotek/ stanowi biegunke y żołądek pośila.

⁋ Ieśliby od tego biegunká nie stánełá/ tedy wezmi ferzysko stopowe/ á day go ták wiele iáko polgroszá piorunek wáży/ z bábczáną álbo z prostą wodą zimno wypić/ á tego dniá nie day dziecieciu żadnego mleká iedno insze polewki/ albo żemle z wodą á z másłem/ iáycá też dáne być mogą á nawiecey biáłki twárde.

⁋ Ieśliby stolce żołte były/ tedy wziąwszy łyżke álbo dwie syropku rożánego/ rospuściwszy w mieczáney wodce/ day dziecieciu wypić po dwá rázy po ránu/ á potym w godzinie czo in szego day mu ieść.

⁋ Też vczyń plastr z gallasu/ ktory vwarz w wodzie/ á pothym w one wode włoż garśc ieczmienney mąki abo wiecey/ potym thego przywárzywszy/ żeby zgestło/ przyłoż ná chuście ná żywotek dziecinny.

⁋ Też ieśliby biáłe wilgośći z dziecięciá płyneły/ tedy wezmi muszkatowy orzech czo trzecią część drágmy wáży/ białego kádzidłá mniey/ á subtelno stárwszy day dziecieciu z wodką piołynową/ abo z siropem rożánym/ álbo z sokiem celidoniowym.

⁋ Też ktemu vezmi száfránu dwie drágmie mirry drágme/ á to rospuść w czyrwonym winie/ á rozmoczywszy w tim chuste/ przyłoż ná żołądek y ná pepek dziecieciu.

⁋ Thez mąká ieczmienna z sokiem bábczánym á z trochą oczthu zmieszána/ á ciepło ná żywot przyłożona/ stánowi dobrze stolce

⁋ Też wodá w ktorym by byłá roża ciemno czerwona vwárzona/ omywáy dziecie/ thedy mu bárzo pomaga.

Naprzeciw zapieczeniu dziecinnemu Lekárstwá.

⁋ Na zápieczenie dziecinne/ vczyń czopek z przásnego miodu/ ná rynce miod vsmáżywszy/ iż będzieś mogł z niego czopek vczynić/ á potym omázawszy oliwą/ wetkni dziecieciu w zádek/ á chcesz li możesz troszke soli wkłożyć do onego miodu.

⁋ Też czopek możesz ktemu dobry vczynić z korzenia ćwikłánego álbo z głąbu kápustnego ták długi y miąszy iáko máły pálec v reki/ á rozmoczywszy w oliwie/ wprawić w zádek.

⁋ Też żołcią wołową pepek námázáć/ odtworzy żywot zápiekły.

⁋ Też másło wypłokáne/ w skorupie włoskiego orzechá przyłożone y przywiązáne ná pepek/ czyste ktemu lekárstwo.

⁋ Też dawszy mamce lekárstwo/ z ktoregoby miáłá

Contra [?] patione [?]



miala purgácią / á potim drugiego dnia dáć one mámke dziecieciu zápietkemu wyssać: dzie cie ono bedzie miało przepuszczenie.

¶ Też na moczne zapieczenie / wezmi czar- ney Heleny drágme / jeczmierzice trzecią czesc drágmy: Ty rzeczy spolem stlukszy na proch / z sokiem chebdowym / albo z żolcią wolową z- mieszay / á w tym rozmoczywszy switek báwel- ny / przyloz ná noc na pepek dziececy.

Naprzeciw kurczowi dzieciecemu lekárstwo.

¶ Trafia sie niemoc na dzieci kurczowa al- bo rosciągáiącza / ták iż sie dziecie ciągnie no- gámi y ręczkámi / á thák na tákowa niemocz nie lepszego iedno mázáć dziecie olepkiem bia- ley liliey ciepłym.

¶ Też dziewánná w wodzie vwárzona / czę sto myć w tim vkropie dziecie / pomaga czysćie Też migdalowym olepkiem z fiolkowym zmie szawszy / ciepło zágrzawszy / mázy grzbiet wszy- tek dziecieciu / tákież y wszythke głowe fiolko- wym olepkiem ciepłym námázuy.

Naprzeciw kaszlaniu Lekárstwo.

¶ Częstokroć ciezki kászel / y płynienie wilgo sci flegmistych z głowy dzieciom na pierszy w nos przychodzi / á ták na tákowe rzeczy thymi lekárstwy pamagay.

¶ Náprzod tákowemu dziecieciu ley ciepłą vode z wysoká ná głowe z pol godziny / potim omoczywszy pálec w przásnym miedzie / omá ży iezyk dziececzy / á na koniec lekko pálcem po ruszay iezyká ktory iest ná podniebieniu / dla tego aby ono dziecie mogło wráczáć / bowiem onim wrácániem odeydzie flegmá z żolądká y z pier si / a ták kászel przestánie pewnie.

¶ Też wezmi gumi arabicum / dragantum káżdego z nich po drágmie / nasienia gdulo- wego / stárwszy na proch miałki ty wszytki rze- czy / dawáy kászlączemu dziecieciu z mlekiem krowim po troszę.

¶ Też migdały słodkie w możdzerzu stluczo ne / á potym z wodą włoskiego kopru przywá- rzone / dawáy po troszę dziecieciu kászlącemu.

¶ Thež wodká włoskiego kopru z mlekiem krowiem dána ku piciu / bárzo dobrze pomagá

¶ Też iestliby kászel wielki poszedł álbo zránil vstá / tedy wezmi nasienia citoniowego dobrą garsc / á przetlukwszy warz dwie godzinie w vo dzie / ták iżby klijowátosć z onego nasienia by- ła ktorą przez chuste wycisniesz / á one potym z migdalowym olepkiem á z kreczonym czu- krem zmieszáć / na rynce troche przysmaż ták iż z onego bedzie lektwarz / ktorego czestho po trosze dáway dziecieciu. A iestliby ktemu w v- sciech było zápalenie z tych rospádlin / tedi przi czyn ktemu lektwarzowi soku gránátow iáb- łek / á tego dziecieciu po trosze dáway.

¶ Też na tákowy kászel / biały mak z drágán tem / káżdego z nich po drágmie wziąć / nasie- nia bániowego dwie drágmie / á ty rzeczy stlu kszy miałko z wodą w ktoreyby były wárzone rozynki drobne / zmieszay iżeby było iáko żur ge sto / á tego dziecieciu po ránu po trosze czestho dáway / silno pomaga.

¶ Jestli kászel z gorącey przyczyny pochodzi tedy wezmi mirri sthluczoney na proch z bia- łym miodem / á zmieszay z migdałowym oley kiem dawayże tego po trosze dziecieciu kászlace mu / bárzo pomaga. Przy thákowych lekár- stwiech bronić mamcze onego dziecieciá / aby słonych / kwásnych z occtem rzeczy nie iadała.

¶ Ktemu piersi dzieciece olepkiem migdalo- wym / fiolkowym / másłem / dialteą dobrze na mázowáć ktorymkolwiek z thych rzeczy / bo- wiem bárzo dobrze pomagáią ná kászel.

Na ciezkie dychanie Lekárstwo.

¶ Przygadza sie też ciezkie dychánie dziecie- ciu thák iż iákoby miało dychávice. Wezmiż lnianego nasienia łyszke / á sthlukszy przysmaż z przásnym białym miodem / á thego dáway po troszcze dziecieciu.

¶ Jestliby to lekárstwo námienione do kon- cá nie pomagáło / tedy wziąwszy oliwy dobrey zágrzawszy námázuy dziecieciu około vszet y też skronie / potym tąż oliwą ciepłą namáży iezyczek / á thám popchni pálcem w gárdło iż zatim przydzie wráczánie / á potym námáży piersi olepkiem migdalowym / á tego lektwa- rzu wyszszey wypisánego po trosze dáway.

Lekár-



Na owrzedziały iezyczek na ktorym ſie pecherze czynią bolacze / Lekárſtwá.

¶ Tákie pecherze na dziecinnym iezyczku czynią ſie dla kwáſnoſci mleká / á bywáią czáſem czarne / á ty ſą bárzo ßkodliwe ták iż rzadkie lekárſtwo ná nie ieſt pomoczne / á ták w ſmierć od nich dzieci przychodzą.

¶ Drugie pecherze bywáią biáłe albo żołtáwe abo modre / na tákie nicz lepßego iedno fiołki na proch ſtarte / á tym prochem fiołkowych kwiatkow záſipuy pecherze.

¶ Też proch z kwiatkow fiołkowych / á z kwiecia rożánego weſpołek zmießány / a tym pecherze záſypuy / bárzo pomoczne ieſt lekárſtwo.

¶ Też ſok z lactuki / z pſinek / z kurzey nogi ziela wyćiſniony / zmießay weſpołek á tym kroſty pecherze y wßelkie roſpádliny w vſciech pomazuy czeſto / ieſt dobre lekarſtwo.

¶ Jeſtliby ſie tyto pecherze ná iezyku ſlinily tedy mirra z biáłem kádzidlem albo z skorkámi kádzidłkowemi / á z gállaſem na proch miáłki ſtarta / á z przáſnym miodem thy prochy zmießay / tymże ony ranki pomázuy / zgoiß ye.

¶ Też winem vſtá płocząc / potym tą (ſo. przerzeczoną máścią iezyk pomázuy.

¶ Też ieſtliby pecherze były żołtáwey bárwy á ktemu izby ſie vſtá wodnoſcią flegmiſtą ná pełniáły / tedy naprzeciwko temu wziąwßi krochmal / z rożáną wodką zmießay / á troche na rynce poſmáży / á tym iezik owrzedziáły máżi.

¶ Przytym mámká ma iádáć vilgotne karmie / iáko ſą polewki to ieſth grucza / migdałowa polewká / ſliwki / mákowa polewká / z korzenim nieiádáć / pothym wziąwßi ſoczewice zezwáć ią dobrze / á onym iezik ránny pomaż.

¶ Sok z gránátow / citoniow ieſt na to bárzo dobry mázáć iezyk.

¶ Też ieſtliby kroſty były modrey bárwy / tedi wezmi ktim ſokom to ieſt ku ſokowi z gránatow á z citoniey / láktuczánego / z kurzego ziela ſoku / zmießay weſpołek á námázuy iezyk.

¶ Záſie ieſtliby ty pecherze były bláde / thedy mirrá z ßáfránem á z lodowátim czukrem / zmießawßy weſpołek poſipuy iezyk na ktorym ſą tákowe pecherze / á to báczyć aby dziecie nie miáło w ſobie zápieczenia.

Na roſpadłoſci vſt albo warg dziececych Lekárſtwo.

¶ Roſpádliny vſt v dzieci ták iákoby ie vmyſlnie pokráiał / bywáią dla thwárdoſci brodawek pierſi mámczynych / na to lekarſtwo / wezmi wełny czoſáney abo ciągnioney / rozmocz te wełne w ſoku z bábki wyćiſnąwßy abo w kokoßey tłuſtoſci / á przyłoż ná wárgi / pomoże.

¶ Ktemuż / rożánym miodkiem pomázowáć / czyſcie pomagá.

Na płynienie ropy z vßu Lekárſtwá:

¶ Płynienie nieczyſtoſci z vßu / bywa z pełnoſci głowy v dzieciecia z flegmiſtey wilgoſci. Naprzeciw temu / wezmi wełne przyprawioną / á te wełne w czyrwonym winie á w miedzie przáſnym rozmoczywßy / vczyń knot á wpuſc w vcho iże tam bedzie kielko godzin / abowiem wyciąga z głowy wßytki nieczyſtoſci.

¶ Też háłun ná proch ſtárty z ßáfránem á z miodem zmießawßi z czerwonym winem / á w tym wełne rozmoczywßy włoż w vcho vczyniwßy knot / á gdi nieczyſthoſci ku wierzchowi przyciągnie / / wychedożywßy ony nieczyſtoſci włoż drugi knotek / á ták głowe tym wyczyſciß y boleſci inße vleczyß.

¶ Záſie ieſtli nieczyſtoſc gruba á ſucha ſie vkázuie / tedy wziąwßy miodu zßymowanego á z wodą záſie przywárzywßy / pußczay w vcho abowiem to lekárſtwo ociera / omywa tákowe nieczyſtoſci.

¶ Też ieſtliby kto miał bolenie w vßu z wiátrow ktore ſie w głowie czynią / tedy wezmi lebiodke / vwarz w oliwie z mirrą / á tego po troſze pußczay w vcho ciepło.

Na mozgowy wrzod Lekárſtwá.

¶ Bywa czáſem wrzod w głowie dziecieczey z ktorego wrzodu tákowe dziecie mieua bolenie vielkie w oczách y w czeluſciách / tedi na ciemie tákowe rzeczi máią być przikłádáne / ktore chłodzą / odwilżáią mozg / na to maß lekárſtwo dobre bárzo / wezmi ſoku wyciſnionego z bánie / z pſinek



pſinek / z kurzcy nogi ziela / z tielko lyżek znim przymieſzawſzy olejku rożánego / á w tym roz mocz báwelne albo lniáne páczeſi / przyloż ná ciemie / á gdy to vſchnie / thedy rozmocz drugi raz w tymże á przyloż na glowe.

Na opuchle oczy lekarſtwa

¶ Naprzeciw opuchlinie oczu / wezmi Ciciium (ieſt ſok w Aptece) ták wiele czo drágme záważy / roſpuſc z mlekiem niewieſcim / rozmocz w tym chuſte albo páczeſi / á przyloż ná opuchle oczy / á potim vwárzywſzy rumnu w wodzie z báſilią / omyi ta woda oczy.

¶ Jeſtli tez przy tey puchlinie nie bedzie czerwonoſc w oczoch ani zapalenie w nich / ani w ciele / tedy na tákowa puchliue / wezmi mirri / czarney heleny / kaźdego z nich pol drágmy / kwiatkow rożánych pol garſci. To wſzytki rzeczy w białym winie námoczywſzy / á pothym troche przywárzyć / tákże oczy máczáć.

Na bielmo lekarſtwo

¶ Bielmo na oczy dzieciam przychodzi z płáczu wielkiego / a thák naprzeciw takiemu bielmu / ſok wyciſniony z pſinek wpuſzczay na oko ciepło.

Naprzeciw goraczkam dziecinnym lekárſtwo

¶ Jeſtli ktore dziecie wpádnie w gorączke / tedy naprzod mámka ma pożywáć karmi zimnych á wilgotnych / potym dzieciecia onemu ma być dawány ſok wyciſniony mali granati z mleczowa wodka.

¶ Też nieſzkodzi aby ſie dziecie moglo zapocić w takowey febrze.

¶ Też wezmi mąki ieczmienney / ſoku piolynkowego y bábczánego / z rozchodniku / kaźdego z nich po tielku lyżek / potym zmieſzay ty ſoki z ieczmienną mąką / á potym wlożywſzy tego na chuſte przyloż na pierſi dzieciecia / ginie gorączka od tego.

¶ Też wezmi olejku rożánego lot / máſci topolowey troche mniey lotu / zmieſzay ſpolem / á tym pomázuy czolo y pulſi v rąk / y ſkronie dzieciecia / pomaga na febre gorączą / thákież pod koſtkámi pulſi v nog / zimno tą iſtą máſcia pomázy.

¶ Też kiedykolwiek dziecie kąpią / thedy ma być wárzono ziele w wodzie / naprzod láttuke kurzą noge / wyſoki mlecz / fiolki / bábke / wątrobne ziele / á w tym dziecie kąpáć ktore ma gorączke / abowiem tákowa kąpiel kázi á wypądza gorączke.

Naprzeciw boleſciam żywotá dziecinnego lekarſtwo

¶ Częſtokroć bywa bolenie w żywocie v dzieci / ktore pobaczyſz z żymánia / z płáczu / z przewráczánia dziecinnego na ten y na on boczek á ſtąd ieſt znak pewny bolenia w żywocie. Wezmi rumientu / kopru ſwopskiego / hányżu / á troſzke kminu / vuarz w wodzie / á potim chuſte w tym maczáiącz ciepło náparzay żywotek / potym po náparzeniu námaż migdałowym olejkiem ciepło / vznaſz mocz vżytecżną tego to lekárſtwá.

Przeciw napuchnieniu wſzytkiego ciáłá.

¶ Przychodzi też opuchliná na dziecie / czáſem na wſzytko / á czáſem na niektorą ſtronę / á ták ná to / wezmi wierzchy chebdowego ziela wierzchy bzowe / á to vwarz w winie białym / tákże tim to zielem okláday mieſca ná puchle.

¶ Jeſtliby przy tey puchlinie było bolenie glowy / Wezmi mirri / czarney heleny ktorą zową epaticum aloes / ſzáfranu przyczyniwſzy nie wiele / ſtlucz wſzitko na proch / á wyciſnąwſzy z ziela bodowego ſok / roſpuſc w tym ſoku ty to rzeczy / á ná chuſte rázmázawſzy / abo thák proſto námáży glowe albo czolo dzieciecia.

Na czeſte kichanie lekárſtwo

¶ Częſthe kichánie albo bárzo gwaltowne / przichodzi na dzieci z wrzodu glownego / á ták w tákowey przygodzie máią być tákowe rzeczy na glowe przykládáne ktore chlodzą / iáko ſą olejki / naprzod rożány nalepſzy / potym fiolkowy / ſamy abo z białkiem á z wodką Rożáną zmieſzaw-

zmieszawszy/á zwlaszcza iesthliby takowe częste kichánie z zápalanim glowy przichodzilo/ták iże oczy w glowę wpadáią/ tedy przerzeczone lekárstwo iest ktemu bárzo dobre/ y to záśię nie mniey ku tákowemu boleniu służy/ Wyćiśni wodnosc z bań/zmieszay z rożánym oleykiem á z trochą ieczmienney mąki/ możesz kthemu żolcku iáiecznego przyczynić/ á to na glowę y na czolo przikládáy/silną pomoc zdrowia cho re ono dziecię wezmie.

Przeciw Papulam to iest pecherzykom ktore sie na wierzchu skory czynia.

¶ Papule to iesth pecherze gdy ku czarnośći sie sklániáią / známię iesth nie dobre á śmierć pláći tákowemu / á tho gdy tákowych pecherzow będzie niemálo po ciele. Záśię biale pecherze nic szkodliwego nie vkázuią/ tákież żolcey abo rumianey bárwy lácno są vleczone. Naprzod wziąwszy rożánego oleyku/mirtoue go oleyku/zmieszay ie spolem/á pomázuy thy to pecherzyki chocia będą czarne.

¶ Záśię gdy będą biale albo rumiáne/thedy nic nie czynić ąże się zbiorą á dozrzą / á gdy sie przedzieią y wyplyną/ dopiero przykládáy ná ony mieściá bialey máśći/to iest de cerusa vngentum/z kamfori bez mercuriusza.

Przeciw napuchnieniu dymionek/y zapaleniu lonka.

¶ Przychodzi thesz czasem ná dzieci z placzu wielkiego wydecie/y nápuchnienie w dymion kách/y też zapalenie lonká: Náprzeciwko tha kiem rzeczam/wezmi nasienia ameos(zapteki) ztarwszy ie na proch zmieszay z iáiecznym bialkiem/á przyloż te° na dymionká y na lon-

¶ Też lupini (iesth nasienie w aptece) (ko. z mierrą w winie vwarzone/á rego ná chuście na dymmionka wzdete przyloż.

¶ Też wezmi halunu szesc dragm / gallasu siedm drágm/vwarz w czerwonem winie/á rozmocziwszy w tim chustę/przykládáy ná dymiona/broni wypuklyny mocznie:ale thy rzeczy ná proch stluczone/dlugo maią być wárzo ne/octu troche mocznego k n m przyleiesz / á tego przykladáć bedziesz.

Lekarstwa naprzeciw wyszciu Pepka ku gorze.

¶ Bywa też thá przygodá v mlodych dzieci iż ym pepek ku gorze wychodzi y nápucha/na przeciw takowey rzeczy/ Wezmi z ápteki spicam celticam/warz ią w vodzie/ápotim wley kniey oleyku zizáninouego/á terpentini/zásie wárz/y wywarz dobrze áż do gęstośći/á w tym rozmoczywszy bawelnę przykládáy ná pępek wyszly y opuchly.

¶ Záśię ieśliby dlá placzu wielkiego albo dlá kaszlu/albo dla miotania pępek wyszedl ku go rze/tedy naprzeciwko temu/ Wezmi lupinos á zetrzy na mąkę potym wezmi prochu napa lonego z chust wiotchych/á tho spolem powá rzywszy w czerwonym winie/rozmoczywszy w tym lniánych pácześi/przyloż na wideti pępek á zwierzchu chustą obwiń aby niespádlo.

Gdy dziecie straci sen Lekárstwo na to.

¶ Gdy dziecię spáć niemoże ale wszitko plácze/na przeciw themu/Wezmi máku/stlucz á z oleikiem lactuczánym abo grzibieniowym albo y z makowym z mieszawszy potim na chuście dziecieciu na czolo przzywiń albo telko ná.

¶ Też kthemu samo świnie mleko (mázy barzo iesth dobre: Jeśli thakowe nie spánie przychodzilo dzieciećiu z nieczystego mleká kto re wyssa z mámki/tedy ma być mamka przemieniona álbo opátrzoná/a ktemu wziąwszy fiolkowego oleyku z winem á z octem zmieszawszi gi/w nozdrze dzieciećiu ná noc tego po troszę wpuszczay:albo wezmi rożanego oleyku zmieszay rowno z sokiem lactuczánym/a tym na noc máży skronie/pulsy v rąk y żolądek.

¶ Też ktemu ż syropek zmaku w aptece vczyniony/day go lyżkę na nocz dziecieciu dla vsnienia/bárzo pomoże.

¶ Możesz kthemu czolo námázáć oleykiem fiolkowym/troszkę wloziwszi do niego opium á száfránu tluczonego.

Przeciw szczkawcze lekarstwa.

¶ Sczkawká bywa dzieciem z wielkiego ie- dzenia

dzenia/abo też czasem z niejedzenia wielkiego á z tczego żołądká: Jesli z nápelnienia wielkiego á z ozebienia żołądka/albo z niestráwnosci przychodzi tedy námaż żołądek bobkowym olejkiem ciepło: Albo vczyń plásthr z násienia włoskiego kopru/á z miętką z mieszawszi y w winie przywárziwszy/przyłoż ná żołądek ze mdłony omoczywszy w tim chuste/albo woreczek vczyniwszy/w ktory ty rzeczy włożywszy va rzyc á przykładać.

Zásie gdi szczkáwká z prożniego żołądka/ktory gdy niema czo tráwić/przychozi/tedy vczmi olejku fijołkowego/z mlekiem zmieszawszy námaży żołądek/albo lniane paczesi w tym omoczywszy przyłoż na żołądek tczy.

Też mleko ciepło często pite/vśmierzá każdemu człowiekowy szczkáwkę: A temu sie nie przećiw izby zwrociło dziecie/tedy záse rychło po zrzuceniu dawáć pić często/zadzierży ná to (niec.

Naprzeciwko brzydzeniu / y skłonnosci ku wraczániu.

Weźmi gwozdzikow tartych/day dziećieciu z czymkolwiek z ise.

Też weźmi mástiki/białego kádzidłá/każdego z nich po drágmie/rożey czerwoney polgársci/zetrzy ty rzeczy ná proch/á z sokiem z miętki wyćisnionym rospusc/tákże tego na żołądek przykładay/możesz kthemu trochę octu przyczinić.

Też grzanká z chleba w moczoná w ocet/ma być często v vst trzymaná.

Pospolicie to brzydzenie bywa dlá wielkiego á zbytnie[o] zsánia/iż żołądek stráwić niemoże: Wtore dla wodnego y niestrawnego mleká: Trzecie dla niestrawnego á nieczystego mleká: Z tych przyczyn dziecie sie ku vraczaniu często miewá: A ták obaczywszy ty to przyczyny/po troszcze zsać daway dziećieciu: A zasie miej ná to też bácznosc/iáką rzecz abo wilgosc zrzucza: iesli kwáśnoscią wonia ona nieczystosc vywroczona/tedy masz wziąć siedm ziarn białego kadzidła/ruty suchey szczypiot dobry/Ty rzeczy ná miałki proch ztarwszy/z mieszay z syropkiem rożanym/dawayże tego poránu dziećieciu zsać.

Zásie/ iesliby tho dziecie czym wráczanie miało woniey kwáśney a nie oczciáney/barwy bládey/tedi możesz temu dziećieciu dać sok z wina w groniech (wyćisnionego) albo sok z cidonij/troszkę gwozdzikow tartich przimieszawszy/albo orzechá muszkatowego/á oczukrowáć y dawáć na tczo dziećieciu.

O lekaniu przez sen na Dziecie.

Lekanie ná dziecie przez sen przychodzi z wielkiego obżarstwá iedzenia: á ták w tey przigodzie masz bronić rychło dziećieciu spać po iedzeniu: ktemu przed sámym położeniem/ rozmoczywszy w przasnim miedzie pálec/námaży onemu dziećieciu iezyk izby ták sobie one słodkosc mogło połykáć: rożány miodek też ná to bárzo dobry/żołądek posila/y stráwnosc dobrą.

Też tákowemu dziećieciu ná każ(czyni. dy dzień czo polgroszek zaważy/day po ránu z boragową albo włoskiego kopru wodą/lektwarzu ktory zową dijapliris arcoticon/y też dryiakwie troszkę z mlekiem możesz dáć/o ktorey Rasis pisze/iże ná przećiw takowemu lekániu iest rzecz bárzo dobra.

Przećiw niemoczy swietchego Valantego dziećiom lekarstwo.

Ta niemoc często dziećiom poki zsą bywa ktorey niemocy ty to znaki są: Nprzod częste płákánie/ prez sen lekanie/wiskanie / rozgorewánie/ktemu czuchnienie z vst. Przychodzi tákowa niemoc dziećiom z wielkiego ossánia mlekiem nieczystym/niezdrowem/ktorego dziecie stráwić niemoże/ á sthego dymy ku głowie sie podnoszą y ták głowę nápelniaią.

Náprzećiw tey niemocy żádne lepsze lekarstwo iáko tego dozrzeć/áby mleko ktore dzećie zsie/ było dobrze zdrowe/ yżeby sie bárzo nie ossyssáło dla lepszego strawienia.

Potym nákażdy dzień thákowemu dziećieciu day poránu lektwarzu z ápteki Dijámuscum/ Dijá pliris czo polgrosza záważy z czymkolwiek dáć możesz iedno nie z winem ále z włoskiego kopru wodą bárzo dobrze służy/á wszákoż náprzod driakwie możesz dáć z mlekiem rozmgciwszy.

¶ Też to masz wiedzieć/ iż tá niemoc świętego Wálantego przychodzi czásem z przyrodzenia/ czásem też z iákiey inszey przygody/ á ták w mężczyźnie/ iesli we dwudziestu á pięci lat nie przestánie/ á v białey głowy tego czásu gdi na nie swoie rzeczy poczną bywáć/ tedy tákowi ludzie do śmierći z tą niemocą zostáią/ ták mężczyzna iáko y biała głowá.

¶ Też dziecięciu tákowemu bárzo iest dobrze wpuszczáć oleick castoreum/ costinum/ w nos po troszce/ dla wysuszenya nieczystości z głowy á przy tym ma tákowe dziecię woniáć ruty/ y też asam fetidam z Apteki wziąszy.

¶ Też na szi ma być záwieszono korzenie y násienie piwoniey/ á to w ten czás ma być kopana piwonija gdy księżyc zchodzy przed ostátnią qwadrą.

¶ Też iemiołá dębowa rzeżycza márczá/ ná zchodzie rzeżyczą z kusze vstrzelona/ á niżli do ziemie dolećı podchwyczona/ záwieszona ná szie cierpiącego niemoc ś. Válente°/ bárzo broni: Są y insze rzeczy/ áwszákoż ty námienione wiecey są doświądczone.

Na wyszle ielito z stolcza dziecinnego Lekárstwo.

¶ Gdy z dziecięcia ielito wynidzie/ Weźmy psidie to iest skorek z iábłek gránátow/ mirty/ czászek żołędziowych/ rożey suchey czerwoney ieleniego rogu na proch ztártego/ balaustie/ á ktemu gallasu/ káżdego z nich rowne części ied nego iáko drugiego: Ty rzeczy wszytki przetłuszy/ wárz w wodzie thák długo iż moc onych rzeczy w wodzie zostánie/ á w ty wodzie cieplej dziecię omywáy.

Naprzeciw wydymániu ná stolce krom żadnego vczynku Lekárstwo.

¶ Widymánie przychodzi z záziębienia/ á naprzeciwko temu/ Weźmi rzeżuchi ogrodney garść/ kminu kramnego garść/ vwarz w wodzie/ á potym másła stárego włoż nie wiele/ á day dziecięciu pić.

¶ Też żywiczá prostá ná węgle włożona/ á nad tym dziecię okadz dobrze/ iest kthemu pomoczne to lekárstwo.

Naprzeciw glistam kthore w żywocie przebywáią dziecinnym/ Lekárstwo/

¶ Naprzeciw tym to glistam pierwsze lekárstwo/ Weźmi wodki z trawy/ zmieszay z tą wodka mleko krowie/ day pić po troszę dziecięciu

¶ Też vczyń plástr z thych rzeczy/ Weźmi kminu tártego/ zmieszay gi z wołową żołcią/ á na pępek przyłoż dziecięciu/ pozdycháią glisty

¶ Też na glisty/ albo wszelkie chrobáki ktho re leżą niedáleko ielitá wychodowego/ Weźmi báwełne/ vczyń z niey czopek á rozmocz w piołinkowym oleyku/ w pusć gi tám w zadek onemu dziecięciu.

¶ Też omyi dziecię w wodzie w ktoreyby było warzono ziele piołyn wz łyściem brzokiniowym/ káżdego chrobáká vmorzisz w dziecięciu tákowym kąpánem.

¶ Też ktemuż máß máść bárzo dobrą/ Weź mi soku z piołynu wyciśnionego trzy łoty/ żołci wołowey dwa łote/ prochu coloquintidy z Apteki trzi dragmi/ mąki pszeniczney trochę: ty wszythki rzeczy zmieszay á ná pępek dziecięciu cierpiącemu przyłoz.

Na Oprzenie kthore bywa około łonká v dziecięciá/ dla moczu własnego iego/ Lekárstwo.

¶ Na tákowe rzeczy posypuy drágantem/ albo prochnem/ albo prochem czerwoney rożey.

¶ Też natoż/ Weźmi oleyku rożánego dwa łoty/ białego kádzidłá dwie dragmie/ kánfory troszkę: Zmieszay ty rzeczy społem czysćie/ á tym miesczá oprzałe na noc y po ranu poma

¶ Też ktemuż biała máść ktorą zowią zupde cerrusa/ bárzo známienicie pomágá.

Przeciw Suchotam Dziecinnym/ Lekárstwo.

¶ Ná suchoty dziecięce/ Wárz skopowe nogi y głowe w wodzie/ á tą wodą dziecię kępać/ á skąpawszy/ weźmi másła nie słonego dwa łoty/ oleyku fijołkowego/ wieprzowego smalczu



czu lot/wosku: spuść ty rzeczy wszytki społem/ á tym dziecie wyschłe namázuy po przerzeczo ney kąpieli vznasz pomocz.

Przeciw drżeniu członkow to iest rąk albo nog dziecinnych Lekárstwo.

¶ Wezmi ná przeciw tey niemocy/z ktorey pospolicie świetego Valentego przichodzi/tedi masz wziąć oleyku rożánego/nardouego też káżdego z nich po locie: zmieszay ie społem/á ná mazi dziecieciu grzbiet wszitek poczgwszi od szyie áż do zadku zagrzáwszy ciepło: Bobkowy też oleiek iest ktemu dobry.

Przeciw kamieniowi Dzie/cinnemu/Lekarstwo.

¶ Niegdy też przichodzi na dziecie cieszkie puszczánie wodi z bolescią y z płaczem vielkim morzenie często a po troszе/á ktemu chłopeczkowi przy tym często sie podnosi członek/znak iesth piaszczystego kámienia: ná te niewoc wezmi ślązu/rumnu/ rożey wysokiey ná ogrodzie rostącey/ ziela nocydzień / lnianego násienia: vwárz w wodzie a osthudziwszy / w cibpley kąp dziecie dwa rázy przez dzień á pothym oleyki/rumienkowym á niedzwiádkowym społem zmieszawszy/krzyże z dymionki ciepło namázi.

Lekarstwa na rozokość/to iest aby dziecie świdrem nie patrzyło.

¶ Naprzeciw krziwemu wzrokowi to masz czinyć/bys dziecie thák vkládala/żeby ná żádną strone ani ku gorze ani na strony nie mogło patrzáć/iedno tylko ná iedno mieśtce y to ku świecy zápaloney: Jeślibi iáko na iedne strone oczimá na krziwiało/tedi natichmasth na one strone masz postáuić świece /żebi zasie onym świathłem wzrok naszpoczony vprosto

¶ Też gdyby sie oczy na práwą (wak sie. strone szpocyły onego dzieciecia/thedy má być malouána iáka rzecz czudnim málouaniem na lewą strone położona/aby tim obyczaiem obaczywszy tákowe rzeczy ono dziecie/ná drugą strone ku onemu málouaniu nawracało oczy szpotawe: á to tak długo czinić masz áże oczy sie szpotáwe naprostaią.

A tu iuz masz dokonánie tych to niemocy dzieci młodych: á gdy sie według tey nauki sprá-wowáć bedziesz/nie máły pożytek y pocieche z tákowych lekárstw o dzierzysz.

Koniec o Rodzeniu Dziatek.





Poczyna ſie tractat to ieſt nauka poſpolita o puſzczaniu krwie/ dla zdrowia ciała potrzebna / a zwłaſzcza ktora żyłá naprzeciw ktorey niemoczy ieſth vżyteczna / przez Miſtrzá Andrzeiá z Kobyliná ku pożytku poſpolitego człowieká po polsku nápiſana/ Látá Bożego M. D. XLij.



RAſis Perius/ to ieſth z Greckiey známienity á ſtáry lekarz piſze w iednych kxiegach ſwoich / gdzie piſał o puſzczaniu krwie w tractacie piątym cápit. 14. tymi ſłowy. Ludzie z czeſtego á z zbytniego puſzczánia krwie / odmieniáią ſobie przyrodzenie/ á ſzháią ſie ſpráwnieyſzemi ku rozmáitym niemoczam. Naprzod ku puchlinie/ drugie ku mdłoſci żołądká/ wątroby/ drżenie ſercá y páraliżową niemoc y też ſ. Wálántego/ zbytnie á czeſte puſzczánie krwie przinoſi/ bo krew ieſth nawyſſzy á naznámienitſzy ſkarb żywotá y zdrowia człowieczego/ y kochánie duchow ożywiáiącich y poſiláiącich człowieká. A ták kto vmnieyſzá w ſobie krwie krom potrzeby/ tháki człowiek vmnieyſza y żywothá/ ábowiem rychło ſie ſtárzeie

ktory wiele wypuszcza z siebie krwie.

¶ Zásię z omieszkánia zwyczáynego krwie puszczánia przychodzą na ony ludzie wrzedzienice/łożne niemocy/ogniowe/pleury/ oszálenie/duszność z ciężkością w piersiách/ apoplexia to iest nagła śmierć. Tho mowi Rasis na mieszczu przerzeczonym.

¶ Drugie/tenże Rasis pisze w tychże xięgách: iż dzieci młode á stárzy bárzo ludzie puszczáć krwie niemáią/ y zásie ktorzy są mdłych á bolących żołądkow/ tákież y wątroby złey/ niemáią krwie puszczáć.

¶ Wszákoż Auenzoar známienithy á stáry lekarz pisze/iż synowi swemu we trzech lecięch będącemu puszczał krew w łożney niemoczy/ ktore puszczánie krwie było mu bárzo vżyteczne/ták iż z oney ciężkiey niemoci rychło wyszedł

¶ Thez czásu wielkiey mdłości człowiekowi niemasz krwie puszczáć.

¶ Też brzemiennej niewieście niemasz puszczáć krwie/á nawiecey pierwszego/ wtorego y trzeciego xiężycá/ z káżdey żyły.

¶ Thez lecie po świethey Márgorzecie aż do Pánny Máriey w niebo wzięcia/ niemasz puszczáć krwie/wyiąwszy z wielką potrzebą/ tedy iuż musisz.

¶ Letniego czásu y wiosny puszczay z práwej ręki krew/á zimie y w iesieni z lewey.

¶ Pełnia miesiącá wáruy puszczáć krwie.

¶ Gdy trunki przyymuiesz tedy krwie niepuszczay/ani małżeńskiego vczynku czyń. Piołynkowy napoy człowiekowi zdrowy iest.

¶ Ktogie czosnek ráno przed wszem iadłem á piciem/ten sie nieboi niezdrowia/ani niemocy z wody czudzoziemskiey/ ani z powiethrza przemiennego.

¶ Tákież czosnek iest vżyteczny piersiam/ále gorzęzycá głowie/á ieśliby thego niezmiernie vżywał: oboię szkodliwe iest.

¶ Po iedzeniu gruszek/pátrzay dobrego napoiu vżywáć/niechcesz li w mdłość wpáść.

Pierwsza nauka



Puszczánie krwie nicz inszego nie iest iedno vymowánie zbythnich wilgości z bacznością na persone y ná czás godny. Przeto ktho chce áby to puszczánie było skuteczne á iemu pożyteczne/potrzebá obaczyć sposob ciáła swego / ktorey iesth complexiey/to iest ktore wilgości ze czterzech iemu nawiecey pánuią/iesthli flegma/colera/krew abo melancolia/tego sie od vczonych dowiaduy/bowiem to oni mogą rozeznáć / ácz kolwiek po pewnych známionách mogłby to mądry po sobie obaczyć.

¶ Pothym wiedz iż dwánaście iest známion niebieskich/ktore nie tylko iż tym wilgościam czterzem pánuią/ale też y członkam roskázuią człowieczym.

¶ A iako ty známioná przeciwne są w swey naturze/ták też przeciwne wilgości sobie z ciáłá wygániáią.

Známioná są czworákiey nátury

Ogniste.

Skop. Lew. Strzelecz.
Ktore mnożą kolere/á wypądzáią flegme.

Ziemne.

Byk. Pánná. Kozorożec.
Ktore mnożą melancolią á wypądzáią krew

Wietrzne.

Bliznietá. Wagá. Wodnik
Ktore mnożą krew/á wypądzáią melancolią

Wodne.

Rák. Niedzwiádek. Ryby
Ktore mnożą flegme/á wypądzáią kolere.

Tu iuż możesz obaczyć iże

Ogniste.

Skop pomaga flegmátikom okrom żył głownych.

Strzelec/ pomaga flegmátikom okrom żył vdowych.

Wietrzne.

Wagá/część iey 1. pomaga melankolikom okrom żył ledźwi.

Wodnik/pomaga melánkolikom/okrom żył goleni.

Wodne.

Niedzwiádek część iego 1 pomaga kolerykom okrom żył płucznych y żył konowych.

Ryby/ pomagáią kolerikom / okrom żył nożnych.

¶ Ziemne známioná w tym nicz niewáżą: bowiem by ony krew dobrą wygnáły / gdyż
przez



przez swą zimną naturę / wilgotnosci zaziąbiáiące czynią ie iákoby zsiádłe / przetho w nich puszczánie niema być / wszakoż ktoby zbytniey krwie chciał vpuscić / może tho w ktorychkolwiek dobrych abo też y srzednich známionách vczynić.

Druga Nauka

Nie dosić na tym / ale thez potrzebá wiedzieć spráwe siedmi planet niebieskich / á napirzod Xiężycá ktory sie záwsze odmienia czworákim sposobem ktore quadry czterzi zowiemy A według tego też czworákim sthanom ludzi

¶ Pierwsza quadrá od nástánia Xie (służy zicá pospolicie trwa przez siedm dni iáko y drugie quadry / służy ludziom młodym / y tym też ktorzy są krewney complexiey.

¶ Wtora quadrá po siodmym dniu aże do czternastego / służy iuż doroslym / á ktorim pánuie kolerá.

¶ Trzecia quadra od pełniey służy ludziom męskim y dostałym / á ktorym panuie melancolia. ¶ Ostátnia quadra aż do nástánia służy ludziom stárym / a ktorym flegmá pánuie.

Trzecia Nauka

Jeszcze też trzebá wiedzieć sposob Xiężycá / kthory miewa oddaláiąc sie albo przybliżáiąc / miescem abo swym promieniem ku drugim Plánetam na niebie / á czásem sie z nimi złączáiącz pod iednym známieniem / á then iego sposob zowiemy złączenie / á czásem przez szostą część niebá oddaláiąc sie á to zowiemy áspect szestny / czásem przez czwartą / tho zowiemy aspekt czwarthny albo quadra / czásem przez trzecią część niebá / á to zowiemy aspect trzeciak / czásem bywa xiężyc práwie przeciwko drugiemu plánecie / á to zowiemy przeciwnosć.

Piatná tychto Aspectow

☌ Złączenie. ⚹ Szostak. □ Czwartak. △ Trzeciak. ☍ Przeciwny.

Piatná Plánet.

☉ Słonce. ☽ Xiężycz. ♂ Mars. ☿ Mercurius. ♃ Jupiter. ♀ Venus. ♄ Saturnus.

☊ Głowá smokowa: ☋ Ogon Smokow.

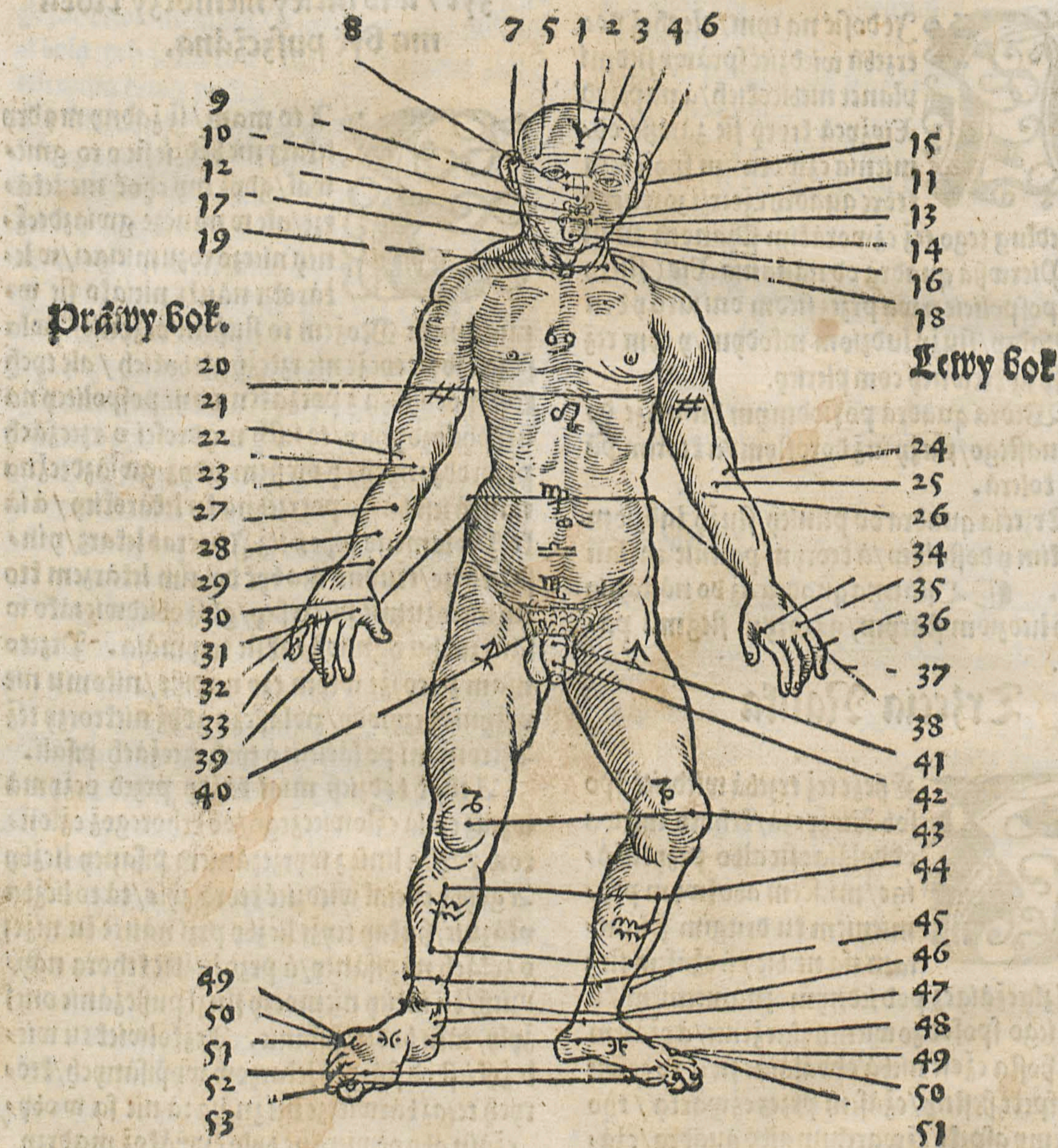
Nauka Czwarta o poznaniu żył / á w iakiey niemoczy ktora ma być puszczána.

Zá to mam / iż żadny mądry lekarz nie będzie sie o to gniewał / gdyż my choć nie lekárze / ale w náucze gwiazdeczney nieczo rozumieiący / w lekárskie náuki niciáko sie wmiátamy: Możem to słusznie vczynić / zwlaszcza czo sie tycze nie rzeczy głebokich / ale tych ktore pochodzą z początku nam pospolitey náuki phylozophiey / to iesth mądrosci o rzeczách przyrodzonych / y owszem gdyż gwiazdeczna náuká iest bárzo potrzebna ku lekárskiey / á iáko Ptolomeus pisze y też Jpocras lekarz / y inszi lekárze / trudno ma być dobrim lekárzem kto tey nierozumie pierwszey / gdiż obiedwie táko w łánczuchu ogniwá ták sie trzymáią. Przeto mam zá to iże wtym czo napiszę / nikomu nie vczynię krzywdy / zwlaszcza gdyż niektorzy też Astronomi po łácinie o tych rzeczách pisáli.

A thák będziesz miał káżdy przed oczymá wzraz ciáłá człowieczego / od kthoregoż członkow poydą linie z wyrzezániem pisáney liczby A gdyby chciał wiedzieć ktorą żyłę / tá to liczbá vkázuie / szukay tejże liczby przi náuce tu niżey o żyłach nápisáney / á przy liczbie kthorą naydziesz / ku iákiey niemoczy służi puszczánie oney żyły / tám będzie pisánie. Aczkolwiek tu wiele żył iest od stárych lekarzow wypisánych / ktorych teraz bárwierze nie znáią zá nie są w obyczáiu aby otwieráne były / wszakoż mądrzy lekárze vmieią sie z tymi obchodzić / prosthemu też człowieku nie rádzę o wszytko sie pokuszáć / áże z porádą lekárzá dobrze mądrego / á niesłucháć nieuká bábiego.

A tu iuż maſz wiedzieć porząd z ktorey żyły naprzećiw kthorey niemocy / Puſzczanie krwie ſłużi.

Obraz ćiáłá Człowieczego:



1 Pierwſza żyłá ieſt na ſrzodku czołá / ktorey puſzczánie pomaga przećiw bolączkam oczu: Boleniu poł głowy / y owſzem przećiwko ćięſzkiey boleſći głowy / Odchodzeniu od rozumu / Káženiu głowy / y też przećiw trędowi nowemu. Czyśći żyły zadkowe Emoroidy wezwáne. Tákież pomaga na párchy / y na wſzytkie grube krośty twarzy człowieczey.

2 Druga żyłá na wierzchu głowy przedſobniey strony / kthorey puſzczánie tákież boleſći głowne vskramia / y zámilknienie dawne oddala. Gdzieſz maſz wiedzieć / iż wſzytki żyły na głowie máią być puſzczáne po obiedzie (to ieſt po pierwſzym ſtrawieniu pokármu ktory bywá

wa iákoby we cżterzy godźiny po iedzeniu) o- krom żyły pod brodą.

3 Dwu żył w kąćiech oczu przy nośie z obu dwu stron puszczánie/ pomaga ku czyśćieniu wzroku/ y przeciw wszelkiemu ciecżeniu oczu/ też przeciw bielmu/ przeciw mgle/ czerwonośći/ y wszelkim niedostátkom oczu.

4 5 Dwie żyle na pieskách albo ná skroniách z obudwu stron puszczány/ pomagáią przeciw boleści vszu/ y też zbytniemu ley plyniu z oczu/ ćiężkiey boleśći głowney/ krostam y świerzbom głownym. Wszákoż nie rádzę śię tego nikomu rychło ważyć aby miał ty żyły od thwieráć/ niech śię rádzą pierwey mądrych lekárzow ktorzy to wiedzą z pismá Auicenny/ iáko śię z temi żyłámi obchodźić:

6 7 Puszczánie dwu żył w obudwu vszach/ pomaga przeciw drżeniu głowy/ piszczeniu w vszu/ y też nowey głuchośći.

8 Dwie żyle przy nozrzach puszczáne/ głowę czyszczą/ słuch nápráwiáią.

9 Zyłá iedná prosto w końcu nosá puszczona/ ćiężkość głowną oddala/ też broni ciecżenia z oczu/ y ich czerwonośc/ mozg y pámięć potwierdza/ thá żyłká bárzo skryta iest/ á thák thrzebá ią dobrze miedzy dwiemá chrzestkámi wymáczáć.

10 Dwie żyle w nozrzách puszczáią dla ćiężkośći głowney.

11 Z żył obudwu warg bywa puszczenie przeciw boleściam vstnym/ iáko są dziegná y insze bolączki ktore bárzo szkodzą.

12 Zyły w vśćiech puszczáne/ pomagáią przeciw krostam na twárzy/ świerzbu głownemu boleśći zębow/ czelusći/ ćiężkośći głowy/ vst też

13 W podniebieniu vst są cżterzy (gárdłá. żyłki/ ktorych puszczánie rymę oddala y boleść zębow vstramia.

14 Dwie żyle w tyle głowy/ gdy práwie będą záćięte/ pomagáią przeciw boleśći głowy/ káżeniu rozumu y szumiáłośći/ y thez práwemu od rozumu odeszciu.

15 Z żył zá vchem puszczánie/ pámięć nápráwia/ twarz czyśći od krost y od inszych znákow szkárádych/ iáko są piegi/ fláki etc.

16 Dwu żył pod ięzykiem puszczánie/ pomaga przeciw ślinogorzowi/ boleśći zab/ też przećiw dziegnie/ remie/ opuchłośći gárdłá y wrzodu w nim/ y też przeciw wszelkim vstnym niedostátkom/ tákież serdecznim/ pierśnym/ płucnych y członkow inych duchowych/ Oddala też wszelkie przekázy gárdłá y mowy.

17 Zyły miedzy niższą wárgą á miedzy brodą puszczánie/ pomaga przeciw czuchnieniu z vst (nie z wnątrza) ktore bywa z zágniłych wilgośći w vstách.

18 Pod brodą puszczáią żyle przeciw boleśći policzkow y ich świerzbowi/ dla krost y puchliny na twárzy/ też przeciw czuchnieniu z nosá

19 Dwie żyle na szyi puszczáią dla reumy y inszych wilgośći głownych/ też dla poczynánia thrądu/ bowiem ich puszczánie wywodźi máterią ktora w głowę wstępuiącą/ występuie na twarz y záraża ią.

20 Pod pázuchámi żyły z obudwu sthron pod bárkámi máią być puszczány/ w boleśći pierśi/ płuc/ błony diafragmy (ktora wnątrze wierzchnie od niższego dźieli) pomagá też tim ktorzy máią trudne tchnienie y oddychánie/ ie dno wiedz/ iż wszytkie żyły z bárkow máią być przed obiádem puszczány.

21 Zyłá ktorą zową Cephalica to iest głowna/ tá iest w łokćiu w oboiey rece na stronie od ćiáłá (przy ktorey idźie druga żyłá myszká wezwána/ tá prze omylenie złego lekarzá záćięta czyni opuchnienie reki y szkodliwość niemáłą) tey to Cephaliki puszczánie/ oddala ciecżenie oczu/ boleść głowy/ y niemoc s. Válantego.

22 Wedle niey iesth Mediána/ od srzodku wezwána/ żyłá serdeczna/ bowiem iey puszczánie od ćiężkośći serdecznych wybawia/ z obu reku odtworzona/ broni ściśnienia y boleśći głowy/ pierśi/ tákież pleure tráci/ klocie wbokach y wszelkie duszliwośći/ zową te żyłe wszythkiego ćiáłá pospolitą/ drudzy wielką żyłą/ drudzy ią też zową mátka dla iey wielkich pożytkow/ iednák więtsza iey moc iest w lewey rece.

23 Basilica albo wąthrobna żyłá z drugiey strony ku ćiáłu w práwey rece puszczána/ czyśći wątrobe/ bowiem oddala iey boleśći/ zátkánie z pełnośći z ktorych pochodźi rzczánie y kłocie w niey zwłaszcza/ z práwey reki puszczána/ thez oddala pleurę/ boleść grzbiethá/ ciekącą krew z nosá zástánawia/ bowiem wilgośći z dołu ku wierzchu ciągnie/ o tim bedźie niżey przy liczbie 26. powiedziano.

24 Cephaliki to iest głowney żyły puszczánie z obudwu stron/ pomaga przeciw pełnośći nabiegłośći/ y inszym niedostátkom głowy/ też ciecżeniu oczu/ y też krwie z nosá/ tákież przećiw bole-

boleściam plec/ y pod pázuchámi / á pusczáć
ią może ták z łokćiá iáko y przi wielkim palczu
25 Zyłá Mediáná w pośrzodku łokćiá gdy
źle bedzie záćieta/ tedy krew dobrą á subtylną
wypuszcza/ ale rope vielką y posoke zbytnią zá
stánawia/ z kądże przychodzi ráná gniiącza y
niebespieczność niemáłá k śmierći przywodząc
Ale prawie á dobrze odtworzona/ przeciw bo-
leściam wszytkim serdecznym/ wąthrobnym/
żołądkowym y bocznym bárzo pomaga.
26 Basilica zwlasczá z lewey roki/ czyści śle
dzione/ ale gdy źle abo nie práwie bedzie záćie-
ta/ náskoczy y nábiegnie/ potym zbierze sie ro-
pá gęsta iáko miod/ z kthorey zágnićia pocho-
dzą bolączki/ kurcz w żyłách y w pálczách/ ale
dobrze y práwie záćieta/ boleści śledziony/ wną-
trza/ y bokow kłoćie oddala/ pleury broni/ nie-
moci żołądkowych/ stáuow y inych członkow
ktore żywność czynią/ tákże y krew z nosá stá-
27 Purpurea żyłá to iest czerwona/ (nowi
niżey łokćia ku rece/ puszczána bywa náprze-
ciw boleści wszelkiey wnetrzney.
28 Niżey ku rece na theyże stronie iesth żyłá
Iliáca tho iest od wnąthrza/ bywa puszczána
dla boleści inszych członkow.
29 Pulsowa żyłá/ w Kordiáce to iest w ser-
deczney duszności puszczána bárzo pomaga /
ale to ma być z wielką wagą zá porádą lekár-
30 Pod wielkim pálcem żyłá puszczá- (ską
na/ oczom pomaga/ przećiwi sie thez zbytniey
gorączości ciáłá.
31 Miedzy wielkiem pálcem żiłá y drugim
34 (wedle iego/ w obudwu reku puszczay/
przećiw boleści głowy z nápełnienia/ też prze-
ciw febrze/ rozeszciu żołci/ czirwoności zbytniey
Przeciw ćieczeniu/ zámgleniu / y boleści oczu/
tákież gdy sie odmie iezyk abo dziąsłá.
32 Miedzy wiernym pálcem żiłá y máłym
35 (w obu reku puszczana bywa dla boleści
głowy/ płucz y śledziony.
33 Saluatella żiłá ktora sie ciągnie ku má
łemu pálczowi/ zwłaszcza w práwey rece pusz
czána bywa dla zbytku y skáżenia krwie/ thez
Przeciw żołtey niemocy/ pełności głowy/ bole-
niu żebow/ boku práwego. Pożythkiey pusz-
czánia są ty/ zbytnią oddala z sercá gorączość
czyści wątrobe/ płuce y śledzione/ piersi/ głos y
wszelkie przy serczu wnetrzności. A ma być
pierwey nápárzoná (iáko y inne żyły w rece)
aby sie tim lepiey vkazáłá/ tákież záciąwszi trze
bá reke w ciepłą wode zásie włożyć aby krew
nie zgęstnełá w ránie. Wiedz też iże ty żyły w
rece/ to iest przy pálczach máią być puszczány
po śniadániu/ wszákoż po pierwszem strawie-
niu/ iáko wyszszey iest nápisano.
34 35 Już są wyszszey wypisáne ty żyły.
36 Saluatella też w lewey rece puszczána
zátkánie y insze niedostáthki śledziony oddala/
tákież záwrocenie mozgu czo ie zową Frene-
sis/ kłoćie w lewym boku/ zástánawia thez E-
moryid płynienie y zbytnie vpławy pániam /
pomaga przeciw niedostátkom w nerkách / y
też febram wszelkim czyni vlżenie. Tu wiedz
iż gdy ty żyły bárzo náskoczą/ tedy mniey cie-
ką/ á to dla zbytku złey krwie z melancoliey po
chodzączey.
37 Dwie żyle na bokách z obu sthron/ pusz-
38 (czay przeciw puchlinie/ krostam zástá-
rzałym/ niemocy zimney/ biegunce ktora przy
chodzi z niestrawności/ to iest gdi cáły pokarm
człowiecká przechodzi. Wszákoż z lewego boku
żyłá dla boleści nádecia abo zátkánia śledziony
Też dla bolączek w mecherzu y boleści biodr.
39 Zyłá na grzbiecie gdzie bywa garb / kto-
rą zową krzyżową/ puszczána czyści melánco
lią/ y nerki potwierdza.
40 Czterzi żiły pod nerkámi z obudwu stron
moszen/ zástánawiáią ciekące Emoroidi / też
oddaláia rzezánie korzenia przy moczu pusz-
czániu/ biegunki/ niedostátki mecherzá y łoná
41 Zyłá na vierzchniey częśći ko- (oddaláią
rzenia puszczána/ wszytkiemu ciáłu dawa w-
spomożenie ku mierności.
42 Z odspodniey częśći korzenia żyły pusz-
czáne bywáią przeciw niedostátkom nerek/ ná
pubhnieniu łoná/ przeciw kámieniowi/ y in-
szym boleściam nerek y też mecherzá.
43 Dwie żyle ná kolánách puszczáne/ czy-
nią duszność/ biegánia trwáłość w chodzeniu:
Gdzież masz wiedzieć wszytki żyły goleni y też z
nog/ po iedzeniu máią być puszczány/ iáko ni
żey nápisano.
44 Dwie żyle ná łysciech a dwie ná goleni
puszczáne/ pomagáią przeciw boleści vdow /
łystow/ goleni y nog/ zwłaszcza gdy boleść by-
wa Artetica/ Sciatica/ Podagra/ thez prze-
ćiw kurczeniu nog/ opuchlinie/ zwłaszcza pá-
niam/ ktora pochodzi z stánouienia vpłáuow
45 Dwie żyle w nogách ná stronách gole-
ni ku dołu/ bowiem ktora na stronie miedzi no
gi scho-

gi zchodzi/zową ią Zafena domowa / tá puſz czána pomaga przeciw krostám y bolączkam máciecznym/y przeciw záſtánowieniu vpła wow białym głowam/też przeciw boleſci me cherzá/nerek/biodr y członkow meskich. Ale ktora na ſtronie od nog zſtepuie/te zową Zafena dzika abo Sciática / pomaga w boleſci Sciatiki/podágry/goleni y łystow.

46 Zyły w obu nogách nad głozny albo kostkámi od nog/pomagáią naprzeciwko boleſci krzoſł y puchnieniu/y bolączce moszen.

47 Dwie żyle nad głozny abo kostkámi miedzy nożnemi/puſzczáne pániam / záſtháno wione vpłáwy pobudzáią/ też ktore ſie po porodzeniu nie dobrze wyczyſcią/abo płodu mieć nie mogą bárzo pomagáią/y też przeciw boleſci śledziony/nerek/moszen rzezánia/ ná kámień pláſeczny bárzo ſą pożyteczne.

48 Zyły pod kostkámi miedzy nożnemi dobrze puſzczáć / gdi ſie nogá odmie z zápalenia.

49 Ziłá niżey málego pálcá w obu nogach przeciw záſtánowieniu vpłáwow/też ná krosty twarzy y goleni ieſt pożyteczna.

50 Zyłá ná máłym pálczu w obu nogách / pomaga przeciw zbytku kolery / też y nerkám służy/w páráliżu/y w apoplexiey/to ieſth gdy kto znagła zeby iuż zethnie á zápámietá ſie/ z kąd nagła śmierć pochodzi.

51 Zyłá práwie pod páznokćiem málego pálczá w obu nogách / puſzczáć przeciw krosthám ná twarzy/záćmieniu oczu/kászlowi y ciężkoſci pierſi.

52 Ná wielkim palcu żyłe obu nog puſzczáj przeciw záſtánowieniu vpłáwow/bolączkám moszen/vdow/y biodr.

53 Oſtátnia żyłá pod páznogćiem wielkiego pálcá v obu nog/też puſzczana mabyć przeciw záćmieniu oczu/krostam twarzi/y nog al bo goleni/też przeciw świerzbowi/krostam ciekącym/y przeciw záſthánowieniu vpłáwow pániam.

Figurá Aſpectow dobrych ku puſzczániu krwie.

☌☽♃ Złączenie ksieżycá z Iowiszem/ wyborne czyni krwie puſzczánie.

☌☽♀ Złączenie Xieżycá z Venuſem/ wyborne czyni krwie puſzczánie

⚹☽♃ Szoſthak Xieżycá z Iowiszem/dobre czyni krwie puſzczánie.

⚹☽♀ Szoſtak Xieżycá z Venuſem/ dobre czyni krwie puſzczánie:

⚹☽☉ Szoſtak Xieżycá z Słończem/ wyborne czyni krwie puſzczánie.

⚹☽♄ Szoſtak Xieżycá z Sáturnuſem/nie szkodzi vpuſtić krwie.

⚹☽♂ Szoſtak Xieżycá z Marſem/ nieszkodzi krwie vpuſcić.

□☽♃ Czwartak Xieżycá z Iowiszem/ dobre czyni krwie puſzczánie.

□☽♀ Czwartak Xieżycá z Venuſem/dobre czyni krwie puſzczánie.

△☽♃ Trzeciak Xieżyca z Iowiszem / wyborne czyni krwie puſzczánie.

△☽♀ Trzeciak Xieżycá z Venuſem/ wyborne czyni krwie puſzczánie.

△☽☉ Trzeciak Xieżycá z Słońcem/ szczeſliwe czyni krwie puſzczánie.

△☽♄ Trzeciak Xieżycá z Saturnuſem/nie szkodzi krwie vpuſcić.

△☽♂ Trzeciak Xieżycá z Marſem/nieszkodliwie vpuſcisz krwie.

☍☽♃ Przeciwny Xieżycá z Iowiszem/ dobre czyni krwie puſzczánie.

☍☽♀ Przeciwny Xieżycá z Venuſem/dobre czyni krwie puſzczánie.

Ale to wszytko ma być rozumiano w dobrym známieniu/iákom wyſzey nápiſał.

Figurá Aſpectow złych/ktorzy bronia krwie puſzczánia.

☌☽☉ Złączenie Xieżycá z Słońcem/ dwa dni przed y potym/broni krwie puſzczánia

△☽♄ Złączenie Xieżycá z Sáturnuſem/ieden dzień przed y potym/broni krwie puſzczá.

☌☽♂ Złączenie Xieżycá z Marſem/ ieden dzień przed y potym/broni krwie puſzczá.

☌☽☊ Złączenie Xieżycá z Smokową głową/ten dzień ſam broni krwie puſzczánia.

☌☽☋ Złączenie Xieżycá z Smokowym ogonem/ieden dzień przed y potim broni krwie.

□☽☉ Czwartak Xieżycá z Słońcem/dwanaſcie godzin przed y potym broni puſzczánia krwie.

□☽♄ Czwartak Xieżycá z Saturnuſem/ 12. godzin przed y potym/broni krwie puſzcz.

Czwartak

□☽♂ Czwarthak xiężyca z Marsem 12. godzin przed y potym broni krwie puszczania.

☍☽☉ Przeciwny xiężyca z Słońcem / ieden dzień przed y potym broni krwie pusczą.

☍☽♂ Przećiwny xiężyca z Marsem / ieden dzień przed y potym broni krwie puszcza.

☌□☍☽ cum ♂♄ Złączenie/Czwarthak/ Przeciwny xiężyca z Marsem y z Saturnusem/ieden dzień przed y potym broni krwie p.

Chyba wielkiey a nagłey potrzeby.

❡ Zadny człowiek niedawy sobie żyły zaćiać/ ani bańiek stawiać z tego członku w kthorego członka znamieniu miesiącz wypełnia swoy bieg przyrodzony.

❡ Gdy dobry czas krew puszczać/ tedy też do brze bańki stawiać/bo w thym niemasz żadney rozności/thelko iż przed pełnią krew / a bańki po pełni/To oboie słusznie y pożytecznie bywa puszczano.

O znamionach krwie po vpuszczeniu/nauka vżyteczna

❡ Krew czerwona/szarłatowey barwy/ gładka a gęsta/przirodzenie człowiecze zdrowe zna

❡ Krew szarłatowey barwy a o(mionuie. koło wszedy biała ku serwatce podobna/ vkazuie kaszel a reume.

❡ Krew żołtawa ku siarce podobna/ a ktora sie wnet zgęstnie a nieiako nałomi/ vkazuie te o go:złow ieta przyrodzenie iże rie hło zginie.

Koniec o puszczaniu krwie.

Tu zasie masz nauke o bańkach/na ktorym mieisczu postawione k czemu służą.

❡ Przythym naprzod masz wiedzieć/ iż bańki wieczey czyscią ciało od krwie złey ktora iest pod skorą/ niżli krew z żyły wypuszczona/ a wiecej bańka wyciąga subtelną krew z ciała człowieczego niżli grubą / a tak bańki barzo mało są vżyteczne ludziom kthorzy są subtelnego a pieknego ciała/dla thego iż telko krew subthelną z nich ciągną/a ta miąższa y gruba w nich zostaie.



Wszakoż ma być puszczadło szerokiego końca v takich ludzi/ aby tak snadniey krew gruba wychodziła/ o tym Auicenna pisze w pierwszych Księgach w czwartym rozdzieleniu capitulo 20.

❡ Drugie/bańka lepiey ciągnie krew/ gdy sie ciało dobrze w łaźni zagrzeie niżli tak na suszy/a ktemu gdy będzie miesthcze puszczadłem głęboko posieczano.

a Naprzod bańki ktore bywaia stawiane od niektorych ludzi na ćiemieniu/są niepożyteczne/a to iż głowę mdlą/rozum y baczenie przirodzone każąc.

b Bańki pod gardłem/ to iest pod brodą stawiane/są dobre naprzeciw zębowemu boleniu

y tez

y thez gardlowemu/policzkowemu/y wszytkiey glowy bolenie wmnieyszaią.

c Też bańki pod piersiami stawiane/zbyteczne plynienie krwie nosem/y bialem glowam swoie rzecz stanowią/ (nie trzeba ich siekać)

d Też bańki niżey troszkę dymion postawione/są vżyteczne ku roztargnieniu puchliny y każdego wrzodu stroiow meskich/y też wrzedzienicz vdow y wszytkich nog.

e Też bańki nad kolanmi stawiane/cziągną krew gorącą że vszego ciala/y też wrzedzenice wszelkie od niey giną.

f Też bańki na lystoch postawione/krew przeczyściaią / y swoie rzecz bialem glowam poruszaią.

g Też bańki nad kostkami stawiane/(swoie rzecz bialem glowam poruszaią/y naprzeciw dennei niemocy pomoc daią/takież y podogre leczą.

h Też bańki na samym wierzchu glowy postawione/daią pomocz na przeciw zaćmieniu ocznemu/y każdey niemocy ich/także naprzeciw oszakeniu są doswiatczone/iedno tylko pamieć mdlą.

i Też bańki w tyle glowy postawione/oczom barzo pomagaią/krostki ktore biwaią w dziąslach w vsciech giną / ciężkość brwi y czuchnienie vst oddalaią.

k Też bańki na studzionkoch postawione/bolenie ramion y szije odeymuią.

l Też bańki pod samemi lopatkami posthawione/ciężkości piersi y bolenie ich vsmierzaią.

m Też bańki nad lokciami v rąk postawione krosty ciekące y opuchline rąk oddalaią.

n Też bańki nad nerkami postawione / tho iest na krzyżu /wrzedzienice v dow y wszytkich nog y bolesci ich/y takież bolenie krzizow y me cherza oddalaią.

o Też bańki na biodrach prziśtauione/że wszytkiego ciala krew wyciągaią/a thak przyrodzoną chorobe bialem glowam poruszaią/y wszytko cialo czyścią.

p Też bańki pod pokrzyki przystawione/krostam ktore sie na biodrach czynią ytez na polrzythkach/są vżyteczne.

Bańki niemaią być stawiane wnetki po nastaniu ani na chodzie kxiezycza/ale pod pelnią a popelni/abowiem tego czasu krew y insze wilkosci są wetszey obfitosci/niszli skoro po uastaniu albo na schodzie kxiezyca.

Też bańki mogą być w potrzebie dzieciom we trzech leciech stawiane/y we dwu leciech siekane/ale daley Auicenna nie radzi/to iest w roku dziecięciu.

O tym też wiedz iże laznia ma roznosć od baniek/abowiem gdy chcemy wilkosci wypocić/thedy w ognistych znamionach ma być/to iest w Skopie we Lwie a w Strzelczu: Ale gdyby chciał suchość ciala odmiekczić y odwilżić/tedy w vodnich znamionach/toiest w w Raku/w Niedzwiadku y w Rybach będzie pożyteczniey.





Według biegu niebieskiego: Ktho-
remu Pan nad wszythkiemi rzeczami swiata thego/moc nie-
zmierzona dał/Ktho chce na powietrzu zmienienie albo ktorezkolwiek
rzeczy/ czas słuszni ku sprawowaniu potrzeb/aby było wiedzia-
no/jako tu nizey o thym wypisano

Naprzod wiedziec mamy/iże księżyc vstawicznie po niebie krażąc a spra-
wuiąc przyrodzony bieg swoy/przechodzi dwanasce znamion niebieskich: a iże iesth z sie dm pla-
neth naniszy/przeto thym swym przechodzenim przez ty 12. znamion/skłania y zey-
muie/prawie swym rzadzeniem/ty niskie rzeczy na ziemi ku rozmaytym spra-
wam ich: A przeto iest rzecz pożyteczna wiedzieć o przyrodzeniu tychto
przerzeczonych znamion niebieskich/thakież Planet/o ktorych
porząd nizey wypisano.



Pierwsze znamie Skop/po lacinie Aries



Skop iest przyrodzenia ognistego/ciepkego y suchego/pánuie nad kolerą/ przyrodzenie ma meskie/smákom przelożon gorzkim/ fárbam żoltogorącym/ dom Marsow/ tám teże Słonicá powyszenie.

Głowie y obliczu pánuie.

Gdy miesiac iest w ♈ czo ma być cżiniono abo spráwowano.

Z Krzążety/z pány bogátemi y inszemi przelożonemi dobrze rozmáwiáć/rzeczy ktorim do konánie y wypełnienie chcesz mieć rychle : poczynay/ale czo chcesz mieć dlugo á trwáło nie poczynay/w łázni sie też możesz myć/w nowe odzienie obloczyć/ále głowy wáruy żelázem o brázić albo leczyć/albo też golić.

Taurus Byk



Byk iest przyrodzenia ziemnego/zimnego á suchego/iest też przyrodzenia niewieściego/ melancoliey/Venus tám dom ma/ powyszenie miesiączowo.

Szygi y gárdłowi pánuie.

Gdy miesiac iest w ♉ czo ma być spráwiano

Gdy czo chcesz mieć trwálego/poczynay w tym známieniu/buduy/dziedzictwá kupuy/ drzewá szczep/winnice nápráwiay/na rolach siey/z Pániámi rozmawiay/wesela używay/ żone sobie poymi/myśliczthwá pátrzyć/woly kupowáć/wszytko dobrze.

Gemini Bliznieta



Przyrodzenia iest powietrznego/meskiego/ciepłe y wilkie/pánuie nad complexią subtelney krwie/nad smákiem słodkim/nad ptáctwem czudnie śpiewáiącym/dom Merkuriu szow/Smokowe powyszenie y poniżenie.

Plecam/rámionam y rekam pánuie.

Gdy miesiac iest w ♊ czo ma być spráwiano

Ráchunek dobrze czynić/dziatki ku náucze dáwáć/w łázni sie myć y chędożyć/ále bániek na reku nie stáwiáć/kupczyć możesz/y ptháki wszelkie łowić.

Cancer Rak



Rak iest przyrodzenia wodnego/wilgothnego á zimnego/przyrodzenia niewieściego/ flegmy pełen/dom Miesiączow/Jowiszowo powyszenie y upad.

Piersiam/plucżam y śledzionie pánuie.

Gdy miesiac iesth w ♋ czo ma być



spráwiano.

Dzień ten iest proznowánia y pokoiu/ w łázni sie dobrze myć y chedożyć/ odzienie obloczyć nowe/ przy máiu á przy trawách roskoß plodzić/ krew kolerikom dobrze pußczáć/ w lektwarzu purgácią bráć/ kupczyć/ ale ná morze ani na zadną wode nie pußczáć sie.

Leo Lew



C Lew iesth ognistego przyrodzenia/ ciepkego y suchego/ kolerze pánuie/ przirodzenia meskiego/ dom Sloneczny.

Serczu/ żołądkowi/ grzbietowi y bokom pánuie.

Gdy miesiąc iest we ♌ czo ma być spráwiano

Dobry przystep ku krolom/ ku xiążetom/ żąday ich o czo chceß/ rzeczy kthore chceß mieć trwáłe poczynay/ odzienia sobie niedáy przykráwáć/ ani sie w nowe przybieray/ krwie niepomyslaj pußczáć/ ani żadnego lekárstwá nie pożyway.

Virgo Panna



C Pánná iest przyrodzenia ziemnego/ zimnego y suchego/ przyrodzenia niewieściego/ pełne melankoliey/ dom Merkuriusow y powyßenie iego/ ale vpadek Venusow.

Zywotowi/ ielitam/ y inßym wnetrznosciám pánuie.

Gdy miesiąc iest w ♍ czo ma być spáwiano

Dzien iesth srzedni/ dzieci na náuke możeß dáuáć/ pismo czitáć/ liczbe od swich pisárzow bráć/ poselsthwo słáć/ kupowáć y przedáwáć/ z Pániámi y z pánnámi gádáć y zákázowáć sie im/ żony nie poymuy/ bo dla nieplodnosci záskrobieß sie ktory ráz w łeb.

Libra Waga



C Jesth przyrodzenia powietrznego/ ciepłe y suche/ vilgotne/ meskie/ dom Venusow/ Sáturnusowo powyßenie/ ale vpad słończá.

Pepkowi/ biodram/ mecherzowi/ y innym pánuie.

Gdy miesiąc iest w wadze czo ma być spráwiano.

Dzień ten godny ku wßytkiemu/ iedno ku miłowániu nic/ przeday/ kupuy/ ná droge wyiedz/ nowe odzienie oblocz/ rzeczy kthorych rychło chczeß dokonáć poczynay/ w pierwßey połowiczy tego známienia dobrze melankolikom krew pußczáć/ y włosi dobrze strzydz.

Scorpio Niedzwiadek



Niedzwia-



❧ Niedzwiadek ieſt przyrodzenia wodnego / á ták wilkie á zimne / niewieście / pełne flegmy dom Marſow / vpad Mieſiączow.

Łonu / y tám innym rzeczam pánuie

Gdy mieſiąc ieſt w ♏ czo ma być ſpráwowano.

Tego dniá ieſth dobrze nic nie poczynáć / bo to ieſth známie wſzey chytrości y fałeſzności / w łáźni ſie możeſz myć / purgácią bráć / w droge ani na wode / ani po ziemi nie wyieżdż.

Sagitarius Strzelecz



❧ Strzelecz ieſt przyrodzenia ogniſtego / á ták ciepły y ſuchy / meſki / tolery obfithy / dom Iowiſzow / powyſzenie ogoná ſmokowego / á vpad głowy ſmokowey.

Ledzwiam y vdom pánuie.

Gdy mieſiąc ieſt w ♐ czo ma być ſpráwiano

Dobry dzień ku kupiecztwu / y ku myśliecztwu zwierzá rozmáitego a nawięcey ſtrzelbą z Pániami ſie dobrze wzigráwáć / z Sedziámi albo z náuczonemi dobrze rozmawiáć / flegmátykom dobrze krew puſzczáć.

Capricornus Kozorożecz



❧ Ieſt [illegible] dzenia ziemnego / zimne á ſuche / melánkolia w nim pánuie / meſkie / dom Sathurnuſow / powyſzenie Marſa / á vpadek Iowiſzow.

Kolánam y żyłam pod kolány pánuie.

Gdy mieſiąc ieſt w ♑ czo ma być ſpráwiano.

Rzeczy rychłe poczynáy / ſpráwe miey z ſtárſzemi / rolą / winnice / ogrody kopay / dziedzictwa y wſzelkie máletności rozdzielay.

Aquarius Wodnik



❧ Ieſt powietrznego przyrodzenia / ciepłe á wilkie / meſkie / Complexiey ſliczney y ſubthelney / dom drugi Sáturnuſow.

Goleniam y rurám nożnym pánuie.

Gdy mieſiącz ieſt w ♒ czo ma być ſpráwiano

Dzień dobry ku ſianiu y ku ſzczepieniu / y ku przenoſzeniu ſie z domu do drugiego domu / ſtudnie kopáć / y zrzodł dobywáć / domy budowáć / fundámenty miáſtham / wieżam / murom zákładáć / z ſtáremi rozmáwiáć / dziedzictwá skupowáć ieſt bárzo dobrze.

Piſces Ryby

❧ Ryby ſą wodnego przyrodzenia / zimne á wilkie / flegmá wnim pánuie / niewieście / dom drugi

drugi Jowißow.

Przyßwam y ſtopam/ y w nogach niemoczam pánuie.

Gdy mieſiacz ieſt w ♒ czo ma być ſpráwiáno.

Wlázni ſie myć/ roskoßy płodzić/ vbieráć ſie w nowe odzienie/ po wodzić iezdziź/ około ryb ſie obieráć łowiąc ie/ ſieći dziać na ryby/ purgácią bráć/ kupczyć/ przyiaciele iednáć/ żone poiąć/ kolerykom dobrze krew puſzczáć.



Przirodzenie planet niebitskich

Saturnus



Miedzy plánetámi ieſt nawyſßy Saturnus/ rodzáiowi ludzkiemu bárzo przeciwny y inßym rzeczam/ ieſth przyrodzenia zimnego y ſuchego/ wedlug biegu naleniwßy/ pan ſekty żydowßkiey/ plánetá nieſortuny wielkiey/ meski/ pelny melankoliey.

Ktorym członkom w ludziech pánuie.

Wchu práwemu/ ſledzionie/ melánkoliey/ mecherzowi/ koſciam wielkim.

Jákie obyczáie w ludziech czyni.

Człowiek bywa krnąbrny/ prácowity/ łákomy zawiſtny/ chytri/ melánkolik/ plugáwy/ chudy/ krotki/ rzadko tákiego náleſć/ oſobny/ milczący/ bárzo iedzący/ zdradliwy/ o skárbiech myſli/ bywa płci ſmiády/ kocha ſie w czarney bárwie/ miewa oczy w pádle/ włoſi czarne/ geſtą brode/ ieſth skłonny ku kradzieży/ ku okłamániu/ dlugo trzyma gniew/ predko ſie rozniemoże/ z ſobą ſam rád mowi/ rychlo oſiwieie/ nie miłuie biáłych głow/ nie bywa bogáthy ale skąpy/ á rad záchowawa táiemnice.

Dáry y doſtoynoſci iego.

Oracz dobry bywa ktoremu Sáturnus ieſth pan z vrodzenia/ pánuie też ſukiennikom/ ßewczom/ gárbárzom/ gornikom/ y wßelkim robotnikom cieżką á plugáwą robote robiącim tym Saturnus z ſtrony ſwey dziedzictwá albo páńſtwá dawa z tákowych robot.

Ktore niemocy z niego przychodzą.

Pleura/ ſápká/ zimnicá czwartego dniá/ niedoſtátek w ſledzionie/ opuchliná/ powiethrza záráženie/ biegunká/ podográ/ lißáie/ y inße niemoczy ktore przychodzą z melankoliey.

Jupiter Jowiß/



Jeſt przyrodzenia meskiego/ ciepły y wilki iáko y powietrze/ plánetá wielkiey fortuny y láski káżdemu przywodzący/ bo ieſt przyiaciel wielki rodzáiowi ludzkiemu/ á ieſt mierny bárzo.

Ktorym członkom w ludziech pánuie



Pluczam/ kosciám málem/ chrzestkam/ wątrobie/ w przyrodzeniu meskim/ y w niewieściem pokoleniu.

Jakie obyczaie w ludziech czyni/

Człowiek bywa spráwiedliwość miluiączy/ poczestny/ prawdziwy/ laskawy/ swiebodny/ wierny/ pokorny/ milosierny/ sromiezliwy/ przijemny każdemu y mily/ wysokiey misli/ nabożny/ bywa dobry w porádzeniu/ ma w nienawiści złe/ miewa twarz czudną/ pełną á niezmarszczoną/ włosy długe/ nos prosty nie guzowaty bywa wesoly/ miluie rad biáłe glowy ale taiemnie/ ma chęć ku dobru czesnemu y w tymże szczesny powod miewa.

Dáry y dostoynosci iego.

Cżći dostoynosci w duchownych rzeczach dawa/ vmiejetnosć w práwie/ sprawiedliwe rozsądzenie

Ktore niemocy z niego przychodzą

slinogorz/ kordiáca/ kurcz/ odeyscie od pámieci

Mars.



Mars plánetá iesth niefortunny mniey szey nisli inne planety/ przyrodzenia meskiego gorący/ suchy/ ognisty/ rodzaiowi ludzkiemu przeciwny/ pan kolery/ gniewu/ okrutnosći/ wylewania krwie/ zwad i walk wszelkich przyczyna

Członkom pánuie.

Vchu lewemu/ żołci y żylam.

Jakie obyczaie w ludziech czyni/

Człowiek bywa bárzo gniewliwy/ nieludzki/ nie zgodny/ pragnący zwadi i smierci ludzkiey gwáltownik/ niesromiezliwy/ drapiezny/ waleczny/ smiály/ z iedney sekty ku drugiey latwie przystánie/ miewa vstá wielkie á często odtworzone/ żeby wielkie/ twarz kończystą á suchą/ włosy kedzierzawe á lisowate/ oczi máłe/ bywa dobrze trawiący/ á szkłama rád/ czerwoney twarzy/ chełpi sie w złosciach/ smieie sie sam w sobie gdy złość komu wyrządzy/ iest skłonny ná drapiestwá/ ná palenie/ ná zábijánie/ nie miluie biáłych głow/ ktorych wżdy pożąda/ rzadko dobrą smiercią zchodzi/ nie rad towarzyszy z dobrymi á ná insze krzywo pogląda.

Dáry y dostoynosci iego

Okrutnosć/ hetmáństwá ná woynach/ bárwierstwo/ kowálstwo/ y inne rzemiosłá abo roboty ktore przez ogień robią.

Ktore niemocy z niego pochodzą

Niemocżam z kolery pochodzącym ktore rychło zábiiáią pánuie Mars/ iáko są febrá trzeciego dniá/ gorączkam/ biegunkam/ ránam wielkim/ płodu niedonoszemu.

Sol Słońce.



Miedzy inszemi plánetámi iesth iáko pan á to w swiátłości/ w moczy nad inne iest mocnieyszy y dostoynieyszy/ przyrodzenia iest ciepłego y suchego ále miernie niethák iáko Mars szkodliwie/ nad ludzmi/ Krolmi/ nad lwy/ nad orly/ nad sokoly pánuie.

Członkom pánuie

Ma w moczy oko prawe/serce/mozg / w koś-ciach/bok prawy.

Jákie obyczáie w ludziech czyni

Ludźie tákowi są wysokich myśli/dowcipni/o pátrzni/czudni/vczćiwi/wysokiey czći/ y stanu wysokiego vstáwiczne żądánie máią/ táki nad swoie krewne bywa powyßßon ku dostoy-nośći iákiey/iest spráwiedliwy / źle prześláduie rad obcżuie z wielkiemi pány/iesth wesoły/ma twarz czudną/pierśi porosłe włosámi/iest po ważny w rzeczy/łáskáwy/miluie niewiásty / iesth prędki ku gniewu/rostropny/ßcżesliwy/ żołtey płći/piekney brody.

Dáry y dostoyności iego

Dawa Cesárstwá/Krolestwá/Xiestwá/ Wo iewodstwá/Stárostwá/vrzędy/ y inße páństwá/známienicie przełożone ták w mieściech iáko y na zamkoch/wewśiách rządzenie dobrá pospolitego/ktore bywa zá łáską a za miłośćią.

Ktore niemocy z niego przychodzą.

Bolączkam/zámierzknieniu oczu/ kurczowi kordiace/częstemu omdlewániu/remie/ obráżeniu vst Słońce pánuie.

Venus



Venus iest Plánetá fortunny ale mniey niżli Iowiß/płći niewieściey/iest przyrodzenia zimnego á wilgotnego/ pánuie nad rzeczámi rozkoßnemi y wesołemi/wßytki pánie y pánny ktore sie rády chędogo noßą y ich vbior wßitek w swey mocy ma/y ich strojom nadolnem pánuie.

Członkom pánuie

Máćicy v pań y strojom ich miedzynożnym/ pierśkam v pánienek/gárdlu/woniániu/ pá ciercom/y wßytkim chędogośćiam ich.

Jákie obyczáie w ludziech czyni

Człowiek niewielki bywa/á wßákże swemu do śić vdziała/rozkoßny/a towárzystwo miluiący/miłośierny/na pánny rad pátrzy/ á iesthli sie pánna vrodzi pod tą plánetą/tedy(acż nic ale aby weyrzenim) miluie rádá/kiludzie rádzi táńczuią/y kożdy z nich rad miluie / bywa niepłodny/biáłey płći/ gámráthny / w wielu rzeczách wątpliwy/nie vstáwiczny w vmyśle obyczáyny/wesoły/ziet bywá na głos gedzby y pisłánia/gránia/ y rozliczney Muzyki / w śpiewániu sie kocha y w ßátách chędogich / w przybierániu/iest miekkiego przyrodzenia / kocha sie w zieloney bárwie.

Dáry y dostoyności iey

Cżokolwiek z wielką dowćipnością bywa spráwiono/to wßytko Venusce iest poddano/iáko iest vmieietnosć háwtowánia koßtownych rzeczy y misternego wyßywánia/ kobiercow albo namiotow/miłowánie/śpiewánie/y na wßelkich przyprawách gránie/iáko lutnie/ gęśli/organ/simphonałow/kláwikordow etc.

Ktore niemocy z niey przychodzą

Cießkości skroni/ máćice boleśći y boleść w mieściach skrytych/zimności w żołądku / strzekánie około sercá/oziebnienie wątroby.

Mercurius

Mercurius iesth przyrodzenia przemiennego/według iáko sie ku kthoremu Plánećie przytoczy/iestli ku dobremu tedy dobry z nim/ á ze złym teże zły/iest rozmáity á tułáiączy sie po niebie.

Ktorym członkom w ludziech pánuie

Iezykowi/fántáziey/pámięći/ żołci y rekam.

Jákie obyczáie w ludziech czyni/



Człowiek bywa mądry/dowćipny/ wymow-ny/wielkiey chytrości/vporny / nie skrzetny/ w rzeczách sprawcá dobry/srzedniego wzrostu pálce długie/miłuie subtelne rzemiesłá á che-dogie/ miewa oczy máłe y vsta / á niektory też bywa wielki y nos wielki miewa/w ráchowá-niu/w pisaniu czudnym/w ástronomiey rad sie vczy/w kupiecztwie wszelkim chythry/ dgy stoi na miesczu tedy zwykł nogą bić w ziemie.

Dáry y dostoynosci iego

Człowiek bywa náuczony w Gwiazdárskiey náuce/w muzice/w dziáłániu liczby / w roz-mierzániu rzeczy trudnych / w náukách mi-strzowskich/w philozophiey/w kupieczthwie/ w wykłádániu iezykow/ w prokurátorstwie/ y w innych rzeczách.

Ktore niemocy z niego pochodzą

Strácenie rozumu/od pámieci odeszcie/ nie-moc s. Válántego/dycháwicá/wszytki smut-ki/y szeplunienie od Merkuriuszá przychodzi.

Luna Miesiąc

C Miesiąc iesth zimnego á wilkiego przyro-dzenia/wszytkich plánetch przyrodzenie k sobie przymuie á tu ná ten swiát swą moczą szá-fuie á spuszcza/wodam wielkim y rzekam pá-nuie.

Ktorym członkom w ludziech pánuie.

Mozgowi/głowie/lewemu oku/lewemu bo-kowi/żołądkowi/smakowi brzuchowi.

Jákie obyczáie w ludziech czyni/



Człowiek bywa myślący wiele/ y thám y sam sie błąkáiący/boiázliwy/nie smiały/szemrzący noue rzeczy roznoszący/á pod czas też mataią-cy/pospolicie vmiera w młodości albo sam so-bie smierć żąda drzewiey niż ku latom przyi-dzie/bywa gárbáty/nie vstawiczny/nikomu nieposłuszni/nikomu niechce być poddani/cże-stokroć steka/rzadko wesoły/kocha sie w żeglo-waniu na wodach/iesth prawdziwy/nie żąda czudzych rzeczy/łathwie sie rozgniewa á zasie barzo łatwie bywá vspokoion/iest bladey płci/ ma twarz okrągłą/ rzadko szczesliwy w dobru czesnym/przed czasem osiwieie/silne duphá-nie pokłada w maietności/miewa znak nieia-ki na twarzy.

Dary y dostoynosci tey planety/

Komornikiem bywá/nieuolnym człouiekiem pielgrzymem/żeglarzem/rybitwem/albo kusz-nierzem/albo tym czo pieniądze kuią tho iesth mynczarem.

Ktore niemocy z niey pochodzą/

Sapka/szlak to iest powietrza zabicie/kolika/ zamulenie w żyłach / biegunka czerwo-na/paniam ich rzecz przyrodzona z Miesiącza przychodzi.





Czo ma byc sprawiano według względu Miesiaczá/ ktory wzglad bywa ku siedmi Plánetam.



☌ ☽ ♄

¶ Dzień niefortunny ku spráwie wszelkiey/ z Krolmi ani z Xiążeti sprawy nie miey/ z szolтysmi ani z włodárzmi rozmawiay/ chroń sie oraczow y ludzi stharych/ w droge nie wyieżdżay bo nicz dobrego niespráwisz/ thych wszech rzeczy námienionych ostrzegay sie/ bo ten iesth dzień silno niefortunny.

⚹ ☽ ♄

¶ Z stáremi sie w porádzenie zkączaj/ z oraczmi spráwe miey/ buduy/ orz/ drzewá szczep/ winnice náprawiay/ ale sie milcy chroń y nico blápiay iey nijáko.

□ ☽ ♄

¶ W then dzień nic nie spráwuy/ y owszem powściągay sie od wszelkiey rzeczy z ludzmi stáremi/ z Krolmi/ z Xiążety nie miey spráwy żadney/ nie orz/ nie szczep/ ná droge niewychodz czos vmyślił działáć niechay/ á od swey woley na ten czás sie powściągni.

△ ☽ ♄

¶ Z starcemi y z oraczmi rozmawiay/ orz/ siey szczep/ winnice náprawiay/ budowánia vpádaiące podpieray á stárych poprawiay.

☍ ☽ ♄

¶ Niefortunny dzień ten á krom pożythku sług sobie nie iednay/ czynszu nie wybieray ani ich ku pożytkowi swemu zgromádzay/ z krolmi z xiążety nie posiáday/ nie buduy/ nie siey ani ziemie oráć nie poczynay/ y owszem lepiey bys wszego poniechał.



☌ ☽ ♃

¶ We wszytkich rzeczách ten dzień iesth fortunny z ludzmi sláchetnemi y z prálaty wielkiemi rozmowe miey/ na droge wyieżdżay/ w rzeczách trudnich od sedziow poráde bierz/ pusczáć krew czas iest wyborny iesli ieszcze ktemu iest dobre znamie.

⚹ ☽ ♃

¶ W ten dzień dobrze abys rády szukał od tego kto iest w práwie vczony/ z biskupy/ y z prálaty/ z kánoniki rozmawiay/ práwá y vstáwy stárszych przeczytay/ wszelkie dobre rzeczy poczinay/ y krew pusczay.

□ ☽ ♃

¶ Ná sądzie w ten dzień dobrze siedzieć/ z sedziámi/ z prálaty/ z nabożnemi personámi dobrze gádáć/ około philozophiey sie dobrze obieráć/ krew iest dobrze pusczáć/ iedno trzebá baczyć izby sie známie zgodziło.

△ ☽ ♃

¶ Wszelki vczynek poczćiwy poczynay/ krole/ Xiążetá y inne pány ná páństwá przekłáday/ burgrábie/ ráyce w imieniu vsthawiay/ z zakonniki y prálati rozmawiay/ krew pusczay.

☍ ☽ ♃

¶ Czas przespieczny w droge iecháć/ z rozmaitemi sie náukámi obieráć a czytáć ie/ z ludzmi sláchetnemi/ z sedziámi/ z duchownemi sie widáć iesli kto chce łáske v nich w czym zyskáć/ krew dobrze pusczáć.



☌ ☽ ♂

¶ Dobrze izby sie kożdy thego dnia od wszelkiey rzeczy wystrzegał/ rycerzow y ludzi walecznych też aby sie wárował/ ná droge wyieżdzić nie pomyslay.

⚹ ☽ ♂

¶ W then dzień konie y zbroie ku walce dobrze kupowáć/ woysko náprzeciw nieprzyiacielom wywieść y szykowáć/ rzeczy w ogniu rospusczáć twarde/ alchimiczką náuke stroić.

□ ☽ ♂

¶ Dzień then boiazni pełen/ a ku rospráwie z Xiążethy y z ludzmi rycerskiemi niegodny/ niespráwiay pokoiu/ iednánia ani przymierza żadnego/ bo tákowa rzecz kończą niebedzie miáłá dobrego ani trwałego.

△ ☽ ♂

¶ Z rycerskiemi ludzmi rozmawiay/ rzeczy wszelkie ku walce służące sobie spráwuy/ bydło

kupuy/ogień na skutek alchimiyski zapal/ie
śli chcesz dobry czas.

☍ ☽ ♃

¶ Przyiaciol sobie nie iednay / ani sobie mi-
ley szukay/w towarzystwo sie z nikiem nie zlą-
czay / slug nie przyimuy na służbe / w droge
nigdziey nie wyieżdżay.



☌ ☽ ☉

¶ Dnia tego żadney rzeczy niepoczynay/ a
ni sie wniwecz wkładay/z Krolmi ani z Xią-
żethy nie mow bo niebedzie fortunnie / iedno
czoby chciał mieć wsilney taiemnicy: możesz.

⚹ ☽ ☉

¶ Dzień ten iest fortunny ktym rzeczam kto-
re z krolmi a z Xiążety maią być sprawiane/
y też z pany swieczkiemi/iesli od wysokich pa-
now czći albo czego inego chcesz żedać/latuiey
otrzymasz nizli inszego czasu.

□ ☽ ☉

¶ Waruy sie od panow y od ludzi stanu wy-
sokiego/bo ten dzień ma sie być wystrzegan od
wszytkich rzeczy/a iesliś baczny siedz doma/ al-
bo wiec miedzy ludzmi bądz opatrzny.

△ ☽ ☉

¶ Rzeczy wszelkie możesz sprawowac z Krol-
mi/z paniety rozmawiay/poczty im śli/ iesli
rolą bedziesz orał/niebedziesz na niey szkodował
bedziesli od panow czego żądał/ łathwie mo-
żesz otrzymać/przymierze z pany dobrze brać i
iednanie działać.

☍ ☽ ☉

¶ Na sądzie nie siaday/ani sie też poziway/z
pany wielkiemi y też z ludzmi vmiey dobrze ob-
chować/ nie szczep/ ani buduy/ w droge żad-
nym obyczaiem nie pomyslay/a tak lepiey a-
by sie od wszelkiey rzeczy warował.



☌ ☽ ♀

¶ Dzień ku weselu godny/w szaty sie chedo-
gie oblecz a w nowe/żone sobie poymi / miley
sobie nabywaj/poczthy/dary sląć dobrze/ czo
kto miluie otrzimać może/kupuy/przeday/w
droge wyieżdżay/krwie zbytniey vpuszczay.

⚹ ☽ ♀

¶ Ku milowaniu (iesli masz pieniądze) do-
bry barzo czas iest/y ku inszim rzeczam wybor-
ny/małżeństwa iednay/a ku miley sie przysią-
day/z paniami y z pannami sie oznaymiay /
w nowe odzienie sie vbieray / a iesli dobre zna-
mie krew puszczay.

□ ☽ ♀

¶ Sługi sobie iednay y robotniki / boć będą
powolni y wierni/w łązni sie myi/szachy/ kar-
ty z kiemkolwiek gray/tańcuy/śpiewaj/ale sie
ku miley nie zbytnie przymykay / możesz żone
poiąć/odzienie nowe day przykrawać.

△ ☽ ♀

¶ Czysty czas poiąć żone/włosi chedożyć /
trafić/strzydz/panienkam sie zakazować a z
nimi rozmawiać/ Małżonkom z sobą w oso-
bnosci dobrze zchodzić sie/bo tak płod za fortu-
ną richło może być/krew puszczay/ szaty kray.

☍ ☽ ♀

¶ Sługi y dziewki służebne dobrze iednać /
w droge wyieżdżać/iesli kto chce w małżeńst-
wo wstępić/niechay wie iż mu sie w nim do-
brze bedzie wodziło/y insze rzeczy wszytki ktore
są vesołe a roskoszne: fortunnie mogą być spra-
wowane.



☌ ☽ ☿

¶ Merkurius gdy bedzie z miesiącem złączo-
ny/czyni ten dzień wesoły y chwalebny/ Reie-
stry sprawiay/rachunk czyń/ od pisarzow licz-
be odbieray/beneficia od pralatow żąday/ wy-
ieżdżay w droge/posly śli.

⚹ ☽ ☿

¶ Około nauk sie obieray/ w kupiectwie w
swym abo w ktorym inszym vrzedzie/ czyń ra-
chunk/dziatki ku nauce daway / kanczlerzom
y nauczonym ludziem sie przyłączay/ prawo-
wać sie możesz/kupczyć/krew puszczać/ w dro-
ge dobrze wyieżdżać.

□ ☽ ☿

¶ Dzień godny ku wysłaniu oratorow / le-
gatow/posłow w rozmaite strony/liczbe/ pra-
ktike



kyke dobrze ſpràwiàć/dzień oſobny ku kupiecz-
twu/y na droge wyieżdżaniu.

△ ☽ ☿

C Wierßeskládày/ wßelkie rzeczy ſubthelne wymyſlay/w nàukàth oſobnych ſie obieray/ſiny na nàuke wyſylay/krew pußczay.

☍ ☽ ☿

C Jeſt dzień ſrzednie fortunny we wßytkim z kànczlerzmi à z piſàrzmi dobrá ſpráwà/ kupczyć/ poſelſtwà ſlać w rzeczy krześciáńskiey ku wierze służącey/ dziatki na nàuke dawày.



Jako poznac Przemiennoſci powietrza wedkug Aſpectow.

☌ □ ☍ ☽♄

Pochmurowàte obloki przez deßczu. A to na Wioſne.

Zàmàrznie à oziebnie/deßcz może być w wodnem znàmieniu. Lecie

Zàchmurzenie y roſa abo deßczyk. w Jeſień

Zàchmurzenie y ſnieg. Zimie.

☌ □ ☍ ☽☿

Wiatr dżdżyſty. Wioſnà

Wiàtr ze dżdżem gwaltownym y thez przemiennym. Làto.

Wiàtr z pochmurnoſcią. Jeſień

Wiàtr z ſniegiem. Zimà

☌ □ ☍ ☽♀

Obloki czarne/deßcz zimny bywa do trzeciego dnià. Wioſnà

Deßcz y grad/albo w miáſto grádu deßcz krupiáſty bywa. Làto.

Pochmurnoſc à deßcz zimny. Jeſień

Mroz à ſnieg. Zimie.

☌ □ ☍ ☽☉

Kielko dni zimnych ze dżdżem. Wioſnà.

Grad/deßcz y trzáskawicà Làto

Deßcz zimny à dlugo trwály / albo też thylko wiàtr bywa. Jeſień

Snieg abo zàchmurzenie. Zimà

☌ □ ☍ ☽♂

Deßcz abo chmury y wiàtr. Wioſnà

Na powietrzu zàchmurzenie/deßcz/grad y też trzàskáwicà bywa. na Làto

Deßcz albo chmury niemàle. Jeſień

Mrozu odwilżenie/ale przedſie na powietrzu zàchmuránie. Zimà

☌ □ ☍ ☽♃

Deßcz albo powiethrze dlugo trwàiące/ wedlug znamion. Wioſnà

Deßcz gwaltowny/albo grad y trzàskàwiczà wielka bywa. Làto

Deßcz albo wiàtr dlugo trwàiączy / wedkug znàmienia. Jeſień

Pochmurnoſc z ſniegiem. Zimà

☌ □ ☍ ♃☽

Jaſnoſc z roſami. Wioſnà

Jàſnoſc powietrza z roſàmi. Làto

Jaſnoſc na powietrzu z wiàtrem. Jeſień

Skromne à iàſne powietrze. zimà.

☌ □ ☍ ♃☿

Powietrze niemàle bywa od polnocy. Wioſ.

Może być wielki wiàtr y lyskànie. Làto.

Od polnocy wiàtr ſilny. Jeſień

Mroz à zimny wiàtr od polnocy. zimà

☌ □ ☍ ♃♀

Według Przyrodzenia znàmienia/iàſnoſc albo deßcz maly bywa. Wioſnà

Jàſnoſc à powietrze lubiezne. Làto

W wodnych znàmionàch deßcz lubiezny/ a w inych iàſnoſc na powietrzu. Jeſień

Jaſnoſc nà powietrzu. zimà.

☌ □ ☍ ♃☉

Wiàtr albo zàchmuránie. Wioſnà.

Grom/chmury y lyskàwicà Làto

Bywa wiàtr. Jeſień

Mrozu odelżenie/iàſnoſc na powietrzu. Zi.

☌ □ ☍ ♃♂

Od ſlońcà zàchodu wiàtr/ zàchmuránie powietrza. Wioſnà

Trzàskàwice y lyskàwice gwalthowne z deßczem bywaią. Làto

Od zachodu ſlończà wiàtr y chmuri. Jeſień.

Snieg abo mrozu odwilżenie. zimà

☌ □ ☍ ♂☽

W znàmionàch wodnych deßcz/ à w innych przemiennoſc bywa powietrza. Wioſna.

W wilkich czàſem z gromem bywa. Làto.

Cieplo y deßczyk lubiezny rad bywa. Jeſień

Odwilżenie mrozu z chmurnoſciàmi. zimà

☌ □ ☍ ♂☿

Wiàtr ſuchy à wielki rad bywa Wioſnà

Powietrze ſuche/lyskànie/trzàskàwicà y też grad bywa na te czàſi. Làto

Suchy wiàtr z zàchmurániem. Jeſień

Ciemne obloki à wiàtr. zimà.



☌ □ ☍ ♂♀

Mierne powietrze á deszcz. Wiosná.
Deszcz od zachodu słońcá/y czásem też grad bywá Láto.
Jásność á mierność ná powietrzu. Jesień
Odwilżenie mrozu z śniegiem. Zimá.

☌ □ ☍ ♂☉

Jásność y suchość z wiátrem Wiosná
Jásność powietrza á potym grom y z łyskáwicą bywa. Láto
Wiátr suchy y ciepły jeśli w wodnym známieniu/tedy deszc. Jesień
Powietrza odwilżenie z jásnością. Zimá

☌ □ ☍ ☉☽

W wodnym známieniu deszcz / ále w innych wiátr bywa. Wiosná.
Deszcz tákież/albo według znamienia wiátr bywa. Láto
Według známie. jásno abo deszcz. Jesień
Też według zná. przemienność. Zimá

☌ □ ☍ ☉♀

Wiátr ciepły czásem z deszczem lubieznym bywa. Wiosná.
Wiátr ciepły z polatániem śniegu. Láto
Ciepło ná powietrzu/á wiátr z deszczem bywa. w Jesieni.
Wiátr bywa nie wielki/ále gdy się zeydą w to známię Virgo/tedy deszcz trwa kielko dni. Zimie.

☌ □ ☍ ☉☿

Jásność/ále w wodnym známieniu máły deszczyk bywa. Wiosná
Deszczu pokrapiánie z málem grzmieniem bywa. na Láto.
Deszcz. Jesień
Wilkość. Zimá.

☌ □ ☍ ♀☽

Wielkie obłoki poydą. Wiosná.
Rosy ciepłe abo máły deszczyk. Láto.
Pochmurne obłoki y wiátr. Jesień
Pochmurność abo śniegu máło. Zimá

☌ □ ☍ ♀☿

Deszcz y wiátr. Wiosná
Wiátr y pochmurność Láto
Deszcz. Jesień.
Wiátr. Zimá.

☌ □ ☍ ☿☽

Nie skrzętny bywa d.p.z abo y wiátr / gdy jest Mercurius w ♓ Wiosná

Gdy jest Mercurius w postániu czyni wiátr y z deszczem. Láto
Zimie mroz wielki dziáła gdy się złączy z miesiącem. Jesień
Albo gdy będzie w Kozorożcu zná. Zimá.

Jeśli kto chce wiedzieć według tych áspectow ná powietrzu przemienność / tedy tych známion y plánet w ktorych się to przygodzi/ ma baczyć przyrodzenie.

Plánety deszcz przynoszące za tymi Aspecty.

☌ □ ☍

♄ ♀ ☿ ♂ ☽

A zwłaszcza w tych známionách.

♋ ♏ ♓

Czásu Wiosny/ Láta/ y Jesieni deszcz á Zimie śnieg.

Plánety grom spráwujące za tymi Aspecty.

☌ □ ☍

♀ ♃ ♂ ♄

W tych známionách.

♈ ♌ ♋ ♏ ♓

O przyrodzeniu czterzech części Roku

Wiosna



Ná wiosnę się wszytki rzeczy odnawiáią/ bo od gorącżości á wilgości czásu ziemiá się odtwarza/á rozmáitych barw ziol y drzewá kwiecia rodzi. Tego czásu słońce przechodzi trzy známiona/ na początku przechodzi známię Skop/w pośrzodku Byká/á ná końcu Bliznięta.

nietá. Tego czásu krew sie rozmnaża/á miestce swe ma w wątrobie. Pierwsze trawienie iest w żołądku/drugie w wątrobie / thrzecie w członkoc//ták iednostáyna krew poruszoná bywa/á wszytkim członkom przyrodzona gorączosc sie záchowawa. Tego czásu zła iest niemoc ktora przychodzi z melánkoliey/iáko są zimnice czwartego dnia/ to iest ktora człowieká dreczy káżdego czwartego dnia/nagorsza niemoc ktora przychodzi z nákáżoney krwie/iáko zimniczá ktorą zową Sinochus/á thá krwie vpuszczenim vleczona bywa. Thego czásu lepiey sie na zdrowiu máia stárzy ludzie/ á młodzi gorzey/lepiey bárzo stárzy/á gorzey młode dzieci.

Lato



Láto iest suche á proszyste. Tego czásu nasienia zioká y owoce drzew zráią. W tym czásie słońce troie známion przechodzi/ na początku Ráka/w posrzodku Lwá/á ná kończu známie Pánny. Thego czásu roscie á rozmnaża sie kolerá czerwona/ktora miestce swoie ma w żołci. Przyrodzenie iey iest goracze á suche/od tąd przychodzą ludzie gniewliwi/ ostrego rozumu a lekczy. Oczisczienie swe máią przez vszy. Thego czásu lepiey sie ná zdzowiu máią wodnokrewni ludzie/ale gorzey koleryczy/lepiey stárzy/gorzey młodzi/abo tákowi gdiby w niemoc wpádáli czásu zimnego/rychley sie zgoi niż czásu letniego/bo goraczym ludziom zimny czás y ine zimne rzeczy/ale zimnym gorace wieczey przigodne są/ bo iedno drugie wygania. Przetoż takowego czásu koleryczni y młodzi ludzie zle sie máią. Bárzo zła niemoc tego czásu pochodzi ze złey kolery á z wodnokrewnosci. Tedy przysłuża wieczey vżywác zimnych á wilkich/bo Aristoteles medrzec mowi. Podobna á rowná rzecz/k sobie podobne á rowne przyda/ nawieczey sie rozmnażá iáko gorączosc gorączosci przyłożona/wieczey sie rozgrzewa.

Jesień



Jesień iest zimna a sucha. Thego czásu słońce przechodzi troie známion/przy początku Wagi/w posrzodku niedzwiadká/na kończu Strzelcá. Tedyż owoce zrzále zbierámy/ á przychodzi iże nocz dniowi rowna w godzinách bywa. W tym czásie rozmnaża sie kolerá czarna/á melankolia thá pánuie w boku lewym/á miestce swe w sledzionie ma. Przyrodzenia iest zimnego á suchego / przeczysczienia swe ma przez oczy/czyni ludzi smuthne á gniewliwe/ledá czo mowiące/spiącze/ niegdy tákież na czás czniące. W thym czásie lepiey sie maią práwie krewni ludzie/ ale flegmátikowie gorzey/dzieci lepiey/stárzy ludzie gorzey. Zła tego czásu niemoc ktora przychodzi z melankoliey/ktora z krwie przychodzi. Tego czásu vżyway wielkich rzeczy á gorących.

Serce rozumne czyni/płuca wspomaga ku wymownosci rzeczy/sledzioná smiech przywodzi/żołć gniew pobudza/ wątrobá ku milosci pobudza.

Zima

Zimá iest przyrodzenia zimnego y wilkiego/zimnosc zimy przychodzi z tego / iże słońce przezliż dáleko bywa / tedy w then czás thych troie známion przechodzi / na początku Kozorożczá ktore známie iest spodnie/w posrzodku Wodniká/ná kończu Ryby. Tego czásu dobrze sie máią na zdrowiu koleryczni ludzie/ale wodnokrewni gorzey/lepiey młodzieńcy/ stárzy gorzey/abowiem młodzieńcy á kolerykowie są gorącego przyrodzenia á bywáią suszy / ale wodno-





wodnokrewni à starzy sa wilkiego à zimnego
przyrodzenia: Tego czasu rozmnaża sie wod-
nokrewnosc/ bo miesthce swe ma w pluczah/
przyrodzenie iey iest zimne à wilkie/ z tey przy-
czyny bywaią ludzie leniwi/ złey pamieci/ bar
zo spiący/ bo nasláduią przyrodzenia zimy à
wodi à przypodobaią sie wieku staremu/ prze-
czyscienie ma przez nos y przez oczy: Zimnego
czasu vżyway gorących à suchych rzeczy: Te-
dyż iest zla niemoc ktora przychodzi z wodno-
krewnosci/ iako są zimnice każdego dnia napa
daiące/ à także ta ktora przychodzi z kolery ia-
ko iest zimnicza trzeciego dnia.

O przyrodzeniu a sposobu dwanascie miesiaczow/ á o spra wie ludzkiey tych to czasow

Januarius Styczeń.



C Stycznia miesiąca masz dobre wino pić/
niż krew pusczać będziesz nieczo vkus pierwei/
trunku dla odmiekczenia brzuchá nieprzimuj
często sie w lazni myj/ rano iedz a nie wiele/ bo
przezlisne iedlo okrutną zimnice płodzi: Kto
pierwszego/ 2. 5. 7. 8. à 15. dnia thego miesią
cza krew pusci/ tego roku vmrze: Grzmienie
tego miesiącza/ wiatry wielkie tego roku à me
ki mnostwo y walki znamionuie: Pokarmy
goracze tego miesiącza iesc zdrowo iest.
Styczeń powiada/ za czasu mego krew pusz-
czać nie iest pożyteczno/ iedno byłaliby tego po
trzeba tedi day zaciąć te żyłe w skorze ktora iest
nad palcem/ siropu albo trunku nie przijmuj
Dziecie ktore sie narodzi/ zimnego przyrodze-
(nia bedzie.

Februarius Luty/



C Lutego miesiącza krew pusczay/ à trunki
y wszitkie rzeczy ktore chcesz/ osobno gorące iedz
à ich pożiway/ głowy ostrzegaj przed zimnem
wina ani piwá w lazni nie pij: Kto tego mie
siącza dnia szostego à siodmego krew by pusz-
czał/ thego roku vmrze/ à ktoby 26. à 30. dnia
Styczniá/ à trzecinastego dnia Luthego mie
siacza sie narodził/ thedy iego ciało aż do dnia
sądnego w czale zostanie/ Bedá xiędz te rzecz
iest wyiáwił/ à temu to pocztu dni rozumiey/
tak porządnie czytać iáko dniowie rozdzielony
są ku miesiączom w kalendarzoch à w minu
cijach/ ale gdzie czytasz o pusczániu krwie licz
be/ tu licz dni od nowego à od nastánia mie-
siącza: Jesli grzmi tego to miesiączá/ wiele
ludzy à zlwászczá bogatich smierć znamionuie
Tedyż sie chroń od zimna/ à krew spalcza pusz
czay. Luty powiada/ W mym czasu pu
sczáć krew vżyteczno iest/ lektwarzy vżyway/
wody nie piy. Dziecie ktore sie narodzi vbogie
bedzie/ swierzb z biała skorą bedzie mieć/ à be-
dzie złodzieiem.

Marcius Marzec



C Márczá miesiącza często sie myi à do łáz
nie chodz/ czysc sobie zeby à thrzyie solą/ krwie
niepusczay/ wráczánie sobie czyń dla przeczy
scienia żołądka/ dla zimnice kthora bywa káż-
dego dnia/ czyń sobie warzenie przeciwne à slo



dkie iedz zawżdy/nasienie ruciane/ ßałwowe/ koprowe (ale z ogrodnego kopru) opichowego/piotrußczanego/ Ktho sobie 16.17.a 18. dnia krew pußczać da/ thego roku vmrze/ a kto siodmego dnia pußczałby krew/ wzrok oczu swoich straći. Jesli tego miesiącá grzmi/ wielkie wiatry/żyznosc zboża/ a swar miedzy ludzmi znamionuie. Tego czasu pieczystych karmi vżyway/a w łazni sie myj.

Marzec powieda/czasu mego krwie niepußczay/trunku nie przyimuy/ parzenia nie vżyway. Dziecie ktore sie narodzi/ nagle bedzie w swey mysli/a mnodzi sie iego beda bać.

Aprilis Kwiecien



C Kwietnia miesiącá krew pußczay dla nie zdrowia watroby y dla iney przekazy. Surowego korzenia nie iedz dla parßywosci a swierzbu/swieże mieso iedz a nie wedzone/bo z niego przychodzi niemoc nagłego omdlenia. Kto ßostego/7. y 15. dnia krew pußcza/tego roku vmrze. Kto osmego dnia krew pusci/ w czterdziesci dni vmrze. Kto ßostego dnia pußcza/ oslnie. Kto pierwßego dnia miesiącá Kwietnia pusci sobie krew/albo tego dnia ranion bedzie/albo trank przyimie/ ten hnet albo w rychłym czasie vmrze. Grzmienie tego miesiącá/wesele a żyzne lato znamionuie/ a smierć niesprawiedliwych ludzi. Tego czasu brzuchá przeczysc/a krwie z nog vpusc.

Kwiecien za czasu mego vżytheczno iest krew pußczać/ale zaskorniey krwie nie ciągni/ dziecie ktore sie narodzi/nie płodne bedzie.

Maius May



C May miesiąc niektorym niemocznym ku zdrowiu iest przygodny/ale niektorym nie. Chceßli zdrow być pij piołynek w winie/ale lepßy y vżytecznieyßy iest w czystey wodzie/ a osłodziwßy y pić/iedz też ßałwią y rute.

Kto siodmego/15 a 17 dnia pusci sobie krew/ tego roku vmrze. Grzmienie drogosc znamionuie w zbożu a głod tego roku. Wystrzegay sie od iedzenia głow wßelkiego zwierzecia/ y skotu. Day sobie wątrobną żyłe zaciąć/po żyteczno iesth do napoiu włożyć krwawnik/ starczek/inych wiecey zaniechay tich vżiway.

May/za czasu mego vżyteczno iest z tey żyły krew pusćić czo ią zową mediana/trunk przyimuy/ zimnych pokarmow pożyway/ piołynek pij. Dziecie ktore sie narodzi/sprosne a wßakże rostropne bywa.

Junius Czerwiec



C Czerwcza miesiącza maß pić wode studzienną rano przed iedłem aby zachował zdrowie płuc/ mleko warzone na wieczerzy iedz: vżyway citwaru/bukwice a starczku: Kto ßostego dnia sobie krew pusci tego roku vmrze: A iesli grzmi thego miesiącza/żyżnosc zboża a rozliczne niemoci na ludzi bedące znamionuie: Picie wodi zimnej zagania pianogorzkosc przetoż ią maß rano pić z kwieciem bzowym/ takieß sałate iedz a wode pij.

Czerwiec/czasu mego iesli potrzeba: krew możeß pußczać lektwarzy vżyway a wode pij. Dziecie ktore sie narodzi/niemądre bedzie/wesele niczegoß nie poważy czoby czynić albo mowić miało.

Julius Lipiecz.

C. Miesiącza lipcza chceßli zdrow być/waruy sie od zbytniego spania/od parzenia/od rib ieziornych/a krwie nie pußczay/takież nie iedz kapusti ani gorącih pokarmow: Napoi twoy aby był z rutą/z ßałwyą/z anizem/z opichem Kto 15. a 17. dnia krew bedzie pußczać/thego roku



roku vmrze. Jesli grzmi/drogosc znāmionu ie/ā bydło mrzeć bedzie/żyły nie záczynay/ ale z wierzchu pisánych rzeczy vżyway/ kminu y inszych powiedziánych rzeczy. Powieda Lipiec/ W moy czas krwie niepuszczay/ długo bez iadłá nie byway/iedz sloniny/párzenia nie vżyway/słusznego snu vżyway/ trunk przyimuy. Dziecie ktore sie národzi/bedzie wesołe á czyste.

Augustus Sierpień



Sierpniá miesiącá iest czás nieprzespieczny/nie záchowałli sie od zimná / z niemocz nieieś/wáruy sie od zimnych pokármow/ często sie w łáźni myi/stárczeczku/poleiu / á bábki ku wieczoru pożyway. Ktho pusci krew dniá 19. á 20. tego roku vmrze. Ktho pierwszego dniá miesiącá gdyż nástawa Sierpień krew pusczá/álbo bedzie rániony/álbo trunk przyimuie/ten wnet ábo názáiutrz vmrze. Dziecie ktore sie národzi/nie powiedzie sie ku dobremu ale złą śmiercią vmiera. Jesli grzmi tego miesiącá/tedy mnodzy ludzie zniemocznieią tedy sie wáruy pokármow zimnych tego miesiącá szkodliwych. Sierpien / czásow moich krwie niepuszczay/kápusty nie iedz / od ryb sie wáruy/cinámonu vżyway. Dziecie ktore sie tego miesiącá národzi/ acżkolwiek czystego vmysłu á prostego/wszákże nie płodne bedzie.

September Wrzesień

Wrześniá miesiącá niekielko kesow chlebá mlekiem polánego ráno przed iadłem ziesc: á wszego owoczu zrzáłego vżyway/ w napoiu swym miey stárczek/benedict/á chcześli z żyły puszczáć możesz. Kto 16. á 18. dniá da sobie krew puścić/ten tego roku vmrze. Jesli grzmi obfitość zbożá á mordowánie mocznych ludzi známionuie. Tedy day żyłę záciąć/á przerzeczonych rzeczy vżyway. Wrzesień / w czásu mym vżytecżno iest krew puszczáć/mlody ser ieść/możesz pić/trunk przyimowáć. Dziecie ktore sie národzi/we wszech vczynkoch swych skromne bedzie á spráwiedliwy sedzia.



October Paździerńik



Paździerńiká miesiącá/ptáctwo y czwornog zwierzetá y ine pożyteczne iest krom ráká/bo thedy bywa ránion á nákázon od morskiego gadu. Tedy piy możesz/ á iedz ges wárzoną/w napoiu miey imbier/gálgan/cinámon. Kto szostego dniá sobie krew pusci/ten tego roku vmiera. Jesli grzmi/wiátry wielkie/ zboże y owoce tego roku drogie známionuie. Jmbier/cinámon/możesz bedzieszli pić: zdrow bedzieszli/leniwości sie masz wárowáć/kozie mleko albo owoce á gwozdziki możesz ieść. Paździerńik/zá czásu mego krwie niepuszczay w łáźni sie nie myi/głow wszelkiego zwierzeciá á story nie iedz/trunku nieprzyimuy. Dziecie ktore sie národzi/złego przyrodzenia bywá á rzeczy nie przyiemney.

Nouember Listopad

Listhopádu miesiącá gorączo sie w łáźni nie myi/bo łáźniá iest przysługowánie niecżystości. Jesli tego potrzebá záskorniá krew puszczay/ale ostrzegay sie od zimná / w napoiu miey imbier/cinamon/kryształ. Kto 16. 17. dniá puszczałby sobie krew/tego roku vmrze.







Jeśli grzmi tego miesiącá/obfitość zbożá á lato wesołe znamionuie/łaźniá á nieczystnśc tego czásu škodliwa.

Listopad/w mym czáśie krwie niepuszczay aż by tego byłá pilna potrzebá/kozie mleko pij bo sie z tego krew rozmnaża y czudność czyni/nie przyimuy trunku. Dziecie ktore sie národzi śtrzelcem á opátrznym y dobrym mężem będzie.

December Grudzień

Grudniá ostrzegay głowy swey od mrozu abyś czáły rok zdrową głowę miał/ day sobie záciąć głowną żyłę/ á myi sie w łáźni poki sie podoba/topolą á imbier iedz. Kto szostego y 7 á 11. dniá krew sobie puści tego roku vmrze.

Kto poślednicgo dniá ná skonániu grudniá żelázem ránion będzie/abo sirop á trunk przyimie/hnet abo rychło vmrze. Dziecie ktore sie thego dniá národzi / nie będzie nákłoniono ku dobremu ale haniebną śmiercią vmrze. Jeśli vsłyszysz grzmienie tego miesiącá / wiedz że tego roku obfitość będzie wszythkich potrzeb / y dobry pokoy/á dobroć miedzy ludźmi/ przygodne są tego miesiącá wszytki gorące rzeczy.

Grudzień/w czásu moim iesli potrzebá z głowy krew puszczay (ále nie kordem) Piernych pokármow vżyway/muszkat iedz/trunku nie przyimuy. Dziecie ktore sie narodzi / spráwiedliwym sędzią będzie/mocny á grubego ciáłá/á wszákże będzie smyślny.



Poczyna sie nauka o poznawaniu vriny/to iesth moczu/ tak zdrowego iako y chorego człowieka/ á ták też y o poznáwaniu rozmáitych niemoczy człowieczych przez vryny łączno z tey nauki pobaczysz.

Auicenna w pierwszych xięgách o vrynách/ to iest o poznáwániu moczu człowieczego pisze/ták mowi. Jeśli masz ktorą niemoc w człowiecze przez vrinę poznáć/tedy ma być słusznym obyczáiem záchowaná vryná od tego ktory chce iże by Lekarz prawdziwie niemoc iego obaczył/á potym iemu słuszną ráde y vżyteczną dał/abowiem powieda dáley tenże Auicenna/iż vriná iesth známię bárzo omplne ku práwemu poznáwániu człowieczey niemocy/á to zwłaszcza gdi słusznie przez niemocznego nie będzie záchowaná/á záśie bárzo łączniejsza ku wyrozumieniu niemoczy gdy tákim obyczáiem będzie zostáwioná.

Naprzod ma być iedná na świtániu/á druga przed wschodem słońcá zostáwioná /á kto nie może mieć dwu sklenicz lekárskich/tedy w iedney przed wschodem słońcá ma zostáwić.

Drugie/ma być czyście sklenicá zwierzchu zátkána y w cieple postáwiona.

Trzecie/dłużey godziny á nawiecey dwu godzin nie ma stać/abowiem bárwę tráci y wszytká sie odmienia. Acżkolwiek niektorzy Doctorowie/y po piąci godzinách kážą oględowáć vrinę ktorym





ktorym tákim wßytkim Auicenna ieſt przećiwny/powiedaiąc iż gdy godzinę poſtoi/thedy ſie iuż mieni/á ták omylnoſć czyni Doctorom w poznániu niemocy przez nie. Thež záſie bárzo richlo po zoſtáwieniu vriná nie ma być oglądána/ale ma przynamniey ćzwierć godziny poſtać/ dla tego aby grubße wilgośći od ſubtelnośći moczu były niejáko oddźielone.

℃ Czwarte baczenie ku zoſtáwieniu vryny/iż ten ktory ma po ranu zoſtáwić vrinę/ niema w czorayßego dniá pośćić/ale ma miernie wieczerzáć y tákież pić.

℃ Piąte baczenie ku ſlußnemu zoſtáwieniu vryny/iż ten ktory ma zoſtáwić vryne/niema zbytnie z ßáfránem ani czarney kápuſty ieść/ani czerwonego winá pić/ani Caſſiey na nocz bráć / y owßem ani ſie gniewáć/ani bárzo robić/abowiem ty rzeczy odmieniáią vrinę czyniąc iey czerwoną bárwę/tákież też vczynek cieleſny zámacza vrinę/przeto niebywa prawdziwe iey poznánie.

℃ Szoſte/naczynie w ktorym vrinę zoſtáwiáią/ma być ze ſklá iaſnego/nie grubego / na dnie ßerokie á ku wierzchowi wąskie/iáko ieſt vrinal/to ieſt lekárska ſklenicá.

℃ Siodme baczenie/Vriná gdy ma być zoſtáwioná/ma być wßytká rázem zoſtáwiona / nicz iey nie vlewáiąc/czo rády biáłe głowy ſromieźliwe czynią/trzecią część zoſtáwią vryny á dwie z vrinałá wyleie/aby iey nie przyſadzono opilſtwá.

℃ Oſme baczenie/Vriná ma być záchowana aby iey wiátr niedoßedł ani zimno.

℃ Dziewiąte báczenie/w ieden vrinal to ieſt w ſklenice nie ma być dwá rázy przeſtáiąc mokrzono/ale iácy raz chocia będzie máło/á wßákoż w drugą ſklenicę możeß drugi raz zoſtáwić.

℃ Dziesiąta/Gdy maß vrinę doctorowi nieść/lekko nie mącząc ma być nieſioná/ aby tym snádniey niemocz wyrozumiał/tákież też y ſam ſie w poznáwániu vriny ſpráwuy.

℃ Jedennaſte baczenie do vriny/Nie ma być przeciwko promieniom ſłonecznym oglądána / ále iednák ná mieſczu świátłym iżeby promienie nie wrażáły ſie w ſklenice.

¶ Dwánaſte baczenie do vryny/Nie ma być vrinał bárzo od oczu oddalon/ abowiem dla oddalenia wielkiego iáſnoſc ſie w vrinie mnoży. Niema też być bárzo z bliská oglądáná / abowiem mią́ſzoſc gruba w vrinie wietſza dla tego ſie vkázuie.

¶ Też przyſtepuiąc ku poznániu zdrowey y chorey vryny to máſz wiedzieć. Naprzod á nawiecey máſz obaczyć/iákiey ieſt bárwy vriná/to ieſt/ieſli czerwona/albo bláda/albo żolta/ albo czarna/y dáley. Drugie máſz báczyć ſáme wodnoſc vriny/ieſli ieſt mią́ſza/gruba/czyli ſubtelna. Trzecie máſz baczyć pilno czo plywa w vrinie/abowiem bywáią w niey obloczki/ bywáią wloſi/bywáią kámienie/piány na wierzchu vriny/y inſze rzeczy. Czwarte máſz báczyć wielkoſc vriny/iáko iey wiele odchodzi rázem/albo też wiele rázow przez dzień/á thy ſą rzeczy napotrzebnieyſze báczyć dla poznáwánia niemoczy przez vryne.

¶ Są też inſze rzeczy mnieyſze á nie ták bárzo potrzebne ku baczeniu Lekárzowi w poznáwániu niemocy przez vriny/a to ſą ty. Naprzod od iákiego człowieká ieſt vriná/ieſli od meżczyzny/albo od białey glowy/abowiem meska vriná ieſt rumienſza/á niewieſcia bledſza y grubſza poſpolicie. Drugie máſz baczyć ná látá tego czyie ogledujeſz vryne/ abowiem ſtárych ludzi vriny ſą cienkie á z żolta bláde/záſie mlodych ludzi ſą rumiáno iáſne. Thrzecie máſz báczyć complexią/abowiem kolerykowie miewáią vryny żolte á ſubthelne/flegmáthykowie bláde á przy grubſzym/melánkolikowie też bládą á cienką/krewnego przyrodzenia ludzie miewáią rumiáne vryny iákoby złotey bárwy á troche mią́ſze. Na krotce/miałby też obaczyć inſze rzeczy/ iáka práca onego człowieká ktory vryne zoſtáwił/záſie iedzenie iego/ieſli poſcił/też ieſtliby był wczorá w łázni/też ieſli ſie czym gorącym mázał/też ieſli iákie picie moczne pił/abowiem też ty rzeczy odmieniáią przyrodzoną bárwe w vrinie/á ſtąd niedoſtáteczne z niey bywa poznánie. A wſzákże tobie nie Doctorowi doſić báczyć czterzy rzeczy wyſzey nápiſáne/tho ieſth bárwe vriny/ wodnoſc vriny/rzeczy ktore ſą w vrinie albo na wierzchu vriny/á wielkoſc vriny/á ſtąd bedzieſz baczył iáko máſz poznáć rozliczne niemocy/á naprzod z bárwy vriny.

Naprzod vrina czarna czo známionuie.



Czarna vriná w gorączce vſtáwiczney to ieſt w łożney niemocy ktorą też zową ogniową/známionuie ſmiertelnego być/á nawiecey gdy po troſzcze iey miewa á kthemu iże ſmierdzącey/táki człowiek trudno ſie z they niemoci wyleży/ bowiem známionuie wielkie ſpalenie y duchow ożywiáiącich wyniſzczenie

¶ Theż czarna vriná á zwlaſzcza v białych głow/na ſpodku ſklenicze mią́ſza á gruba/ á ktemu w niemáley iákoſci/známionuie iże tá niewiáſtá pozbyłá złych wilgoſci z mácice czáſu przyrodzoney choroby ſwoiey abo po niey/ á táká vriná ieſt vżyteczna.

¶ Też czarna vryná po długiey febrze quartanie vkázuie ſie/ známionuie iż oná wilgoſc melankoliczna czarna plynie z żył y od ſledziony/ktora ſie mieſza w vrinie á z nią odchodzi/ známie ieſt zdrowia.

¶ Też vriná czarna/gruba iáko inkauſt ktorym piſzą/á nawiecey v niewiaſt/ známionuie ráni albo roſpádliny we wnątrz około mecherzá albo nerek/á bolenie y rzezánie w mokrzeniu cieſzkie/á dla tego odchodzą tákie nieczyſtoſci czarne grube przez vrine. Na to lekárſtwo máſz proſte/Kozie mleko cieplo ſtrzykawką nábieráiącz wſthrzykáć w mácice albo rám na to mieſtce táiemne.

¶ Też vriná ciemna/gruba/ktora ma w ſobie nieiákie proſzki iákoby rybią luſke abo otreby/táka vriná známionuie flux w nogách /á nawiecey gdy na dnie w ſklenicy vſtoi ſie nieczyſtoſc iákoby drożdże.

¶ Theż máſz wiedzieć iż czarna vriná nigdy cienka niebywa ani ſubtelna/iedno zawſze gruba á mią́ſza/á to dla ciemnoſci ktora przichodzi z czarnoſci.

Poſiniałey barwy vrina/ tho ieſt olowiáney/ czo známionuie.







Olowiáney bárwy vriná wszytká / známionuie wyniszczenie duchow przyrodzonych y ciepłá przyrodzonego / y kthemu nákáżenie krwie / y inszych wilgosci przyrodzonych we wszytkim ciele.

¶ Ale kiedy iedno posiniáłosc na wierzchu bedzie vriny / tedy táka vriná známionuie niemoc s. Válántego / y też dawne bolenie głowy catarrum / to iest płynienie złych słonych wilgosci z głowy ná piersi / á to gdi na sámym wierzchu vriny bedą pianki iáko ziarnka mákowe około vrinałá.

¶ Też ołowiáney bárwy vrina / tylko na dnie vrinała bedącza / známionuie krzyżow y nerek bolenie / á v białych głow rozmáithe niemoczy (mácice.

¶ Też ołowiáney bárwy vryná / á zwłaszcza w posrzodku vriny bedącza / známionuie piersi y płuczá być dreczone / iáko dychávicżną niemoczą / zránieniem od słonych á zágniłych wilgosci czo bywa w suchothách / ktore suchoty z strony zránionych płuc przy (chodzą.

¶ Też ołowiáney bárwy vriná w biegunkách długich / y też w cieczeniu emoroid / to iest krwie posládkiem / ktorą niemocz żydowie cżescjey miewáią. Bywa też táka vryná w kolice ciekącey / y kto glisty w żywocie ma.

¶ Też ołowiáney bárwy vriná gdy bedzie w sobie proszeczki na podobieństwo słonecznego promienia miáłá / známionuie w cżłonkoch bolenie / to iest w stáwiech recżnych á nożnych.

¶ Też táka vriná po troszę miewána / známionuie wypálenie przyrodzonych wilgosci / y tákież wątroby / nerek y wsztkiego ciáłá / a gdi kthemu bedzie tłusta iákoby na podobieństhwo oleiu w gorących sebrách á w kożnych niemoczách / smierć tákowa známionuie.

Biała vrina czo znamionuie

Vrina biała v zdrowych ludzi cżesto bedącza / złe trawienie żołądká y wątroby známionuie / á to gdi iest troche metna ale zásie cienka á swiátła / grube á kleiowáthe wilgosci flegmiste w żołądku y w żyłách być v

¶ Biała vriná / subtelna á cienka z niejáką iásnoscią / známionuie zátkánie y zánieczysczienie sledziony / á ták kre lewego boku pod ziebrámi y słábiznie znácży. (kázuie.

¶ Też biała vriná subtelna á cżestho odchodząca w niemáley iákosci / známionuie zápalenie nerek / z ktorego zápalenia ciągnie sie vriná z wątroby do nerek bez żadnego zágrzania y strawienia / á potym ták biała á surowa obficie odchodzi / á to iest iedná niemoc ktorą po łácinie Diabetes zową. Bywa też táka vriná z záziebienia mecherzá / iż cżesto z nią musi chodzić iedno po troszę.

¶ Też táká vriná á zwłaszcża iásna w kthorey miegocżą sie proszki na wzraz onych ktore w promieniach słonecżnich widámy / známionuie Artetike / to iest bolenie cżłonkow.

¶ Też biała vriná w gorącżych niemocżách iáko w ogniowych / vkázuie iż kolerá wrázilá sie w głowe / á stąd oszálenie przychodzi / á zwłásczża gdy pierwey byłá cżerwona / á pothym białą sie stáłá / y owszem gdy táka biała á cienka vriná przez kielko dni w gorącey niemoczy bedzie trwáć / chory żyw być niemoże z powiesci lekárzá Theophila.

¶ Też vriná biała / cienka w stárym cżłowiecże zdrowym / známionuie niedostátek ciepłá przyrodzonego / á pospolicie stárzy ludzie tákie vryny miewáią.

¶ Też w młodym cżłowiecże biała á cienka vriná cżesto sie vkázuiącza / quartane być známionuie / acżkolwiek też bywa y rumiána á to w quartanie / kthora nie thylko z sámey iedney melánkoliey przychodzi / że krwią abo z kolerą żołtą zmieszána.

¶ Też biała vriná ták w meżcżyznách iáko y białych głow / bolenie bokow y krzyżow známionuie.

¶ Na koniecz w kāżdey z thych niemoczy / iáko w oszáleniu cżásu gorączey niemoczy ogniowey / iáko też w pleurze / w niemoci s. Válántego / w párálizowey niemocy / w kolice / w cżeruoney biegunce / w peripleumonicy / to iest



w owrzedziáłych płucżách gdy vriná biała be dzie przez kielko dni odchodźić/ śmierć onemu

¶ Też biała vriná v zdrowego cżło- (pláći. wieká/ známionuie wielkie iedzenie/ tákież y pi ćie zbytnie.

Blada vrina albo popielasta to iest iákoby rog przezrzysty biały Czo známionuie.



VRiná popieláſtha/ gruboſci áni żadney miąſzoſci zbytniey w sie nie bierze/ á tá ká vriná popieláſtha cienka v zdrowego człowieká záwżdy widána/ známionuie one- go być melankoliczńego przyrodzenia.

¶ Też popieláſta vryná/ to wſzytko známio nuie czo y biała vriná cienka abo ſubtelna.

¶ A wſzákoż poſpolicie vriná popieláſta/ al bo ktora ieſth białemu rogowi podobna/ zná- mionuie obfitowánie ſłonych wodnoſci fleg- miſtych w żyłách onego człowieká/ á tho gdy troche będzie zámączoná ſámá w ſobie.

Mlecżney albo ſerwatczaney bárwy vriná/ czo známionuie.



VRyná biała iáko mleko albo ſerwathká nie gęſta ale miernie cienka/ na przod- ku łożney niemoci cięſzkiey/ vkázuie cho remu vpadek známienity/ á zwłaſzcża iż ſą in ſze nie dobre znáki ktemu/ iáko wielkie bolenie głowy/ nie ſpánie/ cżknienie/ nie iedzenie/ wiel ka mdłoſc/ śmierć tákiemu grozi.

¶ Záſie gdy ſą przy tákiey vrinie dobre inſze znáki/ iáko śiłá nie vpádła/ oddech wolny/ ſpá nie/ pámięć nie odeſzła/ iedzenie/ tháka vriná

nicz złego nieukázuie.

¶ Też vriná biała nie mętna bárzo ku mle- ku podobna/ na ſchodzie niemoci obficie będą- czą/ známionuie iż poczyna niemoc przez tá ka vrinę odchodźić/ á rychłe zdrowie vkázuie.

¶ Też mlecżney bárwy vriná nie gęſta/ w fe brze ktora na káżdy dzień bywa/ známionuie iż oná febrá z zimney przyczyny flegmiſthey przyſzłá/ á ták oney febri długie trwánie vkázu

¶ Też mlecżna vriná á ktemu męth- (ie. na y gęſtha z nieiáką śinoſcią/ Jdropiſim tho ieſt puchnienie w żywocie znáczy/ á gdy w tá- kiey vrinie vzrzyſz na dnie vrinała iákoby piá- ſek albo pływáiący nadednem/ tolikę maſz ſe- dźić/ to ieſt kłoćie w żywoćie kthore z grubey á z klijowátey flegmy w ielithách zgromádzoney przychodźi/ ták iż iákoby świdertiem ielitá vier ćieć miał/ iáko o tym Galenuſz świádczy iż te go ſam na ſobie doświádczył.

¶ Też vriná mlecżna zmączoná/ známio- nuie bolenie głowy teráznieyſze abo przyſzłe. Jpocras też w cżwartych kxięgách ſwych A- foriſmow piſze. Na koniec táka vriná mlecż- na wzburzona ábo zágęſczona/ známionuie bolenie w tyle głowy ocięzliue z flegmiſtego ná pełnienia/ y też známionuie nádymánie bo- kow y nie ſmák w vſciech/ leniwoſc ciáłá/ the- poſc ſmyſłow y rozumu/ sklonnoſc ku nieu- ſtáwicżnemu ſpániu.

Blada vrina czo znamionuie.



BŁáda vriná albo troche przy żołtſzym á ſámá wſzytka miąſzá/ známionuie fe- bre/ to ieſth zimnice z zágniłoſci flegmi- ſtey/ á to ieſli táká ktora bywa na káżdy dzień/ á po łáćinie quottidiana.

¶ Thez vriná bláda miernie á wodnoſci nie grubey ale cienkiey/ obfitoſc ſpaloney koleri/ to ieſt melankoliey vkázuie.

¶ Też vriná mierney blądoſci thák iż ma w ſobie máłą żołtoſc/ gdi táką vzrziſz v człowieká zdrowego/ maſz wiedźieć iż táki ieſt flegmiſtey complexiey/ to ieſt przirodzenia flegmiſtego.



¶ Też gdy po białey albo po mlecżney vrynie vkaże sie błáda/albo táka iákie iest wielbląndowe runo/známionuie vmocznienie ciepłá przirodzonego/y trawienie zimnych á flegmistych wilgosci.

¶ Też vryná práwie błáda/cienka/iásna/w gorącey łożney niemoczy táka będącá / gdy chory iest przy sile/gie/y spi/thedy sie mash nádziewáć wrzedzienice pod práwą piersią.

¶ Też bláda vriná albo troche przyrumienszá z błednosćią/ na wierzchu sámym piánista á tłusta/posiniáła/troche przyżołthszym/ á ktemu w małe wychodzącza/suchoty być onemu człowiekowi známionuie/á gdy ku tákiey vrynie przydzie biegunká/iuż śmierć thudzież z powieści Jpocratis 5.aphorismorum.

Vrina żołta czo znamionuie.



Vriná żołta práwie albo nie práwie/wodnosći cienkiey albo miernej / známionuie terciáne febre/to iest zimnice gorączą trzeciego dniá/á to v młodego człowieká/ táko flegmátyká iáko v melankoliká.

¶ Też táka vryná zostáwiona od stárego człowieká/dwoiáką gorączke terciáne známio.

¶ Też vriná námieniona w młodym młodzieńczu ktory ma czternaście lat abo mniey/ vstáwiczną á łożną niemoc vkázuie.

¶ Thez vriná przerzeczona od młodzieńczá przyrodzenia kolerycżnego zostáwioná/iest iego przyrodzenia vriná/ żadney niemoczy nie vkázuie w nim.

¶ Też żołta vriná/to iest iákoby wode ozłácánił/ktemu subtelna promienistá to iest iákoby miáłá w sobie promienie lyskáiące sie/ táka známionuie opilacie á zátkánie śledziony y żyłek iey/z kąd potym czarnosć na wszytkiego człowieká przychozdi á nawięcey na lice.

¶ Też żołta vriná cienka á w vrinale iey będąc niemało/ z prágnienim á z schnienim vstáwicżnym vst / z niemiewániem stolczow / znamionuie suchosć zbytnią wątroby/ á tám że na práwym boku w słábiźnie y troche powyszey rozciągáiące/bolenie táki miewa.

Vrina złotey barwy czo známionuie.



Vriná złotey bárwy práwie iáko czystho złoto rumiáne/táka iesth dobrá/á známion. dobrego á zupełnego zdrowia człowieká/á nawięcey gdy vryná tákiey złothey bárwy ma w sobie mierną vodnosć/ to iest áni cienka bárzo ani też bárzo gruba

¶ Też złotey bárwy vryna/cienka y subtelna w dziecieciu osmi/dziesiąći y thrzynaście lath/ wiedz iż tákie dziećie ma vstáwiczną biegunczáną niemoc/w stárym człowiecże ták v mężczyzny iáko y v białey głowy / nadziewáy sie dwoiákiey terciány.

¶ Też vryná w opuchłym człowiecże złotey bárwy będacza/śmierć známionuie.

¶ Też záśie złotey bárwy vriná troche miąszá/ná wierzchu záćmiona/quotidiane/ tho iest zimnice ná káżdi dzień będączą/rozumiey z flegmy słodkiey. A gdy táką vrine v niewiásty vyrzisz/znák iest obciążenia máćice z słoną abo z słodką flegmą/abowiem są niektore żyłki pochodzące od wątroby do máćicze / á záśie idą od máćice do mecherzá z wodą moczową.

¶ Też vriná złota albo bládo złota / miąszá ná wierzchu záśiniáła y záburzona/známionuie pleure/to iest niemoc bárzo moczną/ktora przychodzi z kłoćiem na práwym albo na lewym boku miedzy żiebry/ktemu z febrą/z kászlem/z cieszkim oddychániem/ktora niemoc nicżym więcey á właśniey nie bywa leczona iedno puśćić z przeciwney mediány krew albo z płucżney/á potym w kielko godzinách z tey że reki gdzie kłoćie/drugi raz záćiąć mediáne albo płuczną / y dáć bárzo wiele krwie iśc áże do omdlenia/bo thym wrzod wnetrzny rosthárgnieß.

Czerwona vrina czo znamio.





Czerwona vryna/wodnosci miernie cien
kiey/na wierzchu zaćmiona y grubsza ni
zli na spodku vrynala/taka dwoistą ter=
ciane znamionuie/przy kthorey terciánie by=
waią ty znaki. Naprzod bolenie glowy na pra
uey stronie/prágnienie/gorzki smak w vsciech
piszczenie y szumienie w vszoch/ a wszakoz thez
masz baczyć lata tych ludzi/abowiem od mlo
dzienca taka vryna: znamionuie dwoistą ter=
ciane febre/ale od dziecięcia: vstawiczną a loz
ną niemoc znamionuie.

¶ Tez vryna czerwona/iasna. cienka/przez
dlugi czas iednako sie vkazuiąc a ktemu krom
febry/tedy taka vryna pewne zapalenie wąt=
roby znamionuie/a nawięcey ktemu masz ba
czyć piánke na wierzchu vriny zoltą abo zielo
ną plywaiączą/a sama vryna v wierzchu sa
mego zaćmiona/gdy to obaczysz/ prawdziwe
zapalenie wątroby osądzisz.

¶ Tez vrina czerwona prawie/ albo tez nie
prawie/wodnosci nie cienkiey ale zamieszaney
krom sinosci y krom trącenia przykrego/ taka
znamionuie Sinochum/ to iesth lozną nie=
moc ogniową z zbytku krwie tylko przichodzą
czą/a ta niemoc bywa leczona wielkiem vpu
szczenim krwie.

¶ Thez vrina prawie czerwona / cienka sa=
ma w sobie a przezrzysta/taka febre znamio=
nuie kthorą zową Causon/to iesth gorącza fe
bra. Naprzod z kolery/potym ze krwie slozo
na/a ta vilgosc pospolicie gnije wzilkach vstek
zoladkowych y tez watrobnych/y niegdy pluc
nych/niegdy tez z sledziony. Lekarstwo tey go
rączki zbytnie pałączey/ kthora iesth rzeczona
Causon. Naprzod krwie vpusciwszy / potym
kolere purgować/a krew ochlodzić siropmi/ia
ko Siropus acetosus simplex. Siropus bi=
zantinus. Sirop. de Endiuia/ z wodkami/
mleczową/lupulorum to iest chmielu/ bora=

¶ Tez vrina rumiana v bialich glow (gowa
maiącza w sobie oblocżek na dnie/ znam. ob=
fitosc krwie/a zwlaszcza gdy skarzy na obciąze
nie glowy w ciemieniu/y na wielką duszność.

¶ Tez vrina rumiana maiącza oblocżek ro
zerwany po wszytkiey vrinie / thaka znamio=
nuie panowánie wiatrow w zywocie / ktemu
nadymánie bokow/a nie trawienie zoladka y
zyl wszytkich/a ktemu vkazuie obfitosc zagni=
lych wilgosci w zoladku.

¶ Tez vryna czerwona/ iasna / maiącza w
sobie proszki na podobieństwo tich ktore w slon
czu widamy/obfitosc krwie znamionuie/ a to
ktemu masz baczyć/iesli ma w bokoch strzeka=
nie. Bywa tez taka v tych ludzi ktorzy Scia
tike to iest denną bolesc/albo francze/albo la=
manie maią.

¶ Tez vrina czerwona nie przednie gruba /
obfitosc krwie znamionuie/a zwlaszcza gdy ta
kowa bedzie krom febry widana / aczkolwiek y
w febrze toz znamionuie/iedno to masz baczić
iesli oczy są czerwone/ciezkosc w piersiach/ bo
lenie w ciemieniu glowy. Ty znaki są pewne z
obfitosci krwie/v zdrowego czlowieka lekarst=
wo na to/krew z mediany puscić.

Krwawa vryna czo znamio.



Vrina krwawa znamionuie nakazenie
wątroby.

¶ Drugie/ znamionuie rany w me=
cherzu a to gdy po trosze odchodzi. Ale gdy tak
krwawa obficie odchodzi/ znamionuie naru=
szenie ranne w sledzionie.

Vrina zielona czo znamion.



Barwy zieloney vryna troiaka bywa / to
iest zielona w pierwszim stopniu/ a te zo
wą Kianos na podobieństwo czarnego
wina/w wtorym y w trzecim stopniu/ ta iest
prawie

prawie zielona na wzraz kapusti/thaka vrina
zielona bywa z iadowitey koleri kthorą zową
Prasina a Eruginosa/w żołądku nawiecej sie
¶ Taka vrina zielona gdi po(zachowawa.
throsze odchodzi/a ktemu paznokti onego czlo
wieka są posiniale/smierci sie niechay nadzieua
Zasie zielona obfice odchodząca a methna/
odtworzenie wnetrzenego wrzodu znamio-
nuie czasem z smiercią a czasem ze zdrowiem.
¶ Też zielona vrina w gorącey febrze kurcz
znamionuie.
¶ Na koniec taka vrina nic dobrego nie zna
mionuie/a bowiem pospolicie zmartwienie y
wyniszczenie duchow ożywiaiącyh/a zbytecz-
nie krwie y inszych wilkosci spalenie.
¶ Też zielona vrina zieloną niemoc znam.
iako zbytnie żolta vrina/żoltą niemoc znam.
¶ Też zieloney barwy vrina/thrutego czlo-
wieka znamionuie.

Kijanos vrina tho iesth iako wino barzo czarne/ a druga Inopos vrina to iest maiacza wsobie barwe wina nie barzo carnego/ czo znamionuie/



NAprzod iakmiarz vrina Kijanos a vry-
na Inopos / maią iednakie włosnosci w
poznaniu niemoci człowieczich/iedno iż
vrina kijanos thak rzeczona/iest nie iednakiey
barwy/abowiem miesteem iest czarna/miest-
cem czerwona/miesteem też zielona/y też mie
steem olowianey barwy.
¶ Ty vriny gdy będą widane w mocznych
łożnych niemoczach/nic gorszego być niemoże
a iest smiertelna dla zbytniego trapienia cięż-
kosci w takiey niemocy/zwłaszcza gdi na przo-
dku niemocy bedzie vrina czerwona/a potim
vkaże sie Kijanos/albo Inopos/ iuż nadzieia
zla o takim chorym.
¶ Drugie/gdy taka vrina bedzie v tego czlo
wieka ktory gorączki nie ma/tedy iuż nie iesth
smiertelna/a tedi iuż znamionuie bolączke o-
koło wątroby albo około nerek/ albo rozerwa-
nie wielkiey żyły ktora od wątroby idzie/zową
ią Kijlis/a tedy dla zerwania tey żyły/ on czło
wiek miewa bolenie w siodmym pacierzu swe-
go grzbieta z dołu licząc/a dla thego vrina na
dnie vrinala zamączona y gruba vkazuie sie.
¶ Też taka vrina v białych glow widziana
bez gorączki/przyrodzonych rzeczy zagniłych
czyscienie znamionuie/ale z febrą: tedy smierć
istą znamionuie.

Tu zasie masz wiedziec o thakich rzeczach ktore w vrynach pływaią: z kthorych podczas pewniey możesz poznać niemocz w człowiecze/ niżli z samey vryny a niżli z barwy iey czerwoney/ białey/ czarney y inszych a to dla łącznego odmienienia barw/ale ty rzeczy ktore są w vrinie/nie odmieniaią sie/a tak pewnieysze osądzenie z nich możesz mieć. A naprzod będziesz wiedział czo Cirkul znamionuie na wierzchu vryny.



Jedz to naprzod/ iże vryna
będącz w sklenici lekarskiey
to iesth w vrynale / dzieli sie
na czterzy częsci albo posta-
ci. Pierwsza część v same-
go dna / a tha znamionuie
sprawe dobrą abo nie dobrą członkow niższych
iako krzyża/nerek y nog. Druga część albo po
stać vryny iest posrzodek iey / a tha vkazuie na
żołądek/wątrobe/sledzione/y na ielita wszitki
Trzecia postać ktora iest nawyssza/ ta znamio
nuie płuca/serce/diafragma y wszytki piersi z
szyią. Czwarta postać iest ta ktora iest na sa-
mym wierzchu vryny/a to iest Cirkul / to iest
krążek z vryny kthory nie iednaki bywa / a ten
znamionuie komorki/błoneczki/y mozg wszy
tek głowy. A naprzod Cirkul albo krążek mią
szey barwy wodney czo znamionuie.

Cirkul



Cirkuł wodny miąſſzy nádety czo známionuie.



Wrynná bárwy wodney Cirkuł máiącza miąſſzy/známionuie obćiążenie w tyle głowy z máłym boleniem w tyle głowy á to dla pełnośći flegmiſtey tám ná tey ſtronie abowiem tám w tyle głowy ieſth mieſtce flegmy.

Cirkuł rożefarbowey bárwy.



Cirkuł rożefarbowey bárwy/ ktemu miąſſzy/známion. bolenie w ciemieniu głowy A ták gdy táki cirkuł vzrzyſz/ z bolem ciemienia/głowy y czołá wſzytkiego/ á ktemu iż onemu choremu będą ſie przed oczymá vkázowáć tákie czerwone rzeczy/ tháki ſie ma nádziewáć płynienia krwie z noſa/ a nawięcey w gorączy niemocy łożney.

Cirkuł błády



Błády cirkuł na wierzchu vryny/ á kthemu cienki nie miąſſzy/ známionuie bolenie głowy na lewey ſtronie z melánkoliey/abowiem melánkolia lewą ſtrone głowy poſpolicie trapi/A ten cirkuł bywa błády dla zimnośći melankoliey/á cienki dla iey ſuchośći/ á ieſli táki cirkuł długo trwa v człowieká / známionuie onego być boiázliwym/ myſlączym tákowym á nie ſpiączym.

Czyrwony cirkuł cienki



Czerwony cirkuł cienki/známionuie bolenie głowy na práwey ſtronie / z wilgośći koleryczney ktora ieſt ciepła á ſucha/práwą ſtronę głowy záwſze trapi/ abowiem tám więcey panuie.

Ołowianey bárwy cirkuł.



Ołowiáney bárwy cirkuł ieſt nie dobry/ abowiem známionuie zmártwienie duchow mozg ożywiáiących/z ktorich wſzi tkiemu ciáłu czuynoſć y ruſzánie przychodzi/ á ták też táki cirkuł ołowiáney bárwy/známionuie niemoc ś. Wálántego/y zemdlenie wſzitkich członkow ciáłá człowieczego.

Też to maſz wiedzieć/gdy ſie tákowey bárwy ołowiáney vkázuie ná vrynie cirkuł/á potym w kiło dni vkáże ſie czerwony/ znák ieſth dobry/iż mozg przychodzi ku zdrowiu y ku námbyćiu duchow ożywiáiących.

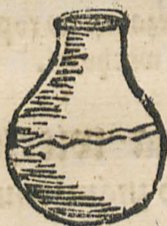
Barwy zieloney cirkuł

Cirkuł zieloney bárwy w gorączey łożney niemoczy widziány/známionuie wielkie ſpalenie y wyniſzczenie mozgu/á táki cirkuł czyni podezrzenie o oſzáleniu onego człowieká/dla bupnośći kolery.

Cirkuł



Cirkuł drżacy albo krzesaczy sie na wierzchu vriny



Cirkuł drżacy na wierzchu vriny / znamionuie bolenie w krzyżu y we wszythkich pacierzoch grzbietowych / począwszy od dolu aż do wierzchu / a tak też pospolicie ty ludzie miewaią drżenie rąk y głowy.

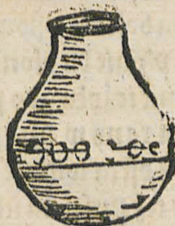
Czarney barwy cirkuł



Czarny cirkuł znamionuie zmarthwienie y spalenie wilkosci mozgowych / ktory gdy sie vkaże po zielonym cirkule / tak iż zielony pierwey bedzie / a po nim przydzie czarny / tedy taki dostonale spalenie znamionuie. A ieśli po cirkule ołowianey barwy przydzie czarny / tedy zmarthwienie duchow ożywiaiacych mozgowych / a tak vpadek wielki znamionuie

Tu zasie masz wiedzieć o bańkach ktore sie czynią z vriny / to iest piiana nadętha na wierzchu vriny pływaiacza.

Ampulla to iest piana nadęta iako bańka / iest dwoiaka / Iedna ktora nie trwa



długo ale natiechmiast po vmokrzeniu ginie / o tey nic nie oznaymuie / abowiem też nic taka nie vkazuie. Druga iesth piana abo bańka ktora po vmokrzeniu stoi długo nad vriną / a ta ampulla znamionuie wiathry pănuiące / ktore zmieszane z wilgościami flegmistemi kliiowatemi w głowie / podnoszą one piane rozdymaiąc one z ktorey sie czynią takowe bańki. Takowa tedy bańka znamionuie długość niemoczy głowney to iesth bolenia / szumieniu / y rozdymania iey.

Też takowe bańki znamionuią kruczenie y putanie w żywocie / z czego potym przychodzi wraczanie y też biegunka.

Thesz thakowa vrina znamionuie bolenie krzyża y nerek / według powieści Ipocrasowey w siodmych kxięgach swoich Aphorism. gdzie tak mowi. Ktorymkolwiek ludziom bańki na wierzchu vriny pływaią / thaczy bolenie krzyżow długie miewaią.

Czo ziarnka na vrinie pływaiące znamionuią



Na vrinie ziarnka pływaiące a zwłaszcza na cirkule vriny / czynią sie z flegmy kliiowatey na małe a drobne kąski rozdzielone / tak iż sie zdadzą iakoby ziarnka okrągłe.

Thy ziarnka takowe około cirkuła będące w okrąg vryny / znamionuią płynienie wilgości z głowy na piersi / to iest reume / abo na insze miesthce niższe a mdleysze / iako bywa albo na oczy / abo też na plecy / a sthąd bywa kaszel gdy płynie ona wilgość słona y ostra na piersi / bywa też ophtalmia to iest bolenie oczu gdy płynie tu

 nie tu

nie ku oczom/bywa bolenie vszow albo szumie nie/piszczenie/gdy plynie ku blonkam vsznym Bywa tez spadnienie iezyka gdy plynie na podniebienie: Bywaią rany w dziąslach/w iezyku gdy sie tha slona ostra wilkosc pusci na thy mieśćza: Jesli sie tez pusci na ielita/czyni biegunke: Atak catarrus albo reuma iest początkiem rozmaitych niemocy.

¶ Trzecia piana na vrynie iest ktora sie wlecze przedlugowato po vrinie/a ta piana przedlugowata nie baniczysta ani na podobieństwo ziarnek/znamionuie wrzenie krwie w zylach/a to gdy vrina iest rumiana: ale iesli vrina blada/tedy znamionuie wiatry w ziwocie

Obloczek w vrinie czo zna.



Obloczek w vrinie iesth iakoby dym ktory sie czyni z ciepla przyrodzonego ktore cieplo podnosi taki obloczek z wodnosci vriny: Taki obloczek znamionuie obciązenie pluc/y ciezkosc dychawiczną piersi czyni/a nawieczey gdy then obloczek na wierzchnicy postaci vriny plywa.

Ropa w vrinie czo zna.



Naidnie ropa vrinala w vrinie vidzlana/znamionuie rany nerek abo mecherza albo wątroby/a to tak rozeznasz/ Jesli vrina wktorey iest ropa smierdzi/ a kthemu on człowiek czuie ciezkosc a bolenie w krzizu gdzie są nerky/ albo czuie bolenie przed soba pod kością ktora iest przy dymionach/thedy iest znak ize tha ropa z iednego mieśćza przerzeczonego wychodzy/ czego Jpocras poswadcza w piąthych kxiegach Aphorism. Gdy prawi ropa albo luska z vriną wychodzi a vrina smierdzy/ w nerka ch albo w mecherzu rany znamionuie/ale iesli czuie ciezkosc z boleniem malym w prawey slabiznie/ znak iest iz od wątroby tha ropa plynie/a ktemu iz ona vrina niesmierdzi

¶ Tha ropa czyni sie z naplynienia wilkosci grubych/ ktore gdy dlugo leząc/na tych mieśćzach tleią a prochnieią/ a z tąd ony mieśćza gnią gdzie są/a potym dla onego czlonku nakazonego/ obraczaią sie w rope/ktora potym po trosze z vriną wychodzi.

Tlustosc na wierzchu vriny czo znamionuie.



Ktora vrina ma na wierzchu tlustosc iakoby oley/thaka vrina gdy sie vkazuie w febrze/znamionuie plynienie tlustosci ze wszytkiego ciala człowieczego/a pospolicie thaka bywa gdy człowiek ma suchoty: Ale iesli taka vrina tlusta krom febry to iest gorączki bywa/thedy znamionuie iz ta tlustosc z nerek albo z biodr wychodzi/dla zagrzania tam thych mieśćc/abowiem tam iest nawieczey tlustosci/ o czym Jpocrates w siodmych kxiegach swoich pisze w Aphorismie trzydziestym piątym.

Potym masz wiedziec czo zagnilosc wilgotna znamionuie ktora z vrina wychodzi.



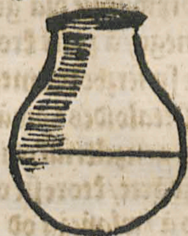
Masz wiedziec iz thaka zagnilosc gruba czasem bywa na wierzchu vriny/ czasem,



kem w posrzodku / czasem na dnie. Jesli na wierzchu / znamionuie trapienie w piersiach okolo plucz: iesli w posrzodku / znamionuie ob ciążenie żoładka / bolenie z oddzieranim / kru czenie z nadymaniem bokow.

Jesli też taka zagniłosc to iest humor cru dus / na spodku vriny bedzie / znamionuie tre= stanie nyrek / biodr / mecherza / takież v nieuiast maćice / z pełnosci takiey nieczystey zagniłosci.

Przy thym dla prawdziwego rozenania tey zagnilosci od Ipostasim'



Naprzod thak rozumieiąi / Ipostasis v le= karzow bywa poznawana w vrinie tym obyczaiem / Gdy człowiek zdrowy albo ten ktory z niemoci wzmaga / zestawi vrine w sklenicy lekarskiey po godzinie vstoi sie w o= ney vrinie na dnie iakoby iaki obłoczek migssy a ku wierzchu cienki iakoby kregel / a to Lekarze zową Ipostasis / to iesth / rzecz zbytnia trzeciey strawnosci ktora iest w żyłach / abowiem każde trawienie ostawuie na konice rzecz zbyteczna nic nie vżyteczną / iako to w żołądku iest pirw sze chrawienie / tam ostaie pierwsza rzecz zbyt= nia a nie vżyteczna / to iest łayno a viatry thy rzeczy precz natura wypadza: Drugie trawie nie iest w wątrobie / tam zostaie rzecz zbytnia / to iest vrina / ta też idzie precz: Trzecie trawie= nie iest w żyłach / a tam zostaie trzecia rzecz zby= tnia / to iest z ktorey bywa ta ista Ipostasis kto ra idzie z żył / z członkow do nyrek / a po tym sie miesza z vriną / a gdy z godzinie postoi / tedy sie dzieli od vriny w iedne kupke podobną ogorko wi abo szyszce iodłowey / a tho tak masz rozeznac te wiltosc grubą od tey Ipostasim / abowiem gdy zmącisz vrine / thedy w onym zamąceniu Ipostasis rozerwie sie na małe kąski / i owszem zmieszą sie z vriną iako oley albo miod: ale ta gruba wilkosc nie może sie tak dobrze zmieszać ale sie wlecze po vrinie iakoby zgrzeli: Dru gie / Ipostasis iest rzecz biała / gładka / czudna / a ona vrina nie smierdząca: zasie wiltosc tha gruba iesth szpetney barwy / leżąca na dnie / a ktemu czyni vrine smierdzącą.

Też pospolicie rzadko sie trafuie Iposta= sis v zdrowych ludzi a zwłaszcza ktorzy są w praci / abowiem sie ona zbytecznosc w nich tra wi y ciężkosc ciała potem odchodzi.

Ale v chorych ludzi ktorzy leżą / tam Leka rze pilno sie według Ipostasim sprawuią / a silne iudicium albo to iste poznanie niemocy / iako rychło sie dokona / biora.

Ta iest napewnieysza zdrowia / ktora iesth ku białosci skłonnieysza / gładka / ku gorze pod= niosła na podobienstwo szyszki sosnowey albo

Zasie ktora iest roztargniona (iodłowey. y tam y sam po vrinie / tam wiatry w żywocie y żyłach panuią.

Thez w ktorey niemocy nie widzą Iposta sim / znamionuie iże taka niemoc długo bedzie

Też czerwoney barwy Ipostasis / znamio nuie długosc niemocy a surowizne materiey / z ktorey niemoc pochodzi.

Thez ołowianey barwy Ipostasis / iest po= dezrzana / abowiem znamionuie zmartwienie duchow przyrodzonych.

Thez czarna a zielona Ipostasis / iest gor= sza / abowiem znamionuie ostatnie spalenie / a tak smierć.

Też blado żołta Ipostasis / iest gorsza ni= zli czerwona / abowiem bywa taka z wodney krwie / a tak znamionuie wietsze przedłużenie niemoczy niżli czerwona.

Miestce Ipostasis nigdzie iedno na dnie v

Też to masz wiedziec / iż gdy w v (rinala. rinie na samym dnie bedzie zgromadzenie te= go obłoczku zaostrzonego / białego / taki lekarze zową Ipostasis / zasie gdy bedzie w posrzodku vriny iż sie podniesie odedna pływaiąc w po= srzodku / Enoremą zową / a iuż nie tak iest do bry iako pierwszy / trzeci pływa v samego wierz chu a then iebcze mnieyszy / znak daie dobrego zdrowia / zową gi Nephilis.

Thu masz wiedziec czo piasek znamionuie w vrinie

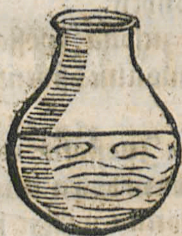
Piasek w vrinie iest troiaki / czyrwony iako cegła / drugi biały / trzeci ciemny. Czer=

wony piasek/ten wychodzi od nerek y thám sie rodzi. Biały ten wychodzi od mecherzá y tám sie rodzi. Czarny ten thez wychodzi od nerek y od sledziony z lewego boku/ á then sie rodzi z melankoliey/ ktora gdy stwardzieie tedy záwße czarna sie stáie.

¶ Drugie wiedz/ iż piasek czyrwony/ nie záwße známionuie być kámieniowi v onego człowieká/ abowiem w terciánie gorączce tedi táki piasek pospolicie odchodzi dla zápalenia nerek od gorączosci febrney.

¶ Teź wiedz iż kámień czyni sie w człowiecze z trzech przyczyn/ naprzod z obfitosci flegmy kliowátey/ ktora sie mnoży z ryb wielkich/ z syrá/ z mleká/ drugie/ dla ciásnych drog ktore idą z wątroby do nerek/ á z nerek do mecherza á to pospolicie v klusthych ludzi bywa/ trzecie dla słábey mocy wyrzucáiącey członkow/ iáko nerek/ mecherzá/ á ták ty kliowátosci thám długo zostáwáią/ schną y twárdnieią/ á z tego sie kámień mnoży.

Tu masz wiedziec o włosiech w vrinie pływáiacych



Włosi w vrinie bywáią przedługowáthe ná podobieństwo práwych włosow/ á ty włosi czynią sie w nerkách z suchych vilgosci á z ostrosci ciepłá przirodzonego/ á czásem też práwie z nyrek kawálce subtelne sie od twieráią na wzraz włosow.

¶ Włosi w vrinie pływáiące/ iesli w gorączce/ tedy masz wiedzieć iż známionuią we wßitkim ciele mdłość/ y wßythkiego ciáłá trawienie á iesli krom febry/ thedy z nerek wychodzą/ á ták nerki sie trawią/ á to gdy przythym vriná bedzie iáko polewká klusta.

Czo luska a othreby w vrynie pływáiace známionuią

Luská w vrinie/ iest rzecz z ciáłá wychodząca podobna ku lusce rybiey/ kthora z



wierzchu aboz scian ciáłá odziera sie y z vriną sie zmießa/ á te luske zową Petaloides/ pospolicie w febrze/ známionuie wßitkiego ciáłá trawienie/ á krom febry/ mecherzowo łupienie z swierzbieniem známionuie.

¶ Tákież też otreby są ziarnká otrebam podobne/ ktore thákież w febrze/ známionuią od wßytkiego ciáłá odrywáć sie dla gorączosci ogniá nie przyrodzonego/ á záśie krom febry odchodzące/ łupienie swierzbowe mecherzá známionuią/ tákież Petaloides bywáią.

Záśie Crinoides są gruzełki iákobi ziarnká pßeniczne na troie rozdárte/ ktore sie odłupawáią od ciáłá wßytkiego á zwłaßcza od wąthroby/ od nerek y od sledziony/ známionuią suchoty nie vleczone.

Thu masz wiedziec czo znamionuią Atomose resolutiones/ tho iest subtelne bárzo proszki iákoby na podobieństwo onych ktore w słonecznych promieniach widamy.



Proßki subtelne na podobieństhwo proßkow kthore w promieniach słonecznych widamy/ známionuią gutte to iest bolenie członkow/ á to iesli na wierzchniey postáci vriny pływáią/ thedy pierśi y ßyie bolenie vkázuią.

¶ Jesli na srzedniey postáci vriny pływáią/ thedy rąk bolenie známionuią. Jesli na dnie albo nad samym dnem pływáią/ tedi krzyżow/ y nog bolenie vkázuią/ á to ták męßczyznam iáko y białem głowam.



¶ Drugie pospolicie v niewiast/gdy takowe prożki w tłustey vrinie na dnie pływáią/ á po máley chwili w iedno sie mieśće zstąpią/ tedy znak iest iż takowa niewiásta poczęłá a ma w żywocie płod/á gdy kthemu będą czerwone á okrągłe/śiná począć známionuią/ zásie białe albo bláde błyskáiące/dziewkę począć vkázuią.

Tu masz wiedzieć czo naśienie meskie/to iest sperma w vrinie známionuie.



Naśienie w vrinie ná dnie pływáiące známionuie skutek ćielesny/ to iest złączenie z białą głową popełnione/ albo wylanie przez sen/á niegdy też známionuie Gomoream/to iest niemocz ktora przychodzi z wielkiey obfithośći krwie/ thak iż naśienie zbytheczne sie mnoży/ktorego zbyteczney vilgośći przyrodze nie zadzierżeć nie mogącz/ pędzi ie członkiem męskim krom żadnego lubowánia.

¶ Przychodzi też thá niemocz ze mdłośći y z wielkiey wilgotnośći członkow/ abo naczynia w ktorym bywa záchowawáno męskie naśienie. Tá niemoc gdi sie zmocżni/vmarza człowieká w tym nie opátrznego.

¶ Też pospolicie táka niemoc przychodzi ná ty ludzie ktorzy pádáiącą niemoc/to iest świętego Wálántego niemoc ćierpią.

Koniec o Vrinách.



Nauka o znamionach w ludzkich niemoczach/ przez niektore znaki pewne/ wedle nauki Lekarskiey. Przy tym rządzenie bárzo dobre przećiw Powietrzu morowemu/ y też lekárstwá niemniey dobre y doświádczone czásu thegoż: A naprzod náuká o Pulsie/to iesth známioná poznáć serdeczney żyły tepánia á ruchánia zdrowego abo nie zdrowego człowieká.

Naprzod Lekarz śiadszy podle chorego ochotnie/á po niektorey rozmowie ma wziąć práwą rękę choremu/ y położyć pálce czterzy reki swey brzusce ná serdeczney żyle lekko barzo tak iżeby pierwszy pálec brzusczem leżał podle sámego stáwu dłoni kośći/ wtory/trzeći y tháksz czwarty/ iedēn wedle drugiego náporząd.

¶ Przytym miey wielką bácznosc na tepánie á ruchánie żyły/abowiem wedle czworákiey wilgośći/czworáko sie mieni serdeczney żyły ruchánie. Komuciem bárzo gęsto żyłá bie/tám krew á kolerá pánuie. Ale komu pomálu á leniwo/z flegmy y z melánkoliey.

¶ Też ieśliże iest tepánie pełne á iákoby vćinak/owszeyki iest że krwie/abowiem prędkie ruchánie z gorącą/á nagłe przestawánie/z viátrow. Krewkiem iesth gorącza y wilká iákoby wiatr/przetoż tákowa niemoc że krwie iest.

¶ Też będzieli tepánie ćienkie á rychłe iákoby kikutem pálcá dotykał/ kolerę to iest żołc



żołć znamionuie.

Też będzieli tępánie miąższe/ pełne ale nie rychle/ bárzo leniwe/ niemoc oná iest z flegmy zimney/ bo iż bárzo leniwo bije/ to iest od zimná/ á od wilgości miąższość/ thákież flegmá iest zimna y wilgotna.

Też będzieli tępánie cienkie y thez leniwe/ toć iest z melánkoliey zimney á suchey/ bo iáko leniwość zimna/ táko cienkość od suchości pochodzi/ á melankolia iest zimna y sucha/ przetoż táka niemoc iest z melánkoliey.

Też gdi sie oná żyłá trzesie iákoby płomień gdy świecze zgásić chczą/ álbo iákoby mrowki giemżáły/ wiedz á pewnie osądz że tákowemu śmierć iest nie dáleko.

Też ná to miey pilną bácżność/ gdy pálce ná żyle trzymasz/ w ktori pálec więcey bije/ iesli w rożen/ śmiele powiedz iże chorego głowá więcey boli/ iesli we śrzedni/ thedy pierśi/ żołądek/ y to czo iest około/ chore iest/ iesli w máły/ bol iest w vdziech/ w goleniách y w nogách.

A to iest náuká o Pulśie.

O znamionach w ludzskich niemoczách przez niekthore znáki pewne/ iáko przez oblicże/ przez ludzki gnoy/ y ine według lekárskiey náuki.

Dobre známioná w niemoczách/ kiedy ná práwy bok álbo ná lewy niemoczny leży/ tym obyczáiem iáko gdy był zdrowym leżał abo obyczay miáł legáć/ iesli sie theż łatwie obrácza/ iesli mu nie ciężko dycháć/ iesli v pepká y v łoná skorá gładka/ iesli pod boki miekko á nieboli około żebr chociaby też niela

kospu-

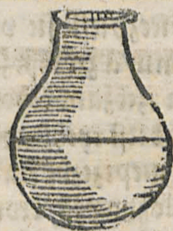
ko spuchło/wßákże gdi sie przed pálcem vgina á nieboli/ácżkolwiek sie tháka niemocż niejáko przedłużý/á wßákoż ßkody nieucżyni/iesli też ciáło miekkie á iednostáypnie ciepłe (bo sie pospolicie wßytko poći/á tym potem ograżánie przestháie) iesli kicha/iesli chćiwosć ma iedzenia/iesli wrácża z kolery á flegmy.

W niemocżach złe znamioná.

W Niemocżách złe známioná/iesli choro ystráci chćiwosć iedzenia zwłaßcża w długich niemocżách/á to gdy niemocżny niemoże pátrzyć ná iedzenie á z onego brzydkosć ma. Jesli sie chorem u lice bárzo zmieni iż sie iágody wypną/wyiąwßi izby to było z długiego niespánia/abo z troski/abo żywotá płynienia. Jesli też po ciężkiey niemoci lice ożiwa á chori máło gie y pije. Jesli iedny członki zimne drugie ciepłe/á zwłáßcża brzuch y osierdzie ciepłe á indzie zimno. Jesli też często sie obrácża á miesce przemienia/abo sie odkrywa/cże go sie pierwey sromał bedąc we zdrowiu. Jesli twárz zćienczeie á ocży wpádną/skronie gładkie/vßy zimne/żołte/skurczone. Jesli ná liczu skorá rozpięta/bárwą po wßytkim żołtá/albo zielona albo czárna/á nie iest od ciężkiego żywotá przepußczenie/to iesth gdy człowiek zátwárdzieie. Jesli też ocży ciemnieią. Jesli iedno oko mnieyße sie vkázuie niż drugie. Jesli sie vstá krzywią. Jesli białki w ocżu przez powieki widáć/oprocż zwyczáiu. Jesli zębámi zgrzyta/trzebá sie bać oßálenia. Jesli chori nie rad świátłá widzi á obrácża sie w cień. Jesli w ocżu czyrwone białki/á żyły krwáwe na ocżu. Jesli sie też ocży wiercżą á zmarthwieią. Jesli niemocżny nad zwycżay leży na wznák á nogi y rece ćiągnie. Jesli pálcze zimne v rąk y v nog. Jesli też zimny nos y vßy. Jesli gorę brzuch/á chory prágnie. Ty są wßytki v chorego złe znáki á śmiertelne.

Tu maß regułki bárzo krotkie poznawánia vriny z niektorych oblikow.

Mała vriná/to iesth po troße odchodząca/też v zdrowego człowieká/známionuie



iż on człowiek máło pije/á iesli wiele pije známionuie iż stolce cżęste abo pocenie miewa.

Záśie wielkość vriny/známionuie wielkie picie/á nawiecey białego winá/abo z piotruska iedzenia/á iesli tego niemáß/thedi stolczow niemiewánie.

Záśie táka vriná w gorących niemocżách známionuie richłe niemoci przestánie/abo iże oná niemoc w suchoti sie przemieni/abo kurcż na tákowego przydzie.

Thez vriná ktorá woniey żadney w sobie niema/známionuie v zdrowego człowieká niestrawność á surowiżnę w żołądku.

Záśie táka vriná w gorących niemocżách widziána/śmierći sie táki człowiek niechay ná

Też vriná rumiána v zdrowego (dziewa człowieká/známionuie zbytnie strawienie w żołądku á głodnego człowieká.

Też vriná słodkiey woniey/obfitość krwie známionuie.

Thez to maß wiedzieć/iż vriná człowiecża napodobnieyßa iest kthym rzecżam. Naprzod ku sićie to iest wodzie z przásnym miodem przi wárzoney. Drugie/ku siropowi ocżiśćianemu. Trzecie/ku oßáfránioney wodzie. Cżwarte/ku owcżemu moczowi y thez ku koziemu y ku osłowemu moczowi.

Znáki niemoczy albo zdrowia z gnoiu człowieczego





GNoy człowieczy iesli sie vkaże podobny ku zdrowemu/ á zwłaszcza że będzie podobny ktem rzeczam kthorych on człowiek pożywa/ znák iest rychlego zdrowia.

¶ Gnoy zolty á nieprzezliß śmierdzący/ choć też będzie płynienie żywotá/ ktore bywa niedobre/ nic tego niedbáć/ bo zdrowie znamionuie.

¶ Gnoy gdy z glisty v chorego wychadza/ ie śliże sie wyßße członki zapalą/ dobre známie

¶ Gnoy czarny v chorego á zwłaszcza w gorącey niemocy/ známie iest śmiertelne.

¶ Wiátry iesli z człowieká głośno wychodził/ dobre známie iest y nadzieiá polepßenia.



Barzo dobre rządzenie przeciw powietrzu morowemu/ y też lekárstwá niemniey dobre y doświádczone tegoż czásu.

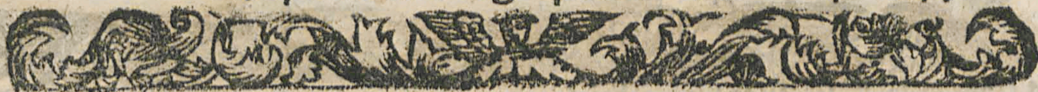
Naprzod ktore ciała są skłonnieysze ku záráżeniu powietrza morowego.

CIáłá krwie nie czystey/ wilgości złych á zbytnich pełne/ w prożnowániu/ w obżárstwie/ w śmiśtwie vsthawicznym przebywáiące są nasklonnieyßże ku záráżeniu powietrza/ by też dobrze moru niebyło/ w thákowey pełności á w niemiernym chowániu/ ku wielu niemoczam rozmáithym zwłaszcza ku długim febram przichodzą. Też ciáłá gorącego przirodzenia/ iáko są vielekrewne/ kolerycżne ßtlonnieyßże są ku záráżeniu niżli inße. Też ciáłá młode/ iáko są dzieci/ tich ciáłá wiecey niżli inych ludzi predeżeyßze są ku záráżeniu. Ale ciáłá dobrey krwie á czystych wilgości/ y w mierney spráwie chowáiące sie/ nie latwie przyimuią porußenia od powitrza morowego iádowitego/ ale mu sie snadnie przeciwiáią á duchy żywotne serczá chronią/ rownie iáko słońce gorączością swoią wilgości grube z ziemie pochodzące y mgły gęste rospußczáią od siebie odpądzá/ á ták powietrze czyści. A przeto trzebá aby tę rádę trzymał. Naprzod aby ciáłá od złych á zbytnich wilgości były wyprożniony/ á záwżdi dobrem wsthrzymawániem y pod czás lekárstwy były dzierżány/ ábowiem kto sie chce od powiethrza morowego vchowáć/ ma krew y inße wilgości złe od dobrych vczyścić/ á ták ciáłá czyste przespiecznieyßże są ku odpierániu przeciw iádowitości powietrza. Przetoż hoyność krwie ieśliby byłá dla nie miernego chowánia/ albo thęż iesliby byłá skáżona/ tedy iey vmnieyßić pußczánim/ iest vżytecżno czásu wiosny á zwłaszcza z mediány/ bo w potrzebie pilney wßelkiego czásu może pußczáć krew/ gdy lecie tedi w godzinę chłodną/ to iesth gdy słońce wschodzi/ możeß puścić ile przyrodzenie może ścierpieć. Przemienność krwie iesliby byłá á tho dla zmießánia inßych wilgości śnią/ tedy tákowe rzeczy za lekárstwo bráć ktoreby czyściły krew. Iesliby niewiele krwie było/ aniby byłá skáżoná/ ale iesliby było inych wilgości złych zgromádzenie/ tedy nie pußczániem krwie pomagáć/ ale dobrą purgácią máią być wypędzony/ á tho nie záráz gwałtownie/ ale po kielo kroć lekką purgácią z odmiekczenim żywotá/ ináczey iesli ktho działá/ tedy w sobie moc przyrodzoną y siły pomdli/ á ták podawa drogę ku rychlemu záráżeniu sám siebie od powietrza morowego/ bo we krwi zależy wßitek żywot człowieczi/ kto ią bezmiernie á niepotrzebnie pußcza/ sám sie zbawia żywotá/ bo nią wßitko przyrodzenie trwa Thęż wßytki przyrodzone wilgości ciáło sprawuią/ á bezpotrzebnie y ßkodliwie czásem pomoczą lekárstwá bywáią wypędzony. Gdy kto ma krew pußczáć/ záwdy sie o to radź ludzi vmieietnych/ bo tego iest potrzebá.

Przebywanie twoie w iakim powietrzu ma być

CHoway sie w powiethrzu zdrowym y przewiewáiącym á ráno przeciw słonecznemu wschodu okná odthwieray aby Słońce do gmáchu wchodziło/ á powiethrze w nim wyczyściło. Wiátru z południá ostrzegay sie





gay sie/á przeciw poludniu okien nie odtwie-
ray/w wieczor záwżdi okná odtwieray na pol
nocy aby wiátr z polnocy twe mießkánie prze
wiewał/bo ten wiátr iest nazdrowßy/ á swem
przewiewániem powietrze skáżone zágania
precż/po nim dobry iest wiátr od wschodu / a
potym od zachodu/z poludnia wiátr iesth na
gorßy/bo iest przyczyną powietrza morowe-
go. Przetoż zdrowie czlowiecze iest przemießka
wáć w powietrzu swiebodnym/ wiáthrem od
polnocy przewiewáiącim / y też będącz dáleko
od miesc smrodliwych/ wodnistich/bágnistich
iezyornych/ moczidlnych/stáwow stárich y w-
ßelkich wod stoiących/z ktorich vstáwicznie cią
gną sie vilkosci smrodliue ktore powietrze kážą
á są przyczyną rozmáitich niemocy ludzkich.
Thez ci ktorzy odnawiáią stáwy stáre á nowe
czynią/są zagubce wiele ludzi. A thák mie-
sczá gorzysie kthore ku polnocy są/ są nazdro
wße ku meißkániu. Thez ten dom w ktho-
rym mießkaß/niechay będzie dáleko od czmyn
tarzow/od miesc gdzie woly biią/abo od miesc
gdzie mięso przedáią/od gárbarzow / od kuß-
nierzow/od mydlarzow/ktorzy po powietrzu
smrod czynią/od moczonych lnow/ od kono-
pi/przekopnych wod/pomyi/gnoiow/ miesc
gdzie bydlo stawa/gnoiow swinich zwlaßcza/
wßelkiego scierwu/psow/kotek pozdychálych/
y wßytkich rzeczy ktemu podobnych.

¶ Dom thwoy czásu wßelkiego morowego
powietrza ták spráwowáć możeß: Warz w
occzcie piolynek y rożą/á tym krop po domu /
albo zmießay octh z wodą rożáną/á w thym
warz kwiát mußkatowy/á pokrápiay gmách
Abo wezmi winá wonnego iákoby mußkátel-
lá abo málmázia/á kniemu przyláć wodki ro
lownikowey/rożáney/á tym polewáć/ Albo
wárzyć skorki z iáblek pomárańczowych w ocz
cie /á tym kropić po domu. Też iesth dobrze
kropić wodką rożáną rospusciwßi w niey kam
phore/a zwlaßcza gdy iest gorączo. Też
koriander/gwozdziki/bobek wárzyć w winie z
occztem zmießánem/á tym kropić dobrze iest.

¶ W komorze mieć ziela wonne y do loża
násláć/ iáko piolynu/rumnu wonnego / ro-
żey/roiowniku/nardusu ogrodnego/ máiorá
ny/bázyliey/gwozdzikow / kwiatu winnego z
listem zielonym/kwiatu lipowego/czabru/ le
biodki/mácierzeydußki/ y inßych thákowych z
możeß ie pokropić occztem.

¶ Też dobrze odnowić stáre położenie po zie
mi w gmáchu/to iest stáre położenie wyrzućić
a nowem położyć/bo vonia iego serce y duchy
posila y krew czysci/duchy żiwotne vtwierdza
y wßytkiego czlowieká ku weselu pobudza.

¶ Przybytek czyscie vmiesc a wonnych rze-
czy náklásć. Napierwey zákurzyć otworzyw-
ßy okná y drzwi/ piolynkiem abo iálowczem/
potym gdyby to powietrze z dimem z gmáchu
wyßlo/záwrzi zásie okná á kurz rzeczámi von
nemi/iáko kádzidlem abo mierrą/ sthorakiem
kálámity/abo trociszką/liptą mußkatową a-
bo gallij/y też inemi rzeczámi aptekárskiemi/
to iest swieczkámi ktemu przyprawnemi.

¶ Też ogień w gmáchu mieć z drzewá dobre-
go/bo sie nim powietrze náprawia/schadzek y
zgromádzenia z ludzmi na wßelkim miesczu
strzeż sie ktorzy slużą ludziom grubo niemoc-
nym/ bo thych ßáty smierdzą srogo smrodem
wrzodowym/bo sie richlo od nich nákáziß.

Gdy wynidzieß z przybythku twego / iáko sie masz ktemu przyprawić.



Gdyby chciál z domu wynisć
miedzy ludzi/ Vezmi dryia-
kwie málo w vstá á rozetrzy
po vsthach iezykiem/ álbo a-
quam vite z málmázią przy
iąć/ Thez thego ráno pożyo-
wáć iest bárzo dobrze/álbo wziąć kwiátu Bo-
ragowego suchego/kwiátu wolowego iezyká
kwiátu mußkatowego/pąpia rożánego/san-
dalu czerwonego / ßáfránu nie kielko piorek /
kám phory iáko dwie ziarnie siemienne/záwią
záć to w chustke á włożyć w czysthe wino/po-
tim zlote bláßki rozpaláć á w tym vinie gásić/
á to wino pić/then trunk iest serdeczne posile-
nie broniąc go od wßelkiego nákáżenia powie
trznego/y też od wßelkich inych iádow/ták v-
czynić. Vezmi grzanek z białe[o] chlebá á omocz
ie w tym winie/potym posip prochem z thych
ziol á ziedz. Vezmi drzewá Aloes/kubeby/
kárdámomum/káżdego lot/cinámonu/ im-
bieru/citwaru/káżdego pol lotá/gwozdzikow
mußkatouego kwiátu/polńey driakwie/każde
go czwierć/vezouego korzenia/trzemdály/po
drożniku oboiego/ kosci z serczá ielenięgo/ albo
kosci iednorożczowey/káżdego pol czwierci/zlo
tá czy-



ka czystego goldßláerskiego pięć tabliczek/czukru białego czystego dziesięć lotow/z tych wszitkich rzeczy vczynić proch á tym prochem posipowáć thy grzanki málo wyßey namienione a thák iedz/ zachowawa człowieká w dobrym zdrowiu/y broni mocznie sercza od nákáżenia powietrza morowego/byłliby ktho záráżon á bolączki miał albo pryßcże/iednák to lekársthwo wßytek iad od sercá vdgania bárzo y sercze posila. Pikulki powiethrzne abys pámietał bráć czwierć abo poł czwierci. Niektorzy ruty z orzechy włoskiemi iedzą aby sie nie nákázili powietrzem iadowitym/abo figi z kwiátem mußkatowym. Też migdały z kwiatem ruciánym iesc po ránu/ záchowawa dobrze od powietrza. Też wárzyć gwozdziki/węzownik/thrzemdáke/połną dryiakiew w wodzie przylawßy occztu/w thym maczay grzanki á iedz. Też niektorzy piią z vinem dryiakiew po poł czwierci biorąc/á przez ßesc godzin nie iedzą/ale gdy lecie/tedy ią musi chłodnemi rzeczámi temporowáć/iáko iest koral czerwony/sandale/burßtin/kámfora/węzownik z tymi rzeczámi spolu dáwáć/ale czo sie tknie dryakwie bądz tego pilen aby byłá práwa dobra/ bo iest wiele dryiakiew ktore tylko imię dryiakwie máią/ale istnosc práwa y dobroć iey gdzies. Ale lud prosty á gruby y lekárstwam nie zwykły/cebule z occztem wieccy chwali nizli dryiakiew/á czosnek z rzodkwią nád apteke.

¶ Posilenia z apteki ktore záchowáwáią serce od morowego powietrza są ty. Electuarium de gemmis/Diamuscus dulcis/Diambra/Leticie Galeni/Manus christi perlári/Sandálisati/Diámatis/Triasandalorum/Diamargariton/to wßythko zmießáć á ráno pożywáć/albo sthłucz na proch á posypowáć na grzanki/iáko wyßey nápisano/á tego ták

¶ Ja chwale lekárstwo ludziom (poziwáć młodem nalepße być/á zwłaßcza krewnym/ dla záchowánia od powietrza morowego/ to iest roza z czukrem vdziáláná á ná słończu vkwáßona z cinámonem/z mußkatouem kwiatem/z gwozdziki/z złotem tártem/zmießawßy tego pożywać ráno.

¶ Ludziem letnym czásu wßelkiego/zwłaßcza ktorzy są zimnego przyrodzenia/też y młodym ludziem czásu zimnego ty lectuarze z dryiátwią y z złotem mießane rádze przymowáć ráno/ abo sercza bárzo broni od morowego powietrza: ale to wiedz zaiste/iż thy to lekárstwá y inße tym podobne/iż gdy kto iest od złych wilkosci z wierzchniem lekarstwem vczyscion/á iest czystey krwie/tym pomagáią/y ktorzy są w skromnem chowániu/ci sie wystrzegaią od ßkodliwych rzeczy: lekarstwa tu napisane ludziem takowym pomagáia/ale ludziem krwie nieczystey ty lekarstwa małego są pożytku.

O wonnych rzeczach czo nosic przy sobie

W Reku nosić czo wonnego/iesth rzecz pożytheczna/iáko są rzeczy przyprawne w áptekach/z ambry y z inych rzeczy wonnych/a tho dla bogatych: Vbodzy mogą gwozdziki wárzyć w occzie á záwiezáć w chustke y woniać/abo iáłowicć/piołyn/koriander kozlek/z tych ktorekolwiek wmoczyć w winie abo w occzie á záwinąć thakże w chustke y woniać nosząć/albo w tym winie gębke rozmocz á woniay/ albo zmießay ocet z wodą rozáną y z roiownikową á wtym rozmocz gębke y woniay/álbo rozmocz chustke albo gębke w gorzálce ktorą zową aquá vite/á tego woniay. Też sam piołyn zielony nosić/y gwozdziki z ktorych viią wieńce/bázilią/dobrze iest.

¶ Vonia moczná á ostra głowie pełnej pobudzy bol/á ták musi pierwey głowá wyczysciona być y posiloná słußną spráwą: po iedzeniu nie wnet woniay/bo sie z tąd głowá napełniá/ale ráno á przed wieczerzą nawieccy woniać maß.

W pokarmiech iako sie maß chowach

P Okarm dobry á miernie pożywány/krew dobrą czyni/żywoth zachowawa od niemocy: ale pokarm zły á bezmiernie pożywány/tho iesth zbytnie gorący albo zimny/albo theż wilgotny/albo suchy/albo też iákoßkolwiek nakażony á nie podlug swey istnosci iedziony (ile w ten czas) nie tylko złą krew mnoży/álie żywot kázi y członki mdli: A przeto chleb

chleb twoy ma być z ziarna czystego/ nie naruszonego/ nie wstechłego/ nie maiączego smrodu od ziemie/ nie mulistego/ od much nieopaczonego/ bez myßich łaien działanego/ w dzieży czistey nie śmierdzączey ani spleśniałey/ wodą czystą rzeczną abo zdroiową/ abo studzienną ma być zadziałan/ voda ma być grzana w naczyniu nie naparzunionym/ y thez ma być walan w naczyniu chedogiem.

¶ Piec ku pieczeniu chleba ma być palon czistemi drwy suchemi z gor debowemi albo iasowczowemi/ grabowemi/ abo bukowemi/ albo sosnowemi/ a tak z inemi niezgniłemi drwy

¶ Chleb biały iest nalepßy z czistey mąki pßenicżney zdrowey/ ziarna zdrowego a czałego/ z ziemie dobrey/ chleba wßelkiego nieupiekłego czarnego z śnieciąą/ z łayny myßemi/ y wßythkich chlebow grubych/ poniechay.

¶ Mieso zwierząth pasących sie na gorach iest lepße y kruwczeyße niż mieso zwierząt doma pasączych sie/ iako są volowie młodzi/ y iałowice/ skopowe a wßakże y to nie złe/ ale wżdi leśnych lepße/ ale wołow starich/ bykow/ krow prosiąt/ gesi/ kacżek/ y wßelkich ptakow wodnych/ albo też grubego mieśa maß sie strzedz.

¶ Mieso Jelenie od nakażenia zdrowia człowieczego zachowawa y też sarnie/ (ale gdi iest świeże) Mieśa zagniłego albo solonego w sasach: nie pożyway.

¶ Mieso pieczyste w mor/ winem albo octem polane a tak pożywane/ iest vżytecżniey*ße. Y też iest rzecz barzo pożyteczna iuche zaoczćić abo w ostrey iuße działać a zwłaßcża le*

¶ Też przezliß octu pożiwać/ abo iżby (ciebarzo moczny był/ nie iest barzo pożitecżno/ bo przirodzenie mdli vrażaiąc y ono martwiącz mocy przirodzoney/ żołądkoui y członkom vadzi zimnościąą swoią/ gdzie potym kaßel pobudza niemały. Kurczęta młode roczne z agrestem/ co iest z kwaśnem winem/ albo z limuniami przyprawione dobre są. Też pieczone do ostrego korzenia dobre są. Ryb żadnych a zwłaßcża bagnistych/ iezłornych/ stawowych/ z wod stoiączych/ karpiow/ linow/ węgorzow/ y inych wßelkich flegmisthych nie pożyway/ ale ryby z vod ciekącich możeß pożywać zwłaßcża w occie przipràwiwßy. Orzechy włoskie po ribach iesc/ iest iakoby dryiakiew przećiw iadom/ a gdy ich rano pożywa z rutą a z figami/ bronią powietrzu iadowitemu y też inßem iadom ku sercżu przystępować. Mleka/ śmiotany/ sirow młodych/ y wßelkiego nabiału nie ieść. Tłusthych rzeczy zbytnie nie pożiway. Jayca iedz ale miekkie/ a tak wßelkich rzeczy flegmistich y nie strawnych dobrze abys sie wystrzegał. Pomarańcże/ iabłka ziarnisthe/ limunie/ neßpuły/ migdały/ grona winne/ figi/ rozynki/ kapary/ czasu tego dobrze ieść. Słodkie rzeczy nie służą w mor ale kwaśne wiecey służą. A gdy niektorą potrawe maß kwaśno vczynić/ tedi nie tylko zawżdy octem kwaśić/ ale też kwaśnem winem limuniami/ ßwestkami warzonemi/ wiśniami/ iabłki kwaśnemi a wonnemi/ ßczawiem. Gorczyce/ chrzanu/ rzodkwie/ rzeżuchy/ łuku czasu letniego niechay/ ale sobie ßalße działay ku pieczystemu thak. Weżmi ßczawiu/ żołtek iaiecżny twardy/ rozetrzy dobrze a rospuść winem/ przysip cinamonu tartego y imbiru/ a tak pożyway. Rano warzonych rzeczi pożyway/ a na wiecżerzy pieczonych/ bo tak lepße trawienie bywa. Bedl/ kapusth/ iagiel niechay/ a marchwie/ rzepy/ grochu skromnie pożyway. Słonin niechay ani kiełbas/ y wßistkich takich rzeczy.

¶ Takież sie około picia sprawuy. Wina starego a mocznego zapalaiącego nie piy/ bo człowieka barzo wysußa wnątrz/ wątrobe zapala. Wina mętnego a zwłaßcża przyprawnego y ktemu podobnego nie piy. Piwo białe czyście vkisiałe z słodu dobrego piy. Piwo ieczmienne dobrze wysthałe nie kwaśne/ dobrze iest pić. Piwa mętnego dla drożdży/ młodego/ nie vwarzonego dobrze/ z zatechłych beczek chmielnego barzo/ nakwaśniałego/ a pod ktorem sie wiele drożdży vstawa/ nie piy. Ale vczyń tak. Weżmi piwa faske iaką wielką chceß do domu/ a gdi sie dobrze vstoi/ rostłucz niekielko gałek bobku/ zawiąż gi w chusteczke z iakim czistim kamykiem a w puść w piwo aż pogrąznie/ potym tak tocz piwo a piy. Także też y z gwozdziki możeß vczynić/ a gdzie piwo będzie stało/ aby tam miesce było czyste/ suche a nie wstechłe. Picia wßelkiego ciepłego barzo gorącego barzo też zimnego abys sie strzegł

W spaniu/ w krothofilach / w roskoßzach/ y też w inych sprawach

iako

iáko ſie maſz mieć czáſu tego.

SPáć w nocy ieſt rzecz przyrodzona/ á ieſthliby dla niekthorych przekázek ſpáć niemogl/ tedy ſpi ná dzień tym dłużey/ á przed południem wſthań á nie ſpi/ bo ieſth złe á ßkodliwie podrzemáć przed południem albo po południu throchę nie ßkodzi z pol godziny/ albo ná wiecey godzinę na mieſczu nie wilgotnym. Száthy aby chędogie záwżdy były/ prane w wodzie ciekącey á ná słończu ſußone. Pierwey nizli cechy na pierzyny obleczeß á przeſcieradłá na łoże położyß/ rozwieś ie w ſwietnicy á zá kurz pod nimi kádzidłem abo czymkolwiek do brze wonnym / á niechay powiſzą z godzinę á bo wiecey. Koßule máią być práne ługiem włożywßy piołynu albo bázyliey pod popioł/ á ták przez to ług czedzić z cziſtey wody ciekączey w thym ługu iaczy ſwe koßule práć/ ale koßul ſpodnich od pań nie práć/ bo ſą nieczyſte/ albo koßul od ludzi kroſthawych/ á izby ná ſłończu były ſußone abo w ſwietnicy/ á podkádziwßi ie oblecz ſie. Miedzy ßáty czo ku chodzeniu ná kláſc rzeczy woniaiączych/ y też do łożá/ iáko o tym wyſzey napiſano.

¶ Czáſu tego vſtáwicznie ſie przechadzay á na kow ſie przeieżdzay/ gránie rozmaite gráć Miáſtho łáznie záwße ciáło poćieráć ráno od wierzchu aż na doł/ á záwżdy myſli veſolej być Pilulek peſtilentiales pożyway czeſto ſpráwą wyſzey napiſaną. Głowe czáſem abyś przemywał ták to. Varz w wodzie ßałwią/ piołyn á z tey wody ługu nádziáłay/ potym włoż ro żey w ten ług/ á po dobrey chwili odcedz od ro żey á wyzmi rożą/ á w tym głowe myj.
W łáźni ſie myć abo w wánnie albo nogi ciepłą wodą vmywáć/ oſtrzegay ſie.

Tu maß nauke barzo potrzebną wiedzieć obyczay puſzczánia krwie czáſu powiet. morowego/ á na wiecey kthoby iuż powietrza záchwyćił z ktorej żiły ma wten czás puſzczáć / abowiem wiecey ludzi ſamem tylko puſzczánim

krwie/ będąc záráżeni/ przychodzą ku zdrowiu.

WIedzieć maß/ iáko á kthoremi známiony człowieká po wietrzem morowem záráżonego pewnie maß poznáć á to przez ty znáki.

¶ Naprzod/ gdi ktori człowiek czáſu moro. powiethrzá będzie febrą tho ieſt gorączką rußon / ták iże mu ſie będzie widziáło iákoby miał w ſobie ogień około żołądká/ pierſi/ y wßytkich wnetrznoſci/ abo iż go zł

¶ Drugie známie/ gdyby ſie (mno trapi. kteyto febrze wydálá bolączká czerwona albo czarna pod pázuchą práwą albo lewą / albo też ná ßigi/ abo za vchem/ abo w dymionách. Záſie krom wyłożenia Bolączki/ izby miał w bokoch abo kedy na inßych ſtronách ciáłá kłocie/ ſtrzekánie/ iuż pewny znák ieſt záráżenia.

¶ Trzecie známie/ gdi ktory człowiek ma cießkie oddychánie/ á czknienie z gorączoſcią/ iákoby w ciepłey izbie ſiedział á miał ſie poćić/ pewny znak ieſt záráżenia.

¶ Czwarte známie/ obciążenie z wielkim boleniem głowy/ tak iż on boł głowy ieſt mu bárzo nie znoſiſty/ á to poſpolićie známie ieſt przi káżdym powietrznym záráżeniu

¶ Piąte známie/ iż poſpolicie záráżeni wielką skłonnoſc ku ſpániu máią/ ták iż z wielką trudnoſcią może im być zábronione ſpánie.

¶ Szoſte známie/ iż tákim ludziom wzrok ſie mieni/ Abowiem poſpolicie zielonoſci/ czáſem żołtoſci przed oczymá ſie vkázuią.

¶ Siodme známie/ iż tákowi ludzie poſpolicie gorzki ſmák w vſciech máią.

¶ Oſmy znak/ iż tácy czeſtho wráczáią gorzkoſcią á bárwą onych rzeczy/ to ieſth zieloną á

¶ Dziewiąte známie/ iż poſ- czáſem żołtą polićie miewáią wielkie obciążenie wßythkich członkow y wßytkiego ćiáłá roſłábienie.

¶ Dzieſiąte známie/ vriná ktora ieſt zámączona/ záburzona/ nieináczej iákoby miałá być końska abo bydlęczá. A wßákoż czeſtokroć bywa czudna á ku zdrowoſci podobna.

¶ Otoß maß známioná przez ktore poznaß morowem powie. człowieká záráżonego á poznawßy/ vćiekay ſie czo narychley do puſzczánia krwie z żyły tey ſtrony gdzie bolenie álbo ſtrzekánie/ albo bolączká ſie vkáże/ iáko thu

maß

masz niżey nàukę szerzey wypisàną/ iàko sie w tym pusczaniu krwie masz spràwowàć.

NApżrzod gdyby sie bolączkà przy tych znà mionàch wypisànych na wierzchu glo-wy wydàlà/albo też pod pàzuchą prà-wą/albo na pràwym ràmieniu/albo też y w piersiàch/tedy ma być krew pusczona z prà-wey reki z mediàny.

¶ Zàsie gdyby sie wrzedzienicza na czele v-kazàlà/tedy vpusciwszy mediany pierwey/po-tym po godzinie z pod iezycza ma być krew v-pusczonà.

¶ Też gdyby sie bolączkà zà vchem vkazàlà albo pod brodą/albo na szygi.

Na ktorey stronee wyłoży bolączka/ z tey stro-ny krew ma być z glowney żyly pusczonà.

¶ Też iesliby sie bolączkà morowa wyrzući-là na ktorym kolwiek boku à nawieccy pod pà-zuchą/znàk iest iże serce cierpi od iàdu powie-trza morowego/à tàk z mediàny oney strony na ktoreyby sie bolączkà wyłożilà/krew pusćić

¶ Też gdy sie pocznie bolączkà wykłàdàć w dymionàch abo w biodrze/abo na krzyżu/al-bo na vdzie/znàk iest iż wątrobà wieccy cierpi bedąc iàdem powietrza morowego zàrążona/ à tàk na ktorey stronie nogi wrzod sie wyrzući z teyże nogi zaphena żylà pod kosthką ma być zàćieta/y dàć krwi isc bàrzo wiele aż do omdle-nia/ A thàkież z kàżdey żyly dopusc kwi isćz (krom glowney) z they miernie ma być krew pusczàna. Iesliby pod kosthką zàpheny nie-mogl zàćiąć/tedy odnoge iey kthorą naydziesz miedzi màlym pàlcem v nogi à miedzy wto-rim/y nad kostką możesz zàphene zàćiąć. Z re-ki w ten czàs żadney żily ani mediàny ani plu-czney niepusczay/abowiem wciągnąlby iàd ku gorze/à tàkby serce/wątrobe i glowe zàràzil

¶ Thież iesliby bolenie człowiek mial w nątrz glεboko/thedy ma z pluczney żily obficie krew pusczàć/zàwsze z tey strony ku kthorey sie bol wieccy sklània.

¶ Też to masz baczyć/iesli krew bedzie czar-na/gruba abo zielona/tedy masz iey tym wie-cey dopuscić isc/y owszem tàk dlugo poki sie iey bàrwà nieodmieni.

¶ Też to masz bàczyć/iestliby ktory człowiek morowem powiet. zàrażony/ à żadney wrze-dzienice na sobie niemial ani vmie powiedzieć gdzieby miał kłoćie/ iedno iż widzisz iego vthys-kowànie/à ku wràczàniu sklonnosc. Vczy-niwszy mu wràczànie/day mu pluczną żyle zàćiąć w lokćiu/à day krwi isc poki może thr-wàć ażeby począgł mdłć.

Po pusczaniu krwie ioko sie masz posilàć

Niemoc tà to prze tàiemnosc iàdowitosci swey nad wszythki inne niemoczy wieczey sercze zemdlewa/y duchow wszyth-kich żywotnych vmnieysza. Przetoż musi pokarm dàwàć ktory iest làczny ku sthràwieniu/ à hcyniey-szą krew y mocz dawàiący przećiw zlemu nàkà-żeniu/à tàk wnet sie po pusczàniu krwie posi lić. Vczynić zuphkę z winà z żołtkiem iàio-wym/à kniey przylać wodki rożàney/oszàfrà-nić à okorzenić cinamonem/muszkathowym kwiàtem/oslodzić czukrem à dàć iesc. Albo vpiec iàie swieże miekko à ziesc ie z szàfrànem/ z muszkatowym kwiàtem/à na to sie vinà nà pić/à iesli by byl w gorączosci wielkiey/ tedi pić tyzànne/à tàk y inszich potraw pożyway po-dobnych tym to przerzeczonym y ktore sie ry-chlo stràwić mogą. Kto w tey niemoci chet-ko gie/dobry znàk iest zdrowia. Potràwy kwà sne dobre są dla posilenia żolodkà/y dla vm-nieyszenia febry.

Lekarstwy z apteki sercze thak posilay.

¶ Pożyway czesto manus Christi perlati/ sandalisati/triasandàli/lektwàrzu rożànego/ lektwarzu wolowego iezykà/lektwàrzu z kwià-tu boragowego ktory czynią z koscią sercà iele-niego y z tabliczkàmi zlotemi. Wodki palone ty to pić iest rzecz dobra. Naprzod wodkà szcza-wiowa/vodkà weżowego korzenia/ podrożni-kowa/ziela weżownikowego/ volouego iezikà roiownikowa/boragowa/oslàdzàiącz ie czu-krem à pić/à chcesz li ie thàk pić możesz/à choć nie bedziesz li mial tich wszytkich/ ale aby wżdy iedne z tych. Też ten napoy iest bàrzo dobry Vezmi ieżyn iàgod czijscie vzrzàlich à nie zgni-lych/wyżmi z nich wode à przyley do niey wi-nà thàk czoby mnieysza część niżli tey wodki/ à to piy/ten trunk posila serce y żolądek/ à ie-sliby byla gorączos wnątrz/tedi tey vodki mu-

si być wiecey nizli winá.

Serce z wierzchu ták posilay przikládáiąc á to aby sie záráżenie nie szyrzylo / á gorączosc ktora w febrze: vgászoná byla/kthora kázi ciepło przyrodzone. Naprzod wziąć wodki ty to á zlać ie spolem/wodkę Boragową/ wodkę wołowego iezyká/szczawiową/rożáną / rozdziáławszy z kámphorą/roiownikową/basiliową/dziewánnową/vężownikową / w thych wodkách omaczay chustkę lniáną złożywszi ią we troie abo we czworo/ale ią pierwey masz omoczyć w oczćie á zásie oczet wyżąć/ á w tych wodkách omoczyć y ták na serce przylozyć/ w ty wodki możesz przymieszáć sandalu / bolum armenum/kámphory.

Gdy żołądek niechce zádzierżeć lekárstwá ani pokármu

Wráczánie w tey niemocy bywa pospolicie á tho dla spoienia żołądká z sercem/á żołądek iesliby wilgosci złe z siebie wymiatał / thedy tákiego wráczánia nie stanowić/sá po thátim wráczániu byłliby żołądek lekki á czerstwy/ dobre známie iest. Ale iesliby lekárstwá ani pokarmu albo pićia niemogł zádzierżeć/ złe známie iest/á iest znák wielkiego poruszenia w serczu dla iádu złego powiethrza. Thedy przećiw tákiemu wráczániu ták vczyń. Wezmi rożey/ wężownику/benedicty białey/koriandru/ miętki/pigwy suchey abo świeżey maszli/ varz ty rzeczy w oczćie á przyley knim winá / á potim vkroić grzankę wielką szeroką á vpiecz/po tym położywszi ią na misie polać gorączo tim octem czos w nim wárzył ty rzeczy / á posypáć na wierzch cinámonem/á tho ná brzuch przyłożyć prostho na żołądek y przywiezáć/á potym dobrą chwilę nie iesć ani pić.

Ludziem vbogim posilenie

Dla oczerstwienia sercá y rozegnánia nákáżenia iego/warz polną dryiakiew / podrożnik/roiownik/kurze ziele/wołowy iezyk/ vężowe korzenie/trzemdále/szwesthek garsc/ iáblek kwásnych á wonnych vzrzáłych trzy skráiawszy ie wárzić ażby trzećia częsc wywrzála/á gdiby iuż przewrzáło/przyłoż kwiátu rożánego / dziewánnowego/powárzić máło á odstháwić potym /a to pić ráno przed obiádem trzy godziny/á przed wieczerzą dwie. Po pusczániu krwie we dnie bárzo złe iest spáć/á gdy w nocy bedziesz spáć/tedy miernie spi.

Wthorego dniá po pusczániu krwie dáć mu przepusczenie á nieprzedłużaj ku wygnániu wilgosci złych od sercza / ony iż nie mogą być sámy przez sie sprawiony ku wysciu / ale stoiąc w ciele mieszáią sie z dobremi/ á ták szkodzą zdrowiu człowieczemu/y ták sie stąd iádowitosc mnoży/ktore przeczzisćienie ták vczyń. Wezmi cassiey fistuly ieden lot/ lektwarzu rożánego 3. czwierći/zmieszay to spolem a wezmi ráno. A iesli chcesz iácy tego sámego lektwarzu wziąć/tedy go wezmi czały lot/dobrze iest. Drugie przeczyscienie/ Wezmi dyaprunis 2. loty/reubarbarum 2. czwierći/zmieszay społem á pożyway tego po ránu/á po przeczyscieniu/okłáday serce rzeczámi wyszey nápisánemi dla posilenia/y też lekársthwá pożyway ktore potwierdzáią serce/iáko też wyszey nápisane są/pokármow też ktemu służączich pożyway zwłaszcza iuchy z kápłunow. Thez czásem wziąć dryiakwie trochę z lektwarzem rożánym dobrze iest. Też pigułki powietrzne bráć pod czás dobrze iest.

Głowá iesliby niemocznego bolálá

Wezmi wodki rożáney/bábczáney / psinkowey/rozchodnikowey/dziewánnowey/ roiownikowey/zley wszytki wespołek/potim vezmi chustę cienką/zmaczay że ią pierwey w oczćie potym wyżmi czyscie ocet á złoż ią we troie/albo we czworo. potim zmaczaj w tich vodkách á przikłádaj mu na głowę/na czoło y na skronie nawieccy/agdy vschnie ták zásie vdziáłay Też dobrze iest mázáć olejkiem rożánim/á na wieccy skronie.

O rozlicznym lekárstwie

Wiele ludzi przy począthku záráżenia morowego powietrza/gdyż vznáią być záráżenie nátichmiast dáią dryiakiew z winem pić/á potim przyodzieią czym dobrze ciepłym aby sie pocił/aby z siebie pot ocierał. Thez niektorzy z apteki proch dáią pić tákże w winie. Też niektorzy sok wytłoczywszy z nogietku dáią pić/ á potym sie dobrze wypoćić. Też niektorzy sok wythłoczywszy z polney dryiakwie piją/ á we dwunascie godzin pozbywáią tey choroby z powietrza morowego. Gorzałkę też ktorą zową

aqua

aqua vite/niektorzy dawáią pić zmieszawszi ią z málmázią/albo w winie dobrym zmieszawszy wodki ktorykolwiek palonej ktemu. Też bolus armenus z apteki/iesth rzecz bárzo dobra. Ziele wężownik też iest bárzo dobre. Gdy dryiakiew dáią pić z winem człowieku gorącego przyrodzenia/á ktemu gdi iest człowiek w wielkiey gorączosci/tedi go wieccy mdlą niż czo dobrego vczynią/ale ią máią dáwáć z wodkámi/iáko z wężownikową abo z szczawiową tedy iest rzecz przespiecznieysza. Ty rzeczy bronią od bolączek/bolączki rozgania sok wytłoczony z polney dryiakwie piiąc gi/y też sok z vołowego iezyká wytłoczony zmieszay z czerwonemi korálmi stłuczonemi á wypić gi. Dzieciom to oczu trowáć albo osłodzić możesz/á dáwáć ráno pić po kielko dni. To iest bárzo dobra á vchwálona rzecz czo známienici miedzi sobą w táiemnosci máią. Naprzod wárzyć piołyn w dobrym winie aby wszytko wino wywrzało/ potim nálać inszego y zámieszáć á wywárzić wszitko/potim zámázáć gliną w garnczu około pokrywki á wstháwić w węgle y spálić/á będzie czysty proch biały/ten dáwáć w winie pić/ten proch broni serczá y krwie od nákáżenia. Druga rzecz bárzo dobra. Weźmi drzewá aloes/polney dryiakwie/ieleniey bdły ktora po łácinie zową cerui bolet9/ ziela trzemdály/korzenia wężownikowego/ podrożniku rożey czerwoney/muszkatowego kwiátu/káždego z nich z. loty/pápiá zwonczowego 6 lot. kości z sercza ieleniego j. czwierć/ száfránu czálego poł czwierci/dryiakwie wyborney 5. lot. ty korzenia wszytki stłucz á włożyć do sklenicę á ná tho nálać málmáziey z pokthory albo ze dwie kwarcie/chowáć tho w cieple przez dwie niedzieli zákrywszy zwierzchu bárzo dobrze / á na káżdy dzień zámieszáć/ale to wiedz iż to naczinie gdzie bedą moknąć ty rzeczi w málmáziey ma być nie wysokie ale szerokie y płythkie/á to dla tego/iż gdy iuż przesthoi dwie niedzieli/ aby to spuscil do drugiego naczinia niszego/ nizli to po kráyce/á to ták. Postaw podle tego naczynia drugie naczynie dobrze nisze/ á potym możeszli miec szárlatu sthuczke/ skray gi długo na kráyki/potim położ tey kráyki iedē koniec na te málmázią/á drugi koniec na to prożne naczynie/postáwiwszi oboie pospolu / á ták będzie sciekáło z wyszego naczynia do niższego/potim gdi wszythko sciecze/ wley w insza sklenicę//pothym przipraw alembik á wypal to przezeń czos zcedził/ale pátrz aby przez sztody/postaw pod nos alembikow sklenicę czoby do niey szło/ale aby obwárowal izby niewywietrzálo/á to będzie wodká dobra czásu zárażenia powiethrzem morowym/ ale ią masz pędzić przez álembik/aż gdy sie w sklance zgęstnie na dnie iáko oley/á ták tim insze lekárstwá ktore są na bolączki y na pryszcze rospuszczáć/ iáko są máści y insze rzeczy. Ce lepat gesthosć czo sie na dnie zgęstła/masz rospuszczáć wodką szczawiową y wodką wołowego iezyká/ á złotá przyłoż tego o ktorym bedzie niżey napisáno/á chcesz li też ambry málo przyłożyć / możesz to vczynić.

Złoto ktemu ták masz przyprawiáć.

Acz ludzie rozmáici złoto vpchwaláią ku piciu być dobre czásu tego/iest prawda/ale iże nie vmiecietni wodkámi mocnemi odeymuią mu spráwę y własnosć iego/ale kto nie vmie/ tedy ták vczini/Weźmi złota czystego od guld szlacra kielko tábliczek/przysypże k niemu prochu natłuczonego z czerwonych korálow/prochu z pereł natłuczonego / prochu bursztinowego ale mniey niszli tich inych. czukru kandy przyłoz/zetrzisz to czisćie na kámieniu tuardem ná miáłki proch/potym zchoway dla potrzebi tego przykłozu lekárstwu maluczko vpsize) napisanemu co rozumiesz/choćbi też j wieccy przi łozył nie staziss/á iesli też y z drijákwią przypimiesz/dobrze iest/á przyimieszli samo w winie też dobrze. Wodká ktora iest nowego słożenia ták ma być działána/Wziąć ziele wężownik y z korzeniem dwie części/ trzemdały iedne część/ boragu z kwiatem iedne część/kwiathu zwończowego trzi garści/roiownikú dwie/muszkatowego kwiatu trzi loti/ty wszytki zioła zsiekay poki ieszcze zielone/skrop ie octem vinnem á day mu ták stać przez noc/potim to wipalić przez alembik/á tey wodki pozywáć z syropem szczawiowym przed wzeszciem słończa/iad od sercz a od pądza / y nieda mu sie rozchodzić po (ciele

Bolączki morowe ták masz leczyć.

Po puszczaniu krwie j po przeczisćieniu żołądká z złych wilkości/y też po posileniu sercza rzeczami wysszey napisánemi/Gdiby sie bolączká

cżká vczyniłá/ták ią masz goić. Wsadz ná bo
lączke bolączą bánke wielką/ potym ią zsickáy
á záśie bánke przysadz / niechay krew z iádem
wyciąga/ potym gdy możesz obaczyć że iuż do
śić ciągnełá/odeymi ią. Wezmi fige á roskroj
ią szeroko/rospuść dryiáktew w winie/á te fige
roskroioną w tym rozmocz á przyloż ná bolą
czke/czyń ták przez kielko dni. Drudzy też
stáwiáią bánke pod bolączką/á ták ná dol iad
ściągáią. Drudzy pod bolączką pryszcz dzia
łáią/Biorą Cantarides robaki/á sthluksży ie/
przykłádáią ná gołe ciáło/ á ták bedźie pryszcz
álbo ziele ktore zową łąstkier/tákież stłuksży przi
kłádáią/potym to ná bolączki dobrze iest kłáść
Wezmi rzodkiew nákray z niey kolek/ wezmiż
dryiákwie czystey á rospuść ią winem / rozma
czay w tey dryiákwi kolká rzodkwiáne / á przy
kłáday ná bolączke często odnawiáiąc. Albo
maszli gorzałke ktorą zową aqua vite/albo o-
ney rzeczy ktorąs z málmázyey wypalił/w tym
rospuść dryiáktew á rozmocz kolko rzodkwie
po iedney stronie á przyloż ná bolączke/ abo fi
ge wmiásto rzodkwie. Drugie/ Stłucz gor-
czycze z mydlem weneczkim/ a przilay troche
winá/vczyń z tego iákoby plastr ná liśćie bzo-
wym abo ománowym/to przykłáday ná bo-
lączke. Też stłucz orzechy włoskie z rutą á przi
kłáday. Też cebule pieczoną rozmoczyć w dry
iákwi á przykłádáć.

Czwartego dniá bolączke zmiekczyć.
Wziąć slaz/fenum grecum z apteki/mąki ie-
go/ziela złotogłowu/ziela kthore zową kopyto
końskie/śiemieniá lniánego/fige ktorą/ smá-
żyć to w oliwie/á potym wyiąć oliwe á wło-
żyć w nie żywice/ieczmiennei mąki/ á ná o-
státek przepuśćić ná winie mydło/á tego my-
dłá przyłożyć do tey oliwy ktym rzeczam/ mie
száć społem ná ogniu/á gdi ostydnie/z tego czi
nić plastry á ná bolączke przykłádáć.
Też stłucz figi z piołynem á z mąką ieczmien
ną/vczyń z tego iákoby plastr á przikłáday ná
bolączko. Też iądrá włoskich orzechow z mą
ką feni greci stłucz/dialtee máśći trzemu przy-
łożyć/z tego vczynić plastry á tho ná bolączke
przykłádáć.

Jákoby skoro obaczył iż iuż ná niektorim
mieśćzu miekko/toć iuż gnije/á ták czo nary
chley odtworzyć aby iad wyćiekł z gnoiem po-
społu/bo ieślby thego zániechał długo nieod-
tworząc/tedy vczyni głeboką iáme w ćiele iá-
dowitem swem gryzieniem/á ták czo narych-
ley możesz otwieray á gnoy wythłaczay/á gdy
sie wyczyśći/dziáłáć plastry á przykłádáć aby
zárastáło á pietnie sie goiło/o tym nápisze ná
końcu gdzie iest o goieniu pryszczow.

Pryszcze morowe ták masz leczyć

Przi goieniu pryszczow y bolączek/ piy zá
wżdy wodke ktorąm mi pisániem námie-
nił/wodká nowego złożenia máło wyż-
szey nápisána iest/albo też sirop ktory też iesth
wyższey nápisány. Posiłkánia serdeczne / też
piluły powietrzne przyimuy. Ná pryszcz thez
możesz bánke przystáwić/iako y ná bolączke/
aby iad wyćiągáłá. Rospuść dryiáktew go-
rzałką/á vkroy kołaczek szeroki z ománu/roz-
moczże w tey dryiákwi po iedney stronie/á ná
pryszcz przykłáday/czyń to kielko rázow.
Też żołtek z iáiá zmieszáć z solą / á w tym roz-
moczyć tákże oman albo rzodkiew á przykłá-
day ná pryszcz/możesz przywiezáć. Też figi
stłucz/aloes drzewo z solą á winá przylać/á z
tego vczynić iákoby plastr ná chrzanowym li
śćie/á ten plastr ná priszcz przikłádáć kielko rá
zow często odnawiáiąc/po napierwszym przi
łożeniu bedźie pryszcz czarny/ á záwżdy sie w
sobie bedźie burzył áż sie przepuknie dla thego
przykłádánia/pothym poćiecze ropá szpethna
poczerniáła/á gdyby sie zástrupiło / przilożyć
ieczmiennego ćiástá/á zleźie strup/potym go
ić máśćią ciáło narástáiącą.

Gdyby ktho miał pryszcz/ á chciałby wie-
dźić ieśli może być zgoion/tedy wezmi dryiák-
wieá vczyń z niey plastr/przyloż gi ná pryszcz
wyschnieli dryiáktew/złe známie iest/ nie wy
schnieli á niemoczny dobrey myśli iest y czerst-
wie/tedy záśie przydźie ku zdrowiu. Thez
gálbanum rosciągnąć ná chustce iáko plastr
á przyłożyć/chwyćili sie pryszczu á nie odpad
nie/tedy sie zgoi/ale iesthli odpádnie y z korze-
niem/zły znak iest.

Pryszcz ieśli chcesz odtworzyć/ták vczyń.
Wezmi zielá polney dryiákwie/ ziarn skoczko
wych wietszego/kostywału wietszego/soli / to
wszytko stłucz z sádłem wieprzowym/ ale sád-
łá nie wiele bierz/przykłáday ná pryszcz/goi sie
pod tym. Przytym nápiiay sie siropow wyż-
szey nápisánych/á miernie sie choway we wszi
tkich rzeczách.

Pryszcz gdyby sie iuż otworzył/wziąć kosti
wał





wal ktory ma korzeń poczerniáły á w nathrz biały á máśtny / roskray gi ßeroko á omocz w wnie/przikłáday na pryßcz. Chleb ciepły wyśgwßy z piecá / przykłádáć ośrzodki na pryßcz. Też ziele sámo polną dryiakiew świeżo stłuc/z solą y z oliwą á przykłádáć na pryßcz / dobrze iest. Thez ciásto z oliwą á z solą przykłádáć dobrze iest. Jeśliby się zástrupiło / thedy strupu nie oddzieray gwałtem/ale warz ślaz w wodzie/á w tym rozmaczay gebke á przykłáday na strup áż zmieknie. Albo ták vczyń / stłucz korzeń ślazowy z másłem á z sádłem wieprzowym/vsmaż na rynce/ pothym to przecedz á wytłocz przez chuste/á tym mázáć na list ślazowy y przykłádáć. Gdyby strupu nie było/ wárzże figi/iądrá włoskiego orzechá/ fenum grecum z apteki: w wodzie/potym to odcedz á ktey polewce przyłoż miodu/á tym wymyway pryßcz á na to przikłáday korzeń koßtiwałowy A gdyby się iuż miesćze wyczyściło/ tedy dziáłáć plastri z máści ktore naráßczáią ciáło/á to ták masz vczynić. Weźmi oliwy/wosku/ rospuść to na ogniu/potym rozetrzy żywice á przisip ktemu/zmießayże/potim weźmi aloes/białego kádzidłá/sarcocolle (iest żywicá w aptece) mirri/bláywásu/litargirium to iest gleytu/ty wßytki máią być stárte bárzo dobrze/ pothym wsipáć do oney oliwy y do wosku/potym niechay ostydnie/á ztego czyń plastry á przykłáday na bolączki y na pryßcze.

Kthorego czásu narychley morowe powietrze powstawa

GDy się iuż latho dokończywa á czás się iuż iesienny przybliża/ tego czásu narychley się poczyna mor/bo powietrze gorączością słoneczną bywa vciśniono/á ták iest skłonnieyße ku nákáżeniu niżli gęste á grube/ wßákże nie bárzo długo trwa/ á ták wiele ludzi záráża iż muszą mreć. Słońce ktore iest/ wielki przyiaciel żywotowi człowieczemu/gdy będzie promieni mdlich y gorączość iego mdla dla oddalenia y odeßcia swego od nas/ niemoże wilgości grubych rospußczáć ani wyczyściáć zwłaßcza gdy bywáią viátri od wschodu słońcá abo z południá/ktore przywodzą z sobą chmury grube /á tym powiethrze zágąßczáią / ták że się niegdi zda aby miał być deßcz bárzo wielki/á nic niebywa/á ták długo stoiąc na powietrzu/zákażáią powietrze/thamże wiec pobudza mor.

Przy thym tu się poczyna nauká rozmáitych lekárstw przeciw powietrzu morowemu/ á naprzod lekársthwo doświádczone záchowawáiące káżdego człowieká od záráženia czásu po wie. moro.

C Weźmi listkow ruciánych świeżych ze trzidziesci/iądrek z włoskich orzechow z pięć/fig suchych też z pięć/vtłucz ty rzeczi społem w moździerzyku/á tego po troße po ránu na tczczo pożyway/żuiąc możeß połykáć/ abo wypluwáć one wilgotność/á potym możeß z domu przespiecznie wyniść. Jest to lekárstwo pospolitego á prawdziwego doświádczenia.

Drugie lekárstwo vbogim dobre

C Weźmi terre sigillate/tho iesth czerwoney ziemie/y day iey wypić z winem/abo z polney dryiakwie wodką thák wiele czo złoty záważy na świtániu. Ma moc doświádczoną náprzeciw káżdemu iádowi/y owßem iesli gi w żołądku naydzie/nátychmiast wráczániem gi wyrzuci/á iesli przed iádem będzie wzietá tá sigillata terra/ nie dopußcza onemu człowiekowi ßkodzić. O tym mowią wiele známienitich Doctorow.

Drugie lekárstwo vbogim

C Korzenie biedrzeńczowo na proch stárte / á z białem winem ná tczczo pite/broni od wßelkiego iádu/á kto winá niema/ thedy w wodzie ma wárzyć á one wode pić.

Drugie lekárstwo ktemuż doświádczone

C Weźmi korzenia ziela Trzemdáky/Przerwipepowego/goryczkowego/iáłowczu/ korzenia kozłkowego/czyścu/ káżdego z nich czo złoty záważy/bolum armenum czo dwá złotha záważi/terre sigillate j. ty wßytki rzeczi stárwßy na miáłki proch/zmießay ze czterzemá loti czukru/á możeß y bez czukru/bierzże tego pro



chu na świtaniu abo po ranu wstawßy czo zło ty zawazy z winem cieplo przez trzeci dzień albo przez czwarty.

Też drugie lekarstwo

¶ Rozmocz białego chleba w malmazyey kielko kęsow/ á nißli z domu winidzieß/ z iedz.

¶ Też grzanka w oczcie mocznem námoczo na/ przed wyßciem z domu iedziona/ iest silno vżyteczne záchowanie/ á pospolicie go vżywa ią ludzie/ á nie bez przyczyny/ abowiem ocet záchowawa ciało y wßitki przyrodzone wilko ści w człowiecze/ od zágniłości j odprochnienia

Drugie lekarstwo bogatym

¶ Wezmi skorki od iábłka citrinowego/ á one miey w vsciech żuiąc/ á wilgotność połyka iąc/ ábowiem ti skorki citrinatow serce j mozg posilaią/ á morowemu powiethrzu sie przeci-

¶ Tákież też citwar w vsciech trzy- (wiaią. many á mastikowany / broni od moro. pow.

¶ Też gebkę woniać/ Vezmi octu winnego wodki rożaney/ kwiecia bzowego/ rowno każde go po kielku łyżek/ zmießay społem zthárwßy kwiat na miałki proch/ á thym rozmocz gebke/ á chodząc woniay częśto/ á nawiecey gdy z kim maß mowić.

¶ Też kozkę w reku trzymany/ broni od zárazenia moro. pow. Ruta takież.

¶ Też czosnek iedziony tak surowy táko j warzony/ barzo iest niepospolity. Tákież cebula y rzodkiew maią mocz bronić.

Zásie gdyby iuż człowiek záchwycił

powietrza/ á był prawie niemocen/ vpuściwßi mu krwie dobrze/ potym mu vczynić wracza nie dawßy mu czarnego ziela z wodą/ albo z mlekiem konopnego nasienia cieplo wypić/ á po godzinie wrazić mu palecz w gardło iżby wraczał czo nawiecey może/ á potym wracza niu we dwie godzinie wyplokawßy vsta wodą z octem/ y dać mu iákiey polewki ziese.

¶ Chceßli też nie czyniąc wraczania/ dać iemu krolewskiego prochu/ napić sie/ z białem winem á z octem czo złoti zawazy cieplo/ á potym sie przyodziać y pocić czo nabarziey przez kielko godzin.

Wypis prochu krolewskiego ktory czynią gotowy w áptece

¶ Wezmi korzenia diptamowego/ korzenia gorczyczkowego/ przerwipepowego/ terre sigillate/ káżdego z nich po trzy łoty/ koralow białych dwá łoty/ Ty wßitki rzeczi zetrzy na miałki proch/ á potym zmießay y ták pożywáy.

¶ Thymże obyczáiem proch Saluificantis bywa vżywány (czynią gi też w áptece) może być y na tczo z winem białym pity/ dla záchowánia zdrowia. Czásu też zárázenia po wietrzem/ tymże obyczáiem tego prochu salutificantis to iest vzdrawiáiącego maß pożywáć iáko y prochu krolewskiego.

¶ Też tákież dryiakiew/ y thákież Metridatum/ są dziwney a niewymowney pomoczy náprzeciw morowemu powietrzu/ ták przed zárázeniem iáko w zárázeniu.

¶ Też piłulki pestilentiales to iest powietrzne/ czásu moro. pow. na káżdy dzień po dwu dziestu bráne/ záchowáwáią człowieká nade wßytki rzeczy od zárázenia/ mogą thez być po siedmi dwá razy w tydzień bráne.

Jeszcze spráwá máluczka dla záchowánia od powietrza morowego

¶ Tá iest rádá na vżytheczniey ßa/ aby człowiek rychło miestce zmienił/ gdy baczy że iesth powietrze zárázone. Przyiechawßy do zdrowego powietrza/ aby tám długo trwał/ á mie ßkáiąc w nim aby sie słußnie chował/ thez do swego mießkánia aby sie zásie nie rychło wráczał/ bo wiele ich nie opátrznoscią swoią rychło wrociwßy sie/ gdzie ießcze ostátki powietrza morouego zostáwáły/ pozárázáli sie y pomárli. A przetoż wielu ludziom lepiey iest do thego powietrza/ ktore aczkolwiek było zárázone/ ale gdy iuż zásie do kończa dobrze vczysczone/ idz/ bo to pewnieyßa rzecz iest/ iż to powietrze ktore pierwey było zárázone/ nie ledá sie iáko powto re skázi/ nizli powietrze ktore ießcze nie było zárázone/ thego mu sie záwżdy thrzebá nádziewáć/ á ták tám długo mießkáć/ iest rzecz stráß liwá á nieprzespieczna. Ale tho wżdy miey na báczności abys rychło wyieżdzał. A gdy bedzie po zmienieniu powietrza/ możeß sie zásie przywrocić do mießkánia twego po przedłużeniu czásu. Ale iż miestce zmienić/ á kromia swego mießkánia być/ nie koždy ten dostá

tek

tek ma/ przetoż tym takowym to służe na pamięci mieć aby sie nie kwapili krwie pusczać/ a iżby sie im to niewidziała rzecz leda iaka/ ale z wielkim a pilnym rozeznaniem podlug wszelkiego niemocznego/ y też podlug rozeznania wody. Woda to iest vrina/ ieśliby była v niemocznego iako v zwierząt/ z białością abo z sinością/ albo mdłość znamionuiącza/ krwie mu iuż nie pusczay/ boc on iuż duże pusci/ bo iuż iego przyrodzenie truchleie y niszczeie/ dla barzo iadowitego zarażenia. Przetoż sie nigdy predko nie vkwapiay krwie pusczać/ ale rozeznay pierwey dobrze.

Experientie: to iest lekarstwa barzo dobre/ przez Doctory y Baby wiele a częstokroć doświadczone



Ku Czytelnikowi Pozdrowienie/

ZRozumielichmy być wszem vżytecżno to nasze w lekárstwie porádzenie/ zwlaszcża ty doswiádczone lekárstwá / kto rych ludzie thutecżni innego powietrza y inney plći niż owi ludzie w gorących kráinách vżywáią/ y kázdy to rozumem swym latwie obacżyć może/ że w Polskiey koronie inákse ludzi przyrodzenie iest niż w Indiey albo w Greciey/ á thák w kożdey ziemi dal wszechmogący Pan Bog lekárstwá wlasne/ ziolá wlasne/ przez pewne doswiádcżenie y moczy ich w przygodách ludzkich vznánie. Tákże stąd podziwienie niektie w ludziech nie bácżnych pochodzi / iż gdy iuż w náuce swey rospacżáią Doctorowie/ vboga bábká prostemi ziolý choremu pomoże/ richley niż nalepszy Doctor/ Ktorzi(mym zdániem) mieliby sámi tego pilnowáć/ aby nam kiedy ziol nászych tutecżnych moc wlasną wypisáli. Przeto my chcząc ie ktemu pobudzić/ przykożylichmy wam istothne / pewne lekárstwá ná rozmáite choroby w tey slawney koronie Polskiey doswiádczone. Czo gdy od nas za wdzięcżne przyimiecie/ á rychlo roskupicie bedziemy o tym myslić/ że wam ieszcże więczej tego skárbu pan B. S. przymnożyć bedzie racżył. Miey sie dobrze.

Znamiona vprzedzaiące niemoczy.

Gdy kogo glowá boli bez przestánia/ á zwlaszcża pol glowy/ osthrzegáć sie aby bol niewstąpil w ocży á nieucżynil slepoty albo bielmá/ pomágáć tedy lekárstwy czyściącemi glowe. Lice ieśli sie bárzo wzdryga nad zwyczay á czesto/ trzebá sie báć vst skrzywienia / pomágáć czyścieniem żywotá/ vmywáć lice ocztem á náwárzywszy kobyley mietki/ mieć miárę iedzenia á karmie lekkie. Wzdrygánie wszytkiego ciálá á nagle przychodzące/ známionuie iż temu trzebá przepuszczenia/ częstego tárcia/ karmi lekkich á czoby gi zágrzewály.
Stretwienie á mdlosc członkow/ páráliż známionuie. Gdy sie komu widzi iákoby gi przylegano á często to miewa/ y ktemu nieiákie záwráczánie glowy/ vielką niemoc známionu. Troskánie bez iawney przyczyny/ á dluga bojazn ktemu y strách/ melankolią y szalenie známionuie. Tákież ieśli sie bez przicżiny gniewa á często. Kiedy kto przed ocżymá iákoby muchy latáiącze widzi albo nieiáki dym / albo iákoby mu wlosi záslániály / znáć iż wilgości w ocży wstepuią/ pomágáć chárchániem
Remá albo zálegánie w nosie / iesthli sie gesto przygadza á dlugo trwa/ strzeż sie dycháwice/ á skáżenia pluc/ pomagay tim czo ktemu sluży. Pot wielki bez známienitey przyczyny obfitosc/ vilgości viele známionuie/ á iesli smierdzi/ ograszki sie nádziewáy. Sercżá czesthe drżenie/ nagłą smierć známionuie/ pomágáć krwie pusczániem/ żywotá przepusczániem czyściącz melankolią. Obiadánie cieszkie á czesthe przywodzi krwie plwánie/ záráżenie y nagłą smierć/ pomágáć krwie pusczániem.
Zámieszánie smyslow á mdle ruszánie / známionuie przychodzące záráżenie/ pomaga pusczánie krwie/ chárchánie y żywotá przepusczánie. Cieszkosc w boku práwym/ á strzekánie okolo krotkich ziebr/ známionuie chorą vątrobe. Lice y powieki kiedy sie odmą/ opuchline známionuie/ á skáżenie zdrowia.
Gnoy człowieczi nad zwyczay żolty/ żolta niemoc známionuie/ abo ieśli biały pomágáć żeby złe wilgości wychodzily potem. Przepusczány gnoy iáko drożdże rzadki/ nie dobre przechowanie známionuie/ á zla spráwá żolądká y wątroby. Rzadkie láyná ábo paląc nieiáko albo bolącza ogonicá/ krwáwey niemocy trzebá sie nádziewáć. Gdy świerzbi ogonicá krwáwnice sie otwieráią. Mocż smierdzący/ skáżenie wątroby známionuie y záthkanie/ y skáżenie w żylách/ á ieśli nieiáko bedzie w pecherzu iest chorobá y trzebá sie ograszki nádziewáć. Gorącżosc moczu dlugo trwáiąc / krosty w pecherzu y w lonie známionuie. Cieszkosc a zemdlenie członkow z niechciwością iedzenia/ bliską ograszke známionuie/ á przetho krew pusczáć y bánki. Kiedy pod skorą czestho sie ciálo rusza z trapienim y z gorącżoscią nieiáką/ ograszke przestáiącżą známionuie to iest terciáne álbo quartáne/ trzebá złych wilgości wyczyścienia. Zemdlenie członkow á vpádlą moc/ gdi sie oczy y insze smysly záćmiaią/ ograszke vstáwiczną známion. / nieiedzże

áspi

á spi dobrze. Lice czerwone silno z záćmienim niciákim wzroku/ á ciężkością oddychánia/ á ktemu umienienie/ tredu sie trzebá nadziewáć/ czyscić ciálo tym czo melankolią purguie y flegme. Jesli na wiosne slinogorz bedzie/ znák iest mnostwá złych wilgosci/ pomagáć krwie pußczánim/ bánkámi/ żiuotá przepußczánim/ y chárcháním.

Dobre známioná w niemocznych

Gdy kogo niemoc popádnie/ dobze iest známie iesli na bok na ktory leży máło nog przykurczywßy/ iáko w zdrowiu zwykl legáć. Jesli sie latwie obrácza. Jesli w nocy spi á we dnie czuie. Jesli mu nie ciężko dycháć. Jesli y pepká y u loná skore gládką ma. Jesli mu pod boki gládko á nie ma bolesci okolo ziebr/ á chociaby niciáko spuchlo/ á wßákoż przed pálcem postepuie á nie boli/ táka niemoc człowiekowi niciáko sie przedluży/ wßákoż ßkody nie uczyni. Jesli też ciálo miekkie á iednostáyne cieple albo sie iednák wßitko poći/ á po tim pocie ograżenie mu przestánie. Kicháni też miedzy dobremi iest známiony/ á chćiwosc iedzenia/ a iesli bedzie wráczánie z kolerą y z flegmą. W moczu czo sie ustoi/ iesli iest biale/ miakkie/ iednostáyne á spolem sie zgromádzi/ dobre známie. Gnoy iesli iest srzedni a podobien ku zdrowemu/ podlug tych rzeczy ktorych pożywamy. Przepußczenie żywotá w niemocy ácżkolwiek nie dobre/ a wßákoż y tego niedbáć kiedy gnoy iesth żolty á nieprzezlißsmierdzący. Glisthy iesli z chorego wynidą/ y piersi/ rece y wyßße członki sie zápalą/ dobre iest známie gdy też y boleią.

Pospolite żywotá rzadzenie

Czterzy wilgosci ciálá człowieczego/ ku czterem...gránam roku podobienstwo máią ...gorącza á wilka/ podobna Wiosnie. ...żolć albo kolerá gorącza y sucha/ podobna ...atu. Trzecia/ żolć to iesth melancolia ...á zimna/ podobna Jesieni. Pypeć al... ...má wilka á zimna/ podobna Zimie. ...thedy w człowiecze poczyna sie mnożyć ...etego Valántego áż do swietey Zophi... ...rzeto w on czás miernych á czysthych ...ożiráć/ á niciáko mniey iesc á wieczey ...lniego picia/ pomálu postepowáć od wárzonych karmi ku pieczonym. Jásna żolć powstawa od swietey Zophiey áż ku mátce bożey zielney/ á tám trzebá pożywáć karmi chłodzących á wilgotnych/ nie bárzo prácowáć/ mieso pieczone niegdy przed karmią iesc niewiele/ picie ma być wolne aby ciálá nie zápáliło. Czarna żolć lepák pánuie od mátki Bożey zieloney áż do swietego Brykcego/ á thedy iesc rzeczy kwásne y gorzkie/ mocznieyße picie może być/ á prace przylożyć. Pypeć od swietego Brykcego áż do swietego Válánthego ma swoie grań/ á tedy iuż wieczey iesc mniey pić/ moczniyßego picia pożiwáć/ chlebá wieccy iadáć/ mieso częsciey wárzone niż pieczone/ z gorczycza/ z chrzanem/ z pieprzem/ y z inemi zioly/ wieccy prácowáć/ glowe nawieccy czysćić/ abociem zimie bywáią niemoczy rozmáite/ w glowie remy/ sápki/ slinogorze/ káßel/ y inych niemoći dosić/ á thák bácząc kożdy swe przyrodzenie/ może sie niemoci uchronić. Mienią sie też te vilgosci podlug lat/ abociem krew z flegmą pánuią dzieciom áż do 13. lat: potim krew z kolerą áż do 28. lat/ od tąd zásie áż do 43. lat krew z melánkolią/ á od tego wieku áż do smierci sámá flegmá.

Párchy na głowie ták leczyć

Rute swieżą z hálunem á z ocztem zwierciawßy pomázuy/ abo z miodem przez octu. Másc na ty rzeczy ták uczyn. Weźmi wosku iedne częsc/ żywice tyle troie/ kádzidlá albo olibanu/ fenum grecum tártego/ rowno ták wiele iáko wosku y żywice/ oleiu lniánego czo potrzebá/ rospusc vosk á potim proch wsip zmießay czysćie/ przecedz/ á dwá razy máscią tą pomázuy przez dzień.

Párchy gubi sok polney ruthy/ albo gdy surową cebulą pociera glowe.

Strupy na głowie u dzieći leczy

Náwarz rumnu/ fenum grecum/ rożey warz w wodzie/ á tym strupy wymywáy/ á oleiem lniánym pomázuy.

Luski á otreby na głowie czyscić

Gdy swem moczem glowe myć bedźieß/ albo żolcią wolową mázáć/ wodą z czárney kápusty wárzoney myć/ á táktież wárząc czerwoną ćwikle z lisciem/ fenum grecum wárzone

koß czyni/nostrzeg wárzony tháksiez/nasienie rzczußán starte á z gesim sádlem zmießáne/ gdy na glowe pomáżeß/ wßythki nieczystosci straci. Golebi gnoy z oliwą zmießány/pár chy y inne nieczystosci leczy. Wárzona ostrożyná toż czyni. Popiol z gnoiu kokoßego z miodem zmießány/mole gubi/á tákież korzenie kedzierzáwczu z moczem stluczone.

Slodki strup ták zgoisz

¶ Lniáne siemie warz w vinie nieiáko przykrem/á tym wymyway. Korzeń kedzierzáwczu przewárzony á stluczony z mąką seni greci ktemu dobry. Sokiem z ruty pomázowáć albo sokiem wloskiego kopru z rutą tártą zmießawßy pomázuy.

Przeciw zápaleniu glowy

¶ Wezmi tey rożey z kthorey wodke palono tak spieczoney/á poląć ią winem y rożaną vodką aby rozmieknelá/potim the rożą wlożyć na chusthe á przykládać na glowe na nocz/á gdy ono na glowie vschnie/ tedy zásie thakież zmaczáz á przylożyc/to czynić czesto.

Przeciw czestemu glowy záwráczániu/wezmi bylice vwarz ią w oczcie czo na mocznieyßym/á tym cieplo glowe myi.

Na frenesim to iest gdy czlowiek rozum tráci w ony dni gorace

¶ Naprzod trzebá aby wonial kamphori/potym wziąć opium z apteki/bielonu/ mumiey ßafranu/ty rzeczy stlucz na proch á rospuścić wodką rożáną/potym ktemu przidać fermentum to iesth kwásu z vptéki/miodu y oczту/á tim pulhi wßytki mázáć/odeydzie ta niemocz. Też dáć niemocznemu żolć záieczą z winem pić/á bedzie spal ták dlugo aż mu sie daß oczту nápić/toß przestánie.

Lekárstwo na Subet/ to iesth przeciwko wielkiemu y ßkodliwemu spániu.

¶ Wezmi dwie álbo trzy cebule/bialey gorczyce iako wiele chceß/zwierć to w donici/á wley oczту/y rożánego oleyku troche/ potym ogol glowe a nacieray tym czálą godzine mocżno/bedzie prożen tey niemocy.

Przeciw oßáleniu.

¶ Oßálenie przigadza sie z rozmáitych przyczyn/niegdy od cieżkiego picia/niegdy od stráchu/od milosci/od myslenia/od zbytniego postu/od czucia od záthrzymánia miesiączow/drugdy od frućiny/abo kiedy wściekly pies vką si/w ktorich ßalonych krew pánuie/thedy sie smieia/w kthorych kolerá ći sie gniewáią/á w ktorych flegmá abo melankolia ći sie boia.

Jesli tedy ßalony wesol/táńczuie/pokrzyka/á ma znáki pelnosci krwie/puścić mu krew z nosa iákokolwie zdrápawßi mu nozdrze czym ostrym/záćiąć mu thez żyle srzod czolá/á niemieć go na gorącim miesczu/chlodzić go rożáną wodką/occtem/wierzbiną/trawą/iesli żywot ma zátrzimány tedi mu gi przepuścić/á takież niewieście iesli miesiące nie cieką/tedy ie przepuścić/zásie/puścić mu thez krew z żyl pod kolány/dáć mu pić gorycżki tártey z piwem iedne drágme/abo przestepowego korzenia tártego. Jesli teß ßalony bije á gniewa sie abo láie/thákiego thrzebá chlodzić/dáwáć mu tesc lakture á iuche z niey z czukrem pić/albo náwárzywßy rożey/slazu/fiolkow/laktuki/tolownitu/przyczynić ktemu oleyku rożánego y fiolkowego albo z grzybienia/á ogoliwßy mu glowe oną go wodą myć y w niey kepáć/á iesli iesth cieżka niemocz/przepálić mu wierzch glowy/á oney rány dlugo nie goić aż wßytká zla wilgość wynidzie/abo na wierzchu glowy bánte postáwić siekáną á strzedz go abo zwiezáć y niewierzyć chociaby lágodnie mowil/ábowiem te iedne chytrosc ßalcni przy sobie máią. Na kożde ßaleństwo. Wezmi glowek mákowych ogrodnych nie przednie dozrzálych/y namocz ie w dżdżowey wodzie przez 34. godziny w garnczu nowym polewanym/potym warz ono v czystego wegla aby nie przysmárgnelo/a tiedy mákowice zmiekczeią/wyżmi ie przez chuste czyscie z oną wodą w [illegible] torey wrzály przyloż że ktemu czystego m[illegible]u ták wiele iáko oney vody/warże zás aż [illegible] ie iáko tresc miodowa gesta/á z thego dav[illegible]horemu na noc dwie lyżce:dobrze to temu [illegible]może spać w kożdey niemoczy. Jesli [illegible]aleństhwo iest od flegmy/táki o vodzie ra[illegible]wi/chce si kepac/mniema sie być ryba/th[illegible]dobre iest chárchanie l. biodka z oczcem/t[illegible]st o thyr náuká/żywot mu przepuścić ni[illegible]m czo [illegible]

amer

me wymiata/a potym ogoliwßy polożyć mu ten plaster/Stlukßy korzeń przestepowy z bialkiem na chuste rozloż/a nie odeymowac przez trzy dni/dawać mu iesc oman iako kolwiek: albo mu takież wierzch glowy przepalicz albo banki postawić/przyprawiać mu kichanie imbierem/pieprzem albo y gorczycza tarta/dawać mu woniać mietki y bożego drzewka/albo warzyć ziele w oczcie a nad tim mu glowe trzymać/nic mu iesc niedać czoby flagme czyniło/ryb/iarzyn/owoczow.* Z melankolijey ßalonemu/albo iż iest boiazliwy/teskliwi/niesmie na ludzi patrzyć/aby nic przed nim boiazliwego y troskliwego niemowiono/trzeba baczyć/ani przi nim ßeptac/a nieduposzczac do niego nieznaiomim chodzic dawac mu pić pol na rute warzac w kozieу serwatce/tociem melankolija wymiata/dawać mu też boragu nawarzywßy y z senes z miodem albo z czukrem/po kilo dni potym przepuscić żywot paprotka abo czym inim/ogoliwyßi glowe takież go mieć iako pierwego: Albo to vczyń/Wezmi kwiecia nostrzegowego/rumnowego/ieczmienia otluczonego/kwiecia zgrzybienia/warz to dobrze w wodzie a tym mu glowe myj/y timże zielem okladaj/warzić mu kokoß z paprotka a iuche dać mu dobrze pić/y ine lekarstwo ku glowie czinić/chronić sie rzeczi zimnych a suchich Dobrze dawać ßalonem siemienia slazowego tartego z woda ze dwie dragmie/pomagaciem barzo gdy ie czesto bierze/Dobrze dawać centurzyia y piolyn/dawać korzeń ziela przestepowego tartego lyßke iedne wypić.

Niemoc ktora zowa Zapomnienie.

Przeciwna iesth ßaleństwu/abociem kthoßalcie trudno gi vspić/a ten lepak obudzić trudno: Przygadza sie ta niemoc z obrażenia thylu glowy gdzie iest miestce pamieci: Człowiek w tey niemocy nic niebaczy/a spi thak twardo iże go obudzić niemoże albo ledwe/tak iż iakoby vmarly. Naprzod thedy thakiemu spania nawiecey bronić/kurzac mu pod nos rogi/pierze/y czo inego smrodliwego/wolać/kolatać: ogolić mu gloue a myć silnym oczteni/a trzeć dlugo plotniem surowem aże bedzie czerwone miestce/a posypać prochem zmaiow/y rozmoczywßi w oczcie cienka chuste a on proch przywinać/a nawierzch kapustnego liscia/y niechać tak zawiazawßy przez 24. godzin/odeymiß potim/a bedgli przyßcze nie przepychać ich//ale naklasc na nie kobylego ßczawiu aż do czterzech dni/tak zawżdy odnawiac aż do pieci dni/bo iesliby sie nie spryßczylo/ znak iesth iż mu lekarstwo niepomoże. Jeßcze na obudzenie lekarstwo/Nabrać żywich krowek/a posadzić ich kilo na tyle glowy pod lußczyny wloskich orzechow/na myßki/karkow po iedney/na podeßwy po iedney: Tim obyczaiem obudzono iednego/czo spal siedm dni/woda zimna oblać go raz albo trzy/a ogolywßy wßitke glowe/myć go nawarzywßy w wodzie bobku albo ruty/nazaiutrz po ogoleniu przywinać mu na glowe bobrowych strojow stlukßy z ruta/albo bobku z roża a z ocztem/nasypać mu na czolo gorczyce tartey y przywinać/y w nozrze aby kichal: Potim dać mu miodu lekkiego pić albo sity przewarzoney/bobrowych strojow nasypawßy tartich/a iesli może dać mu nieczo iesc. Dla glowy czyscienia/Wezmy mietki ogrodney dwie garsci/polney ßalwijey trzecia/vwarzywßy w wodzie w vsta mu nalać/a iesliby zeby sciagl nożem ie odtworzyć/iezyk mu vmywać varzona ßalwija a trzeć posypiać tartimi stroymi bobrowemi/albo drijakwia nachyliwßy mu glowe aby nieczystosc precz plynela: A iesli sie mu nic polepßy a przyidzie drzenie czlonkow/darmoć go leczyć gdi kto z otnienia zapomni sie/zle iest znamie bo z zapomnienia oßalenie pewne.

Kto spać niemoże

Oleiem z grzybienia mazać skronie/iesć lakthuke/makowa polewke/iadrek broskiniowych z piwem nawierć a na czolo przywinać Mleko niewiescie z rożanym oleiem rowno pomazować skronie/albo samym winem/albo soku z bielonu/soku z wierzchow bzowych/tego dwie czesci a onego iedne/wley banke zatkawßy/warz w garczu iakoby mieso/potym ochlodziwßy skronie pomazuy/takież żyly pod dloniami y pod kolany:

Rema / Sapka / Niezyth y inemy

imiony zowiemy wilkosc zbytnia ktora z glowy plynie/niegdy iedno wo nozrze/niekgdi w czelusci/nigdy w plucza y inße czlonki/czo iesth barzo zle: Thakowy ma sie chronić kaźniey/

dymu/winá/słońcá/ y silnego picia/ á cielesnego złączenia/ trzebá mu viele chodzić/ á przeto nieczesto sie obraczáiąc/ glowe czesto czosać chustą trzeć/ a miáre w piciu y w iedzeniu chować: á poczuießli trudnosc w gardle: tymże sie też obyczaiem spráwuy/ á polowice zwykłego iadłá sobie wymi dobrze/ a zwłaßczá cirpieć co naywiecey prágnienie. Poczuießli lekkosc mozgu/ mieso iedz po troßce znienagłá/ możeß sie y w wánnie myć. A ieśli w pluczc poczuieß plynienie/ tym wiecey maß chodzić/ trzeć piersi y wßitko ciáło/ miáre we wßytkiem chowáć wiele spáć á praczey sie chronić. Gdy remá iesth: dobrze z czárnuchą iadáć á náśienia iey woniać w chuste záwiązawßy/ á na noc trzy ziárná kádzidłá czystego połknać/ charchánie czynić/ woniać mirry/ bożego drzewká.

Gdy od remy głowa boli.

¶ Mirry/ kádzidłá/ pieprzu/ ßálwiey/ oleiu lniánego/ rowne czesci/ warz z octem/ á zmießawßy włoż ná chuste á obwiń głowe ciepło.

Gdy kto spac niemoze.

¶ Zolć záieczą z miodem zmießać á skronie pomázowac: álbo mákowicz wielkich nawárzyć w piwie/ á to mu dać pić.

Naprzeciw remie albo niezytowi.

¶ Naprzod kto zwykł brać lekárstwá/ niecha weźmie głownych piłuł ná noc zá groß.
Potym vczynić kurzenie iednym kliiem ktory zową storax liquidá (w áptece naydzieß) czynić maß tho kurzenie ráno y na noc pod nos wysußa reme w głowie. Też nieżyt ktory w nos płynie ták iż prawie záleże nos/ tedi ná to orzechy laskowe przypiekane/ á potym w tarty pierz iądrká omoczone á ná nocz pożywanie/ bárzo rychło odnich zdrowie przidzie.
Też ná reme nieżitową/ lnem kádzenie/ iesth doświądczoney pomoczy.

Lekárstwo áby brwi włosami porastały.

¶ Náprzod dym z drzewá sosnowego gdy sie człowiek ktory niema ná brwiách włosow bedzie náchylał nád on dym/ wyrastáią włosy. Drugie/ Sledzioná oslowa vsußona á ná proch miałki stárta/ on proch z niedzwiedziem sadłem á z oliwą zmießany/ ktorym máß sobie miestce pomázowáć gdzie máią brwi wyrástáć: Piße o tym ieden lekarz iż iest rzecz doświádczona.

Aby włosy na brwiach nie rosły.

¶ Pomázuy krwią zielonych żábek brwi/ ktiez krew weżowa na brwi pomázána/ nie dopußcza wyrástáć włosom. Też rdzá żeláznа ßczynámi rospußczona/ á tym brwi mázy/ nie vrostą włosy ná nich. Tákież krew nietoperzowa/ nie dopußcza włosom wyrásthać na onym mieśczu ktore bedzie pomázano.

Włosy czarne vczynic.

¶ Krucze iáie zbiy/ á ogoliwßy głowe pomázuy/ ále poki nie vschnie miey oliwe w vściech by zeby nie ßczerniáły/ nie vmyway sie do trzeciego dniá/ á czyń to w cieniu.

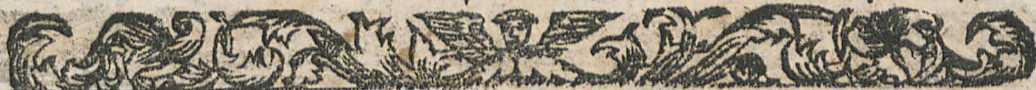
Weszki y złe włosy na powiekach.

¶ Mnogim przidawa sie świerzb ná oczu/ álec drugdy bywa od wßy ktore sie ná powiekach rodzą/ á tákże ieśli sie przidádzą ták ie spedziß: Vwárziwßy iáie twárdo roskroy ie á żołtek wyimi/ przyłożże sam białek ná oczy/ á wßytki ku iáiu wynidą: Albo pierwey ná oczy położ chuste cienuchną á ná nie białek/ wßitki w chusteze powiązną.
Ktemuß/ y ná wßelkie miesce gdziekolwiek są wßy/ Weźmi Aloes/ stłucz ie z czistem sadłem y pomaß gdzie wßi są/ zginąc. Albo czystego popiołu zmießay z oliwą á maży.

Na złe włosy napowiekah/

¶ Wymyj powieki czystem ługiem y ciepłem trzy razy/ potym gdy vschną/ pomazawßy żywiczą palce złe włosy wyrywac álbo żeláznemi ßczypkami. A ieśliby wyrwane włosy złe záśie rosły/ thedy sokiem ziela świniei wßy pomázác. Popioł z głąbow czárney kapusty z octem zmießac á pomażác. Psia krew włosom nieda rosc. Robaczki w nocy świeczące/ ztárßy iey mażác gdy trzeba. Psiawki z octem silnym ztarwßy pomázowac.
Krew żabki zieloney toż tez czyni.
Ktemuß/ Weźmi świeżego miesa iálowiczego

a day



á dáy izeby sie wnim robacy záległy/ á gdy bedą wielcy/ nákłádz ich w oceth silny iż w nim pomrą/ wyiąwszy ie vsusz ná słońcu/ á potym w ocet námocz y zásie vsusz/ á ták do siedmi rázow przynamniey/ ostáteczńie gdy do brze vschną vczyń z nich proch miálki/ á gdzie chceß izby włosi nierosły/ wyskubszy abo ogoliwszy potrzy ono miesce chustą ostrą/ á tim prochem posipuy. Psie mleko włosi rosci ná łysinie v młodych/ stárym niepomoze.

Ktemuż aby włosi nierosły/ mleko z románo wego ziela swieże zmieszáć z oliwą/ á pomázuy włosi ná słońcu/ opádnąć wszytki/ y vrostąć inne cieńsze/ kthore też pomázeß á opádną/ á ták nawiecey do czwartego pomázánia wszitki opádną.

Włosy aby rosły ná łysinie

Jesli z młodu pocznie kto być łysy/ maß tho miesce olejkiem słodkich migdałow pomázowáć. Zołć wieprzowa z oliwą toż czyni Krwią kretową sámą też pomázáć. Popioł thez Jeżá czálego spalonego włosi thez y ná bliznách rosci. Ziele mátki bożey włoski vwárzyć á vstáwicznie tym głowe myć/ włosi mnoży. Orzech włoski młody stłukszy z miodem/ głowe mázáć/ bo włosi czysci/ mnoży y też párchy odpądza. Zołądek záieczy y z ielity spálić w nowym gárnczu/ á then popioł zmieszáć z rożánym oleiem/ włosi mnoży Grzybieniowe korzenie wługu miewáć/ włosi mnoży y długie czyni.

Gdy po niemoczy włosy opádną

Náwarz żab zielonych/ á oną wodą często myć/ á tłusthością czo náwierzchu onych żab pływá/ pomázáć.

Włosy aby rosły ná brwiách albo ná brodzie.

Dáć vczynić możdżerzyk ołowiány/ á nalać weń rożánego oleytu á tłucz ták długo aże bedzie gesto y sino iáko ołow/ á gdzie chceß aby włosi miáły być/ wytrzy ono miesthce chustą ostrą aż sie záczerwieni/ á pomáż tą máścią ná noc/ a nazáiutrz ciepłą wodą omyi/ á czyń to do kielkánascie dni/ vrostąć włosi tám gdzie im podobno. Ktemuż/ Chleb ieczmienny dobrze osolony obwiń swieżą skorą iągnieczą albo kozleczą/ á spal w nowym gárnczu/ aby był miáłki proch zetrzy/ zmieszay z sádłem niedzwiedzym/ y pomázuy gdzie chceß włosy mieć. Ktemuż/ Nabierz zielonych konikow co skaczą po polu y pczoł rowno/ spal w nowym gárnczu/ á zmieszawszi popioł z rożánym oley. abo sádłem pomázuy. Abo spalić iądro láskowych orzechow ná skorupie/ á stárwszy ie zmieszáć z oleiem/ siemienia rzodkwiánego przyłożywszy/ á tym mazáć. Gdy brodá niechce rosć/ vczynić popioł z bożego drzewká/ a zmieszáć gi z stárą oliwą y pomázowáć. Albo popioł z liliey z wodą zmieszawszy.

Ná okrostáwiáłe powieki

Rdzą żeláznę czo namielßą posipowáć rumien wárzony przykładáć/ albo wodkę rożaną rospusciwszy wniey troche koperwaseru/ á pomázowáć. Albo stłukszy száfran z hálunem/ wodką rożáną rospuscić á pomázáć.

Aby włosy richło nie siwiały/

Chronić sie karmi wilgotnych/ iáko kápusty/ łoczygi/ ogorkow/ málonow/ rzepy ryb/ zimney wody/ mleká/ kámphory/ sm uthkow/ trosk/ rázow/ cielesnego złączenia/ ale miodu pożywáć/ pieprzu/ karmie iádáć wiecey pieczone/ smázone/ nie częstho sie myć w łázni/ nie wiele głowy przykrywáć wyiąwszy w zimno/ á w zbytnie gorączo/ wszytkciem zdrowy rychłego siwienia iest obfitość flegmy wodney zágniłey/ ktora sie rodzi z rzeczy mdłących cieplo przirodzone/ iáko są niemocy długie/ stráchy/ rázy cieżkie/ á ták siwizná iest kwiát smierci. Mácząć vstáwicznie głowe/ broni siwizny. Wezmi Gállas/ szálwią/ bukwice/ warz to w wodzie á tym myi głowe.

Włosy czerni

Czerni włosi liscie rożey polney y rozgi w ługu wárzone włosi czernią gdy myieß/ A to theż czyni kwiećie/ szałwia polna wárzona/ krew czárnego byká abo wołu z niedoźłą oliwą pomazáć włosi/ iáycza boćianie z winem rozbite czernią włosi/ ale trzebá strzedz aby oczu niedoszło. Jáyczą Jáskołcze z kozią zołcią zmieszane Sok kwiećia Bobowego w ołownym możdzerzu ná słońcu vtłuczone/ Rumien w ługu kłáść/ niedá sie włosam stárzeć. Kwiecie dziewánny



wanny warzone/żolte wlosi czini: Korzeń celidoniey warzoney/thoż też czyni/siwe wlosy żolci. Poley w lugu warzony/wlosy bialy. Woda z kreta warzonego/ z czarney sierści vczyni bialą.

Masc czo wlosy rosci

C Spal wlosy czowiecze á vczyń z nych proch zetrzy miálko/mátki bożey wloski nasienia fenum grecum/nasienie lubßczykowe/ru mnowe kuście/wezmiß każdego prochu z tich ziol rowne częsci/miodu tile troie/á tile osmioro drożdży z oleiu lnianego/mażyß tym gdzie (chceß

Aby sie nie siekly wlosy od molow.

C Nawarz ziela fenum grecum korzenia/ slazu wielkiego korzenia/w wodzie/á thym záwżdi wlosy przemiwać/á nigdy ich silnym lugiem nie myć/bialą tresc w lug klaść.

Wlosy aby niepadały.

C Kto rzodkiew iada nie rady mu wlosy pádną. Sukiem rzeżuchy glowę pomázać a chceßli y pić. Sene warząc glowe myć. Spika nardi tákież. Aloe zmießawßy z octem pomazowáć glowę. Albo warząc verbene/często myć. Moczem psim gdy glowe macza/kosiec niedopußcza. Kiedy wlosy oblaza áby rosly/Spalić żeby końskie/á z tarte zmießać z octem á pomazowáć. Sanie czerwoną swiezą stlukßy/pomazowáć. Pierże cebulne z miodem vtluc á pomazowáć takieß. Rzodkwiane lupiny/ albo záieczey rzepki czarney/nawarz á glowe często myi.

Przećiw vßnemu bolenin lekarst.

C Sadlo odebrane od lisich plucek/na rynce rozpußczone/á potym letnio ciepło w bolące vcho wpußczone/známienicie bolenie vskramia. Tákież y inße sadlo albo tlustosć lisia swieżá troche przesalana/iest bárzo pomoczna na bolenie vßne. Też bolenie vcha przigadza sie z vderzenia/ Naprzećiw temu maß lekarstwo/ Hanyż tarty miałko a z rożánym olejkiem zmießany/ á tego letnio ná pußczay w vcho bolace. Też sama vrina letnio w vcho wpußczona/vskramia bol. Też popiol ciepły dobrze w chusteczkę záwiązany/á w vcho wlożony/barzo známienicie pomága. Thez sol z siarką á z miodem przasnym zmießáy á to kladz w vcho bolące z vderzenia/czyscie tym zleczyß/iest rzecz często doswiadczona.

Na hrobaky vßne

C Sok wycisniony z chebdu ziela/a w vcho napußczony/hrobáki zábija y morzy.
Oleiek z gorzkich migdalow w vcho w kthorim iest hrobák/wpußczony/zábyá ie y morzy. Też mocz człowieczy na tzczo zostawiony/w vcho wpußczony/wypądza hrobaki z vßu. Też korzenie biáley czemierzyce w winie vwarzone/á potym ono wino pewnie a mocznie hrobaki w vßoch zábija/gdy wpsciß dwa razy.

Naprzećiw gluchosci/

C Miedzy inßemi znamienitemi rzeczamy * doswiadczonemi/ czarnei czemierzice korzenie w vßy wlozone tak przez trzy dni albo nocy w vßoch poniechane/daie ostrosć sluchu/á gluchosci lecży. Też sok cebulny w vcho niesłyßace wpußczony/gluchosć oddala. Też wynny ocet gorący/á nad nim vcho gluche dzierżeć izby para z octu ßla do vcha/przywracza dobry sluch/y ßumienie oddala. Też częste doswiátczenie w wyćisnionym soku ziela wężowego korzenia/po lacinie zową draconteá/ gdy bedzie ten sok w gluche vcho wpußczony pewnie odtwiera sluch/ktory pochodzi dla zatkania nieczystosci klyowatich. Też ßumienie vßne/Wezmi w aptece castoreum pol scrupula to iest iáko grechowe ziarno/rospuść w olejku nardowym/wpußczay iedne kropke w vcho na noc. Też oleiek gorzkich migdalow/ ßumienie vßne oddala. Też rzecz często doßwadczona/gdy bedą kielko krop żolci wolowey w vcho wpußczone/pißczenie oddala.

Jeszcze przećiw nieslyßeniu/

C To naprzod trzeba wiedziec/iż wßelka zimna rzecz vßom/ zębom y wßyctim żylowatym członkom ßkodzy barzo/á przeto kiedi kto niesłyßy álbo mu brzmi w vchu/nawarzyć ie mu w wodzie kopru/rumnu/bzowego kwiecia nostrku rowno/á nad oną parą vcho położić przykrywßy glowe aby tam weßla/ glowe też tam wodą myć. Zolć okopową zmießay z masłem



máslem nie słonym/á zágrzawszy cieplo w vcho wley. Albo wyżmi sok z ruty/ żołć kozłowa/ mocż dziewicży z miodem zmieszawszy pomaga/ y záleczá żołć z węgorzowym sádlem.

Gdy w vchu boli

Szpiku świeżego z cielecich kości zágrzawszy wlać/ á ieśli tám wrzod iesth aby się przepuknął/ másło w dziewiąci wodách wypłokáć/ á rospuściwszy ciepło w vcho wláć y zátkáć/ á ieśliby ciężki bol był y zápalenie/ wyćiśni sok z rosiowniku/ z rozchodniku/ y z białkow iáiowych wárzonych czo możesz/ zmieszay rowno á z olèiem fiołkowym zágrzawszy wley. Kiedy z vchá śmierdzi/ mleká niewieściego z kozią żołćią zmieszawszy wlać w vcho. Jeśli się chrobacy zálegą/ bielonowego naśienia z woskiem zgnieść/ á włożywszy ná węgle/ tym vcho podkádzić/ á pospolićie czokolwiek gorzkiego wleieś z gorzáłką/ chrobáki zábija.

Gdy w vcho czo wpádnie

Vczyń kichánie pieprzem albo imbierem tártym/ á zátuliwszy nozdrze kichay/ rádoć pada z vchá od kichánia. Albo koniec drewna lepem námázáć y włożyć w vcho aby przylgnęło/ abo na vcho suchą bánkę postáwić.

Gdy po niemocy niesłuch

Vwárzyć konopne śiemię w wodźie dobrze/ nawierćiż igdr láskowych/ á tą wodą z śiemieniá rosthwarzay/ y vczyniwszy polewkę przywarz/ á day oknekemu pić. Mrowcze iáyca stárwszy w vszy włożyć/ sthary niesłuch vzdrawia.

Z oká ieczmyk iáko zgániáć

Serapinum (iest iedno gumi w áptece) ma być w winnem oczćie rospuszczono/ á tim pomázuy one krostkę ná powiece ktora iest ieczmiennemu ziárnu podobná/ zginie od tego. Kátiez thez mrowki/ głowki im oberwawszy/ stłucz ie á z ślinámi zmieszáć/ á tym ieczmyk pomázowáć/ zginie. Niektorzy też przykłádáią ziárná ieczmienne.

Na sinosć ktora bywa pod oczimá z odbićia.

Naprzod czárna halena z przáśnym miodem rospuszczoná/ á tym nasiniále miestce pomázuy/ rozeydzie się sinosć. Też czosnek z miodem przáśnym zmieszány/ á na miestce przyłożony zsiniále/ spądza precz sinosć. Też to czyni ser młody vpieczony á na miestce przyłożony. Tho też czini sol pieczona z przáśnym miodem zmieszána/ tym czárne miestce dla zsiádłey krwie pomázuy.

Przeciw boleniu ocznemu

Piołyn z drobnemi rozynkámi w wodźie albo w winie wárzony/ á na noc na bolące oczy przyłożony/ bolesć vśmierza pewnie. Też płuczká liśie surowe ták czáłkiem abo źsiekawszy/ na oczy bolące y napuchłe przyłożone oddaláią bol pewnie/ y puchlinę zgániáią od nich. Też málon roskroiony á na czoło przyłożony/ bárzo dobrze bolenie oczne vśmierza. Záśię gdyby było bolenie oczne z vrodzenia/ tedy żołtek iáieczny z hákunem á z rożánym olkykiem zmieszawszy / przyłoż na oczy albo na oko bolące. Na toż sok z koriandru wyćiśniony á z niewieściem mlekiem zmieszány / thego ciepło nápuszczay w oko obráżone/ dziwnie pomaga na śiepánie oká.

Na bielmo y na insze kuski oczne

Sok z barszczu wyćiśniony/ na bielmo puszczány/ mocznie spądza bielmo. Mleko wysokiego mleczu na bielmo puszczáne/ spądza ie. Też láyná iáskołcze vsuszone y na proch stárte/ á tym prochem posipuy bielmo. Albo zmieszay z włoskiego kopru wodką/ á na oko wpuszczay. Też glisty ktore z człowieká wychodzą w winie vpłokáne/ potym vsuszone/ á na proch stárte/ thym prochem posipuy bielmo/ pisze Rasis iż iest rzecz doświadczona. Thesz wodá z rzodkwie gdy się zápoći posipawszy na nie troche soli/ ma być puszczána na bielmo/ zgania precz y wzrok posila. Też kwas z iábłek citrinatow w oko wpuszczány/ bielmo spądza y oczy wyiaśnia/ y kázdą żołtosć y czerwonosć z nich spądza.

Gdy komu źrzenicá z oká ku gorze wychodzi

Weźmi mąki bobowey dwá łoty/ prochu miáłko vtłuczonego z kwiecia rożánego ieden łot

kot/kadzidlá tłuczonego czo złoty záwáży/ ty
rzeczy zmieſzay z białkiem iáiecznym czyſcie/a
przyloż na oko prawie na zrzenice.

Na płynienie łez z oczu/ y na ſwierz bienie y lipkoſci ich

¶ Wezmi ziela ktore zową po łácinie pes co
lumbinus ze trzy garſci/ skráiawſzy ie drobno
przetłucz w możdzerzu/ potym ie włoż do kon
wie cenowey/ wſipże ktemu ruciey tártey dwie
vncij/ ſoli białey vncią/ wleyże na tho kwarte
dobrego białego winá/ á themu day kielko dni
na ſłonczu poſtać/ otoż potym puſzczay tego
na noc na oczy płynące łzámi/ y na krwáwe y
też ſwierzbiące. Też vriná dziececza w oczy w
puſzczona/ ſwierzbiące/ krwáwe y płynące o
czy goi. Kocenki ziele w wodzie vwárzone/ a
nad oną párą lice dzierżeć/ záſtánawia płynie
nie łez/ y ſwierzbienie y bolenie y nieczyſthoſci z
oczu ſpądza. Czarna halena z białem vinem
á z rożáną wodką/ abo z iednym z nich roſpu
ſzczona/ oczy wyiáſnia/ y nieczyſtoſci klijowá
te z nich ſciera.

Ná Cataracte/ to ieſt na błonke ktora bywa miedzy ſukienkámi ocznemi.

¶ Wezmi wodki rożáney/ wodki włoskiego
kopru/ ſwieczkowey/ celidoniowey/ káżdey row
no po ſzeſci łyſzkách/ roſpuſc w nich gwozdzi
kow tártych/ ſarcocolle z apteki/ wziąwſzi káż
dego z nich czo złoty záwazy/ pieprzu też tłu
czonego thrzecią cząſc drágmy/ żołci wołowey
czo połtorá złotego wáży/ ſcrapini troſzke/ thy
wſzytki rzeczy zmieſzay z themi wodkámi/ ieſli
by było geſto/ możeſz záſie tyloż przylać wodek
á potym tego na węglu przywarzyć/ á na ko
niec przez chuſte przecedzić/ a thego na noc w
oko w ktorim ieſt cataracta puſzczay/ ieſliby to
nie pomogło/ tedy igłą day przekłowſzy błonke
wierzchnią komu vmieietnemu zyąć one cata
racte.

Na oczy bolące lekárſtwo

¶ Wezmi wodki celidoniowey ták wiele iáko
bánká zá pieniądz/ á do tey bánki włożyć gal
ſtinu thak wiele iáko dwie grochowe ziárnie/ y
ták wiele kámphory/ potim wziąć imbieru bia
łego połtorá korzenia/ á skráiawſzy drobno też
do tey bánki włożyc/ y wziąć gwozdzikow dro
bnych dziewięć á włożyć ie do tey bánki/ á thák
temu dáć ſtać dwá dni/ á pothym maczáiącz
czyſtą chuſtke ábo pioro w tym/ nápuſzczay w
kąćiki oczne/ máluczko wznák ſie położywſzi/
á to pomoże oczom bárzo rychło/ bol/ czerwo
noſc y gorączoſc z nich wypędzi.

Na oczy płynące

¶ Bukwice wárzoną pić abo ią ieſc/ ſtáno
wi. Sok koprowy z mlekiem zmieſzány/ ſu
ſzy oczy gdy vmywa. Proch koralu czerwo
nego toż też czyni záſipuiąc. Máciérzaduſz
ke wárząc w wodzie częſto oczy vmywáć.
Wodká z ptáſzych oczek łzy ſtánowi/ y zimne
przyczyny z oczu odeymuie.

Oczy ſwierzbiące

¶ Aloe tárte z miodem pomázowáć. Po
pioł z wełny nieplokáney ſipáć. Popioł ſpa
loney rożey oczy wyſuſza.

Oczy czarne czyni

¶ Popioł z ſpalonych orzechow láskowych
gdi z oliwą zmieſzaſz á głowe dzieciećiu pomá
żeſz/ oczy czarne będzie mieć.

Sadzele á wrzody w oczu leczy.

¶ Mirrą tárta poſipowáć/ wſzytke rope czy
ſci bez bolu. Dym z kadzidlá napełnia mie
ſtce y czyſci ſádzele w oczu. Kámień trzeć na
oſle z wodą/ á tym ſadzel pomázowáć. Pro
chem koralowym záſipowáć bárzo pomaga.
Liſcie ſwieże wielkiego ſlazu z ſolą ſtłukſzy przy
kládáć na fiſtule w oku. Toż thez czyni bábká
z ſolą. Sok pſich iezyczkow z báwełną przy
łożony/ goi ſadzele á zwłaſzcza na przodku.
Jądro orzechá włoskiego ſtarego ſtłukſzy przy
łożyć na kozdy bol abo ſadzel oczu.

O niedoſtátkoch oczu

¶ Kto oczy chore ma/ muſi ſie ſtrzedz od rze
czy ſłonych/ ſmázonych/ kwáſnych/ gorzkich
abo tych czo łzy z oczu wyćiskáią/ od mocnego
picia/ od ſłońcá/ od viatru/ prochu/ dymu/ od
zbytniego iedzenia/ y też zbytniego morzenia/
od płaczu/ gniewu/ od zbytniego czućia/ od ce
bule/



bulk/od czosnku á zwlaszcża rzeczy surowych/ od gorczyce/chrzanu/od łoża nawiecey/od sil ney prace oczu/goleni rekoma nie tikać/pole wek sie chronić/nie często głowy maczać/w la źni nie bywać/woda prosta oczu niewimiwać ale moczem swym abo slinami tczemi: á kie di chcesz oczi leczyć/patrz aby ciało od zbytnych wilkosci prozne było.

Kiedy sie wszythka zrzenicza skryie a nic niewidzi.

℃ Oczy w każdey przygodzie zá świeżá trzeba leczyć/á nawiecey trzeba sie mieć miernie/ á ciało wyproznić od złych wilkosci/á potym tak masz czynić/Wezmi layno krucze ýżolć iego á zmieszay to z czystim miodem/á tim bielmo pomazuy. Albo bierz sadła z ryb rzecznych przetopże ie/á przymieszay w nie tyle czystego miodu/wystaw to z banką na słońce do kielka dni/á potym bielmo pomazuy. Ktemusz celidoniey sok wyćiśni / zmieszay gi z miodem czystym á z winem/potym zetrzeć białego pieprzu czo nalepiey/á tam niewiele przymieszać tym bielmo pomazować.

Ná mdły wzrok wodka

℃ Wezmi szalwijey/włoskiego kopru/rożey czerwoney/ celidoniey/ruty rowno każdego/ ktemu przyłożyć nieczo verbeny/vpal z tego wszytkiego wodke wzrokowi pożyteczną.

Na każda zmaze oczu

℃ Wykopay korzeń pr ymiotu ziela przed wschodem słończa kolem drzewianym/ a oskrobawszy vwierć w donicy debowym drewnem/y wyzmi sok z niego á zchoway w banke á kiedy trzeba ná oczy puszczay. Prochem miełuchnym z polney szalwijey oczy poślepo sypować/iest barzo dobrze.

Ná każdy niedostatek oczu wodka.

℃ Wezmi cinamonu/ gwozdzikow /imbieru/rowno/czyscie zetrzy każde osobno/naley podrożnikowey wodki w bańke z noskiem/á ti zioła ztarte tamo wsyp/ zatkayże czo nalepiey wgnieciś ciasto pszeniczne czo nalepey twardo á one bańke w nie zalep/y włoż w piec nie barzo gorący/á kiedy sie vpiecze niechay przestydnie/potim wyimi á krzy w oczy po kropce kielo razow przez dzień/barzo bielmo sciera.

Ktemu y na ine niedostatky.

℃ Wezmi korzenia kopru włoskiego/korzenia celidoniey/stłucz ie/á ztarwszy czyscie wyżmi sok z nich/wley tego soku w bańke pod miarą w miedzianą albo scklaną/przyczyńże tam miodu czystego nie wiele y mleka niewiesciego niechay to stoy przez trzy nocy na iásni/a tego potym piorkiem na oczy potrosze puszczay.

Ná bielmo lekarstwo.

℃ Wezmi perel białych nowych dwie dragmie grinszpanu to iest plesni miedzianey dwie dragmie/kamfory iedne dragme bobrowych strołow/olibanu po iedney dragmie/kożde osobno stłucz w moździerzu/á zamocz vodką rożaną/ postawże na słończu aż wodka wyschnie na miednicy/ naleyże zasie a takież wysusz aże do trzech razow /a potym on proch bierz á na bielmo syp.

Ná każda skaze wzroku/

℃ Wezmi miodu szymowanego dwie dragmie/żołci koziey y kurzey rowno dragme iedne/warz to wgarnku miedzianym aż do połowice/a thego raz albo trzy przez dzień na oczy (puszczay.

Proch na bielmo

℃ Wezmi iáie swieże á oczyń w nim dziure mała aby iedno białek wypłynął/ nasyp do żołtku pełno białey soli/zalepisz gliną áby nie wypłynęło spal to w dobrym ogniu aż bedzie iako wągl/potym stłucz mieluchno/przesiey á oczy posypuy. Proch ktemusz/ Podeszwe stara botową spalić/y vczynić proch miałki/aktemu przyczynić tak wiele prochu z aloe zmieszay a bielmo posypuy. Wodka z ptaszych oczek na oczy barzo dobra.
Kopru włoskiego nieczo pożywać albo zielonego albo nasienia iego/wzrok zachowawa y ostry czyni.

Ná oczy czerwone bolace/

℃ Wezmi moczu dzieciecego rowno zwinem wley w garnek/nakladzisz w to szalwijey/ruty kopru włoskiego/warz że tak długo áże trzecia

p czesc



czesc zostánie/á thym ciepło kielo rázow przez dzień oczy wymyway

W gorącey bolesci oczu pospolite lekárstwá

¶ Sok bábczány zmieszay z mąką ieczmienną á z rożánim oleykiem/leczy kożde zebránie wrzodowe á zwłaszcza oczu. Roiownik z ciástem ieczmiennem / zápalenie każde nadecia odpądzá. Liscie swiniego mleczu stłukszy przykładáć na zápalenie oczu/pomága. Kożdy ser młody niesolony/bol y siepánie gdy przyłożysz/wszytko vskromi. Rożány oley z niewiescim mlekiem á z białkiem czyscie stłucz / á ná oczy przywiiáć/zápalenie oddala y sen przywodzi. Białek iáiowy czyscie stłuczony z rożáną wodką zmieszawszy/w zápalone oczy wpuszczáć/bárzo pomaga.

W zimnym bolu oczu lekárstwo

¶ Rumien stłukszy na oczy przykładáć. Piołyn w sicie to iest w miodowey wodzie wárząc/przykładáć. Pluce záiecze swieże przyłożone/bol oczu odeymuie. Korzenie bukwyce w wodzie vwárzone áż trzecia częsc wywre/ stłukszy ná oczy przykładay:á gdy iesth wielka bolesc nawarz piołynu z rożynki/á przykładay Sadłem lisiem mazáć/pomaga.

Ná płynące oczy

¶ Proch z cinamonu a z ptaszych oczek/karmią posypuy. Albo ogolić głowę á námazuy miodem/a ná to poszypáć gorczyce czo namieley ztartey trzy albo czterzy razy/ á vczyniwszy skorzaną czapkę włożyć na głowę/á tak nie szymowaciey trzy dni albo czterzy áż wszytkę złą wilkosc wyciągnie. Albo na samym kárku odciągnąwszy skorę szwaycza/przpalić á sznure iedwabną záwlec / y thak kilonascie dni nie wychodź.

Przeciwko trądowi lekárstwo/

¶ Szukáć węzow czasu wiosennego czo ich może mieć(ale ich nie zábiiáć(złowić ie żywo iáko może/pothym ie pusić w iákie naczynie czoby miało iach iedne dziure nie szeroką kedy węże wpuscisz żywo/potim do nich nalać moszczu to iest wina młodego poki ieszcze nie kisiało/ták áby tam z nimi będąc kisiało / dáć mu zonemi węzmi stać áż będzie iásne bárzo nie zeszymuiąc z niego żádnego plugastwa z wierzchu: To wino ma pić człowiek trędowaty/będzie zdrow bez wątpienia.

¶ Drugie lekárstwo. Trąd iesli iesth tákowy na człowieczeże może być vzdrowion/ tedy ták vczyń. Węzmi węzow ktorzy ták mieszkáią miedzi skáłámi na goràch/ włożie w ieden gárniec nowy/wsip do nich pszenice do tego gárncá/możesz ie pobić/ wsthaw ná węgle rozpalone niechay sie smáżą/ aby sie oná pszenicá opiła tłustosci z onych węzow/ potim oną pszenicżą vkarmi kokosz tłusto/abo młodego kura/á gdy vtyie/tedy z siebie zmiece wszytko pierze/warzże tę kokosz á day iesc trędowátemu y polewkę z niey niech pije/ a będzie zdrowym.

Jesli chczesz poznáć człowieká práwym trędem záráżonego

¶ Węzmi krwie iego/á wpuśc ią ná czystą wodę iásną/ iesli po wierzchu pływa/ tedy iest prawy trąd/á iesli do dná idzie thedy iesth niemoc kiemu podobna.

Krosty na liczu leczyć

¶ Len swieży z lisciem y z nasienim z vinem zwierciec á na krosty przykládáć.
Liszáie leczyc y ine krosty szerzące sie / Miodem odszymowánym mázáć z mąką bobową.
Kliy z tárnosliw rospuszczony z octem toż czini. Tákież klij brzoskiniowy. Korzeń kobylego szczawiu iákokolwiek przyłożony pomaga. Siarká z octem stłuczona toż czyni.
Liszay zginie kiedy gi tẽczemi slinámi będziesz mázał.

Piegi goi.

¶ Bob ná tszezo zeżwa[illegible]y pomàzáć. Albo mąką pszeniczną z miodem pomàzáć thoż czyni. Rzodkiew stłuczona z miodem / tákież.
Łupiny z nog kurzych na ogniu rozpárzone / pomagáią gdy ták cieplemi lice pocierálą.
Sadło kacze y tákież łabeçie. Cinàmon zezwány pomazowáć lice. Kto pije serwatkę ginąmu piegi. Żołtek iaia vpieczonego cieplego przykládáć/czarnosc odeymuie ktora iest pod skorą. Biała lebiodká warzona w winie czarną skorę na liczu bieli vmywáiącz. Thoż

czyni

czyni piwonia. Bobek tarty z gęsiem sadlem/gorczyca tarta z miodem a z sadlem kokoszem. Korzeniem przestępowym rozmaczając w occie abo w zimney wodzie/ licze pocierać/ wszitki zmazy odeymiesz. Krew czarney kokoszy twarz czyści pomazuiąc: Toż czini krew zaiecza. Zmazy białe na liczu/ iakoby znak nieiaki ku tradu/ pomazuiącz miesthczanym nasieniem/ stracisz. Zmazy czerwone gubić Cebule stłukszy z sadłem kokoszym/ pomazuiąc spędzisz. Gnoy gołębi tarty z mąką ięczmienną a ze lnianym nasieniem/ octem rospuścić a czerwonośc na liczu pomazować.
Na zmazy zielone/ Korzeń Rzodzwiany gdy przyłożysz/ zgubisz wszytki zmazy zielone.
Na zmazy sine/ Kopr warząc z miodem przikładać. Młode włoskie orzechy stłucz a na zielone miestca przykładać. Izop warzony sine miesthcza goi. Czosnek spalony z miodem toż czyni. Kmin rano wziąć sine miesthcza pomazować. Łuski na liczu rumnowa woda gubi. Sadłem kokoszem dobrze iest lice pomazować. Krosty na liczu a zwłaszcza czerwonośc podobna trędowi około nosa na iagodach/ wodka ktemu dobra. Weźmi bukwice/ śpiwrzodu/ babki/ celidoniey rowno/ a vpaliwszy z tego wodkę vmywać ią licze/ ale pierwey vmyć prostą wodą. Ktemuż siarkę z throchą soli rozetrzeć z wodką rożaną a thym zawżdy w wieczor pomazować do 10. dni. Mąka z wiągrachu z miodem/ czyści krosty na liczu. Siemię czarnuchy tarte z octem/ goi złe sadzele y krosty. Popioł wierzbowy z silnem octem goi krosty na twarzy.

Aby lice czudne było

Weźmi ziarn ... kowych iako wiele chcesz/ namoczywszie przez trzy dni w wodzie czwartego dnia warz thak długo aż rozewre/ przecedź a warz lepak one wode aż zgęstnieie iako miod/ schowai w szklaną bańke/ a gdi potrzeba weźmi oney mastiroche a rozmąc vodą/ pomażyż lice/ a gdy vschnie omyi wodą/ będziesz miał czudne lice.

Aby lice wiegorzało

Wmocz żytą aż miękuchne będzie/ przecięgniż ie przez worek iakoby krochmal/ nalej że w to wodya zamieszay niechay sie vstoi/ zlej wodę/ a to czo na dnie będzie z białkiem iaiowym zmieszay/ a gdy chcesz na słońce iść thym lice pomazuy/ a potym gdy chcesz wodą omyj

Aby płeć czudna była

Zetrzy mastiki czo nalepiey/ zmieszayże z spikiem kości wołowey abo ieleniey/ a na noc lice tym pomazuy. Aby sie zmarski roz ciągneły. Naskrob rogu ieleniego niestarego/ warz gi w wodzie tak długo aż woda będzie kliowata/ przecedź/ a w tę wodę nasip mąki z bobu a vczyń gęsto iako ciasto/ naczynże z tego kołaczkow iako grosze a w cieniu ie vsusz/ a kiedy potrzeba włoż w czystą wodę ieden abo co chcesz aż sie rozeydzie/ pomazyż tym lice na noc albo rano/ a gdy vschnie omyj wodą.
Aby lice białe było. Weźmi mąki z bobu/ z ciecierzyce/ z ięczmienia/ ktemu weźmi krochmalu/ dragantu/ nasienia rzodkwianego dobrze startego wszytkiego rowno/ rozmąć to kozim mlekiem/ a na noc chustę maczaiąc na twarz przykładac/ rano vmyj ciepłą wodą nawarzywszy w niey fiołkow z otrębami/ a czyń tak przinamniey przez 10. dni/ cieńczy a bieli skore na twarzy. Ktemuż. Na każdy wieczor vmyj sie mlekiem koziem abo owczym teraz wydoionym/ chustę takież rozmaczawszy w thymże mleku na twarz przyłożyć/ rano thymże mlekiem vmyj. Czynią też to mlekiem migdałowym/ alecz lepsze kozie albo owcze/ przednięć twarz bieli/ iedno pamiętać chustę klasć/ chronić sie iako iadu mączki arteci/ od tegoci iem ze być czernieią/ a głowa na starośc sie trzęsie.
Oley lniany piegi y nieczysthości licza gubi/ a miasto oliwy może ym czynić.
Też mleko z czukrem często iedzone od białych głow/ wyiaśnia płeć licza y wszytkiego ciała.

Na blizny ktore zostaią na liczu po ospiczach.

Weźmi litargirium vmywanego z apteki/ mąki tatarczaney połgarści/ kościa kichkol wiek startych na proch dwie dragmie/ mąki z ryżu vmełtey starwszy/ zmieszay ty rzeczi wszitki społem/ a potim z sita barzo słodką vczin ia koby rzadkie ciasto/ abo gęstą grucę/ a tim na noc twarz na ktorey by były blizny pomazuy/ a na zaiutrz czym chcesz omyj. Też nasienie męskie tho iesth sperma/ na licze pomazane

kielko rázow/spádza blizny/czerwonosci y wszytki mákuly z niego/á czyni iednáką płeć licá/tákież y ty blizny giną od niego ktore z ciętych ran bywáią/gdy będzie często blizná mázana.

Naprzeciw trędowi lekárstwo

¶ Trąd iest czworáki á kożdy niemal nieuleczony. Kiedy twarz będzie okrutna a páznokcie sie padáią/barwa czarna/krew skoro z niego wynidzie tedy sie zsiedzie/tákiemu lekárstwo nic niepomoże. Gdy sie trąd poczyna/nalepiey naprzod krew puscić z lewey ręki mediany/wtorego dnia z práwey/dáć mu záwżdy serwatkę kozią ná warzywszy w niey polney ruty/abo w wánnie sie myć/abo w łázni możno sie trzeć/lice mazáć oleiem z nasienia baniowego abo fiołkowym/gdy z wánny wynidzie obwinąć go przescieradłem y położyć ná łożu y przyodziać aby spokoiem leżał iedne godzinę/potim nawárzyć w wodzie nasienia rzepnego y lobodnego y dáć mu ciepło one wode pić/ á rozmoczywszy pioro w oliwie w gárdło włożyć izby wráczał/á pothym natichmiasth dáć mu pić z winem tártego piołynu dwie drágmie/niema iesć rzeczy smáżonych/kwásnich słonych/gorzkich/ostrich/ silnego sie picia chronić y złaczenia / dáć mu kozie mleko pić gászac nim glaziki rzeczne rospalone/ma iesc borag/ćwikle/málony/podrożnik/ szpinak wárząc z koziem mlekiem abo z migdalowym/ko złęce mięso/iagnięcze/kury/ kapłuny młode/ cietrzewie/iárząbie/kuropatwy/ á potym mázać tą mascią. Máść na trąd. Naley w poleuany garnek oliwy/á włoż tám szesc abo siedm iászczorek zielonych żywych/ niechay stoi przez dzień y przez noc aż pomrą/ przyłoż k nim dziesieć kęsow na dwá pálcza długich z korzenia bzowego/vsmaż to aż będzie wszythko sucho/ wyżmiy pothim/á tą máscią mazáć mieścá skáżone wyszedszy z łáznie/ pomagać tá masc y inem wszytkim nieczystosciam cielesnym.

Ktemuż y na kożde krosty na liczu. Weźmi imbiru białego/gwozdzikow/pieprzu/ rowno ieden lot/siárki połtora lota/smalczu wieprzowego czo potrzebá/starwszy ono wszitko zmieszay z smalcem/á pomázowáć lice na nocz/ á nazaiutrz vmyć sie mycielą z otrąb.

Ktemuż. Weźmi siárki/hałunu rowno/otrąb pszenicznych miałko tartich tákże wiele/ stłucz wszytko czo namieley/wbiy że w to dwa białki iáiowe abo czo potrzebá/zmieszay czo nalepiey/na ostátek winá palonego przymieszay iż będzie iáko máść rzadka/chowáy w bance/ á tym na noc licze pomazuy. Czerwoną twarz mazáć sokiem z psinek zmieszawszy z oleiem rożanym a z octem/ vmywáć vodą nawárzywszy w niey rożey z rumnem.

Jeszcze na to. Mázáć oleiem fiołkowym / sokiem láktucżanym/abo oleiem mákowym/sokiem swiniego mlecżu/abo oleiem z grzybienia sokiem bábki á z octem/sok z pomáráńczey z rożanym oleiem á z woskiem spuscić iáko máść/ á tym pomázuy.

Na bolesc zębow

¶ Weźmi czerwoney Lebiodki garść / poleiu garść/imbieru/gwozdzikow oboygá nie tártego po garści/potym napierwey warz imbier z gwozdzikiwe dwu kwarth winá białego przez czwierć godziny/potym włoż do tego lebiodkę y poleyá warz społem aż trzecia część wywre/ potym przecedź/ á to niemocny niechay bierze w vstá iáko naciepley może zdzierżeć/ a te stronę płokáć gdzie boli/záśię wypluwáiąc bráć a przestánie bol.

Ku vbieleniu zębow

¶ Weźmi wodki ktorą zową aqua vite dwa loty/czukru lot/lástráku iedne kwarte/korálow białych/stłucz na proch subtelny a zmieszay z wodką aqua vite/przyday k temu sándału czerwonego kwarte/ wodki rożáney troche weźmi iáko by máść/a biorąc na czystą chustkę pocieray zęby/y dziąsłá goi tá máść.

Na bolesc zębow

¶ Zębom szkodzą rzeczy przednie zimne/gorące albo twárde. A iesli z gorącą. Weźmi sok z láktuki/ z kurzey nogi/ rozchodniku/ zdrowego mlecżu ktore możesli mieć z tych/ w silnym occie zmieszay/á w vsciech thrzymay wolno y często. Proch z korzenia slazowego zęby pocieráć/pomaga. Albo weźmi bielonowego nasienia/y kadzidłá/á starwszy z woskiem zmieszay/á tym zęby podkurzay. Bobrowe stroie na bolący ząb kłáść: pomaga. Sol vprążoną na ogniu /zawiązawszi w węzeł ciepło na ząb bolący przykładáć. Albo





wezmi list szałwiey/thrzy ziárna pieprzu á soli troche przyloż starthey/á zawiązawszy w cienką chustke na zeby przyłoż.

Kiedy y zeby zápuchną

¶ Korzeń pokrziwiany swieży vmyi w troiákiey wodzie/á czwarti raz w oczcie abo w winie vthlucz gi przyłożywszy imbieru á piretrum/ warz w winie albo oczćie aż iedná trzecia częsc zostanie/á gdi sie chcesz klasc/charchay ciepło/ tym trzymáiąc długo w vsciech kielo razow/a czo iest gestego rozłoż na chuste/a przywiń do czełu sci przez noc.

Naprzećiwko dziegnie

¶ Dziegná aby przestáła/záwżdy dziąsłá v mywać ocztem z hałunem/ á pomazować tą mascią. Wezmi hałun z grynszpanem y miodu/rowno stłucz hałun z grynszpanem z miodem/zmieszay a pomazuy. Proch na toż z mastiki/z koralu czerwoneo/kádzidła/tartich rowno zmieszáć/posipuy wymywaiąc octem.

Na vbielenie zebow

¶ Popiołem ieleniego rogu wyćieráć. Albo wezmi soli krysztáłowey/hałunu/pumexu/to iest pijany morskiey rowno/spal a proch z tego miałki vczyń/tym zeby wyćieray. Tákież spaliwszy głáz biały miałko stłucz/y przesiać a zeby wyćieráć.

Aby z vst czosnku nieczuć

¶ Ruty nátichmiast ziesc/abo gwozdzikow citwaru/abo miodunki z ocztem nawierciawszy wypić. Lubszczykowe nasienie y piotruszczá nektemu dobre.

Ná oskominy. Muszkátowy kwiáth dobrze iesc/albo ciepłego miodu w vsthá wziąć y na zebiech trzymáć.

Aby z vst nie smierdziáło

¶ Nie wiele pić/á po iedzeniu záwżdy zeby dobrze wyczyscić/thocięm drugdy smierdzi czo sie tam zagnije. Drugim smierdzi z nosa/á to znać gdy po iedle nie tak z gardla/to pomaga záwżdy rano rozmáćić troche dryiakwie w winie woniáiącym/á to wino nosem sarkáć. Albo sok z polney miętki często w nozrze lać/á proch z niey sipać. Abo wezmi aloe trzy częsci/mirry czwartą/zetrzy z winem á vczyń gałuszki iáko grochowe ziárná/a kładz na noc po iedney w nozrze. Albo miętká z bożem drzewkiem wárząc w oczćie pić/komu smierdzi wnątrze themu dobrze bráć ieden raz w tydzień iedne dragme abo poł czystey dryiakwie z winem Jesc záwsze nasienie lubszczykowe/ opichowe/ piotruszczane/iesc muszkat/tatarskie ziele. Drugimći tey wady nie vleczy/a zwłaszcza komu płucá gniją. Gdy w cięszkiey niemoczy komu z vst smierdzi/a przed thym to niebyło/ smierć niedáleko.

Náprzeciw czuchnieniu z vst

¶ Naprzod gwozdziki czynią dobrą á lubieżną wonią vst mastikowane/thákież tatarskie ziele. Thez mirra w vsciech trzymana/ czyni wonią lubieżną/á czuchnienie oddala. Takież drzewo aloes mástikowáne w vsciech/oddala złą wonią vst. Tez piszą niektorzy o złoćie/iż w vsciech dzierżane/oddala niewdzięczną wonią z vst. Tez piołynkowe wino z citrinowemi skorkámi/broni złey woniey z vst ktora przychodzi z zágniłosci będących w żołądku

Jeszcze na zeby bolace lekárstwo

¶ Glisthi ziemne w nowym gárnczu spalic a popioł z rożanym oleykiem albo mákowym zmieszawszy ciepło w przećiwne vcho lać położywszi sie na bolącza strone. Zgorzałym vinem máczáć: z celidoniiey sokiem: koziem mlekiem. Czosnek z kadzidłem stłukszy przykładać Mozgu kuropatwiego w ząb dupnisti włozić bol przestawa. Mąki pszeniczney z białym miodem namieszać á ono ciásto nabolący ząb przołożyć daiąc slinam z vsti wolno idz. Wezmi czosnku á cebule czoć sie widzi pod iedną miarą/bábki podmiara tego poł/psich łáien białych twardych szostą częsc/warz to w piwie poł godziny/przecedz á przyley wina gorzałego/potym w to wbij kielko białkow swieżych á przymieszay w ono wino przecedzone/ y przecedz z nowu/á gdy idziesz spać w vsta te ciepło bierz.

¶ Rog ieleni skrobany á pothym w wodzie warzony w nowym garnczu/oną vodą vsta płokane często po ranu/zachowawa od bolesci zebow człowieká/tak iż nigdi nieyzna bolu zebo-



zebowego. Drugie ieslibÿ zab bolacy miał w
sobie wyprochnienie w posrzodku albo na stro
nie/ thedy nicz lepszego na to iedno gallas á z-
właszcza to czo iesth w posrzodku gallasu wło-
zyć na ono miestce wyprochniałe. Toz też v-
czyni mleko ziela wieprzyńczu/ ktory iest smło
dowi podobny/ wpuszczone na miestce wypro
chniałe. Takież y korzeń tego wieprzyńczu/ zo
wą po łacinie to ziele Paucedanum. Też ko-
rzenie romanowego ziela w oczćie vwárzone/
á tym zeby wypłokane/ oddala mocznie bole-
nie zebow/ a nawiecey taki bol zebow ktory by
wa z prochnienia y chrobakow gryzienia/ á to
iest doswiadczono/ y owszem iedná kropla mle
ká romanowego ziela/ bolenie zebow z wypro
chnienia vspokaia/ gdy bedzie w dziurke wpu
szczoná. Thez piretrum korzenie w wodzie
vwarzone/ á potym oną wodą zeby wypłoká
ne/ takież samo ziele mástikowane/ nie na tey
stronie gdzie zeby bolą ále na zdrowey/ tedy bo
lenie wnet odchodzi. Zásie iesliby chrobak w
zebie bolącym był/ tedi ma być ząb okurzon łu
kowem nasieniem ktore iest podobne czosnko-
wi vespoł z salkitram / wypadnie chrobak z ze
bu zdechnąwszy. Kremu też masz niepospo-
lite á czesto doswiadczone lékárstwo/ pokost v-
suszony ktory zowiemy sandaraca/ a to gdi tey
sandaráki proch bedzie na ząb chrobaczywy w
łożony/ abo proch iego z occztem rospuszczony
y z wodą/ tym zeby bolące od chrobakow gry-
zione płokác/ iest dziwney pomocy. Tez pire-
trum ziele ale lepiey korzenie iego czo trzy złote
zawazy/ też zetrzeć ią/ warzić społem w ocz-
ćie á w winie/ a tim zeby płocz/ vznasz pomoc.
Na koniecz masz piłułki niepochybney pomo-
czy/ thák máią być vczynione. Wezmi nasie-
nia apij to iest pszczelnikowego dwie ziarncze/
opium z apteki/ nasienia bielonowego/ kazde
go z nich rowno piec ziarnek/ stłukszy ty rzeczi
społem vczyń piłułki z winem albo z syropem
mákowym/ a potym wziąwszy iedne piłułke
tak wielką iáko iest soczewiczne ziarnko / włoz
na bolący ząb/ bez pochyby odeydzie bolenie.

Komu sie zeby chwieia aby moczno w dziasłách stały

Ocet w aptece ktory zową squilliticum/
iest silney na to pomocy/ tim sobie zeby po rá-
nu płokác/ y ktemu wdzieczną wonią vstaw
dáie. Też halun palony á z octem y z miodem
przasnym zmieszáy á troche przywarz/ á tym
zeby płocz zimno wycieráiąc. Też wino białe
z mirrą a z oliwą przywarzone/ to w vsciech
trzymay/ iest niepospolitey mocy ku vmocnie
niu poruszonych zebow/ y też od prochnienia
ich broni. Thez rog kozłowy abo thez y ieleni
spalony á na proch miałki starty/ zeby czysci y
zołtosc y insze nieczystosci z nich ociera. Dzie-
ćiom młodem rychło zeby wyrastaią od moz-
gu zaieczego varzonego/ gdi nim zeby abo też
dziąsłá bedą czesto pocierane. Takież też mozg
kurzy wárzony/ rosci zeby rychło gdi nim trze
Też w ten czas gdy dzieći na zeby stekaią/ tedy
masło wypłokane a z miodem zmieszáne/ po-
cierác tym dziąsła / bolenie y wszelkie gryzienie
ktore bywa w dziąsłach oddala/ y też zeby wol
no z dziąsł wystepuią. Thez pisze Kirandus
zeby zrzebiecia iednorocznego na szyi dziecie-
cia záwieszone/ máią the własnosc iz onemu
dziecieciu bárzo lekko krom bolu zeby wyrostą

Ku zástánowieniu krwie z nosa

Sok z kazdey pokrzywy wyćisniony/ albo
liscie pokrzywiáne stłuczone á na czoło przyło
zone/ stanowią krew z nosa płynacza. Tez
rutá stłuczona a z occztem winnym zmiesza-
na na czoło y w nos puszczona/ mocznie krew
stanowi. Tez łáyno osłoue/ takiez y kozie spa
lone/ a proch z niego vczyniony/ w nos wstrzi
kniony stanowi krew. Tez łáyno końskie wo
niane y w nos z occztem wpuszczone/ pomaga
Tez sok wyćisniony z ziela psich iezykow z sa-
dzámi zmieszany/ a w thym siersc zaieczą ná-
moczyć/ na skronie y na czoło przyłozyć/ mo-
zesz tez w nozrze wetknąć/ bárzo mocznie stá-
nowi płynienie krwie z nosa/ kthora rzecz iesth
czesto doswiádczona. Tez drzewo na ktorym
zwon wisi/ w reku onego człowieká z kthorego
nosa krew zbytńie płynie zastanawia/ á iest ta
rzecz słuszona wprawdzie.

Na rzygánie kwásne

Pieprzu iedne dragme/ Koprowego na-
sienia/ kminu rowno dragm 10. vczyń proch
á bierz gi z winem niesilnem łyszke iedne.
Abo korzeń omanu suchy tárty / ruthe tartą
rowno zmieszay z miodem szimowánym á te
go po-



go pozywáy. Albo nasienie koprowe práżone/lebiodká/gálgan/mußkath rowno tárte z miodem tákież bierz. Abo wárząc thákież w winie mástike/cinamon/hányż pić.

Na wráczánie

¶ Stárzy ludzie/abo postem/álbo wráczániem niemocy odpądzáli/ abo ćiem gdy przyczyny wrzodu z żołądká wyrzućiß/ niemoc ćiele nie posili/iákoby gdy korzeń v drzewá vschnie/tedy y wßytko ono drzewo sile przyrodzoną tráci. Wráczánie iest pożyteczne zwłaßczá ludziom tłustym/opiłym. Łátwie wráczánie czyni/skore z korzenia chebdowego náwárzywßy pić. Sok z liscia bzowego. Nasienie łobodne/rzepne zwierćiawßy dáć z ciepłą wodą. Ocet z wodą á z oliwą ciepło.
Kdest wárzony/náwarziwßy tez czemierzice/abo wilczego łyká/abo sosnki/rozczynić tą wodą ciasto y vpiec chleb/á dáć gi iesć komu trzeba wraczáć. Abo nasienie rzodkwiane/koprowe/cebulne/thárte pić z sitą. Wßelka żołć zwierzecza takiey mocy iest/iże gdy nią pomażeß od pepka wzgore/wraczanie czyni/ a iesli pomażeß na doł/żywota przepußczenie czini.
Ktemuż masc. Żołć bykową zmießáć z aloe a pomázáć od pepka wzgore/pomażeßli nad łonem: miesiące przywodzi. Albo sadło z dzołkle z occtem warzić przepußczone aż bedzie gesto/potym przyczyń wieprzowey żołci a maziż takież. Wątrobke ßczuczą rospuscić na panewce y zchowáć/a kiedy wráczanie trzebá vczynić/pomaż od pepka do dołku/á chceßli za sie powściągnąć/pomáż miedzy łopátkami/pomázawßy od pepka na doł/żywot przepuściß/pomáż lepak na krzyżoch/ zastánowiß.

Wráczánie zástánowić

¶ Ciástho kwasne z sokiem mietczanym a z occtem rozmießay/vpiecż moskal á ciepło na żołądek przyłoż od pepka do piersi. Albo gálgan/gwozdziki/mástike/mietke rowno/varż w winie albo w occie a day pić. Gdy wráczánie z goraczosci przychodzi/ w nazimniey ßą wode nogi włożyć/a rożaną vodką lice vmywáć. Kurza nogá á nasienie ßczawiowe stanowi wráczanie/zwierciawßy pić.

Krwią wráczánie

¶ Wodká z bábki stánowi/tákież wodká rumienkowa z rogiem słoniowym. Ziele ktore zową táßki albo kokoßki/wyćisnąwßy sok z niego dáć pić bárzo pomaga. Mietká/piołyn cząbr stánowią dawßy pić stharte drágmy 3; od flegmy wráczánie stánowi.

Jeszcze na zástánowienie wráczania.

¶ Wráczánie nie záwżdy má być rychło stánowione/iáko y biegunká/abowiem tymi purgáciámi siłá nieczystosci iádowitich odchodzi z kąd potym człowiek w dlugim zdrowiu trwa á niemocy pozbywa. Skorá rżanego chlebá vpieczona v ogniá iáko grzánká/á potym w occie zmáczaná á na żołądek przyłożoná/stánowi wráczánie. Gdy wráczánie zbytecżne iest ták iż człowieká bárzo mdli/ thedy ma być stanowione. Naprzod mietká polna w piwie albo w winie vwarzona/a ono wino albo piwo na tzozo pite/stanowi wraczánie.
Też częste doswiadczenie w soli pieczoney/ ktorą w chuste goraczo zawiązawßy przyłoż na żałądek/á z godzinę potrzymay zagrzewaiącz iey v ognia/zastanowiß wraczanie. Też wraczanie dzieci młodych tym dostáteczńie krom obrażenia stanowi. Weżmi ruty suchey a na proch stłuczoney czo poł dragmy záważy/ka dzidła białego na proch miałki startego ießcże mniey niżli ruty/wsip że thy rzeczy do siropku rożanego/y day dziecieciu pić ciepło z winem abo z piwem.

Kto krwią pluie

¶ Niegdy drudzy krwią pluią/ to bácżyć iesli nie z nozdrzy ta krew wychodzi albo z dziąsł albo z gardta/tedić od skażenia płuc/takiemu warząc izop dawać pić/álbo ßczawiowe násienie z occtem/albo warząc slazowe korzenie w wodzie/albo starwßy korzeń ná proch sipàć w piec. A osobno gdy kto krwią pluie albo ropą/dać mu ormiáńskiey glinki drágmę iedne z lekkiem winem albo z piwem wypić. Albo izop z rutá varzić z sitą a dáwać pić/barzo pomaga. W każdem bolu ktory iest miedzy żebry/takim dobrze iesć masło swieże albo topione pić. Krew kozlecą z silnym occtem rowno vwarzyć nie wiele/ a tey iuchy zawżdy na noc dáć pić. Kopr swieży warżony z octem dawać pić pomaga.

Gdy kto omienieie

¶ Korzenie mietki stłukszy wárzyć w wodzie y pić/omienienie od rzemy nápráwia. Mirre pod iezykiem trzymáiącz znienagła połykáć/ czyści głos. Másło z miodem y z czukrem á z gorzkiemi migdały. Liście kapusty czarney surowo zwáć y połykáć.

Głos stráczony nápráwia

¶ Sok z lakryciey głos gładzi. Nasienie ślazowo zwierciawszy z wodą ciepło pić. Kliy śliwowy z piwem. Korzenim podbiałowym kurząc suchem/dym bráć/omienienie ginie. Szálwią wárząc po trzy dni pić/pierśi czyści. Skory ośikowey srzedniey w piwie vwarzywszy pić.

Na ślinogorz/y na insze bolesci kthore bywáią w gárdle

¶ Wezmi pięć włoskich orzechow / trzy korzenie ziela tatarskiego/to wszytko skrezáć społem/á potym w nowy gárniecz włożyć czoby był w połkwarty y nalać octu winnego/ warzyć to ták długo aże wywre do połowicze/ ale pilen bądz aby nieskipiáło / á gdy iuż wywre do połowice/tedi tylko sok z onego wylać do czistey konwie/á tym płokáć gárdło dzierżąc długo w gardle then sok/pothym wypluwáć na miednicę/będzie zdrow bez wątpienia/ale tho lepiey czynić przed iedzenim.

Na rány ktore bywáią w gárdle

¶ Wezmi iágod psinkowych á zethrzy ie w możdzerzu/potym przetłocz przez chustę iż będzie sok/przidaj ktemu vodki rożáney iżeby ták nie było barzo gęsto ani też bárzo rzadko/ á tego ták ma być iákoby czwarta część kwarti krakowskiey/tedy ktemu wziąć grynszpanu iáko grochowe ziarno y włożyć do tey wodki/ zmieszáć y zetrzeć/á tę vodę do vst biorąc na wznak leżec/a czo nagłębiey w gárdło wpuszczáć /a dzierżeć długo charcháiącz wzgorę / ale thego strzedz aby w się namnieyszey kropie they wodki niewpuszczał/masz to czynić przed iedzenim kielko razow/a zasię po iedzeniu w szesc godzin thákże /y po wieczerzy zásię w szesc godzin (by też y w noci gdy oczknie) po iedzeniu hnet aby tego nieczynił/iedno thak iako wypisano/ bo bys musiał zwrocić/tediby wiecey skáził niż nápráwił/á ták ma czynić nie przestáiącz/by też nawiętsze rány miał nagłębiey w gárdle/ gdzie iedno tá wodká záśięże/tedy się bárzo rychło zgoi.

Na dawice abo na śliñogorz lekar.

¶ Zremy się przydawa zły wrzod á rychło człowieka vmarza/gárdło zaśiada/á iesthli ię zmoczni/ma krwie vpuścić/albo iednak żiuot przepuscić/bánkę pod brodę dobrze podstáwić albo y podle czeluści iżby bánki wyciągnęły co człowieká dawi. Chárcháć możeli nawárziwszy Izopu albo lebiodki białey/albo piołynu/albo otrąb/abo omiedziwszy wodę przewárzyć/ tártym pieprzem podniebienie vst poćieráć/albo żołcią wołową pomazáć/ á iesli tho niepomoże/tedy mu záćiąć żyłki pod iezykiem. Jeśli w tey niemocy pocznie puchnąć á czerwienieć/znamię iest iże w gárdle niemasz nic.

Charchánie na dáwicze/Poki młode orzechy włoskie/z stłuczonych sok wezmi/ przyley kniemu piątą część octu silnego/ y warzyć aż połowicá wywre abo trzecia część/ schoway w sklenicę/á kiedy potrzebá wziąć tey máści z winem lyszkę albo z miodem pitem zimie/ á lećie z wodą rozmęćić/á zagrzawszy chárcháć.

Ná opuchłe gárdło

¶ Gniazdo wszytko iáskolcże rozmiękczywszy w ciepłey wodzie przyłożyć. Glisty ziemne zśiekáć á vsmáżyć w oliwie y przyłożyć na dzień/á na noc lepak ine przyłożyć. Gnoiu gołębiego nátłucz z korzenim liliowym / á zmieszawszy z másłem álbo z smalczem nie słonym przywijać.

Jeszcze naprzeciw ślinogorzowi / tho iest boleniu gárdłá

¶ Na bolenie gárdłá dzieciom máłym / figi warzone w wodzie/á tym płokáć vsthá/bárzo pomaga. Też láyno dzieciećiá málego ktoreby chlebá ani mięsa przez trzy dni nie vkuszało/insze potrawy iedząc/ma być vsuszono á potym stárte y z przáśnym miodem zmieszane/ tedy tym ma być pomázano gárdło wnątrz y zewnątrz pálcem/y tákiez podniebienie/iest osobna rzecz y doświádczona/o czim się iednáko Auicen.



Auicenna/Galenus y Serapio zgadzáią ſie iż to miáło być osobne lekárstwo na dziecinną squinantią. Maß tež druga rzecž niepospolitą na záśiedzienie wrzodu w gárdle/ Vpuściwßi krwie dobrze z miedzány/potym wodka psinkowa z Cassią rozmączoná/á tim wolno ciepło zágrzewaiąc / gárgárizuy to iesth płocž vstá ižby tám ono płokánie mogło na miesce bolące przychodzić/á tego cžyn płokánia cžesto przez dzień. Tež plastr bárzo dobry z wierzchu na opuchline przikożony. Weżmi psie láyno á zwłaßcža kthoryby był kostkámi przez dwá dni kármion/miodu przasnego/popiołu z iecžmienia vpalonego/ káždego z nich rowne cžesci po połtoru łyßkách/soli poł łyßki dobrey miáry/zmießay ty rzecži społem/á rozłožiwßy na chuste przilož na opuchline/vznaß iž od tego predko slinogorz zginie. Tež cžestego doświádcženia iest lekársthwo/ psie láyno z miodem á z ßáfránem y z wodą przywárzone y ku piciu dane/bárzo dobrze pomaga na strácenie squinanciey.

Naprzeciw szczkániu.

Szcžkawká przesthawa gdy obličže zimną wodą vmywaß długo macžáiąc pomaga Woniáć ruty á bobrowych stroiow/wino gorzałe pić/proch z dyptamu z trochą dryiakwie pić rozmáciwßy w cžystem winie. Mácierzą dußke pić/pomaga. Cinámon wyborny wárząc z mástiką w winie dáć pić. Stroie bobrowe z mietcžáną wodką stłucž á dáć zágrzawßy choremu pić/á chuste w thym rozmocž y przyłož choremu na žołądek.

Ktemuß. Kmin kramny z octem zágrzawßy ciepło pity/stánowi ßcžkawke. Tež myslenie mocžne o iákiey rzecžy potrzebney / ßcžkawke tráci. Tákież tež zádußenie vst y nosa czo nawiecey po trzy rázy/stánowi ßcžkawke. A wßákož ßcžkawká z wyniszcženia wielkiego/ rzadko bywa vlecžona.

Zadza iedzenia czyni

Szcžaw lecie cžesto iesć. Piołyn w dždžowey wodzie wárzyć á na dworze przez noc nie przykrywßy odchodzić/á wode z niego do 10. dni pić. Prochu z mietki trzemi pálcy wziąć/ á z ciepłą wodą pić/wßitek niedostatek żołądká wyciera y wrácžánie stánowi. Łebiodká żołądkowi iest bárzo zdrowa.

Na kászel lekárstwo

Mąká pßeniczna piecžona z winem albo z wodą vwárzona á másłem omáßcžona/iest bárzo dobra na káßel. Tež korzeń wežowników piecžony abo warzony/ ma niepospolitą moc stánowić káßel ktory z remą przychodzi/ to iest z płynienia flegmy słoney z głowy/á ma być na tžcžo y na noc iedzon then korzeń dracontee to iest wežownikow/ á nicz po nim nie pić. Cžosnek w miedzie smážony iest osobny na káßel po ránu iedzony. Rzodkiew náskrobána iáko miazgá/potym kielko cebul vpiecžonych y troßke ie przetłuc/ á potym włožyć do białego miodu y smážyć wolno ná węglu nie bárzo długo/a potym pieprzu tłucžonego ktemu wsipáć/y troßke záśie wßitkiego posmážyć/na koniec w słoiecžek zchowáć. Ma moc ten confect/iž flegme grubą/zágniłą/kliiouátą z piersi y z żołądká wymiata / vkráwáiącz ie po ßtutách/a iest to lekárstwo kxiedzá wielkiego Moskiewskiego/Kinodáć rzecžona.

Tež tu maß drugie niepospolithey dobroći/od iednego zacznego cžestokroć pokußono z vžitkiem lekárstwo. Weżmi migdały słodkie/a vwierćie cžyscie/potim wárz ie w wodzie włoskiego kopru czukru násipawßy / thak długo iž zgestnie iáko gesty groch odćieràny/ thego na tžcžo požyway po troße/abowiem káßel stánowi/ cießkosc piersi oddala/ y grubosc flegmy z piersi mocžnie wyrzucza/á to lekársthwo y na dychawice iesth dobre.

Ktemuž. Káßel bywa od tego niegdy gdy sie gárdło zdrapie cžym/gwałtownem wołaniem/abo wiáthrem/albo przykrych rzecžy iedzeniem/ten przestawa skoro gárdło vlecžyß. Drugi bywa od inych przycžyn / áto suchy. á drugi z flegmy bywa od inych przycžyn.

Na wßelki káßel to naprzod požytecžno iesth / przez ßesc dni Izop pić/záthrzymawßy dech/ biorąc rekomá niczo prácžowáć/ piersi chustą trzeć/figi czo nathłußße na weglu piekącz iesć/bánki na piersiách stáwiáć. Náwárziwßy miethki z włoskiemi orzechy z krochmalem w wodzie dáć pić abo z piwem. Kwiecie słazowe warząc w wodzie z czukrem pić. Na suchy káßel/Czebule smážona z másłem iesć. Wodke ßánty pić/w miásto karmi iesć słaz/y

 pokrzi-

pokrzywy. Mleko z czosnkiem wárzone. Já-
ko świeże miektie násipawszy w nie śiárki pić.
Wode ciepłą abo piwo z másłem.
Ná stáry kászel. Kośći ćielęce w wodźie wárzyć
á w oney iuche źiemie czarney namieszáć y má
záć pierśi.

Guzy ná szygi leczy.

¶ V stárych są nie vleczone/ ktkemu dobry
iest tredownik źiele/ sthłukszy iego korzenie dá-
wáć proch pić. Ktemuż. Weźmi kretá cźałe
go/ vwárzywszy vsusz ná słońcu á sthłucz ná
miáłki proch/ zmieszay z czystym miodem czo
nagęszczey/ czyńże z tego gáłuszki iáko grocho
we źiárná/ á záwżdy w wieczor day choremu
pić po kielonaśćie dni. Ná martwą kostke y ná
guzi prochu z máiow chrobákow tártich/ gor
czyce tárthey/ żywice biáłey rowne częśći/ roz-
mieszawszy sokiem celidoniey/ przilawszy śilne-
go oczthu pomaż gdźie chcesz aby śie przepuśći-
ło. Ktemuż popioł wierzbowy z sádłem.
Guz iákikolwiek strácić. Weźmi popiołu z roż
dzek winnych/ bobkow koźich y Owczich su-
chych/ zetrzy to rowno y rospuść mlekiem ro-
mánowego źiela/ skol on guz wźiąwszy igłę
aby krew wyszłá/ á oney máśći przilož. Abo po
krzywámi vpárz pierwey nietolące igłámi.
Guzy ná szygi v niewiást iákoby żołzy/ sthłukszy
ślimáká czo ná rozgách bywa/ pomázuiącz
(zgubisz

Proch wyborny/ ktory strzeże gło-wy/ oczu/ vszu/ od wszytkich chorob

złych/ ktori żołądek/ serce/ mozg bárzo potwier
dza/ ludźi smutne vwesela/ krew metuą czyśći
smutek oddala/ oczy wspomaga/ iásne y ostre
czyni/ bo ćiemnośći ich wszelkie y mgłe czynią
cą śie przed nimi oddala/ Ludźiem iuż prá-
wie niewidomym z przyczyny złych vilgośći y z
stárośći iest bárzo pomoczny/ wszythki członki
przerzeczone záchowawa w zupełnym zdro-
wiu aż do śmierći. Ktorim Cesárzowa Iu-
liuszowa wiele pánom známienitym przi swo
im dworze y thez kápłanom/ zakonnikom/ y
wiele ludźiem vbogim/ ktorzy ná głowy/ ná
oczy/ ná vszy z rozmáithych przyczyn stekáią-
cim dla páná Bogá pomagáła/ ábowiem wy
susza wszitki wilgośći z ktorich pochodzą szkodli
we choroby członkom przerzeczonym/ gdy be-
dźie często pożywan ráno y w wieczor/ á to ro
zmoczywszy kes chlebá w winie á ná ten chleb
posypáć tego prochu niżey wypisánego/ thák
wiele iákoby poł włoskiego orzechá/ to iest czo
śie może wsypáć dobrze w skorupę poł włos-
kiego orzechá. Iam też Ieronimus z docto-
row nániższy v ludźi ślachetnie á wysoce v-
rodnych/ zá łáską Bogá miłego/
wielką sławę wźiął dla dowodu
w iego pożytecznośći/ w nie-
mocách przerzeczonych.
Ktory ták ma być
vdźiáłan.

.·.

¶ Weźmi kwiátu kosyczkowego/ kwiáthu
świeczkowego/ kwiátu podrożnikowego/ kwiá
tu poleiowego káżdego z nich czterzy loty/ bo-
ragowego kwiátu/ wołowego iezyká kwiátu/
wierzchow młodey miodunki káżdego dwá lo
ty/ korzenia kozłkowego/ korzenia wierzchnie-
go podrożniku káżdego sześć lotow (ále masz z
káżdego korzenia drzeń wyrzućić) naśienia á-
nyżowego/ naśienia włoskiego kopru káżdego
sześć lotow/ lakrycijey dobrey weneckiey/ iágod
bzowych suchych czoby vzrzáłych/ iágod iáło-
wcowych práwie dobrze zrzáłych káżdego trzi
loty/ cinámonu wnetrznego/ kárdamomu/
kwiátu muszkatowego/ rożey czystey czerwo-
ney suchey káżdego dwá loty/ Mirabolanow
indi/ mirabolanow citrini/ mirabolanow ke-
buli káżdego trzi loti/ y co záwáżą 40. źiarn ie
czmienia. Kwiećie to wymienione ma być
zbierán w dni ktore zową po łáćinie dies cani
culares/ to iest gdy słońce we lwie. Ziołá y ko-
rzenie máią być zbieráne po W niebo wźięćiu
pánny Máriey. W tenże czás ma być vdźiá
łan ten proch miedzy thym świetem á miedzy
świetem Národzenia iey/ á ten proch trwa w
swey moczy przez czáły rok. A gdy bedźie bran
tedy nie wiecey nie ma bráć iedno iáko iest wy
pisano wyszey/ w záráń y w wieczor.

Gdy śie kto ná pierśi sthłucze

¶ Weźmi garść źiemnych glistow/ száfránu
poł łyszki/ oliwy abo świeżego másłá przetopio
nego máłą łyżkę/ zetrzeć społem á potym roz
tworzyć winem/ zágrzawszy dáć sthłuczonemu
pić/ á potym go przykryć aby śie z połgodźiny
poćił. Może bolące mieśćce mázáć przetapiá-
nem másłem przed ogniem / á námázawszy
ciepłą chustę przykłádáć/ mázánie ma być rá
no y



no y wieczor/tak dlugo aż bedzie zdrow.

Ná dychawicę

Dychawicza z tychże początkow niemal pochodzi z ktorych y kaszel albo plwanie krwią albo y ropa/á przeto ty lekarstwa spolem sobie pomagaią. Na dychawice bárzo dobra polna szalwija/starwszi suchą naprzod z mietkiemi iáycy posypuiąc iesc/albo świeżą iáiecznice działać. Náwarzywszy gorczyczki á przysoliw szy iey dawać pić. Záiecze plucza y wątrobe vsuszywszy zetrzeć ná proch á dawać pić/tákież ferzysko iego. Plucza takież lisie iáko y záiecze. Wodka z centurziiey. Izop warząc pić. Ocet pić czo nasilnieyszy. Dobrze iest przepálić w doktu ná piersiach aby sie zla wilkosć wyciągała/á iesli piersi bolą abo kosci w boku/do brze krew puscić/żywot przepuscić/bańki stáwiać/pracżować izby sie wrzod na gore wyciągal/goręcice na bolące miesce przykożyć wiercialy aż sie zprysżczi. Piolyn też warząc przikladać. A iesli bol ciężki/ igdrek brostiniowych nawiercáwszi z wodą dać pić/y inych lekarstw iáko w kaszlu nie opusżczaiąc.

Obyczay a rzadne chowanie przeciw dychawicy

Jest napisano od doctora Rawy przećiwko dychawicy ktorą zową po lacinie Asmá/ Napirwey ten ktory taką niemoc ma á cierpi ma sie chronić kwasnych á thwardych rzeczy/ iáko ciasta/kolaczow/twarogu/wieprzowego mięsa/karpi/szczuk wielkich/węgorzow mięsusow/y wszelkich ryb na zimne/flakow/ nog wołouych/soczewice/iágiel/krup tatarcanich gęsto/ potraw z czarną suchą/ rzeczy przepieklych y wismażonich/kapusti kwásnei/grzibow/owoczow/nie spać po obiedzie/strzedz sie łaźnie gorącey/wiatru zimnego/ma iádać dobre wolowe mięso vwarzone/tákież skopowe y cielece/kury / ptaki(iedno niewodne) polewke z świeżey kapusti/ćwikle siekaną iáko kápustá bez octu krupy ięczmienne/iáycza miekkie z masłem niesłonem/z szafranem / z cinamonem/z miodem/z pietrusżką/dobrze też pić miod pity dobry rano y wieczor iedne sklenice ktory miod ma być tak przyprawion/Wezmi gebki modrzewowey iáko pol piesci/y skraiać na tilko kąskow/wlożyć w garniec miodu y pić on miod rano y wieczor/á gebka niechay przedsie leży w konwi aż wszitek miod wypiiesz Potym záśie iny miod przipráwić z świeżą gębką. Też dobrze pożywać powidl ktore thák czynią/Wezmi omanu á skray go drobno w kąski y zwierć/włoż gi w garniec á ku niemu przykoż dobrego miodu/zmieszay on miod z omanem czyscie y przysmaż trochę mieszaiąc wszytko aby nie przygorzalo/á kiedy sie vsmáży iż bedzie iáko powidlá/wylać na deszczke czista á tak sie to zgestnie/tedy tego pożyway rano y wieczor iáko wlosski orzech. To z wierzchu napisane chowanie ma być/kiedy takowy niemoczny nie iest bárzo chory w tey niemocy Ale gdyby sie zle mial/thedy pożywać thych lekarstw niżey napisanych/á nawiecey prochu ktory ták czynią/Wezmi plucza liszki świeżey á skray ie tak aby sie sztuki iedna drugiey dzierżála thoiest nie dorzynać/vsusz ie dobrze/á kiedy vschną tedy tluste odnych oderznąć wszitko y też wszelką żylowatosć/á ono mięso dobre dobrze stlucz w modzerzu na proch/ potym tego prochu wsypać wścklenice do dobrego miodu pitego tak wiele iáko zloty záważy/y wypić/ á to czynić rano y wieczor. Ten proch iście nawiecey nadewszitko pomaga w takowey niemocy. Też wodę takową dobrze pić/kthorą tak vczinić. Wezmi garść isopu/omanu drugą/gebki modrzewowey skraiać iey iáko kokosze iáie / lakriciey/paprotki też po garsci /wloż to wszytko w nowy garniec/á wley w to cztery kwarty wodi cieklgcey/warz tak dlugo aż polowicza wodi wywre/potim przecedziwszi oslodz czutrem/á potim zagrzewaiąc w malym garnuszku/pij rano y przed wieczerzą. Też ten lektwarz iest bárzo dobri/ktorego biorąc na noc kladz pod ięzyk á trzymay aż sie rozplynie/ktory tak vczini/Wezmi z apteki sani experti ieden lot/pluc liszczych stluczonich ná proch/de pino po lotu specierum diairis pol dragmi/zmieszay to spolem á roztworz syropem isopowym przyday cinamonu ieden scropul:á thych lekarstw z wierzchu napisanych/nie wszythkych razem pożyway:gdyby iednego pożywal tedy drugich niechać/miedzy ktoremi nalepszy iesth proch/á potym powidla z omanu z miodem. lecz sie á pána boga wzpway nalepszego lekarza sobie ku pomocy/á bedziesz zdrow.

Jeszcze przećiw dichawici doświadczone

czone lekarstwo.

C To masz wiedzieć iż pospolicie wszitki lekarstwa wypisane przeciw kasłowi/ są też dobre naprzeciw dychawicy ale osobno na dychawice. Naprzod kaplon dwu letni ma być czal tiem we trzech kwartach wodi warzony thak dlugo iż mniej niż kwartaa polewki zostać/ a wone polewke masz włożyć ziela izopu/ szanty/ y też omanowego korzenia/ iżby tak z timi zioły z przodku wrzał then kaplon aż do zupelnego wywarzenia/ a tey polewki ma sie dychawiczny człowiek napijać cieplo po ranu y na noc po trunku. Też bolus armenus z apteki/ wezmi czo pol złotego zaważy/ y day z vinem cieplo rano wypić we trzy godziny przed iedzenim/ nieupmowną ma włosnosc naprzeciw dychawicy cieszkiey. Też siropek przeciw dichawici vżiteczny barzo. Wezmi izopu/ matki bożey włosek/ szanti/ kwiatkow fiiolkowych podbialu/ każdego z nich po pol garsci/ lakricy dwa korzonki/ fig/ rozynkow drobnych y wielkich po pol garsci/ omanu pol garsci/ tatarskiego ziela kielko korzonkow/ nasienia slazowego/ warz thy rzeczy skraławszy korzenie y figi/ w polthrzeci kwarthy wody aż do iedney kwarty/ a potym oczukruy/ abo biaỉym miodem osłodź a thego sie napijay po ranu cieplo po trunkowi/ potim wypiwszy ten sirop/ weźmiesz piluly de agarico z dragme iedne.

Na bolenie głowy z goracey przicżyny.

C Wezmi rożaney wodki z dziesieć łyżek/ octu winnego abo piwnego ze trzy łyżki/ olejku rożanego iedne łyżke/ zmieszay thy rzeczy społkem/ a rozmoczywszy chuste przyłoż na czolo y na skronie/ gdy vschnie/ drugi raz odnow/ vznasz pomoc. Jesli niemasz olejku rożanego tedy białek w miasto niego vbity. Drugie lekarstwo. Konikowe liscie stārte a z rożaną wodką przyłożone samy abo z octem/ odeymnią bolenie głowy. Thesz psinki ziele stłuczone a na czolo przyłożone samy abo z octem/ odeymuią bolenie głowy. Też kto ma bolenie w polowi czy głowy/ ma mieć grzebień vczyniony z rogu skopu prawego a nim czosać głowe iesli iest bolenie w lewey stronie/ tedy z lewego rogu ma być grzebień vczyniony/ y lewa strona głowy ma być czosana. Też grzankami z rżanego bhleba głowe obłożyć/ wyciąga pare z głowy y bolenie odeymuie. Też pisze ieden lekarz/ iże gdy bedzie członek taiemny lisi/ to iest lisie stroie przywiązane na głowe bolącą/ wszytkiey głowy y pol głowy bolenie odeymuie/ y zaćmienie oczu odchodzi.

Lekarstwo na oszalenie ku spaniu: abowiem sen w tey niemocy iesth nawiętsze lekarstwo ktory z trudnoscią przychodzi

C Tak vczyń. Wezmi slaz/ rumien/ wierzbowe liscie/ laktuke abo salate/ vwarz w wodzie/ a one wode ostudziwszy vmyi choremu człowiekowi nogi po kolana/ potym natychmiast ogoliwszy głowe/ namażi mu owemi pijanami głowe ktore na wierzchu pływaią po serwatce krowiey gdy v ognia wre/ iest rzecz doswiadczona.

Masc na bolenie członkow/ nog y rąk/ wziawszy te purgacia pierwey napisana.

C Wezmi prochu senes przyprawionego w aptece czo złothy zaważy/ prochu drugiego sosnki też przyprawionego w apthece czo trzy pieniądze zaważy/ zmieszay ty prochy społem a day ie wypić na swithaniu niemocznemu z bukwiczową a z szalwiową wodką/ a kto niema wodek ten z piwem cieplo niechay wypije po ranu/ a w sześć godzin ma potim ieść/ a nazaiutrz po ranu niechay maże sobie członki v nog y v rąk/ reke nad ogniem zagrzewaiącz/ tą maścią niżey napisaną. Wezmi ialowczowych ziarnek/ bobkowych ziarnek każdego rowno po garsci/ vtłucz każde osobno w moździerzu czo nalepiey możesz/ potim wezmi mydla greczkiego za grosz/ to też skraiawszy przylewaiąc kniemu olejku rumienkowego/ tłuczie/ a gdy każdą rzecz z osobna sthłuczesz iakoby na masło/ tedy wespołek zmieszay przilewaiąc rumienkowego olejku y gorzałki mocznej/ a tak z tego wszytkiego bedzie masc doswiadczona na bolenie członkow/ tak v nog iako v rąk.

Na paznokcie parszywe



¶ Cielecym loiem mazać albo kozim zmie-
szawszy ze rdzą miodową y z wostkiem rowno
spuścić/á tym pomazować. Czosnek stłukszy
z glistami zemnemi przykładać. Halunem
takież maczać vwarzywszy gi w wodzie.

Gdy się skorka od paznogciow drze/Korzeń
kwaśnego szczawiu stłukszy przywiązać. Mle
ko rumnowego ziela gubi dziwe mięso tthore
w paznogcioch roście. To też czyni halun spa
lony. Lobode iákokolwiek przyłożysz/złe pazno
gcie naprawisz.

Ná bolenie krzyżow/

¶ Korzeń piwoniey/tákież y naśienie iey z wi
nem vwarzone albo z piwem/leczy bolesc krzi
żową pewnie. Też reubarbarum iest silno
nie pospolite/z wodką mleczową á byliczową
pite. Też bobki záiecze vsuszone/z pieprzem
á z winem pite/mocznie bolenie krzyżow odda
la. Przytem mazánie czynić oleykiem nie-
dzwiadkowym to iest scorpionum/á oleykiem
rumienkowym/silno pomaga na krzyże.

Na zápalenie członkow.

¶ Znaki zápalenia czterzy są/czerwonosci/
nadecie/gorącość/ á bolesc: Zápalenie thedy
trzebá chłodzić/ná mieśce chłodne chorego po
łożyć/rożáną wodką/octhem głowe mu ma
czać/rożanym oleykiem skronie mu mazać/
na czoło przykładać rozchodniku/roiowniku
psinki/grzybienie/fijołki/albo sok ich.
Zagawice z sadzami rowno zwierć/ ropusc o
cztem á to na podeszwy á ná żyły pod dłonia-
mi przywiązay: á iesli komu była zimnicza/
iż to pochodzi od żołądka ktorego surowośći nie
może ogień przirodzony przełomić/temu tedi
dać pić ciepły wodi z solą aby mogł wracać/
á ieśli nie przestanie/dać mu lepak pieprzu na
tarwszy z wodą y pić: á ieśli poczuie trzesienie
przychodzić go dobrze aby się pocił/á pospoli
cie na początku niemocy dać tego czo pot przi
wodzi iáko iest bobek tarty/kmin/ániż/nawá
rzywszy diptámu to iest ieleni korzeń/czánu-
che/bylice/kadzidło/bobrowe stroie żyta/lub-
szczytowy korzeń vwarziwszy w winie/albo w pi-

Ná sparzelena.

¶ Aby się nie spryszczyło natichmiast na nie
przyłożyć chuste w wodce rżáncy zmaczaną
Aby nie bolało/rożánego oleyku zmieszay z żoł
tki iáiowem á przyłoż. Albo oley rożány spu-
sciwszy z wostkiem wypłokáć wkilo wod zim-
nych á przykłádać. Ielenie ięzyczki bárzo do
bre/liście liliowe/psie ięzyczki/ćwikłane/iedne
albo wszytki vwarzyć w winie albo w piwie z o
leiem lnianym przykładać/spárzeline goij po-
spolicie. Gdy się kto oparzy gline z piwem
rozmącić á pomazać. Albo halunu z wodą
na zápalenie. Zwierć sobżowice miałko/zmie
szawszy z miodem przikłádać. Mąka pszeni-
czna z rutą albo szantą stłucz á przykładay.
Záwiąż w chustę lnianą gołębiego gnoiu á
dobrze spal zmieszayże ten popioł z oleiem lnia-
nym á pomazuy.

Masc miekka ná wyciągnienie ognia z ktoregokolwiek członku.

¶ Wezmi listki psiego ięzyka/halunu pal-
nego/ługu z mocznego iesionowego popiołu
vtłukszy listki psiego iezika z halunem palonim
y z ługiem zmieszay á vczyń miekką masc/al-
bo gęstą polewke/á ono mieśce maży gdzie iest
ogień iest rzecz doswiádczona.
Ktemuż gumi arabicum z białkiem iáiecznim
zmieszáne/á na mieśce oparzone przyłożone/
barzo pomaga y ogień wiciąga. Tákież ro-
żána wodka z bábczáną á z białkiem zbiwszy
na przistawce/w tim chustę maczać y przikła
dać/bárzo czyśćie pomaga. Też ná sparzenie
woda gorącza krew psia iesth pomoczua/gdy
będzie mieśce pomazáno.

Ná przeciw żołtey niemocy.

¶ Zołtá niemoc ieśli się po ográszce pocznie
a miekkie bedą wąpie/nie bárzo szkodzi: ale ie-
śli przyidzie po ney ograszka/to nie dobrze.
Ná oczu te niemoc nawięcey znać/gdy białek
żołti przychodzi/w ney pragnie/bolesc głowy
częste szczkánie/á w prawym boku wąpie twar
de/trudne dychanie á mdłosc/gdy się pocznie
pierwszego dnia/nic nie iesc ani pić/wthorego
dniá żywot przepuścić. Ćwikły białey nawa-
rzywszy z piołynem á przyczyniwszy ányżu y o
miedziwszy dać pić/albo po dwa dni dać osolo-
ną wode pić/ Pomagaią tey niemocy lekar
stwa wątrobne á zwłaszcza iáie z rożáną wod-
ką. Fenum grecum tarte zmieszay z ięczmien



ną mąką y z rożanym oleykiem/á na wątro-
be ciepło przywijay. Korzeń kobylego ßczą-
niu w winie warzyć á tho dać pić/á liscie wa-
rząc w oczcie na práwy bok przykładać. Pio-
łyn wárzony stłucż z figami á z czarnuchą.
Wodkę wyćisnioną z rzodkwie z winem dać
pić. Wodkę podrożniku/z macierząduszką wa
rzoną rástowy korzeń/tarty rog ieleni z vinem
Albo wezmi mirry iáko bobowe ziárno/pieć
ziarn pieprzu y tylo cinamonu/zwierć á day
z winem wypić. Szałwiją warzyć w sicie
miodowey dać pić. Puscić krew z żył ktore są
w przegubie y w przyßwach obu nog/dostate-
cżne iest lekarstwo żołthey niemocy y zátkaniu
wątroby. Glisty suche ziemne ztarte w proch
dać pić z winem albo z serwatką/wßitkę kole-
re moczem wyprowadzy.

¶ Ktemuß Wątroba ieżowa vsußona y na
proch starta/potim z wodką podrożnikową á
kanicy przedze/dany na switaniu po kielko ra
zow osobne iest lekarstwo. Też mieczyk ziele
w wodzie albo w piwie vwarzone/iest osobnie
pomoczne lekarstwo ku piciu. Lebiodká czerwo
na vwarzoná w wodzie á osłodzona ku piciu/
y ku omywaniu ciała. Wodka z swoystiego
mleczu iest barzo dobra ku piciu/y zásie z vin-
nem octem zmießana/trochę blaywasu przi-
czyniwßy/rozmocż facelet á przikładay na vą-
trobe na práwy bok ábowiem w tey niemocy
pospolicie bywa zápalenie wątroby/á to zasię
chłodzi y posila wątrobę/á tak theż żołtą nie-
moc mdli kthora z zapalenia y z zatkania wą-
troby przichodzi/tak richło iáko z zátkania ży
ły tey ktora od żołći do ielit idzie. Niektorzi tez
piją gnoy świeży końskí z oczthem/á chwalą.
A wßakoż nizli sie czo pocznie/tedy naprzod
ma być purgacia wzięta/tym obyczaiem.
Wezmi diafiniconis poł vnciey/lektwarzu z
soku rożánego trzi dragmi/rozpusc wodką ka
niey przedze/podrożnikową/mleczową/á day
to wypić ciepło na switaniu/á potym sie nie-
trzeba pocić ani ná viatr wychodzić/iesc wßesc
godzin. Názáiutrz wziąć kołaczkow Diaro
don abbatis zá poł großa razem po ranu we-
dwie godzinie przed obiadem: Pothym máß
na koniec wyssżey pisanych lekarstw pożywać.
Pocenie też dobre iest w vannie/zálewaiąc na
rospalone kamienie albo na żużelicze rospálo-
ną mlekiem z konopnego nasienia.

Ná brodawki lekarstwo.

¶ Brodawki gdziekolwiek są mazać ie my-
dlem greczkiem albo veneczkiem/potim kożdą
końskim włosem záwiezać albo niecią iedwab-
ną moczno áż vpadną. Albo młode drewno
brzozowe rozpalaiąc przyżegać. Albo brzyt-
wą żerznąć á dać krwi wynić/á pothym mle-
kiem celidoniiey często pomazować. Albo v-
czyń z paieczyny switek tak wielki iáko brodaw
ka á położ na niey y zápal aby zgorzało potim
zginie. Korzeń dziewanny vsußyć á ztarwßy
gi z ocztem pomazować. Łupież weżowy zet-
rzeć/á tego prochu dać pić temu kto brodawki
ma/gdzie kolwiek będą popadaia. Mazać czę
sto sokiem z celidoniiey/abo trzeć solą z ocztem

Ná wywinienie członku ktorego:

¶ Wezmi otręby pßeniczne/warz ie z ocztem
á tim ciepło miestce wywinione okłáday.
Pecina to iest glina ktora sie vpali w pieczu/z
octem stłuczona y ciepło przyłożona/leczy wy
wiwinienie.

Aby potem nie smierdział/iako kolwiek ko-
perwaserem pod pazuchámi potrzeß hnet prze
(stanie

Ná grzbiet przerwany.

¶ Gdy sie przygodzi nieczo dzwigaiąc/Nar-
wać wierzchow piołynu swieżego/zágrzey gi
dobrze na panewce/obwiń w chuste á czo na-
ciepliey na miestce bolące przikładay odmienia
iąc kielo razow áż sie dobrze naparzy. Albo
przyłożić surowe przędziono prosto z żoł ciep-
ło. Ktemuß/Wezmi bożego drzewka garsc
wstaw w nowym garnczu w piwie starem w
łożiwßi smolną ßczepę łuczywa/a gdy wywre
połowycza/nakładz maiowego masła á day
choremu ciepło pić. Tręinny korzeń tłukąc z
ocztem przikładać. Prosianą włosc wa z w
piwie z masłem/á day choremu pić/y na bolą-
ce miestce przykładay. Toć pomaga zbitym y
stłuczonym. Kosciam thez złamanem/po-
piół z świnich czelusci pomagá nawiecey dzi-
kich. Albo słoninami warzonemi okładać.
Abo koziemi bobkami warząć w starem vinie.
Także przerwanym bobki kozie ztarte dać pić/
albo popioł spalonych.

Ná stary boł głowy/zápalaiąc gagatek czę-
sto w winie gasić/Pomaga to picie.

Kto



Kto sie winem niechce vpić

¶ Tego dnia iesc na tzczo wieprzowe pluce pieczone/abo przed piciem ziesc kielko migdalow gorzkih.

Przećiw iadu y trućinie

¶ Jesli sie kto iadem abo ktorą trućiną zárazi á poczuie/nátichmiast ma sie nápić oliwy ciepley abo tákież másla rostopionego/iesli przykro samo tedy z wodą/ abo náwárziwszy slazu/lnianego siemienia wodę z niego pić á tem lekarstwem nie thylko iadowi zábieżysz/ ale y żywot przepuscisz. Ty ziolá przećiw iádu dáią pić. Czarne ziele zwierciawszy z mlekiem zágrzać. Gádowe ziele tákież. Nasienie polney ruty tártey z winem drágmę iedne. Rástu okrągglego tákież. Boże drzewko tákież y też polną mietkę z wodą vwárzyć/ albo lay na turze z wodką abo z iuchą szánthową dáć pić/nátychmiast iad wyrzuci.

Kto sie chce vchronić trućiny/wezmi ruti 7 rożdżek/fig pięć/glinki armeńskiey trzi czwierći lothu/ soli szczypti/ zwierć to wszytko á z winem wypiy. Toć y w mor lekárstwo iest pewnieysze niżliby kthore drogo kupil. Dryiaktiew diatesseron náprzećiw iádowi y trućinie bárzo dobra. Wezmi goryczki swieżey czystey tártey/rastu okrągglego tártego/bobku/mirry czystey/wszytkiego stártego rowne części/ á chceszli przyczyń troche száfránu/ á tho zmieszay z czystym miodem zszimowánym/á choway w sloyku cenowym/a gdy potrzebá dáć tego czo ieden zloty zaważy z winem abo z piwem.

Komuby sie przigodzilo ziele bitlon abo száley iesc/dáć mu korzenia lubszczykowego tártego z koziem mlekiem abo z winem pić.

Dryiaktiew na iad doswiádczona y pewna / abotićm kthoby iad abo iáką trućinę wziąl/á potym sie tey dryiakwie nápil/nie przesthánie wracząć ażę wszytek iad wywroći /á iesli iadu nie będzie/nie będzie też wráczáć. A przeto kto by sie bal thrućiny by mu iey nie zádano/przed iedzeniem abo piciem albo y wszelką przygodą zlą ma tey dryiakwie wziąć ták wiele iáko żolądz kásztánowy z winem/á potim dáwáć po ki wráczánie nieprzestánie. Ktora sie ták ma. Wezmi glinki znáczoney (to iest terre sigillate w aptece) ziarn bobowych rowno vncie 3. zetrzy miálko á krowiem máslem napusc / á potym z czystym miodem zmieszay/ á dla potrzeby miey. ¶ Lekárstwo doswiádczone od iednego známienitego páná náprzećiw trućinie. Wezmi dziegiel korzenie/warz ie skráiawszy w czarnem piwie/niechayże on czlowiek truty po ránu y na noc pije dobry trunek onego piwá cieplo wynidzie z niego wszytká truci ná vriną.

Na kordiákę y na drżenie sercá

¶ Perly tluczone na miálki proch/ á z czukrem rożánym iedzone po ranu/vweseláią serce. Są też kolaczki w aptecze kthore diamuscum zową/to iest kolaczki z piżmem/są bárzo posiláiące serce. Tákież drugie kolaczki diaambra/są też dobre na kordiákę/glowę też posiláią. Theż pisze Rasis o serczu málpiem/iesth zwierzątko bárzo potworne á znákomite/iego serce vsuszone potym na proch stárte/á czo zloty záważy z miodem pitym stárym day choremu kordiácznemu/odchodzi kordiáká/ y czyni przespieczność/smiálość/rozum ostry/y ktemu ś Walentego niemoc leczy. Koral tákież czerwony na miálki proch ztárty z száfránem á z winem dobrem dáy to zimno wypić czásu drżenia sercza/ bo mocznie á rychlo leczy.

Też na omdlenie kthore przychodzi ze drżenia zbitecznego serca á zwlászczá z gorącey przićziny/ogorka surowego woniay/przyidziesz záśie ku zdrowiu. Wodka wolowego ięzyka iest bárzo pożyteczna ku piciu w kordiace j we drżeniu sercá. Też wezmi wodki rożáney/wolowego ięzika/szczáwiowey/ktemu wezmi kadzidla tluczonego/rożey czerwoney prochu/drzewa aloes tartego na proch/gwozdzikow/spodij/sandalow czerwonych/każdego z nich czo zloty záważy: Ty rzeczy na proch wszelkie stluczone á potim z tymi wodkami zmieszane/rozmocz w tym szarlat albo facalet/przyloż lechnio cieplo na serce j na vsta żoládkowe/Jest to lekarstwo silney pomocy często doswiadczone.

Też kordiakom pomaga gagatek.

Náprzećiw melankolijey y boiazni.

¶ Melankolija iest niemoc znákomita/ abowiem ludzie maiący taką niemoc/mowią wiele zágászczáiąc rzeczami tak iż żádnej rzeczi ku konczu nie powiadaią/á drudzy sie gniewaią/laią/niektorzy biją/ niektorzy placzą / drudzy

smieią/spiewáią. W tákiey niemoczi wodká wolowego iezyká iest dobra bárzo piiąc y w potráwy lać. Záśie mleká częste pożiwanie dáie pomoc ku zdrowiu bárzo wielką. Zloto też skrobáne w wodkę wolowego iezyká abo w potráwy/ma nie pospolitą włosnosc przeciwko tey niemoczy. A gdy tą niemoczą przychodzi boiaźń/tedy perly tárte z zlotem w pothráwach abo w rożánym czukrze pozywáne/dáią pomoc silną. Też to masz doświádczone lekárstwo/ktorem tielko niemocznych thym iednym sie wypráwiło (w aptece musi być vczyniono) tim obyczáiem. Wezmi epitimi/listkow senes/kwiatkow boragowich/miodunczánych/káżdego z nich rowno pol garści/ cinamonu dobrego czterzy loty/spiki nárdowei muszkatowego kwiátu/cardámomi/ káżdego znich po locie/imbieru/gwozdzikow/hányżu káżdego znich po dwu lotu/ty rzeczy przetluksy grubo námocz w czystem winie iżby było gárniecz winá/day temu thák moknąć przez osm godzin/á potym vczin worek iákoby lug czedzić z plotná gęstego dwoistego/ á ono ziele włoż wszitko w on worek/ potym ley ono wino ná to ziele w worek po dwa rázy/ tákże onemu melankolikowi dáwaj go poránu trunek dobry pić. Ale masz mu pirwey z lewey reki vpuścić krwie z mediany/potym z plincżney/á potim dawać mu w tidzień raz prochu senes z apteki czo złoty záwáży z wodką boragową y z polney ruthy cieplo ná switániu /á potym w szesc godzin ieśc.

Pies wściekly gdy kogo vgirze

¶ Chceszli poznać/stlucz iądro wloskiego orzechá z bialym chlebem á przilosz ná ránę na wieczey przez trzy godziny/day potim kokoszy z ieśc/ieslić będzie iad/tedy nadáley kokosz przez ieden dzień zdechnie. Albo rozmocz chlebá w tey krwi ktora z rány idzie/niebedzieli chcial pies ieśc: tedyć rána iest iádowita. Naprzod tedy ná ránę bankę postáwić/á iesli nie ná zikach: tedy żelázem gorącem ránę spálić/ niemożeli to być/pusć krew z blizkiey ziły/pámietay bánce posiekać okolo rány iżby tym wiecey iad ze krwią wyciągalá. Z tego iádu przidawa sie niemoc druga iże człowiek vkąszony boii sie wody á takby przez picia vmárl/á przeto z konwie dlugą cewką kázać mu wodę pić nasypawszy wnię prochu z rákow. Albo serzenia záieczego albo szczeniecego/ bo sie to iádu przeciwi. Ránie sie goić niedać áż do 40. dni. goriczkę mu tártą dać pić. Ná ránę mu przikládać ty rzeczy ktore iad wyciągáią / czosnek cebulę/gorczyce/ włoską rzeżuchę/swoyską/ rutę. Sádlo z solą stluczone álbo iądro laskowe stlucz z solą á z loiem iákimkolwiek przilożosz ná ránę. Ná iad. Jelenie ziele álbo gadowe dáwać pić/bobek/rast/przimiotne ziele. Korzeń dziewánny álbo proch z cielecych kosci z miodem przikládać/á po wszytki 40. dni tákiemu proch z rákow pić daway. Przed pelnią xiężicá ktoregokolwiek lecie rzecznych rákow nákládz wnowy garniecz/ á zálepiwszy w gorący piec włoż/potym w miálki proch zetrzy/dawayże go záwżdy ráno z zimną vodą pol lotu przicżyniwszi kniemu iedenastą część kádzidlá tártego/á wieczor day tego polowicze przyczyniwszy iesli chcesz driiakwie iáko grochowe ziárno. Nagle lekárstwo tegoż psa ktori vkąsił/ Wątrobę ná ránę prziłożyć/álbo vpiekszy ná weglu dac choremu ieśc. Drudzy dáią tedyż krew cieplą z kthoregokolwiek psá choremu pić. Ktemusz. Proch z máiow ktory táko bywa. Máie robaki glowy im odiąwszy w miod włożić/a gdi pomrą/wyiąc á vsuszyć y zetrzeć miálko. Drudzy ták leczą. Vrwawszy glowy máiow prosto ie vsuszą/ á gdy kogo wściekly pies vkąsi (by iedno 9. dni nieminęlo. Wezmi máiá/á driiakwie trochę iáko grochowe ziárno/á ktemu prziskrob troche srebrá: to rozwierciawszy z wodą day choremu wypić/wszytek iad moczem wynidzie.

Ná to ieszcze. Pies gdy vkąsi/sierść iego zotárwszy co nadrobniey z bialkiem stlucz pospolu/á rozmocziwszy welnę albo páczesi ná ránę przilożyć. Abo popiol z octem y z miodem zmieszać á przywiniąć/też to pomaga.

Ktemusz. Wezmi kádzidlá tártego część 1. goriczki tyle pieciorо/prochu z rákow tyle dziesiecioro/á tego z wodą dáwać.

Ná iádowite vkąszenie. Raki rzeczne surowe wysłu pić/á zwierciawszi z mlekiem dać pić.

Oley na powietrze y na iad.

¶ Wezmi kwiecia durawczu/Ipericon/ to iest zwonczyk część iedne/kwiecia chebdowego tyle dwoie/ kwiecia bzowego tyle szescioro: zámocz w oliwie áby ná dwá palcá nad tym było w slancze

ſcklance/poſtáw przez lato naſłońcżu záwiązáwſzy mecherzyną: Kożde zápalenie y kożdą bolączkę tim oleiem pomazáwſzy trzy abo cżterzy rázy przez dzień/rozerwieſz. Albo ktoby ſie záráżonim poczuł/tim oleiem wſzitkiego ſie námázi/ á obwiń ſie przeſcieradłem na łożu/ przyodziawſzy ſie dla pocenia.

Ná wſzelkie vkąſzenie iádowite.

¶ Gdy Małpa vkąſi albo Kotka. Cebule z ſolą przikożyć. Polney miętki w wodzie ná warzywſzy albo w winie dać pić/á cżárnuchą tartą rane poſypowáć. Gdy páiąk vkąſi. Cżarnuchy tartey/diptamu tartego rowno z winem dać mu pić/chocia iednego ziela z tych/albo driiakwie. Gdy człowiek vkąſi. Natichmiaſt ſtłucz cebule z ſolą á przyłożyć na rane przez noc y przez dzień/potim popiół z głąbow kapuſtnych zmieſzać z miodem/ y z ſolą przywinąć. Albo weźmi kadzidła tartego/koſci cielecych ſpalonych tartych/miodu y oliwy rowno zmieſzay y przykładay.

Na każdy iad. Soku z korzenia chebdowego dać łyżkę wypić z winem/wſzytek iad wymiece.

Náprzećiw vkąſzeniu węzowemu.

¶ Náprzod żeby vmárłego człowieka ſpalone ná proch ztarte/potim rane tim prochem poſypowáć/ieſt rzecz bárzo dobra doświadczona. Też świeżego łupienia kozia ſkora/na rane vkąſzoną od węzá przikożona/iad wiciąga. Też cżárney kokoſzy guzicza ná mieſtce vkąſzone przyłożona/známienicie wyciąga iad: á gdy drugiey kokoſzy ogonem gołym przyłożyſz á podzierżyſz tak długo áż kokoſz pocżnie mdleć albo zdychać/známienitą pomoc on człowiek weźmie. Też cżoſnek z winem pity/bárzo pomaga.

¶ Gdy wąż albo żmiia kogo vkąſi. Nátichmiaſth głowe mu vciąć/á ſtłukſzy ią na rane przikożyć/á chocia inego węzá głowa/nad rane też wzgore záwieżáć ſznurem iedwabnym albo cżym miękkiem nie przezliſz aby nie puchneło/potim możeli być bańke na ráno poſtáwić naſiekawſzy około: Może y vſty przeſpiecżnie iad z rany zſać/gdi iedno rany w vſciech niema: á gdy to niemoże być tedy napić ſie łuchy z wárzoney gęſi/albo kur/albo z owczego mieſa/y wracżać. kurcże thez rozerwawſzy na poły/tak ciepło na rane przyłożyć. albo vwarzyć myſz w wodzie áż rozewre/á zmieſzawſzy z bobową mąką na rane przykładáć. albo ſerzenia záiecżego z winem dać ſie napić nawarzywſzy pierwey wnim ruty albo diptamu Albo weźmi wapna á bobkow koźich/zmieſzay z ſokiem gadowego ziela á przywiń. Też łuſzczyn cżoſnkowych nawiercieć z cebulą á z ſolą przyłożyć. Ty ziola iad wypądzáią/ná warzywſzy ktoregokolwiek z nich/dać z winem albo z piwem pić. Polney miętki/lebiodki/raſtu okrągłego/kopru/opichowego korzenia ruty/bożego drzewká/bukwice/centurziey/y na rane może kłaſć. Ná tżczo wiecey iad ſzkodzi niż po iedzeniu.

Jeſzcże przećiw vkąſzeniu pſa wſcieklego/doświadczone lekárſtwo/

¶ Náwiecey ſtárzy ludzie prácżowali y myſlili olekárſtwiech/ktoreby kazily iad wſcieklego pſa/á to dla iego wielkiey złoſci/ bowiem cżáſem przez cżáły rok taił ſie w człowiecże/ á na wiecey w tłuſtym/ w drugim przez cżtery niedziele/cżáſem przez trzy/cżáſem przez ſześć kxiężycow. Známie tych ludzi ktorzy ſą záráżeni iadem wſcieklego pſa/ábowiem tacy ludzie vodi ſie poſpolicie boią/á to ieſt nawietſzi znák iż iad wſcieklego pſa wkorzenił ſie w żyły.

Ná to ieſt poſpolita nauka/iż rana niema być rychło goiona/ale tak odwarta ma być/przykładaiąc na nie attractiwy máſci. Potim przikładay na rane ty rzeczy iako wyſſzei ieſt o tim

Ná rany kthore przychodzą z złych kroſt/iako z francę/ etc.

¶ Weźmi celidonią weſpołek z korzeniem/pſie ięzyczki/przerwipep ziele/koſztiwał/żywokoſt/album grecum to ieſt pieſkowo łaino/popiołu ieſionowego ktemu przywziąć: Ziele y korzenie okraiawſzy warz w rzeczney wodzie/ albo w ſtudzienney izby połowicza wywrzała á potim day onemu ſtać przez cżterzy godziny á także maſz wymywać rane y trzymać nogę z raną w oney wodzie/po ranu y przed wiecżerzą tą wodą ciepło poki iedno będzie potrzeba vkazowała/bowiem to wymywanie rane cżyſci wyſuſza y goi.

Maſc goiącza kthora ma być ná

r chuſte



chuste námázowána/á na ráne po wymyćiu przykládána

Wezmi iárzecego wosku thák wiele iáko máłe kokoßeiáie/ terpentiny co iesth iodłowey smoły thák wiele iáko połowice wosku/ oliwy ze trzy łyßki/ rospusc wosk y smołe/ y oliwe ná rynce mießáiąc wßytko społem/ á potym gdy ochłodnie á ztwárdnieie/ tedy po troße na chuste bedzieß námázował á ná ráne przykládał.

Na włosy ktore w ránach rosta: aby z ráný wyszły

Wezmi ziele ßánte/ boze drzewko/ chmiel mák/ popioł iesionowy/ warz ty rzeczy w wodzie/ á wymyi ráne kielko rázow thą wodą/ á potym wezmi chleb ciepły y przyłoz na ráne y około osczodke/ wynidą włosi ná wierzch.

Kto ma chrobaki w ránie zágnikey: doswiádczył kápłan ieden tego lekárstwá.

Wezmi twarog czoby dzisieyßego tworzenia/ przyłoz go miąßo na ráne przez godzine chrobacy wystąpią z rany do onego twarogu á gdy iuz wynidą z ráný chrobacy/ thedy mozeß topolowy list zielony przykládáć na ráne/ á pod tym listem ráná sie goi po woli.

Na opuchline zywotá ktora po łáćinie zowa Idropisis

Opuchliná rychley moze być vzdrowiona w robotnych ludziech nizli w pánoch/ potrzebuiećiem głodu/ prágnienia/ niedostátku potrzebuie prace/ á kiedy sie poczyna nalepiey nicz nie iesc ani pić/ á iesliby ogrąßki niebyło/ tedy wiele chodzic/ ßyie/ rámioná y piersi trzec dech w sobie długo zátrzymáwáć/ poth z siebie wywodzić nie telko chodzenim/ ale thez y temi rzeczámi ktore ktemu sprawione są/ w suchey łázni ábo kádzi ma bywáć/ á tákie lekársthwo bráć. Piołynu dwie części/ mirri trzecią/ stłuc z społem/ á czyniąc gáłußki nieczo ich záwzdy wziąć. Rzeczy twárde iesc/ iáko mieso wołowe ielenie/ pić czoby iedno zyw był/ aczkolwiekći lepiey chorego pokarmy miekczyć niz lekarstwy Náprzećiw kozdey opuchlinie. Soku chebdowego korzenia naley w bánke sctlaną/ oblep w ciasto zátkawßy dobrze/ vpiecz w piecu/ á day pić choremu łot ieden z winem. Pospolicie na opuchline ty rzeczy są dobre/ cinamon safran/ bozedrzewko/ roza/ mieczikowy korzeń Dobrze puchnącym mießkać na miesczu suchem/ ciepłem/ grzać sie na gorącim słończu/ bez wiátru/ v ogniá sosnowego/ dobrze sie kepáć w tey wodzie gdzie zab wiele/ w piasku gorącym zágrzebáć sie pomága/ błotem sie pomázowáć izby osichało. Párzyć chorego w chebdzie/ á korzenie iego wárzone w winie dáć mu iesc. Bzowy korzeń tákiez w winie wárząc dáć pić. Srzednia skorá bzowa gdy ią na doł skrobie/ dołem wywodzi wilgosci wodne/ á wzgore skrobána/ wywodzi przez wráczánie náwárzywßy w winie abo w oczćie.

Málmázią pić y karmie w ńiey wárzyć/ vzdrawia opuchline.

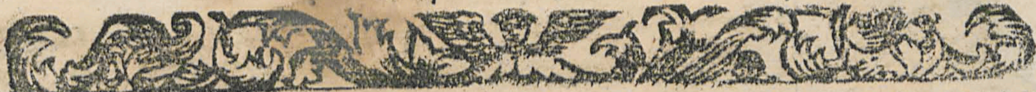
Ktemuß. Piłuły z reubárbarum/ połtory drágmy zá raz dáne na switániu/ są barzo dobre. Tez piłuły de meserеon drágme iedne vczyniwßy 11. piłuł z drágmy/ day połykać opuchłemu człowiekowi ná switániu/ á po nich spać iedno sie nie poćić/ w ßesc godzin iesc abo pozdniey/ są bárzo pozyteczne/ potim day to lekárstwo. Wezmi bábki liscia vtłucz ią w mozdzerzu/ potym włoz do gárnczá polewánego y wley wody nie wiele/ á potym przywárzyć na ogniu/ na koniec wyćisni mocznie on sok z teyto bábki/ á dáway człowiekowi opuchłemu po ránu trzi łyßki ciepło pić/ iest rzecz doswiádczona na kielko opuchłych z gorą(c) przyczyny. Vrina kozia z spiką nardową/ álbo z pieprzem niecháiąc spicam nardi/ po ránu często pita/ známienicie iest pomoczná ná opuchline/ abowiem czini stolce y vrine obficie z człowiecká wypądzá/ á to iest rzecz częstokroć doswiádczona. Tákiez tez rzodkiew nástrobána iáko miazgá/ z mydłem barskim abo z greczkiem á z gorzałką w mozdzerzu vtłuczona/ potym na pepek ná chuscie ßeroko rozłozona y ták przez trzy godziny na zywocie dzierzána czyni stolce wodne/ pędząc z zywotá opuchłego wilgosci flegmiste wodne y z vriną wespolek.

Na mdły zołądek lekárstwá

Moczne lekárstwá człowiecká mdlą/ á zołądek obrázáią/ á przeto chory tákiemi karmiámi ma być karmion ktoreby go y czysciły y potwierdzáły. Iuchá stárego kurá zywot prze

puszcza





puszcza á zwłaszcza kolere czysci gdy paprotke z nim vwarzysz. Slimki warzone żywot odmiekczaią. Szałwija warzona w koziey serwatce/zywoth czysci: ale chceszli lekko żywoth przepuscić/day sie choremu ciepłey wodi napić á chceszli wiecey tedy miodu czistego w nie przimieszay. Albo w wodzie nawarziwszy senum grecum/dać pić. Toż też czyni slaz y liscie kobilego szczawiu abo ćwikły. Napitek ma być wolny/ma spokoiem leżeć á niewstawać na pierwsze poruszenie/alysz dobrze potim po przepuszczeniu: á iesliby medł był/niechay poleży á potym mu dać ieść. Mocnieyszym/mocznieysze przepuszczenia maią być dawany.

Dziecie iedno miało brzuch nadety iako luthnia/warzące tedi sosnke ziele dano mu pić/á było rychło zdrowe. Centurzija czisci melankolija/Nawarzyć iey w wodzie iże wywre do polowice/á tho dawać pić. Romanowe ziele tho iest wielki mlecz/czysci flegme y kolere korczki iego świeże rosparz na panewce/z wierciż czyście/zagrzey mało á day pić komu trzeba/toć iesth lekarstwo barzo dobre/á czysci bez szkody y trudnosci. Modrzewowa gebka czysci flegme y kolere/dać iey tartey dwie dragmie z miodem abo z piwem/á może przyczinić tartego imbieru cwartą część/rastu okrągłego korzenia prochu dwie dragmie dać pić z czymkolwiek/czysci lekko y żołądkowi zdrowo.

Flegmie czysci/czosnek z rożanym olejkiem vwiercić/á z wodą zagrzawszy dać pić. Też to flegme czisci/Vezmi kopru zielonego garść warz gi w tyle troie wody aż iedna część zostanie/przecedz á włoz czystego przasnego miodu dwa funti/warzże aż lepak zgestnie iako miod dayże tego trzy łyszki/przepuscić to żiwot krom szkodi. Vezmi kumnu garść/warz w tile troie wody aż wywre do polowice/przyłoż tham miodu/pothym przecedz/á day tomu trzeba/spuchłym pomaga/bowiem wszitke wodnosće czysci flegme y kolere. Krew tak vczyściſz. Vezmi wodi dwie części á wina trzecią nawarz w tym szalwijey aż dwie części wywrą/á day pić temu w kim iest krew skażona Toć też vczini slaz tym obiczaiem warzony. Chmiel w serwatce warzony/żiwot przepuszcza. Wode z warzonich sliw z czukrem dać pić iakoby pol quarty. Nasienie szczawiowe ztarwszy dać pić/zapiekły żywot przepuszcza. Też żywot zapiekły przepuszcza. Naklasć masła w korzeń włoskiego orzecha/á na pepel przywiązać. Ktemuż. Przepuszczenie żywota. Naskrob mydła greczkiego/przysyp soli a kielo bobkow myszych/z warz to w miedzie aż bedzie gesto/wyley na mokrą á gładką miednice/vczin z tego czopkow ieden albo trzy długich iako palecz/y włoż ie w zad pomazawszy miodem czo nadaley palcem popchnąć/nie bedzieli po iednim przepuszczenie/tedi wziąć drugi. Ktemuż. Nawarz liscia pasternakowego z liscim miodunkowem/rowno z miodem á z octem/á to mu dawać pić w zarań y wieczor. Przikładać macierząduszke z szalwiją warzoną w occie.

Moky żołądek posilaiące lekarstwo.

Naprzod bukwicza mastikowana á sok z niey połykany/żołądek posila y vmocznia daiąc mu dobre trawienie/á nawiecey gdi po niey troche vina sie napiiesz dobrego. Też cinamon/gałgan/gwozdziki każdego z nich rowno wziąc/na proch ztarwszy z dobrą małmazią albo z winem cieplo wypij po ranu barzo zimny á flegmisti żołądek posila/y trawienie w nim dobre czini. Też kapary słone nie nie płokane/przed iedzeniem na czczo wziete/żołądek posilaią/y trawienie dobre czynią. Takież imbier w miedzie przyprawiany/zagrzewa żołądek/flegme y insze wodnosci w nim vysusza/á nawiecey ty ktore z owoczow zimnych iako z ogorkow/z malonow/y z iabłek sie namnożyły. Też wino piołynkowe niewymownie żołądek vmocznia. Takiesz też wino omankowe/y chęć ku iedzeniu czyni.

Sok też piołynowy na zły á skażony żołądek iest niepospolite lekarstwo/vmoczniaiąc/posilaiąc/chęć ku iedzeniu daiąc/á tho gdy go na każdi dzień dwie łyżce wypiiesz przed iedzeniem we trzy godziny. Też chęć nie pospolitich rzeczy brzemiennych niewiast/kthore zwykły bywać w nich (aczkolwiek nie zawsze) thedy na takowe żądze iedzenia dziwnego/Szczaw w cierpnącem vinie vwarzony á ku piciu paniey ono wino dane kielko razow/nie bedzie pani brzemienna wszelka w pożądaniu potraw niezwyczaynych. Też tho iest iedno osobnie doświadczone wiele kroć lekarstwo w posilaniu żołądka mdłego. Vezmi kaniey przedze/koiownikowego nasienia tho iest po łacinie apium/



też naſienia kopru włoſkiego/cinamonu/białego y też długiego pieprzu/każdego z tych rzeczy námienionych rowne częſci po łocie albo mniey/czukru tak wiele iáko tych wßitkich rzeczy/dayże ſie tego nápić po ránu przed obiádem czo połtorá złotego czerwonego záważy/ z winem albo z piwem ciepło/á potym we trzi godziny możeß ieſc.

Zywot záſtánawia

Piy krew Ieleniá abo popioł z rogu iego/ albo proch wątroby kiernozicy tártey ſuchey/ pić z winem albo z octem. Też kozłową wątrobę z octem ieſc/abo ſerzenia záieczego z winem dáć pić ták wiele iáko koſthká wiſniowa/ abo krwie záieczey náwárzyć z mlekiem á ieſc. Też ſpálić láyno końskie á popioł z wodą dác (pić.

Zywot przepuſzcza

Náwárzywßy ſerzenia ielenięgo z ſoczewicza á z ćwiklą/abo popioł záieczey ſierſci vſmáżywßy z miodem/abo mleko kozie warząc z ſlazem á z trochą ſoli ieſc/á ieſli ſerzenia przilożyß tedy będzie lepiey.

Na rozmáite niedoſtátki żołądká

Zołądkowi ßkodzi grube powietrze/bágniſte/długie ſpánie/długi pokoy/á proznowánie karmie ku trawieniu trudne/iáko mięſá kácze iáycá żorawie/y wßitki ſtáre a nie ſtráwne potráwy/máſło ßkodzi vſtáwicznie iedzone/ſery ſtáre/młode nienádzą/iáycá twárde á ktemu nie ſwieże/ chleb przáſny á nie vpieczony a ktemu tłuſty/iáko ſą kołácze z máſłem/ wßythki kápuſty/korzenie ſurowe/owoce nieſtáłe/ rzeczy przikre/wody bárzo zimney picie/á nawięcey ßkodzi ſitoſc do brzidkoſci/rozmáitoſc karmi

A iż od żołądká częſciey niemocy pochodzą/ nalepiey kiedy ſie niemoc poczina/mieć wſtrzimánie od piciá y od iedzenia/ bacząc ſwe przirodzenie y zwyczay á czymeś w niemocy zdrowia nabył. Zołądek chory gdy tráwić niemoże/nalepiey go karmiámi nieobciężáć / lepiey po troße częſto ieſc niżli rázem wiele/ ſłodkich á tłuſtych rzeczy niechác / záwżdy czekáć żądzey iedzenia. Pomaga to żołądkowi. Máſtikę wárząc w winie pić/záchowawa od [illegible]mocy żołądek y wątrobę. Gwozdziki/ cinámon/ mußkath z kwiátem/ ßáfran aczkolwiek żądzą tępi/citwar pomaga wßythkim boleſciam żołądkowym/ſłoniowy rog/ żużel żelázna/reubárbarum/ gálgán / piołyn ſam y iuchá z niego ieſt wyborne lekárſtwo/czukier dobry onemu w ktorym ſie nierodzi kolerá/ korall pić y na żołądku gi powieſić/tákież ſmáragd/ korzenie opichowe. Potwierdza żołądek rożą mirrá/mieczykowy korzeń/biała lebiotka/ bukwicá/rzeczy cierpne tedyż po iedzeniu wzięte iábłká doſtałe á vleżáłe/oliwki/kápáry/ rozynki/izop/rutá/látoroſli przeſtępowe/ rzepá pieczona z octem/oman z práwey własnoſci potwierdza żołądek.

Zápalenie żołądká kiedy poczuieß / dobrze też nań rożą z octem przykłádáć/wodę pić/ máſlankę ieſc/ſer młody nie ſłony/iáycá twárde z octem albo miękkie rożáną wodką pokropione/ryby ſwieże warzone/láktuká/ podrożnik/ krowi mlecż/kurza nogá/ßpinak/iabłká y gruſzki w cieſcie pieczone/y wßelkie karmie y piciá ktore ſą z ięczmieniá.

W nádymániu żołądká/dobrze nań báńki ſtháwiáć nie ſiekáne abo gárnek iáko báńkę przyſtáwiáć na pępek. Miętká/rzodkiew/ białá gorczycá/rutá/kmin/lubßczek/miod odßymowany temu pomagáią. Oſobno weźmi imbieru/ruty tártich rowno / poſip thym prochem figi dwie abo thrzy/ a przypiekßy ich máło przed obiadem zıedz na tczczo dobrze ieſt. Piołyn wárzony albo izop/ábo rutę pić/ albo koprowe naſienie z koziem mlekiem. Albo weźmi pieprzu poł łotá/lubßczykowego korzenia tártego czwierć łotu/ naſienia opichowego poł czwierći łotu/naſienia ruciánego tákże. Ty rzeczy z czyſtem miodem zmießay / á weźmi iedne łyßkę kiedy chceß. Albo kminu y ſiemienia piotrußczánego ſtáetych rowno z winem abo z octem/dáć pić na noc.

Na záziebły żołądek. Iáłowczu/ pieprzu rowno weźmi/imbieru tego połowicę/naſienia z piotrußki trzecią częſc/ zetrzy á z miodem czyſtem zmießay/weźmi tego ráno y w wieczor iáko włoski orzech. Ktemuß. weźmi naſienia okrągłego ſlazu ktory zową polską rożą garſc albo czo chceß/naſienia włoſkiego kopru thrzy częſci/pieprzu dwie/naſienia piotrußczánego iedne/ſtárte zmießay z miodem á pożyway. Możeß ktemu przicżinić nieczo gorczice białey pomaga to na káßel y tym ktorzi krwią pluią pędzi y mieſiące záſtánowione/dáć pić na noc z winem

z winem á na dzień z wodą. Pomaga żołądkowi záziębłemu spáć po iedzeniu trosżkę na lewy bok/gorzałki záwżdy nieczo bráć iesth rzecż wyborna. Wilgothnemu żołądkowi pámaga cżesto wodkę pić w ktorey gásżą stal/ to iest tym ktorzy sie ślinią / máło ma tedy iesc á mniey pić/bowiem pożyteczne prágnienie/ á pożywáć tákich karmi iáko y w zimnym żołądku.

Na bolesc żołądká.

Bolesc żołądká podobna iest kordiáce / przeto cithwar na tżcżo dobrze zeżwawsży iesc/bolesci stáre żywota odpądza y robaki zábija. Sok z ziela pieććperstu z ciepłem vinem/nátichmiast pomaga. Żywice tártey troche zmiesżać z miodem á wypić z ciepłą wodą / odeymuie bolesc żołądka z náziębnienia. Koral stárty z dżdżową wodą pić. Tákież skorki pępkow kurzych suche stárwsżi pić/żołądkowi pomagáią.

Gágátek w wodzie warząc dáć themu pić w tim chrobacy są/á thymże cżoło y skronie pomázáć.

Na płynienie żywotá.

Płynienie żywotá pochodzi z zámulenia tich cżłonkow ktore żywot zátwieráią/ á niegdi tilko z sámey wilgosci/płynie niegdy krew á niegdy y kawałki ielit/á tego iuż nie vlecży.

W płynieniu żywotá to chowáć/aby niesżedł na stolec zákáżdem chceniem/aleby musiał zá onym wsthrzymawániem náucżyć ielito zátwárząć. Máią tácy pożywáć rzecży przykrych/prácżowáć nieczo/thrzeć sie na słończu abo przi ogniu/myć sie w łázni/wrácánie możeli być/á chocia y lekárstwem przyprawić/od iedzenia y od picia sie powsciegáć/ trzeć wsżytki cżłonki dobrze procż brzuchá/tim chowánim może płynienie przesthać. Bábcżáne nasienie vprázywsży na skorupie zetrzeć y tym prochem chleb posipowáć y iesc. Skorki z iądrek włoskiego orzechá stárwsży dáć mu pić. Albo vwárzyć cżterzy iáiá w occie długo pokrápiáiąc kielo rázow occtem/á gdi sie dobrze vpalą/zetrzy na proch/potym w tłustą kokosż rosprawioną wsyp on proch á wárz ią w dżdżowey wodzie áż dobrze rozewre/ á to dáć iesc y one iuche pić posipawsży tártemi gwoździki/ cinámonem/musżkatem. Nasienie sżcżawiowe wárząc w dżdżowey wodzie á chocia w prostey y dáć pić. Kwás z iábłek lesnych abo grusżek dobry pić. Skorę srzednią dębową wárzyć w dżdżowey wodzie / á rospaloną sthal w tym kielo razow zágasić/y dáć pić. Bańki suche na brzuchu postáwić przez cżterzy godziny. Serzenie záiecże z zimną wodą pić/żywot stánowi/ ále nie ma przechodzić drágmy iedney. Począć tedy dáwáć po trosże ktemu ser thwardy zetrzy á wypłocż gi w dziesiąći vodách ciepłych aby nic słonosci niemiał/ potim vsusż á zetrzy miáłko/á daway go pić z occtem drágmę iednę. Korzeń dziewánny thárty z wodą pić. Wodká wypalona z dębowego liscia bárzo wielką moc ma. Proch z kurzego ziela abo woda z wárzonego / kożde płynienie ku vlecżeniu podobne stánowi.

Naprzećiw glistam lekárstwá

G Listy rozmáite w żywoćie bywáią / długie/krotkie/okrągłe/płáskie/á niegdi dłusże bywáią niż dwá łokćia. W kim robacy są/nie ma żądzey ku iadłu/ma brzydkosc w żołądku smierdzi mu z vst/ocży wpádną/grizienie ma w brzuchu/á niegdy ográsżká/a drugdy posłádkiem wychodzą. W dzieciach osobne známie robakow/swierzbienie nozdrzy.

Ty rzecży robaki gubią. Piołyn/słonecżnik polęy/rástu okrągłego korzeń / kobyla mietká centurzyia/boże drzewko suche/ żołty podrożnik/rdest/lebiodká/mietká swoyska/cżárnuchá/popioł ielenniego rogu/sżałwia/to wárząc na tżcżo pić albo iesc. Żołć wołową zmiesżawsży z lniánem siemieniem ciepło / brzuch pomázowáć. Albo cżosnek zwiercziawsży z occtem pić. Dosić iest ku zgubieniu robakow/ gorcżycże z gorzałką abo z occtem pić.

Ktemu iesżcże lekárstwo.

F Iołkowy oleiek ná pępek y na krzyże dzieciom ktore robaki w żywocie miewáią pomazány/iest rzecż cżęstokroć doswiádcżona iż stolcem wychodza. Tákież mirra z cżymkolwiek pożywaná/robaki zábija y wypądza. Thęż wsżelkie robaki ták glisty iáko y ty ktore áscarides zową/Vwárzyć kocenki z socżewicą w vodzie/á tego sie dáć napić. Nasienie lubsżcżykowe z cżymkolwiek pite/robaki pewnie wypądza. Też másc vcżyniona z cżarney heleny z oleyku fiołkowego/wosku troche tnim przypusciwsży/cżęsto doswiádcżono na wypędzenie robakow/gdy pępek będzie mázány. Też sok wyćisniony z ománu/z vinem dány ku piciu/cżęste iest doswiádcżenie v prostich ludzi/ á zwłasżcża v bab ná pomorzenie robakow.

Ktemuż. Wziąć rzeszoto á wykropić dno/á z rzeczać na dobre kęsy/potym rozpalić siekierę/y spalić ono czos wyrznął na proch na onej siekierze rospaloney/y dáć on proch z czim kolwiek wypić temu kto glisty ma/á tąt wynidą glisty. Zywot stánowi.
Moskal vgnieść z mąki pszeniczney z bábczánem nasieniem/dać choremu ieść:
Ná zápieczenie: Weźmi centurzyiey/czárnuchy/piołynu/słoneczniku/grochu/wszytkiego tártego rowno drágme iedne/ mástyki skropul ieden/aloe poł lotá tártego/zmieszay z sokiem piołynowym/á ciepło przywiń na pe (pek.

Przeciw wątrobney niemocy

Wątrobna niemoc bywa y długa y krotka/á drugdi bárzo cieszka/bowiem w práwym boku silny boł bywa/y niemal wszytke połowice aż do głowy osiáda/niegdy y práwa ręká bo li z rámieniem/ograżenie gorącze bywa/á drudzy tácy żołcią wráczaią/niegdy ich szczykotá dobrze niedawi/á thoć są známioná ciężkiey y nagłey niemoczy/ále długą niemocz pothym znáć kiedy wątrobá ziątrzeie/á bolesć powstánie na práwey stronie/wąpie twárde a wspuchłe/á po náiedzeniu mu cieżey/czeluści bolą. Gdi się to zástárzeie/brzuch/nogi y insze członki się nádymáią y puchną ale piersi y rámioná cieńczeią. W they niemoczy nalepiey zá świeżą krew puścić/żywot przepuścić/ziołá naprzod chłodne przykłádáć/iáko są roża/ podrożnik/słaz y ine/á pothym gorące kármić a ktore nie tuczą ani czoby mocz przywodziły. Dobry tedy cząbr/izop/biała lebiodká/ krochmal/bobek/miętká. Weźmi tártego piołynu 2. części/pieprzu trzecią/zmieszay z szymowánym miodem/á tego choremu dáć pożywáć/á strzedz się od wszytkich/rzeczy zimnych/iáko są owoce/ziołá/korzenie/trzeć ręce/nogi/ szyie á chronić się prace/dobrze się lecie oblewáć wodą chłodną/á zimie ciepłą. Osobnie ty rzeczy niemoczy wątrobney pomagáią. Rozynki záwżdy ráno ieść żuiąc ie dobrze z iądry.
Wątroby wilczey suchey tártey dáć pić czoby dwá złote ważyły z winem abo z piwem/ thoć na opuchlinę też dobre. A gdyby było zápálenie wątroby wielkie/czo znáć po práwym boku czerwonym y gorącym. Dáwáć choremu ieść podrożnik/y łoczigi wárzoney z octem/al bo łoczyge surową. To też dobre lekárstwo. Wyrzućić z iáiá kokoszego świeżego żołthek/á zostáwiwszy białek náley tám rożáney wodki iżby byłá skorupá pełna/á to zmieszawszy dáć choremu wypić. Na kożdy dzień aż do dziewiąci dni piołyn wárząc z miodem dáwáć pić.
Wilczą wątrobę z winem pić gdi niema ográżki/ale w ograszcze z wodą. Wątrobe kozlczą abo cielęczą prosto wyiąwszi ciepło ná wątrobe chorego przyłożyć/ wszytko zátkánie iey odeymuie y potwierdza ią zwłaszcza na począttku niemocy. Chmiel y przykłádáć y pić/ odtwarza zátkánie wątroby. Fiołkowy korzeń wárząc w winie dáć pić. Bukwicá też wárzona. Kwiecie bzowe świeże z kozią serwatką wárzone pić/iest wyborne lekárstwo/ prágnienie gási/żyły wątrobne czyści/ mocz przywodzi/á kto tego zwyczái się pożywáć/ rodzi mu się wesele/á známienitą pomoc dáią tim ktorzy máią suchoty/albo ktore morzy kolerá al bo melánkolia. Pomaga też wątrobie modrzewowey gębki z lot ieden dáć pić/ á pospolicie pomaga pierz/imbier/citwar/bobek/ tátárskie ziele/kmin/izop/piołyn. Gdy boli wątrobá/nawarz piołynu/á pothym w wodzie iego náwarz mąki pszeniczney/y kłádąc to w worek na wątrobe przykłádáć.

Przeciw niemocy śledziony

Sledzioná kiedy chora tedy wspuchnie á przi niey bok lewy stwárdnieie ták iż go niemoże pálcem wgnieść/brzuch tęgi będzie/ goleni niciáko spuchną/w tháki człowiecze sadzele się nie goią/ani strup na nich niechce być/gdi bieży/czuie bolesć á trudność oddychánia.
W pokoiu tá niemoc się mnoży/á przeto prace potrzebuie ale nie zbytniey aby z niey ograszka nie przyszłá/ mázáć/trzeć/pocić się / słodkich rzeczy niechać á zwłaszcza mleká y será.
Kwaśne ktemu lepiey służą/ocet silny pić/słone rzeczy ieść/kápari/limunie/ogorki/ láktuke z octem/podrożnik/ćwikle/wieprzowe nogi/pysk/ptaki chude/na tczo pić piołyn/ po obiedzie wode w ktorey często gászono stal. Ktemu dobre ziołá ktore pobudzáią mocz. Nasienie konikowe/kmin/ opich/ macierzádusżke/ piotrusżke/lubszczek/izop/cząbr/ dobrze iádać lniánego y rzeżusżánego nasienia rowno z olnem náwiercić/ przyláwszy oliwy/ ciepło na kre



kre przylożyć. Albo gorczyce nawierciawszi á loiu kozłowego od pokrątnek cżwártą cżesc przylożyć/soli troche przysipawszy zágrzać y przylożyć. Modrzewowa gebká ktemu dobra y też chebdowe korzenie. Nákládz skory wierzbowey w nowy gárniec/náley przykrego winá trzy cżesci á skory cżwarta/wárz áż iedná zostánie cżesc/day tego po trunku záwżdy do 7. dni. Páprotke też ycielenie iezyczki wárząc pić Skore wierzbową tłukąc/na kre przykłádać Sokiem z centurzicy mázáć y pić.

Wątrobe lisią w gorączym popiele vsuszyć y zetrzeć á z winem dáć pić. Lekárstwo doświádczone. Vtni głowe nietoperzowi/ vsuż y zetrzy na proch/á czo możesz trzemi pálczy wziąć day choremu z octem pić. Polcy z solą stłucz á na kre przylożyć/trawi nadecie iey Korzenie kobylego szczawiu/dobrze gi przykładać z octem y wárzone pić.

Na bolące nerki

Jesli iest bolesc z zápalenim/ vczyń wánne. Náwárziwszy rumnu/nostrzegu/kopru/ kocenki/fiołkowy korzeń/fenum grecum/siemie lniáne. Wárząc w winie piwoniey korzenie abo nasienie y pić. Bukwice tártha z winem abo z ciepłą wodą/abo z sithą miodową pić. Bobki kozie z winem zmieszawszi przikłádać abo z wodą.

Naprzeciw kámieniowi nerkowemu

Kámień sie rodzi w nerkách y w mecherzu Znáki kámienia/w nerkách ciesskosć á strzeká nie w ledźwiách/ biodrá bolą / nogi cierpną / mocż wychodzi z rzezaniem/á w vrinale vsta wa sie iákoby piasek. Lekárstwo timnie pomoże ktorym minie 40. lat/może przeto być odleżenie. Trzebá sie tákiemu chronić rzeczy slonych/przykrych/gorzkich/kwáśnych/wieczey pić niźli iesć/á niegdy może w picie sipać pierz abo mleko białego máku z piwem pić. Sok stoziarn dáć pić z winem. Albo weźmi sosnki garsć á warz ią w tyle pieciioro wody áż iedná trzecia cżesć zostánie/á te vode z czukrem dáć pić po kielo dni. Dobrze w tákiey niemocy báńki pusżczáć z vdow. Pospolicie thy rzeczy kámień lecżą. Krew záiecżą záwingwszy w iego skore w nowym gárnczu spalić/ á thego prochu łyszke iedne na tżczo z ciepłą wodą wypić. Popioł też z iáiowych skorup / mocne iest lekárstwo. Krew też kozłową spaloną pić/ abo suchą stárta/bárzo pomága. Ptak trzesi ogon to iest plisztá/iákolwiek go pożywa/przeciw kámieniowi silną moc ma. Pluskwy tákże pić/abo żywą wsádzić w korzeń. Skorupy láskowych orzechow suche stárwszy na proch pić z winem cżerwonem. Popioł też z spalonych skrzydł gesich. Jáskolcżetá ktore látać pocżynáią ciesć/albo z spalonych popioł pić. Biodrunke chrobaczká obwingwszy pol kngć. Kámień ktory náyduią w żolci wolowey/tárty pić. Bukwice/verbene/krwáwnik rowno zwiercieć/á z wodą dáć pić. Siemie polskiey rożey tárte pić pomaga. Jelenie iezyczki z winem wárzone pić. Korzeń piećperstu y wodke iego. Zetrzy pieprzu 52. ziarn/á rozczyń z sokiem piołynowym/vczyń z tego siedm kołaczkow/á na káżdi dzień ieden weźmi/wyciąga z nerek kámień. Rumień warzony pić y myć sie w nim. Soku z ziela spiwrzodu dáć pić iákoby vncie 4.

Na kámień y na mocżu zátrzimánie.

Wątrobe kozią abo kozlecżą/ plucżá/ nerki/ stroie y ine trzewá ochedożywszy zsiekáć/á tim nádziać czo namiesze ielito zmieszawszy z posoką/á vwarziwszi dáć to iesc choremu.

Ktemusz. Sok wyćisniony z ziela ktore zową nocydzień/ z białem winem pity/ nie wymownie piasek albo kamień piaszczysty z nerek przez vrine wypądza. Też iest rzecz doswiádczona. Wroble proso z białem winem na proch miałki zetrze/á czo dwie dragmie zá wáżą wsypać wbiałe wino/po ranu wypić ciepło kamień w nerkách kruszy y pedzi precz.

Też łożysko w ktorym dziecie w żywocie przemieszkawało/zową po łacinie secundina/vsuszone na proch zetrzeć/ pothym on proch z winem albo z włoskiego kopru wodą. Też mają niektorzy ludzie zá doswiádczone lekárstwo Zaiączka marczowego ták czałkiem w garnczu włożywszy do piecza vsuszyć y z siercią/á potym go na proch stłucz/Ten proch iest bárzo vżyteczny z białem winem albo z miodem pitym/na kamień nerkowy y mecherzowy/to iest czo złoty záważy dáć po ranu ciepło wypić.

Kto niemoże vriny puszczáć.

Ty zioła mocz wywodzą/złotogłow/ mikczykowie





czykowie/boże drzewko/opich/piotrußka/ iàskowiec/bobek/bukwicà/ßàlwia/lubßczek/wàrząc niektore z nich abo kielo spolem dàć pić.

Zwiercławßy czosnek/mężowi sthroie pomàzàć/à niewieście obwinąwßy w chustke/ w iey rzeczy włożyć. Małżowe skorupi suche zetrzeć miàłko/à tego dàć pić iàkoby pol łotu z vinem abo z ciepłą wodą. Kurcze młode vwàrzyć z piotrußką aż dobrze rozewre / potym przisip w one iuche żywice sosnowey białey chàrtey/à niechay to pije. Ogorkowe nasienie ktemu dobrze pomàga. Rzepne w vinie wàrzyć à pić bàrzo mocz wywodzi. Czosnek w winie wàrząc pić pomaga. Rutà/pierz/kmin/ mirrà/ càrui to iest polny kmin/kopytnik iàkokolwiek daß/cząbr/ maruna/pokrzywà/màcierzadußkà. Jeßcze na trudny mocz.

Sporzyßowe korzenie z wodą vwàrzone à ciepło na tczo pite/ niewymownie pomaga. Też dziatkam màłym korzeń oleßnikow w wodzie vwàrzony/à potym na krzyżyk przyłożony ciepło/wypądza z nich vrine.

Też często doświàdczone lekàrstwo/ ziele Nocidzien w wodzie vwàrzone potym w oliwie àlbo w maśle przismażone nà dymionà y niżey pępkà dzieciem y stàrym przikożony/ pedzi wnet vrine z nich.

Nà toż Korzenie rzodkwiane /łopianowe/ piotrußczàne/pokrziwne/w winie vwàrzone à potim w oleiu smàżone/pod brzuchem przikożone/mocz obficie pedzi. Mała ożànkà mocz y miesiącze prziwodzi / grube wilkości cienczy/y zàtłoczenie iclit otwarza. Kto moczu niemoże puścić / dać mu połknać psiego sadła słukßy z hałunem iàko bobowe ziarno. Pasternak y cebula mocz przìwodzą y samy y nàsienie.

Nà krwàwy mocz Psie ieziczki wàrząc temu dać pić kto krwawy mocz wypußcza. Ktemuß. Wezmi małego ślazu z korzeniem warz wetrzech części wody àże połowiczà wywre/à przez trzy dni dày choremu pić. Nawierciawßy ßànty dàć pić z silnym octem dobry trunek nà tczo po kilo dni.

Na rzezawice lekarstwo.

Napierwey wziąć ziela ktore zową haydinski trank/lebiotki/kàżdego rowno/Ti wßytki ziolà włożyć w nowy gàrniec y wlać w tho winà białego à wàrzyć dobrze aż trzecia część wywre/potym to wino przez chuste przecedzić à wygnieść/zàsie toż wino wlać do garnkà/à włożyć w nie łyżke czystego miodu/ hàłunu też iàko włoski orzech/przisthàwić zàsie do ognià aż troche wezwre/à to iuż bedzie dobrze. Potym the wodke zàgrzawßy màło izby lecnio było/à biorąc ią w strzykàwke / wpußczay w członek vetknąwßi iey koniec do członkà/maß to czynić dwà ràzy przez dzień ràno y w wieczor.

Lekàrstwo tym ktorzy sie vsikàią w pościeli

Naprzod koral czerwony na proch stàrty à z wodą albo z wodką bàbczàną na noc pity znàkomicie broni vsikània we spàniu. Też korzenie omànowe z bàbczàną wodką pithe/ broni tey niemocy. Też mumia z winem pita czo połgroßà zàważy/zàdzierżawà vryne/ y te krew ktora z vriną wychodzi. Też nasienie làktuczàne y kurzey nogi ziela sthàrte / à z czukrem zmießawßy/day na noc z wadką bàbczàną albo z piwem/zàstànawia vrine zbytnie odchodzącą ze krwią zmießàną.

Na toż. Zàwiezać rzepiku w worek / à wàrz w winie àż iedno trzecia część zostànie przysip soli à to day pić/możeß wàrzyć y w piwie. Abo mu dàć ziesć mecherz kiernozi pieczony/lepßyby dziki/abo pàznokcie swinie spàlić/ à stàrwßy dàwàć mu pić. Zużel żelàzną czo nalepiey stàrtą dàć z winem pić/mocz zàtrzymawa. Ktho niemoże moczu zàtrzymàć/ korzeń grzybieniowy wàrząc dàć wode pić/stànowi mocz y ine rzeczy. Wilczy czosnek iàkokolwiek gi daß/ temu pomaga.

Kiedy sie dzieci vsikaią/ dàć im myß ziesć wàrzoną.

Na kàmień mecherzowy lekàrstwo.

Wezmi korzeń ziela Lamikàmieniowego korzenia albo nasienia piotrußczànego/ hàny żu/pieprzu/pßczelnikowego nasienia/wrobłego prosà/spàràgowego korzenià z àptheki/ kàżdego z nich rowne części czo łot zàważy / à na miàłki proch stàrwßy. Ty wßytki rzeczi pomießay z miodem abo z czukrem / potym day czo poł złotego zàważy z vinem abo z piwem ciepło na noc. Jest to lekàrstwo bàrzo często doświàdczone na ten kàmień przerzeczony.

Kàmień wypądza/końska śledzionà tàrta



dáiąc pić po 40. dni. abo popiol z koziey śierśći

Naprzeciw boleniu ktore w ielitách bywa

Podbial ziele w winie albo w wodźie vwárzone/ oddala bolenie ielit. Też to iest rzecz doświádczona/ Láyno tego człowieká kthory ma bolenie w ielitách swych poki ieszcze ciepłe/ ma być rospuszczono octem / á pothym iákiemu kolwiek zwierzeciu wlane w gárdło / on człowiek bedźie wolen y puszczon od kłocia wnetrznego. Też hányż wszelkim obyczáiem pożywány ták z winem abo z wodką piołynową y też włoskiego kopru/abo ták iedzony/odpadzá kłoćie. Thez wodka sámá rumienkowa po ránu ciepło pitha/ nad insze rzeczy pomoczna iest na bolenie wnetrzne. Też láyno záiecze z ciepłem winem pite/ dziwnie kłoćie wszeltie z ielit oddala. Też luk iedzony/ nie pospolicie bolenie w ielitách vśmierza. Też polny kmin z drobnemi rozynkámi w wodźie vwárzony / á po thym przaśnym miodem osłodźić/ á thego śie po ránu ciepło możesz nápiiać/iest nieslychánie pomoczne lekárstwo.

Na końcu masz klistere wypisáną/ktora nigdy nie omyla w kłociu ktore bywa w ielitách.

Klisterá. Weźmi Centurzyiey mnieyszey/ włoskiego kopru/ kumnu ogrodnego/ ruty/ śwecyskiego kopru/ káżdego z nich po garśći/ z apteki weźmi ktemu coloquintidi á zwłaszcza czo iest w niey wnatrz. Vwarz ty rzeczy wszytki w wodźie prostey we dwu kwartach wody/ aż do iedney kwarty wywarz/ potym przecedziwszy/ izby tego wszytkiego było z kwarthe/ wley w to oleyku ruciánego z dźieśieć łyżek/ benedicte laxatiue iedne vncią/ rospuść/ á soli z pol łyszki oczkowátey. Tákże iuż przez instrument ktorą zową klistera wley zádkiem w człowieká tego ktory ma w ielitách kłoćie/ á niech to w sobie dzierży czo może nadłużey. Iest osobne á ostáteczne lekárstwo.

Náprzeciwko czerwoney biegunce

Naprzod domowe lekárstwo. Czosnek smáżony albo wárzony / zásthánawia biegunke mocznie/nie telko ktora sámá z obfitośći wilgośći złych przychadza/ále też y ktora od moczney a iadowitey purgáciey bywá. Też gruszki á zwłaszcza plonki suche vwárzone w wodźie/ á pokym iedzone y polewká z nich pita/ mocznie stánowi biegunkę krwáwą. Láyno gołebie z oliwą zmieszáne/ á tym żywot námázuy/ bárzo mocznie zástánawia. Iáycá przepiekłe/ á żołtki z nich námoczone w oczćie y iedzone/ bárzo pomagáią. Też na bárzo zbytnią biegunke krwáwą/ vczyń ośm abo dziesieć pilulek z wosku thák wielkich iáko prosiáne ziarnká á na noc połkni/ silno mocznie stánowią. Thez bárzo slachetne lekárstwo/ częstokroć á pospolićie od Docthorow miewáne w zwyczáiu. Reubarbá [illegible]m pieczone czo polтory drágmy waży/ stárwszy na proch day wypić z bábczáną á z mleczową vodką po ránu á nie iesć po nim za pieć godzin / á przed sámym obiadem masz wziąć diacitoniton suis speciebus czo dwá złote záważy. A wszákoż przy tych lekárstwiech masz czo námniey pić/ polewek nie iesć/ ani tłustych rzeczy iedno pieczone/ y mieso wárzone nic nie szkodzi. Ser pieczony dobry prostim ludziom/ tákież gruszki suche. Też powidła z iágod czernicz są osobne na to.

Na czerwoną niemoc

Vczyń Migdałowe mleko á zágrzey ie / wsip kthemu galganu tłuczonego zá polgroszá á wypiy na tzczo. Na toż. weźmi kurzego ziela tartego/ y posipáć to czo niemoczny ma iesć/ tedy vzdrowion bedźie. Na toż. Weźmi kielo żołtkow z białki/ zbiy społem/ wsip ktemu muszkatowy orzech czały stłukszy á záśie zmiesay/ potym wley na gorące żelázo iż śie vpiecze twárdo/ potim posip troche muszkatem z wierzchu/ á day niemocnemu ziesć na nocz/ nie pić potym ani iesć nic inszego. Jeszcze na to/ vkroić kielo grzanek z chlebá rżánego y dobrze ie vpiec/ potym rozmoczyć w oczćie winnym albo w dobrym piwnym/ potim posipáć hálunem tłuczonym/ y ziesć iedne albo dwie/ nie iesć na to ani pić. Na toż/ weźmi czystą cegle á rospal ią dobrze/ potim poley gorzałką rozbiże kielko iáiec kokoszych/ á żołtki ich vpiecz na tey czegle ták bárzo ażby śie mogły zethrzeć na proch/ potim ie wypić z winem czerwionym na noc/ po nim niema nic iesć ani pić.

Na zástánowienie krwie z rány

Naprzod gallas na weglu spálony/ á potym w moczynym oczćie zgászony/ potim stárty na proch

na proch/z ſolą zmieſzáwſzy/ włoż tego wilgotno z oczżem na ránę/ſtanowi krew.

Tu maſz lekárſtwa na rány meskiego táiemnego członku/ ktore rány albo kroſty po łácinie zową Herma.

Naprzod czarna hálena w winie roſpuſzczoná/tym winem máią być rány y kroſti wymywáne/ſilną pomoc dáie. Też na to/ ſol z przáſnym miodem [...] kobyley miethki prochem zmieſzawſzy/pomázuy rány y kroſty táiemnego członká. Też to maſz czyſte doſwiádczone lekárſtwo/weżmi oleyku rożanego/oleyku citoniorum to ieſt pigwiánego/ káżdego z nich po vncij/wley ie do ołowiánego możdżerzá/y kijek też ma być ołowiány/á thym maſz mieſzáć zgodzinę abo mniey iż niciáko zgeſtnie tym tedi oleykiem pomázuy kroſty/á zgoiſz. Też na wnetrzną. Mumia ieſt dobra thám wpuſzczáć ſtrzykawką/á z ſitą miodową albo z koziem mlekiem.

Na opuchnienie y na wrzodi moſzen albo ſtroiow meskich

Mąká bobowa z mąką ieczmienną rowno zmieſzána/potym z winem vwárzywſzy ie przylać potym rożánego oleyku/zmieſzáć czyſcie/á tego na chuſtce przyłożyć ná moſznę opuchłą y bolącą. A toż też lekárſtwo na bolące pierſi v białych głow może być czyſcie przikożono. Też drugi plaſtr vczyniony z mąki bobowey/z kminu tłuczonego/ á z miodu przáſnego/bárzo ieſt vżyteczny. Wosk z rożánym oleykiem roſpuſzczony/á z niego vczynić iáko by czáſze/abo ták przyłożyć na moſznę bolącą bárzo pomaga/bol vſmierza/y twárdoſc mieczy.

Jeſzcże ktemu.

Liſcie bielonowe ſtłucz/á z mąką czyſthą pſzeniczną zmieſzáć y przykłádáć. Vwierciec mák z wodą/á przisipawſzy mąki pſzeniczney/ſpuchlinę gorącą y boleſc ſtroiow odpądzą/pláſtrem przyłożyć. Rutá z wieprzowem ſádłem tłuczoná/mieczy twárdoſc moſzen. Korzeń przeſtepowy wárzony á z oliwą ſtłuczony/nádetoſc y káżdi ſadzel ſtroiow goi. Bobki kozie w ſthárym winie wárzone przyłożyć/nadetoſc wſzitkich ſtáwow y też ſtroiow gubi. Kwiecie przymiotnego ziela/toż też czyni w vinie warzone. Siemię lniane fenumgrecum/ruthę ſpołem z oliwą ſtłucz á ná puchlinę moſzen przykładay. Popioł z kozich bobkow z oliwą/opuchlinę roſpądza. Lebiotka z ſolą á z mąką ſtłuczona/opuchlinę ſtroiow zbiera á mieczi. Maſc z mąką ieczmienną á z moczem dzieciecim zmieſzaná toż czini przyłożona. Noſtreg w vodzie warzić y przikładać/mieczi bolączki ná ſtroioch/á ie ſzcże wiecey gdi z makowkami warzy. Slazowe kwiecie warzone przykładać/albo korzeń iego ſwieży ſtłuczony z ſwieżem maſłem. W takiey przygodzie dobrze charchać yzopem albo lebiodką albo gorczycą/aby wilkoſci głowne na doł niepłynely.

Na wrzody korzenia zápalone.

Vwarziwſzy ſoczewicę w wodzie/ſtłucz ią z liſciem pſinkowem/y przykładać/ Albo pſinki ſtłucz z topolową maſcią/á pomázowac. Soczewicę warzoną z rożánim oleiem ſtłucz á z thopolową maſcią/pomázować. Roskroy iabłko dobrze/á wybrawſzy iądrká z gniazdem nakładz ſzafranu/á obwinąwſzy w mokre zgrzebi/ vpiecz w popiele/ á gdy ſie vpiecże odeymi ſkorę/á ſamo iabłko z oſrzodką białego chleba ſtłucz nie twardo/á tho ná wrzodi y na ſadzele korzenia przykładay. Sok z portulaki z woskiem á z oliwą rowno zmieſzáy/ſpuchły korzeń pomazuy. Cenę trzeć na kamieniu z winem/á przymieſzawſzy oliwy/ſpuchły korzeń pomázować: á tak też może trzeć ołow. Zápalenie vſmierza/olej fijołkowy z białkiem zmieſzany. A gdy ſą kroſti od nieczyſtey niewiaſti. wárząc ieczmień z miodem rożanym albo owies/á tym wimywać. Korzenie grzybieniowe warząc w wodzie/naparzáy a oleykiem z żołtkow pamazuy.

Gdy łono ſwierzbi. Szałwiją y z roſzczkami warzyć/á tym wymywać/ tak meżom iáko y niewiaſtam To też czini polna ſzałwija z hałunem ią vwarziwſzy w wodzie/vmywać Sok też chebdowy ktemu pomaga/ciepło pomażuiącz.

Ku meskich rzeczy poſileniu.

Polewka z bobu odłużonego z pieprzem y z imbierem albo y z oleiem mgidałowym/doskonałe ieſth lekarſtwo. Biała gorczycza y naſienie y ziele. Rzeżucha włoska. Rzepne

naſie

naſienie z wierciawßy z winem pić. Imbier/
galgan/migdaly ſlodkie nieoparzone ieſc.
Mußczec ziele z winem pić/naſienie w meżu
mnożi. Naſienie rzodkwiane z biáłą gorczi
czą ztarwßy/w vinie ſlodkiem pić. Stroie
kiernozie ſuche ztarte pić. Iáycza wroble y go
lebie ieſc. Gdy mąż ieſt przy ſtárßym/tedy
wezmi bialey gorczyce vncij 16. kminu 8. pie
przu 4. naſienia portulaki 2. zetrzy z miodem
á zmießay/pożywáy tego ráno y wieczor.
Naſienie pokrzywiane z winem pić też dobrze
Na toż. Wezmi vodki z cebule dwie częſci/á
miodu przyloż częſc trzecią/warz áż wßythka
woda wywre/á gdy idzieß ſpać /wezmi thego
czo zloti záważy. Wezmi naſienia bialey cebu
le/ſtroiow liſich tártych/mozgow wroblich/
bialey gorczyce/bialego kadzidla/wßitkiego ro
wno dwie dragmie/ zetrzeć czyſcie/á zmießaw
ßy z wodą/vczynić pieć galußek albo ſześć ia
ko groch á brać ie na noc.

Dla pomnożenia płodu a nawięcey v niepłodnych małzonkow.

Naprzod to maß wiedzieć/iż poſpolicie po
byciu ſwoich rzeczy v niewiaſt/á potim po ła
zni gdy ſie biala glowa ma ktemu aby wſtąpi
la w brzemie/tedi richley ktemu przichodzi v
żywaiąc tych rzeczy wypiſanych. Naprzod
ma pożywać pilulek czwartego dnia po prze
ſtaniu ſwoich rzeczy/vmywßy ſie wßytká czy
ſcie w łázni. Pilulki. Wezmi go
ryczki/ßafranu/liſthkow mirtowych z aptеki
każdego z nich czo zloti záważi/ſierſci kozlowey
na proch ztartey albo skraiáney/á z tego wßy
tkiego vczyń pilulki z oleykiem zisaminis/thak
wielkie iáko laskowe orzechy: Także o pol no
cy ma iedne páni wlożyć ſobie do macice / y
dzierżeć w ſobie przez kielko godzin: Potym
wypuſciwßy one pilulke z ſiebie/ ma iſc do me
ża na rade. Też lekarſtwo doſwiadczone ku
rychlemu poczecziu/Koſc ſloniowa pilką tarta
ktora ma być kielko dni czo poltora zlotego wa
ży z bialem vinem pita po ranu/ á potim ma
być to lekarſtwo na táiemne mieſtce wlożone.
Wezmi ſerzyſko z záieczego żolądka/też lay
no záiecże ſwieże ma być ztim ſerzyskiem zmie
ßane/á potim w bawelne wlożone tham do
macice/po łazni na noc ma bić wlożone nicią
vwiązawßy/á pothym rano wiciągnąwßy z
ſiebie ono lekarſtwo/ma ſie do oſtathka meża
To też ieſth lekarſtwo miedzy (radzie
wßythkiemi napewnieyße ku poczeciu/á ma
być w aptece vczyniono. Tym obiczaiem.
Wezmi ſloniowey koſci pilką tártey z polto
ry drágmy/koſci z ſerczá ielеniego dwie częſci
drágmy to ieſt dwá skropuly/Blacte bizantie
to ieſt skorupki thák rzeczone/w ktorich bywá
ią ſlimaczki/poltori drágmy/proch z mácicz
ki záieczey to ieſt de matrice leporis drágme ie
dne/też ománowego korzenia pol drágmy/
náſienia páſternatowego thez z pol drágmy/
drzewá aloes/czinamonu każdego z nich czo
dwá skropuly wążą/mußkathowego kwiátu
ieden skropul/tákież tátárskiego ziela 1. skro
puł/miodu bialego albo czukru bialego ze trzi
ábo ze cztyrzy vncie/ vczyń z thego lektwarz/
ſtárwßi pierwej ti rzeczi przerzeczone ná miál
ki proch/á potym z tym miodem álbo z czu
krem na ogniu roſpuſc a dobrze zmießay. Te
go lektwarzu páni ma czo trzy drágmy wążą
na tczczo pożiwać przez kielko dni/abowiem ieſt
rzecz przeſpieczna ku pożywániu á vżyteczna
niewymownie ku poczeziu. Po tym lektwa
rzu trzeciego dniá ma być vczyniono mázá
nie/począwßy od pepká áż precz na dol. Oto
tą maſcią po ránu. Wezmi mirri/ ßáfránu
ſpiki nardi/maſtiki káżdego z nich co zloti wa
ży/gallie muſcate/caſtorei/ káżdego z nich pol
drágmy/imbieru pol dragmy z oleykiem lilio
wym/ſthárwßy thy wßythki rzeczy ná miálki
proch/zmießay z tym oleykiem/ á wosku tro
che przilożywßy roſpuſc na rince/á ták bedzie
miálá máſc miekką/ktorą máżi mieſtce gdzie
ieſt mácicá/ ieſt rzecz nadoſwiádczenßa ku ry
chlemu poczeciu. Thez naſienie
cardamomi (w aptece telko przedáią) po rze
czách ſwych od bialey glowy pożywáne po rá
nu/abowiem tho naſienie ſpráwuie mocznie
máćice ku pewnemu á rychlemu poczeciu/y
tez ono dziecie czyſthego á gládkiego ciálá be
dzie niemáiąc na ſobie kroſt/ani ognikow.
Iedná páni ſtára ßelingowa bárzo o nim trzi
málá/zá ſwoim doſwiádczenim.

Przećiwko czárom lekárſtwá

Ktoby był vczárowan/dáć mu pić drz[...]
kwie iáko bobowe ziarno. Soliem [...]
czowym mázáć/abo y ſam duraw[...]

na ledźwie przyłożyć. Bylicza nad drzwiámi záwieszona/czarom y diábelstwu moc odeymuie. Kto przy sobie ma korzeń przestepowy czáry sie go nie imą. Dzieciołá pieczonego albo warzonego ieść/mocznie sie przeciwi czarom. Zebem trupim gdy okádziß/albo krwią psa czarnego wßitki sciany pomazać w tym domu gdzie czáry są/wßitki przestaną. Gdzie koral iest w domu/tam czáry nie władną.

Aby luboſc zginełá:

¶ Portuláka z swey nátury gasi luboſc. Spać na łożu nasławßy rożey/albo włoskiej wierzby ktorą po łacinie zową Agnus castus Nasienia łaktuki dać wypić dragme iedne z iuchą makowek warzonych. Kamphore z wodą pić. Kwiecie wierzbowe abo topolowe tarte pić. Sokiem bielonowym łono czesto maczać/pałaiączą luboſc odpądzá. Koriandru w wodzie namoczyć á one vode z czukrem pić

Komu náſienie plinie. Dobrze mu wode zimną pić/y w niey sie kępać. Psinki słukßy nad łono przykładać. Náſienie grzybieniowe zthárte pić/albo sok z korzenia iego/albo liſcia iego nawarzywßy z oleiem makowym pić. Bláche ołowianą nad łono przywiezać.

Niewieſcie názbyt chciwey

¶ Dobrze iest bukwice warząc w oczcie pić/Takież słonecznik. K temu tez dobrze boso chodzić/mało spać á w niemiekkiem łożu/á kłaſc w łoże rożą/rute/grzybienie/ wierzbowe liſcie poſcić/ práczowáć á nieprożnowáć/wode pić z octem ieſc láktuke/kurzą noge/ krowi y swini mlecz. Polewke pić z czarnego máku. A iáko mowią / Korzeń grzybieniowy w wodzie wárząc pić/z nieczystych niewiast czyni czyste Suchy korzeń kobylego ßczawiu abo y naſienie iego tárte pić. Práwe iaie wilcze słucz z oleykiem rożánym/ á włożyć w swe rzeczy/ odstąpić chćiwoſc od niewiasty. Krotko mowiąc/ktoby wypił chrobaczká kthory w noczy swieci/bedzie kleßczeniec na wieki. kleszczeniec

Ná zádawienie macice niewieſciey

¶ Pietnaſcie ziarn piwoniey stárwßy z miodem lekkim pitym dáć/bárzo pomaga. Wode z wárzonego naſienia pásternakowego dáć pić niewieſcie z nádetym brzuchem/wßythko zádawienie máćice odpądza. Podkurzenie iágodámi iálowczowemi/ to tez czyni. Rute słukßy/w posládek y w máćice iey náklaſc. Olej z máiorānu z pácżesiámi w máćice włożyć/zádawienie otwarza. Wonia pluskiew temu tez pomaga. Łáyno dzikich gesi gdi im zákurzy/zápomniáłem pomaga/y máćice zadawieniu.

Czepek wypadza

¶ Náwárzywßy rumnu w nim sie párzyć/ y czepek y płod martwy wypądza/á wode albo iuche z niego pić/mieſiące przywodzi. Opichowe korzenie wárząc pić/ czepek wywodzi y trudnemu moczowi pomaga. Popioł z spalonego łáyná końskiego dáć pić / czepek y vmárły płod wywodzi. Korzenie polskiey rożey wárzyć a w tym sie párzyć.

Lekárstwá pewne ku pobudzeniu zastánowionych rzeczy przyrodzonych białem głowam

¶ Naprzod wroble proso w piwie abo w winie vwárzone/mocznie pobudza przyrodzone rzeczy. Tez asa fetida z aptcki z mirrą / z pieprzem á z ßáfránem/czo poł złotego waży z vinem abo z byliczową wodką cieplo na noc pita/mocznie pobudza. Tez trociſzki z mirri w aptece vczynione/wziąć ich czo drágme zaważą/przyczyniwßy k nim poleiu na proch tártego ieden skropuł/á pothym z włoskiego kopru á z byliczową vodką/dáy to vypić na noc iest rzecz czesto doſwiádczona. Syropek Wezmi bylice/ßáwiny/poleiu/czerwoney lebiotki/ cáſſie lignee z aptcki/ diptamu białego czo dwie drágmie záważy/á tám tych zioł po poł garſci/warz ty ziołá w wodzie abo w vinie á potim sie ma pán' ciepło po trunkowi ráno nápiiáć/potym dopiwßy tego ſiropu/vpuſcić záphenę y z tey y z drugiey żyły.

Záſie lekárstwá náprzeciw zbytniemu byćiu przyrodzonych rzeczy v biáłych głow/

Sok wytiſniony z kurzej nogi ziela/gdi w tim bedzie báwełná rozmoczona á potym do máćice włożona. Tez piße Kirandus. Surowe iáie gdy bedzie wßytko wypite od białey głowy

stanowi. Też rog wołowy ztarty potim iego
Proch z bábczaną wodką albo prostą wodą pi
ty/stanowi mocnie/á ktemu rozmąćiwszy z o
cztem przyłoż na dymiona y niżey pępka/chu
ste rozmoczywszy w tym oczćie. Też masc co
metisse/krzyże pomaży dwa razy/niewymow
nie stanowi/tak iż rowney nie ma / w aptece
dźiáłáią the to másc/y thez thá przerzeczona
másc niedopuszcza porzucenia dzieciątká/ ale
mocznie pomaga ku zupełnemu donoszeniu.
Też czynią w aptece trociscos de carabe to iest
z bursztynu/mocznie sthánowią przyrodzoną
niemoc z winem czo złothy záwáży na ieden
(raz wziąć.

Gdy sie mleko białey głowie zsie-dzie w piersiách:

Serzysko z żołądká záieczego z octem ro
spuszczone/á pothym na piersi przyłożone/ roz
ćieka sie pod tym mleko. Gdy niewiásta trzy-
ziarnká iákoby soczewiczne z wosku uczynio-
ne połknie/rozchodzi sie zsiádłe mleko w pier-
siách. Ktemusz. Wezmi ruty garsc/ siárki
czo dwie drágmie waży/warzże to przetłukszy
rute w oczćie/á gdy oceth wywre / przyłoż na
piersi/ nie thylko zsiádłe mleko rospądza/ale y
krew zsiádła od tego sie rozpływa.

Naprzeciw suchotam

Suchoty abo wiednienie ma osoby trzy/
Jedná/kiedy sie ciáło nie tuczy/á záwżdi znie
go nieczo odchodzi á nic nie przybywa / á stąd
zbytnia szczurosc á márskosc przychodzi/y nie
opátrzą li wczás/umorzy. Druga osobá iest
zła spráwá ciáłá/gdi wszitki karmie w człowie
ku látwie sie łążą/ á tho iż sie ciáło w długiey
niemocy uwiedzi/wiec chocia sie widzi iákoby
był zdrow/ale polepszenia niemász/ ani go też
znáć/abo thez gdy sie ktho zbytniem leczenim
skázi/abo złemi karmiámi / tym krom wied-
nienia y krosty bywáią po wszytkim ciele.
Trzećia osobá/płuc gnićie/ począthek ma od
głowy/gdy reuma często płynie/ á tak kapa-
niem płuce rani/tem naprzod bywa lekkie o-
grażánie ktore czásem przestanie á czásem sie
wroći cieszki kászel pluwánie z ropą á niegdi ze
krwią czo wipłunie á na ogień wpadnie bárzo
smirrdzi/ á potim nawieczey znáć iż płucza
gniją. Jeslibi tedy płucza niegniły/á ćiało til
kowiedniało/á chori mało iie/przićziniáć mu
[illegible] o tro
sze iedzenia czoby mogł drobrze przechowáć: á
ieslibi zásie nad zwyczay adl wieczey/w strzy-
mawaniem sie to ma oprawiać/nie iesc ieden
dzień/názáiutrz od trochy począć thak kożdy
dzień potrosze przicziniáć/alisz ku prawey mie
rze przyidzie: taki ma często przechadzać sie w
ciepłey komnacie/nie na słończu/rękoma czę
sto praczować/oliwą sie mazać trzeć/iesli mo-
że lepiej sám nisz kto ini/á często iednego dnia
przed iedzeniem : może też mazać sie czymby
pot z siebie wywiodł. Może sie w volney
wannie myć sniadszy nic czo pierwey/albo sie-
dząc w wannie może iesc/ma iesc iáyczá/kury
młode/tákież mięso y ine karmie ktore tuczą á
nie rychło sie każą. Ale ieslibi prze złą sprá
we karmie sie w zły sok obraczały/napierwey
nic nie iesc ani pić/po tim żywot przepuscić/á
znienagła dobre karmie iesc / maiąc miedzy
tym lekką praczą/mazać sie takież y myć w ła
zni albo w wannie przed iedzeniem/począć sie
Jeslibi to chowanie nie pomogło/krwie upu
szczać po troszce na kożdy dzień. Jeslizeby sie
przedsie niemoc mnożyła á práwe suchoti by
ły/nalepiey tedi iechać po wodzie daleko może
li być/albo postawu/albo po iezierze sie wożić
albo na saniach zimie/á owszeyki ma ku niekt
kiey prácey zwyczay mieć/ bociem też tha nie-
moc práwie w mocznich sie ieciech przygadza
od 12. lath áż 35. nic nie myslić nic sie nie
frosłać/do woley spáć/ tymy sie chronić áby
na płucza zásie nie kapała á wrzodu nie odno
wiła. Chronić sie tedi nie przechowania/zim
na/gorącza/dymu/usta zátykać/szyie y czelu
sci dobrze okryć/kászel swemi lekarstwy leczyć/
wode pić/mleko iesc/mąke wárzoną z kozło-
wym łoiem albo zowczym iesc. Mleko kozie
zwłaszczá ciepłe pić/lekárstwo iest/albo krowie
Raki rzeczne surowe stłucz/á wyćisnawszy sok
znich z mlekiem zmieszać y pić/albo warzone
iesc y suche y iuche z nich pić. Jeleni łoy do
brze pić/albo masło swieże. Miodu á żywi-
ce modrzewowey rowne częsci rostopić/á bio-
rąc w usta przełykać/á piersi mazać masłem
albo stłukszy z nim ślazowy korzeń. Bobki ko
zie w ciepłey wodzie rozpuscić y na piersi przy-
wijać. Takież szanta warzona żywot przepu
sci. Mastiki tartey dziewieć drágm w ciep-
łą wode sypać y dać mu pić.

Na Swierzb lekarstwa.

¶ Swierzb na ludziech bywa z rozmáitych przyczyn/ Jedná iż sie ták nieczyści ciáło wrzody. Drugie/ z zbytniego iedzenia y pićia/ drugdy z powietrza/ drugdy z przymiotu od nikogo. Kto ma w mor krosty/ przespieczność iest zdrowia/ á ták/ by y párszywego koszulę w ten czás drogo kupić. Krost nie trzebá nagle leczyć lekárstwy mocznemi ale z nienagłá/ miárą iedzenia y pićia/ przepuszczániem żywotá/ krwie vpuszczeniem ieśliby godno. To zwłaszcza czyści swierzb. Wodki/ z chmielu/ z polnej ruty/ z boragu/ z kádzidłá ziela/ a z miodunkę zmieszáć rowno y dáć pić/ czyści krew y thez swierzb. Albo aloe tártego drágmę iednę dáć pić z wodką krowiego mleczu y kopru. Kobylego szczáwiu korzenie w wodzie wárzyć/ á záwżdy pić. Polną rutę wárząc z kozią serwatką/ wszytki złe wilgośći z człowieká wymiáta.

Z wierzchu czyści. Náwárzywszy korzenia pięćperstu krosty vmywáć/ albo soku iego dáć pić vncie 4. Korzenia z celidoniey máło powárzyć/ á tym myć. Spaliwszy czosnek/ popioł zmieszay z miodem/ krosti y zmazy czerwone gubi. Przestep z solą/ goi krosti. Korzeń kobylego szczáwiu stłucz z siárką/ á polążni pomaż tedy swierzb zginie. Korzeń szczáwiu kwásnego stłucz z octem/ krosty gubi y páznokćie párszywe naprawia. W suchych krostách gogdzi sie krew puszczáć/ ale w wilgotnych niegodzi. Wánná z solą albo z siárką pomaga suchym krostam.

Náprzećiw kurczowi lekarstwá

¶ Kurcz iest rozmaity/ abowiem kurczy ręce/ nogi/ głouę/ táko na zad iáko y na przodek. W tákiey tedy przygodzie dobrze żywot przepuscić/ miestce sádłem czo nastárszym mázáć. ciepłą wodą często máczáć/ krwie w tey niemocy nie káże puszczáć/ ale bánki. Náwarziwszi fenum grecum z oliwą/ wánnę vdziáłáć á w niey sie kąpáć. Na to miestce dobrze gorczyce wierciáney z wodą ciepłą przykłádáć áby sie przyszczyło/ iáyca miekkie iesć/ iuchę z młodych kur. A gdy kurcz iest w szygi/ nicz nie iesć czoby trzebá żwáć. Winá y ciężkiego sie pićia chronić. Bobrowe stroie wárząc w piwie dáwáć pić. Glinę máczáć w oleiu albo w czym tłustym/ na kurcz przykłádáć. Albo ziela kurzey nogi w wodzie náwárzyć/ á przysypáć ięczmienney mąki. Łuszczyn bobowych y żołędziowych tártych rowno/ á to zmieszawszy gęsto rozłożyć ciepło na wełnę świeżą nieplokáną/ y przyłożyć. Albo wapno nie gászone w wodzie wárzyć á zmieszáć z oliwą/ á mázáć/ to lekárstwo y żyłam nárużonym pomaga. Komu kurcz/ á ktemu ograszká przydzie/ będzie zdrow.

Naprzeciwko febram abo ograszkam rozmáitym

¶ Pospolicie gdy sie ktora niemocz poczyna á ograżenie poczuiesz/ nalepiey sie z pokoiem mieć/ nie iesć áni pić/ boć początki niemocy łáknienia á pragnienia potrzebuią.

O powszednich ograszkach viedzieć mamy/ iż w tej ograszcze tákie známioná są/ gorącosć wielka na człowieká przichodzi/ piersi sie nádymáią y osierdzie/ oczy czerwone/ żyły pełne/ boki/ czoło y skronie y wszythek człowiek gore/ śni sie mu o rzeczách czyrwonych/ widzi przez sen ogień/ krew. Jeśli tedy on chori iest mocny pusćić mu krew aż do omdlenia/ á tą iedną pomocza często vzdrowieni bywáią/ dáć mu kármie ktoreby żywot zmiekczyły. Jeśli od kármiey niema przepuszczenia/ tedy vczynić czopek z mydłá abo z słonin á włożić w zádek. Albo náwárzyć ziela noczydzień w wodzie/ á dáwáć choremu z czukrem pić/ y sámo też ziele choremu przytkłádáć. Pićie chłodzące. Weźmi málon vzrzáły/ wykroiwszy w nim dziurę/ nákłádz weń czukru niemáło/ koláczysz aż sie rozeydzie/ wley w sklenicę/ á gdy sie vsthoi/ daway choremu pić/ bo iest dobra w gorączce.

Ku czyścieniu. Náwarz korzenia opichowego w wodzie á dáć mu pić. Abo ták. Weźmi miodu czystego dwie częsci a octu silnego trzecią/ warz to aż ocet wywre/ day tego łyżkę iednę aby w vściech trzymał po troszę przełykáiąc w tyzánnie pić. Dobrze mu na piersi przykłádáć podrożnik/ sporzysz/ bábkę/ látorosli winnę stłukszy z wodą około niego nákłásć/ liścia wierzbowego/ rożey/ grzybienia y innych rzeczy chłodzacich. W káżdey ograszcze náwárzyć mietki polney/ á z thą wodą drágmę bobrowych stroiow tárthych dáć choremu pić dwie godzinie przed popádem. Osobno na powszednią. Weźmi piołynu dobrą garść/ warz gi w wodzie aż dobrze zmieknie/ pothym vezmi ięczmienney mąki dwie gárści/ mąki fenum

num grecum iedne garsc / zmießawßy dobrze przyloż emplastr od piersi do pepka. Prochu z iemioly debowey przed popadnieniem dać z woda wypić czworzy ßczipty dwiema palczoma wziawßi / odpadzać też to wßytki suchoty Albo oleiu cebulnego z sokiem bylice day choremu napitek aby sie pocil.

Terciana to iest trzeciego dnia ograßka / mlodym ludziom a zwlaßcza ktorym żolć iasna to iesth kolera panuie / przychodzi lecie od rozmaitych przyczyn / ale wiecey z pożiwania slodkich / gorgcich a sußaczych rzeczy / albo y z zbytniego lekarstwa / a przeto te niemoc trzeba czo nawiecey wilżyć a chlodzić / a zbytki / iedne wraczaniem / drugie potem / żywota przepußczaniem y moczu vywodzenim proznić / czo a iako czynić / iuż dosić wyßßey napisano.

Na terciane. Vpiekßy iaie mietko wlożić w nie pluskwe / a dać choremu ziesc.

Febra quartana.

Czwartego dnia zimnica przygadza sie tym ktorim czarna żolć to iest melankolia panuie / nawiecey w iesieni kiedy iest niepogoda / a z karmi zimnych a suchych / znak zlych wilgolci w lewym boku / sledziony nadecie / w tey niemocy takież postepować iako y w inych / a stronie chorey czo nawiecey pomagać / sledzionie a watrobie / aby tak z zamießkania opuchlina nie przyßla / żywot czisćić / por przinodzić karmie iesc dobrego soku / mieso mlode y inne rzeczy / a wiec tak vczynić. Wezmi pieprzu dlugiego / mirri czistey / bobrowych stroiow / rowno starte day z miodem czo trzy zlote zaważy / dwie godzinie przed popadnienićm. Albo mirry pol lotu tartey zmießay rowno z dryiakwia / vczyń galußki iako wycze ziarnka / dayże choremu po trzi dni po iedney / a czwartego przed popadnieniem day pić / a czyń poki ich zstawa. Abo mirry iako grochowe ziarno tartey zmießay z sokiem piolynouym y rucianim dayże to choremu wypić przed popadem.

A osobno to doswiadczone. W izbie v pieczą abo w komnacie v komina / posadzić chorego v ognia grzbietem przed popadnieniem godzine / y mazać mu grzbiet poczawßy od dolu aże do glowy oleiem bobkowym / namazawßy dobrze / położyć na to kadziel dluga z paczesi abo z welny / a obwinać przescieradkem y przyodziać go na ložu dobrze aż sie zapoći / owßeyki do czwartego pomazania quartana odeydzie wyiawßy izby nie mierny byl. Na kwartane Zwierć gloue czosnku ze trzemi pluskwami a daway choremu pić z winem po trzi dni przed popadnieniem. W kożdey ograßce.

Stlucz czosnku iadro / a w lußczyne laskowego orzecha wlož / a na puls kthoreykolwiek reki pod kostke przywiń przez noc.

Ktemuß. Wyiać z kotki watrobe na schodzie kxieżyca / a chować ia w soli dlugo / potim sucha tarta dać pić przed popadnieniem.

Ießcze przeciw kwartanie y quotidianie. Korzenie sparagowe (w aptece naydzieß) vwarz w wodzie a thego day choremu pić przez 7. dni / od tego qwartana odchodzi. Sok babczany maley babki z miodem pitym dany 2. godzinie przed kwartana ciepło wypić / dziwna a niepospolita moc ma / czegom sam doswiadczyl. Też Hamech lekarz piße za pewne / iż serce z weża poki ießcze żyw wyiete / a to zawießono na ßyie kwartane maiacemu / pewnie przestaie. Takież y lupież wežowy poki ießcze żyw iest waż zawießony. Temże obyczaiem zeby wežowe zawießone. Też piße Kirandus / serce zaiecze zawiazane w chusthe a na ßyie zawießone choremu / oddala kwartane. Też Rasis piße. Paiak bialy ktory muchi lowi w chuste zawiazany a na ßyie zawießony / takież y do czola przykladany / terciane febre vleczyß. Też paieczyna z winem pita cieplo przed kwartana godzine / nie przichodzi kwartana wiecey. Też nasienie ziele kthore zowa zwoniec / po lacinie Ipericon sthartc / a czo dragme zaważy day z vinem wypić cieplo przed kwartana. Sok z ziela ßadzczu / czoby go bylo z ßesć lyžek / przed kwarthana na dwie godzinie pity / stanowi ia. Wroble proso na proch stluczone / a z winem pithe albo z woda przez trzy razy czo zlothy zaważy przed febra / ktora na każdy dzień bywa / leczy ia mocznie. Też paznogty z prawey lapy niedzwiedzey / pite z czymkolwiek po troßcze / każda goraczke leczą a nawiecey terciane. Korzenie rumienkowe z woda z occtem a z miodem pite / każda febre leczą. Też bolus armenus z winem woda rostworzonym pity / naprzeciw morowego powietrza febram iest barzo dobry. W ogniowey to iest w ložney niemocy / iablko wielkie portowe vpieczone / wložiwßy w nie halunu czo pol dragmy zaważy / potym ono iablko day iesc na noc / a kazać sie po nim pocić.

Na paraliż / to iest gdy kogo powietrze zabije w połowicze / albo w reke albo w noge: tu maß nauke.

Naprzod iesli chory może wziąć pikuly / tedy mu day na switaniu dragme smrodliwich pikul vczyniwßi z dragmi dziewieć / y day mu ie połknąć po iedney. Jesli niemoże wziąć pikul / tedy mu klistere vczyń. Vwarzywßy w prostey wodzie rumien / slaz / ßałwią / centurzią / fig z kielko / iałowczu z poł garsci / piołynku troche przyczyniwßy / a potym powarzywßy onego wßytkiego dobrą chwile / odley izby onego było troche mniey kwarty / potim rospusc w onym vkropie Jere pigre 2. loty / Benedicte laxatiue lot 1. oliwy z pieć lothow wley / soli z poł łyßki wsyp. Otoż maß klistere / ktorą wlać maß przez instrument na to vczyniony / zadkiem w chorego człowieka / a niechay w sobie czo nadłużey może dzierży / potim we trzy abo we dwie godzinie daß mu czo lekkiego ziesc.

* Potym gorczycą wiercianą z miodem a z occtem maß go czesto karmić / to i sth trzeciego a trzeciego dnia / abowiem osobney iest pomocy na paraliż. Takież biała gorczyca wierciana z gorzałka abo z Niedzwiedzem sadłem / a potym maią być ony miesca paraliżem zarażone naciérane moczno / nieczysthosc trawi y ciało zagrzewa / y też pecherze sie po onym na ciele wzdymaią / z ktorich woda cieczé / a sthąd martwe członki ożywaią y ku władzy przichodzą. Drugie lekarstwo czestokroć na paraliż doswiadczone. Wezmi sadła lisiego przepuszczonego pieć lotow / iałowczu trzi loti / pieprzu długiego dwa loty / gorczki połtora lotu / stłucz ty rzeczy czo nalepiey możeß / a rospusciwßy sadło lisie / wmießay ty inße rzeczy w sadło / a ktemu przyley aquam vite ze trzy łyßki / albo barzo moczney gorzałki / a tak tą slachetną masćią v ognia namazuy człoñki powietrzem zarażone / vznaß dziwną pomoc. Niektorzy ludzie żagawkami biią miesca zarażone / a silną pomoc miewaią. Też rozmarinowa wodka iest barzo pomoczna w tey niemoci pić po ranu. Takież ßałwiowa / lauendulowa nie pospolicie wspomagaią w tey niemoczy.

Proch barzo dobry na Paraliż.

Wezmi bukwice białey / nogietku / Lawendy / zieła ktore zową po łacinie Sanamundi / ßałwiey / ßawiny / bukwice czerwoney / ruti / wßitkich rowno po dragmie / rozmarinu trzy dragmy / cardamomu / bobrowych strojow oboyga rowno poł dragmy / rzeżuchy / timu / oboyga rowno poł dragmy / piwoniey czystey trzy dragmy / galganu / cinamonu / mußkatu / aloes drzewa / cassie rowno poł dragmy / Salis gemme dwie dragmie / czukru dwie dragmie / vczyń z tego proch.

Ktemu yß masć dobra. Wezmi sadka swieżego wieprzowego / rostop a wyley ie na czyste wino / a gdi otrzepnie / zasie rostop / a wley na wino / a czyń tego do piąci razow albo wiecey tą masćią mażąc miesthcze chore kielo razow przez dzień / lepieyći bedzie nawarzywßy przed tym w tym winie ßałwiiey / imbieru / mastyki y piretrum. Albo bobrowe stroie warzyć w winie / a tym mażąć.

Przeciw S. Valantego niemoczy.

Tą niemoc ktorą po łacinie zową Caducus morbus / po polsku wielka niemoc / Padaczka / albo s. Valan. niemoc przydawa sie od niemiarí picia / iedzenia / niegdi od frasunku / od vkąßenia zmiie / od złego powietrza. Po tym znać te niemoc / gdy na ziemie padßy pieni sie barzo. Gdy mu otrą pierwßą pianę a wiecey sie nie pieni / może być zdrow / ale poydąli piany wtore / iuż mu lekarstwo niepomoże.

W meżczyznach do 18. lat może być vleczona / w nieuiastach aż do plinienia miesiączow Gdy tedy kto vpadnie w tey niemocy / vczinić mu kurzenie pod nosem gorczyczą / iest barzo dobre. Ziarnek 15. piwonky starte na proch a z winem pite po ranu. Też dzieciom maiącem piwonia na ßyie w chustce abo tak zawießona izby sie ciała dotykała / broni ich od thy niemocy. Też miedzy wielkiemi taiemnicami Galenowemi. Kosci z głowy człowieka vmarłego spalone na popioł / tedy on popioł z białem winem w kielko godzin pity przed czasem padnienia / nie dopußcza niemoci vielkiey a wßakoż lepiey gdy vpusciß krwie z mediany a potym weźmieß ty pikuly o poł noci / to iest / Wezmi pikul smrodliwych / pikul cochiarum diagridij pieć ziarnek / każdich po poł dragmy niechay będą vczynione siedm z wodką ßałwiową. Dayże ty pikuly przed switanim / a potym wtorego dnia daway ten popioł z winem po ranu tak wiele czo złoty zawazi / y w potrawach

żoląch swych ma częſto pożywáć z rutą/z pieprzem/z imbierem/z biedrzeńcem/vczyniwſzy z tych rzeczy proch/á tego prochu w kármie ſi páć. Też powiedáią iż krzyżmo noſzone od tákiego/broni niemocy. Też mięſo wilcże/á nawięcey plucá ſpalone abo vſuſzone w gárncżu w pieczu/á dáwáć on proch z winem pić abo z potráwámi ieść. Może też oplokawſzy plucżá winem czyſtem/potym ie vwárzyć z ſiekawſzy na bigos y okorzenić ie pieprzem/imbierem/gwozdziki/á to ieść.

Też máſz pewne dziećiom/weźmi opoponacis/caſtorei/ſanguinis drac. antimonij káżdego z nich rowno czo złoty záważy/zetrzy ná mlálki proch/á tego dáway dziećiom po troſze

Nauka Barwierska.



Barwierz wßelki ma poznáć przyrodzenia ziol / y wßythki rzeczy ktore są pothrzebne ku tey náuce/y też lekárstwá pospolite iáko ie ma skłádáć wespołek. Drugie / ma też poznáć niemoczy/aby sprawuiąc lekarstwo / nie przykłádał gorącego ku gorącemu/a ták y zimnego ku zimnemu / ale aby obaczył z iákiey przyczyny niemoc iest/na kthorą chcze lekárstwo sprawowáć. Thy rzeczy námienione bárzo są potrzebne ku náuce Bárwierskiey.

Repercussiua / rzeczy odrážáiące

Ktore odrážáią goraczosc abo też y zimno / albo wilgosc/abo puchline/iáko są ziola/rozchodnik/crassula/vermicularis y inße.

Confortatiua / rzeczy potwierdzáiące

albo posiláiące członki niektore/są ty. Oleiek rožány/mastikowy/mirtowy/koriandrowy oleiek/sandalum/piołynowy sok/centuriey sok. Ty rzeczy wßytki złożyć pospolu / á ku nim przymießáć ßáfránu / abowiem członki bárzo pysila.

Stiptica / rzeczy cierpnące

Ty są. Migdały/nasienie soczewice/ y niektore rzeczy ku kliowi podobne/ słowie gumátá. Też lekárstwo odrážáiące / odpądzáiące / przićiągáiące/ściesniáiące/iest lekárstwo dostáteczne rospądzáiące wilgosci / á to dwoiákim obyczáiem/cieplcy abo zimney/á cierpnące y grubey osobnosci.

Zimne rzeczy są ty.

Psinki/polna ßczeć/tobolki / roža/ ipoquistidos (iest sok w aptece) sok z charnek nie zrzáłych/ memita też sok w aptece/sumak(iest nasienie w aptecze) mirtus/ sorbus/pigwy/ žołądz/bolus armenus/cinolea/terra sigillata/ (iest czerwony kámień w aptece) to wßythko możeß pospolu złożyć wedlug woley twey.

Rzeczy ciepłego przyrodzenia są ty.

Hakun/orzechy cipresowe/sol/squinantum/ (iest ziele zamorskie) blacte bisantia (są czáßulki z morzá bárzo czudnie woniáiące) mąká wilczego grochu/wino czerwone/y inße rzeczy ktore są cierpnące.

Rzeczy przyciągáiące k sobie wszelką

rzecz w ciele zostáiączą/iáko są strzáły/ kosy y inße żelázo. Są ty rzeczy proste / możeß ich wziąć czo chceß. Naprzod žaby spalone/žiwokost/miętká kámienna/poley/sporzyß / piretrum/costus/pierz/gumi/armoniak / amomum/xilobalsamum/kádzidlo/mirrá.

Ku wyciągnieniu strzáły plastr dobry bárzo/abo iákiekolwiek żelázo z ciáłá.

Weźmi żywokostu więtßego/barak (w aptece naydzieß) sal armoniak/cucumeris asinini/terpentiny 10. lotow / pieprzu czárnego/ pieprzu białego / gumi armoniacum/ amomum iest nasienie/ xilobalsamum pięć lotow kádzidłá/mirri/colofonie/wosku trzy loty/korzenia liliey białey. Z thego wßythkiego vczyń plastr/przyłož na miestce gdzie będzie żelázo / wyciągnie.

Rzeczy rospuszczáiące są ty

Ktore subtilizuią wilgosci grube á rospądzáią ie/są ty/ Rumien/dialtea/ale iest rumien nalepßy miedzy pospolitemi.

Rzeczy pospolite rospuszczáiące wilgosci y materią zimną.

Nostrzeg/toprzwoyski/słaz/ćwikłá/nocydzień/polna ruta/kapustá/pokrzywá/chebd/bez/mąká ięczmienna/ bobowa mąká/chleb miękki/miętká/lebiodka czerwona/kádzidło/mástiká.

Oleyki ktore rospuszczáią są ty

Oleiek rumienkowy/koprowy/nardowy / kostusowy/liliowy/białey liliey/ oleiek migdálowy: Ty wßytki oleyki w aptece naydzieß.

Rzeczy miękczące

Lekárstwo miękczące iest/ktore miękczy to czo pierwey było stwárdniáło/á to są ty rzeczy pospolite/ Tlustosc gęsia/kozlowa/ koloßa.

Rzeczy moczniey miękczące

Sádło wieprzowe/žołtki/ieleni ßpik.

Ießcze moczniey miękczącze. Galbanum bdelium/storáx/armoniak/tyto rzeczy w áptece naydzieß/á są namocnieyße miedzy wßytkiemi rzeczámi miękczącemi/á im naswieżße tym nalepße. Też figi dobrze swieże / bárzo są pożyteczn.

Plastr



Plaſtr miekczący bárzo dobry

Wezmi łáien kozich 4. łoty/ baucia dwá łoty bdelium/ galbanum/ iágodek iemioły grußkowey abo debowey/ mąki bobowey/ mąki z gorzkich migdałow rowno dwá łothy/ drożdży od ſtárey oliwy/ ſádłá wieprzowego czo potrzebá z tych wßytkich rzeczy możeß wziąć iáko wiele chceß/ á czynić plaſtr.

Na rány kłote: gdzie knotow ſthá-wiáć niemoże/ Plaſtr bárzo dobry.

Wezmi galbanum dwá łoty/ armoniaku 4. łoty/ opoponaku 2 łoty/ bdelium 4 łoty. Tich czterzech rzeczy z apteki wezmi ſtłuczonych gotowo/ vosku białego poł libry to ieſt poł funtá/ gleythu połtorá funtá (funth po aptekárſku librá) mirri dwá łoty/ kádzidłá dwá łoty/ grinßpa-nu dwá łoty/ koßtiwału dwá łoty/ kopytniku 2. łoti/ kokornaku 4. łoty. Gdy iuż ty wßytki rzeczy bedzieß miał/ potym wley oliwy w pa-newkę á wſip wnie napierwey gleyt/ ſmaż do brze mießáiąc wßytko ták długo aż bedzie brunatno/ potym wyſtaw z ogniá á włoż tám ty rzeczy czterzy ktorem pierwey wymienił czo ie z apteki wezmieß/ á ták záſie zmießay/ po rze-czách tych wſipániu/ wſip grynßpan/ mirre kopytnik/ máſtikę/ y wßitki ziołá ktorem tu wpiſał/ y kádzidło/ á oleiek bobkowy na oſtátku. Smaż to wßytko mießáiąc aż bedzie brunátno (ale ſtrzeż aby nieprzipalił by nie ßczerniáło) Potym gdy doſić vſmáżyß/ zſtaw z ogniá á zchoway w ſłoiek/ gdy ochłodnie/ wley olky-ku rumienkowego.

Gdy ſie krew w kim zſedzie od iákiey

rány/ od záſtrzelenia/ abo od iákiego vrázu.

Proch na to bárzo dobry ku poźiwaniu/ á wypądza krew vſty abo przez ſtolce / á ma być bieran w winie na kázdy dzień/ wziąwßy iákoby teraz/ záſie po dwu godzin. Wezmi ſpermá ceti (ieſt żołć ryby morſkiey w aptece) 2 łoty/ terram ſigillatam tárthey ieden łot/ mumiiey ieden łot. Zmießay to ſpołem/ potym wezmi bolum armenum poł łotá/ ſanguinem dráconis z apteki poł łotá/ gálgánu drágme/ korzenia iáłowczowego poł łotá. Ty wßytki rzeczy ſtłucz na proch zmießawßy poſpołu / á thego daway choremu z winem ták wiele iáko gro-chowe ziárno/ gdy theraz daß / drugi raz záſie we dwie godzinie. Tego ták pożywał Fridrich Kiążę Báworſkie/ y doświádczył wiele.

Naturatiua máść/ pod nih ſie zbie-ra wßelka ropa/ y przepußcza ſie.

Wezmi czoſnku/ opichu/ korzenia koſáćczowego/ na-ſienia lniánego/ ſenum grecum / zetrzyß tho lniáne naſienie y ſenum grecum / thy drugie ziołá warz w wodzie/ potym vwárzywßy / zmießay wßytko ſpołem á przyłoż kiemu ſádłá wieprzowego/ vczyńże máść.

Druga máść na toż albo tákaż.

Wezmi korzenia przeſtepowego/ łopian/ barßczu/ violaria caulium/ vue mundate/ naſienia lniánego/ miodu/ ſmalcu/ świeżego máſłá. To wßytko vſmażyć ſpołem á ciepło przykłádáć raz abo trzy.

Druga máść na toż doświádczona.

Wezmi galbanum 2. łoty/ armoniaku 6. łotow/ opoponaku 2 łoty/ wosku poł funtá/ oliwy połtorá łotu/ gleytu poł funtá / kádzidłá 4. łoty/ mirri poł łotá/ grynßpanu 2 łoty/ koßtiwału/ máſtiki oboygá rowno 2 łoty / bdelium 4 łoty. Ty wßitki rzeczy niechay bedą ſprawowáne weſpołek / ále thy gummata/ máią być pierwey w ocet włożony/ potym ty rzeczy ſpraw czyſcie brunatno.

Rzeczy wyczyſciáiące

Ty ſą ktore wyczyſciáią y wyſußáią/ y thez ſą wezwáne odcieráiącze/ bo oddzieláią dobre od złego iáko ieſt tá receptá. Wezmi mąki pßenicżney/ żołtek iáiowy/ miodu nie wiele/ zmießay ſpołem á przykłáday to na vraz.

Druga máść ießcze lepßa na toż.

Wezmi ſoku opichowego 1. libre/ miodu 18. łotow. Ty rzeczy máią być vſmáżone aż bedą twárde/ potym przyłoż ſoku piołynowego / á ieſli ieſt rána zápalona/ tedy przyłoż bábczánego ſoku/ możeß też przydáć ſenum grecum abo mąki wilczego grochu.

Druga máść ießcze.

Wezmi reſiny to ieſt żywice ſoſnowey białey / żywice iodłowey to ieſt terpentiny/ miodu rowno wßytkiego 8. łotow/ mirri. ſarcocolle/ ſenum grecum/ to ma być vſmáżono ſpołem.

Máść ktora zową vngentum apo-

 ſtolorum

stolorum. Wezmi terpentiny/resiny pinee wosku wszytkiego rowno poćzwarta lota/kostiwaku/kadzidla poltora lota/ opoponaku / kosaćczowych kwiatkow rowno pol lota / armoniaku poltrzećia lota/ mirry / galbanum rowno ieden lot/bdelium poltora lota / litargirium 2. lothy/ potim wezmi gumi a naley na nie oczru/day temu tak stać przez noc/ po tym odlawszi od occztu/smaż ie we 2 funtu oliwy to dwoie/potym wsip ty drugie rzeczi na pisane wysszey/takież posmaż/a to iuż bedziesz miał vngentum apostolorum.

Masc ktora zowa vngentum Egiptiacum.

Wezmi miodu ieden funt / occztu pol funta/grynszpanu 2 loty/halunu 1. lot/ Ty wszytki rzeczy zmieszay spolem a warz / aż gdi iuż bedzie rumiano tedy iuż bedzie dobrze. Ta masc barzo dobrze czyści/iest doswiadczo.

Druga masc wyczyściaiacza barzo dobra.

Wezmi żoltkow iaiowych / terpentiny/zmieszay spolem a tego przykladay na rany z chusteczkami iako vmiesz. Jest to dobre iesli iest rana nie barzo zanieczysciona.

Druga masc. Wezmi soku tarnkowego/soku z ziela psiego iezyka/miodu/ mąki ieczmiennej/zmieszay spolem a bedzie masc

Na plugawa rane oleiek

Wezmi Vainsztinu / a vpal gi czyscie w nowym garnczu/vpaliwszy gi stlucz na proch/ a potim wezmi kamień szeroki glazowy a wsip nań ten proch/a tak wstaw do piwnice/a podstaw podeń iaką misę cenową abo miednice/ tedy z onego kamienia po troszcze znienagla bedzie kapać/a to bedzie oleiek ktory wszelkie rany czyści plugawe.

Na plugawa rane zwłaszcza na nodze.

Wezmi halunu 1. lot/bobku lot/ mirry/kadzidla/siarki każdego z tych pol lota/ zetrzy to spolem/a wezmi garniec nowy polewany/wlep do niego wody ciekącey trzy kwarty/ ty rzeczy tam wsip/a warz thak dlugo ażeby trzecia częsc wywrzala/mieszaiąc wszytko / po thym tą wodą wymyway rane a przykladay plastr z czarney masci/ potym zasie zmaczay chuste w tey wodzie/przylożże y przywiąż bindą/ to czyń rano y w wieczor.

Rzeczy ktore vsmierzaia bolesci

Ty są/a są pospolite/iako tkustosc gesia / tkustosc kacza/kokosza y kaplonia/oliwa/ żolthki iaiowe/opich/czosnek/kąkol/gier y insze.

Plastr z kielka rzeczy skladany

Wezmi chleba bialego osrzodki a włoż w cieplą wode/potym wyćisni z niego wode/ a wezmi ieden funt oleyku rożanego/oleyku makowego/żoltki trzy iaiowe/zmieszay to spolem/ potim przyloż poltora lota szafranu a vczyń plastr ktori przikladai cieplo/doswiadczono iest.

Druga rzecz na toż.

Wezmi wysokiego slazu/y mnieyszego slazu/ iemioly/barszczu/powoiu. Vwarz to wszitko w wodzie/po vwarzeniu stlucz to dobrze/a potym przyloż sadla wieprzowego/ możesz k themu przymieszać mąki pszenney abo ieczmienney/abo fenum grecum czego chcesz/ to iesz cze lepsze/cieplo takież przykladay.

Masc druga / pod kthora sie zbiera ropa/ta też mięczy y vsmierza bolesci.

Wezmi vngentum agrippe(w aptece to wszytko naydziesz) oleum mustellinum/oleum de been/oleum nardi/ z tych wszythkich vczyń masc/a namaż na miesce bolące/a iesliby ten chory miał krwie dosić / puscić mu krew albo banki postawić/iako cie twoy rozum nauczi. Ta też masc barzo potwierdza. Drugie wiedz: Jesli ta bolesc niemoże być vsmirrona/ a iżebys iuż musial/tedy lepiey aby mu dal czo takiego iżeby miał iaką inszą chorobe nieszkodliwą/iżby ta mnieysza choroba odmieniła mu te wielką bolesc/w kthorey iesliby miał vmrzeć ten człowiek/tedy potrzeba tak w tym postepować/posilać y vsmierzać/iako daley bedziesz miał naukę.

Ty rzeczy są zimnego przyrodzenia

Opium/pokrzyk/korzeń psinkowy kthore zową po łacinie solatrum mortale/bielon/a czo wiecey suche to nalepsze/ale gdyby były teszcze vilgotne/nie takiey są mocy. A gdy iuż ty rzeczy bedziesz brał w lekarstwa/bądź dwoie albo troie/dla moczniey szey rzeczy przyloż szafranu albo mirry/albo sthoraki żywice/albo żolći bobrowey.

Przeciw rzezakowi trociszki to iesth Kolaczki. Ty są dobre przeciw Stranguriey to iest przeciw rzezaniu ktore bywa przy puszczaniu moczu. Wezmi bielonu / albani 5. opij pol 5. tego / nasienia citrullowego / laktuczanego rowno 1. loth / nasienia kurzey nogi ziela pol lotu / a tak vczyn kolaczki.

Dla spania pikuky dobre

Wezmi opium pol tego 5. diamargariton albo diagalange 1 5. mandragore 1 5. Ty wszytki rzeczy zetrzeć w proch okrom opium / bo opium masz vwarzyć w mocznym occie tak dlugo azby barzo malo octu zostalo / potym thy prochy wsip do tego opium / potym zdzialay piluly tak wielkie iako groch / dawaj choremu a bedzie spal. Drugie piluly dla spania.

Wezmi opij ziarnek 2. psiloni persici trzecia cześć 5 tego / dryiakwie / manny z aptheki tak wiele / wodki wloskiego kopru / wodki psinkowey po dwu lotu / wloz to opium do tich vodek a zetrzy palcem dobrze / potim wloz do tego dryiakiew y psilonium a zmieszay spolem a day pić / bedzie spal a bolesci zadney niepoczuie

Masc barzo dobra dla spania

Wezmi requies medionie z apteki ieden loth / opij tebanici / quinque granorum frumentorum / Cassie lignee / nasienia maku bialego / laktuczanego / rowno pol 5 tego / oleytu pokrzywianego / rozanego / masci thopolowey z apteki / zową ią populeon pol lotu / prochu z aptecki ktori zową antos / dobrze vtartego / tich wszitkich rzeczy naydziesz w aptece / vczin masc

Naraszczaiace ciało lekarstwo

Przy ranach throiaka rzecz ma być vmiana / ktore są barzo potrzebne. Napierwsza / ciało dobrze naprawić. Drugie / ciało moczne vczynić. Trzecie / poznać iako sie rana ma ku rychlemu zgoieniu.

Rzeczy pospolite kthore ciało naraszczaią / Sanguis draconis (iesth zywicą w aptece) aloepaticum / sarc ocolla / terra sigillata / bolus armenus / cortices granatorum / babka / listki sosnowe / cipres / listy gruszkowe / kwiatki bobowe. Drugie lekarstwo ciało roszczące. Kadzidlo / mastika / aloes / colofonia / mąka ieczmienna / fenum grecum.

Proch ku naraszczaniu mięsa w ranach. Wezmi kadzidla tluczonego / mirry galbanum / prochu ktory zową pulwis ireos / tak wiele iednego iako drugiego / Ty prochy wszytki spolem zmieszay a na rane posipuy / tedy od tego ciało zasie wyroscie. Potym gdyby rana iuz byla rowna z ciałem / zeby sie iuz na pelnila a narosla / tedy wezmi tuciam preparatam / a ten proch sam na the rane posip / a posipawszy / przedsie z tey masci ten plastr przikladay. A gdyby iuz chcial ku zasuszeniu rany abo izby iuz ciało nadzwysz wyrastało / tedy wezmi halunu palonego a posipuy po ranu / a k temu prochowi halunowemu / mozesz przysipać prochu ireos / y zasie plasthr z tey masci na to przykladać.

Masc na wyroszczenie ciała w ranach. Wezmi oleyku mastikowego dwie części / terpentiny trzecią część / tho czysće spolem zmieszay / a ktoraby rana niechciala rosc / tedy tego oleyku na fleituch pomazać a w rane cziscie wlozić / a potim na to ten plastr przilozić.

Druga nauka. Wezmi pol funta gleytu to iest litargirium / octu za trzy pieniądze okolo poltory kwarty / a ten gleyt warz dobrze w onym occie w nowym garnczu / iedno pilen badz aby nie skipialo / potym to odstawiwszi day sie vstać / vczmiz halunu iakoby czwierć a warz gi w czistey wodzie też w nowym garnczu / a gdi vwre iz sie rospusci / odsthaw y ochlodz. Potym zasie wezmi inszy garniec prozny a wley tey wodi halunowey nie mieszaiąc w ten garniec iakoby dwie częsci / a oney wody drugiey z gleytu też wlać iedne część nie mieszaiąc / a tak potym w tey wodzie chuste maczaiąc / przykladay na kazdą opuchline / na kazdą czerwonosc / y na kazdą sinosć / a tak sie temi rzeczami spisanemi bedziesz sprawować.

¶ Fleituch iest v barwierzow / owo czo wyskubaią nici z starey chuszy / a z tego knoty czinią / abo też tak / wziąwszy szczypti / na to masci nakladą a na rany przylozą.

Na wilgotne rany maią byc przikladane ty rzeczy / a są mocznieysze.

Kokornak / kosaciecz / lupini / orobi / miedziane trociny / thy wszythki rzeczy maią być starte a przykladane. Drugie rzeczy moczniejsze na rany glebokie. Centurzyia / czaszulki / albo malzowiny starte / olow / spizglas / smola czarna



czarna warzona/ mirrá.

Rzeczy kthore mnoża mieso na kosciách są ty. Naprzod wezmi terpentiny 4. loty/ miodu pol lotá/ skorek z kádzidlá/ ßafránu poltorá 5 tego/ olejku rożánego pol thego 5. wosku czo potrzeba/ á vczyń másc.

Ty másci są narásthájacze ciáłá/ á wßytko w aptece naydzieß. Vngentum fuscum to iest másc dzika/ viride másc zielona/ Galeni et Auicenne/ masc z lniánego siemienia de semine lini czoby było biale/ opoponaku lot jeden/ miodu/ olejku rożánego/ winá pol lotá/ gleytu/ aloepaticum/ sarcocolle jeden lot á ták vczyń másc.

Másc z kosaćczu y z inßych rzeczy złożoná. Wezmi loiu wolowego jedne libre/ olejku rożánego pol libry/ wosku trzy loty/ korzenia kosaćczowego dwá loty/ kádzidłá/ aloe/ sarcocolle/ mástiki/ koßtywalu pol lotá/ terpentiny czo potrzeba/ á ták vczyń masc.

Druga masc. Wezmi terpentiny omytey w winie 4 loty/ żoltek iáiowy/ oleum de tritico/ z tego vczyń másc/ możeß thez przydáć miodu czo chceß/ tą másćią możeß narábiáć na káżdy dzień.

Druga másc. Wezmi olejku z żoltkow iáiowych/ olejku z ziarnek pßenicznych rowno j. lot/ miodu przaśnego/ wosku troche/ ták vczyń másc/ iest bárzo dobra.

Druga masc. Wezmi ßpiku z kosci wolowey/ olejku rożánego/ terpentiny/ wosku wßytkiego rowno. Rospusc to wßytko wespolek/ potim zstaw z ogniá/ á gdy ochlodnie wezmi z bialek ododwu iáiec kokoßych/ abo iáko wiele masci chceß vczynić/ mießay dobrze spolem/ á vczyń masc.

Cicatrisans

Jest lekárstwo ktore wysußa ráne/ y też ktore czyni na ránie skorke/ y ktore záchowawa od wßelkiey skazy/ nad to potrzebne/ y inße rzeczy ale ty rzeczy na to biorą a są pospolite. Gallas/ psidia z apteki/ vngentum Egiptiacum bláywás/ olowiány popiol/ gleyt/ cinolea tho iest ßlif/ owo czo sie vsthawa pod kámieniem czo toczą/ bolus armenus/ hálun/ koperwasser/ to są dwie Corrosiua. Thy drugie rzeczy nie są ták gryzącze/ ale wżdy iednak gryzą/ á musi ie pierwey spalić/ á ták thez będą mocznieyße ku gryzieniu/ iáko centurzia/ babká/ koßtiwal/ popiol z stárich podeßw/ skorá debow a.

Proch na to. Wezmi kwiatkow pomagránati z apteki/ aleoepaticum/ Sánguinis draconis/ iest żywicá w aptece/ catimia argenti w aptece/ eris vsti to iesth miedzi palonej z apteki y też omytey rowno pol lota.

Másc bárzo dobra z wapná lecząca. Wezmi wapna/ iesli nie gaßone tedi ie zágás w wodzie/ thák ie dlugo gás aż z niego wßytká gorzkosc wynidzie/ á w czystey swieżey wodzie zimney/ potym wezmi olejku rożánego/ tego wapna ktores zgásil oboygá rowno/ zmießay spolem á vczyń másc/ á thą másćią spráwuy to iest lecz/ iest dobra/ bo wiele rázow doświádczono. Druga másc. Wezmi gleytu dobrze vtártego/ olejku rożánego/ octu/ rozpusc tym ten gleit á trzy na kámieniu aże sie zgesthnie/ iże olejku y octhu nie będzie znáć/ pothym przilož spisglasu krzußczu tuż przepalonego raz/ olowu y hálunu palonego prochu glist ziemnych/ wßytkiego pol lotá. Zmießay tho spolem/ á iestliby sie chciálo zgesthnąć/ przileyże rożánego olejku/ a tho másc będzie. Tá másc iest dobra na iádowite wrzody/ ktore ináczey nie mogą być zgoiony.

Másc druga á iest biala w aptece bárzo dobra/ zową ią vngent. album secundum Ni(colaum.

Na miesćá gorące y na wrzody zástárzále plastr olowiány. Wezmi olowu/ á rozbiy gi na cienką bláche/ á ono miesce na ktore chceß przyłożyć te bláche omiy wodą hákunową/ á potym przyłoż on olow na to miesce iákoby plastr/ vznaß pomoc.

Corrosiua.

Lekárstwá ktore zową Corrosiua/ Putrefáctiua/ Caustica/ ty są kthore wygryzáią mieso y skore/ á są ty rzeczy pospolite. Zgrzebi z konopi/ páluchy ziele/ grzyby suche/ hálun palony y vngentum apostolorum. Jesliż wiecz ciáłá iest zbytek/ tedy wezmi ty inße rzeczy/ Cuperos iest krußec mosiądzowy/ grynßpan/ masci zieloney/ masci vngentum Egipciácum.

Ná gnijące wrzody abo sádzele iákiekolwiek. Wezmi hálunu dwá loty/ mercurium sublimatum ieden lot/ celidoniey czálą garsc/ saxifragam to iest lamikámienia ziela tez

la też garść. ięczmienia też garść/owsá garść/ virgam auream ziela też garść (w aptece tho naydzieß) Ty wßytki rzeczy máią być w worek włożony/ale záwżdy maß mieć dwá woreczki/czo ieden bedzieß przykładał we dnie/á drugi w noci naráne/á iesliby ráná wielká byłá/tedy musiß wiecey wziąć háłunu y mercurium sublimatum.

Rány zástárzáłe/gnijace á smrodliwe goić.

Wezmi wodki z psiego ięzyká ziela mocz w niey chustkę á przykłáday na ráne/ vczyń to kielko kroć á vzdrowiß. Drugie lekarstwo na toż. Wezmi ziela kthore zową po łácinie Virga aurea/polney rożey/ wierzchołkow iáłowczu. Ty rzeczy wßytki warz we społek/á w tey wodzie maczáiąc chustę przykładay na ráne/á gdy się iuż będzie miáłá ku goieniu/wezmiż oleyku iáłowczowego á námaż chustę tym oleykiem/ potym wezmi trzy białki z iaiecz tołoßych/ ziela kthorem napierwey wymowił/to iest virga aurea/zmießay to wßytko społem á przysmaż/ pothym námaż na chustę iáko plastr á przykłáday. czyń to kielo razow á zgoiß/iest rzecz doswiádczona.

Na gnijace ręce abo nogi: Płokánie bárzo dobre.

Wezmi wody czystey/ przyley w nię winá ták wiele iáko oney wody iest/ weźmiż liscia swieżego z młodey dębczyny/ kádzidłá białego/wierzby czerwoney liscia/slazu wysokiego/warz to wßytko/á w to ręke albo noge gnijącą ciepło wstaw przez dwie godzinie Potim wyiąwßy/záśię námaż tą máścią.

Wezmi sádłá záięczego/łoiu ieleniego/ bláywásu czyście vtártego. Z tych trzech rzeczy vczyń masc/á z tey máści vczyń plastr/ przykłádayże na rány/ále pierwey rány posipuy prochem z łußczyn rákowych/ toż dopiero plastr tenże na wierzch. Trocißki z wapná. Magistri Divi. Wezmi wapná nie gáßonego/zetrzy ie z miodem bárzo dobrze/ mieluchno vtárwßy włoż w máły gárniec á wstaw na ogień iżby wyschło/ nie iżeby zgorzáło na proch gdy vschnie vczyń z niego proch á stłucz gi w gáłeczki á ták zchoway/á gdy będzie trzebá/vczyń z tych gałeczek proch á sip na rány.

Trocißki z ziela złotogłowu. Wezmi soku tego ziela ktory zową złotogłow dwá łoty wapná nie gáßonego 4. łoty/ auripigmentu 2. łoty/Ty rzeczy zmießay y spraw/ pothym na słończu vsuß miesiacá Sierpniá.

Też wodká ktorą zową Fort cum mercurio sublimáto/toż vczyni. Też mercurius/ to iest rteć albo żywe srebro przipráwione/toż vczyni. Też realgar/arsenicum/ auripigmentum/tákie rzeczy możeß skłádáć podług woley twey.

Lekárstwo bárzo dobre wygryzáiące to iest Corosiua.

Wezmi wapná nie gáßonego iedne libre/ glás gal to iest sczkłáney piány ßesc łotow//wainstinu páłonego iedne libre/ługu mocznego od mydlarza połtory kwárty/włoy ty rzeczy do tego ługu á zmießay á ták day stać przez 4. dni/á w tych dnioch káżdego dnia zámießaway to raz abo thrzy (ale aby wiedział że ty rzeczy máią być dobrze stárte ktare maß w ług włożyć) potim gdi się vstoi odley ług od tych rzeczy/potym ten ług warz ták długo aż się zwárzy ná kamień/ potym to zchouay w sklanke czoby z cienka ßyią á zálep aby tám wiátr niedoßedł/ iest wyborna.

Putrefactiua/rzeczy gnoiące

Lekarstwo gnoiące podług Auicenny/iest kážące niektore cząstki ciáłá/y też kázi wilgosci złe ciáłá. y też ktoreby były spalone/iáko bywa spalenie od ogniá piekielnego ktory zową S. Antoniego ogień/abo też inße skáżenia od gorącá wielkiego abo suchá. Ty rzeczy na to są dobre/ale trzeba vtem porowáć/bo są zbythnie wygryzáiące. iáko iest realgar/arsenik. Maß ie vtemperowáć. Wezmi realgar. arsenik zetrzy w proch á zmießay z sokiem kápustnym przymießawßy weń wodki psinkowey/ zámießaway kielo rázow/potym nádziáłay z thego gałeczek á zchoway ie dobrze/á gdi będzieß chciał lekárstwá spráwiáć/zetrzyß na proch/á ták będzie dobrze.

Wodká ktora zową Fort.

Wezmi auripigmentum czerwonego/abo tego ktory zową po łácinie citrinum/ krußczu mosiądzowego/grinßpanu wßitkiego rowno zetrzy na proch á wypal przez alembik stą wodką ktorą zową Fort/możeß spráwowáć potrzeby twoie około lekárstwá/ale pierwey námaż około rány białą máścią abo octem/ albo sokiem psinkowym/abo roiownikowym/á iesliby byłá bolesc wielka/thedy námaż z oleyki słodkiemi/iáko iest oleum alme/abo fiołkowy.

Medicina caustica aut ruptoria

to iest

To iest lekárstwo ſkore przegryzáiące. Dla tego iest rzeczono Causticum/ iże przeiada ſkore y przepala/ y też kázi ciáło y vmartwia/ y też czyni wielką boleść/ Jáko naprzod ſą chrobacy ktore zową Cántarides/ potim iest ziele ktore zową Jáskier/ chmiel/ ana cardus/ márſilium/ tych rzeczy ſpołem skłádáć iáko wiele chcześ.

Proch przeiadáiacy ſkore

Wezmi chrobaki cantarides/ włoż ie w moczny ocet aż pomrą/ potim ie záſie vſuſz á vczyn z nich proch/ poſipuy na ſkore.

Drugie. Wezmi iáskru á zetrzy gi/ przyłoż gdzie chceſz/ á przepali ciáło aż rána będzie.

Conglutinatiua / to iest rzeczy ſpaiáiące. Lekárstwo ſpaiáiące ty też rychło goiące/ to iest prochem záſipuiąc/ álbo plaſtr vczyniwſzy przykłádáć/ á to naprzod. Wezmi prochu z młyná/ pſenice/ ſarcocollam wſzytkiego rowno/ vczyń plaſtr z białkiem iáiowym á przyłoż na ráne/ abo chcześli thák prochem poſipowáć/ możeſz. Drugie. Wezmi aloe/ mirri/ bolum armenum/ kádzidłá/ accacie/ orzechá cipreſſowego/ gumi/ drágánthu/ prochu z młyná/ wſzythkiego rowno po łocie/ zetrzy to wſzytko ſpołem á zmieſzay z białkiem iáiowym/ vczyń plaſtr/ abo vſuſzywſzy ty prochy bárzo dobrze y ſthárwſzy drobno/ poſipuy na ráne.

Confortatiua/ potwierdzáiące lekárſtwo/ ktore potwierdza członki mdłe iuż po vzdrowieniu/ ieſth to. Naprzod wezmi winá/ rożey czerwoney/ piołynu/ mchu dębowego iedne garśc/ vwarz w thym winie (ale aby było moczne) á przykłáday tych rzeczy na ráne.

Drnga rzecz potwierdzáiącza. Wezmi oleyku rożánego oſm łotow/ żywice ſoſnowey 6. łotow/ wosku 4. łoty/ colofoniey/ maſtyki/ kádzidłá/ wſzytkiego rowno po łocie/ cucumeris aſinini/ orzechá cipreſowego/ tego dwoygá też rowno iákoby po poł they wagi 5. vczyń że plaſtr/ á ieſlić ſie zda/ możeſz przyczynić ſzáfránu tártego y oleyku rożánego wiecey/ á to dla tego aby było moczniey/ zmieſzay ſpołem.

Drugie potwierdzáiące. Wezmi colofoniey iedne libre/ ſmoły proſtey poł libry/ galbanum / ſerapinum/ armoniacum /opoponaku/ kádzidłá máſtiki/ wſzytkiego rowno po łocie/ terpentiny łoth/ occzthu poł libry/ wosku trzy łoty/ włoż ty rzeczy w ocet á day ſthać áż ſie roſpuſzczą/ vczyń z tego plaſtr.

Mollificatiua / miekczące lekarſthwo. Po zgoieniu rány ieſli członek moc bierze/ abo tężeie/ álbo też twárdnieie/ ieſt to rzecz nie zła/ potym to ma być maczano wodkámi ſłodkiemi/ y też oleyki mázáno/ záſie po niektorym czáſie/ dopiero máściámi ktore miekczą/ abo plaſtry ktore bywáią z rzeczy ku kliowi podobnych/ to ieſt ex gumatibus/ abo z tłuſtości: to ieſt ſmálczow abo z oleykow / iáko tám dáley náydzieſz. Naprzod ták maſz vczynić / wezmi korzenia wyſokiego ſlazu/ ománu/ fiołkowego korzenia/ dáctilow/ fig/ fenum grecum naſienia lniánego/ vwarz to w krowiem mleku á tym lecz. Też wezmi głow owczych/ vwarz ie w wodzie dobrze/ potym włoż ciepło w te wode ten członek ktory ieſt chory/ potim po dzierżawſzy chwile długą/ wyimi záſie á osuſz nad ogniem/ vcziniwſzi gi z trocin czo trą drzewo/ potim námaż tą máścią niżey nápiſáną

Máść. Wezmi ſádłá wieprzowego/ łoju osłowego/ ſádłá iáżwczowego/ tego troygá rowno oſm łotow/ kokoſzego ſádłá/ geſiego/ káczego/ łoiu bykowego/ ieleniego/ rowno po 2. łotu/ máſłá świeżego/ oleyku z orzechow ktore zową w áptece Nuces indice/ oleyku kąkolowego/ oleyku z ſłodkich migdałow/ wyſokiego ſlazu/ fenum grecum 4. łoty/ ſtoraki cala mite/ bdelij/ izopi humidi/ wſzythkiego rowno po łocie/ á vczyń máść. Druga máść.

Wezmi ſádłá wieprzowego 6. łothow / ſádłá geſiego/ káczego/ kokoſzego/ terpentiny/ wosku rowno po dwá łota/ oliwy oſm łotow / fenum grecum tártego dwá łoty/ bdelium/ opoponaku/ máſtiki rowno po łocie/ potym roroſpuść winem/ á rozgrzáwſzy na ogniu/ roſpuść tą oliwą / a tak vczyń máść/ ieſt bárzo dobra/

.·.





Juz teraz bedziemy powiedac o mierze Apthekarskiey / o sprawie / o purgowaniu / w ziołach/ w prochoch/ y tez w korzeniu / ktore rzeczy sa potrzebne kazdemu Barwierzowi.



Gdiby kto kogokolwiek miał purgowac z iakiego kolwiek zbytku / to iest z zbytkuey ktorey kolwiek wilkosci (iakoz tego bywa czestokrot potrzeba) ma pilnie obaczyc rzeczy nizey mało napisane. Przez ktore tedy obyczaay człowiek ma byc purgowan.

Napierwey przez stolce. Przez wraczanie. Przez nozdrze. Przez szyie.

¶ Przez charchanie y plwanie. ¶ Przez vrine. ¶ Przez maćice. ¶ Przez Emorroidy to iest przez żyłki ktore są w zadku. ¶ Przez pracząᵹ. ¶ Przez łaznie y poth ¶ Przez tlistere.

Wagi albo miary lekarskiey/wypis

¶ Dwoiáki iest Funt/Jeden iest ku pieczki kthory ma w sobie 16. vncij/albo 32. loty/bo każda vncija czyni dwa loty. Drugi Funth iest lekarski/kthory ma w sobie 12. vncij albo 24. lotow/kthori tak piszą krothko lb. albo tak ℔ Jtem/Vncija ma w sobie osm dragm/kthorą tak piszą ℥ albo tak ℥ á pol vncijey ℥. ſ. Dragma ma w sobie trzy scropuly/ktorą tak piszą ʒ á pol dragmy ʒ ſ. Jtem scropul ma w sobie 20. ziarn/kthory tak piszą ℈. á pol scropuła ℈ ſ. Jtem Ziarno iest namnieysza waga ktorą tak piszą g.

Gárść tak piszą m. an. equaliter to iest iednako.

Wybior czasu ku przyjmowaniu lekarstwa iakiegokolwiek dla purgowania ciała człowieczego

¶ Miesiącz gdy przechodzi przez ty znamiona trzy tho iest/przez Raka ♋ Niedzwiadka ♏ y Ryby ♓/zawżdy iest czas lepszy przijmować lekarstwa.

Gdy miesiącz ☽ iest w tym aspekcie.

△♀ albo ✱♀ posila ku purgowaniu kolery przez lektwarz *

△☉ albo ✱☉ takieß ♂ dawa posilenie ku wyczyscieniu flegmy przez *

△♃ albo ✱♃ dawa posilenie ku purgowaniu melankolijey przez *

¶ Miesiacz gdy przechodzi przez ♏/w aspekcie tim.

△♀ albo ✱♀ posila ku purgowaniu kolery przez trunek ♒

△☉ albo ✱☉ takież ♂ dawa pomoc ku purgowaniu flegmy przez ♒

△♃ albo ✱♃ posila ku purgowaniu melankolijey przez ♒

¶ Miesiacz gdy przechodzi przez ♓/ w aspektcie tim.

♀△ albo ✱♀ dawa posilenie ku wyczyścieniu kolery przez piluly ♓

△☉ albo ✱☉ takieß ♂ pomaga posileniem ku purgowaniu flegmy prez ♓

△♃ albo ✱♃ czini pomoc ku wyrzuceniu z ciała melankolijey przez ♓

Ty lektwarze są złożone.

Lektwarzu z soku rożánego/lektwarzu de dia prunis laxatiuis/ et diacitonica/ poltora lota dactilow miara ta ʒ. oto.

¶ Reubarbarum od trzeciey części áż do lota. Aloe od poltora lota aż do pol lota. Mirabolani citrini ieden lot/chmielu/fig/terre violę/aque casei/succi rosarum/tamarindi/cassie fistule/rowno poltora lota.

Rzeczy pospolite flegme purguiące/

Turbit miara iest pol lota/modrzewowey gąbki miara 3. loty/krokosu miara j. lot/colequintidy miara iest tá ʒ. oto. mirabolanos kebulos miara iest dwa loty. ¶ Rzeczy składane ktore flegme purguią. Jerapigra galeni miara iey dragma/blanca miara iey j. lot benedicte laxatiue miara j. lot/ pilule cochie miara ich poltora ʒ. tego / diacartamus miara iego pieć takich ʒ. pilule de agarico miara ij. ʒ. takich.

Thy rzeczy pospolicie / melankoliją purguią.

Proch sene miara iego iedna taka ʒ. y takiey drugiey trzecią część/sosnka miara iey taká ʒ. kania przedza/mirabolani indy/ rowno po dwu lotu/kamienia lazulouego miara iego iedna taka ʒ. powoiu/chmielu/tego możeß wziąć iáko chceß. ¶ Rzeczy składane ktore melankoliją purguią. Diasene miara iego pieć tákich ʒ. catarticum imperiale pieć takich ʒ. Jera rufini trzy thakich ʒ. Jera logodion j. lot/Teodoricon pieć takich ʒ.

¶ Proch pospolity ktori melankoliją purguie. Wezmi lakricijey pol lota/pulueris confortatiui/scamonee j. lot/epitimi dwa loty/ sene pol lotu. ¶ Ty rzeczy/flegme purguią. Wezmi soku baniowego/gąbki modrzewowey/panis lacticiniorum miara tego iest trzy takie ʒ.

Składanie mistrza Berchtolta/

Wezmi conserua violarum/boraginis rowno po lotu/conserua buglosse/corticis citrini/ tak wiele ʒ. imbieru białego j. lot/prochu draganti frigidi pol lota/diagridij trzy ziarnka/ turbit ieden lot/sene pieć scropulow/panis zucari j. lot: vczin lektwarz/miara iego iest scropulow



pilkow piec. Drugie skłádánie Mistrzá Teodoricá. Wezmi cassie fistule iedne libre/támarindow świeżych ośm lotow malagranati 4 loty/ sene / páprothki rowno pol lotá/sosnki trzecią część lotá/ siropu fiolkowego/ vczyń lektwarz/ miárá tego iest thákich pięć 5. Ty przerzeczone lekárstwá máią być bráne z winem.

Electuarze rozmáite / Naprzod kto reserczę pośilaią po purgaciey. Diamargariton/diabameron/ letitie Galeni/ diaspermaton/diamentis/diámbra.

Plucá zágrzewáiące Lektwárze Triasandali/Diarodon abbatis / diáprunis / conserua rozarum/conserua violarum/zuccarum rozatum w táblicz(k)ách/ diaboraginis

Glowe/mozg potwierdzáią ty electwarze/y pámięć dobrą czynią / Diantos pliris cum musco/ diamuscaton/ diacoriandron. Zołądek posilaią y strawność dobrą czynią ty electwárze. Stomaticum confortatiuum/diagalanga/gáriofilatum/zinziberatum/posta regis/diaciminum.

Na śledzionę służą ty electwarze/też ludziom smetnym/ Dialacca / diacapparis/diascoreum/diacamaurston /diacipresson diadragantum frigidum/diapenidion.

Na káßel z gorącey przyczyny służą ty electwarze. Diapenidion/ diapassularum/diacariton/diadactillorum.

Piersi czyścią z zimnych wilgości/ y zagrzewáią ie ty electwarze. Diairis salomonis/diaprassium/diasopum/dialnu a

Kámień wypądzáią/ vrine pobudzáią/ nerki wspomagáią ty Electwarze. Licontripon/philantropos/puluis regine/dianison/diafilipendula/ diasiterfragon.

Thy electwarze potwierdzáią niewiáśći/czásu bytnośći niemocy ich. Lucia alexandrina/diatenaceton/anacardina/requies

Pobudzáią paniam ich (diapopira rzecz z zimney przyczyny/ ty Electwarze. Trifera magna/trifolion/diaartimesia/ diatrion pipereon/diasemiton/diaspermaton.

W vczynku małżeństkim nathurę vmacniáią ty lektwarze. Diaspermaton/ diasátirion/diáborácis/diatrionpipereon/dia iringorum/diapastinacion.

Flegme y kolere purguią/ y żołthą niemoc leczą/ ty lektwarze. Electuarium de succo rosarum/diareubarbarum frigidu m laxatiuum/syropus de reubarbáro / triferá sa racenica/diaprunis/diacatolicon.

Przeciw zátwárdzeniu żywotá służą ty electwarze. Catarticum: diásene.

Przeciw sápce y reumie służą ty electwarze. Diaolibani/pomum ambre/diamusci/diapliris cum musco/ diacompereon.

Dryiakwie ktore iad wypądzáią z gorącego á z ostrego zárázenia. Tiriaca magna to iest dryiákiew wielka / ticiaca diatessaron ták ią zową/tiriaca galeni/tiri. communis

Syropy ktore służą w gorącey á w twárdey niemocy. Oxisuccarum simplex/ oxisuccarum compositum/sirop rożány/siropus acetosus/sirop grzybieniowy/sirop bieko(wy).

Ty syropy służą na wszel(kie) (nowy) ką zimną przyczynę/bo zásie zagrzewáią. Oximel simplex/ oximel diareticum/ oximel squilliticum / oximel aromaticum.

Thy syropy piersi czyścią y káßel vśmierzáią. Siropus enule campane/siropus Isopaticus/siropus epaticus.

Piluly ktore czyścią flegme słoną y zimne wilgośći/a służą glowie y oczom. Ierapigra Galeni/pilule auree/ pilule cochie pilule lucis/pilule arabice/ pilule ante cibum pilule post cibum/pilule aromatice/pilule dia castorce/pilule vite idem et pestilentiales.

Ty piluly czyścią trąd/y też skážone wilgości. Ieralogodion/Iera rufini/ dia muscus terre.

Oleyki ktore potwierdzáią nerki w niemoczách z zimney prziczyny. Oleum nar dinum, oleum aneti/oleum mustelinum/oleum laurinum/oleum balaustinum/oleum terpentine/oleum pigaminum.

Piluly ktore vśmierzáią y czyścią kolike. Wezmi pilularum fetidárum dwá scrupuly/cristoris interioris electi ieden scropul/ diagridij pięć ziarnek/vczyń pilul w liczbie iedennaście z wodką piolynkową.

Woreczek ktory ma być na żołądek przykładan. Wezmi piolynu/miętki balsamite to iest kobyley miętki/sádzeżu/lebiodki czerwoney/wszytkich rowno po garśći/gálgánu/cinamonu/orzechá mußkatowegoh wszytkiego po vncij/gwozdikow/kubebow po pol drá gmy/

my zmieszay to wszythko a vwarz w czyrwo-nym winie/przyprawze worczek.

Drugie zmieszanie. Wezmi acori conditi / specierum diamusci / drzewa aloes/ wszytkiego rowno po poltora scropula / conserua boraginis poltory vncie/zmieszay to z siropem Kocenkowym czo pothrzeba / a bedzie zmieszanie.

Pikuly barzo dobre czlowieka vwe selaiacze/y tez w inszych rzeczach sa pozyteczne. Napierwey iz nie dopuszczaia siwizny na czlowieka/pamiec potwierdzaia/ wzrok ostrza/ciemnosc oczu oddalaia / y drzenie glowy/dziegna czyscia/ bolesc zebow oddalaia/oczy y glowe czyscia y wszytko ciało/ melontolia czyscia/serce posilaia/swierzb czystia.

Wezmi anyzu/cinamonu/mastiki/orzecha muszkatowego/gwozdzikow / szafranu / kubebow/sebesten/balsamu/ drzewa aloes 5. specierum mirabolanorum rowno iedne vncia/aloepatici 4 vncie/ gebki modrzewowey/ sene rowno pol vnciey/ reubarbari z nimi rowna wage/spraw to wszitko z winem bialem a vczyn masse pikulowa.

Oleyki ktore zywot zatwierdzaia.
Oleiek ktory zowa oleum calidissimum / oleiek mastikowy/oleiek mirtowy/oleiek berberi/ oleiek porcinum/vinum berberis.

Masci ktore zagrzewaia suche zyly.
Masc ktora zowa arragon/masc ktora zowa marciaton/masc ktora zowa agrippe / masc dialtea. Masc ktora vzdrawia rany stare y nowe/y wrzod ktory zowa Cancer.
Masc ktora zowa Vngentum fuscum.
Masc ktora wysusza flegme y swierzb.
Masc Vngentum album. Masc ktora spadza wszytki zmazy z oczu/a paniam po vrodzeniu dzieciatka/barzo do brze sluzy.
Masc vngentum citrinum/masc druga populeon/to iest topolowa masc/ ktora zawzdy sluzy na niemoczy gorace/na glowe/na piersi/na watrobe/na puls/na wszytki rany gorace/y tez sluzy tym ktorzy spac niemoga / y tez na bolesc ciała wszy tkiego ktoraby przyszla z goracey przyczyny. Plastry ktore przywodza czlonek wzruszony na pierwsze miestce. Diacolon frigidum/ diacolon calidum emplastr. apostolicum/emplastrum oxicroicei. Plastry potwierdzaiace rany y rychlo vzdrawiaiace. Plastr gratie dei/plastr de gemmis/plastr de clarentia. Plastr barzo dobry gdy kto bedzie ranion strzała abo mieczem. Wezmi wosku/glorietu/ blaywasu/zywice sosnowey/wszytkiego rowno funt/ smoly czarney/koperwaseru thez rowno pol funta/camphory 4 loty/kamienia magnesu takowczu trzy loty/oleyku z iaiec ieden lot/ masti ki poltora lotu/kadzidla ieden lot/ spraw to wszytko wespolek a vczyn plastr.

Trunek dobry rannemu czlowieko-wi. Wezmi ziela herbam fortem y z galecz kamiego/rozchodniku/bylice/kwitly/ wszytkich rowno/vwarz ie w bialym winie/ potim przecedz przez chuste/przysipze w to muszkatu tartego/potym zagrzewaiac/dawaj chore mu pic rano y w wieczor.

Plastr barzo dobry gdyby kto zlamal noge abo reke/abo ktora insza kosc. Wezmi prochu z mlynice dwa funty / maki bobowey/leniel truchen/ luszczyn rakowych/ czemierzyce czarney/bolum armenum z apteki/ty wszythki rzeczy zetrzy dobrze a zmieszay z clarum (ktore z bialku czynia) vczyn plastr a przykladay tak dlugo az sie zgoi.

Plastr dobry na rany

Wezmi blaywasu czwierc/halunu/takiez oleyku takowczowego/oleyku z iaiec pol lotu/ camphory poltora lotu/wosku czwierc / zywicze/smoly czarney po pol czwierci / gloriet poltory czwierci/loiu ielenego / kadzidla / po pol czwierci/ty wszytki rzeczy zmieszay na lekkiem ogniu/a vczyn plastr iest dobry.

Lekarstwo pospolite ktore czysci sitchosc. Tamarindi/mirabolani kebu/ibelleric/citrini/indi/emblici / absintheum / lapis lazuli. Rzeczy pospolite ktore czyscia y vzdrawiaia. Cassia fistula/mercurialis/to iest szczyr/malua/to iest slaz/manna.

Rzeczy pospolite kthore przyciagdaia z daleka/a mocznie czyscia. Scamonea/ czemierzycza biala y czarna/Romanowo ziele / wszelki rodzay iego/skoczek/anabula / to iesth psi mlecz/sosnka wietsza y mniejsza/coloquintida/turbit/wilcze lyko/coconidium/ aloepaticum citrinum. Rzeczy pospolite ktore lekko czyscia. Paprotka/fiolki/sene/centurzyia/bez/chebd/pokrzywa wietsza.

Rzeczy pospolite ktore miekcza y czyscia. Gumi/waynstan/wapno nie gaszone

Na opuchlinę

¶ Weźmi ßpikuu ieleniego z poślednicy goleni/ kwiecia dziewánnowego/ złoż to społem á stłucz/ vczyń iákoby plastr á przyłoż/ pomoże. ¶ Drugie na toż.
Weźmi osrzodki chlebá białego/ á zmaczay gi w czystey wodźie/ pothym wyźmi wode á włoż gi w mleko/ zágrzey gi z tym mlekiem á zásie z niego wyźmi mleko/ pothym zwiercieć w donicy przybiwßy do niego kielko żołtkow z iáiecz kokoßych/ á ßáfráuu troche przysipáć/ vczyń z tego plastr y przykłáday ráno y w wieczor. ¶ Chłodne. Weźmi wody w ktorey kápuste kwáßą (bedźie iákoby ocet) rumnu nieczo zwiercieć/ weźmi też kwásu z dźieże/ zmießay to wßytko społem/ vczyń plastr á przykłáday.

Na ogień piekielny/

Wodká z kwáśney kápusty (w ktorey kápuste kwáßą) kwás z dźieże vczyń z tego plastr/ potym białkow kielko zbić osobno z kokoßych iáiec z hálunem/ á w thym zmáczáć pá[illegible]śi y przyłożyć na zápalenie/ á na to dopiero przyłożyć on plastr ktorys vczynił z kwásu z wodką kápustną. ¶ Chłodne á wyćiągáiące. Weźmi śmiotany/ ślazu/ á kielko żołtkow kokoßych/ zmießay á vczyń plastr y przykłáday. ¶ Drugie. Weźmi wodki bábczáney/ hálunu palonego/ białkow kielko z iáiec kokoßych/ zbiy wßythko społem á przykłáday. ¶ Máść też na stłuczenie. Weźmi mydłá barskiego/ gorzałki/ oliwy/ vczyn máść á máży bolące mieśćce.

Gdyby komu na czáłym mieśthczu

rány potrzebá było/ á chciałby ią przez boleśći vczynić. Weźmi skore osikową á spal ią na popioł/ potym thego popiołu włoż w chustę á záwiąż y zmaczay w wodźie/ y przyłoż na to mieśćce na ktorymby chciał ráne mieć/ á gdy vschnie/ zásie zmáczáć y przyłożyć/ á czynić ták áż śie vczyni bebel/ á ták na tym mieśczu bedźie rána/ Te ráne dobrze czynić thym ludźiom ktore pies wściekły vkąśi/ á to gdy iácy zeźmie á nie do końcá przekąśi/ tedy ták vczynić ráne iáko nápisano/ á iesli bárzo przekąśi tedy weźmi iákie żeláżo/ á rospaliwßy ie/ przypalay ony rány od psá/ á toć pomoże.

Máść krolewska/ na schnienie stáwow/

álbo inßych członkow. Weźmi psiego sádła/ kozłowego łoiu/ niedźwiedzego sádłá/ diáltiey (z apteki) wßytkiego rowne częśći/ thospuść społem na máść/ á maż przed ogniem członek schnący.

Máść bárzo dobra gdy komu woz

noge przeiedźie. Weźmi máśći marciaton z apteki/ agrippe/ diáltee/ wßytkich po rowney częśći/ oleykow bobkowego/ laterinum to iest z ceglánego obudwu rowne częśći/ oley z białey liliey/ kostusowego/ koprowego/ swoyskiego kopru też rowne częśći/ másłá nie solonego/ sádłá káczego/ gęśiego rowne częśći/ przyłoż też wosku troche a vczyn máść.

Máść na goienie ran na meskim

członku. Weźmi hálunu palonego dwie drágmie/ máśći topolowey iedne vncią/ bolum armenum/ terre sigillate rowno z. vncie/ blaywasu omythego 2 vncie/ wodki rożáney/ mleczowey/ grzybieniowey/ rowno 4 vncie/ białkow iáiowych 4. vbiy ie dobrze/ drágántu troche więcey niż vncia/ kámphory dwie drágmie/ zmießay á vczyn máść/ á potim ná rány przykłáday.

Máść mocznie goiącza rány/ á ciáło w nich rozeżącz.

Weźmi bábki/ kocywału/ źiela wołowego iezyká/ ßáłwiey ney y ogrodney/ biedrzeńczu/ kopianu/ p[...]lu/ centurzyiey/ stłucz ty źiołá á wyżmi z nich sok iżby go było funt/ weźmiż czosnku/ w[...] białego/ łoiu skopowego/ wßytkich rowno vncie/ kádźidłá/ mastiki/ miodu rowno vncie/ zmießay á vczyn máść.

Máść na wszelkie rány

¶ Weźmi żywice sosnowey/ wosku/ łoiu bykowego/ wßytkiego rowno ßeść vnciy/ rospuść to na ogniu á zmießay/ day potim ochłodnąć á to bedźie máść.

Máść na spalenie prochem ruszniczným/ y też na ráne z zástrzelenia kuße.

Weźmi soku z kurzego źiela/ benedicty czerwoney/ grzybienia/ bábki/ centurzyiey/ wężownku/ senecreli z apteki/ herbam montani z apteki/ świniey wßy źiela/ rozchodniku/ mleká niewieściego/ wßitkiego rowno niech bedźie 6 vnciy/ miodu z ßimowánego czterzy łyżki/ siárki troche



troche wiecey niż vncia/szpiku z kosci końskich 4 vncie/łoiu kozłowego 2 vncij/oliwy/masła maiowego trosze wiecey niż funt/wosku troche wiecey niż funt/ smaż tho wszytko społem a przebiy przez chuste/vczyń masc a przikładay na rany wszelkie/iako na Cancer/na swierzb/na flux.

Na vschłosc członkow od vranienia abo od iakiego kolwiek inszego vrażenia masc barzo dobra. Wezmi piretrum z apteki 4. vncie/skray ie w małe kaski/włoż w dobre wino a vwarz aż wywre do połowice/potym wezmi oliwy funt a smaż w niey thoż piretrum aż sie z niego wysmaży ktorego sie napiło/a iż sie znowu oliwy napije. Thym mażyczłonki suche. ℭ Drugie lekarstwo na toż.

Wezmi liszke młodą/albo zaiaczka młodego kthory sie marcza vrodzi/odrzy gi a skray na małe sztuki thak y z wnąthrzem/a potym go włoż w nowy garniecz/Wezmiż thez gasiora tłustego a skray gi także w sztuczki (ale z niego wyrzuć wnątrze) włoż też do thegoż zaiacza w garniec/a zalep garniec zwierzchu czysciej/vczyń w dnie dziure/potym wezmi drugi taki garniec a wkopay gi do połowice wietszey w ziemie/wstaw ten garniec co w nim zaiaczek na ten garniec wkopany/a pal ogniem około niego/a thak thłustosc pocieczę do spodniego garnca/tym pothym mażysuche członki na każdy dzień przy ogniu. ℭ Masc na krosty Wezmi sadła wieprzowego 4 loty/sal armoniacum 1. lot/hałunu palonego 1 lot/kadzidła 1 lot/grynszpanu też lot/ty wszytki rzeczy zetrzy na miałki proch a vczyń masc.

Masc pot pobudzaiaca na kożu gdy niż mąże prosto na vstka żoładkowe.

Wezmi pieprzu długiego/piretrum rowno poł vncij/iałowczu iedne vncią/oliwy czo potrzeba/octu winnego 2 vnci. wosku troche/ale pierz/piretrum iakowiecz zethrzy na barzo miałki proch/a smaż w oliwie/a włoż wosk.

Masc na wrzody dobra

Wezmi loiu kozłowego 12 vnciy/rospusc gi po 4 razy w occie rożanym/wezmiż też wosku czystego poł vnciey/miodu rożanego 3. vncie. oliwy 1 vnci. bobrowych stroiow trzy dragmy aloes/succotrini połtori dragmy/grynszpanu 1 dragme/czo ma być starte to zetrzeć a masc tak mażyczynić. Loy y wosk rospuscić/a gdi sie rospusci/wley tam oliwe y odstaw od ognia/a mieszay wszytko nie przestaiąc/a gdy pocznie twardnąć/wsip do tego bobrowe stroie y aloes/grynszpan/mieszay wszytko tak długo aż prawie ochłodnie a bedzie twardo/a byłoli by twardziey niż potrzeba/oliwą rozczyń.

Na rany ktore bywaią z wrzodow a ktore są trudnego vleczenia/masc/a pospolicie przychodzą z francę/abowiem ta masc vsmierza bolesc/niedopuszcza rosc złemu miesu a mocznie goi y zawiera rany/czo wiele kroć doswiadczono. Naprzod wezmi litargirium to iest glejtu/rteci vmorzoney rowno 2 vnci. olejku rożanego 5 vnciy/rospusć to na ogniu potim zstaw z ognia a włoż do tego Luciam preparatam 1 dragme/mieszay nieprzestaiąc a potym czyń plastri a przykładay/iest to niejako masc moczna.

ℭ Druga masc na rany goiącza.

Wezmi litargirium 4 vncie/błaywasu połtory vncie/grinszpanu/kadzidła/mirri/mastiki rowno 2 dragmie/oleiu prostego poł funta/masci dialtee z apteki/masci topolowey/masci agrippe/olejku bobkowego/smoły z apteki ktora zową pix naualis/isopi humidi też z apteki rowno 2 dragmie/wosku dwie dragmie/vczyń masc podług nauki.

Na opuchnienie rak y palczow z niegłą czerwonoscią/Plastr dobry/abowiem bolesc oddala. Naprzod wezmi kwiatkow rumienkowych/otrąb ięczmiennych rowno po garsci/wodki psinkowey dwa funty/vwarz w niey ty rzeczy/a ochłodziwszy iż iaci letnio bedzie/przidaiy ktemu dwa żołtki iaiowe y szafranu troche. Zmieszay to dobrze a vczyń plasthr z tego/y przikładay/bo ten plastr rospądza puchline/bolesc oddala. Może ten plastr przykładać y na insze stawy opuchłe.

Gdy komu kono opuchnie a zwłaszcza mosna z iapcy/Plastr barzo dobry.

Wezmi nasienia lnianego/nasienia feni greci z apteki rowno 2 vncyie/zetrzy tho oboie na miałko/potym wezmi kwiatkow rumnowych kwiatkow nostrzegowych/kwiathkow koprru swoyskiego/tych trzech rowno po garsci/złoż wszytko społem a warz w wodzie y w winie/(zlawszy oboie społem) aże wywre do kesa namniejszego/potym wley tam olejku rumienkowego/masła włoż/smalcu vieprzouego/oleiu



leiu lnianego/ wßytkich tych tłustości po 2. vnciach/ vczyń plastr á przykładay.

Ná odiecie smrodu z dziasł/ y zębow/ Proch barzo dobry. Wezmi kości sepie(z apteki) na proch ztartey/ prochu z czaßolek morskich białych/ prochu piány morskiey/ kokornaku/ radicem cani combuſtam z apteki ieczmienia vpalonego/ siarki/ cinamonu pieprzu/ dlugiego: Ty wßitki rzeczy miekuchno zetrzy á zmießay z miodem/ á tym pocieray zeby

Gdy ktho ranion bedzie smiertelnie Proch barzo dobry á doswiadczony.

Wezmi oczu rakowych iedne vncija/ spodij z drágmy/ perel 1. quint/ á iesli perel niemożeß mieć tedy mátice ich/ koralow białych małuczko wiecey nißli quint: zmießay á vczyń proch A gdiby kto był ranion/ vezmi tego prochu tak wiele czo złoty záważy/ á day rannemu wypić z winem zmießanym z wodą/ á potim záßłoń rane aby tam do niey niczego nie napadało: potym vezmi rzepiku/ warz gi w winie á tym winem wymyway rane. Jesli rana iest ßkodliwa tedy maß vczasciać z tym trunkiem aby gi pil ranny: ale iesli nie barzo ßkodliwa tedy bedzie dosić raz dać mu pić/ ale vmywániem rany vczásciać. Gdy ten proch bedzie pożywan iáko tu wypisano/ tedi nie trzeba żadnego plastru na wierzch przikładać/ ani w rane żadnego knotu nie tkać/ iedno z wierzchu rane zákryć czistą chustą/ azby on trunk począł ciec z rany: Jeslić pociecze/ tedi zostanie żiw: iesli niepociecze/ iest rzecz wątpliwa o iego żiwocie/ abowiem po wzieciu tego truntu w godzinie albo we dwu á nadaley we trzech pociecze: iesli iest rana ßkodliwa/ tedi wtorego dnia dać mu tegoż prochu mniey nißli pierwey/ trzeciego dnia ießcże mniey.

Przeciwko napeknieniu żołądka dobry Proch. Wezmi diaturbit pol vncijey/ diagridium 6. ziarn: zmießay á vczyń proch bárzo dobry/ á bierz gi w winie albo w malmazij rano.

Gdy ktory członek schnie w człowiecze/ Máść bárzo dobra. Wezmi kota tłustego á odrzy gi/ włoż ták czalkiem w ges oskubioną á vpiecz ták oboie pospolu/ pod staw ták ie naczinie/ w czo tłustoc bedzie kapała: Te tłustoc potim zchoway. A gdy bedzie potrzeba/ tedy tą tłustością mazy członek schnący: á iesliby wßytek człowiek schnął/ tedy nabierz kociątek albo ßczeniątek/ á nawarz ich w kotle/ á tak ten człowiek niecháy sie macza w they wodzie tłustey wßytek w ktorey wrzały ty kocięta albo ßczenieta/ á bedzie zdrow.

Máść krzyżowa vngentum fuscum/ ták ią czinią. Wezmi mastiki/ galbanum/ terpentiny/ wßiekiego rowno po drágmie/ zetrzy dobrze á zmießay z oliwą ná ogniu w panewce/ przyłoż wosku/ colofoniey/ serapini/ olibanum: zmießay to dobrze spolem ták długo aż sie vsmaży/ potym schoway.

¶ Máść ktorą także zową/ Ná rany smrodliwe ktore niedopußczáią mięsu rosce. Wezmi oliwy/ słonin obojga pod iedną miarą/ włożże ná panewke aby sie rowno roztopilo/ potym włoż trzecią częsc tego żywice sosnowey/ á gdy sie wßytko rospuści/ wsyp kadzidła tartego/ mirry czárney/ ale aby mirry wiecey było niż kadzidła/ pothym tho vsmaż spolem á przyłoż troche galbanum/ wosku thesz troche przyłoż dla tegosci.

Máść zielona ktora czyści y goij/ Wezmi żywice sosnowey funt/ wosku czwierć loiu ielenięgo lot/ kadzidła lot/ mástiki 2. loty/ grinßpanu połtora lota: Ty wßytki rzeczy zmießay spolem á wstaw ná ogień y vsmaż/ á to bedzie máść. ¶ Máść Druga. Wezmi żywice sosnowey funt/ wosku czwierć gumi lot/ loiu ielenięgo lot/ grinßpanu 2. loty/ krety ná proch ztartey 1. lot: Ty wßitki rzeczy włoż w ieden garnek á wstaw ná ogień/ niech sie smáży á zßimuy/ To bedzie máść.

¶ Druga masc ná rany. Wezmi olejku z iáiecz 2. loty/ olejku rożánego 1. lot/ fiołkowego lot/ mastiki pol lota/ kadzidła pol lota/ ßáfranu taką 5. iedne/ terpentiny lot/ ále ią omyi w winie aż bedzie biała/ masci biały 2. loty/ To wßitko zmießay spolem/ wstaw ná ogień leguchny izby sie vsmażyło/ á bedzie to masc Lenitiua ¶ Máść ktora mieczy rane. Wezmi 6. lotow gloriet/ olejku rożánego 6. lotow/ wosku trzy loty. Ropusc to wßytko spolem á wley w możdżerz/ tłucz ták długo áż bedzie miekko.

Sprawa masci przyciagáiácey/ to iest Attractiua. Wezmi loiu ielenięgo albo stopowego/ albo kozłowego/ ropuść gi na pa

newce

newce á przyłoż k niemu trochę krety cżistey/y też żywice sosnowey iákoby cżwarta cżesc od te go loiu/przyley też oliwy czo potrzeba á stlucż wszitko dobrze w modżerzu:

Másc ktora zowa vngentum dia quilon/y też Masc Pruska. Wezmi litargirium/cinobru/zetrzy cżyscie á wsyp w oli we potim włoż to wszitko na pánewke miedzia ną/á smaż mieszaiąc wszitko szpatlem/á kiedy vzrzysz że sie pocżnie zárumieniać/thedy przy łoż troche wosku/galbanum też ale mniey ni szli wosku/potym wyley na cżystą wode:á ie sli chcesz mieć masc czudną tedi przyłoż serapi num z apteki/á bedzie masc bárzo roskoszna/

Masc Retentiua ná rany smrodli we. Wezmi miodu á rozgrzey gi na ogniu przyley k niemu rucianey wodki/á to bedziesz miał.

¶ Masc Topolowa na zápalo ne rany. Wezmi pąpia topolowego skoro sie pocżnie pukać ná viosnę stlucż ie z nowim szmalcem/á tak schoway zákrywszy cżiscie aby nie zwietrzalo(ale to masz zchowáć w naczy niu scklanem) potym gdy przyidą ziola/ wez mi liscia bielonouego/rzepikowego/bábczaney/ porzisżu / konikowego /szanty/bazilicy miet ki ogrodney y vodney/tich wszitkich ziol po gar sci bierz/wszitkich pod iedną miarą/chcesli wie cey albo mniey: Ty wszitki ziola stlucż á wloż w vino/day tak stać aż wymokną z swey moci do kesa bo moc ich zostanie w winie/potym ie wyzmi z onego wina/wlożże w tho wino ono pąpie stlucżone zszmalcem/zmieszay spolem á wloż w máłą panewke á smaż/potym wyley na chuste y przecedz á day ochlodnąć/á to be dzie masc.

Syrop rannym bárzo dobry: Wezmi kurzego ziela/rzepiku/diptamu białe go mirry cżerwoney/warz to dobrze w starem piwie potim przecedz przez chuste/á gdy ochlo dnie/day niemocznemu pić rano y wieczor.

Masc bárwy żoltocżerwoney. Wezmi kiello ziol cżerwonych/iáko iesth ma rzana/bukwicza/vplocz dobrze/á vplokawszy odrzy skore wierchnią z marzany á wloż w masło maiowe/ale aby ziela wiecey bylo niszli masla/przyloż też k tym rzeczam korzenia rze pikowego/korzeń ieden albo dwa/á iesliby nie mogl mieć masla maiowego/tedy wezmi ma sla tego ktore cżinią on tydzień przed Narodze niem Pánny Mariey/albo tego ktore cżinią przed s. Philippem Jakubem. Ta masc iesth dobra/zwlaszcza thym ktorzy vraz albo zapale nie wczlonku taiemnym wnątrz máią.

Masc kthora zgoij rane przez dzien. Wezmi wilczego lyka stlucż ie z nowym szmal cem/potim wloż w panewke á na ogień wsta wić aby sie vszmażylo/potim z tego cżyń pla stry: A listkow iego nawarzywszy/maczay tą wodką okolo rany dla zápalenia.

Naprzeciw sparzeniu od ognia albo od gorącey wody. Wezmi otrąb żytnych á vpal ie w skorupie nowey/potym zetrzi á ro spuść/okladay miesce spalone/á bedzie zdrow

Másc ktora vzdrawia y mieso ro sci w ranach. Wezmi loiu ielniego/ bábky z nasieniem y z korzeniem/ iesliby nasienia nie miala / iżby bylo miesiącza maiá/tedy wezmi korzenia z listem/stlucż tho spolem z oliwą á v smaż na lekkim ogniu czalą godzyne/ potym przyloż żywice sosnowey/niech sie smaży wes polek aż sie żywicza rospuści/á skoro sie żywi cza ropusci/przecedz przez chuste na panewke á wley w to wina dobrego łyżke albo cżterzy/ pothym záśie wstaw na ogień/á mieszay záśie czalą godzine/á gdy ono wino wywre/záśie także wiele wley/á thak tego cżyń kielko razow áż bedzie masc szara/ażeby sie bedzie mozdżerza trzymala iáko klij/potym przyloż blaywasu j. lot: iesliby bylo tey masci cżwierć/zetrzy wszyt ko spolem dobrze/á bedzie masc/zchoway w slo iek á záspuntuy dobrze.

Másc dialtea naprzeciw suchosci. Wezmi szpiku z kosci psich/szpiku z kosci kons kich/sádla starego/ziela ktore zową paluchy/ hermodactilus: Ty wszytki rzeczy stlucż á vs maż w panewce/potim przecedz przez chuste á tym mażij cżlonki suche.

Ná wszelkie rany proch bárzo do bry. Wezmi wina czoby bárzo cżerwonego plustain/oboyga po lotu gumi arabicum trzi loty/muszkatku/kadzidla po lotu/sanguinem draconis mumiiey po lotu: Ty rzeczy stlucż spolem/á z tego vczyń proch á zchoway.

Másc ktora zowa Apostolicon/ Wezmi cżarney smoly arabskiey funt/galba num/serapinum armoniiáku/opoponaku/ colosonicy każdego po lotu/wosku pięć lotow

escará

kscara pol funtá. Ty wszytki rzeczy zmieszay spolem á przysmaż trochę/potym weźmi mástiki/ olibanu/terpentiny po lotu. To wszytko zmieszay spolem á zetrzy w proch/potym rospuść na ogniu á przecedz przez chuste na wode zimną/potym wyimi z wody á vgnieć w ręku v ogniá z oliwą aby trochę było miękko od tey oliwy. Ten plastr vzdrawia rany/fistuły/bolączki/y insze wrzody złe.

Máść ku vzdrowieniu ran

Weźmi smoły arabskiey/to iest smoły nie tem porowáney/vosku prostego/opoponaku/kosáczowych kwiatkow káżdego z nich pol lotá kokornaku/kádzidłá białego káżdego z nich pol lotá/litargirium dwá loty. Vsmaż ty rzeczy w winie przylawszy octu mocznego czwartą część aż będzie dobrze miękko / potym rospuść wosk na ogniu y smole we dwu funtu oliwy potim y ty drugie rzeczy włoż do tego á smaż dobrze á patrz aby nie przypalił z żadney strony/mieszay wszytko zmiatáiąc zszymowiny ochłodz á zchoway/potym pomázuiąc na chuste/przikładay na rany. ¶ Máść na rany ktora rychło mięso rosci. Weźmi oliwy 4 loty miodu z plastru czystego trzy loty/gumi arabicum/kadzidłá czystego/tego dwoyga po pol lotu/zetrzy na bárzo miałki proch á zmieszay wszythko spolem á rospuść na ogniu / mieszay nieprzestáiąc by nie przypalił/ potim ochłodz á zchoway/á to będziesz miał czystą máść.

Máść ktora zowa Gratia Dei.

Weźmi terpentiny trzy libry/żywice sosnowey ieden funt/olibanu/mastiki rowno po dragmie/mirri dwie dragmie/wosku iárzecego 4 drágmy/bdelium j. dragmę/ verbeny to iesth koszyszczká/biedrzeńczu/bukwice / tych wszytkich po garści poki ieszcze świeże są. Thy ziołá warz w białem winie aż trzecia część wywre / potym przecedz/á to wino wstaw zásię na ogień aby wrzáło/dopiero włoż wosk y wszythki gumata/iedno terpentiny nie kłádz / mieszay dobrze aż się czyście zmiesza/potim włoż terpentinę á oliwy trochę przyley/mieszay zásię thák długo aż ochłodnie/á to będziesz miał máść. Tá máść służy na podogrę bárzo dobrze.

¶ Máść też ták może być dziáłaná. Weźmi soku koszyszczkowego/biedrzeńczu/bukwice/kosztiwalu/bábki/rowno wszytkiego po pol funta/soku opichowego trzy czwierci / żywice sosnowey funt/terpentiny 5. funthow/mástiki/olibanu rowno po dragmie/mirri j. drag. wosku iárzecego 4 drag. Ty wszytki rzeczy smaż w winie woniáiączym / á tho będzie máść. Tá máść iest dobra na wrzod ktory zową Cancer/na wszelkie vkąszenie iádowite/ná to miestce vkąszone/na wszelką ránę świeżą / na boleści w kościách/w wątrobie/ w slezionie á to plastr z wierzchu przykłádáć.

Máść dobra na dziegná

Weźmi hálunu ieden lot/miodu czystego 2. loty/to dwoie zmieszay spolem/á tim dziegná maż/zgoi się ono gniście.

Máść ku vzdrowieniu ran

Weźmi mirry/kádzidłá/atramentu/káżdego po locie/drzenia z bzu też ieden lot. Ty wszytki rzeczy zetrzy na proch á posipuy po troszce na ránę zágrzawszy/ á rána pod thym będzie się zciągáłá wespolek/á ták się zgoi/abo lepiey gdi dwiemá pálczomá ściśniesz pospołu a iuż się zdzierży y wyczyści się/á ták się zgoi.

¶ Na toż proch bárzo dobry. Weźmi pieprzu/węglá dębowego/zetrzy to czyście w proch/á gdy tego przyłożysz przez dzień abo przez dwá/zgoi się rána.

¶ Druga rzecz na rány. Weźmi miodu/glist ziemnich spal ie w nowym gárnczu na proch/vtrzy spolem w proch / á oboyga rowno weźmi/posipuy tym na ránę á zgoi się/bo wysusza wszelkie wilgości w ránie.

Máść na wrzod ktory zową Wilk.

Weźmi kádzidłá białego/vtrzy ie w proch/ zmieszay czyście z clarum (ktore clarum vczyń z iáiecznego białku) námaż na chustę konopną á przykłádáy/a iesliby tego niemiał/thedy weźmi rolowniku á stłucz/vczyń z niego plástr á przykłádáy.

Ná rány cięte plastr bárzo dobry

Weźmi kádzidłá/aloe/stłucz to spolem á zmieszay z clarum iáiowym/vczyń z tego plastr á przykłádáy na ránę/gdzieby żyły były przecięte á drgáły bárzo. Ten plastr ma być ták długo przykłádan na rány aż się żyły zrostą zásię á iesliby było więcey potrzebá/ tedy zásię vczynić tenże plastr á przykłádać z nowu pamphili y slaz pospołu stłuczone/á tho gdy na ránę przykłáda / vzdrawia rány krwią płynącze mocznie/y lepiey niżli inszy plastr / á gdyby ie stłukł z sádłem y przyłożył na rány goi mocno

Drugi plastr. Wezmi serpillum romanum to iest macierzey dußki rzymskiey/stlucz z winem á przyloz na ráne/zgoij sie barzo dobrze. Tez piolyn stluczony swiezy á na rane przylozony/goij bárzo dobrze.

Másc ná wszelkie rany/

Wezmi sadla záieczego/sadla wieprzowego nie trzebionego abo lesnego vieprza/á to wßytko spraw az bedzie gesto/przecedz/potym vsmaz w miedzie/wezmi potym piolynu albo soku iego/á vthem porup gi z thymi rzeczami przerzeczonemi przez cala godzine/á te másc chowáy iáko dlugo chceß:

Másc na wyczysczienie ran.

Wezmi kostiwaku á zeymi z niego skorke y tez drzen z niego wyimi/stlucz á zmießay z woda wloz na list czárnej kapusti á przyloz ná rane á z goij sie prez osm dni albo przez dziewiec.

Másc na rány. Wezmi oliwy 4 lotow/miodu czistego trzy loty gumi arabicum kádzidla zrartego obojga z nich po pol lotu/zetrzy czysćie na proch miálki á zmießay wßytko spolem/wstaw na ogien izeby sie smazylo/mießay nie przestáiac aby nie przypalil.

Másc ktora zowa vngentum Ipocratis.

Wezmi wegorza á vwarz gi w wodzie/potym te tlustosc kthora po wierzchu plywa/zbieraj/á zebrawßy te tlustosc/w teyze polewce warz záiie kokoß/á tákiez tlustosc zbieraj potym wezmi soku ßalwijowego/soku z ruti/piolynowego/czemierzyczowego/tey czemierziczey ktora sie kladzie po ziemi/y soku z ziela psich iezyczkow: Zmießay tho wßithko spolem/á ktora kolwiek rane tym pomazeß/nie trzeba na nie plastru zádnego klasc/bo sie zgoij.

Másc Biala. Wezmi blaywasu dwa funty/litargirium j. vncija oliba num pol drágmi/mástiki/ j. vncija kázdego z nich zetrzy osobno/potym sam blaywas rospusc trocha oliwy/potim ti drugie wßitki prochy do tego wsyp á mießaj z lekka áz sie czysćie vmießá/potym na ostatku przyley wody rozáney á zasie mießay áz bedzie gestho iáko rozumieß czo w czas/á to bedzie másc.

Másc na wzdecie vst y ná rány ich.

Wezmi loiu kozlowego z smola nowa/gesiego ßmalczu wßitkiego pod iedna miara/zmießaj wßytko spolem á rospusc na ogniu/potym ochlodziwßi/namázuy tim vstá á bedzie zdrow

A iesliby sie [illegible] dely: thedy pusc krew pod iezykiem á przestana sie wzdymac.

Másc doswiadczona ná zmazy na twarzy.

Wezmi slimaka y z skorupa [illegible]go y tez skorupe zábia/hákunu ale z tim stlucz to wßitko spolem á wloz w nowa skorupe á sp[illegible] na popiol/ten piopiol zmießay z lugiem vdzi[illegible]lawßy gi na popiele czoby byl z galazek win[illegible]nich/á twárz tym vmyway rano y wieczor.

Náprzeciw zápaleniu oblicza y ynßych miestcz.

Wezmi polney drijakwie/vwarz ia w wodzie áz vodi trzecia czesc zostanie á dwie niech wywreia/potim ta voda maczaj na miestce zápolone/albo chuste maczaiac przikladay/vczin po kielko razow/á dotrzeciego dnia bedzie zdrow.

Przeciw wolowi kthory sie pod gárdlem dziala.

Wezmi soku chrzanowego albo rzodkwianego/soli/vina/octu: To wßitko vbij w iákimkolwiek naczyniu áz beda piany potym temu day stac przez noc á bedzie z tego zásie iáko woda/tym mazy ten wrzod á zginie (od tego.

Ku zroszczeniu kosci zlamánych.

Wezmi glist kthore w zywocie bywaia zetrzy ie na proch/á ten proch zmießay cum oximelle/ktory w aptece naydzieß/vczyn z tego plastr á przyloz na zlamánie kosci/bo ten plastr dziwnym obyczaiem goij kosci lamane.

Másc na wszelkie rany/kthore rych[illegible]lo mieso w nich rosci y napelnia cialem.

Wezmi oliwy 4. loty/miodu czystego trzy loty/gumi arabskiego/kadzidla czystego obojga równo po lotu: zetrzy czysćie to dwoie/á zmießay wßytko spolem á rospusc na ogniu mie[illegible]aiac wßytko aby nie przypalil/potim ochlo[illegible]z/á to bedzieß mial másc.

Ná przeciw wszelkiemu wzdeciu.

Wezmi korzenia bylicowego j. lot/wez[illegible]wniku lot/iálowczu lot/biedrzenczu pol lota: Ty wßytki rzeczy vwarz w winie w czaley kwarcie potym ochlodz: á gdy bedzieß chcial isc spac/napijay sie tego trunku/potym wezmi mchu biálego z ciernia/y liscia debowego obojga rowno/wloz w worek á przez to cedz lug/potym ostatek wyzáwßy dobrze/przykladay na miestce/To bedzieß mial doswiadczone lekarstwo.

Gdziby komu kthory czlonek schnal.

Wezmi



Wezmi glist ktore po dzdżu ná drodze naydu ią/włoz ie do sceklenice á zatkay dobrze moczno potim wstaw w mrowisko przez czterzi niedze le/á thak sie stanie woda z onich glist/pothym ią wyjmi á wezmi ktemu wodki zmnieyszey po krzywy obudwu rowno z tą drugą ktora z hro bakow/á tym mażi ten członek/pomoze.

Gdyby kto był z rusznice zástrzelon

Jako ma być proch wygaszon. Wezmi wa pna nie gaszonego/vtrzy ie czyscie/wley w nie smiotany czystey swieżey/ythesz miodu trochę zmieszay wszithko spolem á vczyń cienką masc á tim często pomazuj piorkiem/á bedzie ogien (wygaszon.

Krew stanowić.

Wezmi ziela ktore zową bárwinek listow iego ytez listow ieżynowych/á obierz z listtow ieży nowych tlotosc/nakladz ich do vst oboich y też do ciala oboich przyloż gdziekolwiek dalcko rá ny á pociągnie ksobie krew/á thak do rany nie podyzie/na rane nieprzykladay/bocby wiecey przyciągnela. ❡ Druga rzecz na toż Wezmi kadzidla/aloe/ zmieszay z bialkiem iá iowym á vczyń iáko by ciasto/potim przyday sierści záieczey drobniuchno ią zsiekawszy/spo lem wszitko zmieszawszy/przyloż na rane á nie scym uy przynamniey przez 12. godzin:á iesli by sie spiekło możesz y drugi zwierzchu przilożić

Przećiw wodzie w ranie ktora zową glitwaser.

Wezmi album grecum tho iesth bialego psa layno/mydla veneczkigo /bialek iáiowy:zmieszay wszitko spolem á vczyń plastr na zámszowey skorze á przykladay na rane.

Biala masc ták czynią/

Wezmi blaywasu/kadzidla bialego/ galbanu trochę/lapillos(żarnowek ktore w rakoch naj duią)zetrzy wszitko w proch á rospusc wodką rożáną/zetrzy dobrze aż wodki nie zostanie/po tim zmieszay z oliwą á vsmaż/to bedzie masc

Masc ciało vbielaiacza / zwłaszcza

rece ytez miekkie czini. Wezmi dragan tu 2.vncij/vodki rożánej funt/stlucz dragant na proch bárzo mialki/wsyp wte vodke/day temu tak stać przez dzień y noc zátkawszy czys cie zwierzchu:potim biorąc tego na chuste/po cieray na ciało á zwlaszcza rece/á day temu na reku oschnąć/potym naley czystey vodi na ie czmienne otreby/á potim tą wodą gdy sie v stoij/omyway. Jtez gdy wlazni tą wodą cia lo omywa/chedoży ciało/ á chceszli aby wonia lo/przyloż do tey wodi tey masci kto bedzie tak ❡ Też izby lice bylo czudney plci.

Tez mąka pszeniczna/ mąka ieczmienna mąka bobowa po pol garsci/migdaly/ dragan tu/każdego z nich po dwie dragmie:Ty rzeczy z bialki kokoszych iáiecz zmieszać gesto/á potim z tego vczynić gruzelki iákoby pilulki/pothym wziąwszi dwie pilulce/rospusc zeizanną/á tim sobie lice pomazuy/y day themu leżeć ná liczu przez trzi godziny/á potym z wodą w ktoreiby otreby byly rozmączone/ omyway lice/ á po mazániu onym niewymownie sie lice czysci.

Mydło pieknie woniaiące tak czynić

Wezmi korzenia fijolkowego 2. dragmie/pro chu gwozdzikowego drobnego bárzo 6.dragm mydla veneczkiego funt/ rożey czerwoney pese dragm/storaki calamite/laudanum rowno 6 dragm/oleyku spica nardi/bezuiny oboiga ma lo wiecey niszli dragme/musci electi tho iest pi żma czystego malo wiecey niszli scropul:Thy wszitki rzeczi masz vtrzeć na barzo mialki proch tekto mydlo veneczkie skraiáć ná drobne kąski á vsuszyć w cieniu na wierzch:gdy iuż vschnie też ie ná proch zetrzeć/á potim zmieszay wszyt ki prochy vespolek do możdżerza/á ropusc wo dką rożáną/á takto bedzie iáko ciasto/potim z tego dzialay galki iáko wielkie chcesz/ á vsusz ie (w cieniu.

Sprawa á iest iákoby masc kthora

czysci wszelką zmaze tlustą z iedwabney szaty/ iákieykolwiek bárwy. Wezmi gliny garncżar skiey ktora by iuż byla dobrze wyprawna/ wez miż też tak wiele iądra z wloskich orzechow/ie den żoltek z iáiá kokoszego/wszitkich tich trzech rzeczy ma być w iedny mierze/zbij á tho zmie szay wszytko spolem/á thák bedzie masc iákoby ciasto. Tą máscią pomazuy cieniuchno na te zmaze to iest thák rosciegni iákoby plastrzyk ná miescu zmazanem/potym wyloż na slon ce aby vschlo/ albo też v ognia możesz vsuszyć A gdy vschnie/tedy wycieray miedzy rekomá one gline á wytrząszai proch/á ták wyciągnie sie ona zmázá. Ale gdzieby sie zástarzála thá zmazá/vczyń tego kielko razow/á tak stracisz. Gdiby iuż tá tlustosc wyszla á ponieyby zosta ko miesce znák omite gdzie byla/tedi ná to przi kladay chleba pszenicznego cieplego/á zásie po

chwili odiąwszy chleb/wypłocz czystą wodą á day vschnąć ná słonczu/ták wyczyścisz zmáze

¶ Gdy sie száta zleie oliwą. Garśc otrąb pszenicznych práwie wysianych/na ono miestce posipáć/á rospaliwszy kámień okrągły albo żeláżo/po onych othrebách táczáć áż sie otreby zágrzeią á wszytke tłustość wypiią/potym ługiem iesionowym wymyć.

¶ Kożuch abo párgámin zlany. Spaliwszy kość skopową abo cielęcą/ miáłko zetrzy/á posipawszy na zlane miestce/ thákież kámień cieply po tym táczáć.

Na ragádias/ to iesth na rospádline w zádku.

Wezmi kádzidla ktore zową Tus masculinum/mástiki oboygá rowno 2. drágmie/drágántu/sarcocolle z apteki rowno drágme iedne oboygá/hálunu palonego połtory drágmy/korzenia kurzego ziela 2 scropuly/ żywice z apteki ktorą zową sanguis draconis 3. drágmy/stłucz to wszytko na proch bárzo drobny/zmieszawszy społem / potym vczyń oleiek z pieczonych żołtkow kokoszych iáiec / potym wezmi fleytuchu to iesth nici wyskubionych z wiotchey chusty/á z tego vczyń iákoby plastr nie wielki wąski á przydłuszym / potym then plastrzyk zmaczay w tym oleyku / á posipuy nań prochem zwirrzchu nápisánym iuż zmaczawszy gi / przykładay na rospádliny ráno y w wieczor/á przy káżdym przykładániu/ ráne wyczyścić chustą białą.

Na fig/ y na wspuchłe Emoroidy/ gdy z nich krew nie idzie.

Wezmi oleyku rożánego/żołtek z iáiá kokoszego surowy/ przyday kremu száfránu nie wiele/zbiy społem wszitko czyście/potym vczyń plastr z báwełny/maczay w tym y przykłáday/á práwie tám w zadek wetknąć/potym chustą przyłożyć a spodnicámi przywiezáć/ czynić tho ráno y w wieczor ták długo áż sie zgoi.

Na wychodzenie ielitá z zádk.

Wezmi ługu z ktorego mydło czynią / á tym ługiem napierwey to tám mácząć y wymywáć/á potym wziąć mellis deputati tho iesth treści miodowey/másłá przetapiánego/thego oboygá wziąć pod iedną miárą á spuscić społem y zmieszáć/á ták z tego plastr cieplo vczynić/y przykłádáć ráno y w wieczor á przywiezowáć/ták długo czynić áż sie zgoi/á tym ługiem záwżdy pierwey omywáć.

Wykład wrzodow y niemocy rozmaitich/ z łacinskiego na Polskie.

Asma dychawicza. Alopetia parchy.
Apoplexiá nagla smierć. Albugo bielmo.
Artetica bolenie wstáwiech.
Apostema bolączka.
Bolismus fałszywa chęć ku iádłu.
Bocium wol. Bubones dymienice.
Colica kłocie. Coriza sápka abo nieżyt.
Constipatio zápieczenie.
Cephalea bolenie głowne.
Cordiaca tesknosć serdeczna.
Calculus kámień. Cambuca kilá.
Cauterisatio przepalenie.
Crepatus rospukłość.
Crisis walczenie nátury z wrzodem.
Dysinteria czerwona biegunká.
Epaticus ktory cierpi niedostátek w wątr
Epilepsia wielka niemoc.
Frenesis kázenie głowy.
Gibbositas gárbátość.
Gomorrea wnetrzne czyscienie nátury
Herpestiomenos wilk. Hidropisis puchlin
Hemophtisicus ktory pluie krwią.
Hemicranea bolenie połgłowne
Hordeolum ieczmyk. Herpete liszáie
Hemoroides złote żyłki.
Halpces przeciąganie. Hectica suchot
Intertrigo osadnienie.
Itericia żołta niemoc.
Ignis persicus piekielni ogień.
Incubus duszenie nocżne.
Impetigo suchy swierzb.
Letargia zápomnienie nad przyrodzenie.
Luxatio wywinienie. Lepra trąd.
Lentigines piegi. Lumbrici glisti.
Lienteria biała biegunka.
Menstrua niewiescie przyrodzenie.
Malum mortuum dziwe mieso.
Mola kra albo zátwardzenie w máćicy.
Nausea brzidkość. Oscitatio poziwanie.
Orexis zgaga. Oregmon/gdy w piersiach kruczy (iáko pospolicie mowią) z wilkości flegmistey/kthora droge oddechowi zá(tika
Ophtalmiá bolenie oczne.
Pruritus swierzbienie.
Paralisis powietrzem zárażenie.
Perniones łupienie álbo odarcie ktore bywá dla wielkiego zimna na pię(tach) v nog y na

pode

podeszwach/y na palczoch/tákież v rąk/á zowiemy ie po polsku Odziebienie.
Polipus nożny wrzod. Pleuresis pleurá.
Papule węgry Pus ropá
Peripleumonia wrzod pluczny
Ptysis/ dycháwicá z suchotámi
Podagrá/ łamánie nog.
Ranula/ sápká/ á tá iesth pospolita dzieciom.
Ructus rzygánie/ Raucedo ochrápienie.
Rascatio / chárchánie
Squinantia/ ślinogorz. Spasmus kurcz
Suppuratio nábieránie wrzodu abo gnoie-(nie.
Scrophule/ zołzy.
Spleneticus ktory cierpi bolesc na śledzionie.
Singultus sczkawtá. Suffosio cataracta
Stupor cierpienie. Sincopis omdlenie.
Scotomia záćmienie oczu. Strabo rozooki.
Subet głębokie spánie nad przyrodzenie.
Stranguria vriny ciężkie pusczánie.
Sciaticá denna niemoc.
Tussis kászel. Tenasmon wydymánie
Tortura oris/ zákrzywienie vst.
Traulus záiekácz. Variole ospice.
Vertigo wártogłownosc.
Verute brodawki. Vuula czopek
Vlcus zágniła ráná.

Czasy zbierania ziół / kwiatkow/korzenia/nasienia y owoczu

¶ Ipocras mowi/ wszytki korzenia/ albo ziołá/ albo kwiatki/ máią być zbieráne gdy miesiącá przybywa/ bo gdy iuż miesiąc zchodzi/ w nich też moc ginie. Zásie/ to potrzebá wiedzieć/ aby ziołá były kopáne álbo rwáne czásu pogodnego/ gdy dzień iest iásny á niepochmurny. Tez gdy iuż ziołá są stałe abo vzrzáłe/ ale nie kiedy sie iuż bárzo stárzeią albo iuż nieiáko wiedną. Drugie/ iż ziołá ktore bywáią zbieráne na gorách/ są trwálsze w mocy swey y lepsze niżli ty ktore na nizinách na ziemi tłustey albo w ogrodziech bywáią zbieráne.
Drugie/ iż ziołá lepsze są ty ktore są gáłęziste/ to iest gdy roszczki máią geste/ á kthore máią nasienie/ iáko izop/ kopr y insze. Drugie/ iż kwiecie ma być zbieráne drzewiey niż pádáć poczyna/ iáko iest rumienkowy/ fiołkowy etc.
A zásie owoce/ gdy sie dobrze zstoia y vzrzeią.
Zásie nasienie dobrze zbieráć gdy poczyna vsycháć y pádáć/ á drzewiey niżli pádnie na nie rosá szkodliwa. Zásie czás ku zbieraniu y thez ku wykopániu korzenia/ zioł/ iest dobry/ gdy poczynáią liscie z nich pádáć. ¶ Stycznia miesiącá máią być zbieráne ziarná iáłowczowe y száwinowe. ¶ Lutego/ fiołki/ z kthorych bywáią trociszki/ diarodon/ olieiek fiołkowy/ oximel/ też fiołki vsuszone máią być chowáne na lekárstwá/ y też bywa sirop fiołkowy y miodek fiołkowy ktory zową Julep.

¶ Márczá/ pąpie topolowe/ á vsmáżić ie w czystym swieżem smalczu wieprzowym/ á zchowáć aż drugie ziołá przydą/ y thez ich na trociszki zchowáć. ¶ Kwietniá y Máiá/ rożą świeżą/ á náczynić trociszkow/ diarodon/ czukru rożanego/ siropu rożánego/ oleyku rożánego/ wodki rożáney/ y też rożą vsuszywszy zchowáć na lekárstwo. ¶ Máiá y Lipczá Kwiatki rumienkowe/ lilia biała/ z tych bywa oleiek/ biała lebiodká/ apolinaria/ lactuca/ wysoki slaz/ krwawnik. Czerwcá/ wielka ożánká/ poley/ czerwona lebiodká/ kocenki arabskie kocenki celtiki/ piołyn/ ożanká máła/ byliczá/ pieciornik/ balsamita/ to iest kobyla wietká/ y wszytki inne ktore są w obyczáiu y godne ku lekársthwu. Wthymże miesiączu máią być spráwiáne ty rzeczy/ diambra/ diacocodion/ diaceraz[on]/ diaprunis.

¶ Czerwcá y Sierpniá/ ty nasienia máią być zbieráne/ nasienie wilczego łyká/ nasienie ktore w áptece zową lacrarides/ koriander piotruszczáne/ opichowe/ ruciáne/ kurzey nogi ziela/ gorzczkowe/ biáłey goręzyce/ kápu[st]y bábczáne/ barszczowe/ nasienia ziela spáragu[s] swoyskiego kopru/ rzeżuszáne/ bielonowe/ wroblego prosa/ czerwona lebiodká/ scakiola/ vrtica agrestis/ fenum grecum/ kobyli szczaw/ genistá/ pastinaca silucstris/ raphanus/ ćwikłá łobodá/ psilium/ gumi/ bluszcze obádwá/ lubszczek/ tarnki/ ziele świeczki.

¶ Październiká/ to wszythko korzenie ma być zbierano/ mieczykowo/ sosnkowe korzenie cipressowe/ turbit/ oman/ pałuchowe/ pieciernikowe/ diptamowe/ łamikámieniowe/ kopytnikowe/ piwoniowe/ gorczkowe/ morskiey cebule/ kuklikowo/ kokorzyk wietszy y mnieyszy/ páprotá/ ziele páralizowe/ kurzey nogi.

¶ Listopádu to liscie ma być zbierano. Liscie bobkowe/ száwiná/ iáłowiec/ ták listky y z gálgskámi: ¶ Grudniá/ ty skorki máią być zbieráne/ iáko mirtellorum/ kápárowe/

geneste. ¶ Wrzesnia miesiacza/thy nasienia maią być zbierane/cicadarum/nasienie iabłek ktore zową pomac ‑anata/wilcze łyko/rozmarin/siringe/nogi ‑.

¶ Ty wszytki rzeczy wymienione ku braniu/maią być chowany na miesczu nie za dusżonem/aby nie plesniały/ani sie zatechły/abowiem by sie tak skaziły.

¶ Polskiemu Narodowi/Hieronim Spyczynski R. E. Wiele dobrego.

Juvenalis zaczny składacz/czasu onego ludzkie sthany y obyczaie ich szacuiące Narod Polski w swich wierszoch wysoce wychwalał. Neque Sarmata (powiada) neque Thrax qui sumpsit pennas/medijs sed natu‑ Athenis. to iest nietylko grubym/a wołowatym ludziem Sarmatas przekłada/ale w Atenach na ten czas w swiecie miedzy naymedrszemi ludzmi im srzodek dawa. A z tąd poiąć możemy/przed tym Narod Polski byc wielkiey v ludzi powagi/y silney dostoynosci: ktory thez w mężnosci/w stałosci/w wiernosci/w sprawiedliwosci Narody inne zawsze przewyszał. A zaż v Alexandra wielkiego/yen był iezyka naszego/mało nie wszythkiego swiata władza była ‑y czego doiichmiast na swiecie pamiątka została/bociem bys tez wszytek swiat chciał skrzyzować/wszedzie naydziesz temu iezykowi Słowaka towarzysza. A gdzieby sie chciał dostatecznie wywiedzieć o walkach/o boioch/ ktore ten Narod nasz/tako na morzu iako na zemi stale wycierpiał/y sławne zwyciestwa otrzymał/snaćby ku czcieniu/a wywiadowaniu wieku twego niestatczyło/otym nie czo naprzodku w Kronice Xiedza Wapowskiego/nieczo w dzieioch narodu Słowieńskiego/w xiegac‑ słachetnych/tymiras w krainach Niemieczkich im prymowanych/przeczcić sobie z radością możesz. Thez w Narodzie w thym słachetnym/wielc cznych/cznotlywych/a swietich było: Azasz Hieronim swiety nie Słowak był/kacerski młoth/kosciola Krzescianskiego słup/y okrasa ‑yen słachetnie stary y nowy zakon z żydowskiego na łacine wyłożył bedąc ktemu (iako swiety Augustin o n‑m pisze) we wszech trzech iezykoch dosko nalev czony/ktorim tez z obiawienia Ducha swietego w iedney epistole (ktorąm czedł w starym druku) pisze/iż Angioł Gabriel zwiastował syna Bożego rzekąc/Zdrowas maria łaski pełna etc. Azasz swiety Martin Słowak przykładem wielkiey łaski y miłosierdzia przeciw bliznemu swemu nam Krzescianom na przykład nie był‑ktorego swiątosci sława wiecznie słynąć bedzie. ‑kiez swiety Woyciech/swiety Stanisław/wielebny Jacek/y mnostwo innych w Narodzie ‑thym swiethych/y przykładem y naukami/kosciół Christusow oswiecili. Niesłychać zaiste aby w tym swietym Narodzie kiedy ludzie od wiary Krzescianskiey odstepowali albo w niey błądzili/y owszem kosciół krzescianski temu samemu Słowieńskiemu iezykowi iakoby dufaiącz dopuscił msze y inne vrzedy koscielne sprawo‑‑‑ Orządzie/o sprawiedliwosci Narodu tego/Krolow/Ksiąząt/Woiewod byłoby wie‑ pisać/czo dali Bog w rychle osobliwemi xiegami wam opiszemi. Wszakoż y dzisia Sigmunta Krola Polskiego y rad iego/rząd/swiątosc/miłosierdzie/sprawiedliwosc/niemal wszitki inne krzescianskie Krole y pany przewysza. Przetoż y na then czas za to mniemam/aby sie czo od onych przodkow wyrodziło. A iesliżeby sie czo odmienić chciało/ prosze za to y pilnie vpominam/pamietaymy na przodki nasze/ktorzy o sławe swą/y potomkow swych/ni stattow/ni zdrowia swego nie litowali/ iezyk swoy miłowali/wyspyli/bronili/obcemu iezykowi nigdy go potłumiać niedopuszczali/strzegąc w tym z pilnoscią/czci swey/prawa przirodzonego y vstawy Pana Boga wszechmogącego/ktoremu samemu bądz czesć y chwała wiekuista. Tym Kxiegam koniec.







